

A CORUÑA

À construcción
da cidade liberal

XOSE LUIS MARTINEZ SUAREZ

A CORUÑA:
A CONSTRUCCION DA CIDADE LIBERAL

VOLUME I

XOSE LOIS MARTINEZ SUAREZ
ARQUITECTO

Tese Doutoral dirixida por
Xosé Bar Boo
Dr. Arquitecto

I N D I C E

* INTRODUCCION

* CAPIULO I : O SEculo XIX: OS PRIMEIROS ALIÑAMENTOS

0. INTRODUCCION

1. ANTECEDENTES: O SEculo XVIII, AS TRANSFORMACIONES URBANAS DO BARROCO

1.1 A CORUÑA E A REAL AUDIENCIA DO REINO DE GALICIA

1.1.1 O EDIFICIO PARA REAL AUDIENCIA DE GALICIA E O CARCERE: 1748-1760

1.1.2 O PROXECTO PARA REGULARIZACION DUNHA PRAZA: 1779

1.2 A CORUÑA E O COMERCIO COLONIAL:

OS CORREOS MARITIMOS: 1765

1.2.1 A MURALLA DA PESCADERIA E A PRAZA DA ADUANA: 1765

1.2.2 FORTIFICACION VERSUS URBANIZACION: A CONEXION COA TRAMA VIARIA: 1769

1.2.3 AS "CASAS DE PAREDES": 1780

1.3 FERNANDO DOMINGUEZ Y ROMAY E O "PLANO XERAL DA POBOACION": 1789

1.4 A CRISE

2. OS PLANOS DE ALIÑAMENTOS

2.1 O CALEXON DA ESTACADA: 1820-1834

2.2 A RUA DA MARIÑA DO NUMERO 28 AO 41 DA RUA REAL: 1834-1837

2.3 A RUA DAS PANADEIRAS - A PRAZA DO

CONSULADO: 1834-1836

2.4 A RUA DAS BESTAS - RUA DA ALAMEDA: 1846-1850

* CAPITULO II : A DESAMORTIZACION DE MENDIZABAL

1. INTRODUCCION: A CORUÑA ANTES DA DESAMORTIZACION

2. O DECRETO DE MENDIZABAL

2.1 A DESAMORTIZACION DA IGREXA DE SAN XURXO

2.1.1 A PROPOSTA DA XUNTA DE ENAXENACIONES DE
EDIFICIOS E CONVENTOS SUPRIMIDOS

2.1.2 O TEATRO PROVINCIAL - O PAZO PROVINCIAL

2.2 A DESAMORTIZACION DO CONVENTO DE SAN AGUSTIN

2.2.1 A PROPOSTA DA XUNTA DE ENAXENACIONES DE
EDIFICIOS E CONVENTOS SUPRIMIDOS

2.2.2 AS FINCAS QUE PERTENCERON AO CONVENTO

2.2.3 A PROPOSTA DE ADQUISICION POLO CONCELLO

2.2.4 A TASACION

2.2.5 O ANUNCIO DA SUBASTA

2.2.6 A SUBASTA

2.2.7 O NOVO MERCADO

2.2.8 SAN XURXO PARA IGREXA, SAN AGUSTIN PARA
MERCADO

2.2.9 O DESMONTE E NIVELACION DOS TERREOS

2.2.10 O TERREO NA MAZA

2.2.11 AS CONSECUENCIAS URBANISTICAS:

2.2.11.1 A REFORMA URBANA:

A.- A COMPOSICION DE RUAS

B.- O ENSANCHE DE RUAS:

- I. A RUA DA PRAZA: 1839-1864
- II. A RUA DE SAN AGUSTIN: 1840-1850
- III. A RUA DE CARTUCHOS: 1865-1885
- IV. A RUA DO MERCADO: 1873

C.- OS EXPEDIENTES DE EXPROPIACION DE
CASAS

2.3 A DESAMORTIZACION DO CONVENTO DE SAN FRANCISCO

2.4 A DESAMORTIZACION DO CONVENTO DE SANTO DOMINGO

2.4.1 A PROPOSTA DA XUNTA DE ENAXENACIONS DE
EDIFICIOS E CONVENTOS SUPRIMIDOS: O
CONVENTO DE SANTO DOMINGO PARA CUARTEL
DE ARTILLERIA

2.4.2 A SUBASTA DAS FINCAS QUE PERTENCERON AO
CONVENTO

3. 1836-1854: AS CONSECUENCIAS URBANISTICAS DA DESAMORTI-
ZACION

* CAPITULO III: A DESAMORTIZACION DE MADOZ

1. A DESAMORTIZACION DE MADOZ

2. OS CAMPOS DA ESTRADA E DE SAN AGUSTIN E AS MURALLAS
DA CIDADE VELLA

2.1 O SEculo XVIII: AS MURALLAS DA CIDADE VELLA E
OS PROXECTOS DE FORTIFICACION

2.2 AS INICIATIVAS DE DERRIBO DAS MURALLAS DA CIDADE
VELLA: REVOLUCION LIBERAL E DERRIBO

2.3 AS DIVERSAS PROPOSTAS DE CONSTRUCCION NOS TERREOS
DO DERRIBO: 1838-1860

2.4 A PROPIEDAD DOS TERREOS

2.4.1 O CONCELLO SOLICITA A RAIÑA A VENDA DOS TERREOS

2.4.2 A R.O. DO 27 DE ABRIL DE 1859

2.4.3 O "PLANO DUNHA PARTE DO TERREO DAS ARRUI- NADAS DEFENSAS DA CIDADE ALTA..."

2.4.4 O DERRIBO DA PORTA REAL E DA PORTA DE AIRES

2.4.5 A ENTREGA DOS TERREOS A FACENDA CIVIL

2.5 A PRAZA

2.5.1 ANTECEDENTES

2.5.2 OS CONCURSOS DE PROXECTOS

2.5.3 OS ESTUDIOS PREVIOS

2.5.4 AS BASES PARA O "PROXECTO DE NOVA POBOACION"

2.5.5 O ENCARGO

2.5.6 O PROXECTO

2.6 OS SOLARES

2.6.1 OS SOLARES PARA EDIFICIOS PUBLICOS

2.6.2 OS SOLARES PARA EDIFICACIONES PRIVADAS

2.7 A SUBASTA DOS SOLARES

2.7.1 O ANUNCIO

2.7.2 A TASACION OFICIAL

2.7.3 AS SUBASTAS

A.- A PRIMEIRA SUBASTA

B.- A SEGUNDA SUBASTA

2.7.4 OS ADXUDICATARIOS

2.8 AS EXENCIONS

2.9 AS OBRAS DE URBANIZACION

2.9.1 O DESMONTE E NIVELACION

2.9.2 O ALCANTARILLADO

2.9.3 O ESPACIO CENTRAL

2.10 AS MODIFICACIONES

2.11 A EDIFICACION

2.12 AS CONSECUENCIAS DO PROXECTO DA PRAZA

2.12.1 A REFORMA URBANA: OS PROXECTOS DE ALIÑAMENTO E ENSANCHE DE RUAS

2.12.2 A RENOVACION URBANA:

A.- OFERTA DE SOLO - APROPIACION DE SOLO

B.- CONSOLIDACION DO CENTRO

C.- A RENOVACION URBANA NA BEIRAMAR

D.- A REESTRUCTURACION SOCIAL DA CIDADE:
O HABITAT BURGUES

E.- OS NOVOS TIPOS: A CASA DE RENDA

O ECLECTICISMO E O TRUNFO DA GALERIA

3. O CAMPO DE CARBALLO E AS MURALLAS DA PESCADERIA

3.1 O SEculo XVIII: AS MURALLAS DA PESCADERIA E OS
PROXECTOS DE FORTIFICACION

3.2 A PROPOSTA DA INSTALACION DA ESTACION DO FF.CC.
(16 de maio de 1866)

3.3 A R.O. DE 20 DE NOVEMBRO DE 1866 E A DESAMORTI-
ZACION

3.4 O TRAZADO VIARIO

3.5 A DIVISION EN ZONAS: AS MAZAS

3.6 A PARCELACION

3.7 AS SUBASTAS: 1871-1876

3.8 OS ADXUDICATARIOS

3.9 AS OBRAS DE URBANIZACION

3.10 A EDIFICACION

3.11 AS ORDENANZAS

3.12 OS TIPOS

3.13 O CAMPO DE CARBALLO: ANALISE E EVOLUCION DA AREA

- A ZONA PRIMEIRA
- A ZONA SEGUNDA
- A ZONA TERCEIRA
- A ZONA CUARTA
- A ZONA QUINTA
- A ZONA SEXTA
- A ZONA SEPTIMA
- A ZONA OITAVA
- A ZONA NOVENA
- A ESTRADA DE RIAZOR

3.14 AS CONSEQUENCIAS URBANISTICAS DA DESAMORTIZACION
DO CAMPO DO CARBALLO

* CAPITULO IV : OS BARRIOS OBREIROS. A INDUSTRIA, O PROLETARIADO
E OS EQUIPAMENTO MARXINAIS

1. A CRISE AGRARIA E A EMIGRACION CAMPO-CIDADE NA GALICIA
DO SEculo XIX

2. A CORUÑA: O CRECEMENTO DEMOGRAFICO: 1800-1900

3. A INDUSTRIALIZACION FRUSTRADA

4. A BENEFICIENCIA

5. A FORMACION DAS PERIFERIAS

5.1 A RUA DO HOSPITAL

5.2 O AREAL DO ORZAN

5.2.1 A APERTURA DA RUA DO SOCORRO

5.2.1.A O ALIÑAMENTO E A PARCELACION: 1853

5.2.1.B AS EDIFICACIONES: AS INDUSTRIAS

5.2.1.C AS CONSECUENCIAS URBANISTICAS NA
PESCADERIA

- 1859: APERTURA RUA NOVA- RUA ALTA

- 1864-1865: APERTURA DA RUA DO SOL

5.3 A PENINSULA DA TORRE:

5.3.1 A SITUACION PREVIA

5.3.2 O PROCESO DE OCUPACION

5.3.2.1 A RUA DA TORRE:

5.3.2.1.A DE FABRICA DE SOMBREIROS
A PARCELACION DE VIVENDAS
PARA OBREIROS: 1863

5.3.2.1.B O ALIÑAMENTO DA RUA DA
TORRE: 1864

5.3.2.1.C A PROMOCION DE JOAQUIN
REY CALVO

5.3.2.1.D AS PROMOCIONS DE JOAQUIN
ALMOYNA

5.3.2.2 A LADEIRA OESTE DA PENINSULA DA
TORRE: DE MONTE ALTO A PRAIA DA
BERBIRIANA

5.3.2.2.A O INICIO: 1869

5.3.2.2.B A EDIFICACION: 1869-1883

5.3.2.2.C 1869: O ALIÑAMENTO DA
ACERA NORTE DO CAMPO
DE MARTE (RUA DE RAMON
DEL CUETO)

5.3.2.2.D O CAMPO DE MARTE:

1863-1925

5.3.2.2.E O ASILO DE ANCIANS:

PARCELACION E EDIFICA-

CION NA AGRA DE MONTE

ALTO, DE VEREDA A RUA:

1883-1888

5.3.2.2.F O MATADEIRO: 1894-1896

E O PROXECTO PARA 13 CA-

SASA PARA OBREIROS: 1898

5.3.2.2.G AS PARCELACIONES DO

CAMPO DE ARTILLERIA:

1892-1912, E DA ESCOLA

PRACTICA DE ARTILLERIA:

1898

5.3.2.2.H O TRAZADO DE NOVAS

RUAS: 1930-1935

5.3.2.3 A LADEIRA LESTE DA PENINSULA DA

TORRE: A ESTRADA DE ORILLAMAR:

1882-1901

5.4 A ESTRADA DE RIAZOR: 1871-1878

5.5 O CAMIÑO NOVO

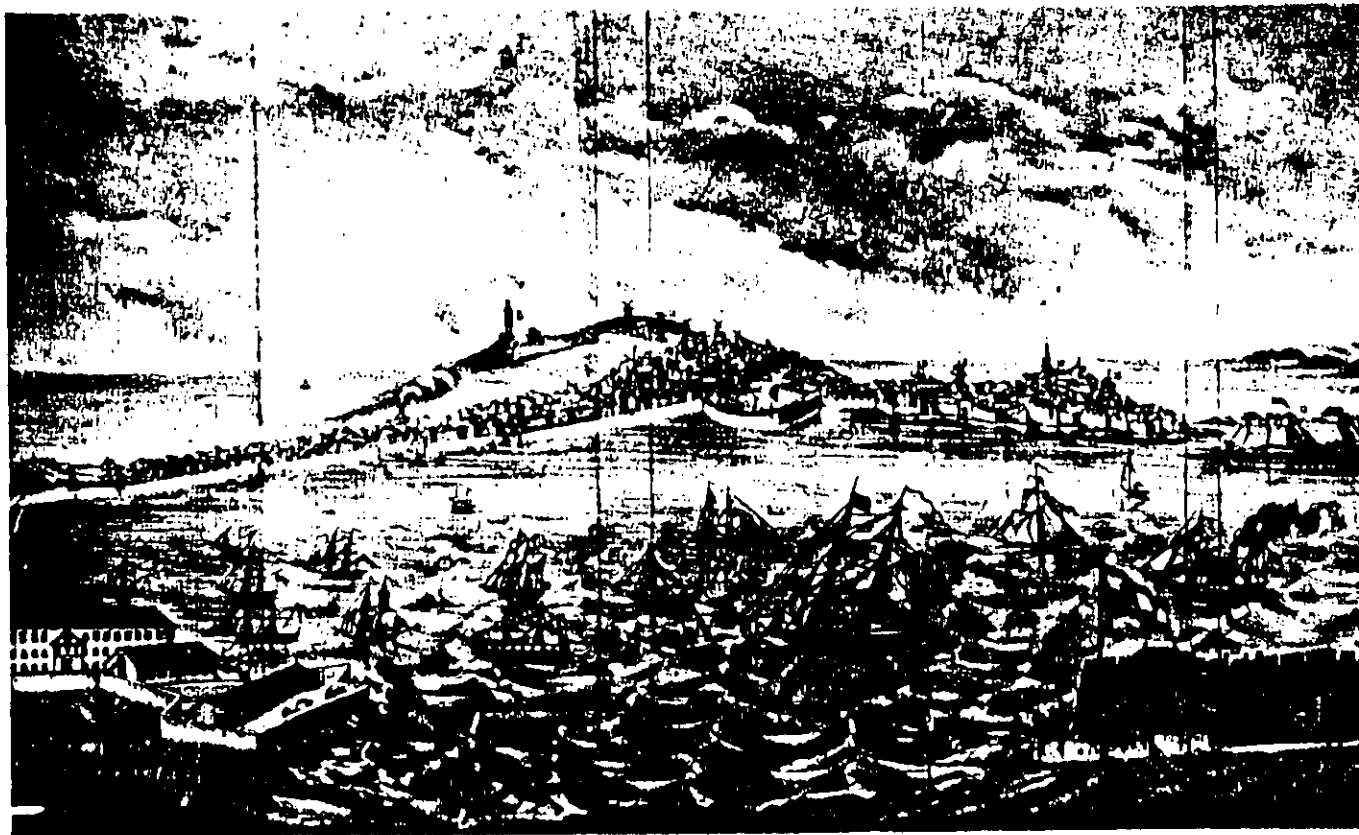
6. CONCLUSIONS

7. ANEXO DE PLANOS

* CAPITULO V : CONCLUSIONS DA TESE

* INTRODUCCION

INTRODUCCION.

O século XIX foi o tempo da creba do Antigo Réxime e do nacemento dunha nova sociedade.

O trunfo das doutrinas liberais culminou coa implantación do Estado Liberal Burgués (1833-1844) que levou adiante múltiples transformacións e, entre elas, dúas de singular envergadura, a decadencia dos estamentos privilexiados e o ascenso da burguesía e as clases medias.

Simultaneamente coa nova organización económica e social, instálase unha NOVA ORDE URBANA.

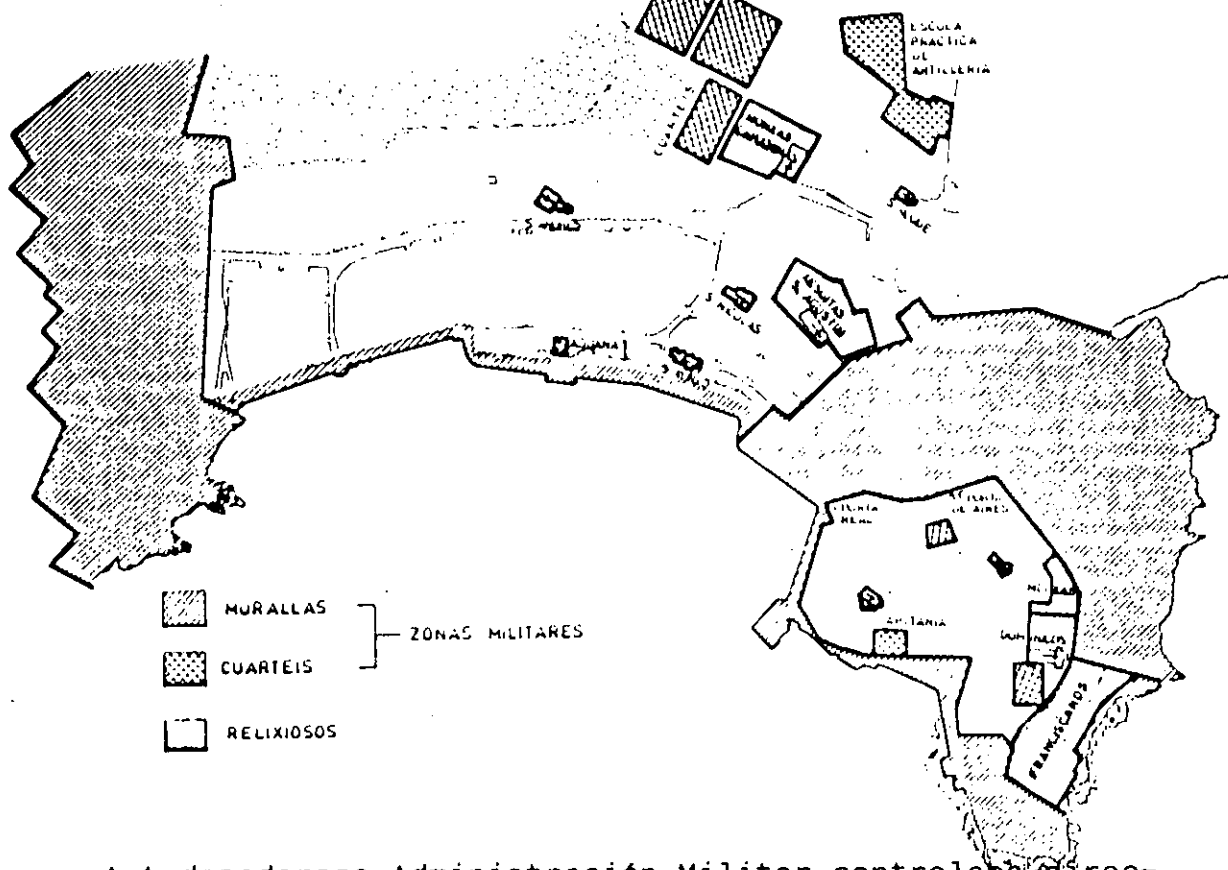
O OBXECTIVO PRINCIPAL do traballo é o de estudar, no caso de A Coruña, os inicios do proceso de construción da cidade xurdida a partir da toma do poder pola burguesía li-

beral. Pretendemos detectar que tipo de transformacións se producen na estrutura urbana da cidade existente, así como a causa última que as provoca. Interesa, neste sentido, coñecer os novos axentes que protagonizan o proceso de construción da NOVA ORDE URBANA, ao tempo que detectar os mecanismos, os INSTRUMENTOS cos que operan desde un punto de vista urbanístico para a consecución desa NOVA ORDE.

Calquera ACOTACION TEMPORAL previa implicaría a fixación duns límites dos que carece a propia historia na que a crise do Antigo Réxime e o acceso ao poder político da burguesía liberal non se produxo de xeito puntual e automático. Varias xeracións interviron nun proceso lento e conflictivo ata desembocar tras dúas situacións revolucionarias frustradas (1808-1814 e 1820-1823) na definitiva consolidación da Revolución Burguesa de 1833 a 1844. A partir deste momento, iniciase o proceso de configuración do que se dá en chamar unha sociedade moderna co trunfo da Revolución Liberal.

A toma do poder pola burguesía liberal, especialmente forte en enclaves urbanos como a cidade de A Coruña, vai lle permitir ocupar unha posición de privilexio cara iniciar un proceso de axeitamento da cidade aos seus requerementos como clase dirixente e hexemónica: Unha cidade sen murallas, aberta, sen "... confíns preestablecidos e, polo tanto, teoricamente indefinida..." en verbas de Carlo Aymonino (1).

Ata entón, na estrutura urbana da cidade, reflexábanse con claridade o peso dos estamentos dominantes da estrutura social do Antigo Réxime.

- A todopoderosa Administración Militar controlaba directamente grandes superficies de solo ocupado polas murallas acordes coa súa condición de praza Forte e bloqueaba calquera crecemento ao tempo que a través da Xunta de Policía presidida polo propio Capitán Xeneral, fiscalizaba e priorizaba calquera decisión de índole urbanística que se puidese producir.
- O clero a través das diferentes ordes relixiosas (agustinos, franciscanos, dominicos, capuchinas, Santa Bárbara,...), controlaba partes importantes da cidade intramuros, non só nos edificios destinados a conventos e igrexas, senón tamén a través da propiedade de múltiples edificios de vivendas no interior da Cidade Vella e da Pesoadería, así como fincas agrícolas no extrarradio da cidade.
- Por último, a nobreza absentista que instalada nos seus pazos urbanos sitos, maiorente, na Cidade Vella, vivía da percepción das rendas señoriais dos seus amplos dominios agrícolas na fértil bisbarra mariñana.

A crise das estruturas políticas e sociais do Antigo Réxime, representaría unha perda de poder, TAMEN A ESCALA URBANA, dos estamentos citados en beneficio da Burguesía Liberal, e a rotura revolucionaria quedará profundamente reflexada na estrutura urbana a partir da adopción de toda unha serie de medidas que abrirán o camiño do tránsito dunha sociedade do Antigo Réxime a unha sociedade capitalista.

Neste sentido, os "... aspectos esenciais do sistema de propiedade do Antigo Réxime, a AMORTIZACION E A VINCULACION, DEREITOS DE PROPIEDAD UNIDOS "PER SAECULA" A DETERMINADAS INSTITUCIONS E FAMILIAS..." (2), serán colocados no punto de mira da Revolución Liberal-Burguesa: O PAPEL DA DESAMORTIZACION vai ser determinante na configuración da nova orde urbana e a súa importancia cremos que aínda non foi suficientemente valorada na historia do urbanismo.

O presente estudio sobre os primeiros pasos da construción da Cidade Liberal, no caso de A Coruña, móstranos como estes se producen precisamente en torno ás grandes decisións derivadas das Leis e Decretos de Desamortización cos que, en palabras de Josep Fontana "... mínabase un dos pilares fundamentais do Antigo Réxime... (3). A cidade liberal erguerá os seus equipamentos e servicios, os novos barrios residenciais e, incluso industriais, sobre ámetos espaciais sometidos ao proceso desamortizador. Sen ter lugar este proceso, sen terse liberalizado a propiedade, non se poderían ter producido as grandes operacións urbanísticas levadas a diante na cidade de A Coruña na segunda metade do século XIX

"... A Desamortización consistiu na nacionalización (conversión en Bens Nacionais) e ulterior venda en pública subasta ao mellor postor de terras ou outros bens ata entón, pertencetes a mans mortas eclesiásticas ou civís..." (4).

Desamortización implica Subasta Pública, e ésta esixe, no caso da desamortización das áreas urbanas ou susceptibles de selo, unha reflexión previa sobre as características da PEZA PARCELARIA que vai ser obxecto da subasta. A desamortización dos terreos, outrora ocupados polas murallas da Cidade Vella e da Pescadería ou os do común do Areal do Orzán, convírtese en GRANDES OPERACIONES DE PARCELACION de solo con vistas á súa posterior edificación

As características das parcelas que van ser obxecto de subasta, dependerá do TIPO EDIFICATORIO ao que se espera que servan de soporte e, polo tanto, será necesario ter reflexionado previamente sobre o seu posible uso e as características desexadas polo posible adxudicatario para a construción dos edificios.

DESAMORTIZACION-PARCELACION-TIPO-CLASE SOCIAL DESTINATARIA E BENEFICIARIA DO PROCESO, son cuestións, temas interdependentes, que inauguran unha FORMA DE ENTENDER A CIDADE encardinadas no máis profundo da construción da Cidade Liberal

A cidade como negocio, o solo e a vivenda como mercancia, terá os límites que lle impoña o propio mercado máis aló de calquera outro tipo de consideración derivada de obsoletas ordenanzas militares. O principio de "laissez faire - laissez passer", ábrese paso de xeito sistemático alí onde e como a burguesía quere. Só cando "... a burguesía organiza e

resolve unha parte da cidade, tanto espacial, como figurativamente..."(5) co obxecto de crear nela, o seu propio ámbito de residencia, é cando as sagradas leis do mercado son interferidas a través de mecanismos ordenancísticos específicos (Ordenanzas de Deseño de Fachadas, Deseño de Paseos Porticados, Altura das diferentes plantas), máis ou menos rixidos, que dificultan ou tratan de impedir que se produzan desviacións do obxectivo marcado e previamente pactado.

Fóra deste ámetos "... usa a outra parte da cidade segundo a lei do máximo beneficio..." (6).

As operacións de PARCELACION, tanto de SOLO PUBLICO, como de FINCAS AGRICOLAS PRIVADAS nas beiras e nas periferias, as de REFORMA no interior da estrutura urbana da cidade consolidada, aparecen concatenadas nun proceso unitario do mesmo xeito que única, é a clase social que as protagoniza e lle dá pulo desde as diferentes plataformas do Poder Liberal Burgués (Concello Constitucional, Goberno e Deputación Provincial e Cortes Constitucionais).

O estudio da aplicación do instrumental especificamente urbanístico (plans e proxectos de aliñamentos e ensanche de rúas), o momento, o lugar, o grao de intensidade do seu uso, especialmente forte no entorno das áreas desamortizadas, son aspectos que, mirados a través do prisma desamortizador, aparecen como unha consecuencia lóxica de decisións cuio alcance urbanístico profundo pon en crise a estrutura interna da cidade antiga xerando novos polos de actividade ao tempo que inaugura un novo xeito de entender o proceso de construcción da cidade.

FONTES DOCUMENTAIS.

As fontes principais de investigación da presente Tesis de Doutoramento, atópanse nos seguintes Arquivos:

1. ARQUIVO HISTORICO MUNICIPAL DO CONCELLO DE A CORUÑA (A.H.M.)
2. ARQUIVO DO REINO DE GALICIA (A.R.G.) DE A CORUÑA
3. ARQUIVO HISTORICO DO COLEXIO OFICIAL DE ARQUITECTOS DE GALICIA (A.H. C.O.A.G.) SANTIAGO DE COMPOSTELA
4. ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS (A.G.S.) DE VALLADOLID.
5. SERVICIO GEOGRAFICO DEL EJERCITO (S.G.E.) E ARCHIVO HISTORICO MILITAR (A.H.M.M.) DE MADRID.

1. ARQUIVO HISTORICO MUNICIPAL (A.H.M.) DE A CORUÑA.

No A.H.M. consultáronse tres clases de fondos documentais:

- A. LIBROS DE ACTAS DAS SESIONS DO CONCELLO desde 1830 ata 1900.
- B. EXPEDIENTES DE OBRAS PARTICULARES tramitadas ao longo de todo o século XIX
- C. EXPEDIENTES DE OBRAS PUBLICAS E URBANISMO

O traballo de recollida de datos, prolongado durante varios anos, realízase nunhas condicións nas que o proceso de catalogación dos riquísimos fondos do A.H.M. estaba nos seus primeiros pasos limitándose exclusivamente ao almacenamento e custodia dos expedientes en caixas ou carpetas de rúas polo que non existían referencias documentais (número de arquivo, legaxo, documento, etc...). Esta situación impide, polo tanto, a realización de citas ou referencias precisas de cada un dos expedientes estudiaados de acordo coa práctica investigadora tradicional. Esta labor de clasificación foi iniciada recentemente polo A.H.M. con posterioridade á recollida de datos.

A. LIBROS DE ACTAS: 1830-1900

Os Libros de Actas permítenos facer unha primeira aproximación a partir do valeirado de todas e cada unha das sesións do Concello desde 1830 a 1900.

Os acordos de concesións de licencias de obras de todo tipo (peticións de aliñamentos, rasantes, cimentación, edificación, elevación de pisos, colocacións de galerías, reformas de fachada, etc...) aparecen recollidos xunto cos nomes dos propietarios ou promotores da edificación, así como o nome do lugar ou rúa coa súa correspondente numeración no que se pretende construír a obra.

A través desta fonte documental é posible recoller todos os acordos de índole especificamente urbanística protagonizados pola Administración Municipal desde o encargo ata a aprobación dos proxectos de aliñamento de rúas ou tramos de rúas, así como todo tipo de iniciativas ligadas ao proceso de reforma da estrutura urbana: enlousado, pavimentación, composición, alcantarillado, alumeado, etc... xunto cos nomes dos adxudicatarios das obras a realizar e o importe das mesmas.

Por último, nos Libros de Actas figuran os acordos adoptados polo Concello no que se refire a impulsar operacións de ampliación ou ensanche da cidade a partir da ocupación de terreos públicos, propostas de ubicación de novos usos, etc..., xunto coas diversas incidencias acaecidas nos distintos procesos de construción da cidade.

B. EXPEDIENTES DE OBRAS PARTICULARES.

A sección de Obras Particulares conta no A.H.M. de A Coruña, cuns riquísimos fondos cuia organización, no momento da recollida de datos, limitábase ao encarpetado por rúas dos expedientes de Obras Particulares dos edificios tramitados.

Esta disposición permítenos o estudio inidividual de cada un dos expedientes referidos aos edificios.

Un edificio pode contar cun ou varios expedientes, tantos como solicitudes se teñan tramitado ou incidentes se teñan plantexado, xa que en moitos casos é a tramitación dun expediente de obra a que provoca unha decisión urbanística (novo aliñamento, modificación da rasante, modificación da ordenanza,...) de superior transcendencia cuia documentación (planos, informes, etc...) aparece incluída nos expedientes de obras particulares.

En xeral, cada expediente consta da seguinte documentación:

- A. Instancia do propietario dirixida ao Alcalde solicitando liña ou licencia para a obra da que se trata.
- B. Plano ou planos do edificio, datado e asinado polo arquitecto autor do proxecto.
- C. Informe do arquitecto municipal sobre o cumprimento ou non das Ordenanzas Municipais así como o aliñamento ao que debe suxeitarse a obra.
- D. Informe da Comisión de Policía, Ornato e Seguridade, logo Comisión de Obras Particulares, asumindo ou non o informe previo do arquitecto municipal.

- E. Sesión na que se adopta o acordo de concesión da licencia e transcripción literal do mesmo coas condicións impostas.
- F. Transcripción da Acta de Notificación do acordo de concesión da licencia de obra ao interesado que inclúe, xeralmente, o nomeamento do arquitecto director da obra e, polo tanto, responsable da execución da mesma.
- G. Notificación sobre o final da obra.

A instancia de solicitude de aliñamento ou de licencia de obra (cimentación, reedificación, construción, reforma de fachada principal ou posterior, elevación de pisos, elevación de bufarda ou bufardón, colocación de galerías, etc...), permítenos coñecer o nome do propietario ou representante, así como a referencia escrita do lugar ou situación da parcela ou solar na que se pretende realizar a obra.

Xunto coa instancia, no caso de referirse á solicitude de licencia de obra, adxúntase plano de fachada ou fachadas do edificio a construír datado e asinado polo arquitecto autor do mesmo. Normalmente só hai un PLANO DA FACHADA PRINCIPAL, se ben naqueles casos (Rúa Real, Rúa do Rego de Auga, Praza de María Pita) na que a fachada posterior dá fronte a un espazo público, adxúntase plano da devandita fachada. Os planos de distribución das plantas baixas e plantas de pisos, non aparecen ata a década de 1870.

O plano de emprazamento acompáñase, e só nalgúns casos (Campo do Carballo), tamén a partir da década de 1870. É de

interese salientar que, en xeral, refírese ao nome das rúas e o seu número correspondente ao lugar ou zona na que se ubica a obra. A numeración modifícase a partir de 1868, ano este no que deixa de ser correlativa para facerse a división de aceras pares e aceras impares.

O plano ou planos que se adxuntan á instancia de solicitude de licencia, son de tres tipos:

1. Sobre cartulina debuxados en tinta china ou debuxados a tinta e coloreados con acuarela (década de 1840).
2. Sobre papel tela debuxada a tinta china negra.
3. Sobre copia heleográfica.

As escalas utilizadas varían cos anos: Así nas décadas de 1830, 1840 e 1850, os planos figuran a escala 1:100 de 10 pés ata 50 pés casteláns ou de varas.

Na década dos anos sesenta, a partir de 1863, introdúcese dúas escalas, unha en metros e a outra en pés, ambas dúas, normalmente, a escala 1:100, se ben nos anos finais desta década, de 1867 en adiante, empezan a aparecer proxectos que só teñen a escala en metros.

Na década de 1870, todos os planos de fachada están xa a escala 1:100 en metros.

O informe do arquitecto municipal é o primeiro trámite administrativo, e nel refírese ás cuestións técnicas relacionadas ao cumprimento das Ordenanzas Municipais (altura das diferentes plantas, voadizos, galerías, composición de fachada, etc...), así como á fixación da liña de edificación.

O informe da Comisión de Policía, órgano de carácter político, refírese ao informe técnico anterior e eleva o expediente á correspondente sesión do Pleno do Concello que adopta o acordo pertinente no que se concreta o alcance do mesmo.

Este acordo é comunicado ao peticionario que, no mesmo acto, procede a nomear o "Arquitecto Director da Obra".

C. EXPEDIENTES DE OBRAS PUBLICAS E URBANISMO.

Encarpetados por rúas, permítenos coñecer diversas incidencias de distintas operacións urbanísticas que teñen por obxecto o trazado de novos aliñamentos, composicións, pavimentacións, enlousados, etc... Se ben é importante ter en conta que en moitos casos o proceso de iniciación dun expediente de aliñamento dunha rúa, desencadéase a partir da solicitude dunha licencia de obra polo que os planos cos novos aliñamentos ou rectificación dos antigos, aparecen incluídos no expediente de obra.

2. ARQUIVO DO REINO DE GALICIA.

O fondo documental consultado no Arquivo do Reino de Galicia, refírese fundamentalmente ao proceso desamortizador e concretamente procedeuse ao valeirado no que se refire a fincas subastadas na cidade de A Coruña dos "BOLETINS OFICIAIS DE VENDAS DE BENS NACIONAIS", así como BOLETINS OFICIAIS DA PROVINCIA DE A CORUÑA correspondentes ás Desarmortizacións de Mendizábal e Madoz.

Os Boletíns Oficiais de Vendas de Bens Nacionais (B.O.V. B.N.) inicianse en 1855 e rematan en 1903 estando rexistrados nos libros números 3.152, 3.153 e 3.154.

O rexistro de Intervención de Vendas de Bens Nacionais abranguen os anos entre 1870 e 1893 estando recollidos nos libros 3.164 ao 3.185.

O Inventario do Rexistro de Bens recóllese nos libros 3.186, 3.187 e 3.188 do Arquivo do Reino de Galicia.

Por último, os Boletíns Oficiais da Provincia poden ser consultados, asemade, na Biblioteca da Deputación Provincial de A Coruña.

3. ARQUIVO HISTORICO DO COLEXIO OFICIAL DE ARQUITECTOS DE GALICIA.

No longo proceso de redacción do presente traballo e pola condición de membro da Comisión de Cultura do Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia, encargóuseme a realización de diversas exposicións e publicacións cuíños fondos obran hoxe no Arquivo Histórico do C.O.A.G. Entre estes traballos dos que se utilizaron moitos dos datos para a presente Tese, citamos os seguintes:

PUBLICACIONES:

- Catálogo de Arquitectura, A Coruña 1890-1940
- As galerías da Mariña, 1869-1884

EXPOSICIONS:

- Arquitectura en perigo. A Coruña 1975
- Arquitectura modernista. A Coruña, 1890-1914
- Arquitectura racionalista. A Coruña 1930-1940
- Arquitectura ecléctica. A Coruña 1915-1930

4. "ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS"

Consultáronse diferentes planos referidos a proxectos urbanos que aparecen referenciados nos Volumes I e II editados polo propio "Archivo" en 1980 e 1990.

Son planos de edificios (CAPITANIA XENERAL, ADUANA, CASA DA MOEDA, CONVENTO DOS XESUITAS, CUARTEL DE SAN FRANCISCO, HOSPITAL MILITAR, ETC...) ou de fortificacións (frentes da Pescadería e da Cidade Vella) cos diferentes proxectos desenvolados durante o século XVIII e especialmente importantes para a Tese no que se refire ao último tercio do século XVIII.

5. No "SERVICIO GEOGRAFICO DEL EJERCITO" e "ARCHIVO HISTORICO MILITAR" existen riquísimos fondos documentais, sobre todo, dos séculos XVIII e XIX que nos serviron de soporte para a posterior reconstrucción de planos en áreas como os arredores da cidade, tanto na Península da Torre, como nos altos de Santa Margarida e Riazor.

Os diferentes proxectos para edificios militares, especialmente importantes nos últimos sesenta anos do século XIX (Cuartel do Príncipe Alfonso, Cuartel de Santo Domingo, Hospital Militar, etc...), atópanse perfectamente documentados no "Archivo Histórico Militar de Madrid".

SUMARIO.

A partir da análise e estudio das citadas fontes, procedeuse a estruturar o traballo en catro capítulos.

No PRIMEIRO CAPITULO, trátase de detectar o momento, o lugar e as características dos primeiros trazados de aliñamentos de iniciativa municipal de rúas que superan a dimensión puntual e limitada a un edificio na cidade de A Coruña durante a primeira metade do século XIX. Con este obxecto procédese a realizar unha reflexión sobre os antecedentes urbanísticos previos a estes anos no último cuarto do século XVIII a partir das primeiras transformacións urbanas do Barroco da man do poder central coa intervención do Capitán Xeneral de Galicia, Pedro Martín Cermeño.

Os proxectos van máis aló da simple disposición do edificio aillado plantexándose como obxectivo a realización de OPERACIONES DE CREACIONES DE AMBITOS ESPACIAIS URBANOS FORMALIZADOS.

Nesta busca establécese un paralelismo espacio-temporal entre operacións urbanísticas e decisións político-económicas tras as que xurden iniciativas de edificacións que, ao xeito de catalizadores, xerarán, a posteriori, o que denominamos AS TRANSFORMACIONES URBANAS DO BARROCO.

O Capítulo remata co anuncio da crise social, económica e política do Antigo Réxime e o trazado na cidade dos primeiros aliñamentos de iniciativa municipal que nos anuncia o protagonismo dunha nova plataforma de PODER CIVICO, O CONCE-LLO CONSTITUCIONAL que asume responsabilidades en substitución

das "Xuntas de Policía" influindo coas súas decisións nos aspectos urbanísticos da cidade.

-- Co SEGUNDO CAPITULO iníciase o estudio do alcance urbanístico dunha das accións políticas claves no proceso de derrumbe do Antigo Réxime por parte da burguesía liberal: A DESAMORTIZACION.

A influencia da Desamortización de Mendizábal, parte da constatación dun feito obxectivo: O Concello pasa a ser, por mor do proceso desamortizador, un dos máis importantes propietarios de solo e edificios no interior da trama urbana do arrabalde da Pescadería.

O estudio das consecuencias urbanísticas derivadas das iniciativas municipais de utilización dos terreos desamortizados para novos usos, abre unha nova fase de protagonismo do recién estreado Concello Constitucional na que se trata de establecer ata que punto as técnicas urbanísticas utilizadas polo Concello no seu empeño por garantir o correcto funcionamento dos equipamentos da Cidade Liberal, son a resposta a unha necesidade obxectiva máis que resultado dunha regulamentación expresa.

-- O TERCEIRO CAPITULO, o máis extenso, céntrase noutro momento fundamental de afianzamento da CONCEPCION BURGUESA DA PROPIEDAD e de crise definitiva dunha visión pechada e limitada da cidade: A DESAMORTIZACION DE MADRIZ abre, nos apartados correspondentes deste Capítulo, o estudio do proceso de parcelación, subastas, urbanización e edificación dos terreos que ocupaban as murallas da Cidade Vella e da Pescadería.

Pero se importante é o proceso en si mesmo, a transcendencia e consecuencias que vai ter na trama urbana da Pescadería vai ser enorme: O desencadeamento de novo das iniciativas municipais no proceso de reforma da trama urbana, adquirirén pleno sentido á luz de decisións previamente adoptadas nas que o estudio dos procesos de renovación edificatoria e dos seus protagonistas, pretenden dar unha visión o máis completa posible desta importante etapa na configuración definitiva do Centro Histórico da cidade de A Coruña.

-- O CUARTO E DERRADEIRO CAPITULO, céntrase no proceso de explosión da cidade tomando en consideración os profundos cambios estruturais acaecidos a partir de 1830 como resultado da crise agraria padecida pola Galicia rural e o conseguinte crecemento demográfico das cidades, acelerado a partir de 1850 por un feble, pero continuado proceso de industrialización que arrastra consigo unha certa dinámica de concentración de poboación.

En que MOMENTO se inicia este proceso, ONDE se producen estas iniciativas, que FORMAS adoptan, que TIPOS EDIFICATORIOS aportan, QUEN é o seu destinatario, etc..., son preguntas ás que nos aproximamos a partir dun estudio riguroso das licencias de obras concedidas pola Administración Municipal ao longo da segunda metade do século XIX.

Por último, procédese a redactar 25 puntos a xeito de CONCLUSIONS nos que se sintetizan aquelas aportacións que consideramos fundamentais no traballo realizado.

NOTAS:

- (1) Carlo Aymonino: "Orígenes y desarrollo de la ciudad moderna".
- (2) Antonio T. Reguera Rodríguez: "La ciudad de León en el siglo XIX".
- (3) Josep Fontana: "La crisis del Antiguo Régimen: 1808-1833)
- (4) F. Tomás y Valiente: "El proceso desamortizador de la tierra en España".
- (5) Carlo Aymonino: "Orígenes y desarrollo de la ciudad moderna".
- (6) Carlo Aymonino: "Orígenes y desarrollo de la ciudad moderna".

* CAPITULO I : OS PRIMEIROS ALINHAMENTOS

0. INTRODUCCION.

Os primeiros alineamentos de tramos de rúas redactados no século XIX afectando a varias edificacións nunha maior ou menor dimensión, realízanse no entorno daquelas zonas da Cidade nas que na segunda metade do século XVIII se construíran edificios para albergar as novas Institucións representativas da nova orde que está a emerxer na sociedade (ADUANA, CONSULADO), ou ben en áreas en contacto con terreos que van verse afectados dun ou doutro xeito por medidas desamortizadoras (MURALLAS DE TERRA E MAR).

Son zonas nas que, ou ben se pretende crear un marco "digno" no entorno dos novos tipos edificatorios, que se sitúan no ata entón arrabal mariñeiro da Pescadería, ou ben é preciso proceder a fixación "ex novo" dos límites entre o público e o privado, porque o privado edificable é susceptible de ampliarse avanzando sobre terreos públicos ou privados que ata ese momento estaban suxeitos á xurisdicción de órganos de carácter militar dadas as características de

Praza Forte que tiña a Cidade.

Trátase pois, ou ben:

-- corregir, modificar, liñas de edificación xa existentes

con vistas á regularización do espacio público

no entorno de edificios Institucionais (ADUANA

E CONSULADO), ou de

-- proceder á delimitación "ex novo" de alineamentos en á-

reas que estiveran baixo a xurisdicción mili-

tar (MURALLA DO FRENTA DE TERRA, MURALLAS DA

BEIRAMAR).

De aí que se observamos onde se producen os primeiras proxectos que teñen por obxecto a definición de novos Alineamentos, estes desenrolanse, como regra xeral, sen pretender a rectificación ou alineamento do irregular trazado das rúas do interior da estrutura urbana consolidada da Cidade Vella nin tampuco a regularización da rede viaria principal que percorría lonxitudinalmente a Cidade baixa (Real - Rego de - Auga - Porta Real, San Andrés - Panadeiras - Porta de Aires) ou pretendendo ensanchar a rede viaria secundaria de angos-

tos calexóns transversais (Rúa das Bestas, Santa Catalina, - Rúa Nova, Torreiro, San Nicolás,...), senón precisamente nas MARXES DA CIDADE, é dicir, aquelas zonas de BORDE nas que remataba o continuum urbano e que estaban vacantes por estar afectadas por normas de carácter defensivo-militar (caso das parcelas en contacto coas zonas de muralla da Pescadería: Rúa das Bestas-Paseo da Alameda), ou en contacto coas instalacións marítimo-portuarias (caso das parcelas en contacto coa muralla e petril construído a fins do século XVIII no borde litoral da baía: traseiras da Rúa Real e Rego de Auga).

Trátase de proceder a fixación dos NOVOS LIMITES DA CIDADE a medida que a perda da consideración de PRAZA FORTE, convirte en obsoletas as instalacións construídas ao longo do século XVIII polos Enxeñeiros Militares co obxectivo de pechar a Cidade, e que sometían a unha regulamentación militar ás áreas próximas ("ZONAS POLEMICAS") impedindo ou dificultando edificar nas mesmas.

Trátase tamén de abrir espazos e regularizar o entorno

de novos edificios INSTITUCIONAIS que ligados á actividade do Comercio Ultramarino (ADUANA E CONSULADO) ubicaronse a fins do século XVIII, xa non na Cidade Alta, senón no degradado arrabal mariñeiro da Pescadería na que os tipos edificatorios respostaban ata ese momento ao carácter marxinal, "extramuros", de vellas casas mariñeiras de planta baixa ou planta baixa e piso que se apretuxaban nos bordes dos camiños de entrada á Cidade Vella.

Neste sentido imos a analizar detenidamente os CATRO PRIMEIROS PROXECTOS DE ALINEAMENTO que superando o carácter puntual abranguen frentes completos de mazás ou cando menos afectan a varias casas:

1820 - 1834: LIÑA POLO CALEXON DA ESTACADA DAS CASAS DA

RUA REAL DO NUMERO 7 AO 14

1834: LIÑA POLA PARTE DA MARIÑA DESDE O NUMERO 28 AO

NUMERO 41 DA RUA REAL

1834: LIÑA DA RUA DAS PANADEIRAS - A PRAZA DO

CONSULADO

1846: ALINEAMENTO DAS TRASEIRAS DA RUA DAS BESTAS

Pero antes, e para unha correcta interpretación das causas que os motivan, investigaremos os Antecedentes Urbanísticos da Cidade de A Coruña durante o derradeiro cuarto do século XVIII, época ésta na que por primeira vez se plan-
texa a realización dunha serie de actuacións urbanas de carácter puntual no tecido tanto da Cidade Medieval (a Cidade Vella), como no arrabal extramuros (a Pescadería).

1. O SEculo XVIII: ANTECEDENTES.

AS TRANSFORMACIONES URBANAS DO BARROCO.

Das propostas de grandes Recheos da Baía e Ensanches Urbanos a base de grandes mazás rectangulares, redactadas en 1723 por Francisco Montaigú, e 1736 por Juan La Ferriere nas que a creación de Cidade se realizaba á marxe da Cidade existente ocupando o fronte da Pescadería ata a liña de Baixamar con grandes mazás "... para casas e almacéns..." pasouse a auténticas operacións puntuais de Reforma Urbana a partir da actuación no tecido existente da Cidade Vella ou no borde da Pescadería nas que se renuncia definitivamente á creación dun gran Ensanche dezaoitesco adoptándose unha actitude tendente á Regularización de Espacios existentes, ben no interior da trama da Cidade Vella, ben no borde do barrio da Pescadería.

E neste sentido, de cambio de Escala das operacións a propoñer destacan dous proxectos (en apenas dez meses de diferencia) e cunha vontade expresa de Regularización do tec-

do urbano, un da Praza Central da Cidade Vella ou Praza da Fariña na que se atopaba o Pazo de Capitanía e sede da Real Audiencia do Reino de Galicia e na que se pretendía ubicar un solar para construír a nova Casa Consistorial, e o outro na beira da baía co obxecto de formalizar un fronte urbano homoxéneo arredor doutro edificio institucional, a Aduana que asumiu neste caso o protagonismo tanto arquitectónico como urbanístico.

Real Audiencia-Concello e Aduana van protagonizar, con sorte ben distinta nos seus respectivos entornos, os primeiros proxectos urbanísticos da Historia da cidade de A Coruña que superan o carácter sectorial das actuacións habidas ata ese momento que se dirixían ben a execución de traballos de fortificacións de carácter eminentemente militar (Murallas da Cidade Vella e da Pescadería), ou de obras de infraestruturas (acueductos para o abastecemento de auga, composición de rúas para dotalas de firme adecuado, construción de alcantarillado, alumeadado público, etc...).

Os traballos figuran en dous planos existentes no "Ar-

* PAZO DA CAPITANIA

* ADUANA

chivo General de Simancas" cos seguintes títulos e datas:

-- "Plano dunha porción da Cidade Alta de A Coruña no que se proxecta o regularizar unha Praza cómoda para mercados semanais, colocando as novas casas do Concello en lugar preferente con luces e ventilación nos seus catro frentes e a nova Igrexa de Santiago en sitio máis propio e ventaxoso ...", datado na Cidade de A Coruña en 19 de Maio de 1779 e rubricado por Pedro Martín Cermeño.

-- "Plano dunha porción do Arrabal da Praza de A Coruña - que manifesta o terreo que S.M. se sirviu conceder para a construción dalgúns edificios en aumento desta poboación contido entre as casas actuais e o terraplén e as murallas que pola parte do Porto segue desde a Porta real ata a da Torre de Abaixo", datado en A Coruña en 18 de Marzo de 1780 e asinado por Pedro Martín Cermeño.

Dúas actuacións en dous lugares ben diferentes, un en pleno centro da "Cidade Alta", o outro no borde do

"Arrabal" da Pescadería, pero cun elemento común: UN EDIFICIO INSTITUCIONAL con frente a un espacio público que se pretende formalizar como Praza ou Paseo.

O seu asinante Pedro Martín Cermeño, foi Capitán Xeneral de Galicia desde 1778 a 1790, é dicir, a época na que alumean os proxectos urbanos de meirande interese para a Cidade de A Coruña a fins do século XVIII, época na que ocupaba o cargo de Arquitecto "Mestre Maior da Cidade", Fernando Domínguez y Romay que era o encargado das obras de fortificación da Praza e que ocuparía o cargo ata a súa morte en 1817 e sería o redactor do primeiro "PLANO XERAL DA POBOACION" no ano 1789.

1.1 A CORUÑA E A REAL AUDIENCIA DO REINO DE GALICIA.

1.1.1 O EDIFICIO PARA REAL AUDIENCIA DE GALICIA E O

CARCERE: 1748 - 1760

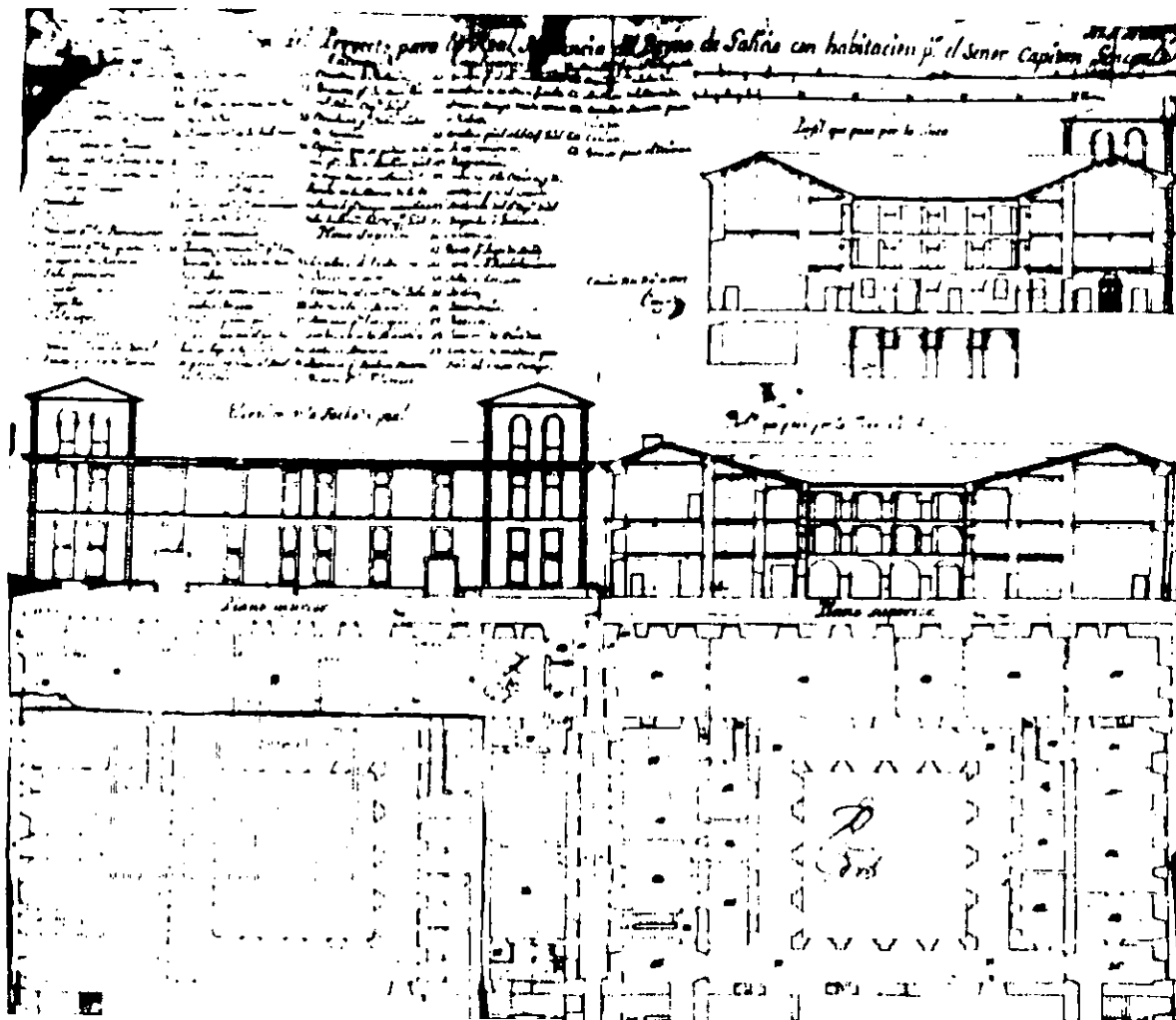
A Real Audiencia do Reino de Galicia fora situada polos Reixes Católicos na Cidade de Santiago por Real Cédula de 3 de Agosto de 1480.

Anos despois por outra Real Cédula, neste caso de Felipe II de 14 de Agosto de 1563, se procede ao seu traslado á Cidade de A Coruña.

O edificio no que estaba situada, atopábase en plena Cidade Vella e o seu estado a principios do século XVIII era ruinoso a tenor de diversos informes citados por Julia García-Alcañiz Yuste sobre a Arquitectura Neoclásica en Galicia.

Ese deterioro foi denunciado en 1733 e 1734 co obxecto de que desde o erario Real se proveran fondos para a construcción de novos edificios que alberguen o Palacio da Audiencia, o Cárcere e a Casa do Gobernador.

Por fin, por unha Real Orde de 14 de Xuño de 1748, o -
Rei autoriza a construción dun novo edificio para Palacio e
Casa da Audiencia, iniciándose o derribo do antigo en Xullo
de 1748, mes éste no que se procede a redactar polo Enxeñei-
ro Xefe o Prego de Condicións a cumprir polo contratista que
resulte elixido para a realización da obra. A adxudicación
da obra ten lugar en 14 de Setembro de 1748 resultando ele-
xido Julián de la Dehesa y España.

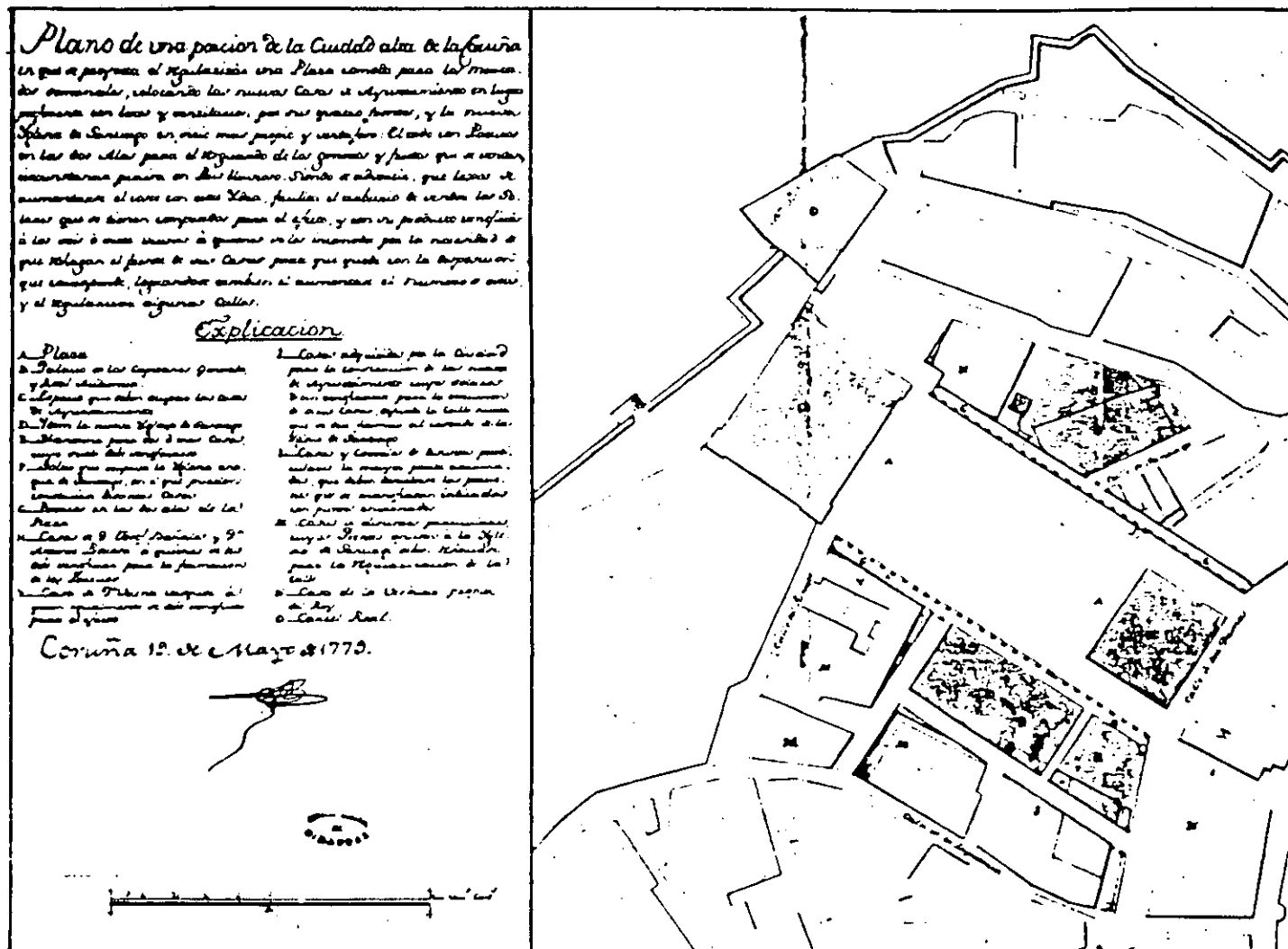
Esta debía desenrolarse segundo os planos redactados - polo Enxeñeiro Juan Vergel que os realizara en data de 31 de Decembro de 1747 e a construción do Conxunto Palacio-Cárcere duraría uns doce anos rematando en 1760.

O edificio situábase dando fronte á chamada Praza do Palacio tendo no seu fronte varias edificacións particulares e as Casas de Artillería, inmobile éste que o separaba da Praza da Fariña á que daba fronte o Concello.

Estes edificios atopábanse tamén en estado ruinoso, de aí o interese que existía en que foran derribados para proceder á construción dunha nova Casa Consistorial.

1.1.2 O PROXECTO PARA REGULARIZACION DUNHA PRAZA: 1779

O PROXECTO pretende REGULARIZAR uns espacios xa exis-

tentes, a Praza do Palacio e a Praza da Fariña, lugar este último de mercado de forma irregular e centro neurálxico da Cidade Alta ao que daba frente a Vella Casa Consistorial.

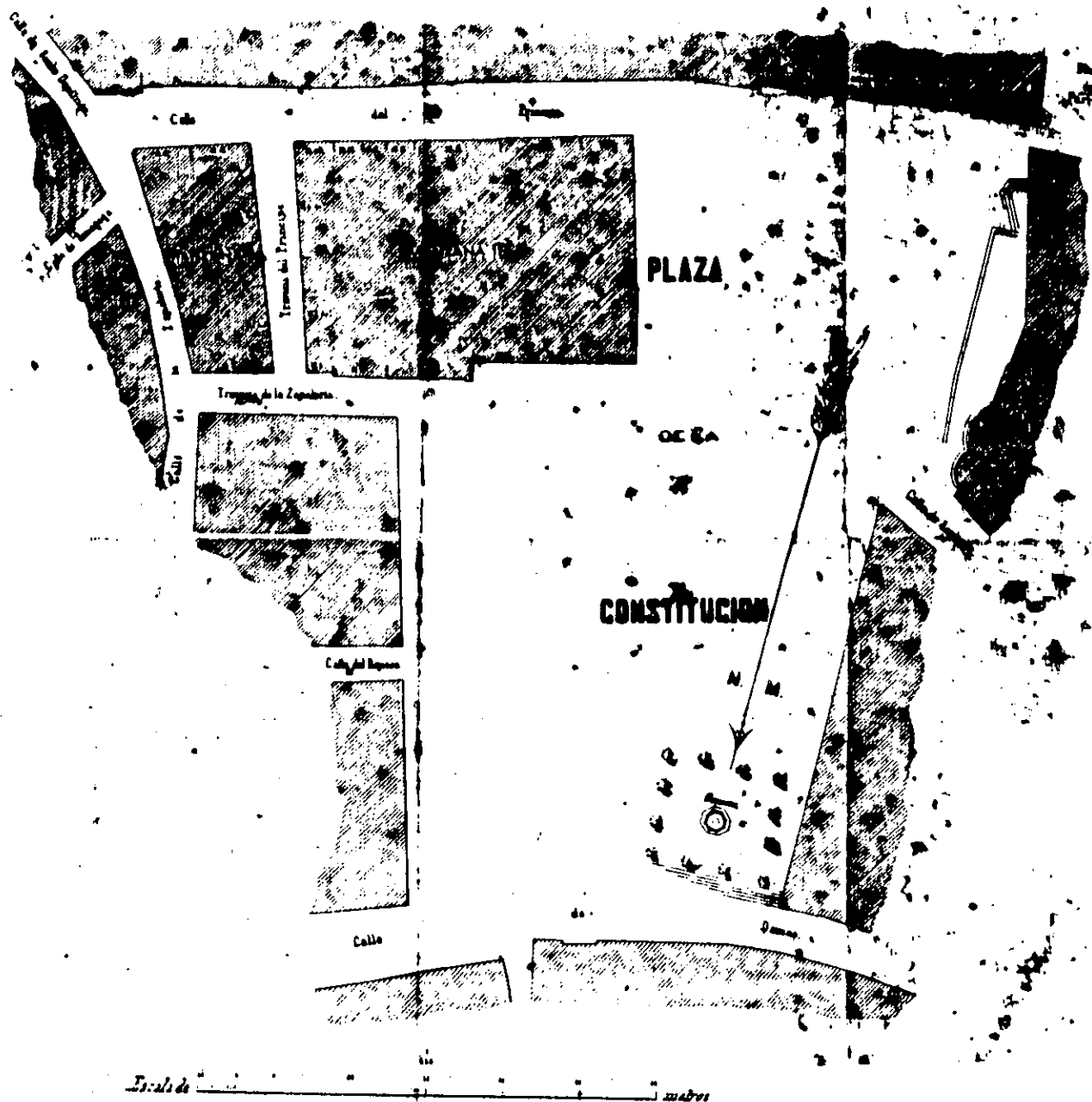
Na Praza do Palacio construírase entre 1748 e 1760 a Sede da Capitanía Xeneral e Real Audiencia do Reino de Galicia que ocupaba todo o frente oriental da Praza da

que o lado occidental estaba destinado no Proxecto ao "... espacio que deben ocupar as casas do Concello..." para o que dispoñían un solar exento de forma rectangular e cun fronte á Praza de 35 varas (30,00 metros) e un fondo de 30 varas (25,00 metros).

O espacio central da Praza quedaba configurado así como un espacio rectangular de 78,50 metros de lonxitude en dirección Leste-Oeste (é dicir, a distancia que separaba as fachadas da Audiencia e do Concello) e 43,00 metros de ancho na dirección Norte-Sur.

Estes lados, Norte-Sur, dispoñían de "... pórticos nas dúas alas para resguardo dos xéneros e froitos que se venden circunstancia precisa en país chuvioso...", alas ou lados nos que se dispoñían mazás, unha en concreto para a "... nova Igrexa de Santiago..." ao ter que proceder a derribar a "... Igrexa antiga..." quedando este terreo para "... construírse distintas casas..." e as outras catro mazás destinadas á construción de novas casas.

Catro rúas abertas nas catro esquinas (dúas de 5 varas

* A PRAZA A FINS DO SECULO XIX

nos ángulos da Capitanía e dúas de 10 varas que corrián desde a Rúa das Damas ao longo das fachadas laterais do solar do Concello) enlazaban directamente a trama da Cidade Vella co espazo central da Praza polos lados Leste e Oeste. No lado Norte, e baixo os soportais penetraban dúas rúas que delimitaban ao mesmo tempo o solar exento destinado a Igrexa de Santiago. No lado Sur estaba previsto un único acceso a través da Rúa de Santiago.

Se ben, o proxecto non chegou a realizarse, xa que quedou limitado ao derribo dunha serie de casas que separaban as dúas prazas (entre elas a do Concello e as Casa de Artillería), sen procederse á regularización do espazo, móstranos a primeira iniciativa na que o Poder Civil a través da Casa Consistorial, e o Poder Militar a través da Capitanía Xeneral e Real Audiencia do Reino de Galicia, asumen plenamente o protagonismo espacial da operación urbana ubicando nun papel secundario á Igrexa de Santiago, unha das parroquias existentes na cidade Vella.

1.2 A CORUÑA E O COMERCIO COLONIAL.

OS CORREOS MARITIMOS: 1764

1.2 A CORUÑA E O COMERCIO COLONIAL.

OS CORREOS MARITIMOS: 1764

Para situar á Cidade de A Coruña e o seu porto nos fins do século XVIII, nada máis explícito que o texto de Luis Alonso Alvarez no seu libro "Comercio Colonial e Crise do Antigo Réxime en Galicia (1778 - 1818)".

"... Deixando de lado algúns dos precedentes do comercio galego con ultramar, sen apenas incidencia económica de importancia coñecidas, podemos dicir que a entrada de Galicia na actividade comercial comeza a partir de 1764, ano no que foi promulgado o "Regulamento Provisional do Correo Marítimo de España coas súas Indias" ou dito máis claramente a data en que se establece a Compañía de Correos Marítimos de titularidade Estatal..."

A función primordial dos Correos, como se deduce do seu nome, era a de conducir regularmente a correspondencia ofi-

cial e privada entre a metrópolis e as súas colonias. Non obstante, esta actividade vai quedar desbordada pola superioridade que alcanza o transporte de mercancías que posibilita a cristalización dun incipiente comercio de Galicia con A Habana e o resto de cidades conectadas polos correos (tanto marítimos como terrestres) nas Antillas (Baracoa, Trinidad e Santiago de Cuba, S. Juan en Puerto Rico, Montecristi, Santo Domingo e Ocoa na Española), Nova España (Campeche, Veracruz, México e Acapulco, onde enlazaba co correo das Filipinas) e Nova Granada (Portobelo, desde onde proseguía por terra cara Lima; Panamá, con enlace cara O Callao; Cartagena, onde conectaba cara Bogotá; Santa Marta, Maracaibo, Caracas, Porto Cabello, A Guaira, Nova Barcelona e Cumaná). Elo significaba a integración de Galicia no comercio colonial español a partir dunha fórmula autónoma (rutas, transporte, comerciantes, etc...) e non, como ata entón, utilizando a base gaditana. Para facernos unha idea da importancia comercial que implicou o establecemento dos correos, pénsese tan só na ventaxa que para A Coruña supuxo ser o ú-

nico porto, xunto co de Cádiz, que canalizaba periódicamente o tráfico colonial con Nova España entre 1764 e 1789 e con Nova Granada entre 1764 e 1778.

Continuando o texto de Luis Alonso Alvarez, por Real Decreto de 16 de Outubro de 1765 "... habilita ao porto de A Coruña para despachar directamente navios de rexistro dos antillanos de Cuba, Santo Domingo, Porto Rico, Trinidad e Margarita...".

Máis tarde "... en 1768 habilitase o porto coruñés para comerciar con Luisiana, en 1770 con Campeche, en 1776 con Santa Marta en navíos de rexistro...".

"... O Comercio Colonial Galego experimentou un novo pulo a partir esta vez tamén doutra iniciativa pública..." a ampliación en 1767 dos Correos Marítimos no ámeto da Plata ante a satisfactoria experiencia dos seus homólogos antillanos. E de igual xeito A Coruña vai disfrutar con Cádiz dos beneficios do monopolio comercial con esta zona entre 1767 e 1778 ano este último no que se ampliou a medida a outros once portos peninsulares...".

Este texto desvela por se mesmo a importancia que adquire o Porto de A Coruña no concerto das actividades económicas da Cidade, e polo tanto a necesidade imperiosa, a partir de 1764, de dotar ao Porto dunhas mínimas condicións que xeneren unhas instalacións adecuadas ao embarque e desembarque da "... Correspondencia Oficial e privada entre a metrópolis e as colonias..." e o que é máis importante "... o transporte de mercancias que posibilita a cristalización dun incipiente comercio de Galicia con A Habana e o resto das cidades conectadas polos correos nas Antillas, Nova España, Nova Granada,...".

1.2.1 A MURALLA DA PESCADERIA E A PRAZA DA ADUANA: 1765

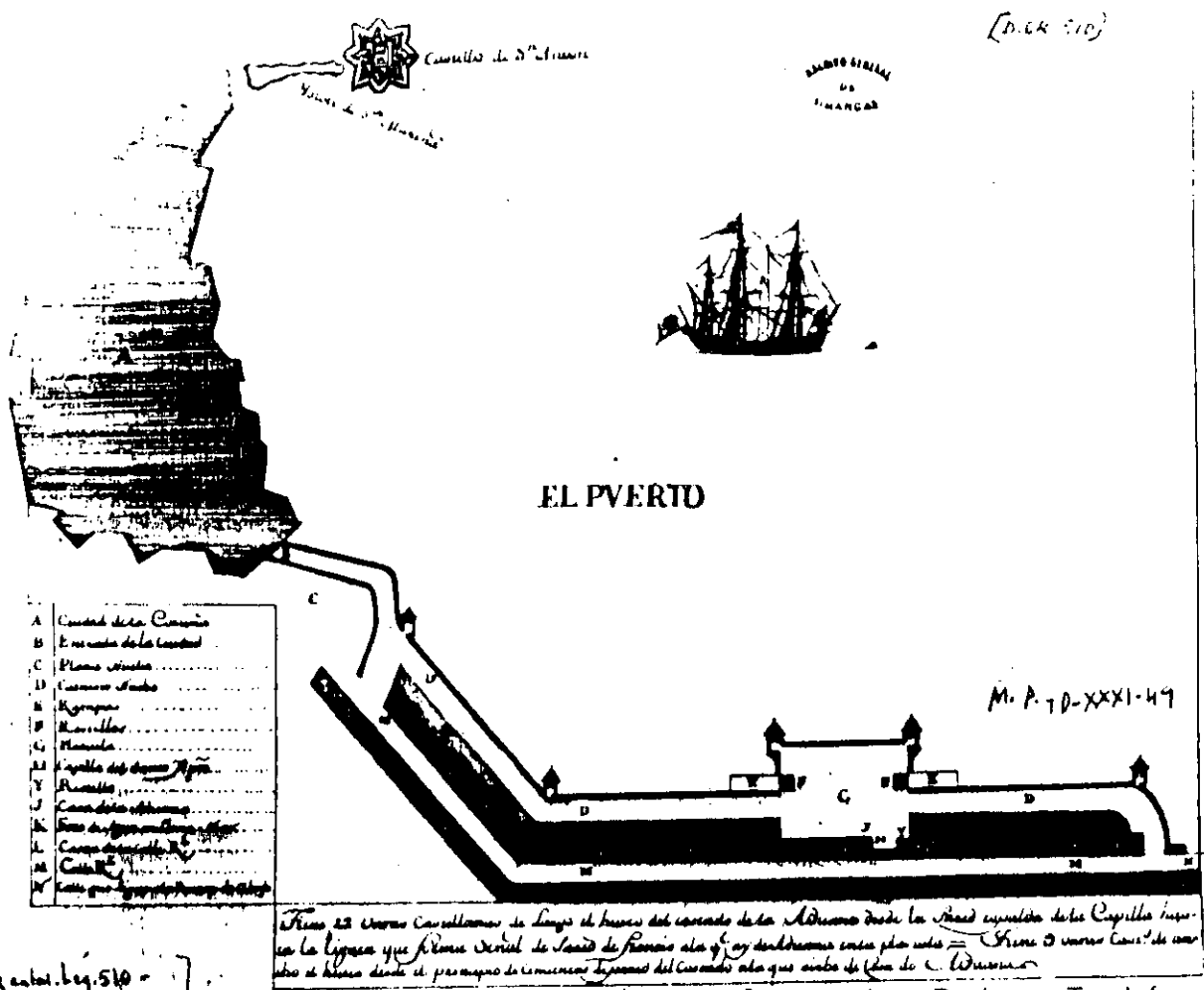
As obras de adecuación do Porto non se farían esperar: Se en 24 e 26 de Agosto, e 14 de outubro de 1764 se publica o "Regulamento Provisional do Correo Marítimo de España coas súas Indias" apenas 6 meses despois en 9 de febreiro de 1765 redáctase o "... Plano do fronte da Pescadería pola parte do Porto desta Praza no que se manifesta o xeito como se ha de pechar o petril ou muralla que falta desde a Casa do Cónsul de Inglaterra e ha de unir coa porción diante da contragarda de Santa Lucía co fin de imposibilitar os moitos contrabandos que nesta parte se executan co motivo da proximidade das casas ao mar que as baña e así como se debe formar un desembarcadeiro diante da Aduana para facilitar o comercio e abrigar as lanchas, obra que xa está aprobada pola S.M. ..." asinado por Pedro Torbé.

Esta obra de indubidable importancia corría ao longo duns 500 metros de fronte da baía polas fachadas posteriores das casas da Rúa Real e da Rúa do Rego de Auga desde o Cantón Grande ata enlazar coa muralla da cidade Vella.

A súa construción ía permitir a fixación ao longo dos seguintes 100 anos do límite da Cidade na beiramar ao tempo que, sen pretendelo inicialmente, abriría a posibilidade de crear un elemento novo na súa estrutura: unha rúa na Beiramar, o Camiño da Mariña, de 5 tuesas (9,70 metros) de ancho que vai converterse no primeiro trazado dunha vía de nova creación no arrabal da Pescadería e que ía crear as condicións que posibilitarían a realización dunha fachada ao mar nesta franxa da Cidade Baixa.

Así, o que nun principio era un proxecto de peche, de amurallamento, na liña dos realizados polos Enxeñeiros Militares nun fronte de terra durante a primeira metade do século XVIII, e nese sentido maniféstanse os distintos planos ("... o xeito como se vai pechar...", "... un murallón que pecha o arrabal da Pescadería...", é dicir, un proxecto de fortificacións), ía se converter en breve tempo (apenas 15 anos) nunha auténtica obra de urbanización ao se transformar na apertura dunha nova rúa na beiramar da Cidade cunha lonxitude de 500 metros desde o Cantón ata Porta Real.

[D. 64-510]

frente da Pescadería de 9 de febreiro de 1765, vemos como nel priman dous obxectivos:

- En primeiro lugar a realización do murallón ou pretil, é -
dicir, non se está a facer unha rúa, senón un elemento de
fortificación, un muro cunha altura adecuada de casi 6,00
metros desde o Areal da Praza "... co fin de imposibilitar
os moitos contrabandos que nesta parte se executan co motivo
da proximidade das casas ao mar que as baña...",
- En segundo lugar outro obxectivo fundamental é o de "...for-
mar un desembarcadeiro diante da Aduana para facilitar o co-
mercio e abrigo das lanchas..."

O Plano de 1770 de embarcadero e Aduana na zona contigua á Rúa Real no centro da Pescadería no seu esquematismo capta o esencial da actuación.

- Unha muralla cun total de 5 garitas nos seus 500 metros de lonxitude.
- Unha Praciña (G) como espacio central da operación na que conflúen as conexións co mar (RAMPAS) cos seus correspondentes RASTILLOS (F) e a única conexión coa trama da Pescadería (Rastillo -Y-) ao borde da Aduana
- E o "FOSO DE AUGA EN PLEAMAR", elemento clave que separa as fachadas posteriores das casas (L) da Rúa Real (M) do camiño, da muralla aillándoa, separándoa, da Cidade e reforzando o carácter de traseira das casas dese fronte que coa existencia do FOSO perden toda posibilidade de accesibilidade desde o mar e desde o propio camiño.

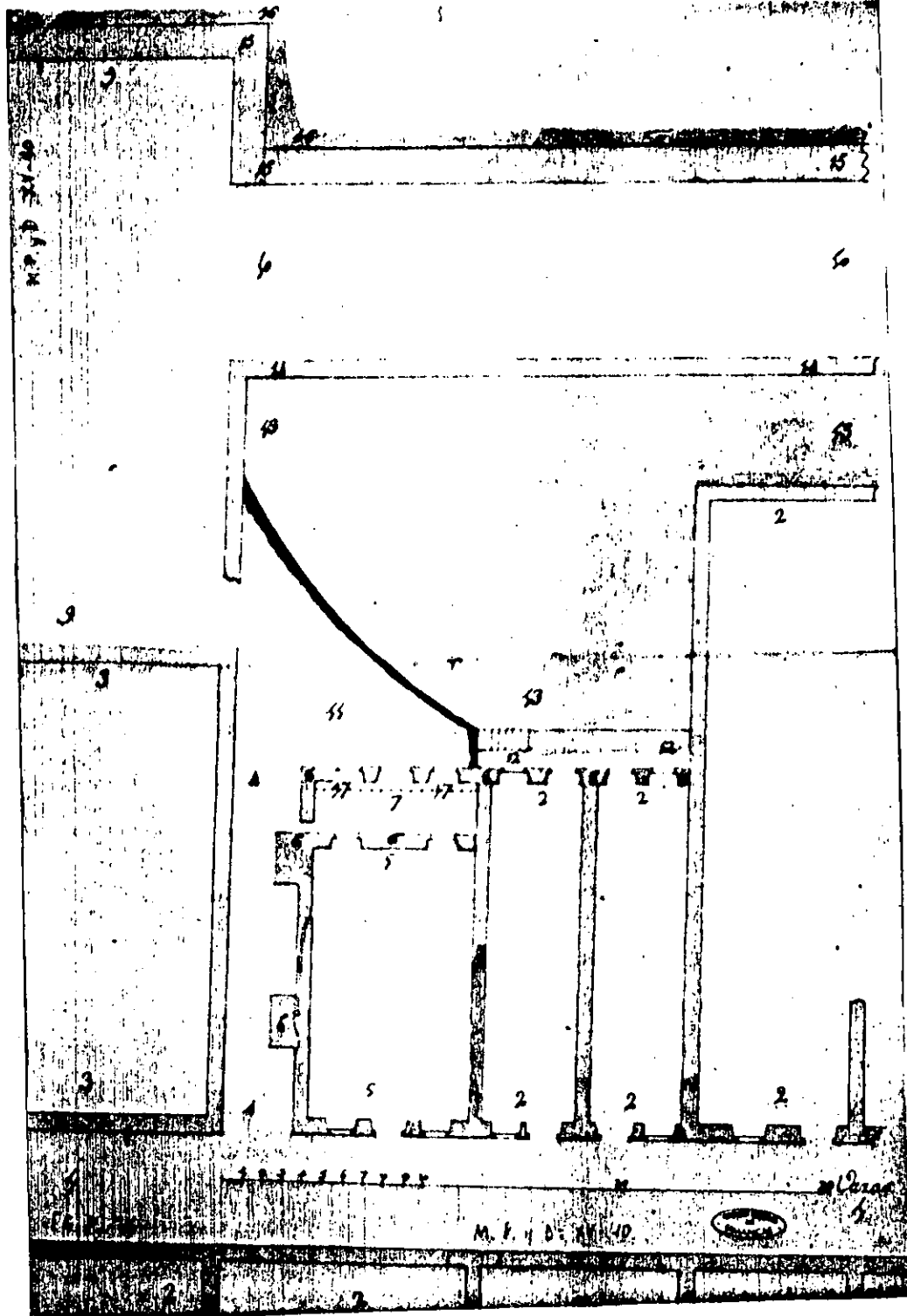
O Foso que xurde entre o terreplán e a fachada traseira das casas é un espacio vacante "...que se inunda coa crecen-

te da marea onde se depositan as inmundicias das casas....".

Este espacio, de dominio e uso público, ten unhas desiguais dimensións ao longo dos 500,00 metros de lonxitude do murallón.

Así, nos seus extremos, aproxímase ás traseiras das casas da Rúa Real e da Rúa do Rego de Auga en tanto que na zona máis ampla, alcanza máis de 20,00 metros de ancho.

Un murallón e un desembarcadeiro que neste plano NON ESTAN INCORPORADOS A REDE VIARIA DO ARRABALDE DA PESCADERIA, xa que ningún dos doce pequenos calexóns intermedios estaban conectados coa mesma e os seus extremos no Cantón Grande, (xunto á Casa do Cónsul de Inglaterra), e na Rúa do Rego de Auga tamén estaban interrompidos, ben polo foso, ben pola muralla, sendo a única zona de contacto coa ESTRUCTURA urbana o ensanchamento ou frente do desembarcadeiro no que ofrecen á súa fachada seis casas da Rúa Real, unha delas era para Aduana, sendo as outras de particulares.

Esa vontade de aillar a muralla da rede viaria da Pescadería é ben patente neste Plano sen asinar, no que se observa como a liña de peche do desembarcadeiro non se alinea coa pequena rúa existente ao carón da edificación que lle dá frente. Só un pequeno paso dunhas 3 varas (uns 2,50 metros), dá acceso a ese calexón.

Un último aspecto a salientar, é o dimensionamento das mazás existentes na beiramar.

Un total de 12 mazás de casas aparecen debuxados no plano redactado en 1765 por Pedro Torbé entre a Casa do Consul de Inglaterra e a última casa da Rúa do Rego de Auga nas proximidades de Porta Real.

E dicir, as catro mazás actuais estaban partidas, rotas por doce pequenos calexóns e o seu dominio público era inquestionable e así aparece reflexado no plano de Balthasar Ricard de 1769, refírese como "...rúa que a cidade permitiu que a ocupase un particular fabricando nela unha casa..." e posteriormente en 1780 no plano redactado por Pedro Martín Cermeño refírese a dous destes calexóns como "... rúas que deben comunicar coa Real...".

Esta consideración de espazos públicos vai quedar aínda máis patente durante o século XIX cando polo Concello se esixe aos propietarios das casas colindantes con estes calexóns ou venelas procedan a pechallas incorporándoas aos solares que pretenden edificar e concedéndolles o correspondente

permiso para proceder a facelo.

En calquera caso esta fragmentación das mazás da beira litoral da Pescadería no fronte da baía, tiña as mesmas características que a do fronte do Orzán e que aínda hoxe permanece: A conversión do fronte da baía en área de residencia da burguesía coruñesa ao longo do século XIX, introduciría modificacións sustanciais nesa franxa da cidade ao producirse unha renovación urbana total do fronte.

1.2.2 FORTIFICACION VERSUS URBANIZACION.

A CONEXION COA TRAMA VIARIA: 1769

A vontade de aillar a Praza da Aduana e o paso á beira da muralla do resto da Cidade mudaría pronto, e a lectura estrictamente defensiva-militar, deixaría paso a unha visión comercial que pasaría a un primeiro plano polo que pouco despois de rematada a muralla, Balthasar Ricard redacta un plano datado en A Coruña o 24 de Marzo de 1769, no que "... se manifesta as dúas comunicacións que propoñen desde a Rúa Real ao expresado murallón cun corpo de garda á casa que serve de Aduana...".

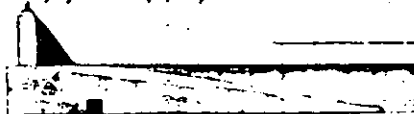
A importancia deste documento estriba pois na vontade explícita de superar o estricto carácter defensivo-militar da obra pasando a un primeiro plano as necesidades COMERCIAIS de dotar de ACCESIBILIDADE ao embarcadeiro incorporándoo á trama viaria e polo tanto conectándoo á mesma en dous puntos coa Rúa Real a través de dous calexóns que xa existían previamente:

Mundo y Perfiles de una porción de la muralla que cubren el tercio del norte, formando parte por una al Puerta, y por otra manifestando las dos torres, en las que se proyectan desde la Calle Real al anillo de la muralla, con un cuerpo de Guardia, condego a la Casa que vive en el Ramo y la plaza de la Plaza, que se ve en el Ramo de los embarcos de la Plaza y de la Casa.

Explicación.

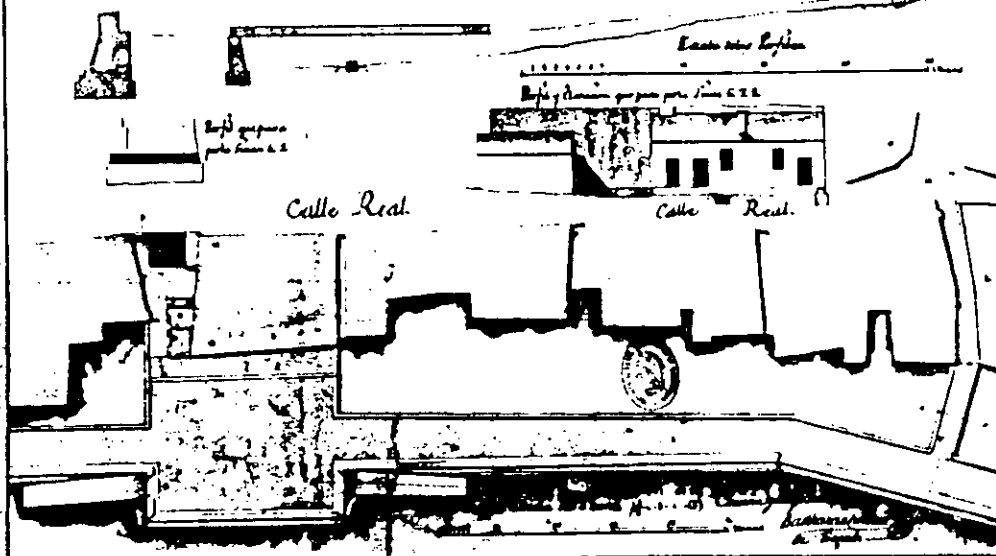
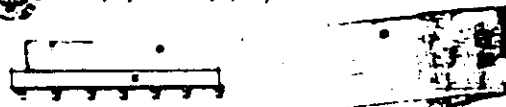
- A. Casa de la Casa, que se proyecta en la muralla.
- B. Puerta por la que se proyecta en la Calle Real a la Plaza de la Casa.
- C. Casa que vive en el Ramo.
- D. Casa de la Guardia.
- E. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- F. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- G. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- H. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- I. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- J. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- K. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- L. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- M. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- N. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- O. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.
- P. Casa que se proyecta en la Plaza de la Casa.

Perfil y Avanzada que para para Casa 3. 1.

Reyno de Galicia: Plaza de la Compañía N. 2.

Perfil y Avanzada que para para Casa 12. 3.

-- Unha vía de acceso directo desde o desembarcadeiro que recorría a fachada lateral da Aduana.

-- Outra situada a uns 140 metros da Praza que desembocaba na Praciña de San Xurxo ensanchamento de rúas sita ao comezo da Rúa Real xunto á Igrexa do mesmo nome,

que esixirían dous puntos de control, dous corpos de gardas que vixiarían estes accesos: De aí a ubicación adosados á Aduana dun pequeno anexo no que se instalan o Corpo de Garda (D); ou cuarto que pode destinarse para os Gardas das Rendas Reais (E), xunto cun retrete ou lugar común (F).

Asemade, na chamada Praciña de San Xurxo na confluencia da Rúa Real, San Nicolás e Rúa do Rego de Auga, onde nunha das casas figura o "... Corpo de Garda do Bibac...".

O espacio vacante entre estas dúas comunicacións, que era o Foso "... que se inunda coa crecente da marea onde se depositan as inmundicias das casas..." alcanzaba neste - área a súa maior anchura entre o terraplén e as traseiras das casas da Rúa Real, amplitude ésta que permitirá a realización da operación urbanística de maior envergadura do século XVIII na cidade de A Coruña, tal é o Proxecto de Urbanización e Edificación do conxunto coñecido como as "Casas de Paredes" en honor ao inspirador e executor da mesma, Don Pedro Martín Cermeño y García de Paredes, Capitán Xeneral e Gobernador do Reino de Galicia.

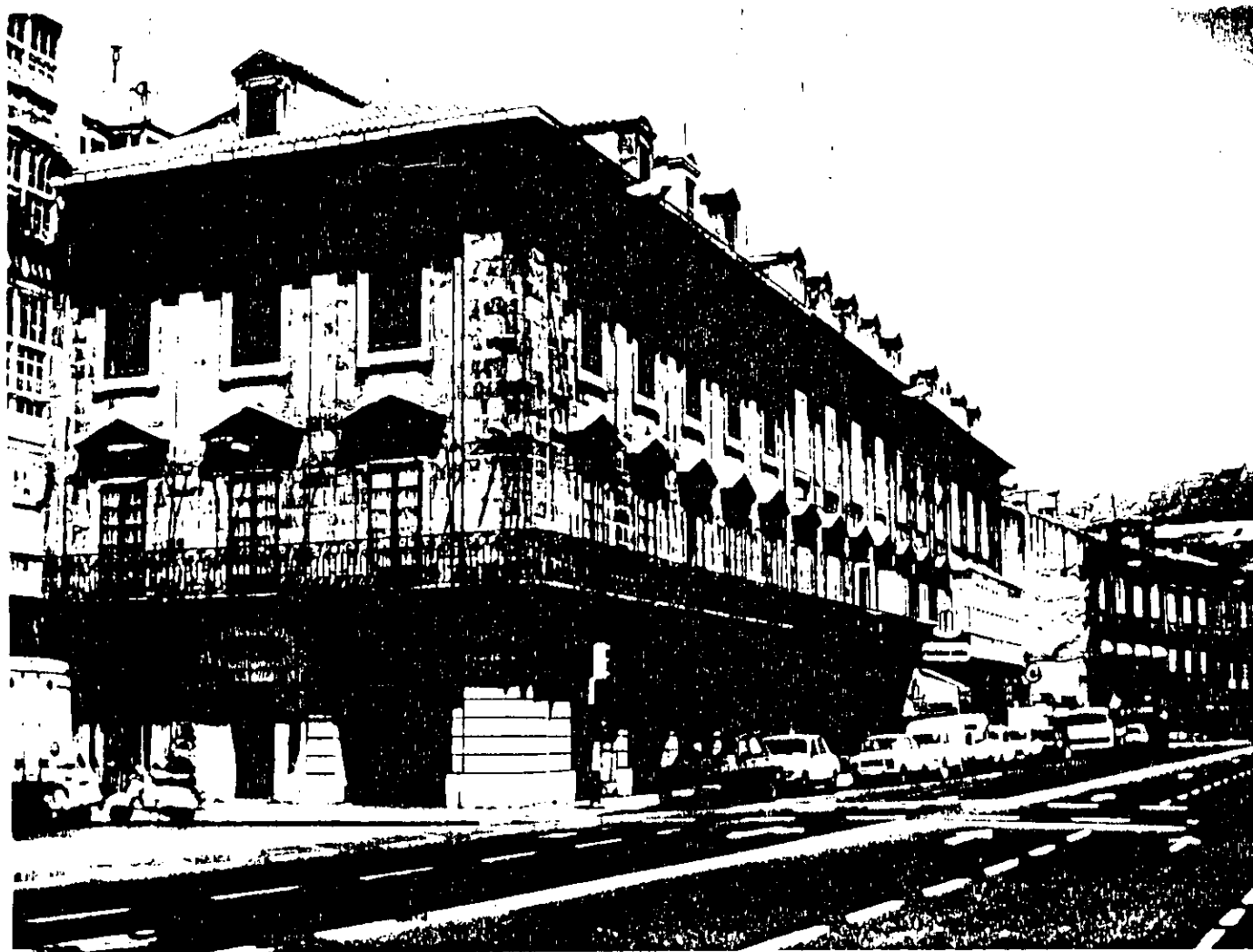
Por primeira vez na Historia Urbana da cidade se procede a redactar un proxecto urbanístico de aliñamento dunha rúa e parcelación dunha mazá para edificacións de carácter residencial con vistas a unha operación de urbanismo barroco ligadas ás experiencias que desde o século XVII se tiñan de-

senrolado nas Prazas Reais de París e Burdeos.

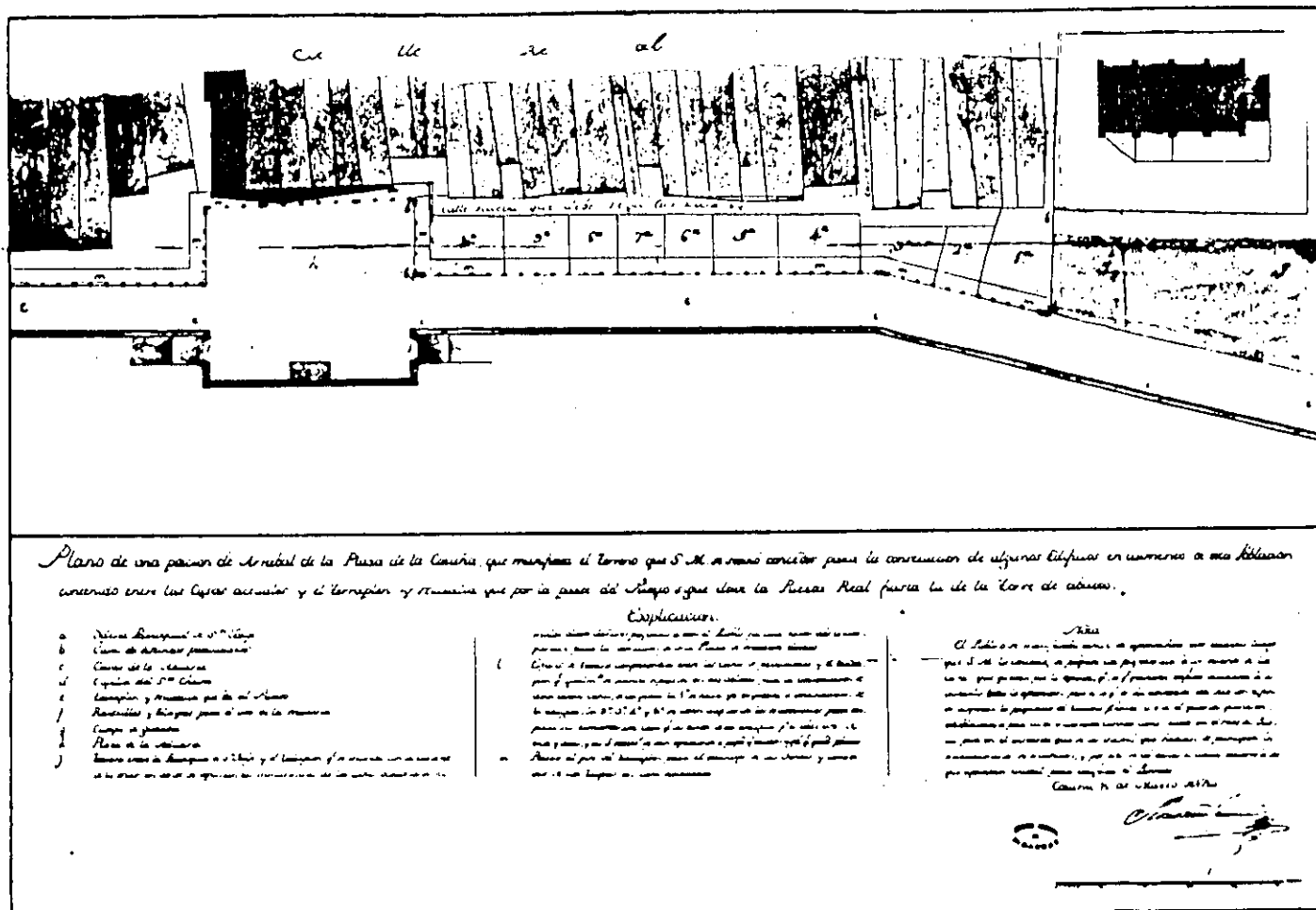
Por último, nos dous extremos do murallón, tanto no Cantón ao carón da Casa do Consul de Inglaterra, como nas proximidades de Porta Real, realizaríanse as correspondentes conexións coa trama viaria polo que esta obra de Enxeñería Militar quedaba incorporada en catro puntos á trama urbana da Pescadería.

No resto segue a manterse deliberadamente o FOSO DE SEPARACION que ao tempo que impide a acesibilidade ás casas, facilita o control militar de embarcos e desembarcos, obxectivo primordial desta operación.

1.2.3 AS "CASAS DE PAREDES": 1780

1.2.3 AS "CASAS DE PAREDES": 1780

O SEGUNDO PROXECTO, se ben se desenrola en torno a un edificio institucional (Aduana), consiste nunha actuación cun carácter marcadamente "Residencial" e ao contrario que a proposta na Cidade Vella, nada traumática en tanto que se desenrola no borde da Pescadería entre as traseiras das casas procurando evitalas e o terraplán do murallón que a pechaba.

A singular situación deste frente marítimo da baía e as adecuadas dimensións entre o terraplén e as traseiras das casas da Rúa Real non pasaron desapercibidas para o Capitán Xeneral Gobernador do Reino de Galicia, D. Pedro Martín Cermeño y García de Paredes quen se dirixiu en 5 de Xuño de 1779 ao Gobernador expondo a necesidade de "... darlle algún ensanche para que poidan construírse o maior número de casas..." .

Esta solicitude foi atendida por Real Cédula do Rei Carlos III de 5 de Xullo de 1779 dirixida a Don Pedro Martín Cermeño y García de Paredes pola que:

"... Atendendo o Rei ás ventaxas que se seguirán a esa Cidade que se acha reducida de habitacións o darlle algún ensanche para que poida construírse maior número de casas veu S.M. en permitir que se ocupe o terreo que media entre o caserío e os terrapléns que unen pola beira do mar o recinto da Praza alta coa baixa, con casas, as cuales se construírán coas circunstancias e do xeito que ache V.E. máis apropiado e nos términos que

V.E. o propón na súa carta de 5 de xuño último, previndo ao mesmo tempo á V.E. e para que conste a todos os seus sucesores, que baixo pretexto algún se poida solicitar nin conceder igual gracia para o frente das parroquias de San Xurxo, facéndolles responsables da súa inobservancia...".

Aprobada pola Real Cédula o "ensanche" que se plantexaba, por Pedro Martín Cermeño redáctase o Plano datado en A Coruña o 18 de Marzo de 1780 titulado "Plano dunha porción do arrabalde da Praza de A Coruña que manifesta o terreo que á S.M. serviuse conceder para a construción dalgúns edificios...", documento que aporta as seguintes cuestións:

1. Delimitación (L), aliñamento e parcelación do "... espacio de terreo comprendido entre as casas de particulares e o terraplén que igualmente se inunda repartido en dez solares para a construción de outras tantas casas das que a 1ª áchase xa empezada a continuación da antiga, a 2ª, 3ª, 4ª e 10ª se están acopiando os mate-

riais para empezar os seus cimentos...".

2. Trazado e alineamento dunha "... Rúa que as divide (ás novas casas) das antigas para o libre uso duns e doutros..." e que figura no plano como "... Rúa Nova que debe regularizarse...".

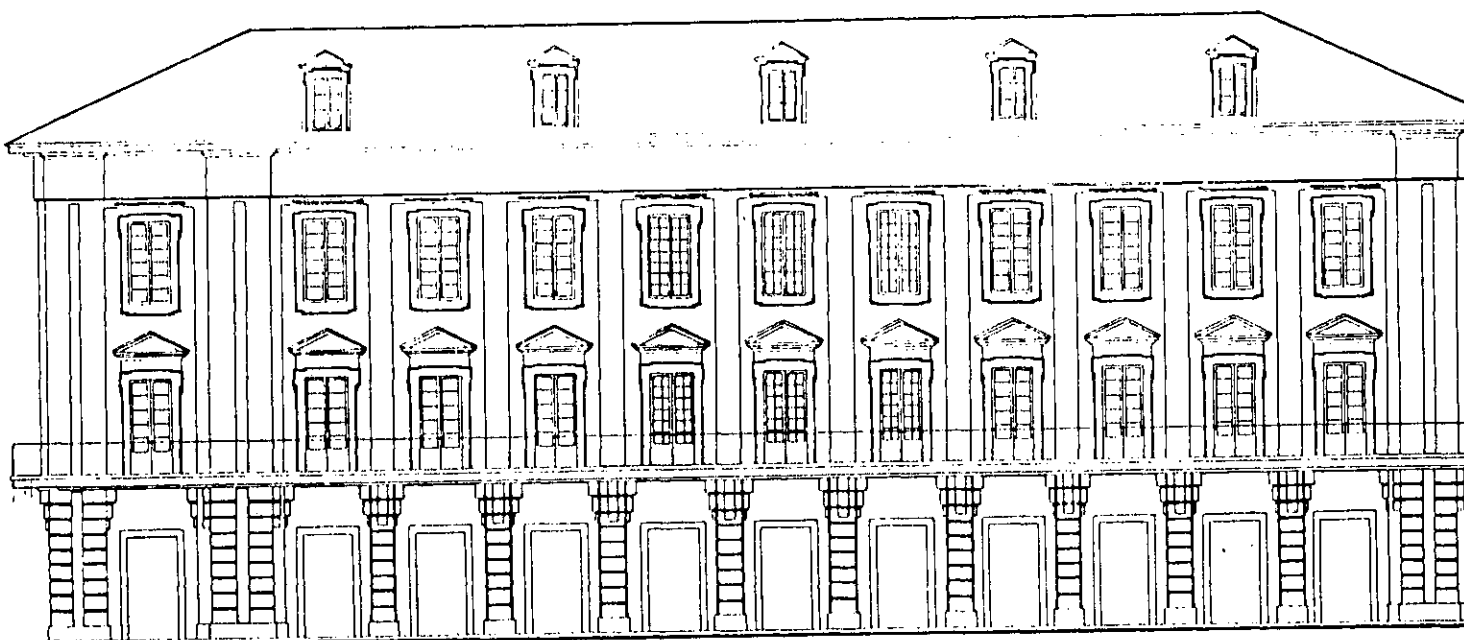
3. O trazado dun pórtico a nivel da planta baixa en todo o frente do proxecto "... para o desafogo das xentes e comodidade das tropas en caso necesario...".

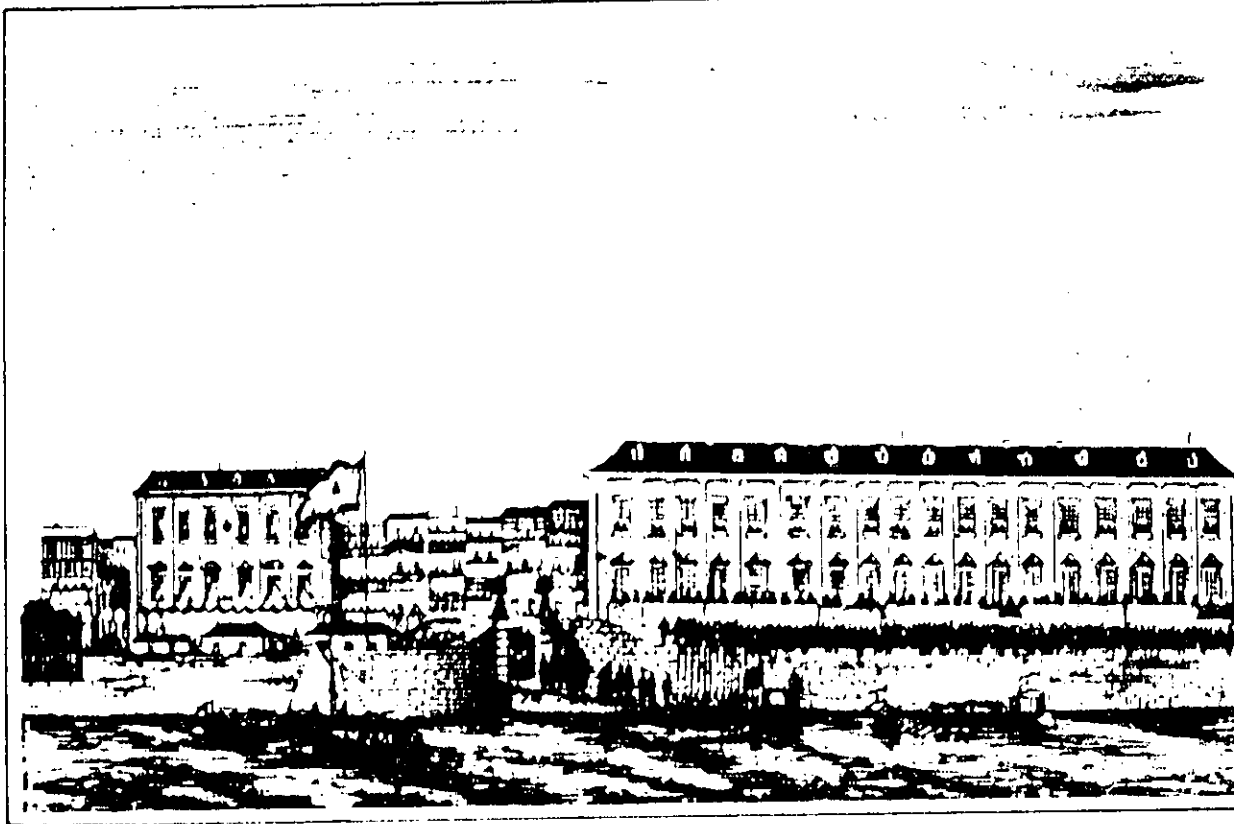
Este pórtico cumpre ademais outro obxectivo ao servir como ELEMENTO URBANISTICO para a Regularización e Alineamento do espacio ao longo de todo o seu percorrido tanto no frente dos dez solares que se crean desde o costado da Igrexa de San Xurxo ata a Praza da Aduana, como no propio espacio da Praza que rodea en forma de "U" aberta cara a baía, e na súa continuidade do frente entre a Praza e o Cantón do que se debuxan seis das parcelas existentes na mazá.

PARCELACION, NOVOS ALINEAMENTOS, REGULARIZACION DO ESPACIO URBANO A NIVEL DO TERREO complementaránse cunha nova

aportación que non figura neste plano, pero á que se fai referencia en escrito de Pedro Martín Cermeño de data primeiro de Marzo de 1784:

"... BAIXO A CONDICION DE QUE HA DE SOMETERSE E CENGIRSE PRECISAMENTE NO EXTERIOR DO EDIFICIO E AS SUAS ALTURAS A IDEA QUE POR MIN SE LLE PREFIXE SEN QUE EN NINGUN TEMPO NIN POR PRETEXTO ALGUN POIDA VARIALAS IMPERFECCIONALMENTE A BOA ORDE E SIMETRIA QUE TANTO CONVEN CONSERVAR PARA O DECORO, DECENCIA E COMODIDADE DOS POBOS..."

É dicir, "O PROGRAMA" nas verbas de Lewis Mumford co -
obxecto de dotar á cidade dunha IMAXE pre-figurada. Trátase
da creación dun fronte de fachada sen precedentes na Histo-
ria da cidade que ofrezca unha visión unitaria do conxunto e
que neste caso ten unha nova dimensión: E UNHA FACHADA CARA
O MAR, CARA O ESPACIO ABERTO DA BAIA na liña de Place da
Concorde de París (1753) ou da Place Royale de Burdeos
(1729), incorporando a paisaxe, a súa contemplación e dis-
frute aos valores da cidade, nunha actitude ben diferente á
existente ata ese momento de dar a espalda á natureza para
protexerse da mesma.

Pero se importante é a dimensión barroca e escenográfi-
ca da operación, non vai ser menos a súa influencia nos anos

seguintes na fixación dunhas LIÑAS que van afectar non só ao fronte das novas parcelas que delimitarán os límites do continuo edificado no fronte da baía ata os nosos días, senón tamén nas súas traseiras coa aplicación da técnica do Alineamento, xa non a un espacio vacante, senón a varias mazás consolidadas co obxecto de crear unha "... rúa nova que debe regularizarse...".

Esa actuación sobre as traseiras das casas da Rúa Real preséntase como o primeiro trazado, o primeiro aliñamento dunha rúa que afecta a varias mazás nas que unhas parcelas deberán avanzar á nova liña gañando superficie sobre terreos públicos en tanto que outras deberán retrasarse perdendo superficie co obxecto de conseguir unha rúa de 4 varas (3,25 metros) de anchura perfectamente recta nas súas dúas marxes e conectada a través de dúas "... rúas que deben comunicar á Rúa Real..." que utilizan os calexóns ou venelas que existiran ata entón entre as tres mazás afectadas polo novo aliñamento.

1.3 FERNANDO DOMINGUEZ Y ROMAY E O "PLANO XERAL DA

POBOACION": 1789

A través do expediente existente nos Arquivos Municipais para a fixación da liña da casa número 56 da Rúa das Panadeiras sae á luz o documento de que se valeu a Corporación Coruñesa para a fixación das "... liñas e fachadas das casas que se construíron desde a súa formación...".

Este plano foi realizado en 10 de Setembro de 1789 polo Académico de mérito D. Fernando Domínguez y Romay, que foi o primeiro Arquitecto Municipal Titular da Cidade que ocupou o cargo desde o 15 de Maio de 1786 ata 1818.

Este Plano segundo o informe que o Concello remite ao Gobernador "... carece da aprobación que require a Lei, máis isto sen dúbida foi dimanado da morosidade e deixadez dos Concellos de aquel entón por que do contrario non serviría de tipo a todas as liñas e cuestións que se suscitaron na época de Domínguez e se algo se extraviou en algunhas liñas dasdas ou marcadas polo Académico Don Melchor de Prado, foi

por que faltou este plano todo o tempo que este benemérito profesor serviu a Praza de Arquitecto nesta Cidade. Ao pouco da súa morte entrou a desempeñar este encargo o Arquitecto Don José María Noyao que en todas as liñas que fixou suxei-
touse en todo e por todo en devandito plano que por unha ca-
sualidade ven ás súas mans..."

Esta afirmación, á marxe da excusa que pretende conse-
guir o obxectivo de salvar a responsabilidade municipal na
decisión de modificar unha alineación sen cubrir os corres-
pondentes trámites regulamentarios e polo tanto someter os
acordos do Concello en temas urbanísticos á aprobación do
Gobernador Civil, dános pé a detectar ata que punto a exis-
tencia dun "PLAN XERAL DA POBOACION" en 1789 entra dentro do
clima xenerado pola confluencia entre espírito Ilustrado e
euforia económica na Cidade.

Este Plano Xeral sirve de base para a concesión de li-
ñas na época que ocupou o cargo de Arquitecto Titular o seu
autor D. Fernando Domínguez y Romay (é dicir, ata 1818) e de
José María Noya (desde 1834) "extraviándose" na época de

Melchor de Prado y Mariño (é dicir, desde 1818 a 1834).

Este "extravío" quizais teña que ver coas denuncias que Melchor de Prado fixo contra Fernando Domínguez y Romay en 1 de Agosto de 1817 por estimar que non cumpría coas ordenanzas da Academia.

¿Ata onde alcanza ese documento?. ¿E un documento que representa á Cidade ou inclúe novos trazados e alineamento de vías modificando os alineamentos existentes?.

Hai un párrafo nese sentido esclarecedor no informe da Comisión:

"... Tendo pois unha base certa e xeral ¿a qué alterala maiormente estando marcadas no devandito plano todas as liñas que no sucesivo deben seguirse, liñas que no concepto da Comisión son as máis certas e equitativas e en compensación do ben público co particular...".

Queda claro a tenor do expresado pola Comisión que o PLANO XERAL DA POBOACION DE 1789 cumpría o papel dun auténtico PLANO XERAL DE ALINEAMENTOS que toma como criterio regulador o xa tantas veces mandado aos corpos facultativos

"... que os alineamentos das casas nas poboacións de primeira orde se fixe por punto xeral á liña recta por ser ésta a que ofrece mellor aspecto..." (Informe Comisión de 28 de Outubro de 1835) ou en verbas de Noya e Andrade "... unha rúa espaciosa no seu ingreso (...) ofrecerá bon aspecto a beneficio da liña recta que se lle dá no adxunto deseño cando calquera clase de curva en obras novas é contraria á boa policía interior dos pobos e ao aspecto público..." (Informe dos Arquitectos de 8 de Maio de 1834), en fin unha actitude que enlaza plenamente coa estética neoclásica na que a liña recta debía ser utilizada co obxeto de disimular "... totalmente os defectos das tortuosidades e angosturas das súas antigas rúas e co transcurso do tempo a poboación goce do regular e fermoso aspecto que apetecen ás xentes de bon gusto...".

O expediente do alineamento da Rúa das Panadeiras no fronte da Casa Consulado rematou coa aprobación polo Gobernador da liña proposta polo Concello segundo escrito de 20 de Febreiro de 1836 no que o propio Gobernador, D. Pío Pita,

fai fincapé na necesidade que se proceda á "... revisión e perfección do plano desta Cidade por facultativos de notoria ilustración e aprobados legalmente con asistencia dunha Comisión do seno do Concello, ou fora del, de persoas distinguidas polos seus talentos na materia que obrando de acordo co Sr. Comandante de Enxeñeiros da Praza, determinou definitivamente o Plan de Obras, Edificios, Prazas, Rúas, Paseos e Fontes desta Cidade que coa aprobación e requisitos legais necesarios deberá servir de norma invariable e da que ningún terá acción nin facultade de sairse no máis mínimo..."

Estamos a asistir, pois, en 1836, a un anuncio expreso de enfrentarse ao proceso de crecemento demográfico e de intensificación da actividade inmobiliaria a partir dun novo instrumental que esixe a redacción dun plano que "... sirva de norma invariable..." regulando as actuacións no proceso de construción da Cidade, plano do que "... naide terá acción nin facultade de sairse o máis mínimo..."

Entre 1836 ata 1840 o Concello adoptará toda unha serie de decisións nas que de algún xeito pode observarse ese espírito de dotarse de instrumentos que fagan posible a súa intervención.

Inicialmente foi a creación duna Comisión que de acordo coa proposta do Gobernador "... vixile o decoro, saúde e comodidade desta Cidade..." (sesión de 22 de Xaneiro de 1836), que iniciará a Redacción do Primeiro "Regulamento de Policía Urbana" que comezará a se debater ao mes seguinte (sesión do 12 de Febreiro de 1836), e que será aprobado definitivamente ao ano seguinte (Boletín Oficial da Provincia de 4 de Febreiro de 1837).

Plantexaráanse ademais toda unha serie de iniciativas de carácter sectorial con vistas á formación de padróns de habitantes (sesións do 18 de Marzo de 1836; 26 de Marzo, 27 de Abril e 12 de Decembro de 1839; 14 de Xaneiro de 1840), numeración dos números das casas (26 de Novembro de 1839 e 14 de Xaneiro de 1840), reparación de fontes e rúas (8 de Xaneiro de 1839), e que terá un punto culminante no

acordo do Concello de 28 de Xullo de 1840, polo que se acor-
da "...propoñer facer un plano topográfico da poboación...".

1.4 A CRISE.

O Comercio Colonial foi o motor do proceso de construción de importantes INFRAESTRUCTURAS na beiramar da baía coruñesa e incidiu e fortaleceu no desprazamento definitivo cara o arrabal da Pescadería, non só das actividades comerciais, senón tamén dos EQUIPAMENTOS, dos "lugares do poder" provocando a ubicación por primeira vez na Historia da Cidade de Edificios Institucionais da Administración Pública - (Consulado e Aduana) fora dos límites do conxunto amurallado da Cidade Vella.

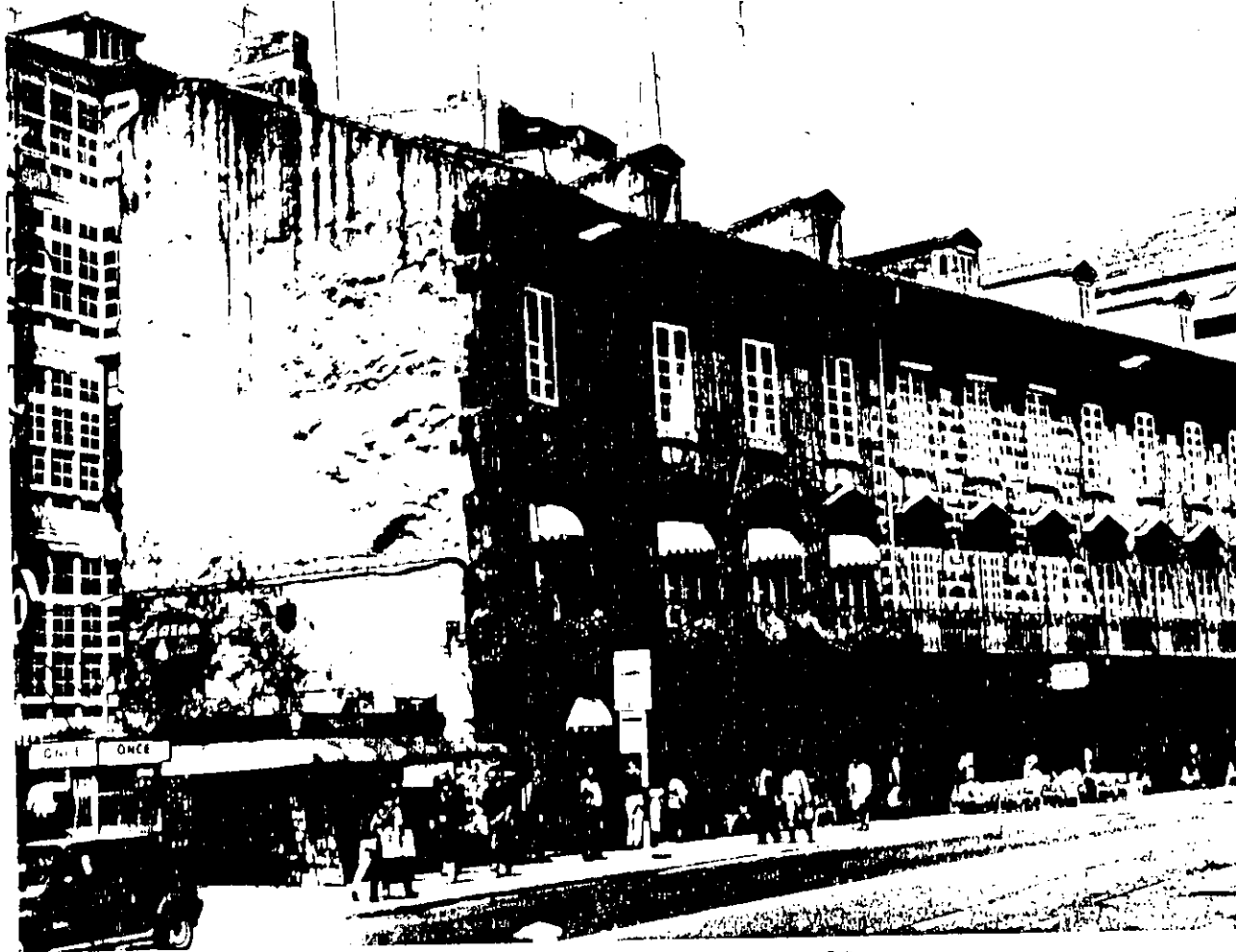
Ao amparo dese Comercio Ultramarino xenerouse un clima cultural e social que fixo posible o xurdimento de novos proxectos de Cidade en base a operacións puntuais que teñen unha vontade de "embellishment" e mellora da Cidade existente abandonando as grandes propostas de principios de século: Os traballos para o Conxunto da Praza de Aduana - Casas de Paredes, e para a nova Praza para Mercado e Palacio da Audiencia - Casa Consistorial na Cidade Vella significan a u-

tilización na Cidade dunhas técnicas urbanísticas modernas nas que a máis da vontade de mellora e reforma das estruturas urbanas da Cidade existente, hai que valorar a adecuada escala coa que se está a traballar para que o instrumental urbanístico sexa operativo de acordo coa capacidade de xestión da propia administración.

O seu fracaso, non é tanto o do Urbanismo e as súas técnicas, senón unha consecuencia máis da crise que sufriría a Cidade coa quebra do Comercio Colonial.

Dalgún xeito os dous proxectos de urbanización citados son o testimonio "urbanístico" dun momento de euforia vivido na Cidade co esplendor do Porto durante os anos do período monopolista dos Correos Marítimos (1764 - 1778) e da primeira fase de euforia do Comercio Libre de Galicia coas Indias (1782 - 1786).

A quebra colonial, da que os seus síntomas aparecen entre 1787 e 1796, e o colapso do Comercio terán tamén o seu reflexo na propia imaxe urbana e no fracaso deses proxectos: Así as Casas de Paredes presentanse como un testimonio vivo

daquel fracaso, aparecendo ante os nosos ollos como un con-
xunto urbano inacabado, roto, e que patentiza o fracaso do
"Antigo Réxime" a nivel político e social evidenciando unha
debilidade tal que o facía incapaz de rematar un pequeno
proxecto urbano de dez parcelas nun fronte de apenas 120,00
metros.

A invasión francesa en 1812 poría ao descuberto a fra-
xilidade do Estado Español do Antigo Réxime, e con ela ini-
ciaríase un proceso revolucionario encamiñado a reemprazalo
que non culminaría ata 1833-1837.

A depresión económica que se inicia en 1804 vai ser ou-
tro elemento que repercutirá na crise das estruturas do An-

tigo Réxime, e anunciara o advenimento da Revolución Burguesa.

Nestes anos vaise iniciar a fase final do tránsito á sociedade burguesa cando xa queda clara a imposibilidade de toda Restauración: As dúas situacións Revolucionarias de 1808-1814 e de 1820-1823, van ser os dous primeiros intentos de establecer unha nova orde legal desde o punto de vista xurídico-político que resposta aos intereses socio-económicos da burguesía en ascenso.

As propias iniciativas municipais van ser un síntoma ben claro de que algo se está a mover na sociedade que pon en cuestión o "Status Quo" existente: Cando o Concello Coruñés vai adoptando decisións críticas respecto ao estamento militar e a "... inutilidade das murallas..."(1830), solicitando o seu derribo, ou cando asume competencias urbanísticas trazando novos aliñamentos e "ponteando" a xerarquía e orde legal, todo eso son síntomas claros de que o poder civil, ocupado xa por elementos da burguesía, vai tomando un protagonismo na sociedade impensable anos antes.

Sen embargo, non nos debe extranar a tardanza na reación do Concello (4 anos) en adoptar o acordo e realizar o plano xeométrico. A segunda metade da década dos anos 30 do século XIX, é dicir, desde 1836 en adiante vanse producir na Historia Española importantes decisións que van ter unha incidencia total na configuración da cidade moderna. Estamos a referirnos ás Medidas Desamortizadoras ("Decreto de Desamortización dos Bens de Ordes Relixiosas", Decreto de Mendizábal de 19 de Febreiro de 1836), e a Lei de Expropiación Forzosa ("Lei de 17 de Xullo de 1836 sobre enaxenación forzosa da propiedade particular en beneficio público").

O proceso de conventualización que se tiña iniciado nos séculos XVI e XVII e que tivera como espazos de asentamento os beiras da Cidade Vella, tanto na parte septentrional (Franciscanos), como na zona en contacto coa Pescadería (Xesuítas, Capuchinas), vai ser substituído pola Desamortización dos Béns das Ordes Relixiosas que vai poñer a disposición do Concello grandes superficies de solo nunha posición de centralidade excepcional. A eliminación das murallas e o poste-

rior proceso Desamortizador na época de Madoz (Lei do 1 de Maio de 1855), acabará definitivamente coa tendencia no progresivo aumento das instalacións defensivas e os terreos que ocupaban as murallas da cidade Vella e da Pescadería serán parcelados e subastados. A Burguesía local, desde o poder municipal, estará atenta a todas estas iniciativas do Poder Central e procederá a asumir o papel dirixente no proceso de construción da Cidade Liberal apropiándose a través do mecanismo da subastas de grandes cantidades de solo público:

No fronte da baía avanzará sobre os terreos públicos e parcelará os solares nos terreos dos Derribos das Murallas da Cidade Vella e da Pescadería co obxecto de proceder a crear ás súas áreas de Residencia.

Na beiramar do Orzán-Riazor, parcelará o areal e o privatizará no seu propio beneficio asentando a Zona Industrial e de Almacéns.

Ao mesmo tempo excluírá do ámbito da cidade existente os tipos edificatorios destinados as clases sociais menos privilexiadas.

2. OS PLANOS DE ALIÑAMENTOS

2.1 ALINEAMENTO DO CALEXON DA ESTACADA: 1820 - 1834

A liña fixada no plano de 1780 de Pedro Martín Cermeño, serviu como referencia ás diferentes iniciativas de construción habidas no Calexón da Estacada, polo que a anchura de 4 varas aparece como medida nos informes dados polos "Arquitectos da Cidade" nos diferentes expedientes.

Así cando en 1820 se plantexa un conflito entre Dña. Teresa de Mos, propietaria da casa número 7 (hoxe 13) e o seu colindante da casa número 6 (hoxe 11), Don Remigio Labo-
ra, se abre un expediente tituado:

"... Expediente formado a instancia de Dona Teresa de Josef y Mos sobre demarcación da liña da casa número 7 da Rúa de Acevedo pola fachada proposta á principal..."

O Arquitecto da Cidade, Melchor de Prado y Mariño, elabora un informe en 29 de Agosto de 1820 no que se refire á fixación da liña "... que debía servir para todas as casas

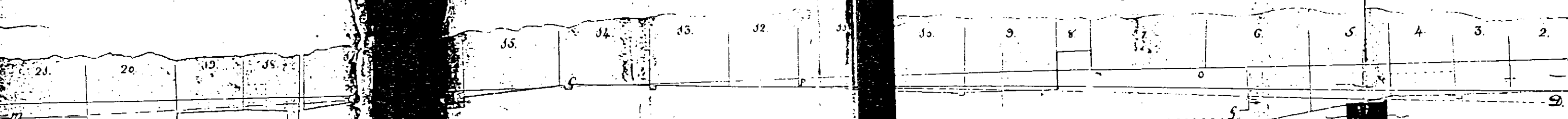
que fan aquel frente ao fin de acadar facer a Rúa proxectada, mandando retirar Dona Teresa de Mos cinco pés atrás...".

Este tramo de liña afectaba ás fachadas traseiras dos números 7 ao 14 da Rúa Real (Acevedo), segundo fai referencia tamén o Arquitecto Juan Bautista Aguirre noutro expediente aberto en 1834, ante a iniciativa do propietario da casa número 6 de apropiarse dun terreo público. Dí Juan Bautista Aguirre que no expediente formado en 1820 a instancia de Dona Teresa de Mos é o formado en 1822 a solicitude de Don Juan Ventura Galcerán "... está establecida xa definitivamente e con cantas formalidades poidan apetecerse fixada a liña que debe gardarse en todas aquelas casa pola parte da Mariña desde o número 7 inclusive, ata o 14 marcada non só polo Arquitecto que foi desta Cidade Don Melchor de Prado e mariño, senón polo Comandante de Enxeñeiros que era desta Praza Don Agustín Mangueli acompañados de catro señores rexidores comisionados ao obxeto...".

Esta liña sinalada pretendía que "... quedasen catro varas de ancho que debía ter a Rúa que mediase entre esta - nova liña e a que forman e habían de formar non só as dúas mazás de casa novas na Rúa do Muelle edificada en tempo do Excmo. Sr. Capitán Xeneral Cermeño, senón tamén ás que fallan aínda por construír para continuar a mazá que corresponde ao Norte logrando así facilitarlles reunisen toda a luz que unhas e outras casas necesitasen pola devandita rúa intermedia cúa liña ratificouse no ano 1822 ao reedificar a súa casa Don Juan Ventura Galcerán polo citado Arquitecto - remitíndose á que xa dira e ás razóns expostas no seu informe de 29 de Agosto de 1820..."

O Arquitecto da Cidade nun dos seus primeiros traballos como tal no Concello de A Coruña, José María Noya, redactará un informe en 12 de Agosto de 1834 ao que adxunta un plano de cores, no que analiza as ventaxas e inconvenientes de dúas posibles alineacións: a liña A-B "... que se pretende sexa a lexítima...", e a liña C-D proposta por él, e conclúe "... que comparando unha liña coa outra recoñece ben

que manifiesta la Situacion de las Casas que en la se expresan

Edificio del todo Concluido

H.

Edificio q' se ha de co-
nstruir en la parte
del Norte de la casa
que se ha de construir

como manifiestan las designa-
ciones y el plano. Distingue-
se por el numero 11. u.
enfrente en el dia.

Edificio de la casa

por el plano

ás claras os graves prexuícios que se irrogan aos propietarios de aqueles edificios admitindo a marcada por A-B, seguindo o contrario pola C-D, pois se ve claro que a maior parte das casas reciben beneficio ou adianto e moi poucos perxuícios e éste en certa cantidade e non obstante esto queda un Calexón por aquela parte que ten de ancho na súa conclusión dez pés que é a parte máis angosta os estreita...", é dicir, que segundo esta proposta o novo ancho de rúa sería de 3,3 varas en vez das 4 previstas inicialmente, o que foi aprobado polo Concello na sesión de 29 de Outubro de 1834.

2.2 ALINEAMENTO DAS TRASEIRAS DA RUA REAL DO 28 AO 41:

1834 - 1837

Outra das zonas que ían resultar conflictivas é que polo tanto nos remiten á redacción de expedientes de fixación de liñas nos primeiros anos do século XVIII, sería a do frente ao Camiño da mariña na mazá de casas comprendidas entre a Praza da Aduana e o Cantón na Casa do Cónsul de Inglaterra.

Esta mazá estaba composta por un total de 15 parcelas numeradas do 28 ao 42 (actuais números 55 ao 83), e aparecía debuxada en parte nas 6 parcelas máis próximas á Praza da Aduana no plano de Pedro Martín Cermeño, segundo este plano se pretendía realizar "...un pórtico no piso do terraplén..." que, a tenor do expresado no plano se pode deducir que abarcaría toda a lonxitude da mazá.

Entre o pórtico e as traseiras das casas quedaba os terreos públicos a modo de foso que noutro lado dispoñía dunhas dimensións (entre 5,00 e 20,00 metros) que permitiu a

súa parcelación e posterior edificación coñecida como "Casas de Paredes".

Nesta zona a separación entre o paseo da muralla e as traseiras das casas era moi irregular pois, se ben había algunhas (por exemplo as tres máis próximas á Aduana), que se separaban máis de 15,00 metros e polo tanto tiñan maior distancia que as construídas, había outras casas que avanzaban casi ata a liña interior do terraplén o que é evidente xa no plano de 1765 no que se proxecta a construción do mesmo.

O certo é que independentemente da vontade do proxectista de continuar o pórtico ata a Casa do Cónsul de Inglaterra e polo tanto ofrecer un fronte uniforme da cidade, o proceso de construción das quince casas desta mazá caracterizouse polo avance sobre os terreos públicos ata a liña interior do pórtico.

Esta liña fora solicitada polo propietario da casa número 41 da Rúa Real, Don Antonio Pardo de Lamas en Setembro de 1836, e foi obxecto dun amplo expediente entre os anos 1834 e 1837, sendo tratada a súa fixación en nume-

rosas sesións ao longo destes anos (25 de Setembro, 3 de Outubro e 7 de Novembro en 1834; 19 de Xaneiro e 2 de Agosto en 1836; 13, 16, 20 e 26 de Xuño, 7, 14, 21 e 28 de Xullo e 9 de Agosto en 1837) xa que por iniciativa do Gobernador Civil requeriu con informe do Concello "... relativo ás - liñas dadas ás casas da Rúa Real pola parte da mariña desde a casa número 28 ata a número 41 inclusives, e que ventaxas ou beneficios recibirá o público dos adiantos de terreo en que tiñan obrado (os particulares)...", que lle foi enviado xunto co "... Plano feito polo Arquitecto Don Alejo de Andrade...".

A liña sinalada polo Concello foi anulada por Real Orde de 26 de Outubro de 1834 polo que o propio Concello acordou que "... se rectifique a liña da obra nova polo Arquitecto - Titular distinto do que a deu no ano 1833 coa citación dos donos das casas de toda aquela mazá desde o número 28 ata o número 42 da citada rúa por ter todas elas tamén as súas fachadas á Mariña...".

Esta Real Orde que rectificaba a liña dada pola Xunta de Policía a toda a mazá, obrigaba ao propietario da casa - número 41 a retrasar a súa casa polo que sería o propio - Concello que en sesión de 2 de Agosto de 1836 aprobou "... a solicitude que debe elevarse á S.M. para que se digne mandar rectificar a liña dada ao Sr. Prado de Lamas deixando sen efecto a R.O. de 26 de Outubro de 1834 obtida a instancia de Don José Vázquez Figueroa dono da Casa de Correos, e que ao remitila por medio do Sr. Gobernador Civil co correspondente oficio se solicite de V.S. pola súa parte manifestando a - conveniencia e necesidade de que Pardo de Lamas adiante a - súa casa pola parte da Mariña segundo a liña que estaba dada pola Real Xunta de Policía para evitar deste xeito o lixo e letrina que se observa ás costas da devandita, cousa que só pode ter remedio coa nova obra de Pardo de Lamas...".

Este longo expediente que durou catro anos, ramataría coa fixación da liña polo Concello en 1 de Setembro de 1837 segundo as súas indicacións iniciais, despois dun longo pleito xudicial no que o Concello se afirma no "...que é pe-

culiar e privativamente exclusivo das funcións do Concello,
así en razón da liña dada a Lamas para obrar a súa casa...",
esixindo polo tanto para si e en exclusiva a
competencia para a fixación das liñas.

2.3 A RUA DAS PANADEIRAS - A PRAZA DO CONSULADO (1834)

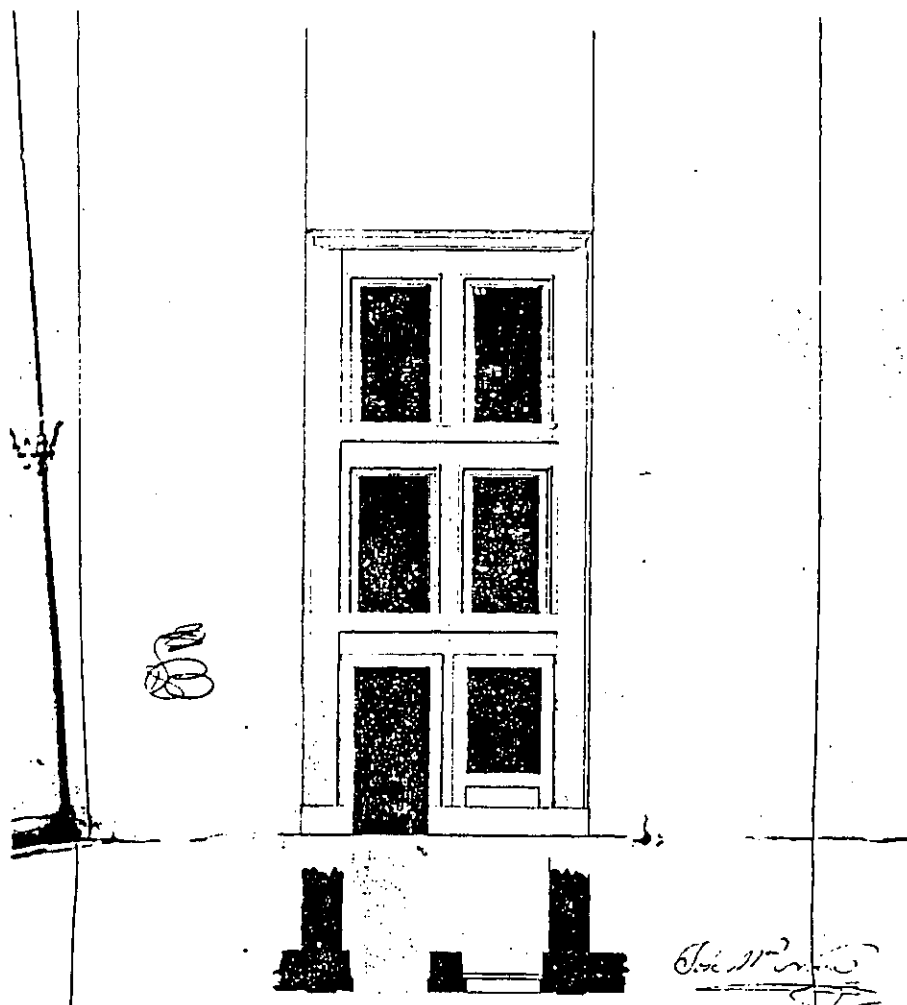
2.3 A RUA DAS PANADEIRAS - A PRAZA DO CONSULADO (1834)

Xunto coa Aduana, outro dos edificios Institucionais que van asentarse na pescadería marcando o inicio do desprazamento do "espacio do poder" cara ao arrabal, será por suposto, a Sé do Real Consulado marítimo de Galicia, é dicir, un edificio que ía servir de lugar de reunión para a nova clase emerxente que ao calor do comercio colonial, estaba asentándose na Cidade de A Coruña. O edificio fora construído inicialmente para vivenda particular de Don Vicente Ramos, e foi arrendado no ano 1785 para os servicios dos "Reais Consulados do Mar", creados por Carlos III por Real Cédula de 19 de Novembro de 1785. No ano 1793 é mercado polo Ministerio de Facenda para o Estado, desenrolando nel as súas actividades a Sociedade Económica de Amigos do País, Cámara Agrícola e Marítima, etc...

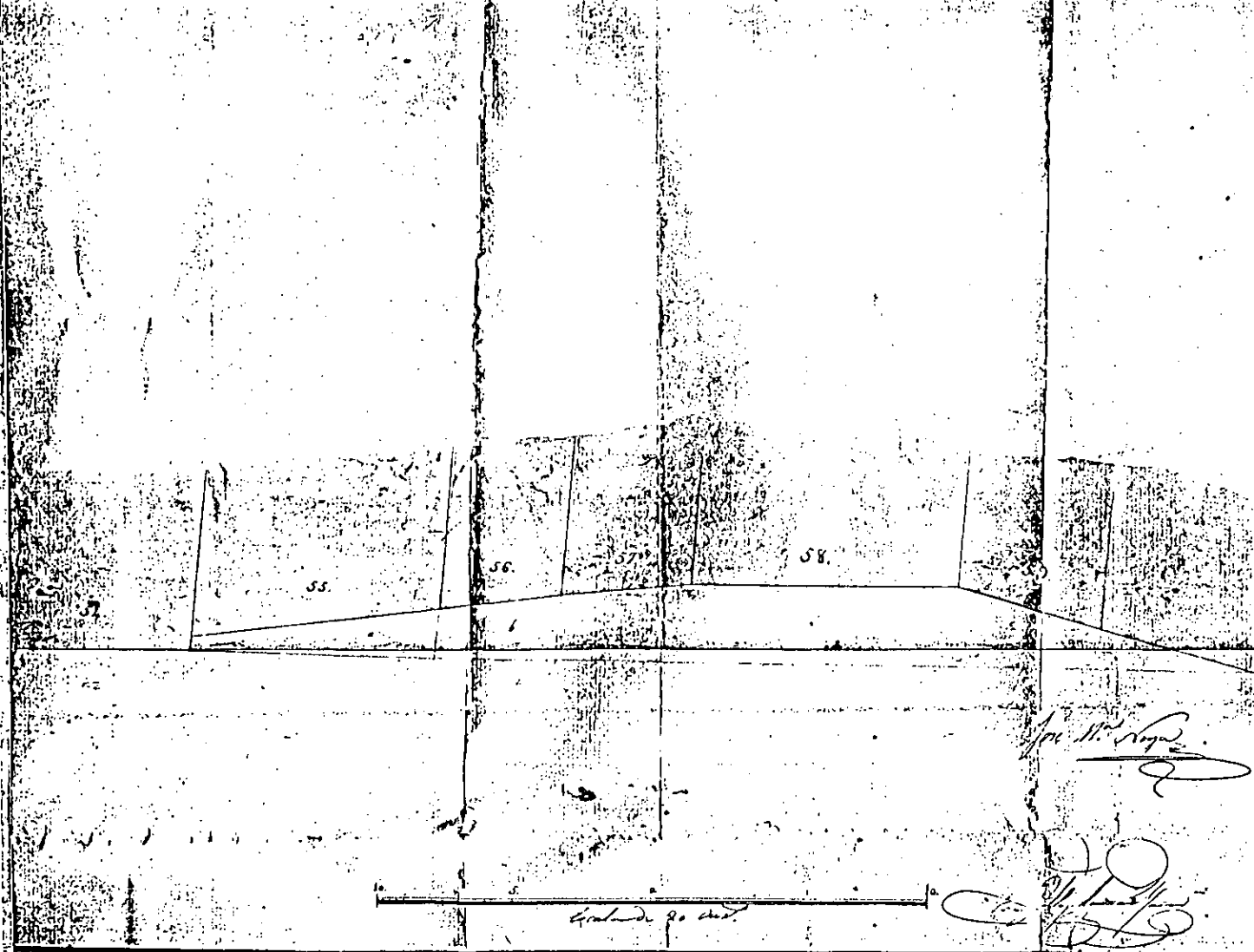
Situado dando fronte a un dos eixos de acceso á Cidade Vella, o San Andrés - Panadeiras - Porta de Aires, as iniciativas Municipais tendentes a dotar ao entorno dun mínimo

de dignidade e decoro, se iniciaron naqueles anos procedéndose aen 1789 á construción das "... aceras da Rúa das Panadeiras..." pasándolle aos veciños o custe das mesmas (sesión de 17 de Setembro de 1789), así como a realizar unha Praza diante do edificio.

Esta Praza, da que non atopamos os planos, foi realizada polo Arquitecto Don Fernando Domínguez y Romay, segundo consta no expediente da casa número 56 da Rúa das Panadeiras (hoxe 55).

Cando o 24 de Abril de 1834 solicita liña o propietario da casa número 56 "... que está bastante deteriorada..." a Comisión de Policía decreta que polo entón Arquitecto Interino da Cidade, José María Noya, xunto co Arquitecto Alejo - Andrade Yáñez, procedan a fixar a liña conxuntamente en 8 de Maio de 1834. Estes redactan un amplo informe explicativo cun plano en cor con escala de 20 varas no que se sinala o alineamento que propoñen para a Rúa das Panadeiras no fronte das casas 54, 55, 56, 57, 58, 59 ata a esquina da Rúa San Nicolás (60 A). Neste informe se superficializa o avance sobre terreos públicos das casas 55 a 59 cun total de 480 pés cadrados de superficie que deberán abonar ao valor medio de 10 Reais/pé cadrado "... co que se indemnizará parte da perda da casa da esquina e dese xeito unha rúa espaciosa no seu ingreso, das de máis tránsito da Cidade e que forma Avenida para moitas paraxes do Pobo ofrecerá bon aspecto a beneficio da liña recta que se lle dá no adxunto deseño..."

A liña aprobada definitivamente polo Concello foi sen embargo a proposta por varios membros da Comisión que desintiron do informe e da liña proposta polos Arquitectos Noya e Andrade Yáñez:

"... Deba tirarse a nova liña a maneira que se demostra na marcada con lápiz a continuación da que se designaron os Arquitectos no plano presentado co que o ángulo sólido da casa que fai esquina á de San Nicolás e Panadeiras só perdera dez pulgadas. Deste xeito tirada a liña desde a esquina da casa número 54 formará

un ángulo tan imperceptible que só unha vista moi perspicaz deixará de confundilas coa liña recta gañando todos os veciños nas súas superficies respectivas sen gravamen de ningún nos seus intereses sen desmelloramento no aspecto público e anchura da Rúa das Panadeiras moi capaz de sufrir esta curta diminución pois a ten moi sobrada por aquela parte..."

Na sesión do 23 de Xuño de 1834 aprobouse a proposta da Comisión, de tal xeito que ao solicitar o propietario a correspondente licencia de construción en Xuño de 1835, concédeselle a licencia axustada á devandita liña na sesión de 18 de Xuño.

Sen embargo este acordo municipal non será compartido polo Gobernador Civil que en data de 25 de Xullo de 1835 solicita ao Concello aclaración sobre a casa de nova construción que se levanta na Praciña do Consulado "... pois avanza sobre todas as laterais unha considerable porción de terreo por maneira que enchéndose a liña pola mesma orde vai con-

vertirse en rúa o que hoxe é Praciña...", e dado que nesa zona estaba decretada a ubicación dunha fonte que a Xunta de Comercio impugnara por considerar demasiado estreito o sitio polo que considera que sería preciso revisar o acordo da concesión de liña co obxecto de que "...lonxe de permitir que se estreite , se amplie máis e máis canto sexa posible..." ao tempo que dou a orde ao Arquitecto para que suspenda a obra.

O Concello acatou a orde do Gobernador e mandou paralizar a obra ao tempo que pediu ao Arquitecto Titular que informara se de acordo coas leis e Regulamento de Policía "... e ao plano xeral da Poboación diga a si ben a que debe seguirse e observarse...".

E así como ao longo deste expediente aparece un DOCUMENTO CLAVE NA CONSTRUCCION DA CIDADE denominado unhas veces "PLANO XERAL DA POBOACION" outras " PLANO TOPOGRAFICO XERAL" que fora levantado polo "... Académico de Mérito e Arquitecto titular desta Cidade Don Fernando Domínguez y Romay en 10 de Setembro de 1789..." e que serviu de referencia pa-

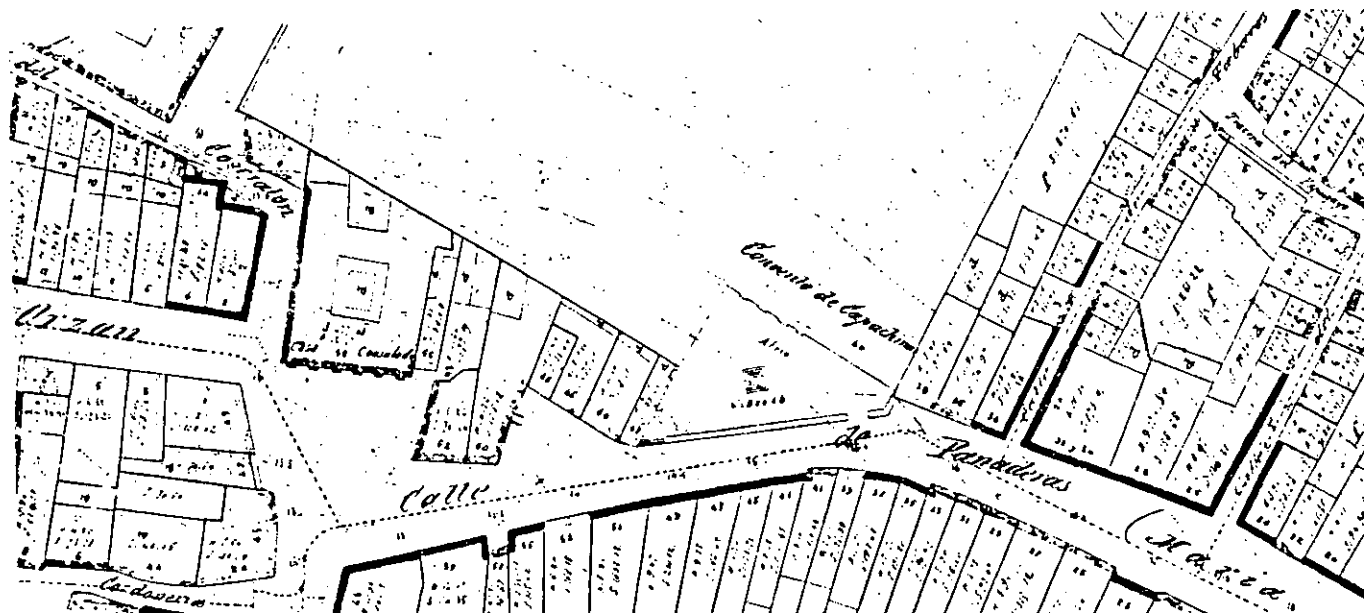
ra regular a actividade urbanística do Concello desde aquel ano.

O informe solicitado a José María Noya pon de manifesto "... que o dono da casa número 56 da Rúa das Panadeiras en nada excede da liña marcada e mandada observar con data 23 de Xullo de 1834 antes ben ao contrario se queda retraída tres e media pulgadas, dimanado tal vez ou da pouca intelixencia do aparellador que ten ao seu cargo a construción material ou da súa moita timidez..." ao tempo que entende que non se lle pode chamar Praciña a aquela zona "...e si por unha acera de forma regular e imperfecta e como está mandado pola superioridade se garde a maior regularidade posible na tira de cordas ou alineamento de rúas compensando para elo o ben público co particular...".

O Concello enviou en 11 de Agosto un informe no que explica como a casa se axusta á liña que se lle dira ao tempo que "... para maior ilustración de V.S. tamén teño a honra de acompañar o Plano Xeral da Poboación feito polo Arquitecto Don Fernando Domínguez y Romay en 10 de Setembro de 1789,

que, aínda que non resulta teña aprobación algunha parece se amañaron desde entón as liñas e fachadas das casas que se construíron desde a súa formación..."

A través dos informes posteriores e sobre todo do elevado pola Comisión do Concello en data de 28 de Outubro imos coñecer a iniciativa que vai propoñer unha nova configuración da Praza do Consulado: Esta iniciativa parte do respecto ao PLANO XERAL DA POBOACION, pero suxire "... o franquear o martelo que fan as dúas casas números 3 e 4 co que quedaría aquel local moi despexado e o edificio do Consulado expédito conseguindo con esto fermosear máis o ingreso da Rúa das Panadeiras e na liña coas casas números 6, 7 e 8 formando todas co atrio das MM. Capuchinas un ángulo recto..."

O aliñamento aprobado polo Concello foi refrendado polo Gobernador en oficio de data 20 de Febreiro de 1836 polo que autoriza o levantamento da paralización da obra ao tempo que recomenda que "... para que no sucesivo se eviten dúbidas e entorpecimentos desta natureza tan contrarias ao progreso de boa forma dunha poboación tan interesanante como a desta Capital e indispensable que sen a menor tardanza adique esa Iltre. Corporación a súa actividade e celo patriótico á revisión e perfección do plano desta cidade por facultativos de notoria ilustración e aprobados legalmente con asistencia dunha Comisión do seo do Concello ou fora del, de persoas distinguidas polos seus talentos na materia obrando de acordo co Sr. Comandante de Enxeñeiros da Praza - determinen definitivamente o Plan de Obras, de Edificios, Prazas, Rúas, Paseos e Fontes desta cidade que coas aprobacións e requisitos legais necesarios debера servir de norma invariable e da que naide terá acción nin facultade de saírse no máis mínimo...".

2.4 O ALIÑAMENTO DA TRASEIRA DA RUA DAS BESTAS -

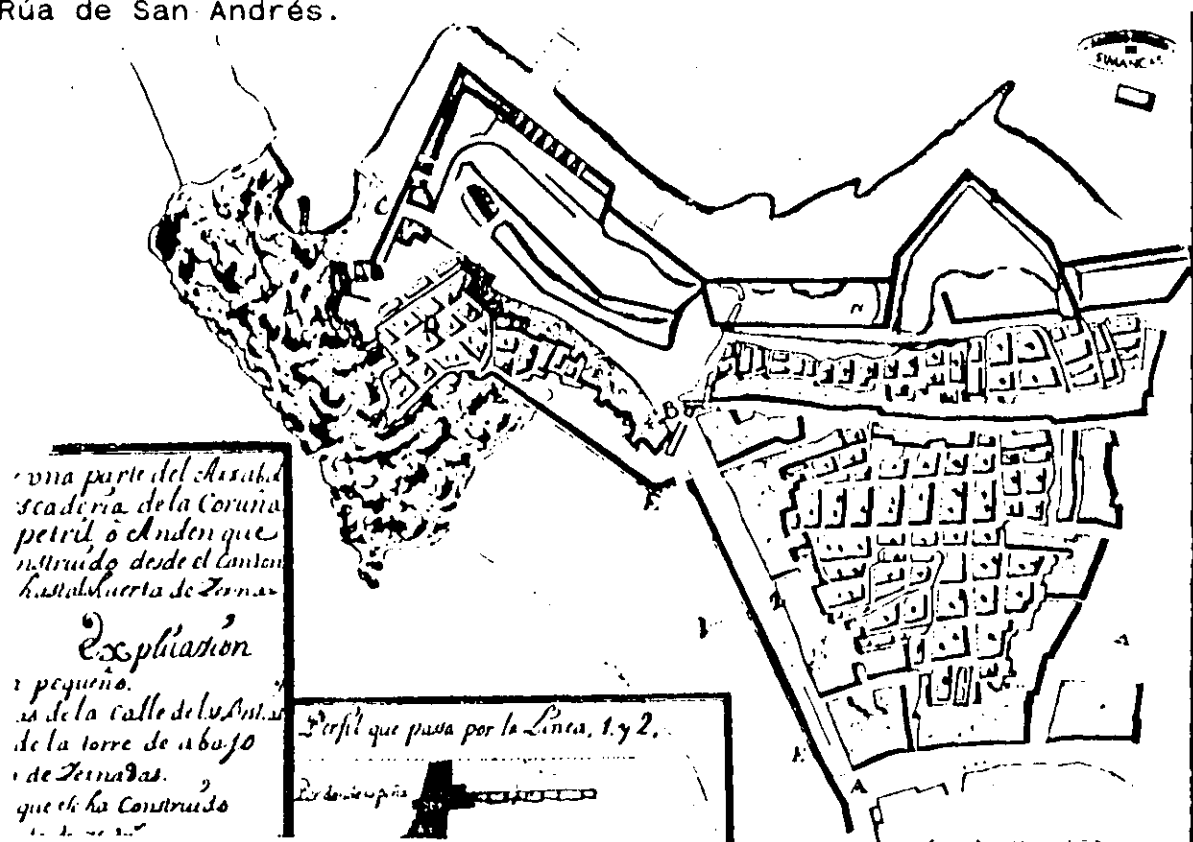
PASEO DA ALAMEDA (1846 - 1850).

Outro espacio no que o privado estaba directamente sometido ás limitacións impostas por consideracións de carácter militar ao estar lindando coas murallas do fronte de terra, era a Rúa das Bestas, actual Rúa da Alameda.

Esta Rúa unía xa dentro da poboación as dúas portas de acceso á cidade: A Porta da Torre de Abaixo no fronte da baía ao comezo do Cantón Pequeno, e a Porta da Torre de Arriba no lado do Orzán, no inicio da Rúa de San Andrés. Era unha Rúa estreita cun ancho que oscilaba entre 3,50 metros e 5,00 metros que se bifurcaba a xeito de "Y" invertida a 40,00 metros do Cantón aumentando a súa anchura na zona de encontro nun espacio triangular duns 15,00 metros de base e 30,00 metros de altura. Asemade, tiña unha lonxitude de 200,00 metros, ao longo dos cuales se dispoñían 69 edificios numerados nos dous lados que a conformaban.

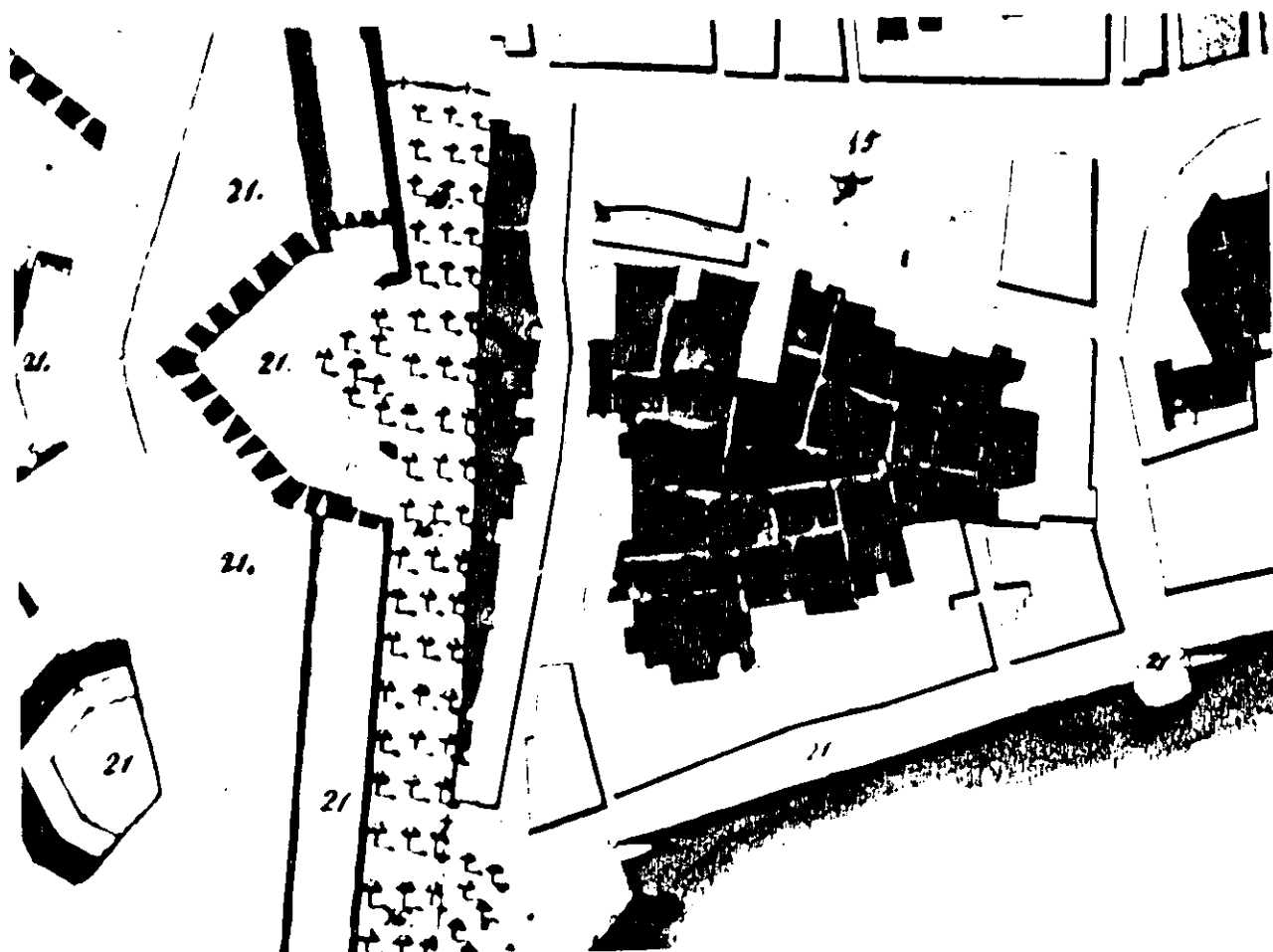
A mazá que ía ser obxecto dun dos primeiros proxectos de

aliñamento, ía ser aquela que as súas parcelas lindaban na súa parte posterior coas murallas da Pescadería e que conformaban o lado Sur da Rúa. Era unha mazá alongada de 200,00 metros de lonxitude e cun ancho variable que oscilaba entre os 12,50 metros no fronte do Cantón Pequeno e os 33,00 metros no fronte da Rúa de San Andrés, e na que perpendiculares ao sinuoso trazado da Rúa se dispoñían un total de 43 parcelas, 39 con fronte á Rúa das Bestas e 4 con fronte á Rúa de San Andrés.

As parcelas atopábanse xa en 1741 edificadas na parte correspondente ao fronte da Rúa, segundo se mostra no

"...Plano dunha parte do Arrabalde da Pescadería de A Coruña co petril ou andén...", ao tempo que a parte posterior, é dicir, aquela que estaba en contacto co muro ou andén da muralla da Pescadería, estaba vacante destinada a usos de carácter agrícola.

A obsolescencia das instalacións defensivas trouxo consigo a creación dun paseo público na zona da muralla segundo nos informa en 1847 Madoz, o chamado Paseo da Reunión:

"... Colocado entre as casas e a muralla é unha alameda con tres rúas estreitas formadas de árbores medianamente robustos e cunha praciña triangular con bancos de pedra no espacio que deixa a saída dun dos baluartes da fortificación, - ésta e as casas reducen o horizonte da alameda que sen embargo é bastante concurrida no verán como paseo máis inmediato á poboación..." experiencia ésta que ten os seus precedentes nos paseos arborados sobre as murallas de París a mediados do século XVII.

E así aparece debuxado no "... Croquis topográfico da cidade de A Coruña...", asinado por José María Noya na que aparece co número 16 e sinalado como "Alameda" e no que se distinguen as tres liñas de árbores con vinte árbores cada unha e con dous accesos, un desde a Rúa de San Andrés e outro desde o inicio do Cantón.

A Rúa das Bestas era sen embargo un espacio marxinal da cidade. Cando o 22 de Febreiro de 1843 os "... inquilinos e propietarios de casas..." da Rúa das Bestas dirixiron un escrito ao Concello protestando pola "... descomposición e abandono en que está o pavimento da Rúa..." expresaban a opinión de que "... tal vez non hai rúa algunha desta cidade que deba chamar máis a atención da municipalidade. Polo mesmo que alí van vivir moitas familias de probes pescadores e de algunhas xentes a quenes a fortuna derribou do seu lugar..." o que nos indica claramente o sector social que habitaba nas casas. casas que se vían inundadas por consecuencia das mareas altas xa que "... o caño que corre ao longo está moi baixo, o auga do mar entrando por él, brota

polas rendixas do pavimento como se fora o manantial dun río e pasando despois ás casas as inunda completamente..." polo que solicitaban ao Concello a reforma do pavimento e amaño do caño mestre para evitar as inundacións.

Sen embargo o aspecto que nos trae aquí a colación este expediente aparece na mesma instancia e expresado en termos contundentes: "... Os infrascriptos aproveitan esta ocasión para manifestar outra vexación da que facilmente pode redimirse a aquel vecindario: Sempre que algún propietario quere reformar ou reedificar a súa casa do lado da Alameda - haxa obstáculos de parte dos Señores Enxeñeiros como encargados da fortificación, e por evitalos solen deixar de mellorar os edificios e de mudar o aspecto feo e desordenado que presentan do lado da Alameda. ¿Non podería esa Ilustre Corporación escitar ao Corpo de Enxeñeiros a que fixase a liña e a altura que deben gardar os edificios?. Dada unha regra xeral o Arquitecto podería velar sobre o seu cumprimento e o Ilustre Concello saír responsable co Corpo de Enxeñeiros de que non se infrixira..." e todo co obxeto

de que os propietarios procederían así á mellora das súas casas "... e este pobo visto desde a Alameda non parecería un lugar de Aldea...".

Temas de competencias (o Corpo de Enxeñeiros como protagonista na demarcación das liñas e alturas), de intereses económicos (os propietarios demandan na práctica unha nova liña e a fixación dunhas alturas que lles permita elevar novas plantas ás casas de planta baixa), en fin, de ornato público para dotar á Capital da imaxe que precisa se traslucen na instancia que desembocaría na apertura do "... Expediente sobre alzar o pavimento e caño mestre da Rúa das Bestas para evitar as inundacións que causan as mareas vivas..." na sesión de 13 de Marzo de 1843, pero que ao realizar José María Noya o presuposto da obra a executar e que alcanzaba a 4.790 Reais, a Comisión de Facenda opina que "... vista a falla de fondos cré que polo de agora non pode disporse esta obra..." informe que foi asumido polo Concello en 29 de Maio de 1843.

Habería que esperar 6 anos, ata a sesión de 31 de Maio de 1849 para que de novo se volvесе a tratar o tema que sería por fin adxudicada en Remate Público o 9 de Outubro e recibida polo Concello tras varias incidencias en Setembro de 1850.

A actividade edificatoria tiñase iniciado uns anos antes: se ben no ano 1840 concédese na sesión de 7 de Xullo a licencia para a casa número 31, esquina ao Cantón Pequeno, os anos que denotan unha meirande actividade son a partir de 1844 no que se dá licencia a dúas casas nos números 6 e 7, e no 1845 en que se concede licencia ao número 36 o 6 de Setembro, e ao número 37 o 27 de Setembro.

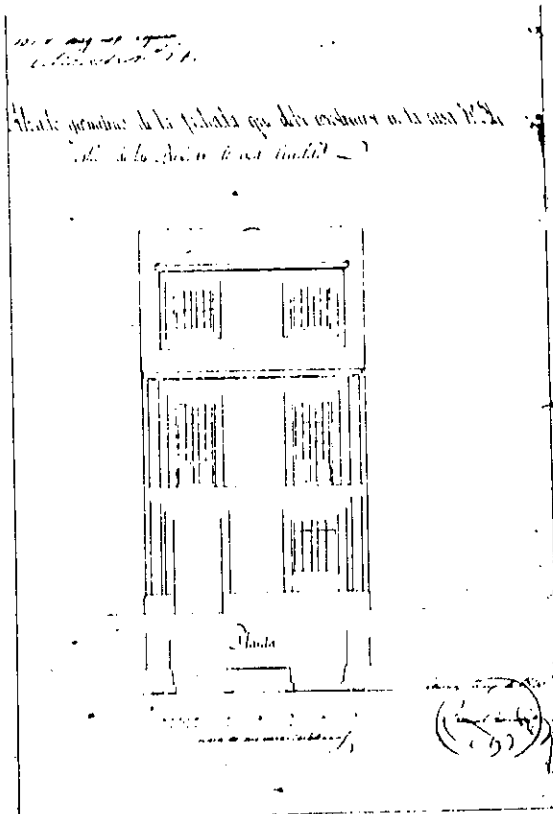
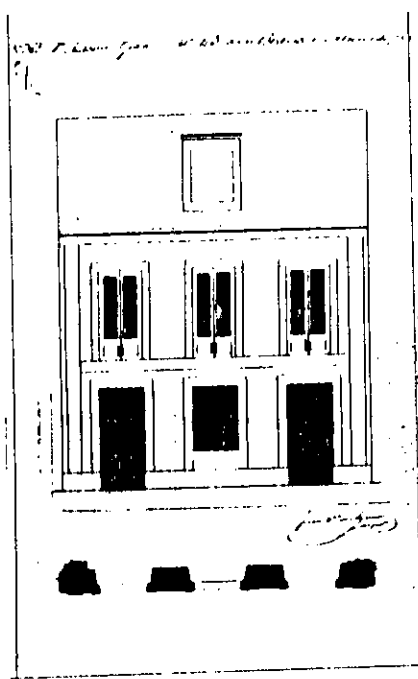
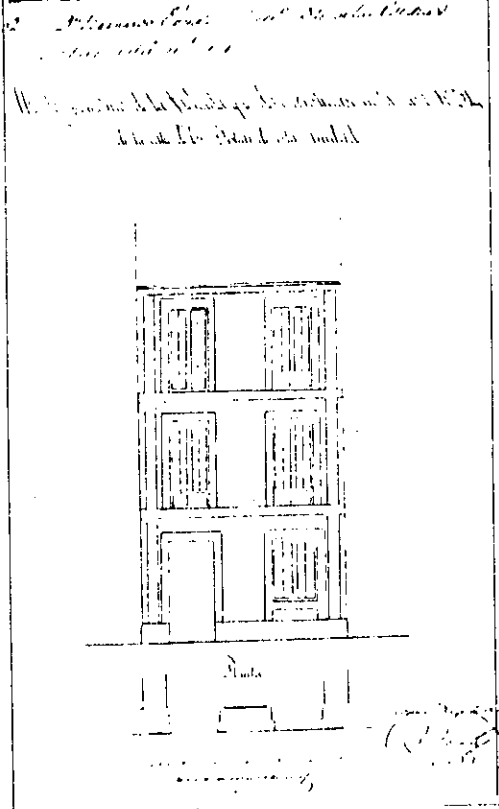
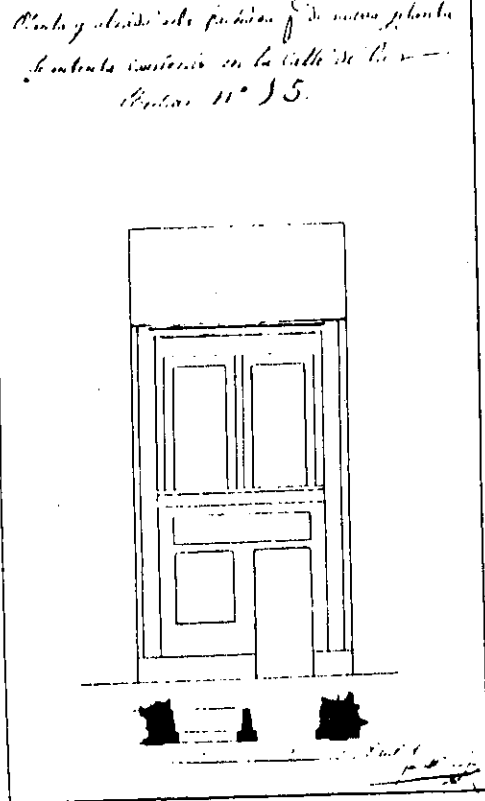
Os números 6 e 7 situábanse na gran mazá formada polo Cantón Pequeno-Santa Catalina-Bestas e non estaban afectadas directamente pola situación da muralla, e os números 31, 36 e 37, se ben formaban parte da mazá en contacto coa muralla as posibilidades de avance sobre ela eran moi reducidas dado que estaban practicamente pegados (nº 31) ou separados a penas 4,00 metros (números 36 e 37).

O tema do aliñamento, demandado polos propietarios en 1843, xurde de novo en 1846 e esta vez a requerimento do propietario da casa número 45, Don José Tarragó que solicita licencia de obras. O Alcalde remite un escrito ao Comandante de Enxeñeiros para que "... designe a liña límite da fortificación desta Praza dun ao outro extremo da Alameda...", ao que a Comandancia de Enxeñeiros de A Coruña contesta en 10 de Setembro que a "... liña límite da fortificación por aquela parte debe considerarse establecida nunha dirección paralela ao pequeno muro ou andén que mira ás hortiñas ou saídos que hai ao longo da devandita Alameda e a unha distancia de 6 varas do referido andén contadas cara a Rúa das Bestas podendo V.S. ou esa Corporación do Concello desde ese límite cara o interior da poboación conceder as licencias para edificar que teña por convinte e adiantar retirar ou colocar como mellor lle agrade dentro do mesmo a liña que debe seguir o caserío...", o que expresa ben ás claras a delimitación do ámbito da competencia do Corpo de Enxeñeiros que non fixa unha liña de edificación, senón unha

"... liña límite da fortificación..." correspondendo ao Concello o fixar a liña de edificación desde ese límite cara o interior da poboación.

Foi así como o Concello en sesión de 11 de Setembro de 1846 acordou que a Comisión de Policía sinalara a liña "...a que debe amañarse pola parte da Alameda a casa que trata de reedificar Don José Tarragó...", trámite este que é tratado na sesión de 1 de Outubro na que de acordo co informe de José María Noya "... a liña a que debe amañarse a súa casa Don José Tarragó pola parte da Alameda e a prolongación da número 37..." en base ao que se lle concede licencia.

E dicir, a liña dada refírese a un pequeno tramo de 10 casas que afectaría aos números 36 ao 45, e que vai servir de referencia ao proxecto de aliñamento de todo o frente da mazá na súa fachada á Alameda expediente este que se desenvolve en 1850, é dicir, no mesmo ano en que remataran as obras de pavimentación da calzada da Rúa das Bestas e a construción do caño mestre que impedira as inundacións.

Das licencias concedidas no ano 1850 polo Concello,

cinco son para obras de Reedificación das casas números 15

(licencia 25 de Maio), 34 (28 de Maio fachada principal e 1

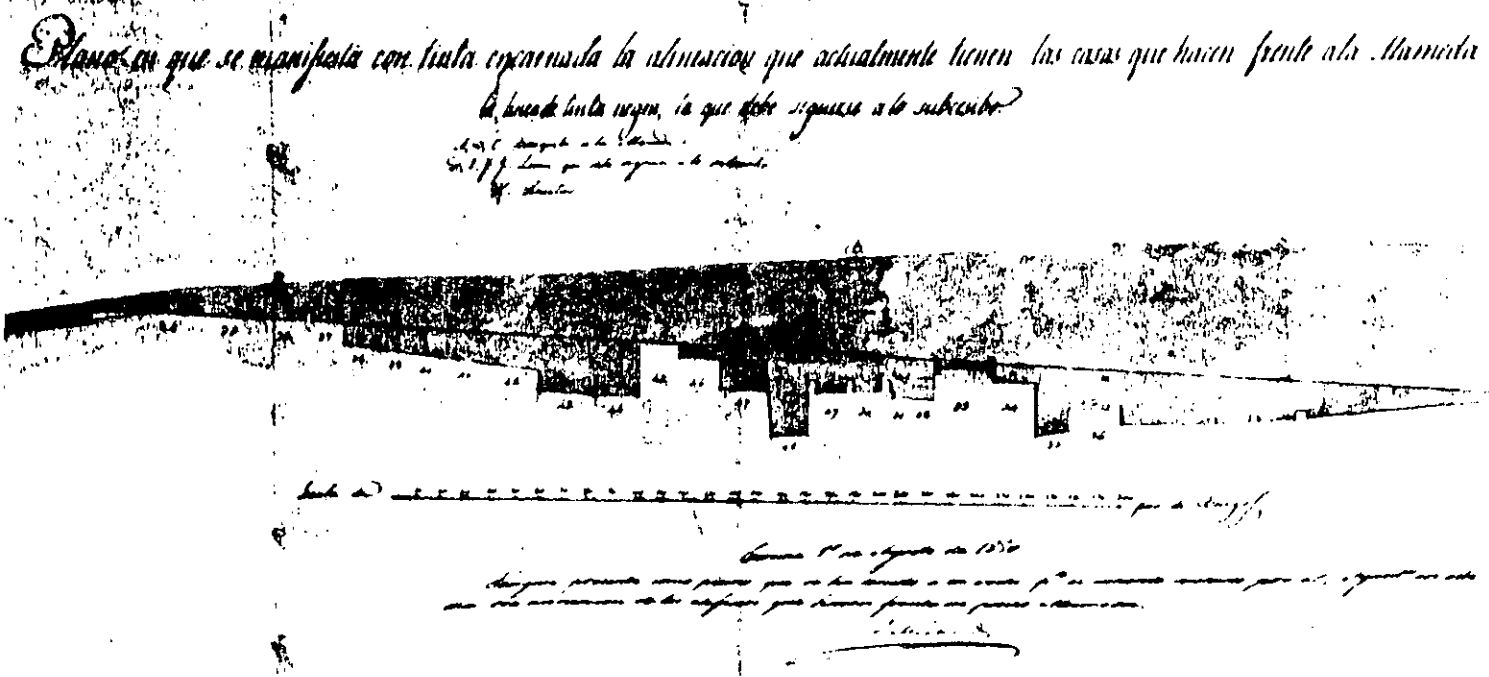
de Agosto a fachada traseira), 43 (licencia 28 de Maio) e

54 (licencia 28 de Maio).

Tres expedientes tramitados en 28 de Maio que provocan a adopción dun acordo na mesma sesión polo que se decide que o Arquitecto titular xunto coa Comisión de Policía "... se serviría propor a liña que os edificios da devandita situación deban gardar polo fronte do expresado paseo..." polo que mentres ésta non esté fixada se prohibe tocar a devandita fachada aos propietarios en tanto que "... pode afectarse o bon ornato público...".

Como consecuencia deste acordo se procedería a redactar o "... Plano en que se manifesta con tinta vermella o aliñamento que actualmente teñen as casas que fan fronte á Alameda e coa liña negra a que debe seguirse ao sucesivo...", plano datado en 1 de Agosto de 1850 e asinado por Pascual Rosende, Arquitecto e Mestre Maior das fortificacións.

O Plano en cores verde e vermella, definindo con precisión os muros testeiros das fachadas posteriores das casas da Rúa das Bestas numeradas desdeo 34 ao 56, define cunha liña a "Banqueta da Alameda" e para o trazado da liña

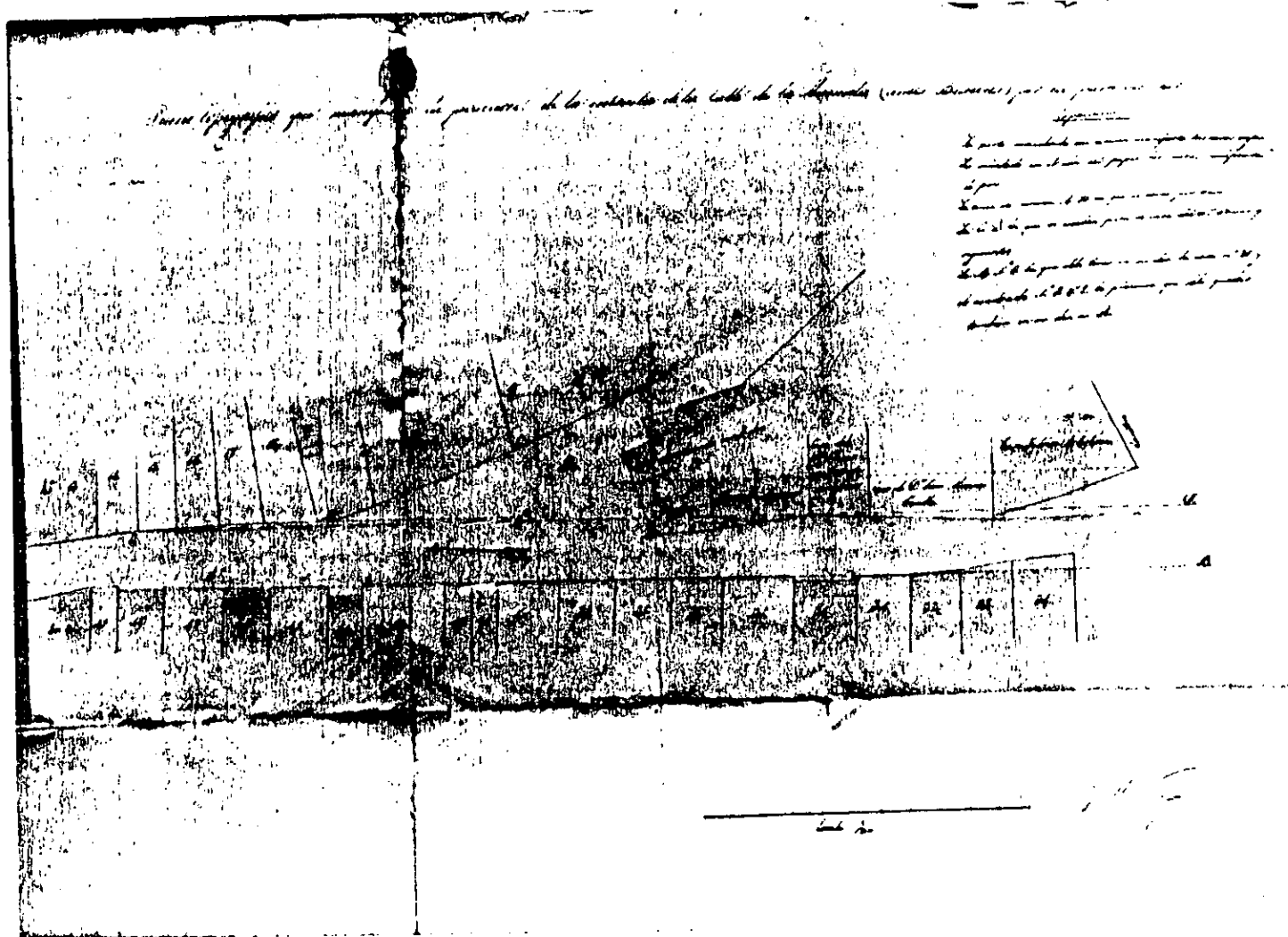

"... que debe seguirse no sucesivo..." toma como liña de -
partida a concedida en 1 de Outubro de 1846 e que facía re-
ferencia as casa dos números 37 ao 45: Esta liña e prolonga-
da nos dous extremos, nun ata chegar a tocar á casa número
65, e no outro ata a casa número 34 completándose neste lado
con outra liña (E-D) ata a esquina da casa número 31 que da-
ba frente ao Cantón Pequeno.

Esta liña foi aprobada na sesión de 1 de Agosto de 1850
e é outro exemplo claro como a utilización da técnica dos A-
lineamentos alcanzando a todo un frente de mazá ten unha a-
plicación práctica no beira da cidade naquel espacio ata en-
tón marxinal que lindante coas murallas do frente de terra -

precisa da fixación ex-novo do límite edificable ao perder as murallas a súa consideración de elemento defensivo e debido á presión que os propietarios de vivendas exercen sobre o Concello con vistas a eliminar a "vexación" a que estaban sometidos polos obstáculos impostos polo Corpo de Enxeñeiros

A Rúa das Bestas, sería obxecto xa no ano 1854 dun novo proxecto de aliñamento, pero este xa non afectaría á traseira das casas no fronte da Rúa da Alameda, senón aos aliñamentos das fachadas das súas dúas aceras. A orixe estaría na tramitación en 16 de Febreiro de 1854 da liña a que debería axustarse a casa-rancho número 28 para obrala de novo a solicitude de Sabino Presas. Este expediente remataría co debuxo do "Plano Topográfico que manifesta a posición da entrada da Rúa da Alameda (antes Bestas) pola parte Sur..." realizado por José María Noya en Maio de 1854 a escala 1:200.

Este plano, en cor, móstranos a parte da Rúa das Bestas na zona próxima ao Cantón Pequeno e nel observanse manchadas en cor carmín as casas vellas, o que nos permite ver o grao de renovación urbana que se tiña producido na Rúa neste ano xa que aparecen un total de 15 casas co "... cor do papel, - as novas reedificadas hai pouco..." das que 9 se sitúan nas parcelas que tiñan dobre fachada, a principal ás Bestas e a

posterior a Alameda. Asemade trazábase o aliñamento da Rúa que partía do trazado da liña da fachada Sur, é dicir, a das casas números 49, 47, 45, 43, 39, 37 e 34, xa que todas estaban sometidas "... a unha soia tirantez...", ata a casa número 31 da Rúa que era a número 1 do Cantón de Lacy (liña A-B). A partir desta liña trazaba Noya unha paralela a 5,50 metros (liña C-D), e conformaba unha pequena praciña de 13,00 metros X 13,00 metros a partir do avance da casa número 20 e do retroceso das números 21, 22, 23 e 24.

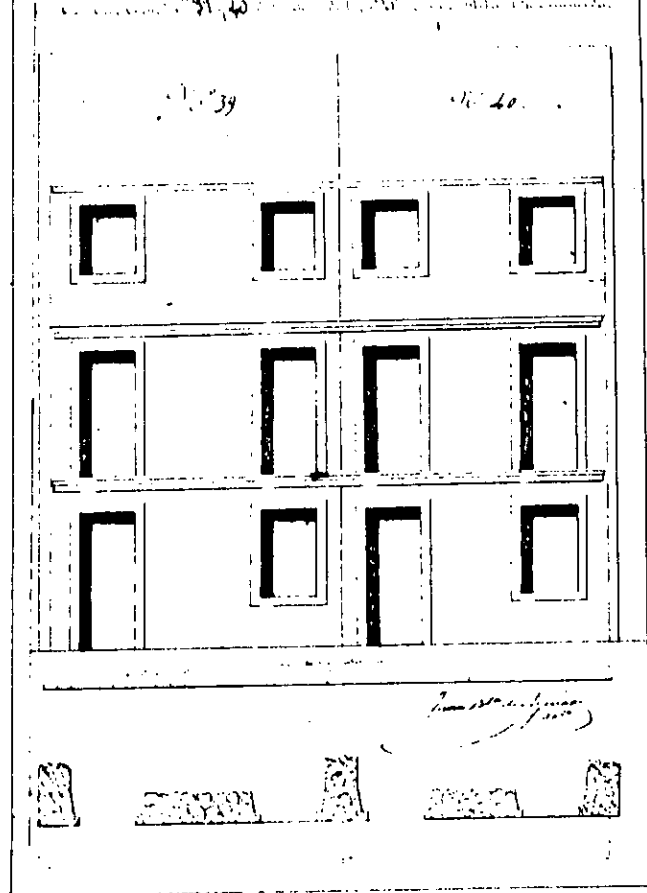
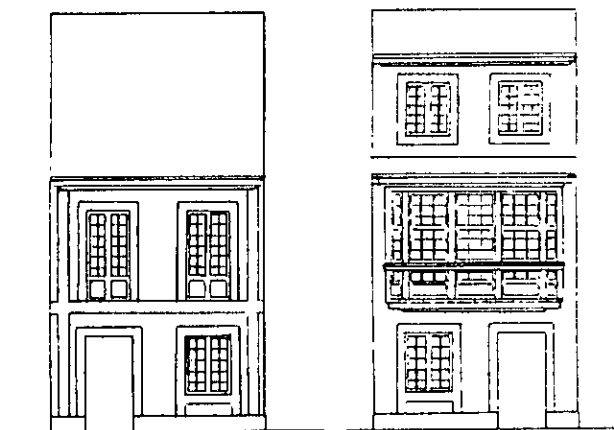
A proposta, asumida tanto polo Arquitecto como pola Comisión de Policía e Ornato Público en data de 17 de Xuño de 1854, foi estimada parcialmente polo Concello na sesión do día 26 de Xuño no que se refería á liña A-B da fachada correspondente ás parcelas números 31 ao 50, é dicir, a acera Sur, así como a liña C-D da acera Norte, non así a M.N.O.P.Q. coa que se figuraba a Praciña e o avance da casa número 20.

Fachada que debe construirse en la casa situada en el N.º 38 calle

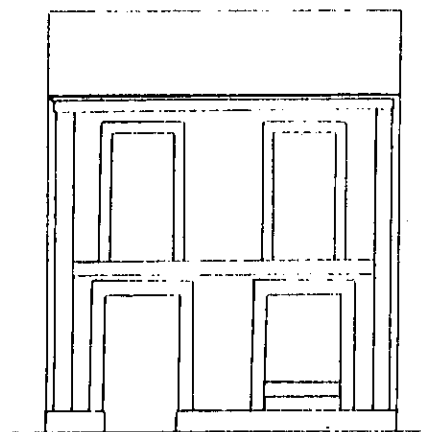
de las Beatas

Fachada principal

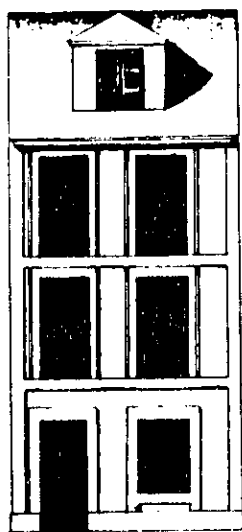
Fachada que hace frente a la plaza

Fachada de la casa que intenta construirse en la casa situada en el N.º 38

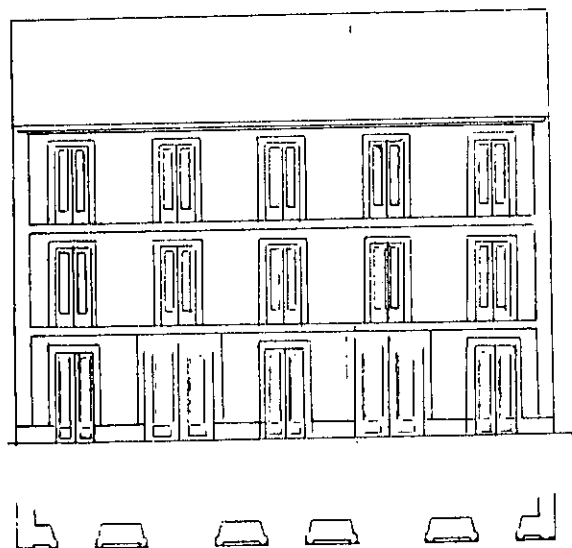
Fachada al fin construída

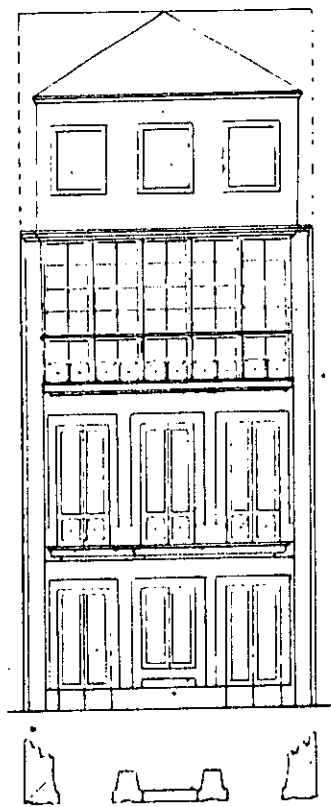
As 5 licencias concedidas en 1850, se engadirían a do

número 38 e números 39 e 41 en 1851, o número 28 no 1854, o

Proyecto de fachada
para la cabecera y casa del Sr. D. Eduardo Santos
Calle de la Alameda N.º 51

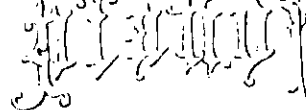

de la fachada que se muestra anexo en el croquis
n.º 50, moderno de la Calle de la Alameda de esta Ciudad.

Escala de 1/100

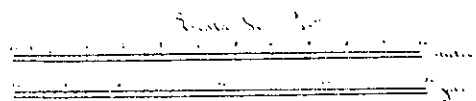
número 37 no 1857, o número 21 en 1862, o número 52 en 1866

La fachada proyectada de la casa número 52 de la
calle de la Alameda

Estado actual

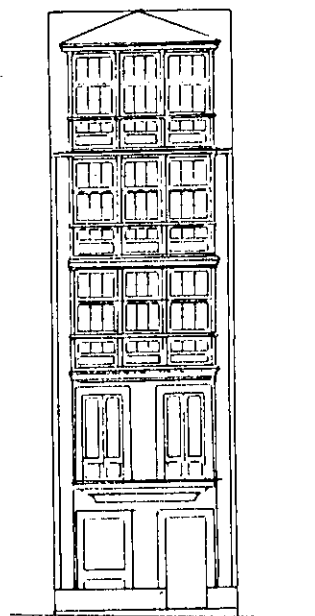
Propuesta

José M. de los Angeles

PLANO

para la construcción de tres pisos con galería en la casa
n.º 52 antes 4
de la
Calle de la Alameda

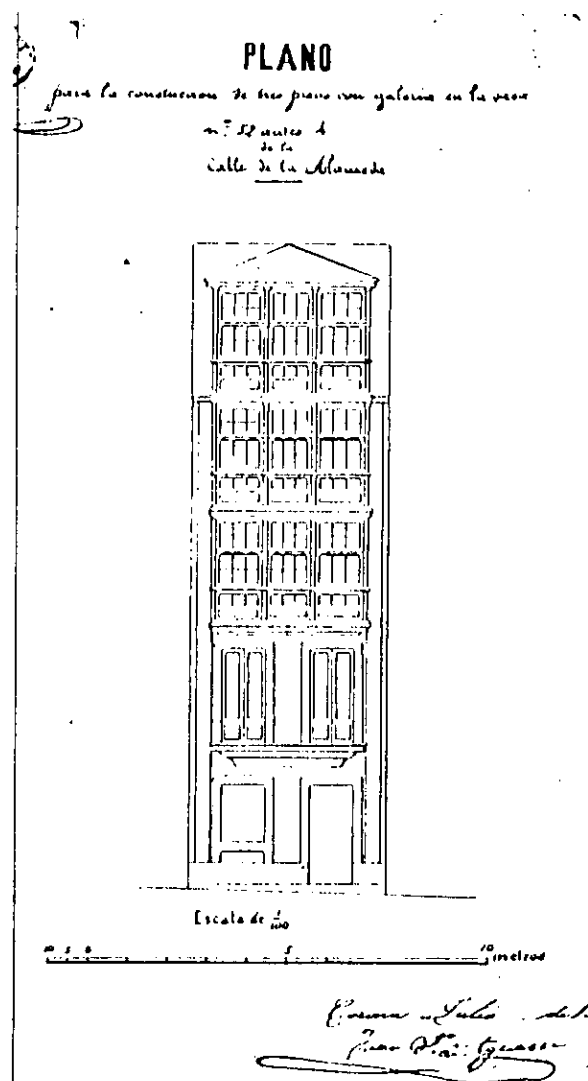
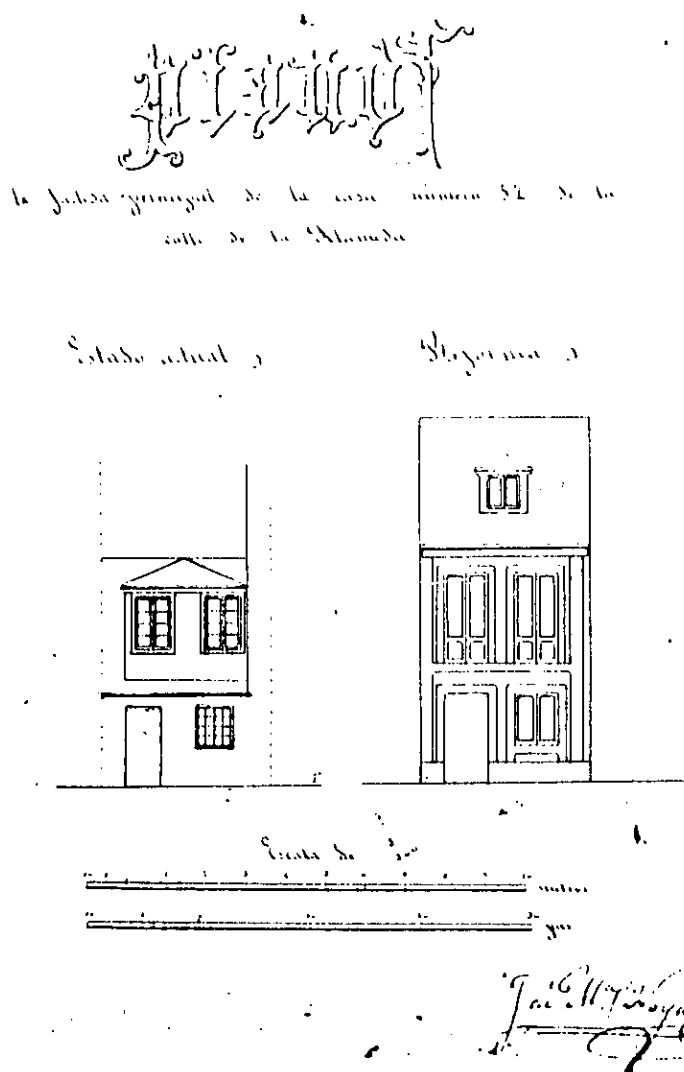
Escala de 1/100

José M. de los Angeles

Juan P. de los Angeles

e os números 52 (antes 4) e 50 moderno en 1868.

Pero si de interese é observar como se van producindo a renovación urbana que chega a afectar á terceira parte das casas da Rúa nestes anos, non o é menos a variación dos tipos edificatorios a nivel de fachada.

O exemplo máis salientable, válido como mostra do proceso de renovación, mostránoo o expediente da casa número 52 no que aparece reflexada a súa composición de fachada

inicial e as sucesivas transformacións a que foi sometida ao longo destes anos ata alcanzar a súa forma actual: Desde unha casa terrea con bufardón habitada probablemente polas "... familias de probes mariñeiros e de algunhas xentes a quenes a fortuna derribou do seu lugar..." ata o edificio de 5 plantas perfectamente formalizado a partir da composición da fachada na que a galería cubre as tres últimas plantas e o balcón corrido con barandiña de ferro fundido enfatiza o piso principal: É a casa de renda que a partir dos anos cincuenta se elevará sobre as estreitas parcelas da Pescadería.

* CAPITULO II : A DESAMORTIZACION DE MENDIZABAL

1. A CORUÑA A FINS DO SÉCULO XVIII (ANTES DA DESAMORTIZACIÓN)

Para coñecer o estado da Cidade de A Coruña a fins do século XVIII, imos a nos referir a varios párrafos do texto redactado por Bernardo del Río con data de "Coruña, Enero 24 de 1800", á solicitude do Xeógrafo e Cartógrafo, don Tomás López, para o "Diccionario Geográfico de España".

"... O vecindario de dita Cidade é de 2.600 veciños. Os seus edificios non pasan de regulares, anque pola maior parte son construídas as súas casas con solidez e regularidade, particularmente desde algúns anos a esta parte que se puxo algún coidado sobre elo. As súas rúas están despexadas e as máis costosamente empedradas e compostas.

Como Praza de Armas, ten as súas murallas, baluartes e outras fortificacións que, anque non rematadas, teñen sinais de haberse completar segundo a arte. Gardan o seu posto dos castelos, que son o de San Antgón e o de

San Diego, pois anque a un forte chamado de Santa Cruz
sole considerarselle co nome de Castelo, o certo é que
non o merece. Tamén edificouse polo Capitán Xeneral Don
Pedro Cermeño hai poucos anos o forte de Oza e maillo de
Dormideiras que como a batería de Padrera (sic) e ou-
tras dirixen os seus fogos cara a entrada do Porto.

Ten tres Conventos, e un deles de relixiosos dominicos,
outro de franciscanos e o outro (con título de Colexio)
de agustinos a quen se cedeu o que foi dos xesuitas ao
que se trasladaron desde a Vila de Caión onde existían
aqueles. De monxas hai, en dita Cidade, dous Conventos,
un deles de claras, suxeitas á súa Orde, e o outro de
capuchinas, que o están ao ordinario diocesano. Ademais
do Hospital Militar que está de conta do Rei, ten o do
Bon Suceso que é administrado polos Irmáns Obregóns
desde antigo cunhas trinta camas e un Hospital de Cari-
dade erixido o ano 1792 cuia fábrica está moi adiantada
e ademais de admitir como ducia e media de enfermos es-
tá establecida no mesmo Hospital unha Inclusa de nenos

expósitos.

Hai na mesma Cidade unha Colexiata Insigne de Patronato Real. A súa Igrexa é pequena e mal construída. É dos principios do século XIV. Dentro dela está erixida unha das catro parroquias do pobo, con título de Santa María do Campo, sendo as outras tres de Santiago, que é a máis antiga, a de San Nicolás e a de San Xurxo, a cuia última engadiuse hai poucos anos, unha axuda de parroquia na Capela de Santa Lucía, está nun barrio extramuros.

O maior dos templos é o dos agustinos. Foi obra feita polos xesuitas a principios do presente século cuia arquitectura pertence á orde dórica. Todo él é de excelente pedra de cantería. O dos dominicos tamén é boa Igrexa, construída hai trinta anos polo Mestre de Obras dominico chamado frade Manuel dos Mártires correspondente á arte toscana máis ben que a outra, só na súa fachada en modillóns e dentellóns ideal do dórico...".

Neste texto de Bernardo del Río aparecen pois, referenciados, os principais edificios relixiosos da Cidade, e segundo él, ésta contaba con:

* CATRO PARROQUIAS:

... CIDADE VELLA: - Santa María do Campo

- Santiago (a máis antiga)

... ARRABAL DA PESCADERIA:

- San Nicolás

- San Xurxo (á que estaba anexionada a Capela de Santa Lucía)

* TRES CONVENTOS DE FRADES:

- Convento de Santo Domingo

- Convento de San Francisco

- Convento de San Agustín (antes de Xesuitas)

* DOUS CONVENTOS DE MONXAS:

- Claras

- Capuchinas

2. O DECRETO DE MENDIZABAL.

O Real Decreto de 19 de febreiro de 1836 (Decreto de Mendizábal), abre a posibilidade de iniciar unha fase fundamental do proceso desamortizador na Cidade de A Coruña.

De acordo con este R.D. "... quedan declarados en venda desde agora todos os bens raíces de calquera clase que houberen pertencido ás Comunidades e Corporacións Relixiosas extinguidas e os demais que fosen adxudicados á Nación por calquera título ou motivo e tamén todos os que en adiante o fosen desde o acto da súa adxudicación...".

Por R.D. de 13 de setembro de 1836 creouse na Cidade de A Coruña a "XUNTA DE ENAXENACION DE EDIFICIOS E EFECTOS DOS CONVENTOS SUPRIMIDOS" nesta Provincia Civil de A Coruña, en sesión de 28 de outubro acordou "... propor á S.M. sen prexuízo de admitir, como desde agora admite, proposición sobre compra ou adquisición dos Conventos de relixiosos desta Cidade, a aplicación do de SAN FRANCISCO para Hospital Militar en consideración a que non corresponde o actual pola súa es-

treitez á guarnición ordinaria da Praza, o de SANTO DOMINGO para cuartel, e o de SAN AGUSTIN para colocar a intendencia coas oficiñas de amortización, Goberno Civil e deputación Provincial en razón da economía que resultará co aforro de alugueres...".

Co acordo da "Xunta de Enaxenación" os tres Conventos de relixiosos, Santo Domingo, San Francisco e San Agustín, quedaban adscritos a novos usos e así faino constar Enrique Vedía y Goosens na súa "Historia y Descripción de la Ciudad de La Coruña" (1845).

As influencias urbanísticas sobre a zona van ser rápidas: o trazado de plans de aliñamento das estreitas vías existentes, a apertura de novas vías de tráfico, a expropiación de edificios e terreos, serán as técnicas utilizadas pola Administración Municipal Coruñesa cara a dotar da ACCESIBILIDADE necesaria ás novas instalacións.

Neste senso, os casos máis suññables son os da NOVA PRAZA DE SAN AGUSTIN e o do TEATRO PRINCIPAL.

A influencia da instalación destas novas edificacións e equipamentos na zona van ser rápidos:

O primeiro síntoma vai estar na solicitude de licencia de obra que se van tramitar nas súas proximidades que nos indica o seu carácter de elementos singulares na Estructura Urbana da Cidade.

E como consecuencia, a necesidade de FIXACION DE LIÑA por parte da Administración Municipal, o que vai traer consigo o trazado de varios plans de Aliñamentos das estreitas vías do arrabal da Pescadería para o seu ensanchamento co obxecto de dotar da ACCESIBILIDADE necesaria ás novas instalacións.

2.1 A DESAMORTIZACION DA IGREXA DE SAN XURXO.

2.1.1 A NECESIDADE DUNHA NOVA PRAZA E A PROPOSTA DE AMPLIACION DA PRAZA DA VERDURA.

As decisións adoptadas na primeira metade do século XIX de introducir novas funcións urbanas nos terreos vacantes do interior da trama da Pescadería, que foran obxecto de medidas desamortizadoras, provocará a necesidade de realizar toda unha serie de medidas correctoras de ciruxía urbana tendentes a dotar da ACCESIBILIDADE precisa a estes espazos para o seu correcto funcionamento. O proceso de actuación na trama será lento, complexo e variado en canto ao instrumental urbanístico utilizado : Desde a declaración da ruína dos edificios (artigo 44 do Regulamento de Policía Urbana de 1837), a utilización da Lei de expropiación forzosa de 1836, os acordos de "aliñamentos parciais" os "...Proxectos de aliñamento e Ensanche de rúas, etc..." vai xenerar un proceso no que a Administración Municipal Coruñesa superará definitivamente a fase de decisións puntuais na xestión do

espacio público e plantexará propostas tendentes á súa configuración desde parámetros urbanísticos máis amplos.

A nova función do Mercado demanda entre outras características a existencia dunha peza parcelaria nunha área central da Cidade cunha dimensión excepcional que contrasta coas características do parcelario gótico do arrabal da Pescadería, con frentes estreitos (entre 3,00 e 8,00 metros) e de gran profundidade (ata 50,00 metros).

Este tipo de peza parcelaria só era posible atopala nas propiedades da Nobreza (Marqués de Campomanes, Marqués de Almeiras) ou afecta ás propiedades das Ordes Relixiosas que se tiñan instalado ao longo do século XVII no arrabal da Pescadería (os Xesuítas iniciaran as obras dos cimentos da Igrexa de San Agustín en 1695 nos terreos que adquiriran a partir de 1682 "... na casa do Penedo sita no Mercado, extramuros desta Cidade..." comprando dous anos despois outras dúas herdanzas limítrofes situadas no Campo de xunto á Forca e Pescadería desta Cidade. As Capuchinas tiñanse instalado no borde da Rúa de Pescadería a partir de 1680, ano en

que se levantou a actual Igrexa), ou nos terreos ocupados polas murallas que estaban baixo a xurisdicción do Ministerio da Guerra.

Asemade, debía ser unha zona vacante, libre de edificación na que o custe de compra limitarase ao valor do solo sen que tivese que producirse expropiacións de edificacións sempre custosas economicamente e conflictivas socialmente.

Estas especiais características (centralidade, grandes dimensións e espacio vacante) facían dirixir á atención, ben á beira marítima da Cidade no fronte da baía, ben a gran zona vacante ocupada polas murallas entre a Cidade Vella e a Pescadería, ou por último as grandes bolsas de solo libre existente no interior das 6 grandes mazás da Pescadería na que perduraban ata ese momento usos de carácter agrícola.

De feito as iniciativas para a construción dunha nova Praza ou Mercado trasladando de lugar a existente, plantexábase en diferentes ocasións nos terreos das Murallas da Cidade Vella desde 1836 ata 1850 cando se propón ubicar a Praza do Peixe no fronte da Porta Real.

Sen embargo a opción que contou con máis posibilidades desde un primeiro momento foi a de non trasladar a Praza, senón a de proceder á súa ampliación a partir do derribo da vella Igrexa da Parroquia de San Xurxo, e as xestións do Concello durante o primeiro tercio do século XIX dirixíronse nesa dirección.

Sobre este edificio dí Enrique Vedia (páx. 251):

"... Estivo no sitio que hoxe ocupa o Teatro Novo e era pequena e probe. Anque incendiada e profanada en 1589, reparose para o culto e continuou así ata 1838 no que foi demolido o edificio contiguo, trasladándoa ao fermoso templo do Convento de San Agustín, antes Colexio de Xesuitas..."

Así, catro meses despois de aprobado o Decreto de Mendizábal polo que se iniciaba o proceso de Desamortización dos Bens das Ordes Relixiosas, o recién nomeado Gobernador Civil da Capital da Provincia de A Coruña faise eco "... das boas solicitudes para lograr o que a opinión e decoro do

A DESAMORTIZACION DA IGREXA DE SAN XURXO

30 DE XUÑO DE 1836
A PROPOSTA DE AMPLIACION
DA PRAZA VELLA

culto en xeral e a conveniencia pública reclama hai moitos anos para derribar a Igrexa de San Xurxo e agrandar a Praza como corresponde a esta culta Cidade..." (sesión de 30 de xuño de 1836), opinión corroborada meses despois polo Xefe Político que abunda nesta idea "... sabedor de que o seu antecesor promoveu a construción dunha Praciña no sitio que hoxe ocupa a Igrexa Parroquial de San Xurxo..." (sesión de 18 de outubro de 1836).

As iniciativas cara a ampliar a Praza nos terreos ocupados pola vella Igrexa de San Xurxo alcanzarían o éxito coa publicación da Real Orde de 29 de marzo de 1837 pola que se lle adxudicaba ao Concello por Concesión do Estado o tan desexado solar.

Sen embargo no propio Concello había xa neste momento serias dúbidas sobre a idoneidade desta alternativa. E tanto é así que o 9 de xaneiro de 1837 (dous meses antes) tiñase xa solicitado "... á Intendencia Xeral de Galicia a tasación da citada Horta de San Agustín, e en 21 de febreiro do mesmo ano fixo igual petición polo que se refire ao xardín e cam-

pón..." todas elas pertencentes ao suprimido Convento de San Agustín (Tettamancy, páx. 201 e 202).

Meses despois, na mesma sesión de 6 de marzo de 1838 na que se propoñía facer a Praza do Mercado na Horta de San Agustín, simultaneamente acordábase ceder os terreos da Igrexa de San Xurxo á Xunta Municipal de Beneficiencia.

2.1.2 O TEATRO PRINCIPAL - O PAZO PROVINCIAL

2.1.2 O TEATRO PRINCIPAL - O PAZO PROVINCIAL.

En principio, foi o Teatro: Un proxecto do entón Arquitecto Municipal, José María Noya que, promovido pola Xunta Provincial de Beneficiencia no 1838, se remata no 1841 e do que Enrique Vedía no seu libro sobre "Historia y descripción de la ciudad de La Coruña", afirma que "... pode calificarse dun dos mellores da península...".

Adosado a el pola parte da Rúa do Agra, ergeuríase no 1850, un edificio no que a planta baixa pensaba adicarsse a outros servizos. Esta obra foi dirixida polo arquitecto Pascual Rosende e nel instalou-se o Goberno Civil e a casa do Gobernador.

Na "Guía indicador de La Coruña y Galicia para 1890-1891" (páxinas 137 a 142), Ramón Faginas Arcuaz, a quen seguimos nestas liñas, considera que as cativas dimensións desta ampliación fan ser a razón pola que no ano 1861 se promove a construción do actual Pazo Provincial, sé da Deputación e do Goberno da Provincia que é construído segundo

proxecto do Arquitecto Provincial, Faustino Domínguez y Domínguez. O proxecto é aprobado por R.O. de 17 de maio de 1862, sendo subastadas as obras que rematan en 1865.

Un ano despois, o Teatro pasa á Xunta Local de Beneficiencia que procede á súa reforma baixo a dirección de Juan de Ciórraga e a inspección de Faustino Domínguez y Domínguez realizando as decoracións o escenógrafo Almejun.

"... Apenas rematadas estas obras (...), incendiouse o Teatro na noite do 3 ao 4 de xaneiro de 1867 quedando completamente destruído polo lume..."

O novo proxecto foi encargado ao recién titulado arquitecto Faustino Domínguez Coumes-Gay "...natural desta cidade que acaba de ser premiado na Exposición Nacional de Belas Artes de 1866..."

Iniciadas as obras en 1868, rematáronse definitivamente en 1870 non sen antes producirse en maio de 1869 a renuncia de Faustino Domínguez Coumes-Gay como director das mesmas por diferencias coa Xunta Municipal, xurdidas polas modificacións introducidas no proxecto orixinal e os incidentes

provocados por un forte temporal que arrancou a cuberta de ferro causando graves danos en casas particulares na Rúa Real ("Historia Comercial de La Coruña". F. Tettamancy y Gastón, páxinas 218-219). As decoracións e resto de pinturas son do escenógrafo Luchini.

O edificio érguese cunha falta total de articulación na trama urbana da cidade. A súa fachada principal, apenas perceptible pola estreitez da Rúa do Rego de Auga dá á espalda á baía nunha actitude ben diferente ao conxunto urbano das "Casas de Paredes" promovidas e construídas a fins do século XVIII interrompíndose deste xeito o paso porticado iniciado na Praza da Aduana.

O eixo Rúa Real-Rúa de Luchana de penetración e acceso á Cidade Vella, sairá reforzado con esta edificación, sendo unha das súas consecuencias a redacción dunha serie de proxectos de aliñamento e ensanche da Rúa de Luchana.

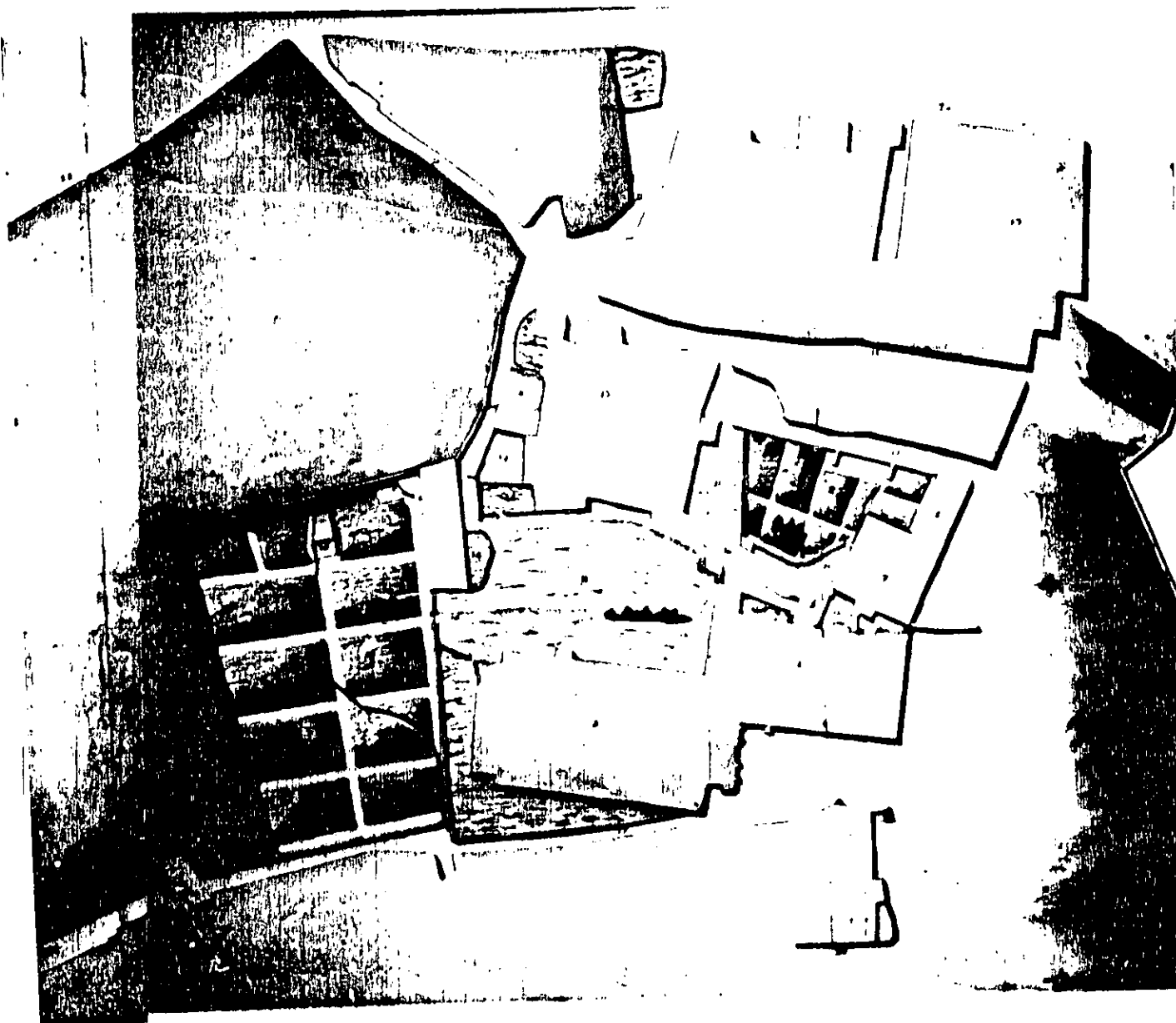
O edificio, con soportais na planta baixa da Rúa do Rego de Auga, componse a partir dun eixo central de simetría con base ao que se sitúan os nove ocos das fachadas princi-

pal e posterior.

A fachada principal, na que a parte central se adianta levemente con catro pilastras de capiteis xónicos que sosteñen un entablamento e un frontón sobre o que se ergue o escudo de España.

Acróteras, palmeiras, rosetóns, impostas, zócalos con molduras labrado todo na pedra de canteiría, garda-pós sobre os ocos centrais..., son os elementos extraídos da linguaxe neogrega da que Faustino Domínguez y Domínguez era un gran admirador.

2.2 A DESAMORTIZACION DO CONVENTO DE SAN AGUSTIN: 1837

2.2 A DESAMORTIZACION DO CONVENTO DE SAN AGUSTIN: 1837

2.2.1 A PROPOSTA DA XUNTA DE ENAXENACION DE EDIFICIOS

E EFECTOS DOS CONVENTOS SUPRIMIDOS.

No Boletín Oficial da Provincia de A Coruña de 2 de novembro de 1836 publicase o acordo adoptado na sesión do día 28 de outubro polo que en virtude do Real Decreto de 13 de setembro, a "... Xunta de Enaxenación de edificios e efectos dos Conventos suprimidos na Provincia Civil de A Coruña..." acorda destinar o Convento de San Agustín para colocar a Intendencia coas oficinas de Amortización, Goberno Civil e Deputación Provincial "... en razón da economía que resultará co aforro de alugueres..." e sen prexuício de que se poidan presentar proposicións de adquisicións ou compra do mesmo.

2.2.2. AS FINCAS QUE PERTENCERON AO CONVENTO DE SAN
AGUSTIN

As iniciativas da Xunta de Venda de Bens Nacionais para celebrar as subastas das fincas que pertenceron ao Convento de San Agustín se desenrolan a partir da publicación no Boletín Oficial de 14 de decembro de 1836 no que se anuncia o remate das fincas para o día 23 de xaneiro de 1837.

Neste anuncio aparecen relacionada sete fincas que pertenceran ao Convento e que son as seguintes:

- Casa da Rúa de San Andrés,6
- casa da Rúa de San Andrés,7
- Casa da Rúa de San Andrés,9
- Casa na Rúa de Cantalarrana,30
- Casa na Rúa de Cantalarrana,31
- Casa terrea no Campo de San Agustín,8
- Casa terrea no Campo de San Agustín,9

O resultado da subasta realizada o 23 de xaneiro apare-

ce publicada no Boletín Oficial da Provincia de A Coruña,
número 15, de 26 de xaneiro de 1837 segundo o que se adxu-
dicaban as fincas subastadas nos seguintes importes:

- Casa da Rúa de San Andrés, 6 150.100 reais
- Casa da Rúa de San Andrés, 7 153.000 reais
- Casa da Rúa de San Andrés, 9 100.300 reais
- Casa da Rúa de Cantalarrana, 30 14.000 reais
- Casa da Rúa de Cantalarrana, 31 18.200 reais
- Casa terrea do Campo de San Agustín, 8 16.400 reais
- Casa terrea do Campo de San Agustín, 9 10.500 reais

Pero aínda quedaba sen subastar a meirande propiedade:

A Horta, Xardín e Campón de San Agustín anexos ao Convento
que alcanzaban unha superficie de máis de 6.000,00 m2.

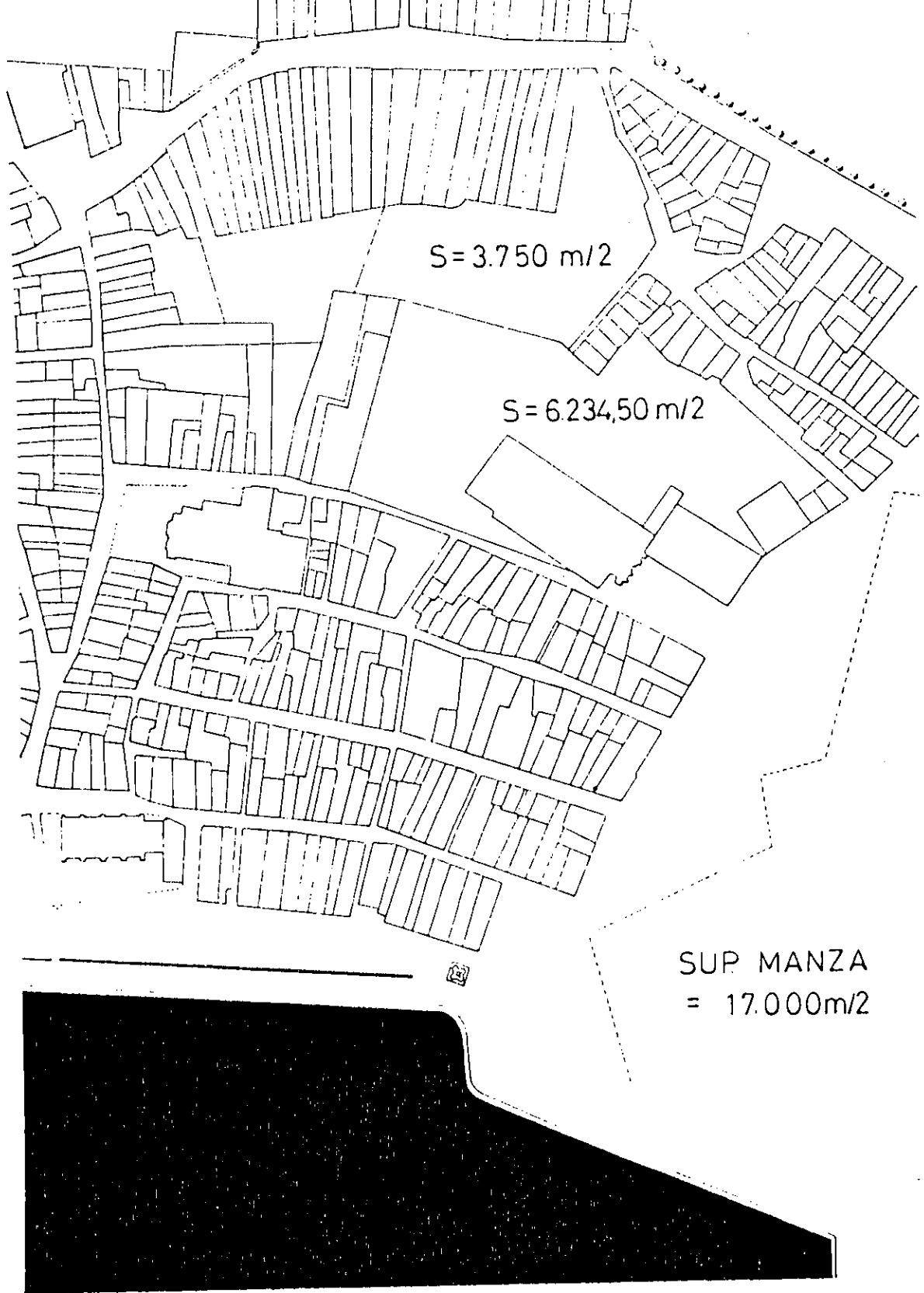
2.2.3 A PROPOSTA DE ADQUISICION POLO CONCELLO.

A Horta, Xardín e Campón anexas ao Convento de San Agustín convertido xa pola Xunta en sé das oficinas da Desamortización, foron obxecto dunha iniciativa do Concello nas sesións de 9 de xaneiro (Horta) e 21 de febreiro (Xardín e Campón) nas que se acorda solicitar á Intendencia Xeral de Galicia, a súa tasación co obxecto de proceder á adquisición das mesmas.

Estas eran tres pezas ben diferenciadas:

- A máis grande, A HORTA, alcanzando unha superficie de
2.775,00 m²
- Seguíalle O CAMPON cunha superficie de 2.627,00 m²
- Por último, O XARDIN, a peza máis reducida e que tiña unha superficie de 832,50 m²

Formaban conxuntamente unha peza de 6.236,50 m², algo excepcional no parcelario da Pescadería e polo tanto cumpría unha das condicións que o Concello debía esixir a calquera

emprazamento para o novo mercado. Por outra banda era unha peza céntrica, situada como diría anos despois Juan de Ciórraga, equidistante dos dous extremos da poboación, tanto da Cidade Vella como da parte máis septentrional da Pescade-

ría. O terceiro aspecto, a accesibilidade, era precisamente o máis problemático e por eso mesmo imos ver posteriormente como a acción urbanística municipal desde 1836 vai estar condicionada durante moitos anos a dar solucións a este problema.

2.2.4 A TASACION.

A iniciativa do Concello para adquisición da Horta do Convento, o Campón e o Xardín, tivo un eco rápido e no Boletín Oficial da Provincia de 10 de abril de 1837 aparece xa a definición e a tasación dos bens obxecto de subasta pertencentes ao Convento suprimido de San Agustín e que pasamos a transcribir:

- Unha Horta contigua ao devandito Convento circundada dunha muralla de trescentas catro e media brazas cadradas dunha superficie horizontal de 6 ferrados e cuarto, medida de centeo de boa calidade e tasada en 15.385 reais
- Terreo titulado Campón circundado dunha muralla de cincuenta e cinco brazas, tres cuartas doutra cadradas e componse a meirande parte de pedra cunha extensión superficial de 6 ferrados menos dous cuartiños tasados en 2.027 reais

- O nomeado Xardín e por outro nome Horta Alta
circundado dunha muralla de cento e dúas bra-
zas cadradas, que ten unha superficie hori-
zontal dun derrado e vintaún cuartiños tasa-
dos en 3.680 reais

É dicir, a superficie dos terreos e a súa tasación foi
a seguinte:

	SUPERFICIE	TASACION	REAIS/M2
HORTA	2.775,00 m2	15.385 reais	5,54
CAMPON	2.627,00 m2	2.027 reais	0,77
XARDIN	832,50 m2	3.680 reais	4,42
TOTAL	6.236,50 m2	21.092 reais	Media: 3,38 r/m2

2.2.5 O ANUNCIO DA SUBASTA.

O Anuncio da Subasta dos terreos sae publicado no Boletín Oficial da Provincia dos días 19 e 20 de abril de 1837, dous días antes de que por Real Orde de 22 de abril de 1837 se lle adxudicara ao Concello o edificio do Convento e a Botica.

A Subasta dos terreos tería lugar un mes despóis, nos días 19 e 20 de maio.

Uns días antes, na sesión de 2 de maio, o Concello nomea aos Alcaldes Segundo e Terceiro para que "... asista o que estea bon e san os días dazanove e vinte do corrente mes á subasta que debe celebrarse neste local da Horta, Xardín e Campón de San Agustín facultándolles amplamente para rematar en favor da Cidade devanditos terreos a pesar dos licitadores que poidan presentarse con igual designio...".

2.2.6 A SUBASTA.

A subasta tivo lugar os días 19 e 20 de maio de 1837, sendo publicado o seu resultado no Boletín Oficial número 83 de 25 de maio de 1837 no que se fai referencia ao importe da adxudicación:

"... A Horta Contiga ao Convento..... 15.385 reais

O Terreo Titulado Campón id. 2.227 reais

O Chamado Xardín id. 3.800 reais..."

É dicir, que non se produxo variación entre o valor da tasación e o da adxudicación no caso da Horta, e a diferenza no caso do Campón (200 reais) e do Xardín (120 reais) é do 10% e do 3,2% respectivamente.

O adxudicatario, o Concello de A Coruña, debía pagar polo tanto un total de 21.412 reais, que debía satisfacer en cinco prazos segundo se fai referencia na sesión do Concello de 7 de xullo de 1837.

2.2.7 O NOVO MERCADO.

Coa propiedade dos terreos xa conquerida en maio de 1837 e coa adxudicación de que fora obxecto en 22 de abril dos edificios do Convento e Botica, o Concello de A Coruña pasa a ser un dos grandes propietarios de solo na Pescadería Coruñesa, xa que se aos 6.236,50 m² dos terreos se engaden os 821,60 m² de superficie ocupada polo antigo Convento e os 241,50 m² da antiga Botica, a superficie alcanzada era de 7.297,60 m² unha superficie o suficientemente importante para poder plantexarse a resolución de problemas urxentes da cidade.

No mes de xullo de 1837 plantéxase o obxectivo de facer neles "... unha Praza Pública para mellor servicio e utilidade...", iniciativa esta que non sería a única xa que un mes máis tarde na sesión de 8 de agosto se tratará a proposta da Xunta Municipal de Beneficiencia que plantexaba ao Concello o adicar os terreos para a construción dun Teatro "...non tendo outro sitio de que usar máis a propósito que o

da Horta do suprimido Convento de San Agustín que acaba de adquirir da amortización en remate público...".

A alternativa do solar das hortas de San Agustín para a construción dun Mercado, foi valorada polo Concello xa que os seus recursos económicos dirixíronse na compra destes terreos como é de observar ante os distintos escritos da "... Xunta de Enaxenación de Edificios e efectos dos Conventos suprimidos..." para que pague dunha vez o cánon que lle corresponde pola adxudicación por R.O. de 29 de marzo de 1837 que fora obxecto do solar da vella Igrexa de San Xurxo, en datas 18 de maio, 21 de maio sen que o Concello faga efectivo o mesmo e remataría coa proposta á Xunta Municipal de Beneficiencia que se faría cargo dos gastos da cesión do solar da antiga Igrexa e de parte da Praza da Verdura para a construción dun Teatro, (sesión 19 de febreiro de 1838).

2.2.8 SAN XURXO PARA TEATRO, SAN AGUSTIN PARA MERCADO:

O ENCARGO.

Neste senso unha sesión fundamental no proceso que clarificará todas as dúbidas será a de 6 de marzo de 1838 na que se tocan dous temas que están ligados entre sí:

-- Por unha banda, o visto bo da Deputación Provincial do acordo do Concello relativo a ceder á Xunta Municipal de Beneficiencia "... os solares da Igrexa de San Xurxo e da actual Praza do Mercado contiga..." para a construción dun teatro.

-- E por outra banda e noutro ponto da orde do día, "... a Comisión de Policía presentou unha proposición relativa a que téndose feito cesións á Xunta de Beneficiencia do local da Igrexa de San Xurxo e parte do que ocupaba a Praza de Comestibles e que a devandita Xunta vai usar para as obras que se propón emprender faise indispensable que o Ilre. Concello tome as disposicións necesarias para habilitar a Horta que foi do Convento de San

Agustín destinada para Praza coa premura que esixe o servicio público, pois que non queda suficiente co resto da antiga, inutilizada a parte cedida á Beneficiencia. Esta proposición foi admitida e aprobada unanimemente acordando o Concello, se forme expediente que pases á mesma Comisión de Policía Urbana para que en unión co arquitecto titular planee a nova Praza e presente os seus Traballos...".

E así como nesta sesión se fai o encargo a José María Noya do Proxecto da Nova Praza.

Teatro e Mercado, dous equipamentos esenciais na configuración da cidade burguesa liberal, aparecen ligados nunha decisión política de carácter municipal adoptada polo Concello que terá unha influencia extraordinaria na zona.

2.2.9 O DESMONTE E NIVELACION DOS TERREOS.

Os terreos adxudicados ao Concello eran tres pezas cuia agrupación nunha única parcela alcanzaba un total de 6.234,5 m² convertíndose así na parcela vacante de meirande superficie de toda a cidade e por suposto do barrio da Pescadería e que ata ese momento era utilizada para usos agrícolas e de xardinería. Sen embargo a súa forma era moi irregular con dúas zonas definidas:

- Unha trapezoidal na traseira da Igrexa con acceso directo desde a Rúa de San Agustín limitada por unha muralla que a pechaba ao longo de todo o lado sur. Tiña unha profundidade de 60,00 metros e un ancho medio de 45,00 metros (35,00 metros na zona de contacto coa Rúa e 60,00 metros no fondo da finca).
- Outra zona que correspondía ás dúas Hortas: á Horta Baixa, en contacto coa fachada norte da Igrexa e co lado oeste do Convento, e a Horta Alta ou Xardín, situada na traseira da antiga botica que estaba en contacto coa

Rúa das Bombas cunha muralla duns 40,00 metros de lonxitude.

Asemade a pendente era moi forte xa que desde a Rúa de San Agustín ata a Praciña existente no encontro da Rúa de Cartuchos había uns 9,00 metros de desnivel en apenas 100,00 metros de lonxitude, que se desenrolaba en dous planos: un, case horizontal na traseira da Igrexa correspondente ao Campón cun suave desnivel de 3,00 metros en 50,00 metros, e outro plano inclinado cunha gran pendente de 6,00 metros en apenas 50,00 metros que é a correspondente ao Xardín (ou Horta Alta) e á Horta propiamente dita.

Por eso, unha vez realizada a toma de posesión da finca en 6 de abril de 1838, (1) (redactándose a escritura en 27 de maio (2)), os esforzos se dirixen a proceder do Desmonte e Nivelación dos Terreos, e así a Comisión de Policía presenta un dictame sobre a futura Praza na sesión de 2 de maio para que se procedan a iniciar ás xestións invitando "...aos labregos para que saquen pola súa conta e sen gravame do

Concello á terra sobrante..." na Horta de San Agustín.

Uns días despóis na sesión do 8 de maio acordase proceder ao derribo da muralla que rodeaba a finca para o que se solicitou do Gobernador Civil, ao igual que se faría anos despóis en María Pita, un número de presidiarios para poder proceder á realización desta obra.

Os traballos de execución material do Proxecto da Praza serían levados adiante por unha COMISION ESPECIAL que nomeada na sesión de 18 de maio, presenta na sesión do día 25 os estudos de José María Noya, co presuposto polo que saía a subasta a obra, así como o Prego de Condicións a cumprir polos licitadores.

Os traballos afectarían a unha zona que permitiría unir ao plano case horizontal do Campón unha superficie duns 1.250,00 m² (50,00 metros X 25,00 metros). O resto quedarían demasiado altos, cun forte terraplén que farían que esta zona quedara totalmente inutilizable como Mercado.

O espacio destinado a mercado quedaba limitado así a unha superficie duns 4.300,00 m², mentres os outros 1.934,00

m2 quedaban a un nivel o suficientemente elevado (uns 3,00 metros) como para ser totalmente inaccesibles desde o plano da Praza polo que a partir de acordos posteriores, instalaríanse nel toda unha serie de dependencias e almacéns relacionados cos servicios de carácter municipal (Depósito de Carros Fúnebres, Depósito de Bombas, etc...).

O proceso de Desmonte e Nivelación do espacio da nova Praza prolongouse durante uns dez meses aproximadamente (maio 1838 - marzo 1839) de tal xeito que a partir deste momento o Concello tomará toda unha serie de decisións de índole administrativa para dispor o traslado do Mercado desde a antiga Praza da verdura ata a nova Praza de San Agustín.

O traslado á Nova Praza non chegaría a efectuarse ata 1839 e previo a él encargouse en 26 de marzo do mesmo ano a redacción dun bando "... determinando todas as clases de efectos vendibles que han de permitirse na Praza Nova, agás o peixe, con prohibición de mercadiños noutros puntos da poboación, agás da Praza da Constitución e do Campo da Leña, debendo determinar no bando a clase de efectos, cuia venda

ha de permitirse nestes dous puntos...".

D. VICENTE ALSINA.

Alcalde primero Presidente del Ayuntamiento Constitucional de esta Capital, ac.

Realizados ya los arriendos de las casetas y puestos fijos de la Plaza nueva, y consecuente el Ayuntamiento con lo que manifiesto en su bando de 18 del corriente, ha acordado que la traslacion del mercado publico á ella se verifique el dia primero del próesimo Mayo precisamente, con entera sujecion á las reglas siguientes.

1.º En lo sucesivo no habra en la ciudad y sus arrabales mas que tres mercados públicos; el de la Plaza nueva, el de la Plaza de la Constitution, y el del Campo de La Leña. El primero será destinado á la venta de toda clase de pan, carnes, aves, huevos, caza de toda especie viva ó muerta, legumbres, frutas frescas y secas, pescados salados y ahumados, mantecas y grasas, y finalmente toda clase de barro fabricado. El segundo se destinará á granos, harinas, y lienzo; y el tercero á cerdos y leña.

2.º Queda prohibida la venta de todos los objetos indicados en el artículo anterior en cualquiera calle ó plaza de la ciudad, no siendo en los puntos arriba designados, bajo la multa de cuatro reales vellon.

3.º Por la misma razon se previene que los tablageros que no tengan caseta en la nueva plaza vendan la carne en las copta-

duras de la ciudad alta y baja precisamente, y no en ningún otro sitio. Tampoco se permitirá vender pan en puesto alguno público, fuera de casa, no siendo en la plaza nueva.

4.º Prohibese igualmente la venta por las calles de toda clase de carnes frescas y saladas.

5.º No se permitirá que persona alguna venda ninguna clase de electos, sean ó no de consumo, en los puestos fijos y numerados de la plaza nueva, sin que antes esista al encargado de policia de la misma la papeleria de arriendo del sitio ó sitios que pretenda ocupar.

6.º Todas las personas que concurren á vender y no tengan en arrendamiento puesto fijo, se les obligará á colocarse sin confusion ni desorden en la parte de plaza no edificada.

7.º Por ahora y mientras no se destina un local mas apropiado para la venta del pescado fresco y barro fabricado, se permitirá á sus expendedores lo verifiquen en el mismo sitio que actualmente ocupan.

Y para que desde el citado dia primero del próesimo Mayo tenga cumplido efecto la traslacion indicada y lo mas que se previene en los antecedentes artículos, se publica el presente. Coruña 27 de Abril de 1859.

Vicente Alsina.

Pedro Andres Montin.

O Bando que se ordea publicar na sesión de 26 de abril

de 1839, incorporará a proposta presentada pola Comisión de Policía (sesión de 16 de abril de 1839) unha serie de observacións canalizadas a través da Comisión de Facenda polos arrendatarios de casetas e postos fixos da Nova Praza (se-

sión de 23 de abril de 1839) segundo as que non se permitiría vender pan en ningún posto público fora das casas non sendo na Praza, así como que se prohíbe a venda polas rúas de toda clase de carnes frescas e saladas.

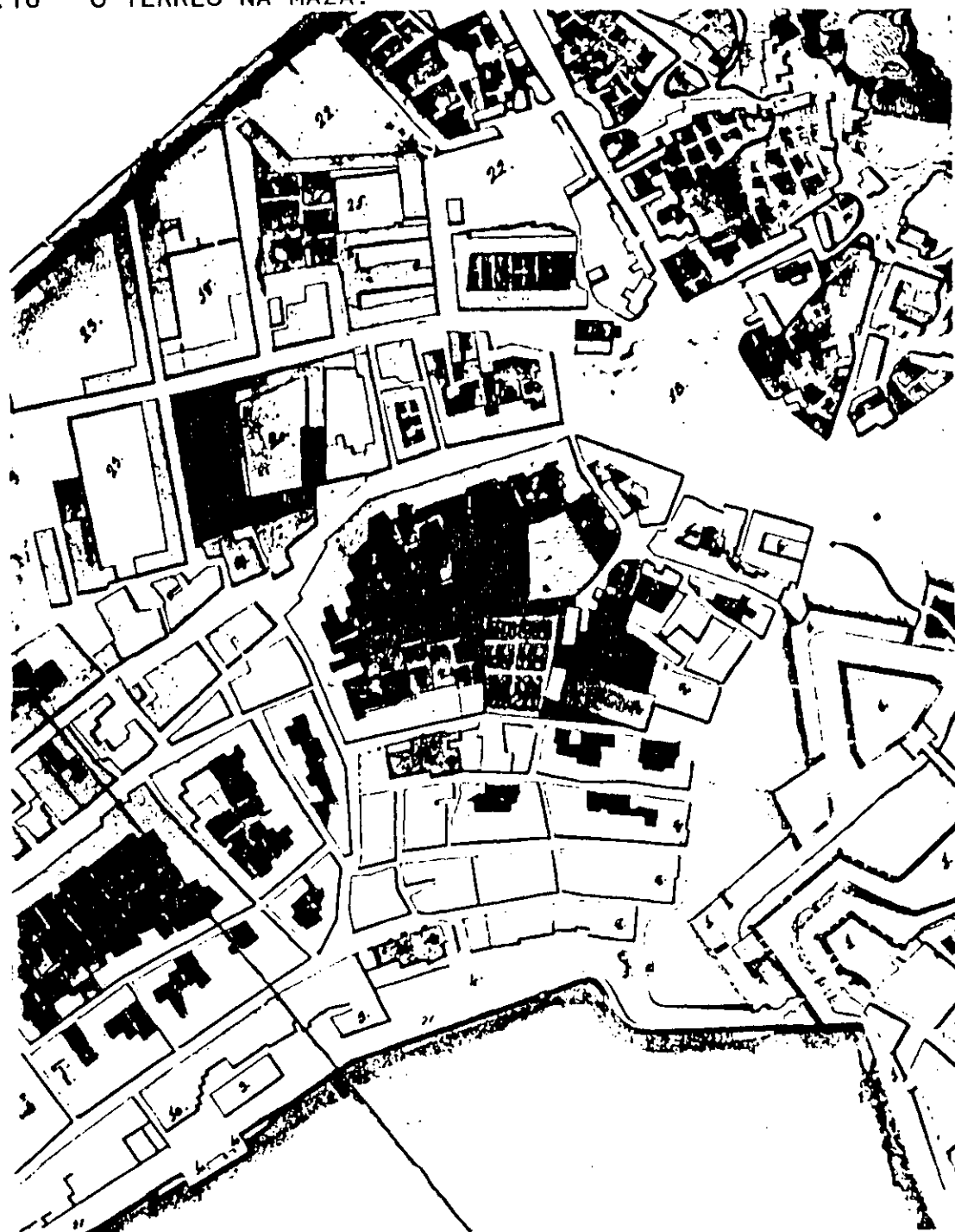
O traslado era inminente, pero a Comisión Especial facía fincapé no "... previo amaño que debe facerse da Rúa da Trompeta...".

Un tema fundametal quedaba por resolver: DOTAR DA MÁXIMA ACCESIBILIDADE a tan importante equipamento urbano. E esta carencia obrigará ao Concello á utilización desde o primeiro momento do instrumental urbanístico dispoñible para a consecución do seu obxectivo: ADECUAR A ESTRUCTURA URBANA DO VELLO ARRABAL MARIÑEIRO "... AOS REQUERIMENTOS FUNCIONAIS (...) DAS CAPAS BURGUESAS DA SOCIEDADE...".

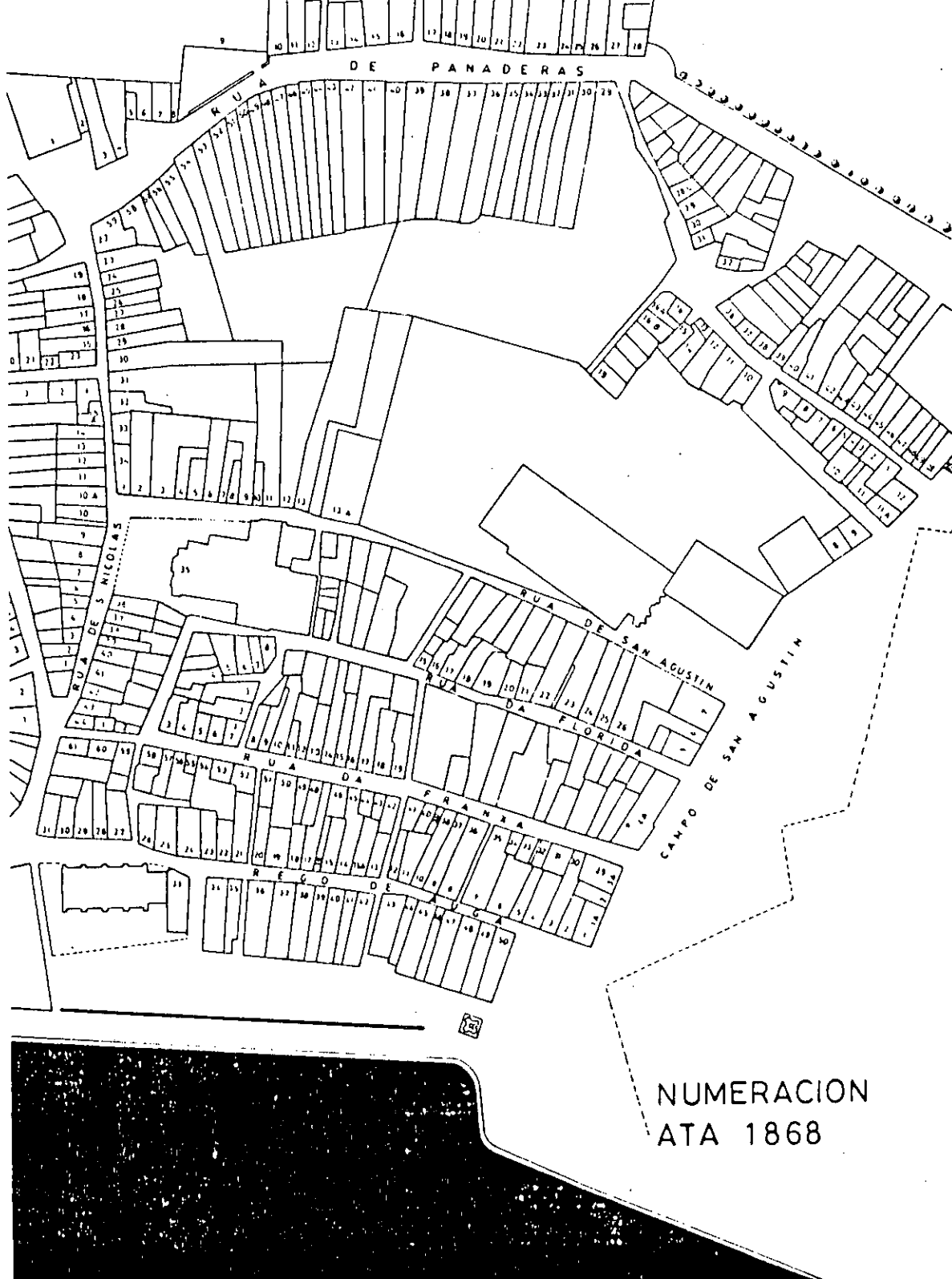
Desde o momento que o Concello resulta adxudicatario dos terreos, no ano 1837 ata o ano 1934 en que o Arquitecto Santiago Rey Pedreira redacta o "... Proxecto de Prolongación da Rúa Estreita de San Andrés ata o Mercado de San Agustín..." rompendo a mazá coa apertura da actual Rúa do

Marqués de Pontejos, pasan 100 anos nos que as iniciativas para dotar a este espacio público de accesibilidade necesaria foron múltiples e son un reflexo da gran trascendencia que ía ter a ubicación do Mercado nesta zona da cidade.

2.2.10 O TERREO NA MAZA.

A Horta, Campón e Xardín era un espacio interior, tra-
seiro, da mazá de meirande superficie da Cidade: a formada
polas Rúas de Panadeiras (ao norte), Cartuchos (N.E.), Campo
e Praciña de San Agustín (oeste), Rúa de San Agustín (sur) e

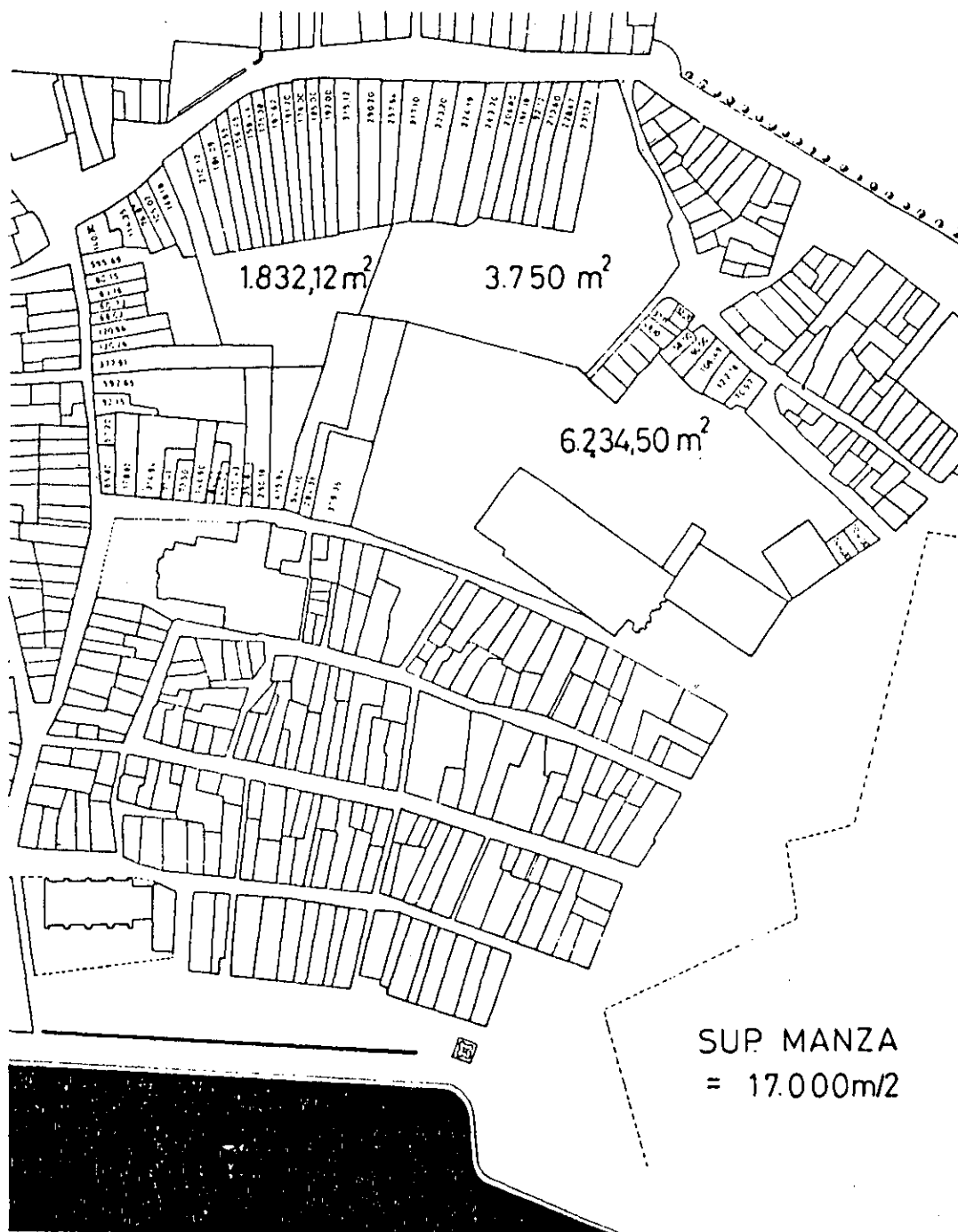

San Nicolás (oeste) xa que se ben na Pescadería había outras dúas mazás de considerabeis dimensións (a do Cantón Grande Alameda - San Andrés - Santa Catalina e a de San Andrés Torreiro - Galera - Fonte de San Andrés) en ningún caso a superaban en superficie.

A mazá ocupaba unha superficie total aproximada de 1,7

Ha. das que as tres parcelas da Horta, Campón e Xardín, su-

maban 6.234,50 m², é dicir, o 36,6% da superficie total.

Resultaba así unha propiedade atípica na estrutura
parcelaria da cidade de A Coruña e o contraste co resto das

parcelas da mazá é evidente: pezas estreitas (entre 3,00 e 9,00 metros de frente) e profundas (de ata 50,00 metros de fondo) apoiándose ao norte na Rúa de Panadeiras (antigo camiño de acceso á Cidade Vella) ao oeste na Rúa de San Nicolás (Rúa Transversal de suba desde a baía cara a Praciña do Consulado), e ao N.E. na Rúa de Cartuchos (pequeno rueiro existente á beira das murallas da Cidade Vella).

Esta gran mazá estaba totalmente edificada no seu lado norte no que as 30 parcelas que o formaban ao longo dos seus 180,00 metros estaban ocupados por edificios de vivendas entremedianeiras de planta baixa ou planta baixa e piso que formaban unha auténtica muralla sen penetración algunha. O mesmo sucedía no lado oeste no que as 13 casas que configuraban a acera dereita de San Nicolás desde o atrio da Igrexa ata a Rúa das Panadeiras, ocupaban o frente doutras tantas parcelas. No lado N.E. na zona da Rúa de Cartuchos outra gran propiedade (do Conde de Campomanes) e o Rueiro con pequenos ranchos con anchos de fachadas menores de 5,00 metros estaban a unha altura tal que só se salvaba a través dun es-

treito camiño de servidume cunha gran pendente.

No lado leste, dando fronte ao chamado Campo de San Agustín, estaban os distintos edificios construídos pola Compañía de Xesús (Convento iniciado en 1693, Igrexa iniciada en 1695 e a botica iniciada en 1725) xunto cun par de pequenos "ranchos" que foran propiedade do Convento e desamortizados en 1837, pechaban a mazá por este lado.

É dicir, calquera conexión que se pretendera co resto da trama urbana, ía atopar especiais dificultades debido a consolidación ou á topografía en tres dos catro lados da mazá.

Esta dificultade era posta de manifesto vintacinco anos despois polo propio arquitecto municipal, Juan de Ciórraga, que afirmaba:

"... A entrada principal áchase pola Rúa de San Agustín, tendo á súa dereita a Igrexa de San Xurxo, Casa do Concello e unhas altas murallas que denotan a gran diferenza de nivel que existe por aquel lado e expresa a imposibilidade de intentar reformas ou novas avenidas que den movemento a aquela parte tan desairada do pú-

blico. No extremo oposto comeza unha mazá de casas cuia adquisición sería custosísima para tratar de levar a aquela parte as melloras necesarias aínda cando sexa o sitio máis axeitado e que enchería mellor as condicións apetecidas...".

O lado sur da mazá era o máis permeable e a finca (pechada cunha muralla de 150,00 metros de lonxitude) lindaba coa Rúa de San Agustín que corría ao longo de todo este lado nunha distancia de 350,00 metros desde a Praciña existente diante da Igrexa ata a Praciña de San Nicolás, con TRES PUNTOS DE CONEXION coa trama:

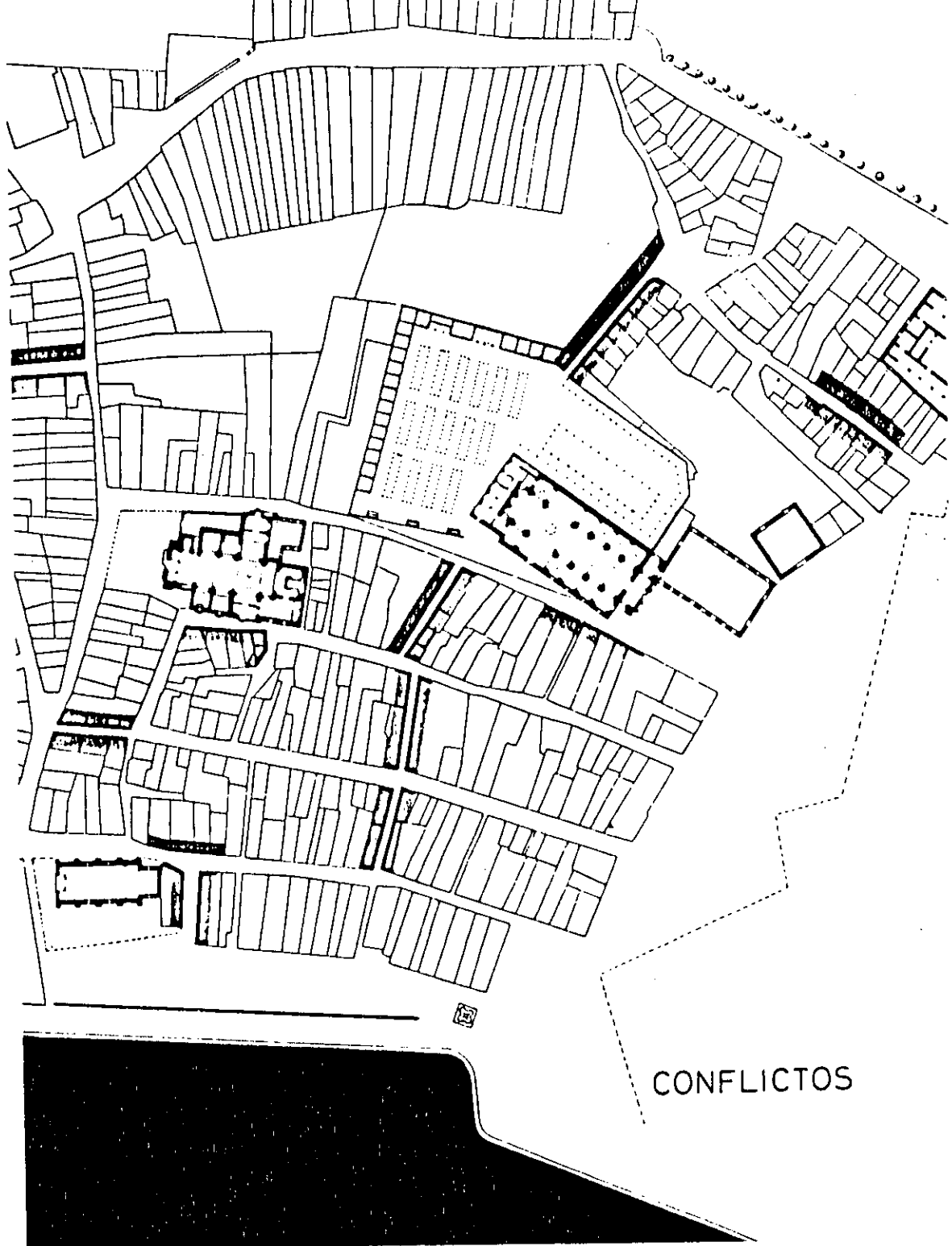
- No extremo oeste da Rúa, o Atrio ou Praza de San Nicolás fronte a Igrexa do mesmo nome.
- No extremo leste na zona máis próxima ás murallas, a Praciña de San Agustín aberta ao chamado "Campo de San Agustín" que desde a beiramar subía bordeando as murallas ata o Campo da Leña ou da Forca.
- No Centro, desembocaba o Calexón da Trompeta que for-

maba parte dunha antiga venela de apenas 2,00 metros de anchura que desde as hortas de San Agustín corría baixando cara o mar e rompendo polo centro as Rúas lonxitudinais (San Agustín, Florida, Franxa, Rego de Auga) chegando a desaugar na baía. No encontro do Callexón coa Rúa, á súa esquerda había un solar de propiedade municipal no que estivera instalado desde 1790 ata 1813 un Teatro que ao ser devorado por un incendio xa non se construiu, edificándose no terreo unhas escolas públicas de nenos. E a zona que ao ser liberada destas edificacións ao se trasladar as escolas á antiga Botica, pasará a formar parte da Praza co nome de "Antepraza".

As vías que chegaban a este espacio estreitábanse considerablemente acadando dimensións moi reducidas para o intenso tráfico rodado de tracción animal (carruaxes de cabalos con mercancías) ou peatonal que debía acceder á zona ante a nova función para que era requerida:

- Así a Rúa de San Nicolás e a da Franxa na confluencia coa Rúa da Barreira, apenas tiñan entre 3,50 e 4,00 metros.
- A Rúa de Borbón (hoxe da Oliva), na zona de confluencia coa Rúa da Florida, se separaba apenas 2,50 metro lateral sur da Igrexa de San Nicolás.
- Esta mesma Rúa do Borbón na zona de contacto coa Rúa da Franxa, alcanza unha anchura de 1,57 metros.
- A propia Rúa de San Agustín non alcanzaba os 4,00 metros de ancho no lateral norte da Igrexa de San Nicolás.
- O Calexón da Trompeta que arrancaba desde a Rúa do Rego de Auga, que tiña 2,30 metros de ancho, non deixaba de ser unha antiga venela levemente ensanchada.

Por unha banda, a impenetrabilidade polos lados norte, leste e oeste totalmente compactados coas casas da Rúa de Panadeiras, os edificios da Igrexa, Convento e Botica, así como as da Rúa de San Nicolás, por outro a gran pendente e-

xistente no camiño de a pé que baixaba desde a Rúa de Cartuchos que impedía calquer uso de tráfico rodado, e por último, a estreitez das Rúas que chegaban ao espacio da futura Praza dificultaban accesibilidade para o transporte das mercancías.

2.2.11 AS CONSECUENCIAS URBANISTICAS: 1836-1934

2.2.11.1 A REFORMA DA TRAMA VIARIA.

A ubicación da Nova Praza ou Mercado nas Hortas do Convento de San Agustín, xunto coa instalación da Casa Consistorial no edificio do Convento, ía desencadear a toma en consideración por parte do Concello dunha serie de iniciativas tendentes á Reforma da Trama Viaria para adecuala ao novo uso a que ía ser sometida.

Estas iniciativas deixanse sentir desde o primeiro momento e van desde actuacións tendentes á "COMPOSICION" das rúas existentes ata o "ENSANCHE" das mesmas en operacións diferenciadas, tanto no tempo, como nas técnicas utilizadas.

A.- "COMPOSICION DE RUAS" consiste na realización de traballos que teñen por obxecto dotar a unha rúa do firme adecuado (enlousado, pedra, terra, etc...), recollida de augas pluviais, construción de alcantarillado ou escalinatas para salvar desniveis, etc... Son OBRAS DE URBANIZACION.

B.- O "ENSANCHE DE RUAS" pretenden, como o seu nome indica, o ensanche dunha rúa ou camiño existente a partir do trazado dun novo aliñamento que ao invadir terreos particulares precisará da aplicación de técnicas urbanísticas precisas: O Concello toma neste senso tres decisións fundamentais de proceder a ensanchar as Rúas da PRAZA, SAN AGUSTIN e CARTUCHOS, decisións que só se explican en función do papel que as devanditas Rúas teñen á hora de dar accesibilidade ao novo Mercado. Para a consecución deste obxectivo, o Concello utilizará os expedientes de novos aliñamentos ao tempo que esgrimirá a Lei de Expropiación Forzosa como recurso a utilizar no caso de non chegar a acordos previos cos propietarios.

C.- O Concello promoverá toda unha serie de accións puntuais en determinados puntos, concretamente zonas angostas de esquina, da trama viaria. Nestes casos promoverá o mesmo "expediente de ruína" das edificacións existentes na zona, ou impulsará o correspondente expediente de expropiación de casas que están dificultando o ensanche da rede viaria, (Rúa

do Borbón 8 - Rúa da Franxa 7 e 8 - Rúa da Franxa 1, 2, 3, -
San Nicolás - Bailén - Estreita de San Andrés,...).

D.- Noutros casos esperará a que os propietarios privados
tomen a iniciativa de construción para fixar as liñas que
considere convintes (caso da Rúa da Trompeta).

E.- Por último hai o caso de plantexar a apertura dunha no-
va vía, alí onde antes non a había. E o caso da Conexión
Cartuchos - Praciña do Consulado pola parte norte da Praza.
A proposta existe (1864) e dalgún xeito implica a vontade de
dar unha resposta ao problema da conexión da Praza coa zona
norte. E o precedente da operación de ciruxía urbana que se
desenrolará en 1934 coa apertura da Rúa Marqués de Pontejos.

2.2.11.1.A COMPOSICION DE RUAS.

As iniciativas de "COMPOSICION" no entorno do lugar en que se ía realizar a Praza comezan a ser desenroladas poucos meses despóis de aquel 20 de maio de 1837 no que foran subastados os terreos.

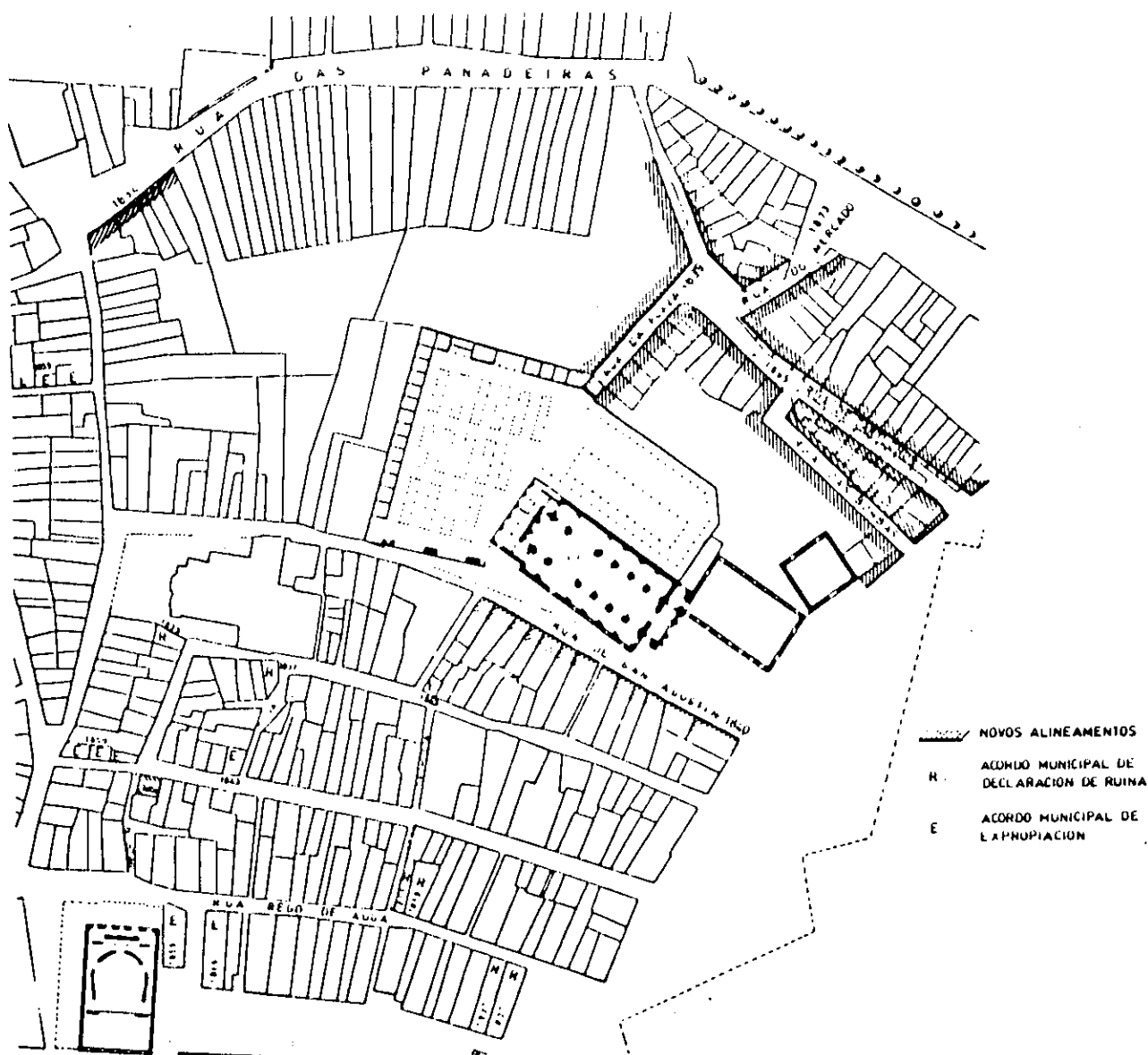
Así, na sesión do 2 de novembro de 1837, acórdase "... compoñer o mellor posible atendida a escasez de fondos nos que se acha o Concello, a Rúa que vai á Parroquia, que é hoxe de San Xurxo e antes Convento de San Agustín, en consecuencia ao frecuente tránsito como a Parroquia máis numerosa da poboación...", esta rúa é a actual Rúa de San Agustín que corre ao longo de todo o lado sur da mazá na que se ía situar a Praza.

Mentres duraron os traballos de nivelación e desmonte dos terreos da Praza (maio de 1838 - marzo de 1839) non se adoptou acordo algún, pero a medida que estes van rematar iníciáanse de novo actuacións tendentes a amañar as vías existentes.

Así na sesión de 8 de marzo de 1839 ante o dictame da Comisión no que manifesta "... acharse listo e corrente a parte do Campón e que pode dispoñerse a traslación do Mercado previo amaño que debe facerse da Rúa da Trompeta e subida da primeira escalinata.

2.2.11.1.8 ENSANCHE DE RUAS.

Se ben todas as accións urbanísticas emprendidas teñen por obxectivo o Ensanche da angosta trama viaria, non todas utilizan o mesmo instrumental.

Dentro deste apartado, queremos suliñar os catro casos máis singulares nos que desde un primeiro momento o Concello

adoptou iniciativas de Ensanche de Vías xa existentes:

- A RUA DA PRAZA, resolta inicialmente a partir da negociación co propietario da finca afectada, e posteriormente, co trazado dun novo aliñamento no momento de procederse a edificar.
- Un segundo caso é o da RUA DE SAN AGUSTIN no que se chegou á utilización da Lei de Expropiación forzosa para o que se redactou o correspondente plano de aliñamento, hoxe desaparecido.
- Un terceiro caso, A RUA DE CARTUCHOS, un exemplo de realización dun "Proxecto de Aliñamento da Rúa de Cartuchos" como técnica que resolve no ámbito da rúa os problemas de estreitez e rasantes que se plantexan.
- Por último, A RUA DO MERCADO, que conectaba o Campo da Leña coa nova Praza de San Agustín e que pola súa estreitez vai ser obxecto dun proxecto de modificación de aliñamentos.

O terceiro expediente é por sí revelador: Juan de

Ciórraga, arquitecto municipal desde uns meses antes, chama-
ra a atención sobre "... a carencia e absoluta necesidade
dun plano xeométrico da Poboación cun sistema completo de a-
lineamentos e rasantes...". E a crise do trazado puntual ou
parcial de aliñamentos e o anuncio con dez anos de antela-
ción do que será o Plan de Aliñamentos de Yáñez e Barón.

I. A RUA DA PRAZA: 1839 - 1864

O PRIMEIRO ENSANCHE: 1839

A primeira en adoptarse é a que figura baixo o epígrafe "... sobre FRANQUEAR A RUA QUE DESDE A PRAZA NOVA SUBE A DE CARTUCHOS..." que é tratado na sesión de 15 de marzo de 1839 polo que se encarga a José María Noya o Proxecto correspondente para que faga un presuposto do seu custe ao tempo que se procede a oficiar ao Administrador do Señor Conde de Campomanes "... para que manifeste se está facultado a dispor do terreo do seu dono antes de usar do medio da Lei de Expropiación...".

Esta necesidade de "...dispor do terreo do seu dono..." era debida a que o camiño existente era de reducidas dimensións, practicamente unha corredoirá, dado o seu carácter exclusivamente de a pé cunha gran pendente polo que o seu ENSANCHE debía facerse sobre terreos de propiedade privada do Conde de Campomanes: Na sesión de 19 de xullo de 1839 ía tomarse coñecemento "... acerca da cesión dun terreo na Rúa

de Cartuchos..." polo que se comunicaba ao Concello "... que se achaba xa otorgada a escritura de cesión que fixo o Señor Conde de Campomanes do terreo necesario para ensanchar a Rúa que desde a Praza Nova sube á de Cartuchos...", polo que a antiga "corredoira" pasou a ter un ancho de 5,00 metros.

Dous meses despois o día 5 de setembro o Concello acordou realizar a "... Escalinata para a subida de cartuchos para a Praza Nova, a unión das cloacas abertas na dirección e a construción da caseta para o rexidor da Praza..." asignándolle un presuposto as obras de 5.000 reais dos fondos designados a Policía Urbana.

As obras de "... Composición da Rúa que desde a Praza sube á de Cartuchos...", é dicir, a actual Rúa da Praza, plantéxanse na sesión de 20 de setembro de 1839 na que se encarga a José María Noya a elaboración do presuposto da mesma.

O SEGUNDO ENSANCHE: 1864

O proceso de edificación na Rúa da Praza non se iniciaría como analizaremos máis tarde, ata 1864, cando o novo propietario do terreo do Conde de Campomanes e que sería o Concellal Francisco Otero Miranda inicia os expedientes de solicitude de licencia de obras.

Sería precisamente ante o primeiro expediente tramitado en febreiro de 1864 cando Juan de Cíórraga plantexe que "... en atención ao continuo tránsito da rúa en que trata de edificarse a casa e a que coa nova construción crecen as necesidades da mesma, coido sería convinte o aproveitar a presente ocasión para proporcionar algún ensanche á devandita Rúa...".

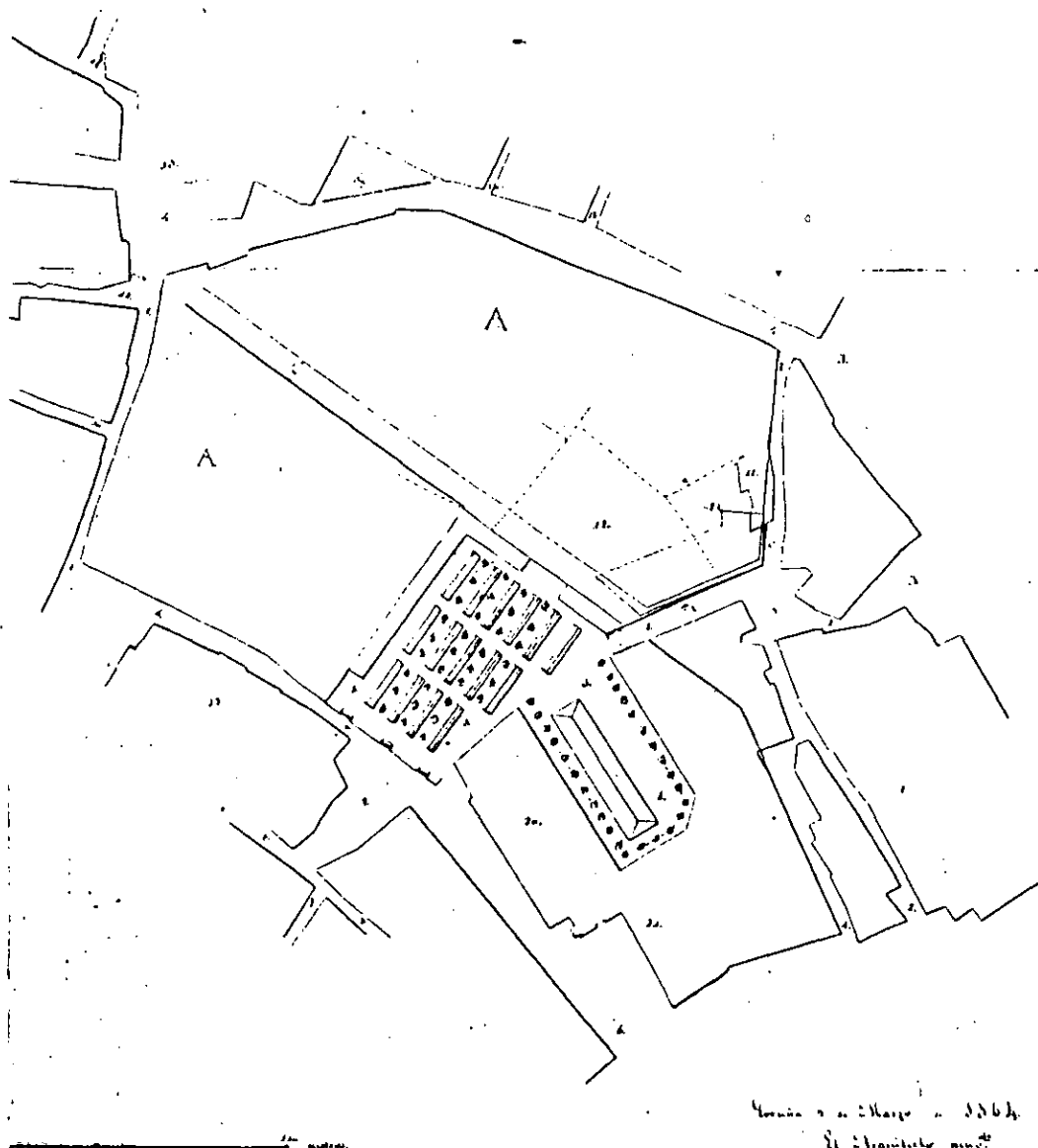
O informe da Comisión de Policía, se ben non fai referencia a este extremo, expresa sen embargo a necesidade de proceder a ampliar ou ensanchar a Praza do Mercado e de como o terreo do Sr. Otero y Miranda quedaría afectado pola mesma polo que plantexa que en tanto non se adopte unha resolución

sobre o tema queda pendente sobre a mesa a concesión da li-
cencia.

PLANO

da praça do mercado

em metros

União e a. 2.º Março de 1964.

El Arquitecto n.º

Juan de la Cruz

Será o propio Francisco Otero y Miranda o que plante-
xaría a alternativa de facer unha rúa de 4,00 ou 5,00 metros
ao longo da cabeceira da Praza sobre a súa propiedade.

Esta proposta daría como resultado a realización do "Plano do Mercado e Praza adxacentes" redactado por Juan de Ciórraga en 7 de marzo de 1864 e no que aparece o trazado da nova rúa de conexión entre a de Cartuchos e a de Panadeiras na Praciña do Consulado de 7,00 metros de anchura, ao tempo que se procede á realización do Segundo Ensanche da Rúa da Praza: Esta pasa, na proposta do arquitecto municipal, a ter 8,00 metros de anchura, ancho este que se ben non será o asumido polo Concello que o limitará a 7,00 metros, servirá de punto de referencia para o ensanche definitivo da Rúa da Praza na sesión de 14 de marzo de 1864.

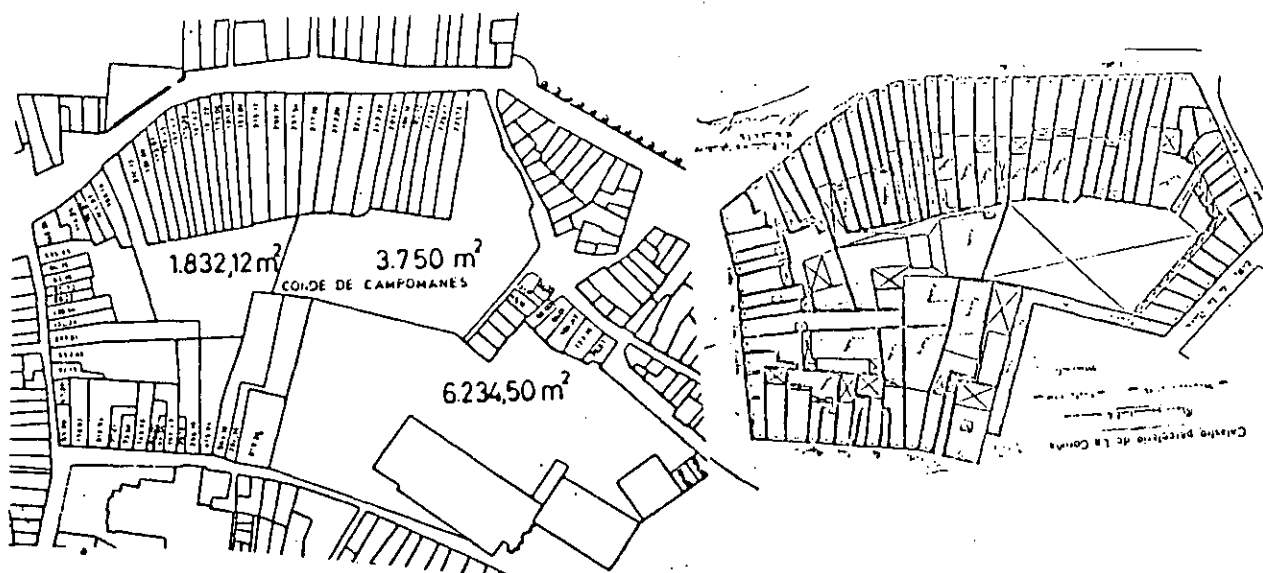
A EDIFICACION NA RUA DA PRAZA: 1863 - 1876

En apenas trece anos e tomando como soporte o trazado da nova Rúa da Praza, chegaríanse a construír un total de vinte edificios o que nos dá idea do rápido proceso de construción nesta rúa.

O tipo de promoción foi diversa, xa que nun dos lados existía unha gran parcela, a que era propiedade do Conde de Campomanes con quen o Concello chegara a un acordo para o ensanche e conversión en rúa do camiño de a pé existente. O outro lado tiña seis pequenas parcelas que daban fronte á nova rúa e que xa de antigo, a tenor dos planos existentes, estaban ocupados por edificacións, probablemente pequenos ranchos ou almacéns que serían derribados na súa totalidade nestes anos.

A PROPIEDAD DO CONDE DE CAMPOMANES: 1864 - 1874

Era, despois da propiedade do Concello, a parcela de meirandes dimensións da mazá, cunha forma irregular que se desenrolaba desde a esquina coa Rúa das Panadeiras correndo ao longo da Rúa de Cartuchos ata a Rúa da Praza. Uns 200,00 metros de fachada que fan permitir a realización dunha das operacións de parcelación máis importantes dentro da trama da Pescadería.

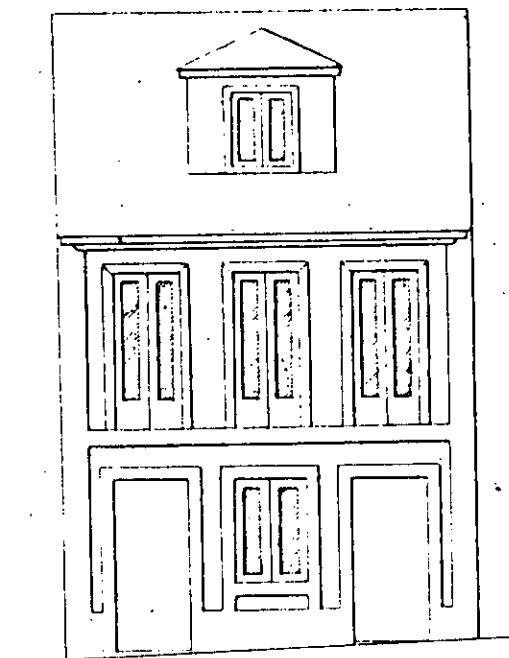
Pero o seu executor xa non sería o Conde de Campomanes, senón o Concelleiro e promotor de edificios, Francisco Otero y Miranda que ao longo de dez anos, 1864 - 1874, dividiría a

parcela inicial nun total de 16 parcelas, das que as oito máis regulares daban fronte á Rúa da Praza e as outras oito (tres máis regulares e cinco de forma irregular) darían fronte á Rúa de Cartuchos ata a esquina coa Rúa das Panadeiras. O total de vivendas construídas en casas de tres corpos e bufarda chegaba a 48 vivendas o que nos dá unha idea da importancia cuantitativa da promoción dado a época na que se desenrolou (1864 - 1874).

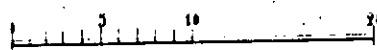
O PRIMEIRO EXPEDIENTE: FEBREIRO DE 1864

Plano

de unha casa que intenta construír
el Sr D. Francisco Otero y Miranda
en la subida de la plaza a la calle de Castrelos
junto a la encruciamta

creado Feb' de 1864

PIES

Faustino Domínguez

Iniciase o 25 de febreiro de 1864 e trátase da solicitude de licencia para unha casa de dous corpos e bufarda segundo plano asinado por Faustino Domínguez nun terreo xa propiedade de Francisco Otero y Miranda, que estaba situado

"... na subida da Praza á Rúa de Cartuchos xunto á escalinata..."

As dificultades de acceso á Praza polo lado norte, pónense de manifesto nos distintos informes emitidos, tanto no caso do arquitecto municipal como no da Comisión.

Así, Juan de Ciórraga, fai fincapé "... ao continuo tránsito da rúa na que trata de edificarse a casa e a que coa nova construción medran as necesidades da mesma...", polo que plantexa que sería convinte aproveitar a ocasión de tramitación deste expediente "... para proporcionar algún ensanche á devandita rúa..."

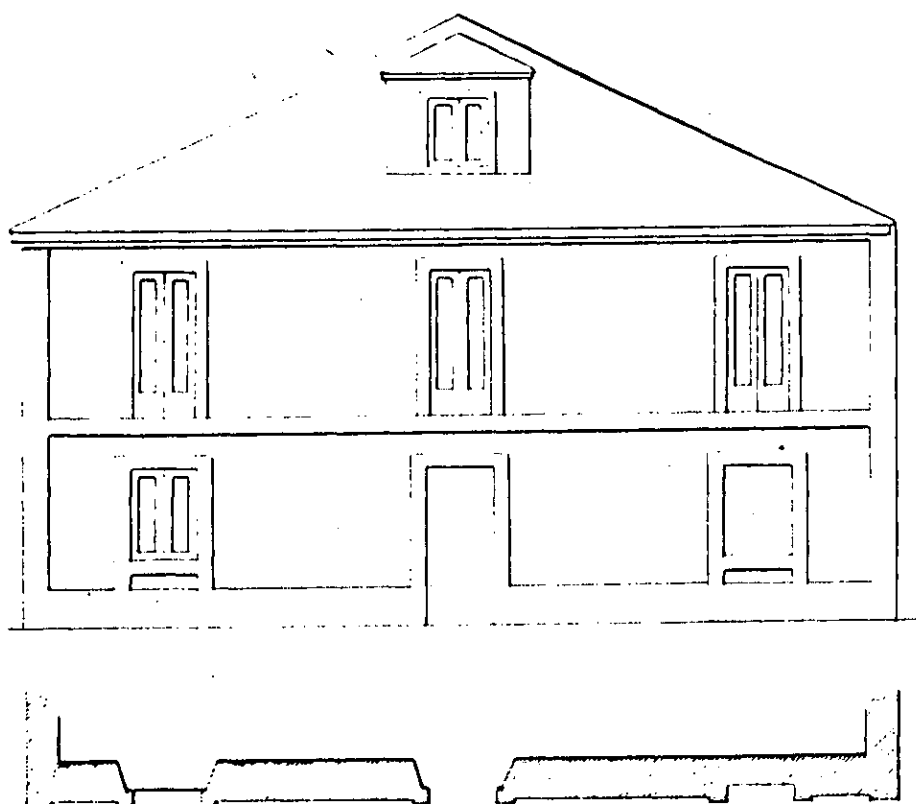
A propia Comisión de Policía plantexa a necesidade de realizar un proxecto de ampliación da Praza cara a parte norte, polo que "... sería inoportuno conceder agora licenza para edificar tendo en conta que de seguido habería que proceder ao seu derribo e indemnización..."

Na sesión de 29 de febreiro lémbrese deixar pendente a tramitación da licenza en tanto non se redacte o proxecto de reforma e ensanche da Praza.

O SEGUNDO EXPEDIENTE: MARZO DE 1864

FACHADA LATERAL

*La casa que intenta construir el Sr. Francisco Otero y Acosta en la esquina de la
calle de Baratutos*

marzo de 1864

0 10 20
pies.

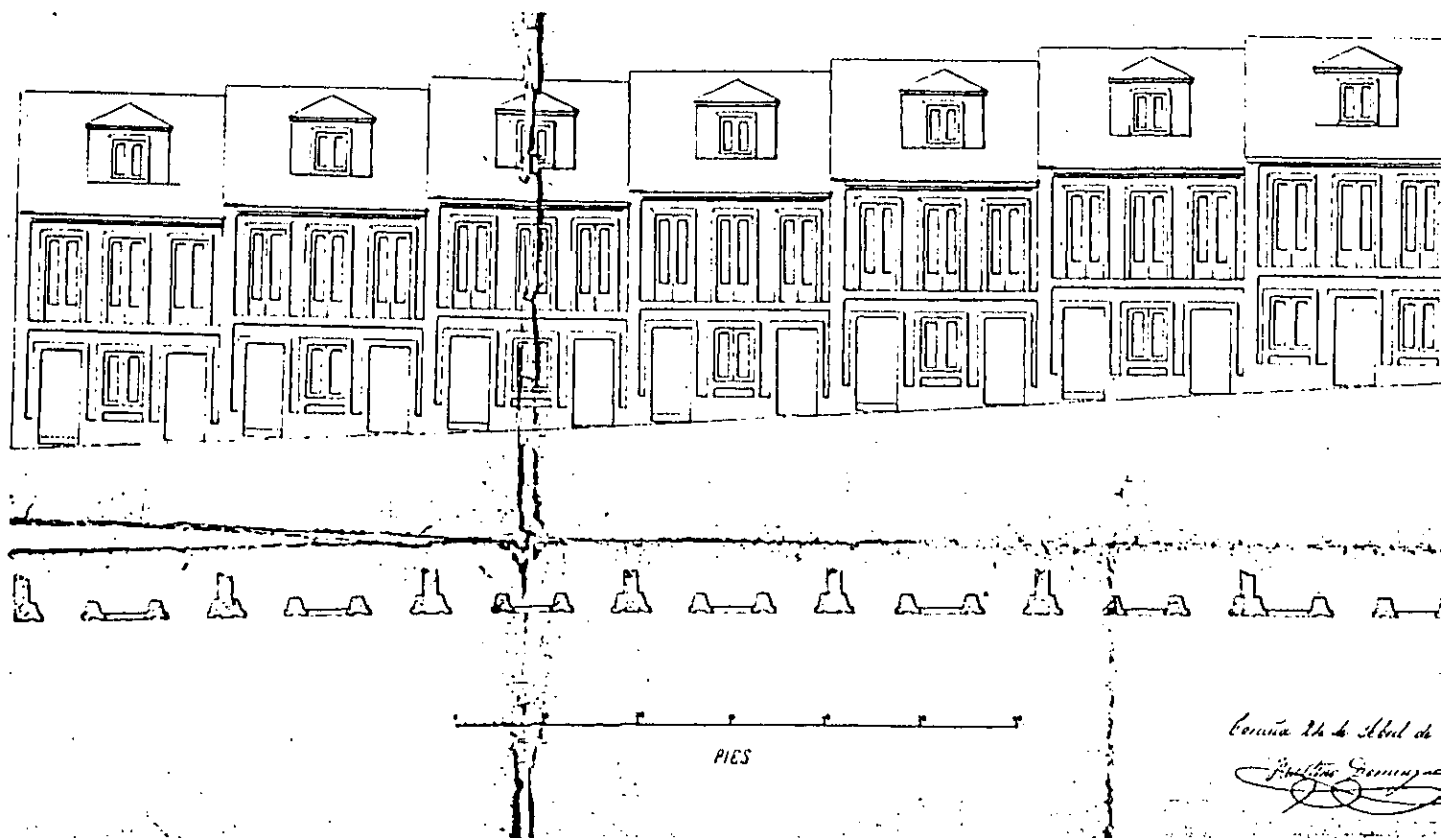
Francisco Otero y Acosta

A iniciación dun novo expediente en 4 de marzo de 1864 de solicitude de licencia de obra polo propio Francisco Otero, se xustifica "... para dar tempo a que o Proxecto de Ensanche se estudie con madurez e resolva con acerto...", polo que solicita liña e permiso para edificar na Rúa da Praza

esquina á Rúa de Cartuchos para o que presenta o plano da fachada á Rúa de Cartuchos datado en marzo de 1864 e asinado por Faustino Domínguez.

Este expediente despois de toda unha serie de informes dos que fixemos referencia no Proxecto de Ensanche da Rúa foi resolto na sesión de 14 de marzo de 1864 na que se lle concede a licencia.

O TERCEIRO EXPEDIENTE: ABRIL DE 1864

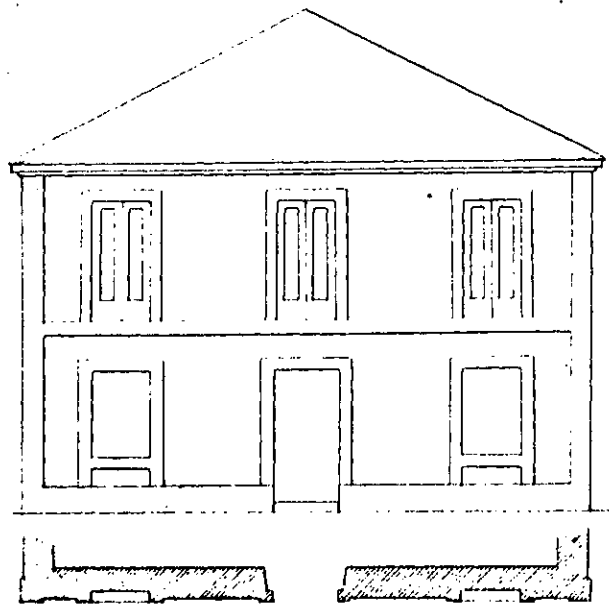
En 29 de abril de 1864 presenta unha nova solicitude na que solicita licencia para construír outras seis casas "... seguidas da que acabo de construír na esquina..." que ao igual que aquela, terían planta baixa, piso e bufarda, licencia que sería concedida na sesión de 6 de xullo de 1864 despois da nova fixación de liña que xa comentamos no seu apartado correspondente.

O plano, datado en 24 de abril de 1864 e asinado por Faustino Domínguez, móstranos un total de sete casas, seis delas debuxadas en cor negra e a séptima, a da esquina dereita, en cor vermella e que correspondía a que xa estaba edificada. Estas casas de dous corpos e bufarda contaban cun ancho por parcela de 22 pés (uns 6,00 metros) e un fondo de 38 pés (10,00 metros), contando con tres ocos por planta "... os da planta baixa con luces de cantería e o alto ou primeiro piso con luces de madeira...".

A obriga imposta na licencia polo Concello de que "... deixase cinco metros en toda a extensión do meu terreo ao longo da muralla da Praza..." co obxecto de proceder á apertura dunha vía que enlazara a Praza coa Praciña do Consulado fixo que en 19 de xullo, Francisco Otero y Miranda presentara unha solicitude na que explica que esta imposición "... reduce o ancho das miñas casas a 5,66 metros por conseguinte en lugar de tres luces á fachada como marcaban os planos, só levaran dúas luces cada casa de cantería o primeiro corpo e de madeira o segundo á inglesa con antepeitos

de galería e enteramente iguais no demais aos outros planos presentados...", solicitude á que acompañaba tamén o "... plano do costado da primeira das casas..." na subida da Praza á Rúa de Cartuchos.

Plano del costado de la primera de las casas que intenta construir el Sr. D. Francisco Otero y Miranda en la subida de la plaza á la calle de Cartuchos

Copia Julio de 1864

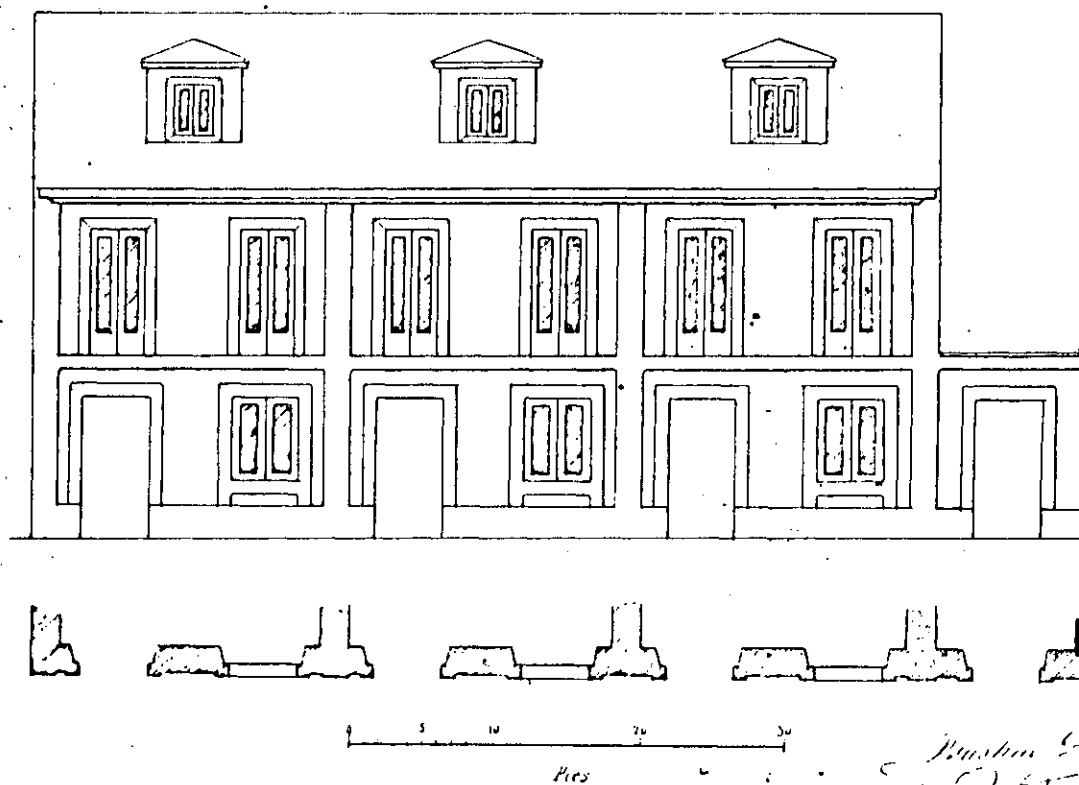

Francisco Otero y Miranda

UN CUARTO EXPEDIENTE: FEBREIRO DE 1865

FACHADAS

para las casas N.º 21 22 y 23 calle de Cartuchos
del Sr. D. Francisco Olaso y Aranda.

Poucos meses despóis, en 18 de febreiro de 1865, iniciaríase un Cuarto Expediente, éste de construccíon de tres novas casas, segundo plano de Faustino Domínguez datado en novembro de 1864. Estas tres casas ocuparían as parcelas correspondentes á Rúa de Cartuchos números 21, 22 e 23 e estarían pegadas á primeira construída na esquina coa Rúa da

Praza e que sería a que fixaría a liña de edificación deste tramo da Rúa de Cartuchos.

Xunto ás tres casas se debuxaba unha porta que cubría un espacio sobrante de tres ou catro metros que o informe do arquitecto municipal esixiría que fose ampliado colocándose sobre él outro oco igual aos do segundo corpo da fachada.

Este oco permitiría o acceso á parte posterior da primitiva parcela cúa propiedade mantiña as expectativas do trazado da futura rúa e polo tanto de previsión de parcelación dese área interna.

A licencia de edificación sería concedida na sesión de 21 de febreiro de 1865 despois dos correspondentes informes do arquitecto municipal e da Comisión de Policía.

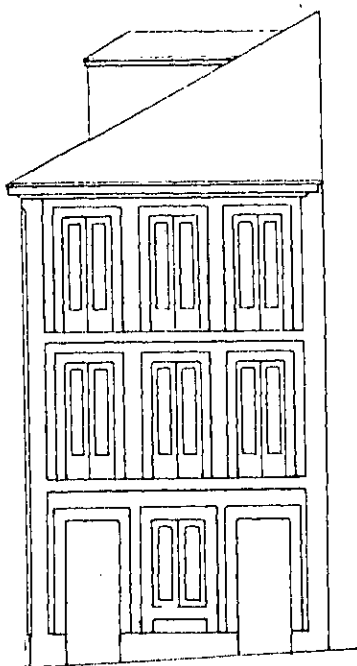
O QUINTO EXPEDIENTE: XANEIRO DE 1867

de una casa que entente construír al Sr. D. Francisco Otero y Miranda, en la cabecera de la plaza o la calle de Consuecos, en el solar situado entre la manzana y la primera de las casas de dicho Sr.

de una casa que entente construír al Sr. D. Francisco Otero y Miranda en la cabecera de la plaza o la calle de Consuecos, en el solar situado entre la manzana y la primera de las casas de dicho Sr.

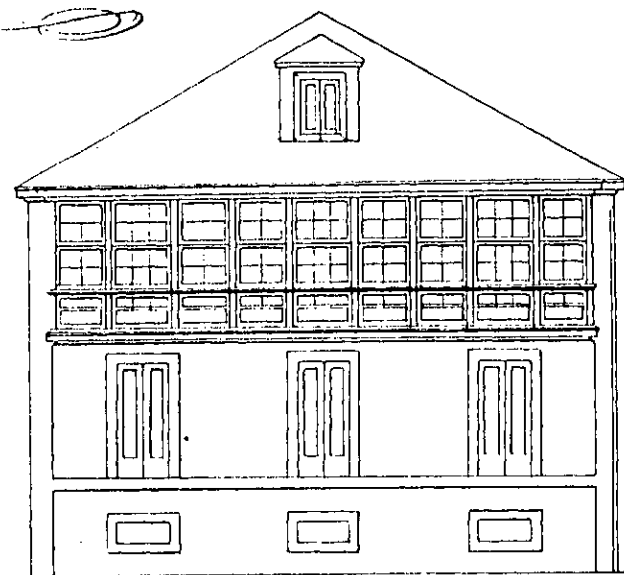
Sachada

0 5 10 20 Pies
0 1 2 3 4 5 Metros

Casa que mira a la plaza

0 5 10 20 Pies
0 1 2 3 4 5 Metros

(C. Otero)

Francisco Otero y Miranda

No ano 1867, de novo Francisco Otero y Miranda, solicita unha nova licencia, ésta iría adosada á primeira das casas da Rúa da Praza, é dicir, na zona de 5,00 metros de anchura que o Concello lle obrigara a se retirar para trazar a Rúa de conexión coa Rúa das Panadeiras e Praza do Consulado.

O proxecto está datado en xaneiro de 1867 e asinado por Faustino Domínguez.

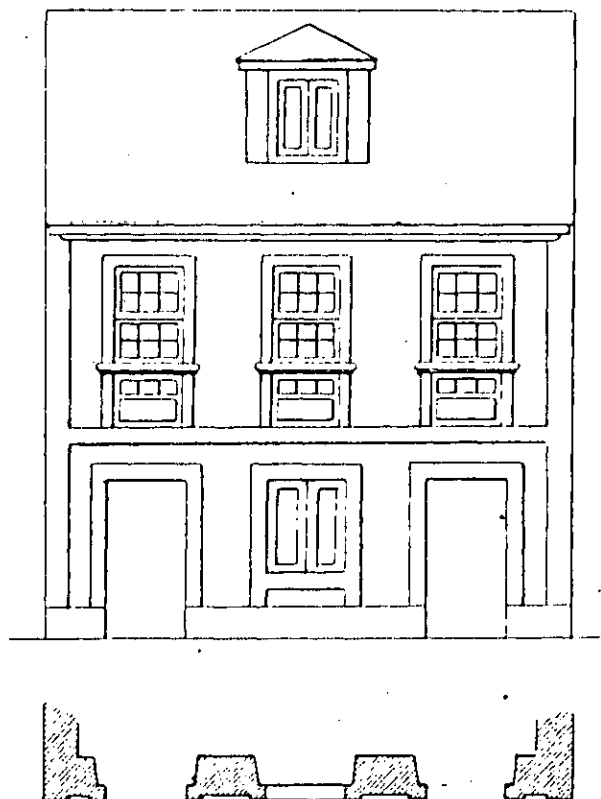
Esta nova casa ocuparía unha parcela de remate con fachada principal á Rúa de cartuchos, fachada lateral con galería ao mercado e fachada posterior ao patio de parcela.

O informe de arquitecto municipal, Juan de Ciórraga, fai observar precisamente esta circunstancia de que "... non podo por menos chamar a atención de V.S. sobre o expediente que hai formado de apertura dunha rúa que desde a de Panadeiras conduza ao mesmo, xusto onde se trata de construír este edificio...", observación esta que tanto a Comisión de Policía, como o propio Concello pasan por alto, concedéndoselle a licencia na sesión de 16 de xaneiro de 1867. A posibilidade de conexión Panadeiras - Mercado - Cartuchos quedaban bloqueadas. A única alternativa posible sería a conexión desde a Estreita de San Andrés e tardaría 70 anos en executarse.

O SEXTO EXPEDIENTE: OUTUBRO DE 1874

PLANO

para la fachada de la casa N° 43 mod^o calle de Cartuchos.

0 1 2 3 4 5 10 metros.

Coruña Set. 1874

Justino Dominguez

Este é o derradeiro dos expedientes, promovido por Francisco Otero y Miranda, que figura nos Arquivos Municipais, onde non nos foi posible atopar os correspondentes aos números 41, 42 e 44 da Rúa de Cartuchos.

Refírese ao número 43 e é iniciado no 2 de outubro de 1874 acompañando un plano datado en setembro do arquitecto Faustino Domínguez que ao igual que nos outros casos será tamén nomeado director de obras.

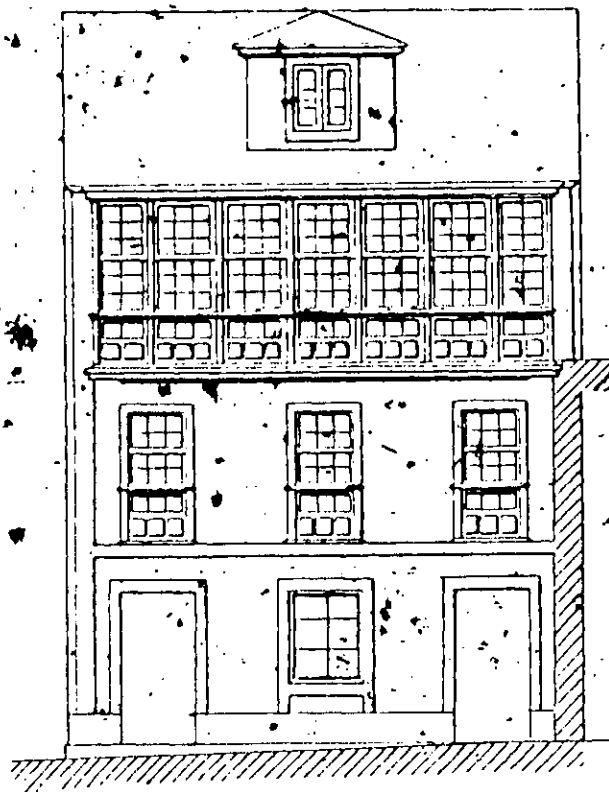
Neste expediente faise por primeira vez referencia na fixación da liña pola Rúa de Cartuchos ás "... sinaladas nos planos do Sr. Barón...", segundo se exprsa Juan de Ciórraga no seu informe, observación que será criticada polo Concello na sesión de 20 de novembro de 1874 na que concede a licenza "...sen tomarse en conta as que marca o Sr. Barón no seu plano da poboación que levantou por non acharse aínda aprobado, prevíndose ao arquitecto que no sucesivo non o tome por base para propor as rasantes e liñas que en cada caso corresponda ás construcións particulares que os propietarios proxecten levar a cabo...".

Posteriormente; no ano 1878, sería tramitado un expediente de elevación dun segundo piso e colocación de galerías, para o que se lle concedería licenza na sesión de 1 de marzo do mesmo ano. O solicitante xa non é Francisco O-

PLANO

para la construcción de un 2º piso con galería
en la casa n.º 45 de la

CALLE DE CARTUCHOS

Escala:

metros.

Cornúa y Febrero de 1878.

Manuel Villar Pereiro

tero y Miranda, senón o novo dono, Manuel Villar Pereiro. A
superficie construída da casa en planta, segundo o informe
do técnico, é de 76,00 m².

AS OUTRAS PARCELAS: 1863 - 1876

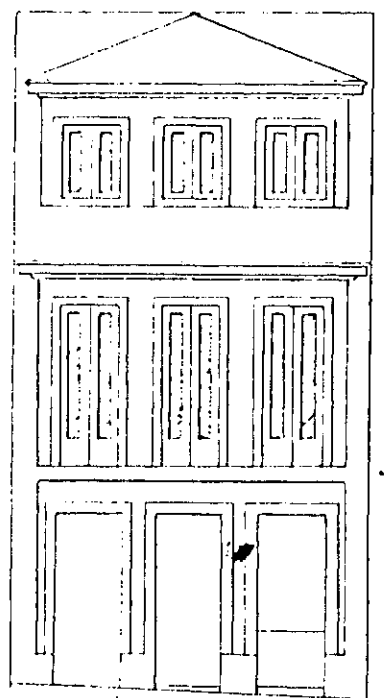
O resto das edificacións da Rúa da Praza corresponden ás casas existentes na acera dos impares que se sitúa á esquerda baixando cara o Mercado.

Un total de cinco casas das que no Arquivo Municipal consta documentación de catro delas.

En todas as casas se trata de edificacións en altura con planta baixa e dúas ou tres plantas altas que se constrúen entre 1863 e 1876.

RUA DA PRAZA, 11 : 1863

Projeto para a casa N.º 19
rua de Barcelhinhos

0 5 10 20 30
pies.

2.º Ed. 1863.

Faustino Domínguez

O expediente de construção iníciase en 10 de marzo de 1863 por José Soto, representante do propietario don Vicente Bermúdez que presenta un plano datado en febreiro de 1863 e asinado por faustino Domínguez y Domínguez.

Ao tempo solicita permiso para ocupar un calexón tapiado entre a casa e as cuadras do Concello.

O informe do Técnico Municipal corre a cargo do arquitecto provincial, Faustino Domínguez, dado que ocupaba o cargo eventualmente xa que ata decembro deste ano non tomaría posesión Juan de Ciórraga.

Este informe fai mención do "... Calexón que como todos os da súa especie son un foco perenne de humidade, debe desaparecer e incluírse no solar desta casa...", opinión esta que é compartida pola Comisión de Polcía e polo Concello, previa valoración dos 58 pés cadrados de superficie do calexón que son valorados a 7 reais o pé cadrado segundo a tasación feita por Faustino Domínguez.

A licencia de construcción foi concedida en 20 de abril de 1863.

RUA DA PRAZA, 5-7: 1876

A primitiva edificación sita neste terreo fora obxecto dun primeiro expediente de colocación de galería na fachada posterior no ano 1865 segundo consta nos Arquivos Municipais

Sen embargo, o 31 de decembro de 1875 o seu propietario elevará unha instancia ao Alcalde solicitando "... tomar o Calexón coas construcións que intenta elevar no solar anexo á súa casa número 7 da Rúa da Praza...".

O informe de Juan de Ciórraga, lembra o precedente de casa número 11, polo que opina que "... se lle permita ocupar o terreo do devandito Calexón comprendido ao fronte da súa propiedade ou sexa, desde a parede da culata da casa número 11 ata a do costado oeste da cuadra das cabaleirizas da limpeza pública...", que alcanzan unha superficie de 405,73 pés cadrados ou o que é o mesmo, 31,50 m², que se valoran a 11,27 ptas/m² "... é dicir, adoptando o mesmo tipo que en 1863, pero reducido á metade como é costume por tratarse de terreoretirado á segunda zona da vía pública...". A opinión

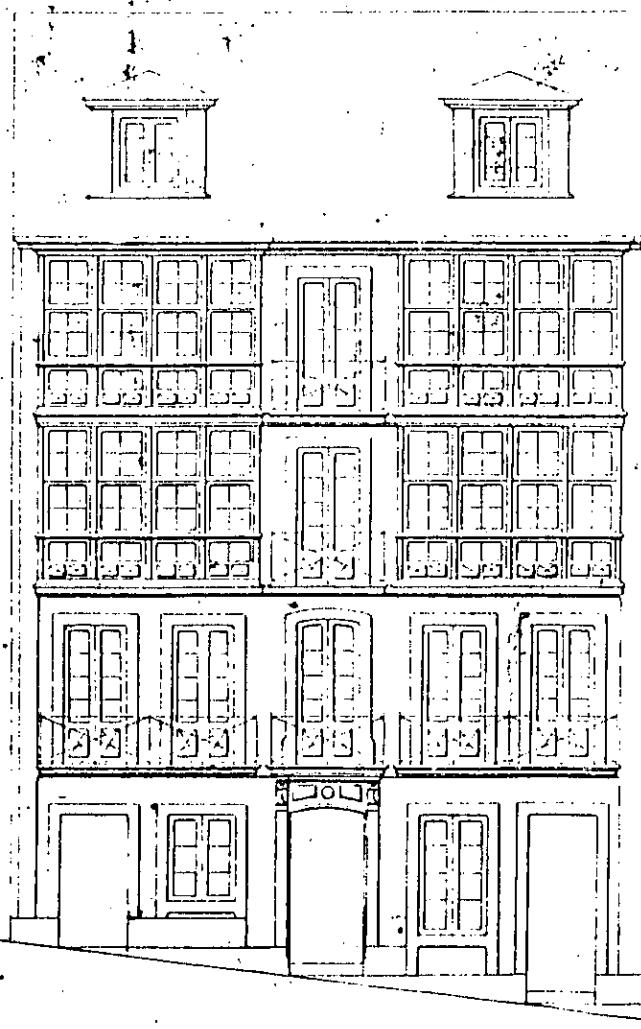
arquitecto é asumida pola Comisión de Policía e refrendada

na sesión de 14 de xaneiro de 1876.

PLANO

*para la elevación de una construcción
en el solar de las casas n.º 5 y 7*

Calle de la Plaza

Escala metros.

Coruña y febrero de 1876.

Faustino Domínguez

A solicitude de licencia de obra cunto co corresponden-

te plano de fachada redactado por Faustino Domínguez y Do-

mínguez, tramitaríase en 17 de febreiro de 1876 sendo concedida a mesma na sesión de 3 de marzo de 1876. O edificio de baixo, tres plantas altas e bufardas con 11,00 metros de fachada e 5 ocos por planta é un dos primeiros que utiliza a galería na fachada principal no entorno da Rúa da Praza.

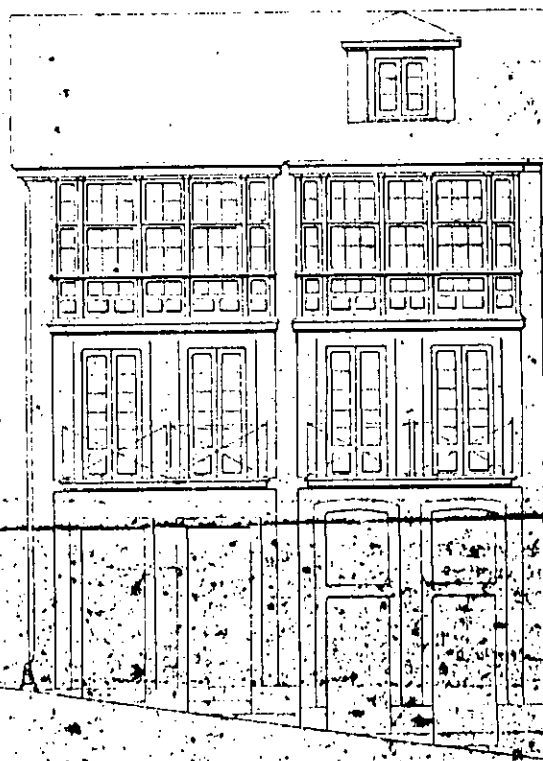
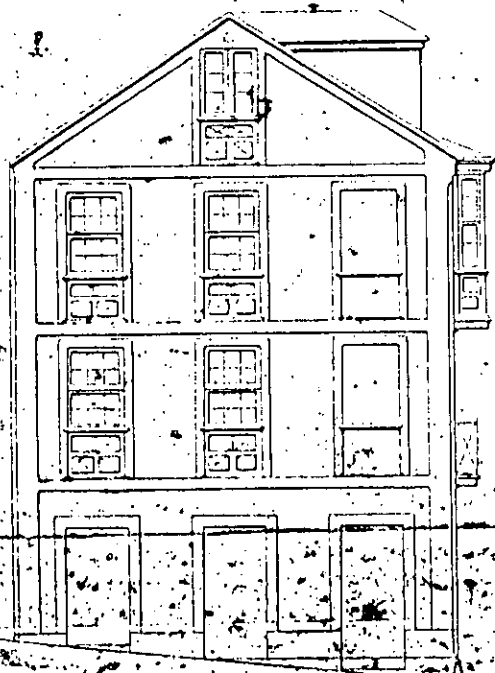
RUA DA PRAZA, 1 - RUA DE CARTUCHOS, 29 : 1875

PLANOS

*para la elevacion de una reconstruction en el solar de las casas
n.º 1 de la calle de la Plaza y 29 de la de Cartuchos.*

Vista desde la calle de Cartuchos

Vista desde la calle de la Plaza

Escala: 100 metros

*Comisario y Director de N.
Austino Quirós*

Afecta este expediente a unha casa en esquina con frente á Rúa de cartuchos e á Rúa da Praza cuia solicitude de licencia presentase en 15 de decembro de 1875, anteriormente

existían dous solares con dúas pequenas casas que o propietario pretende derribar e edificar unha soa:

O solar da número 29 tiña 43,47 m² e o da número 1 tiña 34,87 m² e ao avanzar a primeira sobre a rúa 1,80 m² alcanzaban a superficie total duns 80,00 m²

O Proxecto consiste nun edificio de planta baixa, dúas plantas altas e bufarda con catro ocos por planta (galería en segunda planta) dando á Rúa da Praza e tres ocos (un deles simulado nas plantas altas) na fachada da Rúa de Cartuchos.

A licencia de construción concédese na sesión de 25 de marzo de 1876.

II. O ENSANCHE DA RUA DE SAN AGUSTIN: 1840 - 1850

O "PROXECTO DE ALINEACION E ENSANCHE" DE 1840

Se a primeira iniciativa de carácter "urbanístico" unha vez adquiridos os terreos foi a "COMPOSICION" da Rúa de San Agustín medida acordada na sesión de 2 de novembro de 1837, non pasaría moito tempo para que de novo esta Rúa de vital importancia e de reducidas dimensións volva ser obxecto doutra iniciativa, neste caso de ENSANCHE.

Na proposta presentada e aprobada na sesión de 20 de novembro de 1840, plántexase que "... sendo tan necesario ao tránsito da maior parte dos veciños desta poboación o que se franquee a rúa coñecida co nome de San Agustín que dá paso á Praza Nova, á Igrexa Parroquial de San Xurxo e ao local das sesións de V.S., a máis do salón onde se verifican as eleccións e as quintas pido a V.S. que tomando en consideración o exposto se serva acordar o aliñamento da referida Rúa, o seu enlousado e o demais a que haxa lugar indemnizando os terreos que sexa necesario tomar e para o efecto mandar for-

mar o expediente de expropiación por ser unha medida que reclama o servicio e comodidade dos veciños desta Capital e o ornato público...".

Tomada en consideración encárgase a José María Noya, arquitecto municipal, que forme o presuposto para incluíla no Presuposto Xeral de 1841 e a pesar de ser debatida nas sesións de 15 (queda sobre a mesa) e 26 de xaneiro, non chegou a ser aprobada. Sen embargo a referencia que se fai desta última sesión no Libro de Actas confirmamos a existencia dun plano de ENSANCHE DE RUA DE SAN AGUSTIN: "... acordouse volver o plano formado con este obxecto ao arquitecto titular para que faga un presuposto do custe que terá o ensanche da citada rúa ata a liña que con puntos se figura de "C" a "B", e outro do que igualmente terá, verificando o propio ensanche ata a liña que máis proximamente poida tirarse desde o punto "A" (que desde logo marque) á paralela co costado da Igrexa, sinalada con lápiz, formando con ela un ángulo máis agudo posible, en términos que non se toque ás casas da Rúa da Florida, cuos traballos presentará ao Conce-

llo canto antes para a resolución que conveña...".

Está claro pois a existencia dun plano de Ensanche e de novas liñas na Rúa de San Agustín xa en 1841, así cando o 14 de abril de 1842 o propietario do terreo que forma esquina entre o Campo de San Agustín e a Praciña existente fronte ao Concello pretende construír unha casa para a que xa pedira e obtivera a pertinente licencia na sesión de 11 de febreiro de 1840, pero non puidera construíla antes, o arquitecto municipal informa que "... é un feito certo que este interesado pediu a licencia para obrar a casa que cita, pero xa que non a obrou naquel entón é necesario que V.S. teña presente que está acordado polo Ilmo. Concello ensanchar a Rúa de San Agustín con este Proxecto se ocupa todo o terreo de este interesado..." polo que despois de diferentes incidencias se lle concede licencia en 22 de agosto de 1842 coa condición de que no momento en que o Concello o esixa e necesite o terreo "... derribará á súa costa a caseta que nel vai construír en virtude da licencia que baixo esta condición se lle concede sen que lle quede opción algunha máis que para re-

clamar por eso ningunha indemnización máis que a do valor do citado terreo...", circunstancia esta que terá lugar no 7 de xuño de 1854, data na que se lle requerirá proceda derribar a parede do costado e a retirala á liña oficial.

A primeira casa que se vai cinguir ao novo aliñamento vai ser a promovida no ano 1843 polo propio arquitecto Juan Bautista Aguirre no terreo da súa propiedade "... fronte á Igrexa de San Agustín..." que obtén a correspondente licencia "... con suxección á liña que demarca o arquitecto...", na sesión de 18 de maio e que será tomada posteriormente como punto de referencia para a fixación das liñas dos expedientes seguintes que van desenrolarse na década de 1850 que vai ser a época clave na configuración do actual trazado da Rúa de San Agustín levantándose un total de 13 casas de nova construción no tramo da rúa fronte ao lateral da Igrexa entre a Praciña e o novo Mercado.

O ENSANCHE DE 1850

A década de 1850 vai ser a época clave na configuración actual do trazado, aliñamento e anchura da Rúa de San Agustín.

En todo caso resulta curioso observar como 9 anos despois de adoptado o acordo de proceder ao Ensanche da Rúa a Comisión de Policía en sesión de 7 de febreiro de 1850, refírese a aquela data:

"... O mal estado da Rúa de San Agustín e o seu moito tránsito fan indispensable a reforma do empedrado. Estando esta necesidade recoñecida por V.I. en sesión de 26 de xaneiro de 1841 a Comisión de Policía propón:

1º Que se ensanche a rúa pola liña da casa do Sr. Aguirre sinalada no plano que se acompaña coas letras M.N.

2º Que o arquitecto forme presuposto en tres trozos polo método de construción da Rúa da Alameda. Un desde a de San Nicolás ata unha alcantarilla que debe recoller as augas fronte á Praza; outro desde este punto ata a es-

quina da Igrexa de San Xurxo; e outro da Praciña da Casa do Concello amañando o seu desnivel ata o plano das obras proxectadas no derribo.

32 Que se nomee unha Comisión Especial para que acorde cos donos dos terreos do ensanche os medios de indemnización dando conta ao Ilmo. Concello do resultado para a correspondente aprobación e no caso de non avenencia, que se instrúa o expediente de expropiación...".

Esta proposta da Comisión de Policía e remitida de novo á mesma con vistas a que "... tomando en consideración os fondos disponibles no presente ano e as cantidades con que o próximo vindeiro poida contarse para a construción de Rúas e as atencións urxentes deste ramo informe canto se lle ofrezca acerca do trozo ou obra da de San Agustín que poida desde logo executarse...".

O Informe da Comisión de Policía relativo ao enlousamento e ensanche da Rúa de San Agustín, apróbase na sesión de 14 de marzo de 1850, acordándose o embaldosado do tramo

da Rúa "... desde o testeiro da Igrexa de San Xurxo ata a de San Nicolás presupostada polo Arquitecto en 36.008 reais.."

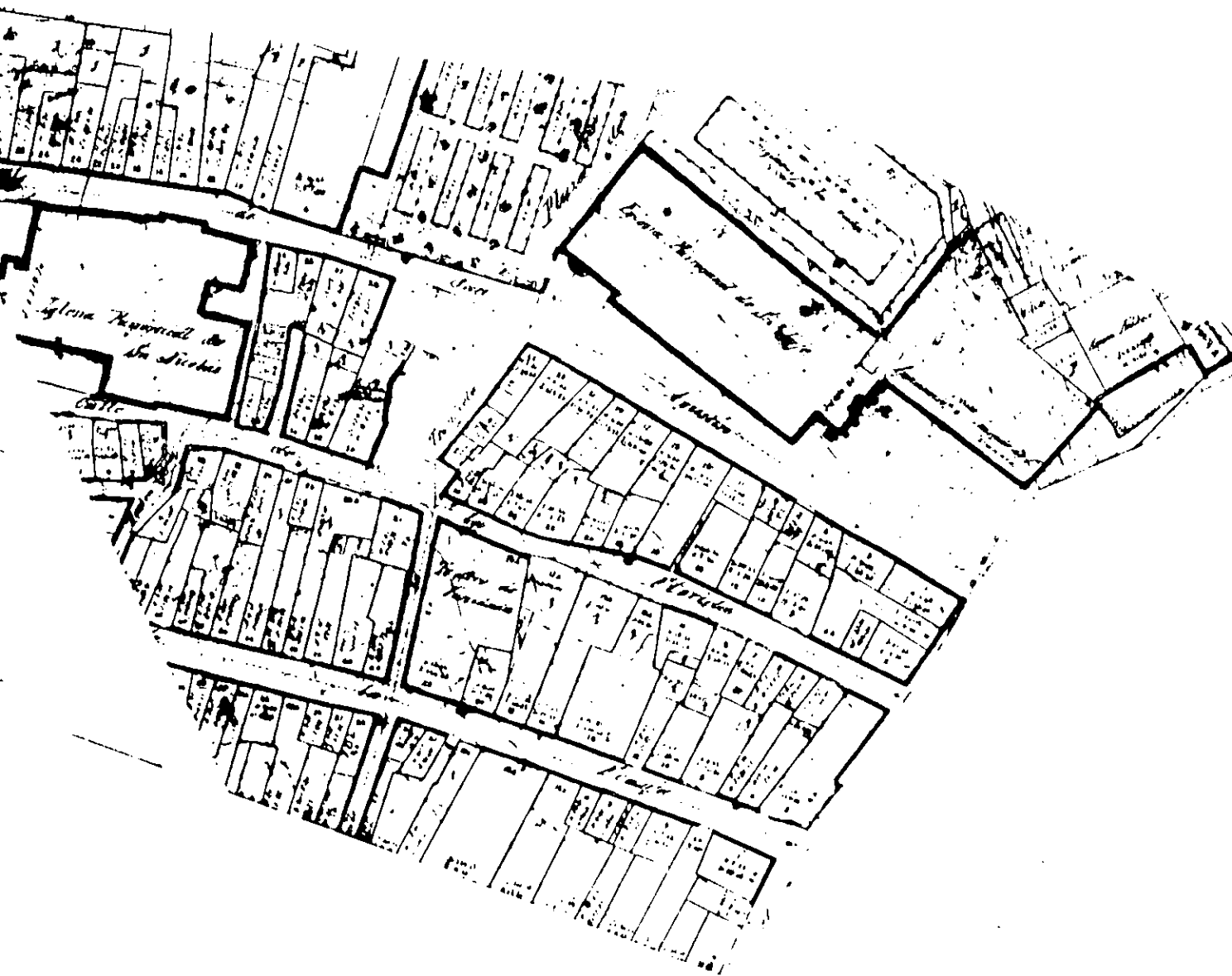
limitándose o prazo de execución da obra en 2 meses, e en canto ao Ensanche, o Concello acorda nomear á propia Comisión de Policía "... para que se intente a avenencia cos donos dos terreos e edificios que haxan de tomarse servindo de base a cantidade de 24.603 reais nos que os tasa o propio arquitecto e en caso de non conseguirse resultado ventaxoso se instrúa o expediente de expropiación segundo a Lei de xullo de 1836...".

O embaldosado da rúa foi adxudicado a don Antonio Cordal na cantidade de 31.080 reais e aprobado polo Gobernador segundo oficio de 29 de abril de 1850.

O proceso expropiatorio foi lento.

Posteriormente no ano 1854 e debido a actitude dos propietarios, o Concello debeu proceder a apertura dun "... expediente sobre que os donos dos solares ou terreos sitos fronte á Casa Consistorial e ao costado da Igrexa de San Xurxo edifiquen neles ou os pechen con formais de fachada.."

A EDIFICACION: 1850 - 1879

Segundo o plano elaborado por Yáñez y Barón, a Rúa de San Agustín ten na acera dos impares, á esquerda indo desde a actual Praza de María Pita, un total de 17 casas particulares e a Igrexa de San Nicolás, e na acera dos pares, iní-

ciase coa actual Igrexa de San Xurxo, tendo logo un total de 16 casa particulares.

Se excluímos, pois, os dous edificios de carácter relixioso temos un total de 33 propietarios particulares que dan fronte á rúa.

Do estudio dos diversos expedientes deducimos que a renovación urbana ou construcións de novas edificacións foi total no conxunto das 17 casas particulares da acera esquerda, é dicir, aquela que daba fronte ao ex-convento (sé a partir de 1837 da Casa Consistorial), á Igrexa e a Nova Praza do Mercado, sendo importante aínda que de menor intensidade na acera dereita na zona que vai desde a Nova Praza á Praciña e Rúa de San Nicolás.

Neses anos cabe distinguir dúas fases:

- Unha primeira, na que as solicitudes reflexan a vontade de pechar os terreos con formais de fachada de acordo coas presións municipais para dotar ao fronte da nova Praza consistorial dun marco axeitado.

-- Unha segunda, na década dos setenta, na que se procede á elevación das edificacións, unha, dúas ou tres plantas.

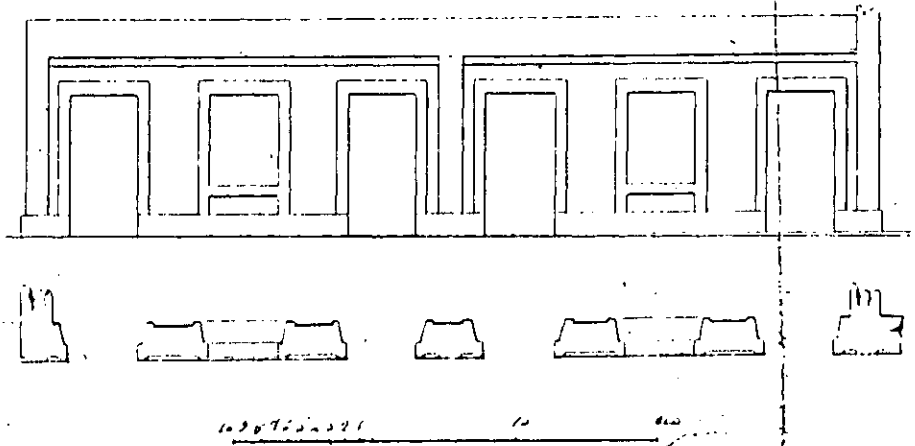
Só no ano 1851 solicitáronse licencias para nove casas cujos expedientes referíanse aos terreos traseiros das casas existentes na Rúa da Florida. Así, os términos usados era "... fachada que de nova planta se intenta construír na parte traseira da Rúa da Florida número 20 e que dá á de San Agustín...", "... fachada dun corpo que dá ao fronte do Concello da casa sita na Rúa da Florida número 25...", etc..., E dicir, é unha confirmación do carácter secundario que tiña nese momento a Rúa de San Agustín e unha constatación dun feito observable nos planos da época: o nivel de consolidación da mazá no fronte da Rúa da Florida, que estaba toda edificada na súa fachada que dá ao sur, é dicir, a actual acera dereita, mentres estaba vacante na súa parte posterior en moitos solares que eran as Hortas das casas da Rúa da Florida, no lado que daba sobre a Praciña e Igrexa de San

Xurxo. Nese fronte de apenas 90,00 metros, dispoñíanse un total de 13 solares nos que no ano 1851 se solicitará licenza para construír en 9 deles, o que aínda ten maior transcendencia. Se temos en conta que o número total de licencias que otorga o Concello ao longo de todo o ano no que se refire a construción e reconstrucións, é de 16. E dicir, máis do 50% das licencias concedidas nese ano sonno na Rúa de San Agustín na parte traseira das casas que daban fronte á Florida entre o Campo de San Agustín e a Nova Praza.

Os tipos edificatorios eran inicialmente de casas de planta baixa ou planta baixa e piso, con dous ocos por planta na maioría dos casos, se ben hai algún expediente de tres ocos por planta, sen galerías, que denotaban e reforzaban o carácter secundario da zona.

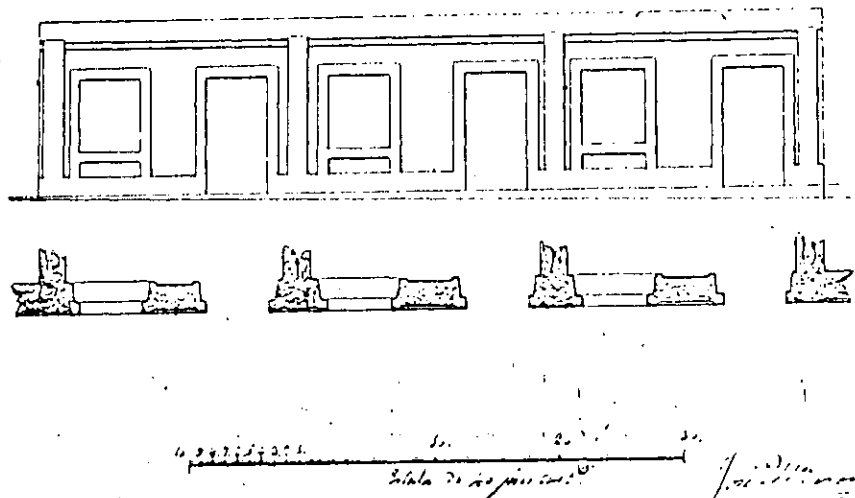
Así foi como no ano 1851 se solicitaron licencia para levantar fachadas ou casas nos seguintes números:

Planta y alzado Geométrico, de las fachadas de nueva planta de r-
intento contener por ahora en la forma de la planta de la casa
n.º 26, de la Calle de la Florida en la plaza de San Agustín de
S.º Agustín.

Benito Vázquez

Queda distribuido a la planta de las casas de nueva planta en la plaza de
el Puente de San Agustín en la Calle de S.º Agustín, a espaldas de la casa de la
Florida.

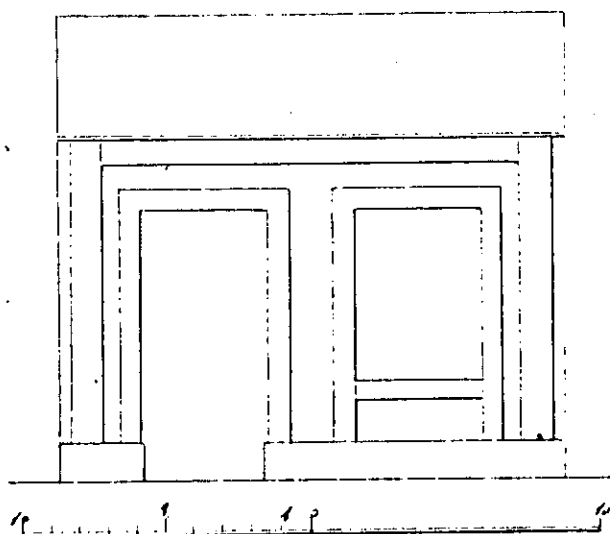

Benito Vázquez

- Rúa de San Agustín números 14a, 14b, 14c que correspon-
- den ao fronte posterior da Florida 26 (3 casas de plan-
- ta baixa).
- Promotor: Benito Vázquez Iglesias
- Proxecto: José María Noya
- Licencia: 30 de xullo de 1851

N.º 492 - D. Juan Bautista Aguirre
San Agustín N.º 14d.

Archada de un cuerpo, que dice al frente del
Ayuntamiento, de la Casa sita en la
Calle de la Florida N.º 25.

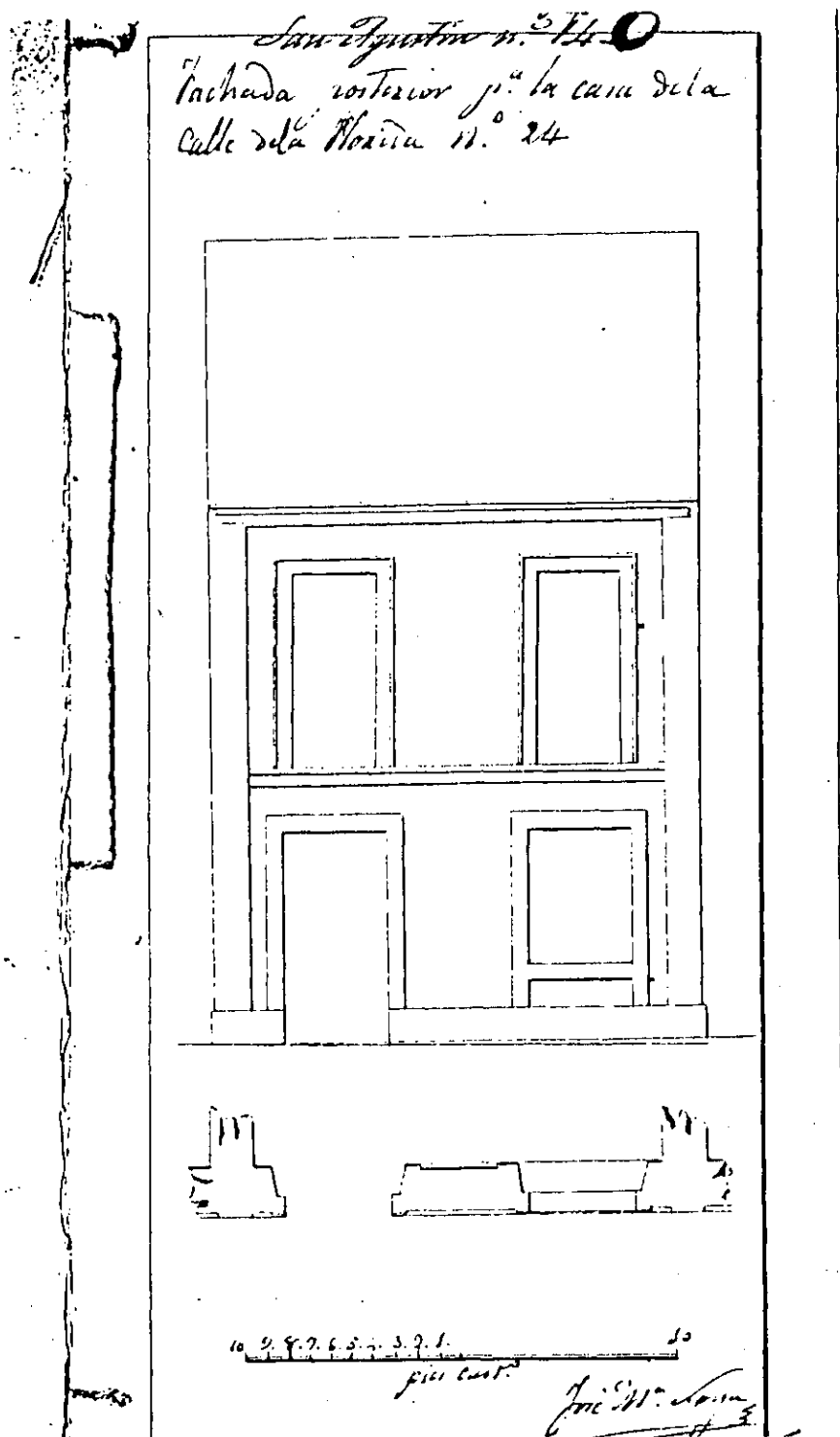
Archa de pin castillanos.

Juan B. de Aguirre
1851

- Rúa de San Agustín, 14d que corresponde ao frente posterior da casa da Rúa da Florida 25 (1 casa de planta baixa).

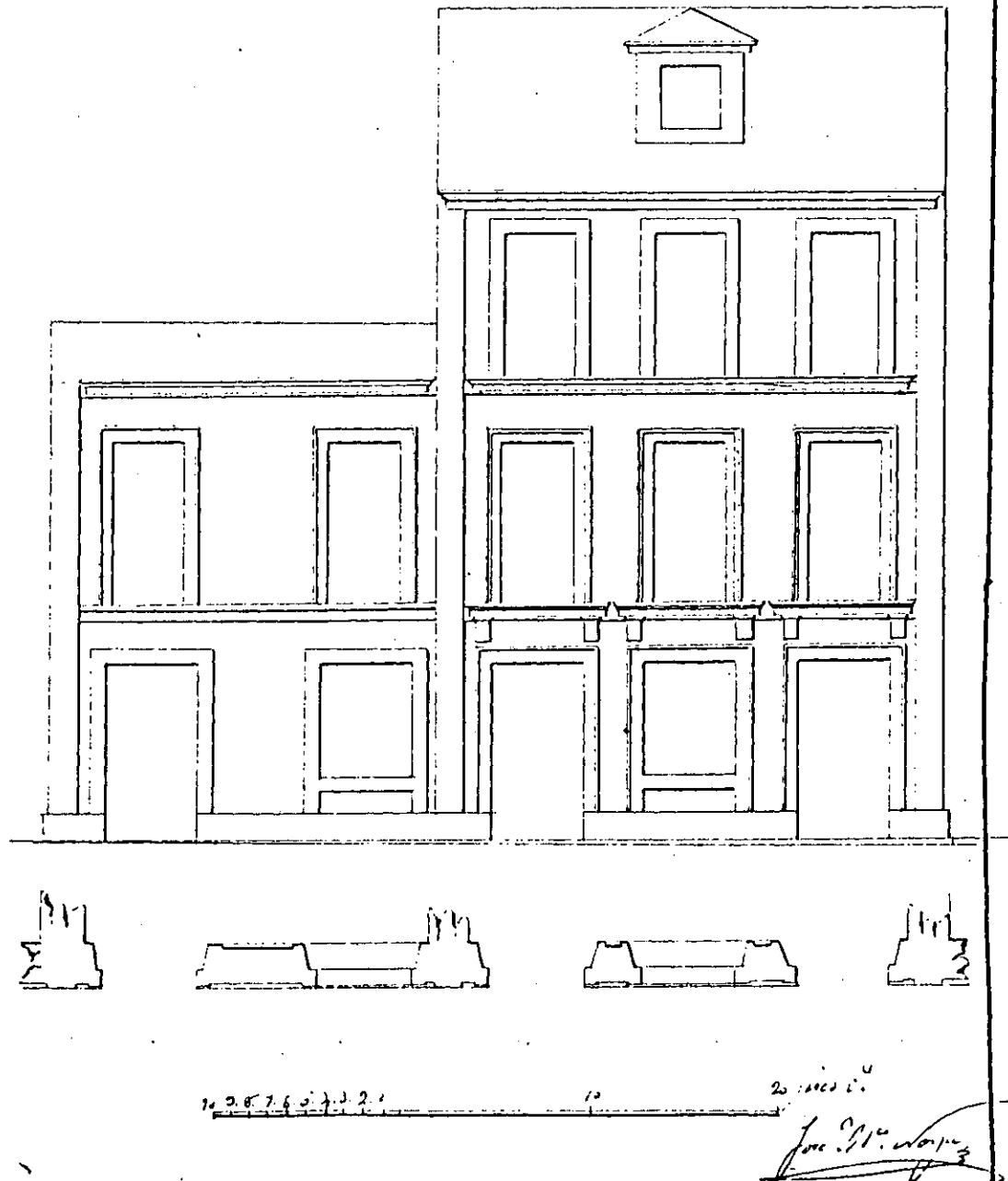
- Promotor: Juan Bautista Aguirre
- Proxecto: Juan Bautista Aguirre
- Licencia: 2 de outubro de 1851

- Rúa de San Agustín, 14e que corresponde co fronte posterior á casa da Rúa da Florida 24 (1 casa de planta baixa e piso).
- Promotor: Mariana Hijosa
- Proxecto: José María Noya
- Licencia: 30 de xullo de 1851

Florida n.º 20.

Tacha.ª de nueva planta se intenta construir en la parte trasera de la Calle de la Florida n.º 20 y en la de S.º Agustín.

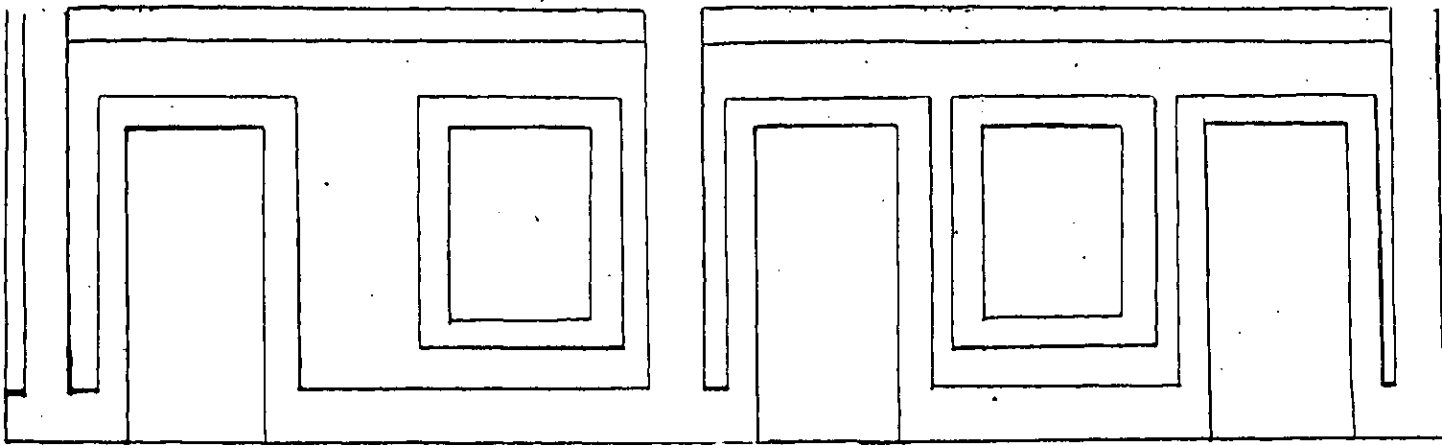

- Rúa de San Agustín na parte traseira da Rúa da Florida 20, (2 casas, unha de planta baixa e piso, e outra de planta baixa e dous pisos).
- Promotor: José María Martínez
- Proxecto: José María Noya
- Licencia: 30 de xullo de 1851

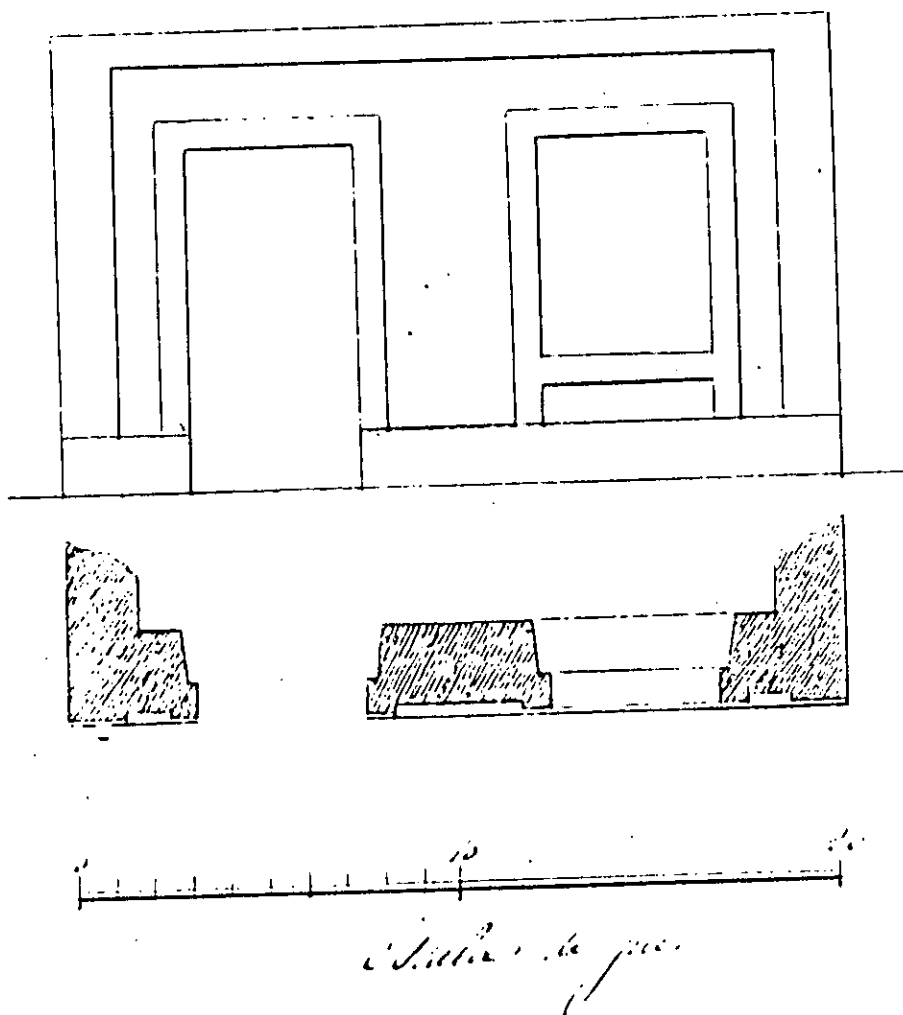
RUA DE SAN AGUSTIN 19:

- Un caso paradigmático ocurrido no proceso de edificación da Rúa de San Agustín, é o da actual casa número 19, antigo número 14H.

Un total de 6 expedientes se tramitan entre 1854 e 1879 nun mesmo solar que se caracterizarían pola elevación continuada das plantas do edificio que se inicia de planta baixa para rematar tendo un total de 5 plantas.

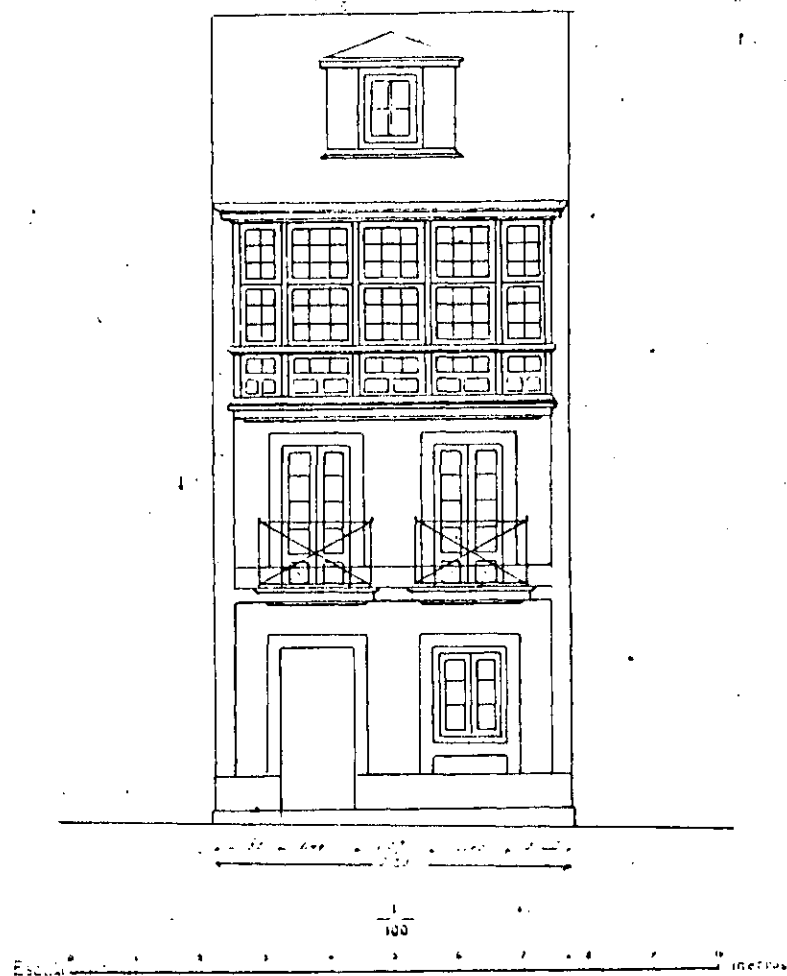
-- No ano 1854, por Francisco Constela, apoderado de Rosa Moar, se presenta un croquis para solicitar licencia de cerramento nos terreos do número 14 de San Agustín, licencia que é concedida na sesión de 10 de Xullo do mesmo ano.

-- No ano 1857 se presenta dous novos expedientes, un polo propio Francisco Constela no número 14Y, e outro, que corresponde ao número 14H a nome de José Carretero. Este ten un plano formado por Faustino Domínguez e que obtén a pertinente licencia en 14 de marzo de 1857.

PLANO
para la elevación de dos pisos en el caso nº 19
de la

CALLE DE S AGUSTIN

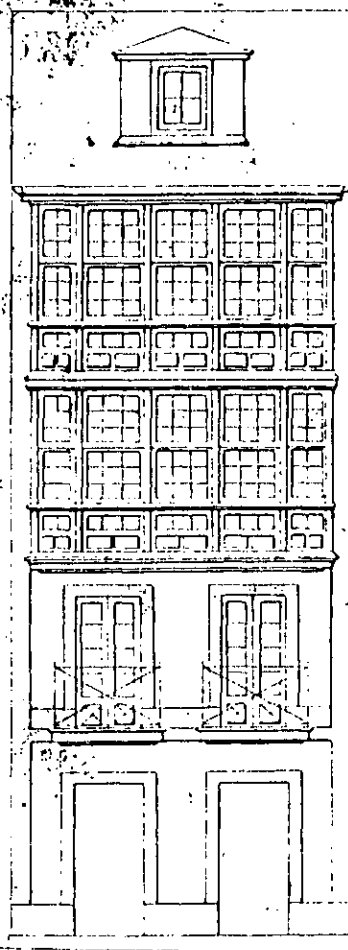
Hecho el día 14-6

Faustino Domínguez

-- En 1876 se inicia un novo expediente, neste caso a petición de José María Vidal, no que se solicita elevar dous pisos, segundo proxecto de Faustino Domínguez, dado en xaneiro do mesmo ano, mes este no que se lle concede a licencia na sesión de 14 de xaneiro.

PLANO
para la elevación de un 3.º piso en la casa n.º 19.
de la

CALLE DE S. AGUSTIN

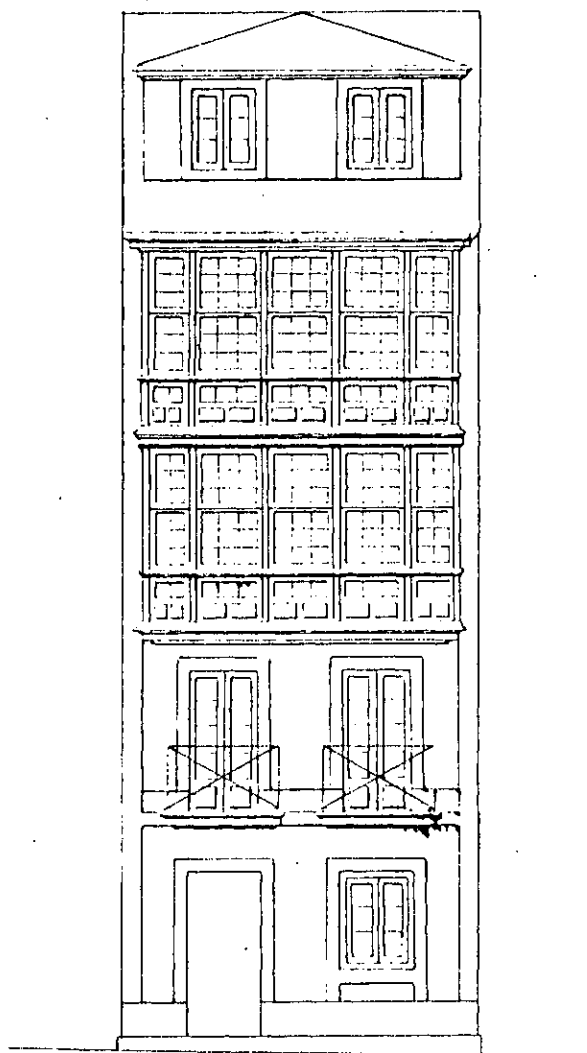
Escala: 1:100 metros

Coruña Abril de 1876.

Faustino Domínguez

-- Dous meses despois, ábrese un novo expediente que consiste na solicitude de elevación dun terceiro piso e bufarda segundo proxecto datado en abril de 1876 redactado tamén por Faustino Domínguez.

PLANO
para la construcción de un buhardillo en la casa n.º 19
de la
CALLE DE S. AGUSTIN

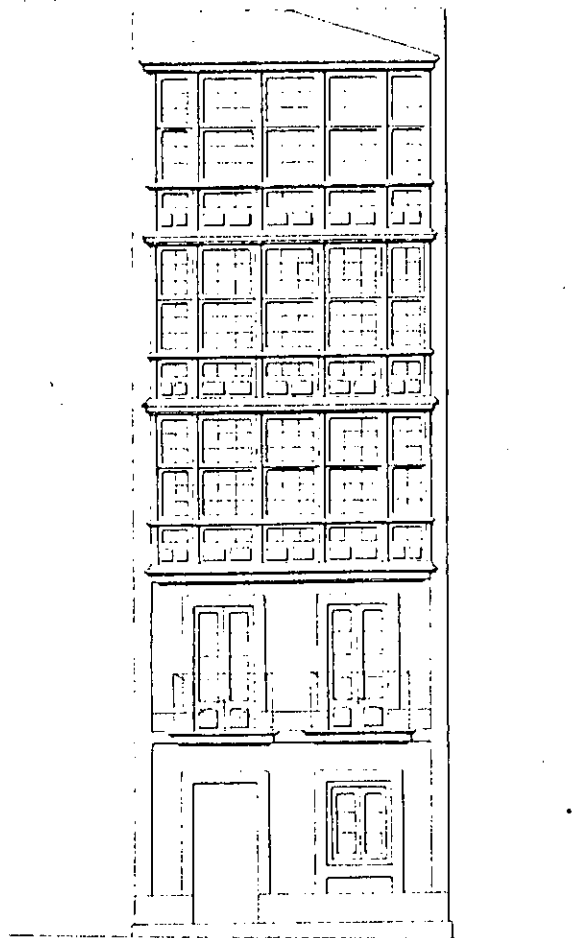

Escala: $\frac{1}{100}$ metros.

Cornia y Setiembre de 1877.
Augusto Sarmiento

-- En setembro do ano seguinte, 1877, o propio José M. Vidal de novo solicita licencia para construír un buhardón, segundo proxecto do mesmo arquitecto que obtén a licencia na sesión de 17 de setembro.

PLANO
*para la construcion de una galeria
 al frente del bufardón de la casa
 n.º 19 de la*
 CALLE DE SAN AGUSTIN

Escala: $\frac{1}{100}$
 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 metros

Cornia y Julio de 1879.

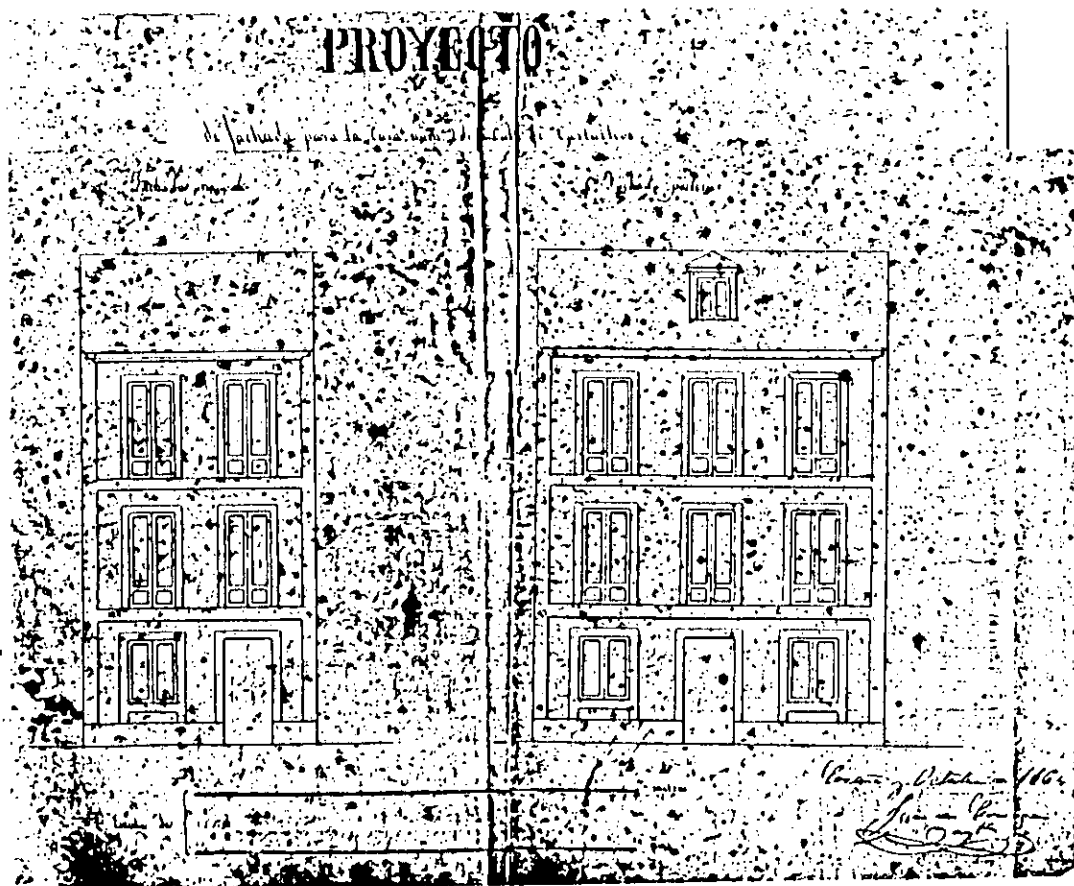
-- No ano 1879, de novo José María Vidal, tramítase o último expediente que se refire "... á construcción dunha galería ao frente do bufardón da casa número 19 da Rúa de San Agustín...", ou o que é o mesmo, a conversión do bufardón nun 42 piso. O proxecto, tamén de Faustino Domínguez e datado en xullo, obtén a licencia na sesión do día 18 do mesmo mes.

Este carácter secundario foi sendo superado e a nivel de fachada empezan aparecer proxectos de edificios nas que a galería está incorporada na segunda planta así como as molduras de pedra se destacan nos ocos de portas e ventás.

III. O "ENSANCHE DA RUA DE CARTUCHOS": 1865 - 1885

A NECESIDADE DUN PLAN XERAL DE ALÍNEAMENTOS E RASANTES

O Ensanche da Rúa da Praza no ano 1864 perdería todo sentido, se a Rúa de Cartuchos na que desembocaba seguía a manter a súa angostura que oscilaba entre os 2,00 metros e os 4,00 metros de anchura nas súas zonas máis estreitas.

De aí que uns meses despois de aprobado o ensanche a 7,00 metros da Rúa da Praza, cando o propietario da casa número 7 da Rúa de Cartuchos, Ramón Picos, solicita licencia

de obra adxuntando plano datado en outubro de 1864, a Comisión de Policía remite o expediente a Juan de Ciórraga, con vistas a que proceda a un estudio do expediente con referencia, xa non só aos estudos previsto da Rúa da Praza, senón tamén de acordo co expediente coa Praza do Derribo.

Estamos pois ante o caso dunha Rúa, a de Cartuchos, que vai ser sometida a un expediente de Ensanche nos anos 1864 e 1865 como influencia do Proxecto do Mercado - Rúa da Praza por un lado, e por outro polo Proxecto da actual Praza de María Pita (1860).

O expediente sería informado polo xa entón arquitecto municipal Juan de Ciórraga que viña ocupando o cargo desde meses antes. A actitude do Arquitecto Municipal revélanos a firmeza da súa opinión en canto ao xeito de resolver os problemas urbanísticos que se están a plantexar na cidade.

"... O arquitecto municipal non pode menos de lamentar e chamar moi encarecidamente a atención de V.S. sobre a carencia e absoluta necesidade dun plano xeométrico da poboación cun sistema completo de aliñamentos e rasantes a tenor

do terminantemente mandado en varias Reais Disposicións de xeito que as novas construcións se suxeiten aos aliñamentos nel demarcadas e non como sucede ao presente que os aliñamentos se fan para unha construción determinada, orixinándose con isto non poucos disgustos aos particulares nos seus conflitos coa administración local redundando, xeralmente, no prexuicio da riqueza pública e das melloras que a hixiene, o ornato público e a vialidade esixen. Os proxectos de aliñamentos da Rúa de San Xurxo e indicacións das da Torre e Cartuchos (construcións do Sr. Otero y Miranda) nun sentido, e o da Rúa do Sol noutro, son exemplos inconcursos da verdade exposta e aos que de hoxe máis deberá engadirse o que é obxecto do presente expediente..."

O informe de Ciórraga datado en 19 de novembro de 1864, presenta pois unha chamada de atención ao Concello para que supere dunha vez por todas o ir "arrastras" da iniciativa privada, é dicir, ir plantexando respostas aos requerimentos puntuais de edificación dunha casa. Ciórraga, que apenas levaba 11 meses no seu cargo de arquitecto municipal, dí ibas-

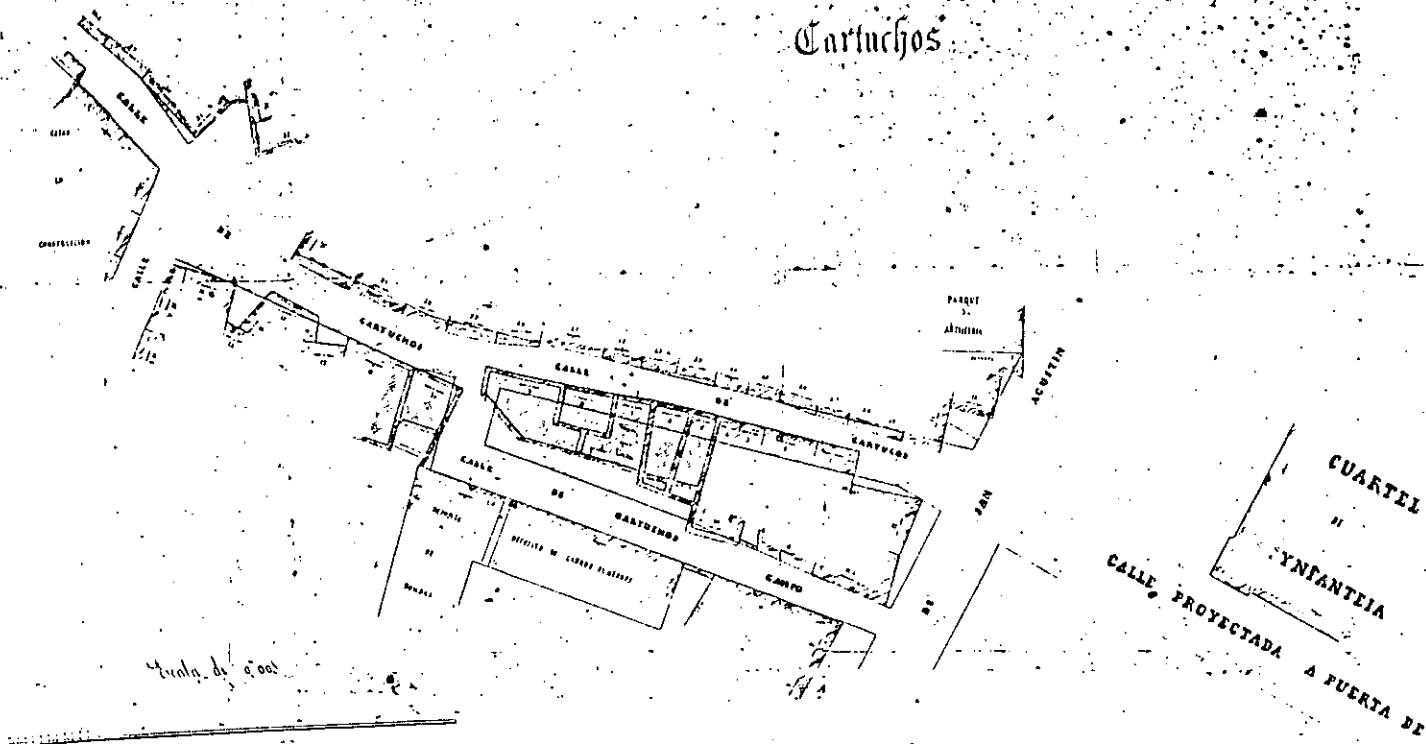
ta! a este xeito de traballo e plantexa a obriga do Concello de asumir as súas responsabilidades no campo do urbanismo e de TOMAR A INICIATIVA coa "redacción do Plano Xeométrico da Poboación" que fixe dunha vez por todas os ALINEAMENTOS a que deben someterse as edificacións.

Este documento é, pois, o remate dun proceso no xeito de entender o urbanismo na segunda metade do século XIX e sitúanos a Juan de Ciórraga como un PROTAGONISTA fundamental na fixación do novo RUMBO a seguir pola administración Municipal que remataría en 1882 coa aprobación dos Planos Provinciais de Aliñamentos Yáñez e Barón para a Pescadería.

A Rúa de Cartuchos contaría co seu "Proxecto de Aliñamento" que, redactado por Juan de Ciórraga, non foi aprobado ata 12 de abril de 1865 debido á "...enfermidade e continuas doenzas que durante todo o inverno alaiaron ao Arquitecto Municipal...".

de alineación de la calle de

Cartuchos

ESPLICACION

Señales adoptadas en este proyecto

- Alinamiento del actual proyecto
- Línea de alineamiento de una plaza
- Línea de alineamiento de la Puerta de Aires
- Línea de alineamiento de la Puerta de Aires
- Línea de alineamiento de la Puerta de Aires
- Línea de alineamiento de la Puerta de Aires
- Línea de alineamiento de la Puerta de Aires
- Línea de alineamiento de la Puerta de Aires
- Línea de alineamiento de la Puerta de Aires
- Línea de alineamiento de la Puerta de Aires

Comisión de la M. de la M.
El Arquitecto municipal
F. de la M.
F. de la M.

Consta dun plano a escala 1:250 e unha memoria na que Ciórraga explica os criterios do trazado do aliñamento proposto:

Consiste fundamentalmente en que a Rúa de Cartuchos pases a ter un ancho de 6,60 metros como unha prolongación da Rúa de Alesón, plantexada con 10,00 metros de anchura no proxecto da Praza de María Pita desde a Porta de Aires.

O seu trazado desenrolaríase en dous tramos: un primeiro tramo no que a base do novo aliñamento serían as casas números 41, 42, 44 e 45, as tres primeiras novas e a última en estado de media vida. E o segundo tramo tomaríase a casa número 11 que era tamén nova.

Os dous tramos da nova Rúa de Cartuchos terían un ancho de 6,60 metros e formaban entre si un ángulo de 10 graos e 27 minutos e axeitábase sensiblemente ás construcións existentes agás na parte por onde habería de recibir o ensanche, os correspondentes aos números 1 ao 9 que na súa meirande parte eran ranchos ruinosos ou no seu estado de derradeira vida.

Aproveitaba Ciórraga para alinear o pequeno Callexón existente na traseira destas casas que daba acceso ao almacén das Bombas municipais e ao depósito de carros fúnebres, callexón que tiña un exceso de ancho na traseira das casas do número 5 ao 9: O novo ancho de 5,10 metros tomado desde a fachada dos almacéns municipais permitiría a compensación da perda de terreo a 5 das 9 casas afectadas polo aliñamento da

Rúa de Cartuchos.

O informe da Comisión de Policía de data 8 de xuño de 1865, apoia a proposta do arquitecto municipal considerando "... que a liña que a devandito facultativo propón para as dúas aceras parécelle desde logo a máis convinte en atención tanto ao gran servicio que ordinariamente está prestando á rúa canto porque é a única que pode adoptarse se se ten presente que ha de desembocar na mesma a que está proxectada en liña recta desde Porta de Aires...".

Sen embargo na sesión de 9 de xullo, o Concello acordou a concesión de licencia "... suxeitando a liña das fachadas anterior e posterior ás mesmas que hoxe teñen sen prexuício das rectificacións que a Comisión de Policía e a Alcaldía determinen ao establecer os zócalos respectivos...".

Habería que esperar a 1885 cando o expediente de ruína tramitado ás casas números 9 e 11 esixiría a redacción dun proxecto que foi presentado en 16 de abril de 1885 por Juan de Ciórraga e segundo o cual, a reparación na parte da traseira da Rúa das Bombas quedaba "... nunha liña paralela á

cabaleiriza tirada a 5,00 metros..." e a liña da Rúa de Cartuchos quedaría definida pola "... liña das números 1 accesorio e 19 da mesma vía...".

Cando en 1888 o propietario da casa número 9 da Rúa de Cartuchos solicita licencia, veráse obrigado a se retirar 2,30 metros ao longo de toda a fachada principal e avanzará sobre a Rúa das Bombas 1,94 metros. A licencia concederáselle de acordo con estas liñas na sesión de 13 de febreiro de 1888, tendo que abonar pola diferenza no avance ao seu favor a razón de 18 ptas/m².

IV. O ENSANCHE DA RUA DO MERCADO: 1873.

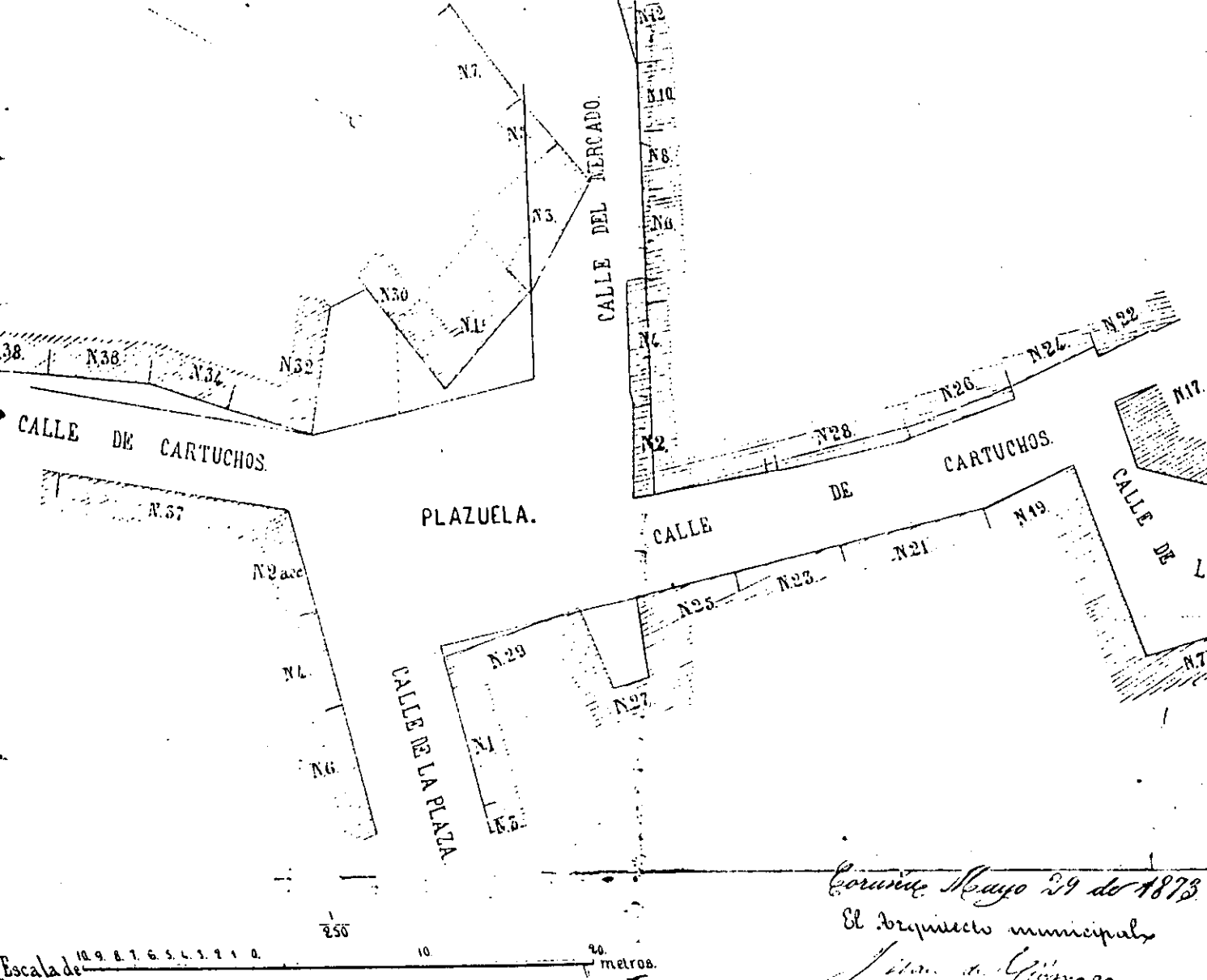
Outra das vías que ía ser obxecto do trazado dun novo aliñamento, sería a Rúa do Mercado na súa confluencia coa Praciña de Cartuchos.

Esta rúa conectaba directamente o Campo da Leña (actual Praza de España), coa Praza do Mercado de San Agustín.

Se ben nas súas embocaduras cara o Campo da Leña e á Rúa de Cartuchos tiña unha gran amplitude, non sucedía así na zona intermedia na que apenas alcanzaba os 3,00 metros de anchura.

De aí que a solicitude do propietario da casa terrea existente de proceder á reforma da cuberta, foi denegada con vistas a que proceda ao derribo e a edifique de nova planta.

Cando presenta unha nova instancia en 1 de maio de 1873, o arquitecto municipal redacta un informe ao que acompaña un plano titulado: "CROQUIS DA PRACIÑA DA RUA DE CARTUCHOS CON EXPRESION DOS ALIÑAMENTOS CORRESPONDENTES A MESMA".

Este plano, a escala 1:250 con data 29 de maio de 1873 e asinado por Juan de Ciórraga, recolle "... do facultativo encargado da formación do plano xeral da poboación, os datos máis precisos para a formación do adxunto croquis da repeti-da Praciña trazando nel, de común acordo co expresado facul-tativo, as liñas que no mesmo aparecen sinaladas con tinta de carmín..."

De acordo coa proposta, a Rúa do Mercado pasa de ter 3,00 metros de anchura a 6,80 metros, sendo trazada o aliñamento en base a unha paralela ás fachadas das casas números 6, 8 e 10 do lado sur da citada rúa.

A casa número 1 avanza sobre a Praciña de Cartuchos, en tanto que a casa número 3 retrocede, pero dado que ambas dúas "... forman entre si unha soa finca...", considérase compensadas as perdas neste último número cos avances no número 1.

A proposta de novo aliñamento é aprobado na sesión de 11 de xuño de 1873.

O expediente de edificación non se tramitaría ata 1876, ano este no que o propietario, Luis Casal, solicita licencia para edificar unha casa segundo planos datados, curiosamente, en decembro de 1873 por Faustino Domínguez, é dicir, tres anos antes.

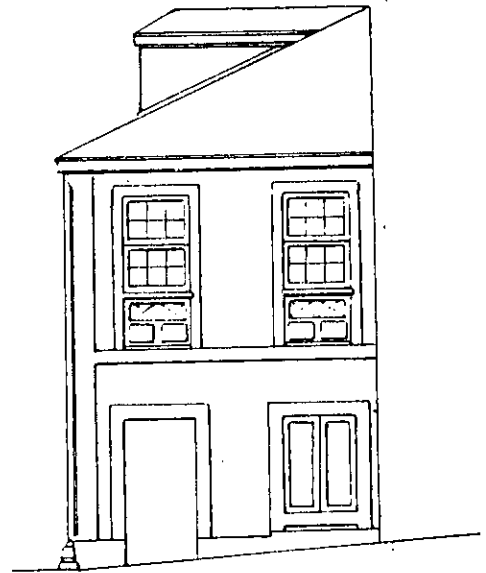
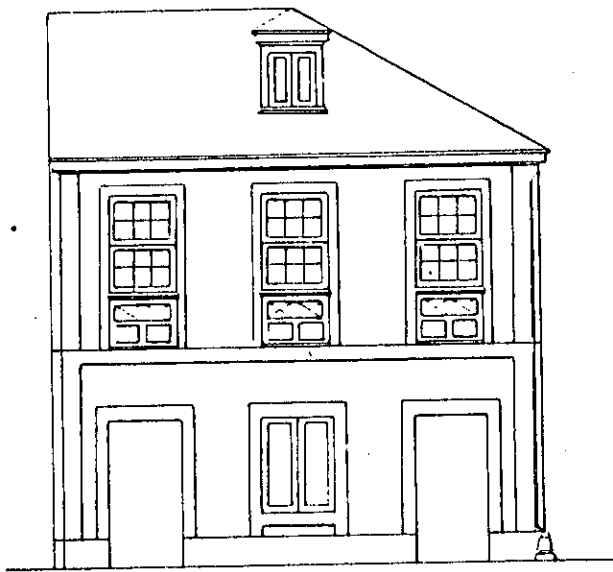

PLANO

para la reedificación de la casa n.º 3 de la
calle del Mercado.

Fachada, 1867.

Fachada lateral.

$\frac{1}{100}$

escala de

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 metros

Lima, Perú, de 1873

Francisco Sarmiento

Consiste nunha casa de planta baixa e piso con bufarda,
que ocupa uns 56,00 m² de superficie en planta; ten un fren-
te á Praciña de 8,00 metros e unha fachada lateral á Rúa do
Mercado de 5,00 metros.

Concédeselle a licencia na sesión de 4 de febreiro de
1876.

PLANOS

para la construcción de un 2.º piso en la
casa n.º 1 de la

Calle del Mercado

Fachada principal

Fachada lateral

Escala: $\frac{1}{100}$ metros

Cornúa y Abul de 1877.

Fuente: Remonza.

Posteriormente, en 1877, solicitaría unha nova licencia para colocar un balcón corrido no primeiro piso e construír un segundo piso con galería segundo proxecto redactado, tamén, por Faustino Domínguez en abril de 1877.

Obtén a licencia en 4 de maio de 1877.

EXPEDIENTES DE RUINA VERSUS NOVO ALIÑAMENTO.

Se pola zona norte non existía unha rede viaria que condujera á nova Praza o que obrigou á apertura e construción da "Rúa da Praza" na súa totalidade, a parte sur estaba formada por unha serie de calexóns que, debido ás súas reducidas dimensións, dificultaban o tráfico de mercancías ou de peatóns.

Eran calexóns transversais da península da Pescadería que subían desde a baía cara a zona alta da península da

Torre e que tiñan unhas dimensións que contrastaban coas longas e algo máis anchas vías lonxitudinais (Real e Panadeiras) que conducían á Cidade Vella.

Estes calexóns (Trompeta, Borbón-Oliva e Anxel-Inferniño) formaban parte, xunto coas venelas existentes, do sistema de evacuación das augas pluviais e residuais da parte alta da península na súa caída á baía.

Así, se observamos un plano da época, vemos como existe unha continuidade no trazado entre a Rúa da Trompeta e a venela existente entre os números 17 e 19 das antigas casas da

mazá da Rúa do Rego de Auga que ten fronte á Mariña.

O mesmo sucede coa Rúa do Borbón (Oliva) que se continúa cunha venela entre os números 43 e 45 da Rúa da Franxa e os números 40 e 42 da Rúa do Rego de Auga e, atravesando esta rúa, continuábase entre as casas que tiñan os antigos números 35 e 36 e que hoxe ocupa a casa número 33 e 35.

Por último, a Rúa do Anxel continuábase coa Rúa do Inferniño e, atravesando a Rúa do Rego de Auga, rodeaba á Casa Rectoral da vella parroquia de San Xurxo indo a desaugar á baía.

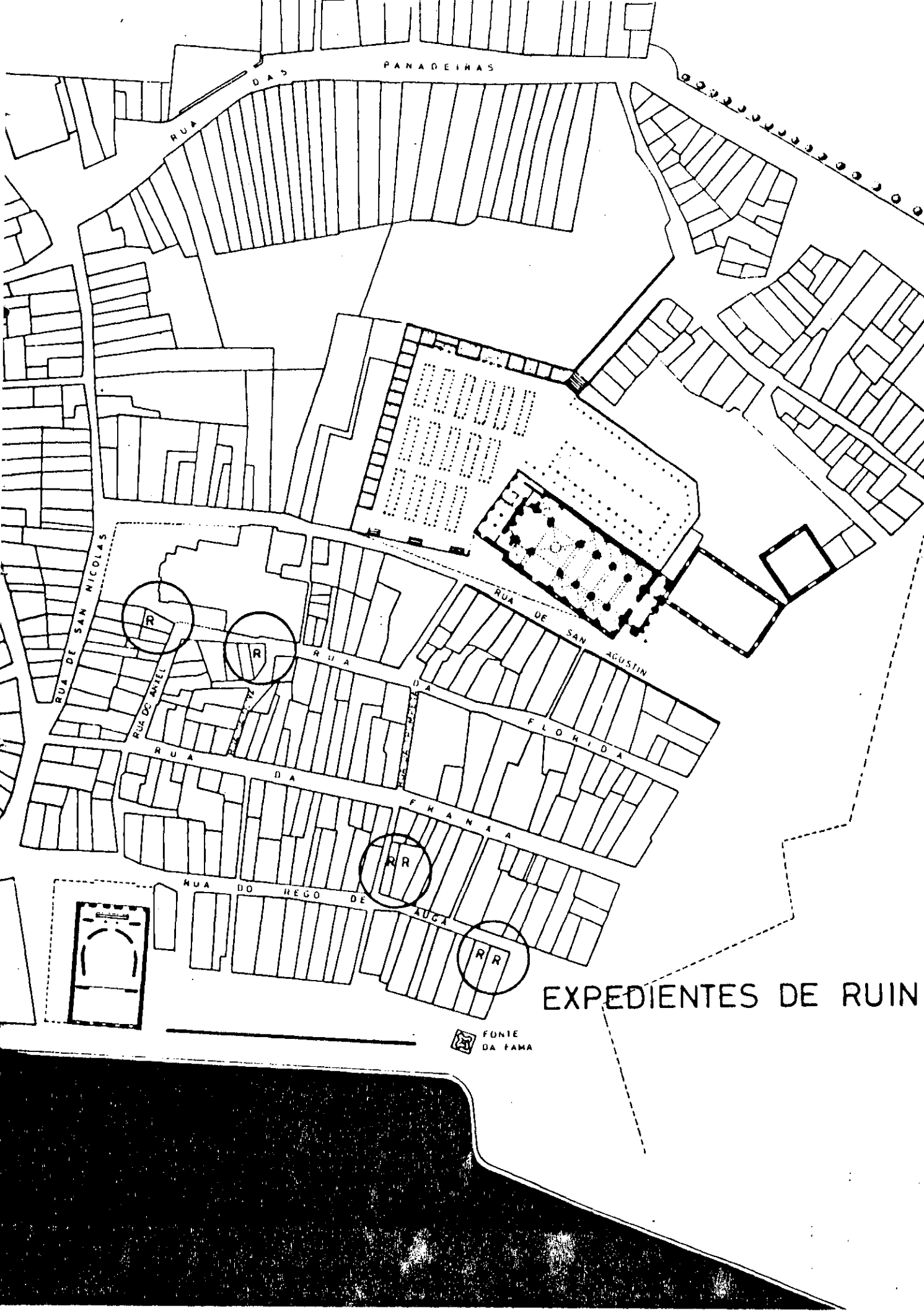
As súas dimensións non alcanzaban os 3,00 metros de anchura polo que as iniciativas para o seu ensanche estiveron no punto de mira do Concello desde o primeiro momento.

A estratexia utilizada nestes casos non foi tanto o trazado de expedientes de aliñamento e ensanche de rúas, como foi na Rúa da Praza e San Agustín nas que non existían edificacións. Neste caso ao estar consolidadas as mazás e ocupadas polas vellas edificacións, o Concello adoptou a estratexia da DECLARACION DE RUINA con vistas a elaborar o

pertinente expediente de expropiación que provocaría a reacción do propietario para edificar e procederíase entón a lle dar unha nova liña.

Na sesión de 3 de outubro de 1837, é dicir, seis meses despois de adxudicada definitivamente no B.O.P. de 25 de maio os terreos da Horta, Campón e Xardín, o Concello abre un expediente de ruina da casa número 8 da Rúa do Borbón (actual Oliva) polo que se requería aos propietarios para que procedesen ao seu derribo. Este expediente sería ultimado en 27 de setembro de 1839 dándolle un prazo de oito días ao propietario para que procedera á súa demolición polo que ao non realizalo, sería o propio Concello en sesión de 8 de novembro o que acordaría demolelo el mesmo.

O mesmo cabe dicir do requeremento acordado na sesión de 19 de xullo de 1839 "... ao dono da casa da Rúa do Anxel, contigua ao atrio de San Nicolás que está sen teito e sen pisos, a edificala ou facer cesión dela, pois que conseguido o seu fondo e o dar que lle siguen cara a Rúa da Florida daríase unha entrada bastante despexada e de suma utilidade.."

PANADEIRAS

RUA
DAS

RUA DE SAN NICOLAS

RUA DO ANTEL

RUA

RUA DE SAN AGUSTIN

FLOHIDA

FANANA

RUA DO REGO DE

AUGA

EXPEDIENTES DE RUIN

FONTE
DA FAMA

O CALEXON DO INFERNIÑO: 1856

O Calexón do Inferniño tiña na zona de contacto coa Rúa da Franxa 1,57 metros de anchura.

Cando a propietaria das casas números 58 e 59 (antigos) da Rúa da Franxa (hoxe número 57) esquina Calexón do Inferniño, solicita liña para proceder á súa reconstrucción "... por se achar en mal estado..." o informe do arquitecto municipal abunda na idea da necesidade da mellora do "...an-gosto Calexón do Inferniño que colinda coa número 59..." con vistas a que adopte o "... mesmo ancho que aproximadamente ten a do Anxel..." polo que propón a mellora que consiste en "... facer desaparecer toda a casa número 59 e unha gran parte da que polo seu testeiro, áchase sinalada co número 19 sa referida do Inferniño...".

Proposta que é aceptada polo propio Presidente da Comisión de Policía que suxire "... se propoña á recorrente dona María Marey, dona da devandita casa número 59 a venda en beneficio público polo seu xusto precio e previa a correspon-

dente tasación pericial..." non coincide esta opinión co resto dos membros da Comisión de Policía os cuais consideran que de nada sirve ensanchar a Rúa do Inferniño pola entrada da Franxa expropiando a casa número 59 e o número 1 do Inferniño, senón se expropian as dúas casas que configuran a boca de entrada pola Rúa do Rego de Auga, asemade opinan que "... non merece semellante sacrificio dar ao Calexón do Inferniño o ancho aínda que non sexa, senón aproximadamente que ten a Rúa do Anxel que está ao seu fronte, pois, non pasa de ser de pouca concorrencia e dun servicio aillado como que pola parte da Igrexa de San Nicolás onde conclue con escalinata para entrar no atrio non poden transitar carros e apenas cabaleirías..." polo que propón que se retire simplemente unha vara (83 cm.) ou catro cuartas e media, é dicir, que a rúa queda co mesmo ancho que ten entrando no mesmo desde a Rúa do Rego de Auga, ou sexa, 2,40 metros.

Esta alternativa será aprobada na sesión de data 26 de maio de 1856 polo que cando en xuño solicita a licencia de construción para "...reedificar as devanditas casas forman-

do unha das dúas (...) achándose enteiramente conforme a
pechar das catro cuartas e media que para dar maior ensanche
do Calexón do Inferniño, deberanse deixar da parte do terreo
correspondente á expresada número 59..." o expediente é tra-
mitado concedéndoselle a correspondente licencia na sesión
de 5 de xuño de 1856.

A RUA DO BORBON (Hoxe OLIVA): 1843

O expediente da casa número 8 da Rúa da Franxa, esquina Rúa do Borbón. Licencia 26 de xaneiro de 1843

Na sesión de 13 de xaneiro de 1843 estúdiase un informe da Comisión de Policía no que plantexaba a necesidade de ensanchar a Rúa do Borbón dada a súa estreitez. Para iso a Comisión de Policía apoia a proposta do arquitecto "... tendo que desaparecer a casa número 8 da Rúa da Franxa..." que forma esquina coa Rúa do Borbón.

O 16 de febreiro sería o propietario da citada casa o que, coñecedor da vontade municipal de "... ensanchar o Callexón de Borbón e estando esta determinación pendente, tan só polo método de indemnización ao que trata de reedificar a casa número 8 da Rúa da Franxa que pola parte sur pecha o Callexón...".

EXPEDIENTES DE EXPROPIACION

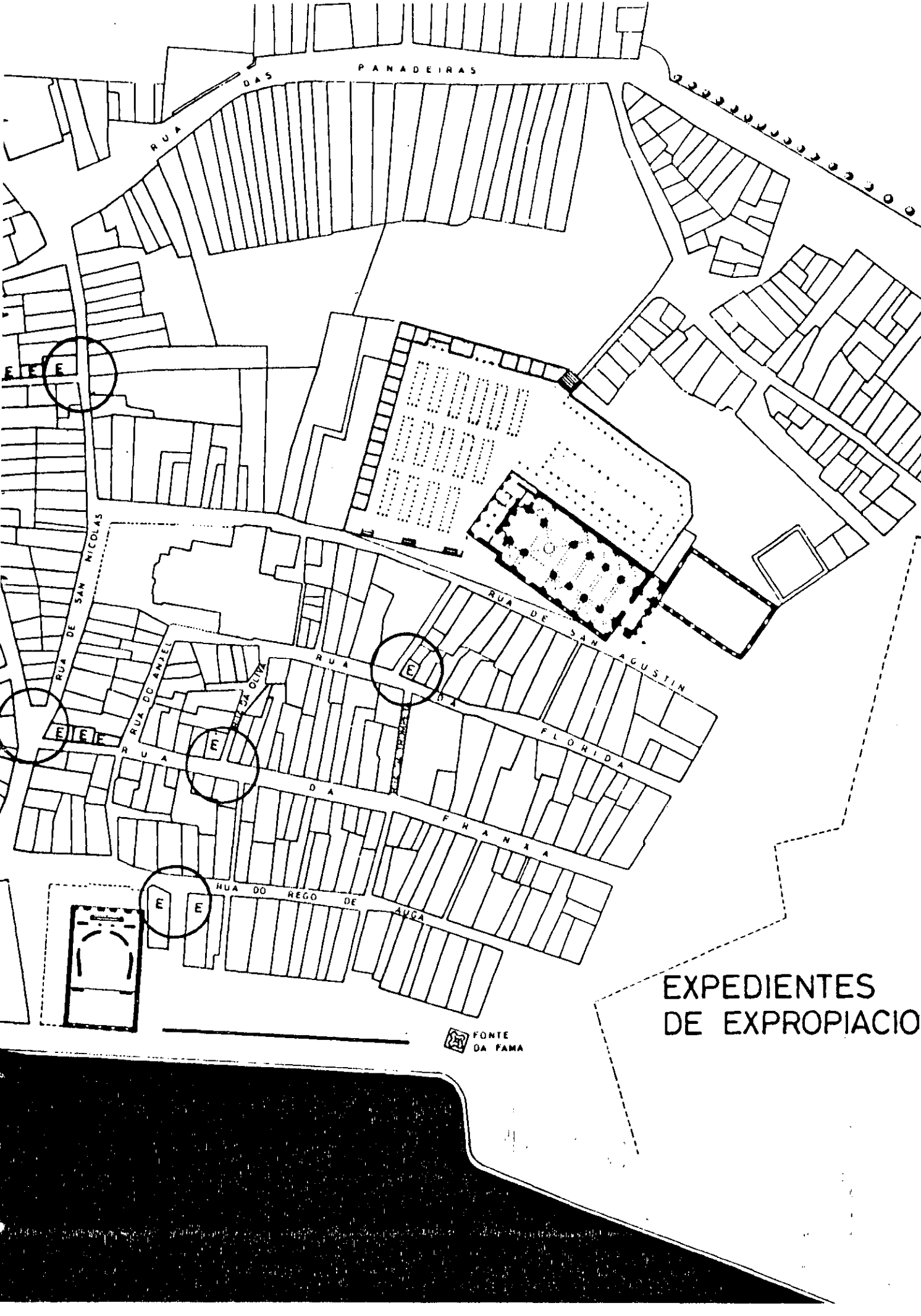
Das dezasete casas cuia expropiación se decidiu no ano 1859, catro estaban relacionadas directamente cos accesos ao Mercado de San Agustín, é dicir, a cuarta parte das expropiadas, e afectaban unicamente a DOUS PUNTOS DE CRUCE da rede viaria lonxitudinal coas transversais:

-- O PUNTO DE CONFLUENCIA DAS RUAS FRANXA - SAN NICOLAS E BAILEN.

-- O PUNTO DE CRUCE DA ESTREITA DE SAN ANDRES E SAN NICOLAS.

E dicir, dous puntos ao longo da vía transversal de maior anchura pola que se accedía, tanto peatonalmente, como a nivel de tráfico rodado á Rúa de San Agustín desde a Pescadería: Esta vía era a vía de San Nicolás.

A imposibilidade de acceso rodado pola Rúa da Praza que salvaba o gran desnivel existente cunhas escalinatas, e a angostura dos Calexóns da Trompeta, Inferniño, Anxel e Borbón, convertía á Rúa de San Nicolás en elemento fundamen-

EXPEDIENTES DE EXPROPIACIO

FONTE
DA PAMA

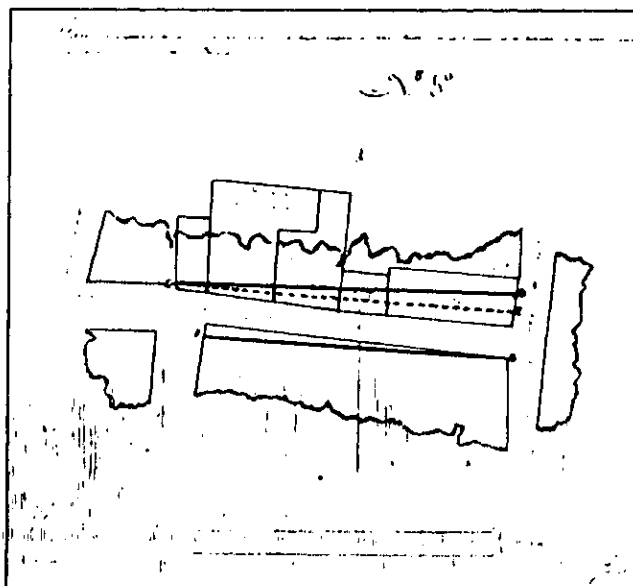
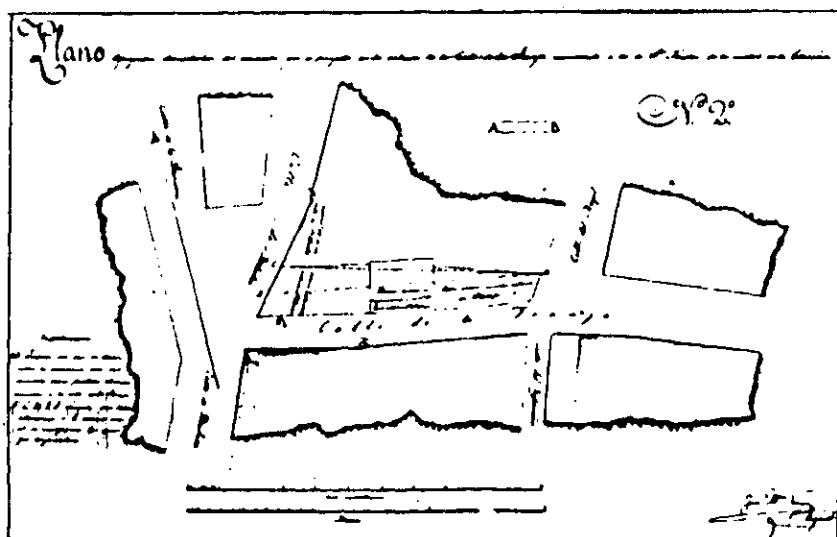
tal na consecución da accesibilidade ao Mercado.

O ensanche e apertura da Rúa da Praza xunto coa Rúa de Cartuchos e o ensanche e novo aliñamento da Rúa de San Agustín, conseguidos amolos dous na década 1840-1850, aínda que non chegaran a materializarse totalmente ata a década dos 50, desprazaba os puntos de conflitos aos puntos de encontro da Rúa de San Nicolás coas vías lonxitudinais.

E nese sentido, os "Planos Topográficos" números 2 e 5 con vistas a proceder a expropiación das casas números 1, 2 e 3 da Rúa da Franxa e números 22 e 23 da Estreita de San Andrés, enlazan directamente coa política urbanística levada adiante polo Concello non tanto de "alinear" rúas (o que se producía "arrastras" da iniciativa privada e a medida que se solicitaban licencias de construción), senón de sinalar PUNTOS NEURALXICOS da TRAMA VIARIA cuxa mellora era inaprazable.

Hai pois, unha diferenza de actitude: O Concello non espera a que sexa o particular o que solicita a liña para proceder entón á súa fixación como viña ocorrido nos múlti-

ples expedientes habidos, senón que toma a iniciativa PUN-
TUALMENTE, e procede "por utilidade pública" de acordo co
artigo 1 do Regulamento de Expropiación Forzosa de 1836,
a proceder a abrir o correspondente expediente a partir dos
"PLANOS TOPOGRAFICOS" levantados por José María Noya.

2.3 O CONVENTO DE SAN FRANCISCO: HOSPITAL MILITAR.

Enrique Vedía, nas páxinas 254 e 255 do seu libro sobre Historia y Descripción da cidade de A Coruña, describe:

"... Este Convento, segundo un cronista da Orde, foi fundado cara os anos 1214 por un discípulo do Patriarca que éste enviou desde Compostela (...). A fundación fíxose no mesmo sitio no que está (...). A primeira obra destruíuse e incendiouse en 1591 para impedir o acceso dos ingleses á Praza. Reedificouse despois a beneficio de cuantiosas esmorgas que se recibiron da Coroa, da cidade e de moitos particulares devotos. Cando se extenderon os muros, abrazouse o edificio quedando dentro do recinto..."

Novamente sufriu outra ruína en 1651 co motivo da voadura do Cuartel de Pólvora que estaba onde está hoxe o Xardín de San Carlos, pero acudiu ao amparo da piedade pública e se recompuxo todo así na Igrexa, como no Convento.

Na sesión da "Xunta de Enaxenación de edificios e efectos dos Conventos Suprimidos" de 28 de outubro de 1836, acordouse propor "... a aplicación do de San Francisco para Hospital Militar en consideración a que non corresponde o actual pola súa estreitez á gornición ordinaria da Praza..."

O conxunto obxecto da desamortización, estaba composto polo CONVENTO e polas HORTAS DO CONVENTO, extendéndose ao longo de 150,00 metros tras o Convento de Santo Domingo.

A peza parcelaria lindaba ao leste cos acantilados que caían sobre o mar e nos que no século XVI, tiñase construído a muralla que pechaba a cidade por esa zona.

Ao oeste, un camiño corría ao longo de todo o fronte e afastábao da Cidade Vella.

Ao norte, situábase a Maestranza de Artillería coa que lindaba a Horta do Convento ao longo duns 50,00 metros.

Ao sur, situábase o edificio do Convento e a Igrexa de San Francisco lindando coa Igrexa do Santo Espírito.

A superficie total ocupada era duns 7.000,00 m².

2.4 A DESAMORTIZACION DO CONVENTO DE SANTO DOMINGO.

2.4.1. A PROPOSTA DA "XUNTA DE ENAXENACION DE EDIFICIOS E CONVENTOS SUPRIMIDOS": O CONVENTO DE SANTO DOMINGO PARA CUARTEL DE ARTILLERIA.

Segundo Vedía, o primeiro Mosteiro de Santo Domingo, situábase á saída de Porta de Aires próxima á muralla, em-
prazamento que ocupou ata o ano 1589 en que foi destruído no
ataque perpetrado por Drake sobre a cidade.

Posteriormente, instalouse na zona norte da Cidade Ve-
lla ocupando media hectárea, lindante polo oeste co Convento
das Bárbaras, e polo leste, coa antiga Casa da Moeda conver-
tida en Cuartel de Infantería a mediados do século XVIII
(1740-1750).

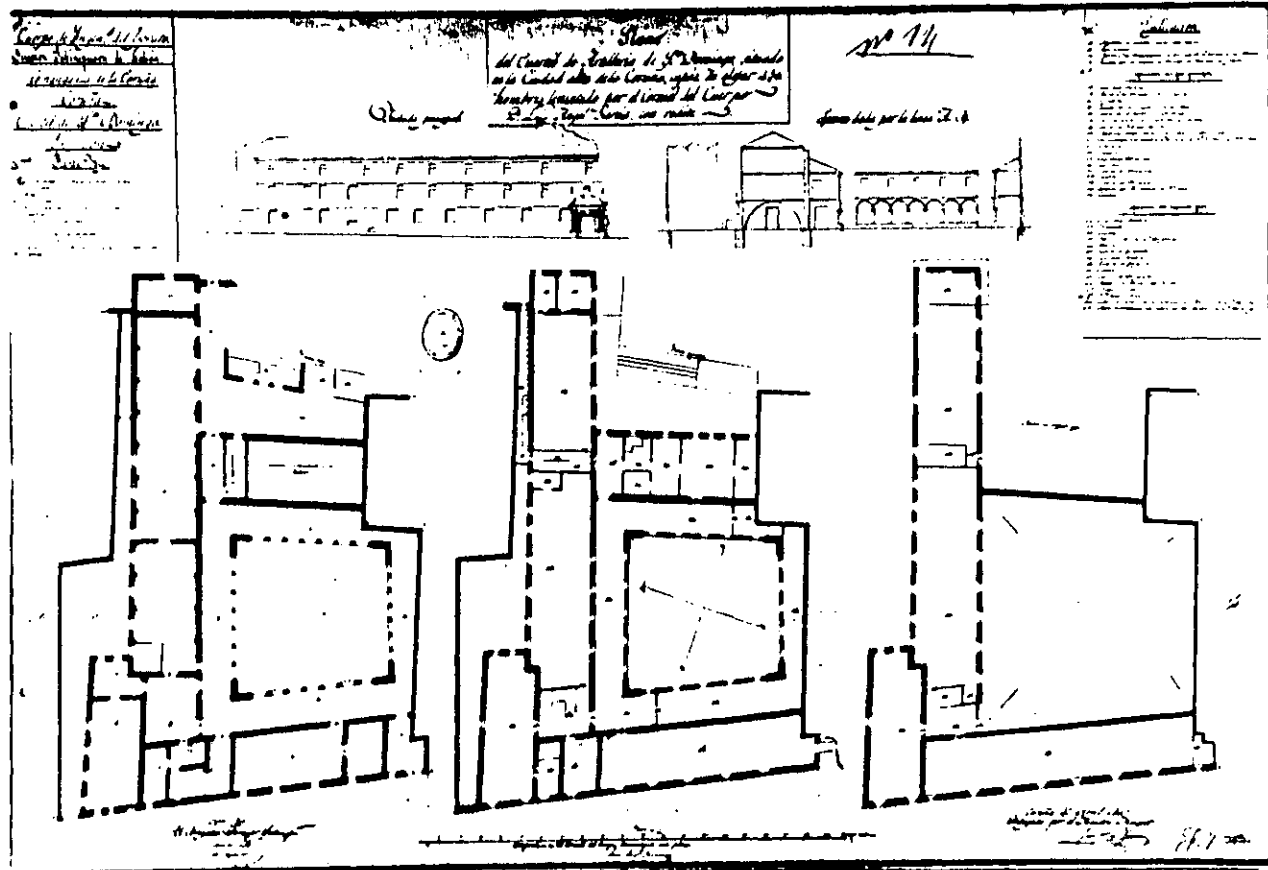
Na sesión de 28 de outubro de 1836, a Xunta de Enaxena-
ción de Edificios dos Conventos Suprimidos acordou propor o
"... Convento de Santo Domingo para Cuartel...", destino es-
te ao que foi adicado desde aquel momento.

Vedía dí: "... Desde a súa supresión, serviu de Cuartel

sufrindo considerables deterioros; no día reparouse con es-
mero todo o edificio para colocar nel definitivamente o Rexe-
mento de Artillería deste Departamento...".

A reparación á que se refire Vedía, é a bó seguro a que
figura debuxada no plano de data 1 de abril de 1847 obrante
no Servicio Histórico Militar.

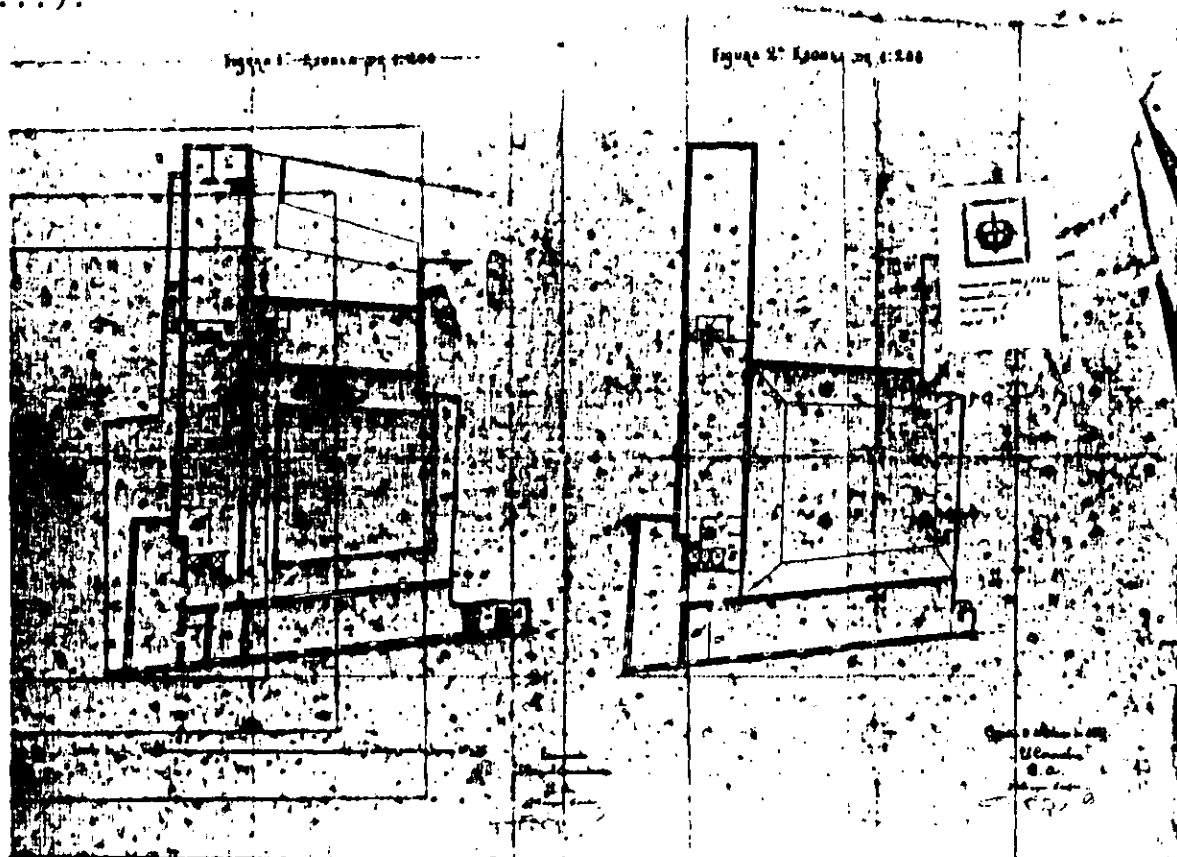

O "Plano do Cuartel de Artillería de Santo Domingo, situado na Cidade Alta de A Coruña, capaz de aloxar 450 homes, levantado polo Coronel do Corpo, don Luis Angel García, con rodete..." refléxanos, a bó seguro, o estado definitivo das obras realizadas no antigo Convento desde a súa desamortización en 1837 ata a data de levantamento de 1847.

O plano móstranos un edificio, de planta baixa e dúas plantas, lindante polo lado dereito cunha longa venela ou patio estreito en toda a profundidade do edificio na que se situaban as letrinas e que o separa do Convento de Santa Bárbara e ao que ventilaban nas tres plantas as "cuadras" ou grandes locais nas que se aloxaba a tropa.

Polo lado dereito, lindaba co muro da Igrexa de Santo Domingo que non foi sometida ao proceso desamortizador.

No centro dispoñíase o claustro en torno ao patio do antigo Convento arredor do que se habilitaron as antigas dependencias do mesmo para usos propios do novo establecemento (almacéns, calabozos, corpos de garda, cuartos de sarxentos, etc...).

Nuns planos con data de 1887 nos que se recolle o estado do edificio cuarenta anos despois, éste mantense practicamente igual, sen variacións dignas de mención.

2.4.2 A SUBASTA DAS FINCAS QUE PERTENCERON AO CONVENTO

Ao igual que sucedese coa Desamortización dos Bens pertencentes ao Convento de San Agustín, neste caso de Santo Domingo, mentres o edificio do Convento e as Hortas són re-tidos pola Administración Militar co obxecto de destinalos a cuarteis, de acordo co decidido na sesión de 28 de outubro de 1836, sen embargo o resto das fincas que pertenceran ao Convento, foron subastados días despois e adxudicadas a particulares.

Así no Boletín Oficial da Provincia de A Coruña, número 215 de data 12 de decembro de 1836, é dicir, mes e medio despois do acordo referido ao Convento, sae publicado a disposición da Xunta de Bens Nacionais de 1 de novembro pola que se anuncia o remate das "... fincas que pertenceron ao suprimido Convento de Santo Domingo..." para 40 días despois de publicado o anuncio que se cumprirían o 20 de xaneiro de 1837.

A relación de fincas é a seguinte:

- Unha casa sita na Rúa da Fonte de San Andrés 34
composta de piso baixo con tenda e un alto ocupando unha área de 870 pés.
- Unha casa na Rúa Real 79 cun patio posterior.
- Un almacén sito na Rúa da galera 26
- Un "sitio de casa" no Cantón Pequeno 7
- Unha casa na Rúa de San Andrés 26 cun patio posterior.
- Unha casa na Rúa de San Andrés 27 cun patio posterior.
- Unha casa na Rúa da Amargura 14.
- Unha casa na Rúa de Santo Domingo 11 cun patio posterior.
- Unha casa na Rúa de Santo Domingo 12.
- Unha casa na Rúa de Santo Domingo 16 cun patio posterior.
- Unha casa na Rúa de Santo Domingo 17.

É dicir, nove casas, un almacén e un "sitio de casa".

Das nove casas é interesante salientar que, practicamente todas elas, teñen tenda, adega ou almacén na planta baixa e logo outro piso (6 casas) ou dos pisos (2 casas) ou incluso só de planta baixa (1 casa).

O resultado da subasta saiu publicado nos B.O. da Provincia, números 13 (data 23 de xaneiro) e 15 (data 26 de xaneiro) nos que segundo os que as fincas foran adxudicadas nas seguintes "posturas máis altas":

B.O. da Provincia de 23 de xaneiro:

- Casa na Rúa de San Andrés 34 26.000 reais
- Casa na Rúa Real 79 105.000 reais
- Almacén na Rúa da Galera 26 29.500 reais
- Solar de casa no Cantón Pequeno 7 14.500 reais
- Casa na Rúa de San Andrés 26 67.000 reais
- Casa na Rúa de San Andrés 27 60.100 reais
- Casa na Rúa da Amargura 14 10.000 reais
- Casa na Rúa de Santo Domingo 11 12.700 reais

B.O. da Provincia de 26 de xaneiro:

- Casa na Rúa de Santo Domingo 12 9.100 reais
- Casa na Rúa de Santo Domingo 16 30.000 reais
- Casa na Rúa de Santo Domingo 17 6.100 reais

Neste mesmo Boletín aparecían publicadas as subastas das sete casas que pertencieran ao Convento de San Agustín.

Polo tanto, todas as edificacións, as nove casas e o
almacén xunto co solar, foron adxudicadas na primeira su-
basta.

3. 1836-1854: AS CONSECUENCIAS URBANISTICAS DA DESAMORTI- ZACION DE MENDIZABAL.

O século XIX foi o tempo da caída do Antigo Réxime e do nacemento e instauración dunha nova sociedade.

O seu derrumbe non foi puntual nin automático.

Durou anos e varias xeracións interviron nun longo proceso con movementos de avances e retroceso que desembocaron no trunfo da Revolución Liberal.

As cidades son un testigo vivo de como as profundas transformacións políticas, económicas e sociais acaecidas, deixaron pegadas profundas, aínda hoxe perceptibles no seu tecido no que podemos observar con nitidez, a pesar dos anos transcorridos, ata que punto estamos a vivir en estruturas e paisaxes urbanas, fiel reflexo das decisións adoptadas no pasado século.

Decisións as veces de carácter exclusivamente político, pero que desencadearon unha serie de consecuencias de índole urbanística de gran transcendencia na confirmación da estruc-

tura actual dos Centros Históricos: moitos dos problemas que hoxe estánse a plantexar hai que referilos, para a súa correcta análise e busca de solución, ao tempo histórico do que estamos a falar.

Un tempo, o século XIX, no que o trunfo das doutrinas liberais culminan coa implantación do Estado Liberal-Burgués (1833-1844), iniciándose profundas transformacións e, entre elas, dúas de singular envergadura: A decadencia dos estamentos privilexiados e o ascenso da burguesía e das clases sociais medias.

Unha burguesía que desde os diferentes eslabóns do PODER, vai adoitar unha serie de medidas cara axeitar as velhas estruturas urbanas dos asentamentos medievais ás súas necesidades como clase.

Para acadalo, servírase dun instrumental xurídico que lle permita controlar áreas da cidade que, ata ese momento, eran patrimonio das Ordes Relixiosas ou estaban sometidas á xurisdicción militar: AS LEIS DESAMORTIZADORAS deixaran expédito o campo para a consecución dos seus obxectivos.

A cidade de A Coruña contaba, segundo un texto de Bernardo del Río a fins do século XVIII, con catro parroquias (Santa María del Campo, Santiago, San Nicolás e San Xurxo); tres conventos de relixiosos (Santo Domingo, San Francisco e San Agustín) e dous conventos de monxas (Claras e Capuchinas).

O Real Decreto de 19 de febreiro de 1836 (Decreto de Mendizábal) abre a posibilidade de iniciar unha fase fundamental no proceso desamortizador ao considerar que "... quedan declaradas en venda desde agora, todos os bens raíces de calquera clase que teñan pertencido ás comunidades ou corporacións relixiosas extinguidas e as demais que fosen adxudicados á Nación por calquera título ou motivo, e tamén todos os que en adiante o fosen desde o acto da súa adxudicación...".

Por Real Decreto de 13 de setembro de 1836, creouse na cidade de A Coruña a "XUNTA DE ENAXENACION DE EDIFICIOS E EFECTOS DOS CONVENTOS SUPRIMIDOS", organismo que nunha das súas primeiras sesións, en data de 28 de outubro, acordou

"... propor á S.M, sen prexuício de admitir, como agora admite, proposición sobre compra ou adquisición dos conventos relixiosos desta cidade, a aplicación do de San Francisco para Hospital Militar en consideración a que non corresponde o actual pola súa estreitez á gornición ordinaria da praza; o de Santo Domingo para cuartel e o de San Agustín para colocar a intendencia coas oficinas de amortización, Goberno Civil e Deputación Provincial en razón da economía que resultará co aforro de alugueres..."

Co acordo da "XUNTA DE ENAXENACION", polo tanto, os tres conventos relixiosos, Santo Domingo, San Francisco e San Agustín, quedaban adscritos a novos usos, os dous primeiros, situados na Cidade Vella, de carácter militar, e o terceiro, ubicado na Pescadería, de índole administrativa.

Esa tendencia a desprazar os usos administrativos cara o arrabalde da Pescadería, ía continuar nos anos seguintes cando o Concello Coruñés resulta adxudicatario dos terreos, horta e campón de San Agustín en 21.412 reais de vellón (subastados o 25 de maio de 1837), ao tempo que en 1838 o Con-

cello destina o antigo edificio do Convento de San Agustín para Casa Consistorial. As decisións posteriores implicarán un cambio de usos total desa zona da Pescadería.

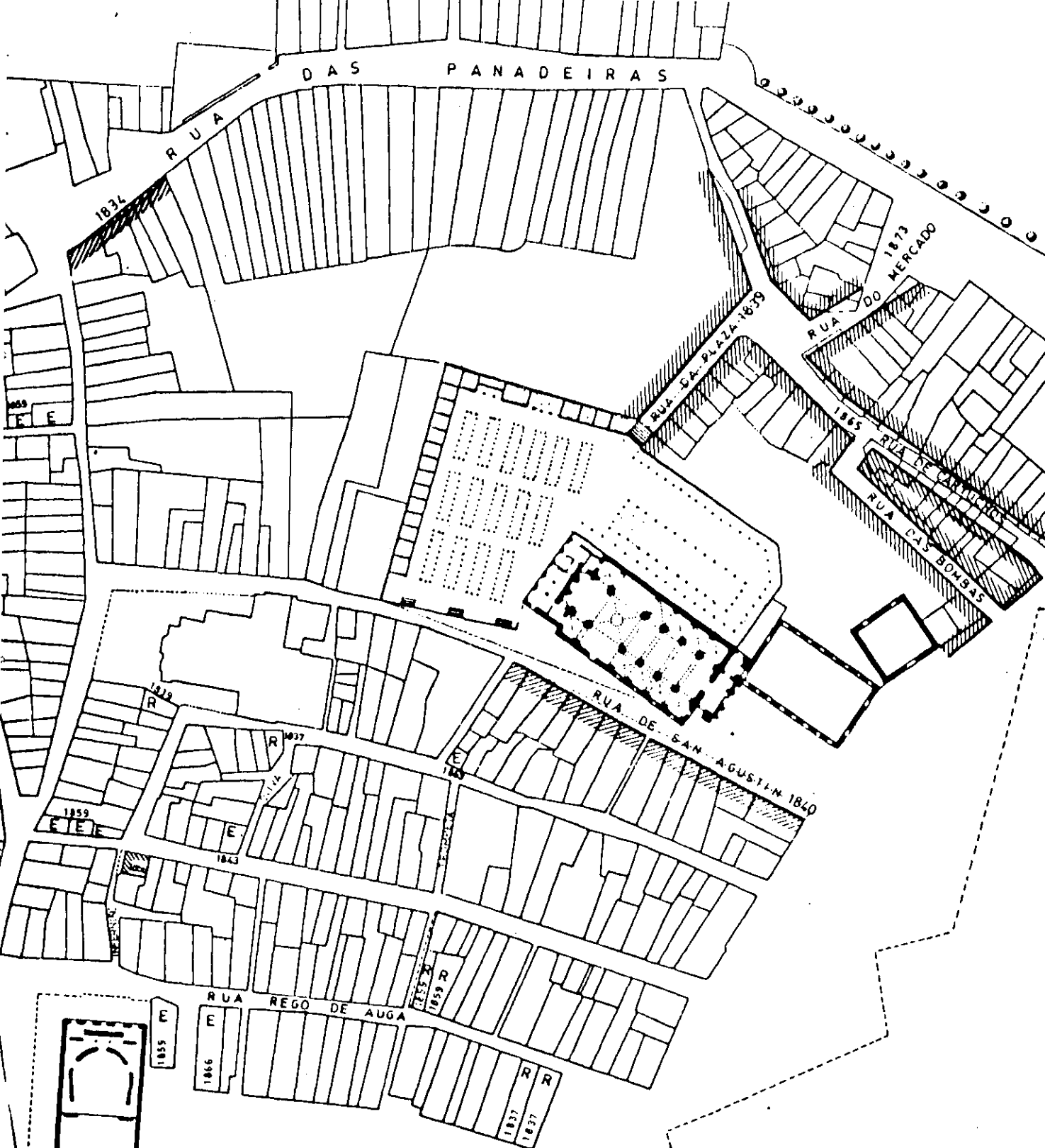
Así será no propio 1837 cando o Concello adopte a decisión de facer na horta, campón e xardín de San Agsutín "... unha PRAZA PUBLICA para mellor servicio e utilidade..." encargando na sesión de 6 de marzo de 1838 a José María Noya, daquela arquitecto municipal, que planee a nova praza de abastos.

Posteriormente, en 13 de decembro de 1838, segundo Tettamancy, será habilitado o Convento de San Agustín para "Casa do Pobo".

Por último, os terreos da vella Igrexa de San Xurxo, pasarán tamén á Xunta Provincial de Beneficencia para a construción dun Teatro.

Vemos, pois, como a beira leste da Pescadería, aquela zona máis próxima á Cidade Vella, vai resultar ser o espacio no que se ubican, en pouco máis de dous anos (1836-1838), o Mercado ou Praza Pública, a Casa Consistorial, o Teatro e,

posteriormente envolvendo ao Teatro, o Goberno da Provincia e a Deputación Provincial. Nas súas proximidades e durante a segunda metade do século XIX, a burguesía coruñesa fixará a súa área de residencia nunha franxa que vai desde Porta Real ata a Porta da Torre de Abaixo. Para conseguir este obxectivo, será preciso que se abra un novo proceso desamortizador, A DESAMORTIZACION DE MADOZ DE 1854, que posibilite a apropiación privada dos terreos públicos ocupados ata ese momento polas murallas de terra (Cidade Vella e Pescadería) e mar (Camiño da Mariña).

FONTE
DA FAMA

- NOVOS ALINEAMENTOS
- R: ACORDO MUNICIPAL DE DECLARACION DE RUINA
- E: ACORDO MUNICIPAL DE EXPROPIACION

UNIVERSIDADE DA CORUÑA
Servicio de Bibliotecas

1700757528

A CORUÑA

A construción
da cidade liberal

XOSE LUIS MARTINEZ SUAREZ

A CORUÑA:
A CONSTRUCCION DA CIDADE LIBERAL

VOLUME II

XOSE LOIS MARTINEZ SUAREZ
ARQUITECTO

Tese Doutoral dirixida por
Xosé Bar Boo
Dr. Arquitecto

* CAPITULO III : A DESAMORTIZACION DE MADOZ

1. A DESAMORTIZACION DE MADOZ

2. OS CAMPOS DA ESTRADA E DE SAN AGUSTIN E AS MURALLAS
DA CIDADE VELLA

2.1 O SEculo XVIII: AS MURALLAS DA CIDADE VELLA E
OS PROXECTOS DE FORTIFICACION

2.2 AS INICIATIVAS DE DERRIBO DAS MURALLAS DA CIDADE
VELLA: REVOLUCION LIBERAL E DERRIBO

2.3 AS DIVERSAS PROPOSTAS DE CONSTRUCCION NOS TERREOS
DO DERRIBO: 1838-1860

2.4 A PROPIEDAD DOS TERREOS

2.4.1 O CONCELLO SOLICITA A RAINA A VENDA DOS
TERREOS

2.4.2 A R.O. DO 27 DE ABRIL DE 1859

2.4.3 O "PLANO DUNHA PARTE DO TERREO DAS ARRUI-
NADAS DEFENSAS DA CIDADE ALTA..."

2.4.4 O DERRIBO DA PORTA REAL E DA PORTA DE AIRES

2.4.5 A ENTREGA DOS TERREOS A FACENDA CIVIL

2.5 A PRAZA

2.5.1 ANTECEDENTES

2.5.2 OS CONCURSOS DE PROXECTOS

2.5.3 OS ESTUDIOS PREVIOS

2.5.4 AS BASES PARA O "PROXECTO DE NOVA POBOA- CION"

2.5.5 O ENCARGO

2.5.6 O PROXECTO

2.6 OS SOLARES

2.6.1 OS SOLARES PARA EDIFICIOS PUBLICOS

2.6.2 OS SOLARES PARA EDIFICACIONES PRIVADAS

2.7 A SUBASTA DOS SOLARES

2.7.1 O ANUNCIO

2.7.2 A TASACION OFICIAL

2.7.3 AS SUBASTAS

A.- A PRIMEIRA SUBASTA

B.- A SEGUNDA SUBASTA

2.7.4 OS ADXUDICATARIOS

2.8 AS EXENCIONS

2.9 AS OBRAS DE URBANIZACION

2.9.1 O DESMONTE E NIVELACION

2.9.2 O ALCANTARILLADO

2.9.3 O ESPACIO CENTRAL

2.10 AS MODIFICACIONES

2.11 A EDIFICACION

2.12 AS CONSECUENCIAS DO PROXECTO DA PRAZA

2.12.1 A REFORMA URBANA: OS PROXECTOS DE ALIÑAMENTO E ENSANCHE DE RUAS

2.12.2 A RENOVACION URBANA:

A.- OFERTA DE SOLO - AMPLIACION DE SOLO

B.- CONSOLIDACION DO CENTRO

C.- A RENOVACION URBANA NA BEIRAMAR

D.- A REESTRUCTURACION SOCIAL DA CIDADE:

O HABITAT BURGUES

E.- OS NOVOS TIPOS: A CASA DE RENDA

O ECLECTICISMO E O TRUNFO DA GALERIA

CAPITULO III

1. A DESAMORTIZACION DE MADOZ

O proceso desamortizador vai iniciar a súa etapa culminante na cidade de A Coruña coa Desamortización de Madoz.

Os terreos ocupados polas murallas da Cidade Vella e da Pescadería, así como os do Areal do Orzán, van ser PARCELADOS e SUBASTADOS en remate público.

A Lei de Madoz de 12 de maio de 1855 e a Instrucción de 31 de maio do mesmo ano, van ser o amparo legal que faga posible a realización ás grandes operacións de PARCELACION citadas.

Nos casos das Murallas da Cidade Vella e das Murallas da Pescadería, as operacións consisten no trazado entorno a un espacio libre, unha praza, dunha serie de mazás debidamente parceladas: Estas parcelas ou solares, como veremos, teñen unhas dimensións e unha formas excepcionais se as comparamos coas existentes no ámbito da Cidade Vella e Pescadería.

A especificidade do proceso desamortizador en A Coruña, está na introducción no mercado de solo de case 200 solares de características especiais nunha cidade que ten en 1857 apenas 27.000 habitantes.

Serán destinados a ser ámbitos residenciais da burguesía coruñesa e neles, OS TIPOS edificatorios da casa burguesa, atoparán o banco de experimentación durante o último tercio do século XIX.

Por razóns de carácter metodolóxico dividimos este Capítulo en dous grandes apartados:

3.2 A DESAMORTIZACION DAS MURALLAS DA CIDADE VELLA que titulamos: "OS CAMPOS DA ESTRADA E SAN AGUSTIN E AS MURALLAS DA CIDADE VELLA".

3.3 A DESAMORTIZACION DAS MURALLAS DA PESCADERIA que titulamos: "O CAMPO DO CARBALLO E AS MURALLAS DA PESCADERIA".

Son procesos que se amparan na lexislación de Madoz, pero que, temporalmente, están distanciados en dez anos.

As murallas da Cidade Vella son parceladas e subastadas ao longo dos últimos meses de 1860.

Os solares resultantes da parcelación das Murallas da Pescadería son subastados ao longo da década de 1870, entre 1871 e 1876.

Un caso singular no proceso desamortizador está representado polo Areal do Orzán. A súa singularidade estriba na consideración de "Bens de Propios" ou do común dos terreos do Areal, circunstancia esta que impulsará á Administración Municipal a acordar a súa subasta de acordo co Decreto de 1849.

Asemade, un segundo aspecto é de salientar: Se a desamortización dos terreos das murallas serían ámbitos residenciais da burguesía coruñesa, os do Areal do Orzán serían os enclaves das industrias e almacéns desa burguesía.

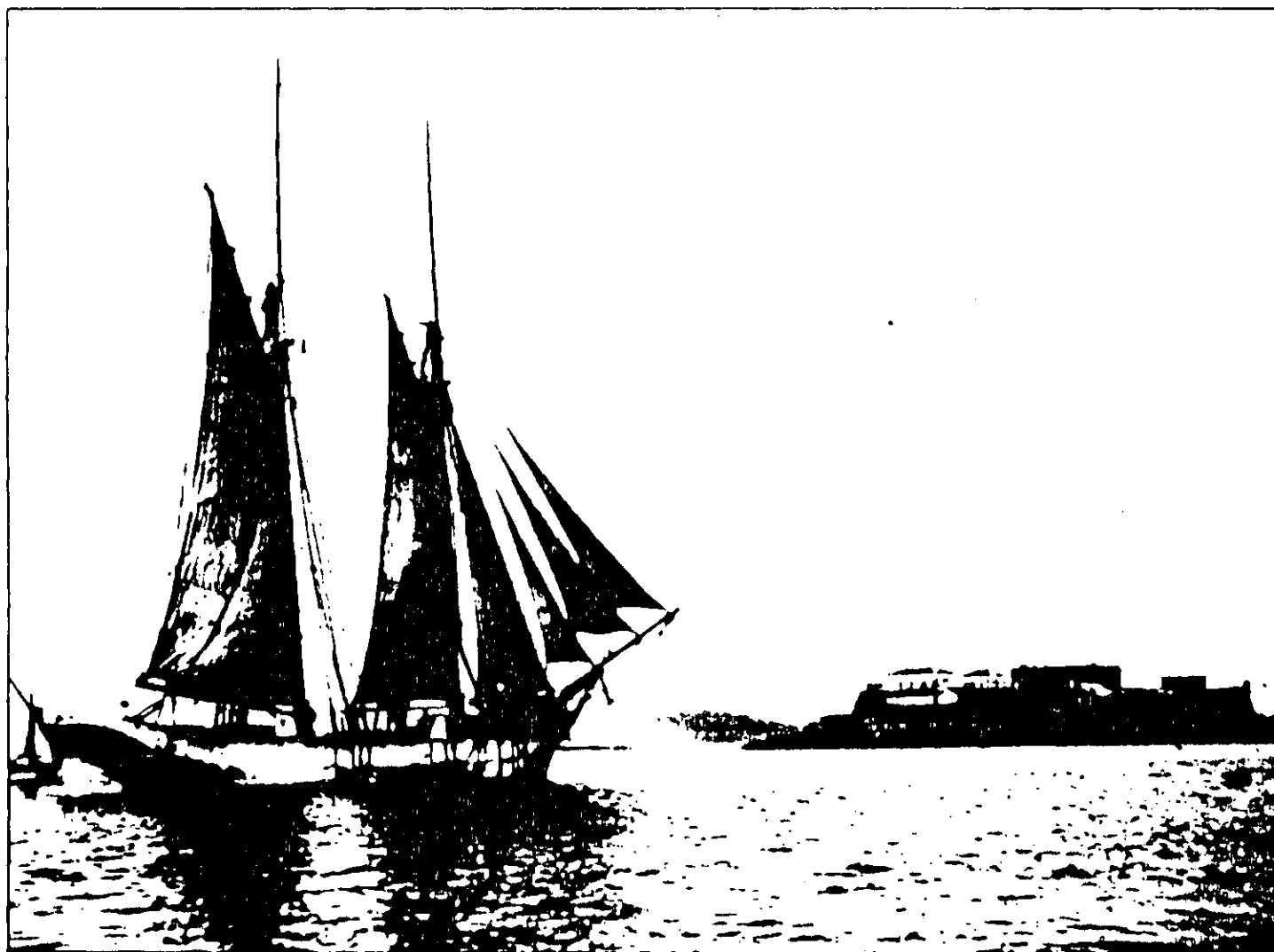
2. OS CAMPOS DA ESTRADA E DE SAN AGUSTIN E AS MURALLAS DA CIDADE VELLA.

2.1 O SEculo XVIII: OS PROXECTOS DE FORTIFICACION DA CIDADE VELLA

Ao igual que sucederá coas murallas do fronte da Pescadería, os proxectos de fortificación da Cidade Vella adquiren especial importancia tanto a nivel cuantitativo como cualitativo ao longo de todo o século XVIII.

De acordo con Juan Antonio Rodríguez-Villasante no seu libro "Historia y tipología arquitectónica de las defensas de Galicia", os primeiros intentos de fortificación abaluartada en Galicia desenvólvense precisamente na Cidade de A Coruña a partir do século XVI e terían por obxecto a necesidade de dotar á Cidade Vella dun BASTION para controlar e defender o porto. Estas iniciativas das que hai novas xa en 1525, e que aparecen recollidas nos Libros de Actas do Concello nos anos 1528 e

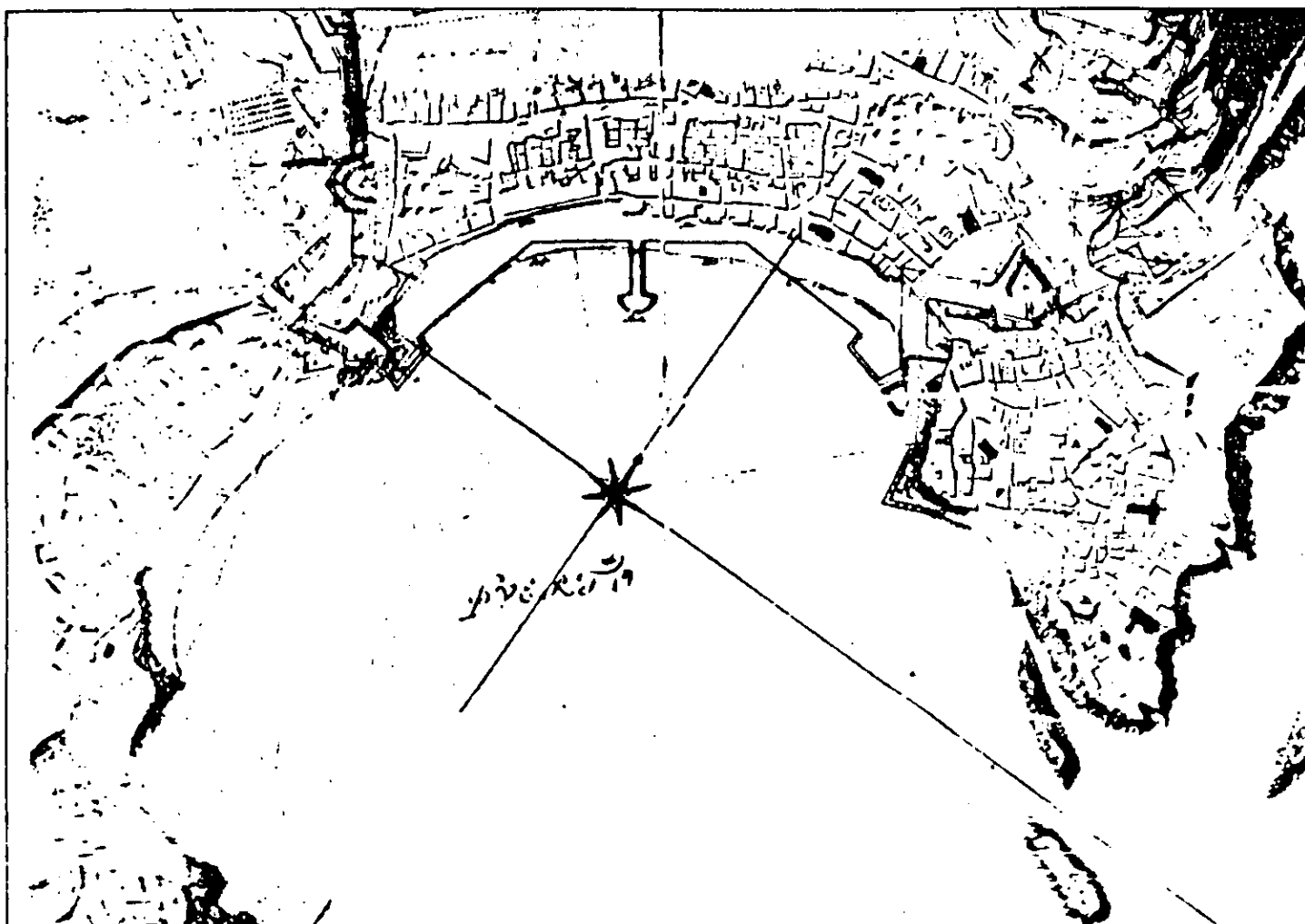
1542, terían o seu punto culminante na redacción a fins do século XVII dos catro proxectos de Tiburcio Spanocci e que se desenvolven despois do ataque á cidade pola esquadra de Drake en 1589.

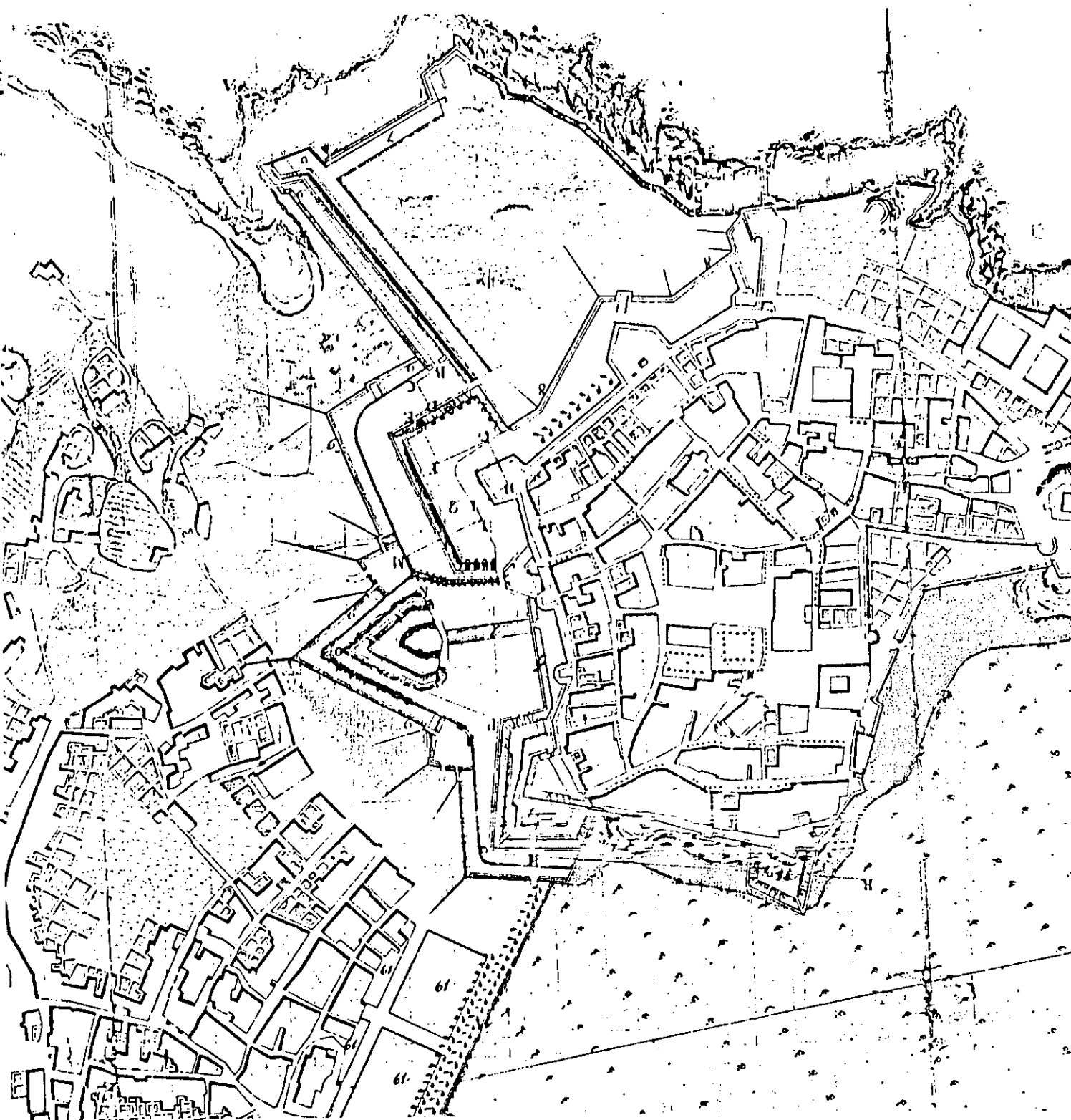
Desta época sería a construcción do CASTELO DE SAN ANTON que "... se pode considerar como a obra máis re-

presentativa da Arquitectura Militar Galega do século XVI" que iniciado en 1528, sería obxecto dos proxectos adecuados por Pedro Rodríguez Muñiz, quen tamén dirixiría as obras.

Pero sería a partir do ano 1702 cando se redacta o proxecto do Enxeñeiro Bernard Renau para fortificar o conxunto da cidade de A Coruña, tanto no fronte da Pescadería como no da Cidade Vella. Nel adquire gran importancia a obra de fortificación para a Cidade Vella, coa que se inicia unha dinámica de dobre amurallamento que non cesará ao longo de todo o século XVIII, e que traerá consigo a potenciación do seu aillamento e separación respecto do Arrabal da Pescadería a partir da construción e desenvolvemento da muralla interior, que desde o embarcadero da Porta Real ata o acantilado do Campo da Estrada constituirá unha ampla franxa de solo entre a Cidade e o Arrabalde.

No ano 1726, Francisco Montaigú de la Perille, novo director de Enxeñeiros en Galicia, realiza un novo proxecto na liña dos redactados anos antes por Spanocci e Renau.

No ano 1736 sería Juan de la Ferriere quen realiza unha proposta para abaluartamento da Pescadería, así como dun Ensanche de Poboación sobre a área da Pescadería ao tempo que traballa na modificación da muralla da Ci-

dade Vella segundo a idea de Renau (1702) e de Montaigú (1726).

O último proxecto de amurallamento da Cidade Vella sería redactado polo Enxeñeiro Antonio López Sopeña no ano 1776.

ma. porción dela Ciudad, ó Plaza Alta de la Coruña y su Arrenal; que manifiesta las Casas am-
-das en las 200 Varas, contadas desde los Anpuas salientes del Camino-curvado.

Explicación

...y primitivo que tubo esta Ciudad.
...conservados posteriormente como se
...de, llamados de Toledo y Santa Lucía.
...conservados desde el Año de 1730.
...la Rey, por parte de Don Juan de Cejeda.

- d..... Convento de S. Agustín.
- e..... Iglesia de S. Pedro y S. Pablo.
- f..... Iglesia de S. Roque.
- g..... Convento de S. Jerónimo.
- h..... Plaza y Parroquia de S. N. Nicolás.

- i..... Iglesia y Parroquia de S. Lorenzo.
- j..... Plaza situada á lascientas Varas de
salidas, 1.2.3 del Camino-curvado.
- m..... Casa de Antonio Orraño

ARMAS GENERALES
DE
CORUNA

Coruña 21 de Junio de 1776

Antonio López Sopeña

Do propio Antonio López Sopeña é este plano datado en A Coruña en 21 de xuño de 1788, no que expresa claramente unha realidade que pon en cuestión tódalas obras defensivo-militares da Cidade Vella.

No "... Plano dunha porción da Cidade ou Praza alta de A Coruña e o seu arrabalde, que manifesta as casas comprendidas nas 200 varas contadas desde os ángulos - saíntes do camiño cuberto..." obsérvase a gran cantidade de edificacións próximas ás murallas e que en caso de ataque servirían de abrigo e protección a quen o realizase.

Os conflitos entre a Administración Militar e os particulares fan prodigarse nos últimos anos do século XVIII. As dificultades que os propietarios de casas e terreos próximos ás murallas fan ter na súa intención de edificalas ou melloralas, atoparán eco nas institucións civís e en especial nas épocas de gobernos liberais.

2.2 A "INUTILIDADE" DAS MURALLAS

Desde 1776 (ano do último proxecto) ata o ano 1840, no que se inicia o derribo efectivo das murallas da Cidade Vella, transcorren sesenta e catro anos nos que as demandas do Concello coruñés van in crescendo, sobre todo a partir dos primeiros anos do século XIX.

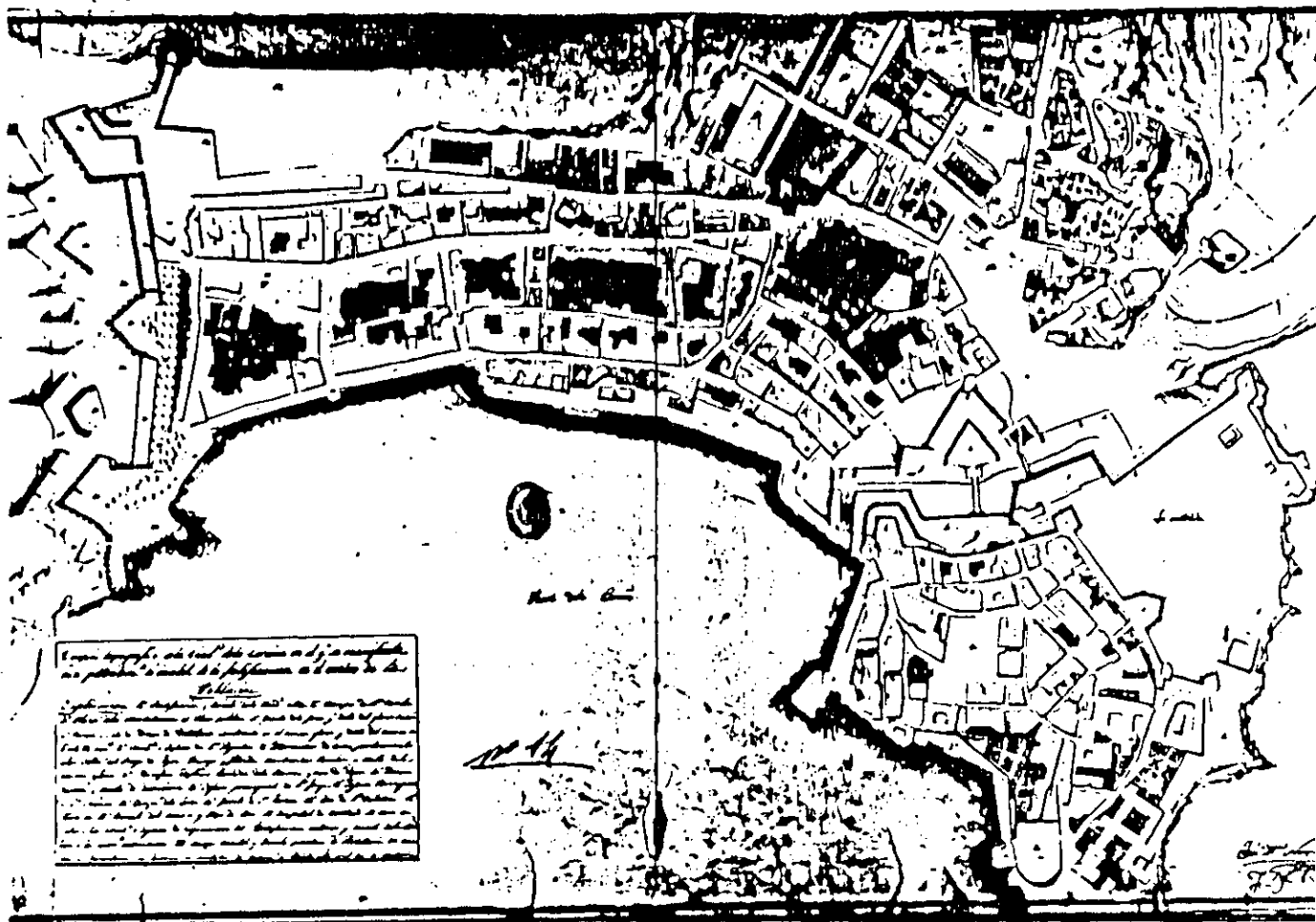
Unha institución de carácter civil (o Concello), está a servír de eco e de plataforma reivindicativa diante da todo poderosa Administración Militar.

A inquietude do Concello coruñés no que se refire ao derribo das murallas da Cidade Alta, amósase xa nos Libros de Actas desde o ano 1836, cando na sesión de 9 de agosto e a proposta do Alcalde apróbase a solicitude á "... S.M. para que (...) se conceda derribar as murallas que dividen as dúas Cidades, e que o Arquitecto Titular forme un plano ao seu xeito ou idea da conformidade na que debe quedar a parte da Cidade Alta despois de verificado o derribo...". Proposta que viña provocada

pola "R.O. de 22 de Xullo de 1836 relativa ás obras do Teatro, reforma e mellora do mercado e outros obxectos". Aprobada unanimente a devandita proposta na sesión de 13 de setembro, procedeuse a informar sobre o "... Proxecto de exposición que debe elevarse á S.M. sobre o derribo da fortificación..." que foi aprobado e remitido ao "... Xefe Político Superior para que se lle de Curso...".

De novo na sesión de 15 de decembro de 1836 o Concello coruñés plantéxase o "... útil, conveniente e benéfico que sería a este pobo conseguir o derribo das murallas que dividen a Cidade Alta da Pescadería..." polo que se insta á Comisión creada ao efecto en 31 de outubro para que "... promova preto do Goberno a pronta e favorable decisión daquela solicitude...".

Nos anos 1837 (sesión de 6 de xullo) e 1838 (sesións de 2 e 22 de xaneiro) aparecen de novo referencias ao derribo das murallas.

Desta época é a bon seguro o Plano sen data, sobre a "inutilidade das murallas", asinado por José Mª Noya, que ocupaba o cargo de Arquitecto da Cidade desde o ano 1834 no que falecera Melchor de Prado y Mariño.

Pero é a partir do ano 1840 cando os acordos do Concello coruñés sobre o tema chegan ao seu punto máis álxido entre os meses de setembro e decembro. Neste sen-

tido é de suliñar a petición dos Síndicos na sesión de 25 de setembro de 1840 na que a tenor das melloras de que é susceptible á cidade tanto a nivel de ornato como de conveniencia pública plantexan a falta de zonas para establecer prazas públicas.

Neste sentido, a proposta que fan de que se ubique unha Praza para a venda do peixe e outras mercancías e comestibles na zona de Porta Real, serve de motivo para deixar ben patente as opinións dos citados Síndicos sobre o tema:

A inutilidade das murallas é a razón argumentada unha e outra vez nas demandas do Concello que "... acudíu xa en diversas épocas ao Goberno da S.M. pedindo a demolición das fortificación intermedias nesta poboación, tanto pola súa inutilidade..." (...) "... senón tamén facendo desaparecer o feo aspecto das devanditas murallas para sustituílas por unha boa Praza e vistosos edificios que necesariamente haberían de construírse no local que hoxe ocupan e aumentar cos seus produtos a

riqueza territorial da poboación..."

Pero o derribo das murallas non era posible e a Administración Municipal coruñesa entendía que o fracaso das súas iniciativas tiña un responsable:

"... Tódolos esforzos e bos desexos da Corporación foron inútiles e remataron sempre estrelándose contra o poder do Corpo de Enxeñeiros, cuns intereses que eran diametralmente opostos aos do pobo..."

A pretensión de manter as murallas que dividen a poboación e entendida pola Corporación como absurda e a súa capacidade para defender a cidade nula, e "...querer conservar estas fortificacións intermedias non pode ter outro obxecto que o de ter sempre un motivo máis para sangrar a cada momento esta desgraciada Nación..."

Remata a petición dos Síndicos cunha proclama que sintetiza claramente o enfrentamento entre a sociedade civil e a Administración Militar, un dos pilares do antigo réxime:

"... Caían desde logo esas sombrías murallas que

só poden servir de baluarte ao despotismo...".

A historia do derribo das murallas, preséntanos así con toda claridade a unha Institución de carácter civil, o Concello, nunha posición de enfrentamento directo cunhas Institucións Militares que poucos anos antes protagonizaban os proxectos urbanos máis significativos da historia da cidade: A burguesía local, desde a plataforma do poder municipal, reivindicaba o papel hexemónico no proceso de costrucción da cidade e, como consecuencia, csixía novos usos do espacio intramuros, para facer posible un novo modelo de cidade: A cidade burguesa quere ser Cidade-Capital, e levantarase sobre as ruínas do derribo da Cidade-Fortaleza e nela non habería lugar para fosos e corpos de garda, para baluartes ou bastións.

De aí a demanda inicial dos terreos das murallas co obxeto de proceder ao "... establecemento de prazas públicas de que tanto carece esta poboación destinadas á concorrencia de certos artigos que polas súas cualidades

non poden beneficiarse na do mercado xeral...".

Trátase de ocupar unha parte das instalacións militares por un espacio de uso comercial como é unha Praza "... que poida servir non só para a venda do peixe, senón tamén para que ás súas inmediacións puidesen vir as lanchas de Santa Cruz, Mera e outros puntos inmediatos da costa coas súas mercancías e comestibles, deixando desembarazados os peiraos da Aduana para o mellor servicio do comercio...".

O comercio, como actividade xeneradora de riqueza e benestar, aparece como razón primeira a esgrimír na existencia do derribo.

Os últimos días do mes de setembro de 1840, serían especialmente intensos nas convocatorias municipais e as sesións do 29 e do 30 serían definitivas ao respecto:

Sería na sesión do día 30 na que o Concello tomaría coñecemento do oficio da Xunta Provisional da Provincia de A Coruña en sesión do 29 "... polo que concede o permiso solicitado para a demolición das murallas

que dividen a chamada Cidade Alta da Pescadería e recomenda se mediten tódalas vantaxes que poidan sacarse desta operación xa na construción de edificios públicos que son de necesidade e máis obras de adorno e esplendor que embelezan esta fermosa poboación sen esquecer o enlousado das rúas que novamente se tracen e outras de utilidade que se xulguen convenientes concluíndo con encargarse de principiar inmediatamente o terraplén do glaxis comprendido entre posta e posta, recheo de fosos e demolición da parte de fortificación comprendida entre ambos os dous límites...".

E dicir, trátase de proceder ao terraplenado do glásis, recheo de fosos e derribo da fortificación entre a Porta Real e a Porta de Aires, operacións éstas para o que se acorda crear unha Comisión que xunto co Arquitecto Municipal presente "... o plano oportuno máis fácil e menos custoso para o derribo do que se trata...", ao tempo que se estudien os medios de percurar os fondos precisos para atender os gastos da obra de demolición. É

dicir, o Concello asume a iniciativa de proceder ao derribo máis á situación de falta de recursos e a urxencia para iniciar o derribo é tal que se acorda facer unha "... suscripción (...) a fins de invitar aos veciños ños a que se espontaneen coa cantidade que lles dicte o seu patrimonio e posibilidade para un obxeto tan útil..." para o que se nomean un total de cinco comisións formadas por dous membros da Corporación cada unha, que abarcan tódalas zonas da Cidade Alta e da Pescadería.

Incluso un dos membros da Corporación ofreceuse co obxeto de "... anticipar do seu peto, catro, cinco ou seis mil reais para os primeiros traballos da obra a condición de reintegrarse dos fondos que produza a suscripción...".

O inicio do derribo efectivo das murallas ía ser unha data histórica e así foi entendido polo Concello, que na sesión de 2 de outubro, a proposta da " Comisión de derribo das murallas" acordou que o acto tivese lugar o día 3 de outubro ás dez da mañá "... coa solemnidade

posible en consideración da utilidade pública desta medida...", para o que se invita a participar á Xunta Provisional Governativa, á Deputación Provincial, ao Comandante da Milicia Nacional, ao tempo que se espera que estea presente a "Banda de Música do Batallón", e se realice un bando para dar coñecemento ao público do acordo adoptado.

Realizado o "acto oficial" restaba o problema do derribo real, e as décadas dos anos cuarenta e cincuenta serían testemuñas da busca de medios económicos e humanos para facelo posible, traballos que se prolongarían preto de vinte anos:

Desde "... que se obrigue a tódolos carreteiros que veñan a esta Cidade a levar un carro de terra ao punto que se lle designe..." ata prohibir a introducción de pedra de mampostería na Cidade "... incitando aos que queiran construír obras a que se surtan da que se extrae nas murallas..." para o que se puxo en coñecemento do Gobernador Militar "... a fin de que se sirva dar as

ordes oportunas aos gardas de ambas dúas Portas..."

(da Torre de Arriba e da Torre de Abaixo) para que impidan o acceso á cidade de carros de pedra.

Sería na sesión de 4 de outubro de 1840, cando a proposta do Concellal Antonio Botana, se estudien e pasen á Comisión do Derribo as BASES ou REGLAS para proceder ao derribo das Murallas, que constan de seis puntos, dos que pasamos a transcribir o 5º polo seu interese como precedente:

"... Quinto: Que sinalando a extensión de terreo que debe ocupar a Praza pública e a Casa do Concello que se proxecta edificar, se fixe unha base de delinación ás rúas que deben pasar á Cidade, así como as transversais cara o Campo da Leña percurando a Comisión proporcionar o plan ou método que se debe seguir para invitar aos pudientes para proporcionarlles terreo e que coa aprobación da Deputación Provincial xa se enaxene ou ceda por un canon moderado e por este medio levar a efecto a

grandiosa empresa a que se deu principio...".

Temos aquí a primeira referencia explícita á -
"... Praza pública e a Casa do Concello..." así como o
trazado de rúas que conecten Pescadería e Cidade Vella e
as transversais co Campo da Leña co obxeto de invitar
"... aos pudientes para proporcionarlles terreo e que
(...) se enaxene ou ceda por un canon moderado...", é
dicir, unha "Praza Pública" nos términos da proposta de
25 de setembro de 1840 ("destinada á concorrencia de
artigos") que unindo as dúas áreas da cidade a través de
rúas axeitadas, ao tempo que aparece en escea por pri-
meira vez a necesidade de contar con "pudientes", é di-
cir, a propia burguesía comercial e industrial a quen o
Concello lles proporcionara a través de cesión ou venda
"... por un canon moderado..." os terreos que precisen.

En definitiva, o proceso desamortizador dos -
terreos do derribo de murallas vaise definindo como un
proceso no que as clases dirixentes van ser as benefi-

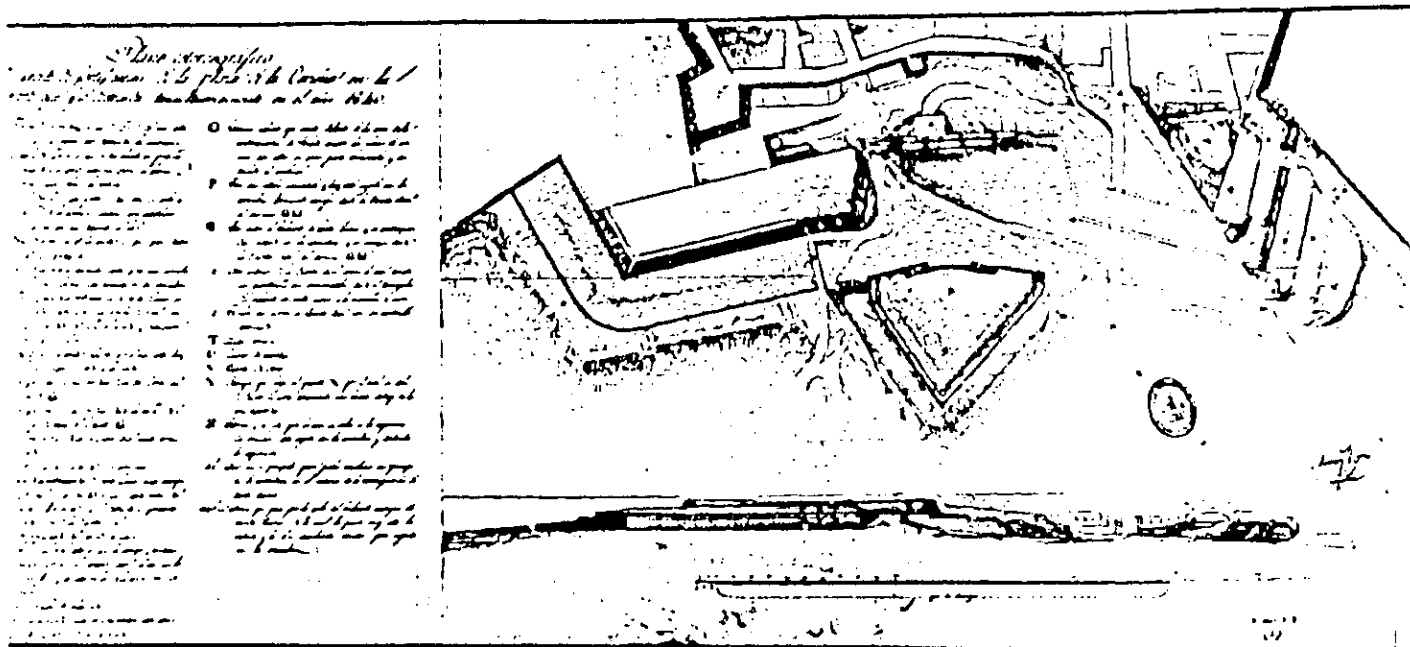
ciarias directas.

Os custes do proceso de derribo de murallas (é dicir, da preparación dos terreos con vistas á súa posterior edificación) serían preocupación constante e buscaríanse ao longo de todo o mes de outubro de 1840, fontes de financiación que chegaban á formación de Comisións de membros da Corporación para realizar "...o pedido particular aos veciños que non concurran a depositar as cantidades para tan útil e beneficioso obxeto..." ou a solicitar que "... tódolos presidiarios útiles e existentes na Praza estean dispostos a emprender os traballos de derribo de murallas interiores da mesma...", e pedir á Deputación Provincial "... a entrega de ferramentas de camiños que teña a súa disposición...", instrumental que tamén é solicitado ao Corpo de Enxeñeiros.

A falta de recursos económicos plantexa o percurar "... por medios extraordinarios atender a unha obra tan civil para esta poboación...", de aí a solicitude ao Goberno de destinar ao derribo das murallas o importe das

multas que se impoñan mentres dure a obra (sesión do 9 de outubro de 1840).

Esta primeira fase de demolición das murallas durou desde o 3 de outubro ata o 26 de decembro, data ésta na que o Capitán Xeneral envía un oficio "... mandando suspender a demolición das murallas que separan nesta Praza a Cidade Alta da Pescadería, así como a apropiación dos materiais extraídos das mesmas...", oficio que é lido na sesión de 28 de decembro, na que o Concello toma coñecemento do mesmo.

De todo este proceso queda constancia en dous pla-

nos datados en 2 de Agosto de 1849 e 2 de Febreiro de

1855, nos que se fai referencia á "... parte que foi destruída tumultuosamente no ano 1840 e a existente..." e que adxetiva claramente a opinión que existía das iniciativas habidas nesas datas.

Nos primeiros meses do ano 1841, non existen novas nos Libros de Actas sobre o tema ata o mes de maio no que se procederá a suspender o acordo polo que o Concello obrigaba aos carreteiros de acarrear os entullos da fortificación.

Na sesión de 1 de xuño de 1841 plantexaríase de novo o inicio das operacións de derribo de acordo coas Reais Ordes de 6 e 26 de maio, pero esta vez a operación será dirixida polos Enxeñeiros Militares "... procedendo niso coa mellor harmonía a evitar volvan suscitarse novas contestacións entre as autoridades civís e militares...", limitándose a demolición "... ao que separa a Cidade Vella da Nova, é dicir, da Porta Real á Porta de Aires..." (sesión de 8 de xuño de 1841).

As décadas dos anos corenta e cincuenta serían as

do derribo efectivo dunhas murallas das que temos novas ao longo de quince anos nos Libros de Actas dos anos - 1843 (sesión de 13 de marzo, de 10 de abril e de 25 de abril), 1845 (2 e 25 de xaneiro), 1847 (23 de xuño), 1848 (9 de novembro) ata o ano 1849, no que unha nova Real Orde de 15 de abril ordena suspender de novo o - derribo (sesión de 16 de maio), que non sería iniciado ata 1851 a partir da Real Orde de 15 de decembro de 1850 que autorizaba de novo a demolición (sesión de 4 de xaneiro de 1851). Durante os anos 1854 (sesión de 30 de decembro) e 1855 (sesións de 15 e 24 de xaneiro e 12 de marzo) segue a tratarse o tema, pero neste intre o Concello xa está a plantexar unha nova cuestión ao reivindicar A PROPIEDAD DOS TERREOS que ocupaban as murallas demolidas.

Ao longo destes anos e co obxecto de facer o derribo do xeito máis económico plantexáranse á participación de oitenta presidiarios (sesión de 25 de abril de 1844), ou de xornaleiros pobres co obxecto de substituílos por

"... trinta homes e trinta mulleres da mesma clase para que tódolos veciños menesterosos e faltosos de traballo disfruten igualmente de aquel beneficio..." (sesión de 23 de xuño de 1847).

2.3 AS DIVERSAS PROPOSTAS DE CONSTRUCCION NOS

TERREOS DO DERRIBO: 1838 - 1860

Vimos xa nos apartados anteriores como as primeiras novas sobre as iniciativas municipais se referían á instalación dun Teatro no glaxis de Porta Real (Real Orde de 28 de marzo de 1838), posteriormente sería unha PRAZA PUBLICA para MERCADO (25 de setembro de 1840), que se ampliaría máis tarde para construción dunha Praza, Casa do Concello e terreos para "os pudientes" (4 de outubro de 1840).

-- O PROXECTO DE 1844

Unha referencia na sesión de 25 de abril de 1844 preséntanos unha nova iniciativa: refírese esta ao plano realizado polo Arquitecto titular, José María Noya, que este presentara na sesión de 10 de abril e que fora sometido á consideración da Comisión do Derribo de murallas. Esta Comisión informa ao Concello sobre o "...pro-

xecto de Xardín e Alameda indicados no croquis que se lle enviou, non considera útil polo de agora semellante obra...". Nada máis sabemos acerca deste documento que podería indicarnos a existencia de opcións de usos distintos aos que se barallaban ata ese momento.

-- O PROXECTO DE 1848

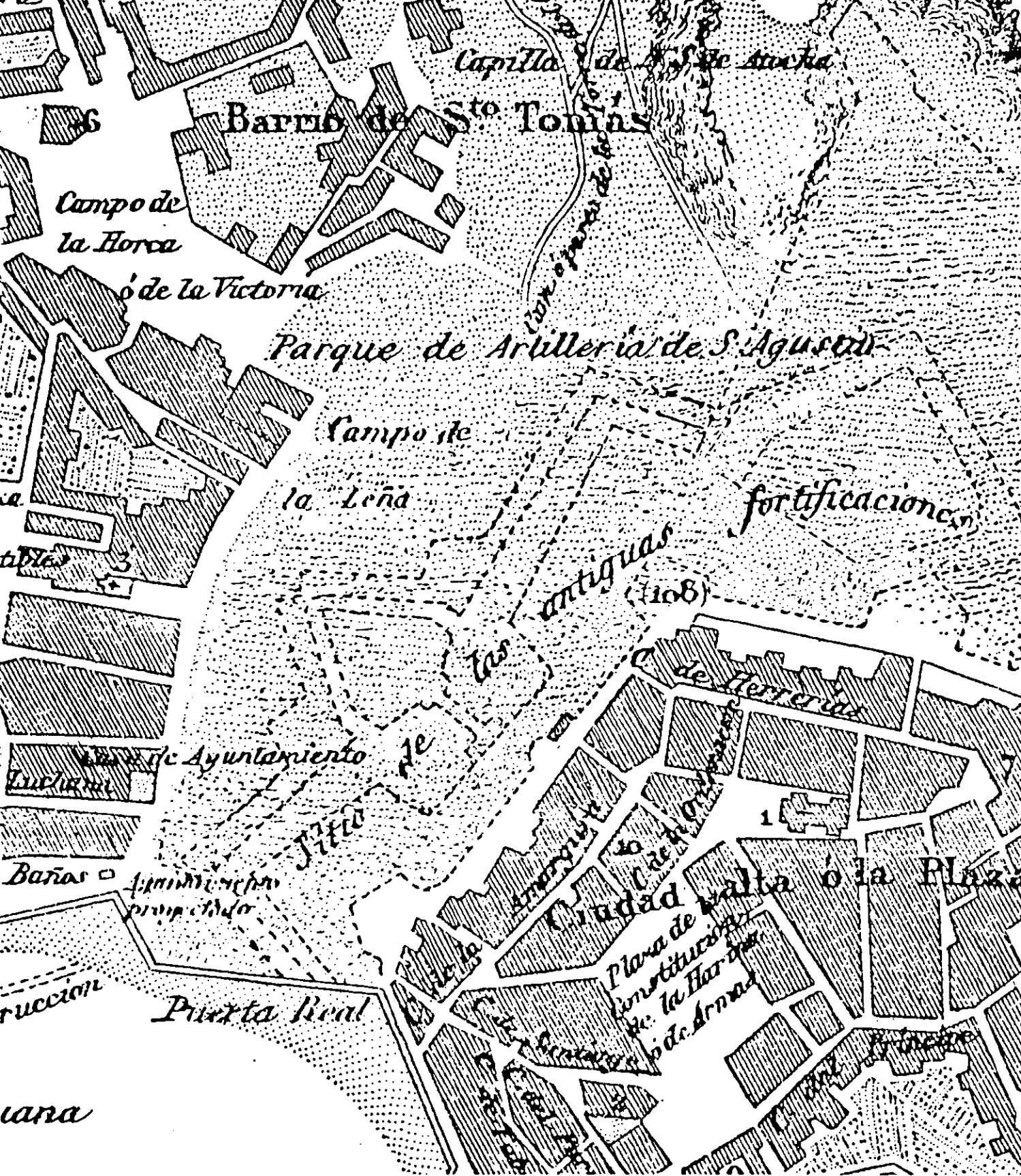
Un novo proxecto de José María Noya se presenta na sesión de 9 de novembro de 1848.

A documentación constaba do plano topográfico do terreo, memoria e distribución de edificios. Esta sería modificada polo informe da Comisión de Policía, xa que o Concello acordou admitir "... as modificacións que aconsella a devandita Comisión respecto de colocación da Casa Consistorial, a súa figura e espacio que debe ocupar...". Outro edificio que figuraba no proxecto de José María Noya, sería o da Casa de Correos, respecto a que o Concello acorda que se prescinda dela "... por non mediar polo de agora proxecto algún acerca deste edifi-

cio...". A partir destas puntualizacións e tendo en conta o informe da Comisión, acórdase redactar o plano da Casa do Concello, así como iniciar o desmonte do terreo no momento en que sexa aprobada a partida para ese gasto

A única referencia que temos deste proxecto aparece nos "Apuntes para a Historia Comercial de A Coruña" de Francisco Tettamancy impresa en 1900, na que se dí na páxina 348:

"... Segundo os nosos informes, o primeiro proxecto desta Praza debeuse ao Arquitecto Noya, que lle foi encomendado polo Concello en 9 de Novembro de 1848. Os intelixentes dínnos que era moito mellor e máis belo que o actual. Descoñecemos as causas porque non foi utilizado o devandito proxecto..."

A única referencia debuxada que temos deste Pro-

xecto aparece reflexada no plano de Coello, na que no
glaxis da Porta Real, xunto á Fonte da Fama, aparece o
texto de "Concello Proxectado".

-- O CONCURSO DE PROXECTOS DE 1858

Unha nova iniciativa desenvolveríase a partir de 1857, cando o Gobernador da Provincia, Sr. Michelena, se dirixe ao Concello (3 de xuño de 1857) para que consigne no presuposto unha suma para os gastos do proxecto dun edificio destinado ás oficinas da Administración Provincial e Municipal no Campo do Derribo da muralla, para o que se nomea unha Comisión que xunto coa homóloga da Deputación estudien a posibilidade de realización dun concurso de proxectos para un edificio para a Administración Municipal e provincial, no que se instalaría o Goberno da Provincia, a Deputación Provincial e o Concello

O Gobernador Civil, publicou no Boletín Oficial de 22 de febreiro de 1858 (1) o anuncio do concurso para a admisión de proxectos do edificio, que habería de medir 100,00 metros de longo por 50,00 metros de ancho e que tería un primeiro premio de 16.000 reais e un accésit de 4.000 reais con cargo aos fondos do Concello (12.000 -

reais) e Deputación (8.000 reais).

Segundo Tettamancy non debeu presentarse proxecto algún, xa que habería que esperar ata o ano 1859 no que se levaría adiante o proxecto definitivo da Praza e que se encargaría aos Arquitectos José María Noya e Faustino Domínguez y Domínguez, na sesión de 18 de maio.

2.4 A PROPIEDAD DOS TERREOS

2.4.1 O CONCELLO SOLICITA A RAIÑA A VENDA DOS
TERREOS

2.4.2 A REAL ORDE DO 27 DE ABRIL DE 1859

2.4.3 O "PLANO DUNHA PARTE DO TERREO DAS ARRUI-
NADAS DEFENSAS DA CIDADE ALTA..." DE JOA-
QUIN MONTENEGRO

2.4.4 O DERRIBO DA PORTA REAL E PORTA DE AIRES

2.4.5 A ENTREGA DOS TERREOS A FACENDA CIVIL

2.4.1 O CONCELLO SOLICITA A RAIÑA A VENDA DOS TERREOS

O derribo iniciado en 1840 non remataría ata os últimos anos da década do cincuenta.

A medida que os terreos quedaban desembarazados das murallas e fosos da fortificación, se plantexaban novos temas que ocupaban a atención do Concello nas súas sesións: A PROPIEDAD DOS TERREOS sobre os que se levantaban as murallas sería unha das cuestións debatidas.

Inicialmente o Concello de A Coruña reclama a propiedade dos terreos que ocupaban as antigas murallas, dun xeito especialmente firme nos primeiros meses do ano 1855, actitude que queda reflexada nas sesións de 15 de xaneiro ("... para que se declare por unha Real Orde, a propiedade e posesión do terreo da indicada fortificación a favor deste Concello como procede e lle corresponde..."), 12 de marzo ("... para que sirvan redactar unha reverente, pero enérxica exposición á S.M. demos-

trando que o terreo de que se trata non pode de ningunha maneira pertencer á Nación, pois que é de dominio deste pobo segundo os títulos que posúe..." e na sesión de 10 de novembro de 1858 ("... acordouse elevar á S.M. unha reverente exposición suplicándolle se digne conceder a este Concello a propiedade que lle pertence do terreo que ocupaba a fortificación demolida entre a Cidade Alta e a Baixa desta poboación..."). Esta actitude mudou no momento en que na R.O. de 31 de xaneiro de 1859 se lle esixe ao Concello que acompañe "... os títulos necesarios..." que xustifiquen a propiedade e dado que nos Arquivos Municipais non hai outro que a Real Cédula de 1286 pola que se concede ao Concello de A Coruña "... o dominio e xurisdicción no circuito de dúas leguas da mesma...", vai ser o propio Concello o que desista de plantexar o tema da titularidade do terreo ao entender "... que de calquera xeito que se considere, áchase este comprendido na Lei de Desamortización para ser enaxenado na parte que debe ocupar a nova edificación que embeleza

a súa Praza e rúas quedando circunscrito ao reintegro do 80% do seu producto en venda conforme ao disposto nos artigos 15 ao 19 da citada Lei...".

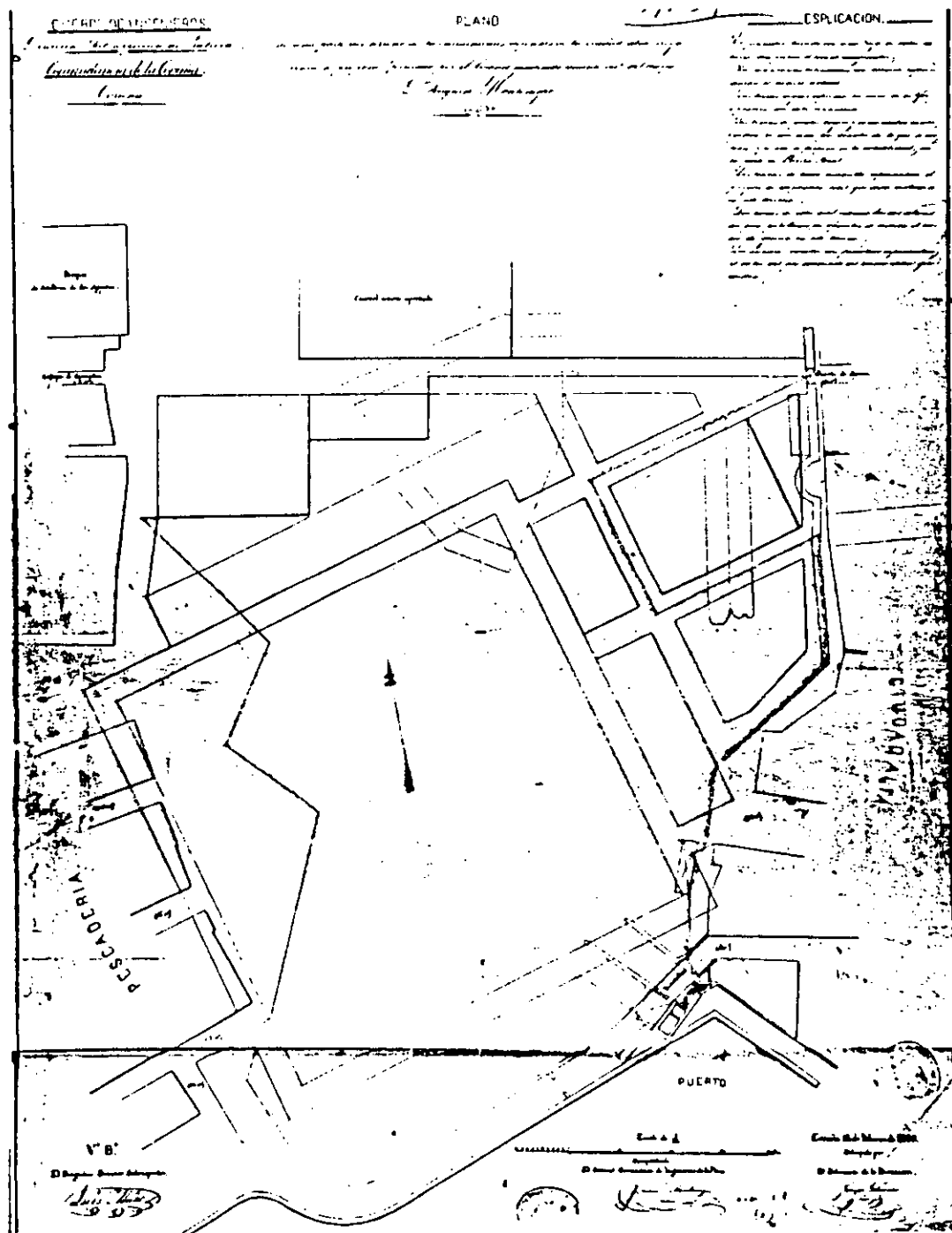
De aí que na sesión de 21 de febreiro de 1859, o Concello a proposta da Comisión Especial, considera que o importante é activar as enaxenacións para que se realicen canto antes, e neste sentido acórdase solicitar da S.M. a Raíña que "... se digne mandar que polo de pronto se proceda por quen corresponde á venda dos solares existentes entre a liña marcada desde o Campo da Leña á fortificación situada á dereita de Porta de Aires e a muralla do Porto que principia na Porta Real para a construción dos edificios que deben cubrir os catro ángulos da indicada Praza de acordo coa planta establecida para os mesmos sen que por eso deixen de enaxenarse tamén os demais terreos contiguos de igual procedencia..."

2.4.2 A REAL ORDE DO 27 DE ABRIL DE 1859

Na sesión extraordinaria do 7 de Maio de 1859, realizada baixo a Presidencia do Gobernador Civil da Provincia, dáse lectura a un oficio do Capitán Xeneral de Galicia, D. Atanasio Alesón, no que dá traslado da Real Orde de 27 de abril expedida polo Ministerio de Guerra, pola que se adopta a resolución de "... que o ramo de Guerra faga entrega á Facenda Civil dos terreos da demolida fortificación desta Praza que se demarcan no plano remitido polo Enxeñeiro Xeral comprendidos entre a Cidade Alta e a Pescadería nun sentido, e o Porto e a liña que une a Porta de Aires con Calexón de Cartuchos no outro, reservándose os dous solares que se designan para edificios militares...".

2.4.3 O "PLANO DOS TERREOS..." A VENDA DE JOAQUIN

MONTENEGRO

O "Plano remitido" debe ser o realizado por Joaquín Montenegro e datado en A Coruña en 13 de marzo de 1859, co título de "Plano dunha parte do terreo das

arruinadas defensas da Cidade Alta do que se propón a venda formado polo Coronel graduado Tenente Coronel do Corpo D. Joaquín Montenegro en 1859".

Este plano, a escala 1:50 e con escala gráfica en pés, móstranos por primeira vez a planta da nova Praza, un espacio central cadrado duns 420 pés (é dicir, 125,00 metros) de lado rodeado dunha franxa que podería indicar un espacio porticado duns 20 pés (uns 6,00 metros de ancho).

Nel aparecen sinalados os terreos enaxenables ("o perímetro lavado cunha faixa cor de terra..."), as edificacións existentes tanto na Cidade Alta coma na Pescadería ("as mazás delineadas con carmín..."), as zonas da muralla que resta por demoler ("as liñas de puntos negros e encarnados..."), así como "o proxecto de edificación que se desexa realizar nese terreo" ("as liñas de tinta amarela...") e os dous solares que se reserva o ramo da Guerra para Pabellóns de Oficiais ("as liñas de cor azul..."), cunha posición que influirá decisivamente

na elaboración do proxecto sobre todo o solar que se sitúa fronte ao costado lateral do Cuartel de Infantería.

Un último dato de enorme interese que nos aporta este Plano é o do valor de pé cadrado do terreo na zona, e que oscila entre os 10 reais/pé cadrado (32 ptas/m²) a carón da Fonte da Fama, 7 reais/pé cadrado (22,54 ptas/m²) fronte á Casa Consistorial na Praciña de San Agustín e na desembocadura da Rúa de Luchana, 6 reais/pé cadrado (19,32 ptas/m²) na Porta Real, 4 reais/pé cadrado (12,88 ptas/m²) na Rúa da Florida e na desembocadura da Rúa dos Anxos e por último 3 reais/pé cadrado (9,66 pts/m²) nas desembocaduras da Porta de Aires e na Rúa de Cartuchos. E' dicir, uns valores nos que o máximo se atopa na zona da Mariña (32 ptas/m²) cun valor que é máis do triple do correspondente á zona superior (Cartuchos, Porta de Aires), dato que é importante ter en conta para entender as propostas de ordenación final da Praza, e que en todo caso nos informa de como o precio do solo aumenta na zona de contacto coa baía, é dicir, en pri-

meira liña de mar.

En calquera caso, neste Plano aparecen xa definidos os elementos da proposta definitiva:

... Unha Praza Central cadrada e porticada

... A ubicación e dimensionamento dos terreos que o Ministerio da Guerra se reserva: un, na saída da Porta de Aires, rodeado por rúas a través das que se accede á Praza, e outros nas proximidades da desembocadura da Rúa de Cartuchos.

... O trazado dunha vía de baixada desde Porta de Aires deica á Praciña dos Anxos en tanto que na parte da Pescadería se insinúa a vontade de que serán as edificacións que dan frente ao espacio do Derribo, as que deberán avanzar a liña oficial da Praza

... A ubicación de mazás de edificios, tanto na zona de contacto coa Cidade Vella coma entre o espacio interior da Praza e o Porto.

2.4.4 O DERRIBO DA PORTA REAL E PORTA DE AIRES

Coñecida xa a vontade de proceder á entrega dos terreos á Facenda Civil para a súa subasta, será a propia R.O. de 27 de abril de 1859 expedida polo Ministerio da Guerra a que permita "... ao Concello deixar ao descuberto a comunicación abovedada que existe entre a Pescadería e a Cidade Alta pódose á súa disposición o material que produza o derribo, pero coa precisa condición de que se obrigue a completar a parte correspondente de revestimento que pola devandita demolición necesitaría o recinto marítimo naquel punto...".

De aí que na mesma sesión extraordinaria de 7 de maio, o Concello acorda que se proceda ao derribo das bóvedas da Porta Real para franquear esta comunicación entre a Pescadería e a Cidade Alta, ao tempo que solicita do Gobernador "... se sirva facilitar un número suficiente de presidiarios para emprender con urxencia e rapidez os correspondentes traballos..." co fin de obter a

maior economía posible.

Na sesión de 19 de setembro de 1859 procederase a adoptar un acordo semellante no senso de ensanchar a vía que pola Porta de Aires comunica as dúas poboacións, polo que se determina proceder ao derribo da bóveda para conseguir as mesmas vantaxes que tratan de proporcionar-se por Porta Real.

Un ano despois, na sesión de 22 de outubro de 1860, recibírase un oficio do Capitán Xeneral de Galicia no que traslada a R.O. do día 11 do mesmo mes pola que "... se autoriza a demoler o baluarte e murallas do recinto da poboación alta desta capital ata o baluarte de San Carlos en que empezan as defensas marítimas...", co que o Concello coruñés conseguía definitivamente eliminar os obstáculos que impedían a conexión total entre a Cidade Alta e a Cidade Baixa no fronte da Pescadería e da baía.

2.4.5 A ENTREGA DOS TERREOS A FACENDA CIVIL

Once días despois tómasse coñecemento na sesión de 18 de Maio das comunicacións do deputado a Cortes, don Daniel Carballo, nas que se informa que o Ministerio da Guerra xa dou traslado ao Capitán Xeneral da Real Orde polo que se manda proceder á venda dos solares do derribo das antigas murallas de fortificación de A Coruña, ao tempo que polo Gobernador da Provincia xunto co Concello se designen os solares que tiñan que enaxenarse para proceder inmediatamente á súa venda.

E' dicir, que previamente á venda dos terreos será preciso contar co proxecto de construción do novo barrio, motivo este polo que na mesma sesión de 18 de maio de 1859, se procede a debater as "BASES" que marcarán as directrices de distribución daquel espacio.

Nesta mesma sesión acórdase nomear ao Alcalde como representante do Concello para que xunto cos representantes da Facenda Civil, da Facenda Militar e do Corpo

de Enxeñeiros asista ao acto oficial de entrega dos terreos da fortificación demolida á Facenda Civil, para que esta proceda a realizar a subasta daqueles que sexan destinados á edificación privada.

O acto de entrega dos terreos ten lugar o día 7 de xaneiro de 1860, segundo o disposto na R. O. do 27 de abril.

2.5 A P R A Z A

2.5.1 ANTECEDENTES

As primeiras noticias sobor da realización de estudos nos terreos das murallas, encóntranse nos Libros de Actas do ano 1836, cando o Concello acorda na sesión de 9 de agosto que polo Arquitecto titular da Cidade, José María Noya se "... forme un plan ao seu xeito ou idea da conformidade na que debe quedar a parte da Cidade Alta despois de verificado o derribo..." (das murallas), co obxecto de proceder a construír nos devanditos terreos un Teatro e Mercado.

No mesmo sentido anos despois, na sesión de 25 de setembro de 1840, lese unha petición presentada polos Síndicos do Concello na que chaman a atención "...á falta de localidades para o establecemento de prazas públicas de que tanto carece esta poboación destinadas á concorrencia destes artigos que polas súas cualidades non poden beneficiarse na do mercado en xeral. Nótase máis

particularmente a falta dun local espacioso e inmediato ao mar que poida servir non só para a venda de peixe, senón tamén que para ás súas inmediacións puidesen vir as lanchas de Santa Cruz, Mera e outros puntos inmediatos da costa coas súas mercancías e comestibles, deixando desembarazados os peiraos da Aduana para o mellor servicio do Comercio. O punto que ofrece todas estas vantaxes, xa pola súa inmediación ao mar, xa pola súa centralidade, é sen contradicción algunha o de Porta Real, onde a moi pouco coste podería abrirse unha comunicación na muralla que dese ao mar e facilitar os embarques e desembarques nas mareas baixas por medio dunha rampa ou lingüeta. O Concello (...) vía desde logo a necesidade de reunir ámbalas dúas poboacións que sendo unha mesma áchase dividida en dúas partes pola devandita fortificación así non só as comunicacións máis prontas e menos molestas ao vecindario, senón tamén facendo desaparecer o feo aspecto das devanditas murallas para substituílo por unha boa Praza e vistosos edificios que ne-

cesariamente haberían de constituirse no local que hoxe ocupan (as murallas) e aumentar cos seus productos a riqueza territorial desta poboación...".

Este tema é tratado na sesión de 30 de setembro de 1840, na que de novo se fai mención a necesidade de derribar as murallas que separan a Cidade Alta da Pescadería polo que terá de positivo para a "... construcción de edificios públicos que son de necesidade...", e na sesión de 4 de outubro do mesmo ano, plátexase a petición de que se sinale no espacio do Derribo de Murallas "... a extensión do terreo que debe ocupar a Praza pública e a Casa do Concello que se proxecta edificar, (que) se fixe unha base de delineación ás rúas que deben de pasar á Cidade como tamén as transversais cara o Campo da Leña, percurando a Comisión proporcionar o plano ou método que se debe seguir para invitar aos "pudientes" para proporcionarlles terreo e que coa aprobación da Deputación Provincial xa que se enaxene ou ceda por un canon moderado e por este medio levar a efecto

a grandiosa empresa á que se deu principio...".

Haberá que esperar ata o ano 1844 a que de novo se volva a tratar o tema, neste caso, cunha maior precisión ao tempo que se fala por primeira vez da existencia dun plano: Trátase na sesión de 9 de novembro no punto do día "... sobre edificar unha Casa Consistorial no terreo das murallas derribadas...", no que se expresa que "... se deu conta do plano topográfico do terreo que ocupaba a fortificación derribada, da memoria con que o presenta o Arquitecto da Cidade e do Informe que sobor do mesmo emite a Comisión de Policía, e o Concello resolve conformarse coa distribución que se fai do expresado terreo admitindo as modificacións que aconsella a devandita Comisión respecto da colocación da Casa Consistorial, a súa figura e espacio que debe ocupar prescindindo da de Correos que aquel facultativo indica por non mediar polo de agora proxecto algún acerca deste edificio baixo as bases coas que pode procederse desde logo a levantar o plano da mencionada Casa Consistorial...". Texto este o

suficientemente ilustrativo sobor da realización duns traballos desgraciadamente perdidos, pero que nos indica a opinión e o interese do Concello en construír a Casa Consistorial neses terreos facendo referencia á existencia duns planos e memoria de José María Noya e a un Informe da Comisión de Policía dos que dá noticia Francisco Tettamancy na páxina 348 do seu libro "Historia Comercial de La Coruña" que di "... segundo os nosos informes o primeiro proxecto desta Praza debeuse ao Arquitecto Noya que lle foi encomendado polo Concello en 9 de Novembro de 1848. Os intelixentes dínnos que era moito mellor e de máis beleza que o do actual. Descoñecemos as causas polo que non foi utilizado o devandito proxecto...".

Na sesión de 5 de decembro de 1850, o Concello solicitará á Raiña a autorización para construír unha casa Consistorial no glaxis da derribada fortificación de Porta Real, resposta que se recibiría na sesión de 17 de Febreiro de 1851, e que será tratada no punto sobor dun-

ha "... real orde autorizando ao Concello para edificar unha Casa Consistorial no glaxis de Porta Real...", no que atinxe a un oficio do Gobernador da Provincia que traslada "... unha R.O. de 28 de Xaneiro último, pola que S.M. se dignou acceder á solicitude do Concello, autorizándoo para que no terreo que lle foi concedido por outra R.O. de 1838 para a construción dun Teatro no glaxis de Porta Real, edifique unha Casa Consistorial, pero formando previamente os planos, presuposto e memoria da devandita obra e a proposta de recursos para levala adiante remitindo todo co informe da autoridade superior militar da Praza para a Real aprobación ...", resolvendo o Concello encargar ao Arquitecto da Cidade a redacción dos planos, presupostos e memoria do edificio.

2.5.2 O CONCURSO DE IDEAS

Pasarían sete anos ata que en sesión de 4 de Xuño de 1857 se tratase o punto do "... Proxecto dun edificio no derribo de murallas para as oficinas da Administración Provincial e Municipal...", no que se dá conta da iniciativa do Gobernador da Provincia que en escrito do día 3 require ao Concello "...a que consigne no seu presuposto unha suma para os gastos dun proxecto dun edificio destinado ás oficinas da Administración Provincial e Municipal do campo do Derribo de murallas e a nomear unha Comisión que asociada con outra da Deputación se ocupen na realización deste pensamento...", para o que o Concello nomea en 23 de xuño unha " Comisión Especial " composta polos Sres. Catoira, Presas e Aperribay con vistas a "... que antes de sinalar cantidade algunha para premiar os mellores proxectos dun edificio para a Administración Provincial e Municipal no terreo do derribo de murallas, cre conveniente se nomee unha Comisión que

ben enterados dos antecedentes que existen acerca destes pensamentos se ocupe de informar e conferenciar coa devandita superior autoridade e a Comisión da Excma. Deputación en orde a estes asuntos facultándoa para determinar de acordos os máis acertados e conducentes á consecución do oficio...", traballos estes que deberon motivar o acordo de 15 de setembro de 1857 polo que se lle remite ao Gobernador da Provincia "... a nota expositiva dos locais que necesita o Concello con especificación das dimensións de cada un...", co obxecto de coñecer o solar preciso para o edificio que intenta construírse para a Administración Provincial e Municipal.

Este proceso remataría coa convocatoria dun Concurso de Proxectos para un edificio que albergue o Goberno da Provincia, a Deputación Provincial e o Concello, ao que se refire no citado libro, Francisco Tetamancy Gastón, páx. 348 e 349:

"... O Gobernador Civil, Sr. Michelena, que dirixía e activaba o asunto, publicou no Boletín Ofi-

cial de 22 de febreiro de 1858 o anuncio dun concurso para admisións de proxectos dese edificio que mediría 100 metros de lonxitude por 50 metros de latitude ofrecéndose para o que se elixise como mellor un premio de 16.000 reais e para o que lle seguise, en mérito, un accésit de 4.000 reais. Estas recompensas satisfaríaas o Concello e a Deputación, contibuíndo para iso con 12.000 e 8.000 - reais respectivamente, non debeu presentarse proxecto algún..."

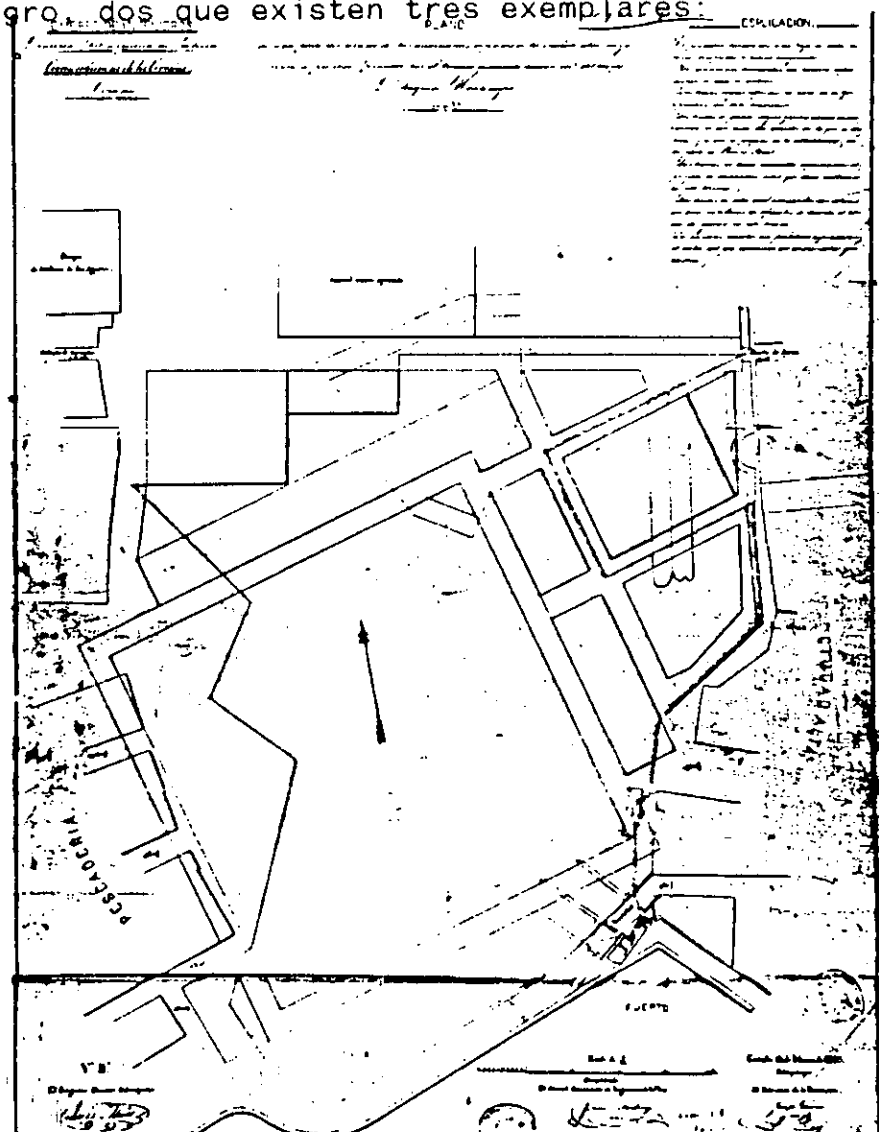
2.5.3 OS ESTUDIOS PREVIOS

O que si tería unha influencia importante na resolución final do Proxecto da Praza, serían os estudos previos realizados con anterioridade por Joaquín Montenegro (Comandante de Enxeñeiros) e polo propio José María Noya, estudos nos que se avanzaba unha disposición xeral en función da situación xa decidida previamente dos edificios militares en construción ou en proxecto, referencia expresa ao Cuartel do Príncipe Alfonso que se tiña iniciado o 11 de xullo de 1859 baixo a dirección de Joaquín Montenegro e ás residencias dos Oficiais e Sub-Oficiais para as que a Administración Militar tiña reservados dous grandes solares, a de Oficiais no costado do Cuartel do Príncipe Alfonso, e a de Sub-Oficiais na saída de Porta de Aires.

É o propio Faustino Domínguez y Domínguez o que expresará na memoria do proxecto da Praza que "... o meu trazado horizontal, non ten o mérito da orixinalidade, é

o mesmo que o dos facultativos expresados con aquelas
accidentais modificaci3ns que me v3n precisado a verifi-
car na distribuci3n das 3rcadas...".

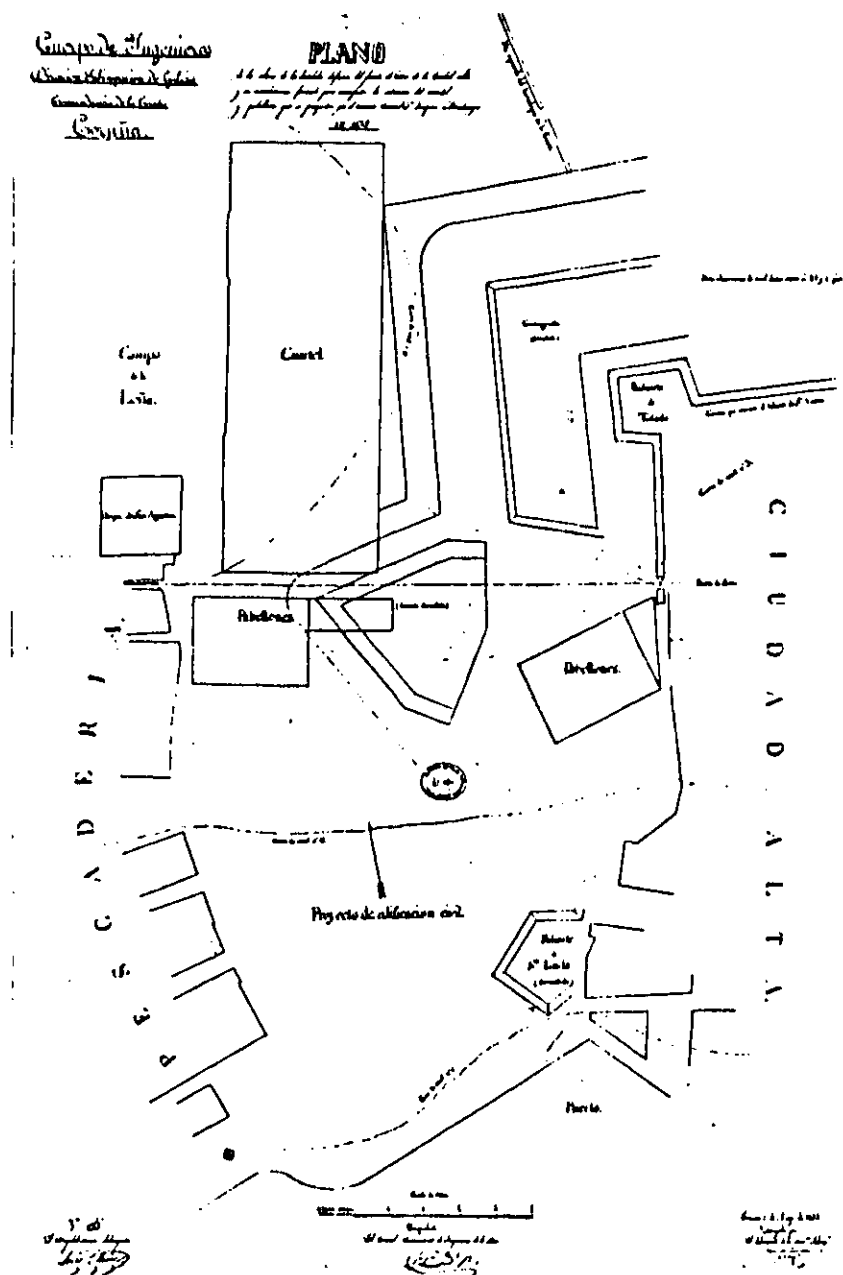
Ref3rese Faustino Dom3nguez aos planos asinados
polo Coronel, Comandante de Enxe3eiros da Praza, Joaqu3n
Montenegro, dos que existen tres exemplares:

-- Data 13 de Marzo de 1859: titulado "Plano dunha -

parte do terreo das arruinadas defensas da Cidade

do que se propón a venda formado polo Coronel graduado, Tenente Coronel do Corpo D. Joaquín Montenegro en 1859".

-- Data 2 de Maio de 1859: titulado "Planos dos solares das demolidas defensas da fronte de terra da

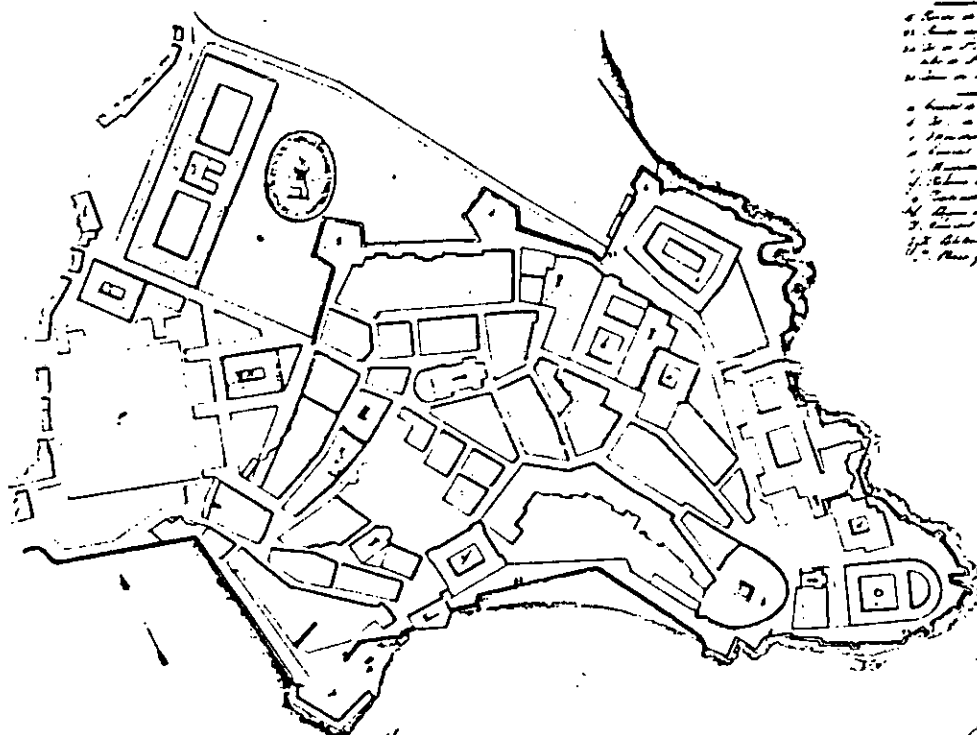
Cidade Alta e as súas inmediacións formado para
 manifestar a situación do Cuartel e Pabellóns que
 se proxectan polo Tenente Coronel D. Joaquín Mon-
 tenegro en 1859".

Expo de Ingenieros
 de la Academia de Ingenieros
 Comisaria de la Guerra
 Guerra.

Plano de la ciudad alta que expresa la situación de los edificios
 que se proyectan para esta plaza, con arreglo al sistema actual, con arreglo al material de guerra por la
 ley de 1 de Abril último, formado por el teniente coronel de Ingenieros D. Joaquín Montenegro en 1859.

Explicación.

1. Pabellón de la Plaza
2. Cuartel de la Plaza
3. Cuartel de la Plaza
4. Pabellón de la Plaza
5. Pabellón de la Plaza
6. Pabellón de la Plaza
7. Pabellón de la Plaza
8. Pabellón de la Plaza
9. Pabellón de la Plaza
10. Pabellón de la Plaza
11. Pabellón de la Plaza
12. Pabellón de la Plaza
13. Pabellón de la Plaza
14. Pabellón de la Plaza
15. Pabellón de la Plaza
16. Pabellón de la Plaza
17. Pabellón de la Plaza
18. Pabellón de la Plaza
19. Pabellón de la Plaza
20. Pabellón de la Plaza
21. Pabellón de la Plaza
22. Pabellón de la Plaza
23. Pabellón de la Plaza
24. Pabellón de la Plaza
25. Pabellón de la Plaza
26. Pabellón de la Plaza
27. Pabellón de la Plaza
28. Pabellón de la Plaza
29. Pabellón de la Plaza
30. Pabellón de la Plaza
31. Pabellón de la Plaza
32. Pabellón de la Plaza
33. Pabellón de la Plaza
34. Pabellón de la Plaza
35. Pabellón de la Plaza
36. Pabellón de la Plaza
37. Pabellón de la Plaza
38. Pabellón de la Plaza
39. Pabellón de la Plaza
40. Pabellón de la Plaza
41. Pabellón de la Plaza
42. Pabellón de la Plaza
43. Pabellón de la Plaza
44. Pabellón de la Plaza
45. Pabellón de la Plaza
46. Pabellón de la Plaza
47. Pabellón de la Plaza
48. Pabellón de la Plaza
49. Pabellón de la Plaza
50. Pabellón de la Plaza
51. Pabellón de la Plaza
52. Pabellón de la Plaza
53. Pabellón de la Plaza
54. Pabellón de la Plaza
55. Pabellón de la Plaza
56. Pabellón de la Plaza
57. Pabellón de la Plaza
58. Pabellón de la Plaza
59. Pabellón de la Plaza
60. Pabellón de la Plaza
61. Pabellón de la Plaza
62. Pabellón de la Plaza
63. Pabellón de la Plaza
64. Pabellón de la Plaza
65. Pabellón de la Plaza
66. Pabellón de la Plaza
67. Pabellón de la Plaza
68. Pabellón de la Plaza
69. Pabellón de la Plaza
70. Pabellón de la Plaza
71. Pabellón de la Plaza
72. Pabellón de la Plaza
73. Pabellón de la Plaza
74. Pabellón de la Plaza
75. Pabellón de la Plaza
76. Pabellón de la Plaza
77. Pabellón de la Plaza
78. Pabellón de la Plaza
79. Pabellón de la Plaza
80. Pabellón de la Plaza
81. Pabellón de la Plaza
82. Pabellón de la Plaza
83. Pabellón de la Plaza
84. Pabellón de la Plaza
85. Pabellón de la Plaza
86. Pabellón de la Plaza
87. Pabellón de la Plaza
88. Pabellón de la Plaza
89. Pabellón de la Plaza
90. Pabellón de la Plaza
91. Pabellón de la Plaza
92. Pabellón de la Plaza
93. Pabellón de la Plaza
94. Pabellón de la Plaza
95. Pabellón de la Plaza
96. Pabellón de la Plaza
97. Pabellón de la Plaza
98. Pabellón de la Plaza
99. Pabellón de la Plaza
100. Pabellón de la Plaza

Escala de 1:10000

El plano de la ciudad alta de Ingenieros de la Guerra

J. Montenegro

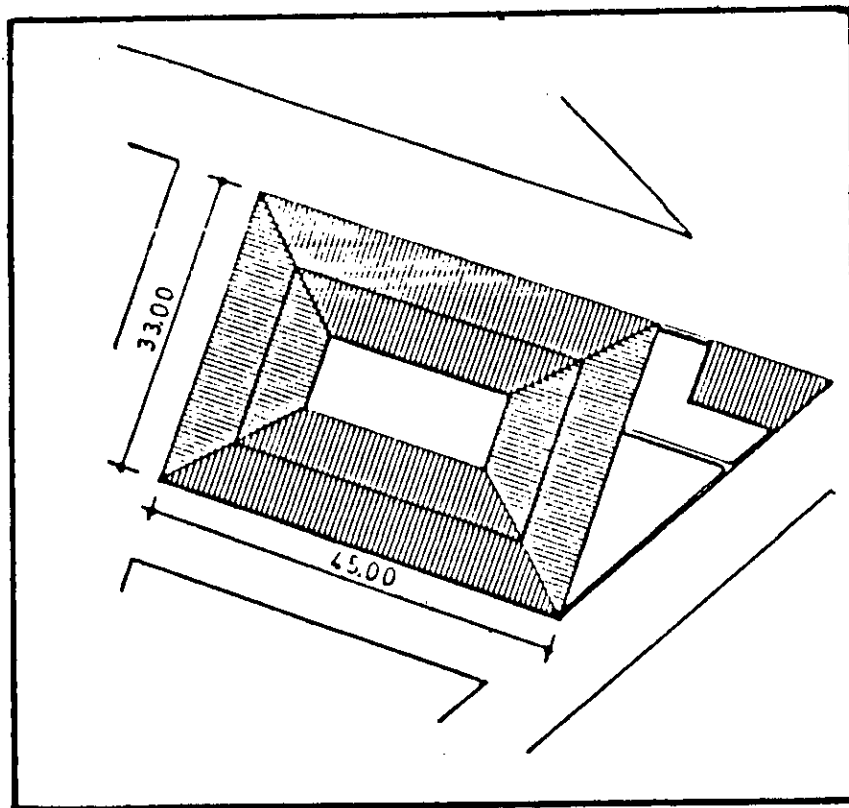
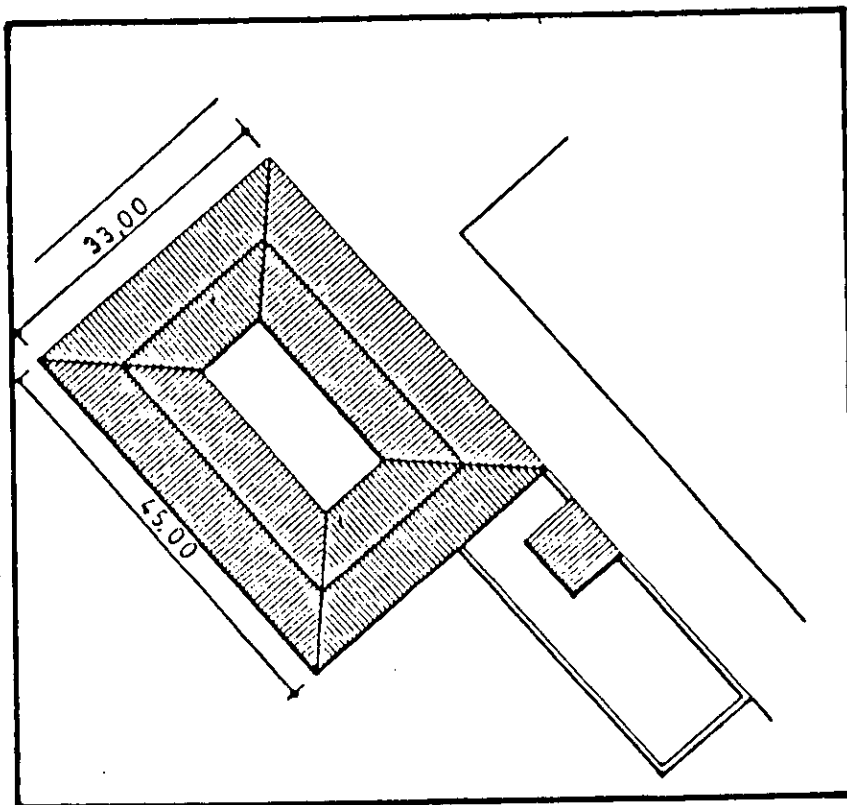
Verano de 1859 de 1859
 1. Pabellón de la Plaza
 2. Cuartel de la Plaza
 3. Cuartel de la Plaza
 4. Pabellón de la Plaza
 5. Pabellón de la Plaza
 6. Pabellón de la Plaza
 7. Pabellón de la Plaza
 8. Pabellón de la Plaza
 9. Pabellón de la Plaza
 10. Pabellón de la Plaza
 11. Pabellón de la Plaza
 12. Pabellón de la Plaza
 13. Pabellón de la Plaza
 14. Pabellón de la Plaza
 15. Pabellón de la Plaza
 16. Pabellón de la Plaza
 17. Pabellón de la Plaza
 18. Pabellón de la Plaza
 19. Pabellón de la Plaza
 20. Pabellón de la Plaza
 21. Pabellón de la Plaza
 22. Pabellón de la Plaza
 23. Pabellón de la Plaza
 24. Pabellón de la Plaza
 25. Pabellón de la Plaza
 26. Pabellón de la Plaza
 27. Pabellón de la Plaza
 28. Pabellón de la Plaza
 29. Pabellón de la Plaza
 30. Pabellón de la Plaza
 31. Pabellón de la Plaza
 32. Pabellón de la Plaza
 33. Pabellón de la Plaza
 34. Pabellón de la Plaza
 35. Pabellón de la Plaza
 36. Pabellón de la Plaza
 37. Pabellón de la Plaza
 38. Pabellón de la Plaza
 39. Pabellón de la Plaza
 40. Pabellón de la Plaza
 41. Pabellón de la Plaza
 42. Pabellón de la Plaza
 43. Pabellón de la Plaza
 44. Pabellón de la Plaza
 45. Pabellón de la Plaza
 46. Pabellón de la Plaza
 47. Pabellón de la Plaza
 48. Pabellón de la Plaza
 49. Pabellón de la Plaza
 50. Pabellón de la Plaza
 51. Pabellón de la Plaza
 52. Pabellón de la Plaza
 53. Pabellón de la Plaza
 54. Pabellón de la Plaza
 55. Pabellón de la Plaza
 56. Pabellón de la Plaza
 57. Pabellón de la Plaza
 58. Pabellón de la Plaza
 59. Pabellón de la Plaza
 60. Pabellón de la Plaza
 61. Pabellón de la Plaza
 62. Pabellón de la Plaza
 63. Pabellón de la Plaza
 64. Pabellón de la Plaza
 65. Pabellón de la Plaza
 66. Pabellón de la Plaza
 67. Pabellón de la Plaza
 68. Pabellón de la Plaza
 69. Pabellón de la Plaza
 70. Pabellón de la Plaza
 71. Pabellón de la Plaza
 72. Pabellón de la Plaza
 73. Pabellón de la Plaza
 74. Pabellón de la Plaza
 75. Pabellón de la Plaza
 76. Pabellón de la Plaza
 77. Pabellón de la Plaza
 78. Pabellón de la Plaza
 79. Pabellón de la Plaza
 80. Pabellón de la Plaza
 81. Pabellón de la Plaza
 82. Pabellón de la Plaza
 83. Pabellón de la Plaza
 84. Pabellón de la Plaza
 85. Pabellón de la Plaza
 86. Pabellón de la Plaza
 87. Pabellón de la Plaza
 88. Pabellón de la Plaza
 89. Pabellón de la Plaza
 90. Pabellón de la Plaza
 91. Pabellón de la Plaza
 92. Pabellón de la Plaza
 93. Pabellón de la Plaza
 94. Pabellón de la Plaza
 95. Pabellón de la Plaza
 96. Pabellón de la Plaza
 97. Pabellón de la Plaza
 98. Pabellón de la Plaza
 99. Pabellón de la Plaza
 100. Pabellón de la Plaza

-- Data 12 de Outubro de 1859: titulado "Plano da Ci-
 dade Alta que expresa a situación dos edificios a-

probados para esta Praza con cargo ao crédito extraordinario consignado a material de Guerra, pola Lei de 1 de abril último, formado polo Tenente Coronel de Enxeñeiros D. Joaquín Montenegro en 1859"

Os dous primeiros están redactados con anterioridade ao encargo polo Concello realizado en 18 de maio de 1859, e nel adquiren especial importancia a precisión no debuxo de "... os dous solares que para Pabellón de Oficiais se reserva o ramo da Guerra neste terreo..." e que condicionan ou presupoñen a existencia dun avance do proxecto da Praza xa moi definido e ao que se fai mención como "proxecto de edificación civil que desexa realizarse neste terreo...".

Neste sentido a disposición e dimensionamento dos "... dous solares que para Pabellóns de Oficiais se reserva o Ramo da Guerra neste terreo..." ía ter unha gran influencia no resultado final do proxecto e incluso no seu desenvolvemento e posteriores modificacións.

Amolos dous solares estaban dimensionados a partir dun módulo tipo de edificio "standard" para Residen-

cia que ocupaba un rectángulo de 45,00 metros de longo por 33,00 metros de ancho, resultando unha superficie de 1.485,00 m², que cunha coroa edificable de 12,50 metros de ancho en todo o seu contorno deixaba un patio central libre de 20,00 X 8,00 metros. A este módulo tipo edificatorio de Residencia se engade un terreo anexo de forma rectangular (no solar próximo ao Calexón de Cartuchos) - ou triangular (no solar próximo á Porta de Aires) destinado posiblemente a cuadras, cabaleirías, abrevadeiros, etc..., que tiña unha superficie de 425,00 m² e 330,00 m² respectivamente.

Amolos dous solares estaban concebidos para ser construídos con edificios exentos que puidesen abrir luces polas catro fachadas, de aí que no plano ou se debuxan as rúas que o rodean (é o caso do solar de Porta de Aires) ou se separan dos límites do solar colindante (caso do solar da Rúa de Cartuchos).

- Polo lado leste o solar próximo á Porta de Aires con dúas vías de 8,00 metros de ancho, paralelas as súas bases maior e menor, ían fixar coa súa prolongación as conexións do espacio central da Praza coa zona de contacto coa Cidade Vella a partir dunha malla reticular.

- Polo lado norte o terreo destinado inicialmente a Residencia provocaría anos despois o avance da liña de construción do solar destinado á Casa Consistorial que no primitivo proxecto resultaba practicamente enterrada na súa fachada posterior nunha franxa de apenas 10,00 metros de anchura.

Neste sentido a disposición e dimensionamento dos "... dous solares que para Pabellóns de Oficiais se reserva o Ramo da Guerra neste terreo..." ía ter unha gran influencia no resultado final do proxecto e incluso no seu desenvolvemento e posteriores modificacións.

Outro aspecto a salientar no plano de data de 2 de maio de 1859, é a inclusión dun dato de gran interese ao indicarse o "... valor do pé cadrado do terreo ..." nas

diferentes zonas: así vemos como a maior valoración dáse na desembocadura da Rúa de Luchana pola parte da Mariña, 10 reais/pé cadrado, seguindo 7 reais/pé cadrado o terreo fronte á Igrexa de San Xurxo onde se atopaba a Casa Consistorial ocupando o Convento de San Agustín e a zona de Luchana:

Seis reais/pé cadrado valorábase na Rúa da Franxa.

Catro reais/pé cadrado na Rúa da Florida e na embocadura da actual Avenida dos Anxos.

Tres reais/pé cadrado na Porta Real, Porta de Aires e Calexón de Cartuchos.

É dicir, nun círculo de 60 metros de radio, pasábase de valores de 10 reais o pé cadrado a 3 reais (menos da terceira parte).

En calquera caso estaba clara a valoración dos terreos con fronte ao Camiño da Mariña con gran diferen-
cia sobor dos outros, onde unicamente os situados fronte á naquel tempo Casa Consistorial e á Igrexa de San Xurxo alcanzaban 7 reais/pé cadrado.

No terceiro plano de 12 de outubro de 1859 aparecen destacados os terreos destinados a edificios militares:

- Coa letra Y, o Cuartel de Infantería que xa se sinala que está en construción, e
- Coas letras J e K, os dous Pabellóns de Oficiais, dos que se din que están aprobados.

Estes tres edificios aparecen xa perfectamente situados e dimensionados coas mesmas características que terán no Proxecto de Faustino Domínguez y Domínguez.

Pero ademais, a estrutura viaria dos lados da Praza, ten as mesmas características que a do proxecto definitivo de Faustino Domínguez.

Así no lado leste, está perfectamente debuxada a rúa que vai de Porta de Aires a Porta Real, actual Rúa da Nosa Señora do Rosario, así como as que partindo da Praza soben en dirección oeste-leste cara á Cidade Vella actuais Rúas de Porta de Aires e Marqués de Cerralbo. No lado norte aparecen delimitados o solar destinado ao

Concello así como as vías que rodean e soben cara o Cuartel do Príncipe Alfonso, e por último as catro conexións coa trama urbana da Pescadería (Rego de Auga, Franxa, Florida e San Agustín) e a única vía de conexión coa Mariña (hoxe Rúa María Barbeito).

2.5.4 AS BASES PARA O "PROXECTO DA NOVA POBOACION"

Na sesión de 18 de maio de 1859 sería debatido o informe elaborado pola "Comisión Especial" encargada de presentar o proxecto da "... nova poboación que debe edificarse nos terreos da demolida fortificación...", Comisión que xunto con José María Noya (arquitecto municipal) e Faustino Domínguez y Domínguez (arquitecto provincial), redactaron as BASES para a distribución dos terreos, que sometían á aprobación do Concello.

As BASES consisten en TRES puntos que pasamos a transcribir:

"... 1º Que os devanditos Arquitectos poidan prescindir se o cren conveniente de todos os traballos, planos, medidas e máis datos que sobre o devandito terreo se fixeron diferentes veces diante de agora posto que o pensamento da Comisión e seguramente do Concello é o de que a-

sí os trazados da Praza, rúas e solares o mesmo que a construción destes sexan guiados por un pensamento grande e á vez conciliador, de xeito que sen suxeitarse por hoxe ás imperfeccións que se notan na Cidade Alta e Baixa, poidan sen embargo formar a posible unidade no seu día.

- 29 Adoptouse o xa antigo pensamento de que no centro do devandito terreo, chamado Derribo, se construíra unha gran Praza cadrada a que sendo posible terá 150 varas de extensión en cada fronte medidas desde a dereita da desembocadura alí da Rúa de Luchana (figurando esta por 12 varas de ancho), en liña recta á esquina tamén dereita marchando á Cidade Alta da galería que olla cara o Derribo pertencente á casa do Sr. Ozores. Outra liña recta tomada desde o principio da anterior, ou sexa, na devandita Rúa de Luchana que vaia por diante das

casas que dan fronte hoxe ao mesmo Derribo pertencentes ás Rúas da Franxa, Florida e San Agustín ata facer fronte coa culata da actual Casa do Concello deixando unha distancia de 12 a 15 varas entre as devanditas casas e a liña que servirá para decoración das mesmas no seu día e para unha rúa que por alí subirá recta marchando cara o Campo da Leña. Entre a Praza e a devandita rúa haberá un enreixado sobre asentos de cantería que aparentará pechar a Praza por aquela parte. Desde a esquina mencionada na casa do Sr. Ozores, tirarase outra liña cara a Porta de Aires medindo as 150 varas e con outra que se tire desde o remate desta cara á culata do actual Concello, teremos a Praza perfectamente cadrada. Polo nacente, ou sexa, á entrada da Cidade Alta, construíranse mazás de casas entre a devandita Praza e as casas que forman a Rúa da Amargura

no terreo sobrante das 15 varas de Praza e de quince que debe ter unha nova rúa que desde Porta de Aires baixe á hoxe Real, da que acordou a demolición V.E., ou a morrer á referida casa do Sr. Ozores, se non permitise o terreo outra cousa por aquela parte.

- 3º Que os Arquitectos dividirán en cómodos solares o terreo que fóra da Praza quede entre a Rúa de Luchana e a que vai pola Mariña a Porta Real, o mesmo que medirán e designarán o terreo que queda na parte superior da devandita Praza, ou sexa, prolongando a liña que ten a culata da actual Casa do Concello co obxecto de construír alí unha Casa Municipal polos medios e no mellor xeito que se adopte en virtude dos traballos científicos que os dous Arquitectos tracen...".

Dous son aspectos a destacar nas BASES aprobadas:

-- En primeiro lugar o OBXECTIVO que se persegue é o de

conseguir a unidade da CIDADE ALTA e da CIDADE BAIXA, superando as súas imperfeccións, para o que se autoriza aos arquitectos a prescindir da documentación recabada ata o momento.

-- En segundo lugar, o espacio será ocupado polo "... trazado da Praza, rúas e solares ...": é dicir, estes tres elementos aparecen xa diferenciados.

A P R A Z A :

- que ocupará o CENTRO do terreo, o que implica unha vontade expresa de rodeala de edificacións, renunciando polo tanto a outro tipo de espacio aberto sobor da baía.
- que terá forma cadrada.
- e cunhas dimensións que "sendo posible", serán de 150 varas de lado, é dicir, 125,00 metros, o que implicaría unha superficie de 15.625 m².

O S S O L A R E S :

Respecto ao destino do resto do terreo da fortificación as BASES son perfectamente claras, xa que da súa lectura se deduce que a Praza ha de ser un espacio pechado, edi-

ficado nos seus catro lados, pero incluso chegan a concretar o USO que debe darse a cada un dos catro lados.

Neste senso é interesante observar como no punto 3º das BASES, se relaciona o uso ao que se deben adicar os lados da Praza, que significativamente, non empezan polo lado destinado ao edificio municipal, senón precisamente polo lado da Mariña.

... LADO SUR: "... Os Arquitectos dividirán en cómodos solares o terreo que fóra da Praza quede entre a Rúa de Luchana e a que vai entre a Rúa de Luchana e a que vai pola Mariña a Porta Real...".

Esta especial atención a este lado da Praza non é allea á importancia desta fronte á baía.

Se observamos un plano da época, veremos como estes terreos ocupan unha posición excepcional dentro da estrutura urbana da Cidade. Situados entre a Praza da Verdura e a Porta Real, practicamente chás, cunha lonxitude de 140,00 metros, con fronte á baía e defendidos do mar pola muralla e peitoril construídos no ano 1765 gozan

dunha posición de centralidade sen par, á que se engade a posibilidade de dividilos en "... cómodos solares, con frentes de fachada e trazados de parcela ordenados e regulares en contraste coas estreitas e profundas parcelas que desde a Porta da Torre de Abaixo deica o Parrote caracterizaban o fronte mariño da Cidade.

Polo tanto, o Lado Sur da Praza estaba destinado ao aproveitamento privado..."

... LADO NORTE: Asemade, as BASES especifican que os arquitectos "... medirán e designarán o terreo que queda na parte superior da devandita Praza, ou sexa, prolongando a liña que ten a culata da actual Casa do Concello co obxecto de construír unha Casa Municipal polos medios e no mellor xeito que se adopte en virtude dos traballos científicos que os dous Arquitectos tracen..."

O lado norte era precisamente a zona de Derribo das Murallas con maior dificultade para construír, e sobre todo unha vez que xa se tiña definido o trazado e a rasante da vía que delimitaban os terreos que se manti-

ñan baixo a xurisdicción do Ministerio da Guerra e sobor dos que se estaba a iniciar a construción do Cuartel do Príncipe Alfonso, así como o solar destinado a Residencia de Oficiais.

A vía (hoxe Rúa do Alesón) coa rasante na cota +19,50 quedaba a 10 metros de altura da desembocadura da Rúa de San Agustín e a 15 metros da Rúa do Rego de Auga. Se a isto lle engadimos a altura do baluarte das murallas, dános unha idea da dificultade que entrañou adoi- tar un modelo de Praza chá e cadrada nun terreo destas características e dispor o solar para Casa Consistorial na zona de maior dificultade topográfica.

Este gran desnivel (que se producía só en 50,00 metros de lonxitude esixiría un desmonte de máis de 90.000 m³ de pedra e recheo de terra para conseguir ba- leirar o solar no que se disporía a "Casa Municipal". Os problemas que esta disposición vai traer consigo van di- ficultar o inicio das obras da Casa Consistorial (o que será utilizado como excusa polos propietarios do resto

dos solares por non ter iniciado as súas edificacións), e máis tarde modificar incluso o proxecto da Praza ao ter que adiantar a alineación da fachada do solar do Concello para poder dispor do espacio suficiente para a súa construción, so pena de deixar o edificio totalmente enterrado pola súa fachada posterior.

... LADO LESTE: Era a zona de contacto coa Cidade Vella, tamén cunha gran pendente, entre a Porta Real, a Porta de Aires e o que sería o plano da Praza:

"... Polo nacente, ou sexa, á entrada a Cidade Alta, construíranse mazás de casas entre a devandita Praza e as casas que forman a Rúa a Amargura, no terreo sobran- te das 150 varas da Praza e de 15 que debe ter unha nova Rúa que desde Porta de Aires baixe á hoxe Real da que acordou V.E. a demolición, ou a morrer á referida casa do Sr. Ozores se non permitise o terreo outra cousa por aquela parte..."

...LADO OESTE: É o lado de contacto coa fronte das mazás da Pescadería no que as BASES adoptan unha decisión

fundamental cal é a de que o aliñamento irá en "... liña recta desde o principio da anterior, ou sexa, na devandita Rúa de Luchana que vaia por diante das casas que dan fronte hoxe ao mesmo DERRIBO pertencentes ás rúas da Franxa, Florida e San Agustín ata facer fronte coa cullata da actual Casa do Concello deixando unha distancia de 12 a 15 varas e a liña que servirá para decoración das mesmas no seu día...".

Estas 12 a 15 varas, ou sexa de 10 a 12,50 metros, implicarían que as fachadas principais das casas que daban fronte ao Campo de San Agustín estarían obrigadas no seu día a avanzar sobre esta franxa de terreo ata a liña oficial da Praza.

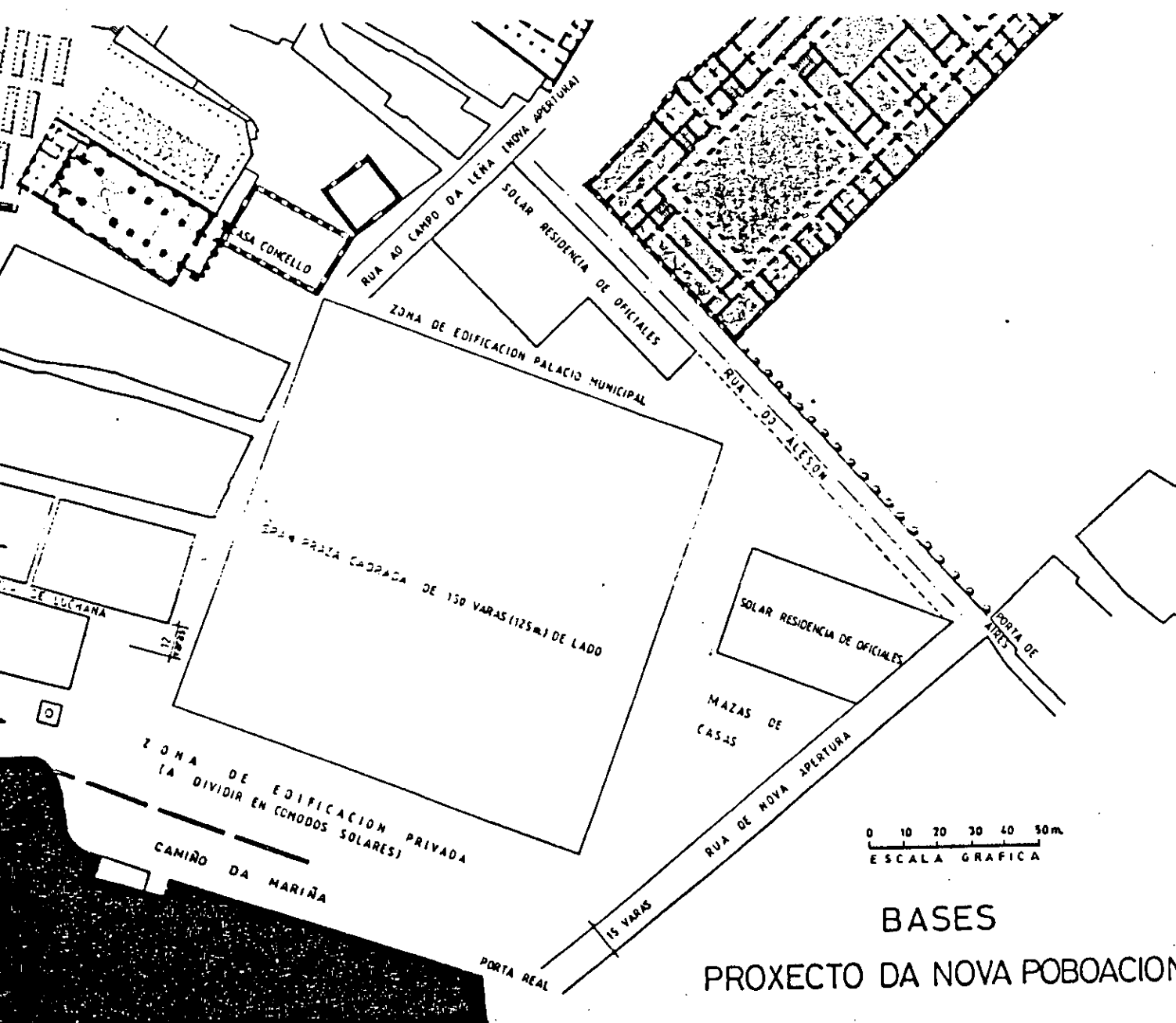
A S R U A S :

Outra das determinacións incluídas nas BASES, será a que se refire ao trazado de rúas en zonas concretas:

1º Unha rúa desde o espacio central da Praza que subirá recta "... marchando ao Campo da Leña...".

2º Unha nova rúa de quince varas (12,50 metros), que

desde Porta de Aires baixe a Porta Real ou a morrer á casa do Sr. Ozores (Conde de Priegue), (actual Rúa de Nosa Señora do Rosario).

En definitiva, as determinacións incluídas nas BASES, deixan claras unha serie de temas de indubidable

importancia á hora de valorar a proposta final:

- Unha Praza pechada polos catro lados.
- Un espacio central cadrado duns 125 metros de lado
- Un lado, o norte, destinado a Casa Consistorial, e os outros tres (sur, leste e oeste) destinados ao aproveitamento privado, con especial mención ao lado sur que será dividido en "cómodos solares".
- Apertura de dúas rúas, unha desde Porta de Aires a Porta Real e outra cara o Campo da Leña.

As que hai que engadir:

- A forma da planta da Casa Consistorial.
- A ubicación e dimensionamento dos dous solares que se reservaba o Ministerio da Guerra para residencia de Oficiais e que esixían o trazado de vías ou espacios vacantes no seu perímetro.

2.5.5 O ENCARGO

Unha vez aprobadas as BASES para a redacción do PROXECTO DA NOVA POBOACION na mesma sesión de 18 de maio de 1859, trataríase o tema dos arquitectos encargados da redacción do PROXECTO.

Neste senso, e a proposta da "Comisión Especial", aprobouse por unanimidade que os traballos foran redactados conxuntamente polos arquitectos municipal e provincial, se ben cada un deles tería cometidos e responsabilidades diferentes.

Así, José María de Noya, arquitecto municipal que xa desde 1840 viñera traballando sobre este tema, quedou encargado de realizar "... os traballos preliminares de medición e designación da Praza e solares..." que deberían ser desenvolvidos de acordo coas BASES.

Pola súa parte, Faustino Domínguez y Domínguez, arquitecto provincial, quedaba encargado de redactar o proxecto de "... nivelación da mesma Praza e decoración

dos edificios...".

2.5.6 O PROXECTO

Os traballos definitivos de redacción do proxecto da Praza realizaríanse en dez meses, desde maio de 1859, data de encargo ata o mes de marzo de 1860, cando pola Comisión Especial se "... presentan os planos da devandita Praza e da decoración á que han de suxeitarse os edificios que haberán de constituila, estudiado o primeiro polos Arquitectos D. José María de Noya e D. Faustino Domínguez y Domínguez e ultimados ambolos dous polo segundo que acompaña a correspondente memoria...".

Esta memoria, datada en 12 de marzo de 1860, e asinada polo arquitecto provincial, xunto cos planos serán tramitados na sesión de 20 de marzo de 1860, acordándose "... que se aproben estes traballos sen a menor variación por achalos moi acertados e dignos de eloxios da Corporación e do vecindario en xeral...".

2.5.6.1 A MEMORIA

A Memoria do Proxecto da Praza de María Pita redactado por Faustino Domínguez y Domínguez, é un documento de indubidable valor no que queda de manifesto a profunda formación do arquitecto provincial esforzado en dar unha resposta ao obxectivo fundamental "... o enlace das vías públicas da poboación baixa ou Pescadería coa antiga Cidade...", estando a maior dificultade nos "... desniveis considerables que ofrece o terreo en todas as direccións...".

Con este obxeto, Faustino Domínguez y Domínguez, concreta o seu estudio en tres puntos:

- 1º Determinar nun trazado horizontal a extensión e forma da Praza co dimensionamento dos solares destinados á edificación particular e pública.
- 2º O Estudio da decoración dos edificios que se han de construír sobor dos solares.
- 3º O máis difícil de resolver consiste en determinar

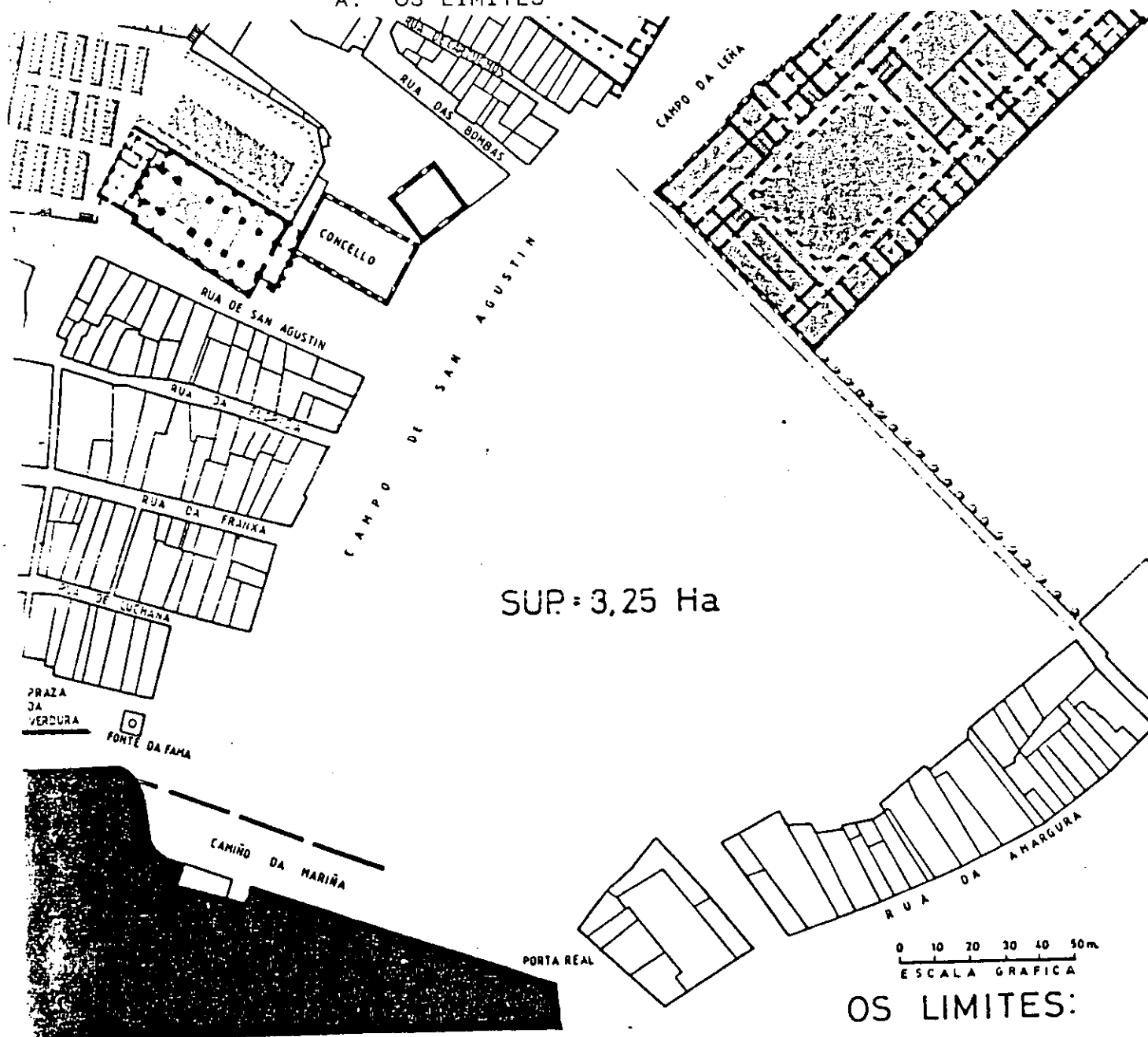
polo resultado dunha nivelación prolixa e minuciosa o punto máis conveniente no que se ha de establecer o pavimento ou rasante da Praza.

E dicir:

- Planta da Praza ("Trazado Horizontal").
- "Decoración" dos edificios particulares.
- Rasantes.

2.5.6.2 O TERREO:

A.- OS LIMITES

OS LIMITES:

SITUACION E SUPERFICIE

O terreo no que se pretende o proxecto da Nova Po-

boación estaba limitado:

-- Norte: Os Campos da Leña e da Estrada no que se estaba a construír o Cuartel do Príncipe Alfonso e cun límite que estaba perfectamente definido: unha rúa de nova apertura, nos que o eixo ía desde a Porta de Aires á Rúa de Cartuchos.

-- Sur: O Camiño da Mariña aberto sobre a baía e que daban ao terreo unha excepcional característica como é a de ser un espacio aberto ao mar nunha lonxitude duns 130,00 metros sito no centro da poboación.

-- Leste: As traseiras das casas da Rúa da Amargura no interior da Cidade Vella na que se situaban as dúas portas de acceso á Cidade desde a Pescadería:

-- A Porta Real, na zona máis próxima á baía

-- A Porta de Aires, na zona alta

-- Oeste: O Campo de San Agustín ao que daba frente catro mazás do barrio da Pescadería con

frentes irregulares e diferentes anchos.

No espacio do derribo desembocaban, no chamado -
Campo de San Agustín, as seguintes rúas:

-- Camiño da Mariña que bordeando a baía viña desde
os Cantóns ata Porta Real, bordeando as tra-
seiras da Rúa de Luchana á Praza da Verdura,
e que no extremo máis próximo ao Derribo se
situaba a Fonte da Fama.

-- Rúa de Luchana, unha rúa estreita de 3,25 metros,
pero de gran importancia por ser prolonga-
ción da Rúa Real na que se situaba a Aduana
e os principais establecementos comerciais,
e camiño obrigado entre a Cidade Vella e a
Pescadería.

-- Rúa da Franxa, tiña un carácter secundario, a ela
daban as traseiras das casas da Rúa de Lu-
chana que ao longo do século XIX irían sendo
ocupadas por novas edificacións, a máis im-
portante a do Teatro de Variedades no solar

esquina Rúa da Trompeta e Rúa da Florida

-- Rúa da Florida, de semellantes características que

a Rúa da Franxa

-- Rúa de San Agustín, a súa importancia vén ligada

á ubicación do Concello e do Mercado na dé-

cada dos anos 30 do pasado século

-- Calexón de Cartuchos (ou Rúa das Bombas) que daba

acceso ao Depósito de Bombas de Incendios

situado na parte traseira da Casa do Conce-

llo (antiga Horta de San Agustín).

-- Rúa de Cartuchos, que conectaba coa Rúa da Praza e

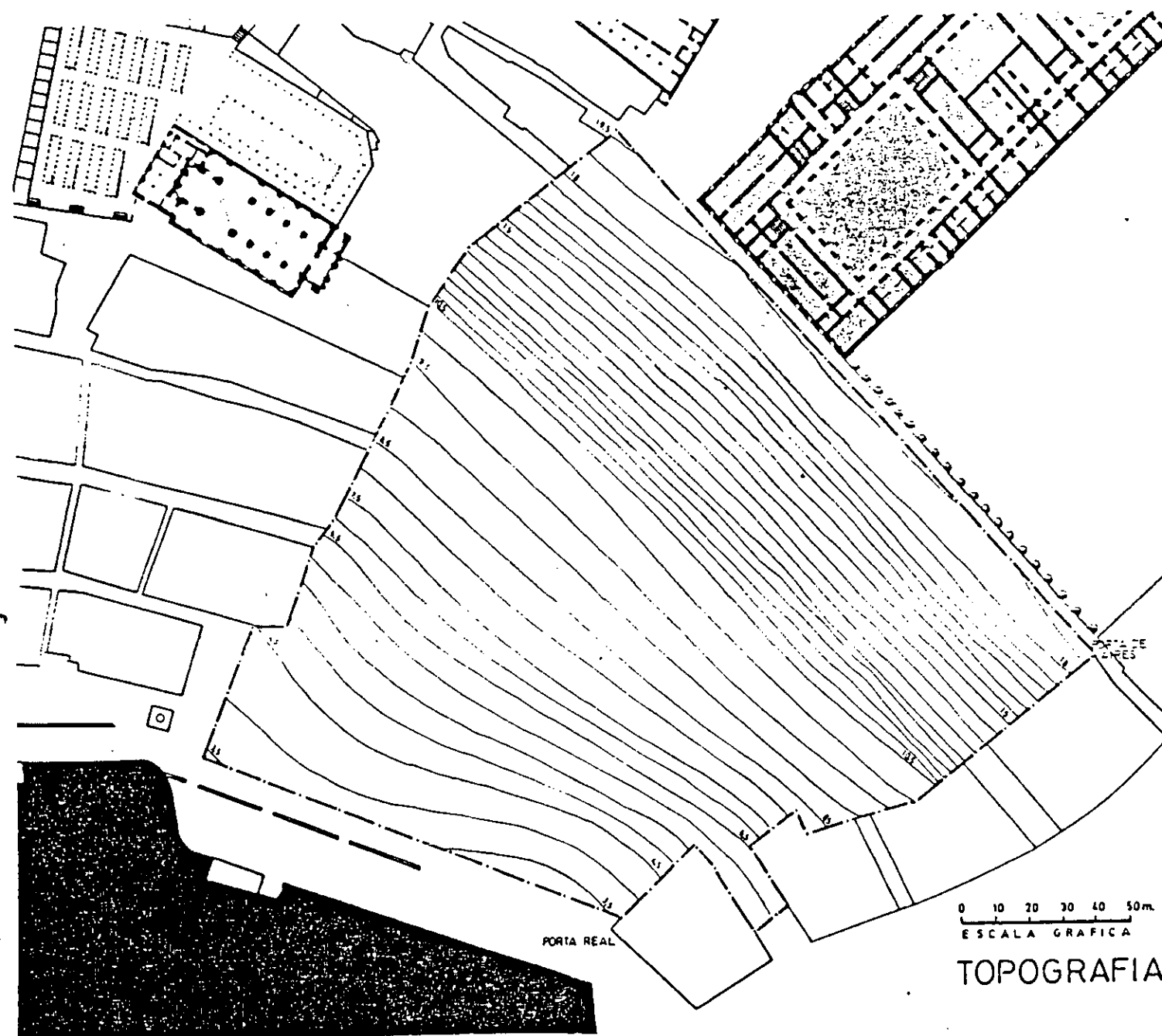
e co Mercado instalado anos antes na Horta

de San Agustín. Servirá de punto de refe-

rencia para fixar os límites do proxecto de

edificación civil.

B.- A TOPOGRAFIA

Un terreo cunha pendente considerable que pasaba
en apenas 200,00 metros da cota 4,00 na zona en contacto

co Camiño da Mariña á cota 19,50 na rúa que ía desde a Porta de Aires á Rúa de Cartuchos lindante co Cuartel de Infantería.

Este salto de 15,00 metros nunha distancia de 200,00 metros, que representa unha pendente do 7,75%, non era homoxéneo xa que as cotas das desembocaduras das diferentes rúas eran as seguintes:

-- Embocadura do Camiño da Mariña.....	cota +3,50
-- Embocadura da Rúa de Luchana.....	cota +4,50
-- Embocadura da Rúa da Franxa.....	cota +6,50
-- Embocadura da Rúa da Florida.....	cota +8,00
-- Embocadura da Rúa de San Agustín....	cota +9,50
-- Embocadura da Rúa das Bombas.....	cota +18,00
-- Embocadura da Rúa de Cartuchos.....	cota +19,50

E dicir, dúas zonas ben diferentes:

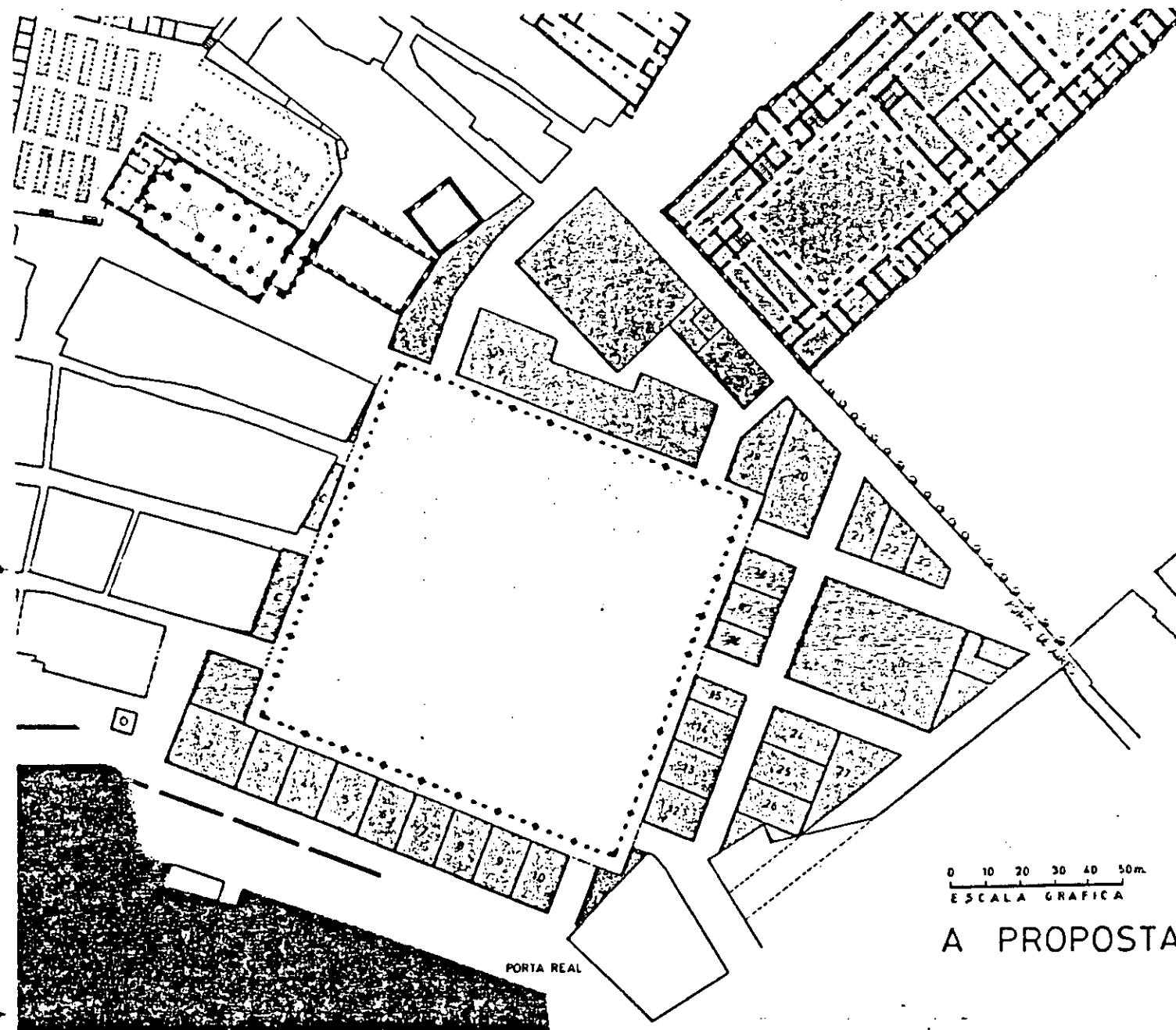
- Unha primeira zona de pendente suave que sería a máis próxima á baía e estaría limitada a unha franxa entre o Camiño da Mariña (+3,50) e a Rúa de San Agustín (+9,50), é dicir, 6,00 metros de des-

nivel nunha lonxitude duns 130,00 metros.

-- Unha segunda zona que iría desde a embocadura da Rúa de San Agustín (+9,50) ata a da Rúa de Cartuchos (+19,50), é dicir, un desnivel duns 10,00 metros nunha lonxitude de 70,00 metros, practicamente o dobre da pendente da primeira zona.

Esta caída do terreo non se producía de xeito paralelo ao que hoxe sería o lado sur, senón de xeito oblicuo desde a Porta de Aires á Fonte da Fama.

2.5.6.3 A PROPOSTA

A Praza proxectada por Faustino Domínguez y Domínguez era un cadrado de 111,20 metros de lado, no que -

tres dos seus lados, de acordo coas directrices sinaladas nas Bases, estaban destinados á edificación privada, en tanto que o cuarto lado, o norte, estaba destinado a ser ocupado pola Casa Consistorial.

Os tres lados destinados á edificación privada (o sur, que daba a súa fachada posterior á Mariña, o leste na zona de contacto coa Cidade Vella e o oeste no fronte da Pescadería) estaban divididos en nove espazos ou módulos iguais duns 12,35 metros cada un, os cales se subdividía en tres ocos, é dicir, un total de 27 arcos por cada lado, dun alto que permitía tanto o paso das carruaxes como a posibilidade de construír debaixo dos pórticos un entresolo para vivenda. O alto deste pórtico era no proxecto orixinal de 6,00 metros.

A división dos lados da Praza en nove módulos ou espazos, tiña por obxeto o distinguir perfectamente cada unha das casas a construír correspondéndose polo tanto cos límites dos solares, así como a ruptura da monotonía dun conxunto no que a repetición ininterrumpida de

arcos, portas e ventás podería resultar excesivamente monótona.

Con este obxeto, cada tres arcos, Faustino Domínguez introduce un ancho pilar almofadado (pilastrón) de base rectangular de 2,00 metros X 0,90 metros, que se continúa nos corpos superiores con pilastras resaltadas dun metro de anchura, mentres os dous pilares centrais de cada módulo teñen unha sección de 1,00 metros X 0,90 metros.

Sobre o corpo baixo e o entresolo, no proxecto inicial había dúas plantas con balconciños corridos os da primeira, e individuais os da segunda, sobre a que se desenvolvía unha potente cornixa que remataba e daba unidade ao conxunto, sobre ela dispoñíase un "ático con luces semicirculares que dá algunha novidade ao conxunto".

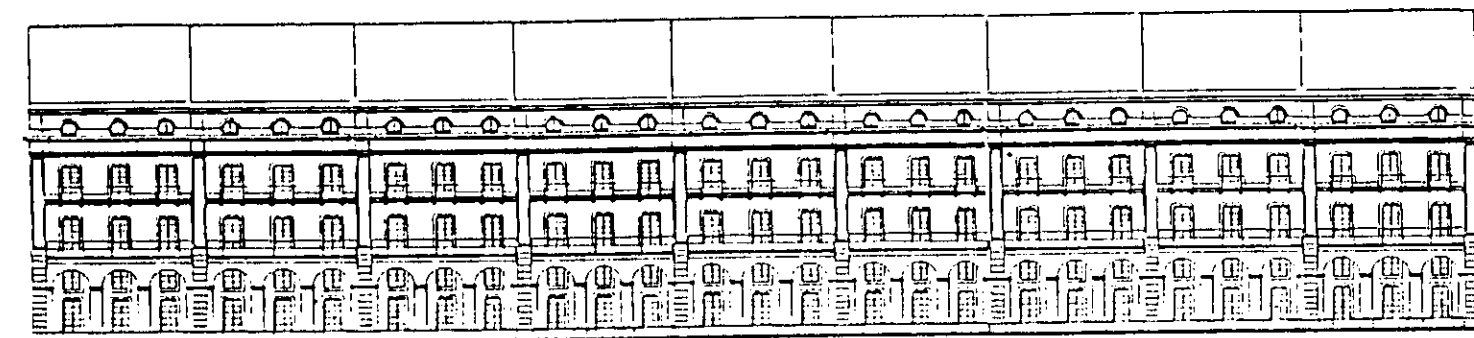
A DECORACION: A PRAZA COMO MONUMENTO

O estudio da "Decoración" dos edificios particulares parte dun suposto fundamental, tal é que "... a Praza que se proxecta debe ser o centro da poboación: está destinada pola súa situación topográfica a servir de lazo a dous pobos separados hoxe por un terreo ermo e desabrigado: co tempo será indubidablemente o foco da vida e do movemento desta fermosa Cidade reunindo as moitas e cómodas casas particulares, os edificios públicos nos que han de residir as autoridades locais...".

De aí a consideración de que tódolos edificios particulares constitúan no seu conxunto "un monumento público" polo que deberán adaptarse, acollerse a unhas normas específicas: A Praza é analizada pois como un monumento público, e con este senso percurase a busca dunha decoración agradable e digna do obxecto a que se adica

En primeiro lugar Faustino Domínguez fai referencia: "... Para conseguilo distribuiu cada un dos lados

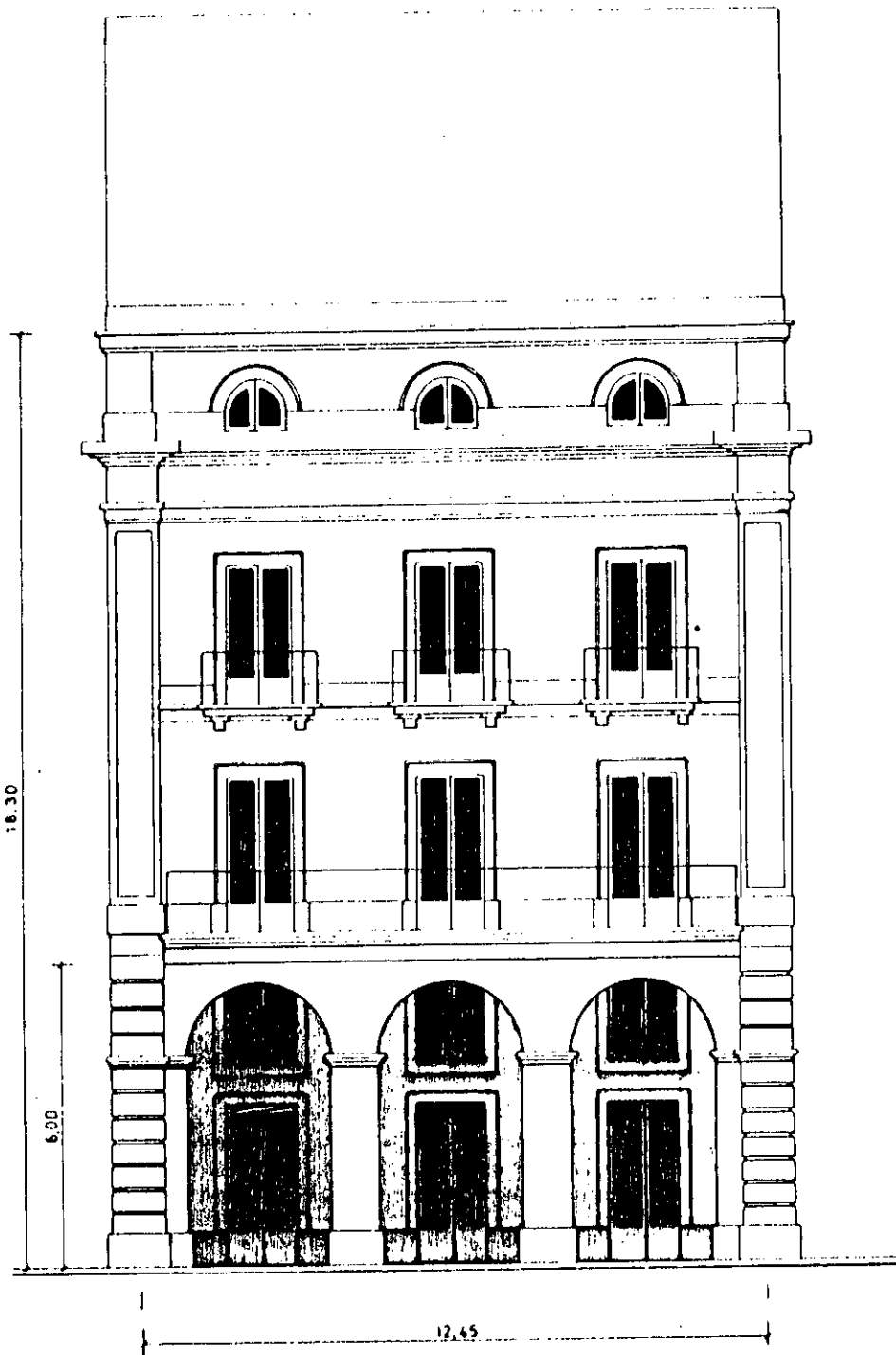
destinados á edificación particular en nove espacios iguais, subdividíndoos en tres arcos de suficiente alto para o cómodo paso das carruaxes e para poder construír debaixo dos pórticos un entre-solo propio para ser habitado..."

É dicir, cada lado da Praza destinado a edificación particular contaba cun total de 27 arcos, se ben non se correspondían exactamente na súa totalidade coa división en solares, sendo o lado sur o que daba a fachada posterior á Mariña o que máis se aproximaba, xa que oito dos nove espacios correspondían con oito solares (os números 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 e 10), se ben dous arcos do noveno espacio correspondentes ao solar número

11 estaban adicados a unha rúa de acceso á Praza desde Porta Real. O mesmo sucedía no lado leste na zona máis próxima á Cidade Alta. Dos nove espacios, só cinco se correspondían exactamente con solares completos (solares 12, 13, 14, 17 e 18). O alto total dos edificios particulares era de 18,30 metros, aproximadamente unha sexta parte da lonxitude do lado do cadrado da Praza, e nela incluíase o corpo baixo composto pola planta baixa e entresolo cun alto de 6,00 metros, o que proporcionaría a posibilidade de construír arcos esbeltos que permitisen a penetración de luz suficiente para iluminar as tendas das plantas baixas e as vivendas do entresolo, para o que se dispoñía un porche de 4,50 metros de ancho que rodeaba toda a Praza.

A N O - 1 8 6 0

UN ESPACIO FOCALIZADO

O espacio interior da Praza totalmente unitario en tres dos seus catro lados, leste, sur e oeste, agachaba ou facía caso omiso da variedade de situación de borde que a envolvía e que non respostaba a un espacio homoxéneo.

E un espacio focalizado cara un edificio que rompe coa obrigada decoración dos outros tres lados: o lado norte é o lugar do Pazo Municipal, e neste lado rómpese o ritmo das arcadas e a continuidade do plano das fachadas, aparecendo o edificio exento con dúas amplas escalinatas de 8,00 metros de ancho que rodean lateralmente provocando ese aillamento nas plantas altas: só o espacio porticado mantén unha referencia espacial e unha continuidade co porche que rodea a Praza, pero incluso este espacio porticado difire do existente nos lados leste, sur e oeste ao introducir ritmos e modulacións marcados pola Casa Consistorial.

En todo caso, o espacio da Praza focalizado cara o lado norte dá, dun xeito manifesto, as costas á baía, e a Casa Consistorial situase precisamente no lado oposto ao mar nunha actitude ben diferente á das Casas de Paredes e a Praza da Aduana, patentizando e reforzando a falta de permeabilidade do lado sur, no que só unha pequena apertura situada na esquina S.E. conecta o Camiño da Mariña co espacio interior da Praza. Parece como se a busca do meirande número posible de solares para a edificación privada (evitando, polo tanto, a "perda" de metros de fachada no fronte da Mariña) fose o criterio seguido á hora de repartir este lado: Unha única vía, a actual Rúa de María Barbeito, conectará a Praza co espacio de borde da Mariña (aberto á baía) e a súa ubicación é marxinal na esquina próxima á Porta Real, en contraste coas dúas vías adosadas ás fachadas laterais do Pazo Municipal forzadísimas con tales dificultades de pendente que nunca puideron chegar a executarse como estaban inicialmente concebidas.

Neste sentido podemos afirmar o lonxe que está a proposta da Praza das experiencias urbanísticas habidas no século anterior.

Nos bordes litorais de cidades marítimas ou fluviais, como Lisboa (Praça do Comércio), Burdeos (Place Royale) ou a propia París (Place de la Concorde) a apertura cara á paisaxe e aos Ríos Teixo, Garona ou Sena (sen renunciar á formalización interior) ía ser "leitmotiv" do proxecto.

UN ESPACIO FORMALIZADO

A Praza presentase como un espectáculo unitario no que as "imperfeccións" da trama da Pescadería agáchanse tras un gran telón que oculta conscientemente os lindes dunha parcelación "imperfecta", irregular e desigual.

Hai unha orde nova, regular, composta, que se levanta sobre as vellas fortificacións demolidas: Nada do mundo exterior, caótico, desordenado, imperfecto, ten reflexo no espacio a crear.

Nin sequera os accesos á Praza son "marcados" ou sinalizados de algún xeito. Os arcos de conexión coas vías lonxitudinais do Barrio da Pescadería (Luchana, -- Franxa, Florida) ou os que enlazaban coa Cidade Vella (Avenida dos Anxos, Rúa do Capitán Cerralbo, Rúa de Porta de Aires), ou o caso da actual conexión coa Porta Real na Mariña a través da actual Avenda María Barbeito, non hai nada que os singularice. As súas dimensións, o seu ancho, o seu alto, a súa forma é exactamente igual á

dos arcos que se sitúan fronte a calquera dos 20 solares edificables.

Dúas cuestións son sen embargo suliñadas na memoria:

1.- UNHA PRAZA PECHADA.

A Praza debe ser "enteiramente pechada" co obxecto de regularizar o fronte das casas que median entre as Rúas de Luchana, da Franxa, da Florida e de San Agustín, todos eles de diferente lonxitude. Deste xeito estas rúas, que son auténticas avenidas naturais, desembocarán na gran Praza por debaixo dos arcos dos seus pórticos, regularizándose así todo o fronte en contacto coa Pescadería.

2.- UNHA PRAZA PORTICADA.

Para o que se dispón "un paseo cuberto"; nun país no que as choivas son moi frecuentes, no que os temporais e ventos recios do sur e do N.O. reinan en moitas e prolongadas épocas do ano é unha necesidade que se sente ter paseos cubertos para que os habitantes se aproveiten deles como lecer e co-

mo unha saudable condición hixiénica.

Un caso moi singular será o lado sur, que debía ser dividido en "cómodos solares" que terían loxicamente dúas fachadas, unha cara ao interior da Praza e outra cara á Mariña e Porta Real, un fronte no que estaría posta a atención de importantes cidadáns da vida local, dadas as características de centralidade e regularidade únicas en todo o borde da Cidade desde o Parrote ata a Alameda.

A ARQUITECTURA DA PRAZA: UNHA PRAZA NEOCLASICA

Pero o máis singular deste espacio é a súa propia arquitectura: Nunha cidade cunha paisaxe urbana dunha forte personalidade, na que as fachadas das casas se cubren sistematicamente de galerías e miradoiros, xorde un proxecto no que a ausencia deste elemento é notoria: A arquitectura da Praza trasládanos ao mundo da ARQUITECTURA CULTA, ao mundo da Academia a través da man dun arquitecto como Faustino Domínguez y Domínguez, que proxecta a obra máis importante da súa vida: pilastróns, - pilastras, arcos, impostas, cornixas, modulación, ritmo, proporción, simbolismo,... toda unha chea de elementos e criterios compositivos que só son posibles en tanto que xorden da man do último Arquitecto Neoclásico. Neste sentido nin Juan de Cíórraga, nin Faustino Domínguez Coumes-Gay, poderían ter representado tan fielmente o espírito do Neoclasicismo: Pertencen ambos dous a xeracións nas que o eclecticismo, como actitude, maniféstase

nidiamente nas súas obras.

-- UNHA PRAZA CON TRAFICO RODADO.

A Praza de María Pita, como as prazas neoclásicas do século XIX, introduce a presenza do tráfico rodado no seu interior, como fan ver M. Solá Morales e María Rupert nun traballo sobre o tema. De aí o cuidado en que os arcos teñan unhas determinadas dimensións de ancho e de alto "... para o cómodo paso das carruaxes...".

-- UNHA PRAZA PORTICADA.

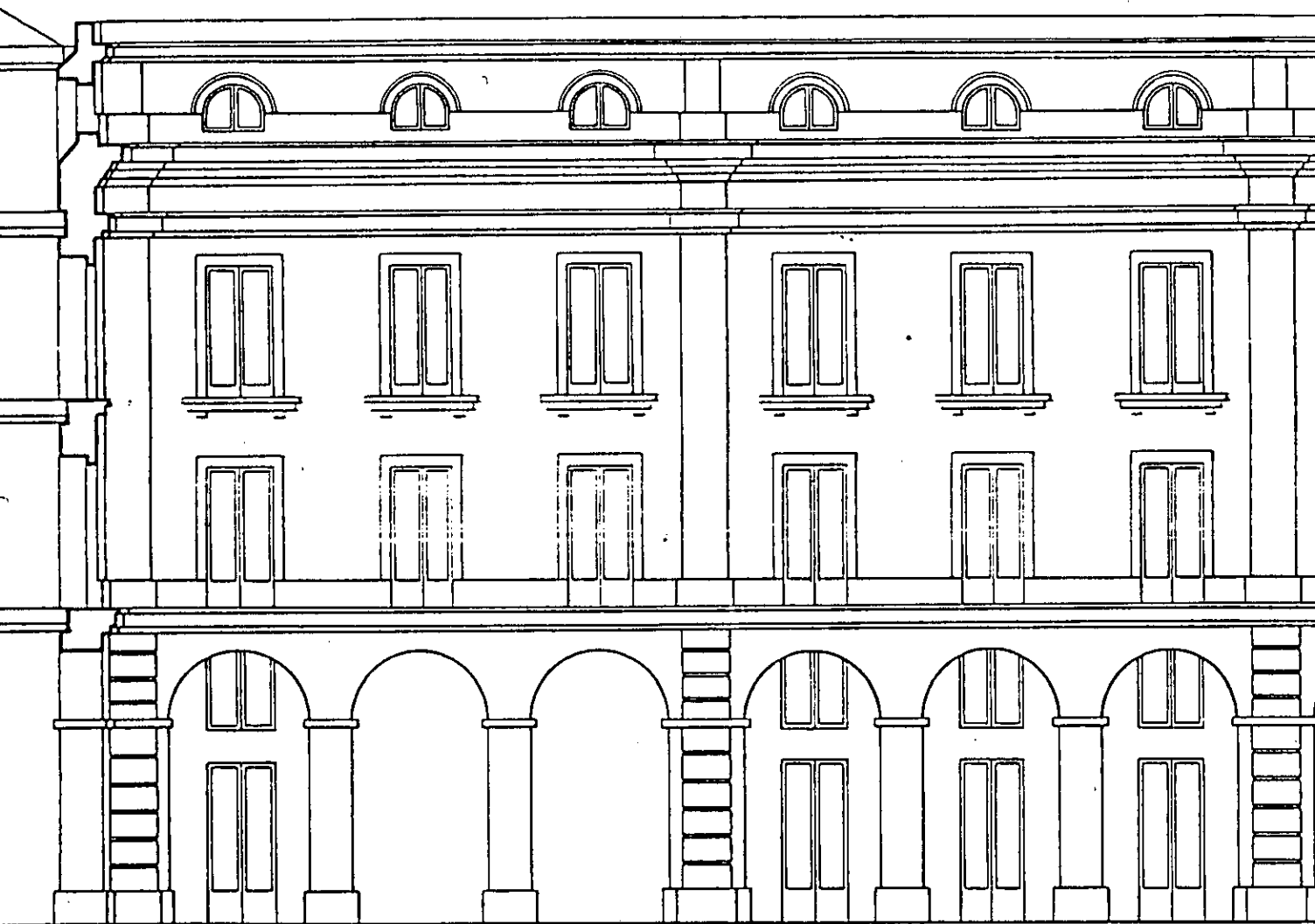
E o PORCHE OU ESPACIO PORTICADO de 4,50 metros de anchura rodeando toda a Praza será outro elemento a su-
liñar. Neste senso a referencia a Place des Vosges (Place Royale) de París é precisa a partir da creación deste espacio que na memoria do proxecto xorde como necesaria debido a que "... un país no que as choivas son moi frecuentes, no que os temporais e ventos recios so sur e do Norte reinan en moitas e prolongadas épocas do ano, é unha necesidade que se sente, o ter paseos cubertos para que os habitantes se aproveiten deles como le-

cer e como unha saudable condición hixiénica...".

E importante observar como a razón última do espacío porticado, é a razón do RECREO, a razón do PASEO non se fala aquí para nada dun espacío porticado para - "... resguardo dos xéneros e froitos que se venden, circunstancia precisa nun país chuvioso..." como dicía no Proxecto da Praza na Cidade Vella de 1779. A Praza de María Pita non é herdeira das concepcións da Praza como mercado ou lugar de actividade comercial, senón como espacío para o RECREO e o PASEO, e 28 anos despois de realizado o Proxecto o arquitecto municipal, Ciórraga, refírese ao uso do espacío central para "...manifestacións e regocixos públicos..." á hora de plantexar no seu centro "... unha elegante farola que en combinación cos farois do camiño (de circunvalación) iluminen todo o ámbito da repetida Praza...". Calquera referencia da Praza de María Pita como "Plaza Mayor" é pois máis epidérmica que profunda, e quizais os seus precedentes deben buscarse máis nas Prazas Reais francesas, sobre todo na di-

menção RESIDENCIAL e de ESPARCIMENTO, pois se ben é certo que a Casa Consistorial é un elemento fundamental na conformación dun dos lados da Praza, a funcionalidade do ESPACIO-PRAZA vai destinada a usos urbanos ben diferentes a aqueles.

2.5.6.4 AS ORDENANZAS DE EDIFICACIÓN

A "Decoración" dos edificios particulares, é dicir
de tres dos catro lados da Praza foi estudiada por Faus-

tino Domínguez e constaba no proxecto orixinal aprobado polo Concello Coruñés.

Cada lado que tiña 111,20 metros de lonxitude dividiuno en nove espacios iguais, subdividíndoos en tres arcos de suficiente alto para o cómodo paso das carruaxes e para construír debaixo dos pórticos un entresolo propio para ser habitado.

O fronte de cada solar dividíase do inmediato por un pilar almofadado no corpo baixo, e por unha pilastra resaltada nos dous corpos superiores co obxeto de -- "... indicar desde logo clara e distintamente a división ou remate de cada casa..." así como rachar a monotonía pola repetición dos arcos, portas e ventás iguais.

Sobre o corpo baixo e o entresolo levaba o proxecto dous pisos adornados con balconciños, e sobre a cornixa xeral que coroaba tódolos edificios remataba a decoración nun ático con luces semicirculares.

Os edificios particulares tiñan un alto de 18,30 metros "... que se aproxima a unha sexta parte da lonxi-

tude do lado do cadrado da Praza..." e neles o corpo baixo tiña 6,00 metros co obxecto de obter arcos esbeltos e luz apropiada para iluminar perfectamente os pórticos, tendas e entresolos que nel se establezan.

Cada módulo tiña uha anchura de 12,45 metros con tres arcos de medio punto de 1,42 metros de radio que apoian e dous pilares intermedios de sección rectangular cun zócalo de 1,10 metros (frente) X 0,78 metros (fondo) X 0,70 metros (alto), un fuste de 1,00 metro (frente) X 0,66 metros (fondo) X 3,38 metros (alto) rematado nunha imposta de 1,20 metros (frente) X 0,78 metros (fondo) X 0,27 metros (alto) na que apoia o arco de medio punto de 1,42 metros de radio.

Os dous pilares laterais (pilastróns) que rematan e delimitan cada un dos módulos e que separan os grupos de soportais, teñen un zócalo ou base de 2,10 metros de frente X 1,10 metros de profundidade e 0,70 metros de alto, sobre o que apoian os frentes de 3,38 metros de alto.

Estes pilares laterais teñen un fronte central almofadado de 1,00 metro de ancho que sobresa sobre os costados de 0,50 metros.

2.6 OS SOLARES

O Proxecto de Faustino Domínguez y Domínguez contaba cun total de trinta solares, tres destinados a edificios públicos e vinteseite á edificación privada.

Os tres solares adicados a edificios públicos estaban destinados un para Casa do Concello, e os outros dous para edificios militares e máis concretamente para Residencias de Oficiais, e que foran xa delimitados antes de realizarse o Proxecto da Praza.

Os solares destinados á edificación privada estaban numerados do 1 ao 27 comezando polo solar da esquina S.O., aquel que formaba ángulo coa Praza, Rúa de Luchana e Rúa da Fama, e rematando na esquina N.O. co solar número 20 que formaba o ángulo entre as Rúas do Alecón, de Troncoso, de Porta de Aires e a propia Praza.

2.6.1 OS SOLARES PARA OS EDIFICIOS PUBLICOS

Sitúanse dous deles na zona norte da Praza, e un na zona leste, sen embargo só un deles dá fronte á Praza (o destinado ao edificio do Concello), en tanto que os outros dous ocupan posicións traseiras, sen fachada á Praza e separados dela nun caso polo solar da Casa do Concello e noutro por solares destinados á edificación privada.

Como explicamos anteriormente, os solares destinados a Residencia de Oficiais foran dimensionados e ubicados con anterioridade ao encargo a Faustino Domínguez do proxecto da Praza e así aparecían debuxados en marzo de 1859 nos planos asinados por don Joaquín Montenegro. Son solares que polo tanto van xogar un papel de elementos invariables que van condicionar o resultado final.

O solar destinado á Casa Consistorial tiña unha fachada de 86,00 metros de lonxitude que se corresponde cos sete módulos centrais dos nove nos que estaba divi-

dido o lado norte da Praza, se ben na planta baixa e debido a estar proxectadas dúas rúas con escalinatas a cada lado, a lonxitude quedaba reducida a uns 78,00 metros ao ocupar parte das rúas unha arcada das correspondentes aos módulos laterais.

O seu fondo, a nivel de planta baixa, era de 13,00 metros na zona central e 20,00 metros nas laterais, ocupando unha superficie de 1.371,00 m² aos que habería que engadir nas plantas altas a superficie destinada a porche cuberto cun ancho de 4,50 metros ao longo de todo o fronte e que alcanzaba os 387,00 m²

A súa característica máis singular é a de ser un solar para un edificio exento en planta alta que só se une ao resto da Praza ao nivel da planta baixa na zona do porche cuberto que rodea a Praza, separándose da edificación privada pola disposición de dúas rúas, unha a cada lado da fachada, dunhos 8,00 metros de ancho.

Asemade é de destacar a ausencia dun tratamento específico da súa parte posterior, que queda reducida a

un espacio residual ata o punto de que o solar destinado a Pavillón de Oficiais se aproxima ata 4,00 metros dos límites do solar na zona central máis estreita, incrustándose practicamente no entrante que formaría o volume da fachada posterior do Concello.

Cando Faustino Domínguez y Domínguez redacta o proxecto de Casa Consistorial no ano 1860, refírese ao solar nestes términos na memoria:

"... A forma da planta estaba xa determinada de antemán con dous corpos saíntes na parte posterior sen que se permitese darlle maior desenvolvemento por causa do Pabellón proxectado polos Enxeñeiros Militares na posición que se indica no Plano Xeral..."

É aquí, no solar destinado á Casa Consistorial, onde se vai notar dun xeito máis claro a influencia da ubicación dos solares que se reservaba o Ministerio da Guerra xa que calquera distribución interior ía tropezar coas reducidas dimensións do corpo central da planta

baixa.

Os outros dous solares destinados a Pabellóns de Oficiais que se mantiñan baixo a propiedade do Ministerio da Guerra, situábanse en dous lados diferentes (un no lado norte e outro no lado leste), pero de características semellantes, xa que non daban fronte á Praza e tiñan unha gran pendente.

Un deles sitúase no espacio vacante entre o Cuartel do Príncipe Alfonso e o solar destinado á Casa Consistorial e componse de dous rectángulos, un de meirandes dimensións (45,00 metros X 33,00 metros) e outro máis reducido (32,00 metros X 13,00 metros) que parece buscar un total aproveitamento do solo, aproximándose ata 4,00 metros do solar destinado a Concello e incrustándose na zona central máis estreita do mesmo.

A súa superficie alcanza os 1.900,00 m². Sen embargo, o seu aspecto máis suñable é que se atopaba nunha zona de gran pendente, polo que de terse construído ou tería que realizarse un gran desmonte de máis de

100 metros de profundidade, quedando practicamente enterrado, ou de realizarse o acceso desde a Rúa do Alesón ao estar practicamente pegado ao solar do Concello "aplastaría" o volume do edificio da Casa Consistorial e sería perfectamente visible desde toda a Praza.

O outro solar, propiedade do Ministerio da Guerra, ocupa a totalidade da mazá central que era a de maiores dimensións das tres que xurdían na zona posterior entre a Praza e a Cidade Vella. Unha mazá de forma trapezoidal cunhas bases de 45,00 metros e 65,00 metros e un alto de 33,00 metros totalizando unha superficie de 1.815,00 m². Estaba rodeado de rúas polos catro lados, pero igual que no outro caso o desnivel existente entre a Rúa do Derribo (hoxe Rúa da Nosa Señora do Rosario) e a Rúa do Capitán Troncoso dificultaría en gran medida a construción dun edificio das características dun establecemento militar.

2.6.2 OS SOLARES PARA EDIFICACION PRIVADA

Entre os vinteseite solares numerados no paroxecto da Praza e que ían ser obxecto de subasta pública cabería distinguir dous tipos moi diferentes:

- Un primeiro tipo que correspondería a aqueles que teñen algún frente ao espacio central da Praza e que, polo tanto, estaban suxeitos a unha normativa específica de construción de fachadas, grupo ao que corresponderían os solares numerados do 1 ao 20 (agás o solar número 2 que daba frente á Praza da Verdura e a Avenida da Mariña).
- Un segundo tipo no que se atoparían o solar xa citado número 2 e os solares numerados do 21 ao 27, que se situaban nas dúas mazás trapezoidais proxectadas entre os solares que daban frente á Praza e a Cidade Vella.

Os solares do primeiro tipo situábanse nos lados sur e leste da Praza habendo un único solar, o 19, que

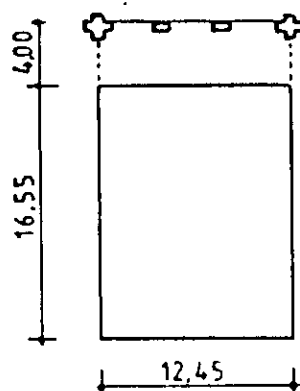
aparece delimitado no lado norte xunto ao terreo destinado ao Concello, do que o separaba unha rúa de suba desde a Praza ata a actual Rúa do Alesón.

A súa delimitación partía do obxectivo que Faustino Domínguez manifestara na memoria de "...indicar clara e distintamente a división ou término de cada casa..." buscando unha relación entre o parcelario e a composición das diferentes fachadas da Praza e que aparece nitidamente nos lados leste e sur do Proxecto da Praza.

Neste sentido os 111,20 metros de lado que tiña o espacio central da Praza dividiunos Faustino Domínguez en nove módulos iguais aos espazos nos que se pretendía que fose construída unha casa. Nesta división non é todo exacto xa que os tres lados destinados a edificación privada tiñan características ben diferentes.

Así, mentres os lados leste e Sur non tiñan ningún tipo de condicionante ao atoparse sen ningunha edificación, no lado oeste, na zona do Campo de San Agustín, os frentes das mazás delimitadas polas Rúas de Luchana, da

Franxa, da Florida e de San Agustín, esixiría que o terreo se debería ceder gratuitamente ás casas contiguas que de frentes diferentes cun parcelario irregular non se axustaba á división modulada proposta por Faustino Domínguez, razón polo que en todo este frente o Proxecto da Praza non fai a división de solares limitándose a sinalar coa letra "C" os "... terreos que deben cederse á las casas contiguas...", criterio que se mantería ao longo de toda a Rúa de nova creación que subía desde a Praza ata o Campo da Leña.

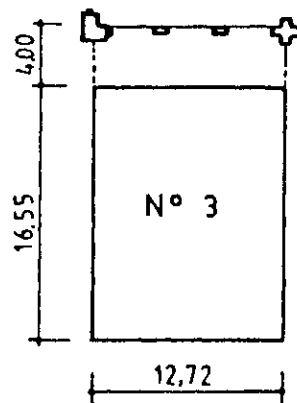
Os lados Leste e Sur, son neste senso, os que reflexaban con maior fidelidade os obxectivos do Arquitecto. Os solares cun ancho de 12,45 metros dispoñíanse ao longo de todo o frente, véndose unicamente interrompidos

polas vías de acceso á Praza, unha no lado sur e tres no lado leste, vías que ocupaban dous arcos deixando un pilar no medio.

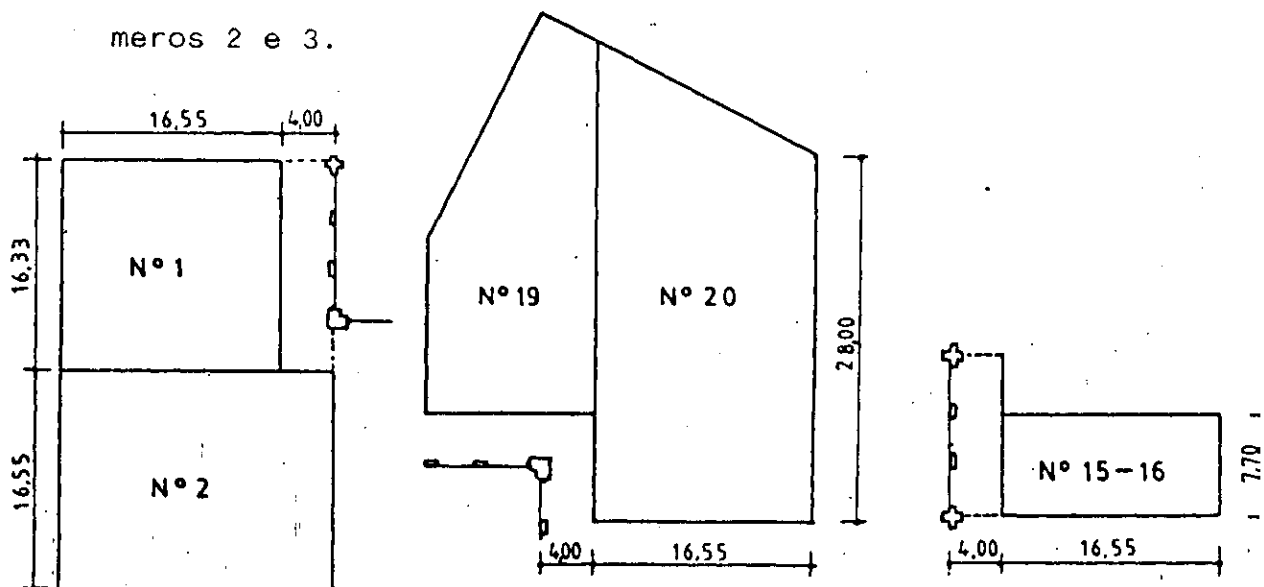
Nos límites de cada unha das nove partes ou módulos se levantaban os pilastróns que servían de base s pilastras que desde o primeiro piso ían ata a cornixa das edificacións.

Estes módulos, de 12,45 metros de ancho, coinciden coa lonxitude ou frente dos solares inicialmente plantexados, agás naqueles casos en que quedan reducidos por existir zonas de paso cara ás rúas existentes no entorno da Praza, ou ben no caso dos solares ubicados nas esquinas.

Así os solares números 4, 5, 6, 7, 8, 9 e 10 (todos do lado sur) 12, 13, 14, 17 e 18 (no lado leste) - partían no proxecto inicial dunhas dimensións en planta cun frente de 12,45 metros e un fondo de 16,55 metros, cunha superficie de 206,13 m², e así son subastados pola Facenda Pública como veremos posteriormente.

O solar número 3, é o único do conxunto de solares destas características que ten unhas dimensións un pouco maiores ao alcanzar os 210,61 m² o que implica un ancho de 12,72 metros (27 cm. máis que o resto) e 16,55 metros de fondo (igual que os demais), e isto é debido a estar situado na esquina S.E., na zona de ángulo que fai que o pilastrón da esquina teña unhas medidas superiores no ancho e na base que os outros que provoca un desprazamento de 45 cm. do eixo do medianil entre os solares números 2 e 3.

O resto dos solares á Praza ou teñen maiores dimensións como é o caso dos números 1 (270,26 m²), núme-

ro 19 (308,14 m²) e número 20 (516,68 m²) situados nas esquinas S.O. e N.E., respectivamente, ou como o caso dos números 15 e 16 son máis reducidos (ámbolos dous con 127,48 m²).

No caso das esquinas, aparecen os solares de maiores dimensións, como é o número 20 con 526,68 m², e o solar número 19 (o único que se sitúa no lado norte) que tiña unha superficie inicial de 308,14 m² e que era de forma irregular coa fachada principal á Praza con dous por planta, e a lateral dando á rúa que o separaba da Casa Consistorial.

Un aspecto a ter en conta é que estas dimensións non inclúen en ningún caso a parte destinada a pórtico cuberto polo que todos os solares con fronte á Praza veríanse ampliados nas plantas altas en tódolos seus frentes cunha profundidade de 4,50 metros de ancho do porche, é dicir, uns 55,00 m², o que implicaría que as vivendas das plantas superiores alcanzarían como mínimo 260,00 m² incluíndo patios, agás no caso dos solares nú-

meros 15 e 16.

Esta dimensión sería aumentada aínda noutros 34,40 m² nos solares numerados do 2 ao 10 que daban fronte á Mariña e que avanzarían 2,80 metros á liña de fachada sobre os terreos traseiros, que serían cedidos gratuitamente, tema este que será tratado máis tarde ao referírnos ás diversas modificacións do Proxecto da Praza.

Pero quizáis máis significativas que as súas superficies en planta, son as características intrínsecas do solar.

Por unha banda, o fronte da fachada con 12,35 metros é algo excepcional no parcelario da cidade existente, onde rara vez se alcanzaban estas dimensións, algo que Juan de Ciórraga faría notar na memoria do "Proxecto de Aliñamento e Ensanche da Rúa de Luchana" no ano 1869:

"... redúcense en xeral as casas desta poboación a dous muros medianís de sesenta e tres centímetros de espesor en toda a súa altura construída de mampostería ordinaria e colocados paralelamente á distancia de tres a sete me-

tros ao sumo...". De aí que un fronte de tales dimensións por cada parcela permita realizar tres ocos por planta cunha gran amplitude, que normalmente están destinados a sala (o oco central), gabinete ou salita (os dous laterais) cun ancho cada habitación próximo aos 4,00 metros.

Incluso nos solares do Campo do Carballo e das murallas da Pescadería, onde se realiza a parcelación e subasta de terreos a partir de 1873, é dicir, catorce anos despois de redactado o proxecto da Praza, non se alcanzan estas dimensións de fronte de parcela, oscilando entre os 8,00 e 10,00 metros de anchura, o que non impide que se abran catro ocos por planta.

Por outra banda TODO O SOLAR É EDIFICABLE en planta, non hai patio posterior libre, ocupándose o cen por cento do terreo.

Dos oito solares destinados á edificación privada incluídos no segundo tipo e que non estaban suxeitos á Normativa por no dar fronte á Praza, só un se situaba no

lado sur (o número 2) estando os sete restantes (números 21 ao 27) en dúas mazás na zona posterior da Praza entre ésta e a Cidade Vella.

O solar número 2, o único do lado sur que non daba fronte á Praza, formaba esquina dando fronte ao Camiño da Mariña e á Praza da Verdura ou Praza Vella, e tiña unha superficie inicial de 334,39 m², sendo de forma rectangular con 16,70 metros por 20,00 metros.

Os restantes teñen formas e superficies diversas, tres trapezoidais (números 21, 22 e 23), tres de forma rectangular (números 24, 25 e 26) e un triangular (número 27), as súas superficies son dispares e van desde os 129,57 m² do solar máis reducido, o número 23, ata os 293,10 m² do solar máis grande, o número 27. Entre ambos e xa con dimensións máis próximas aos da Praza están os números 24, 25 e 26 con 217,23 m², o número 21 con 221,27 m² e o número 22 con 160,87 m².

En definitiva, do conxunto dos vinteseite solares que saen a subasta, doce solares teñen unha superficie

de 206,13 m², un ten 210,61 m², tres teñen 217,23 m² e outro 221,27 m², é dicir, hai dezasete solares (un 63% do total) que alcanzan unha superficie que oscila entre os 206,00 m² e os 221,00 m².

Por último, facer mención de que, como explicamos anteriormente, o lado oeste da Praza na zona en contacto coa trama urbana da Pescadería, non saiu á subasta pública ao estar obrigados os propietarios das casas existentes a avanzar sobre o terreo ata a liña oficial, polo que se lle cedería o terreo a ocupar de xeito gratuito.

2.7 A SUBASTA DOS SOLARES

2.7.1 O ANUNCIO

Na mesma sesión de 16 de abril de 1860, na que o Concello tomou coñecemento do oficio do Gobernador da Provincia de data 7 de abril, comunicándolle a aprobación das alineacións do proxecto da Praza e rúas no terreo do derribo das murallas, leuse un oficio do propio Gobernador no que informa que xa deu as ordes para que pola Administración de propiedades e dereitos do Estado se proceda á venda dos 27 solares destinados á edificación privada distribuídos segundo o proxecto de Faustino Domínguez y Domínguez, que aparecen reaccionados na memoria do proxecto e numerados do 1 ao 27.

No "Boletín Oficial de Vendas de Bens Nacionais" da Provincia de A Coruña, nº 12, correspondente a 30 de xuño de 1860, aparece publicado o anuncio da Subasta Pública dos 27 solares citados, subasta que tería lugar ás

12 da mañá do 9 de agosto de 1860 na Casa Consistorial.

Os solares aparecen relacionados coas súas superficies, lindes, renda anual e tasación de peritos, cantidade esta pola que saen a subasta.

2.7.2 A TASACION OFICIAL

De acordo cos datos do citado Boletín, a valoración realizada é de catro tipos:

- 12,50 ptas/m², o máximo valor corresponde aos dez solares números do 1 ao 10, é dicir, no lado sur da Praza, que teñen a fachada principal dando á Praza e a fachada posterior dando á baía.
- 8,75 ptas/m², correspondentes aos sete solares números do 12 ao 18 situados no lado leste da Praza, o máis próximo á Cidade Vella e que teñen a fachada principal con fronte ao espacio da Praza e a traseira dando á rúa posterior en proxecto.
- 7,50 ptas/m², valor que se lle asigna ao solar número 11 situado no S.E. da Praza, un resto de terreo de 87,42 m² que se ben daba fronte á Praza, e as dúas rúas de acce-

so á mesma desde a Mariña e desde a Praciña dos Anxos, tiña unha forma irregular de difícil resolución á hora de procederse á súa construción.

-- 5,00 ptas/m², o mínimo valor, que corresponde aos nove solares números 19 ao 27, dos que só o 19 e o 20 terían un fronte á Praza, e estaban situados na esquina N.E., mentres o resto, do 21 ao 27, situábanse nas dúas mazás que se tiñan proxectado aos lados do Pabellón de Sub-Oficiais na zona de contacto coa Cidade Vella.

Esta valoración difire ostensiblemente dos datos que aportaba o Comandante de Enxeñeiros, Joaquín Montenegro, no plano realizado en marzo de 1859, é dicir, 15 meses antes, no que como vimos os terreos alcanzaban as 32 ptas/m² no fronte da Mariña das casas da Rúa de Luchana e 22,54 ptas/m² na parte interior da desembocadura da Rúa de Luchana (Rúa do Rego de Auga), é dicir en cal-

quera caso esta valoración duplicaba a cantidade pola que saían a subasta os terreos do fronte sur á Mariña.

O mesmo comentario cabería facer dos terreos próximos a Porta de Aires ou a Praciña dos Anxos, valorados segundo Joaquín Montenegro en 12,88 ptas/m² e 9,66 ptas/m² e tasados polos Peritos en 5 ptas/m².

2.7.3 AS SUBASTAS

-- A PRIMEIRA SUBASTA

A subasta dos 27 solares realizouse o 9 de agosto de 1860 e nela adxudicáronse só 10 solares (o 37%), quedando sen adxudicar por falta de postor os 17 restantes (o 63%).

O primeiro aspecto a destacar é precisamente o feito de que un 63% dos solares non tiveran comprador nin sequera polo precio de saída cando este, segundo as valoracións de Joaquín Montenegro, era sensiblemente inferior ao do mercado. E aínda que caiba aducir que a proposta da Praza esixiría grandes obras de urbanización non é menos certo que o destino de tres dos catro lados da Praza para edificación privada era unha condición imposta pola Corporación Municipal nas Bases do Proxecto - da Praza que ao longo do proceso da súa redacción tivo - sempre claro o uso residencial e, polo tanto, privado do espacio no conxunto da operación.

Un segundo aspecto a valorar é que os 10 solares adxudicados corresponden a todo o fronte sur da Praza, o que vai desde a desembocadura da Rúa do Rego de Auga ata Porta Real, son "os cómodos solares" aos que se referían as Bases, con dobre fachada á Praza e á Dársena da Mariña que gozaban dunha centralidade sen par ao tempo que as súas dimensións os convertían en pezas parcelarias excepcionais na trama urbana da cidade. A burguesía coruñesa captou perfectamente a singularidade da zona e impuxo desde o poder político unha proposta de ordenación global dos usos que lle permitiu, xa na primeira subasta, apropiarse de tan singular espacio público.

Un terceiro aspecto a suliñar é a pouca marxe existente entre a cantidade de saída e a da adxudicación, xa que se exceptuamos os solares números 3 e 4 que alcanzaron as 19,58 ptas/m² e 19,40 ptas/m², o resto móvese nunha banda que oscila entre a tasación de saída, 12,50 ptas/m², (cantidade na que foron adxudicados os solares 8 e 10) e as 14,55 ptas/m² (na que foi adxudi-

cado o solar número 5).

É dicir, dos 10 solares que partían dun valor xa reducido de 12,50 ptas/m² a metade xa non chegou as 13 ptas/m² (os solares números 1, 2, 8, 9 e 10), dous rematáronse en 13,34 ptas m² (os números 6 e 7), un en 14,55 ptas/m² (o número 5), e dous solares (os números 3 e 4) sobrepasaron en moito estas cifras superando as 19,00 ptas/m².

Se analizamos o tema porcentualmente, vemos que dos 10 solares, en sete non se produciu nin un 10% de aumento na cantidade pola que saíron a subasta, en tanto que en dous deles sobrepasouse ata nun 50% a cantidade de saída.

Este fenómeno é de seu curioso, xa que nada que teña que ver coas características aparentes dos solares xustifica estas diferencias, en tanto que se excluimos o caso do solar número 1 (con fronte á Praza e a desembocadura a Rúa de Luchana, pero que non tiña fronte á Mariña), e o número 2 (que non tiña fronte á Praza) o res-

to ten as mesmas características formais ao posuír unha dobre fachada (Praza-Mariña), e similares dimensións en canto á superficie, fronte e fondo. Só a personalidade dos adxudicatarios poden darnos claves para explicar esta diverxencia, como veremos máis adiante ao tratar este tema.

En todo caso, pódese observar como o precio diminúe en tanto nos alonxamos da Rúa de Luchana e Praza da Verdura, alcanzando os mínimos valores os solares máis próximos a Porta Real.

A adxudicación definitiva foi aprobada pola Xunta Superior de Vendas de Bens Nacionais na sesión de 16 de outubro de 1860, sendo publicada no Boletín Oficial de 10 de novembro do mesmo ano.

Cofecidos estes datos, non resulta estrano o comentario que desliza o arquitecto municipal, Juan de Ciórraga, na memoria que redacta no ano 1877 cando ante a falta de colaboración dos particulares, que se negan unha e outra vez a facer efectivo o compromiso de edifi-

car as casas nos prazos convidados, o Concello inicia un expediente de expropiación dos 23 solares vacantes. Diciña Juan de Ciórraga:

"... enaxenáronse os solares pola Facenda Pública nun precio moi módico e sen incluír a parte correspondente aos soportais que se cedeu gratis aos compradores en compensación máis que sobrada da parte destinada a vía pública e do custo dos soportais (...). A razón de ser de tan sistemática oposición (a edificar) recoñece por causa, nalgúns aínda que poucos dos propietarios, o dexeso de lucro, pois tendo adquirido a propiedade a baixo precio chegaron a pedir pola mesma aos que de boa fé desexaban a súa adquisición para a súa inmediata edificación, cantidades excesivas, co que contribuíron poderosamente a retardar a execución da obra, pero sen conseguir os seus propósitos que ao fin se convenceron das súas

esaxeradas pretensións e visto obrigados a
vendela a un precio moderado, se ben superior
ao da súa adquisición..."

-- A SEGUNDA SUBASTA

A ausencia de postor no remate de 9 de agosto para os 17 solares restantes números 11 ao 27, provocaría a necesidade de realizar unha nova convocatoria de subasta, a segunda, que sairía publicada no "Boletín Oficial de Ventas de Bens Nacionais" da Provincia de A Coruña nº 8, de data 14 de outubro de 1860, no que se fixa como nova data de subasta pública o día 15 de novembro do mesmo ano.

A publicación do B.O.V.B.N. das datas seguintes non fai mención dos adxudicatarios destes dazasete solares; sen embargo, da lectura dos Libros do Rexistro da Propiedade de A Coruña puidemos entresacar os seguintes nomes, que corresponden aos primeiros compradores:

Os solares números 12 e 13 foron adxudicados polo Estado a D. Manuel González-Mondoño y Míguez "Avogado - dos Tribunais do Reino e Administrador do Hospital de Caridade e Asilo de Mendicidade" que posteriormente, en

1864 vendeuno a Federico Alejos Pita y Alfonso Castellanos e E. Vidal Gayoso que ocupan o cargo de "Xefe da Sucursal da Banca desta Cidade" e "Xerente da Exposición de Industria da mesma" que adquiriron con diñeiro da "... mesma casa comercial titulada Banca de Madrid...". Só polo solar número 12, que tiña unha superficie de 206,13 m² e que estaba no lado leste da Praza (e non daba á Mariña), pagaron 17.000 reais, é dicir, 7.000 reais máis que os solares 8, 9 e 10 da mesma superficie, pero con fronte á Mariña. Posteriormente, e como consecuencia da creba da Banca en 1866, procedeuse á subasta dos solares 12 e 13, resultando adxudicatarios Ignacio Pardo González (solar 12) e Vicente Tenreiro Fernández (solar 13). Este solar número 13 sería vendido en 1890 a don Ignacio Pardo González que xa construíra a súa casa no solar número 12.

Ignacio Pardo González, Avogado e Procurador da Audiencia Territorial de A Coruña entre o 29 de novembro de 1875 e xuño de 1881, aparecerá en 1875 como propieta-

rio de catro solares, os números 12, 13, 16 e 17.

Outro dos adxudicatarios que puidemos coñecer pola lectura dos Libros de Actas é o do solar número 11, que resultou ser Don José Cervigón y Zas, segundo consta en abril de 1875 ante unha solicitude realizada ao Concello polo Conde de Priegue interesándose pola súa compra. En decembro de 1875 xa era o propio Conde de Priegue o que aparece como dono do solar solicitando a liña para a construción da cimentación do edificio.

O propio José Cervigón y Zas resulta ser o adxudicatario do solar número 18 segundo escritura de 6 de xullo de 1861. A familia Cervigón, adxudicataria de varios solares no proceso desamortizador en distintos puntos da cidade, dirixiría os seus investimentos cara o Areal do Orzán e o Campo do Carballo, onde aparece en diversas subastas.

2.7.4 OS ADXUDICATARIOS

Unha das características das clases dirixentes en Galicia, e máis concretamente da burguesía coruñesa, sería a súa tendencia a dirixir os seus excedentes empresariais cara o investimento inmobiliario, fenómeno que foi estudiado polo profesor Alonso Alvarez no seu libro que se refire ao período 1764-1818.

Esta tendencia á descapitalización empresarial e a dirixir os recursos cara a consecución de patrimonio inmobiliario é interpretada por diversos historiadores como unha das variables que axudan a explicar o fracaso do despegue económico e da industrialización no noso país.

Unha das facetas ás que aparece ligada esta dinámica inversionista é a das subastas dos bens desamortizados, da que forman parte os solares urbanos das Murallas da Cidade Vella e da Pescadería coruñesa.

O coñecemento dos nomes dos adxudicatarios publicados no B.O.V.B.N. de 10 de novembro de 1860, permíte-

nos detectar a súa pertencia aos núcleos do poder financeiro e comercial da cidade, relacionados, cando non situados, nas plataformas do poder político creadas pola Revolución Burguesa (Deputados a Cortes, Deputados Provinciais, Concellais,...).

Augusto José de Vila, Concellal e Deputado Provincial, foi o solicitante da licencia dos solares números 1 e 2, que meses antes adquirira Pedro Manuel Atocha, co que formaba sociedade en varias empresas, destacando sobor de todas elas o Banco de A Coruña, creado no mes de agosto de 1859 en plena efervescencia da Desamortización de Madoz, e no Consello de Administración do cal séntanse con don José Agapito de Ugarte, irmán de Juana de Ugarte Ibargüen, promotora do solar número 3, con Juan Montero y Tellinge, promotor do solar número 7 que ocupou a Alcaldía da cidade de A Coruña, e foi Deputado a Cortes a partir do ano 1869 e con Bruno Hercé e Gregorio J. Babé, que ocuparon os cargos de Alcalde (1876 - 1877) e Concellal respectivamente na Corporación Municipal e fo-

ron promotores de diversas obras na cidade de A Coruña, entre elas son os adxudicatarios das obras do peirao do porto a quen se adxudicou a pedra procedente do desmonte da Praza (sesión 25 de abril de 1862), obra que non chegaron a finalizar.

Catro dos doce membros do Consello de Dirección do Banco de A Coruña, aparecen como adxudicatarios ou promotores ou ligados familiarmente a eles en 4 dos 10 "cómodos solares" que pechan a Praza polo seu lado sur.

Outro dos adxudicatarios será don José Pastor, socio de don Pedro Barrié y Pastor, membros do grupo BARRIE-PASTOR, o outro grupo que controlaba o poder económico na cidade e que aparecen relacionados no solar número tres, un como adxudicatario, outro como promotor. Este solar é o que na subasta alcanzou a cotización máis elevada con 19,58 ptas/m², chegando a sobrepasar nun 50% a dos solares colindantes 1 e 2 con 12,95 pts/m² e 12,70 ptas/m². ¿Pode estar na pertencia a grupos económicos rivais, Banco de A Coruña-Banco Pastor, a explicación de

tal desequilibrio nos valores de cotización do metro cadrado?.

En calquera caso, non son razóns de tipo urbanístico as que fan que os solares 3 e 4 sobrepasen amplamente a cotización dos outros 8 da fachada sur do proxecto da Praza.

Por último, entre os promotores da edificación que son propietarios de máis dun solar, son de destacar os casos de don Ignacio Pardo González, Concellal e Síndico do Concello entre 1875 e 1881 e propietario de catro solares, os números 12, 13, 16 e 17; o de don Manuel Bata-
nero y Montenegro, Deputado a Cortes, propietario dos solares números 8 e 9; o de don José Cervigón y Zas que ocupa o cargo de Concellal e é propietario dos solares números 11 e 18 e o de don José Benito Pastor, construtor, que é propietario dos solares 14 e 15.

SOLARES 1 E 2

Foron adquiridos na subasta de 9 de agosto de 1860 por don Pedro Manuel Atocha, por un precio de 14.000 rs. o número 1, e 17.000 rs. o número 2, sendo solicitadas licencia de obra no ano 1865 por don Augusto J. de Vila y León.

Pedro Manuel Atocha e Augusto José de Vila aparecen como creadores do Banco de A Coruña, xunto con Bruno Hercé, Gregorio J. Babé e José Agapito de Ugarte, a partir da concesión obtida por R.D. de 9 de xaneiro de 1858 nunha licencia concedida por 25 anos. O capital do Banco era de 4.000.000 de reais. Pedro Manuel Atocha foi Director do Banco de A Coruña desde agosto de 1859.

Asemade ámbolos dous son socios, xunto con Victoriano Brañas, na fábrica de vidro plano "La Minerva", instalacións que lles fora arrendadas por don Francisco del Adalid.

Augusto José de Vila aparece no ano 1851 como socio con don Vicente Conti Boni nunha fábrica de salazón

situada na Gaiteira, que será disolta no 11 de novembro de 1859 por "desfalco e perda de utilidades".

Augusto J. de Vila y León finou en París o 28 de xullo de 1874.

SOLAR 3

Foi adquirido na primeira subasta por D. José Pastor en 16.500 rs.

A solicitude de licencia vai ser tramitada por don Pedro Barrié y Pastor. Don José Pastor aparece como Concellal do Concello de A Coruña. Don José Pastor e don Pedro Barrié xunto con doña Gertrudis Pastor y Horta, aparecen como socios dunha empresa comercial cun capital de máis de 1.500.000 rs.

Don José Pastor é socio dunha fábrica de vidro situada na Palloza, rexistrada o 23 de xullo de 1870 e que no ano 1890 xa non funcionaba.

SOLAR 4

Foi adquirido por 16.000 rs. na subasta de 9 de agosto de 1860 a don José Otero, sendo solicitada posteriormente en 1880 a licencia de obra por dona Juana de Ugarte e Ibargüen, irmá de don José Agapito de Ugarte, membro do Consello de Dirección do Banco de A Coruña.

No ano 1876 resulta ser o propietario do solar don Nicolás del Río, un dos consignatarios máis importantes da Cidade, adicado tamén a actividades comerciais.

SOLAR 5

Foi adxudicado por 12.000 rs. a don Domingo Puga.

No ano 1875 é propiedade de don Guillermo García Freire, que forma parte da Corporación Municipal como Concellal na constitución do novo Concello o 29 de outubro de 1875. É nomeado rexidor e é membro da "Comisión de Policía, Seguridade, Salubridade e Paseos Públicos". Ocupa o cargo de Concellal ata as Eleccións Municipais de febreiro de 1877.

SOLAR 10

Foi adquirido na subasta de 9 de agosto de 1860 por don José Suárez Tuñón, que era socio xunto con don Domingo Conde da empresa comercial "Conde y Tuñón" creada cun capital de 500.000 rs. no ano 1847.

En 1876 eran propietarios os herdeiros de don José Suárez Tuñón.

En 1884 figura como propietario don Severino Bastón

Posteriormente pasou á propiedade de don Eduardo del Río, quen llo vendeu en 16 de maio de 1899 a Juan Ozores Pedrosa, avogado e fillo de Javier Ozores, Conde de Priegue, que tiña adquirido no ano 1875 o solar número 11.

SOLAR 11

Declarada deserta a súa adxudicación na primeira subasta de agosto de 1860, foi adquirido posteriormente en 1861 por don José Cervigón, quen llo vendeu a don Antonio Ozores, Conde de Priegue, no ano 1875, a súa casa lindaba pola parte posterior con este solar.

SOLAR 12

Foi adxudicado a don Manuel González Mondoño y Míguez "... avogado dos Tribunais do Reino e Administrador do Hospital de Caridade e Asilo de Mendicidade...", que fai a inscrición na Contaduría no ano 1861, libro 18, - folio 250.

Vendeuno en 1864 a don Federico Alejos Pita y Alfonso Castellano e E. Vidal Gayoso, "... Xefe da sucursal da Casa Banca desta Cidade..." e "... Xerente da Exposición de Industria da mesma..." que adquiren con diñeiro da "... mesma Casa Comercial titulada Casa Banca de Madrid..." por un precio de 17.000 reais.

A creba da Banca provocou a subasta deste solar adxudicándollo na mesma o 17 de decembro de 1866 a don Vicente Tenreiro Fernández "... que o adquire para Don Ignacio Pardo González..." por 1.100 escudos.

Ignacio Pardo González, Procurador da Audiencia Territorial de A Coruña e Síndico do Concello entre o 29 de novembro de 1875 e o mes de xuño de 1881, solicitará

a licencia de edificación en 1875.

No ano 1875 aparece como propietario deste solar, solicitando a licencia de edificación don Ignacio Pardo González, que é tamén propietario neses anos dos solares números 13, 16 e 17.

SOLAR 13

Ao igual que o solar número 12, foi adxudicado polo Estado en 1861 a don Manuel González Mondoño y Míguez, segundo consta no Rexistro da Propiedade, libro 159, folio 155, que o vendeu en 1864 a don Federico Alejos Pita y Alfonso Castellano e a don E. Vidal Gayoso, que actúan en representación da Casa Banca de Madrid.

A creba da Banca e posterior subasta en 17 de decembro de 1866 remata coa adxudicación a don Vicente Tenreiro Fernández e este vendeo o mesmo ano a don Ignacio Pardo González, que era propietario desde 1875 do solar colindante número 12 onde tiña construída a súa casa.

SOLARES 14 E 15

No ano 1876 figura como propietario don Bartolomé Ulloa.

No ano 1890 figura como promotor e propietario dos dous solares, José Benito Tato, que era constructor de obras e que se encarga precisamente da construcción da Casa Batanero nos solares 8 e 9.

SOLARES 16 E 17

En 1876 os propietarios eran os Hros. de D. Pedro de la Encina

SOLAR 18

Foi escriturado en 6 de Xullo de 1861 e inscrito na antiga Contaduría no libro 19, folio 291 a nome do seu adxudicatario, don José Cervigón y zas, que llo comprou ao Estado.

En 1909 pasa a propiedade, por herdanza, de dona Francisca Carreras Presas y González Vergés quen o

transmite en 1918 a dona Calixta Cervigón Carreras.

No ano 1933 segréganse 134,00 m2, que os compra don Víctor Díaz, quen constrúe neste pedazo a actual casa número 3 da Praza.

Posteriormente o resto se agrupa para formar novos solares.

2.8 AS EXENCIONS

Ao longo do proceso de construción da Praza, e desde o primeiro momento, o interese que mostrou o Concello en acelerar o proceso de edificación foi acompañado de toda unha serie de medidas de carácter fiscal que tiñan como obxecto estimular aos propietarios de solares para que procedesen a edificar.

-- AS GRATIFICACIONES

Na mesma sesión de 20 de marzo de 1860 na que se aproban os planos da Praza, e previa polo tanto á subasta dos solares, o Concello acorda unhas "CONDICIONS AS QUE HA DE SUXEITARSE A EDIFICACION", sendo unha delas que o que adquira o solar terá a obriga de edificar dentro dos tres anos contados desde o día de outorgamento da escritura de adquisición. Para conseguir este obxectivo o Concello procedería a GRATIFICAR con 4.000 reais a cada unha das casas que arredor da Praza constrúen

o primeiro piso ou principal nos primeiros oito meses, e con 8.000 reais por cada unha das que se levantasen no primeiro ano.

Se temos en conta que na subasta de 9 de agosto de 1860, os dez solares adxudicados, todos eles con frente á Mariña, oscilaban entre os 10.307 reais e os 17.000 reais, podemos entender que a gratificación era o suficientemente alta, como para que causara efectos positivos nos adxudicatarios. Sen embargo, tardaría cinco anos (ata o 5 de xuño de 1865) en concederse unha licencia de edificación para a casa dos solares 1 e 2.

Outra das medidas adoptadas, sería a de eximir aos propietarios dos solares do pago da licencia de obra, así como o permitirlles a utilización da pedra do derribo das murallas e de baleirado do terreo da Praza de xeito gratuito para a edificación das casas.

Quince anos despois, aprobado o proxecto da Praza, só se edificara nestes dous solares: O Concello fixera contínuos requerimentos aos propietarios a que procede-

sen a edificar.

As sesións de 10 de febreiro de 1869, de 6 de febreiro e 18 de marzo de 1874, de 12 de marzo de 1875 e de 18 de setembro, 27 de outubro e 14 de novembro de 1876, preséntannos unha Administración Municipal preocupada pola falta de iniciativa dos propietarios dos solares, polo que inicia un expediente de expropiación dos solares que non edifiquen nun prazo axeitado. Este expediente de expropiación iniciado en 1875 e tramitado nas sesións de 17 de novembro de 1876 e 19 de outubro de 1877, non sería levado ata as últimas consecuencias, sen embargo provocaría que nos anos de 1875 a 1876 se tramasen tres novos expedientes (solares 5, 8 e 9, e 12).

Sen embargo este expediente de expropiación resalta, tanto na memoria elaborada polo arquitecto Juan de Ciórraga como nas actas de sesións nas que se trata, o carácter puramente especulativo dos compradores dos solares, que queda de manifesto neste párrafo do arquitecto municipal de xaneiro de 1877:

"... Só catro particulares edificaron nos seus solares de vinte que comprenderan os lados Sur e Leste da repetida Praza. A razón de ser de tan sistemática oposición recoñece por causa nalgún, aínda que poucos dos propietarios, o desexo de lucro, pois tendo adquirido a propiedade a baixo precio chegaron a pedir pola mesma aos que de boa fé desexaban a súa adquisición para a súa inmediata edificación, cantidades excesivas co que contribuíron poderosamente a retardar a execución da obra..."

A valoración que o arquitecto municipal fai dos solares alcanza o máximo valor nas 26 ptas/m² nos números 3, 4, 6, 7 e 10 que dan fronte á Mariña, solares que quince anos antes foran adxudicados en 12,50 ptas/m² (7 e 10), 13,34 ptas/m² (solar 6) e 19,40 (solar 4) e 19,58 ptas/m² (solar 3). O resto dos solares (números 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 e 20) con fronte á Praza no lado leste valorounos a 15 ptas/m² en tanto que foran adxudi-

cados en 1861 entre 5,00 ptas/m² e 7,50 ptas/m², e dicir, duplican ou triplican o seu valor de adxudicación.

O proxecto de expropiación non deixou de ser unha ameaza que apenas tivo incidencia. O seu alcance estaba pre-determinado por algo tan curioso como que varios membros da Corporación Municipal (Ignacio Pardo González, José Cervigón) eran á vez propietarios dos solares e outros eran importantes cargos da vida local, tanto a nivel político, como económico.

Anos despois continuarían a tramitarse iniciativas do Concello cara impulsar a edificación a partir do mantemento das exencións fiscais e da extracción gratuita da pedra. E dentro destas medidas cabe suñar a solicitude do Concello, en 19 de outubro de 1877, para que a Praza de María Pita fose considerada ENSANCHE DE POBOACIÓN. É aquí onde se observa como o concepto de "ENSANCHE" é utilizado pola clase política local como medio para a consecución de beneficios fiscais para os propietarios dos solares e para que revirtan no Concello os

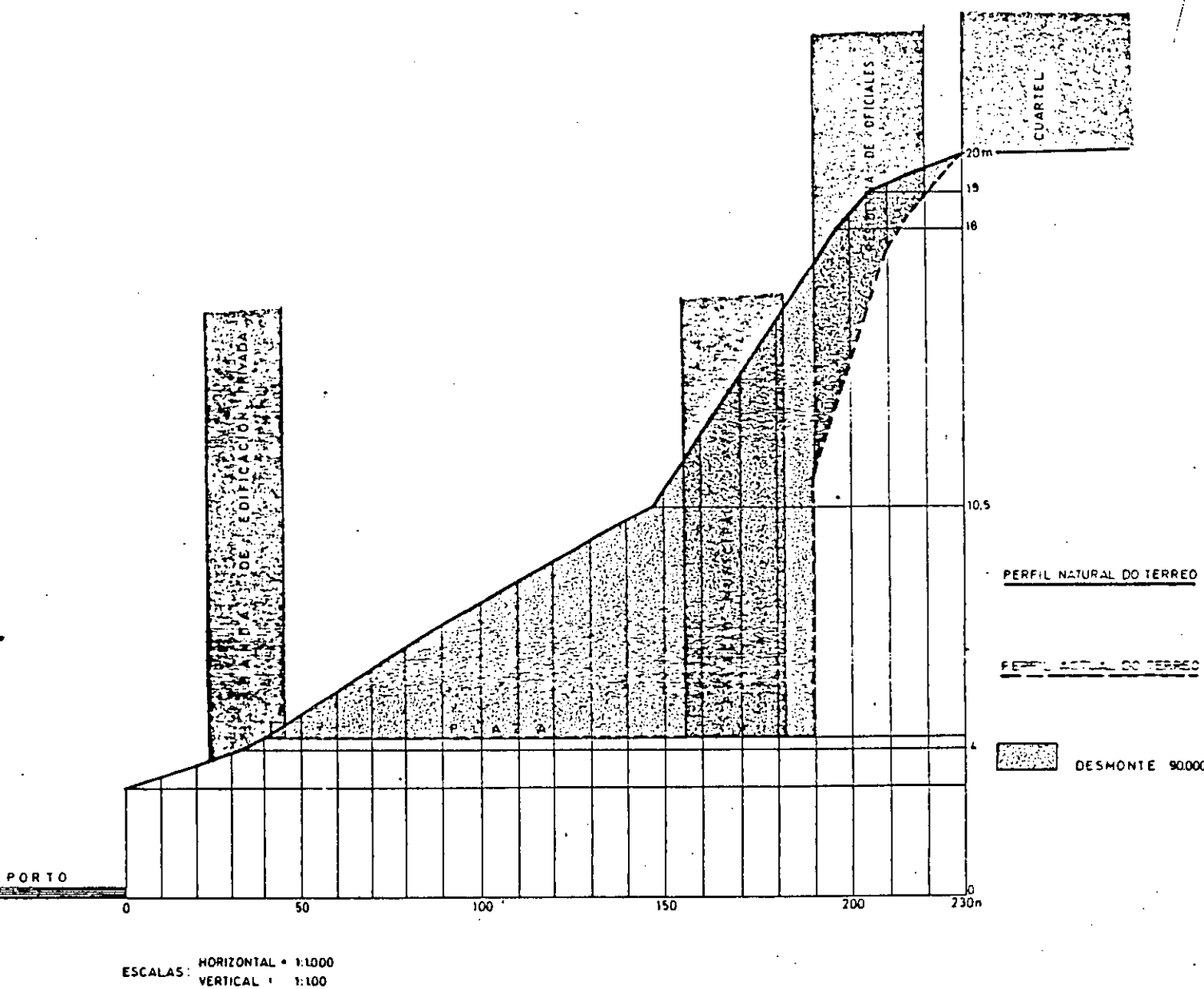
impostos a que estaban sometidos.

Os propietarios dos terreos foron edificando ao seu ritmo e a Praza tardaría en pecharse casi cen anos, o que contrasta coas experiencias de cidades de características semellantes como é o caso de Vitoria, onde a Praza Nova tarda en rematarse nove anos, desde 1781 a 1790, ou a propia Praza Maior de Salamanca que se remata en corenta e nove anos, desde 1729 a 1788.

2.9 AS OBRAS DE URBANIZACION

2.9.1 O DESMONTE E NIVELACION

Se durante as décadas dos anos 40 e 50 se produciu o derribo efectivo das murallas, na dos anos 60 que se iniciará coa aprobación do proxecto da Praza e a subasta dos terreos destinados á edificación privada, as diferentes Corporacións Municipais tiveron que enfrentarse co aspecto que Faustino Domínguez considerara "... o máis difícil de resolver...", tal era o tema de adaptar a rasante do terreo á nova rasante da Praza "... debido aos desniveis considerables que ofrece o terreo en todas as direccións...": O DESMONTE E BALEIRADO de cerca de 90.000 m3 de pedra que desde a cota +3,50 na beira da baía alcanzaba a cota +19,00 na actual Rúa do Alesón e que terá unha duración de máis de vinte anos. Porque, e este é un aspecto a ter en conta, as obras de urbanización da Praza correrán sempre a cargo das arcas municipais sen custe algún aos propietarios dos solares.

PERFILES

A primeira inciativa de proceder a realizar as obras de Desmonte e Nivelación do terreo do derribo das murallas e preparación dos cimentos da nova Casa Consis-

torial tramítase o Concello ante o Goberno, sendo rexeitada por R.O. de 28 de setembro de 1860, comunicada polo Gobernador nun oficio de 12 de outubro pola que require ao Concello que para que se demostre a conveniencia das obras de desmonte e explanación han de aportar un proxecto particular das Casas Consistoriais a parte do xeral da Praza.

Ante esta petición, na sesión de 15 de outubro de 1860, o Concello reitera a conveniencia e a necesidade pública de realizar o desmonte e a nivelación do terreo, así como a limpeza do mesmo liberándoo "... da gran cantidade de materiais procedente do derribo das murallas - nel hacinados e que completamente o ocupan, como se ve ofrecendo probables riscos aos transeuntes comprometendo a súa seguridade especialmente nas horas de noite...", polo que insiste no obxecto de que se conceda autorización para realizar o desmonte e nivelación do terreo e preparación de cimentos da Casa Consistorial.

Con respecto ao desmonte e nivelación da Praza, en

xuño de 1861, Gregorio José Babé "... por sí e en nome dos contratistas..." das obras do malecón do Porto, dirixiuse ao Concello propoñéndolle asumir o compromiso de "... extraer as terras e entullos do terreo denominado Derribo que resulten sobrantes da explanación e nivelación do mesmo proxectado segundo plano, para a Praza e vías de comunicación sempre que o Concello faga o desmonte e cava pola súa conta...", proposta que estudada pola Comisión de Policía acéptase en 9 de xullo de 1861, pero "... non admitíndose a condición de dar cavadas as terras como se propón, se impoña aos devanditos contratistas a obriga de facer o desmonte e cava pola súa conta en todo o terreo do derribo destinado a Praza e rúas, incluso os solares de casas xa enaxenadas...", - traballo este polo que o Concello se compromete a abo- narlles 30.000 reais no caso de que rematen o desmonte, cava e extracción das terras de acordo coa nivelación do proxecto no prazo dun ano e 24.000 reais se o realizan nun prazo de dous anos, prazo este que sería o máximo

admisible e que, de non cumprirse, o Concello se releva-
ra de todo pago ou indemnización, exceptuando o caso en
que houbera unha rescisión do contrato por parte do Go-
berno, caso no que se abonaría proporcionalmente aos
24.000 reais respecto da parte de terra e pedras extraí-
das.

O convenio entre o Concello e os contratistas das
obras do Porto asinouse o día 12 de xullo de 1861,
se ben nove meses despois, na sesión de 25 de abril de
1862, acórdase acceder á proposición de don Gregorio J.
Babé, de que os prazos empecen a rexir desde o día 19 de
abril deste ano. Por esta sesión coñecemos da realiza-
ción dunha subasta na que se vendeu a pedra procedente
do Derribo en 18.000 reais, que son tomados polos con-
tratistas do peirao en conta da cantidade que a Corpora-
ción debe satisfacerlle polo desmonte e extracción se-
gundo o convenio.

No mes de maio de 1864, é dicir, dous anos despois
e polo tanto rematado o prazo do convenio, de novo xorde

o tema na sesión do día 20, na que se acorda que o arquitecto municipal se reuna cos contratistas do peirao para estudar "... os niveis a que debe quedar toda a Praza do Derribo, os solares de todos os seus edificios proxectados e as novas vías públicas do mesmo punto...".

Descoñecemos con exactitude o alcance dos "estudios", sen embargo hai datos que nos permiten intuír que en 1865 os traballos de nivelación da rasante da Praza, aínda que avanzados, debían estar bastante incompletos, xa que 19 anos despois, en 1875, 1876, 1884, 1888 e - 1889, vanse seguir adoptando acordos neste senso.

En 1875, na sesión de 14 de novembro, apróbase o abono de 843,80 ptas, por obras de desmante da Praza (684,38 ptas) e de realización de alcantarilla (188,41 ptas).

En 10 de marzo de 1876 volve a tratarse o tema adoptándose o acordo polo que o arquitecto "... forme o proxecto para o citado desmante e explanación do terreo destinado a Palacio Municipal e do situado ao

frente do mesmo..." con vistas a sacar os traballos a subasta pública.

O proxecto de "Desmonte e Nivelación da Praza de María Pita" no que se refire ao lado norte da Praza, que afectaba a todo o lado correspondente á Casa Consistorial, redactado por Juan de Ciórraga, trátase na sesión de 5 de Novembro de 1877, estudiándose tres alternativas á obra (unha primeira que comprendería, ademais do solar ás avenidas do Campo da Leña e da Estrada, parte do solar número 19 e parte do solar destinado a Pabellón de Oficiais; unha segunda na que, ademais da explanación do solar da Casa Consistorial, realizaríanse as dúas rúas laterais; e unha terceira na que se plantexaba simplemente o desmonte do solar da Casa Consistorial).

A subasta realizouse en 22 de novembro, quedando deserta por falta de proposición, polo que se convocou unha segunda o 30 de novembro.

Na sesión de 25 de xaneiro de 1884 acórdase a explanación e establecemento das rasantes ao fronte do

costado oeste, traballos que se desenvolven desde o -
primeiro de abril ao trinta de xuño e que importaron un-
ha cantidade de 4.189,44 pesetas, segundo certificación
de Juan de Ciórraga datada en 6 de xullo de 1884. Estes
traballos realizados polo propio Concello durante estes
tres meses, afectaron ao fronte dos terreos sitos no
Campo de San Agustín nos que se estaban iniciando as o-
bras de construción das casas números 22 e 24.

Por outra banda, no ano 1889 ante o primeiro pro-
xecto de urbanización da Praza redactado por Juan de
Ciórraga en 1888, expón a necesidade de destinar 2.500
pesetas ao desmante que se está practicando na zona cen-
tral da Praza, dado que "... aparece roca granítica moi
dura e moi compacta que esixe o uso de barrenos para ex-
traela...".

En calquera caso, no ano 1865 concédese a primeira
licencia de edificación nos solares 1 e 2 sitos no lado
sur, polo que é posible que todo este fronte estea xa en
condicións de ser edificado, e ata 1875 xa non se fan

citas nos Libros de sesións a este tipo de traballos, e estas están relacionadas exclusivamente coas "OBRAS DE DESMONTE DA CASA CONSISTORIAL" ante o gravísimo problema que a solución inicial do proxecto da Praza plantexa: un solar que apenas alcanza os 14,00 metros de anchura no corpo central da planta baixa e que na súa parte posterior ten a 3,50 metros a esquina do solar destinado a Pabellóns de Oficiais.

2.9.2 O ALCANTARILLADO

O sistema de alcantarillado existente en A Coruña aparece descrito por Juan de Cíórraga na Memoria do - "Proxecto de Alineamento e Ensanche da Rúa de Luchana", (actual Rúa do Rego de Auga) datado en 1869, e que é similar ao resto das rúas da cidade:

"... O pavimento ten unha lixeira depresión cara o centro, por onde está establecida a alcantarilla central ou cloaca que recibe as augas pluviais e as dos caños particulares de cada casa. A figura ou sección transversal desta alcantarilla é un rectángulo duns setenta centímetros de alto por setenta de ancho oco; as soleiras están formadas de pizarra ou lousas de mampostería común; as paredes ou lados son pequenos muros duns trinta centímetros de groso e as súas cobixas ou cuberta a forman as mesmas baldosas do empedrado..."

O seu trazado está debuxado no "Plano Topográfico da Cidade de A Coruña e o seu Término Municipal polos Enxeñeiros de Camiños, Canles e Portos, Don Fernando Barrón e Don Juan M. F. Yáñez", realizado no ano 1874 e no que se observa como na trama da Pescadería en contacto coa Praza, a rede de alcantarillado percorre as rúas lonxitudinais (Rego de Auga, Franxa, Florida e San Agustín) que estaban cortadas transversalmente por caños que corrían ao longo das estreitas rúas transversais (San Nicolás, Anxo, Trompeta, Travesía de Luchana e Fama) indo a desaugar directamente á baía en dous puntos, un xunto á Fonte da Fama e o outro fronte á embocadura da Travesía de Luchana.

Na zona en contacto coa Cidade Vella, existía tamén un punto de desaugue das augas fecais e pluviais nas proximidades da Porta Real, que recollía as augas das rúas da Amargura, Damas, Praciña dos Anxos e Santiago.

En ningún caso aparece reflexada unha rede de alcantarillado que dote deste servizo aos solares da Pra-

za, ben perimetralmente, ben no espacio central, sendo os solares 1 e 2 co seu frente á Rúa da Fama os que contaban con posibilidade de acometida directa á rede ao existir unha alcantarilla ao longo da citada Rúa.

Cando no ano 1875 o propietario do solar número 5 pretende a súa edificación, solicita ao Concello que proceda á construción do alcantarillado na parte da Mariña desde a Porta Real á Fonte da Fama, co obxecto de que todos os solares do lado sur conten con este servizo. O arquitecto municipal informa que:

"... respecto da construción dunha alcantarilla na sección da Rúa da Mariña desde a antiga Porta Real ata a Fonte da Fama, o arquitecto municipal non pode menos de recoñecer a súa conveniencia e necesidade tanto para o servizo das novas edificacións como para o da vía pública citada que por falta de desaugue conveniente está convertida nun pantano na estación das choivas e no verán nun foco de infección polos despoxos de peixe nela amon-

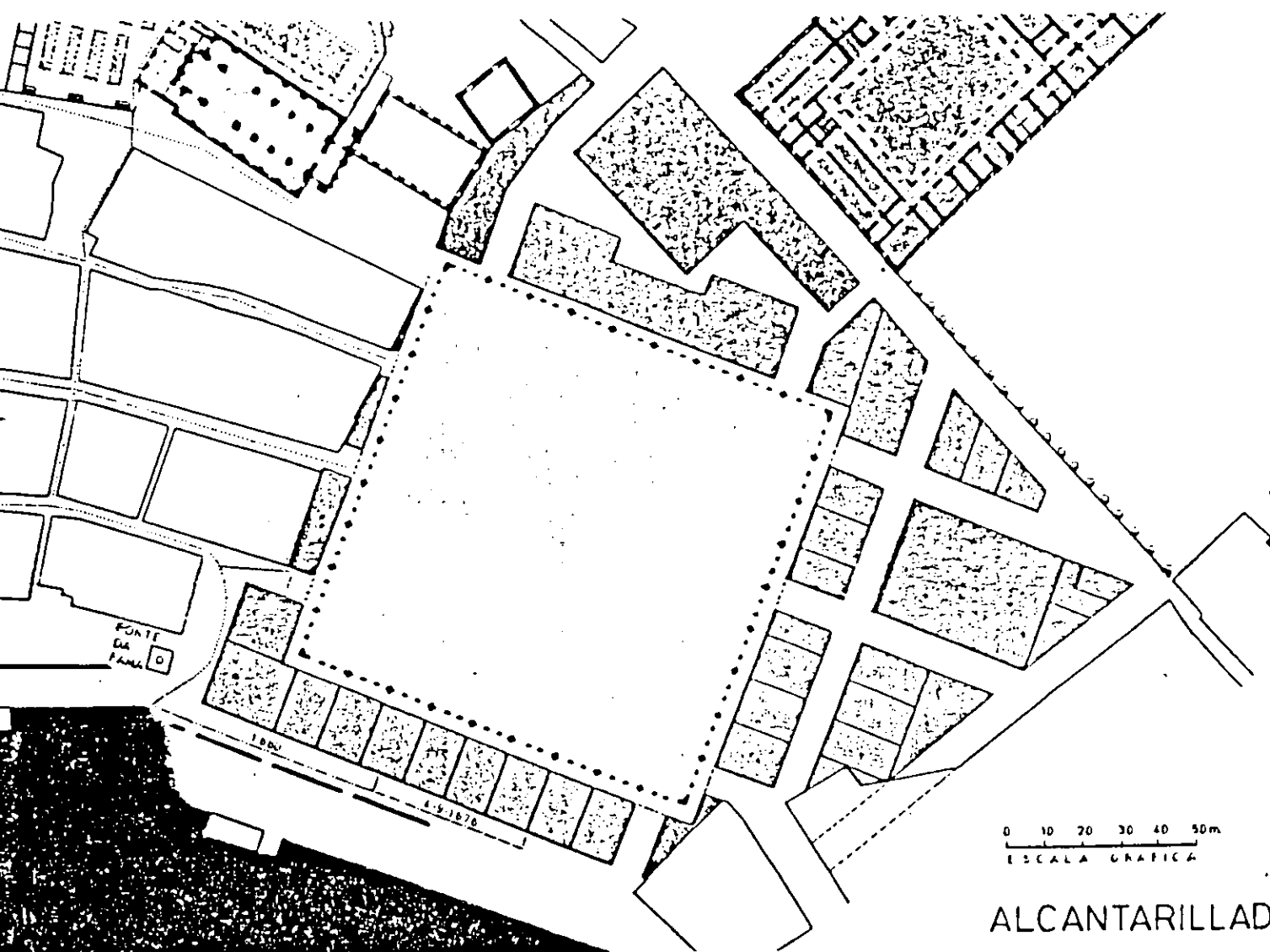
toados...".

Asemade concreta a necesidade de construír 151,00 metros de lonxitude que alcanzarían un precio de 5.889 pesetas, proposta esta que, analizada pola Comisión de Policía e Ornato Público, considera que "... non lle é posible ao Excmo. Concello abordala en razón dos seus escasos fondos (...) sendo por tanto de parecer de que cada propietario forme no seu indicado edificio o correspondente pozo sumideiro ou depósito...".

A mesma esixencia de "Construcción dun pozo sumideiro ou depósito" se lle imporá en febreiro de 1876 ao promotor das casas dos solares 8 e 9 no momento de concesión da licencia de obra.

Habería que esperar ao mes de Agosto de 1876 para que na sesión do día 14 se adoptase o acordo de proceder "... á construcción dunha alcantarilla para o servizo dos edificios do costado Sur da Praza do derribo e Rúa da Mariña..." por medio de subasta pública, por un im-

porte de 1.984 pesetas. Na sesión do 4 de setembro adxudicárase este tramo que se limita a dar servizo aos solares 5, 8 e 9, obra que se recibe o 10 de novembro do mesmo ano.

A situación no ano 1880 non debería ter variado -

sustancialmente, xa que o propietario do solar número 4 plantexa ao Concello a necesidade de que proceda "... á

construcción das alcantarillas nas dúas vías ás que a devandita construción dá frente, pois sen executar esta obra, como é fácil recoñecelo, sería unha temeridade obrar por canto a finca que levante estaría privada dun servicio tan importante como é desaugue natural das augas sucias e inmundas que a mesma produciría despois de habitala...".

A través do informe de Juan de Ciórraga coñecemos que este tiña realizado un Proxecto Xeral de Alcantarillado para o lado da Praza que redactara "... en 29 de Decembro de 1877, que importaba un total de 1.353 pesetas e 36 céntimos...", e respecto ao lado da Mariña o arquitecto municipal propón que a cloaca ou alcantarilla "... debe ser a continuación da construída en 1876 para servicio das elevadas nos solares 13, 14 e 17, ou sexa, en setenta e tres metros de lonxitude desde o remate da mesma ata a da Fonte da Fama con custe aproximado de tres mil cincuenta e tres pesetas...". O acordo do Concello na sesión de 12 de xullo considera, de acordo coa

Comisión de Policía, que "... hoxe por hoxe unicamente de absoluta necesidade a do fronte da Mariña ou Rúa de Montoto..." polo que encarga a Juan de Ciórraga o plano, plano, presuposto e condicións para sacar a a subasta a construción dos 73,00 metros de alcantarilla que faltan desta Rúa ata a Fonte da Fama.

2.9.3 O ESPACIO CENTRAL

As iniciativas para urbanizar o espacio central da Praza foron variadas e arrancan xa desde os primeiros anos da súa realización.

En todas elas cabería distinguir tres momentos fundamentais:

- En primeiro lugar, as propostas de levantar no centro un elemento singular:

No ano 1872, na sesión de setembro, o Concelleiro Amor presenta unha proposta de incluír unha partida no ano próximo para "...erixir un monumento que perpetúe o glorioso canto heroico feito da filla do Pobo María Fernández da Cámara Pita no asedio desta Praza polas hostes británicas en mil cincocentos oitenta e nove...", proposta que é aceptada por unanimidade na sesión de 9 de setembro de 1872

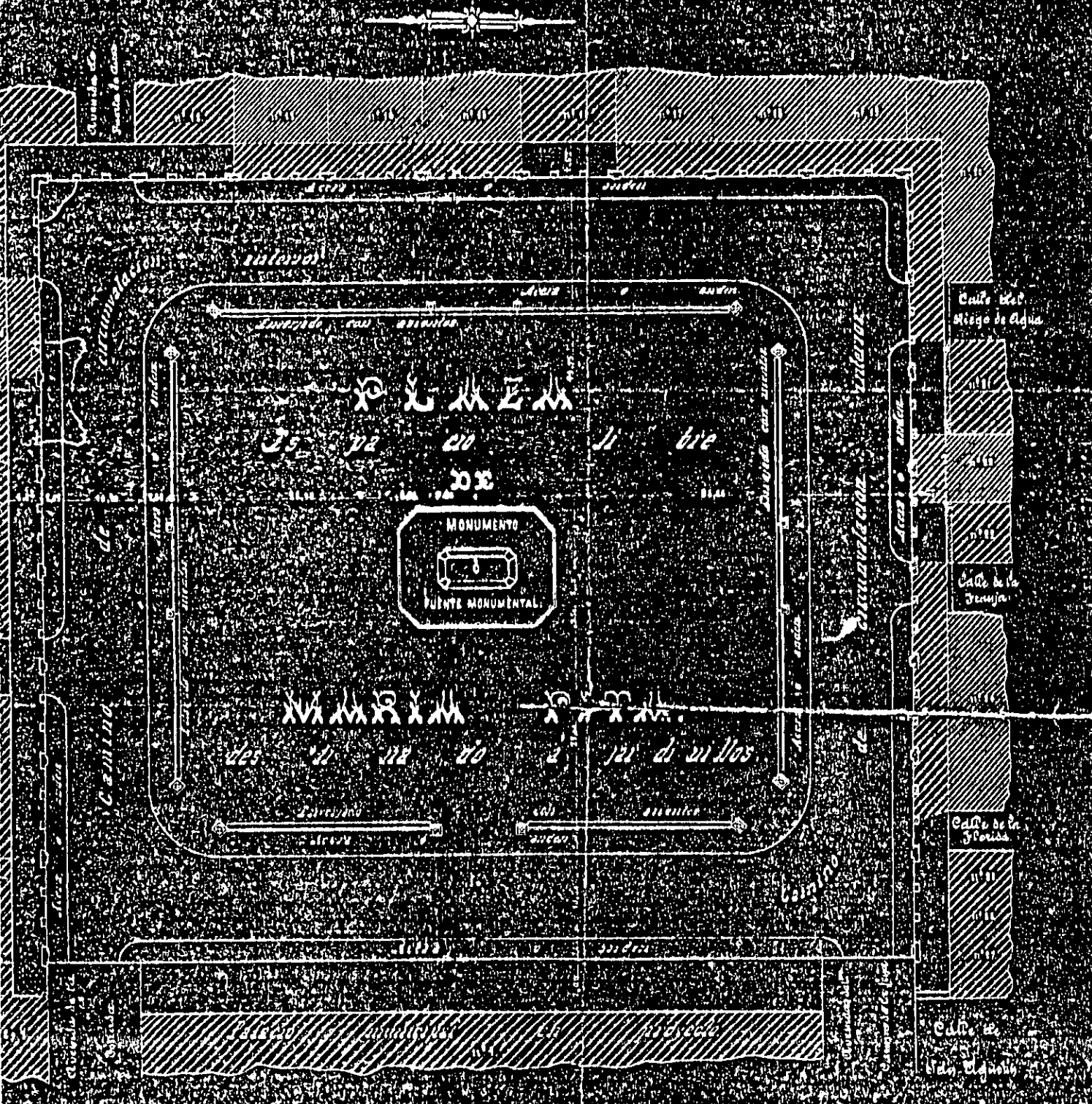
- Unha segunda iniciativa desenvolverase na sesión de 6 de xuño de 1875, o acordo é de instalar unha

Fonte Monumental, algo que non chega a realizarse.

- Por último, unha terceira iniciativa plantexarase no ano 1884 a requerimento de diversos propietarios de edificios xa construídos (Ignacio Pardo, Pedro Barrié, Juan Montero Tellinge, José María Rodríguez) no que solicitan ao Concello que, con cargos aos fondos municipais, se proceda á nivelación da rasante da Praza eliminado o arborado nela existente, así como a construción da acera ou camiño de circunvalación.

O informe do arquitecto municipal de 27 de outubro de 1884 ante esta solicitude enumera seis medidas para o pronto remate da Praza, entre as que relata a apertura dun novo prazo para que den comezo e rematen sen paralización as obras nos solares vacantes, así como que para os que se resistan a iniciálas se adopte o procedemento de expropiación forzosa dos solares, e por outra banda que o Concello proceda a construír o alcantarillado que

የኢ.አ.ፌ.ዴ.ሪ የፌዴራል የፖሊስ ቢሮ

faltaba, así como dotar aos lados sur e leste dun camiño de circunvalación, e desmontar e explanar o centro da Praza embelecéndoo con xardinciños a base de plantas e cubertas. No mes de decembro de 1887 se lle encarga a Juan de Ciórraga o proxecto para a construción dun camiño de circunvalación e do emprazamento de xardinciños no centro da Praza de María Pita.

O proxecto, datado en 6 de febreiro de 1888, consta dunha "Reseña Descriptiva" e plano.

A proposta consiste en delimitar unha zona central de 85,00 metros por 73,00 metros, na que se sitúa un "... espacio libre destinado a xardinciños..." cun pedestal para "... monumento ou Fonte monumental no seu centro, en tanto que nos seus catro lados realizaríase un enreixado con asentos rodeado de acera de 3,00 metros de ancho que o separa da calzada do camiño de circunvalación que con 10,50 metros rodearía este espacio central e quedaría

separado da liña de pórticos por outra acera de 2,50 metros que se interrompirían nas bocas de entradas das rúas á Praza agás na Rúa da Florida e nas dúas rúas previstas aos lados do Palacio Municipal...".

É, en calquera caso, unha solución de compromiso que o propio Ciórraga considera "...non sería procedente o realizala en tódalas súas partes dunha maneira estable e definitiva porque faltando as edificacións na maioría dos solares que forman o aro da Praza e en particular o proxectado Palacio Municipal sería expoñela inconsideradamente a deterioros de consideración...".

Por eso Ciórraga establece a realización dunha primeira fase, que consistía en construír os caños máis indispensables para os desaugues, os andéns ou paseos de terra que máis tarde cando se rematase a Praza se substituirían por aceras de pedra, asfalto, cemento ou baldosín hidráulico, o afirma-

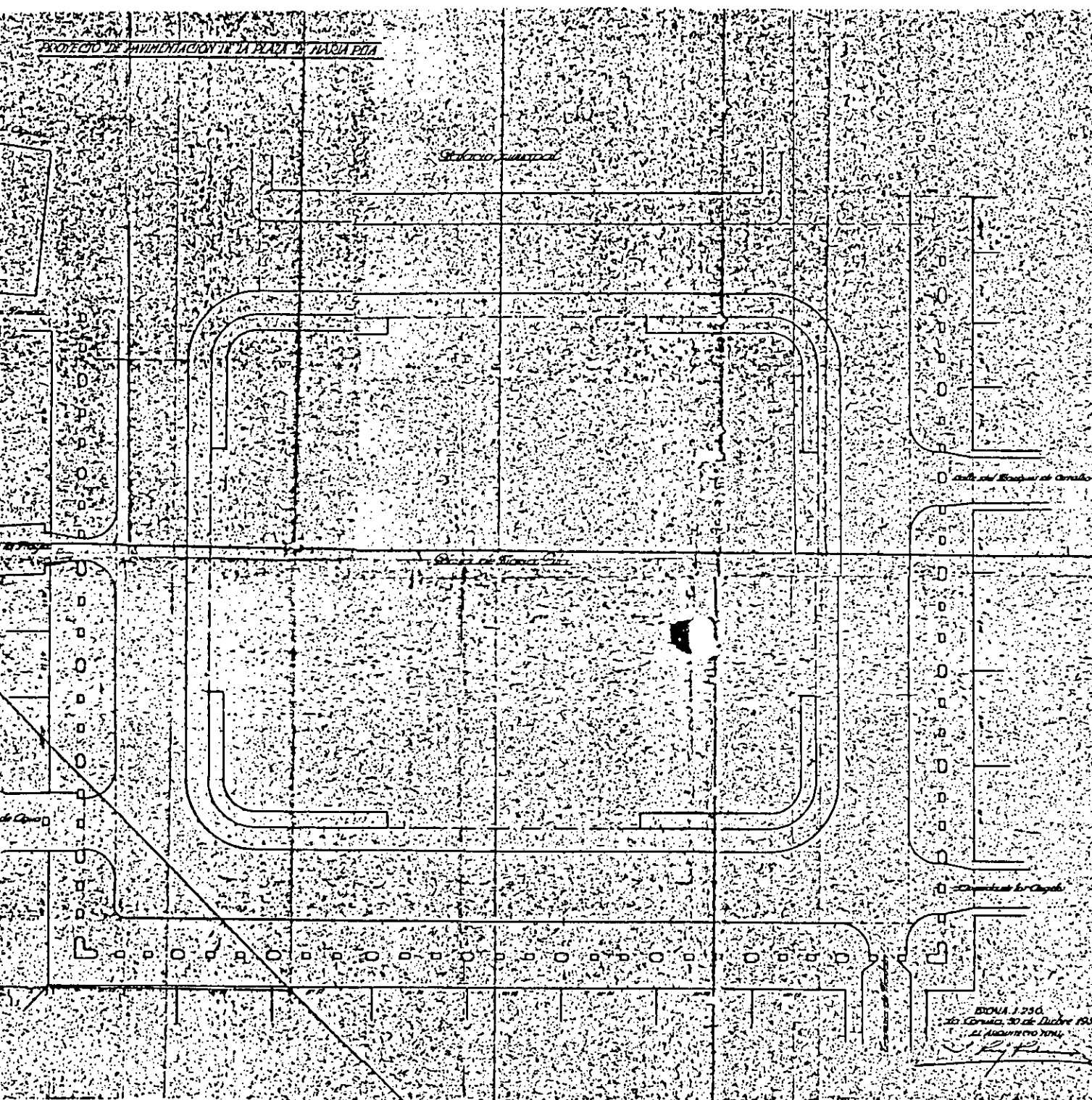
do tamén provisional do camiño de circunvalación, un seto vivo pode substituír ao enreixado con asentos do perímetro de cerramento dos xardinciños e "... en vez de fonte monumental pode instalarse no centro unha elegante farola que en combinación cos farois do camiño iluminen todo o ámbito da repetida Praza...". Sen embargo, o propio Ciórraga considera respecto aos xardinciños que en todo caso e debido á falta dunha gran Praza "... para manifestacións e regocixos públicos (...) están de máis os xardinciños dos que os espaciao permanecerá libre o, enreixado debe quedar reducido á altura do respaldo dos asentos e a estatua monumental precisará á súa vez ampararse doutro enreixado emprazado a conveniente distancia...".

A Comisión de Policía á vista do Proxecto acordou propor ao Concello que "... só polo de agora se constrúan administrativamente os andéns ou paseos de terra e o afirmado do camiño de circunvala-

ción..." o que se acorda na sesión de 27 de abril de 1888, pero só cos materiais e medios auxiliares de que dispón o Municipio.

Ano e medio despois, en setembro de 1889, noventa sinaturas dos "... propietarios uns e inquilinos outros das casas da Praza de María Pita e de varias outras próximas a ela..." diríxense ao Concello para que se proceda a "... 1º rematar as avenidas (...) establecéndoas na súa verdadeira rasante facendo desaparecer o mal camiño torto e feo que da Praza de San Xurxo se dirixe á Avenida dos Anxos; 2º colocar árbores a cada un dos lados da estrada que debe rodear o centro da Praza adecuados ao sitio, como por exemplo acacias de bola simultaneamente en toda ela para que o crecemento deste arborado sexa igual, gardando así a simetría que debe presidir nesta plantación ; 3º a formación dun xardín no centro da Praza (...) e 4º iluminar con farois de gas os camiños e as arcadas

No ano 1936 apróbase o "Proxecto de Pavimentación

da Praza de María Pita" redactado polo entón arquitecto municipal, Santiago Rey Pedreira. O Proxecto rematouse en Xuño de 1938 e consistiu na pavimentación de 3.830,00 m2 de calzadas de formigón de 15 cm. de espesor e - 1.782,04 m2 de aceras e baldosín hidráulico asentado sobre base de formigón encintadas por bordillo de cantería de 20 cm. de ancho.

No ano 1946 executaríanse as obras de instalación de alumado público, que foron adxudicadas directamente á "Fábrica Coruñesa de Gas e Electricidade" na sesión de 28 de novembro por un importe de 29.645 pesetas.

2.10 AS MODIFICACIONES

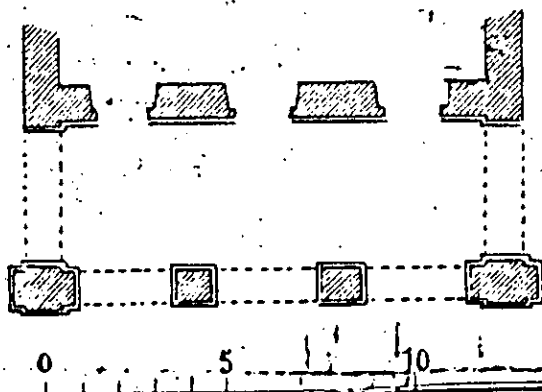
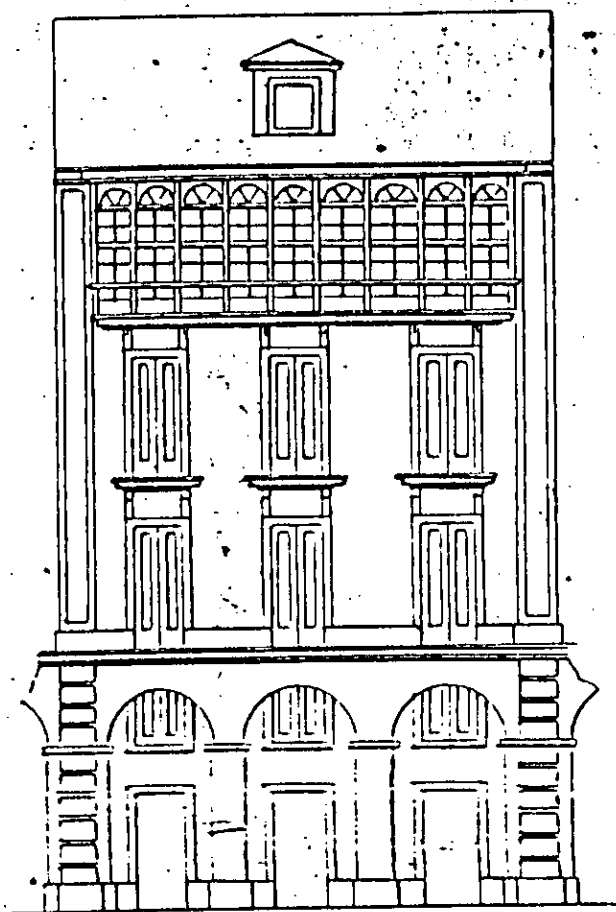
2.10.1 O PRIMEIRO EXPEDIENTE: A GALERIA, O AVANCE SOBRE A RUA DA MARIÑA E A NOVA RASANTE.

No primeiro expediente de solicitude de licenza de obra vanse producir modificacións substanciais no proxecto orixinal, que van alterar profundamente a concepción neoclásica da Praza: O edificio obxecto das modificacións será o promovido por don Augusto J. de Vila, Directivo do Banco de A Coruña e Deputado Provincial, para construír nos solares 1 e 2, é dicir, os que forman a esquina S.O., con frentes á Praza e á Mariña, Rúa da Fama e Rúa do Rego de Auga.

As modificacións admitidas refírense ao ALTO E FORMA DO ULTIMO PISO, que pasa de ser un ático con luces semicirculares a ser un 3º piso de similares características que os 1º e 2º, se ben cunha galería corrida que cobre todo o fronte da fachada entre pilastras. Sobre el se constrúe unha cuberta a dúas augas que xenera un es-

pacio baixo-cuberta con bufarda central.

Fachada principal.

O alto do corpo baixo pasou de 6,00 metros a 6,80

metros, e o alto da edificación de 18,30 metros a 18,90

metros.

Neste expediente producíanse asemade, cambios que afectan á RASANTE DA PRAZA (que descende uns 80 cm., o que provocará serios problemas nas desembocaduras das rúas da Franxa, de San Agustín e da Florida, obrigando á redacción dun proxecto de modificación das rasantes en 1882, polo que ésta non pode ser de tráfico rodado ao ter que dispor de escaleiras para salvar o desnivel provocado), e a SUPERFICIE DOS SOLARES (que avanza no fronte posterior correspondente á Mariña en 2,80 metros en toda a súa fachada, é dicir, gañan 35,00 m² por solar que son cedidos gratuitamente polo Concello).

Estas "concesións" foron posteriormente consideradas negativas polo propio Faustino Domínguez y Domínguez cando o 3 de maio de 1875 emite un informe para o edificio do solar número 5 (hoxe 17) no que fai constar que a "... supresión do ático e a cornixa xeral, perdendo moito a edificación da súa beleza e aspecto monumental, obtendo por resultado unha construción máis vulgar sen ningún resultado positivo para a economía da fábrica, -

pero era preciso para compulsar a edificación facer algunhas concesións e fixéronse en efecto ata variar a RASANTE DA PRAZA...".

2.10.2 O SEGUNDO EXPEDIENTE: OS MIRADOIROS E OS ARCOS

O segundo expediente de obra construída no antigo solar número 5 (hoxe Praza de María Pita, 17), aportará novos cambios na normativa de fachadas da Praza:

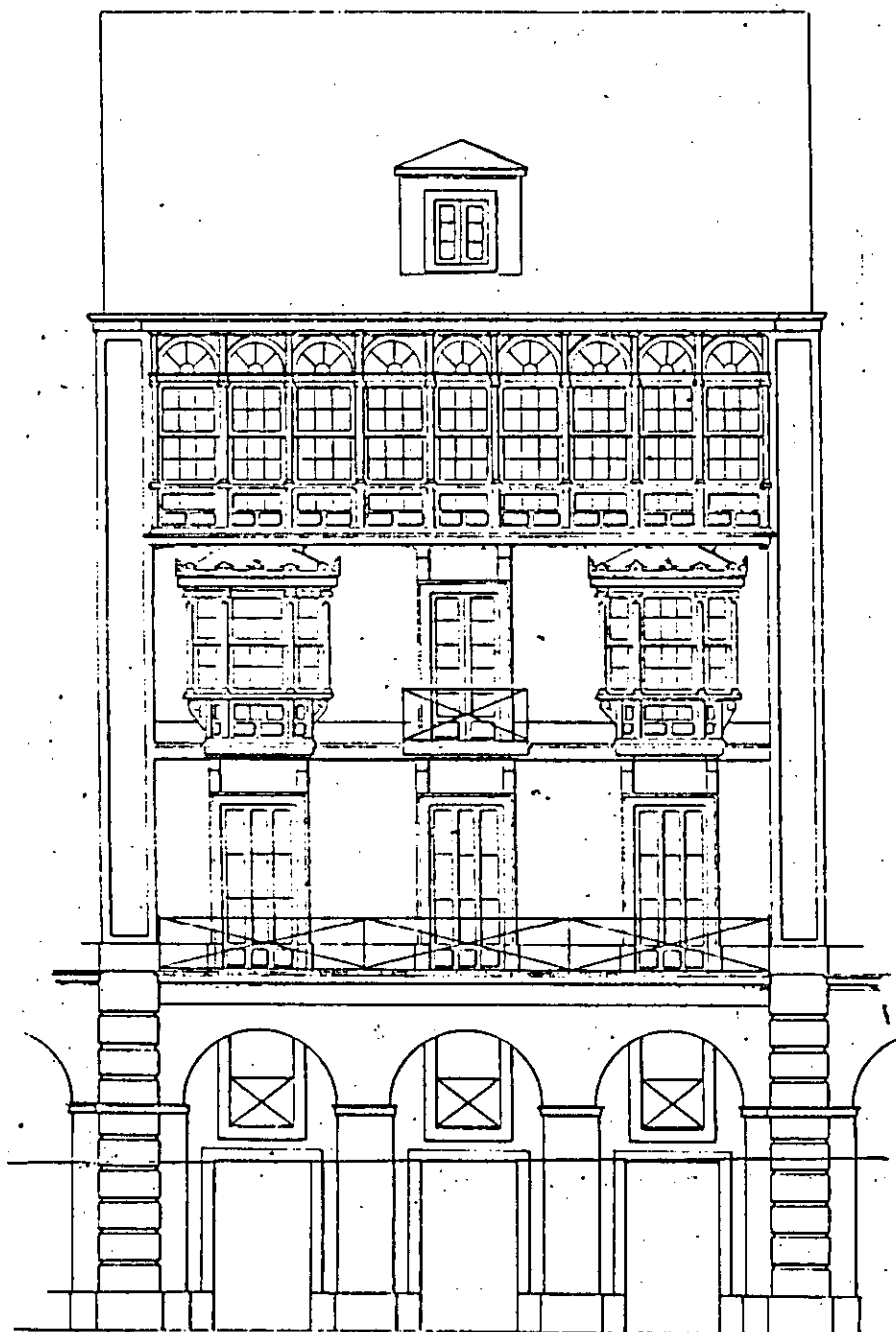
- A construción de miradoiros nas luces laterais do segundo piso da fachada principal, e
- O novo dimensionamento dos arcos dos soportais na planta baixa dos edificios.

2.10.2.1 OS MIRADOIROS LATERAIS

Respecto ao primeiro aspecto sería o propietario - do solar citado, don Guillermo García Freire, quen solicitará que se lle permita a colocación de miradoiros nas segundas luces laterais do segundo piso dada "... a circunstancia da situación que ocupará a fachada principal deste edificio, sumamente combatida polos ventos do Nor-

te e o mellorar non só as comodidades dos que cheguen
ser habitantes do segundo piso, senón o mellor ornato
do edificio en xeral...".

Fachada pral.

O informe favorable emitido polo Arquitecto Muni-
cipal, Juan de Ciórraga, entende que "... pode (...) e-

xecutarse de xeito que sen faltar á harmonía do conxunto nin ao carácter da decoración adoptada satisfaga as esixencias do interese particular..." se ben considera que "... deben construírse satisfacendo a certas condicións especiais que ninguén mellor nin con máis acerto que o autor do proxecto, o distinguido Arquitecto Sr. Domínguez pode e correspóndelle precisar...".

Faustino Domínguez, en data 3 de maio de 1875, elabora un extenso informe no que expresa a súa preocupación polas continuas modificacións a que está sendo sometido o proxecto da Praza desde a primeira obra construída (rasantes, decoracións, altos, etc...) ao tempo que expresa que:

"... O abuso que se fai nesta Cidade dos cadros de cristais toca xa no ridículo e sen que en absoluto deban desbotarse na decoración, hai que convir que as fachadas perden en beleza e que os viaxeiros se ven sorprendidos desagradablemente por esa profusión de galerías e miradoiros que non deixan per-

cibir a forma nin as proporcións da construción e que son antiestéticos artisticamente considerados cando ocupan toda a latitude das fachadas...".

Faustino Domínguez entende que se debe pechar dunha vez por todas as pretensións dos propietarios adoptando un sistema fixo e invariable na ornamentación so pena de que "... os que edifiquen no sucesivo veñan con novas e diferentes pretensións...", opinión que os anos confirmarían como acertada.

Non obstante, Faustino Domínguez indica:

"... Dun xeito xeral a disposición dos miradoiros para o caso de que se concedan. A súa base ou repisa non deberá ter maior latitude que a da luz correspondente coas súas xambas e groso de madeiras; ao nivel do antepeito aumentarán o seu ancho e voo en trinta centímetros aproximado para darlles movemento e evitar a rixidez; e o corpo de vidrieiras superiores coronarase cunha cornixa e

unha lixeira crestería que haberá de quedar máis baixa que a repisa da galería do terceiro piso; o antepeito sosterase por medio de dúas ménsulas colocadas oblicuamente nos ángulos e apoiarse na repisa ou base inferior dos miradoiros...".

Na sesión de 25 de xuño de 1875 acórdase aceptar o proxecto presentado por don Guillermo García Freire, no que aparece o novo tipo cos miradoiros nas luces laterais do segundo piso.

Será no ano 1885 no expediente do solar número 7 (hoxe número 15), promovido por don Juan Montero Telinge, cando ante a pretensión do seu propietario de colocar os dous miradoiros, o Concello notifica a tódolos donos de edificios xa construídos na Praza así como aos dos solares para que aceptaran a nova ornamentación, ao que se opuxeron a maioría deles. En concreto sería o propietario do solar número 12 antigo (hoxe número 10), don Ignacio Pardo González, quen dirixiría un escrito ao

Concello no que plantexa que:

"... A concesión dos miradoiros ao Sr. García -- Freire, como a otorgada ao Sr. Vila para rebaixar a rasante da Praza e para avanzar sobre a vía pública a liña da parte da Mariña obedeceran simplemente ao propósito de que se levantase algunha construción cando ningunha había; pero concesións tan desastrosas que ofreceron posteriormente moitísimos inconvenientes e prexuícios materiais de elevada consideración.

E respecto aos miradoiros do difunto Sr. García - Freire máis dunha vez se tratou do seu derribo e substituílos cos balconciños do primitivo e vixente plano da Praza, derribo que espera o exponente se leve a efecto máis ou menos tarde para que desapareza o efecto malísimo que presentan á vista e a bon gusto da arquitectura, aínda que o custe teña que soportalo o pobo...".

Con estes argumentos, entre outros, don Ignacio Pardo González "... significa a súa oposición da maneira máis solemne posible á solicitude do Sr. Montero Telinge...", co que fracasou a tentativa municipal de introducirlos como obrigatorios na ornamentación da Praza.

2.10.2.2 A ABERTURA DOS ARCOS

Outro aspecto no que xurdirían diferencias con respecto ao proxecto orixinal é o referente á "... Diferencia de abertura dos arcos da casa que o Sr. García Freire constrúe na Praza do Derribo en relación á que manda o proxecto xeral e os arcos do edificio do finado Señor Vila...", segundo reza o punto da orde do día da sesión de 14 de setembro de 1875.

O proxecto xeral da Praza tiña previstos uns arcos de iguais dimensións nos tres lados destinados á edificación privada cunha luz de 2,79 metros. Serían os membros da propia Comisión de Policía quen se percatase de que o edificio que se estaba levantando no antigo solar número 5 tiña uns arcos que alcanzaban os 3,00 metros de luz, é dicir, 21 cm. máis en cada arco que os do único edificio construído nos solares 1 e 2. De aí que se abre un expediente en 2 de setembro a petición da propia Comisión, que observou ao inspeccionar a obra:

"... Que os arcos da fachada (...) non se achan ao parecer amañados ao proxecto xeral da referida - Praza, nin aos planos presentados polo interesado. E como queira que esta modificación puidese afectar á ornamentación exterior dos edificios que naquela parte están xa construídos e que no sucesivo se levanten...", plantexa que se informe polo arquitecto municipal sobre o tema, ao tempo que se ordene a paralización da obra.

En data 9 de setembro o arquitecto municipal e o arquitecto provincial redactan un informe no que poñen de manifesto que se ben o replanteo da Praza está exactamente conforme ao plano xeral, téndose asignado a cada solar a extensión que lle corresponde, non se puido facer así o replanteo dos arcos, pilastras e pilastróns das fachadas para que fosen iguais aos da casa levantada nos solares números 1 e 2, xa que nesta casa "... non coincide o eixo do medianil e cara posterior da fachada lateral cos eixos dos pilastróns, senón que pola contra

estes están remetidos dentro do solar, resulta un frente de fachada menor que o que lle corresponde polo plano xeral e se tivese practicado o replanteo de arcos e pilastróns tal e como están na expresada casa do Sr. Vila, resultaría todo o lado Sur con 4,00 metros aproximadamente na súa lonxitude e perxudicados os solares e sobre todo a entrada da Praza que ten unha posición fixa e invariable...".

Como proposta para resolver o conflito plantexado propoñen "... como a solución máis conveniente que o solar número 3 se arranxe con arcos iguais aos da casa do Sr. Vila e os demais ata o número 10 inclusive todos iguais aos que leva á do Sr. García Freire construíndose o outro extremo que corresponde ao número 11 igual ao número 3...".

"... Ten a vantaxe a solución que propoñen de deixar a Praza con regularidade e simetría porque as dúas casas que forman cada un dos catro ángulos quedan cos arcos iguais tamén entre si, de maneira que construído

que sexa todo un lado apenas se percibisen as diferencias, farán moi bon efecto e o proxecto xeral non queda alterado esencialmente na súa parte decorativa...".

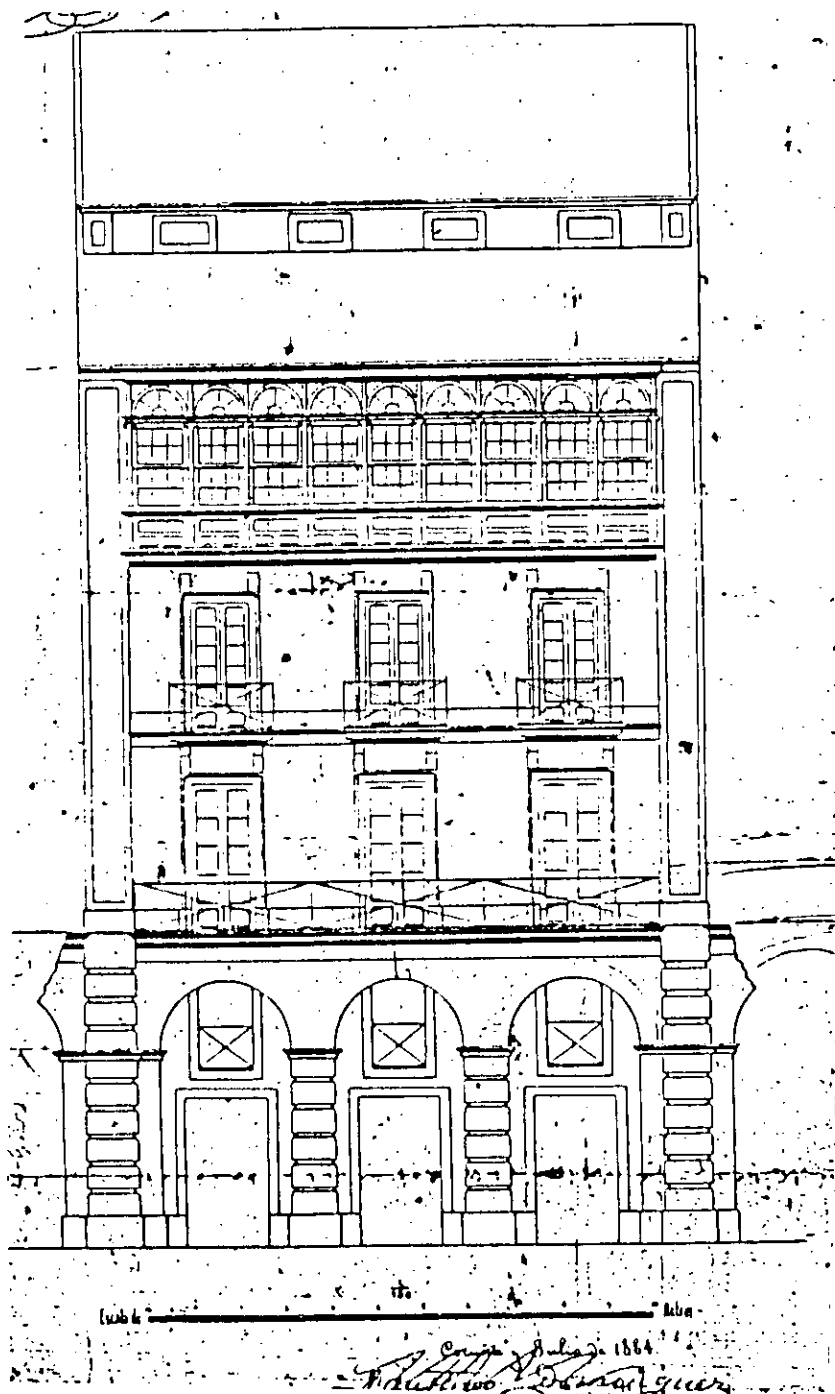
"... Respecto do lado do Leste no que está en construción unha casa, a solución é máis fácil porque facendo unha conveniente distribución entre a luz dos arcos e a latitude dos pilastróns quedarán uns e outros iguais en aparencia sen que a simple vista poida notarse diferenza algunha, senón todo o lado con uniformidade: podendo empregarse igual procedemento ao lado Oeste cando chegue a construírse...".

Este informe serve de base á Comisión de Policía e Ornato Público, que en 14 de setembro emite un dictameño que "... se adhire ao referido informe dos facultativos..." non sen antes "... lamentando o defecto de cío na inspección das obras xa efectuadas na Praza (...) por parte dos facultativos e a omisión en dar o oportuno coñecemento das alteracións naquelas advertidas ..." ao tempo que suxire ao Concello que "... pode servirse de-

terminar asociarse a outro distinto facultativo para maior ilustración deste asunto...", tema este último que non sería debatido na citada sesión de 14 de setembro na que si se aproba por unanimidade aceptar a solución proposta polos arquitectos provincial e municipal.

2.10.3 A CASA BATANERO: O BUFARDON CORRIDO E O

REVOCO ALMOFADADO.

Na sesión de 20 de novembro de 1878 plantexouse a
necesidade de que pola Comisión de Policía xunto co ar-
quitecto municipal se elaborara "... un plano detallado

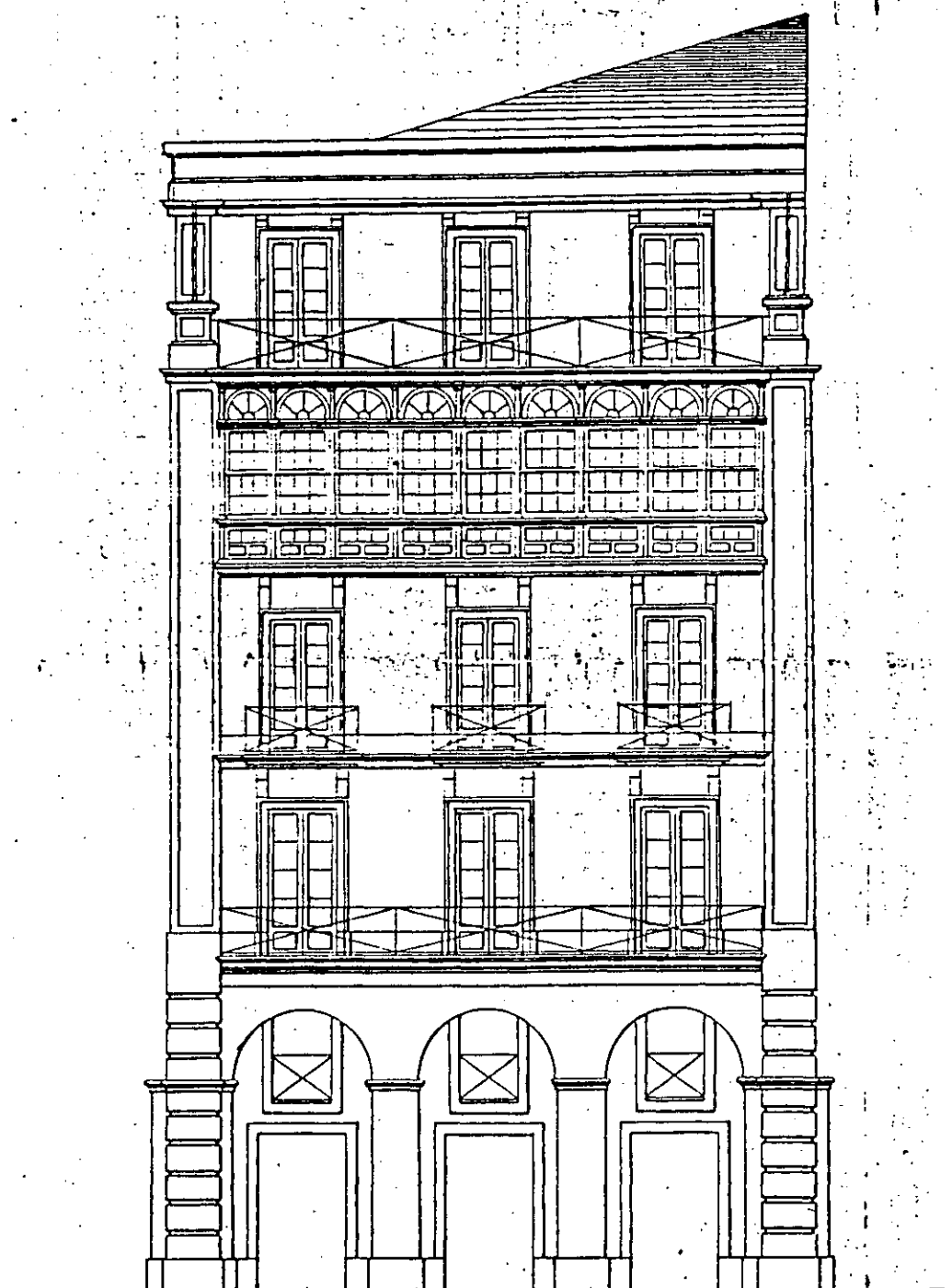
da decoración da fachada dos edificios que deben constituir a Praza de María Pita comprendendo nel os corpos, ventás balcóns con forma e debuxos dos seus antepeitos, galerías, cor da pintura exterior e todo o correspondente á completa ornamentación dos devanditos edificios para a súa uniformidade...".

O informe emitido pola Comisión e os arquitectos provincial e municipal propón que se adopte como tipo definitivo o das casas construídas por don Manuel Batanero nos solares 8 e 9, coas seguintes consideracións, que son aceptadas polo Concello en 17 de maio de 1880:

1. Sustitúense os enlucidos lisos e brancos da primeira e segunda planta por "... revoque figurando sillería almofadada..."
2. Os bufardóns corridos da cuberta, motivo de recurso de D. Manuel Batanero e que gañara "... colocáranse retirados das fachadas a unha distancia igual á determinada polo muro interior dos soporrais..."

3. A cor da pintura en tódolos ocos exteriores, galerías e antepeitos de ferro de balcóns, sería a branca ao óleo, en tanto que para os ocos ou portas da parte interior do pórtico do corpo baixo será bronce escuro, e branca ás luces de entre-solos e as da fachada.
4. A forma dos balcóns do piso principal, dos balconciños do segundo e antepeitos das luces do entre-solo terían que adoptar a forma e debuxo da casa número 10 (antigo solar número 12).
5. A forma dos ocos e bastidores de galerías, serían exactamente iguais aos das casas xa construídas con medios puntos na parte superior e vidros claros, prohibíndose totalmente os miradoiros nos primeiros e segundos pisos das fachadas, se ben qu daban os propietarios en liberdade de colocar nos bastidores das vidrieiras exteriores desas dúas plantas, un só cristal, dous ou cinco.

2.10.4 A CASA REY: OS ATICOS CON TERRAZA

Sería no edificio número 12 da Praza de María Pi-
ta, denominado "Casa Rey", que forma esquina coa Avenida
de Montoto e a Rúa de María Barbeito co único acceso po-

lo lado sur da Praza desde Porta Real, onde se plantexaría por primeira vez o tema dos áticos, cando en 16 de abril de 1912 se remite un escrito no que se expón que ao estarse procedendo a colocar a armadura e cuberta da casa "... bótase de ver inmediatamente canto afea ao ornamento da mesma e ao da Praza en xeral as sucias, arcaicas e antiestéticas cubertas de tella árabe abarquillada que desde calquera lugar da Praza se contemplan e especialmente a parte de cuberta ou telladiño comprendida entre os ventanucos do ático e a cornixa da galería dos pisos terceiros...".

De aí que solicite a substitución dos "... mezquinos e feos telladiños por azoteas coronadas por un balcón ou remate..." ao igual que outras que se executarían na cidade.

O informe do arquitecto municipal, Pedro Mariño, que era tamén director da obra de referencia, fai fincapé no feito de que "... as vivendas establecidas na primeira cruxía e no piso das bufardas adoecen do defecto

de non poder disfrutarse desde elas das vistas á Praza por ter as ventás o considerable alto do piso..." e dado que a uniformidade da Praza nas cubertas xa se perdeu, considera que dado que a reforma solicitada mellora notablemente as condicións hixiénicas, de comodidade e de ornato das vivendas, tanto ailladamente como as do conxunto da Praza de establecerse para todas as casas que limitan os seus lados, considera que non hai inconveniente para a súa aprobación.

Na sesión de 8 de maio de 1912 concederíase a licencia á nova solución á vista dos planos presentados co que se daría paso na Praza de María Pita á construción de azoteas con cuberta plana nos últimos pisos.

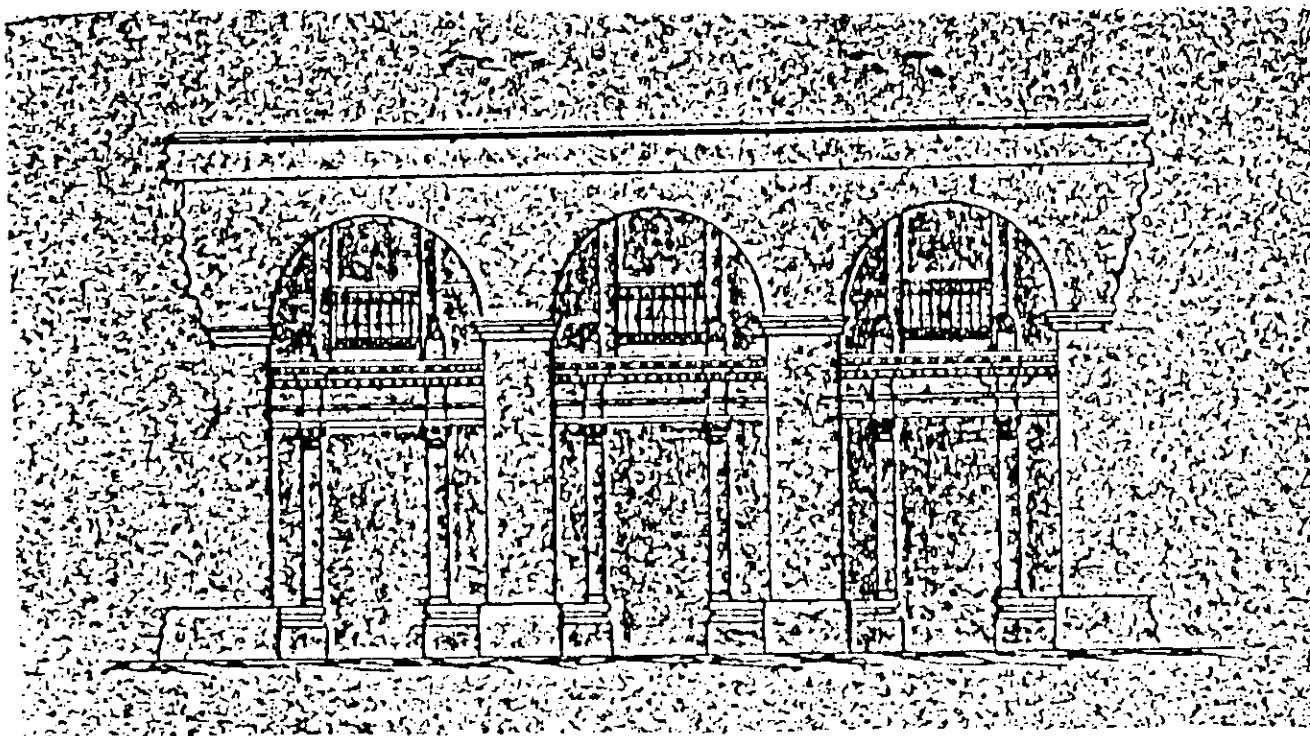
Estas terían unha lonxitude que ocuparía todo o frente do solar e unha profundidade ou fondo de 4,00 metros tomados desde a liña da fachada dos soportais, o que a situaba a plomo coa liña de fachada ou muro do entresolo.

Anos despois, en 1934, este aspecto volverá ser

modificado, segundo veremos máis adiante, aumentando -
aínda máis a superficie interior das vivendas dos áticos
a costa de reducir a superficie destinada a terraza.

2.10.5 A DECORACION DAS PLANTAS BAIXAS

A concesión da licencia municipal pola Comisión Permanente á casa do solar número 16 da Praza en 17 de xuño de 1926, ía plantexar o tema do dimensionamento dos ocos das plantas baixas, que no proxecto sometido á consideración do Concello "... salta claramente á vista que os anchos das portas do baixo non son iguais aparecendo a porta central con maior amplitude; que as ventás do entresolo non son tampouco de idéntica amplitude entre sí, senón que a do centro se separa completamente das liñas simétricas adoptadas en tódalas ventás dos entresolos de casas existentes na Praza...", segundo facía ver o Concellal que denunciaba o tema en 15 de xullo de 1926 e que, entre outras cousas, plantexaba que "... as portas do baixo e as ventás do entresolo terán igual traza e idéntico ancho e alto ao que teñen as das demais casas existentes na Praza...".

O tema non sería tratado ata un ano despois, cando se solicita licencia co obxecto de "... revestir a fachada interior dos pórticos da casa número 16 da Praza de María Pita con mármore naturais...", segundo o proxecto redactado por Leoncio Bescansa e que na memoria xustificativa concretaba o alcance da obra "... na construción dun revestimento de mármore naturais de diversas cores na fachada interior dos pórticos da Praza de María Pita, substituindo ao antiestético e pobre que teñen nas súas plantas baixas as construcións restantes. Hoxe tódolos

establecimientos de comercio tratan de revestir luxosamente as fachadas das plantas baixas onde están establecidos e facendo grandes escaparates para exhibir neles as súas mercancías e isto de tal importancia para a vida da poboación que o Excmo. Concello abre concursos de escaparates nas súas festas..."

Segue a dicir Leoncio Bescansa na memoria que espera que a Corporación "... accederá a esta modificación seguindo as correntes progresistas doutros Concellos como os de Barcelona, Vitoria e Salamanca que nas súas Prazas monumentais, permitiron a apertura de grandes escaparates nas fachadas interiores dos pórticos..."

Na sesión de 6 de agosto de 1927, o Concello concede a licencia facendo seu o informe da Comisión de Obras, ao tempo que se "... adopta o acordo que a expresada modificación sente precedente, servindo polo tanto de norma para os demais inmobles da citada Praza, nas plantas baixas dos cales poderían instalarse establecementos..."

A realidade é que esta parte do acordo nunca chegou a esixirse ás construcións que se levantarán nos anos seguintes, producíndose desafortunadas intervencións que reflexan ata que punto chegou o abandono da Administración Municipal no control da normativa por ela mesma aprobada.

2.10.6 OS SOBREATICOS

Outra variación, apenas perceptible no conxunto da Praza, tamén vai ter lugar no expediente da casa número 16.

Refírese neste caso á construción dun novo piso sobre o ático co obxecto de destinala a vivenda do porteiro.

Esta actuación entra dentro das irregularidades urbanísticas habidas no proceso de construción da Praza e nunca chegou a constituírse nunha norma de obrigado cumprimento para as edificacións construídas posteriormente

E, polo tanto, unha actuación que reflexa a ousadía da iniciativa privada, insaciable na procura dun maior aproveitamento lucrativo do solo e para a que a indisciplina urbanística era un xeito normal de actuación, ao tempo que delata a impotencia dunha Administración Municipal incapaz de facer cumprir as normas por ela reguladas.

2.10.7 O AVANCE DOS ATICOS SOBRE A PRAZA

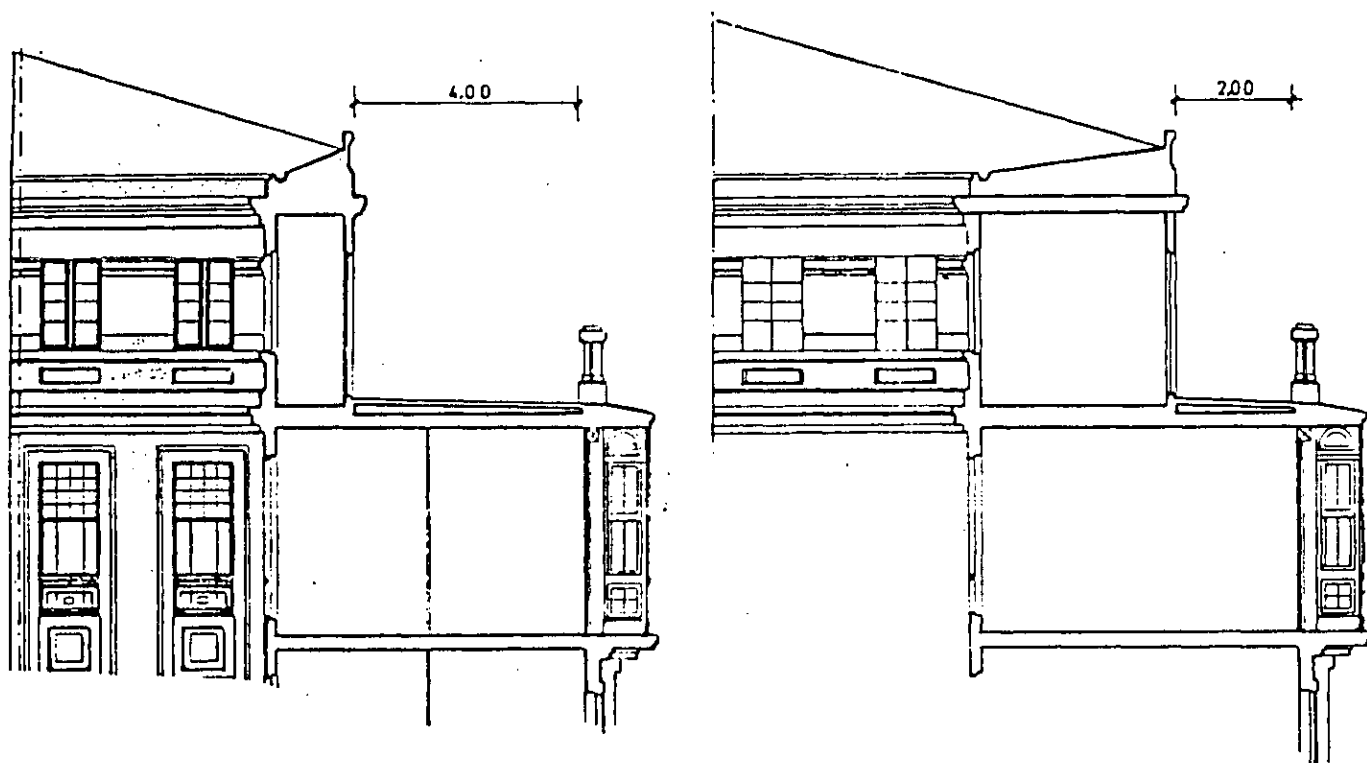
A última modificación da normativa que afecta ás fachadas das edificacións refírese ao avance dos áticos sobre a Praza, reducindo a anchura da terraza que pasará dos 4,00 metros aprobados en 1912 ata os 2,00 metros.

A posibilidade de realizar os áticos con terraza desprazaba a liña de cornixa dos 18,80 metros do remate da galería do terceiro piso ata os 23,00 metros de alto da cuberta do ático.

Coa pretensión de dotar dunha unidade ao conxunto, a liña de cornixa da cuberta do ático reforzaba a horizontalidade a partir dunha ampla faixa de diversas molduras de casi 1,00 metro de alto situadas sobre os tres ocos dos áticos, resolvéndose cun antepeito que ocultaba a cuberta e servía de remate do conxunto.

O muro da fachada do ático situábase a 4,00 metros da liña de fachada dos soportais, a plomo co muro de entresolo. Os problemas xurdiron ao construír as partes

correspondentes aos pabellóns que cubrían as Rúas de
Porta de Aires, de Cerralbo e Avenida dos Anxos.

A reducida profundidade das plantas superiores
nestas zonas (apenas 5,00 metros), facía que ao retirar-
se o ático 4,00 metros, só restaba unha franxa de apenas
1,00 metro practicamente inútil como espacio vivideiro.

De aí que polo promotor dos edificios correspondentes aos números actuais 6, 7 e 11 da Praza se remite unha instancia ao Concello na que fai constar "... que para poder continuar o ático sobre os arcos de paso á Rúa de Cerralbo e Praciña dos Anxos, segundo desexo do Concello, non hai outra solución que avanzar 2,00 metros a fachada desta planta en tódalas casas desta acera, co que non se perxudica o Plan Xeral da Praza, xa que a disminución no ancho das azoteas non é perceptible desde o exterior..."

O Concello, na sesión de 7 de Novembro de 1934, acordou que "... non hai inconveniente en acceder á pretensión, porque se os áticos estivesen máis retirados viría a resultar que non quedaría neles superficie edificable, co que se perxudicaría aos donos dos inmobles. Polo que pode acordarse que tódolos áticos do fronte Leste da Praza avancen 2,00 metros sobre as terrazas..."

Este acordo excluía os arcos que salvan a Travesía de Montoto, é dicir, os que corresponden coa casa número 11

2.11 A EDIFICACION

Desde o ano 1860 no que se aprobou o proxecto da Praza, transcurrirían 100 anos ata que se remate o último dos edificios construídos. Un intervalo de tempo o suficientemente amplo nunha época caracterizada por profundos cambios políticos, económicos e sociais que repercuten con claridade no proceso de produción dun espacio único e tan significativo na estrutura urbana da cidade de A Coruña.

A actitude dos adxudicatarios iniciais das parcelas remisos á construción dos edificios, a continúa tendencia a modificar o modelo inicial, a aparición de novos axentes na produción da cidade, os novos tipos edificatorios que reflexan as demandas sociais na configuración e deseño da vivenda, a propia actitude da Administración Municipal que se debate ante a impotencia para ver rematada dunha vez por todas unha obra que se torna eterna, ata a súa condescendencia e tolerancia

pregándose unha e outra vez aos desexos de maior edificabilidade demandados polos particulares, son aspectos que emerxen do estudio individualizado de cada un dos expedientes e que nos permiten coñecer as razóns que motivaron o resultado final.

A través da súa análise podemos detectar tres períodos ou fases no proceso de construción.

-- Iª FASE: 1860 - 1885

Abarcaría desde o momento en que, unha vez aprobado o proxecto da Praza (1860), se otorga a primeira licencia de edificación no ano 1865, ata o ano 1885 no que se constrúe o último edificio iniciado no século XIX.

Neste período constrúense un total de 9 casas das que 6 ocupan o lado sur da Praza (aquel no que as parcelas tiñan dobre fachada, unha á zona central e outra á Avenida da Mariña), dúas constrúense no lado oeste (a zona en contacto coa Pescadería) e unha na fachada leste da Praza.

É unha fase que se caracteriza pola coincidencia entre a figura do propietario do solar e o promotor e futuro usuario da edificación, que sintoniza co destinatario previsto no proxecto inicial e que nos permite coñecer os novos tipos edificatorios que emerxen na segunda metade do século XIX e que proliferan nas zonas residenciais da burguesía coruñesa da época (Praza de María Pita, Rego de Auga - Avenida da Mariña, Ensanche do Campo de Carballo) e que contrastan nas súas dimensións de lonxitude de fachada e na diversidade das pezas cos reducidos frentes da estrutura parcelaria existente no resto da cidade.

-- IIª FASE: 1885 - 1926

Unha fase intermedia de case 50 anos, na que só se tramitan dous expedientes de obra privada (números 12 e 16) nos anos 1911 e 1926, situados ambos nos dous solares que restan vacantes no lado Sur e que pechan o lado da Praza á Dársena da Mariña.

Caracterízanse pola utilización da cuberta plana e o ático retranqueado, que romperá definitivamente o perfil das cubertas e servirá de modelo a imitar, con lixeiras variantes, no resto das edificacións. Asemade é de destacar a actitude ante o deseño das fachadas á Avenida da Mariña, valoradas como auténticas fachadas principais.

Nesta época ten lugar a construción do Palacio Municipal (1908 - 1912).

- IIIA FASE: 1926 - 1958

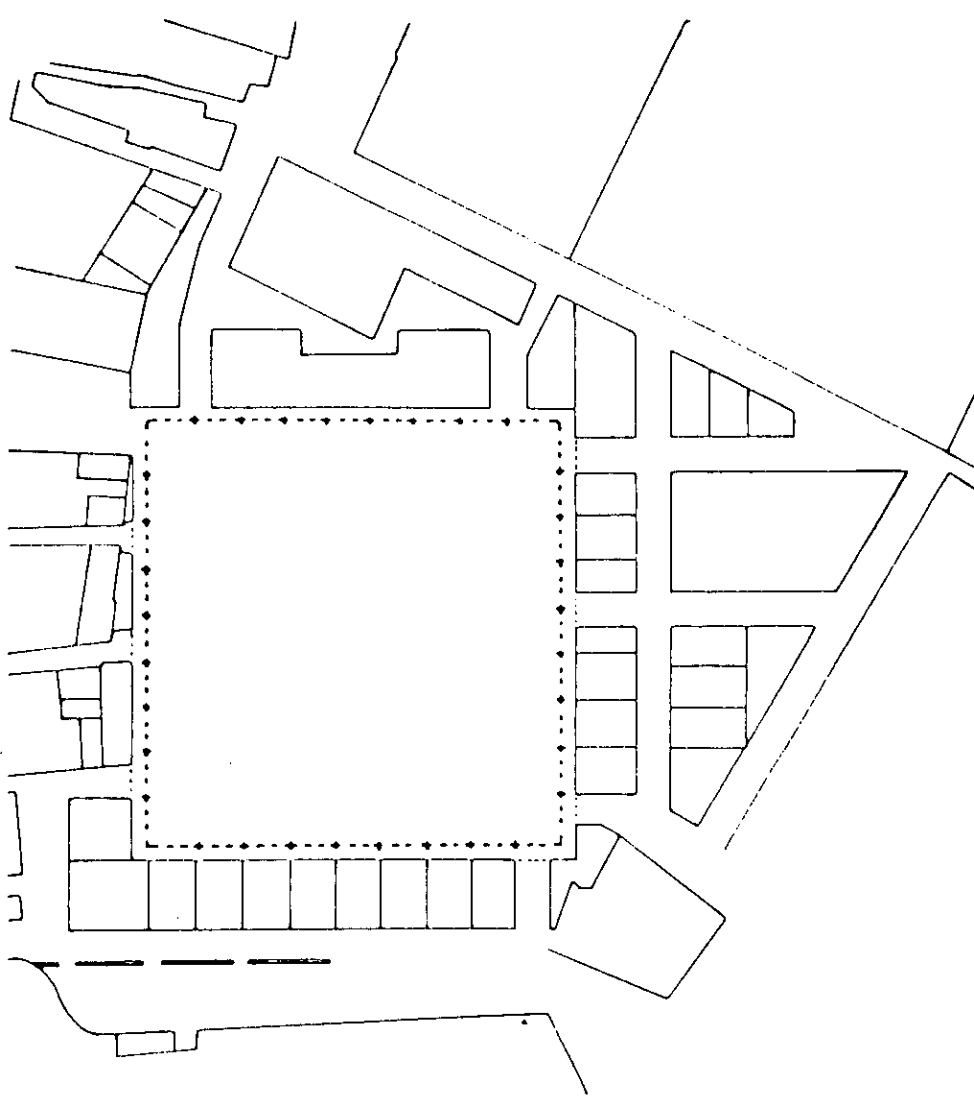
Un período que ten como característica a destacar a aparición do promotor-constructor no espacio da Praza, incorporando unha visión especulativa do solo en aras do "seu mellor aproveitamento", que o leva á revisión do parcelario inicial co obxecto de acadar un meirande número de vivendas.

No ano 1926, só se tiña construído en 9 das 27 parcelas destinadas á edificación privada que es-

taban numeradas no proxecto inicial da Praza, ás que habería que engadir dous edificios no lado oeste, debido ao avance das casas do antigo Campo de San Agustín ao aliñamento oficial.

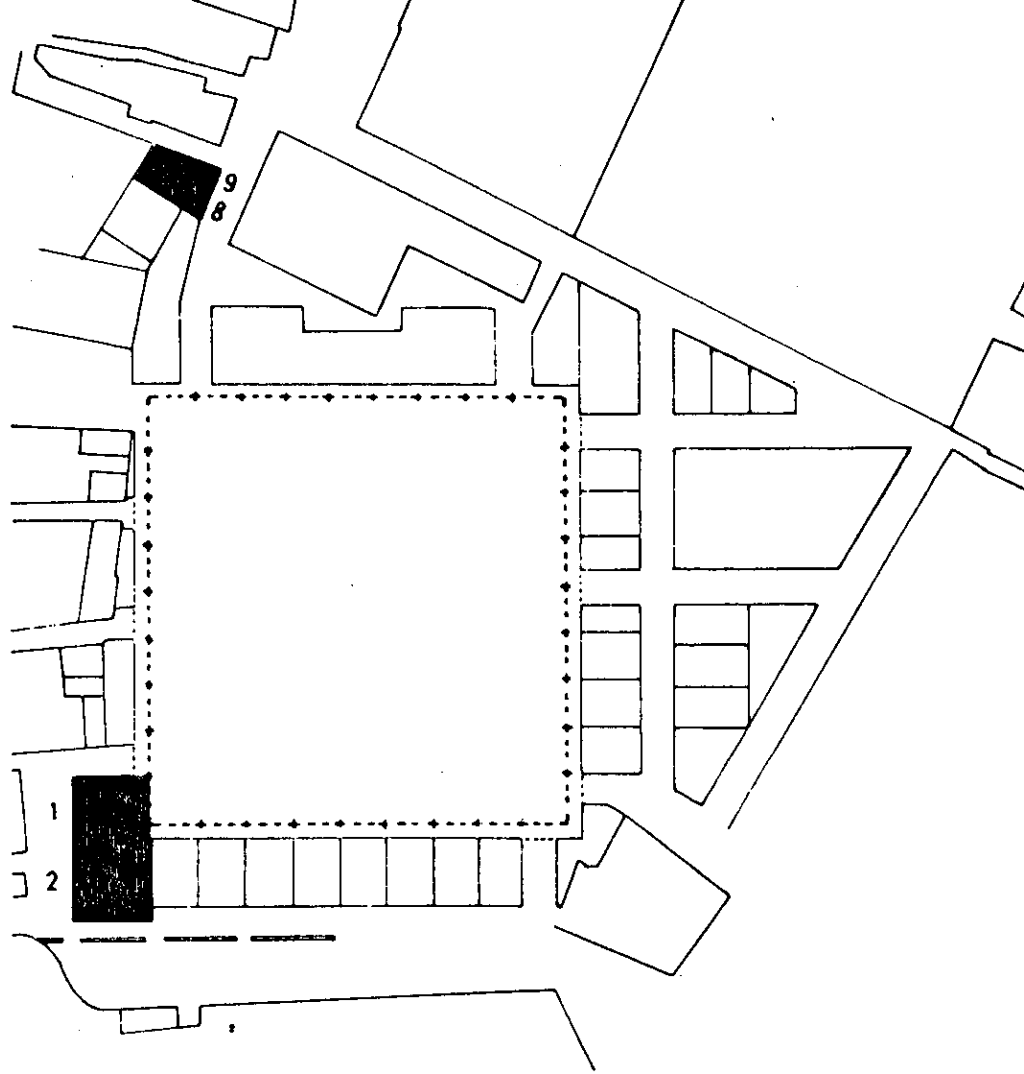
E dicir, que restaba por edificar en 18 solares e quedaban por avanzar 5 das casas do Campo de San Agustín: Nesta terceira fase, desde 1926 a 1958, vai ter lugar a construción neses 18 solares, así como no gran solar destinado a Residencia de Oficiais sito na Avenida da Porta de Aires, e procederan a avanzar ao aliñamento oficial tres das cinco casas que quedaban por facelo.

En total, tramitáronse 48 expedientes para a construción de 48 bloques con máis de 300 vivendas.

1860:

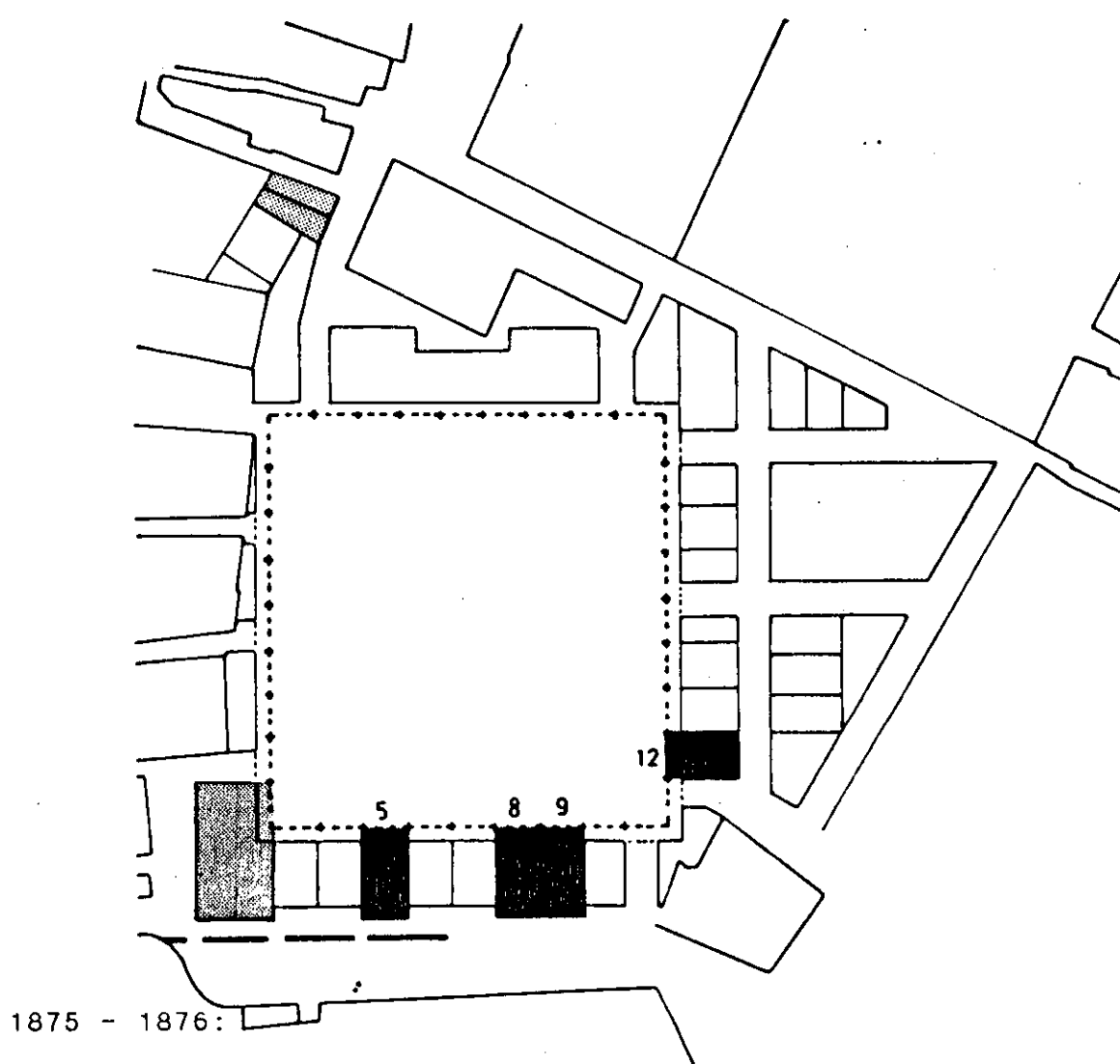
Apróbase na sesión do 20 de marzo o proxecto da Praza, no que se recollen a ubicación dos TRES EDIFICIOS MILITARES (o Cuartel do Príncipe Alfonso e os dous solares para Residencia de Oficiais).

1865 - 1866:

O inicio da actividade edificatoria nos terreos suxeitos ao proxecto da Praza tería lugar a partir de 1865, ano este no que se procedería á concesión da licenza nos solares 1 e 2 con fronte á Praza - Rúa de Luchana - Rúa da Fama e Avenida da Mariña.

No ano 1866 procederíase á concesión de dúas novas licencias, estas nos solares números 8 (licencia 25 de abril) e número 9 (licencia 27 de marzo) do Campo de San Agustín, cuns aliñamentos e rasantes que estaban definidos no proxecto da Praza.

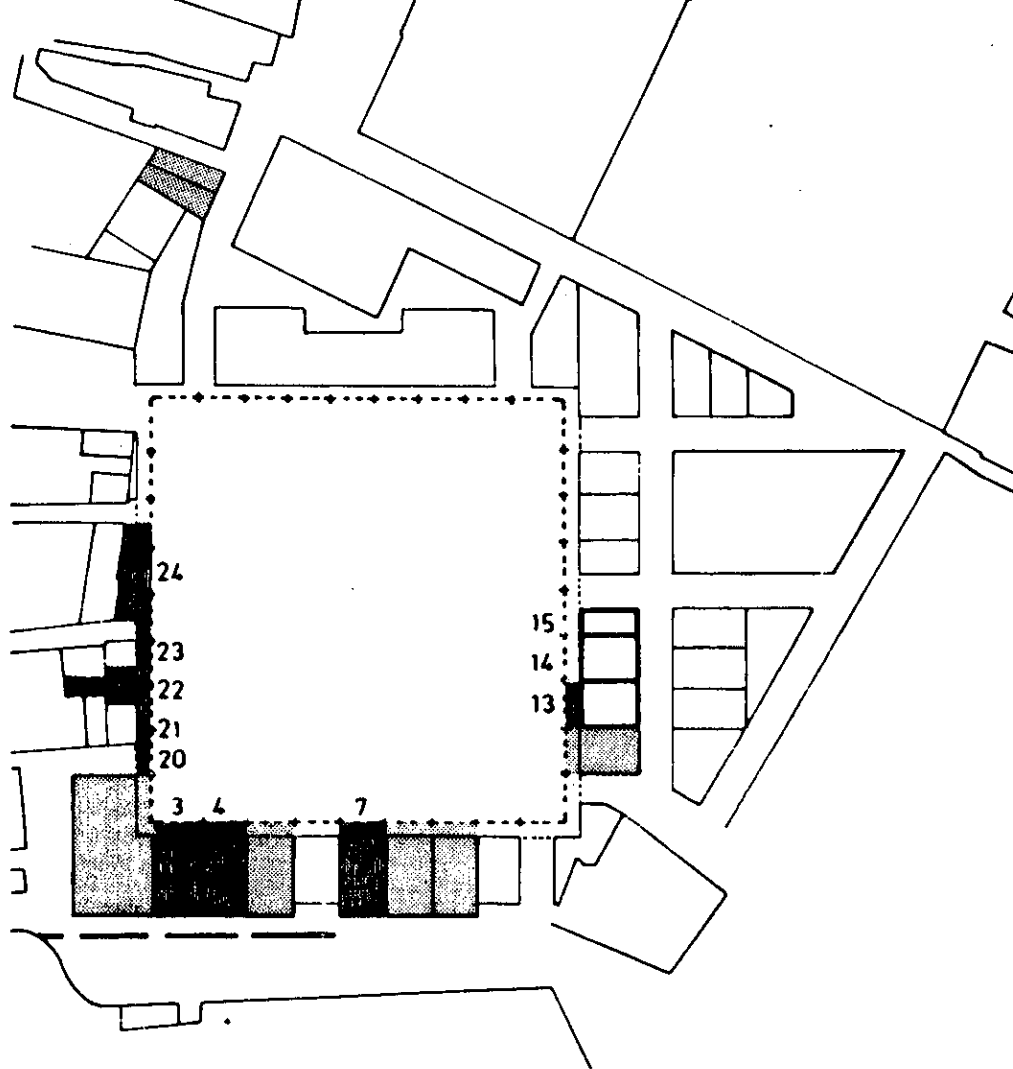
O acordo de iniciación do expediente de expropia-
ción dos solares sen edificar provocou a solicitude e
posterior concesión de tres novas licencias correspon-
dentes a tres edificios en catro dos solares con fronte
á Praza:

-- Solar nº 12 (hoxe 10): Licencia 16 de Abril de 1875

-- Solar nº 5 (hoxe 17): Licencia 25 de Abril de 1875

-- Solar nº 8-9 (hoxe 12-13): Licencia 11 de Febreiro

de 1876

1879 - 1891:

A década dos anos oitenta caracterizouse polo inicio das edificacións no lado oeste, na zona de contacto coa Pescadería, ao tempo que se construían tres novos edificios no lado sur, sendo o lado leste o máis baleiro:

-- Praza de María Pita 24: Licencia 25 de agosto de 1879

-- Solar nº 4 (hoxe 18): Licencia 12 de xullo de 1880

-- Praza de María Pita 20 (Arcos e Pabellóns):

Licencia marzo de 1863

-- Solar nº 3 (hoxe 19): Licencia 1 de outubro de 1883

-- Praza de María Pita 22 Licencia 19 de xaneiro de 1885

-- Solar nº 7 (hoxe 15): Licencia 2 de marzo de 1885

-- Arcos frente á Praza de María Pita 21 e 23:

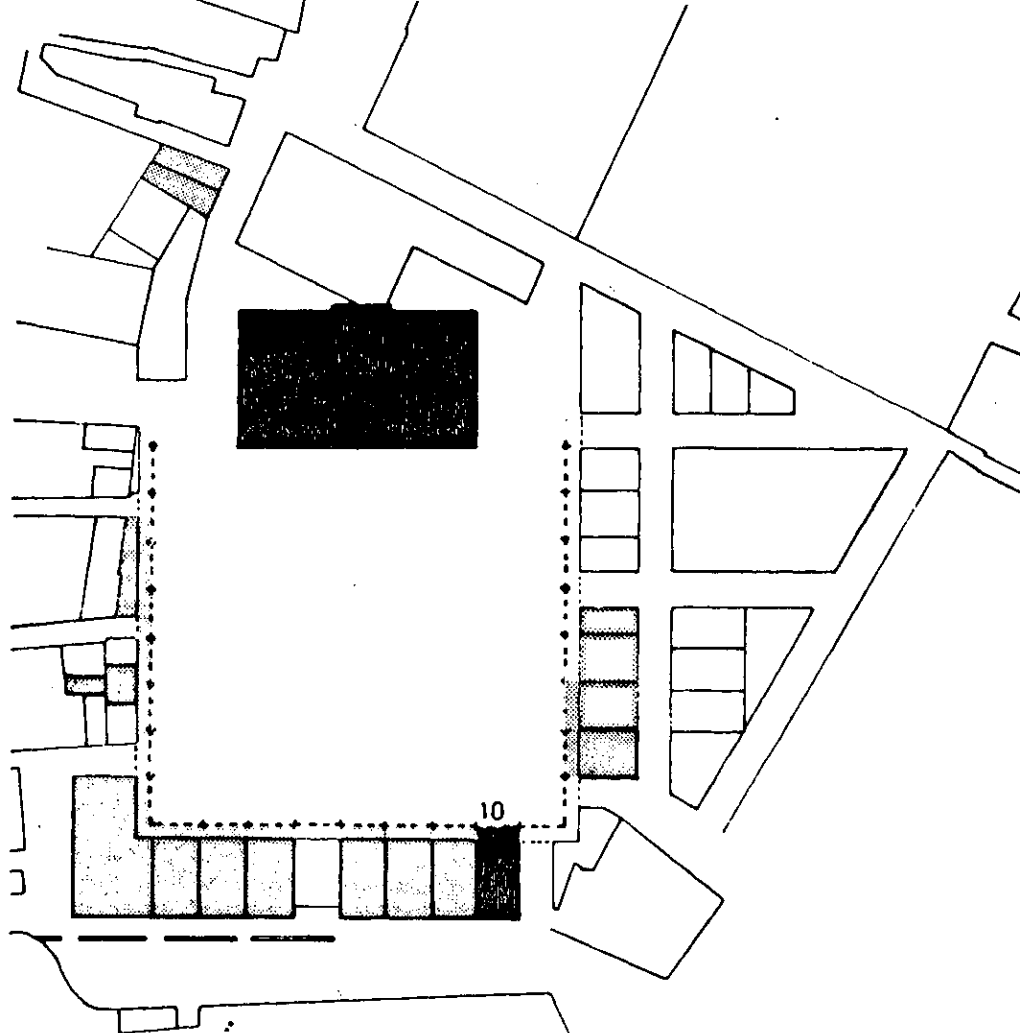
Licencia de 1 de febreiro 1886

-- Solares números 14 e 15 (hoxe 7 e 8) (planta baixa):

Licencia 6 de outubro de 1890

-- Arcos solar nº 13 (hoxe 9):

Licencia 4 de setembro de 1891

1910 - 1920:

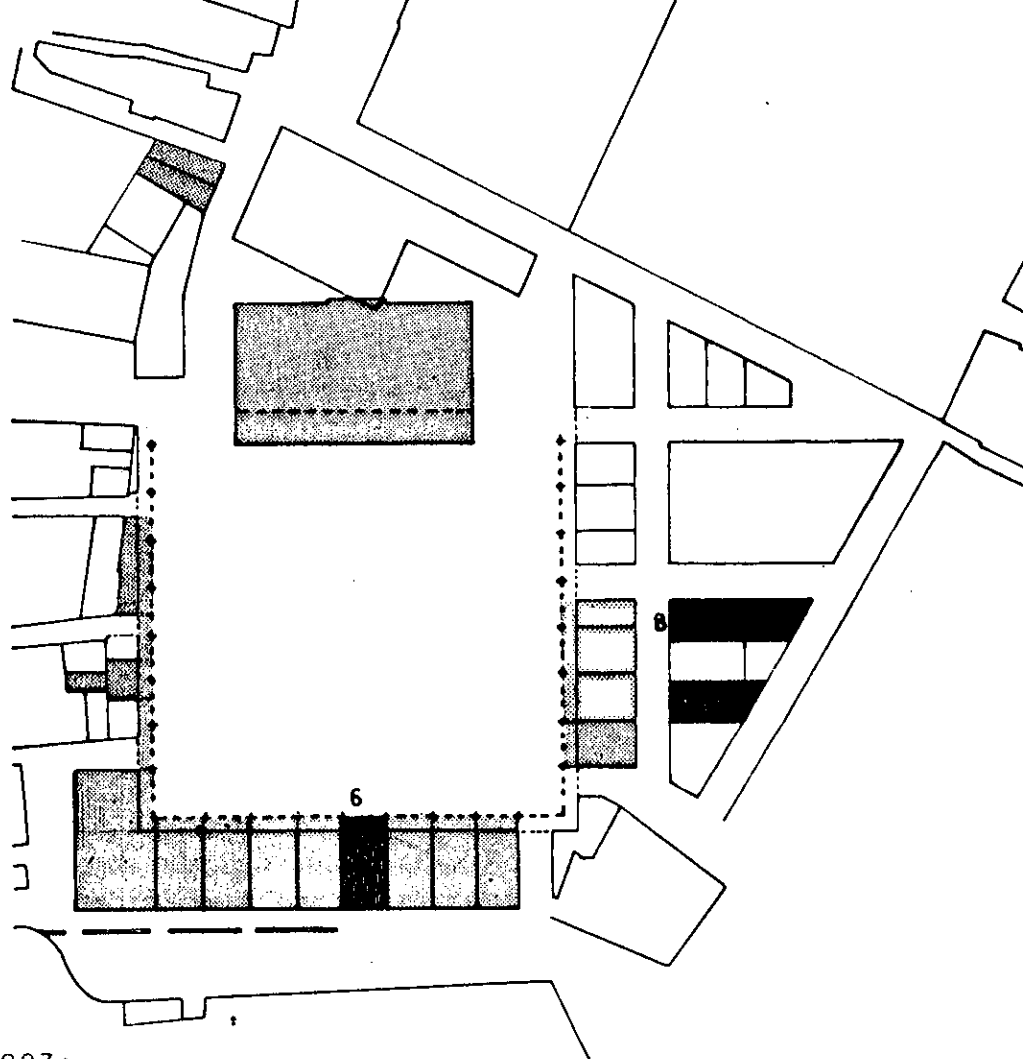
Transcorreron 25 anos desde a concesión da última
licencia para un edificio completo, ata que no ano 1911
se concede a licencia para a construción no solar nu-
mero 10.

A Casa Consistorial remátase entre 1905 e 1912, mo-
dificando definitivamente a primitiva forma cadrada da
Praza.

Entre 1885 e 1926, transcorreron corenta anos nos
que só se edificaran estas dúas edificacións.

-- Casa Consistorial: 1908 - 1912

-- Solar nº 10 (hoxe 12): Licencia 10 de maio de 1911

1926 - 1927:

Na década dos anos vinte só se otorgaron catro licencias a outros tantos edificios, pechándose o lado Sur da Praza no fronte da Mariña e iniciándose a edificación nas mazás correspondentes aos antigos solares números 24, 25, 26 e 27

-- Solar nº 6 (hoxe 16): Licencia 17 de Xuño de 1926

-- Solar nº 27 (parte do solar coa esquina á Rúa da Nosa

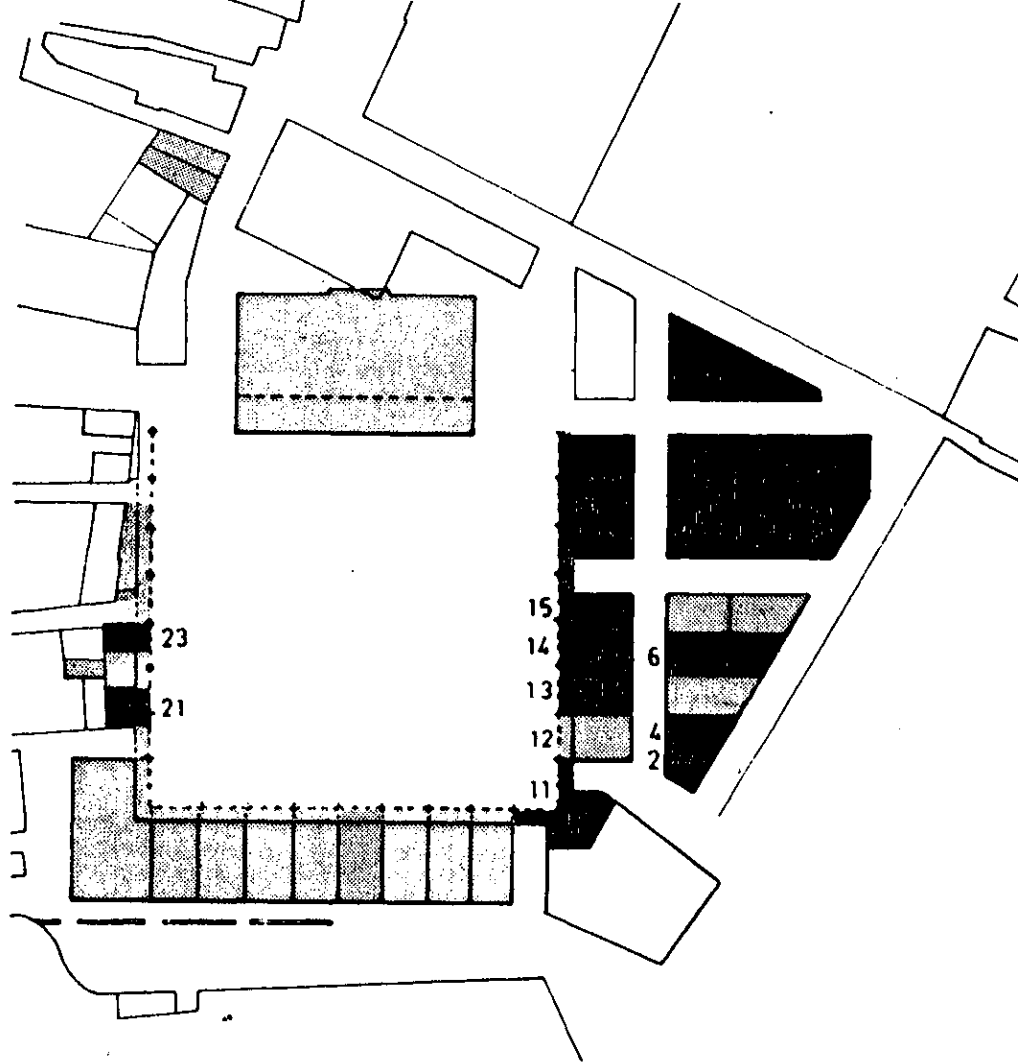
Señora do Rosario): Licencia 9 de Xuño de 1927 --

-- Solar nº 24 (hoxe Rúa do Troncoso, 8):

Licencia 28 de xullo de 1927

-- Solar nº 26 (hoxe Rúa do Troncoso, 4):

Licencia 9 de xuño de 1927

1930 - 1940:

Os anos que van desde 1930 ata 1940, son os de maior intensidade na concesión de licencias, levantándose trinta e nove edificios: É o momento da aparición do promotor-constructor no ámbito da Praza:

- Rúa do Troncoso 6: Licencia 16 de abril de 1930.
- Solar nº 11 (hoxe 11): Licencia 23 de maio de 1934
- Solar nº 15 (hoxe 7): Licencia 11 de xullo de 1934
- Solar nº 13 (hoxe 9): Licencia posterior a 1934
- Antigos solares 21, 22 e 23: Licencias en 1934
- Solar nº 14 (hoxe 8): Licencia 1 de marzo de 1935

-- Praza de María Pita 23 - Rúa da Franxa 1:

Licencia 28 de xaneiro de 1937

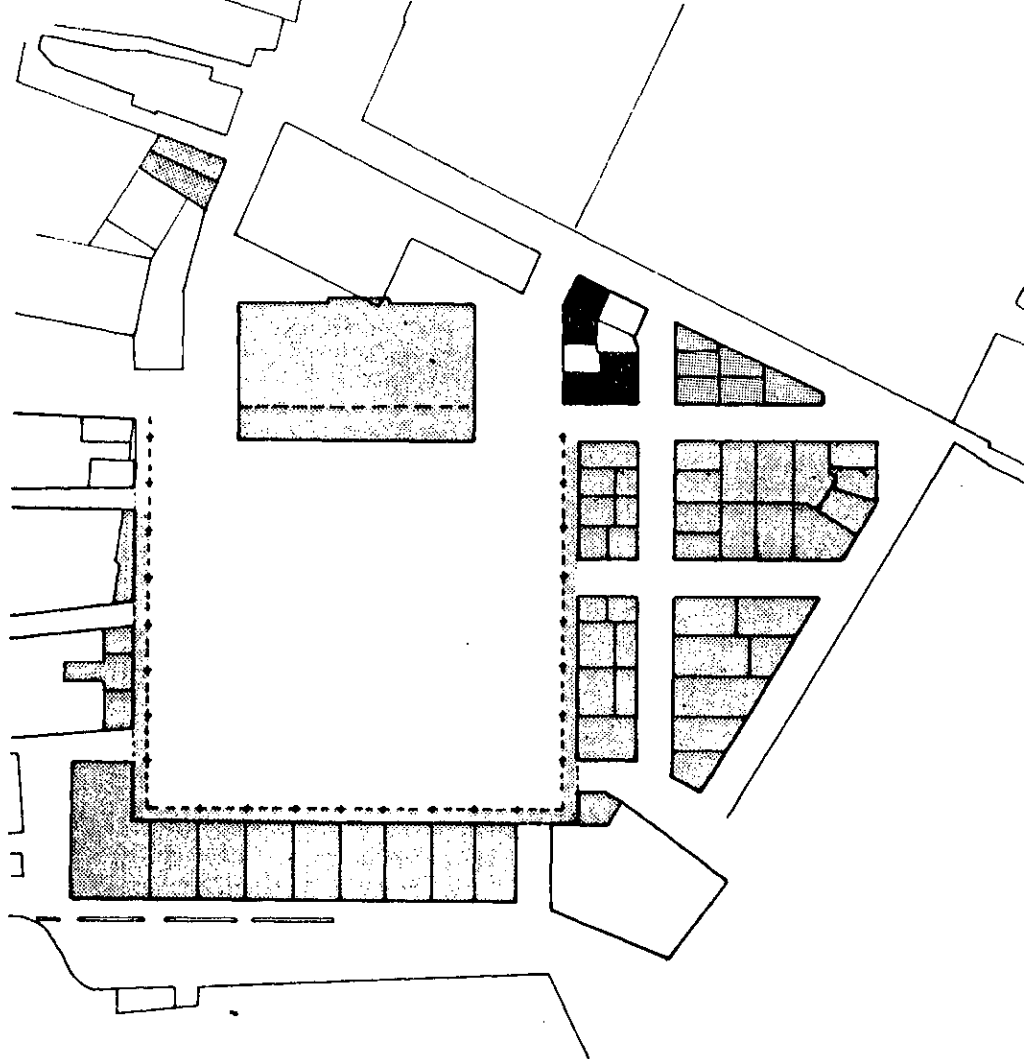
-- Praza de María Pita 21 - Rúa do Rego de Auga 2:

Licencia 17 de febreiro de 1938

-- Mazá Residencia de Oficiais: Licencia das trece casas

entre 1939 e 1940

-- Rúa da Nosa Señora do Rosario: Licencia de 1940

1940 - 1950:

Na década dos anos 40 construíríanse cinco novos edificios todos eles no antigo solar número 20.

-- Praza de María Pita 1 - Rúa do Alesón 10:

Licencia 21 de maio de 1946

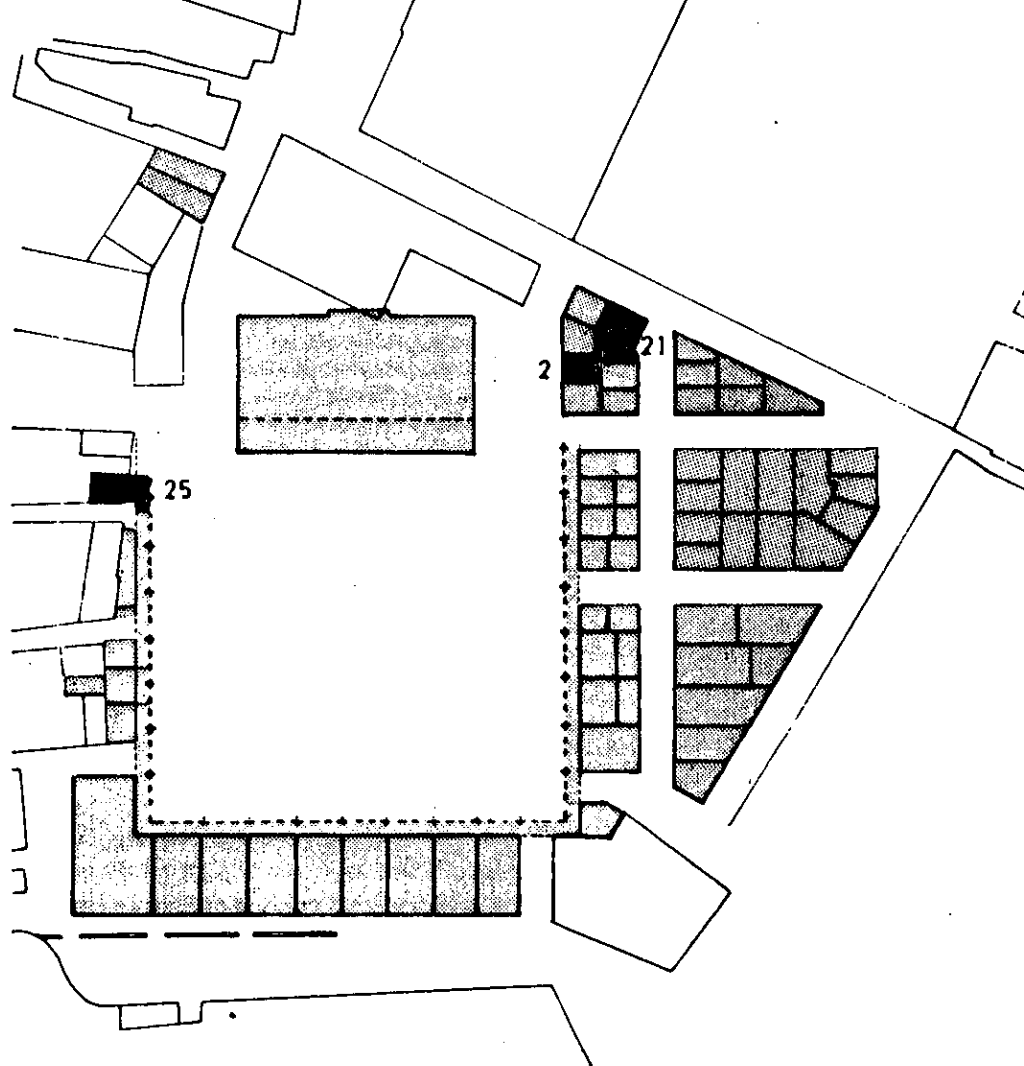
-- Rúa do Troncoso 17 - Avenida de Porta de Aires 1:

Licencia de 1943

-- Rúa de Troncoso 19: Licencia 17 de xullo de 1944

-- Praza de María Pita 3, esquina Avda Porta de Aires:

Licencia de 1949?

1950 - 1960:

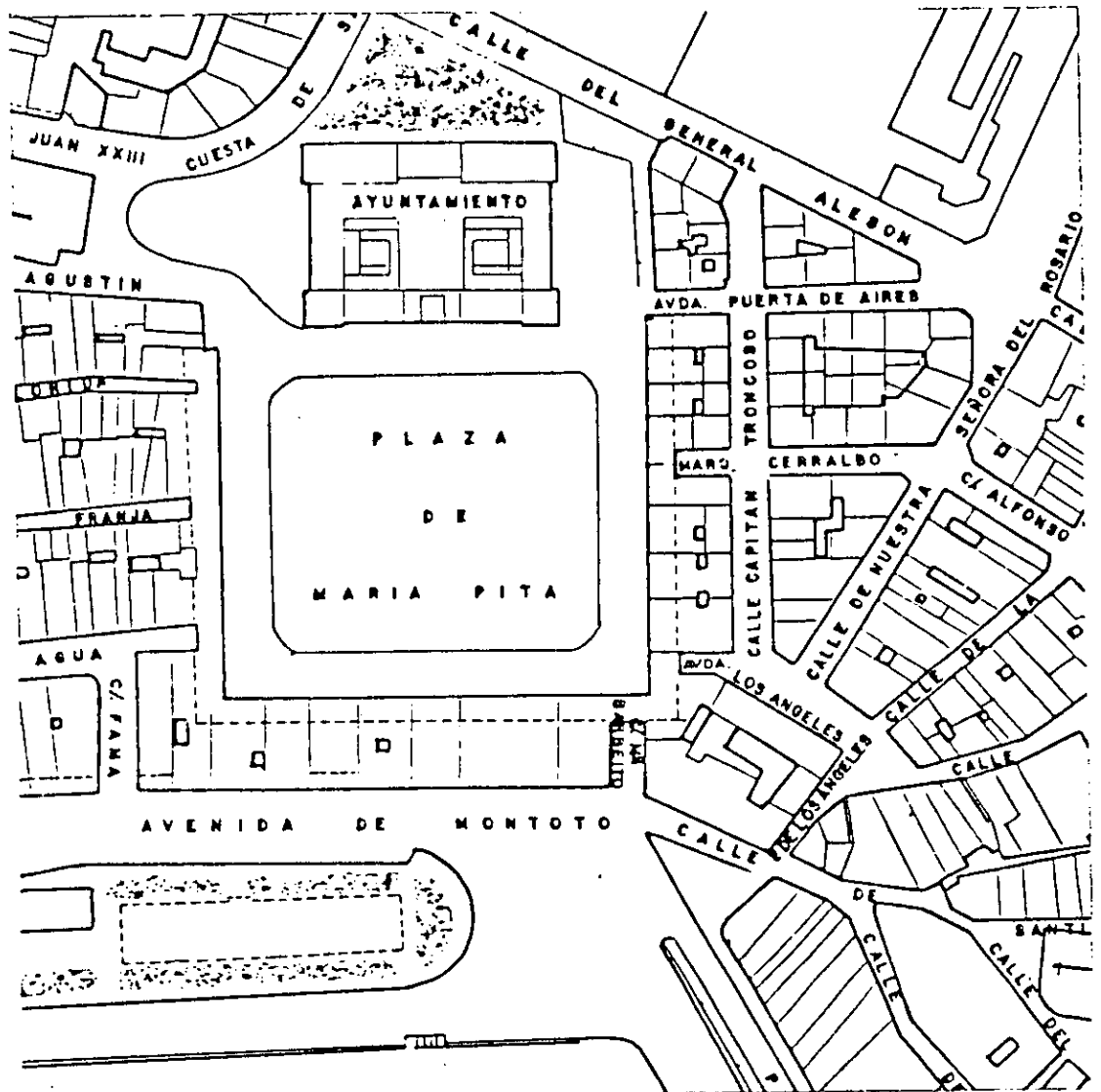
As últimas edificacións realízanse na década de 1950, practicamente cen anos despois de aprobado o proxecto da Praza, e corresponden á:

- Rúa do Troncoso 21: Licencia 23 de xaneiro de 1951
- Praza de María Pita 25 - Rúa da Florida 2:

Licencia de 10 de maio de 1955

- Praza de María Pita 2:

Licencia 21 de setembro de 1956

DENOMINACION: Cuartel de Infantería

LOCALIZACION: Praza de Millán Astray

ARQUITECTO : Proxecto: Joaquín Montenegro

EPOCA : Primeiro Proxecto: 1855

Segundo Proxecto: 1859

O edificio de meirandes dimensións construído na Cidade de A Coruña ao longo de todo o século XIX, foi sen lugar a dúbidas o Cuartel de Infantería "Príncipe Alfonso" que ocupa unha superficie en planta de 1 ha.

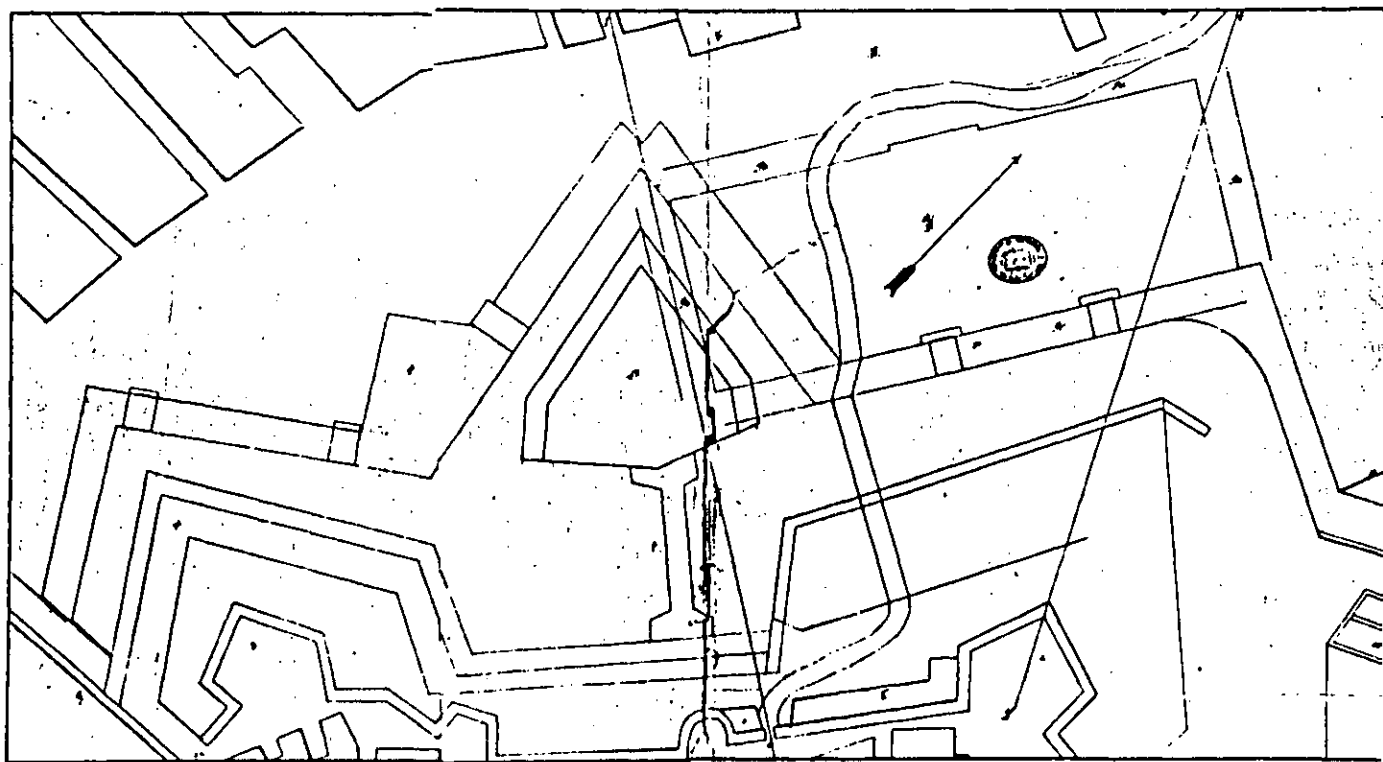
A documentación obrante no Servicio Histórico Militar, revélanos a existencia de dous proxectos: O primeiro do ano 1855, e o segundo e definitivo de 1859, ámbolosdous redactados polo Coronel Graduado Tenente Coronel de Enxeñeiros, D. Joaquín Montenegro que asumirá a Dirección das Obras que se realizan entre 1859 e 1864.

Cuerpo de **INGENIEROS** del Ejército.
 Direc. Subing. de **CALICIA.**
 Comandancia de la **CORUÑA.**
CORUÑA.

PLANO
 del demolido frente de tierra de la Ciudad alta y su inmediata
 circunvalación para manifestar la situación del Cuartel que se proyecta
 copiado de uno de la Comandancia
 de 1855.

ESPLICACION.

1. Línea de tierra	1. Línea de tierra
2. Línea de tierra	2. Línea de tierra
3. Línea de tierra	3. Línea de tierra
4. Línea de tierra	4. Línea de tierra
5. Línea de tierra	5. Línea de tierra
6. Línea de tierra	6. Línea de tierra
7. Línea de tierra	7. Línea de tierra
8. Línea de tierra	8. Línea de tierra
9. Línea de tierra	9. Línea de tierra
10. Línea de tierra	10. Línea de tierra
11. Línea de tierra	11. Línea de tierra
12. Línea de tierra	12. Línea de tierra
13. Línea de tierra	13. Línea de tierra
14. Línea de tierra	14. Línea de tierra
15. Línea de tierra	15. Línea de tierra
16. Línea de tierra	16. Línea de tierra
17. Línea de tierra	17. Línea de tierra
18. Línea de tierra	18. Línea de tierra
19. Línea de tierra	19. Línea de tierra
20. Línea de tierra	20. Línea de tierra
21. Línea de tierra	21. Línea de tierra
22. Línea de tierra	22. Línea de tierra
23. Línea de tierra	23. Línea de tierra
24. Línea de tierra	24. Línea de tierra
25. Línea de tierra	25. Línea de tierra
26. Línea de tierra	26. Línea de tierra
27. Línea de tierra	27. Línea de tierra
28. Línea de tierra	28. Línea de tierra
29. Línea de tierra	29. Línea de tierra
30. Línea de tierra	30. Línea de tierra
31. Línea de tierra	31. Línea de tierra
32. Línea de tierra	32. Línea de tierra
33. Línea de tierra	33. Línea de tierra
34. Línea de tierra	34. Línea de tierra
35. Línea de tierra	35. Línea de tierra
36. Línea de tierra	36. Línea de tierra
37. Línea de tierra	37. Línea de tierra
38. Línea de tierra	38. Línea de tierra
39. Línea de tierra	39. Línea de tierra
40. Línea de tierra	40. Línea de tierra
41. Línea de tierra	41. Línea de tierra
42. Línea de tierra	42. Línea de tierra
43. Línea de tierra	43. Línea de tierra
44. Línea de tierra	44. Línea de tierra
45. Línea de tierra	45. Línea de tierra
46. Línea de tierra	46. Línea de tierra
47. Línea de tierra	47. Línea de tierra
48. Línea de tierra	48. Línea de tierra
49. Línea de tierra	49. Línea de tierra
50. Línea de tierra	50. Línea de tierra
51. Línea de tierra	51. Línea de tierra
52. Línea de tierra	52. Línea de tierra
53. Línea de tierra	53. Línea de tierra
54. Línea de tierra	54. Línea de tierra
55. Línea de tierra	55. Línea de tierra
56. Línea de tierra	56. Línea de tierra
57. Línea de tierra	57. Línea de tierra
58. Línea de tierra	58. Línea de tierra
59. Línea de tierra	59. Línea de tierra
60. Línea de tierra	60. Línea de tierra
61. Línea de tierra	61. Línea de tierra
62. Línea de tierra	62. Línea de tierra
63. Línea de tierra	63. Línea de tierra
64. Línea de tierra	64. Línea de tierra
65. Línea de tierra	65. Línea de tierra
66. Línea de tierra	66. Línea de tierra
67. Línea de tierra	67. Línea de tierra
68. Línea de tierra	68. Línea de tierra
69. Línea de tierra	69. Línea de tierra
70. Línea de tierra	70. Línea de tierra
71. Línea de tierra	71. Línea de tierra
72. Línea de tierra	72. Línea de tierra
73. Línea de tierra	73. Línea de tierra
74. Línea de tierra	74. Línea de tierra
75. Línea de tierra	75. Línea de tierra
76. Línea de tierra	76. Línea de tierra
77. Línea de tierra	77. Línea de tierra
78. Línea de tierra	78. Línea de tierra
79. Línea de tierra	79. Línea de tierra
80. Línea de tierra	80. Línea de tierra
81. Línea de tierra	81. Línea de tierra
82. Línea de tierra	82. Línea de tierra
83. Línea de tierra	83. Línea de tierra
84. Línea de tierra	84. Línea de tierra
85. Línea de tierra	85. Línea de tierra
86. Línea de tierra	86. Línea de tierra
87. Línea de tierra	87. Línea de tierra
88. Línea de tierra	88. Línea de tierra
89. Línea de tierra	89. Línea de tierra
90. Línea de tierra	90. Línea de tierra
91. Línea de tierra	91. Línea de tierra
92. Línea de tierra	92. Línea de tierra
93. Línea de tierra	93. Línea de tierra
94. Línea de tierra	94. Línea de tierra
95. Línea de tierra	95. Línea de tierra
96. Línea de tierra	96. Línea de tierra
97. Línea de tierra	97. Línea de tierra
98. Línea de tierra	98. Línea de tierra
99. Línea de tierra	99. Línea de tierra
100. Línea de tierra	100. Línea de tierra

El Mapa de la Ciudad de Coruña

El Mapa de la Ciudad de Coruña

El Mapa de la Ciudad de Coruña

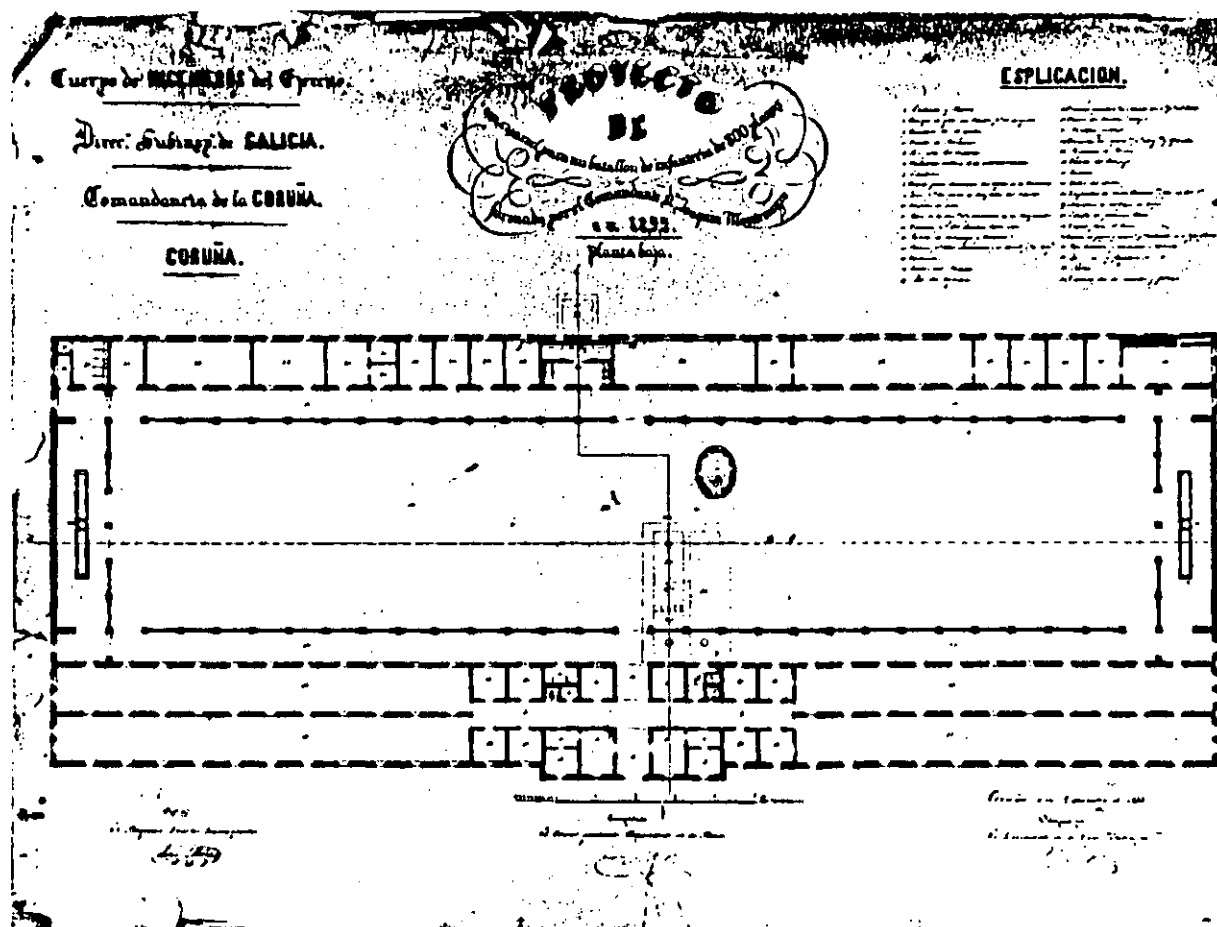
O primeiro expediente de 1855, é o suficientemente

expresivo en tanto que catro anos antes de efectuar o

Concello o encargo do proxecto da Praza a José María de Noya e Faustino Domínguez, aparece xa sinalado un elemento clave na posterior planificación do proxecto: re-feímonos ao eixo que une a Porta de Aires co Calexón de Cartuchos. Esta liña serve de referencia para a disposición do novo edificio que xa neste primeiro proxecto sitúa a fachada sur (o lado máis curto) paralela a este eixo, prevendo unha rúa totalmente recta entre o eixo da Porta de Aires e o eixo do Calexón de Cartuchos, rompendo o espacio que ocupaban as murallas e a súa zona de influencia en dúas partes:

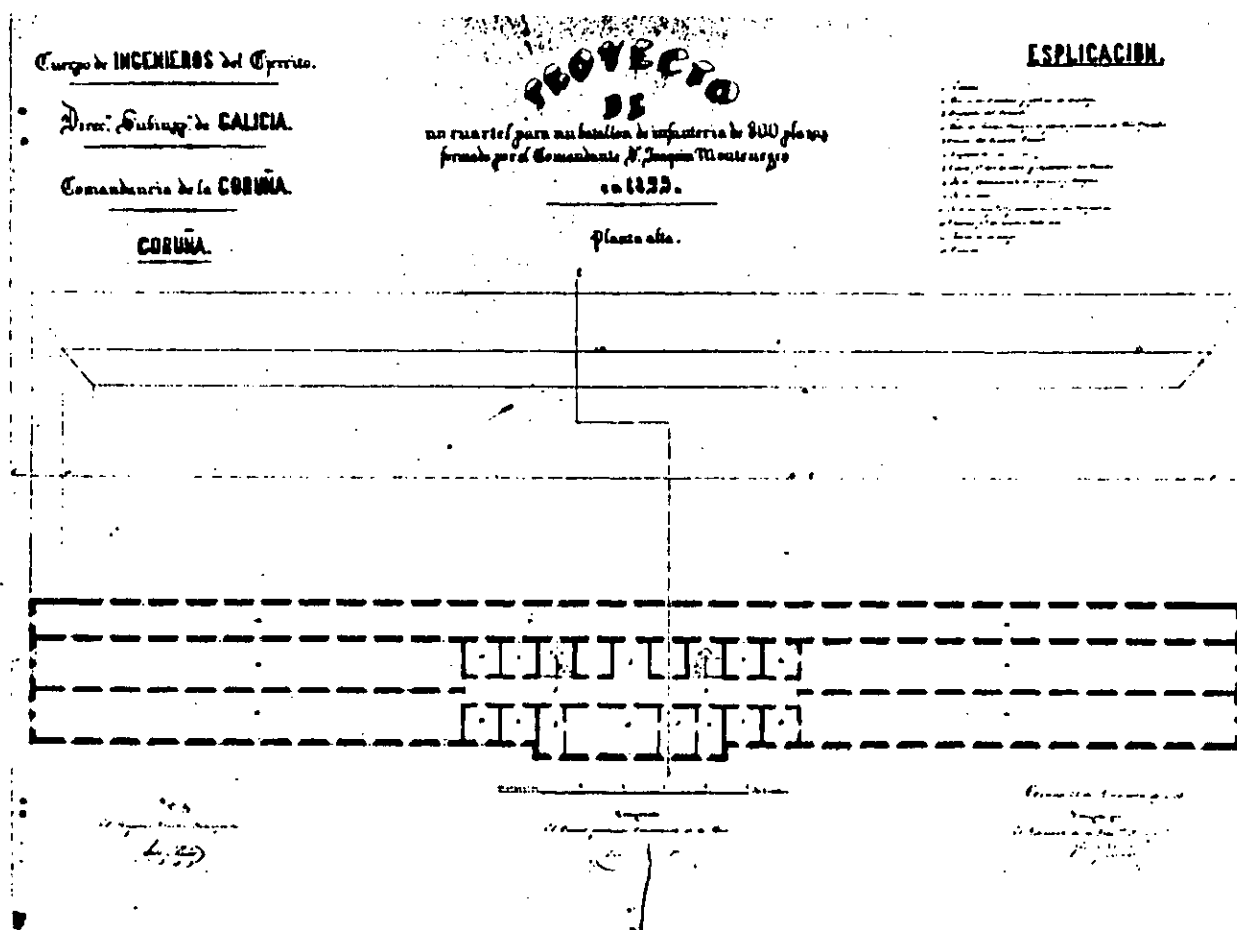
- Ao norte unha zona (o Campo da Estrada) que é practicamente chá e que vai bordeando a Cidade Vella desde a Porta de Aires ata a Maestranza, ocupando unha superficie dunhas 9 hectáreas. Esta zona quedará reservada na súa totalidade para o Ministerio da Guerra e nela construírase o Cuartel de Infantería.
- Ao sur unha segunda zona cunha gran penden-

te que cae cara a baía e que ten unha superficie de 3,25 hectáreas e que estará destinada ao Proxecto da Praza reservándose o Ministerio da Guerra dous solares para Residencias de Oficiais.

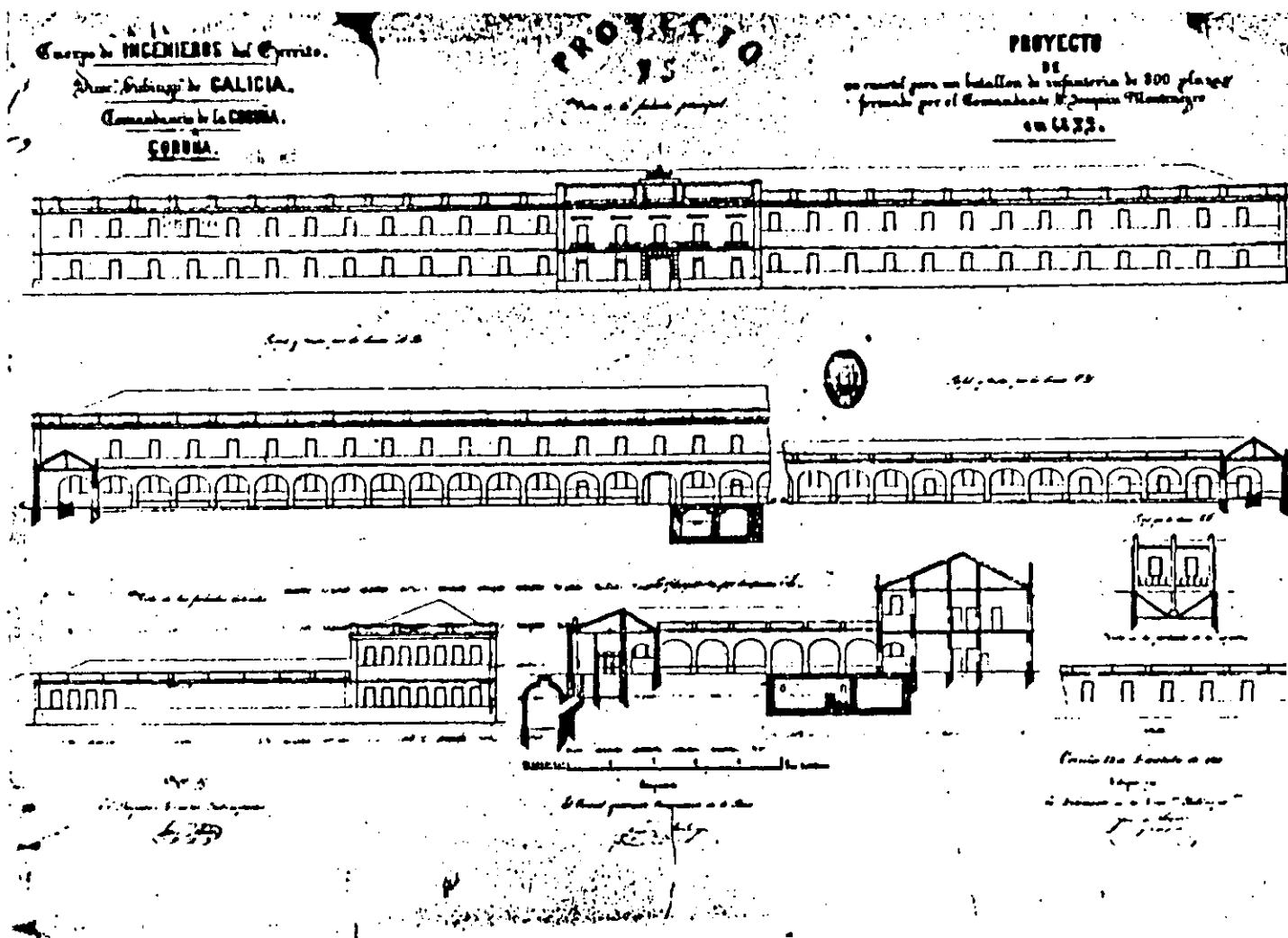
O edificio proxectado inicialmente era un rectángulo que tiña de fronte 160,00 metros e de ancho 60,00 metros; resolvéndose en torno a un gran patio interior de 145,00 X 28,00 metros. Restaba así un volume princi-

pal que daba a fachada co Campo da Leña, de planta baixa e piso que se organizaba en tres cruxías paralelas á liña de fachada.

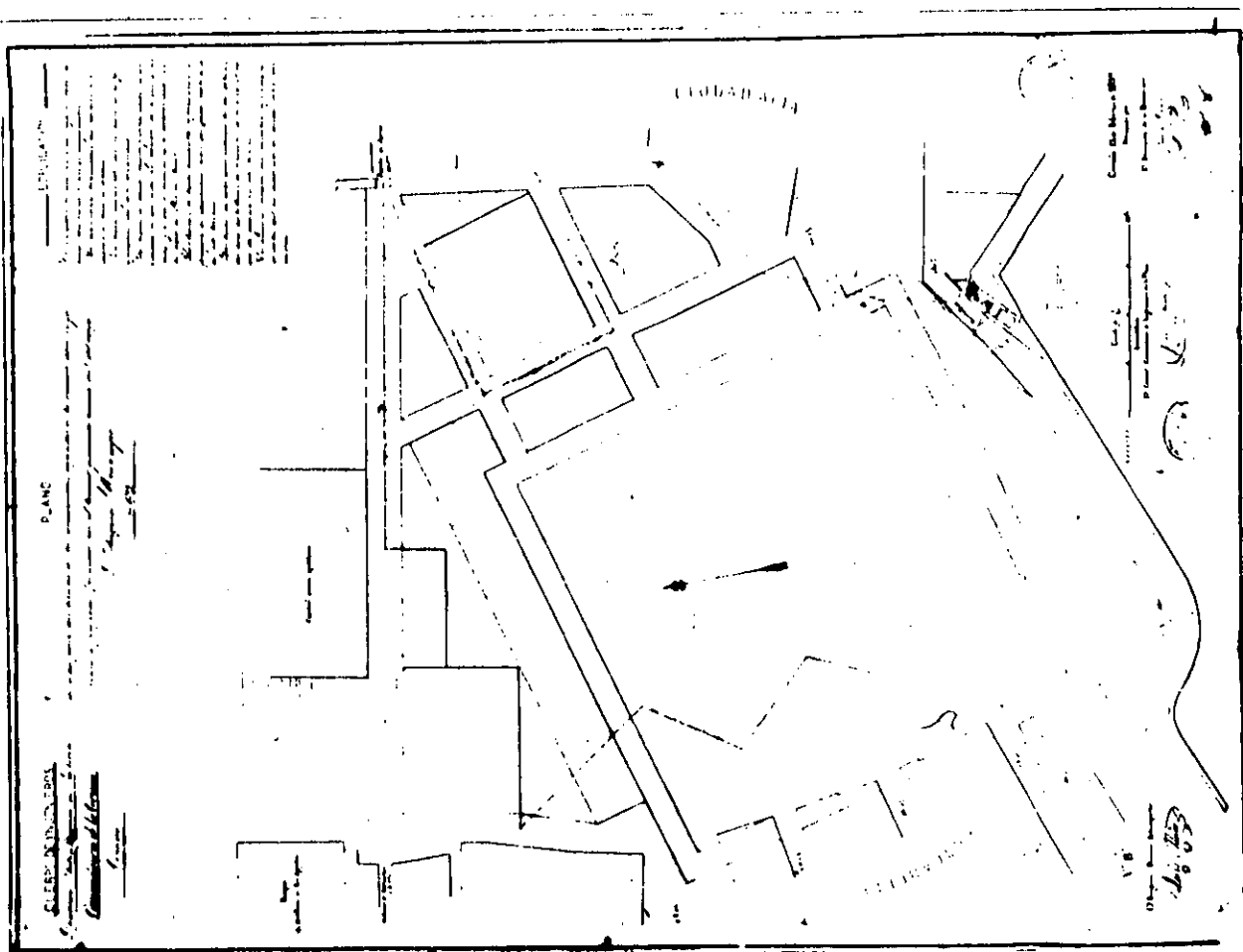

Un frente simétrico cun corpo central levemente avanzado sobre a liña de fachada no que se sitúan na planta baixa o acceso principal ao edificio, cuarto de garda, cuarto de bandeiras e dous núcleos de escaleira

de subida á planta principal. A' direita e á esquerda deste corpo central desenvolvíanse, tanto en planta baixa como en planta piso, catro "...cuadras para cen homes cada unha..." en cada planta, tendo polo tanto unha capacidade de 800 prazas.

O volume posterior, de planta baixa, destínase a zonas de servicios (cociña, carbonería, armería, ...), quedando os dous corpos correspondentes ás fachadas laterais destinados a bebedeiros e fregadeiros.

O segundo e definitivo proxecto ten data de maio de 1859 e foi redactado tamén polo Tenente Coronel, don Joaquín Montenegro, e nel ten unha gran importancia o "... Plano dos solares das demolidas defensas do frente

de terra da Cidade Alta e as súas inmediacións, formado para manifestar a situación do Cuartel e Pabellón que se proxectan polo Tenente Coronel, D. Joaquín Montenegro en 1859...".

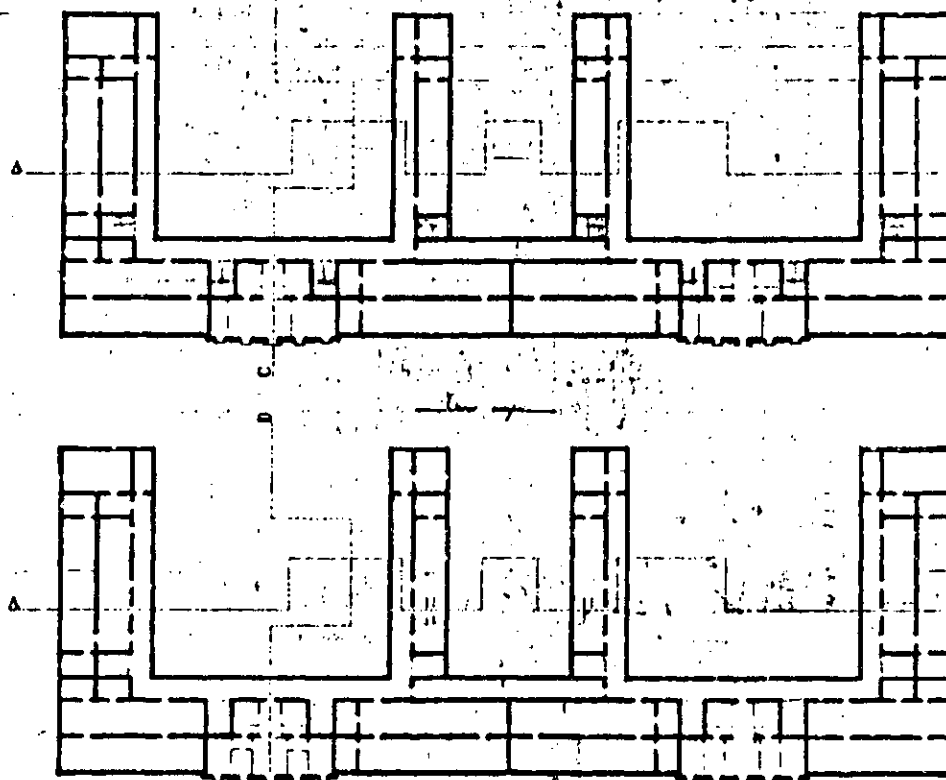
Este Plano sinala xa, non só a ubicación exacta do edificio do Cuartel, que ao igual que o primeiro proxecto toma como liña de referencia o eixo entre Porta de Aires e a Rúa de Cartuchos, senón que ademais reflexa as liñas xerais do trazado da futura Praza de María Pita, á que fai referencia nos termos de "... Proxecto de edificación civil...", o que nos vén indicar o estreito grado de coordinación entre o Estamento Militar e a Administración Municipal e que queda de manifesto na cita expresa que se fai polo Concello coruñés na sesión de 18 de maio de 1859 dos "... traballos, planos, medidas e máis datos que sobor do devandito terreo se fixeron diferentes veces diante de agora.."

CUERPO DE INGENIEROS.

Dirección Subinsp. de Galicia.

Comandancia de la Coruña.

Plano de la Coruña.

Escala 1:100

Copias del plan para el uso de la Comandancia

Comandancia y guerra

A. Comandancia de la Coruña de la plaza

Plaza de la Coruña

Plaza de la Coruña

Comandancia de la Coruña de la plaza

Plaza de la Coruña

Plaza de la Coruña

Plaza de la Coruña

Plaza de la Coruña

Plaza de la Coruña

O esquema de distribución responde ao proxecto de 1855, se ben o módulo base se repite dúas veces, polo que aparecen dous accesos na fachada principal que comunican con dous grandes patios centrais en torno aos que se desenvolve unha galería porticada. A única aportación aparece na creación dun terceiro patio de dimensións máis reducidas provocado polo desprazamento dos lados centrais dos módulos base co obxeto de dotalos da necesaria ventilación e iluminación polas súas dúas fachadas

CUERPO DE INGENIEROS.
Dirección Subintendente de Galicia.
Comandancia de la Coruña.
Oficina de la Coruña.

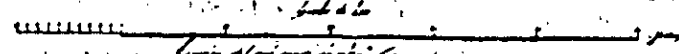
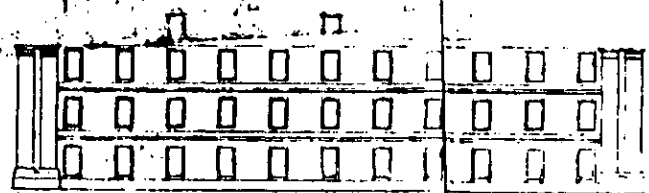
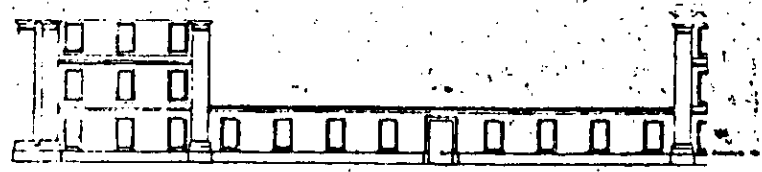

Vista de la fachada principal

Vista de la fachada posterior

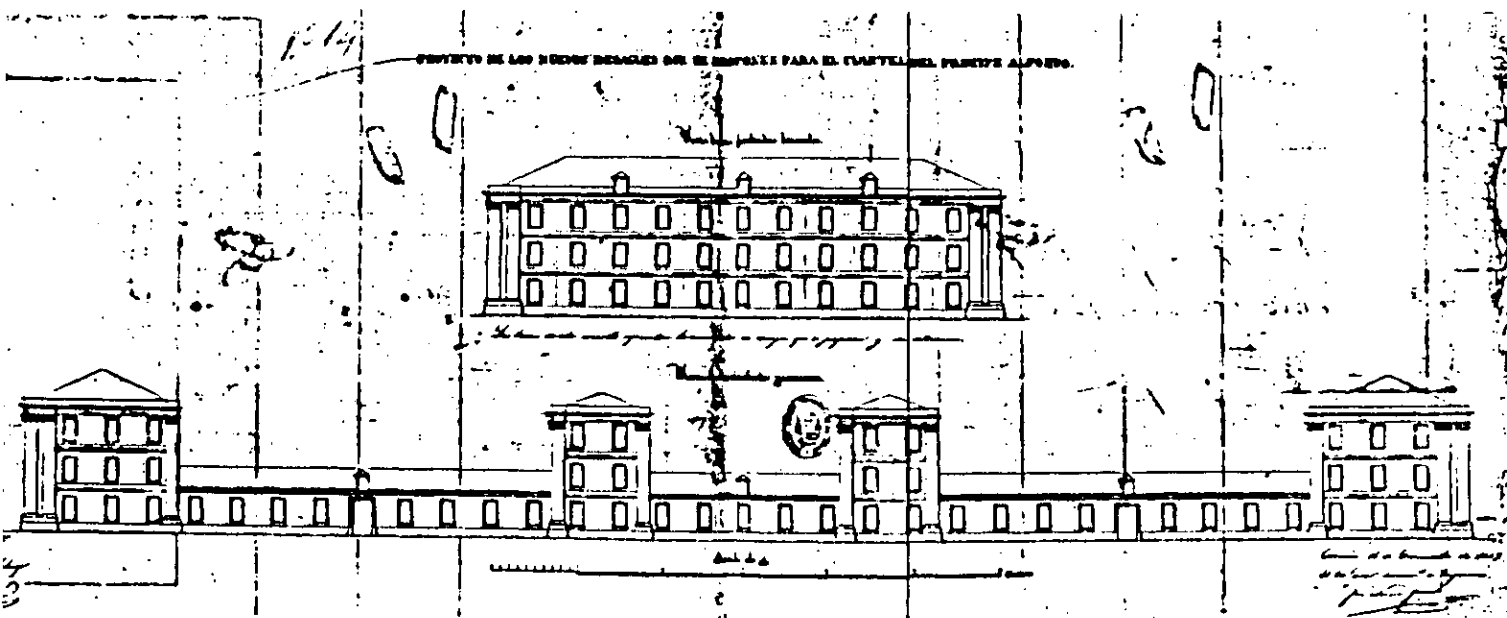
Vista de la fachada lateral del lado

Exposición del plan en el año 1875
Compañía de ingenieros
El doctor don Juan de la Cruz de la Cruz
Por el Sr. D. Juan de la Cruz

Compañía de ingenieros
El doctor don Juan de la Cruz de la Cruz
Por el Sr. D. Juan de la Cruz

Un edificio de tres plantas e bufarda que incorpo-
 ra nas súas fachadas un tratamento de severo neoclasi-
 cismo a partires da utilización dun gran zócalo contínuo
 de sillares de pedra de cantería que envolve todo o edi-
 ficio e sobre o que se "apoian" un sistema de pilastras
 cunha orde xigante que abarca as tres plantas ata alcan-
 zar a liña dunha potente cornixa que remata a fachada e
 sobre a que se sitúan dun xeito ordenado as diferentes
 bufardas que dan luz e ventilación ao espacio baixo-cur-
 berta.

A situación das pilastras de sillería xoga un dobre papel, por un lado de carácter constructivo ao dotar a tódalas esquinas do edificio de resistencia e trabazón necesaria, e por outra banda estética enmarcando o conxunto das diferentes fachadas; así, estas pilastras desdóbranse nas catro esquinas da planta do edificio mentres aparecen individualizadas nas esquinas interiores dos volumes da fachada traseira, ou quebrándose nos dous corpos saíntes de acceso na fachada principal, nos que se destacan dúas pilastras que enmarcan os tres ocos centrais dos dous corpos centrais do edificio.

O resto da fachada é fundamentalmente a repetición de dous elementos sobre os panos lisos e caleados dos muros de mampostería:

- O módulo de ventá, repetida sistemática e regularmente de xeito ordenado e preciso e na que de novo se valorarían os elementos estruturais (dintel, xambas e repisa) en pedra de cantería, completándose cunha peza adintelada con gardapós.

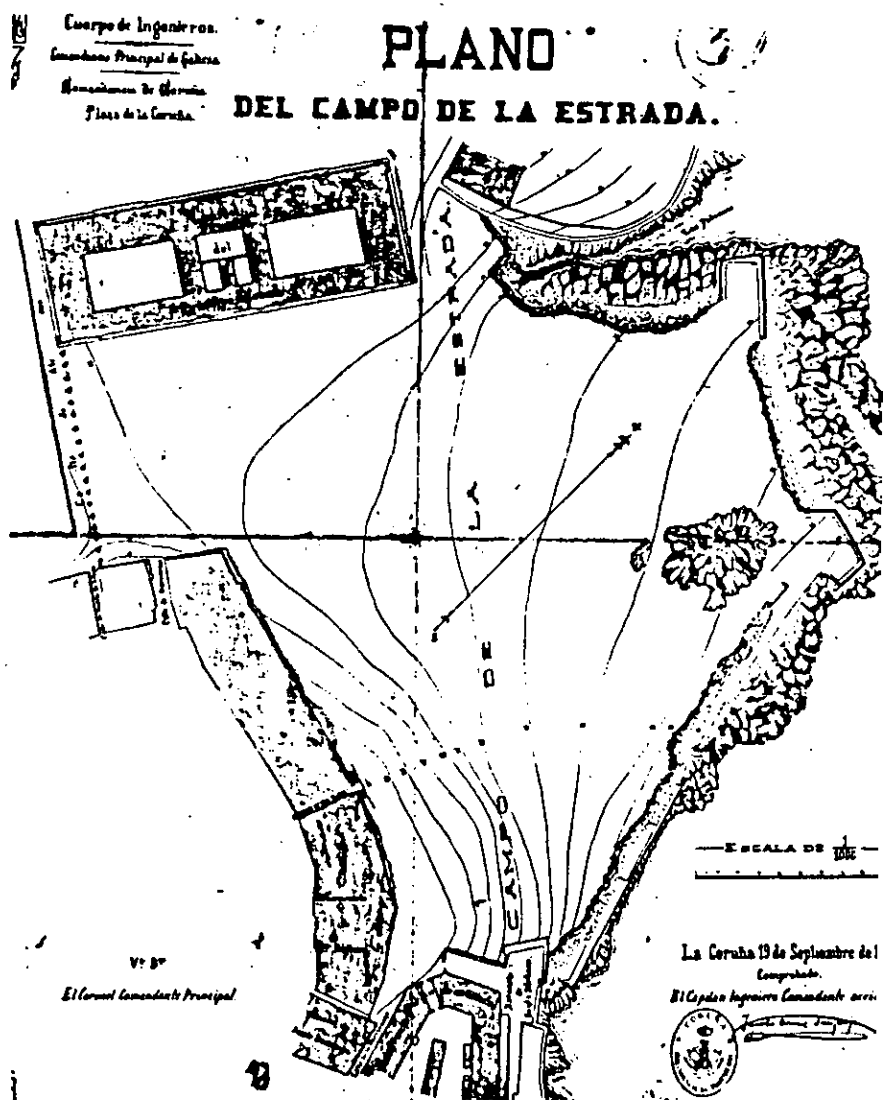
- As portas-ventás dos pisos 1º e 2º dos dous corpos de acceso da fachada principal, nos que aparecen as únicas "licencias" decorativas nos amplos dinteis que as cobren apoiándose en ménsulas, e nos balcóns sobre os que se abren.

As liñas de forxado das plantas superiores aparecen tamén acusadas nas diferentes fachadas, dotando ao edificio dunha certa horizontalidade.

Segundo a Guía-Indicador de A Coruña de Ramón Fagúas Arcuaz o "Cuartel do Príncipe Alfonso" foi aprobado por R.O. de 7 de xuño de 1859, iniciándose a obra o 11 de xullo de 1859 baixo a dirección de Joaquín Montenegro e rematándose o seu lado sur en Setembro de 1864 e o lado norte en decembro do mesmo ano. A capacidade era de

1.700 homes se ben podía chegar a acomodarse ata 2.400.

O presuposto para a execución das obras aprobado inicialmente era de 7.167.000 reais que ao non alcanzar para rematalas, ampliouse por R.O. de 13 de Decembro de 1862 en 1.510.000 reais, chegando o investimento final do coste do edificio á cantidade de 7.715.733,22 reais.

Se o Proxecto da Praza tiña como obxectivo o "unir

as dúas cidades", a construción do Cuartel tivo unhas

consecuencias ben diferentes, ao bloquear calquera tipo de desenvolvemento e conexión urbana coa Cidade Vella na súa zona norte, condenando toda esta zona da cidade a usos e instalacións de carácter militar, que seguen a persistir na actualidade.

DENOMINACION: Edificio de Vivendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 20 - Rego de Auga -

Fama 2 - Avda. de Montoto 9

ARQUITECTO : Proxecto: Descoñecido

Dirección de Obra: Juan Bautista de Aguirre

EPOCA : Licencia: 5 de xuño de 1865

A primeira licencia de construción concedida no denominado "Campo do Derribo", é a correspondente a este edificio, que ocupa os primitivos solares 1 e 2

A ausencia do expediente de obra nos Arquivos Municipais non nos permite coñecer ao arquitecto redactor dos planos do mesmo, sen embargo coa lectura dos Libros de Actas e doutros expedientes, puidemos averiguar que o arquitecto director da obra foi Juan Bautista de Aguirre sendo o promotor e propietario dos terreos don Augusto J. de Vila que ocupara o cargo de Concellal e de Deputado Provincial na Deputación de A Coruña e era membro do Consello de Dirección do Banco de A Coruña.

Este primeiro expediente é un exemplo claro dos diversos avatares que ía sufrir o proxecto da Praza ao longo do dilatado proceso de construción da mesma: Na sesión de 5 de xuño de 1865, na que o Concello acorda por unanimidade a concesión da licencia, faise referencia ás variacións que figuran no plano da fachada principal presentada e que se admiten "... únicamente as modificaciones que sobre alturas e formas do último piso proponen os mencionados Arquitectos e a Comisión de Policía nos seus indicados dictames...".

O alcance desta modificación aparece concretado nun informe de Juan de Círraga de 1877 no que cita a memoria do proxecto de Faustino Domínguez e segundo o que puidemos saber que o proxecto inicial contaba cun corpo baixo de 6,00 metros de altura, un porche no que se disporía a planta baixa e entresolo e "... sobre a planta baixa e entresolo leva o proxecto dous pisos adornados con balconciños e sobre a cornixa xeral que coroa todos os edificios, remata a decoración nun ático

con luces semicirculares que dá algunha novidade ao conxunto...".

Con este primeiro proxecto a altura do edificio pasa dos 18,30 metros inicialmente proxectados a 18,90 metros, e o "ático con luces semicirculares" é substituído por un piso con galería corrida entre as pilastras resaltadas que dividen cada solar.

Unha segunda modificación é a que se refire "...ao avance que se propón na liña de fachada posterior que dá a Mariña...", e que na sesión de 5 de xuño deixárase pendente ata a presentación dos planos de fachadas posterior e lateral. Sería na sesión de 22 de agosto de 1865 na que se concretaría o alcance desta modificación no que afecta ao aliñamento, ao se presentar polo promotor os planos das tres fachadas laterais e posterior que daban ás actuais rúas do Rego de Auga, da Fama e de Montoto.

Sería o propio Faustino Domínguez, encargado na sesión de 5 de xuño da "Dirección e Inspección Oficial

das construcións que terían lugar na referida Praza do Alesón", o que informe sobre o expediente que "... avanzou dous metros e oitenta centímetros cara á Mariña e que como a distancia á muralla de mar é bastante considerable non hai inconveniente en que se lle conceda esta extensión...", o que non é obstáculo para que a Comisión de Policía opine que "... en canto á concesión do aumento de dous metros e oitenta centímetros de ancho do lado da Mariña toda vez que non o necesita o oco que media ata a parede que a separa daquela, tamén está conforme con tal que os dous Arquitectos, Provincial e Municipal, reunidos digan baixo a súa firma que esto non se opón ao proxecto de Rúa que ha de baixar desde o punto de Porta Real segundo o plano aprobado...".

Unha terceira variación introducida con este edificio no proxecto orixinal, é a referida ao descenso da rasante da Praza. Por informes posteriores de Faustino Domínguez e Juan de Cíórraga, coñecemos desta modificación que ía crear non poucos problemas no proceso de ur-

banización do conxunto, xa que ao aumento considerable do volume de pedra a desmontar (especialmente importante no lado norte), engadíase o "grave inconveniente" de ter que rectificar as rasantes de encontro das vías lonxitudinais da Pescadería (Franxa, Florida e San Agustín), co espacio da Praza, aspecto que queda de manifesto ao iniciarse a edificación do actual número 24 e que segundo Faustino Domínguez no seu informe do 11 de maio de 1879, "... a variación da rasante da Praza baixando considerablemente o seu pavimento, cando edificou D. Augusto J. de Vila a primeira casa nos solares 1 e 2, dificulta o arranxo das avenidas da que as rasantes determinadas no primitivo proxecto non poden ter actualmente aplicación práctica...", o que provocará unha serie de alternativas diferentes "... pola circunstancia de acharse a máis dun metro de elevación á Rúa da Franxa sobre os soportais da Praza e a máis de dous metros sobre o mesmo a Rúa da Florida nos seus extremos do Leste..." (informe Faustino Domínguez, 13 de decembro de 1881), o que provocaría a

construcción de escalinatas nesta rúa e a execución de diversas obras de recalce das cimentacións das casas da Rúa da Franxa.

Estas modificacións van ser motivo dun comentario por parte de Faustino Domínguez y Domínguez nun informe posterior, realizado no ano 1875, que nos aclara as razóns que moveron á Administración Municipal e aos técnicos a aceptalas:

"... Cando o Sr. D. Augusto J. de Vila edificou a súa casa nos solares 1 e 2 xa se fixeron tantas concesións eran compatibles coa índole do Proxecto da Praza que por máis que a súa realización dependa dos particulares ten o seu conxunto o carácter dunha construción pública. Na casa do Sr. Vila suprimíronse o ático e a cornixa xeral, perdendo moito a edificación da súa beleza e aspecto monumental, obtendo por resultado unha construción máis vulgar sen ningún resultado positivo para a economía da fábrica, pero era preciso para compul-

sar a edificación, facer algunhas concesións...".

A construción, da que o replanteo e designación definitiva de liña e rasante se realizou o día 30 de decembro de 1865, propoñíase como un único edificio cunha entrada na esquina S.O. da Praza, e no que a fachada posterior á Avenida de Montoto se cobre cunha galería continua sen interrupción algunha entre as dúas vivendas existentes en cada planta.

A distribución interior do edificio non tiña en conta a disposición inicial das dúas parcelas no proxecto da Praza, e así unhas vivendas dan fronte á Praza de María Pita e á Mariña, mentres que outras ocupan todo o fronte da Rúa da Fama - Rego de Auga e a metade da Avenida de Montoto.

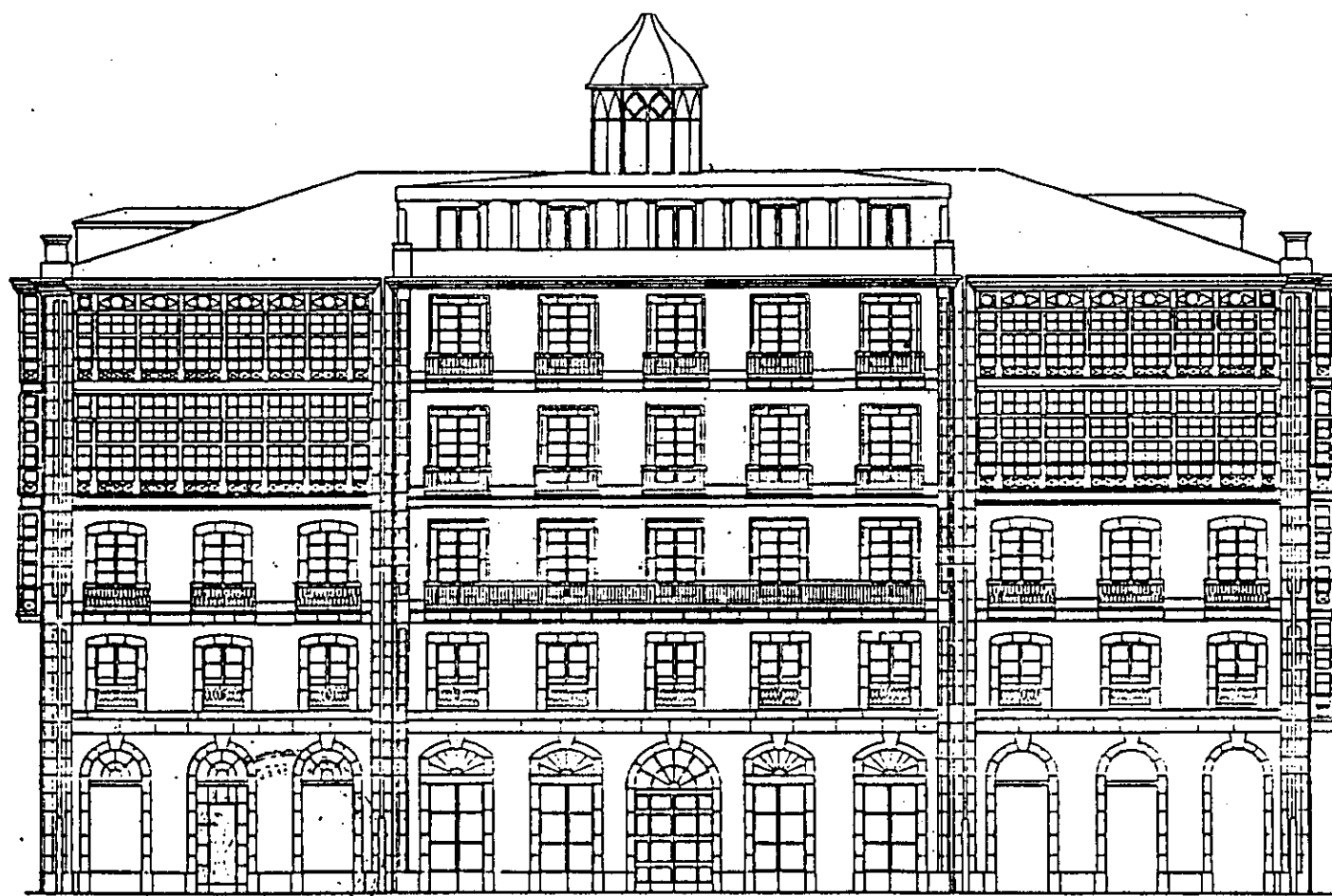
Se ben inicialmente as superficies que alcanzaban as vivendas se aproximaban aos 400,00 m², posteriormente nalgunha das plantas procedeuse a unha distribución e subdivisión das mesmas.

No ano 1867 arréndase para oficina de Correos a planta baixa da Rúa da Fama e o entresolo á Mariña, o que provocou a construción dun segundo núcleo de escaleira con acceso desde a Rúa da Fama como servizo interior das devanditas oficinas, e que posteriormente se prolongaron ata o segundo piso e logo ata a cuarta planta.

O edificio remata nunha planta de ático con catro vivendas e cun miradoiro de planta octogonal ao que se accede desde o núcleo central de escaleiras, e que serve de atalaia para contemplar a baía coruñesa.

Os distintos tratamentos compositivos das fachadas móstrannos con fidelidade a diferente valoración dos espazos urbanos aos que dan fronte, e así mentres a fachada da Praza se axusta á regulamentación imposta, e as fachadas do Rego de Auga e da Avenida de Montoto se cobren de galerías, o fronte da Rúa da Fama presenta un corpo central adiantado no que se sitúan cinco ocos por planta, aos que abren porta-ventás aos balcóns (corri-

dos ou individuais) e balconciños, e dous panos laterais máis atrasados rematan nunha galería nas dúas últimas plantas.

Esta valoración da fachada á Rúa da Fama hai que explicala tendo en conta que na época da construción do edificio, este fronte daba á Praza Vella ou da Verdura,

na que se ubicaba a Fonte da Fama, espacio que sería ocupado polas edificacións construídas entre 1870 e 1884, en virtude do "Proxecto de Aliñemento e Ensanche da Rúa de Luchana", aprobado en 1869.

A fachada da Avenida de Montoto incorpora o tratamento a base de galería en toda a súa superficie, unha galería que partindo do primeiro piso, en contradicción co artigo 73 das Ordenanzas Municipais de 1854, remata na cornixa do edificio. Esta excepcionalidade xustificábase no feito de que o Camiño da Mariña era un espacio aberto sen edificios diante, criterio que se manterá en todo o fronte desde Porta Real ao Obelisco, aínda que a súa regulación oficial non sería acordada ata a sesión do 24 de marzo de 1873, a pesar das continuas suxerencias realizadas por Juan de Ciórraga en cada un dos expedientes tramitados.

Outro aspecto a suliñar neste gran telón de madeira e vidro, é o da variedade de deseños de carpintería que recolle en cada unha das plantas e que non é allea á

considerable altura que alcanzan os pisos como consecuencia das normas da Praza.

Estas alturas de gran dimensión e todas diferentes van provocar unha evolución no deseño da carpintería da galería tradicional. Esta limitábase nun principio á repetición dun módulo base a partir de dous montantes verticais entre os que se dispoñían tres bastidores: un inferior fixo rematado no traveseiro do antepeito, outro intermedio deslizando en vertical, e un superior tamén fixo. Estes dous últimos bastidores dispoñían xeralmente do mesmo tipo de despece no seu acristalamento. Ao aumentarse a altura libre dos diferentes pisos, a tradicional ventá de guillotina vai incorporar un cuarto bastidor superior tamén fixo, que servirá de "comodín" para absorber segundo conveña as diferentes alturas dos pisos, aumentando ou diminuindo a súa altura ao tempo que serve de soporte á "decoración" diversa que nestes anos comeza a xeralizarse nas galerías das fachadas principais, e que presenta neste caso os deseños máis e-

laborados na segunda planta que corresponde ao piso principal da Praza, con formas neogóticas a xeito de arcos apuntados, mentres que na cuarta planta da Mariña, emprega rombos enmarcando círculos e rosetóns que ocupan a parte central do mesmo.

En fin, unha decoración que parte sempre de figuras xeométricas repetitivas e modulables que permiten un despece axeitado e que servirá de modelo a outras fachadas posteriores da mesma Praza.

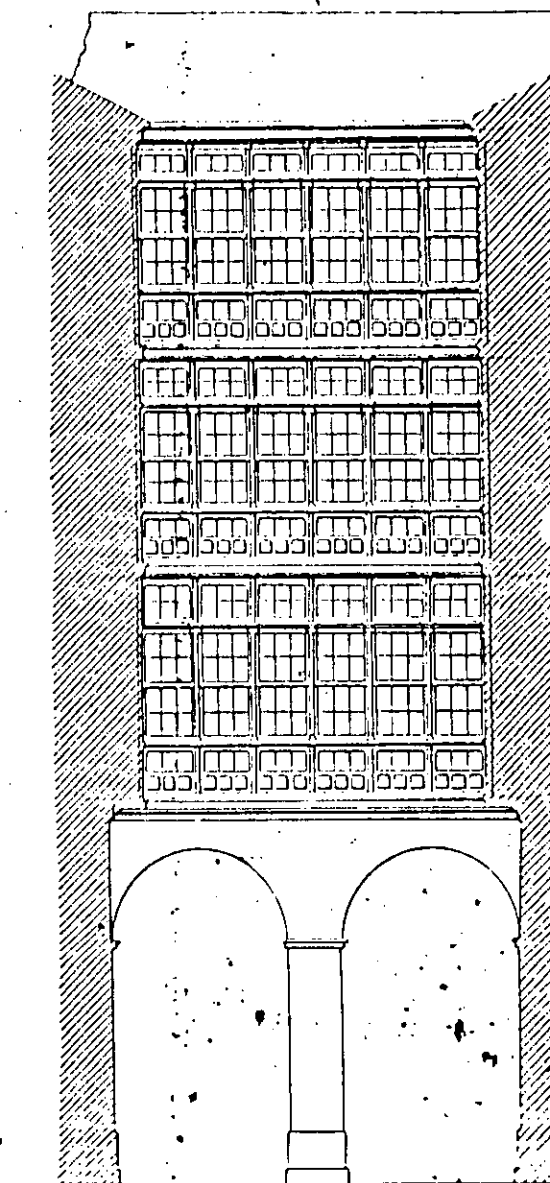
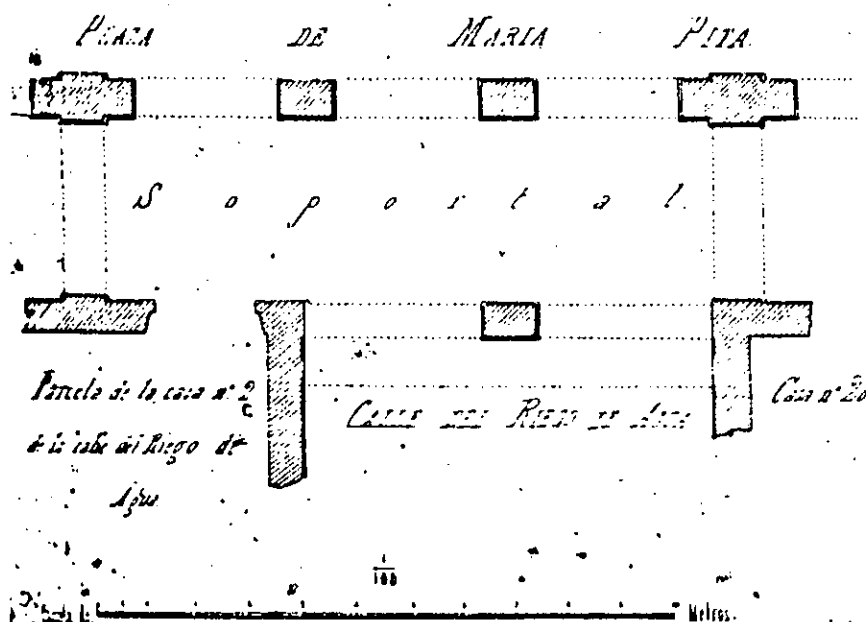
Hoxe, a fachada do edificio que forma esquina coa Rúa da Fama modificouse ao eliminarse os deseños orixinais, que foron substituídos por vidros cuadriculados, do mesmo xeito que no resto das galerías.

PLANOS

*para la edificación de los arcos y pabellón
de la casa n.º 20 de la*

PLAZA DE MARIA PITA.

Planta

Capitán y Ochoa, 1883.

Faustino Domínguez

No ano 1883, realizouse a construcción dos arcos
"e pavillón sobre eles" que conforman a pasaxe que des-
de o Rego de Auga conecta coa Praza, segundo proxecto
redactado en Marzo de 1883 por Faustino Domínguez y Do-
mínguez e a dirección de obra de Juan de Ciórraga.

DENOMINACION: Edificio de Vivendas

LOCALIZACION: Campo de San Agustín 9

ARQUITECTO : José María Noya

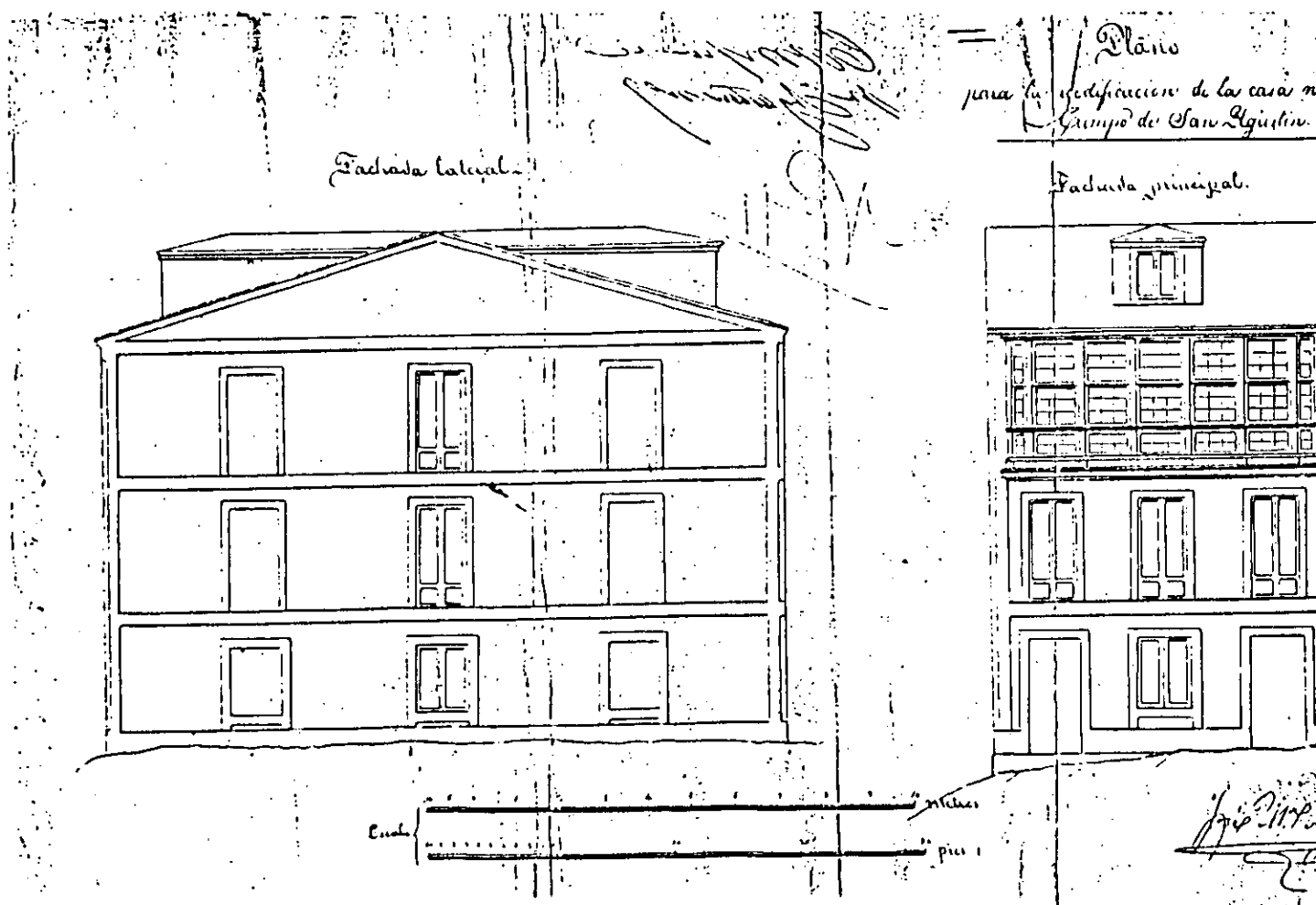
EPOCA : Licencia: 27 de marzo de 1866

Un dos edificios afectados polo novo aliñamento definido no Proxecto da Praza sería o "...rancho do Campo de San Agustín número 9 que fai esquina á Rúa de Cartuchos...", como o denomina o seu propietario na instancia que tramita ante o Concello en data de 20 de novembro de 1865 co obxecto de que se lle conceda liña e licencia de edificación.

Acompañando a esta instancia adxunta os planos das fachadas principal e lateral, asinados por José María Noya e datados en novembro de 1865.

O "rancho" a que se refire o promotor, así como o terreo anexo, pertencieran ao antigo Convento de San Agustín e foran desamortizado cando o Decreto de Mendizábal, saíndo a subasta o 23 de xaneiro de 1837 e sendo

adxudicadas en 10.500 reais.

De acordo cos informes do arquitecto municipal e da Comisión de Policía a obra debería "... suxeitarse á liña de fachada demarcada no proxecto aprobado sobre a construción da Nova Praza do Alesón...", para o que debería avanzar sobre os terreos públicos que serían cedidos gratuitamente.

De aí que, na sesión de 30 de Xaneiro de 1866, o expediente quedara sobre a mesa para que se estudiase "... se será conveniente propor á Corporación a expropiación do rancho a que se refire o seu contiguo número 8 para usos do servicio público...", proposta esta que se desestimou xa que, na sesión de 24 de marzo de 1866, se concedeu a correspondente licencia de construcción.

Posteriormente en 1867, Faustino Domínguez y Domínguez, emitiría un informe en 12 de marzo no que, se ben expresa que a liña da casa "... debe ser a mesma indicada no plano xeral da Praza..." e a súa rasante igual que a da casa número 8, entende que "... mentres non se constrúa o Pazo Municipal non debe permitirse edificación algunha no Campo de San Agustín porque avanzando ata o aliñamento do Proxecto queda intransitable a subida ao devandito Campo desde o Derribo con grave prexuício do público...", opinión esta da que discrepa a Comisión de Policía e o propio Concello que na sesión de 16 de abril de 1867 confirma a concesión da licencia.

En xuño de 1867 o promotor solicitaría dar un terceiro piso "... con igual á do segundo...", o que é concedido en 8 de xullo.

O edificio de planta baixa e tres plantas altas responde ás características dos tipos levantados na cidade de A Coruña ao longo da segunda metade do século XIX.

DENOMINACION: Edificio de Vivendas

LOCALIZACION: Campo de San Agustín 8

ARQUITECTO : Faustino Domínguez y Domínguez

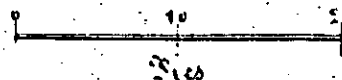
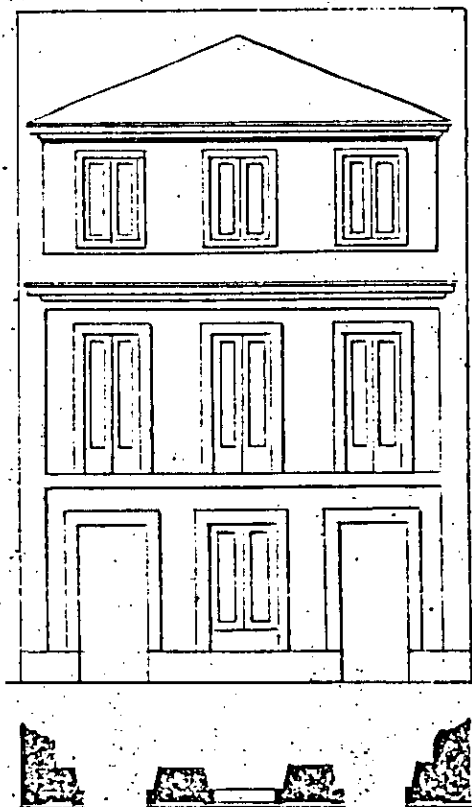
EPOCA : Licencia: 25 de abril de 1866

Trátase dunha construción que se levanta no número 8 do Campo de San Agustín e que ten como solar de partida o dunha pequena "casa terrea" que fora propiedade do Convento de San Agustín e que fora subastada cando a Desamortización de Mendizábal, o 23 de xaneiro de 1837, e adxudicada en 16.400 reais.

Por mor do proxecto da Praza, e de acordo coas Bases aprobadas polo Concello, Faustino Domínguez traza unha rúa de subida desde a Praza do Campo da Leña de 8,00 metros de anchura que, toma como liña de referencia invariable a fachada N.O. do solar destinado a Residencia de Oficiais. De aí que as edificacións da marxe esquerda desta "Avenida do Campo da Leña" debían proceder a avanzar sobre os terreos públicos que son cedidos gra-

tuitamente. En concreto a edificación que nos ocupa avanza 6,50 metros ao longo de todo o seu fronte duns 8,00 metros gañando polo tanto uns 50,00 m² por planta.

Plano para construir una casa en el solar del rancho n.º 8 del Cuerno de S.º Agustín

Comenzó a ser gastado el 5 de Agosto de 1860

Faustino Domínguez

Consiste nun edificio de planta baixa, piso e bu-
fardón con tres ocos por planta segundo nos mostra o
plano redactado por Faustino Domínguez y Domínguez en 5
de Agosto de 1860.

Houbo un primeiro expediente tramitado en 1860, que obtivo licencia de edificación o 15 de outubro do mesmo ano, pero mantendo o aliñamento primitivo.

Posteriormente, en 1866, e unha vez que se concedera a licencia de edificación ao edificio colindante (número 9), tramítase de novo o expediente ao que se concede licencia de acordo coa nova liña en 25 de abril de 1866.

A importancia deste proxecto estriba na fixación dun novo aliñamento da actual Costa de San Agustín que nos mostra a influencia do proxecto da Praza sobre o viario que desemboca nela.

Quince anos despois de aprobado o proxecto da Praza para unir as Cidades Alta e Baixa, o estado no que se atopaban os terreos do "Campo do Derribo" era desolador. Dos vinteseite solares inicialmente subastados (adxudicados a importantes personaxes da vida local), só en dous deles se tiña realizado a correspondente edificación (solares 1 e 2 - licencia 1865).

Os requerimentos realizados pola Xunta Municipal para que se iniciasen as obras eran desouvidos continuamente. Por dúas veces, no ano 1869 e máis tarde no 1874, a Xunta Municipal dirixíuse neste senso aos propietarios dos terreos, sen ningún resultado positivo.

Sería no ano 1875 cando a actitude da Corporación Municipal coruñesa se tornará máis incisiva, ao anunciar a aplicación da lexislación vixente sobre a posibilidade de enaxenación dos solares, se non proceden ao inicio da edificación nun prazo de catro meses.

O Concello considera que "... o estado no que se atopa o espacio que media entre os dous mencionados gru-

pos de poboación desta cidade áchase convertido nun verdadeiro páramo que ocasiona incomodidades, perxuizos e males de trascendencia, posto que os veciños que por necesidade teñen que atravesar este despoboado sofren os perniciosos efectos así da violencia dos ventos e das choivas no inverno, como dos abrasadores raios de sol no verán, véndose ademais, comprometida polas noites a seguridade persoal como desgraciadamente o demostraron os asasinatos, feridas, roubos e outros feitos criminais que ocorreron neste lugar sen que se puidesen descubrir aos perpetradores e delincuentes..."

Refírese o Concello a "... que a máis exquisita vixilancia e o máis esmerado cío de parte da autoridade non bastan para evitar as frecuentes esceas da inmoralidade que de noite producen naquelas solitarias paraxes as mulleres que alí se estacionan para fins que a decencia non consente..."

Son razóns, entre outras, polas que adopta o acordo de "... previr por última vez aos donos dos solares

do Derribo que han de formar os lados da Praza que dentro do término dun mes presten garantía de que dentro de catro empezarán a construción das súas respectivas casas nos solares da súa pertenza (...) baixo o apercibimento de que se así non o fixesen e transcorrido o prazo dos catro meses non se tivese dado principio ás obras, ben pola súa conta, ben por terceiros compradores dos solares, procederase sen ulterior recurso á enaxenación prevista polas leis...".

O longo proceso de tramitación do expediente de expropiación dos solares tardará aínda varios meses - chegando a concretarse formalmente no ano 1877.

Neste período de dous anos, 1875-1877, e como consecuencia evidente da iniciativa municipal, procederase ao comenzo das obras de edificación en catro, dos 25 solares aínda vacantes, que correspondían aos números 5 (hoxe 17), 12 (hoxe número 10) e 8-9 (hoxe 13-14), dos que eran propietarios persoas ligadas a cargos políticos: Guillermo García Freire (Concellal desde 1875 a

1877), Ignacio Pardo González (Síndico do Concello desde 1876 a 1881) e Manuel Batanero y Montenegro (Deputado a Cortes desde 1869).

Pero o máis singular desta etapa de construción da Praza da María Pita estriba no feito de que os tres expedientes iniciados plantexan, ao igual que sucedera no primeiro e ata ese momento único edificio construído, iniciativas de modificación da normativa aprobada en aspectos que van desde o cambio na decoración das fachadas da Praza coa incorporación de miradoiros laterais no segundo piso (expediente de Guillermo García Freire), propostas de maior ocupación do solar, prolongándoo 1,00 metro pola parte posterior (realizada por Ignacio Pardo González), e incluso ampliación das bufardas superiores convertíndoas en bufardóns corridos ao longo de toda a cruxía da cuberta (expediente de Manuel Batanero y Montenegro).

A iniciativa privada parece xogar coa "ansiedade" municipal en ver rematada a Praza, conseguindo expedien-

te tras expediente novas concesións que van distanciando cada vez máis a obra executada do proxecto orixinal.

A permisividade e a tolerancia nas decisións municipais, aberta en xeral ás sucesivas iniciativas de modificación do proxecto propostas polos propietarios dos solares (evidentemente para o seu beneficio particular nunha búsqueda continua dun maior aproveitamento), vai ter na necesidade de "impulsar a edificación" a súa gran xustificación.

Aos aumentos permitidos desde a primeira obra realizada no que se refire á cesión gratuita do terreo destinado a soportais e ao avance tamén gratuito de 2,80 metros ao longo de todo o fronte da Mariña, xunto coa conversión en terceiro piso do ático inicialmente proxectado por Faustino Domínguez y Domínguez, engadíranse toda unha serie de beneficios de carácter fiscal (non pagan licencias nin dereitos de construción de ningún tipo), mentres o Concello financiaba con cargo aos presupostos municipais as obras de alcantarillado e o des-

monte e nivelación das murallas e da Praza, cedendo gratuitamente a pedra para construción dos cimentos e dos muros medianís das novas edificacións.

Pero se toda iniciativa municipal pode resultar proveitosa á hora de acadar uns obxectivos sociais, resulta cando menos curioso o observar que os peticionarios das licencias de construción non eran anónimos cidadáns de A Coruña da época, senón que eran persoas cunha posición social na cidade que os situaba na proximidade dos círculos locais do poder político e financeiro (Concellais, Deputados a Cortes e Provinciais, Banqueiros), en fin persoas con toda probabilidade identificadas coa conquista dun obxectivo tan eloxiable ou meritório como o perseguido pola Administración Municipal coruñesa de dotar á cidade de A Coruña dunha Praza que "... co tempo será sen dúbida o foco da vida e do movemento desta fermosa Cidade, servindo a moitas e cómodas casas particulares e aos edificios públicos nos que han de residir as súas autoridades locais..." (da Memoria do

proxecto da Praza, 1860 - Faustino Domínguez y Domínguez)

DENOMINACION: Edificio de Vivendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita, 10 - Avda dos Anxos -
Rúa de Troncoso, 1

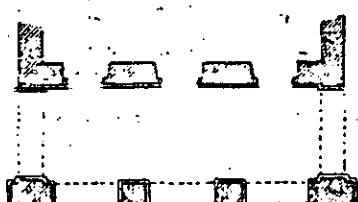
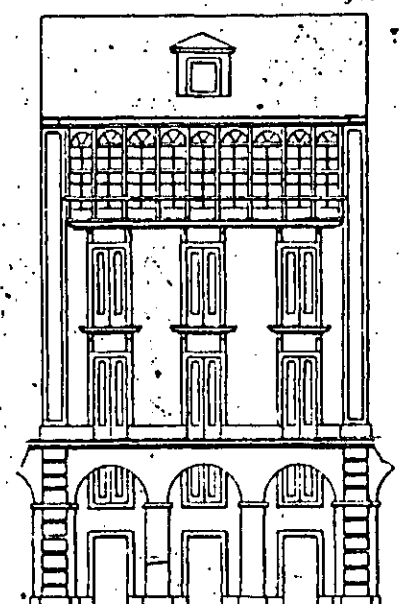
ARQUITECTO : Proxecto e Dirección de Obra: Faustino Domínguez y Domínguez

EPOCA : Proxecto: abril de 1875

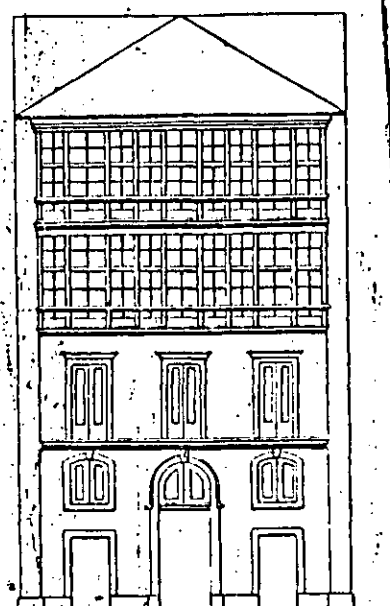
O primeiro propietario que contestou afirmativamente ao requirimento realizado polo Concello, foi o dono do solar número 12, hoxe 10, don Ignacio Pardo González, Avogado e Procurador dos Tribunais, que é Síndico do Concello desde 1876 ata 1881, e dono de catro dos vinte solares que pechaban a Praza, concretamente os actuais números 5, 6, 9 e 10, todos eles situados no lado leste. Só nun deles, precisamente o que nos ocupa, chegaría a edificar.

casa que intenta construir el Sr. D. Ignacio Pardo en el solar N.º 12 de la nueva plaza de

Fachada principal

Fachada posterior

al de 1815

0 5 10 20 30 metros

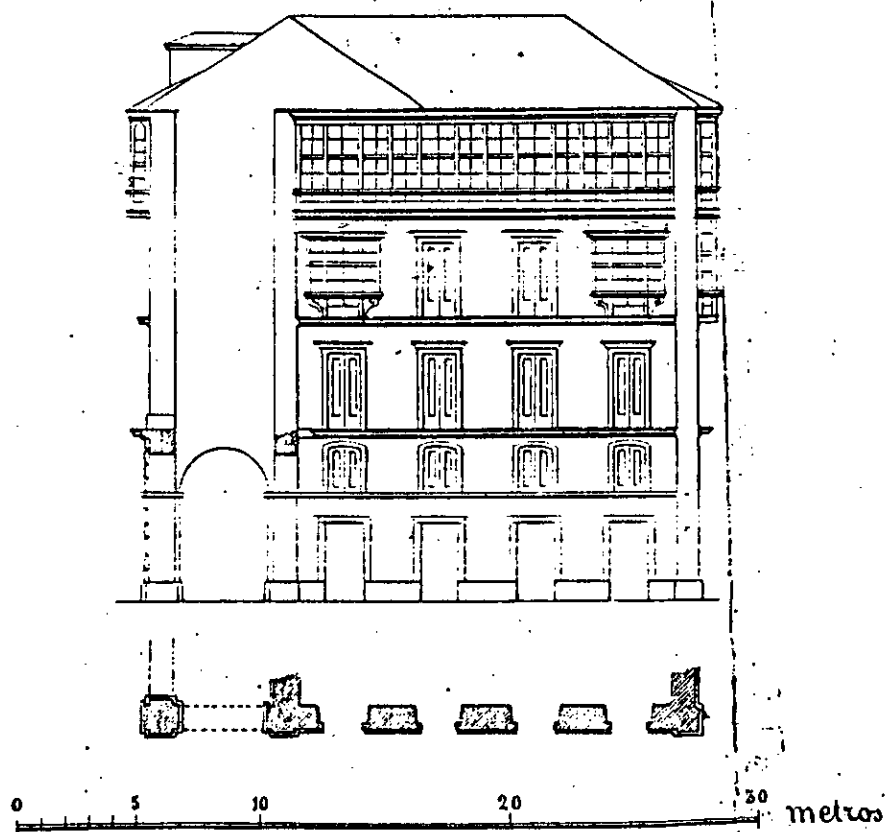
Faustino

A solicitud de licencia sería sancionada favorablemente na sesión de 16 de Abril de 1875, unha vez realizado o informe do Arquitecto Municipal, no que manifesta respecto aos planos presentados (datados en Abril e asinados por Faustino Domínguez y Domínguez) que "...o

da fachada principal está, na súa forma e alturas, axei-
tado aos do proxecto coas variacións introducidas ao
construírse a (casa) elevada nos solares 1 e 2 ...", se-
ben as rasantes debuxadas nos planos das fachadas poste-
rior e lateral, deberán ser adaptadas ás diferencias de
nivel existente.

de la casa que intenta construir el Sr. D Ignacio Vardo Gonzalez
en el solar N.º 12 de la nueva plaza de Alcen.

Fachada lateral

Coruña, Abril, de 1876.

Ignacio Vardo Gonzalez

O solar ten 286,00 m² de extensión incluídos os

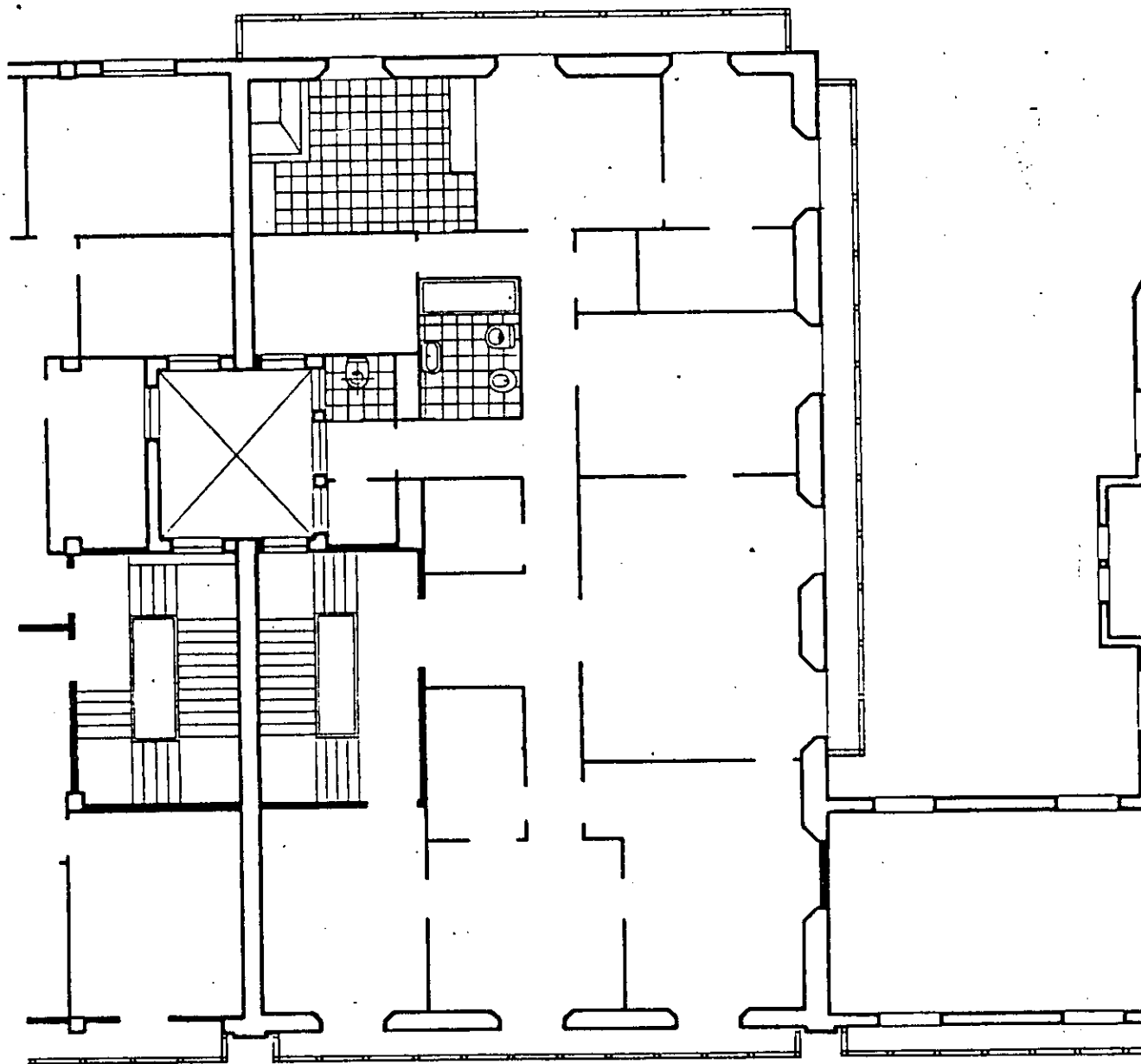
65,00 m² que comprende o soportal, e forma esquina con

tres fachadas á Praza, Avenida dos Anxos e Rúa de Troncoso; sen embargo, no momento de tramitarse a licencia "... o solar en cuestión está encravado na calzada que desde a Praciña de San Agustín conduce á dos Anxos..." polo que antes de que se inicie a construción das zanzas por conta do Concello deberase proceder "... á desviación da referida calzada aproximándoa máis á que desde a Rúa de Luchana se dirixe ao mesmo punto..."

Será o único edificio que se constrúa na fachada leste da Praza durante todo o século XIX e haberá que esperar preto de sesenta anos, ata 1933, a que se remate outra edificación nese lado.

Na sesión de 6 de xuño de 1875 dáse conta dunha instancia do promotor da obra "... que se está edificando...", polo que se lle concede prolongar o solar 1,00 metro pola parte posterior, ao igual que se fixera cos que daban á Mariña, que avanzaran 2,80 metros en toda a súa lonxitude sobre o aliñamento inicialmente previsto. Esta pretensión sería desestimada na sesión de 11 de a-

gosto de 1875.

Con baixo, entresolo, tres plantas altas e abufar-
dado cunha vivenda por planta, ten a súa fachada lateral
de 21,50 metros de lonxitude á Avenida dos Anxos e a
posterior dando á Rúa de Troncoso.

Un núcleo de escaleira e patio interior situados na zona central do lado medianeiro serven, respectivamente, de acceso e ventilación interior a unha vivenda por planta, na que as pezas se sitúan ao longo dun corredor centrado e perpendicular á fachada da Praza. Atá 13 pezas chegan a distribuírse nos 280,00 m² construídos da vivenda, na que a súa posición dando a tres rúas (ao igual que a primeira casa construída na Praza), posibilita que todas sexan exteriores.

Un tema no que figura relacionada esta edificación será o provocado polo propietario do solar número 15 moderno (7 antigo), don Juan Montero Telinge, para colocar MIRADOIROS nas luces laterais do segundo piso da fachada que dá á Praza no ano 1885.

A esixencia do Concello de que para proceder a aceptar esta proposta debía de contarse co compromiso dos propietarios das casas xa levantadas de que se lles obrigase a construír os miradoiros, foi desestimada neste caso por Ignacio Pardo, aducindo que tanto "... a conce-

sión dos miradoiros ao Sr. García Freire, como a otorgada ao Sr. Vila para rebaixar a rasante da Praza e para avanzar sobre a vía pública á liña da parte da Mariña, obedeceron simplemente ao propósito de que se levantase algunha construción cando non había; pero concesións tan desastrosas que, ofreceron posteriormente moitísimos inconvenientes e prexuízos materiais de elevada consideración...".

Posteriormente, solicitaría permiso "... para introducir unha lixeira modificación na fachada do costado...", que consiste "... en construír dous miradoiros no piso principal e luces nos extremos debaixo dos projectados no piso segundo e un balcón cunha repisa que abraze as dúas luces do centro, nesta forma quedaría tamén a do correspondente piso segundo...", sendo concedido o permiso na sesión do 23 de agosto de 1875.

Por último, unha nova instancia sería tramitada polo promotor, solicitando construír a dúas augas o tellado decorando con dúas ventás ou balconciños e unha

lixeira cornixa o remate triangular da fachada lateral, en vez da fachada a tres augas que figuraba no proxecto presentado. Neste caso presentaríase unha discrepancia entre o informe do arquitecto municipal, Juan de Ciórraga e o arquitecto provincial e autor da Praza, Faustino Domínguez.

Por unha banda, Juan de Ciórraga consideraba que ao pertencer a casa ao proxecto xeral da Praza do Campo do Derribo "... e non contando no devandito Proxecto a adopción do frontón triangular para as fachadas laterais das casas que constitúen as súas avenidas ou entradas, senón antes ben están consignadas as armaduras a tres augas con cornixas horizontais segundo tamén figura no plano presentado polo recorrente...".

Pola súa parte Faustino Domínguez, no seu informe, estima que pode concederse o permiso solicitado, criterio este que será aceptado polo propio Juan de Ciórraga e a Comisión de Policía e Ornato Público, otorgándoselle a licencia o 14 de outubro de 1875.

DENOMINACION: Edificio de Vivendas.

LOCALIZACION: Praza de María Pita 17

ARQUITECTO : Proxecto: Faustino Domínguez y Domínguez

Dirección de Obra: Juan de Ciórraga

EPOCA : Proxecto: maio de 1875

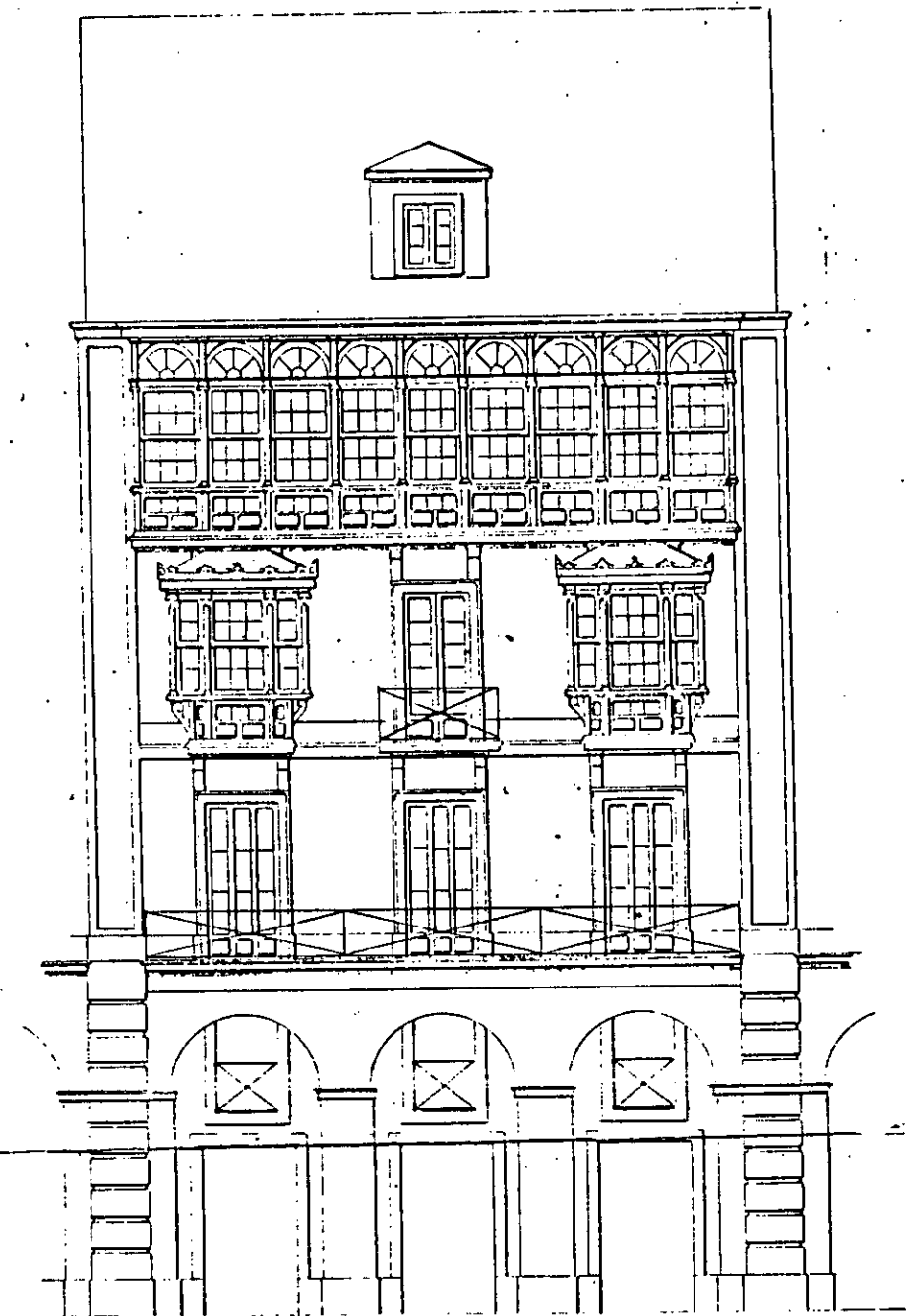
Un dos propietarios que responderá positivamente ao requirimento municipal de 12 de marzo de 1875, polo que anuncia a "... enaxenación prevista polas leis..." dos solares que non inicien as obras nun prazo de catro meses, será o do solar número 5, hoxe Praza de María Pita 17, don Guillermo García Freire, Concellal da Corporación Municipal coruñesa desde 1875 ata febreiro de 1877, que en 22 de abril inicia o expediente de construción no mesmo, solicitando a licencia para a cimentación, permiso que é concedido na sesión de 25 de abril

Pero a parte máis interesante da documentación que obra neste expediente é a que se refire á solicitude de data 22 de abril, na que D. Guillermo García Freire

"... suplica ao Excmo. Concello que lle permita a colocación de dous miradoiros nas luces laterais (...) segundo piso..". A razón que expresa o solicitante é "... a circunstancia da situación que ocupará a fachada principal deste edificio, sumamente combatida polos ventos do Norte e o mellorar non só as comodidades dos que cheguen a ser habitantes do segundo piso, senón o mellor ornato do edificio en xeral...".

Esta solicitude de inclusión de miradoiros no segundo piso da Praza de María Pita vai permitir asistir a unha nova modificación do Proxecto orixinal, así como coñecer a opinión de Faustino Domínguez, arquitecto redactor do proxecto da Praza, sobre este tipo de arquitectura.

Fachada prot.

Inicialmente será o Arquitecto Municipal, Juan de Ciórraga, que informe a petición no senso de que "... a colocación de miradoiros nos balconciños laterais dos segundos pisos no seu frente á Praza, pode en opinión do que suscribe, executarse de modo que sen faltar á harmonía do conxunto nin ao carácter da decoración adoptada,

satisfaga as esixencias de interés particular ...". Sen embargo, o propio Juan de Cíórraga considera que "... os expresados miradoiros deben construírse satisfacendo certas condicións especiais que ninguén mellor nin con máis acerto que o autor do proxecto, o distinguido arquitecto Sr. Domínguez, pode e lle corresponde precisar...", polo que o expediente se remite ao arquitecto provincial, que o 3 de maio de 1875 elabora un extenso informe "... acerca das variacións que desexa introducir na ornamentación da fachada principal da casa que intenta construír no número 5 da Praza de Alesón...".

Unha vez que fai mención ás modificacións introducidas na primeira obra construída nos solares 1 e 2 (ver ficha da Praza de María Pita) "... esta que iniciou o sistema de ornamentación ao que todas as demais deben suxeitarse..." di "... o abuso que se fai nesta cidade dos cadros de cristais toca xa no ridículo; e sen que en absoluto deban desbotarse na decoración hai que admitir que as fachadas perden en beleza e que os viaxeiros se

ven sorprendidos desagradablemente por esa profusión de galerías e miradoiros que non deixan percibir a forma nin as proporcións da construción e que son antiestéticos artisticamente considerados, cando ocupan toda a latitude da fachada...".

Insiste Faustino Dominguez na necesidade de "...pechar dunha vez por todas ás pretensións desta índole, adoptando un sistema fixo e invariable na ornamentación...".

"... O Arquitecto Provincial limitarase a indicar dunha maneira xeral a disposición dos miradoiros para o caso de que se concedan. Na súa base ou repisa non deberán ter maior latitude que a da luz correspondente coas súas xambas e grosos de madeiras; á altura do antepeito aumentarán o seu ancho e voo en trinta centímetros aproximadamente, para darlles movemento e evitar rixidez, e no corpo de vidrieiras superior coroarase cunha cornixa e unha lixeira crestería que haberá de quedar máis baixa que a repisa da galería do terceiro piso; o antepeito

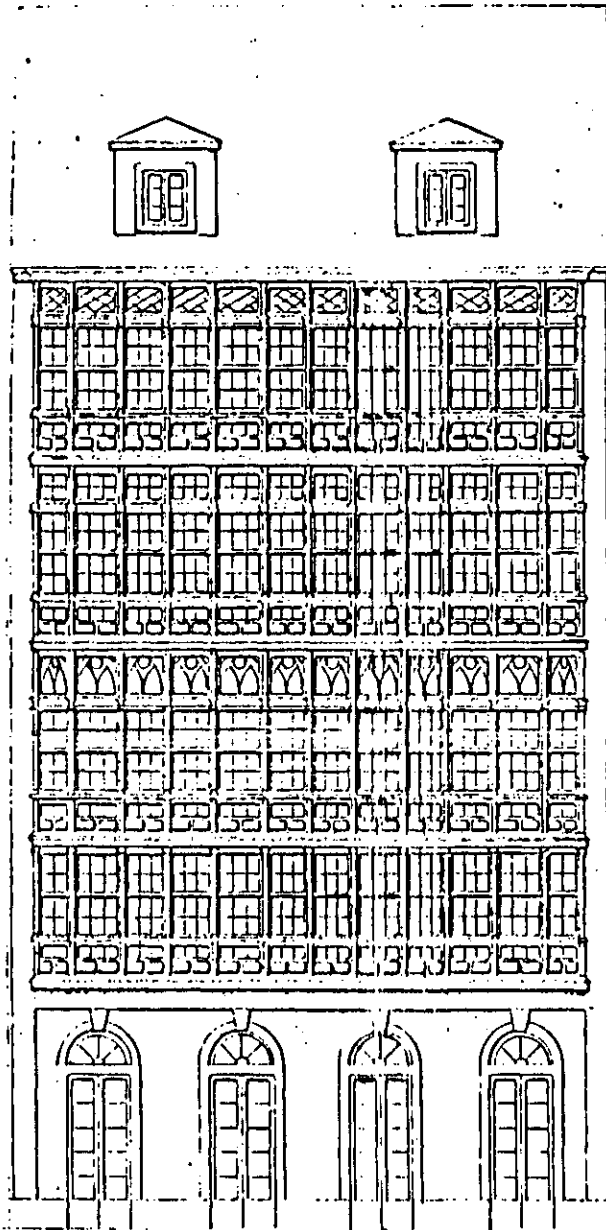
sosterase por medio de dúas ménsulas colocadas oblicuamente nos ángulos e apoiaranse na repisa ou base inferior dos miradoiros...".

O 14 de Xuño de 1875, don Guillermo García Freire presenta no Concello a solicitude de licencia cos planos (data de maio de 1875) asinados polo propio Faustino Domínguez. Na sesión do día 25 de Xuño concédeselle a licencia de obra, que é notificada o 6 de agosto, data na que Juan de Ciórraga é nomeado director das obras.

O edificio construído inicialmente constaba de baixo, entresolo e tres plantas altas sendo o único de toda a Praza que ten os miradoiros laterais no segundo piso da fachada principal, ao negarse posteriormente os propietarios do resto das edificacións a adoptar este tipo de solución.

No ano 1929, as dúas bufardas que daban á Mariña son ampliadas nun 5º piso, segundo proxecto de Eduardo Rodríguez Losada.

Fachada posterior

A solución da fachada posterior á Mariña repite o módulo-tipo da inicial dos solares números 1 e 2, esquina Rúa da Fama (1865), se ben os 12,45 metros de ancho son divididos en 12 bastidores da igual anchura.

DENOMINACION: Edificio de viviendas - "Casa Batanero".

LOCALIZACION: Práza de María Pita

ARQUITECTO : Redacción proxecto: Faustino Domínguez y

Domínguez

Dirección de obra : Faustino Domínguez y

Domínguez

EPOCA : Proxecto: 28 de xaneiro de 1876

A "Casa Batanero", nome co que se coñece este edificio, é outro exemplo significativo do proceso de modificación continua da normativa, que afectaba ás fachadas da Praza de María Pita.

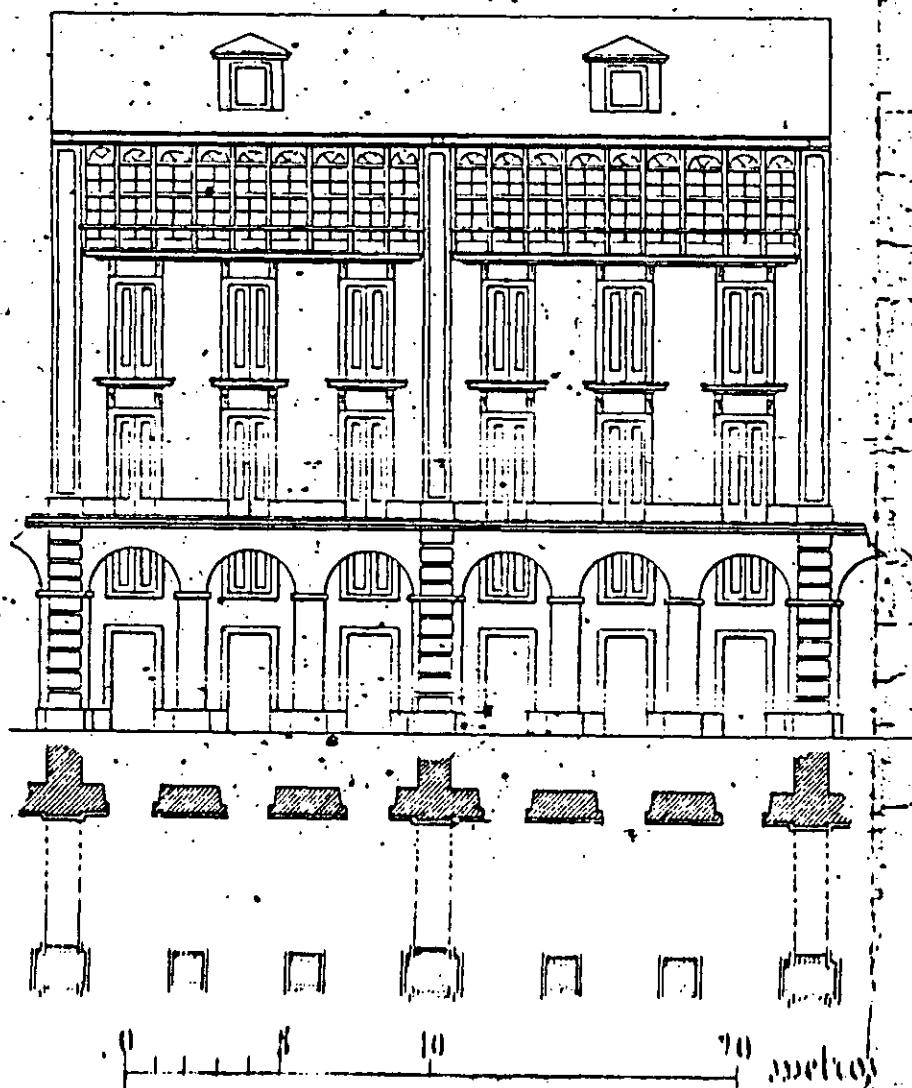
Neste caso, coa oposición municipal, pero co permiso do Gobernador da Provincia, a quen "... don Manuel Batanero y Montenegro, Avogado, propietario e Deputado a Cortes..." recorreu cando o Concello desestimou as súas pretensións.

O expediente, cun proceso que duraría uns tres anos, iniciase no mes de decembro de 1875, cando se soli-

cita o permiso para utilizar a pedra procedente do des-
monte do Campo do Derribo nas cimentacións da obra que
se pretende iniciar nos solares 8 e 9, solicitude que é
atendida no 27 de Decembro do mesmo ano.

para edificar en los solares N°s 8 y 9 de la plaza del Derribo

FACHADA PRINCIPAL

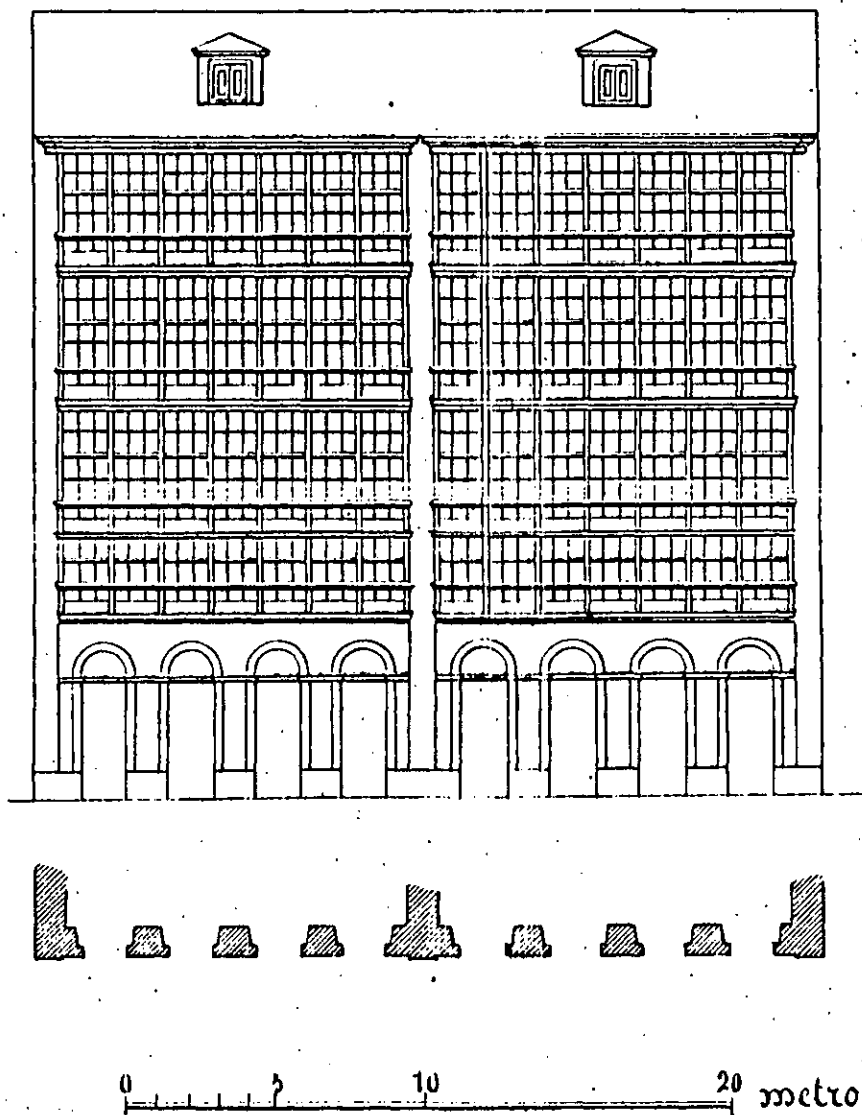
Un mes despois, formalizábase a petición de Li-

cencia "... para construcción de dúas casas nos solares

PLANOS

para edificar en los solares N°s 8 y 9 de la plaza del Derribo

FACHADA POSTERIOR

8 e 9 da nova Praza do Derribo..." de acordo cos planos das fachadas principal e posterior redactados por Faustino Domínguez y Domínguez, licencia que sería concedida na sesión de 11 de Febreiro, non sen antes emitir os correspondentes informes, tanto o Arquitecto Municipal,

como a Comisión de Policía, nos que se fai referencia a que "... se acorde como medida xeral e obrigatoria para as edificacións que nese propio sitio se executen, a colocación de miradoiros nas luces laterais dos terceiros corpos das mesmas a fin de que todas elas presenten unha ornamentación igual nas súas fachadas principais ...", proposta da Comisión de Policía que vén motivada pola observación realizada por Juan de Cíórraga no senso de que "... convén advertir que nos planos con que se acompaña a presente solicitude non se representan miradoiros nas luces do terceiro corpo..." e que aínda que con anterioridade se aprobara a colocación de miradoiros no solar número cinco, sen embargo non se tiña tomado "... resolución algunha de carácter xeral para as demais edificacións debendo polo tanto aclararse esta circunstancia ao resolver a pretensión do recorrente...", a pesar de que a licencia se concedeu sen facer referencia expresa a este punto na sesión do 11 de febreiro de 1876

O aspecto máis conflictivo da presente construción refírese á solicitude realizada en abril de 1877 para modificar a cuberta, convertindo "... o bufardón ou bufardóns aillados que se proxectan sobre a fachada principal, permítase retiralos a 5,00 metros dela e facelos corridos en toda a extensión da finca de Oriente a Poniente...", así como "... na fachada da Mariña correr de igual xeito os bufardóns sobre o terceiro e último piso, póndolle galerías como aos demais, pero sen alterar o cumio ou altura máxima do tellado que quedará como a das demais fincas...", e se ben con respecto a esta última petición non houbo problema para a concesión da licenza, o primeiro punto provocou as discrepancias entre arquitecto municipal e arquitecto provincial (autor este do proxecto da Praza, encargado polo Concello da dirección e inspección oficial de tódalas obras alí realizadas e, ao mesmo tempo, autor e director da obra en conflito).

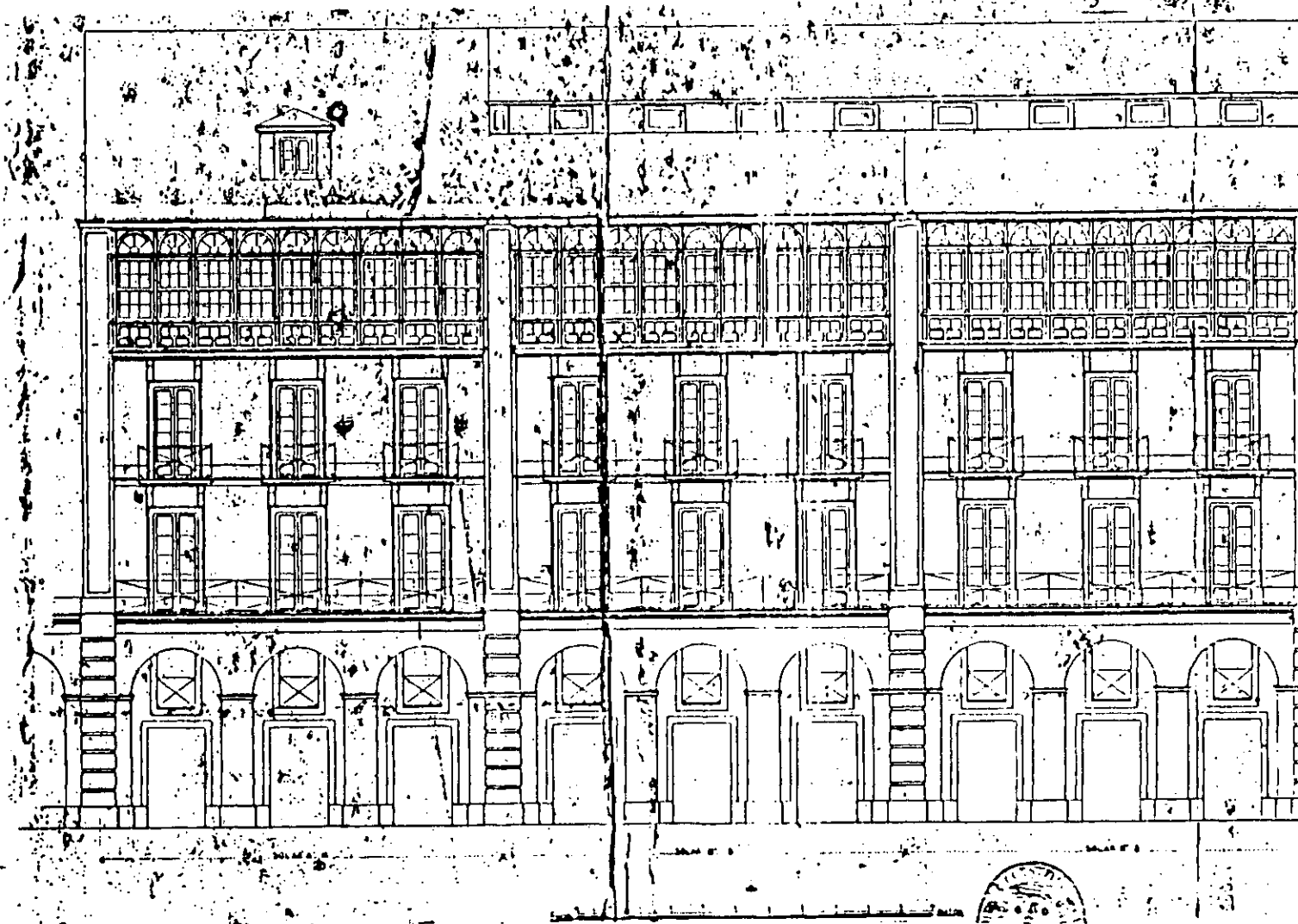
Así, Juan de Ciórraga opina que a modificación solicitada na cuberta afecta "...á fachada principal, formando esta unha parte integrante do conxunto que constitúe a Praza, non pode facerse innovación nela sen afectar á harmonía e uniformidade daquel conxunto, circunstancias que a todo trance deben conservarse como indispensables ao carácter monumental da repetida Praza...", polo que non procedería á concesión da modificación solicitada.

Pola contra, Faustino Domínguez y Domínguez discrepa do informe de Juan de Ciórraga neste punto ao argumentar que "... a ornamentación das fachadas das casas remata nas cornixas das galerías do 4º corpo ou sexa no aleiro dos tellados (...) un bufardón corrido como pretende facelo o Sr. Batanero retirado a unha distancia de 5,00 metros das fachadas da Praza non pertence ás devanditas fachadas nin pode alterar a súa harmonía nin afectar en maneira algunha á ornamentación xeral, porque é unha obra de servizo interior...".

Manifestación ésta que "... non deixa de extrañar..." á Comisión de Policía e Ornato Público, que asume as razóns expostas polo arquitecto municipal, incidindo ademais en que "... aínda que non se trata na solicitude do Sr. Batanero de alterar a ornamentación exterior da fachada dos seus edificios, non obstante é preciso convir que vén romper esa uniformidade e unidade decorativa que deben ter no seu conxunto monumental no feito de compoñerse cada un de diferente número de corpos e forma...".

Os argumentos da Comisión de Policía e Ornato Público, xunto cos do arquitecto municipal, serviron de base para denegar a licencia en acordo tomado en sesión de 27 de abril de 1877, que foi recorrido ante o Gobernador da Provincia por Batanero, que, finalmente e ante diversos informes municipais e do promotor, acordou concederlle a licencia e dar a razón a Batanero o 18 de agosto de 1877.

de 30 de Agosto de 1977

O tipo de construción da Casa Batanero sería o modelo de referencia nas seguintes obras que se executaron na Praza.

O edificio ten un fronte total de 24,90 metros e 18,63 metros de fondo, sen incluír os soportais na planta baixa, e aínda que no proxecto inicial as galerías da Mariña estaban interrompidas, formando dúas partes independentes, na obra forman un único conxunto, acadando a-

sí unhas dimensións auténticamente excepcionais, ao alcanzar os 24,00 metros de lonxitude e unha altura de cinco plantas.

Este gran telón de madeira e vidro dispón dun total de cen ventás de guillotina (vinte en cada planta) con seis vidros cada bastidor, nos que se eliminou todo tipo de decoración ou detalle ornamental: só unhas pequenas molduras á altura dos forxados de cada piso dotan de horizontalidade ao conxunto, que remata nun beirado que protexe todo o pano.

DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 24

ARQUITECTO : Proxecto e Dirección de Obra: Faustino Domínguez y Domínguez

EPOCA : Proxecto: Abril de 1879

É o primeiro expediente do lado Oeste da Praza, na

parte que afecta ao fronte das mazás existentes na Pescadería.

A tramitación dos diversos expedientes para a construción da casa número 24 da Praza de María Pita iniciouse no ano 1879 e rematou no 1884, prolongándose durante cinco anos nos que tiveron que resolverse catro cuestións fundamentais:

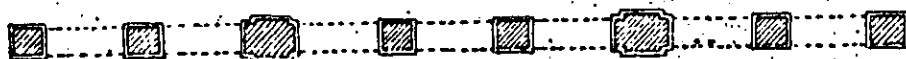
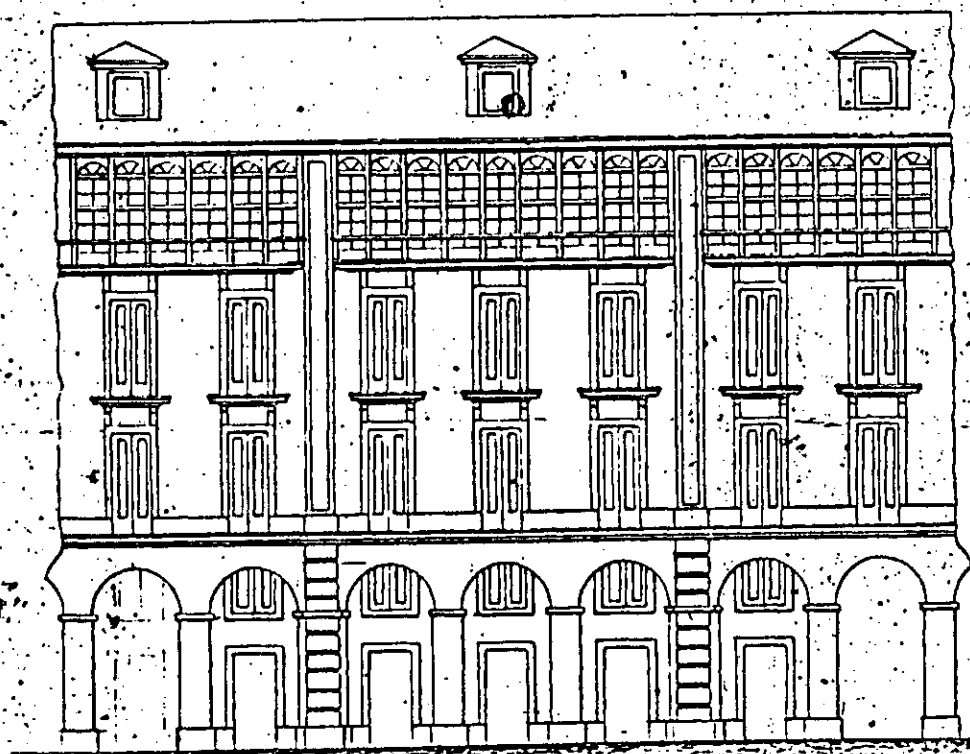
- 1.- A cesión gratuita dos terreos que ocupou ao avanzar sobre a liña oficial da Praza.
- 2.- As liñas e rasantes do enlace da Praza de Maria Pita coas rúas da Franxa e da Florida.
- 3.- A construción dos arcos sobre a Rúa da Franxa.
- 4.- A construción dos arcos sobre a Rúa da Florida.

O actual número 24 correspóndese co antigo número 4 do Campo de San Agustín, ocupa todo o fronte da mazá entre a Rúa da Franxa e a Rúa da Florida, debendo de acordo co proxecto da Praza, adiantarse á liña oficial ocupando en todo o seu fronte os terreos pertencentes ao Campo de San Agustín.

PLANO

para edificar la casa N.º 2 mod.º de la calle de la Franja

FACHADA PRINCIPAL

0 5 10 20 metros

Faustino Domínguez

O primeiro aspecto que se plantexa cando José María Rodríguez (dono da casa número 2 moderno da Rúa da Franxa e 4 accesorio do Campo de San Agustín) solicita licencia o 28 de Abril de 1879 para construír un edificio segundo plano redactado por Faustino Domínguez, é a

necesidade expresada polo Arquitecto Municipal, Juan de Ciórraga, de que polo "... Arquitecto Provincial, Don Faustino Domínguez, como autor do proxecto da Praza de María Pita, antes Alesón, e encargado ademais oficialmente da inspección das obras que co devandito proxecto se relacionen, se determinen os aliñamentos e rasantes que por virtude da alteración introducida no pavimento xeral da Praza, corresponden ás avenidas das Rúas da Franxa, Florida, San Agustín e Costa do mesmo nome...", neste expediente ponse de manifesto como, en palabras de Faustino Domínguez, "... a variación da rasante da Praza baixando considerablemente o seu pavimento, cando edificou don Augusto J. de Vila a primeira casa nos solares 1 e 2 , dificulta o arranxo das avenidas nas que as rasantes determinadas no antigo proxecto non poden ter actualmente unha aplicación práctica...", motivo polo que o autor do proxecto da Praza opina que as novas rasantes definitivas se poñan en relación coas da Rúa da Trompeta e co número 15 Accesorio da Rúa da Florida, mantendo co-

mo aliñamento das rúas da Franxa e da Florida "... as que se tiñan adoptado para as casas de nova construción prolongándoas ata as fachadas interiores do soportal da Praza...".

Estas propostas referentes aos aliñamentos da Rúa da Florida e da Franxa van motivar unhas observacións por parte de Juan de Ciórraga, que no seu informe fai notar que "... a prolongación dos aliñamentos das casas novas destas dúas vías darán ás mesmas un ancho menor do ocupado por dous ocos da arcada dos soportais da Praza, que é o marcado no Proxecto...", o que obrigaría á rectificación deste no que se refire ás dúas arcadas de conexión que quedarían reducidas a unha, segundo a opinión de Juan de Ciórraga que "... pode ser un arco rebaxado construído no muro interior dos soportais coa luz igual a todo o ancho das rúas respectivas...".

Polo que se refire ás rasantes propostas por Faustino Domínguez, o arquitecto municipal considera que a rasante, tanto no fronte da Florida como da Franxa, de-

bería ser "... a que determina o pavimento da Rúa da Trompeta e a do pórtico ou soportais da nova Praza...".

No seu informe o arquitecto municipal opina que, dado que o solar ocupado pola casa existente ten unha superficie de 224,00 m² e que debe avanzar ata a liña interior dos soportais sobre 111,00 m² de terreo público alcanzando 335,00 m² sen incluír a superficie ocupada polos soportais, considera o Arquitecto que debería abonar a razón de 34 ptas/m², a cantidade de 3.777 pesetas e 6 céntimos "... non incluíndo tampouco nesta medida por non ser costume nin telo feito nos solares enaxenados polo Estado, o terreo ocupado polos repetidos soportais de uso público..."

Esta opinión do arquitecto municipal vai provocar un escrito do peticionario da licencia no senso de que se lle ceda gratuitamente o terreo ocupado no Campo de San Agustín "... en compensación á indemnización da suxeición ao plano acordado e demais perxuizos que ocasiona aos donos das casas construídas sobre o Derribo o

proxecto da Praza Monumental.

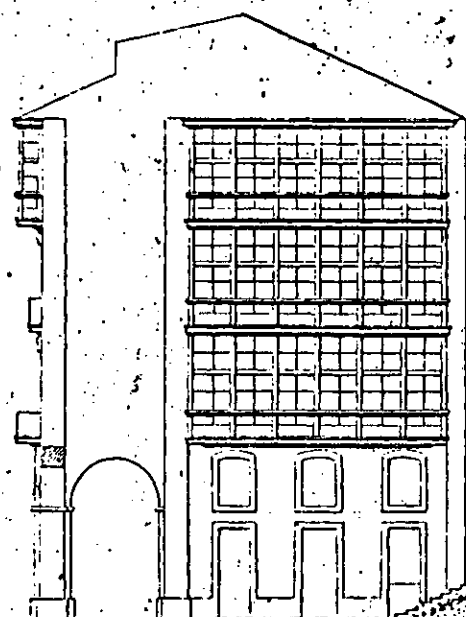
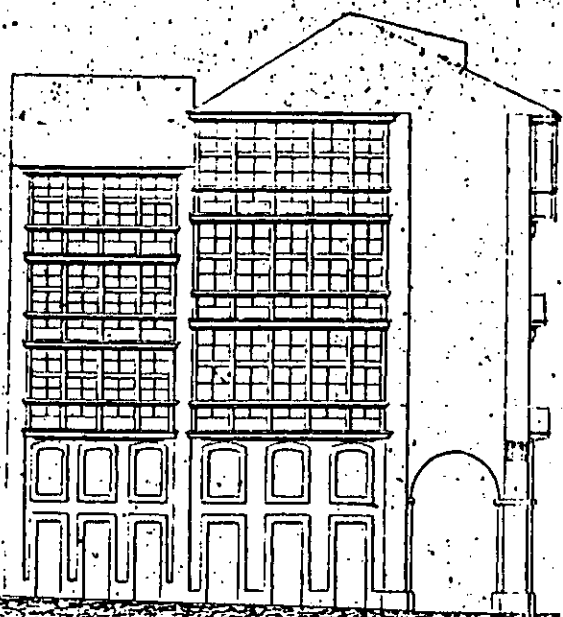
Esta petición xunto co expediente de concesión de
licencia son informados favorablemente pola Comisión e
sancionados na sesión de 25 de Agosto de 1879.

Comunicado o acordo municipal ao solicitante o día
15 de Novembro, nomea Director de Obra a Faustino Domín-
guez y Domínguez.

Plano

de las fachadas laterales de casa n.º 2, calle de la Franja
Calle de la Franja

Calle de la Florida

Coruña 18 Marzo de 1882

0 5 10 20 Metros

Faustino Domínguez

Sen embargo, no proceso de execución da obra no a-

no 1882, íase plantexar de novo o problema das rasantes

da Rúa da Franxa e da Florida, xa que a nova rasante da Praza quedaba 1,00 metro por debaixo da rasante actual do remate da Florida, o que implicaba que "... as rasantes das Rúas da Florida e da Franxa van sufrir unha perturbación profunda..." ao construírse o edificio en cuestión, o que esixiría a construción dunha rampa na Rúa da Franxa e un muro de contención e unha escalinata na da Florida, opinión que comparte no seu informe o arquitecto provincial, Faustino Domínguez, polo que na sesión de 21 de abril de 1882 e á vista dos "...planos das fachadas laterais da casa número 2 da Rúa da Franxa..." no seu fronte ás Rúas da Franxa e da Florida, concédese-lle licencia para "... reedificar estas fachadas laterais, segundo as rasantes alí expresadas...".

Hoxe en día, estes conflitos son perfectamente visibles tanto nas escalinatas que axudan a salvar o desnivel na Rúa da Florida, como nos escalóns de acceso a varios edificios existentes na Rúa da Franxa, que nos remiten á antiga rasante das vías.

Juan de Ciórraga, no seu informe de marzo de 1882, previo á concesión de licencia para reedificar as fachadas laterais da casa número 2 da Rúa da Franxa, relacionaba as condicións a que debía someterse:

- "... 1.- Na ornamentación exterior adoptarase como tipo a que presentan as casas últimamente construídas por D. Manuel Batanero nos solares 13 e 14 modernos, 9 e 8 antigo.
- 2.- Os entrepanos de mampostería decoraranse figurando sillaría almofadada.
- 3.- O sotabanco ou bufardón, corrido colocarse retirado exactamente da fachada a unha distancia igual determinada polo muro interior dos soportais.
- 4.- En todas as luces exteriores, galerías e antepeitos de ferro usarase a cor branca ao óleo como tamén nas de entresolo, e o bronce escuro nos ocos ou postas na parte interior do pórtico no corpo baixo.

5.- Para os antepeitos de ferro do balcón do piso principal, balconciños do segundo e antepeitos das luces do entresolo, a forma ou debuxo será igual á que ten a casa do Sr. Pardo González elevada no solar número 10 moderno, antes 12.

6.- A forma dos ocos e bastidores de galerías serán exactamente iguais ás das casas xa construídas con medios puntos na parte superior e vidros claros quedando o propietario en completa liberdade de colocar nos bastidores das vidrieiras exteriores dos corpos indicados un só cristal, dous ou cinco...".

Un derradeiro aspecto a salientar é a modificación dos arcos de acceso á Rúa da Franxa e á da Florida, como consecuencia de fixar os aliñamentos como prolongación das casas contiguas, tanto na Rúa da Franxa como na Rúa da Florida, a embocadura queda reducida a 6,48 metros e 4,80 metros en vez dos 8,00 metros inicialmente previstos, non podendo realizarse dous arcos como se fixera na

Rúa do Rego de Auga e debendo facerse un único arco.

Este arco tería que construírse na súa totalidade simultaneamente coa edificación que nos ocupa, aínda que no proxecto da Praza se prevía que o aproveitamento nos pisos altos fose repartido á metade entre as fincas colindantes.

Por esta razón don José María Rodríguez expón ao Concello en 30 de setembro de 1882 que ten "... deliberado construír pola súa exclusiva conta o arco ao fronte da expresada Rúa da Franxa sempre que se lle conceda gratuitamente en compensación deste non pequeno sacrificio, todo o terreo do soportal que haberá de pechar ao fronte da expresada vía...". Examinada esta petición e comunicada ao propietario do edificio da Rúa da Franxa 1, apróbase a concesión da totalidade do arco e pabellón da Rúa da Franxa, na sesión de 4 de decembro de 1882.

No caso do fronte da Rúa da Florida, en xullo de 1883, o propietario solicita que se constrúa por parte

do Concello a arcada e soportais pechando o frente da Rúa da Florida para poder ocupar "... a parte alícuota que deles lles pertence por acharse precisamente formando parte integrante do solar...".

O Concello considerou en 29 de outubro que a construcción da parte do arco debe ser realizada polo promotor, de tal xeito que cando estea rematada se valore polo arquitecto municipal para o abono da parte que lle corresponda.

En abril de 1884 xa estaría rematado o arco, pois por Juan de Cíórraga se realiza a tasación citada en 1.112,58 ptas. Nesta tasación se relacionan de xeito minucioso os materiais utilizados nos arcos e a súa procedencia, que son "... mampostería ordinaria en cimentos...", "... asoleirado de cantería dos Chans..." e "... fábrica de sillería de Parga..." sendo esta última utilizada no zócalo do pilar, fuste, imposta, arco, faixa e repisa do balcón.

O edificio co baixo, entresolo e tres plantas al-

tas, de acordo á Normativa oficial, difire desta no referente á cuberta, pois se ben entre outras condicións relacionadas no informe do arquitecto municipal previo á concesión da licencia, esixíase a construción do sota-banco ou faiado corrido, ao xeito do modelo imposto pola Casa Batanero, o certo é que, probablemente debido á pouca profundidade (uns 11,00 metros) que ocupa a casa con fronte á Praza, case non permitía o aproveitamento do baixo-cuberta, polo que non se realizou este tipo de remate.

No ano 1933, e segundo un proxecto de Peregrín Estellés, realízase unha modificación da distribución dos pisos primeiro e segundo.

DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 18 - Avenida de Montoto 7

ARQUITECTO : Proxecto: Faustino Domínguez

Dirección de Obra: Juan de Ciórraga

EPOCA : Proxecto: Xuño de 1880

Vinte anos despois de aprobado o Proxecto da Praza de María Pita, a Corporación Municipal Coruñesa observaba con preocupación a lentitude das obras de construción da edificación privada polos particulares propietarios dos solares. Por esta razón, o Concello vai aprobar de novo unha serie de medidas para estímulo de construcións entre as que destaca a acordada en 14 de Xuño de 1880, coa que se concede gratuitamente aos propietarios da Praza de María Pita a pedra e area propiedade do Concello que existe no Campo do Derribo, coa condición de que inicien as obras nun prazo de dous meses desde a adopción do acordo.

Consecuencia deste acordo debeu ser o que dous días despois, o 16 de Xuño, Juana de Ugarte solicitase aco-llerse ao mesmo e iniciar a construción dos cimentos, comprometéndose a continuar a obra sen interrupción algunha.

Evidentemente, por parte da Corporación Municipal, concédeselle a licencia para o inicio das obras de cimentación, así como os beneficios que solicita, na sesión de 23 de Xuño.

Un día antes, o 22 de Xuño, a propia Dona Juana de Ugarte presenta no Concello "... os dous planos de fachadas da casa que intenta elevar no solar número 18 moderno, 4 antigo, da Praza de María Pita...", co obxecto de que se lle conceda o oportuno permiso para edificar ao tempo que solicita "... os beneficios concedidos aos demais propietarios que edificaron na exposta Praza, eximíndoa do pago dos dereitos de licencia e imposto de edificación e dispendo a construción das alcantarillas nas dúas vías á que a devandita construción dará fren-

te...".

O informe do Arquitecto Municipal de data 25 de Xuño, refírese á adaptación dos planos presentados ás prescripcíons das Ordenanzas de Policía "... agás no segundo corpo da fachada posterior no que se representa unha galería, aínda que esta é igual ás xa establecidas na devandita zona en virtude de acordos expresos..." polo que non hai problema para a concesión da licencia debendo subordinarse ao Proxecto da Praza e ás modificacións introducidas e cumprir as seguintes condicións:

- "... 1.- Na ornamentación exterior adoptarase como tipo o que presentan as casas ultimamente construídas por D. Manuel Batanero (...)
- 2.- Os entrepanos de mampostería revocaranse figurando sillería almofadada.
- 3.- O sotabanco ou bufardón corrido colocarse retirado exactamente da fachada a unha distancia igual determinada polo muro interior dos soportais.

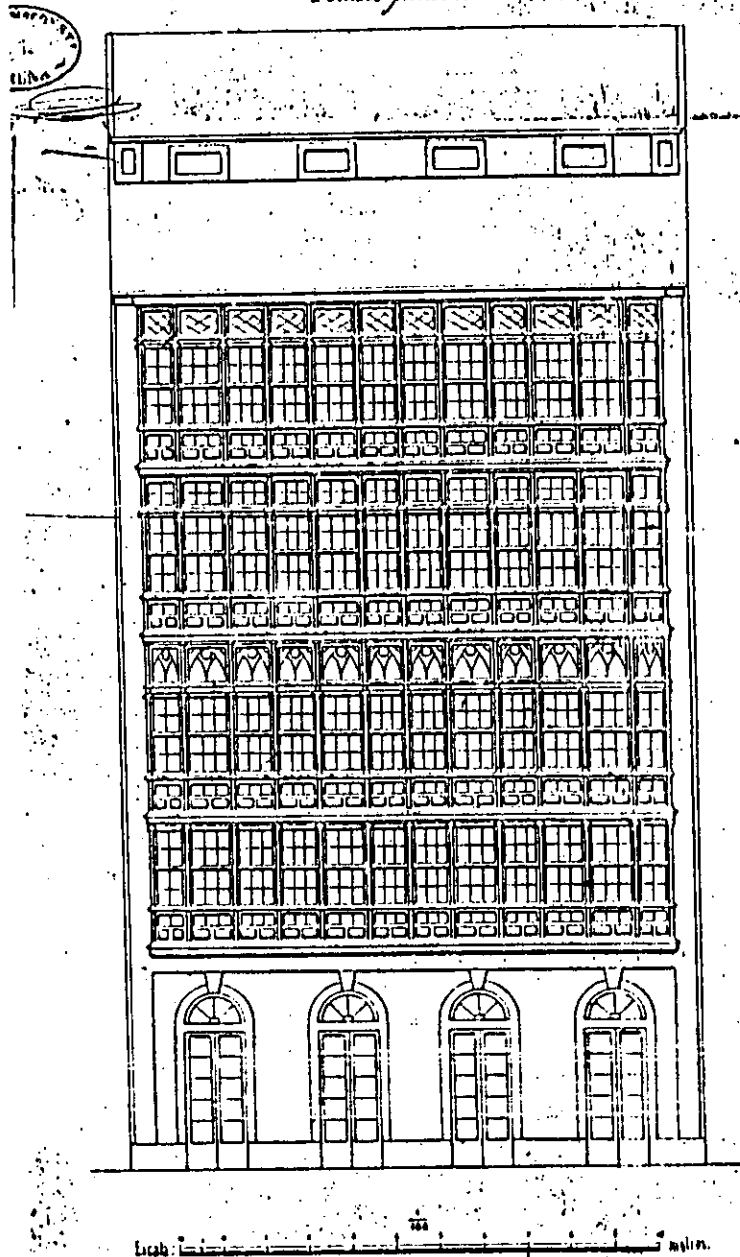
- 4.- En todas as luces exteriores, galerías e antepeitos de ferro, usarase a cor branca ao óleo, como tamén nas do entresolo e o bronce escuro nos ocos ou portas da parte interior do pórtico no corpo baixo.
- 5.- Para os antepeitos de ferro do balcón do piso principal, balconciños do segundo e antepeitos das luces do entresolo, a forma ou debuxo será igual ao que ten a casa do Sr. Pardo González elevada no solar número 10 moderno antes 12.
- 6.- A forma de ocos e bastidores de galerías serán exactamente iguais ás das casas xa construídas con medios puntos na parte superior e vidros claros, quedando a propietaria en completa liberdade de colocar nos bastidores das vidrieiras exteriores dos corpos indicados, un só cristal, dous ou cinco.
- 7.- A fachada posterior emprazarase na rasante e liña das tamén posteriores das elevadas nos

solares 17 e 20..."

O acordo da sesión de 12 de Xullo de 1880 concede o permiso de construción, así como a exención do pago dos dereitos de construción e licencia "... por canto a Xunta Municipal en 26 de Maio de 1876 acordou eximir deste imposto a todos os propietarios de solares da mencionada Praza co louvable fin de estimular a edificación do lugar...". Tamén o Concello se compromete á construción do alcantarillado, pero unicamente no fronte da actual Avenida de Montoto.

O edificio, de baixo, entreplanta, tres plantas altas e "... bufardón ou sotabanco...", sitúase nun solar cunha "... extensión aproximada de 27,00 m² incluíndo nela o avance concedido polo lado da Mariña e omitindo o comprendido polo soportal ou pórtico...".

PLAZA DE MARIA PITA

Fachada posterior.

A fachada posterior da Mariña adopta a solución da galería en todo o seu frente, limitándose a decoración do bastidor superior fixo no último piso, no que se repite o mesmo tema utilizado na primeira construción no solar número 1 e 2 no ano 1865. Unha pequena moldura nos longueiros de división entre os doce bastidores convir-

teos en vistosas pilastras dando un toque clasicista á galería.

O baixo, actualmente con porche exterior, límitase de acordo coas Ordenanzas Municipais, a mostrar a pedra de cantería no zócalo, xambas e arcos de medio punto dos catro ocos de 1,60 metros de luz.

DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 19 - Avenida de Montoto 8

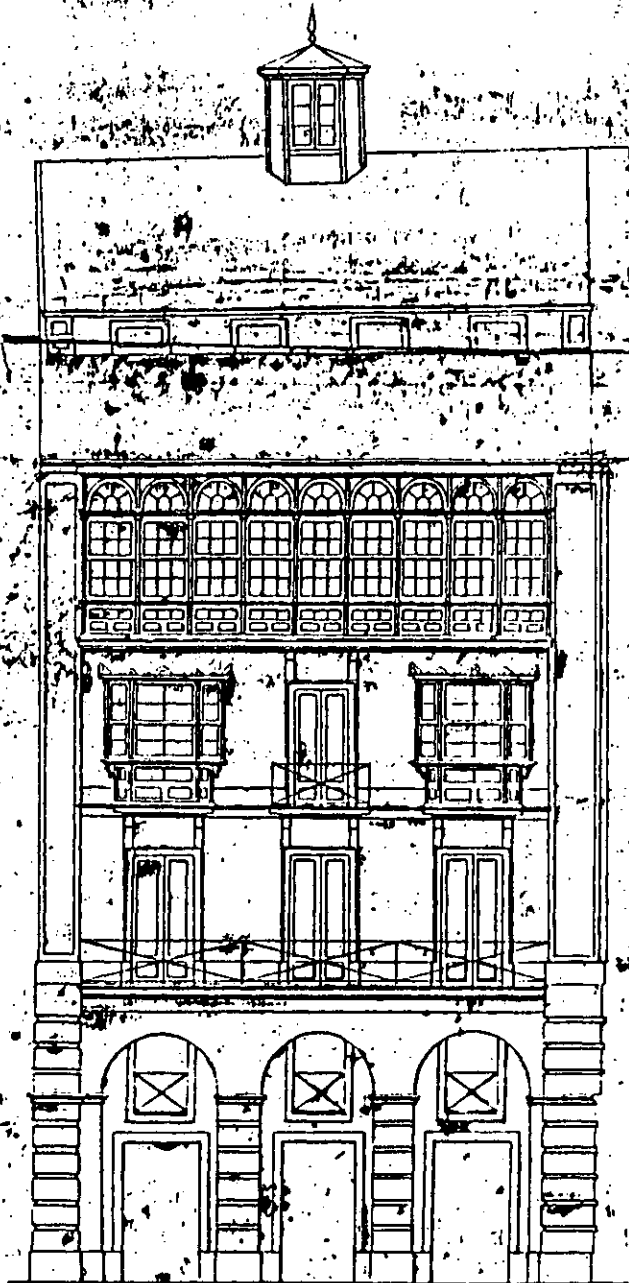
ARQUITECTO : Proxecto e Dirección de Obra : Faustino Domínguez Coumes-Gay

EPOCA : Proxecto: 20 de Setembro de 1883

O presente edificio ocupa o solar número 3 do proxecto inicial e ten unha superficie de 232,00 m², unha vez excluída a zona destinada a soportais na parte que corresponde á Praza.

A tramitación do expediente iniciábase o 18 de Xullo de 1883 a requirimento de D. Pedro Barrié y Pastor, dono do solar, que solicita licencia para cimentación, así como que se lle permita a utilización da pedra que necesite da procedente do derribo do solar da proxectada Casa Consistorial e que estaba depositada na Praza, permisos que lle son concedidos na sesión de 25 de Xullo de 1883.

FACHADA PRINCIPAL

Coumes de Silvestre de 1883.

ESCALA DE 1/2

Posteriormente será "...Faustino Domínguez Coumes-

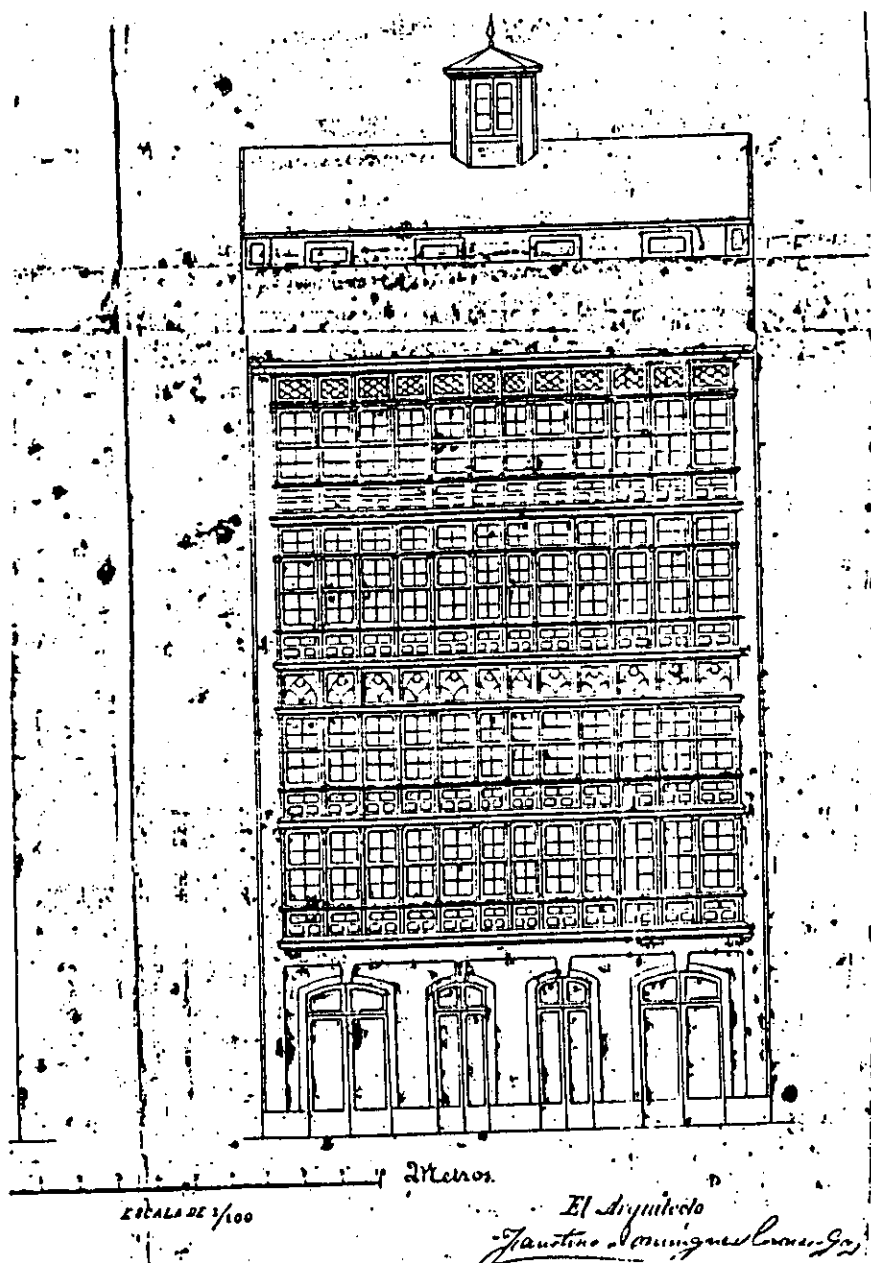
Gay, veciño da Cidade de Santiago (...) en nome de Don Pedro Barrié y Pastor..." o que solicite en 24 de Setembro de 1883 a licencia de edificación de acordo cos planos que acompaña e que asina o propio Faustino Domínguez Coumes-Gay.

O proxecto presentado móstranos a fachada principal á Praza e a posterior ao Camiño da Mariña dunha casa de baixo, entresolo, tres plantas altas e bufardón sobre o que se dispón no cumio da cuberta unha "... bufarda - miradoiro..." de planta octogonal das mesmas características que as construídas nos solares números 1 e 2 antigos.

A fachada principal adopta o tipo da ornamentación establecida, pero incorpora dous miradoiros laterais no segundo piso, do xeito dos realizados anos antes no número 17, sen que chegasen a ser definitivamente aprobados, sendo expresamente prohibidos na sesión de 17 de Maio de 1880, motivo este polo que o Arquitecto Municipal informa que "... deben substituírse por balcóns iguais ao intermedio...", opinión que é refrendada pola Comisión de Policía e polo Concello que otorga a licenza na sesión de 1 de Outubro de 1883.

Un último expediente solicitando ampliar o bufardón pola parte posterior convertíndoo nun cuarto piso,

tramitase cando a obra está en execución, obtendo a correspondente licencia na sesión de 9 de Xuño de 1884.

A edificación presenta na súa fachada principal o tipo xa daquela adoptado como oficial, mentres a súa fachada posterior á Mariña, cúbrese nos pisos altos cunha

ampla galería acristalada de doce módulos de ventá de guillotina, nos que os dous extremos son un pouco máis anchos que os dez centrais. A decoración ou o xogo decorativo está practicamente ausente en todos eles, limitándose aos longueiros verticais de división entre bastidores que se decoran a xeito de columnas cun capitel xónico cunha follá vexetal e unha pequena base: enriba deles e á altura dos forxados, unha serie de molduras horizontais serven de franxa de transición en cada unha das plantas coa galería superior.

Na planta baixa da fachada posterior á Mariña dúas portas centrais de 1,40 metros de ancho rematadas en arco de medio punto e dúas laterais de 2,20 metros, cun arco carpanel é toda a decoración, limitándose a utilizar no zócalo, nas xambas e no arco, a pedra de cantería que só nas claves dos arcos presentan unha dovela destacada que entra en contacto coa faixa sobre a que se dispón a repisa de cantería da galería do primeiro piso.

O edificio ten un total de cinco vivendas dunha superficie aproximada aos 240,00 m2 construídos, o que nos dá unha idea das amplas dimensións que alcanzaba a vivenda burguesa en A Coruña do século XIX.

DENOMINACION: Edificio de vivendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 15

ARQUITECTO : Redacción proxecto: Faustino Domínguez y

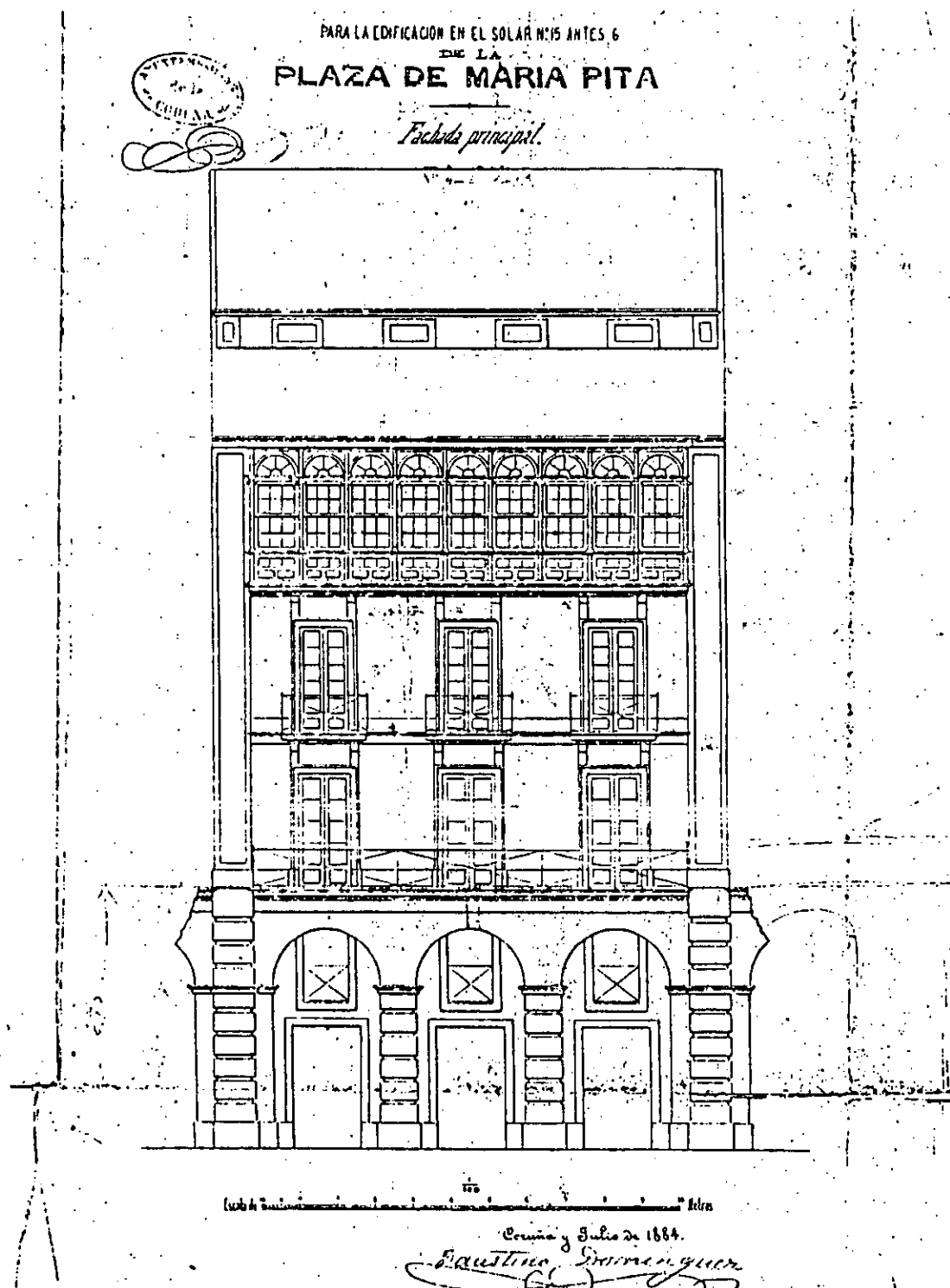
Dominguez

Dirección de Obra: Juan de Ciórraga

EPOCA : Proxecto: Xullo de 1884

Juan Montero Telling, que nos Libros de Actas do Concello é citado como Deputado a Cortes no ano 1869, é o propietario do solar número 7, hoxe María Pita 15, que solicita licencia para a construción da cimentación, así como permiso para utilizar a pedra e area, propiedade do Municipio que se encontra depositada no Campo do Derribo, procedente das excavacións e desmontes nel practicados, solicitudes que son concedidas na sesión de 20 de Xuño de 1884 coa obriga expresa "... de dar principio á construción do citado edificio que proxecta tan axiña como estea executada a expresada cimentación e de continuar a obra sen interrupción ata a súa completa

terminación para o que deben presentar previa e oportunamente, os correspondentes planos para o seu exame....".

Os planos asinados por Faustino Domínguez y Domínguez en data de Xuño de 1884, presentáronse coa corres-

pondente solicitude no mes de Febreiro de 1885, concedéndoselle a licencia na sesión de 2 de Marzo, ao estar conforme "... ás prescripcións das Ordenanzas Municipais (...) e ás condicións que o Arquitecto Municipal determina (...) eximíndoo do pago dos dereitos de construción e licencia, segundo o acordado pola Xunta Municipal en 26 de Maio de 1876...".

Antes do inicio das obras en Setembro de 1885, o propietario do solar dirixese ao Alcalde solicitando que "... se sirvan concederlle permiso para colocar miradoiros ao menos nas dúas luces laterais do piso segundo da fachada principal...", para o que se aduce que "... ademais do grave inconveniente dunha fachada obrigada, na que abonda a sillería, polo que o custe da edificación se eleva a unha cifra esaxerada, outro máis grave aínda que consiste na imposibilidade de construír miradoiros ou peches de cristais nos pisos principais e segundos da fachada que dan á Praza, o que leva consigo que as habitacións correspondentes que dan ao Norte sexan sumamente

frias, pola falta de protección que os peches de cristais lles poderían prestar. V.S. comprenderá desde logo que a abundancia tal vez esaxerada destas galerías nesta Cidade non é debida ao capricho dos propietarios nin dos Arquitectos, senón esixida polas condicións do noso clima e non cre o que suscribe que unha cuestión puramente de estética sexa suficiente para desdeñar todas as poderosas razóns que favorecen a colocación dos xa mencionados peches de cristais, especialmente nas casas nas que a orientación máis o esixe...".

O interés da solicitude é evidente, non só polos argumentos que utiliza a prol das galerías e miradoiros, de carácter fundamentalmente climático e na mesma liña dos plantexados dez anos antes, en 1875, polo propietario do solar número 5 (hoxe 17) ao referirse "... á circunstancia da situación que ocupará a fachada principal deste edificio sumamente combatida polos ventos do Norte...", senón que nesta solicitude hai implícita unha resposta ao informe que en 1875 redactara Faustino Do-

mínguez y Domínguez que argumentaba razóns estéticas para afirmar que "... as fachadas perden a súa beleza e os viaxeiros vense sorprendidos desagradablemente por esa profusión de galerías e miradoiros que non deixan percibir a forma nin as proporcións da construción e que son antiestéticos cando ocupan toda a latitude da fachada..." (Informe de Faustino Domínguez y Domínguez, 3 de Maio de 1875).

A afirmación expresada na solicitude de Juan Montero Telling, de que as razóns estéticas non son suficientes para desdeñar a colocación dos miradoiros, encontra eco na opinión do Arquitecto Municipal, Juan de Ciórraga, quen no seu informe fai constar, que en diferentes ocasións manifestou a súa "... opinión conforme co establecemento de miradoiros nas fachadas principais das casas da Praza de María Pita polas razóns mesmas que moi acertadamente apunta o recorrente...", opinión, que, polo tanto, contrasta coa de Faustino Domínguez y Domínguez.

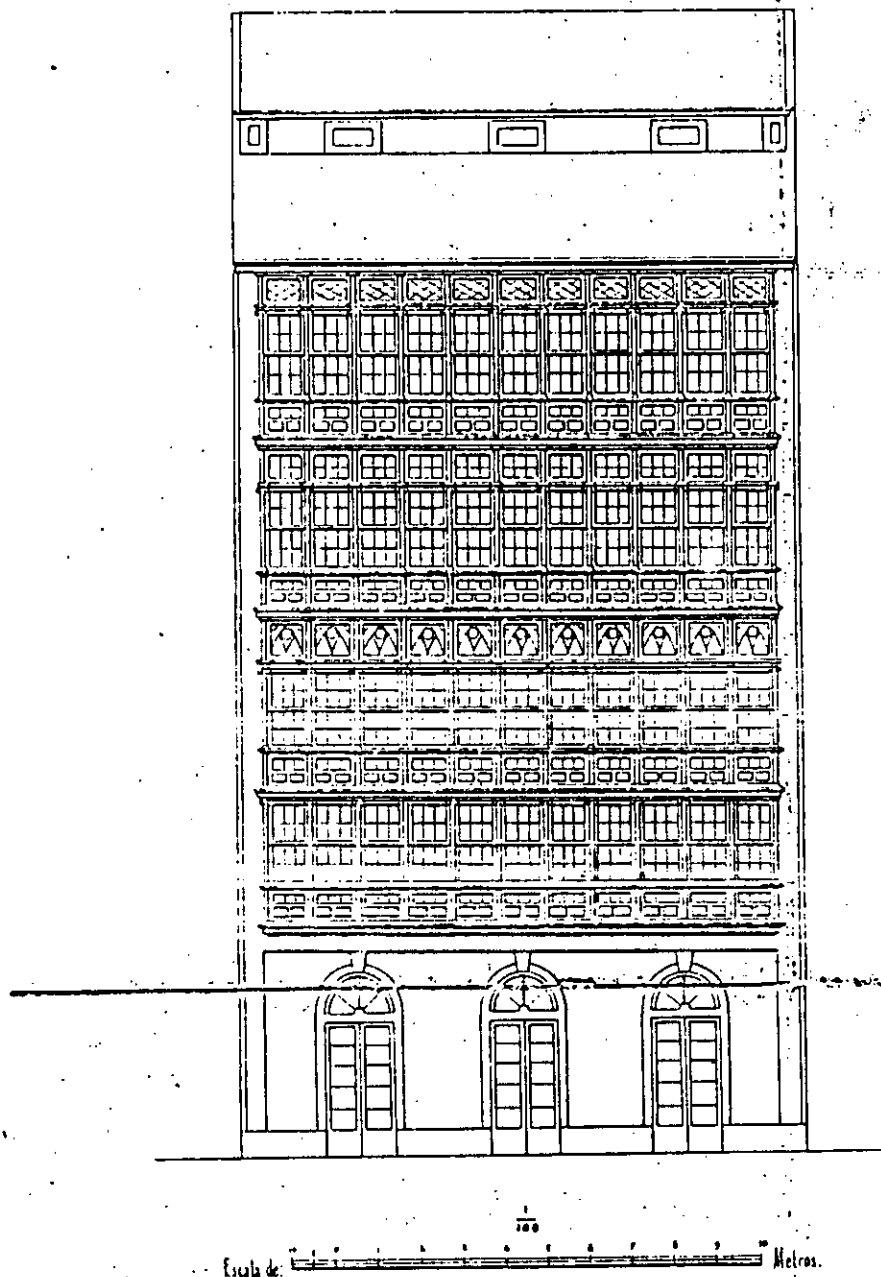
Neste caso concreto o Concello, que non se opón á construción dos miradoiros, imporá como condición previa á súa execución "... que tódolos demais donos dos edificios construídos naquela Praza contraían previamente o compromiso solemne de colocar tamén (...) eses mesmos miradoiros que haberán de ser exactamente iguais aos existentes no propio corpo da fachada da expresada casa..." (refírese ao solar número 5 (hoxe 17) que aínda hoxe é a única que dispón de miradoiros.

Dado que varios propietarios non aceptan a proposta de colocación de miradoiros, o Concello desestimar á solicitude presentada en 6 de Novembro de 1885.

Inicialmente a obra constaba de planta baixa, entresolo, tres pisos altos e bufardón corrido, sendo ampliada posteriormente pola parte da Mariña, ao converter a bufarda inicial nun piso.

PLAZA DE MARIA PITA

Facade posterior

Cornú y, Julio de 1884.

Proyecto de Domingo

É o único edificio no que, mantendo o ancho tipo de parcela inicial 12,45 metros, resólvese a planta baixa á Mariña con tres ocos: un central máis ancho de 2,20 metros de van con arco carpanel separado por dous grosos

machóns de 2,05 metros; e dous ocos laterias máis estreitos de 1,25 metros rematados en arco de medio punto. A pedra de cantería no zócalo, xambas e arcos destaca sobre o encalado dos machóns de mampostería, limitándose a ornamentación ao resalte da pedra clave do arco que serve de contacto coa base da repisa de voo da entreplanta, a partir da que se ergue a todo o ancho da galería corrida que cobre a totalidade da fachada ata o beirado do tellado.

Esta galería, á que abren catro ocos por planta a xeito de porta-ventás desde as habitacións interiores das vivendas, divídese en cada planta en 13 módulos de ventás de guillotina, 9 centrais máis anchos e 2 en cada extremo máis estreitos. O bastidor fixo superior serve de elemento que absorbe as diferencias de altura das diversas plantas.

A escasa decoración do proxecto inicial situábase nos longueiros verticais de separación entre bastidores, dispóndose na parte inferior do antepeito a xeito de a-

dorno vexetal e na parte intermedia un pequeno capitel e unha basa en forma de columna.

A colocación das persianas exteriores de madeira nas plantas superiores provocou a súa eliminación.

En 12 de xaneiro de 1928 e segundo proxecto redactado por Leoncio Bescansa, concedeuse licencia para reformar o último piso construíndo unha terraza no frente da Praza de María Pita e un 5º piso con terraza pola parte da Avenida de Montoto.

É o último edificio construído no lado sur da Praza durante o século XIX, e haberá que esperar vintecinco anos ata ver iniciados outros solares vacantes nesa zona

DENOMINACION: Edificio de vivendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 22

ARQUITECTO : Proxecto e dirección de obra: Juan de

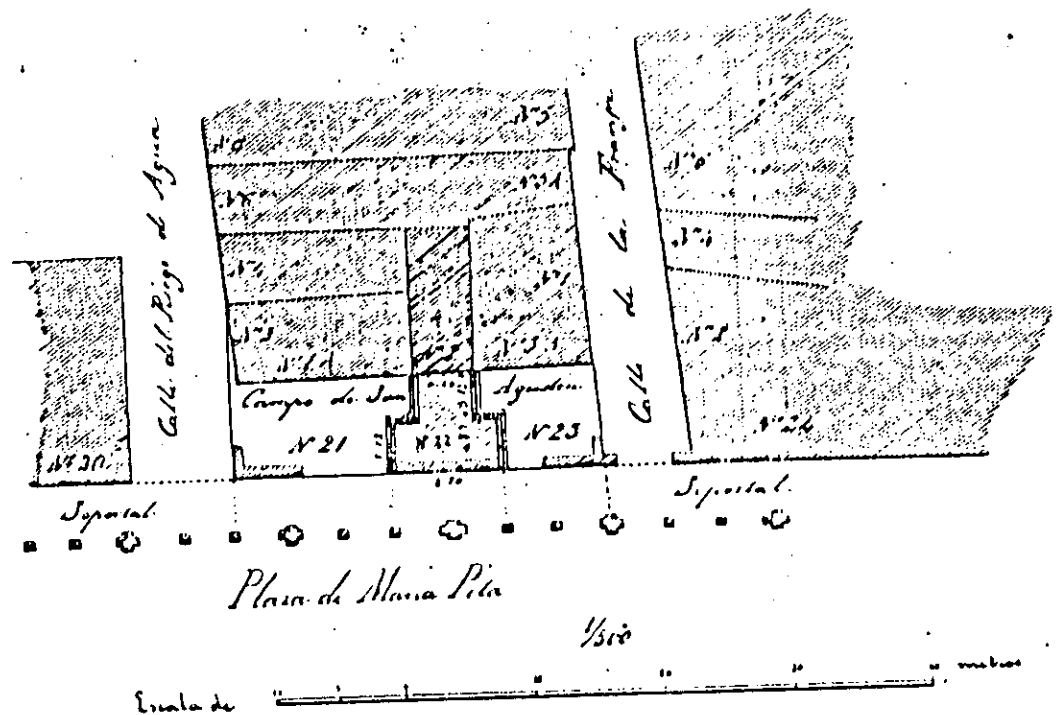
Ciórraga

EPOCA : Proxecto: decembro de 1884

As casas números 1, 2 e 3 do Campo de San Agustín segundo o proxecto da Praza deberían adiantarse ata o aliñamento oficial, no que a planta baixa viña definida pola liña interior dos soportais ocupando así todo o fronte de 27,50 metros de longo por 7,50 metros de profundidade.

As casas tiñan frentes diferentes ao Campo de San Agustín e así, mentres a número 1 que facía esquina á Rúa do Rego de Auga alcanzaba os 13,00 metros, e a número 3 esquina á Rúa da Franxa tiña 9,00 metros, a número 2, que era un edificio entre medianeiras dos dous anteriores, só tiña 4,20 metros de fachada ao Campo de San Agustín.

del solar de la casa n.º 2 del Campo de San Agustín
 con expresión del terreno ganado en su avance a la línea
 de la
Plaza de María Pita.

Coruña 29 de Diciembre de 1884

El Alguacil municipal

[Signature]

Un avance das fachadas prolongando as liñas dos medianís imposibilita a reconstrucción da casa número 2, xa que ao seu reducido frente se engade o feito de que un dos pilastróns de 2,20 metros de ancho en planta baixa se situaba no medio da fachada, polo que "... non lle quedaría máis que media luz a cada lado...".

De aí que cando, en decembro de 1883, o propietario da casa número 2 do Campo de San Agustín solicita que se

lle sinalen liñas e demarque o terreo que debe avanzar para reedificar a nova casa co fronte adaptado á liña da proxectada Praza de María Pita, o arquitecto provincial Faustino Domínguez, elabora un informe con data 28 de xaneiro de 1884 no que expresa que: "... O Proxecto da nova Praza do Campo do Derribo estudiouse no suposto de ser simultánea a edificación en tódolos solares que a compoñen, moi particularmente os do lado Oeste ou do Campo de San Agustín pola relación íntima coas construcións existentes no devandito lado. De aí as dificultades que a cada momento se presentan polo sistema adoptado de edificacións parciais e ailladas que demandan obras provisionais e sacrificios para os propietarios e para o Concello.

Máis xa que outra cousa non pode ser e tomando os feitos como se presentan no caso actual, poden adoptarse dúas solucións para resolver o problema plantexado pola pretensión do dono da casa número 2 do Campo de San Agustín: E o 1º é tal vez o máis eficaz ao expropiar as

casas números 1, 2 e 3 do expresado Campo a enaxenar despois o terreo resultante dentro dos aliñamentos da Praza de María Pita e Rúas da Franxa e do Rego de Auga dividíndoo en dous solares; e redúcese o 2º a concretar cos propietarios das tres expresadas casas o medio de que o propietario da número 2 poida reedificar esta casa adiantándoa á liña da nova Praza e ocupando de fronte dous arcos ou luces..."

A opinión do arquitecto municipal Juan de Ciórraga móstrase "... nun todo conforme co informado polo seu digno compañeiro e autor do Proxecto da Praza do Derribo (...) inclinándose como el pola expropiación completa das casas números 1, 2 e 3 do mencionado Campo de San Agustín..."

Será a Comisión de Policía a que plantexe a imposibilidade de abordar por parte do Concello a expropiación forzosa dos edificios debido á notoria escasez de recursos para abonar a indemnización do valor dos mesmos así como a imposibilidade de que os donos das tres casas

se poñan de acordo para levar adiante simultaneamente a construción das súas respectivas casas para a distribución dos arcos que han de formar a Praza de María Pita, polo que propón que se lle consinta ao propietario da casa número 2 a construción dos dous arcos ao fronte da mesma, o que permitiría que quedase espacio suficiente para tres arcos na número 1, e para outros dous arcos na número 3, proposta ésta que é aprobada pola Corporación Municipal na sesión de 10 de Novembro de 1884, polo que o Concello cede un terreo de 8,70 metros de fronte á Praza que alcanzaba unha superficie en planta baixa de 54,63 m², á que habería que engadir nos pisos altos a parte ocupada polos pórticos (38,00 m²).

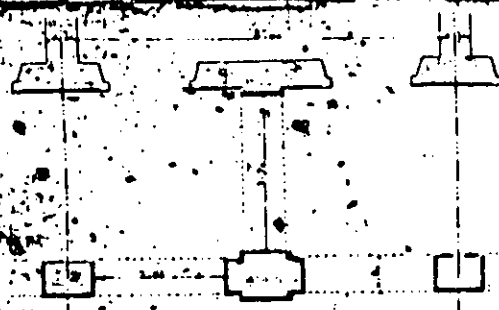
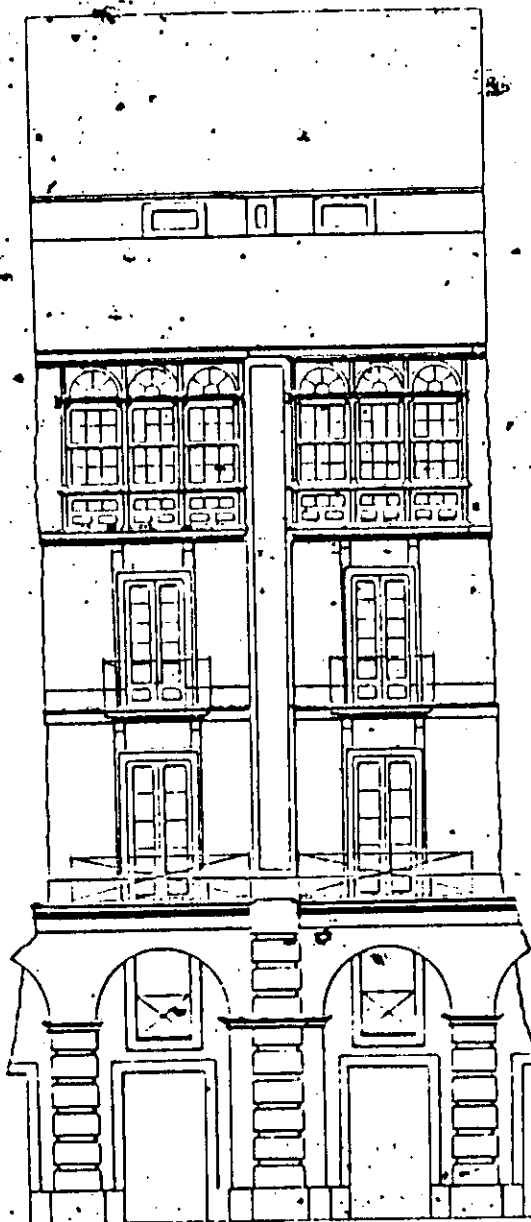
Cando o propietario do solar presenta os planos do proxecto redactados por Juan de Ciórraga en decembro de 1884, solicitando a licencia de obra, será o propio Juan de Ciórraga como arquitecto municipal quen realiza o informe do expediente advertindo de que "... proxectada a Praza de María Pita para a construción simultanea dos

PLANO DE FACHADA

para la casa n.º 2 del Campo de Santiago ó sea n.º 22 de la
PLAZA DE MARIA PITA.

Fachada principal.

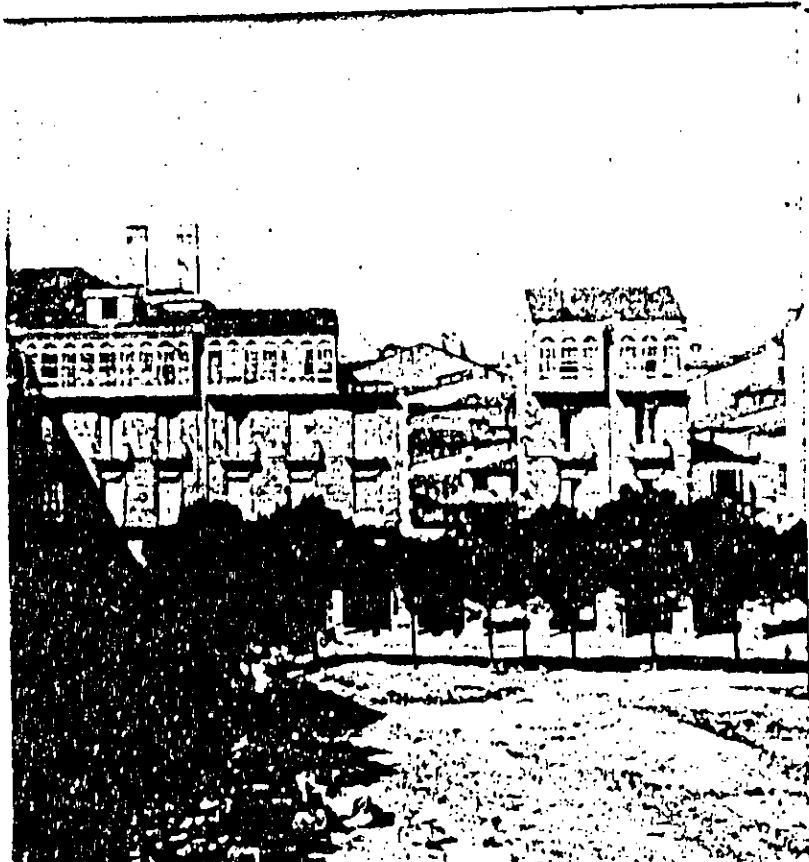
Escala de: 1:100 Metros.

Carmona y Díez de la Peña.

[Handwritten signature]

soportais en toda a sua extensão, ou cando menos por
grupos de tres arcos comprendidos entre os pilastróns ou
cepas é de todo punto imprescindible (...) se proceda

inmediatamente á construcción dos soportais que median entre a casa do exponente (número 22) e as dos señores Fernández Andrade (número 20) e Rodríguez (número 24), tanto para a debida unión de todos eles e bon servicio do público como para a meirande solidez e estabilidade da construcción que se pretende executar...", recomendación que quedaría pendente de estudio en tanto a licencia é concedida na sesión de 19 de xaneiro de 1885.

Sería a propia construcción do edificio e as reiteradas solicitudes do promotor "... para que se cons-

trúan inmediatamente as arcadas por perigo de abatimento da súa casa..." as que obrigarán á Corporación Municipal a impulsar a redacción do "... proxecto de construción dos soportais números 21 e 23 da Praza de María Pita correspondente ás casas números 1 e 3 do Campo de San Agustín...", redactado por Juan de Ciórraga en setembro de 1885, proxecto este que, dado o precio que alcanzaba, tivo que ser reformado en xaneiro de 1886 limitándose ao "... cerramento do fronte e muro interior dos soportais...".

O seu exame permítenos coñecer os materiais e os precios, ao realizarse por Juan de Ciórraga un minucioso presupostó, con condicións e relación do tipo de material a usar, que son fundamentalmente "... sillería dos Chans..." en pezas de 30 cm. de espesor na soleira dos pórticos, e "... sillería de Parga..." nos pilastróns, pilares, arcos e tímpanos e faixa de coroación dos arcos

Esta obra foi adxudicada definitivamente por subasta pública na sesión do 1 de febreiro de 1886 en

9.550 pesetas a don Manuel Bardiñas Varela, sendo recibidas provisionalmente as obras en 21 de xuño do mesmo ano cunha liquidación de 9.193,28 pesetas.

DENOMINACION: Edificio de viviendas "Casa Rey"

LOCALIZACION: Praza de María Pita 12

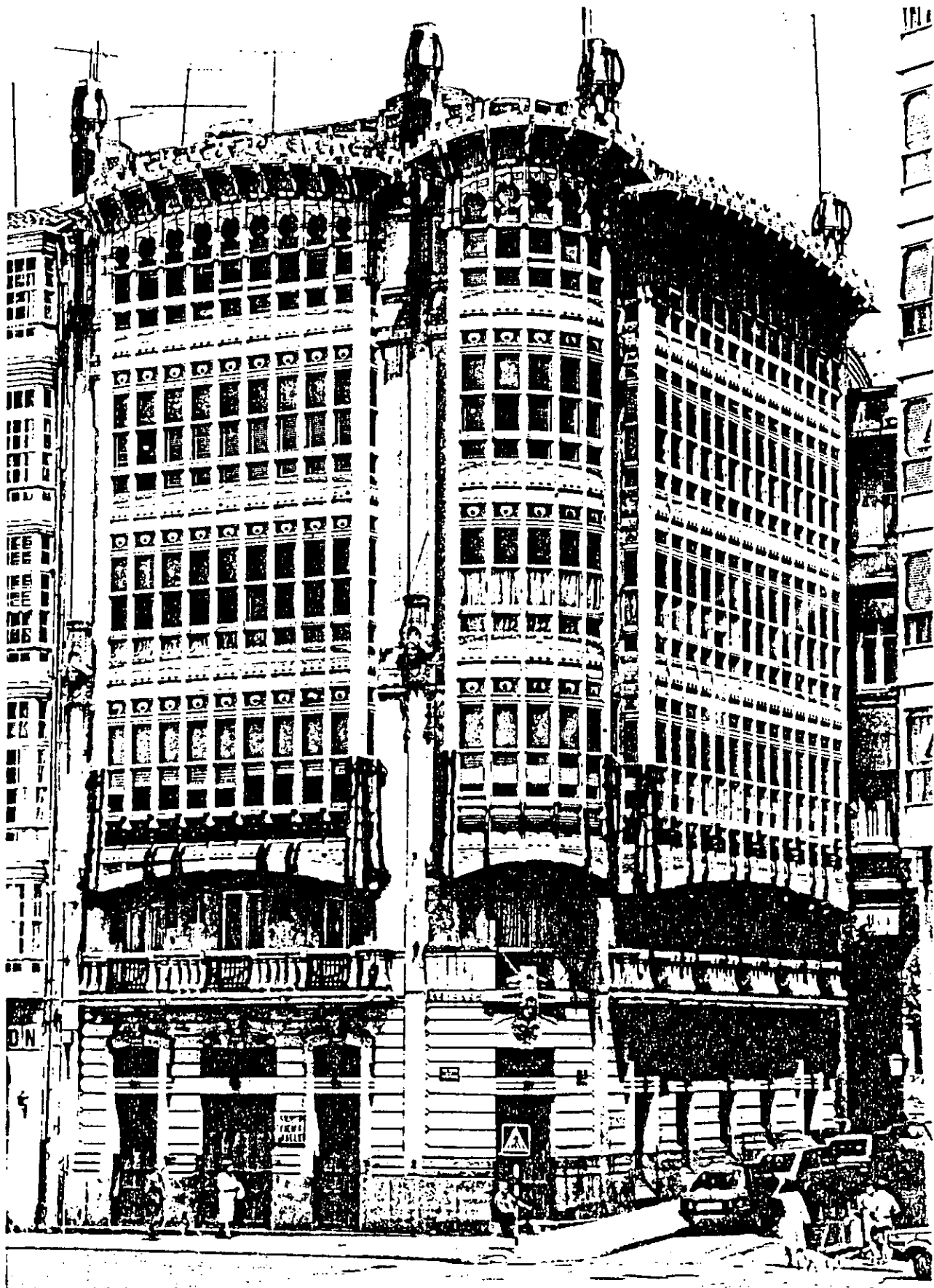
ARQUITECTO : Proxecto: Julio Galán Carbajal

Dirección de Obra: Pedro Mariño

EPOCA : Proxecto: Marzo de 1911

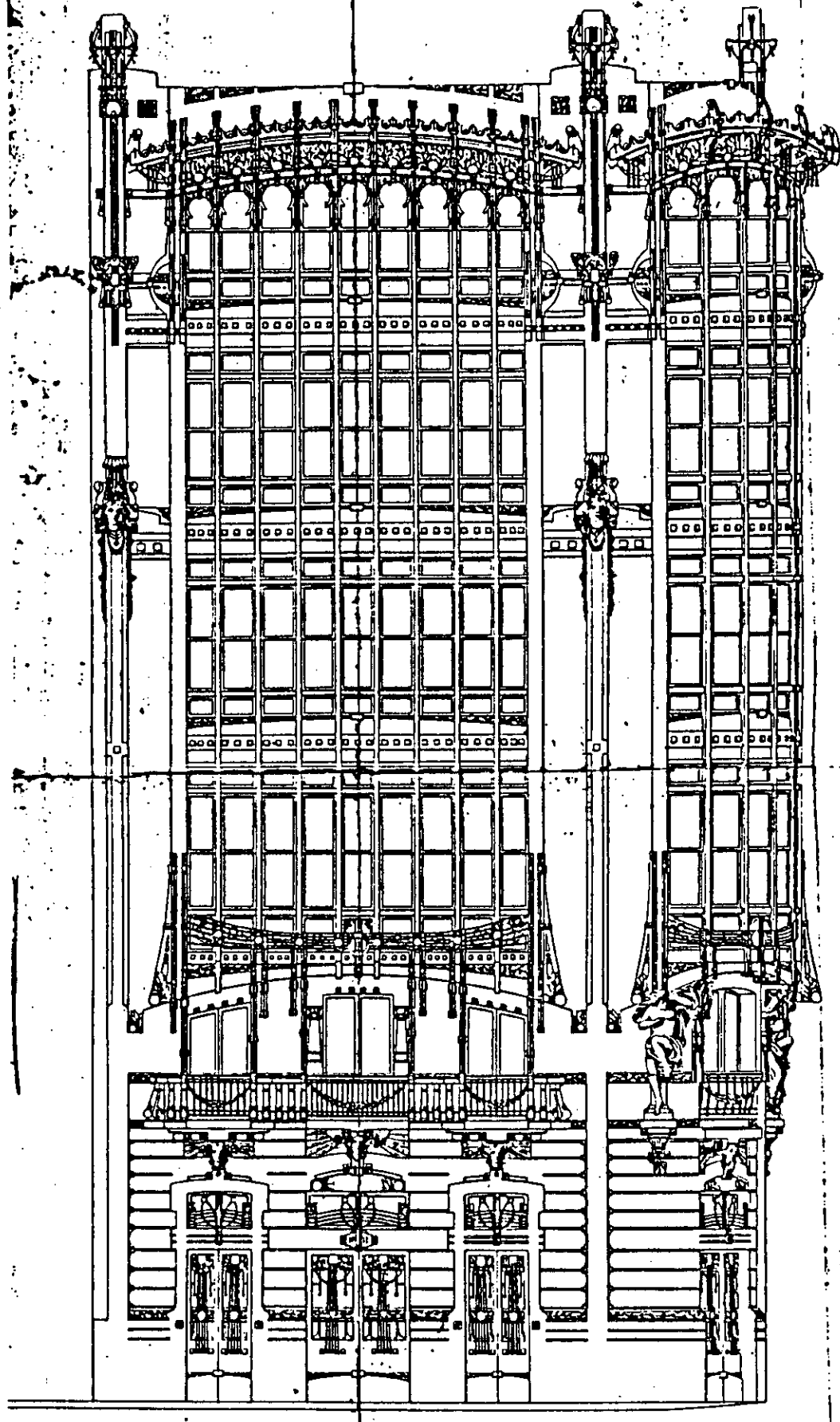
A "Casa Rey" obra maxistral do modernismo en Galicia, é o derradeiro edificio construído no conxunto da Mariña, no que se utilizan as tradicionais galerías de madeira e vidro como elemento base da formalización da súa fachada posterior.

Unha galería que, curiosamente non descende ata a entreplanta como fora norma xeral en todas as edificacións deste fronte desde Porta Real ao Cantón Grande en virtude daquel acordo municipal de 24 de marzo de 1873, polo que se permitía "... a colocación de galerías nos primeiros pisos das fachadas posteriores que miran ao Camiño da Mariña...".

A valoración da esquina tratada como unha auténtica
fachada que serve de elemento de transición, ou charnela
entre os dous frentes da Mariña e de María Barbeito na

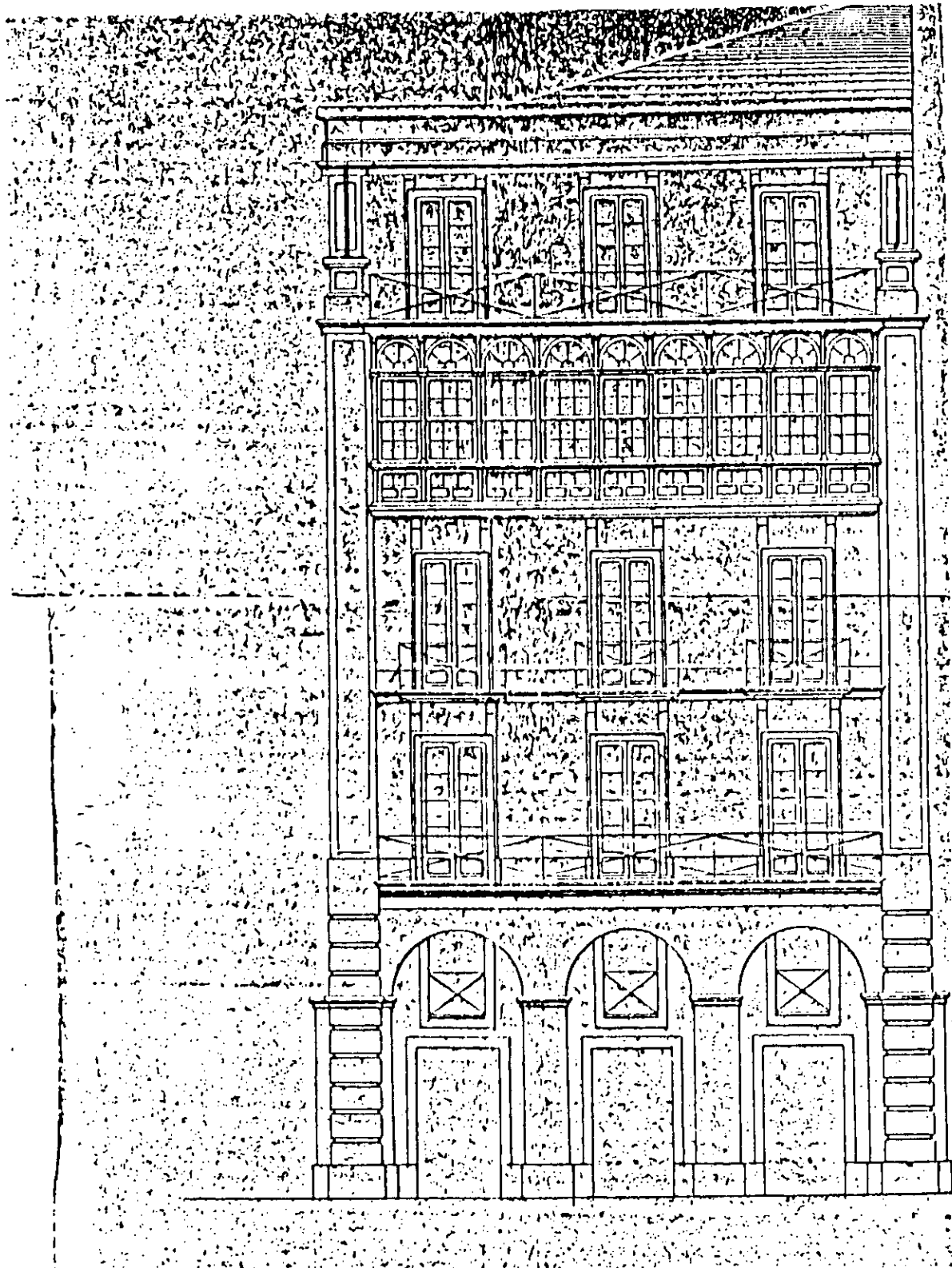
liña iniciada por Faustino Domínguez en 1884 nas casas da Rúa do Rego de Auga, 3-5/Fama e na mazá da Praza de Lugo/Feijoo/Picavia, hai que engadir a consideración que estes frentes como auténticas fachadas principais, modificando neste caso tamén a actitude que desde 1868, cando o Teatro Principal fora construído, se deixaba entrever nas construcións precedentes: As fachadas da Casa Rey que forman o ángulo da Mariña - María Barbeito, polo seu tratamento, pola súa composición, pola diversidade de materiais que utilizan (ferro, cerámica, madeira, vidro, moldeados de cemento), pola riqueza e variedade de elementos compositivos que a conforman alcanzan unha nova dimensión: son auténticas fachadas principais que establecen unha relación máis rica, máis forte e máis intensa do edificio en sí con este espacio, que a que o relaciona co espacio interior da Praza sometido ao rigor e á disciplina da Normativa Oficial.

Na Casa Rey, exprésase con claridade unha actitude
consciente que nos desvela o profundo cambio producido

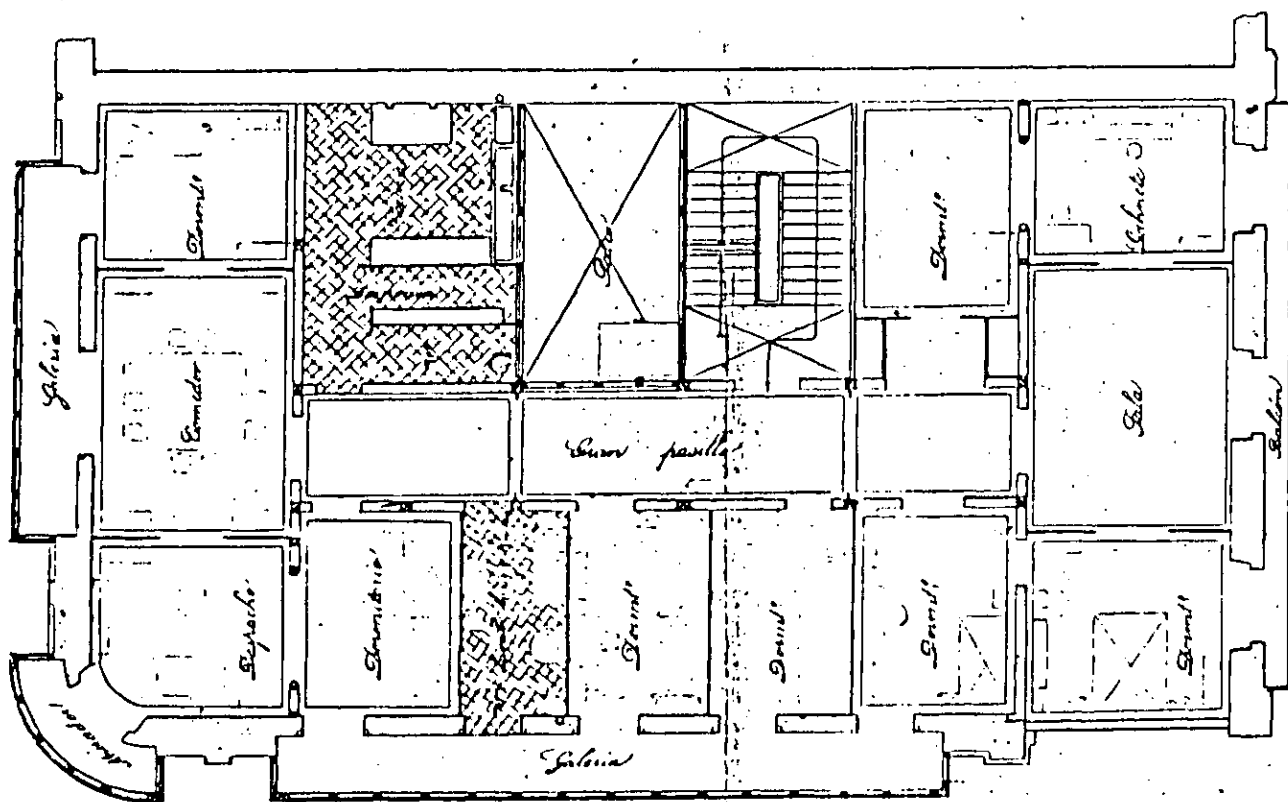
nesta zona da estrutura urbana do vello arrabalde mari-
ñeiro da Pescadería desde a época en que fora proxectada
a Praza: o Camiño da Mariña xa non é aquel espacio resi-
dual que "... por falta de desaugue conveniente se en-
contra convertido nun pantano na estación das choivas, e
no verán nun foco de infección polos despoños de peixes
nel amontoados..." (informe de Juan de Cíórraga do 15 de
xuño de 1875). As medidas adoptadas pola burguesía cara
a ubicar neste frente da Cidade a súa área de residencia
veríanse complementadas polos sucesivos recheos, a cons-
trucción da Dársena e a súa urbanización posterior como
área de lecer.

O edificio constaba inicialmente de planta baixa,
entreplanta e pisos altos e abufardados, cunha vivenda
por planta, se ben en abril de 1912, solicita converter
o tellado do último piso en azotea, xa que "... está á
vista inmediatamente canto afean ao ornamento da mesma e
ao da Praza en xeral as sucias, arcaicas e antiestéticas
cubertas de tella árabe abarquillada que desde calquera

lugar da Praza se contemplan e especialmente a parte de cuberta ou telladiño comprendida entre as ventaniñas do ático e a cornixa da galería dos pisos terceiros...". De aí que solicita a substitución dos "... mesquiños e feos telladiños por azoteas coroadas por un balconciño ou re-

mate seguindo un análogo criterio ao empregado nas cubertas de diversas construccions modernas da nosa Capital...", o que é concedido na sesión de 8 de maio de 1912 basándose nun proxecto modificado do ático, asinado por Antonio López Hernández.

La Coruña 30 Marzo 1911.
El Arquitecto
Julio Latorre

As vivendas, unha por planta, alcanzan os 270,00

m2 construídos nas plantas altas e 210,00 m2 no entresolo e no ático, e nelas a preocupación por unha correcta iluminación e ventilación convértese nun criterio funda-

mental do proxecto, e con este fin dispónse un patio central de 18,00 m² ao que dan a escaleira e a zona de servizo (cociña, despensa e aseo), ubicándose o resto de habitacións (sala, comedor, 7 dormitorios, gabinete, e baño) dando ás tres fachadas, ben a través de balcóns, de galerías ou miradoiros.

Con este edificio remátase, coa salvidade do solar nº 16, o fronte iniciado no ano 1865 coa construción da casa sita nos solares 1 e 2 antigos do primitivo proxecto da Praza do Derribo, un fronte de fachada no que se utilizou durante 45 anos a galería de madeira e vidro como técnica constructiva para dotar do aillamento preciso aos cuartos habitables: unha galería que rexeitada inicialmente do espazo da Praza (lembramos as críticas opinións sobre este tema habidas durante estes anos), buscou e atopou un protagonismo único e exclusivo no fronte da Mariña o cal, exento de toda norma, estaba inicialmente destinado a ser a fachada traseira dunha "Gran Praza Monumental".

DENOMINACION: Edificio de Vivendas.

LOCALIZACION: Praza de María Pita 16

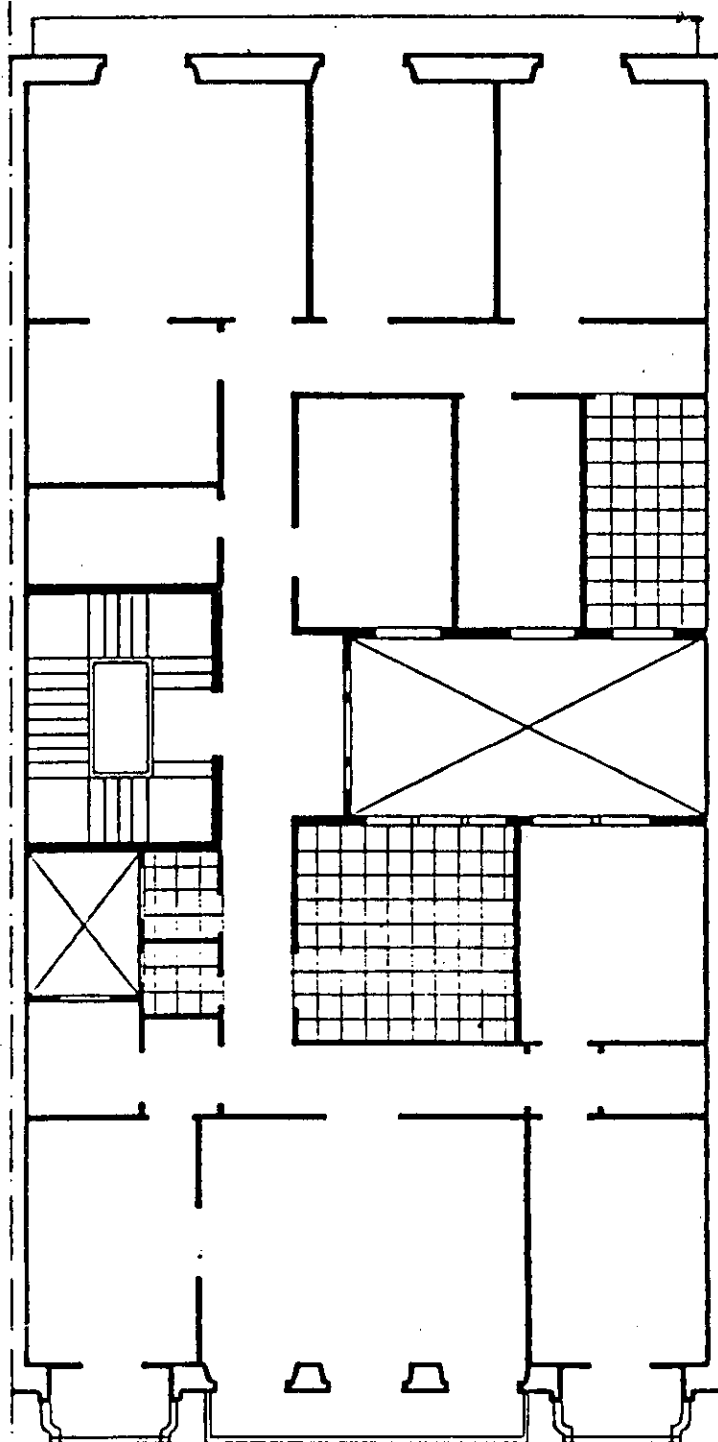
ARQUITECTO : Leoncio Bescansa

EPOCA : Proxecto: 1926

O presente edificio é o derradeiro dos construídos no fronte Sur con fachada á Avenida de Montoto, pechando así este lado da Praza desde a Rúa da Fama ata a Porta Real.

No ano 1884 tramítase o primeiro expediente de obra referido á solicitude de licencia para realizar a cimentación, a requerimento de entón propietario do mesmo D. Severino Bastón, permiso que é concedido na sesión do 20 de Xuño de 1884.

Ata o ano 1926, xa non hai máis novas sobre este solar, ano este, no que polo constructor D. Balbino Iturrriaga Aristegui, en nome do propietario D. Andrés García Taboada solicítase licencia para construír un edificio segundo o proxecto redactado polo Arquitecto Leoncio

Bescansa: Un edificio de planta baixa destinados a vivienda. Dispón de dous patios interiores descubertos "... un de reducidas dimensións co único obxecto de dar ventilación a retretes, e outro maior que con obxecto de dar a maior cantidade de luz e ventilación ás dependencias que a reciben del, as súas dimensións son maio-

res no 2º e 3º piso que no principal e neste maiores que no entresolo...".

A fachada de María Pita axustaríase segundo a memoria do proxecto aos planos da Praza "... variando unicamente a fachada interior dos soportais co obxecto de poder establecer no baixo algún comercio de luxo, o cal, sen variar o aspecto que se pretende dar a esta vía pública, daríalle máis vida e animación...". "... A fachada da Mariña será toda ela de formigón armado, o mesmo que os pisos da casa, con dous miradoiros laterais e ocos entre eles antepeitados todos eles, excepto os do piso principal que levarán un balcón en voadizo...".

Na sesión de 17 de Xuño de 1926 concédese a correspondente licencia de edificación.

A modificación dos ocos da planta baixa e do entresolo, a ausencia de almofadado diferente do "... adoptado por acordo firme, en ocasión da construción do Sr. Rey que modifica e unifica a terminación das casas da Praza...", esixirá que polo propietario se tramiten

dous novos expedientes:

- O primeiro, en decembro de 1926, no que se solicita licencia para aumentar o 5º piso "... suxeitándose ao estilo da Praza marcado pola casa do Sr Luis Rey...", para o que se presentan planos do propio Leoncio Besansa, dun ático cunha vivenda de 200,00 m2 de superficie e unha terraza sobre a Praza, dando "... cumprimento ao acordo na sesión de 8 de Maio de 1912, impondo como obrigatorio para as novas construccions da mencionada Praza as modificacións establecidas na edificación nº 12, propiedade de D. Luis Rey..." (informe do arquitecto municipal). Na Comisión Municipal Permanente de 27 de xaneiro de 1927, concederase a licencia solicitada.
- O segundo expediente iníciase en xuño de 1927, e consiste na "... construcción dun revestimento de mármores naturais de diversas cores na fachada interior dos pórticos da Praza de María Pita, substituindo ao antiestético e pobre (...) que teñen nas súas plantas

baixas as construcións restantes...", para o que se pide a licencia esperando "... que a Corporación accederá a esta modificación que se solicita seguindo as correntes progresistas doutros Concellos como os de Barcelona, Vitoria e Salamanca que nas súas Prazas Monumentais, permitiron a apertura de grandes escaparates nas fachadas interiores dos pórticos..." (Memoria do Proxecto. Leoncio Bescansa, xuño de 1927).

A licencia é concedida na sesión de 6 de agosto de 1927, coa observación de que "... a expresada modificación sente precedente servindo polo tanto de norma para os demais inmobles da Praza...".

- O derradeiro expediente, virá motivado polo informe do arquitecto municipal, no intre de procederse á comprobación do fin de obra en novembro de 1927, "... ademais das obras autorizadas (...) construíuse unha vivenda para o porteiro no espacio entrecubertas polo fronte da Praza...", polo que se procederá á apertura dun expediente que, iniciado en marzo de 1929

para que se procedese á supresión da parte edificada oposta á Normativa da Praza, non rematará ata o 13 de xaneiro de 1932, sesión na que se concede a licencia para a vivenda do porteiro na 6ª planta baixo cuberta "... tendo en conta que a falta data de 1927, e polo tanto debeu xa entón aplicarse o artigo sen tardanzas..."

Foi así como neste edificio se alcanzou o máximo de aproveitamento de toda a Praza, ao engadirse ao ático un sobreático adicado a vivenda do porteiro.

No que se refire á fachada á Praza de María Pita, a obra, como vimos nos diversos expedientes, incorpora dúas novidades fundamentais:

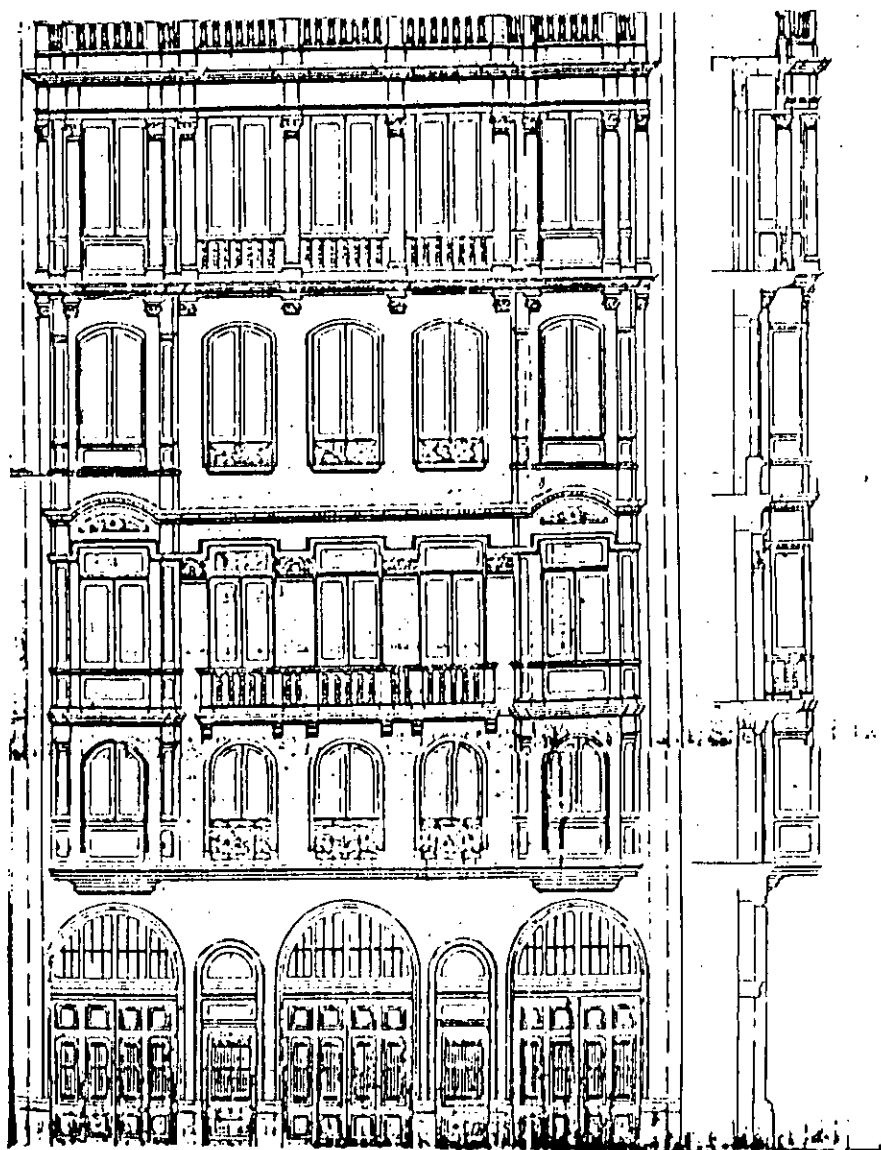
- En primeiro lugar, o inicio da liberdade de decoración das plantas baixas, realizadas neste caso a partir de elementos eclécticos (pilastras e columnas de base cadrada rematadas en capiteis corintios sobre os que se sitúan, á altura do forxado da entreplanta na que se colocan nos vans entre as ventás, grandes pal-

metas con óvalos centrais). O oco central da planta baixa amplíase e divídese en tres partes (máis estreitas as laterais e máis ancha a central) coa introducción de dúas pequenas columnas. Unha lamentable "decoración" na zona esquerda da planta baixa realizada nos últimos anos reflexa o grado de degradación estética.

- En segundo lugar, a habilitación dunha vivenda no que correspondería á 6ª planta do edificio no aproveitamento baixo cuberta, que marca o punto álxido de indisciplina urbanística, se ben non foi repetido nas sucesivas construcións.

A fachada posterior á Avenida de Montoto, reflexa o gran cambio producido durante a década dos anos vinte na arquitectura coruñesa: xa non son tempos de galerías acristaladas, e as novas tecnoloxías de formigón armado incorporadas anos antes da man de arquitectos modernistas (Ricardo Boan, Galán, López Hernández), vai invadindo lentamente a paisaxe urbana. O Kiosco Alfonso (1912)

a Casa Molina (1915), o Banco Pastor (1922), móstrannos

non só a vontade dos novos arquitectos González Villar, Rodríguez Losada, Tenreiro-Estellés e o propio Bescansa, senón tamén a evolución do propio sector da construción cara métodos constructivos que posibilitan a utilización de recursos formais máis diversos e, sobre

todo, máis económicos.

A tecnoloxía do formigón armado, da que Leoncio Bes-
cansa sería un dos grandes animadores, substituía aos
grosos muros de carga de mampostería de 60 cm. de espe-
sor. Os muros testeiros das fachadas quedaban reducidos
a esbeltos pilares, e o espacio que conformaba a galería
incorporábase plenamente ás habitacións, desaparecendo
con el un xeito de construír as fachadas e un xeito de
acadar un aillamento térmico nos cuartos habitables.

O cemento, perfectamente moldeable, permitía aos ar-
quitectos experimentar múltiples formas nas que a execu-
ción en pedra ou madeira sería economicamente costosa:
columnas rematadas en capiteis con cabezas infantís, ba-
laustras, ménsulas rematadas en cabezas de león ou en
formas vexetais, pilastras con grandes follas a xeito de
capitel, arcos de medio punto, adintelados, rebaixados..
en fin, todo un repertorio de elementos de composición
que, sendo herdeiros da tradición clásica da arquitectu-
ra, adoptan novas formas tan complexas como dispares an-

te as posibilidades abertas polo uso das novas tecnoloxías.

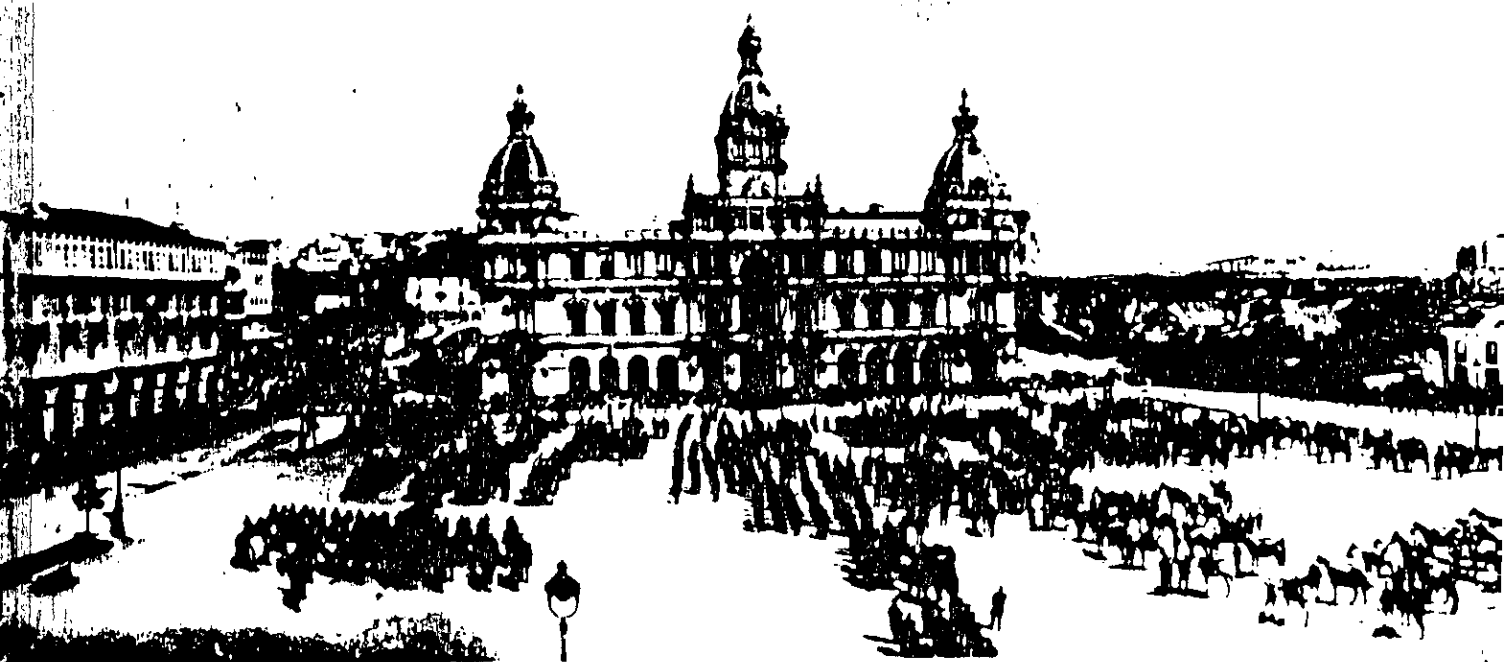
As galerías acristaladas, único protagonista deste frente da cidade desde mediados do século XIX, eran substituídos por balcóns, terrazas, ventás antepeitadas, loxias que dotaban ao conxunto da fachada dunha carga ecléctica que tiña na variedade do deseño dos ocos, todos diferentes, unha das súas características fundamentais.

Só nos volumes laterais, sobresaíntes do plano de fachada, hai unha cita enormemente expresiva á arquitectura da galería: uns fráxiles miradoiros de vidro e madeira pintados de branco e practicamente ocultos pola potente estrutura de formigón armado das columnas, pilastras e arcos e que aparecen ante o espectador como encerrados, apreixoados, e como único punto de referencia a unha maneira de facer arquitectura que atopará nos Arquitectos dos anos vinte o derradeiro intento de reinterpretación.

A ÚLTIMA FASE DE EDIFICACION: 1927 - 1958

A última fase de construción dos edificios nos solares baleiros da Praza de María Pita iniciouse na década dos anos trinta e prolongouse durante trinta anos ata 1958, levantándose un total de 48 casas con máis de trescentas vivendas.

Desde 1860 a 1927 tiñáanse construído un total de

trece edificacións privadas, ademais da Casa Consistorial:

- O lado Sur da Praza, con 10 edificios, estaba totalmente pechado entre a Rúa da Fama e a Avenida de Porta Real, restando por construír un único solar, o antigo número 11, que formaba a esquina suleste da Praza, dando fronte nas fachadas laterais ás dúas vías de penetración desde a Cidade Vella: a Avenida de Porta Real e a Avenida dos Anxos.
- No lado leste da Praza, que contaba no proxecto inicial con nove solares, só un edificio estaba totalmente rematado: tratábase do actual número 10, que estaba construído desde 1875 e tiña a fachada lateral á Avenida dos Anxos e a posterior á Rúa do Troncoso, uns almacéns de planta baixa, adosados a esta edificación, ocupaban desde 1890 os primitivos solares 13, 14 e 15, téndose realizado no primeiro deles as arcadas dos soportais.
- No lado oeste, na zona de contacto coa trama da

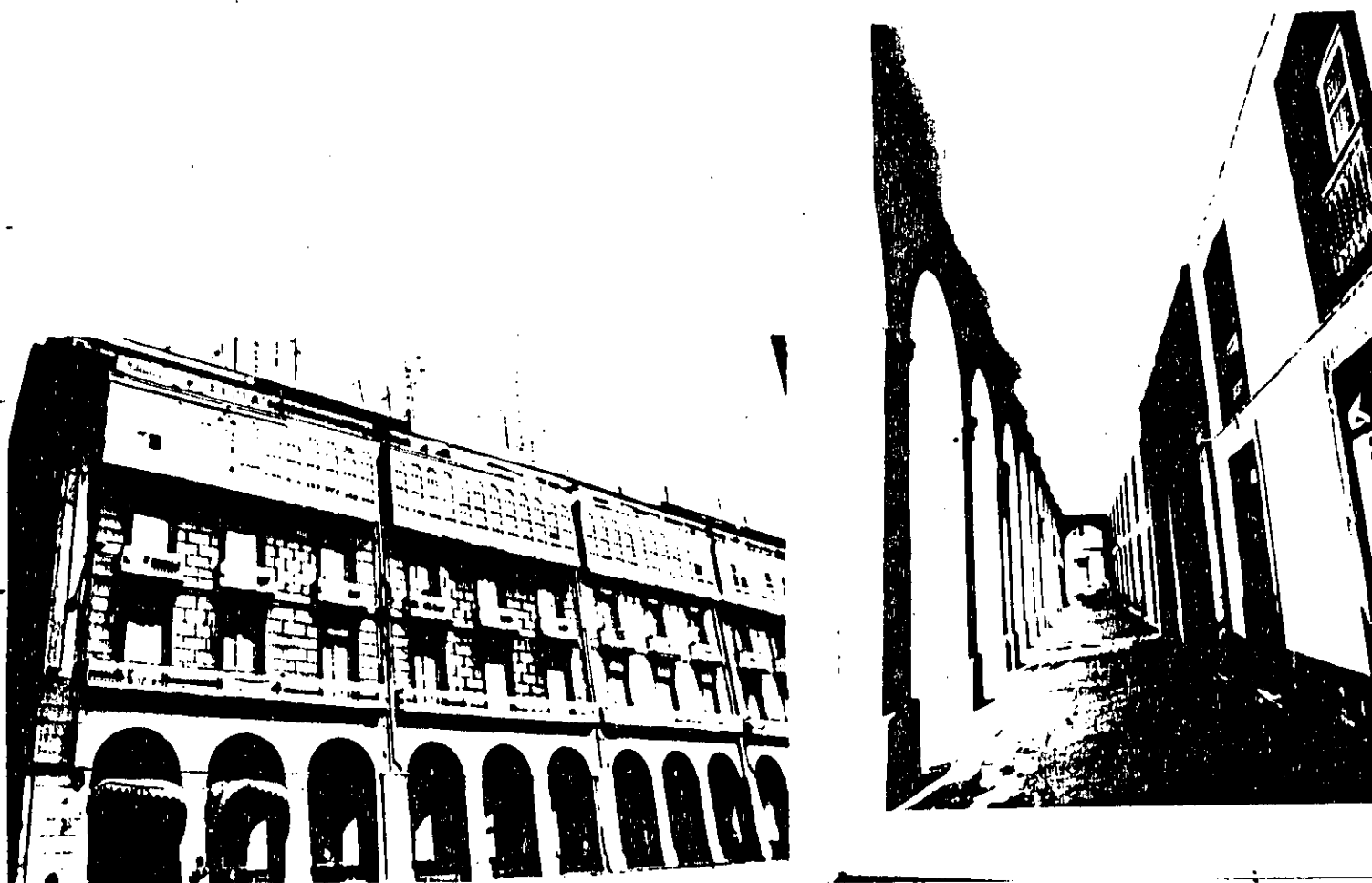
Pescadería, das sete casas do Campo de San Agustín só dúas edificacións tiñan avanzado á liña oficial da Praza aprobada en 1860, eran as que remataban o fronte da mazá delimitada polas Rúas da Franxa e Florida (número 24), e a que ocupaba o solar central do fronte entre a Rúa do Rego de Auga e a Rúa da Franxa (número 22). As arcadas dos soportais dos espacios intermedios destas dúas edificacións completaban a imaxe quedando polo tanto por adiantar os correspondentes dos actuais números 21, 23, 25, 26 e 27 (antigos 1A, 3A, 5, 6 e 7 do Campo de San Agustín).

En definitiva, os solares vacantes con fronte ao espacio central da Praza, correspondían aos primitivos números 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19 e 20 (todos do lado Leste da Praza) e aos frentes do antigo Campo de San Agustín, números 1A, 3A, 5, 6 e 7 (do lado Oeste). Os solares restantes números 21, 22, 23, 24, 25, 26 e 27 estaban tamén sen edificar.

Por último, o edificio da Casa Consistorial rematada no ano 1912 ocupaba o lado Norte da Praza.

Setenta anos despois de aprobado o proxecto da Praza non se vislumbraba o seu remate.

A MODIFICACION DOS MATERIAIS DAS ARCADAS

No mes de Xaneiro de 1933 a Comisión Municipal de Obras elevou ao Pleno unha moción na que expresa a súa preocupación pola situación na que se atopaba a Praza de María Pita "... amplo recinto onde se alza a Casa Consistorial que ve transcurrir os anos, sen que a edifica-

ción acabe de pechar o seu perímetro dentro da estrutura marcada para as construcións que nela se levantan. Subsisten solares sen edificar con muros que parecen ruínas dun sinistro, sendo de efecto deplorable...". Consideraba a Comisión que o abandono por parte das iniciativas da construción era debido a que "... non presenta aliciente ás novas canles do progreso...", polo que procedía adoptar medidas que estimulasen aos particulares e, dado que "... o retraemento é debido en parte ao custo das arcadas, que construídas de granito elevarían en moito o prezo...", propón que "... se adopte un acordo polo que non se esixirá que as pilastras e arcadas dos soportais sexan de pedra de gra, senón que, ao igual que se fixo na casa número 16, permitiranse de formigón forradas de chapa de cantería. O que se deberán tódolos inmobles é axustarse no seu aspecto exterior aos edificios existentes con igual altura e fachada, sendo o ático de azotea...".

Asemade, propónse a exención dos dereitos municipi-

país de licencia e de ocupación de vía pública aos que soliciten o permiso nun prazo de seis meses.

A proposta da Comisión é aprobada na sesión de 25 de xaneiro de 1933.

Esta modificación superficial non sería a definitiva, xa que no mes de abril do mesmo ano, un particular (don Víctor Díaz, "... que ten concertada a adquisición total dos solares números 7 e 8 da Praza de María Pita, e os que forman a mazá con fronte á devandita Praza e comprendida entre as Rúas de Troncoso, Cerralbo e Avenida de Porta de Aires..." nos que ten pensado construír 12 casas), propón ao Concello unha serie de condicións para proceder ao inicio da construción. Estas condicións refírense a que "... a construción dos soportais encarece a edificación en forma que a fan irrealizable...", polo que propón que aínda que as fachadas se axustarán ao plan oficial da Praza, fariáanse de sillería os pilares ata o capitel e de imitación este e os arcos, así como, que o custe das aceras sexa a cargo do Conce-

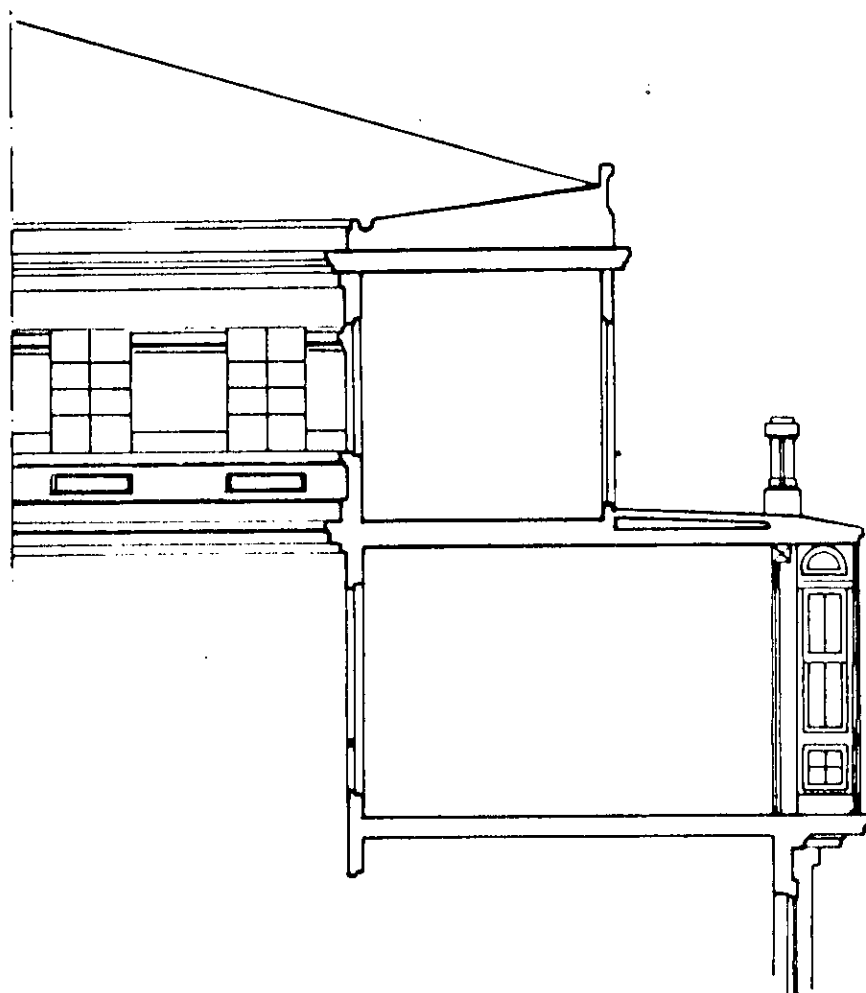
llo.

Esta modificación no material de construción do capitel e arcos do espacio aporticado é perfectamente visible en tódolos edificios construídos nesta última fase, na que a pedra de cantería foi substituída por formigón recebado e pintado.

Esta nova proposta aprobouse na sesión de 19 de Abril de 1933.

Nos días seguintes á toma do acordo preséntanse no Concello os expedientes dos actuais números 3, 4, 5 e 6, meses máis tarde os dos números 7 e 8 (1934 e 1935) e en todos eles faise referencia na memoria a que "... se empregará sillería para os pilares dos soportais, formigón armado para o resto dos muros, imitándose a sillería nos arcos, repisas, cornixas e impostas..." e "... chapado de sillería nos pilares dos soportais e muro de cemento branco en molduras, repisas e detalles ornamentais de fachada..." (memoria dos proxectos de Rafael González Villar).

O AVANCE DOS ATICOS

Entre 1933 e 1934 construíronse oito edificios con fronte ao espacio central da Praza nos primitivos solares números 11, 13, 14, 15, 16, 17 e 18. Por outra banda nesta fase íase producir unha última modificación que

aumentaría aínda máis a edificabilidade, neste caso a partir do avance do piso ático.

No ano 1912 iniciárase a construción de pisos áticos con terraza, dispoñéndose ao longo de todo o frente dos solares a partir dunha profundidade de 4,00 metros desde a liña de fachada. Esta solución fora xa adoptada nos números 12 (1912) e 16 (1926).

Cando se constrúen as casas, nos solares que forman pasadizo para a Rúa de Cerralbo e a Rúa dos Anxos, é dicir, ás correspondentes aos números 6, 7 e 11, o promotor das obras remite unha instancia ao Concello na que expresa "... que para poder continuar o ático sobre os arcos de paso á Rúa de Cerralbo e Praciña dos Anxos, segundo desexo do Concello, non hai outra solución que avanzar dous metros a fachada desta planta en todas as casas desta acera, co que non se perxudica o Plan Xeral da Praza, xa que a diminución no ancho das azoteas non é perceptible desde o exterior...".

É evidente que a razón de adiantar dous metros o

ático vén provocada pola intención de gañar un aproveitamento nas zonas sobre a Rúa de Cerralbo e Avenida dos Anxos, e así o ve o propio Concello cando afirma que "... non hai inconveniente en acceder á pretensión, porque se os áticos estivesen máis retirados viría a resultar que non quedaría neles superficie edificable, co que se perxudicaría aos donos dos inmobles. Polo que pode acordarse que todos os áticos do fronte Leste da Praza avancen 2,00 metros sobre as terrazas...". Este acordo adoptado na sesión de 7 de Novembro de 1934 excluía, sen embargo, os arcos que salvan a Travesía de Montoto, é - dicir, os que corresponden á casa número 11, que debían deixarse sen ático.

O PROMOTOR-CONSTRUCTOR

Un aspecto a destacar nesta última fase é o referente á aparición no espacio da Praza da figura do Promotor-Constructor de vivendas, que desenvolve a súa actividade xa non para construír un único edificio do que se reserva unha das plantas para vivenda propia e destina o resto para alugar: O novo Promotor constrúe entre 1927 e 1938 un total de 36 edificios independentes noutras tantas parcelas cun total próximo a 220 vivendas.

Este aspecto, de promoción de tal cantidade de vivendas en tan breve espacio de tempo contrasta en principio co ritmo que ata entón tivera a construción da Praza, e a súa aparición só pode entenderse ligada a unhas demandas cun carácter ben diferente ás que no seu día, a mediados do século XIX, impulsaron á realización do Proxecto da Praza con vistas á creación dunha área de residencia da burguesía coruñesa da época.

Ese novo axente "... que ten concertada a adquisi-

ción total dos solares números 7 e 8 da Praza de María Pita e os que forman a mazá con fronte á devandita Praza comprendida entre as Rúas de Troncoso, Cerralbo e Avenida de Porta de Aires...", toma a iniciativa no proceso de produción da cidade, plantexando novas condicións que á súa vez irá modificando á súa conveniencia a medida que avancen as obras, coa aquiescencia da Administración Municipal.

Os argumentos utilizados para a realización das modificacións non se refiren xa a cuestións estéticas, como o fixeran a mediados de século para colocar galerías nos terceiros pisos, ou a razóns de mellora das condicións de habitabilidade das habitacións, motivo que se argumnetou para a colocación de miradoiros nos segundos pisos, trátase, e así se expresa claramente nas memorias dos proxectos, de proceder a unha nova división das parcelas para obter "... un mellor aproveitamento do chan ..." ao custe máis reducido posible, substituíndo materiais que "... encarecen a construción..." ou avan-

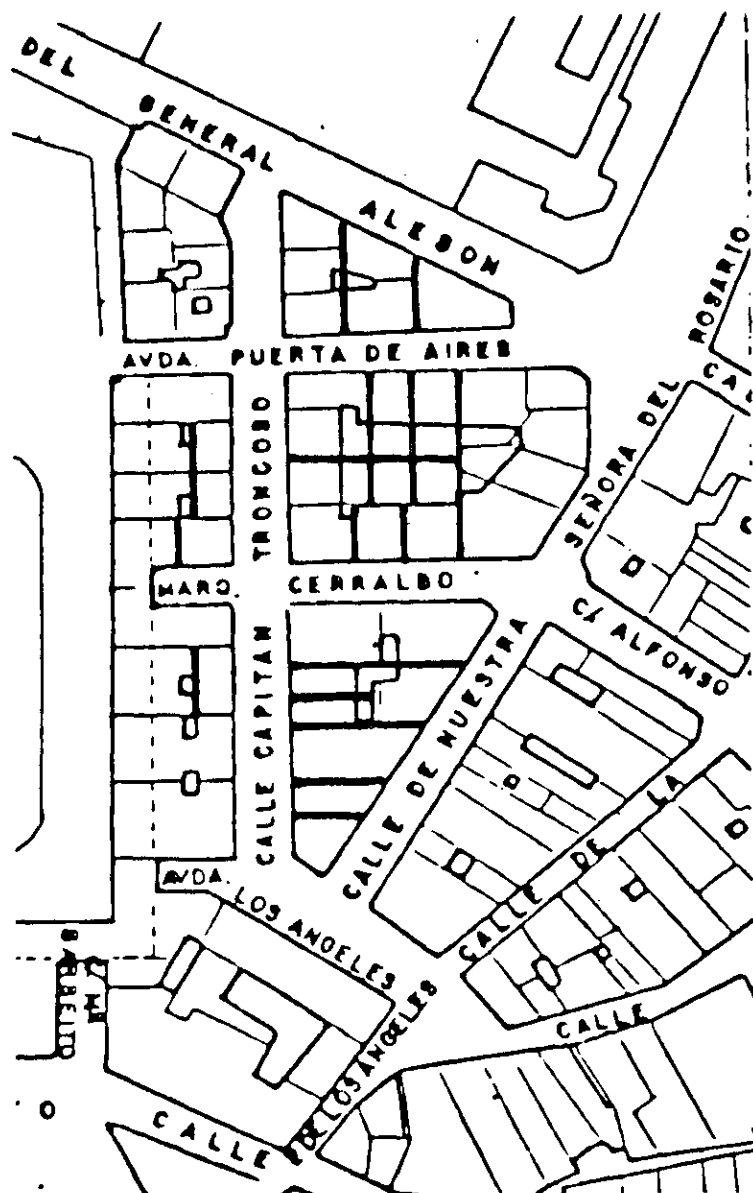
zando os áticos xa que, de non ser así, "...non quedaría neles superficie edificable co que se perxudicaría aos donos dos inmobles...". Argumentos económicos que deixan de lado as cuestións estéticas ou de ordenanzas nun momento no que os frentes leste e oeste estaban practicamente baleiros.

A MODIFICACION DA PARCELACION PRIMITIVA E OS NOVOS TIPOS

Quizais o aspecto menos visible, pero sen embargo máis significativo dos xurdidos nesta última fase de edificación, é o referido á modificación da parcelación do proxecto inicial aprobado en 1860: Os solares aínda vacantes no lado Leste van ser subdivididos tanto no sentido lonxitudinal como transversal, e así os primitivos solares 17 e 18 son divididos en tres (números actuais 3, 4 e 5) no fronte da Praza e partidos en dous no sentido transversal, é dicir, que dun proxecto inicial que prevía na mazá tres casas, pásase a construír oito.

Trátase, e así o expresa o Arquitecto Rafael González Villar na memoria do proxecto do edificio da Praza de María Pita 4, de obter "... un mellor aproveitamento do solo.." polo que de acordo con este obxectivo, o fronte inicial dos solares de 12,50 metros considérase excesivo, e onde antes había dúas parcelas haberá agora tres, de 9,00 metros de ancho as dúas centrais e 8,00

metros a lateral.

No que se refiere ao fondo, sucede o mesmo, xa que os primitivos 20,50 metros son divididos en dous de 7,25 metros (fondo dos solares centrais que dan á Rúa Marqués de Cerralbo) e 13,25 metros (fondo dos solares centrais

que dan á Praza), é dicir, trátase de conseguir un maior número de vivendas con vistas a unha máxima rentabilidade nunha actividade de carácter económico como é a construción, na que os valores representativos ou de carácter simbólico, que sen dúbida seguen a existir, pasan a un segundo plano.

A sociedade coruñesa do ano 1860 non era xa a de 1930, e os tipos edificatorios tiñan variado sustancialmente: a superficie das novas vivendas oscila maioritariamente entre 50,00 e 100,00 m², habendo casos nos que hai vivendas de 45,00 m² nas entreplantas cun ou dous dormitorios, o que contrasta cos tipos de vivenda de máis de 200,00 m² proxectadas para a burguesía coruñesa da segunda metade do século XIX, destinataria dos solares da Praza.

Os novos tipos caracterízanse pola preocupación de que "... tódalas dependencias teñan luz e ventilación directa..." (expediente Praza de María Pita 4), o que non deixa de ser unha declaración de principios xa que

se ben a disposición de patios interiores común a cada un dos bloques de vivendas permite a ventilación e iluminación de cociñas e baños en tódolos edificios, sen embargo non son excepcións os dormitorios a segundas luces a través de "gabinetes", corredores (Rúa de Troncoso 9) ou doutros dormitorios (Rúa de Troncoso 5).

Un programa simple a partir da premisa dun núcleo de escaleira cunha vivenda por planta, parte dun vestíbulo que dá acceso á cociña, comedor, baño e tres ou catro dormitorios no que os diferentes cuartos buscan o maior aproveitamento eliminando zonas de corredor; neste senso poucos exemplos son tan significativos como o do número 4 no que tódolos cuartos, agás o baño e a cociña, teñen a porta de acceso desde o vestíbulo.

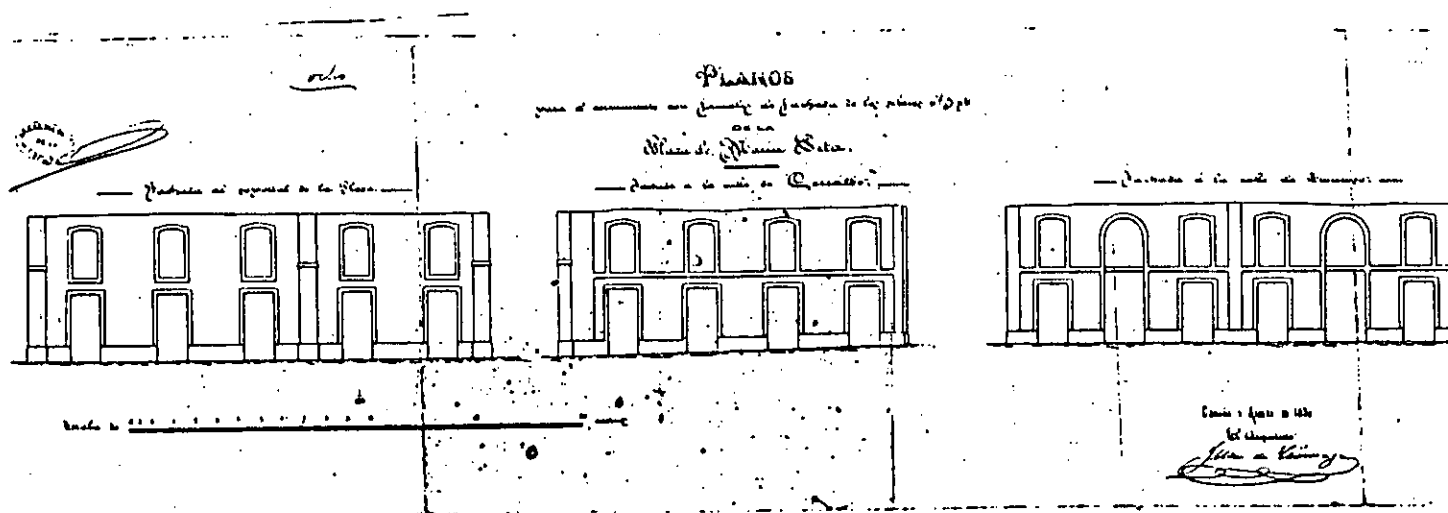
DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 3, 4, 5 e 6 - Rúa de
Troncoso 9, 11 e 13

ARQUITECTOS : Eduardo Rodríguez Losada (Praza de María
Pita 3, 5 e 6 - Rúa de Troncoso 9 e 11)
Rafael González Villar (Praza de María
Pita 4 - Rúa de Troncoso 13)

EPOCA : Proxectos: 1933

O primeiro expediente tramitado sobre os terreos pertencentes a esta mazá, iniciábase en setembro de 1890 a instancia de don Ignacio Pardo González, "dono dos solares 5, 6 e 9", que presenta os planos para construír os formais de fachadas co obxecto de obter a licencia de construcción, que obtén en 6 de outubro de 1890, se ben a obra nos solares 5 e 6 nunca chegou a realizarse.

Os planos, de data de Agosto de 1890 foron redactados por Juan de Ciórraga.

No ano 1933 vanse iniciar os expedientes de construción de tódolos edificios que se erguen nos tres solares, números antigos 16, 17 e 18, e hoxe 3, 4, 5 e 6 da Praza de María Pita, e 7, 9, 11 e 13 da Rúa de Troncoso.

Todos eles están promovidos polo constructor Don Víctor Díaz que actúa unhas veces en nome propio, e outras en representación dos propietarios.

Os solares ocupan unha mazá completa de 34,00 me-

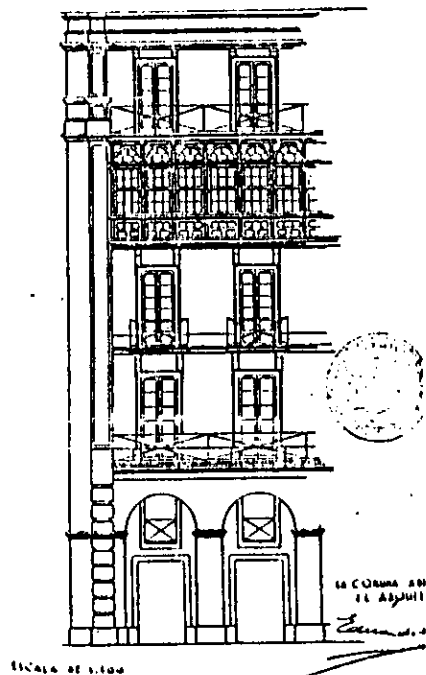
tros de frente á Praza de María Pita e á Rúa de Troncoso e de 20,50 metros de fondo e fachadas laterais á Avenida de Porta de Aires e á Rúa de Marqués de Cerralbo.

Inicialmente, estaba dividida en tres solares con superficies de 127,48 m² o número 16, e de 206,13 m² os números 17 e 18, sen incluír nesta cantidade o espazo destinado a porche que de acordo coa normativa oficial tiña un ancho de 4,50 metros en todo o frente da Praza.

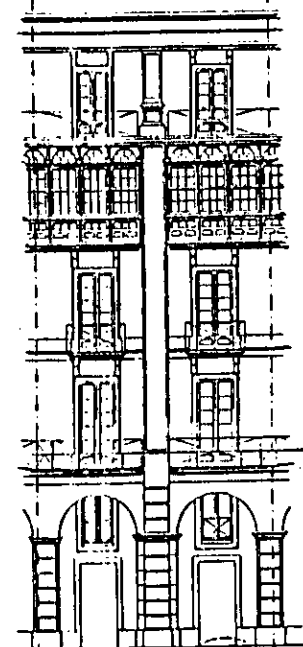
Cando se procedeu a construción dos edificios no ano 1933 realizouse unha nova división dos tres solares iniciais de tal xeito que resultan catro solares dando frente á Praza cun ancho de 8,00 metros os dous laterais e 9,00 metros os dous solares centrais, ao tempo que son divididos a metade co que resultan un total de oito fincas, catro dando fronte á Praza de María Pita e as outras catro con fachada á Rúa de Troncoso.

A tramitación inicial dos expedientes realízase con esta nova división segundo proxectos de Eduardo Rodríguez Losada (Praza de María Pita, 3, 5 e 6 - Rúa de

A LA PLAZA
MARIA PITA 3

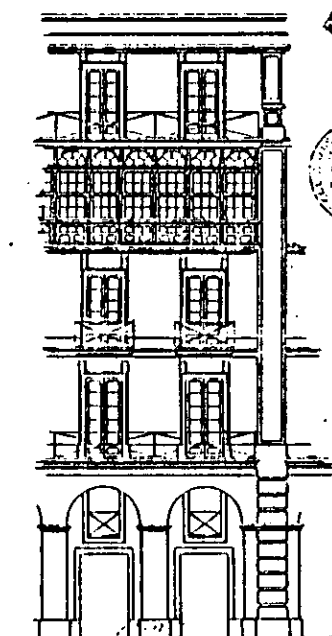

4

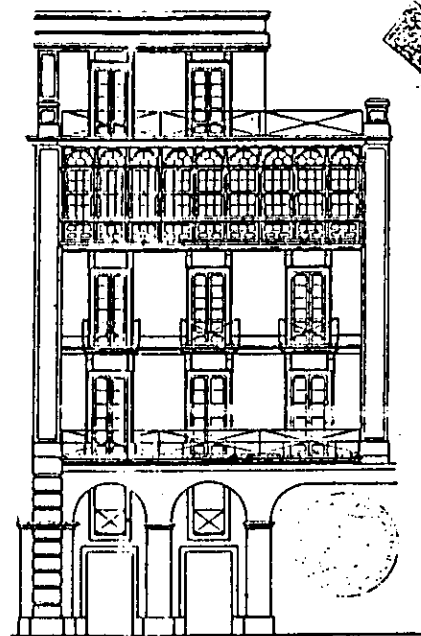

esta porción
s/echo de una de algunas en la
Plaza de Maria Pita
Cada 1000 -
La Coruña, Agosto 1933
Rafael González Villar

A LA PLAZA
MARIA PITA 5

A LA PLAZA DE
MARIA PITA 6

LA CORUÑA ANO 1933

EL ARQUITECTO

Troncoso, 9 e 11) redactadas en Abril de 1933, mentres o

número 4 da Praza de María Pita - Rúa de Troncoso 13 se

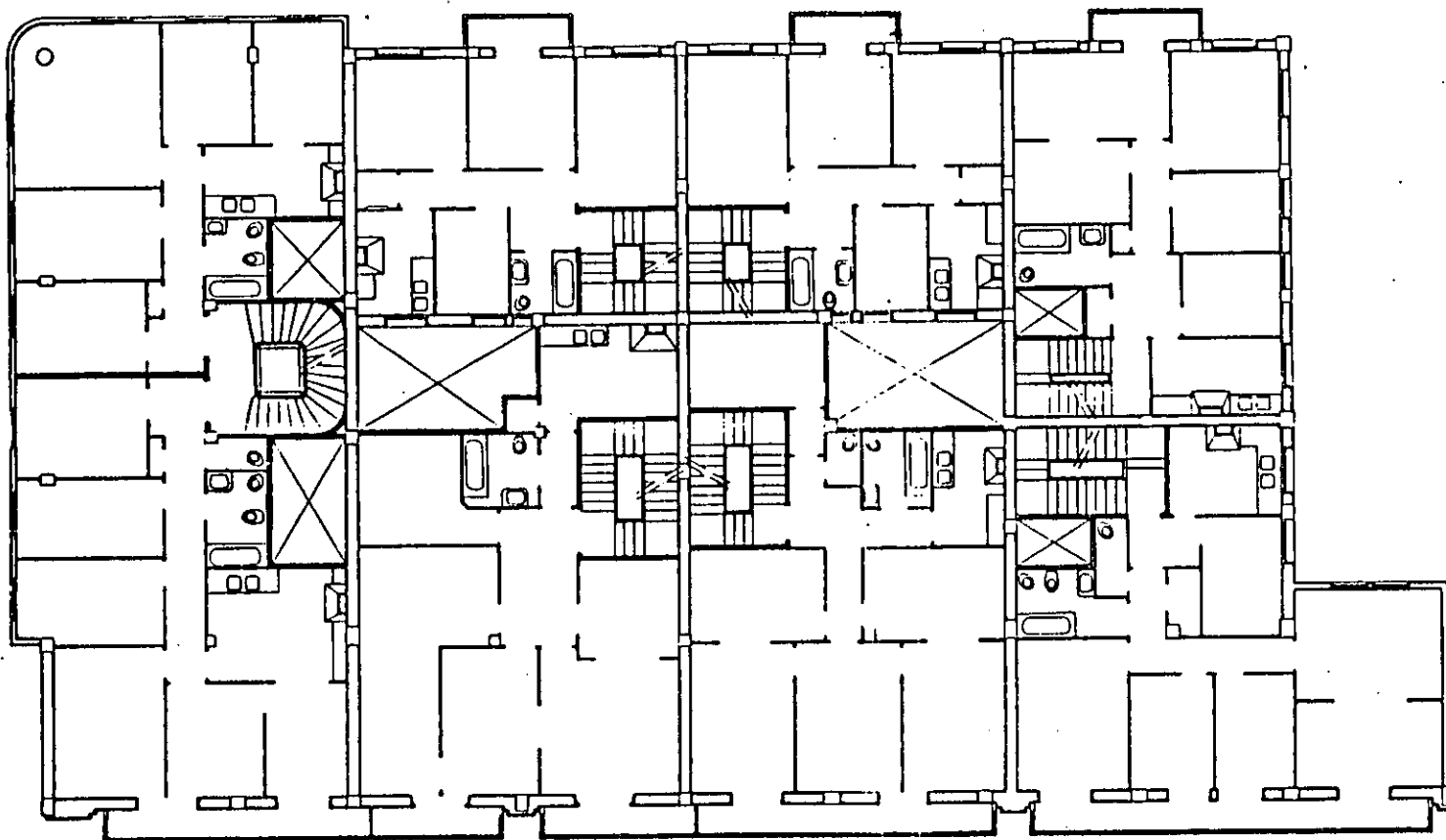
rá redactado por Rafael González Villar en Setembro do

mesmo ano.

No 1937 procederáse a modificar a división interior das dúas casas correspondentes á Praza de María Pita 3 - Rúa de Troncoso 13 facendo un edificio cun só núcleo de escaleira con dúas vivendas por planta, e acceso desde a Avenida de Porta de Aires.

En definitiva, das 12 vivendas previstas no proxecto inicial da Praza, pásanse a construír un total de 36 vivendas con superficies sensiblemente inferiores.

A vivenda burguesa da segunda metade do século XIX que alcanzaba unha superficie de máis de 200,00 m² era substituída por un novo tipo de vivenda de aluguer de superficie construída que oscilaba entre 60,00 m² e 102,00 m².

As vivendas con fronte á Praza teñen unhas dimensións maiores, entre 99,00 m² e 102,00 m², e dispoñen de seis habitacións, cociña, cuarto de baño e aseo totalmente exteriores as laterais dos números 3 e 6, e con habitacións "italianas" as centrais dos números 4 e 5.

As vivendas dos edificios posteriores con fronte á Rúa de Troncoso teñen unhas dimensións máis reducidas, oscilando entre os 62,00 m² das correspondentes aos números 11 e 13; 70,00 m² as do número 9 e 75,00 m² as do número 15, distribuídas en cociña, comedor, tres ou catro dormitorios, baño e despensa.

Esta mazá é representativa das profundas transformacións acaecidas na sociedade coruñesa desde que a Praza fora proxectada, e que se manifestan entre outros aspectos na actitude de conseguir un aproveitamento máis intensivo do solo, aínda a costa do parcelario inicial, parcelario que no proxecto de Faustino Domínguez y Domínguez reflexábase perfectamente na propia fachada da Praza, na que "... o fronte de cada solar divídese do inmediato por un pilar almofadado no corpo baixo e por unha pilastra resaltada nos corpos superiores ...", co obxecto de "... indicar desde logo clara e distintamente a división ou término de cada casa...".

Os proxectos de 1933 fan fincapé en que aínda ben as edificacións que se constrúan "... se suxeitarán na súa composición e medidas á ordenación arquitectónica do resto da Praza, se ben para mellor aproveitamento do solo os solares son máis reducidos e non se corresponden co reparto de ocos dos soportais...", rachándose pois tamén neste aspecto a idea inicial do proxecto de Praza

de dar tres ocos por planta a cada vivenda que quedan reducidos a dous nos números 3, 4 e 5 e manténdose só na casa número 6.

A dimensión das vivendas, a súa composición interior reducida a comedor, cociña e habitacións en contraste coa diversidade de espacios da vivenda burguesa (gabinetes, escritorio, sala de confianza, sala, comedor dormitorio,...), as técnicas constructivas (formigón armado en pilares e vigas, formigón en masa nas medianerías, chapado de sillería nos pilares dos soportais, revoco de cemento nas molduras, etc...), en fin a actitude menos rigurosa da propia Administración Municipal ante calquera iniciativa dos particulares, máis preocupada que se remate a Praza que no xeito en que esta se leve adiante, son síntomas que quedan de manifesto ao estudar os expedientes.

Esta actitude é patente nunha derradeira concepción: A nova disposición dos áticos que a proposta do constructor dos edificios, van avanzar 2,00 metros sobre

a liña de fachada da Praza, reducíndose polo tanto nesta medida a superficie da terraza do ático, e aumentando a superficie destinada a vivenda neste último piso: A proposta foi considerada positivamente pola Corporación e aprobada na sesión de 7 de Novembro de 1934.

DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 7 e 8 - Rúa do Capitán

Troncoso 5 e 7

ARQUITECTOS : Primeiro Proxecto (baixos):

Juan de Ciórraga

Segundo Proxecto (pisos altos):

Rafael González Villar

EPOCA : Primeiro Proxecto: 1890

Segundo proxecto: 1934

O proceso de construción dos edificios que ocupan os actuais números 7 e 8 (antigos solares números 14 e 15), tivo dúas fases distanciadas entre si preto de 50 anos.

Unha primeira fase, iniciase en Setembro de 1890,

cando José Benito Tato, dono dos dous solares, solicita permiso para construír o primeiro corpo de fachada interior, acompañando o correspondente plano dos formais de fachada, redactado por Juan de Ciórraga, e no que figuran os frentes á Rúa de Troncoso, Cerralbo e ao soportal da Praza.

Tras o informe do Arquitecto Municipal Interino, Faustino Dominguez Coumes-Gay, e da Comisión de Policía, concédeselle a correspondente licencia na sesión de 6 de Outubro de 1890, na que tamén se otorgaba permiso para unha obra de similares características nos solares 5, 6 e 9, propiedade de D. Ignacio Pardo González.

En ambosdous casos permitíase aos solicitantes: "... utilizar gratuitamente na obra os materiais da propiedade do Municipio que existen sobrantes no Campo do Derribo...", en conformidade co resolto polo Concello en 28 de Abril do mesmo ano, así como a exención de pago dos dereitos municipais da Licencia por acordo da Xunta Municipal de 26 de Maio de 1876.

Máis os problemas xurdiron cando en Setembro de 1891 o propietario, aducindo que "... por omisión involuntaria nada se dixo da cuberta provisional que para resguardo da devandita obra se pensou colocar desde un principio...", solicitaba permiso para a construción da cuberta "... mentres as circunstancias non permitan o total remate dos edificios que se propón o recurrente levar adiante no prazo máis breve posible para ben dos seus intereses e o máis pronto remate da Praza en proxecto...".

Se ben o informe do xa daquela Arquitecto Municipal, Antonio de Mesa, era favorable á "... autorización desexada, advertíndo o carácter provisional con que debe entenderse...", a opinión da Comisión de Policía no seu informe de 2 de Outubro consideraba que procedía desestimar a solicitude, en tanto que se opuña ás prescricións das Ordenanzas de Policía Urbana que no seu artigo 83 "... prohibe terminantemente a construción de casas terreas ou dun só corpo nas rúas principais da cidade

(...) e a obrigatoriedade de limitarse ao plano aprobado para tódalas edificacións da Praza...".

O expediente, co informe negativo da Comisión de Policía, quedou sobre a mesa nas sesións de 5 e 12 de Outubro de 1891, sen que chegase a adoptarse unha decisión ata o ano 1897, cando xa estaba executada a obra desde había varios anos.

Sería na sesión de 10 de Febreiro deste ano, cando se acordou "... que para poder continuar as cubertas que existen nas súas fincas números 7, 8 e 9 da Praza de María Pita, asuman a obriga de rematar a edificación total con arreglo ao plano xeral daquela, cando un colindante o realice ou se comece a construción do Palacio Municipal...".

Recurrido este acordo do Concello por un dos concellais ante o Gobernador da Provincia para que o revocase e obrigase aos propietarios a demolir os teitos dos edificios e a continuar a súa construción segundo o Plano Xeral da Praza, é desestimado o recurso en 4 de

Outubro de 1897

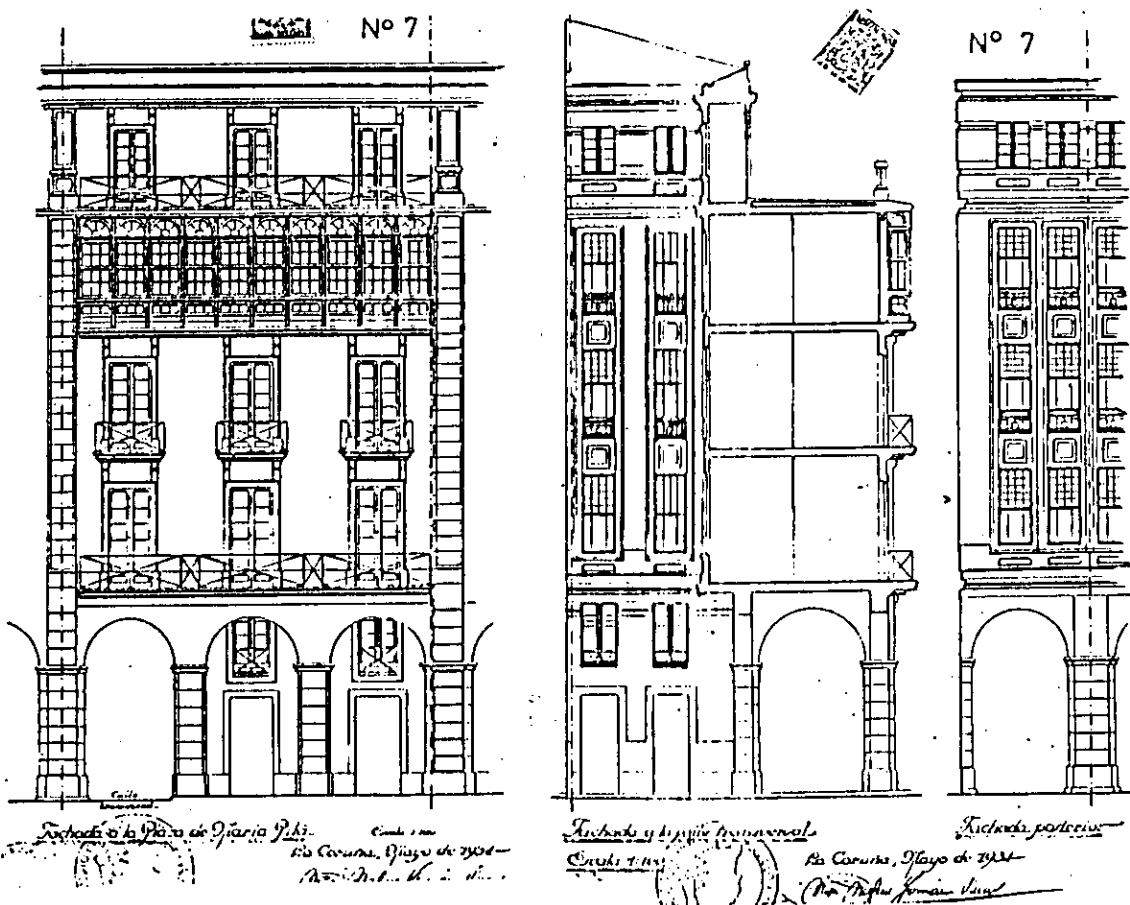

Así se confirmou a decisión que permitiu a edificación de planta baixa e piso durante preto de 40 anos, xa que habería que esperar ata o ano 1933 para que os novos propietarios continuasen as obras, en detrimento da "Grande Praza Monumental" que ofrecía nestes anos un aspecto lamentable, sobre todo no seu lado Norte, onde unicamente o edificio correspondente ao número 10 estaba totalmente rematado.

Sería, pois, en 1933 cando o novo propietario, D. Víctor Díaz, inicia o expediente para "... construír 12 casas, co que se virá pechar por esta parte a Praza de María Pita...", pero plantexa que "... como a construción dos soportais encarece a edificación en forma que

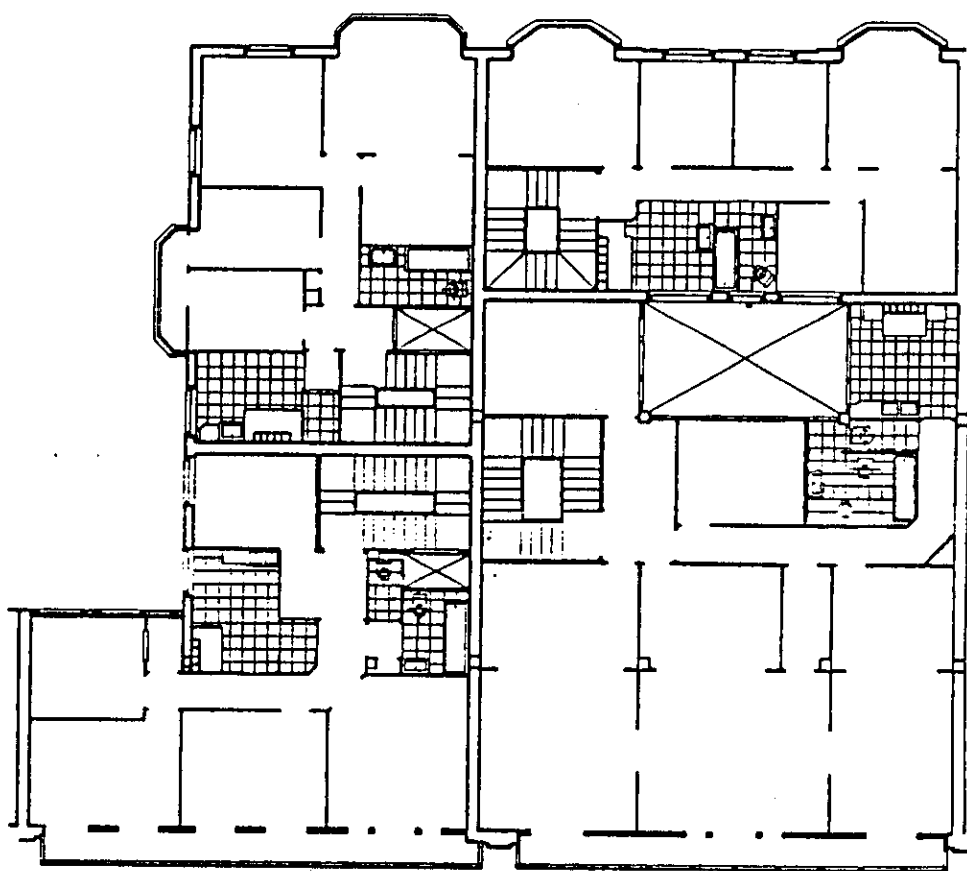
a fan irrealizable..." pretende que se lle permitan unhas novas condicións, nas que aínda que "... as fachadas se axustarán ao Plan Oficial da Praza, faranse de sille-
ria os soportais ata o capitel e de imitación este e os arcos...", o que é aprobado en Xaneiro de 1933.

Meses máis tarde, solicitará unha nova concesión referida neste caso a que se exima aos propietarios dos solares de facer as aceras da Praza o que é tamén concedido na sesión de 19 de Abril de 1933.

Catro expedientes independentes, un para cada ca-

sa, tramítanse nestes terreos no ano 1934: Os proxectos correspondentes aos números 7 (Maio de 1934), son en todos os casos redactados polo Arquitecto Rafael González Villar e obteñen licencia respectivamente en 11 de Xullo de 1934, 1 de Marzo de 1935 e 19 de Setembro de 1934.

Bloques independentes cun núcleo de escaleira que dá acceso en todos os casos a unha vivenda por planta con diferentes superficies de 75,00 m² (Rúa Troncoso,7), 82,00 m² (Rúa Troncoso,5), 107,00 m² (Praza de María Pita,7) e 170,00 m² (Praza de María Pita,8).

DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 11

ARQUITECTO : Eduardo Rodríguez Losada

EPOCA : Proxecto: 1934

O antigo solar número 11, hoxe Praza de María Pita 11, era realmente un espacio residual no lado S.E. da Praza.

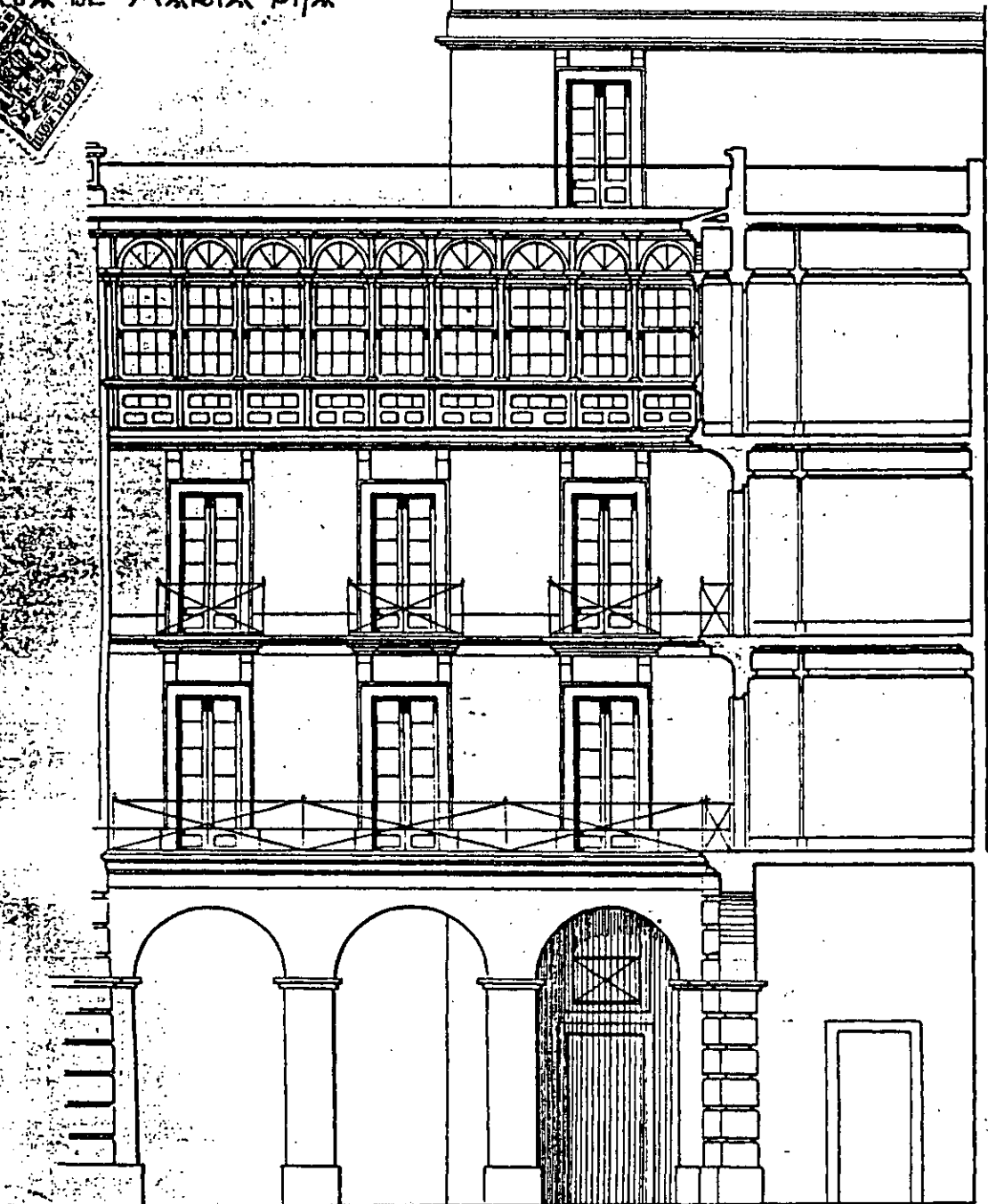
Este carácter de espacio residual foi o que moveu en Abril de 1875 ao Conde de Priegue, D. Antonio Ozores, a solicitar que "... se lle conceda como parcela a curta porción de terreo que resulta entre o muro de cerramento do terrado ou xardín da (súa) casa nº 2 da Praza dos Anxos e o solar número 12 da Praza de Alesón no que vai edificar D. Ignacio Pardo González ...", solicitude que informada pola Comisión de Policía é desestimada xa que o terreo fora vendido polo estado a D. José Cervigón.

En Decembro de 1875, será D. Francisco Javier Ozores en representación do seu pai, o Conde de Priegue, o

que solicita a liña "...en que deba emprazarse o edificio que proxecta construír no solar número 11 da Praza do Derribo..." polo que nesta época o terreo xa fora adquirido polo Conde.

Ata 1890 non habería nova tramitación do expediente, sendo en 1 de Abril deste ano cando Fidel Ramón Mariño en representación do Conde de Priegue solicita licencia para a cimentación das tres paredes de fachada adxuntando plano cos puntos por el considerados, licencia que é concedida en 18 de Abril de 1890 "... gardando as liñas do plano oficial que son as mesmas que se demarcan no que coa súa solicitude presentou o recurrente..." e que consistían en deixar dúas vías de acceso de 8,25 metros desde a Mariña e desde a Avenida dos Anxos.

O 23 de Xullo de 1890, solicita permiso para realizar o cerramento do solar segundo proxecto de Juan de Ciórraga que nese mesmo mes tiña cesado como Arquitecto Municipal.

LA CORUÑA ABRIL DE 1934
EL ARQUITECTO

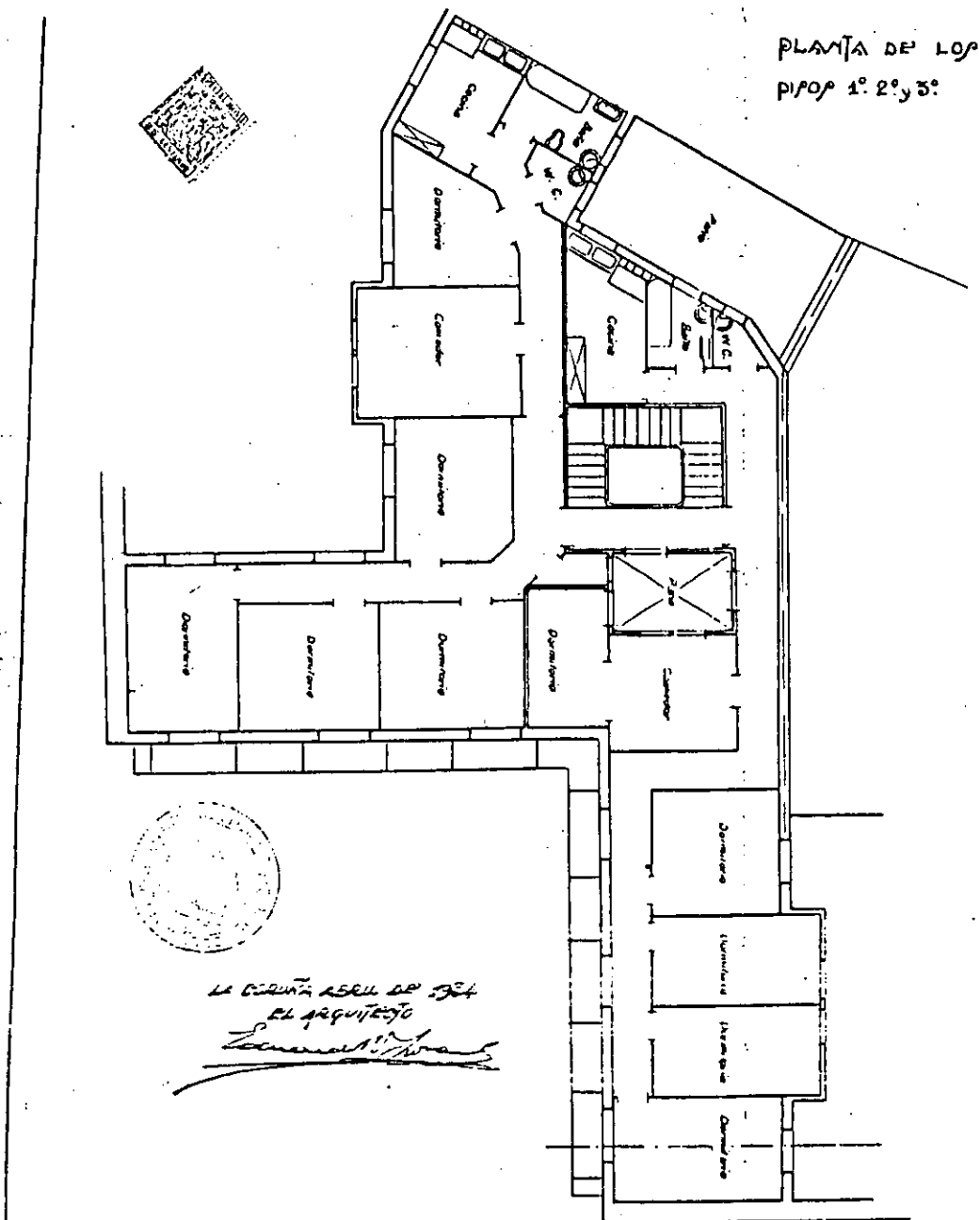
Eduardo Rodríguez Losada

Sen embargo, o expediente definitivo de construc-

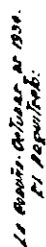
ción deste edificio non se levaría adiante ata 1934 se-

gundo proxecto redactado polo Arquitecto Eduardo Rodrí-

guez Losada.

O edificio ocupa en planta uns 120,00 m² só unha parte do primitivo solar, concretamente aquela que fai fronte á Praza e á Avenida dos Anxos. Un núcleo de escaleras dá acceso a un entresolo (unha vivenda), tres plantas altas (dúas vivendas por planta) e ático (unha vivenda).

Anxos segundo desexo do Concello non hai outra solución

que avanzar dous metros a fachada desta planta en tódalas casas desta acera co que non se perxudica o Plan Xeral da Praza xa que a diminución do ancho das azoteas non é perceptible desde o exterior...".

Deste xeito, se permite nesta sesión o avance dos áticos 2,00 metros, aínda que "... deben de deixarse sen áticos os arcos que salvan a Travesía de Montoto...".

DENOMINACION: Edificio de viviendas

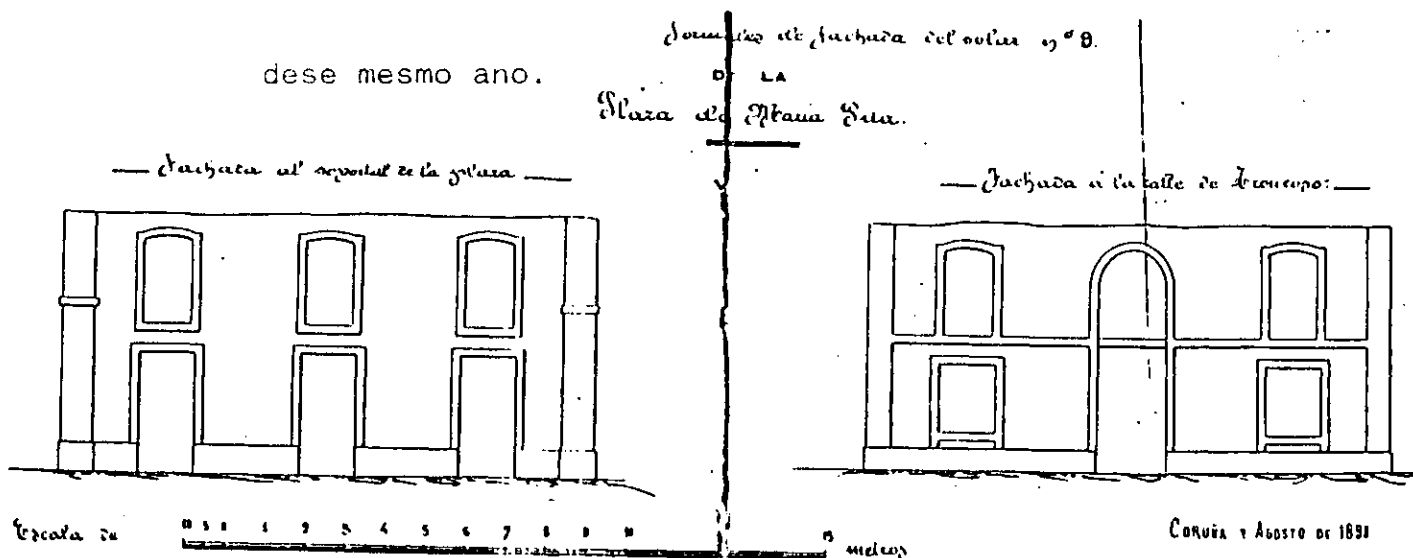
LOCALIZACION: Praza de María Pita 9 (antes solar nº 13)

ARQUITECTO : Soportais: Juan de Ciórraga

EPOCA : Soportais e Planta Baixa: 1890

Pisos Altos: Posteriores a 1934

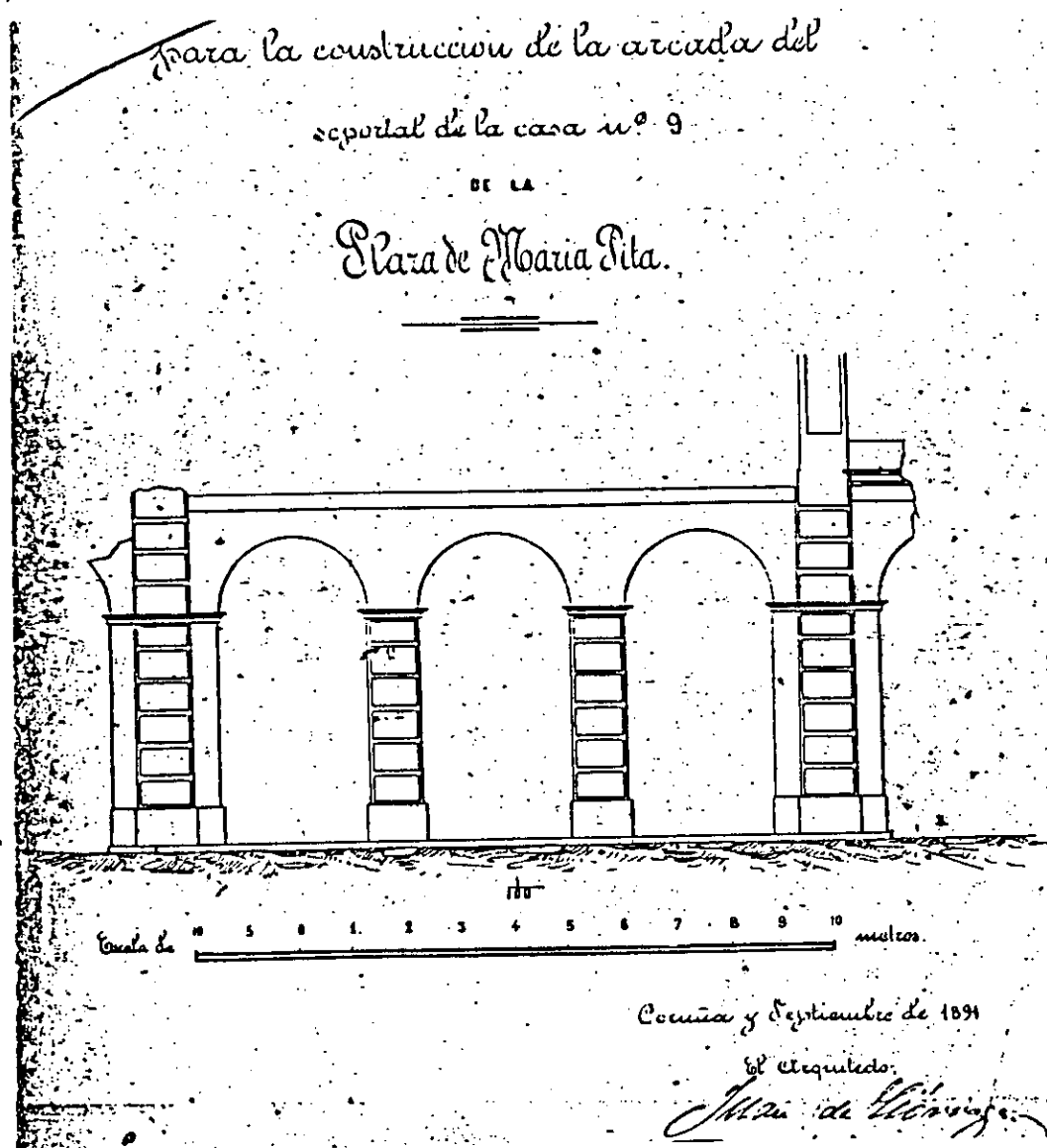
O primeiro expediente referido ao antigo solar número 13, iniciábase no mes de Marzo de 1890, cando o tamén propietario dos solares 5 e 6, D. Igancio Pardo González, solicitou permiso para realizar a cimentación de todos eles, licencia que foi concedida en 28 de Abril dese mesmo ano.

Un segundo expediente tramitase en 15 de Setembro,

cando os solares estaban "... cimentados xa na súa maior

parte...", presentándose planos redactados por Juan de Ciórraga dos formais de fachada para realizar o seu cerramento cunha altura de planta baixa e entresolo dando Praza, e planta baixa nos frentes de Cerralbo e Troncoso que obtén licencia en 6 de Outubro.

O terceiro expediente, refírese á construción da arcada do soportal da casa número 9, segundo proxecto de

Juan de Ciórraga en Setembro de 1891, solicitando ao mesmo tempo "... o pechar este solar con tellado provisional...". Na sesión de 4 de Decembro de 1891, concédese licencia á arcada quedando pendente de resolución a petición de cubrición ata que no ano 1897 denunciase a realización..." sen a necesaria licencia da cuberta das súas respectivas fincas 7, 8 e 9 da Praza de María Pita, infrinxindo desta sorte o consignado no artigo 89 das Ordenanzas Municipais de 1854, que aínda estaban vixentes.

Asemade a Comisión de Policía considera que "... non debían realizarse uns edificios que carecen das principais condicións que se esixen aos que han de constituir a monumental Praza de María Pita polo que se está no caso de obrigar ademais a ambolosdous interesados a demolir a cuberta das súas citadas casas..."

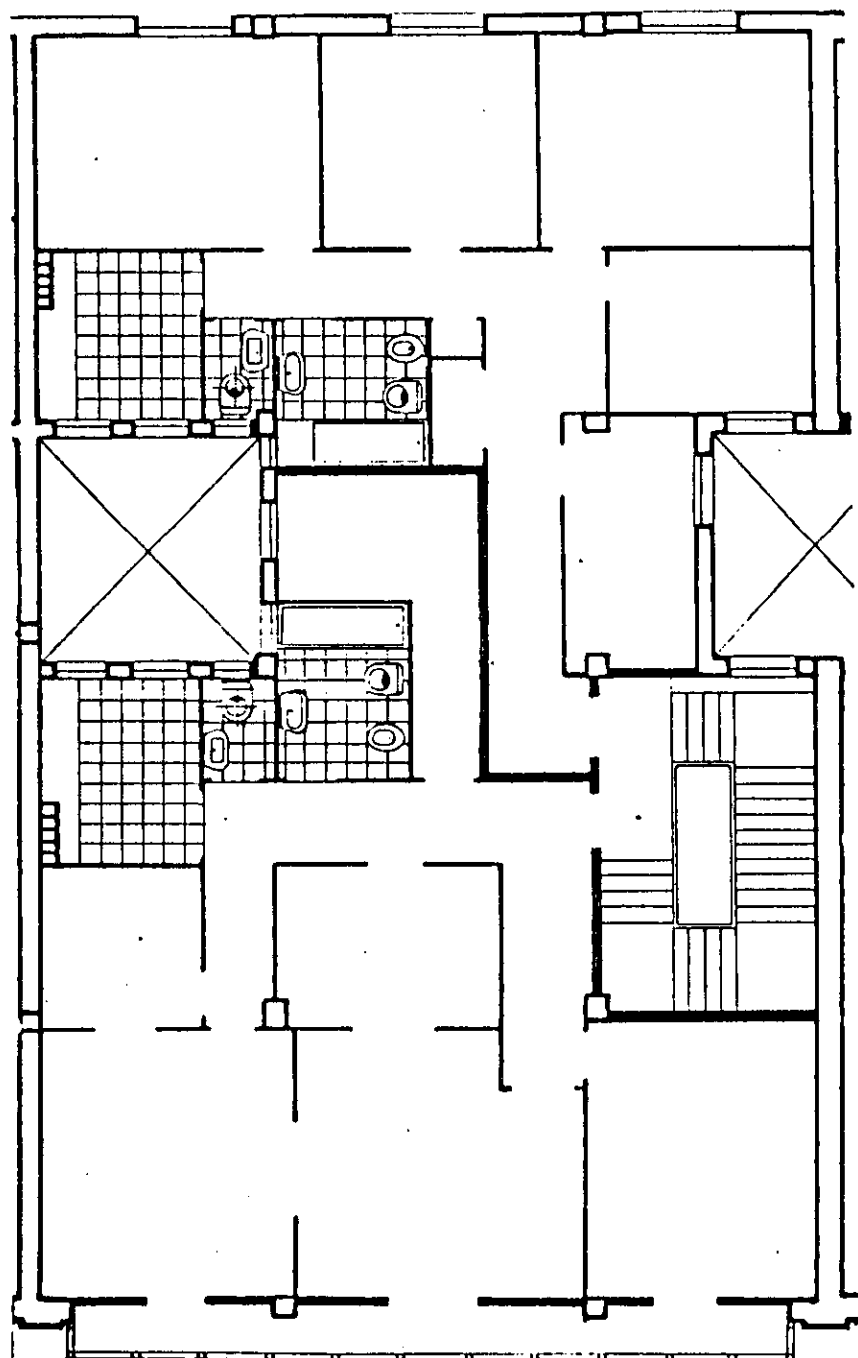
Estas propostas da Comisión de Policía foi desestimada en 10 de Febreiro de 1897, en tanto que se aceptou unha nova pola que os propietarios dos solares debe-

rian constituír obrigacións de rematar a edificación total de acordo co Plano Xeral da Praza "... cando un dos colindantes o realice da mesma forma ou se comece a construción do Pazo Municipal...".

Aínda que este acordo foi recurrido por un Concello por considerar que non se axustaba á legalidade, a Comisión Provincial desestimou o recurso confirmado o acordo municipal.

E nestas condicións mantívose a edificación no solar número 9 ata a década dos anos trinta, na que se rematou.

Nos arquivos municipais non figura o expediente de obra do edificio rematado, pero a existencia do ático retranqueado 2,00 metros dando á Praza de María Pita, confirmanos a execución dos pisos altos en datas posteriores a 1934.

É un edificio cun único acceso pola Praza de María Pita con dúas vivendas por planta, unha dando fronte á Praza, e outra á Rúa de Troncoso con superficies de 140,00 m² e 110,00 m² respectivamente.

Dous patios de parcela de 12,00 m² e 8,00 m² situados nos laterais da zona central da mesma, permitirán resolver adecuadamente a ventilación e iluminación da escaleira, coziñas, baños e algunha das habitacións interiores, aínda que outros dormitorios na vivenda que dá a Praza se resolverán con segundas luces.

DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 23 - Rúa da Franxa,1

ARQUITECTO : SOPORTAIS: Juan de Ciórraga

EDIFICIO : Peregrín Estellés

EPOCA : PROXECTO SOPORTAIS: Setembro de 1885

PROXECTO EDIFICIO : Decembro de 1936

Corresponde este edificio ao terreo vacante de 64,50 m2 de superficie situado fronte ao antigo número 3 Accesorio do Campo de San Agustín que formaba esquina coa Rúa da Franxa, e que debido ao Proxecto da Praza debía proceder a avanzar uns 8,00 metros sobre os terreos do Campo.

No ano 1885, e como consecuencia da construción do edificio colindante número 22, o Concello acordou a redacción dun proxecto de soportais para os frentes dos números 21 e 23 co obxecto de que se dea estabilidade á construción do número 22 que dispoñía dun fronte reducido con só dúas arcadas polo que estaba exposta "... a

un próximo abatemento...”, segundo un informe elaborado

polo Arquitecto Municipal Juan de Ciórraga.

PLANOS DE PROYECTO

para la construcción de los soportales n.º 21 y 23 de la

PLAZA DE MARIA PITA

correspondientes a las casas n.º 1 y 3 del

CAMPO DE S. AGUSTIN.

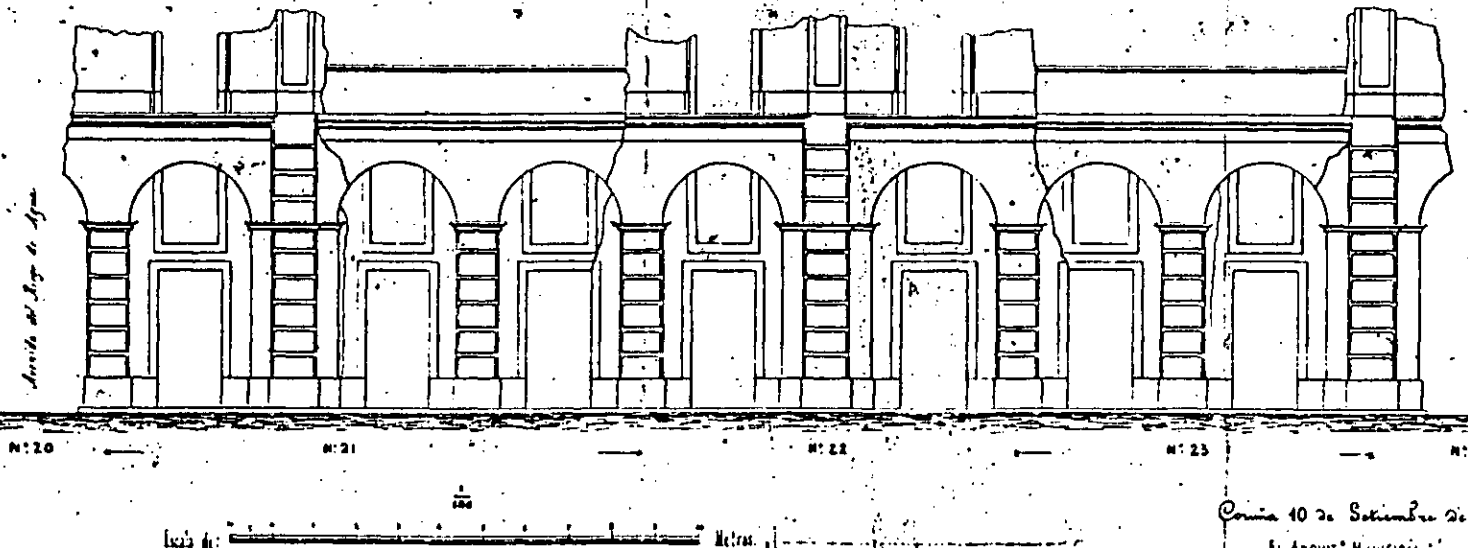
Alzado.

Construcción del Sr. Ferrández.

Construcción del Sr. Dalgado.

Construcción del Sr. Dalgado.

Arquitecto Municipal Juan de Ciórraga.

Copia 10 de Setiembre de
El Arquitecto Municipal

Juan de Ciórraga

De aí a iniciativa do Concello de requerir aos

propietarios dos números 21 e 23 para que as executaran

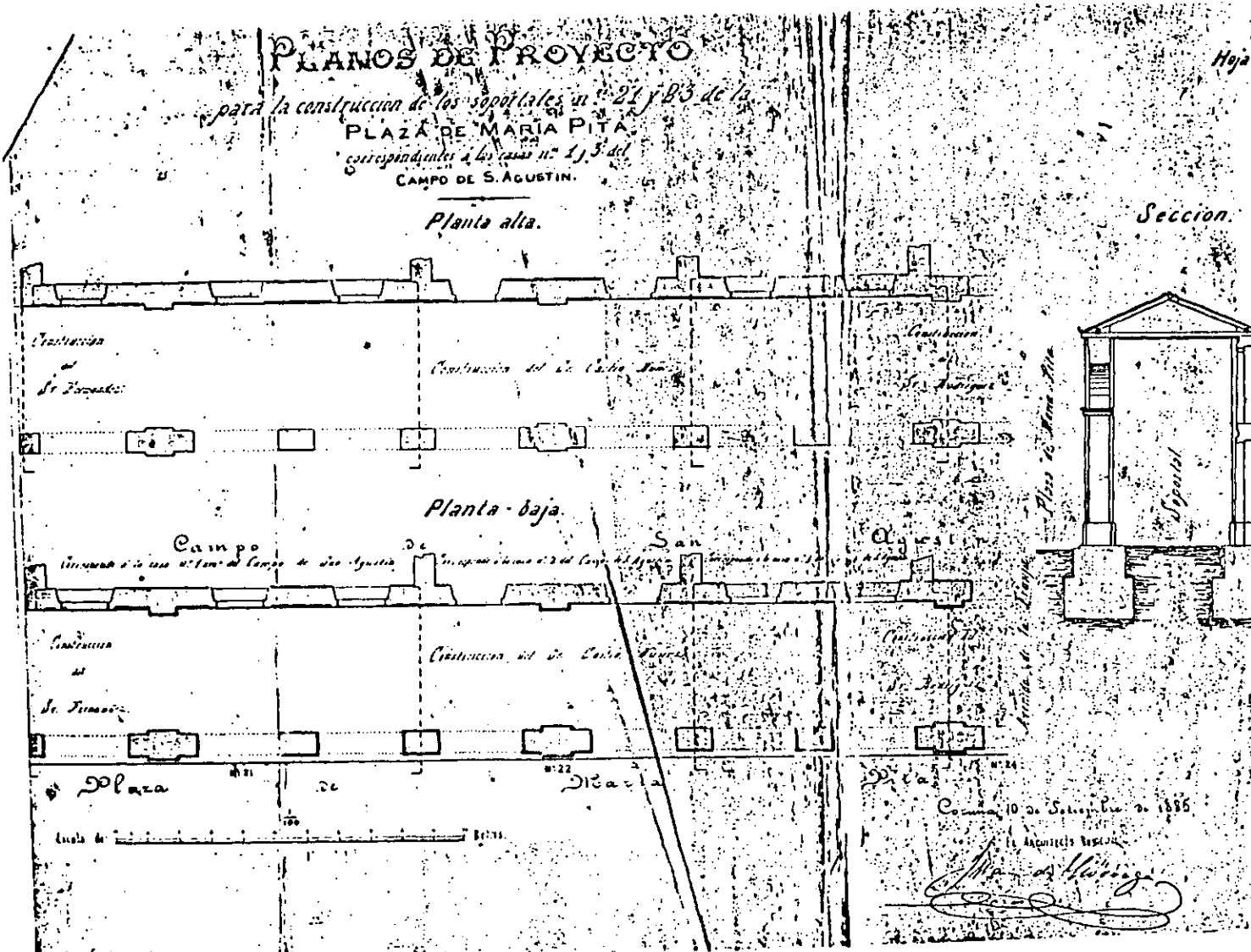
á súa costa, requerimento que foi contestado negativa-

mente polos mesmos, polo que sería o propio Concello o

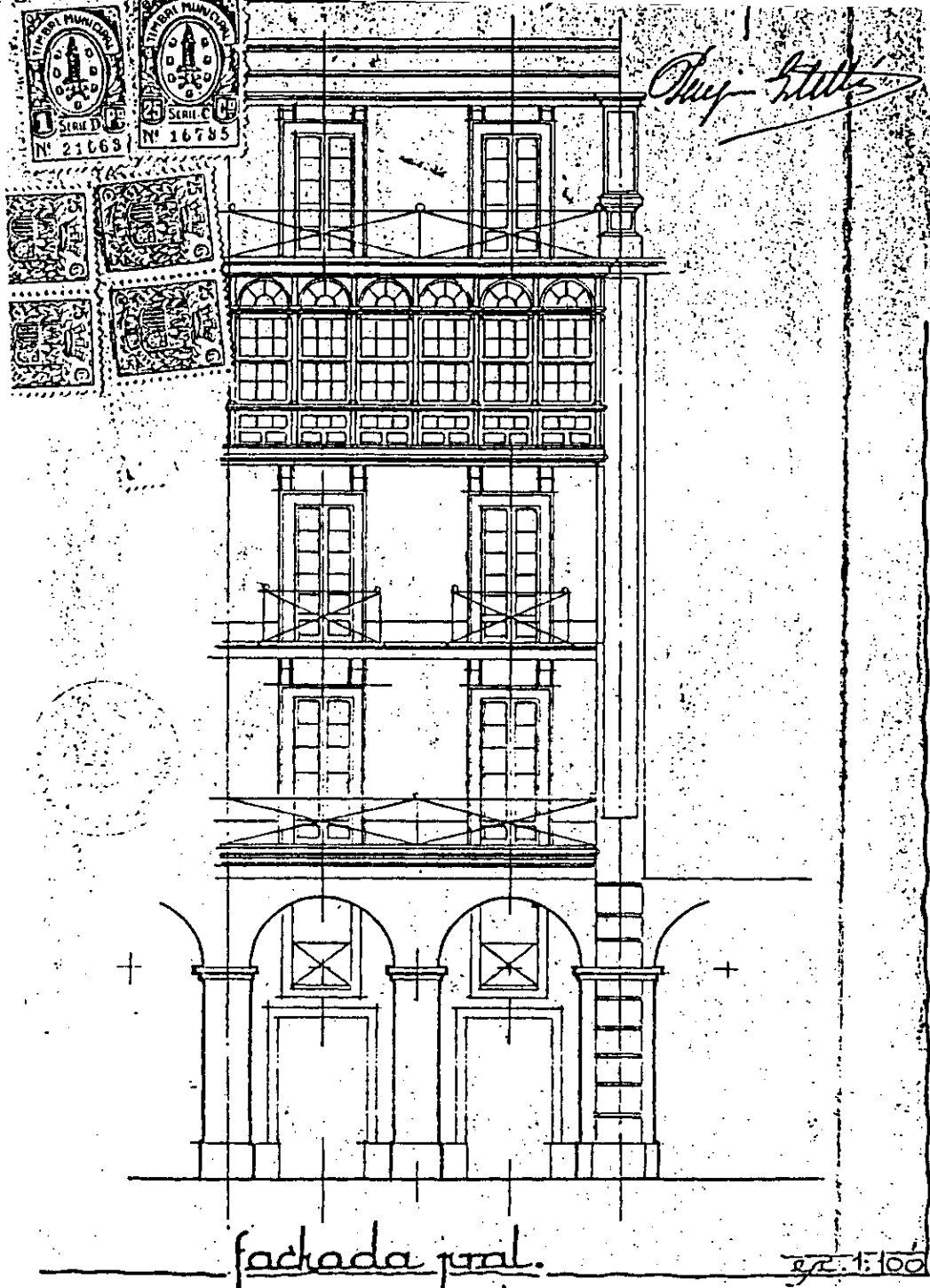
que as construíría segundo proxecto de Juan de Ciórraga

de Xaneiro de 1886 rematadas e recibidas provisoriamente

o 21 de Xuño do mesmo ano.

A iniciativa de anexionar e avanzar sobre estes
 terreos por parte dos propietarios do número 3 Accesorio
 do Campo de San Agustin - número 1 da Rúa da Franxa, non
 chegou a producirse polo que o Concello procedería na
 sesión de 17 de Maio de 1933, a subastar o terreo balei-
 ro entre este edificio e o alineamento oficial da Praza.

O adxudicatario, D. Manuel Díaz Amil, solicita li-

cencia municipal para a construcción de planta baixa,

entresolo, tres pisos e ático "... acatando o acordo do

Excmo. Concello que obriga a facer piso ático en tódalas

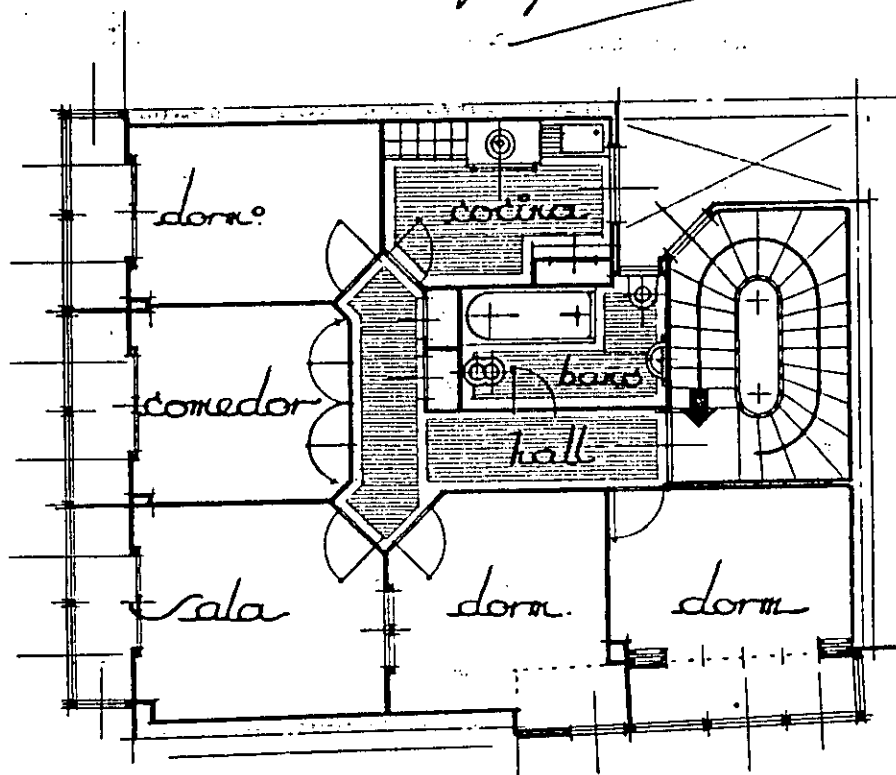
casas que se edifiquen nesta Praza..." segundo proxecto

redactado por Peregrín Estellés en 16 de Decembro de

La Coruña, Liceo, 936. El Arquitecto: escala 1:100.

Arquitecto Estelle

Plaza de S.º Pita

plano tercero

O edificio cunha vivenda por planta, dispón das vivendas máis reducidas de toda a Praza, cunha superficie nas plantas altas de 69,00 m² construídos, dispoñendo de sala, comedor, cociña e tres dormitorios, que se reduce no entresolo e no ático a tres pezas (comedor, sala e un dormitorio), cociña e baño cun total duns

40,00 m².

Tódalas habitacións son exteriores con frente tres delas á Praza e dúas á Rúa da Franxa.

Un pequeno patio situado na esquina interior do solar, permite a ventilación e iluminación da escaleira e dos espacios de servicio (cociña e baño).

DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 21 - Rego de Auga 2

ARQUITECTO : SOPORTAIS: Juan de Ciórraga

EDIFICACION: Eduardo Rodríguez Losada

EPOCA : SOPORTAIS : 1885

EDIFICACION: 1937

O presente edificio correspóndese ao antigo número 2 da Rúa do Rego de Auga - número 1 Accesorio do Campo de San Agustín, que como consecuencia do proxecto da Praza de María Pita, viña obrigado a adiantarse ao aliñeamento oficial ocupando os terreos do Campo de San Agustín, no seu frente ao mesmo.

Este avance permitíalle gañar unha superficie duns 90,00 m2 en planta baixa, ao que hai que engadir a parte que cubren a soportais nas plantas altas (54,00 m2), alcanzando en total uns 240,00 m2.

Na construción, hai dúas partes ben diferentes, distanciadas na súa execución uns 50 anos:

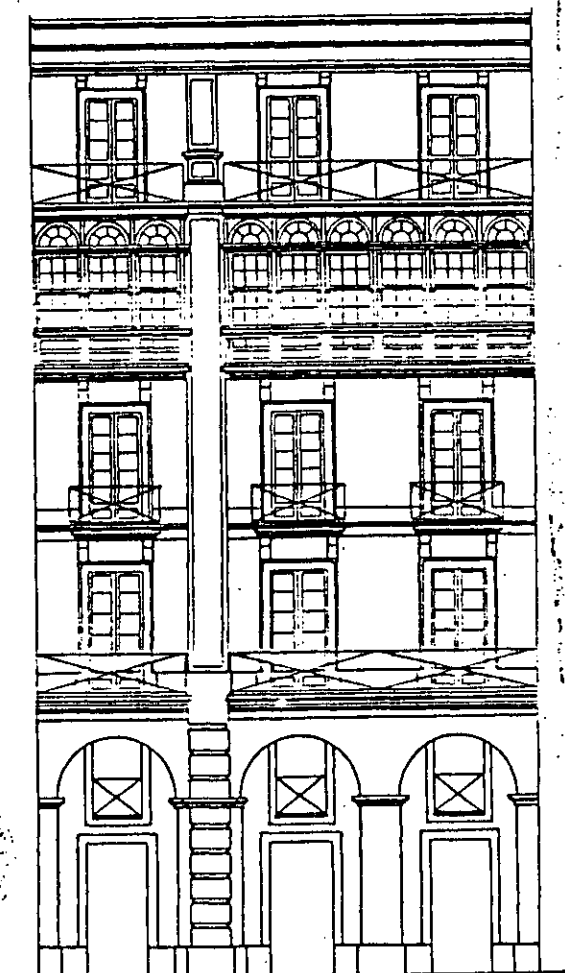
- Os soportais da planta baixa, construídos en 1886 segundo proxecto de Juan de Ciórraga, nos que os pilares, arcos e tímpanos de sillería de Parga e enlousados de sillería dos Chans, nos remiten ás normas de construccón dos soportais do século XIX.
- A edificación, dous bloques independentes de vivendas, iniciados en 1937, segundo proxecto de Eduardo Rodríguez Losada, e da que o ático retranqueado reflexo da normativa aprobada en 1934, é o elemento máis característico.

Aínda que Faustino Domínguez y Domínguez, redactara o Proxecto da Praza no suposto "... de ser simultánea a edificación en tódolos solares que a compoñen, moi particularmente os do lado Oeste ou do Campo de San Agustín pola relación íntima coas construcións do devandito lado...", o certo é que desde un primeiro momento os edificios foron construídos de forma aillada. De aí que ao iniciarse as obras do edificio número 22 da Praza de María Pita, antigo número 2 do Campo de San A-

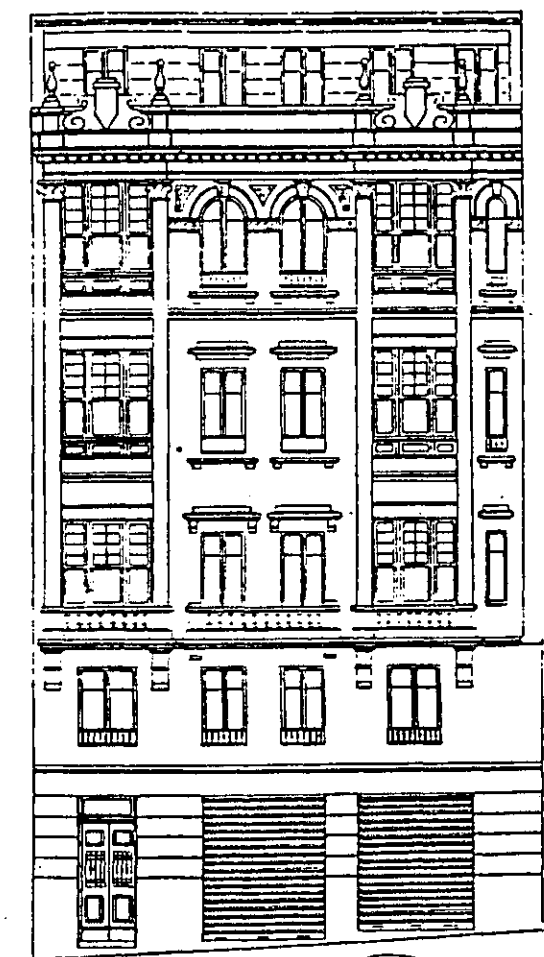
gustín, o seu dono diríxese ao Concello aducindo ás reducidas dimensións de fachada "... que non comprenderá ... máis que dous dos tres arcos que debe ter toda casa que dea fronte á mencionada Praza, carecendo por este motivo de suficiente base e de estribos de sostemento que aseguren a estabilidade da xa comezada construción dos soportais que median entre a súa casa número 22 e as dos números 20 e 24, é dicir, o fronte dos números 1 e 3 do Campo de San Agustín "... tanto para a debida unión de todos eles e bon servicio público, como para maior solidez e estabilidade da construcción...".

O requerimento do Concello aos propietarios dos solares 1 e 3 do Campo de San Agustín para que procedesen á construcción dos soportais pola csúa conta, foi respostado negativamente polo que a Corporación Municipal adoptou o acordo de encargar ao Arquitecto Municipal, Juan de Ciórraga, que redacta o proxecto, presuposto e condicións facultativas para a construcción dos soportais, que tras varias incidencias, e aprobado o 11 de

Xaneiro de 1886 e sacado a subasta pública o 28 de Xaneiro, finalizando as obras o 21 de Xuño de 1886 data na que ten lugar a recepción provisional das mesmas.

Fachada a la calle del Riego de Agua

La Coruña Diciembre 1887 - H. No 171
El Arquitecto
Eduardo Rodríguez Losada

Escala 1:100

La
Losada

Desde 1886 ata 1937 non se realizará obra algunha

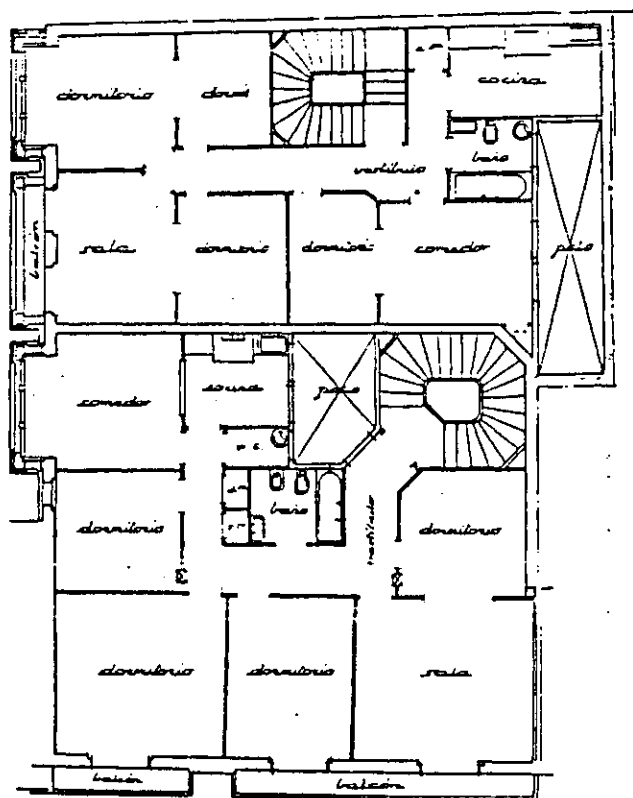
no solar, ano este no que se presenta o proxecto redac-

tado por Eduardo Rodríguez Losada para "... construír

unha casa que constará de baixo, entresolo, tres pisos e

ático seguindo o plan vixente para as edificacións da citada Praza. A planta baixa formará un só local para tenda e cada un dos pisos se distribuirá para construír dúas vivendas independentes cunha escaleira para as que teñen vistas a María Pita e a outra para as que só a teñen ao Rego de Auga....".

Planta de los pisos 1-2 y 3

Escala 1/100

*La Compañía De
El Año Triunfo
El Arquitecto
Eduardo M.*

As vivendas nos dous casos dispoñen de sala, comedor, cociña, baño e catro dormitorios, desenrolándose

arredor duns pequenos patios interiores aos que ventilan os espacios de servicio (cociña, baño).

A súa superficie oscila entre os 97,00 m² das que teñen fronte á Rúa do Rego de Auga e os 124,00 m² das da Praza de María Pita.

A licencia de construción concedeuse na sesión de 17 de febreiro de 1938, ano no que se procedeu a construír os edificios.

DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 1, 2 e 3;

Rúa do Alesón 8 e 10

Rúa de Troncoso números 17, 19 e 21

ARQUITECTOS : Eduardo Rodríguez Losada:

Praza de María Pita 1;

Rúa de Troncoso 17, 19 e 21;

Rúa do Alesón 10

Antonio Tenreiro:

Praza de María Pita 2

EPOCA : 1940 - 1956

O exemplo máis significativo da dinámica existente na última fase de construción da Praza de María Pita é o correspondente á mazá comprendida entre a propia Praza Avenida de Porta de Aires e as Rúas de Troncoso e do Alesón.

Unha mazá que corresponde en parte co antigo solar número 20 do proxecto orixinal da Praza, ao que se lle

engadiu unha parte do número 19 e concretamente a da franxa de continuación do porche cuberto do fronte Leste

O avance de 12,50 metros do alineamento do Pazo Municipal sobre o centro da Praza, deixou aos solares 19 e 20 sen fronte ao espacio central polo que o Concello se vería obrigado a expropiar en 1880 o solar número 19, co que o solar número 20 pasaba a dispor dunha fachada ou fronte ao espacio expropiado de 35,00 metros que se vería aumentado coa incorporación da franxa destinada a porche.

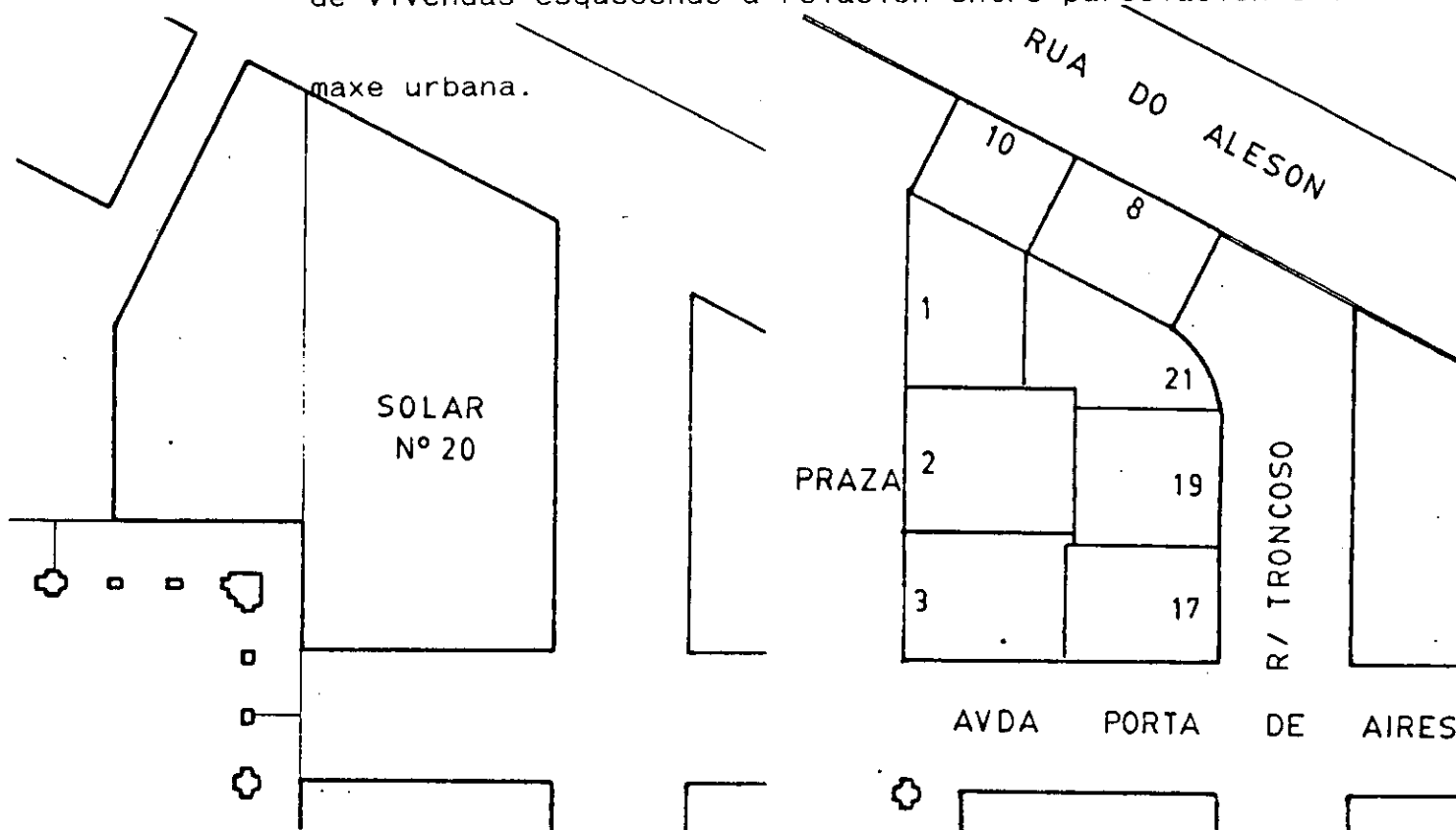
Sen embargo, a resolución desta nova disposición no que se refire aos aspectos formais quedou pendente, remate que sería agravado polo gran desnivel existente entre a rasante da Praza e a Rúa do Alesón que alcanzaba os 15,00 metros.

A esta indiferencia pola busca dunha solución acorde co conxunto da Praza engádese a aquiescencia municipal ante o proceso de subdivisión do gran solar inicial co único criterio de alcanzar o máximo número de

parcelas que faga posible a obtención do meirande número

de vivendas esquecendo a relación entre parcelación e i-

maxe urbana.

De aí que a división do gran solar inicial en oito

pequenos solares (que en ningún caso sobrepasan os

100,00 m²) fai caso omiso do módulo base de 12,50 me-

tros de fronte que dividía os lados da Praza, chegándose

incluso á eliminación dos soportais cubertos que son o-

cupados polas plantas baixas e os entresolos que se con-

virten nun piso máis, ao igual que a planta ático que a-

vanza practicamente ata a liña de fachada convertíndose

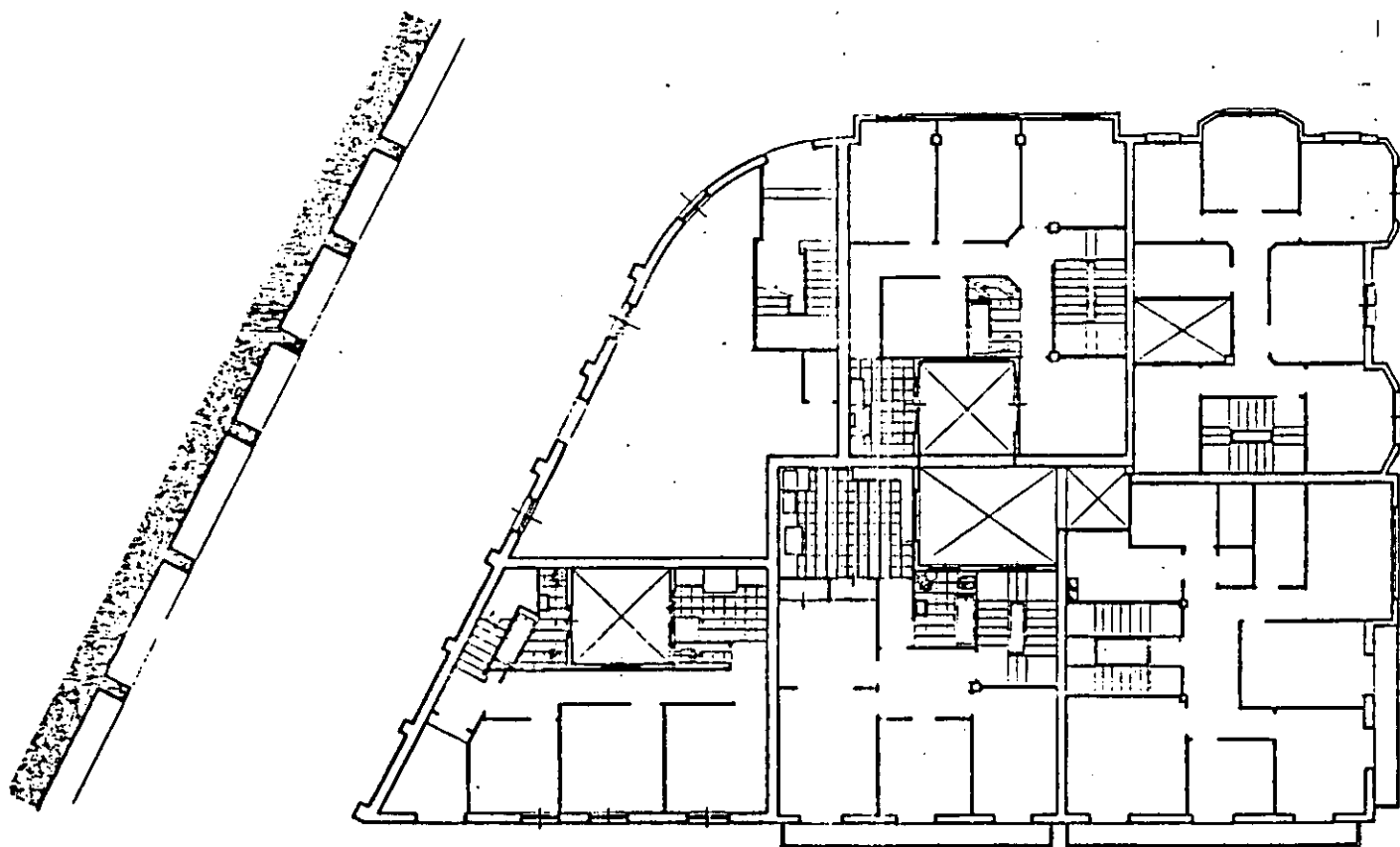
nun 5º piso.

A eliminación do pabellón ou paso cuberto sobre o
entrouque da Avenida de Porta de Aire coa Praza, a varia-
ción das alturas dos pisos aumentando a do entresolo e
reducindo as dos pisos superiores, a conversión do ático
nun 5º piso, a modificación do despece do bastidor en
arco que remata a galería, en fin a construción na par-
cela esquina coa Rúa do Alesón dun edificio sen relación
algunha coa normativa aplicada no conxunto da Praza, ...
son síntomas todos eles que patentizan que o espírito
que animaba á Corporación Municipal sintonizaba en gran

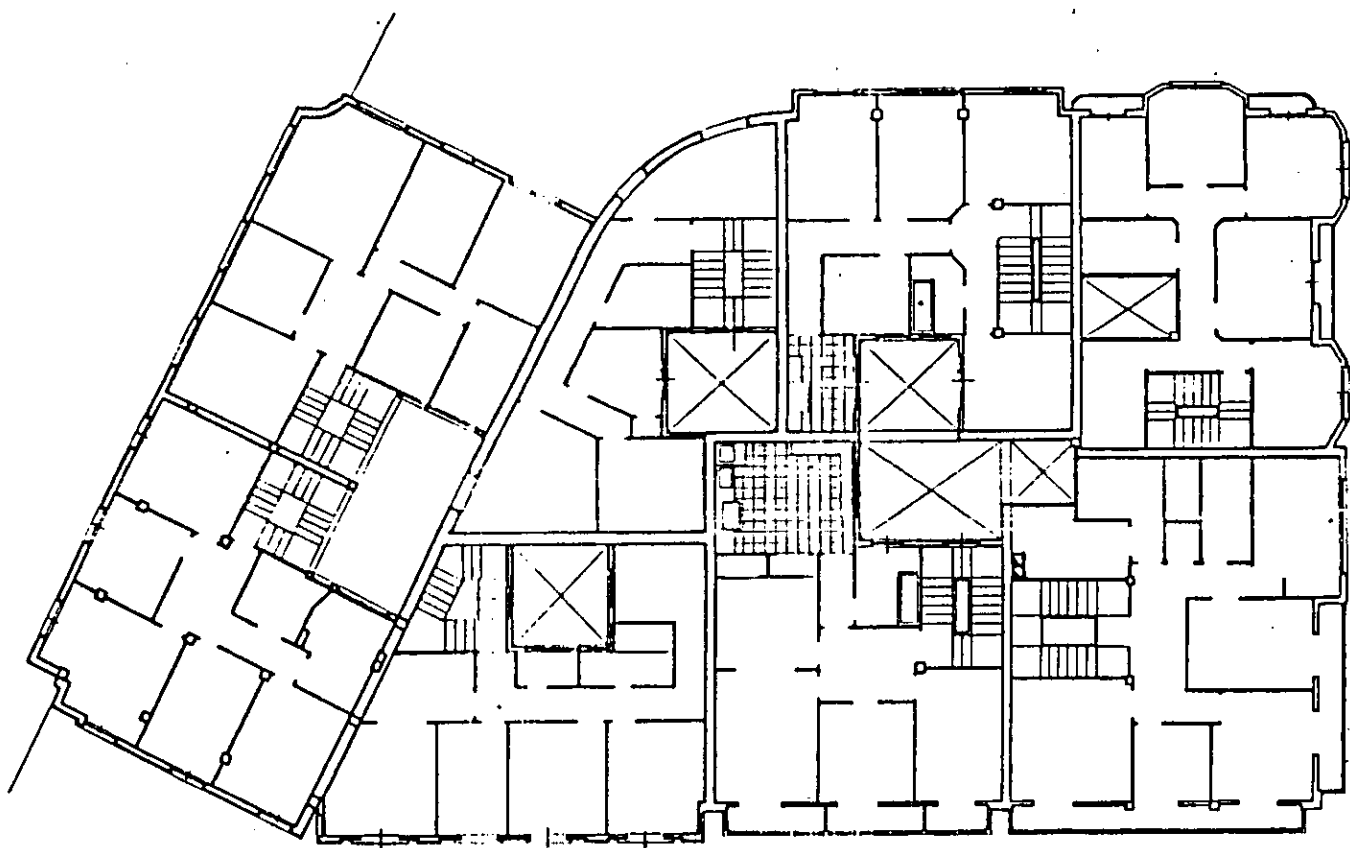
medida coa actitude que guiaba aos axentes económicos que operaban na post-guerra no espacio da Praza para os que o respecto á Normativa vixente resultaba algo anecdótico.

Un total de 34 vivendas serían construídas nas oito casas que con accesos independentes cada unha delas se edificaron entre 1940 e 1956.

No inicio da década dos cuarenta edificárase a da Praza de María Pita 3, esquina Avenida de Porta de Aires e posteriormente o número 1 desta Avenida, seguindo logo

a da Rúa de Troncoso 19 (1944), Praza de María Pita 1 -
Rúa do Alesón 10 (1946), Rúa do Alesón 8, e xa na década
dos cincuenta a da Rúa de Troncoso 21 (1951) e Praza de
María Pita 2 (1956).

Os edificios, como dixemos todos cun núcleo de es-
caleira, non teñen en ningún caso ascensor e teñen acce-
so tres deles desde a fachada que dá á Praza, dous pola
Rúa do Alesón, dous pola Rúa de Troncoso e un pola Ave-

nida de Porta de Aires.

No seu interior dispoñen dunha vivenda por planta en tódolos casos, cunha distribución que nos lembra máis ás plantas tipos da vivenda obreira do século XIX, que á vivenda burguesa destinataria inicial do espacio da Praza. Superficies que oscilan entre os 50,00 m² e os 90,00 m² e nas que se distribúen dous, tres ou catro dormitorios, baño, cociña e comedor, uns pequenos patios interiores de 3,00 metros de lado permiten a ventilación das cociñas, baños e algún dormitorio.

Quizais o aspecto máis relevante a suliñar sería o como a obsesión pola ocupación do cen por cen do solar en planta, chegaría ante a demanda municipal de dar saída á Rúa de Troncoso, a construír as casa números 8 e 10 da Rúa do Alesón sobre este gran túnel de 8,50 metros de altura, ao que dan luces e ventilan diversas pezas das casas colindantes (Praza de María Pita 1 e Rúa de Troncoso 21) que se reducen neste último caso a unha mínima distribución con 48,00 m² útiles en planta.

DENOMINACION: Edificio de viviendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita 25 - Rúa da Florida 2

ARQUITECTO : Antonio Vicéns Moltó

EPOCA : PRIMEIRO PROXECTO : Decembro de 1947

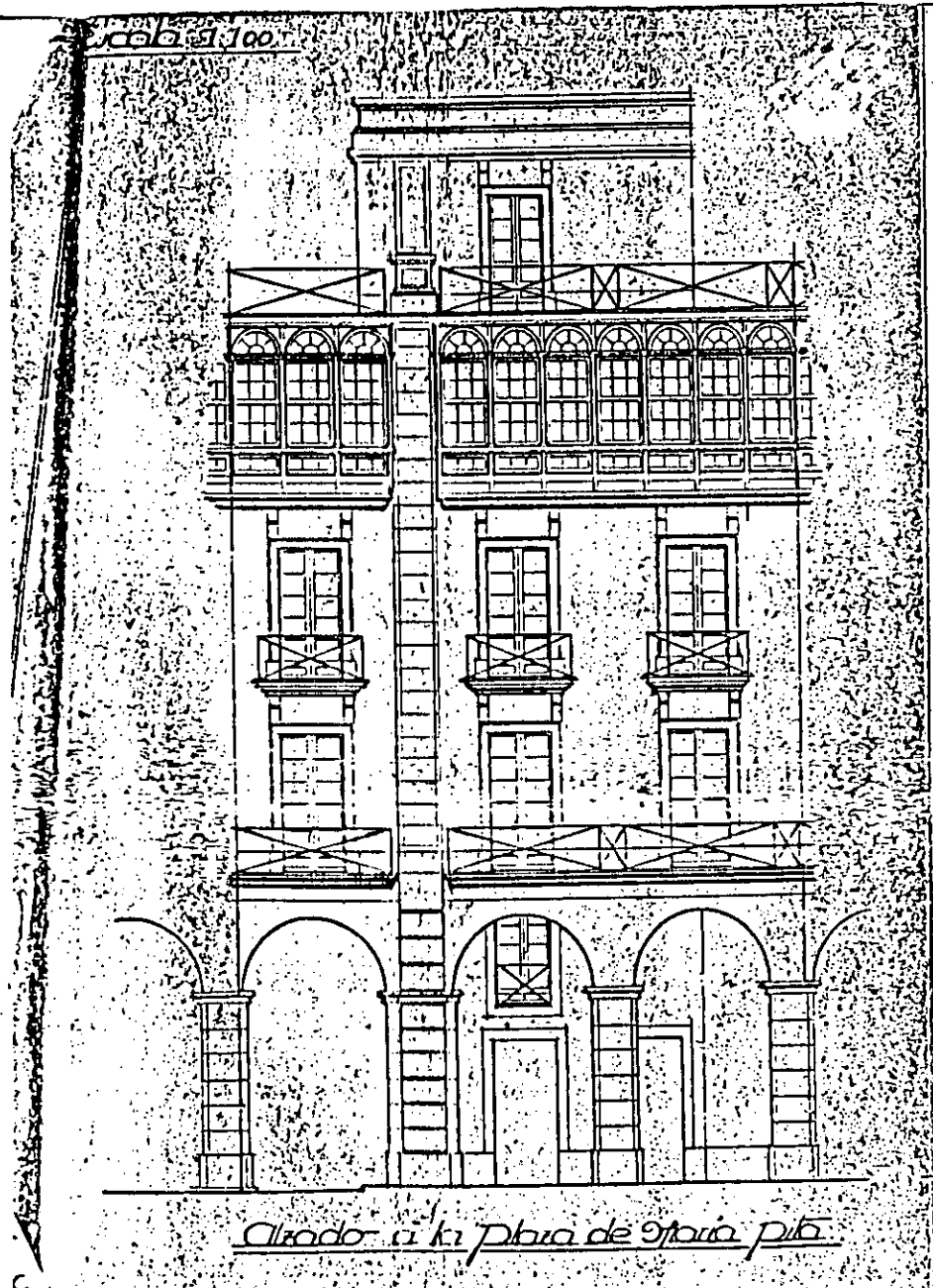
SEGUNDO PROXECTO : Xuño de 1957

FINALIZACION DA OBRA: Xullo de 1958

O derradeiro expediente de construción dun edificio de acordo co Plano Oficial da Praza, corresponde ao actual número 25, que ocupa os solares das casas correspondentes ao número 5 do antigo Campo de San Agustín, número 2 da Rúa da Florida, e a do número 4 desta mesma Rúa.

O número 5 do Campo de San Agustín debía proceder ao avance ata a liña oficial da Praza, nunha pequena tira de terreo de 13,47 m².

O expediente inicial, iniciábase en Febreiro de 1952 en base a un proxecto redactado en Decembro de 1947 polo Arquitecto Antonio Vicéns Moltó, segundo o que "... se

desexa proceder á construcción da casa de seis plantas

no solar resultante do derribo das casas números 25 da

Praza de María Pita, ou sexa, números 2 e 4 da Rúa da

Florida... para transformar unhas vivendas antigas sen

condicións, noutras de moita maior capacidade e en per-

fectas condicións de salubridade e hixiene, así como en

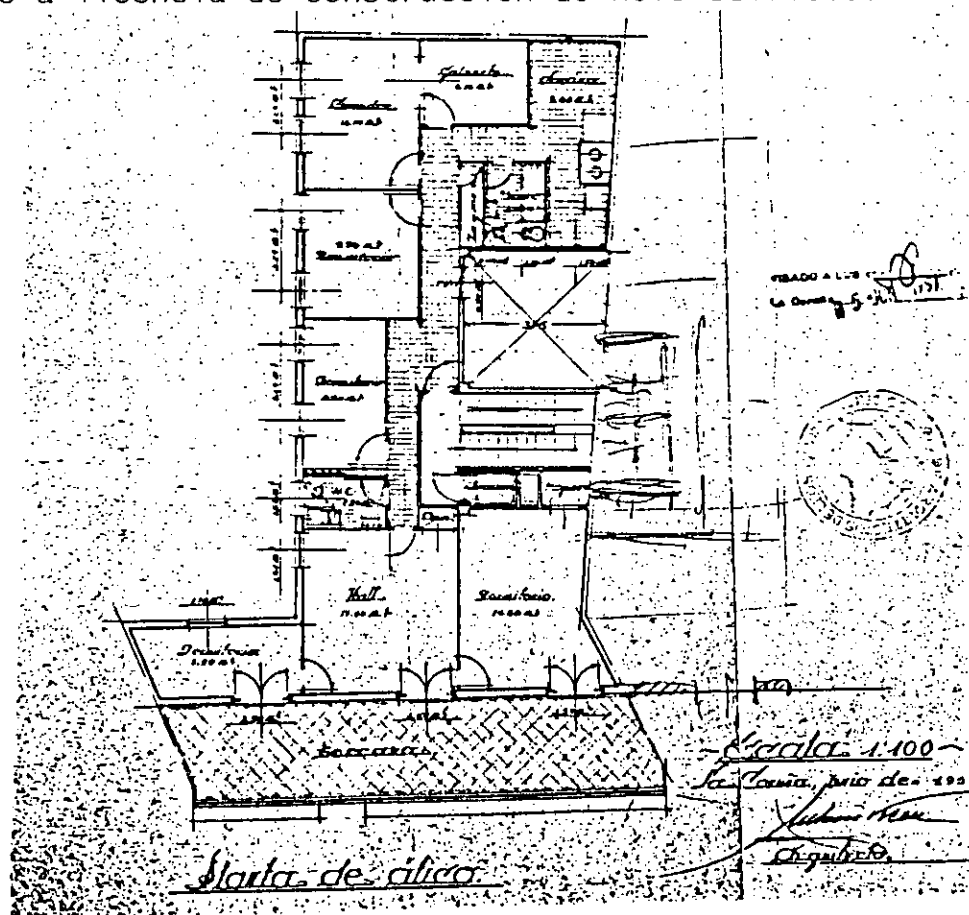
canto ao estético contribúe a mellorar o embelecemento -

da Praza de María Pita, pechando parte do único boquete

que queda por encadrar na ordenación da citada Praza..."

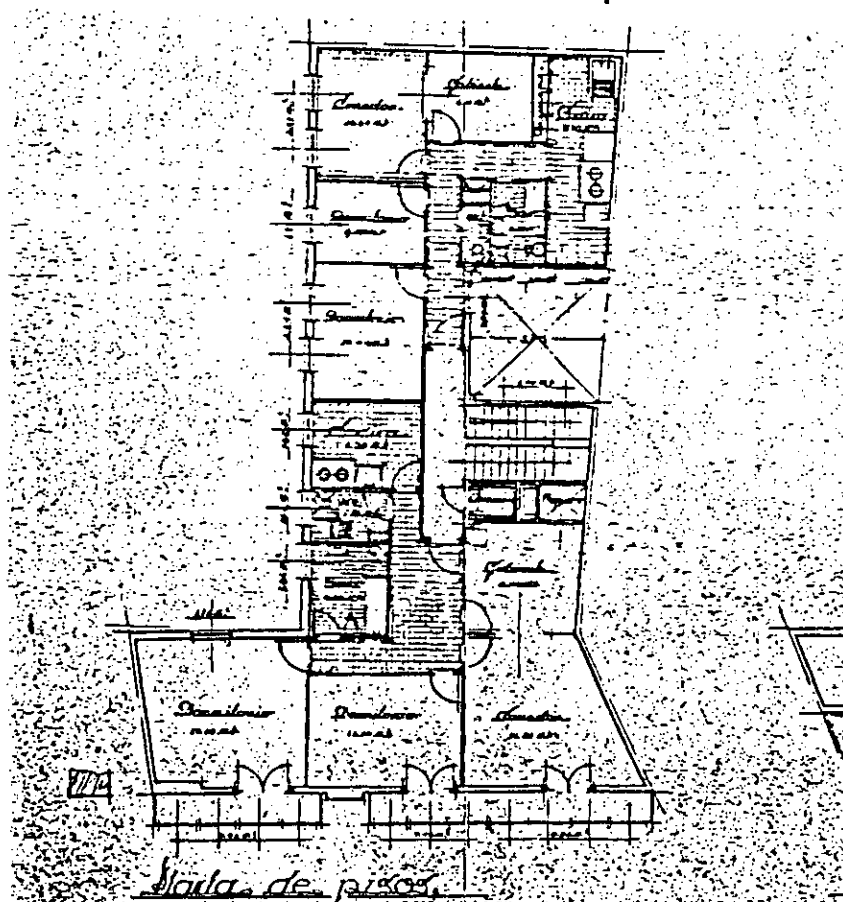
A tramitación foi lenta, provocada, sen dúbida polo expediente de ruina que se desenvolveu simultaneamente para conseguir o deshaucio dos inquilinos das casas existentes, o que tivo lugar en Abril de 1955.

O 10 de Maio de 1955, obtivo a licencia municipal para o derribo das casas números 2 e 4 da Rúa da Florida así como a licencia de construción do novo edificio.

Ao longo da obra, procedeuse á reforma da planta do ático de acordo coas "... Ordenanzas adicionais de e-

dificación para a Praza de María Pita ...", segundo as que "... a cuberta deberá levar o menor peralte compatible co bo servicio para o que se construíra de zinc, uralita ou similar, a fin de que non sexa visible desde o centro da Praza...", así como que "... deberá tomar como tipo en canto ao alineamento de fachadas de terraza e trazado en planta e sección se refire, as da casa número vintatres da mesma acera...".

En xuño de 1957 tramitárase un novo expediente

modificando a distribución das vivendas como consecuen-

cia de que na licencia concedida en 1955 non se admitían voos á Rúa da Florida, obra que sen embargo se realiza. A este derradeiro expediente se lle concedeu a pertinente licencia na sesión de 13 de Agosto de 1957, finalizando as obras en Xullo de 1958.

O edificio ten planta baixa destinada a comercio, entresolo cunha vivenda, tres plantas altas con dúas vivendas por planta, e planta de ático cunha vivenda, totalizando pois, sete vivendas cunhas superficies que oscilan entre os 60,00 m² e os 90,00 m², e nas que se distribúen cociña, comedor, baño, aseo, dous dormitorios e gabinete, este último con ventilación a segundas luces.

Das seis vivendas das plantas tipo, só tres dan -
frente á Praza, dando as outras tres á Rúa da Florida.

DENOMINACION: Edificios de Vivendas

LOCALIZACION: Praza de María Pita, 26 e 27

ARQUITECTO : Nº 26 : Descoñecido

Nº 27 : José María Noya

EPOCA : Nº 27 : 1855

Os únicos edificios que non se adaptaron ao ali-
neamento oficial do Proxecto da Praza no seu lado Oeste
son os actuais números 26 e 27, antigos 6 e 7 do Campo
de San Agustín.

Estos dous edificios delatan a rasante primitiva da
zona e son demostrativos das grandes dificultades que se
deron no proceso de desmonte e explanación do Campo do
Derribo.

O antigo número 7 do Campo de San Agustín facía
esquina coa Rúa do mesmo nome dando a súa fachada á Pra-
ciña existente diante da Igrexa e do Convento.

A desamortización dos terreos e edificios do Con-
vento posibilitaría o traslado da antiga Igrexa de San

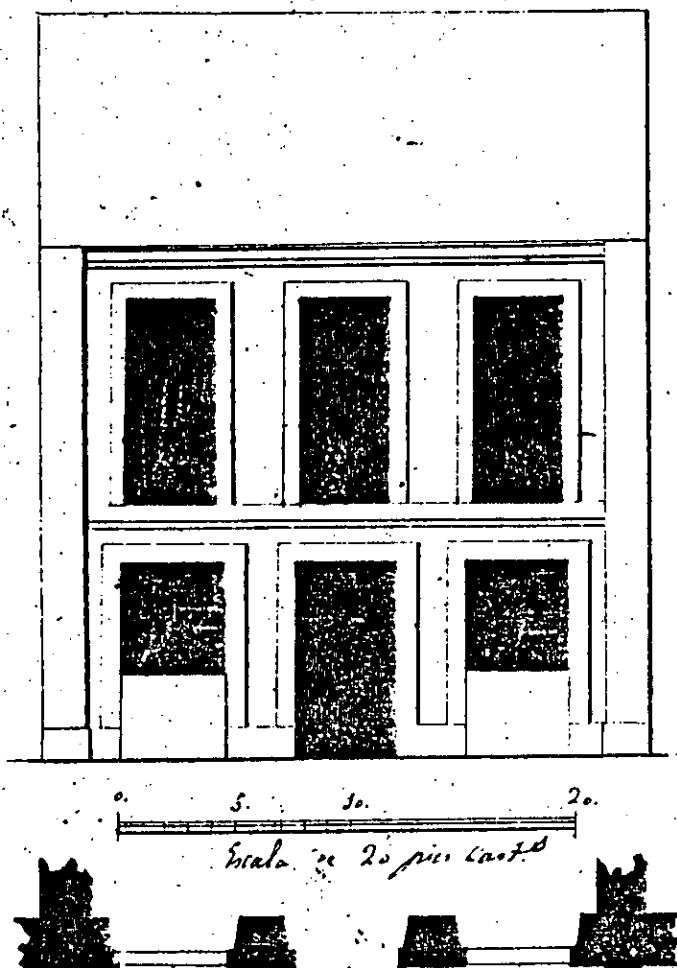
Xurxo, sita no lugar do actual Pazo Provincial, ao edificio da Igrexa de San Agustín, ao tempo que as hortas do Convento eran destinadas a Mercado e os edificios a Casa do Concello, Xulgados e a Escola Pública.

Esta decisión de trasladar o centro do poder político desde a Cidade Vella á Pescadería e a de crear un equipamento da importancia do Mercado nas hortas posteriores, provocou unha serie de medidas de carácter urbanísticos tendentes, por unha banda, a dar accesibilidade ao Mercado ensanchando as angostas vías existentes que nel confluían (San Agustín, Rúa do Anxo, Rúa da Praza e

San Nicolás) e por outra, a requerir aos propietarios das fincas existentes no fronte da nova Casa Consistorial a que axeitaran o seu aspecto exterior ao novo papel que o espacio xogaba na estrutura urbana da Cidade.

Vista dela Fachada dela Casa n.º 6. Sitá en el Glasis o Campo de S.º Agustín

Neste senso en 10 de Xaneiro de 1840, Don José María Martínez propietario do antigo número 6 do Campo de San Agustín "... que foi casa xa diante de agora, ata

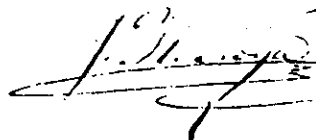
que no ano 1823, co motivo da explosión de pólvora que sufriu esta Praza, arruinouse non só ela, senón outras varias que estaban situadas ao seu carón..." trata de edificala para o que obtivo xa a competente licencia do Ministerio da Guerra, e acompañaba á solicitude un plano de fachada asinado por José María Noya, dunha casa de planta baixa e piso con tres ocos por planta na fachada principal e cun ancho ou frente ao Campo duns 27 pés casteláns.

O expediente, previo informe do Arquitecto Municipal, José María Noya, e da Comisión de Policía, obtivo a oportuna licencia en 11 de Febreiro de 1840. Pasarían dous anos ata que o 14 de Abril de 1842, o propietario volveu a solicitar o permiso para iniciar as obras ao non poder realizalas con anterioridade, sen embargo o Arquitecto Municipal informa negativamente a solicitude xa que "... é necesario que V.E. teñan presente que está acordado polo Ilmo. Axuntamento ensanchar as Rúa de San Agustín, con este proxecto se ocupa todo o terreo do in-

teresado...", opinión que se ben é refrendada pola Comisión é desestimada polo Concello, polo que en datas posteriores e ante a solicitude de licencia para realizar unha caseta "... que sexa capaz e suficiente para que con comodidade poida colocar a referida fragua..." dá-selle licencia en 22 de Agosto de 1842 coa condición de que ante a iniciativa do Concello de ensanchar a Rúa de San Agustín "... se obrigue a demolela á súa costa en calquer tempo que a municipalidade necesite o devandito terreo, e sen opción algunha a reclamar máis indemnizacións que o valor deste...".

Aprobado o ensanche e pavimentación da Rúa de San Agustín ao longo de diversos acordos puntuais nos anos 1850 e 1851, o Concello require no ano 1854 do propietario a que "... proceda a retirar a parede do costado da súa citada finca (...) á liña que fixan os formais de fachada que se achan á súa continuación (...) posto que se deu o caso e condicións estipuladas do ensanche da Rúa de San Agustín...".

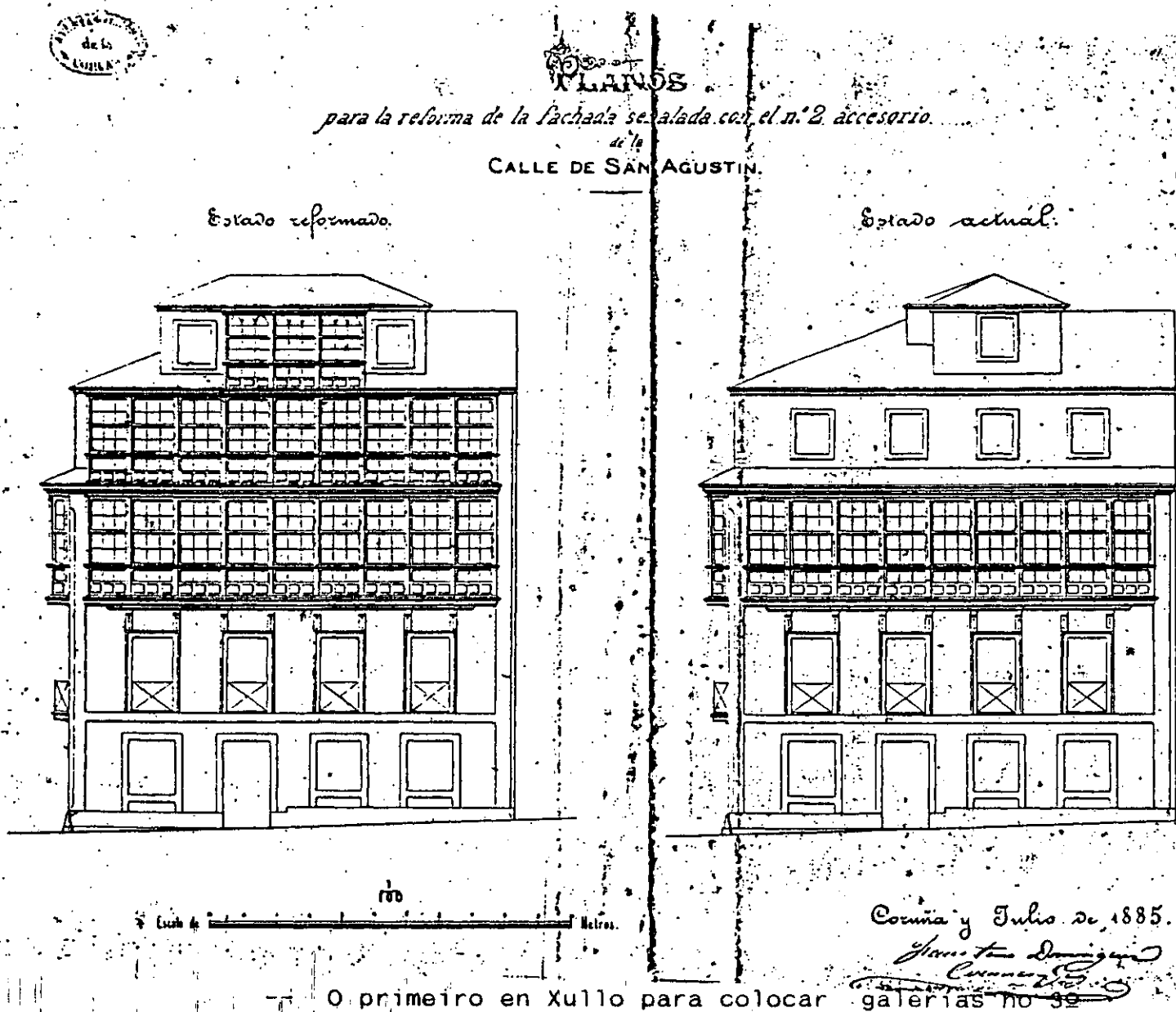
11

Como consecuencia deste requerimento e tras diversas incidencias en Xuño de 1855 se solicita licencia para construír unha casa segundo Proxecto de José María Noya, que ten planta baixa, dúas plantas altas, bufardón e bufarda da que se presentan planos a escala da súa fa-

chada principal ao Campo e fachada lateral á Praza de San Agustín e que obtén a correspondente licencia na sesión de 8 de Xuño.

No ano 1885, se tramitan dous novos expedientes:

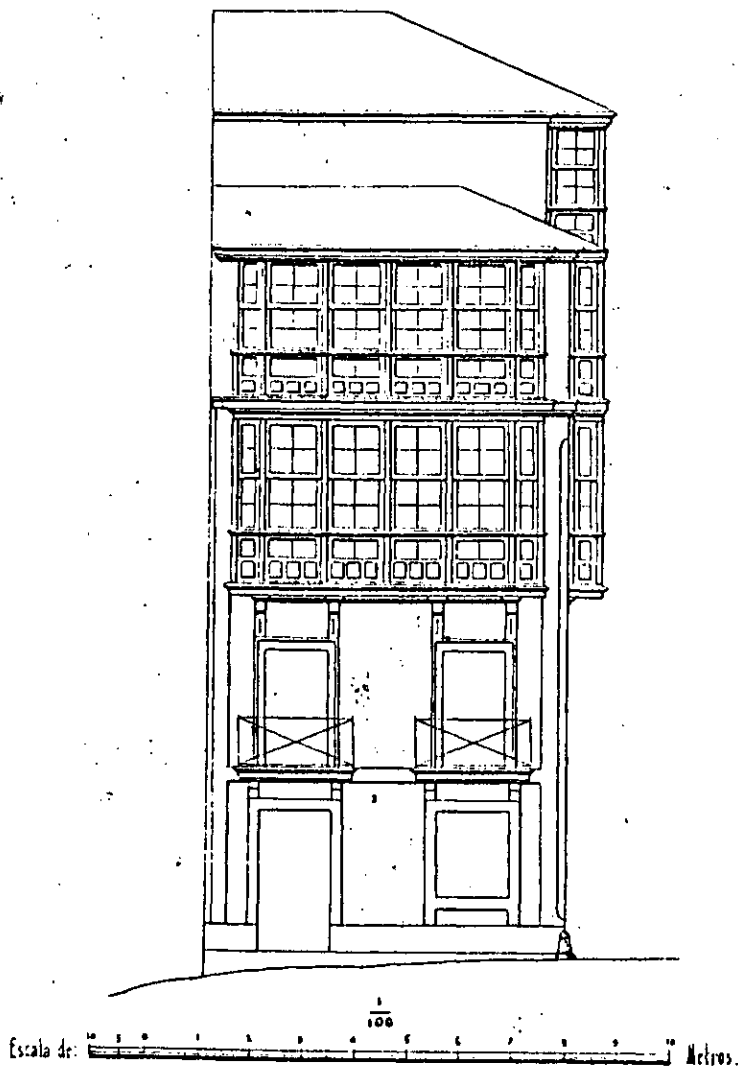
O primeiro en Xullo para colocar galerías no 3º

piso bufardón e na bufarda no frente á Rúa de San

Agustín.

PLANO

para la construcción de una galería en el 4.º cuerpo de fachada
de la casa n.º 7 del
CAMPO DE S. AGUSTIN.

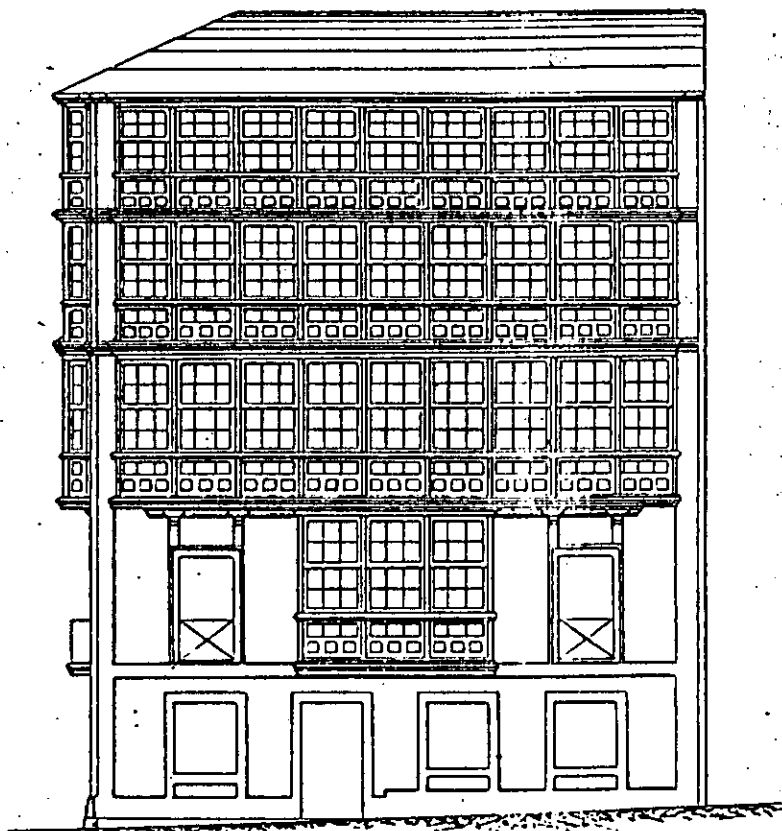
Coruña y Setiembre de 1885.

Faustino Domínguez Coumes-Gay

-- Un segundo expediente en Setembro para colocar a
galería no terceiro piso bufardón da fachada prin-
cipal. En ambosdous casos o Proxecto está redac-
tado por Faustino Domínguez Coumes-Gay.

PROYECTO DE MIRADOR EN LA CASA N.º 1 DE LA CALLE DE
SAN AGUSTIN PROPIEDAD DE D BENITO GONZALEZ

Escala de 1/100

La Coruña 24 Mayo de 1920

El Arquitecto

Leonor Benavente

Por último en Maio de 1920, e segundo Proxecto de Leoncio Bescansa, se solicita a construción dun miradoiro na primeira planta da fachada lateral que é concedido na sesión de 9 de Xuño de 1920 aplicando o artigo 13ª das Ordenanzas do Ensanche nas que se sinala o criterio de que os miradoiros non deban sobrepasar o 30% da lonxitude da fachada.

O edificio é derribado nos primeiros meses de 1990

DENOMINACION: Edificios de Vivendas

LOCALIZACION: Mazá Rúa de Troncoso - Avda Porta de Aires
Rúa do Alesón.

(Antigos Solares 21, 22 e 23)

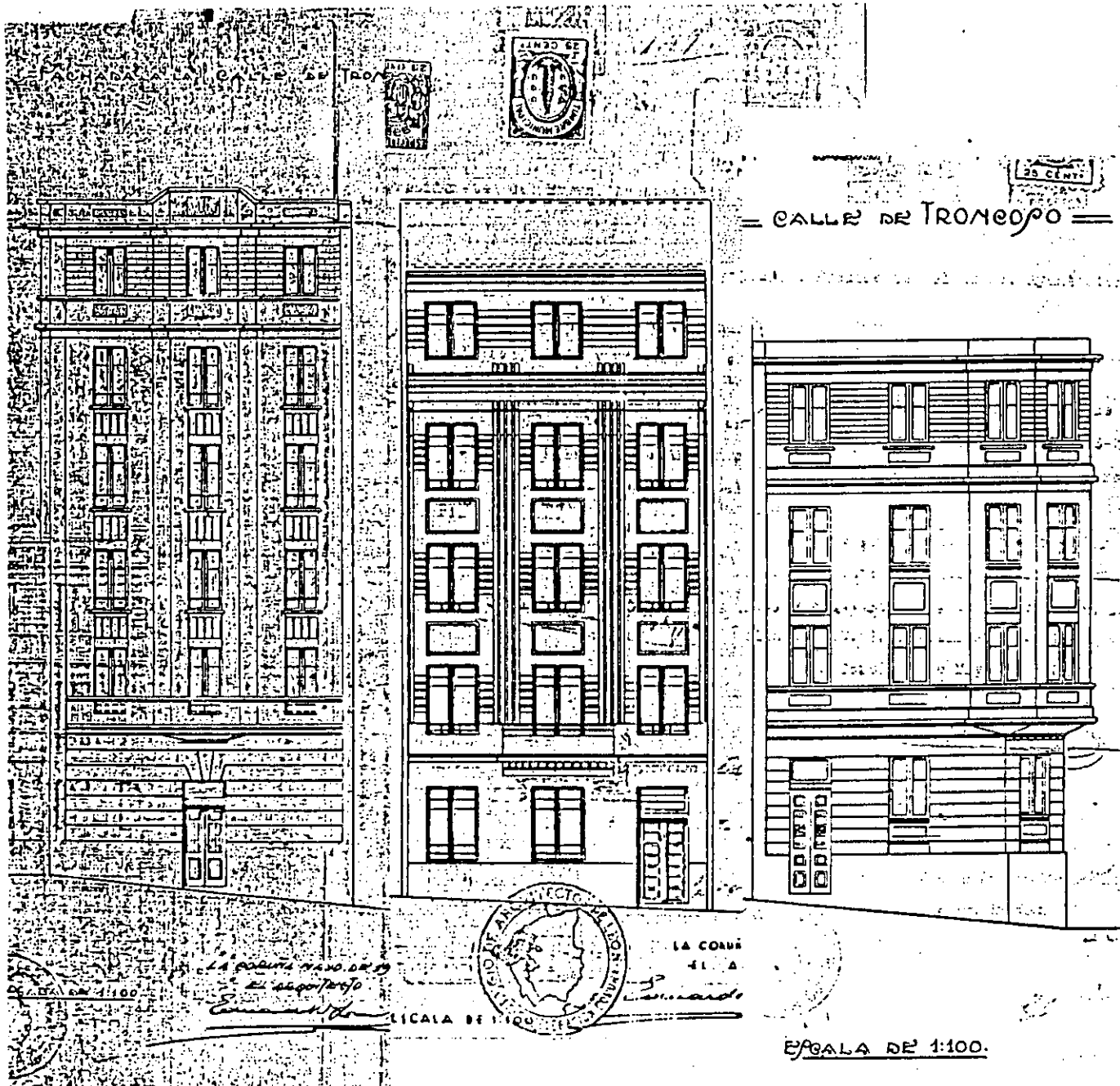
ARQUITECTO : Rúa de Troncoso: Eduardo Rodríguez Losada

Avda Porta de Aires-Esquina Rúa do Alesón:
Antonio Tenreiro & Peregrín Estellés.

EPOCA : 1934

Os solares números 21, 22 e 23 do primitivo Pro-
xecto da Praza conformaban unha mazá de forma trapezoi-
dal rodeada polas Rúas de Alesón, Porta de Aires e Tron-
coso ofrecendo unha esquina en chafrán á Rúa da Nosa Se-
ñora do Rosario. A superficie que saíra a subasta no ano
1860 era, respectivamente, de 221,27 m², 160,87 m² e
129,57 m², totalizando pois 511,71 m²

A súa construción non tivo lugar ata 1934, ano
este no que se tramita os proxectos e se obteñen as li-
cencias.

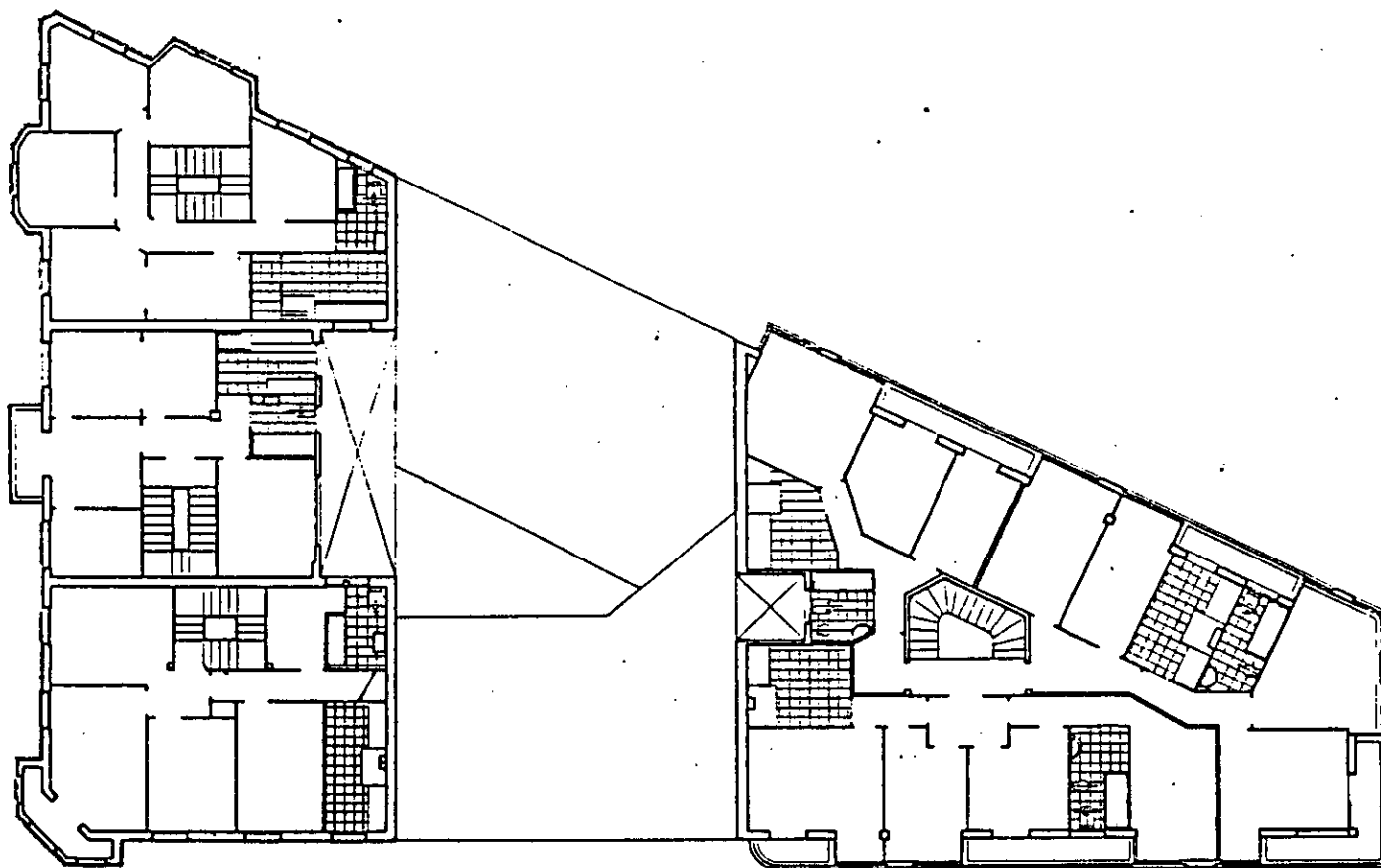
O solar número 21, divídense en tres solares con frentes á Rúa de Troncoso de lonxitudes de 8,00 metros, 8,00 metros e 9,50 metros e cun fondo de 11,00 metros, plantexándose nel a construción de tres edificacións independentes. Cada un dos edificios ten o seu núcleo de escaleira cunha vivenda por planta, segundo os proxectos redactados por Eduardo Rodríguez Losada.

O solar número 22 antigo, mantense coas características similares ás que tiña no proxecto orixinal da Praza, é dicir, un terreo de forma trapezoidal cun frente á Avda de Porta de Aires de 11,00 metros. Nel construíuse un edificio de seis plantas con dous accesos: un pola Avda de Porta de Aires e outro pola Rúa de Alesón, dispendo de dúas vivendas en cada planta na zona da Avenida do Alesón.

O solar número 23 é, sen lugar a dúbidas, o que está ocupado pola edificación máis interesante: A singu-

laridade de solar en esquina con fronte á Avenida de
Porta de Aires e Rúa do Alesón e cun chafrán duns 5,50
metros á Rúa da Nosa Señora do Rosario, xunto coa gran
pendente, e resolta por Tenreiro & Estellés cunha pro-
posta que parte dunha planta tipo de tres vivendas que
quedan reducidas a unha no baixo da Avda de Porta de Ai-
res ao ser sótano respecto á Rúa do Alesón.

Os tres solares 21, 22 e 23 serviron pois para a
construcción de 5 edificios, que albergan un total de 50

vivendas de superficie construídas comprendidas entre os 70,00 m² e os 80,00 m² con programas de cociña, comedor ou sala, un baño e tres ou catro cuartos nas que as pezas en ningún caso sobrepasan os 14,00 m² de superficie oscilando no caso dos dormitorios entre 6,00 e 9,00 m².

DENOMINACION: Edificios de Vivendas

LOCALIZACION: Mazá Rúa Capitán Troncoso 2, 4, 6 e 8

Rúas do Marqués de Cerralbo - da Nosa

Señora do Rosario - Avenida dos Anxos

(Antigos solares 24, 25, 26 e 27)

ARQUITECTO : Eduardo Rodríguez Losada

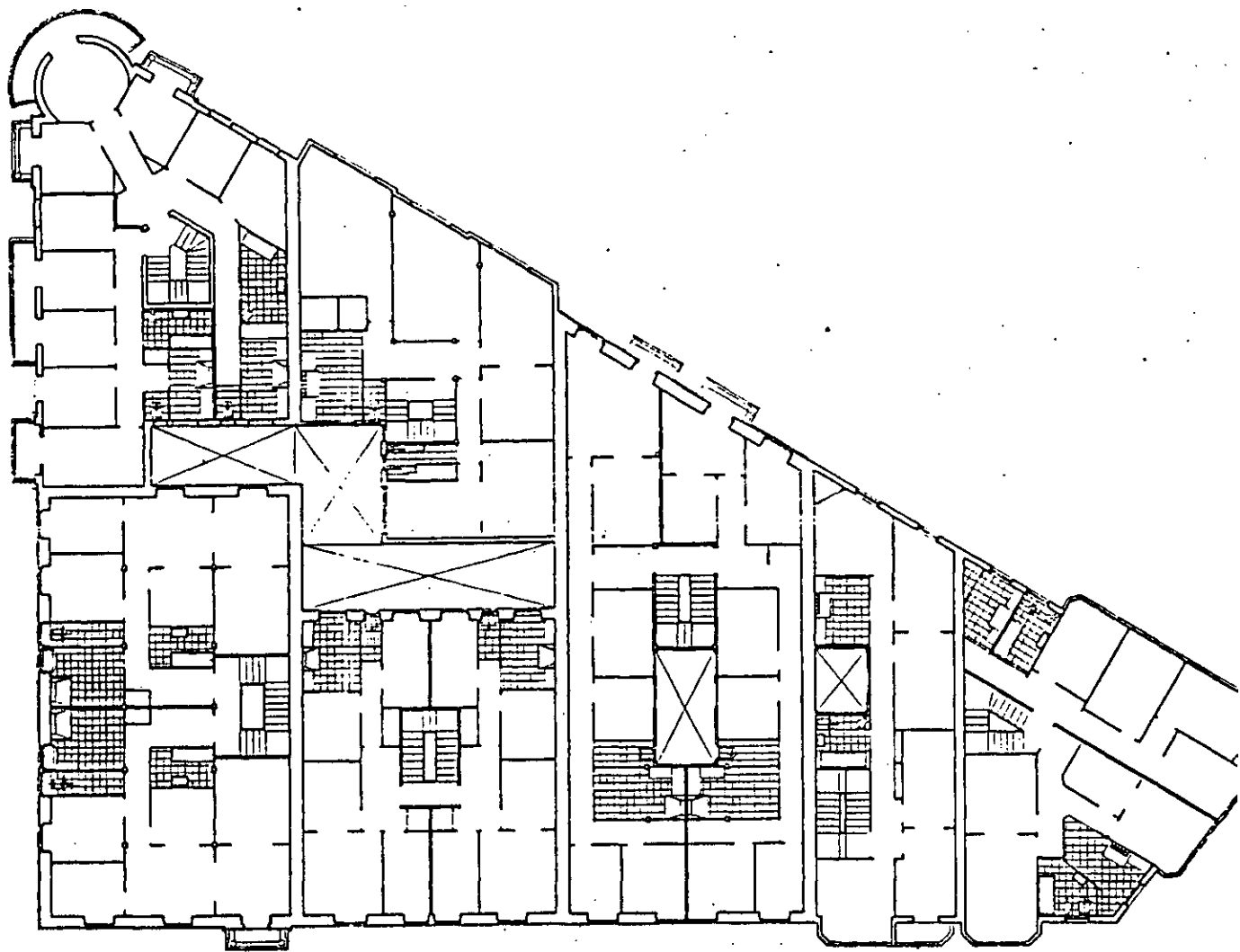
Manuel Andrés Reboredo Santos

EPOCA: 1927 - 1946

Os catro solares numerados do 24 ao 27 no Proxecto inicial da Praza, serían divididos posteriormente en sete, nos que se constrúen un total de sete edificios independentes con 48 vivendas.

A tramitación dos expedientes realízase de xeito independente entre Marzo de 1927 (Rúa da Nosa Señora do Rosario, 26) e Marzo de 1946 (número 8 da mesma Rúa), - aínda que xa en 1923 se tiña presentado un proxecto redactado por Antonio de Mesa para a construción de dúas vivendas unifamiliares nos dous solares co fronte á Rúa

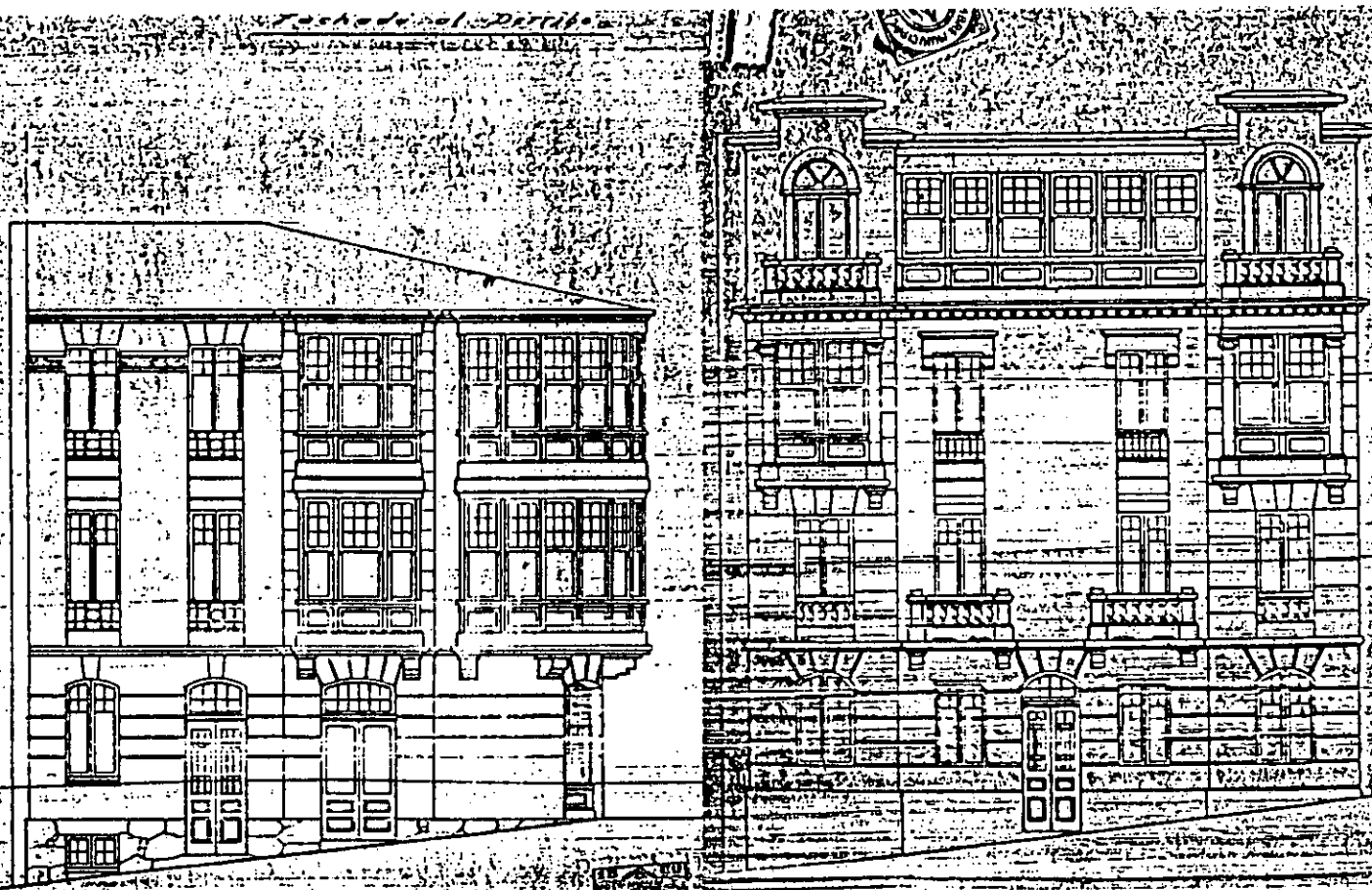
de Marqués de Cerralbo liberando como xardín privado o
espacio entre as dúas edificacións, proxecto éste que
non foi construído.

As obras realizadas responden ao tipo de bloque de
vivendas de planta baixa e 3, 4 ou 5 plantas altas dis-
tribuídas cunha ou dúas vivendas por planta segundo as

características do solar e coa planta baixa destinada a
tenda ou almacén.

Os proxectos foron redactados por Eduardo Rodri-
guez Losada en tódolos casos, agás na última edificación
(Rúa da Nosa Señora do Rosario número 8) sendo o autor
deste Manuel Andrés Reboredo.

Escala de 1:100

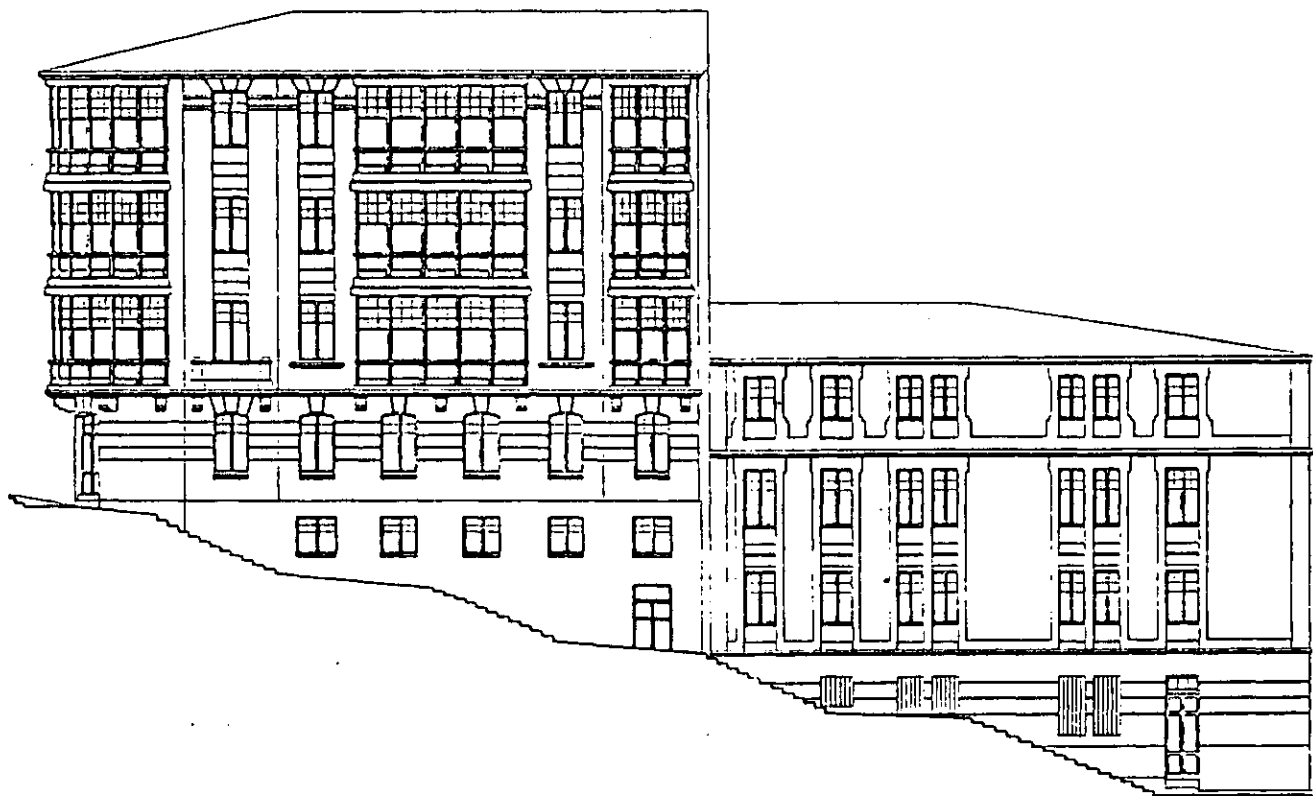
La Coruña, Junio de 1921
El Arquitecto

É de destacar nesta mazá a diferente actitude a-

doptada ante o proxecto nos dous edificios promovidos en

1927 (números 24 e 26 da Rúa da Nosa Señora do Rosario)

e os promovidos posteriormente.

De singular interese neste senso, cabe destacar a utilización dun elemento tradicional como é a galeria acristalada rematando a fachada en curva do edificio que forma esquina ás Rúas Marqués de Cerralbo e da Nosa Señora do Rosario, tema éste moi querido por Eduardo Rodríguez Losada e que tiña desenrolado en varios edificios do Ensanche nos anos anteriores (Casa Cortés na Praza de Galicia esquina Rúa do Ferrol en 1918; Casa

Ameixeiras en Teresa Herrera 2-4 esquina Praza de Lugo en 1924; Edificio Escariz na Praza de Pontevedra esquina Teresa Herrera e Paio Gómez en 1925 ou o edificio de Fernández Latorre esquina Marqués de Amboage).

O resto das edificacións, promovidas na década dos anos trinta, carecen de interese algún limitándose á ocupación total do solar con pequenos patios, primando a ventilación e iluminación dos baños a través de pequenos patios interiores ou incluso das fachadas sobre os dormitorios que en moitas ocasións sitúanse en segundas luces, e por último cunhas fachadas nas que priman as consideracións da economía de recursos sobre calquera outro valor estético ou compositivo.

DENOMINACION: Edificios de Vivendas

LOCALIZACION: Mazá Rúa Marqués de Cerralbo - Avenida de
Porta de Aires - Rúa da Nosa Señora do Rosario - Rúa do Capitán Troncoso.

(Antigo solar destinado a Residencia de
Oficiais).

ARQUITECTO : Eduardo Rodríguez Losada

EPOCA : Proxectos: Decembro de 1938

O solar destinado inicialmente a Residencia de Oficiais e que está rodeado polas Rúas Marqués de Cerralbo, Porta de Aires, Nosa Señora do Rosario e Troncoso, fora delimitado a partir do módulo tipo de Residencia de 45,00 metros X 34,00 metros ao que se lle engadía un espacio residual de forma triangular para cuadras ou almacéns, totalizando unha superficie de 1.750,00 m²

Era un solar exento, que ocupaba na súa totalidade a mazá central de contacto coa Cidade vella e cúa ubicación e dimensionamento tiveran influído decisivamente

no resultado final do trazado viario e as súas conexións co espacio central da Praza.

A súa característica máis singular é o gran desnivel existente entre a Rúa da Nosa Señora do Rosario e a Rúa do Capitán Troncoso que se salva coa construción de dúas grandes escalinatas en toda a lonxitude das Rúas de Porta de Aires e Marqués de Cerralbo.

Esta singularidade explica por si soia a dificultade que tería a construción dun único edificio nun solar destas características, polo que o Concello coñecedor das mesmas, solicitou en múltiples ocasións durante o século XIX ao Ministerio da Guerra a súa cesión, petición que foi sempre desestimada ata a década dos anos trinta do presente século.

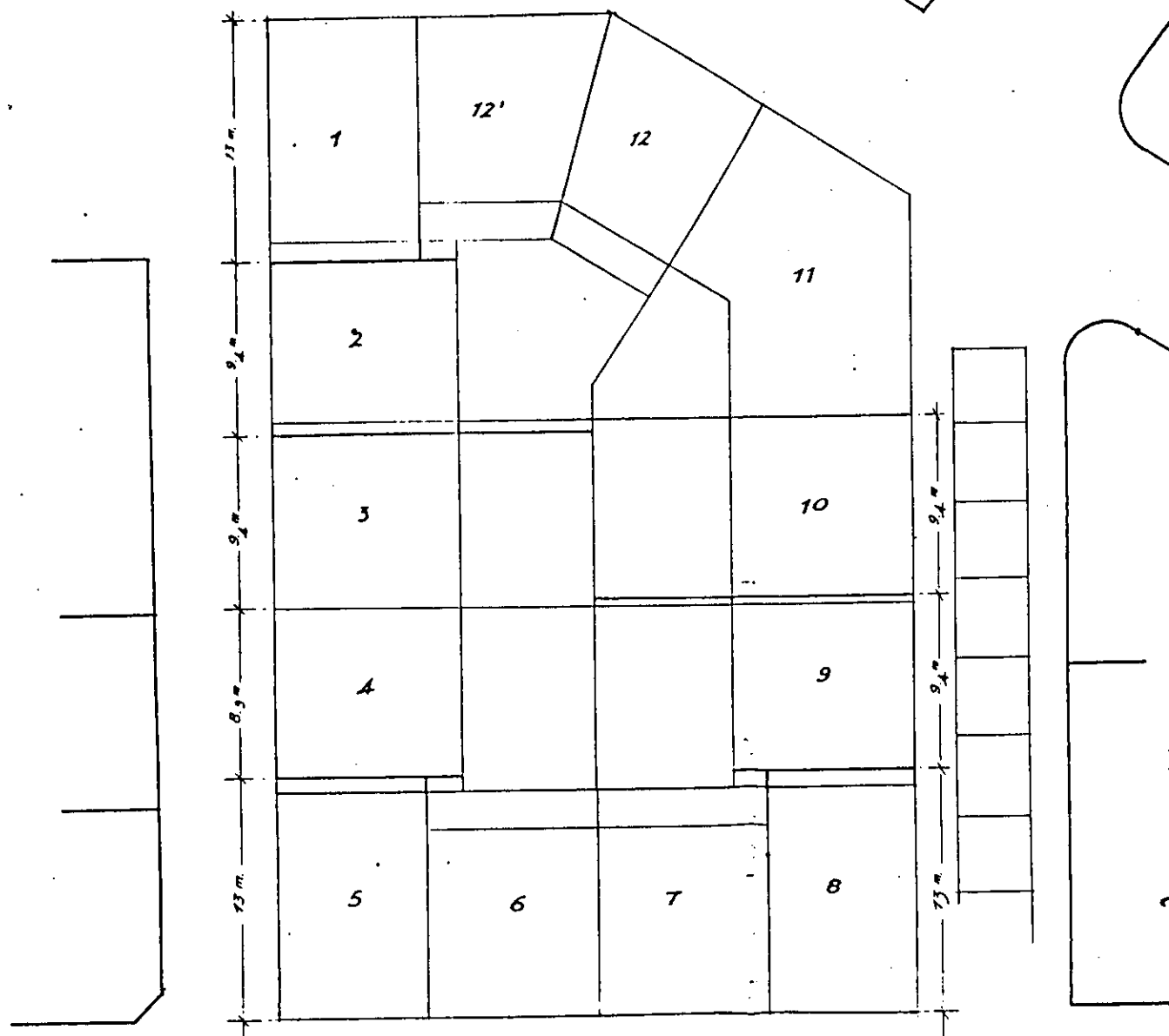
Foi así como inicialmente se promoveu a realización dun proxecto para xardín redactado polo Arquitecto Santiago Rey pedreira, se ben posteriormente en plena Guerra Civil, a Corporación decide a súa privatización - previa parcelación e subasta, acordo este adoptado na

sesión de 28 de Abril de 1838.

O seu adxudicatario, o constructor e promotor Víctor Díaz, é o xenuino representante do novo axente que actúa no ámbito da Praza na derradeira fase da súa construción promovendo numerosas edificacións e cuns tipos moi definidos.

O solar, rectificado o alineamento en ángulo da zona Norte a base dun chafrán de 18,00 metros paralelo ao lado da rúa, dividiuse inicialmente en 12 solares con frentes de fachada de 8,00 metros, 9,00 metros e 10,00 metros e con fondos de parcela de 12,00 metros (os catro solares da Rúa de Troncoso, e os tres da Rúa da Nosa Señora do Rosario) e 17,00 metros (tres con frente á Avenida de Porta de Aires e tres con frente á Rúa do Marqués de Cerralbo).

Posteriormente, en Xaneiro de 1939, preséntase unha "Modificación da Parcelación" segundo Proxecto de Eduardo Rodríguez Losada, segundo o cual se realizan 13 parcelas desdoblando a parcela número 12 en dous (12 e

12') ao tempo que se reaxustan os límites das parcelas centrais.

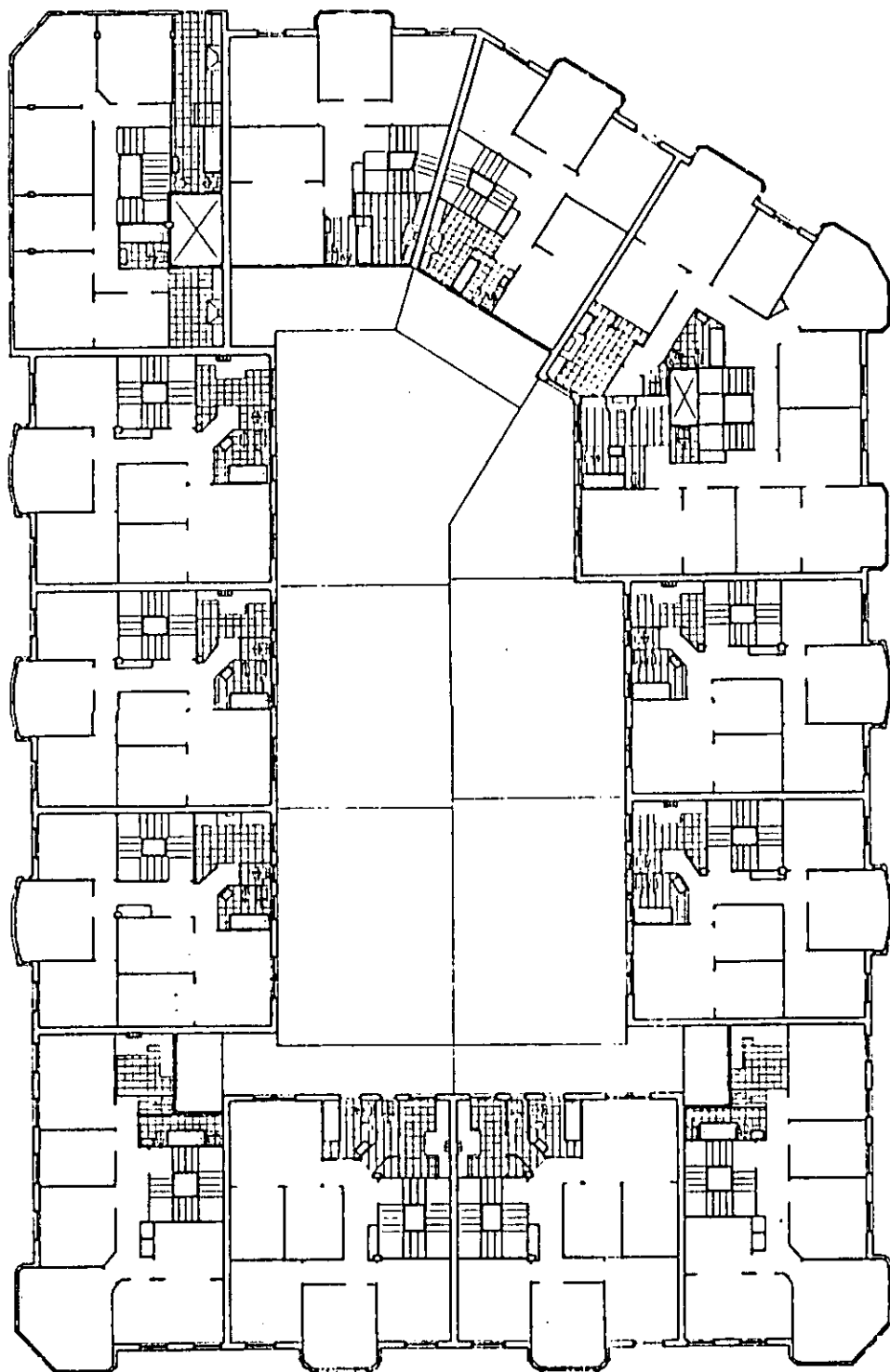
Os proxectos son redactados na súa totalidade por Eduardo Rodríguez Losada en Decembro de 1938 obtendo a licencia de construción na sesión de 2 de Marzo de 1939, se ben en practicamente tódolos expedientes se produxeron ao longo da obra modificacións do Proxecto

inicial (Reforma da distribución interior, habilitación dos desvãos para vivendas, aumento dos sotos,...) todas elas realizadas ao longo dos anos 1939 e 1940.

A superficie destinada a edificación en planta alta ten un fondo de 10,00 metros formando unha coroa arredor dun gran patio de mazá de 15,00 metros de ancho e 33,00 metros de longo.

Dos trece bloques edificadas nas trece parcelas, once dispoñen unha vivenda en cada planta e dous (os das esquinas máis alonxadas do espacio da Praza) teñen dúas vivendas por planta.

O tipo de vivenda oscila entre os 39,00 m² da máis reducida, e os 85,00 m² da máis grande, tendo a maioría delas entre 80,00 m² e 85,00 m², compoñéndose de sala, comedor, cociña, catro dormitorios (dous deles interiores ventilando a través do comedor), un cuarto de baño e un retrete.

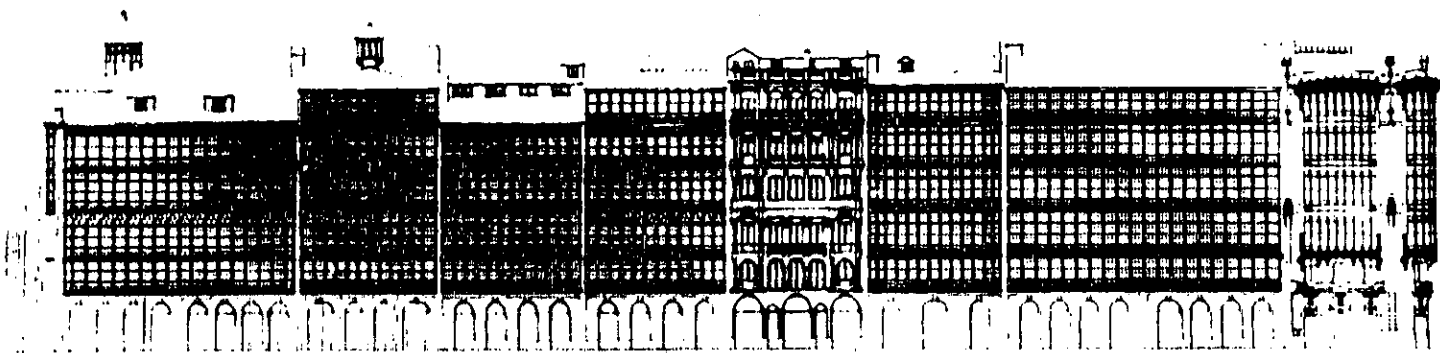
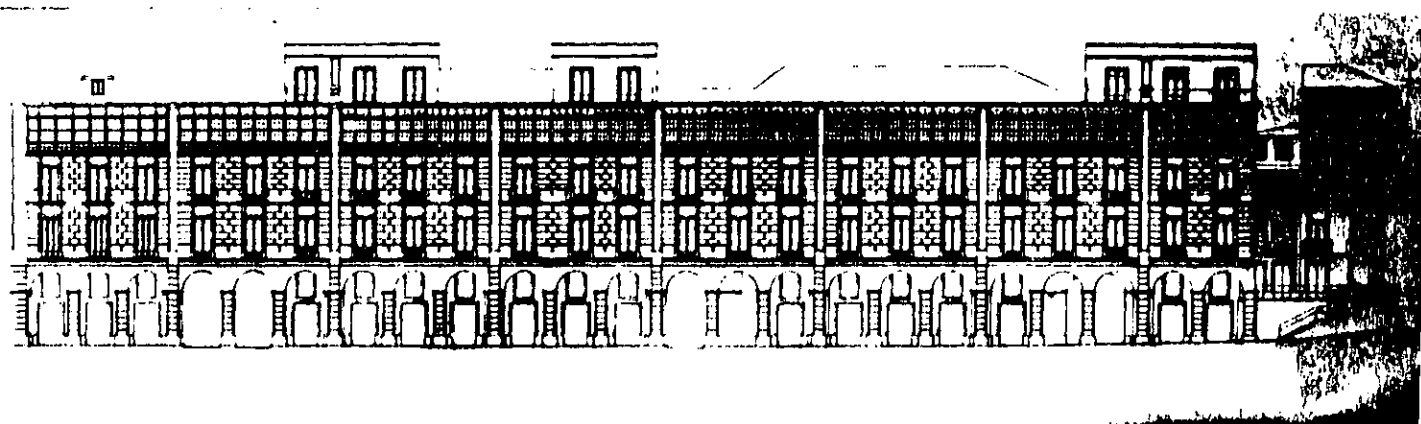
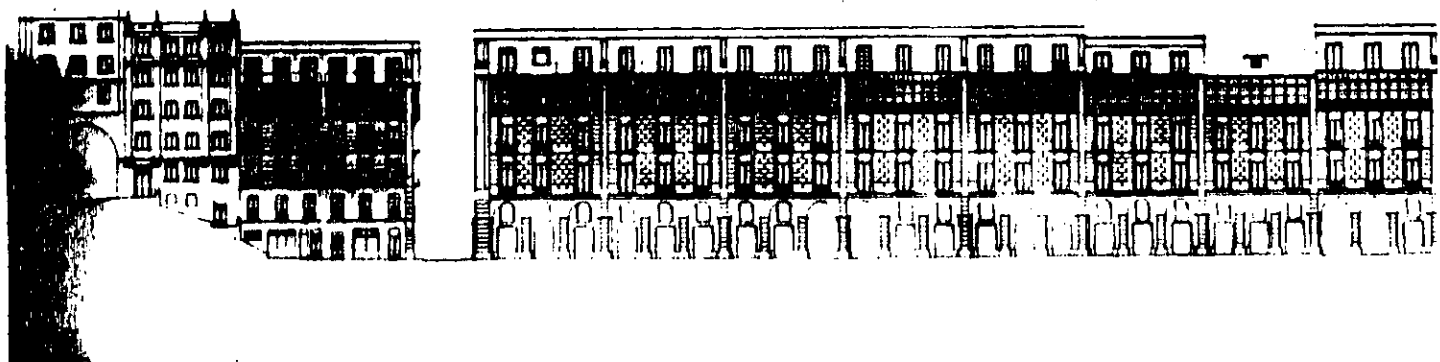

Un núcleo de escaleira de 3,00 X 3,00 metros de
catro tramos con iluminación central adosada á medianei-
ra na cruxía central da parcela edificada deixando unha
cruxía dando á fachada principal con tres habitacións (a
sala no centro cun pequeno vóo de 80 cm. e dous dormito-

rios), e outra cruxía dando á fachada posterior cara o patio de mazá con catro pezas (comedor, baño, retrete e cociña). Na cruxía central xunto coa escaleira sitúase o vestíbulo e os dous cuartos que ventilan "á italiana" a través do comedor.

Formalmente estas obras inician a conexión neste espacio central da Cidade coa dimensión empresarial e mercantilista que anima ao promotor e que estivera ausente estes anos: Non hai apenas lugar nas fachadas ás concesións "formalistas" que poidan lembranos as habilidades da artesanía da carpintería de madeira nos grandes telóns das galerías ou ás diversidades de detalles ornamentais dos edificios modernistas ou eclécticos, a súa linguaxe, debedora en algúns casos da tradición da galería a partir dos voos de fachada que simulan ese elemento, vai aproximándose á utilización dos mínimos recursos cos mínimos custes: Nos paramentos de formigón só unhas faixas horizontais á altura dos forxados e cornixas, uns grosos verqueaugas de obra ou a utilización de

diferentes texturas nos entrepanos das ventás, son os elementos que aportan ás fachadas os sinais máis evidentes dunha forma de construír que xa non busca a obra singular (Casa Rey ou Casa Bescansa), senón fundamentalmente unha racionalización e estandarización no proceso de produción dunha mercancía, a vivenda, cuxo destinatario vai desenvolver a súa vida nunha superficie duns 80,00 m².

2.12 AS CONSECUENCIAS DO PROXECTO DA PRAZA.

A elaboración dun proxecto para unha gran Praza Monumental nos terreos do derribo das murallas, vai moito máis aló da simple ocupación do solo que as fortificacións deixaran vacante na década dos anos cincuenta do século XIX.

A operación urbana preséntase como lugar do EDIFICIO INSTITUCIONAL por excelencia, O PAZO MUNICIPAL, e como BARRIO RESIDENCIAL no que terán as súas casas as personalidades da cidade.

É dicir, un espacio de gran centralidade e considerables dimensións destinado a funcións de CARACTER MILITAR, e polo tanto herdeiro dunha visión medieval da cidade entendida como CIDADE-FORTALEZA, é ocupado por novos usos de CARACTER CIVIL, INSTITUCIONAIS e RESIDENCIAIS, nunha operación sen precedentes na Historia Urbana da cidade.

Os elementos fundamentais da ESTRUCTURA URBANA

(VIARIO, PARCELARIO, EDIFICACIONES,...) no entorno dos terreos que rodean a área no que se desenvolve o PROXECTO, van modificarse sustancialmente pola acción directa do novo operador que protagoniza o proceso de construción da CIDADE LIBERAL: A BURGUESIA COMERCIAL E INDUSTRIAL.

As súas decisións operan indistintamente sobre as esferas do PÚBLICO e do PRIVADO, de aí que o protagonismo na iniciativa será canalizado:

- 1.- Ben a partir da INSTRUMENTALIZACIÓN das PLATAFORMAS DO PODER POLÍTICO lexitimadas polo LIBERALISMO (CONCELLO, DEPUTACIÓN, GOBERNO PROVINCIAL) no que se refire a OPERACIONES URBANAS que afectan a elementos de carácter colectivo ou supraindividual.
- 2.- Ou ben, na asunción exclusiva do protagonismo pola INICIATIVA PRIVADA, PERSOAL, INDIVIDUAL, de cada un dos elementos do GRUPO HEXEMÓNICO LOCAL cando se trata de operar sobre a esfera do PRIVADO.

No primeiro caso veremos á ADMINISTRACION como máxima protagonista no impulso das operacións de REFORMA URBANA dos elementos colectivos:

- ENSANCHE, ALIÑAMENTO E RASANTES DE RUAS.
- CONSTRUCCION DE INFRAESTRUCTURAS: PAVIMENTACIONES, CLOACAS E ALCANTARILLADOS, REDES DE ABASTECIMIENTO DE AUGA, ALUMEADO PUBLICO, MOBILIARIO URBANO.

No segundo caso, a capacidade de iniciativa persoal de cada un dos elementos do grupo hexemónico terá o seu "campo de xogo" nas operacións de RENOVACION URBANA, actuando sobre outro dos elementos fundamentais da paisaxe urbana, como é a construción dos inmobles de vivendas e a estrutura da propiedade territorial urbana.

-- A REFORMA URBANA:

A reforma da trama viaria ten como protagonista o Concello Constitucional, no que se refire aos seguintes aspectos:

... OPERACIONES tendentes a ALIÑAR as irregularidades do tortuoso trazado viario en función de valoración de carácter ESTETICO de "ORNAMENTACION", acordes coas doutrinas neoclásicas.

... OPERACIONES DE ENSANCHE DE RUAS, cara a dotalas do dimensionamento necesario de acordo con criterios de "COMODIDADE" e "SEGURIDADE", para facer compatible o crecente tráfico rodado co peatonal, ou "SALUBRIDADE" para acadar unhas mínimas condicións de sol, luz e ventilación na liña das doutrinas hixienistas da época.

... OPERACIONES DE "COMPOSICION" DE RUAS, concepto que alcanza a obras de EMPEDRADO OU ENLOUSADO, xunto con obras de construción de INFRAESTRUCTURAS

(CLOACAS, ALCANTARILLADO, ABASTECIMIENTO DE AUGA,
ALUMEADO PUBLICO,...).

... OPERACIONES DE ELIMINACIONES de elementos pertencen-
tes ao antigo SISTEMA DE EVACUACION DE AUGAS PLU-
VIAIS (VENELAS), que tiñan a consideración de es-
pacios "PUBLICOS", e que se volven obsoletos ao
establecerse sistemas de evacuación a base de re-
des de alcantarillado.

-- A RENOVACION URBANA:

No apartado de RENOVACION URBANA, no que actúa a iniciativa particular de cada un dos elementos da clase dirixente a título individual, cómpre distinguir as seguintes operacións:

1.- CONSTRUCCION DE NOVA PLANTA

** CONSTRUCCION DE NOVA PLANTA SOBRE NOVAS PARCELAS.

A este tipo pertencerían os edificios levantados sobre os solares da Praza de María Pita.

** CONSTRUCCION DE NOVA PLANTA SOBRE UNIDADES PARCELARIAS MODIFICADAS:

A.- Por REPARCELACION das parcelas previamente existentes, como consecuencia de Proxectos de Aliñamento e Ensanche de Rúas, que definen novos aliñamentos, obrigando á demolición das vellas edificacións a axustarse á nova liña, (retrocedendo no seu fronte e avanzando no fondo). Sería o caso da mazá da

Rúa do Rego de Auga-Rúa da Mariña.

B.- Por MODIFICACION do parcelario existente POR UNION, cara a consecución de pezas parcelarias cun dimensionamento de fachadas que permitan a introducción dos novos TIPOS. Son operacións que se desenvolven en RUAS PRINCIPAIS como son a Rúa Real, Rúa do Rego de Auga, Cantón, etc...

C.- Por MODIFICACION DO PARCELARIO, POR DIVISION DA PARCELA PRIMITIVA. Desenvólvense estas actuacións nas parcelas con fronte a rúas que tiñan ata ese momento un carácter secundario ou marxinal, o que posibilitaba a existencia de bolsas de solo vacante con pezas parcelarias de dimensións singulares na trama urbana da cidade.

Asemade, correspondería a este tipo a partición en dúas da parcela primitiva estreita e profunda, e que estaba vacante na parte pos-

terior correspondente a rúas secundarias.

Sitúanse normalmente estas actuacións nas

Rúas da Galera, dos Olmos, da Estrela, etc..

2.- REEDIFICACION.

Mantendo o parcelario existente sobre os elementos estruturais da vella edificación (MUROS MEDIANEIRAS), procédese a reedificar unha nova casa, baleirando o solar. Afecta á disposición de forxados, alto libre dos pisos, distribución interior do edificio e formalización da fachada acorde coas Ordenanzas Municipais de 1854.

3.- AMPLIACION DE PLANTAS.

Actuacións que, reforzando a estrutura parcelaria existente, consisten na ELEVACION DE PLANTAS DE PISOS, BUFARDAS E BUFARDONS.

4.- REFORMAS DE FACHADA:.

Operacións que se refiren á adecuación dos muros dianteiros e traseiros ás novas normas reguladoras da edificación. En xeral, cremos que son operacións que esconden actuacións máis profundas de reforma interior das vivendas, que non precisan de licencia de obra por non afectar a elementos exteriores.

5.- COLOCACION DE GALERIAS.

Son operacións que afectan ás fachadas principais ou posteriores das edificacións, e que polas súas condicións de configuradoras da paisaxe urbana, están sometidas ao control da Administración Municipal.

2.12.1 A REFORMA URBANA: OS PROXECTOS DE ALIÑAMENTO E ENSANCHE DE RUAS.

Dentro deste primeiro apartado, cabería sinalar como consecuencia fundamental a redacción de toda unha serie de PROXECTOS de carácter urbanístico que afectan a tódalas vías lonxitudinais da Pescadería que desembocan no espacio central da Praza, é dicir, ás Rúas de Luchana (hoxe Rúa do Rego de Auga), Franxa e Florida. Asemade, tamén se procede á fixación de aliñamentos das vías que, sen entrar no espacio central, rodean os solares públicos ou privados da mesma, como é o caso do Camiño da Mariña, da Rúa da Fama, Travesía de Luchana e da Rúa de Cartuchos - Rúa das Bombas.

Vemos como estes proxectos afectan, non só ás vías lonxitudinais que pretenden aliñarse e ensancharse, senón tamén ás transversais (Rúa da Fama, Travesía de Luchana,...) e no caso do "Proxecto de Aliñamento e Ensanche da Rúa de Luchana" afectará á beira litoral, é

dicir, ao novo aliñamento da Avenida da Mariña o que será unha das consecuencias máis salientables de todo o proceso.

Todos estes PROXECTOS se redactan a partir de 1860, é dicir, unha vez aprobado o Proxecto da Praza de María Pita.

Unha relación cronolóxica dos mesmos, segundo a data de aprobación polo Concello, é a seguinte:

1861: "DETERMINACION DAS RASANTES PARA A RUA DE LUCHANA"

"REPARACION DA RUA DA FLORIDA".

1862: PRIMEIRO "PROXECTO DE ALIÑAMENTO DA RUA DE LUCHANA".

"EMBALDOSADO DA RUA DE PORTA DE AIRES".

1865: "PROXECTO DE ALIÑAMENTO DA RUA DE CARTUCHOS"

1867: SEGUNDO "PLAN DE ENSANCHE E ALIÑAMENTO DA RUA DE LUCHANA"

1869: TERCEIRO "PLANO DE ALIÑAMENTO E ENSANCHE DA RUA DE LUCHANA"

1870: "PLANO DE ALIÑAMENTO DA RUA DA FRANXA"

1882: "PROXECTO DE VARIACION DE RASANTES DAS RUAS DA

FLORIDA E FRANXA NA SUA CONFLUENCIA COA PROXECTADA

PRAZA DE MARIA PITA"

Polos seus obxectivos, cabería distinguir TRES CLASES:

1.- Plans ou Proxectos, especificamente, de ALIÑAMENTO de Rúas:

- "PROXECTO DE ALIÑAMENTO DA RUA DE LUCHANA", 1862

- "PROXECTO DE ALIÑAMENTO DA RUA DE CARTUCHOS", 1867

- "PLANO DE ALIÑAMENTO DA RUA DA FRANXA"

2.- Plans de "ENSANCHE E ALIÑAMENTO", nos que á vontade de proceder a fixar os ALIÑAMENTOS, engádese, a de aumentar considerablemente a sección da rúa:

- "PLANO DE ENSANCHE E ALIÑAMENTO DA RUA DE LUCHANA"

de 1867

- "PLANO DE ALIÑAMENTO E ENSANCHE DA RUA DE LUCHANA"

de 1869

3.- Traballos destinados a VARIACION DE RASANTES:

- PROXECTO DE VARIACION DE RASANTES DAS RUAS DA FLORIDA E DA FRANXA NA SUA CONFLUENCIA COA PROXECTADA PRAZA DE MARIA PITA de 1882.

Son proxectos todos eles, que en absoluto poñen en cuestión o papel que xogan as rúas interiores (Real - Rego de Auga, Franxa, Florida, San Agustín, Cartuchos - Bombas,...) na ESTRUCTURA URBANA DA CIDADE.

Todas elas, son obxecto de operacións que pretenden inicialmente REFORZAR o seu papel de ELEMENTOS FUNDAMENTAIS da estrutura urbana do barrio da Pescadería.

Nese sentido, a FORMA DA PRAZA pechada cara a baía e "enchufada" nas catro conexións da trama da Pescadería (San Agustín, Florida, Franxa, Rego de Auga), vai xogar un papel determinante na estruturación espacial da zona, en contradicción coa alternativa proposta na urbanización das Casas de Paredes, de dotar á cidade dunha fachada marítima e converter a Rúa da Mariña, en elemento

estructurante do desenvolvemento urbano no fronte da Pescadería.

As operacións de REFORMA URBANA realízanse en COHERENCIA CO PROXECTO DA PRAZA, dando as costas á baía e esquecendo o carácter litoral da cidade desde un punto de vista colectivo e nelas, a fachada á Mariña ten a consideración de fachada traseira, se ben, a disposición dun elemento como son os soportais ao longo da fachada marítima da mazá sur da Rúa do Rego de Auga non deixa de ser unha referencia romántica á proposta urbana barroca das Casas de Paredes, que nin siquiera terá unha continuidade nos dez solares da Praza, a pesar de que estes avanzan 2,80 metros ao longo de todo o fronte no ano 1865, de xeito totalmente gratuito.

A Rúa da Mariña queda reducida durante moitos anos a unha anchura de calzada de apenas 8,00 metros (9,53 metros ata á beira exterior do muro do malecón), é dicir, un ancho inferior aos 11,40 metros que se lle deran á Rúa do Rego de Auga.

Se observamos a data (de redacción) de todos estes proxectos, agás o último, vemos como están redactados con anterioridade á realización (1873) e á posterior aprobación (1882) dos Planos de Aliñamento das Rúas da Pescadería dos Enxeñeiros Yáñez e Barón, que se limitarán a recoller os aliñamentos neles propostos ou facer pequenas rectificacións.

A década dos anos 60, e máis concretamente a chegada de Juan de Ciórraga como arquitecto municipal en decembro do ano 1863, será fundamental no desenvolvemento de toda unha serie de plans de aliñamento e ensanche de rúas.

Desde o primeiro momento da súa chegada ao Concello, Juan de Ciórraga traballará en modificar o xeito de funcionamento existente apostando por dotalo do instrumental urbanístico preciso de acordo coa lexislación vixente (R.O. de 25 de xullo de 1846, R.O de 16 de xuño de 1854 e R.O. de 19 de decembro de 1859), acorde coa nova dinámica edificatoria que se estaba a producir e aos

problemas urbanísticos que estaban a xurdir día a día.

Poucos meses despois da súa toma de posesión, Juan de Ciórraga se expresaba así no expediente de construción dunha casa na Rúa de Cartuchos número 7:

"... O Arquitecto Municipal non pode menos de lamentar e chamar encarecidamente a atención de V.S. sobre a carencia e absoluta necesidade dun plano xeométrico da poboación cun sistema completo de aliñamentos e rasantes..." (19 de decembro de 1864)

Vemos pois a Ciórraga actuando de impulsor dun proceso que tería a súa culminación na aprobación definitiva dos Planos de Aliñamento de Yáñez e Barón para a Cidade Vella (1876) e para a Pescadería (1882), lembrándolle ao Concello de A Coruña a súa obriga polo "... mandado en varias Reais Disposicións de xeito que as novas construcións se suxeiten aos aliñamentos nel demarcados..."

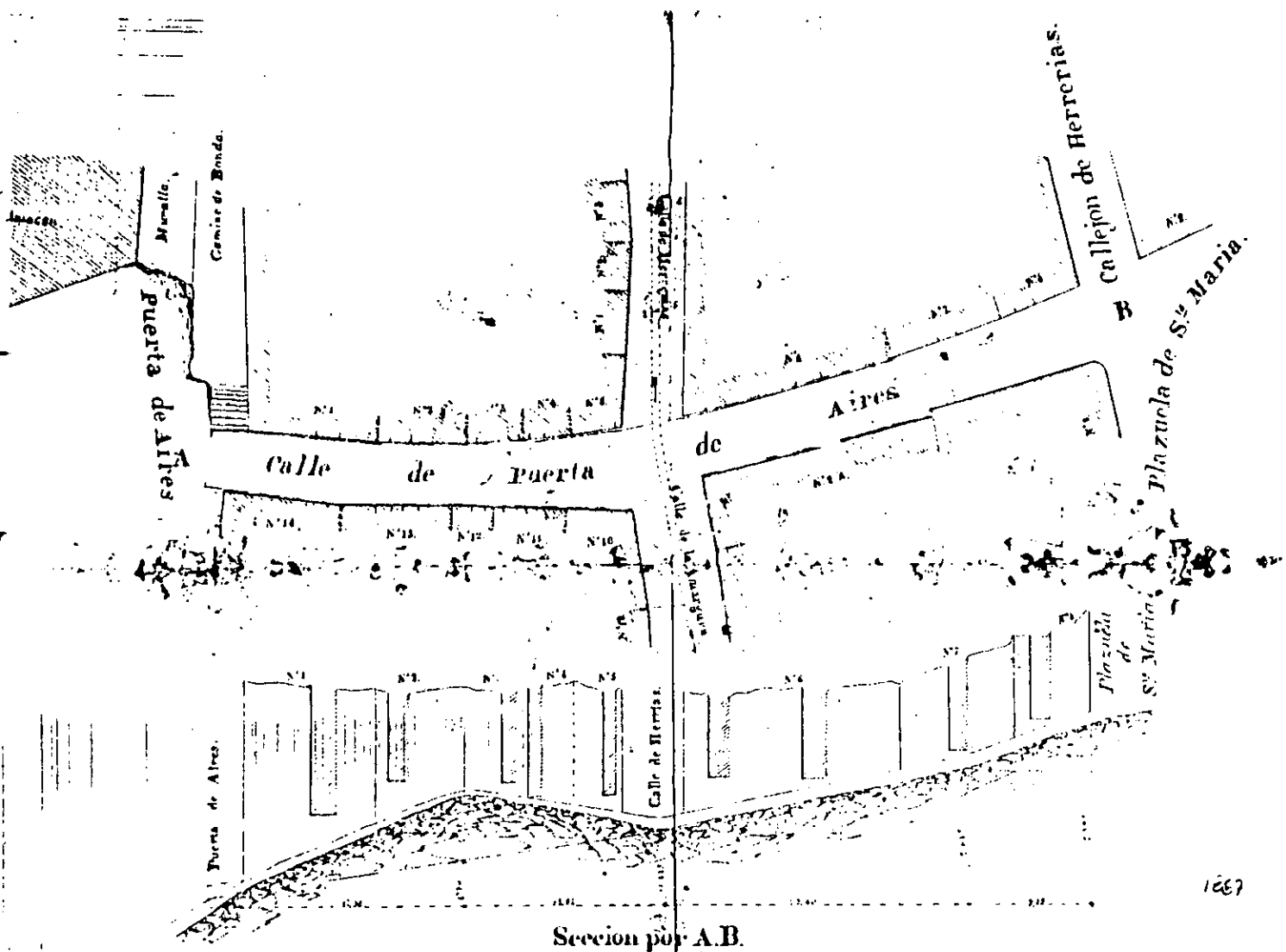

DATA DE APRODACION DE ALINEACIONS DE RUAS

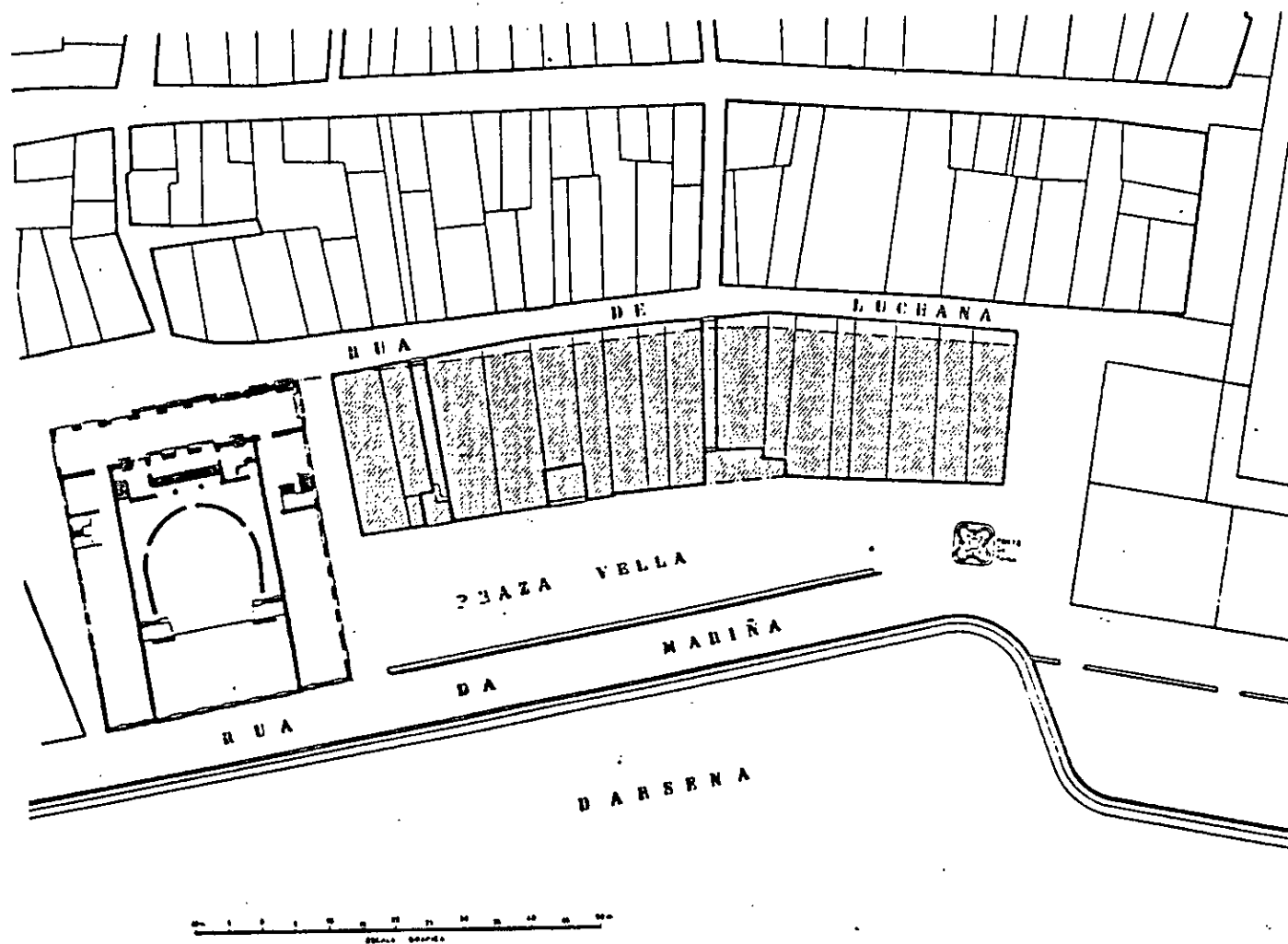
1861: RASANTES DA RUA DE LUCHANA E REPARACION DA RUA DA
FLORIDA

Na sesión de 5 de marzo de 1861 vai ter lugar a a-
probación polo Concello das novas Rasantes da Rúa de Lu-
chana.

1862: EMBALDOSADO DA RUA DE PORTA DE AIRES

1862: Primeiro PROXECTO DE ALINEAMENTO DA RUA DE LUCHANA

Polo que o seu ancho pasa a ter 5,80 metros.

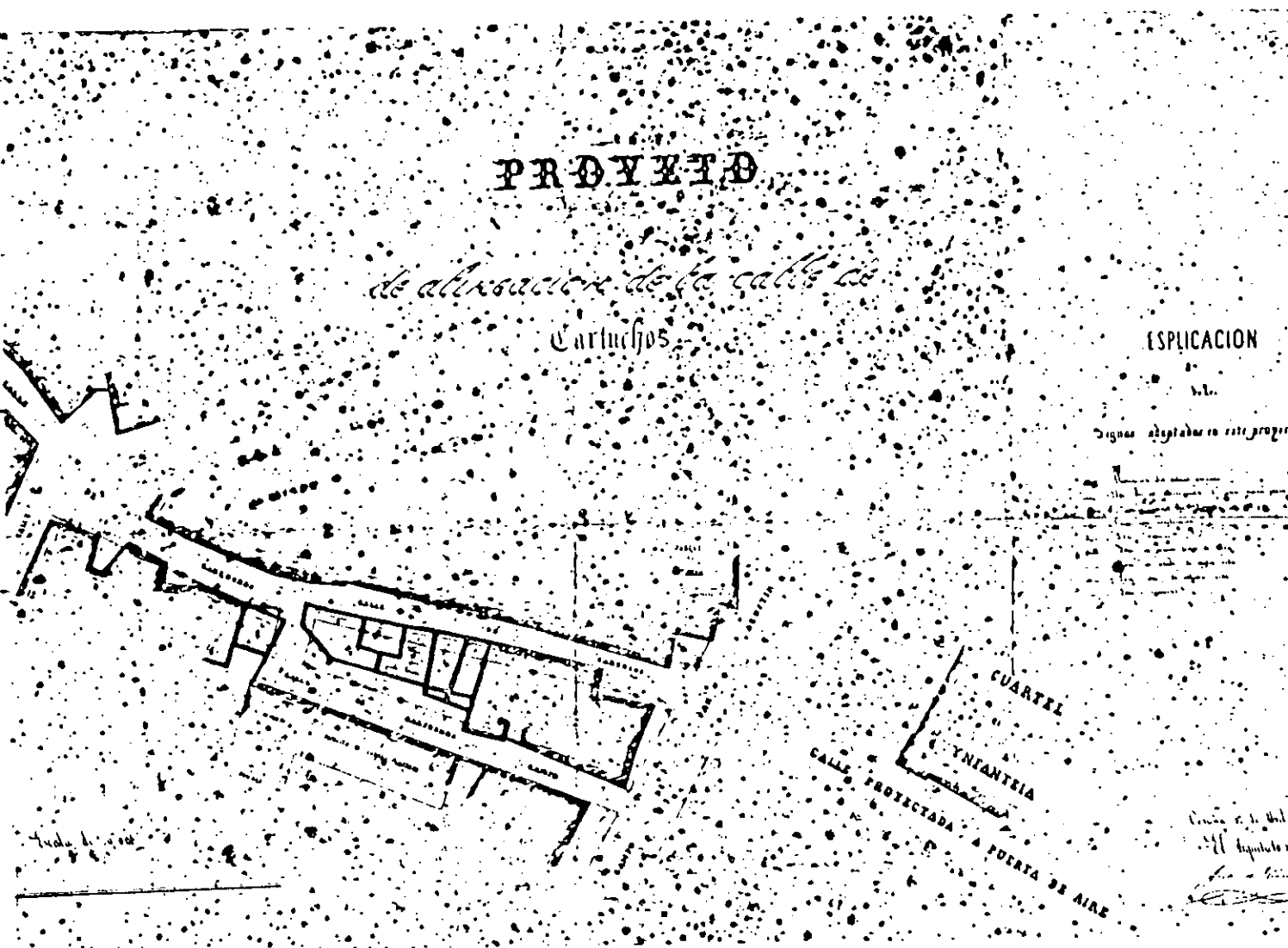
O Proxecto titulado "Plano de Alineamento da Rúa de

Luchana" foi redactado por Faustino Domínguez y -

Domínguez e aprobado polo Gobernador da Provincia

en 12 de Xullo de 1862.

1865: PROXECTO DE ALIÑAMENTO DA RUA DE CARTUCHOS.

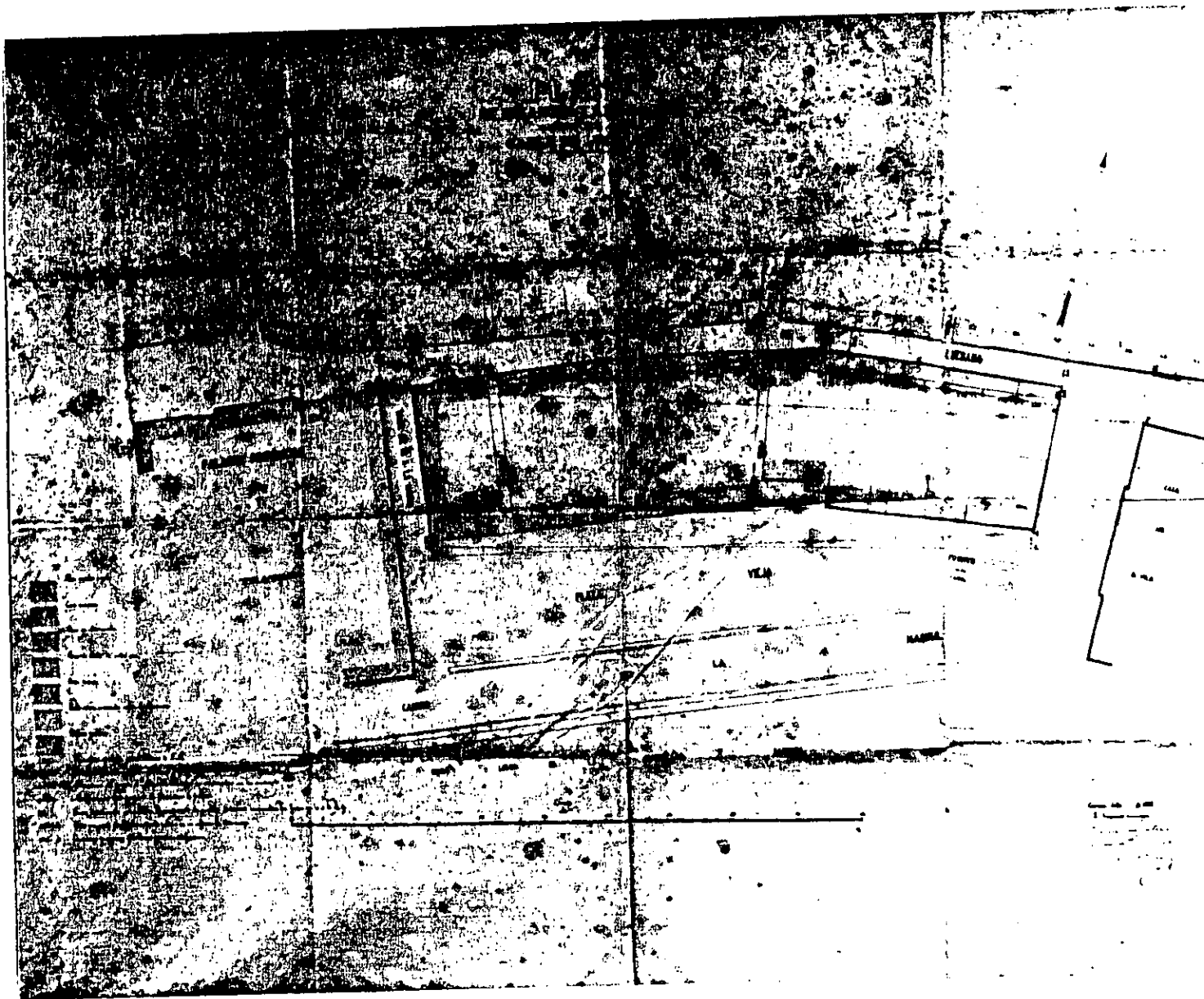

Trátase dun proxecto que pretende o aliñamento da Rúa de Cartuchos como prolongación da Rúa do Ale-
són, que desde a Porta de Aires serviu como eixo e
límite entre os terreos obxecto do proxecto da Pra-

za e o Cuartel do Príncipe Alfonso. Este proxecto afecta tamén á Rúa das Bombas, chegando ata á Rúa da Praza nas inmediacións do Mercado de San Agustín.

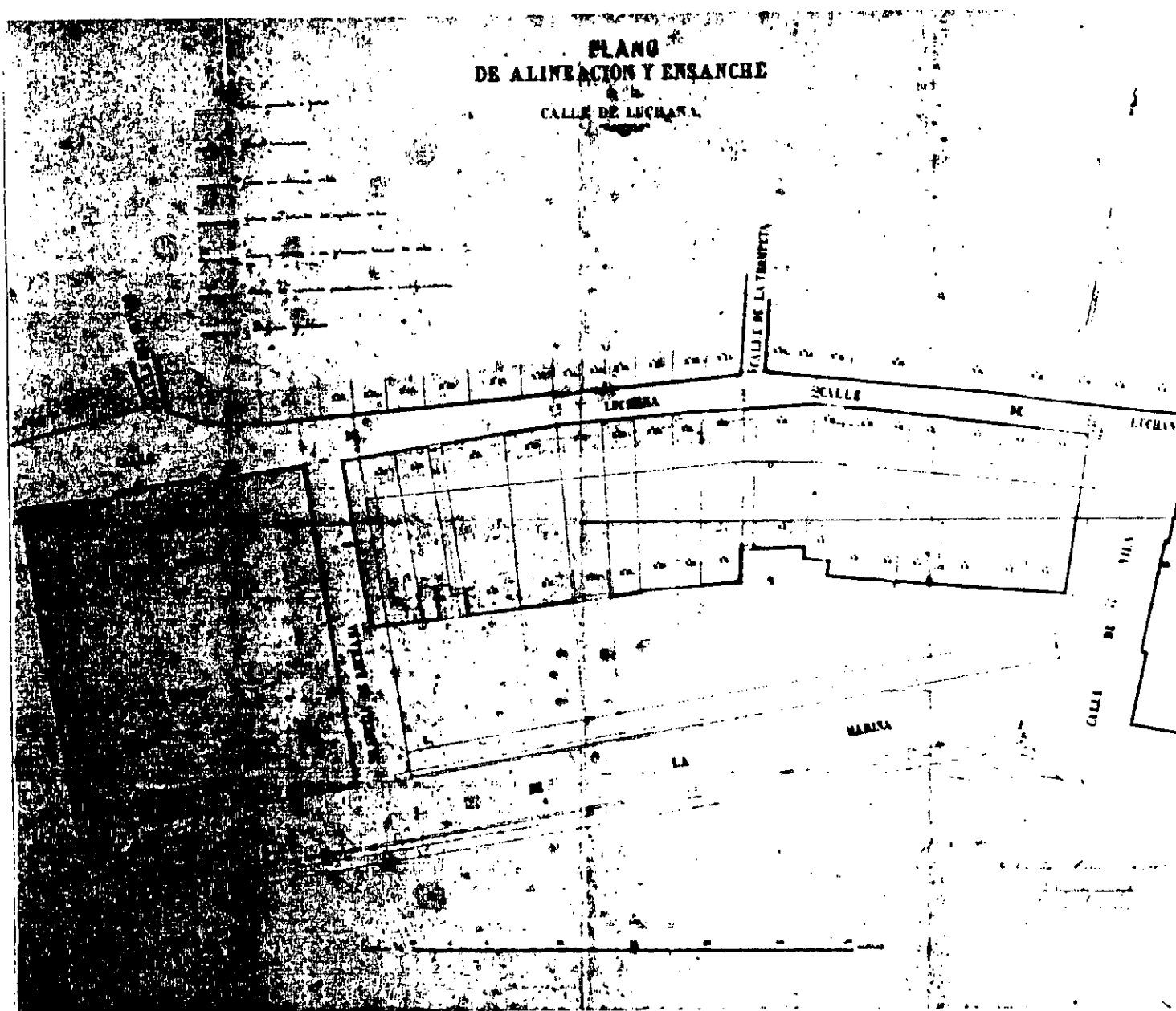
O plano está redactado polo arquitecto municipal Juan de Ciórraga e datado en 12 de abril de 1865.

1867: "PLAN DE ENSANCHE E ALIÑAMENTO DA RUA DE LUCHANA"

É o segundo plano referido a esta rúa e está asinado polo arquitecto xubilado José María de Noya "... por ausencia do propietario...", Juan de Ciórraga, en xullo de 1867.

1869: PLANO DE ALIÑAMENTO E ENSANCHE DA RUA DE LUCHANA.

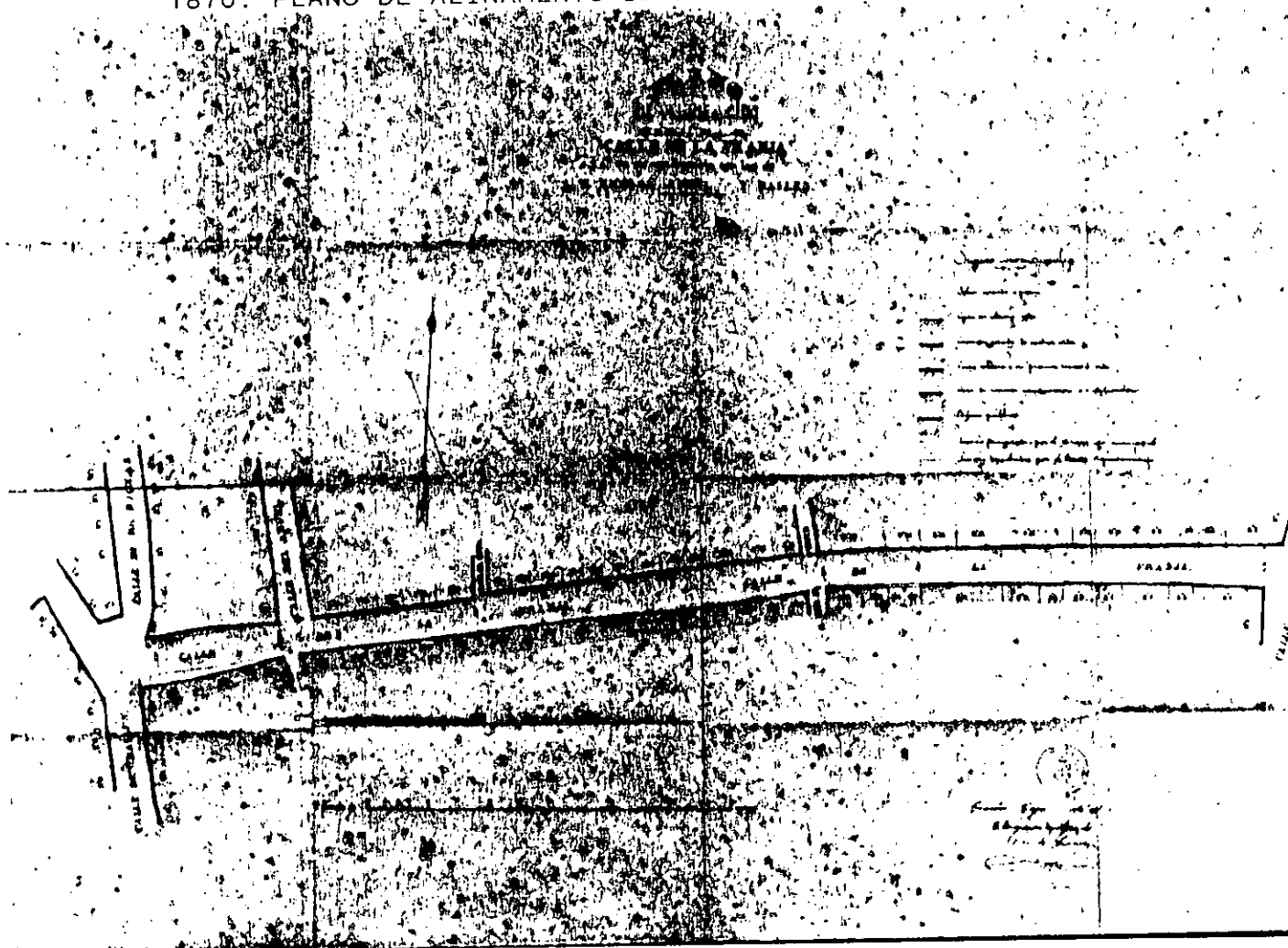

Redactado polo arquitecto municipal Juan de
Ciórraga, e datado en marzo de 1869, polo que se
procederá á aprobación definitiva do aliñamento

da Rúa de Luchana, que pasa a ter 11,40 metros de ancho en toda a súa lonxitude, ao tempo que se fixan os novos aliñamentos da Rúa da Mariña como prolongación da liña das fachadas traseiras das casas da Praza de María Pita e do Teatro Principal, así como a nova anchura e aliñamento da Travesía de Luchana (7,45 metros) e da Rúa da Fama (10,50 metros).

O plano foi aprobado en 28 de xuño de 1869 pola Deputación Provincial.

1870: PLANO DE ALIÑAMENTO DA RUA DA FRANXA.

Realizado segundo proxecto de Juan de Ciórraga da-

tado en maio de 1870, fixa os aliñamentos da Rúa

da Franxa en toda a súa lonxitude, se ben centra a

súa atención de xeito especial, na confluencia das

Rúas de San Nicolás, do Anxo e de Bailén.

O ancho da Rúa da Franxa figura con 6,48 metros na

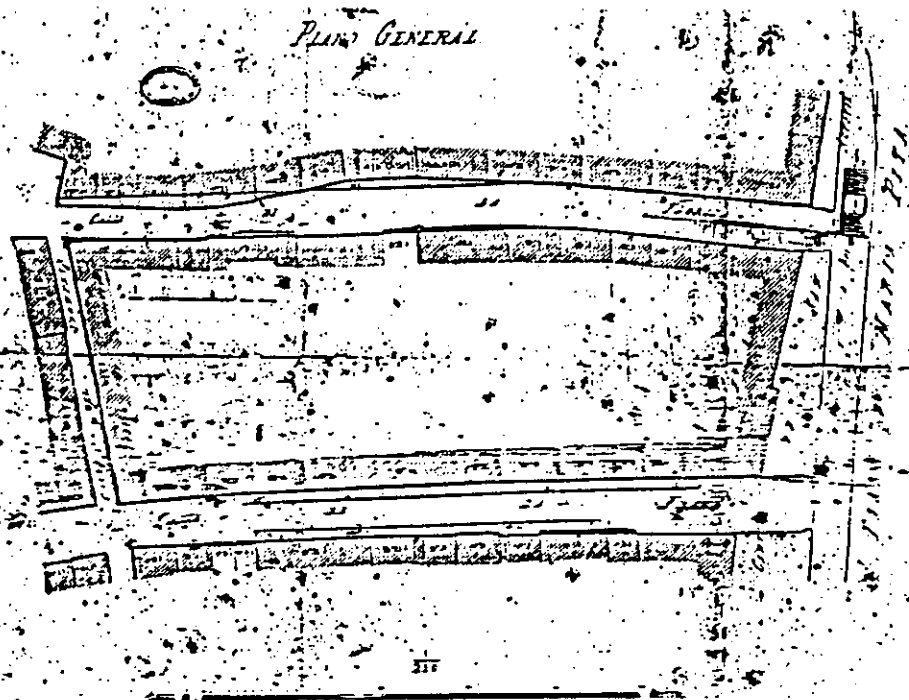
súa embocadura coa Praza e de 5,60 metros na da

Rúa de San Nicolás.

1882: "PROXECTO DE VARIACIONES DAS RASANTES DAS RUAS DA
FLORIDA E FRANXA NA SUA CONFLUENCIA COA PROXECTADA

PRAZA DE MARIA PITA"

Plano General

PROYECTO

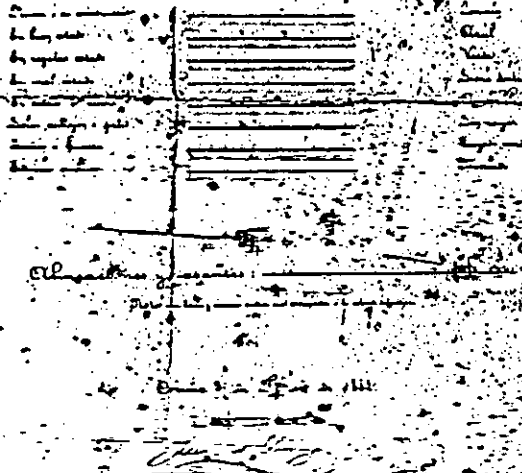
Variación de las rasantes de las calles de la

FLORIDA Y FRANJA

que se sitúan en la zona de

PLAZA DE MARIA PITA

PROYECTO DE VARIACIONES DE LAS RASANTES DE LAS CALLES DE LA

Este Proxecto, que recolle os alineamentos aproba-

dos en 1882 para a Pescadería nos planos de Yáñez

e Barón, limitase á modificación das rasantes das

citadas rúas e vén provocado pola necesidade de

dar unha solución adecuada ao conflito plantexado

coa modificación da rasante da Praza, que obrigará

a realizar unha escalinata na Rúa da Florida eli-

minando o carácter de vía de tráfico rodado que in-

icialmente tiña.

2.12.2 A RENOVACION URBANA.

A. OFERTA DO SOLO - APROPIACION DO SOLO.

Desde que no ano 1780 se realizara a Urbanización do conxunto das "Casas de Paredes" no fronte da baía, non se tiña producido outra operación urbana semellante na cidade co obxecto de proceder a ofertar solo público para destinalo a parcelas para edificación privada de uso residencial.

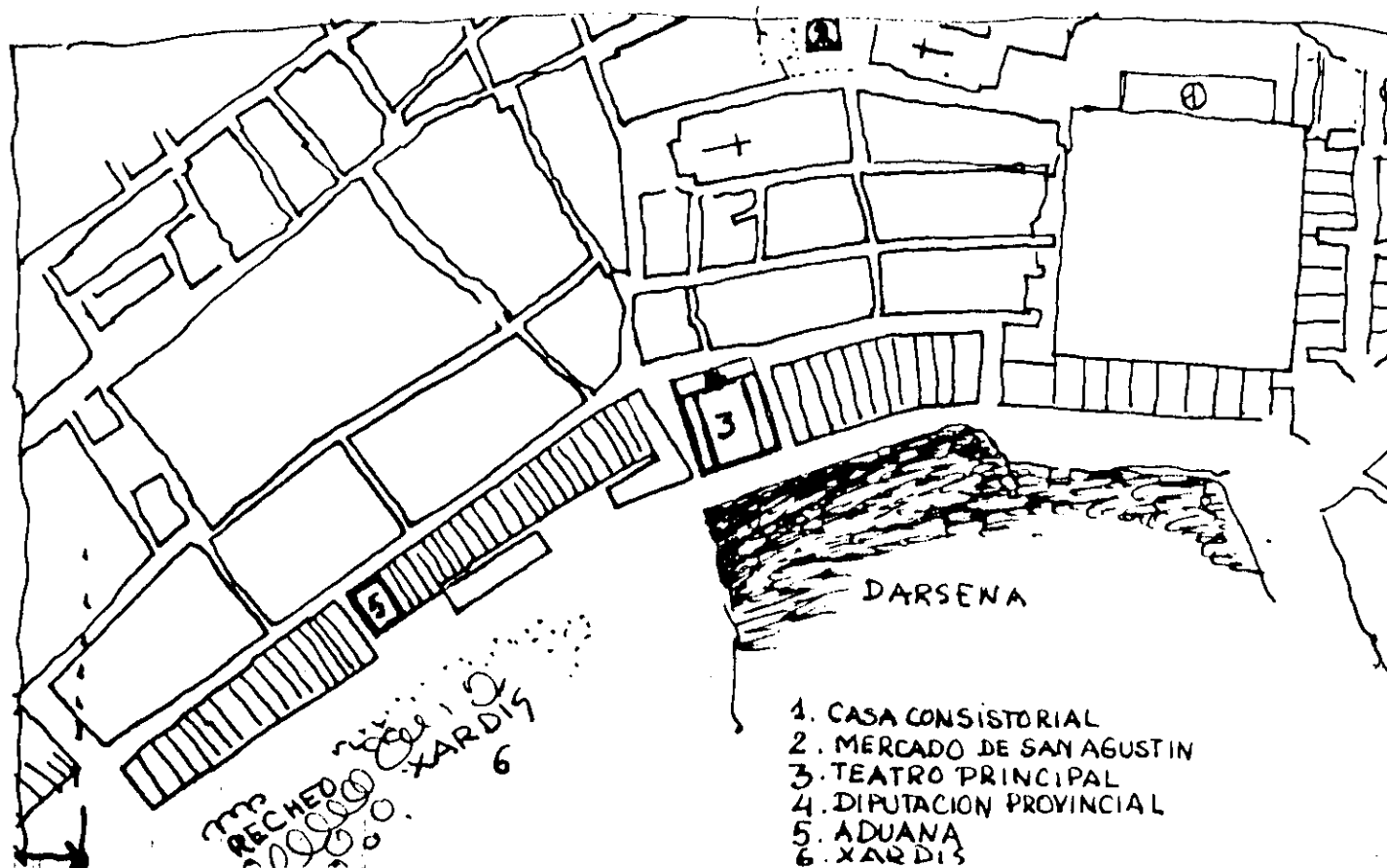
Esta oferta de solo límitase aos vintasete solares destinados a edificación privada, alcanzando 5.922,52 m² de superficie aos que habería que engadir nas plantas altas as superficies destinadas a pórticos que rodean a Praza (uns 2.080,00 m²), así como o avance das edificacións, tanto na beira da Pescadería (885,00 m²) como posteriormente no lado da Mariña (350,00 m²), o que alcanzaría un total de 9.237,00 m².

Non vai ser unha operación especialmente importante pola cantidade de solo que sae ao mercado. A súa

trascendencia vai estar na proposta espacial, totalmente
novedosa na estrutura urbana da cidade, e nos aspectos
funcionais (institucionais e residenciais) e simbólicos
que aporta.

B. CONSOLIDACION DO CENTRO.

Con este proxecto íase producir un FORTALECEMENTO E CONSOLIDACION DO CENTRO DA CIDADE arredor do EIXO VIA- RIO, CANTON - RUA REAL - RUA DO REGO DE AUGA - PRAZA, que agora xa non só tería funcións de carácter comercial, senón ademais de carácter POLITICO-ADMINISTRATIVO.

Neste sentido, o Proxecto da Praza (1860) co solar destinado a Pazo Municipal e a construción do Goberno

da Provincia e Pazo Provincial (1862 - 1865) envolvendo ao Teatro Principal, que será renovado totalmente depois do incendio (1868 - 1870), ía ser a confirmación definitiva do desprazamento do centro da cidade cara o arrabalde da Pescadería. Se a isto engadimos que o único MERCADO existente na época como era o MERCADO DE SAN AGUSTIN (1838) se situaba a 150,00 metros da Praza e da Deputación, vemos como estes elementos de tanta importancia no século XIX na construción da cidade liberal, son en realidade capítulos dunha mesma historia: a do desprazamento dos ESPACIOS DO PODER desde a Cidade Alta cara o arrabalde da Pescadería ou en términos sociolóxicos, desde o enclave da residencia da nobreza, aos barrios de residencia da burguesía comercial e industrial xurdida nos últimos anos do século XVIII ao albor do comercio ultramarino e fortalecida cunha certa dinámica industrializadora e de crecemento poboacional, sobre todo na segunda metade do século XIX.

C. A RENOVACION URBANA NA BEIRAMAR.

Situados os edificios do PODER (PROVINCIAL E MUNICIPAL) que representan a nova orde liberal-burguesa no, ata había pouco, ARRABALDE DA PESCADERIA, a BURGUESIA iniciará un proceso de ADECUACION e REFORMA da estrutura urbana do arrabalde cara dotalo, non só da FUNCIONALIDADE necesaria para facer efectivo o seu papel hexemónico na Cidade, senón tamén, iniciará un proceso de CONFIGURACION, de FORMALIZACION da PAISAXE URBANA cara a creación das súas propias AREAS DE RESIDENCIA co obxecto de REPRESENTAR tamén no seu propio barrio, nos seus propios edificios, na súa propia vivenda, os VALORES que ela defende.

Neste sentido, os proxectos de aliñamento e ensanche de rúas son a máis simple das técnicas urbanísticas utilizadas pola Administración Municipal para a consecución dos obxectivos de FLUIDEZ CIRCULATORIA e HIXIENICA que permitan a CIRCULACION DE MERCANCIAS e a conexión

rápida e eficaz entre as diversas zonas da cidade, ao tempo que eliminan a insalubridade dunha rede viaria angosta, pola que os carros de cabalos apenas poderían circular, mentres as casas ían elevándose en altura, por mor do crecente aumento poboacional que só atopaba alternativa no aluguer de vivendas.

Ao tempo que se perseguen estes obxectivos de carácter hixiénico, sanitario e circulatorio, estase a producir na área un proceso profundo de transformación urbana que vai moito máis aló da simple aplicación da técnica dos "aliñamentos" e da consecución dun maior ou menor ancho nas rúas nas que se aplica: referímonos á configuración do hábitat urbano da burguesía coruñesa.

Aquel enxame de casas mariñeiras, estreitas e pequenas, sen servicios, que eran ampliadas con bufardas e bufardóns, que se apertaban nas angostas rúas, non podía ser o ámbito de residencia da nova clase dirixente.

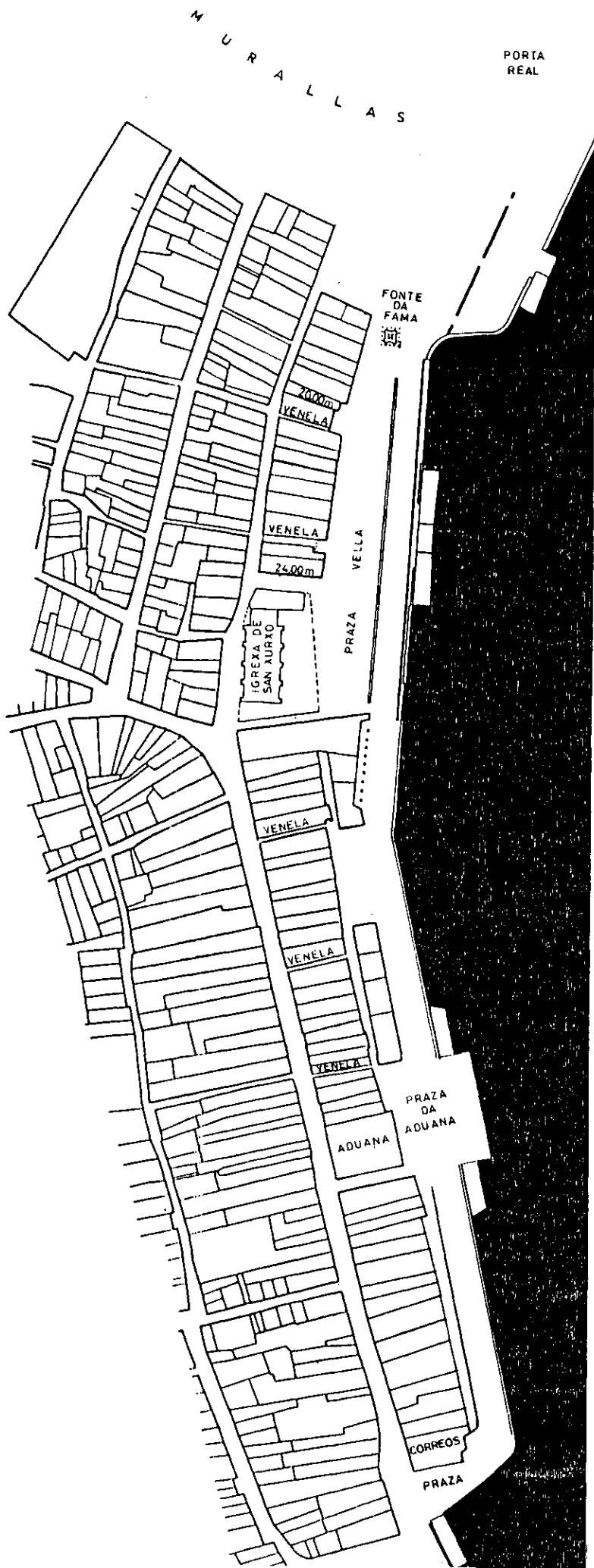
De aí que as OPERACIONS OFICIAIS protagonizadas polo Concello de REFORMA da trama viaria, son simultá-

neas no tempo e no espacio coas accións INDIVIDUAIS promovidas polos membros da burguesía coruñesa de RENOVACION ou REEDIFICACION das vellas casas mariñeiras, cara á súa conversión en casas de pisos destinadas, no seu primeiro piso, á residencia do promotor e nas plantas superiores a aluguer.

Estas operacións de RENOVACION ou REEDIFICACION que se desenvolven desde a década dos anos 50 son ESPECIALMENTE INTENSAS a partir dos anos 70 no fronte á baía, no que non só se producen ELEVACIONES de bufardas e bufardóns, senón operacións de REEDIFICACION TOTAL dos edificios, sendo derribadas as pequenas casas dunha ou dúas plantas que deixarán paso ás casas de tres, catro e cinco plantas con bufardas no aproveitamento baixo cuberta.

Ao eixo Cantón - Rúa Real - Rúa do Rego de Auga - vai engadírselle un novo papel aparte do COMERCIAL e INSTITUCIONAL, tal é o de CONFIGURAR A AREA DE ASENTAMENTO E RESIDENCIA DA BURGUESIA CORUÑESA.

Se observamos o Plano Parcelario de fins do século XIX, desde a Praza de María Pita ata o Cantón Grande e apoiándonos no eixo Praza - Rúa do Rego de Auga - Rúa Real, observamos cinco grandes mazás:

Terreos vacantes do Derribo das murallas da Cidade Vella nunha lonxitude de 200,00 metros desde a Porta Real ata a Fonte da Fama.

No ano 1869 cando Juan de Ciórraga redacta o "Plano de Aliñamento e Ensanche da Rúa de Luchana" (2º Expediente) a mazá Sur da Rúa do Rego de Auga, está composta por 17 pezas parcelarias e dúas venelas.

Estas 17 parcelas están ocupadas por outras tantas casas das que:

- * 10 están no "último estado de vida"
- * 5 están en "estado de media vida"
- * 2 "casas novas ou no primeiro tercio de vida" construídas en 1854-1855.

Na beiramar está a Praza da Verdura ou Praza Vella, única Praza existente na Pescadería.

tiña unha lonxitude de 150,00 metros e un ancho entre 20,00 e 24,00 metros.

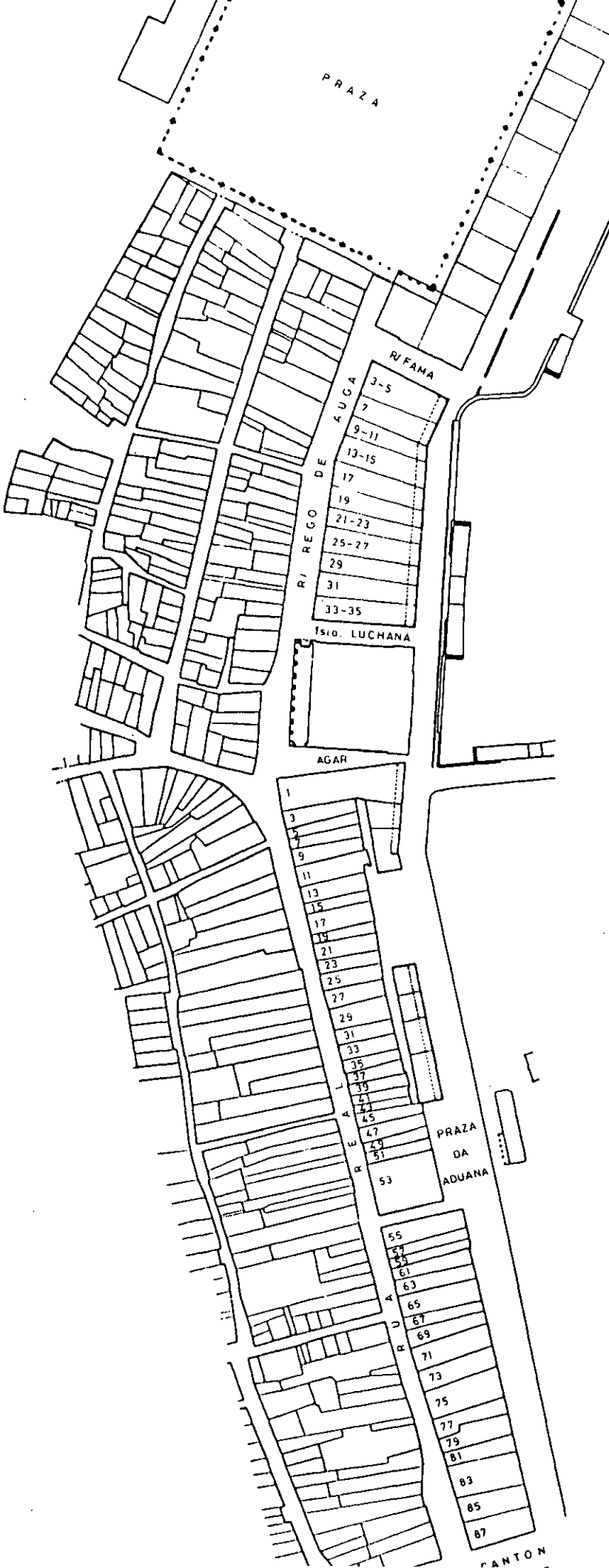
Igrexa de San Xurxo e Casa Rectoral desamortizada en 1836.

No fronte da baía sitúase o conxunto das Casa de Paredes promovido en 1780

Na parte posterior e dando á fachada principal á Rúa Real e a posterior ao Calexón da Estacada e á Praza da Aduana, dispóñense un total de 27 parcelas, a primeira é a Casa Pazo do Século XVIII pertencentes a García de Paredes. A última, o edificio da Aduana. Entre elas dúas sitúanse 25 parcelas entremedianeiras e varias venelas.

As tres venelas existentes a fins do século XVIII serán ocupadas no século XIX.

A última mazá está composta por 15 parcelas que rematan no edificio de Correos, fronte ao que se abre unha Praza á que daba un desembarcadeiro sito no inicio do Cantón Grande. Esta mazá sería obxecto en 1834-1836 dun dos primeiros Proxectos de Aliñamento que afectan a todo un fronte completo dunha illa.

Unha primeira illa ou mazá que - corresponde aos 10 solares do lado Sur da Praza. Son solares de nova creación, perfectamente regulares na súa forma rectangular e cunha lonxitude de fachada excepcional: 12,45 m.

Unha segunda mazá con 11 parcelas con fronte á Rúa do Rego de Auga e dando a súa fachada posterior á Avenida da Mariña.

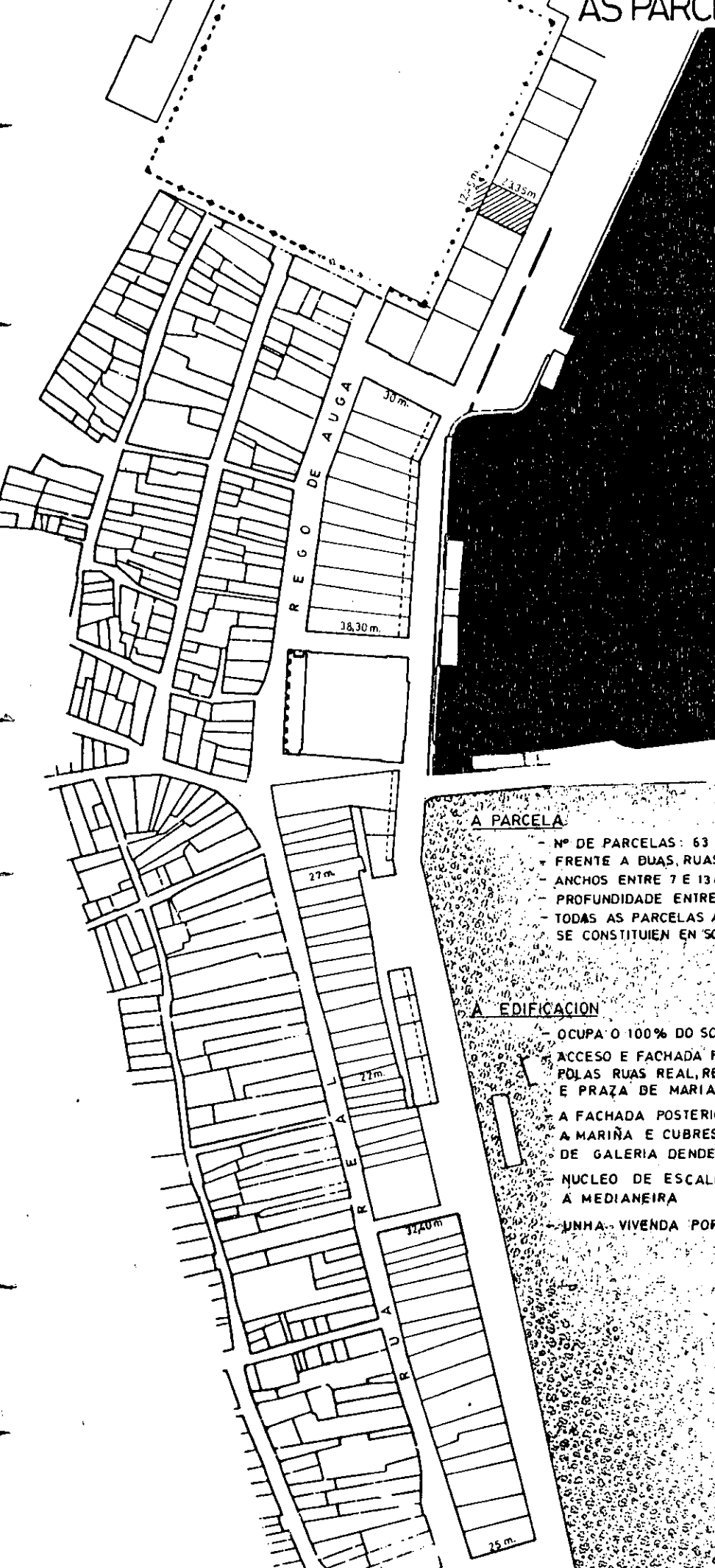
Unha terceira mazá cun único edificio, de carácter institucional, onde se ubica o Goberno da Provincia, Pazo Provincial e Teatro Principal.

A cuarta mazá, ten 27 parcelas das que 25 corresponden a edificios entremedianeiras e dúas teñen un carácter singular: A número 1 actual que é a Casa-Pazo de García de Paredes, e a número 53 na que se situaba o edificio da Aduana e oficinas da facenda.

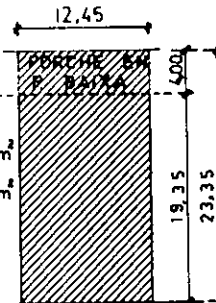
Unha quinta e última mazá que ten 17 parcelas de edificación privada entre o Cantón Grande e a Praza da Aduana.

É dicir, un total de sesenta e seis parcelas, das que, se deducimos as tres ocupadas por edificios singulares (Pazo Provincial, Casa Pazo de García de Paredes e Aduana), restan sesenta e tres parcelas ocupadas por edificios particulares que teñen como especial característica o dar fronte a dúas Rúas: unha á Rúa Real e outra á Rúa da Mariña (corenta e nove parcelas), ou ao Calexón da Estacada (catorce parcelas).

É dicir, parcelas SINGULARES na trama urbana da Cidade, xa que ao apoiarse na Rúa comercial por excelencia (Rúa Real), engaden o valor dunha SEGUNDA FACHADA A BAIA, nunha Cidade, na que a actividade portuaria e comercial formaban parte fundamental da súa economía.

PRAÇA Mª PITA

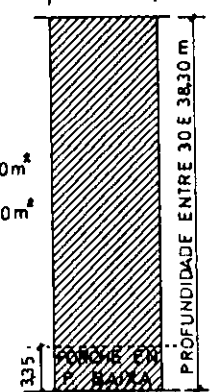
SUP. MINIMA: 280,00m²

SUP. MAXIMA: 387,00m²

AVDA DE MONTOTO

RUA REGO DE AUGA

ANCHO ENTRE 7 E 13m.

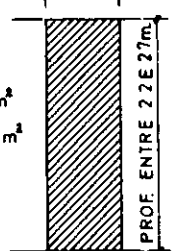

SUP. MINIMA: 225,00m²

SUP. MAXIMA: 380,00m²

AVDA DA MARINHA

RUA REAL
ANCHO ENTRE 4 E 8m

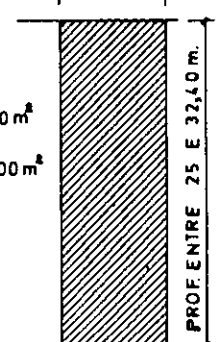

SUP. MINIMA: 69,00m²

SUP. MAXIMA: 223,00m²

CALEXON DA ESTACADA/PRAÇA

RUA REAL
ANCHO ENTRE 3 E 13.8m

SUP. MINIMA: 111,00m²

SUP. MAXIMA: 341,00m²

AVDA DA MARINHA

A PARCELA

- Nº DE PARCELAS: 63
- FRENTE A DUAS RUAS
- ANCHOS ENTRE 7 E 13m.
- PROFUNDIDADE ENTRE 22 E 38,30m.
- TODAS AS PARCELAS AVANZAN OU SE CONSTITUIEN EN SOLO PUBLICO

A EDIFICACION

- OCUPA O 100% DO SOLAR
- ACCESO E FACHADA PRINCIPAL POR LAS RUAS REAL, REGO DE AUGA E PRAÇA DE MARIA PITA
- A FACHADA POSTERIOR DA A MARINHA E CUBRESE TOTALMENTE DE GALERIA DENDE O PRIMEIRO PISO
- NUCLEO DE ESCALEIRA ADOSADA A MEDIANEIRA
- UNHA VIVENDA POR PLANTA

Entre 1865 e 1890 constrúese ex-novo en corenta a-
das sesenta e tres parcelas ou fincas, producíndose unha
RENOVACION TOTAL da paisaxe urbana existente:

1862: O edificio do Goberno da Provincia - Pazo Provin-
cial e Teatro avanza sobre a Praza da Verdura ali-
ñándose coas Casas de Paredes.

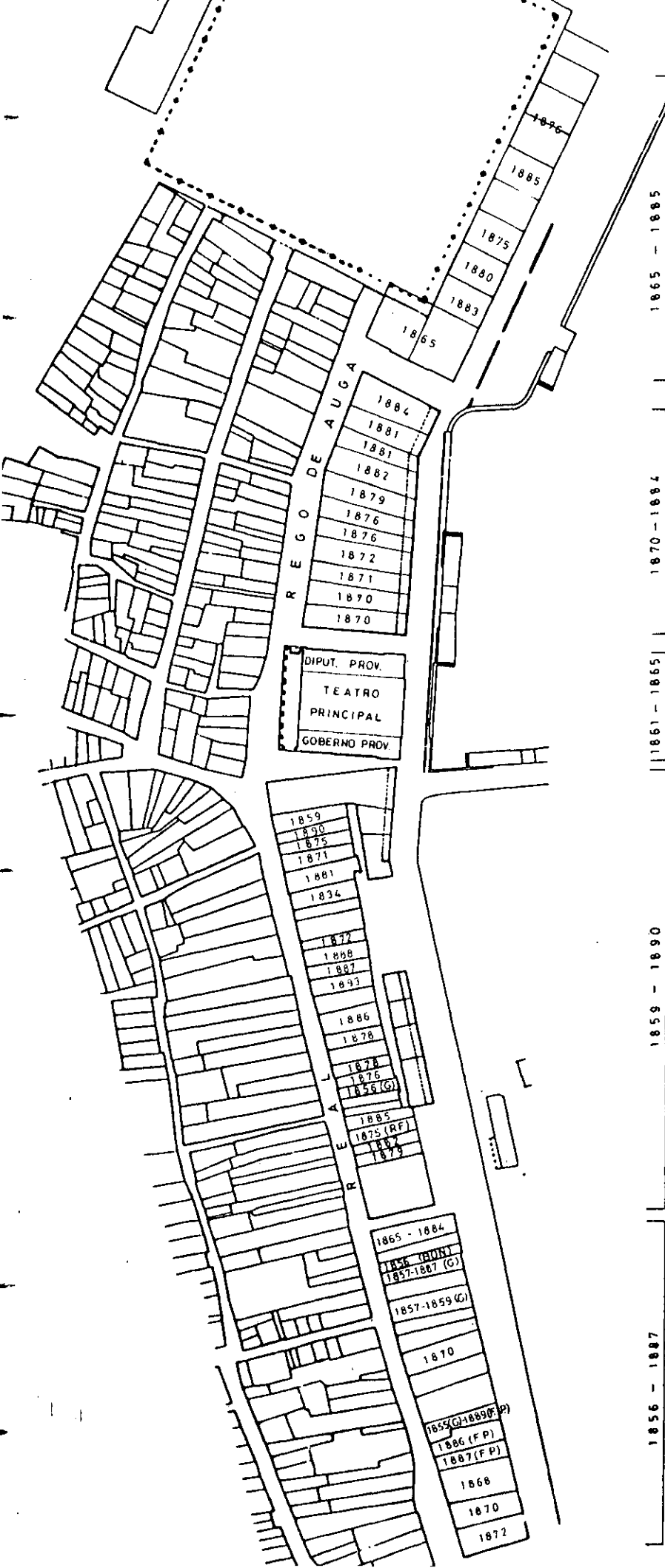
1865 - 1885: Derribadas as murallas da Cidade Vella e -
parcelados os terreos, levantáanse seis casas ocu-
pando oito das parcelas do proxecto da Praza.

1869 - 1884: Desaparece a Praza da Verdura ou Praza Ve-
lla, que será ocupada polas once novas edifica-
cións que avanza sobre a Mariña para ensanchar a
Rúa de Luchana.

1856 - 1890: Nas dúas mazás da Rúa Real renóvanse prac-
ticamente a totalidade das edificacións, nalgúns
casos como obras totalmente novas (reedificacións)
noutros presentándose como "reforma de fachada",
pero que, á vista dos informes do arquitecto muni-
cipal e da lectura dos expedientes, alcanzan á

práctica totalidade do inmovble, que avanza sobre
terreos públicos á liña da Mariña (caso dos números 45 ao 83 da Rúa Real), ou proceden de parcelas
desamortizadas (números 85 e 87 da Rúa Real), ou
son obxecto de colocación de galerías, elevacións
de bufardas e bufardóns,...

A edificación: 1856-1890

1865 - 1885:

En vinte anos constrúense 8 das 10 parcelas do lado Sur da Praza. Edifícios de planta baixa, entreplanta, tres plantas altas e bufardón, cunha vivenda por planta.

1870 - 1884:

En catorce anos procédese a derribar as 17 casas de planta baixa ou dúas plantas e avanzando sobre a Praza de verdura constrúense 11 novas edificacións de catro ou cinco plantas, con bufarda e bufardón cunha vivenda por planta con superficies que oscilan entre os 250,00 m² e os 400,00 m².

1859 - 1890:

Dos 25 edificios entremedianerías que hai nesta mazá da Rúa Real, temos noticias (Planos e datas de Licencias), da tramitación de expedientes de "RECONSTRUCCION", "CONSTRUCCION", "REFORMA DE FACHADA" ou "COLOCACION DE GALERIAS" en 19 deles.

Responden ao TIPO DE CASA DE RENDA CON TRES, CATRO OU CINCO PISOS, CUNHA VIVENDA POR PLANTA, DESTINANDO O BAIXO A TENOA OU COMERCIO.

Obsérvase que se exceptuamos tres - casas (números 3, 13 e 39) as outras 16 se reedifican ou reforman entre 1871 e 1893.

1856 - 1887:

Temos noticias de 11 dos 17 edificios levantados ou reformados ao longo do século XIX.

Inicialmente as obras son de ampliación (de bufarda ou bufardón, colocación de galerías (G), ou construción de Fachada Posterior (FP)

As dúas parcelas máis próximas ao cantón proveñen de terreos propiedade do Estado subastados na Desamortización de Madoz en 1870.

A PRIVATIZACION DE TERREOS PUBLICOS NA BEIRAMAR

No ano 1860 e de acordo coas Leis Desamortizadoras de Madoz de 1854, saen a subasta e son adxudicados 10 solares entre a Fonte da Fama e Porta Real que ocupan un fronte de 130,00 m. sendo a superficie total subastada de 2.600 m² se ben posteriormente e por consecuencia do avance de 2,80 m. cara á baía, alcanza os 3.000,00 m².

No ano 1869 apróbase o novo aliñamento da acera sur da Rúa de Luchana (hoxe Rúa do Rego de Auga) que tras o obxectivo do ensanche da rúa que pasa de 3,25 m. a 11,40 m. plantexa a ocupación total da Praza Vella ou da Verdura na que se situaba a Fonte da Fama.

A superficie total da Praza que vai ser ocupada para compensar aos promotores das novas edificacións, é de 1.700 m².

Como consecuencia da Desamortización de Mendizábal, 1836, o solar da vella Igrexa de San Xurxo pasa a propiedade municipal que o cede á Xunta de Beneficiencia para construír o TEATRO PRINCIPAL (1838). Envolvendo a este constrúese o GOBERNO DA PROVINCIA e o PAZO PROVINCIAL (1860-1865). E o único caso no que os terreos públicos ocupados destináanse a un edificio institucional.

A urbanización das Casa de Paredes de 1780, é o primeiro exemplo de privatización de solo público no fronte da Pescadería. A operación consistía na parcelación dun fronte de 125,00 m. en 10 solares.

Por acordo municipal no ano 1879, permítese avanzar a fachada posterior das casas números 45, 47, 49 e 51 á liña do edificio da Aduana.

Nos anos 1834-1836, tramítase un dos primeiros expedientes de ALIÑAMENTO dun tramo de rúa entre os números antigos 28 ao 41 da Rúa Real (hoxe 55 ao 81). O proxecto consiste no avance da fachada das casas pola parte da Mariña formando unha liña desde a Praza de Aduana ata a Casa de Correos.

No ano 1870 foi subastado de acordo coa Lei Madoz un solar correspondente á antiga Casa de Correos e á Praza a que daba fronte. A superficie total subastada foi de 487,92 m². Posteriormente dividiuse en dous solares, actuais

D. A REESTRUCTURACION SOCIAL DA CIDADE:

O HABITAT BURGUES

Diciamos que as iniciativas municipais cara ALIÑAR e ENSANCHAR as vías lonxitudinais da Pescadería e concretamente o eixo Rúa Real - Rúa do Rego de Auga - Praza de María Pita, foron acompañadas no tempo e no espazo de actuacións INDIVIDUAIS PRIVADAS sen as que resultaría imposible entender a FORMA URBANA produto daquel momento histórico.

¿Quen foron os impulsores da renovación do parque inmobiliario no fronte da baía nese breve período de apenas trinta anos na historia urbana da cidade?.

Da análise dos expedientes de obras e Libros de Actas do Arquivo Histórico Municipal extraemos os nomes dos promotores das edificacións privadas que protagonizan practicamente de xeito exclusivo a conformación da paisaxe urbana entre o Cantón Grande e Porta Real.

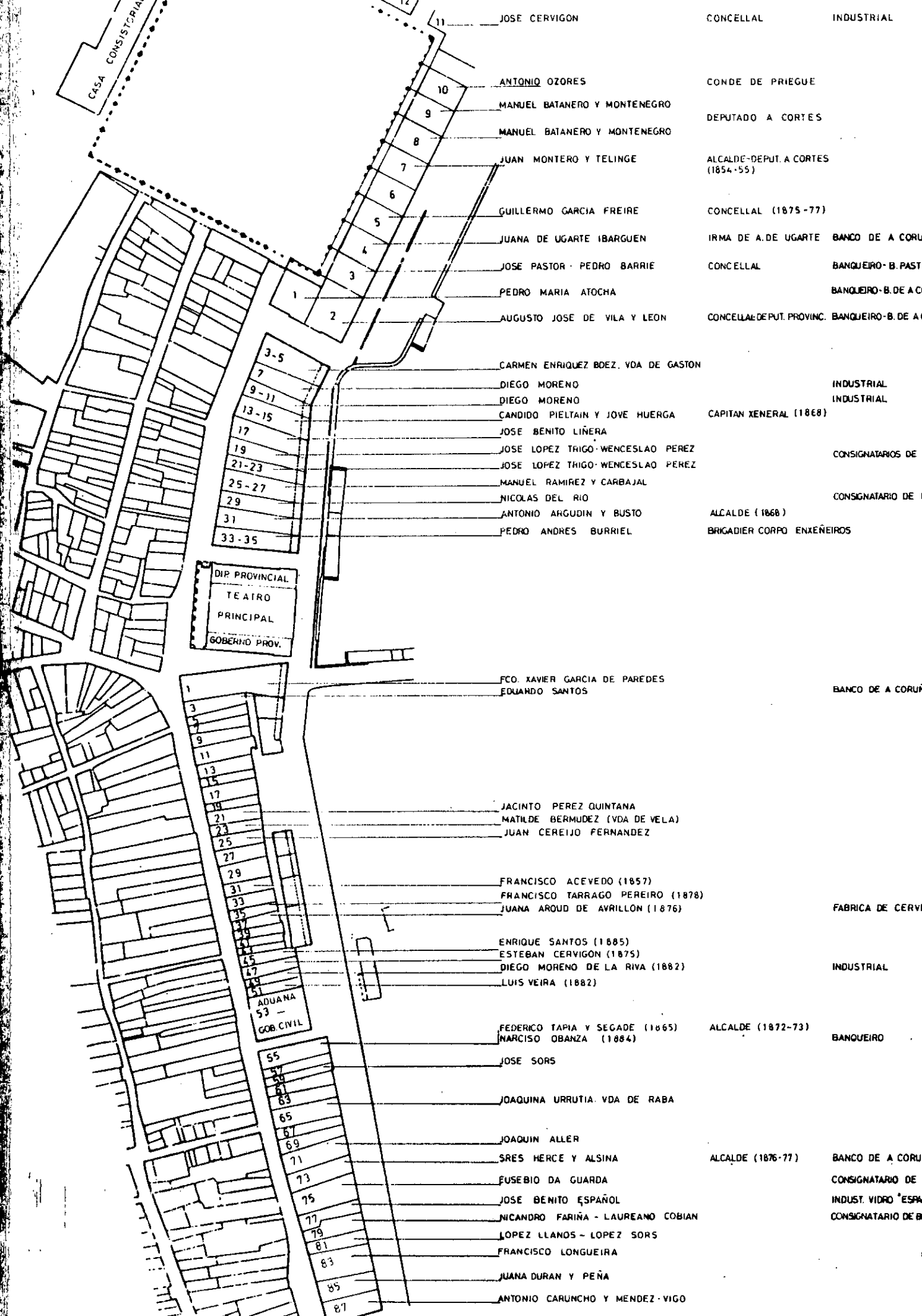
O fronte da baía ao longo de 500,00 metros renóva-

se na súa totalidade para acoller á clase dirixente local. Nesa franxa lineal terán a súa "casa" homes significativos da política (Alcaldes, Concellais, Deputados a Cortes, Deputados Provinciais) xunto cos directivos das entidades financeiras (Banco de A Coruña, Banco Pastor,...) e os empresarios de meirande peso da cidade (Consignatarios de buques, Navieiros, Cónsules, Industriais, Comerciantes, etc...).

No gráfico adxunto sinalamos algún deles coas características persoais que nos resultan máis salientables para entender o proceso de reforma urbana e renovación dos tipos edificatorios na beira litoral dunha pequena cidade como era A Coruña que en 1864 tiña un censo de 24.382 habitantes.

Alí están os financeiros:

Os homes do Consello de Administración do Banco de A Coruña (1857-1874), como son Augusto J. de Vila - Pedro María Atocha (solares 1 e 2 da Praza), José Agapito de Ugarte (solar número 4), Juan Montero y Tellinge (so-

JOSE CERVIGON

CONCELLAL

INDUSTRIAL

ANTONIO OZORES

CONDE DE PRIEGUE

MANUEL BATANERO Y MONTENEGRO

DEPUTADO A CORTES

MANUEL BATANERO Y MONTENEGRO

JUAN MONTERO Y TELINGE

ALCALDE-DEPUT. A CORTES
(1854-55)

GUILLERMO GARCIA FREIRE

CONCELLAL (1875-77)

JUANA DE UGARTE IBARGUEN

IRMA DE A.DE UGARTE BANCO DE A CORU

JOSE PASTOR - PEDRO BARRIE

CONCELLAL

BANQUEIRO - B. PAST

PEDRO MARIA ATOCHA

BANQUEIRO - B. DE A C

AUGUSTO JOSE DE VILA Y LEON

CONCELLAL-DEPUT. PROVINC. BANQUEIRO - B. DE A

CARMEN ENRIQUEZ BDEZ. VDA DE GASTON

DIEGO MORENO

INDUSTRIAL

DIEGO MORENO

INDUSTRIAL

CANDIDO PIETAIN Y JOVE HUERGA

CAPITAN XENERAL (1868)

JOSE BENITO LINERA

CONSIGNATARIOS DE

JOSE LOPEZ TRIGO WENCESLAO PEREZ

JOSE LOPEZ TRIGO WENCESLAO PEREZ

MANUEL RAMIREZ Y CARBAJAL

CONSIGNATARIO DE

NICOLAS DEL RIO

ALCALDE (1868)

ANTONIO ARGUDIN Y BUSTO

BRIGADIER CORPO ENXEÑEIROS

PEDRO ANDRES BURRIEL

DIP. PROVINCIAL
TEATRO
PRINCIPAL
GOBERNO PROV.

FCO. XAVIER GARCIA DE PAREDES
EDUARDO SANTOS

BANCO DE A CORU

JACINTO PEREZ QUINTANA
MATILDE BERMUDEZ (VDA DE VELA)
JUAN CEREJO FERNANDEZ

FRANCISCO ACEVEDO (1857)
FRANCISCO TARRAGO PEREIRO (1878)
JUANA AROUD DE AVRILLON (1876)

FABRICA DE CERV

ENRIQUE SANTOS (1885)
ESTEBAN CERVIGON (1875)
DIEGO MORENO DE LA RIVA (1882)
LUIS VEIRA (1882)

INDUSTRIAL

FEDERICO TAPIA Y SEGADE (1865)
NARCISO OBANZA (1884)

ALCALDE (1872-73)

BANQUEIRO

JOSE SORS

JOAQUINA URRUTIA VDA DE RABA

JOAQUIN ALLER

ALCALDE (1876-77)

BANCO DE A CORU

SRES HERCE Y ALSINA

CONSIGNATARIO DE

FUSEBIO DA GUARDA

INDUST. VIDRO *ESPA

JOSE BENITO ESPAÑOL

CONSIGNATARIO DE B

NICANDRO FARIÑA - LAUREANO COBIAN

LOPEZ LLANOS - LOPEZ SORS

FRANCISCO LONGUEIRA

JUANA DURAN Y PEÑA

ANTONIO CARUNCHO Y MENDEZ-VIGO

lar número 8), Eduardo Santos (Rúa Real 3), Bruno Hercé (Rúa Real 73), xunto con membros destacados do Grupo Barrié - Pastor (solar número 3 da Praza), ou outros financeiros que actúan como banqueiros e posúen casas de cambio como son Narciso Obanza (Rúa Real 55), Eusebio da Guarda (Rúa Real 75), Nicolás María del Río (Rúa do Rego de Auga 29).

Os empresarios ligados á incipiente industrialización da cidade, da que eran un claro exemplo a fábrica de vidro "La Coruñesa", sita no Areal do Orzán e da que formaba parte entre outros o xa citado José Agapito de Ugarte, ou a fábrica de "Español e Cía" na Palloza, da que era fundador Joaquín Español (Rúa Real 77), ou as fábricas de madeiras nas que o apelido Cervigón adquire un protagonismo de excepción e que aparece reflexado nos expedientes de Esteban Cervigón (Rúa Real 47) e de José Cervigón (solares número 11 da Praza de María Pita).

En fin, os homes ligados ao mar e ás actividades comerciais e mercantís del derivadas (Consignatarios de

buques, Navieiros, Consulados) como era o caso de Nican-
dro Fariña (Rúa Real 79), e os xa citados Eusebio da
Guarda (Rúa Real 75), Nicolás del Río (Rúa do Rego de
Auga 29), Eduardo Santos (Rúa Real 73); comerciantes do
textil asociados ao empresariado catalán como José López
Trigo e Wenceslao Pérez (Rúa do Rego de Auga 19, 21-23)
e os propios José Pastor e Pedro Barrié xa citados ante-
riormente.

Eles representaban o espírito de empresa da nova
clase dirixente e as súas casas levantadas nestes anos
fano cóbado con cóbado cos homes da política: Alcaldes
como Juan Montero y Tellinge (solar número 7 da Praza de
María Pita), Antonio Argudín y Busto (Rúa do Rego de Au-
ga 31) e Bruno Hercé Coumes-Gay (Rúa Real 77); Conce-
llais como Guillermo García Freire (solar número 5), Ig-
nacio Pardo González (solar número 12 da Praza de María
Pita); Deputados a Cortes como é o caso de Manuel Bata-
nero y Montenegro (solares 8 e 9 da Praza de María Pita)
e o propio Montero y Tellinge; Deputados Provinciais como

era Augusto José de Vila.

Militares de alta graduación como Cándido Pieltaín, que era Capitán Xeral de Galicia (Rúa do Rego de Auga 13 - 15), ou Pedro Andrés Burriel, Brigadier do Corpo de Enxeñeiros (Rúa do Rego de Auga 33-35).

O mundo do negocio, da empresa, do comercio ultramariño, da industria aparece no plano da cidade ligado con toda claridade ao mundo da política: As decisións municipais de impulsar a parcelación e posterior subasta dos solares do Campo do Derribo (1860) ou as dos terreos de remate da mazá no Cantón Grande (1870), a ocupación total da Praza de Verdura por mor do novo aliñamento da Rúa de Luchana (1869), o avance das casas da Rúa Real pechando o Calexón da Estacada na súa saída á Praza da Aduana (1882) ou o das casas da Mariña desde a Praza da Aduana ao Cantón (1834), teñen unha característica en común: ocupan sistematicamente terreos públicos que son privatizados en favor dunha clase dirixente que controla todos os resortes do poder económico e político da ci-

dade.

Os nomes de Cervigón, Augusto José de Vila, Pastor, Montero y Tellinge, Hercé y Alsina, Argudín y Busto, ..., aparecen ao mesmo tempo tomando decisións desde as plataformas do poder político e sendo beneficiarios directos das mesmas no seu papel de axentes privados na construcción da Cidade.

¿Cal é senón a interpretación que se pode dar á cesión gratuita de terreo no fronte da Mariña dos solares da Praza de María Pita, ou a ocupación total da Praza da Verdura ou o taponamento do calexón da Estacada?.

Decisións municipais e iniciativa privada aparecen coordinadas e complementáanse. A burguesía inicia así unha maneira de construír a cidade co beneplácito das INSTITUCIONS que ela mesma creara, e que copa de xeito selectivo, pois non podemos esquecer que o acceso a cargos de responsabilidade política e, polo tanto, o dereito a elixir e a ser elixido, estaba limitado a un número reducido de cidadáns contribuíntes.

E. OS NOVOS TIPOS: A CASA DE RENDA.

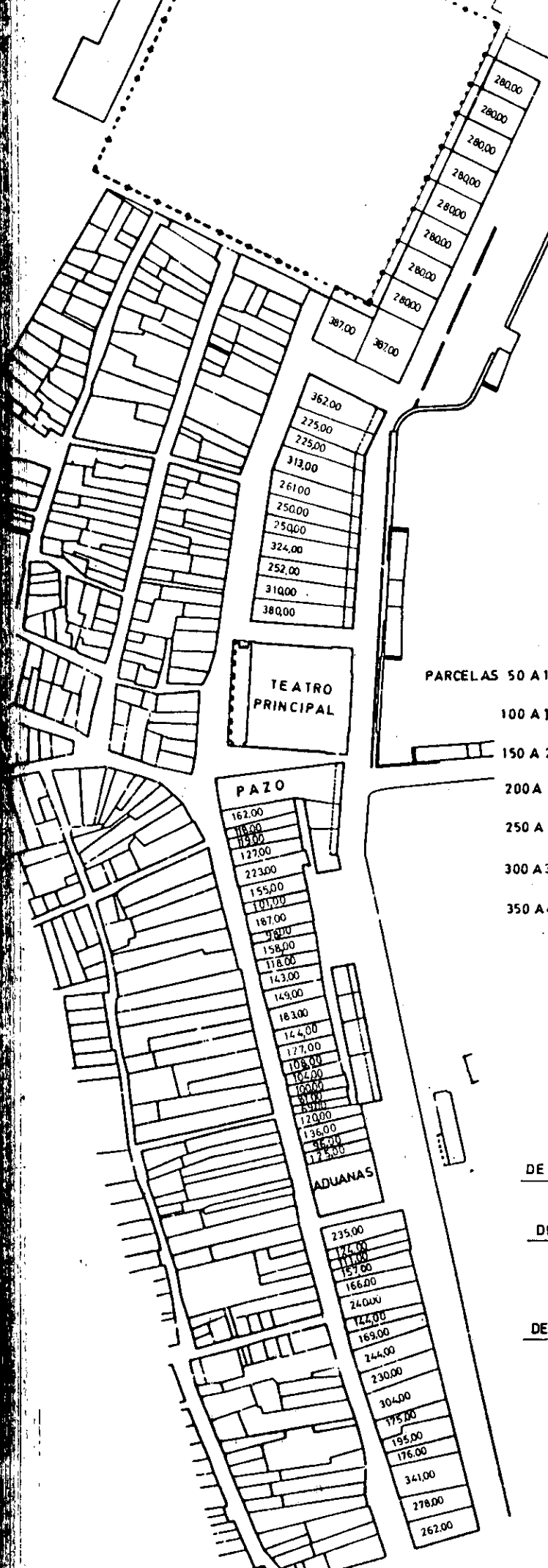
O ECLECTICISMO E O TRIUNFO DA GALERIA.

¿Que edificios xurden na paisaxe urbana coruñesa?.

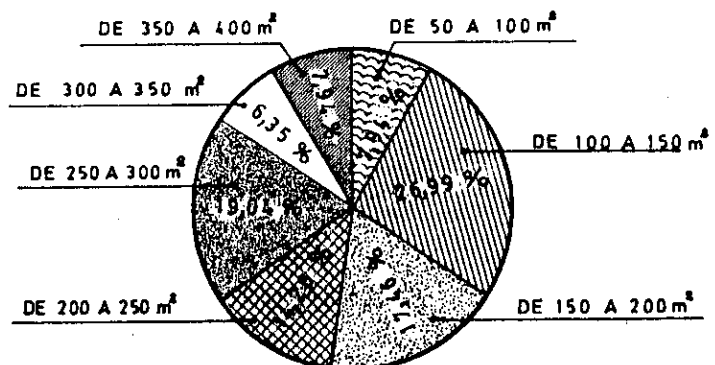
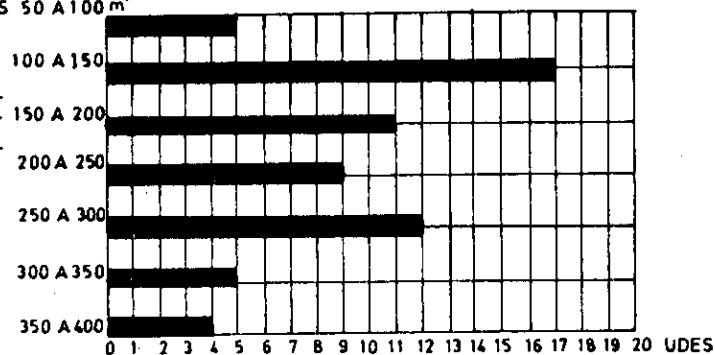
¿Que aportan as novas edificacións ao outrora degradado arrabalde convertido agora no lugar de asentamento das Institucións da nova orde e destinado a ser a área residencial da burguesía?.

Son edificios de catro, cinco e incluso seis plantas, que cun único núcleo de escaleira dan acceso a unha vivenda en cada planta, na que a parte das dúas fachadas á Rúa Real e á Mariña, ábrense patios interiores destinados a dar luz e ventilación ás pezas que se dispoñan ao largo das profundas parcelas que se moven entre os 22,00 e os 38,00 metros. As superficies destas vivendas poden chegar a alcanzar os 380,00 m², sendo maioritariamente superiores aos 200,00 m², o que non exclúe algúns casos excepcionais nas parcelas da Rúa Real - Calexón da Estacada que se movan arredor dos 100,00 m².

O HABITAT BURGUES:
O parcelario - superficies

PARCELAS 50 A 100 m²

• O 65 % DAS VIVENDAS TEÑEN ENTRE 150 E 400 m²

PLANOS DE PROYECTO

PARA LA EDIFICACION EN EL SOLAR N° 5 ANTES 6

EN LA

PLAZA DE MARIA PITA

Fachada principal.

PLANOS DE PROYECTO

para la edificación de una casa en el solar existente
de la casa n° 13 y 15 de la

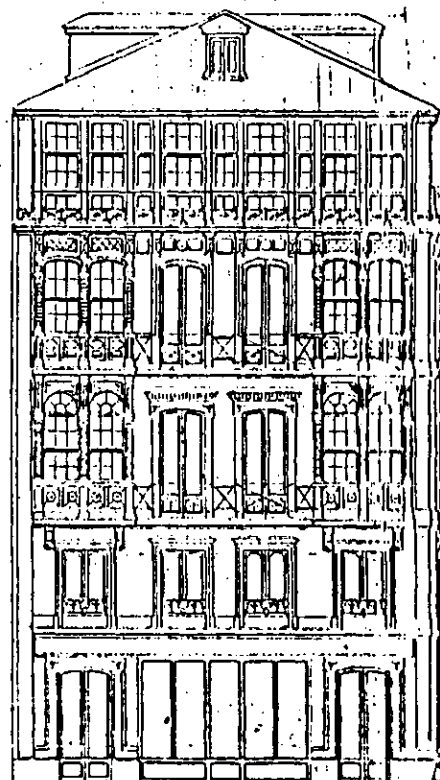
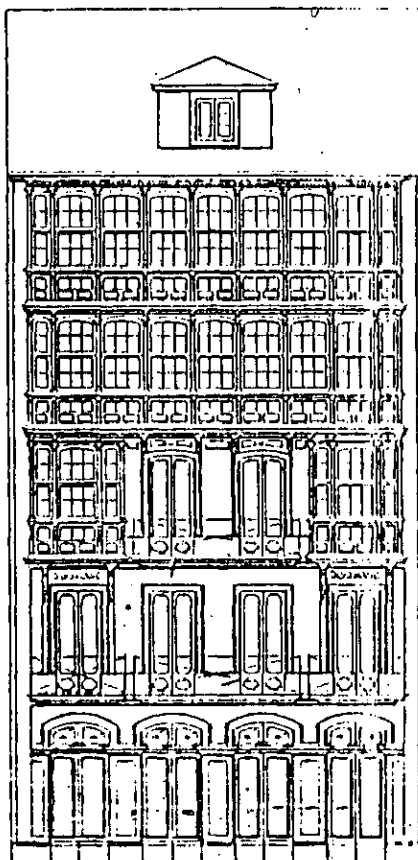
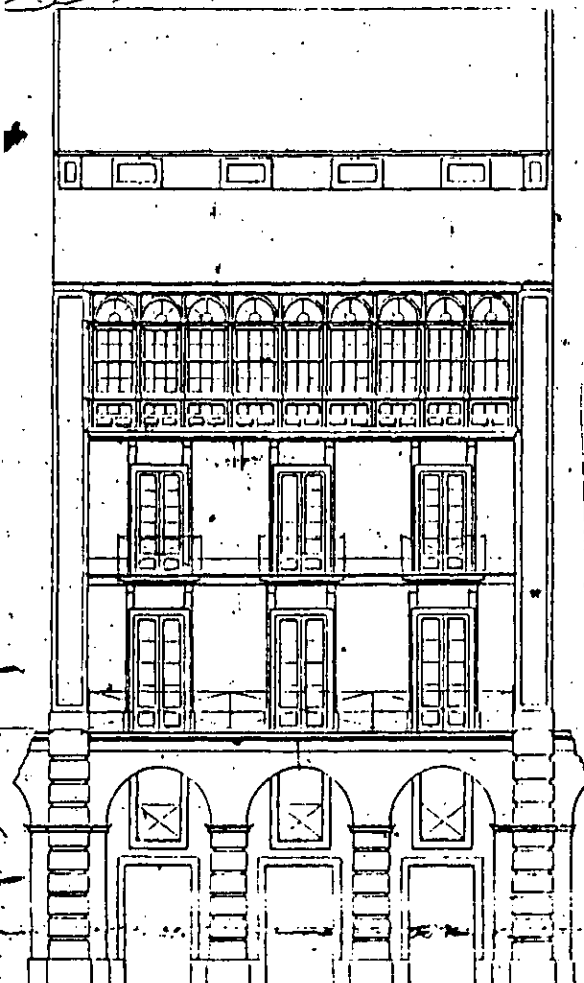
CALLE DEL RIEGO DE AGUA

Fachada principal.

PLANOS DE PROYECTO

CONSTRUCCION DE UNA CASA EN EL SOLAR
de la calle de
ACEVEDO.

Fachada principal.

Escala 1:100

Coruña y Julio de 1884.

Francisco Garmezan

Escala 1:100

Francisco Garmezan

A fachada á Rúa Real, Luchana ou Praza de María

Pita ten a consideración de FACHADA PRINCIPAL, e así fi-

gura nos expedientes de obra. Nela sitúase o PORTAL DE

ACCESO en planta baixa adosada a unha das medianeiras, en

tanto que o resto irá destinado a tenda ou comercio; nas

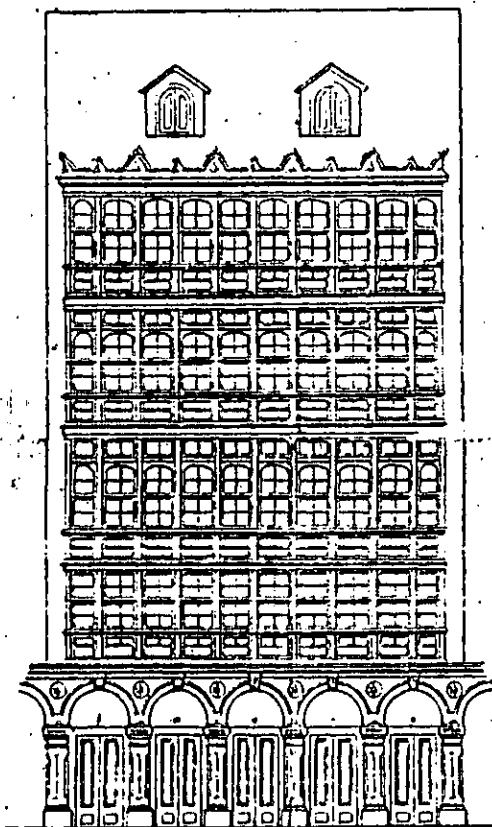
tres ou catro plantas altas distribuiranse UNHA UNICA

VIVENDA por planta, na que invariablemente a sala e o
binomio gabinete-alcoba, ocuparán os ocos dianteiros,
mentres a cociña e o comedor dan a fachada á Mariña.

PLANOS

PARA LA CASA DE LOS SEÑORES PEREZ Y LOPEZ
CALLE DEL RIEGO DE AGUA N.º 19, 21 Y 23

FACHADA POSTERIOR

Cádiz, febrero de 1876

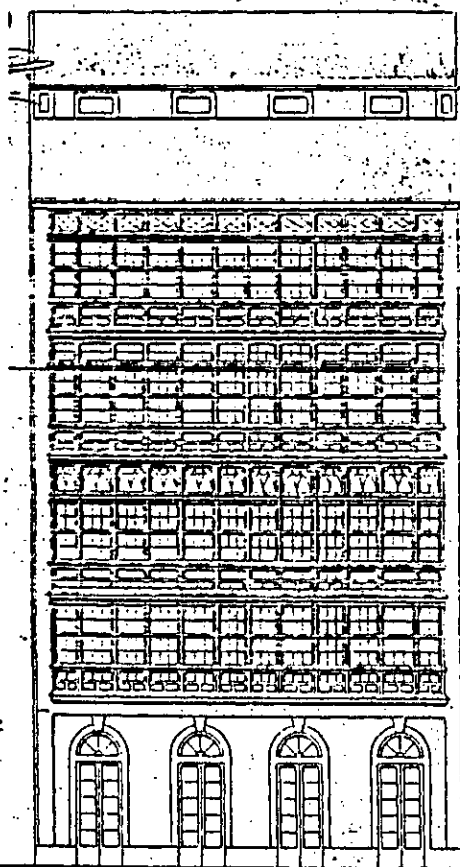
Justino Domínguez

PLANOS DE PROYECTO

PARA LA EDIFICACION EN EL SOLAR N.º 16 ANTES A
DE LA

PLAZA DE MARIA PITA

Fachada posterior

Esc. y Des. de 1880.

Justino Domínguez

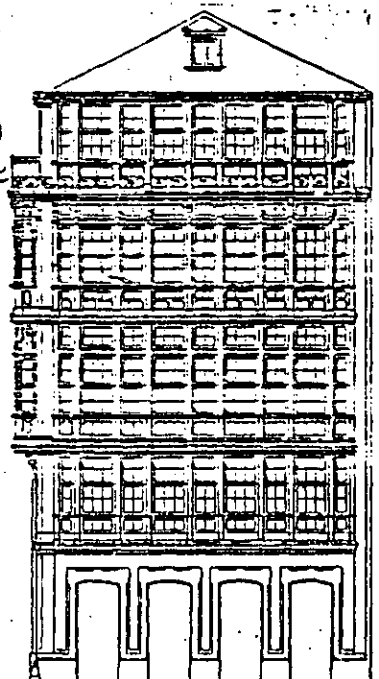
PLANOS DE PROYECTO

PARA LA CONSTRUCCION DE UNA CASA EN EL

SOLAR N.º 87

de la calle de Acaveda

Fachada posterior

Esc. y Des. de 1880.

Justino Domínguez

Esta fachada á Rúa da Mariña e á baía ten sempre a

consideración de FACHADA POSTERIOR e nos sesenta e tres

edificios cubrírase invariablemente desde o primeiro piso ata o beirado do tellado con galerías acristaladas conformando o DOBLE MURO, a DOBLE FACHADA que dota ao borde da Mariña dunha singular perspectiva. Nela, nas súas esquinas, situáranse pequenos retretes ou lavabos.

Mentres, o carácter principal das fachadas á Rúa Real, á Rúa do Rego de Auga e Praza de María Pita, se

realza con pedra de cantería nos membros das portas e das ventás e nos potentes voadizos dos que xorden os balcóns do PISO PRINCIPAL, e nos que as barandas de ferro fundido nas fundicións de Solórzano de Wonemburger debuxarán toda unha serie de motivos xeométricos (repetitivos) acordes co proceso industrializador que os fai posibles.

A partir do segundo piso, a pedra en voadizo servirá de soporte en cada unha das plantas superiores ao telón das galerías acristaladas, pero non xa de sinxelas, austeras e constructivas escuadrías de montantes e travesaños: Non, agora os motivos decorativos da cultura arquitectónica ocupan un lugar nas vivendas burguesas, reflexando as ansias dunha burguesía triunfadora por incorporar rapidamente ao seu mundo, de apropiarse, do máis inmediato e superficial da linguaxe clásica da arquitectura.

É o ECLECTICISMO, que só pode ter como protagonista unha clase social emerxente ávida de recoñecemento

social que, recién chegada aos cenáculos do poder e da cultura, ollará con fruición os catálogos de molduras para decorar as súas habitacións, seleccionando ménsulas para os dinteis das portas, capiteis e basas para os largueiros das ventás de guillotina que se convertirán en esbeltas pilastras, apoiadas en travesas dos que caerán guirlandas e follas de acanto, cresterías para rematar os miradoiros, en fin, toda a bagaxe cultural que significan os elementos extraídos das grandes ORDES da arquitectura clásica tornaranse puntos de referencia e citas obrigadas que debidamente combinados e recreados, conformarán unha ECLECTICA, pero ORDENADA COMPOSICION, dotando aos edificios da burguesía dese toque de distinción que os diferencia do resto das construcións doutroa barrio mariñeiro.

O tema arquitectónico no que se desenvolverá esta nova estética será novo na paisaxe urbana: é a casa de renda, o edificio de vivendas no que o "piso principal" irá destinado a vivenda do propietario e o resto a alu-

guer.

Nel manifestarase a liberdade do individuo, do burgués, de elixir calquera solución formal e a súa posible combinatoria, trátase de poder dispor libremente de calquera repertorio e utilizar os repertorios históricos de xeito expresivo.

É a INDEPENDENCIA do xuicio persoal fora da norma preestablecida de todo sistema, de toda relixión.

E isto faise non só nos grosos muros da fachada principal, senón tamén, e ésta é unha das grandes apor-

tacións, na carpintería exterior de madeira e vidro que delimita a primeira das peles do espacio galería: E non só na fachada principal, senón tamén na "fachada posterior" que, a partir da década de 1870, vai enriquecéndose coa utilización de recursos compositivos novedosos: Os bastidores superiores fixos das ventás de guillotina servirán de marco a despieces xeométricos a base de arcos de medio punto, arcos apuntados ou lobulados; os largueiros convertiranse en esbeltas pilastras cos seus capiteis e coa súa basa.

As "fachadas posteriores" son debuxadas e acompañadas aos expedientes de obra como se de "fachadas principais" se tratara. A súa condición de dar fronte a un espacio público esixía un CONTROL por parte da Administración Municipal. Nelas a GALERIA é exclusiva e excluínte. Ningunha edificación construída entre 1865 e 1927 renuncia á súa utilización. É o triunfo da galería acristalada.

proxecto orixinal da neoclásica Praza de María Pita, a súa introducción posterior nos terceiros pisos ía ser o exemplo sulíñable que nos mostra a penetración dun elemento popular, nun conxunto monumental. Xa o tempo das grandes prazas neoclásicas tivera pasado, a burguesía discrepaba abertamente da opinión do ilustrado arquitecto provincial e académico da R.A. de BB.AA. de San Fernando, Presidente da Academia Provincial de BB. de A Coruña, e autor do proxecto da Praza "... o abuso que se fai nesta Cidade dos cadros de cristais toca xa no ridículo e sen que en absoluto deban desbotarse na decoración, hai que convir que as fachadas perden en beleza e que os viaxeiros se ven sorprendidos desagradablemente por esa profusión de galerías e miradoiros que non deixan percibir a forma nin as proporcións das construcións e que son antiestéticos artisticamente considerados cando ocupan toda a latitude da fachada..." decía Faustino Domínguez no ano 1875 no expediente da Praza de María Pita 17.

A BELEZA é substituída polo PODER, a IDEA polo SENTIMENTO, e a mentalidade romántica que percorre Europa no segundo tercio do século XIX rexeita absolutamente o DOGMATISMO, e de aí a súa contestación do NEOCLASICISMO tomado como único sistema de explicación e organización do mundo.

O burgués discrepa abertamente das cultas teorizacións de Faustino Domínguez y Domínguez sobre a BELEZA das fachadas e as razóns que aduce entroncan directamente coa mentalidade PRAGMATICA que o espírito liberal difundira ao longo de todo o século XVIII. A súa resposta é unha contestación aos ideais filosóficos e estéticos do Neoclasicismo, e como primeiro motivo argüe que "...a situación que ocupará a fachada principal deste edificio sumamente combatido polos ventos do Norte é mellorar non só a comodidade dos que cheguen a ser habitantes do segundo piso..." (expediente Praza de María Pita 17-1875), ou plantexa o gawe inconveniente "... que consiste na imposibilidade de construír miradoiros ou cerres de

cristais nos pisos principais e segundos da fachada que dá á Praza o que leva consigo que as habitacións correspondentes que dan ao Norte, sexan sumamente frías pola falta de protección que poderían prestarlle..." (expediente Praza de maría Pita 15 - 1885) para rematar cunha frase clave para entender a paisaxe urbana coruñesa:

"... A abundancia tal vez exaxerada destas galerías nesta Cidade non é debida ao caprichos dos propietarios nin dos arquitectos, senón esixida polas condicións do noso clima e non cré o que suscribe que unha cuestión puramente de estética sexa suficiente para desdeñar tódalas poderosas razóns que abonan á colocación dos xa mencionados cerres de cristais especialmente nas casas cuia orientación máis o esixe..." (expediente Praza de María Pita 15 1885).

Non son razóns estéticas as que aduce, senón razóns climáticas: a arquitectura da galería como regula-

dora da temperatura das habitacións, a dobre fachada como proposta técnica, non estética, cara dotar ás vivendas da comodidade necesaria.

Por iso a burguesía construía tódalas súas casas ocupando toda "a latitude da fachada" coas "antiestéticas" galerías desde Porta Real ata o Cantón. E para facelo posible adoptábase un acordo excepcional na sesión de 24 de marzo de 1873, polo que se procedía "... a permitir a colocación de galerías nos primeiros pisos das fachadas posteriores que miran ao Camiño da Mariña pertencentes ás casas das Rúas de Acevedo (hoxe Rúa Real) e de Luchana (hoxe Rúa do Rego de Auga)...", é dicir, toda a liña que iría desde o Cantón ata Porta Real.

As fachadas traseiras dos solares 1 ao 10 da Praza de María Pita, os once solares da Rúa do Rego de Auga e os solares da Rúa Real ata o Cantón suman sesenta e tres edificios nos que a DOBLE FACHADA a base de galería acristalada foi a protagonista exclusiva en todas estas edificacións levantadas no último tercio do século XIX.

UNIVERSIDADE DA CORUÑA
Servicio de Bibliotecas

1700757527

A CORUÑA

A construción
da cidade liberal

XOSE LUIS MARTINEZ SUAREZ

A CORUÑA:
A CONSTRUCCION DA CIDADE LIBERAL

VOLUME III

XOSE LOIS MARTINEZ SUAREZ
ARQUITECTO

Tese Doutoral dirixida por
Xosé Bar Boo
Dr. Arquitecto

* CAPITULO III : A DESAMORTIZACION DE MADOZ:

3. O CAMPO DO CARBALLO E AS MURALLAS DA PESCADERIA

3.1 O SEculo XVIII: AS MURALLAS DA PESCADERIA E OS
PROXECTOS DE FORTIFICACION

3.2 A PROPOSTA DA INSTALACION DA ESTACION DO FF.CC.
(16 de maio de 1866)

3.3 A R.O. DE 20 DE NOVEMBRO DE 1868 E A DESAMORTI-
ZACION

3.4 O TRAZADO VIARIO

3.5 A DIVISION EN ZONAS: AS MAZAS

3.6 A PARCELACION

3.7 AS SUBASTAS: 1871-1876

3.8 OS ADXUDICATARIOS

3.9 AS OBRAS DE URBANIZACION

3.10 A EDIFICACION

3.11 AS ORDENANZAS

3.12 OS TIPOS

3.13 O CAMPO DO CARBALLO: ANALISE E EVOLUCION DA AREA

- A ZONA PRIMEIRA
- A ZONA SEGUNDA
- A ZONA TERCEIRA
- A ZONA CUARTA
- A ZONA QUINTA
- A ZONA SEXTA
- A ZONA SEPTIMA
- A ZONA OITAVA
- A ZONA NOVENA
- A ESTRADA DE RIAZOR

3.14 AS CONSECUENCIAS URBANISTICAS DA DESAMORTIZACION

DO CAMPO DO CARBALLO

3.1 O SÉCULO XVIII. AS MURALLAS DA PESCADERÍA E OS PROXECTOS DE FORTIFICACION.

O século XVIII confirmouse tanto pola cantidade de obra realizada como pola envergadura das mesmas como o do inicio do proceso de desprazamento dos espazos do poder desde a Cidade Vella cara o ata entón arrabal mariñeiro da Pescadería, proceso que non remataría ata a segunda metade do século XIX.

Nel consolidanse as fortificacións da Pescadería que vai ser obxecto de diversos proxectos de abaluartamento e defensa a partir dos traballos redactados polos Enxeñeiros Militares, Corpo de élite que constituía a máis xenuína representación da aplicación da ciencia á industria e aos asentamentos militares.

Pero, ¿Cal era a razón de dotar ao ata entón arrabal mariñeiro da Pescadería Coruñesa de elementos de defensa?.

Por unha banda o peso poboacional cada vez maior do arrabal mariñeiro sobre o conxunto da Cidade. A fins do século XVII, segundo unha "Descripción da Cidade de A Coruña" e-

xistente na Biblioteca Nacional de Madrid, dí que "... ten esta Cidade un arrabal prolongado que terá mil douscentos veciños a maior parte deles que viven de oficio de pescadores e outros de tratantes e o maior comercio que entre eles hai é do peixe que se pesca neste gran Porto onde se sacan algúns anos gran cantidade del e en especial de sardiña para Vizcaya Lisboa, Sevilla, Alicante e outras partes cando non hai corsarios que nestes tempos a costa deste Reino áchase moi aflixida con eles. Soen entrar neste Porto mercaderes con navios de trigo centeo e outras mercaderías de Inglaterra, Flandes e outras partes con que soe haber moito comercio habendo paces coas provincias do Norte..."

O aumento da poboación do arrabal en detrimento da Cidade Vella xa viña sendo obxecto de preocupación a mediados do século XVI aparecendo reflexado nos Libros do Consistorio que en data 18 de Xaneiro de 1557 recollen o acordo de que "... neste reximento os devanditos señores mandaron que se notifique aos ferreiros e aos zapateiros e outras persoas que teñen solares na Cidade e dentro dos muros dela se pasen a

vivir dentro dela, so pena que non os admitiran por veciños da devandita Cidade..."

Na sesión de 10 de Febreiro de 1558 de novo o Libro do Consistorio recolle unha preocupación semellante: "...que pedían e requerían ao Señor Correxidor mandase vir vivir dentro da muralla desta Cidade aos ferreiros e zapateiros e tendidores que viven na Pescadería da devandita Cidade (...). O devandito Correxidor dixo que (...) notifique aos sobreditos que se veñan vivir dentro da muralla dentro dos quince días primeiros seguintes so pena de 10.000 maravedís e máis de dous días no cárcere..."

As ordes dadas parece que non eran cumpridas xa que de novo en 8 de Decembro de 1558 no Libro do Consistorio (...) se recolle o acordo de que "... aleguen en nome desta Cidade contra os veciños novos que non queren vivir na devandita Cidade e viven na Pescadería..."

Foron nestes anos de fins do século XVI cando se inician a conversión dunha empalizada en muralla, pero habería que esperar a 1589 despois do ataque inglés a que a consideración

da Cidade como Praza Militar tivera resposta adecuada.

O estoupido da Guerra Franco-Inglesa vai obrigar á cancelación do tradicional paso de valixas procedentes de Madrid cara Inglaterra e doutras cidades españolas por terra francesa.

Esta imposibilidade de conexión entre España e Inglaterra a través do territorio francés, vai propiciar a proposta do Duque de York a Jacobo II de que os Portos de FALMOUTH e A CORUÑA serían os Portos ideais en orde de implantar por vía marítima un novo e periódico intercambio postal co S.O. de Europa.

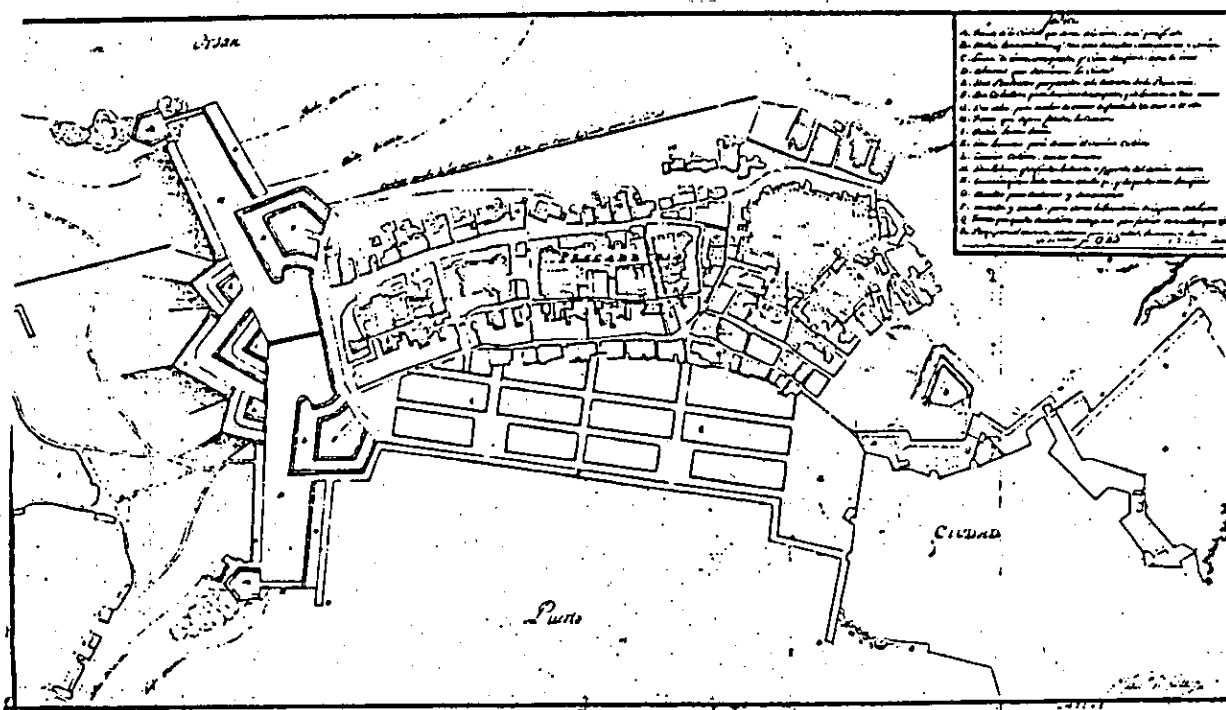
As Cancillerías de Londres axustaron en 1689 que QUINCENALMENTE navegasen entre os citados Portos dous buques baixo o Pabellón Británico.

A importancia que este feito vai ter nos anos sucesivos na Cidade de A Coruña vaise concretar nos sucesivos proxectos de consolidación do aparato defensivo da Cidade así como un peso progresivo do arrabal da Pescadería no conxunto da Cidade. Este proceso de concentración de poboación e de activida-

des nesta área da estrutura urbana da Cidade vai propiciar o desprazamento definitivo do CENTRO da Cidade ao "Arrabal da Pescadería" un proceso longo, contradictorio ás veces que se corresponde coa perda de poder das clases dirixentes do Antigo Réxime e a asunción do protagonismo no control das actividades económicas a desenrolar na Cidade da nova clase en ascenso, a burguesía, que reivindica un novo espacio, un novo uso do espacio de acordo cos seus intereses de clase, coa súa concepción do mundo.

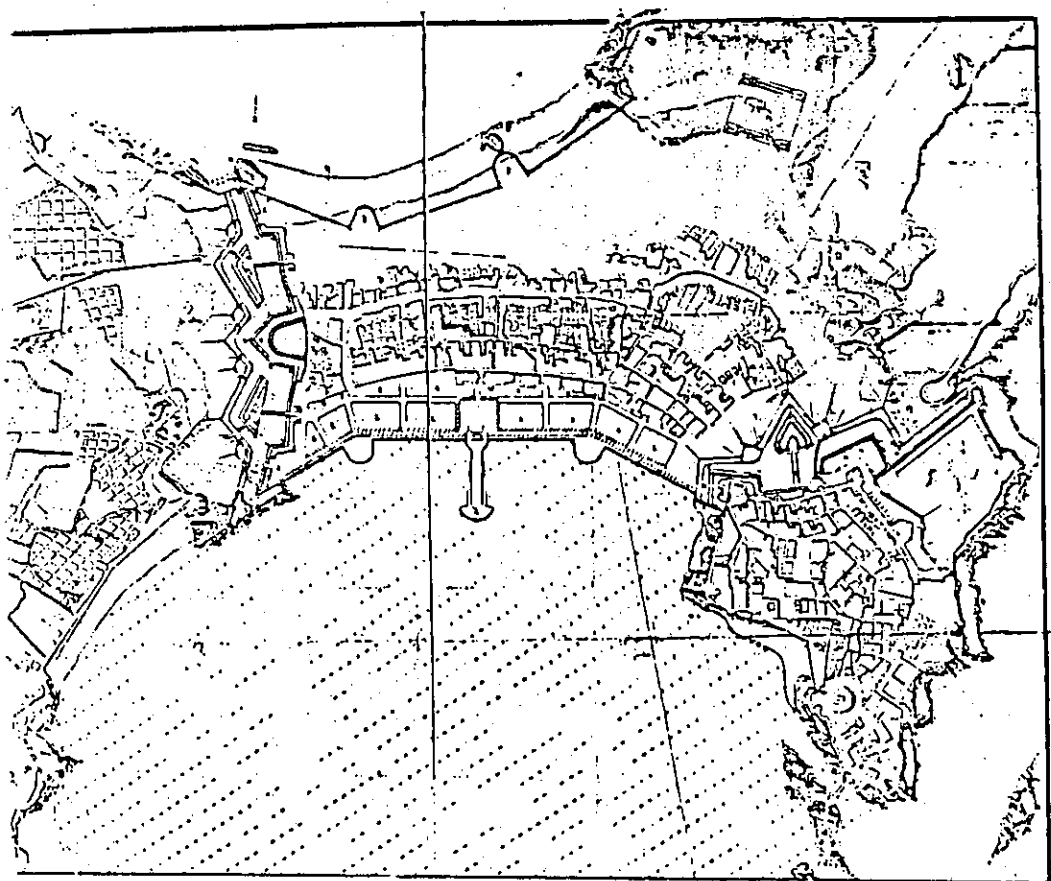
Inicialmente as operacións que se desencadean como consecuencia da nova situación, serán puntuais e nelas a dimensión defensivo-militar será preponderante. A comprensión da Cidade como Cidade-Fortaleza propia dunha visión militar do feito urbano, fará que as "obras públicas" que desde a Administración se realizan, poñan o acento nestes aspectos, que foron estudados en diversas publicacións destacando "La Ciudad a través de su Plano" de José González Cebrián Tello e "Castillos y Fortificaciones de Galicia" de J. R. Soraluze Blond das que entresacamos os seguintes proxectos.

Desde 1589 en que chega o Enxeñeiro SPANOCHI, designado por Felipe II, e procede a redactar catro proxectos nos que no cuarto proxecto se plantexa por primeira vez o peche defensivo da Pescadería, pasarán máis de 100 anos ata que en 1702, Bernard Renau, Enxeñeiro Militar, redacta o proxecto defensivo do arrabal, tanto pola zona do orzán, como pola baía, a partir da construción de baluartes, cortinas e muros ao menos de 15 pés de outo. Este proxecto non se levou á práctica.

Posteriormente en 1723 se plantexa outro proxecto para un novo sistema abaluartado de defensa do barrio da Pescadería, esta vez segundo traballos de Francisco Montaignu, ao que acompaña un Proxecto de Ensanche sobre o areal da baía.

Ao longo deste século continúan a realizarse diversos proxectos destacando o de Francisco Cornejo en 1734 (). Neste ano o Porto de A Coruña queda habilitado para negociar a importación de PALO DE CAMPECHE producido na península de Yucatán.

Dous anos despois, en 1736, un novo proxecto, esta vez de La Ferriere cun novo abaluartamento e un novo ensanche do Porto.

Pero xa, a fins do século XVIII, a Cidade-Fortaleza entra en crise: A perda de sentido das instalacións militares das murallas que estaban dificultando o acceso e o crecemento da Cidade vaise poñendo de manifesto nos primeiros anos do século XIX, nos que os conflitos entre os particulares e os Enxeñeiros Militares son cada vez máis frecuentes:

O avance das edificacións privadas sobre terreos das zonas polémicas desencadean varios expedientes.

O alineamento da Rúa das Bestas (1834) lindante coa muralla da Pescadería, e estudiada no Capítulo II, é un exemplo significativo do que estaba a acontecer.

A burguesía solicita insistentemente o derribo das murallas e a súa entrega pola Administración Militar.

E concretamente no caso da Pescadería se chega facer unha proposta concreta desde o Concello: A ubicación da estación do FF.CC. no terreo ocupado polas murallas.

3.2 A PROPOSTA DA INSTALACION DA ESTACION DO FF.CC. NO CAMPO

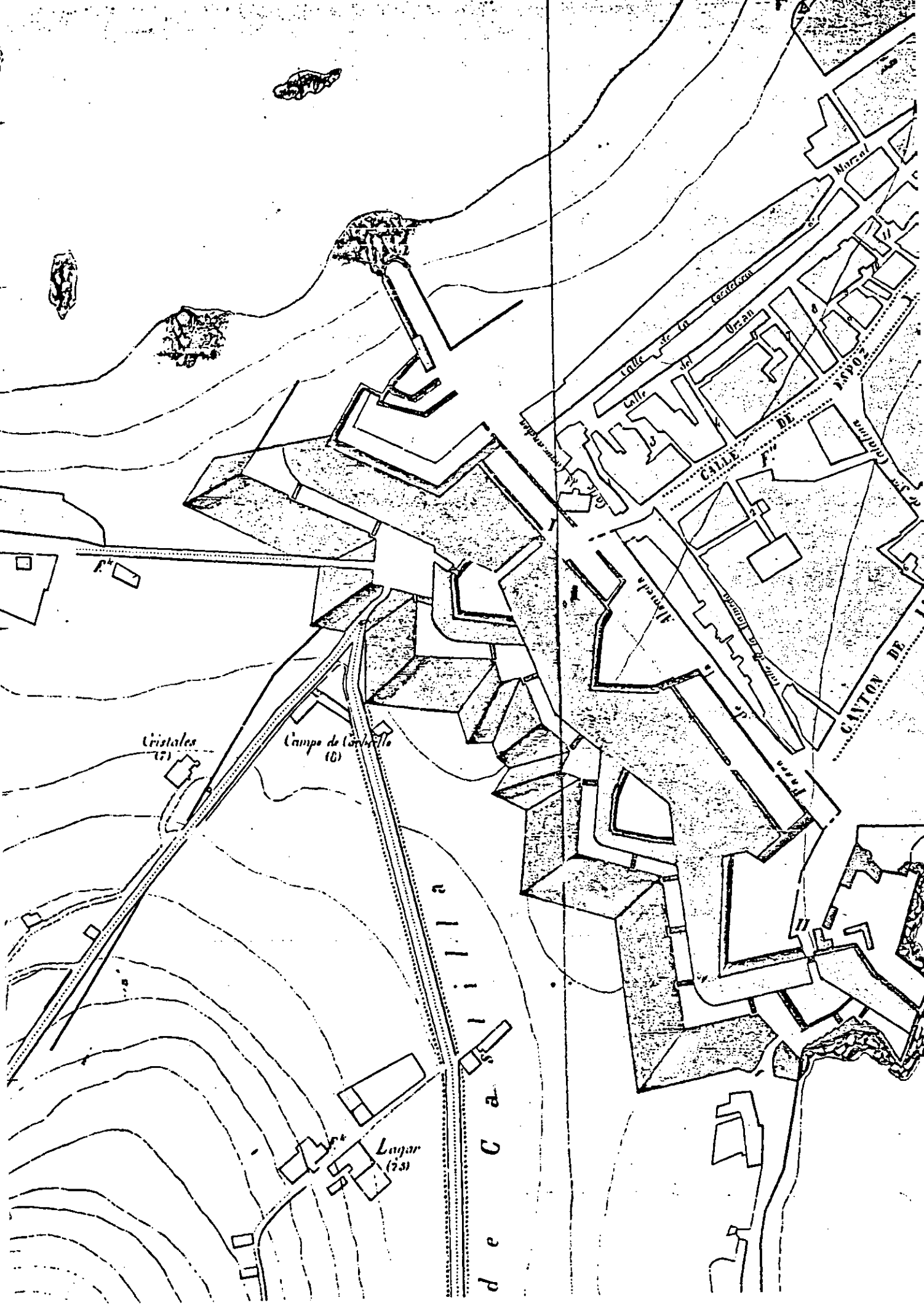
DO CARBALLO: 16 DE MAIO DE 1865

Sería na sesión de 16 de Maio de 1865 na que se acorda que "... a Estación do Ferrocarril desta Capital a Palencia se estableza no Campo do Carballo...".

O acordo parte da consideración de que a Estación do FF.CC. debía aproximarse o máis posible á Cidade polo que o lugar máis adecuado sería o Campo do Carballo "... no extenso gláxis e frente de terra da fortificación desta Praza...", - punto que xa desde había varios anos era o que se consideraba máis acorde. Sen embargo a proposta realizada pola Administración cando realizou o trazado era a zona denominada Xuncal preto do lugar da Ponte Gaiteira, que segundo o Concello era "...distante uns tres kilómetros da Praza da Constitución..." polo que causaría gravísimos prexuícios, de aí que o propio Concello propón a realización dunha "... reunión pública composta dos vinte maiores contribuíntes polo menos e ademais dous ou tres individuos por cada unha de todas as clases que

teñen vecindade na poboación e dos directores de periódicos locais..." ao tempo que se acordou dirixirse aos concesionarios do FF.CC. de A Coruña a Ponferrada, manifestando a opinión do Concello de que "... a Estación Principal da devandita vía férrea en A Coruña se estableza no Campo do Carballo no extenso gláxis e frente de terra da fortificación desta Praza...".

Este acordo, adoptado como dixemos en 1865, sería esquecido pola burguesía coruñesa cando tres anos despois a R.O. de 20 de Novembro de 1868 declaraba obxecto de subasta pública e polo tanto incluído nas leis desamortizadoras de todos os terreos do frente de terra e do Campo do Carballo.

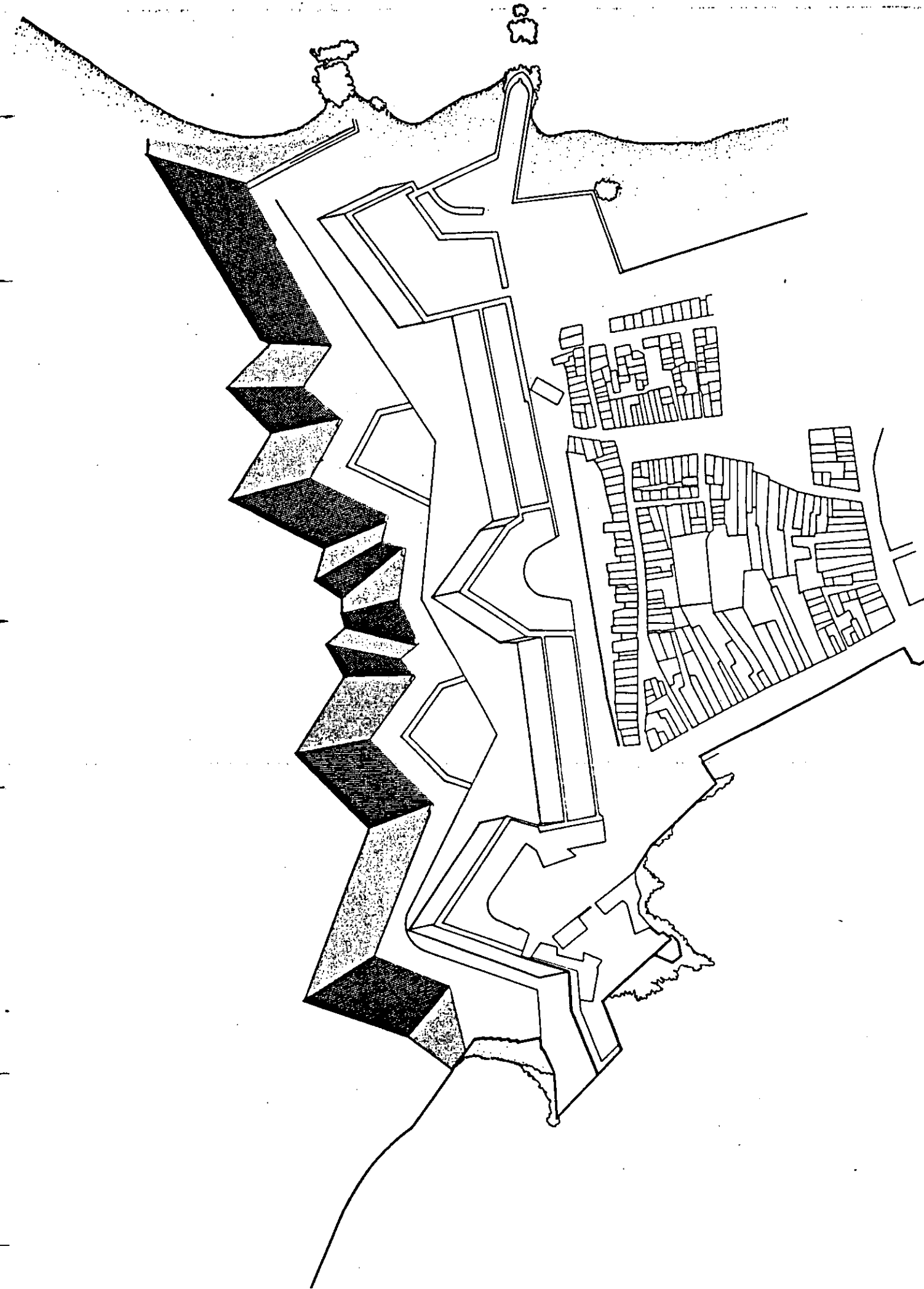

3.3 A R.O. DE 20 DE NOVIEMBRE DE 1868 E A DESAMORTIZACION.

O proceso desamortizador dos terreos das murallas da Pescadería tería o seu inicio na R. O. do 20 de Novembro de 1868 polo que os terreos ocupados polas murallas eran cedidos ao Ministerio da Facenda con vistas a proceder de acordo coa Lei de Madoz a súa parcelación e posterior subasta pública.

Estas subastas desenrolaríanse de acordo coas leis de 19 de Maio de 1855 e de 11 de Xullo de 1856 e partían da tasación polos Peritos de Facenda e da posterior publicacións do correspondente anuncio nos B.O.V.B.N. (Boletíns Oficiais de Bens Nacionais) nos que se describían os solares (lindes, superficies e lonxitudes de fachada) que aparecen suliñados cun número de inventario e un número de solar. O anuncio da subasta sería publicado cun mes de antelación como mínimo antes da data de celebración que serviría para a "adxudicación provisional" producíndose posteriormente na sesión da Xunta de Bens Nacionais a correspondente adxudicación definitiva.

De non adxudicarse procederíase a convocar unha segunda,

terceira ou algunha outra subasta máis, nas que os valores de saída eran reducidos progresivamente ao 85% e ao 70% da primeira tasación.

As subastas dos terreos das murallas da Pescadería iniciáanse en 1871 e rematarían en 1876, é dicir, en seis anos se producirían as subastas dos 161 solares en que foi dividida a area que alcanzaban unha superficie total subastada de 50.371,50 m².

É importante o suliñar estas datas 1871 - 1876 porque son anteriores ao "Anteproxecto de Ensanche de Poboación" redactado por Juan de Cíorraga (1878) e ás Bases para a redacción do programa do Ensanche de Poboación (1879) e por suposto a aprobación do Proxecto polo Concello (1881) e polo Goberno (1883).

Se ben é certo que o "Proxecto de Ensanche de Poboación do Campo do Carballo e Hortas de Garás" afecta a un área moito máis ampla (todas as Hortas comprendidas entre a actual Rúa de Linares Rivas e o Camiño Novo, hoxe Juan Flórez) a verdade é que vai ter que asumir a realidade dunha operación

de trazado viario e dimensionamento de mazás coa súa correspondente parcelación.

As singulares características dos solares, de forma regular, e con anchos e profundidades regulares se os comparamos cos da trama da Pescadería, abriría a posibilidade de investigación sobre o tipo de vivenda burguesa dun xeito xeralizado.

1870: A PARCELACION DAS MURALLAS DA PESCADERIA

3.4 O TRAZADO VIARIO.

O Trazado Viario que servirá de soporte ao trazado de mazás (ZONAS) e a súa posterior parcelación é unha iniciativa de carácter municipal que ten como protagonista ao Arquitecto Municipal, Juan de Ciórraga, quen de acordo con escritos posteriores aparece como executor deste trazado.

Así cando no ano 1873 varios "... donos dos solares fronteirizos ao baluarte de San Carlos na ZONA 1ª do Plano da Fortificación..." solicitan a liña de edificación no seu frente (hoxe Rúa de Sánchez Bregua) e as características do trazado das novas Rúas (hoxe Juana de Vega, Compostela e Picavía) que rodean a mazá, Juan de Ciórraga elabora un informe no que fai mención de que "... os alineamentos das rúas e prazas PROXECTADAS POLO QUE SUSCRIBE no terreo das antigas murallas do frente de terra sobre o plano que serviu de base para a venda dos solares pola Facenda...".

Estas rúas tiñan as seguintes dimensións:

- 1.-- ESTRADA DE SAIDA DA PORTA DA TORRE DE ARRIBA: 27,00 metros de anchura con aceras de 3,00 metros a cada lado e calzada de 21,00 metros e así aparece descrita nos B.O. V.B.N. que anuncian as subastas. Sobre ela se apoiará a parcelación do fronte de catro mazás, tres no lado esquerdo (a Terceira, Cuarta e Novena) e unha no lado dereito (a do Caramanchón).
- ESTRADA DE SAIDA DA PORTA DA TORRE DE ABAIXO: de 20,00 metros de ancho e sobre a que apoiará a parcelación da primeira mazá ou zona do Campo do Carballo.
- 3.-- CINCO RUAS INTERIORES (tres verticais e dúas horizontais) de 15,00 metros de ancho cada unha e que dispostas en retícula configuran unha Praza Central sobre a que xira todo o conxunto do Campo do Carballo.
- 4.-- A PRAZA CENTRAL DO CAMPO DO CARBALLO: actual Praza de Lugo de forma rectangular rodeada de rúas en torno a un espacio central cunhas dimensións duns 30,00 metros de ancho e 108,00 metros de longo, é dicir, 3.240,00 m² de

superficie.

- 5.-- RUA SOBRE A ALAMEDA: Hoxe Rúa de Juana de Vega de 28,00 metros de anchura e que serve de elemento de transición entre a nova parcelación e a estrutura urbana da Pescadería.
- 6.-- ESTRADA DE RIAZOR con 15,00 metros de ancho se configura como soporte da parcelación dos trinta e tres solares dispostos en "espiña de peixe" ao longo de 200,00 metros de lonxitude.

Vemos pois dous trazados que se superpoñen:

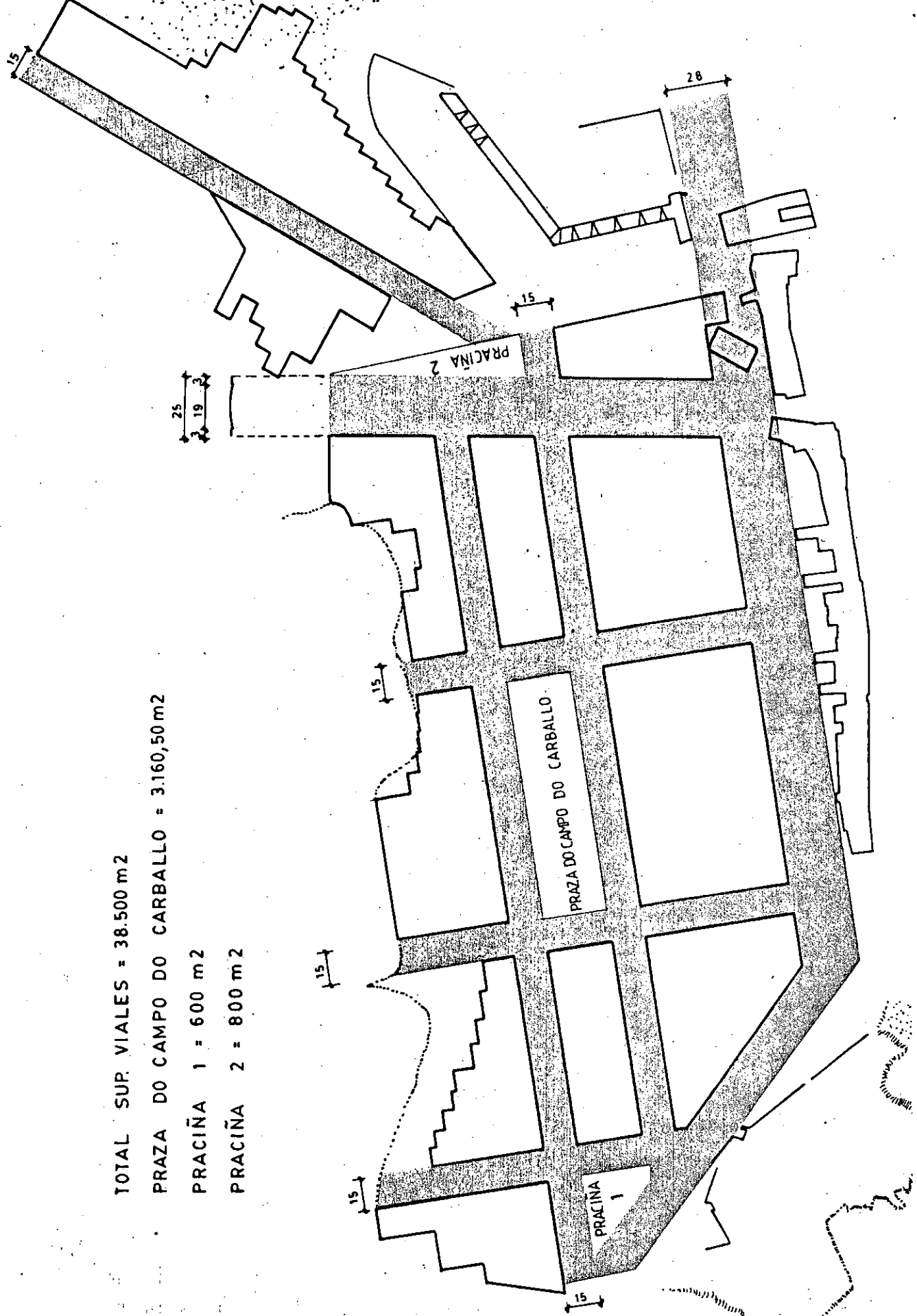
- O TRAZADO EN MALLA OU CUADRICULA que resposta ás VIAS DE NOVA CREACION, ao que pertencen as TRES VIAS LONXITUDINAIS (Juana de Vega, Picavia-Paio Gómez, Feijoo-Teresa Herrera) e as TRES TRANSVERSAIS (Fontán, Compostela-Ferrol, Fonseca-Betanzos) que xenera no cadro central un espacio vacante destinado a PRAZA PUBLICA (Praza do Campo do Carballo actual Praza de Lugo).

TOTAL SUP. VIALES = 38.500 m²

PRAZA DO CAMPO DO CARBALLO = 3.160,50 m²

PRACIÑA 1 = 600 m²

PRACIÑA 2 = 800 m²

-- AS VIAS QUE SE APOIAN NO TRAZADO DOS ANTIGOS CAMIÑOS DE SAIDA DA CIDADE, REGULARIZANDOOS E DOTANDOOS DUNHA ANCHURA E TRAZADO TOTALMENTE RECTO:

-- CAMIÑO DE SAIDA DA PORTA DA TORRE DE ABAIXO: Rúa do Pacto Federal actual Rúa de Sánchez Bregua.

-- CAMIÑO DE SAIDA DA PORTA DA TORRE DE ARRIBA: Rúa da Praza de Pontevedra.

-- ESTRADA DE RIAZOR: Actual Rúa de Rubine.

As dúas primeiras servirán de límite do "Barrio Residencial" mentres que na Estrada de Riazor asentarásen almacéns e industrias ao xeito das realizadas anos antes (1853) na Rúa do Socorro.

Nos encontros destas dúas tramas quedaban espazos non aproveitables polas súas reducidas dimensións por ser puntos de unión de tres ou máis rúas: Estes espazos destinaráanse a pequenas Prazas (Praza de Ourense e Praza de Pontevedra).

As vías van ter unhas medidas excepcionais e únicas na Cidade: O seu ancho mínimo é de 15,00 metros (nas vías inte-

riores da cadricula tanto as dúas lonxitudinais como as tres transversais), alcanzando os 27,00 metros na nova rúa de saída da Porta da Torre de Arriba e na Rúa de Juana de Vega.

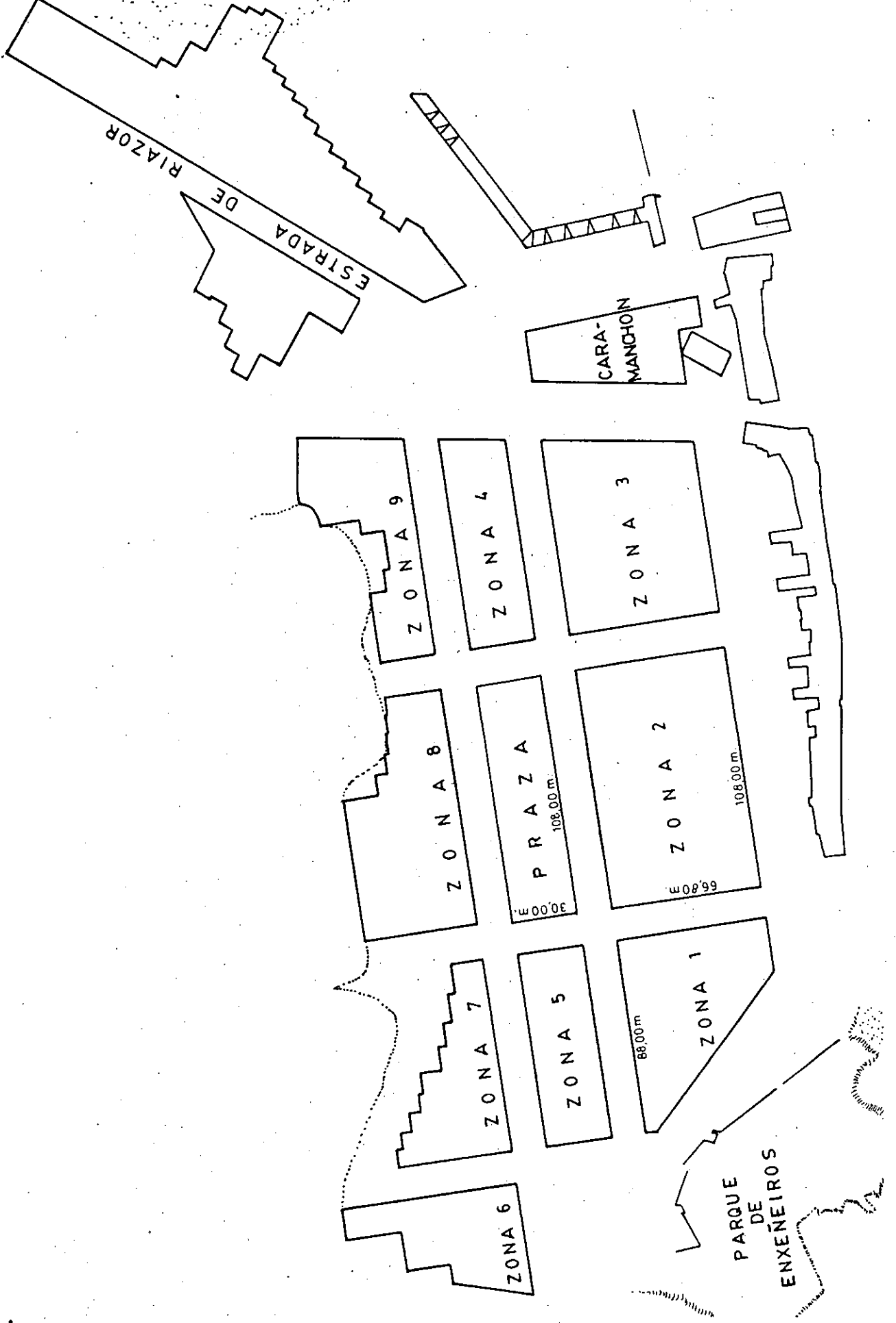
3.5 A DIVISION EN ZONAS: AS MAZAS.

A disposición do conxunto provoca tres situacións diferentes:

1º Un área que se apoia na Estrada de Riazor discurría a partir dun desenvolto lineal con características dunha simple parcelación en torno a unha vía preexistente ao xeito de espiña de peixe.

2º Un área central delimitada pola antiga Alameda e o Campo do Carballo e as estradas de saída das dúas portas da Cidade que se desenrolaba en torno a unha Praza Central (actual Praza de Lugo) e dúas Praciñas periféricas (actuais Praza de Pontevedra e Praza de Ourense) cunha rede viaria en dameiro

3º Por último dúas áreas de carácter secundario e formadas por unha única parcela: a do Corpo de Garda de Caramanchón que era un edificio á dereita da saída da Porta da Torre de Arriba e o Parque de Enxeñeiros, terreo e instalacións á esquerda saíndo da Porta da Torre de Abaixo.

Estas diferenciacións aparece incluso na propia denominación:

Mentres as mazás que rodean a futura Praza do Campo do Carballo son nomeadas como ZONA 1ª, ZONA 2ª, (...), ata a ZONA 9ª, ás existentes á marxe deste conxunto denomínanse como solares na "Estrada de Riazor" ou no "Caramanchón", ou no "Parque de Enxeñeiros".

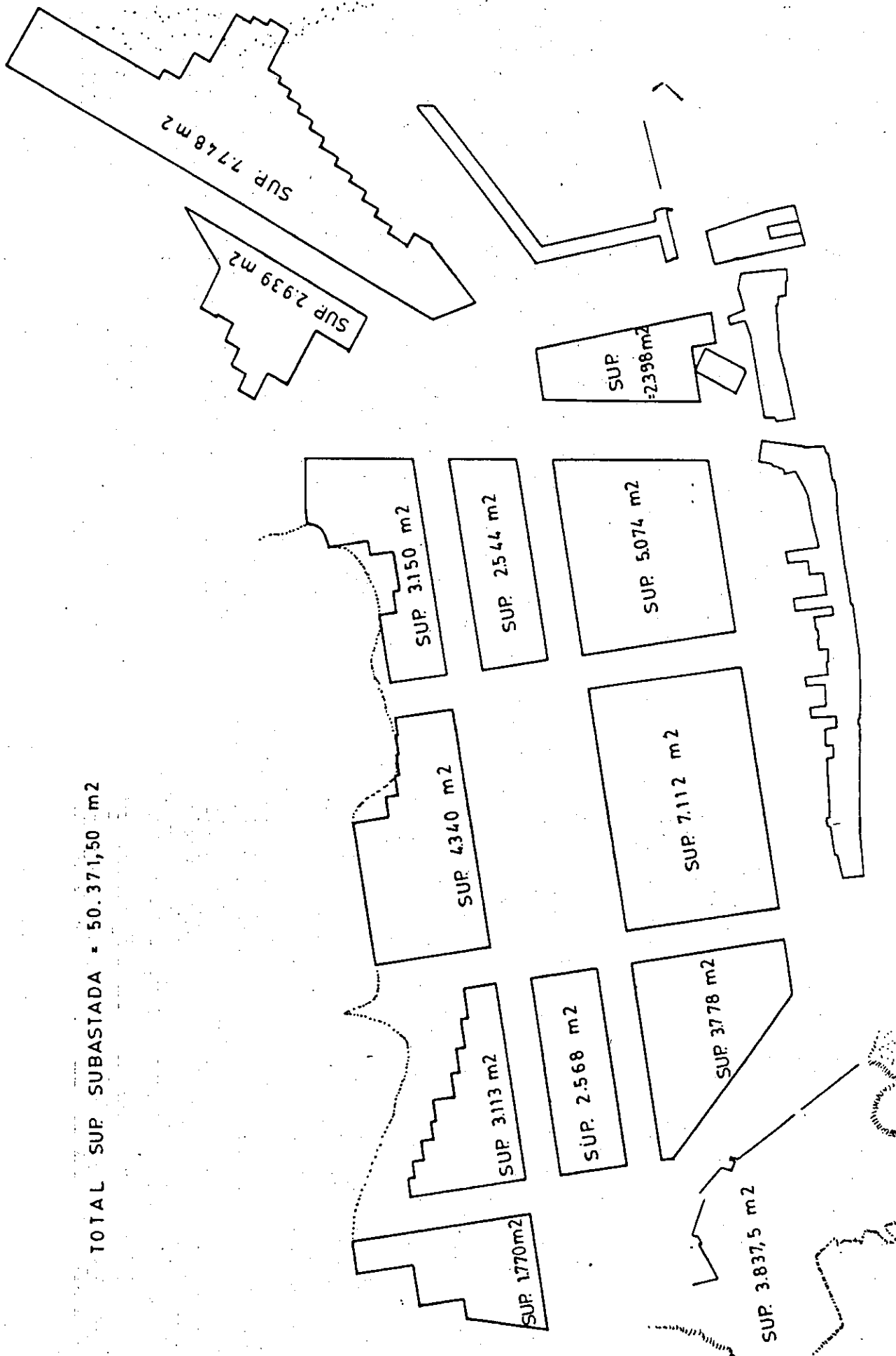
En última instancia aparecen un total de 9 ZONAS sinaladas como tales, e logo outras tres zonas sen numerar.

A superficie das 9 Zonas do Campo do Carballo oscila entre os 1.770,00 m² da máis reducida (Zona 6ª) e os 7.112,00 m² da meirande (Zona 2ª).

O dimensionamento parte dunha profundidade de parcela en torno aos 30,00 metros e así as Zonas 4ª e 5ª que conforman as dúas mazás da banda central teñen 29,40 metros de anchura dispóndose as parcelas con este fondo dando a dúas rúas.

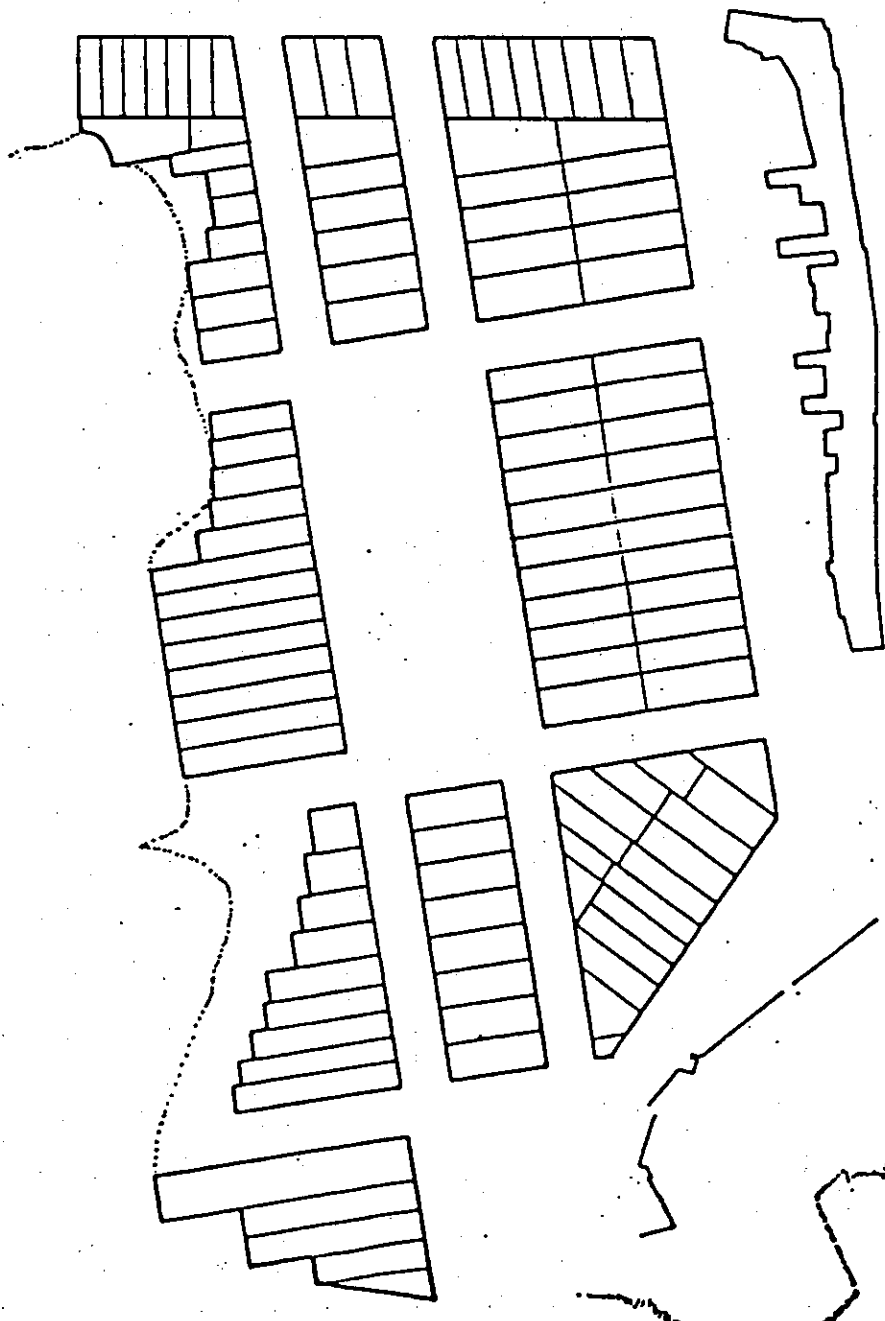
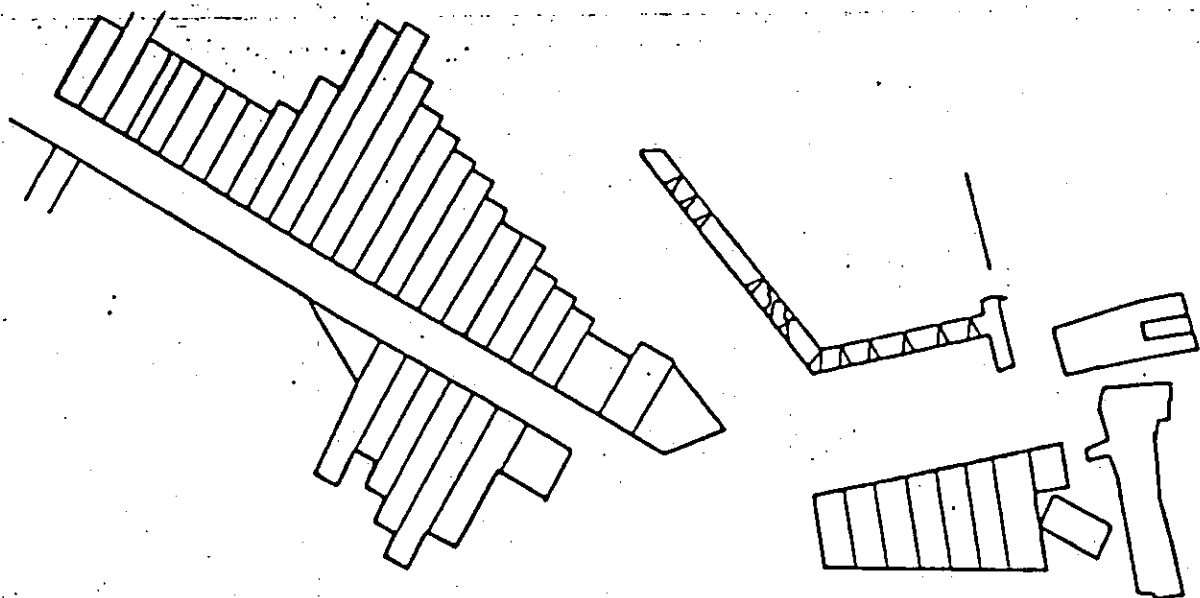
E as Zonas 1ª, 2ª e 3ª que dispoñían de solares nos dous frentes tiñan 66,80 metros, é dicir, que a profundidade do solar era de 33,40 metros.

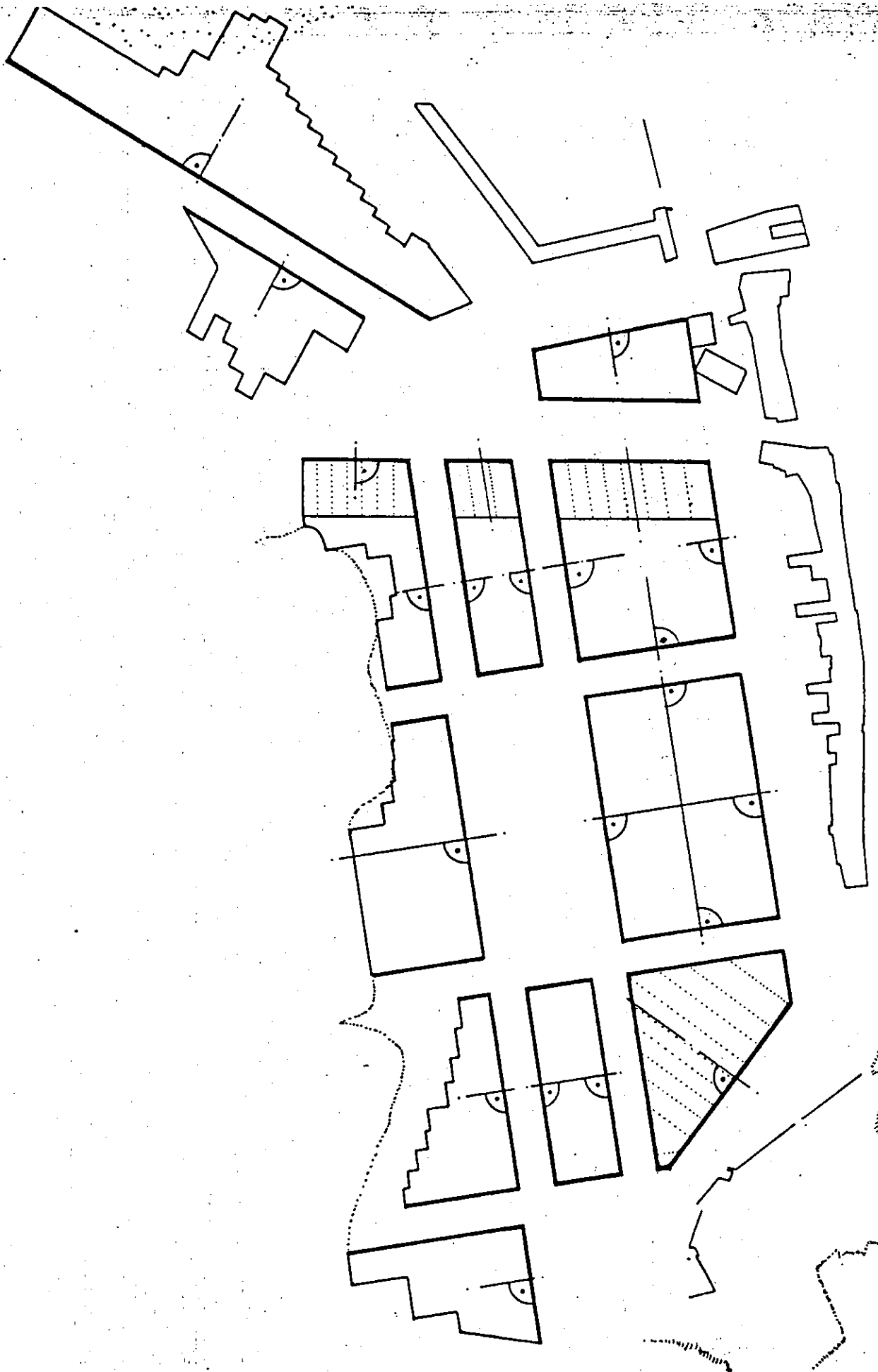
TOTAL SUP SUBASTADA = 50.371,50 m²

Este criterio ten o seu límite nos solares con frente a da Porta da Torre de Arriba que con 25,00 metros de profundidade son os de menor profundidade das mazás regulares.

Sen embargo é convinte chamar a atención na discrepancia entre as cantidades que se obteñen sumando as superficies dos solares que saen a subasta en cada unha das zonas, e a que se obtería de proceder a multiplicar o frente de cada zona polo seu ancho. O caso máis claro é a da Zona Segunda na que sumando as superficies dos vintados solares que saen a subasta resultan 7.112,00 m², mentres que calculando a superficie a partir de multiplicar o frente (108,00 metros) polo fondo 66,80 metros resultan 7.214,40 m², é dicir 102,00 m² máis de superficie.

3.6 A PARCELACION: OS SOLARES

En última instancia o que persegue o proceso desamortizador é a división dun terreo en solares susceptibles de ser adquiridos polos particulares para a posterior edificación.

A parcelación vai ser o indicio máis evidente do espírito que anima todo o proceso: A división parcelaria das "zonas" ou mazás descúbrenos si existe unha idea de Cidade subxacente ao proceso e dámos claves de ata que punto existe unha reflexión sobre o "tipo" edificatorio que utilizará o solar como soporte e sobre os espazos urbanos que se están a xenerar.

Neste senso, así como o trazado viario e polo tanto o dimensionamento aproximado das mazás fora realizado polo Arquitecto Municipal Juan de Ciórraga, non se pode dicir o mesmo da parcaleción de cada unha das mazás.

Cando no ano 1875 se solicita liña para construír nos solares da ZONA QUINTA (mazá da Praza de Lugo - Rúa de Pica-
via - Praza de Ourense - Rúa de Feijoo), o informe de Juan de

Ciórraga e explícito:

"... O deslinde e amelloramento dos solares que comprende as diferentes zonas nas que parece foi dividido o Campo do Carballo e terreos das murallas do fronte de terra corresponde única e exclusivamente á facenda Pública que por medio dun Périto fixo a clasificación para a súa venda sen coñecemento algún do municipio..."

Opinión esta que reafirma en sucesivos informes sendo o máis contundente o realizado en 16 de Xuño de 1876 para o expediente do solar número 13 da ZONA PRIMEIRA. Dí Juan de Ciórraga:

"... Para a venda do terreo das diferentes ZONAS DE ENSANCHE, a Facenda Pública polo medio do seu Perito fraccionounas en solares de figura e relación varias sen ningunha relación algunha entre si e menos coas regras do arte e como o Estado desouviu as xustas observacións que nun principio formulou o Excmo. Concello preciso foi partir dos feitos existentes para establecer as regras

que deben observarse nos edificios que se ergan nos catro frentes da Praza do Campo do Carballo...".

E é precisamente no espacio da Praza onde queda máis patente a ausencia dunha vontade de aplicación das "reglas do arte", xa que se observamos os catro frentes, vemos como a parcelación das catro mazás ou zonas que a delimitan é tan diversa como caprichosa: Só os dous frentes das ZONAS QUINTA E CUARTA son iguais mentres que na ZONA SEGUNDA había parcelas de 11,50 metros (as dúas parcelas das esquinas), de 10,00 10,00 metros (cinco parcelas) e de 9,00 metros (catro parcelas), o frente da ZONA OCTAVA se dividía en trece solares de anchos de 8,00 metros (once parcelas), de 8,50 metros (unha parcela) e de 11,50 metros (unha parcela), é dicir, 108,00 metros de fachada á Praza, parcelados co único criterio de que todas as parcelas sexan iguais ou maiores de 8,00 metros.

En definitiva, ausentes os criterios "do arte" na parcelación realizada por Facenda, só os criterios económicos poden xustificar a diversidade de anchos (8,00 metros, 8,50 me-

tros, 9,00 metros, 9,50 metros, 10,00 metros, 10,50 metros, 11,00 metros, 11,50 metros, 12,00 metros, etc...) producto máis de dar unha oferta variada nas subastas que unha imaxe de Cidade. En calquera caso hai que salientar dous aspectos:

-- En primeiro lugar, o ancho de 8,00 metros como límite mínimo e ancho máis común nos 161 solares subastados: Un total de 55 solares (o 34%) teñen 8,00 metros, só un solar na Estrada de Riazor con 4,00 metros de fronte (nun resto que quedaba sen vender), outro na esquina da Praza de Pontevedra co Camiño Novo, hoxe Rúa de Juan de Flórez con 7,50 metros (era un solar en esquina con 25,00 metros de fachada no outro fronte), dous na ZONA SEPTIMA e ZONA OITAVA, con 7,00 metros e 7,50 metros (éste tamén en esquina), e dous na ZONA SEXTA tamén de 7,00 metros e 7,50 metros fuxen a esta regra.

Se contabilizamos os solares maiores de 8,00 metros alcanzan o 96% do número total dos solares subastados.

Os vintasete superiores a 11,00 metros tenden a situarse nas esquinas das mazás (dando fronte a dúas ou tres rúas), e en todas as Zonas aparecen solares destas características u-

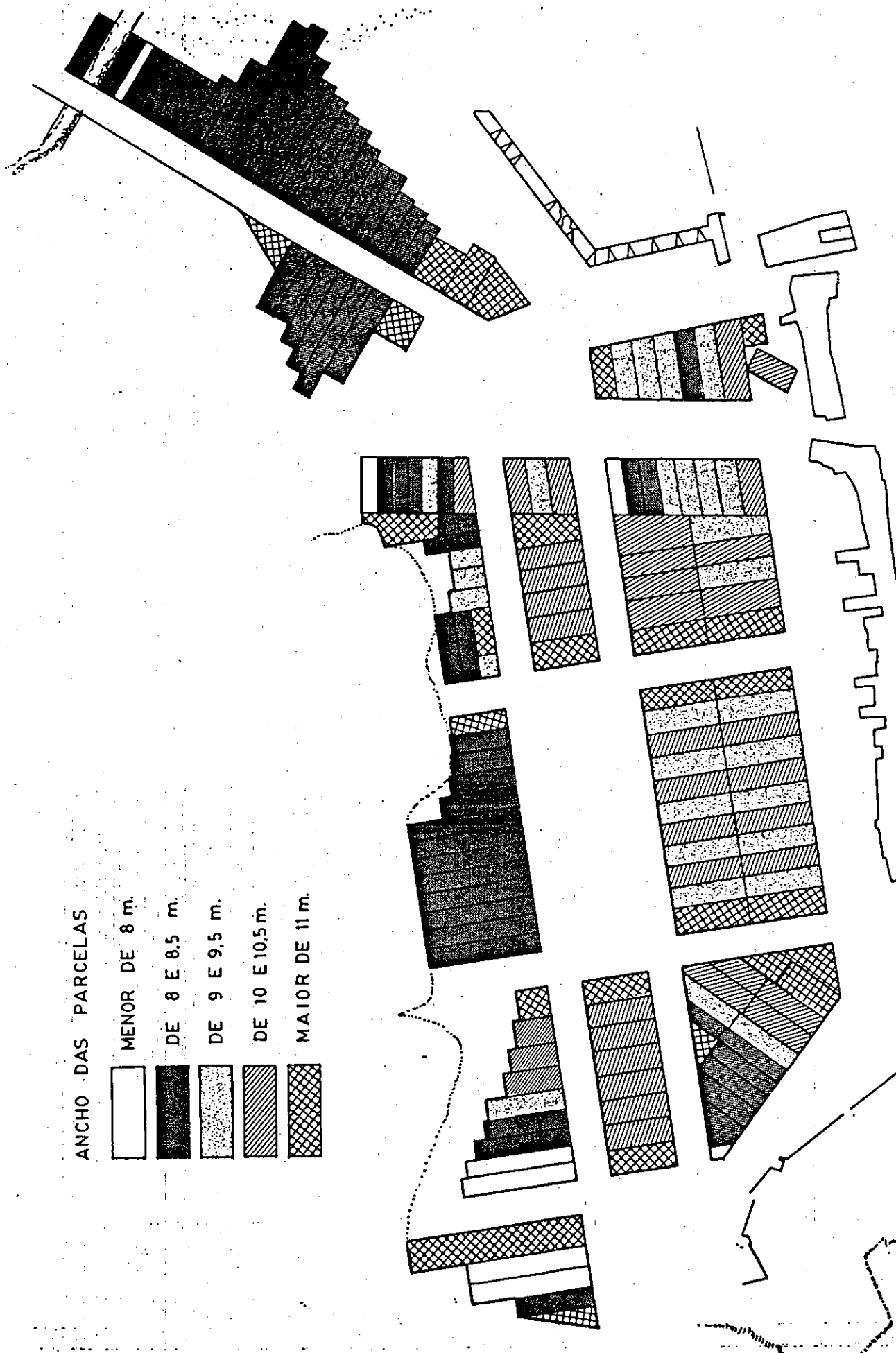
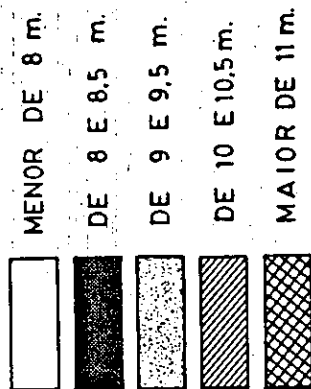
bicados nos remates da mazá.

Estas dimensións de frente de fachada permitirá ir a tipos cun mínimo de TRES OCOS POR PLANTA, alcanzando a partir dos 9,00 metros os catro ocos por planta que dan unha imaxe característica e homoxénea ás fachadas do Campo do Carballo.

-- En segundo lugar a profundidade dos solares oscila entre os 25,00 metros (18 solares na acera esquerda na saída da Porta da Torre de Arriba, actual Praza de Pontevedra), os casi 30,00 metros nas mazás cuarta e quinta (14 solares), os 33,40 metros nas mazás segunda e terceira (32 solares), tendo o resto dimensións variadas segundo a irregular forma das parcelas alcanzando en algún caso os 47,50 metros ou descendendo aos 14,28 metros de xeito escalonado.

Esta dimensión maioritaria entre 25,00 metros e 33,40 metros de fondo e entre 8,00 metros e 12,00 metros de fachada vai dar como resultado un tipo edificatorio na planta de distribución que configurará o modelo de vivenda burguesa do último cuarto do século XIX e que terá no Campo do Carballo a súa zona de experimentación máis intensiva.

ANCHO DAS PARCELAS

3.7 AS SUBASTAS: 1871 - 1876

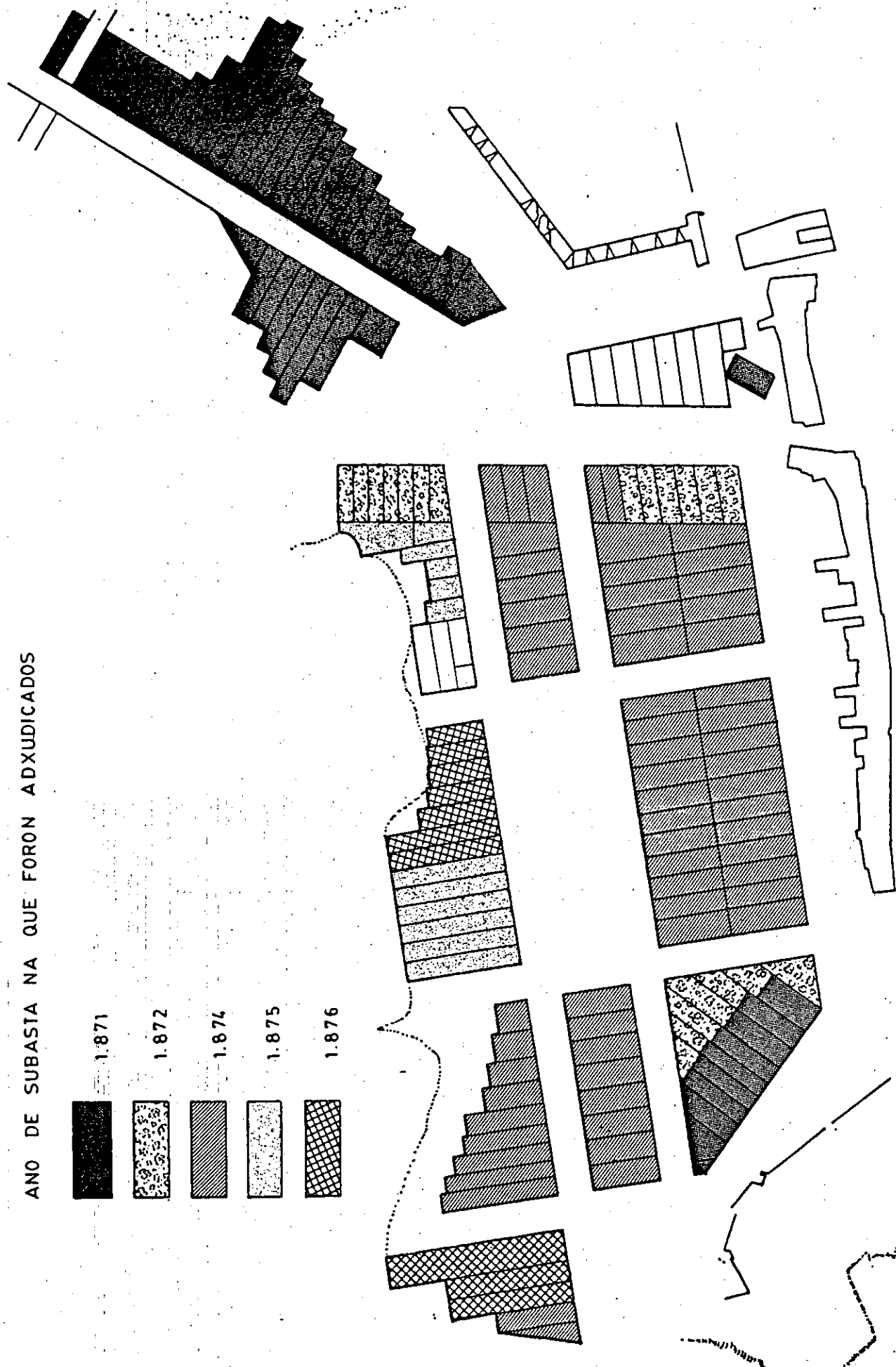
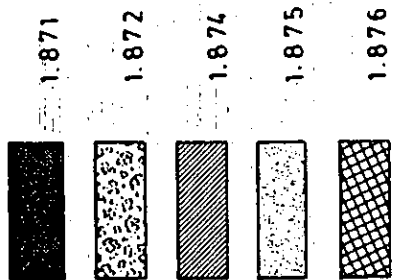
As 161 parcelas que totalizan 50.371,50 m² de superficie foron subastadas en seis anos desde Xaneiro de 1871 ata Decembro de 1876.

Hai dúas fases interrompidas por un período de máis dun ano entre fins de 1872 e Febreiro de 1873 no que ou non se realizaron subastas ou quedaron desertas.

Unha primeira fase que se inicia no 9 de Decembro de 1870 cando no B.O.V.B.N. sae o anuncio para realizar a primeira subasta o día 20 de Xaneiro de 1871, e que afectaba ao edificio do Corpo de Garda do Caramanchón.

En 1871 tiveron lugar as subastas de todos os solares da Estrada de Riazor (data de subasta de 9 de Agosto de 1871) así como os lindantes coa Estrada de saída da Porta da Torre de Arriba nas Zonas 3ª, 4ª e 9ª e da Estrada de Saída na Porta da Torre de Abaixo nos solares correspondentes á Zona 1ª. O mesmo cabe dicir das diversas subastas realizadas nos primeiros meses de 1872, de solares correspondentes ás zonas 3ª,

ANO DE SUBASTA NA QUE FORON ADXUDICADOS

4ª e 9ª.

Se embargo o acordo do Concello de 8 de Agosto de 1872 no que solicitaba ao Goberno que se cedesen ao Municipio "... Os terreos que ocupan as murallas e fosos de fortificación entre o Caramanchón e a Porta da Torre de Arriba..." e o posterior acordo de 24 de Marzo de 1873 no que se toma coñecimento de que "... nas oficinas de Facenda non se recibirá aínda a orde que se anunciou dada para a suspensión da venda dos solares dos terreos de fortificación desta Cidade (...) se pedise por telégrafo á Dirección Xeral de propiedade e Dereitos do Estado, comunicase con urxencia a devandita orde para suspender a referida venda e subasta...", son síntomas de que o Concello pretendeu en algún momento paralizar o proceso de venda de solo público, e que estas iniciativas, entre outras causas, puideron frenar o proceso e de feito as subastas habidas a fins de 1872 e en 1873, ou non se chegaron a celebrar ou quedaron desertas: Así sucedeu en 1872 nas subastas de 14 de Novembro e 26 de Novembro (varios solares da Zona 4ª) e nas subastas de 22 de Febreiro de 1873 (solares do

12 ao 22 da ZONA SEGUNDA), 27 de Marzo (de novo saíron os números 12 ao 22 da ZONA SEGUNDA), 5 de Abril, etc...

Habería que esperar a 1874 para que o proceso se reanudase abríndose esta Segunda Fase de subastas e adxudicacións nas sesións de 26 de Marzo, 27 de Abril e 6 de Xuño se adxudican os 22 solares da ZONA SEGUNDA.

Na sesión de 30 de Xuño se adxudican os oito solares da ZONA QUINTA nas sesións de 28 de setembro e 26 de Outubro se adxudican os nove solares da ZONA CUARTA.

En 1875 se adxudican os nove solares que quedaban da ZONA NOVENA (sesión de 29 de Marzo e 28 de Outubro).

Entre Novembro de 1875 e Abril de 1876 se adxudican os trece solares da ZONA OCTAVA.

En fin o resto dos solares van sendo adxudicados xa normalmente.

Vemos pois como o groso das adxudicacións de solares que rodean a Praza do Campo do Carballo (ZONAS 2ª, 3ª, 4ª, 5ª e 7ª) prodúcese en 1874, quedando nos anos posteriores de 1875 e 1876 adxudicados os solares das Mazás 8ª, 9ª e parte da 6ª.

Só os frentes ás Estradas de saída da Cidade na Porta da Torre de Arriba e na Porta da Torre de Abaixo, xunto coa Estrada de Riazor foron subastados na Primeira Fase de 1871 - 1872.

3.8 OS ADXUDICATARIOS.

Cincuenta e tres persoas vanse convertir a través das subastas públicas nos propietarios de máis 50.000,00 m² nos solares das fortificacións da Pescadería.

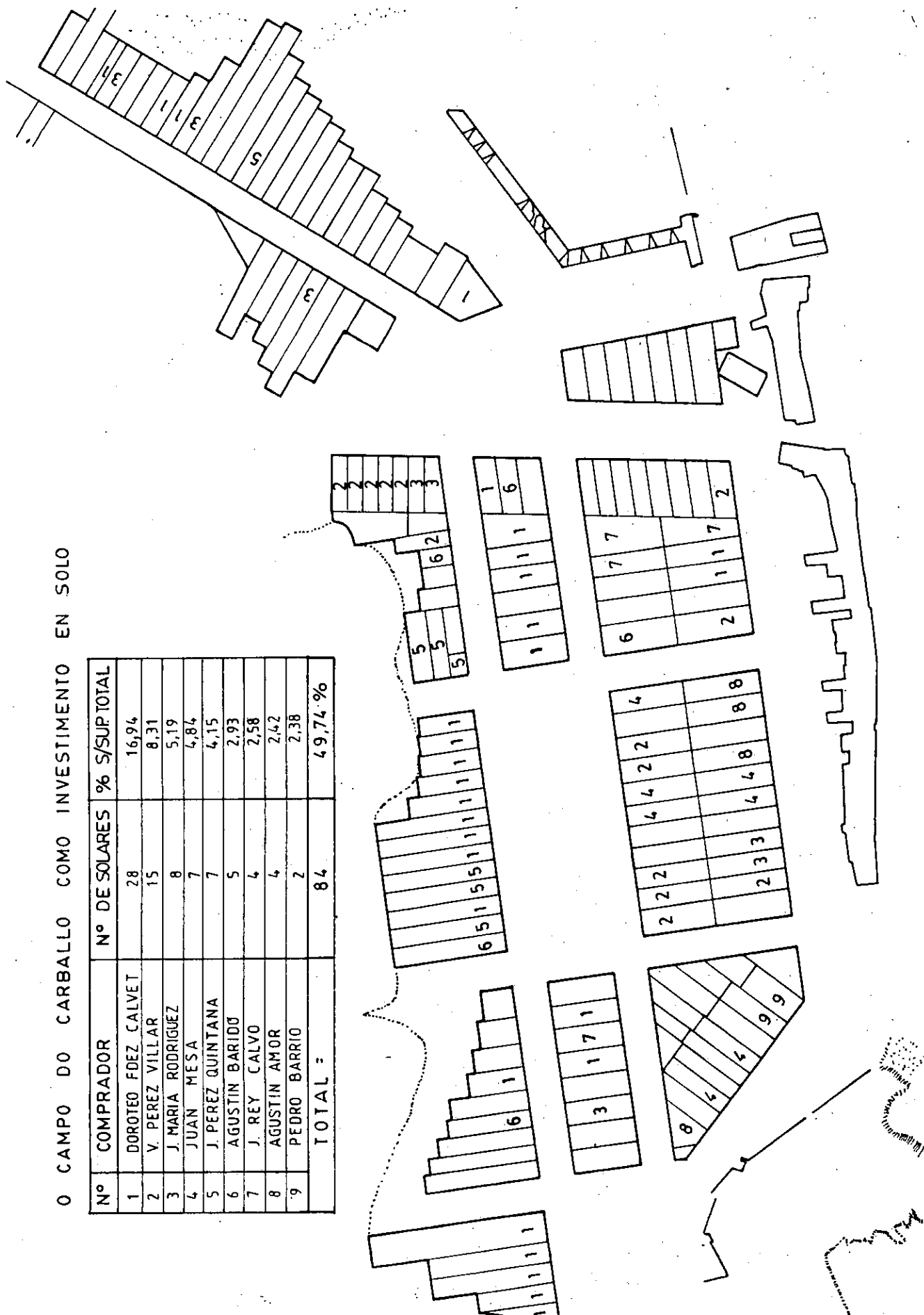
Dos 161 solares coñecemos os adxudicatarios a través dos B.O.V.B.N. de 147, é dicir, o 91% resultándonos descoñecido o resto (9%) que son solares na maioría dos casos de carácter secundario (oito solares traseiros da Zona Primeira, cinco solares na Zona Novena e o solar correspondente ao Campo de Enxeñeiros).

Pois ben, si temos en conta que eses catorce solares dos que descoñecemos os adxudicatarios e posiblemente estes sexan algúns dos cincuenta e tres coñecidos, quer dicir que practicamente hai unha media de tres solares por adxudicatario, o que nos demostra o carácter de INVESTIMENTO en solo que tivo todo o proceso Desamortizador do Campo do Carballo.

E esta idea queda reforzada ao ver que entre nove compradores adquiriron un total de 84 solares (o 52% dos sola-

O CAMPO DO CARBALLO COMO INVESTIMENTO EN SOLO

Nº	COMPRADOR	Nº DE SOLARES	% S/SUP TOTAL
1	DOROTEO FDEZ CALVET	28	16,94
2	V. PEREZ VILLAR	15	8,31
3	J. MARIA RODRIGUEZ	8	5,19
4	JUAN MESA	7	4,84
5	J. PEREZ QUINTANA	7	4,15
6	AGUSTIN BARIDO	5	2,93
7	J. REY CALVO	4	2,58
8	AGUSTIN AMOR	4	2,42
9	PEDRO BARRIO	2	2,38
TOTAL =		84	49,74 %

res) cunha superficie de 25.104,50 m² e (o 49,74% da superficie total sacada a Subasta Pública) e que catorce propietarios (o 26%) compran noventa e nove solares, é dicir, o 61,50% dos solares edificables e o 58,24% da superficie total subastada.

Só hai 27 propietarios que compran un único solar, 11 propietarios compran dous solares cada un, 5 compran tres solares, 3 compran catro solares, un adxudicatario compra cinco solares, outro compra sete solares, outro compra oito solares, outro compra nove solares, outro compra quince solares e por último hai un único comprador dun total de vinteito (28) solares: Trátase de Doroteo Fernández Calvet, Procurador Síndico e membro da Corporación Municipal que compra solares nas Zonas 3ª (dous solares), 4ª (seis solares), 5ª (dous solares), 6ª (cinco solares), 8ª (nove solares) e na Estrada de Riazor (catro solares).

O segundo adxudicatario que chega a comprar un total de quince solares nas Zonas 2ª (seis solares), 3ª (dous solares) 7ª (un solar) e 9ª (seis solares), é Vicente Pérez Villar que

promoverá diversas edificacións no área.

E interesante observar algúns caos nos que os adxudicatarios resultan ser irmáns e compran solares e posteriormente solicitan licencias de forma indistinta para a construción de edificios: É o caso de Manuel Amor e Agustín Amor con 3 e 4 solares respectivamente, pero adquirido nas mesmas Zonas 1ª e 2ª e colindantes neste último caso (solares 8, 9, 10 e 11). É tamén o caso de Angel Sastre e Melchor Sastre que adquiren dous solares cada un na Estrada de Riazor (solares 22, 26, 28 e 29) nos que solicitaran licencia unhas veces a nome de Angel Sastre outras a nome de Melchor.

En definitiva, a desamortización do solo servirá para o investimento en solares nunha oferta ata entón descoñecida e este carácter especulativo resultará máis evidente cando vexamos como o proceso de edificación destes 161 solares (unhas 700 vivendas) se prolonga durante 60 anos como veremos posteriormente e como os promotores dos edificios na inmensa maioría dos casos non son as mesmas persoas que os adxudicatarios.

AD XUDICATARIOS	Z O N A S												TOTAL SOLARES	SUPERF. M2	TOTAL %
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Ceram.	Estu. Rial.	Parq. Enmeh.			
Dorotheo Fernández Calves	-	-	2	6	2	5	-	9	-	-	4	-	28	6.563,50	10,94
Vicente Pérez Villar	-	6	2	-	-	-	1	-	6	-	-	-	15	4.185,50	8,31
José María Rodríguez	-	2	-	-	1	-	-	-	2	1	3	-	9	2.617,50	5,19
Juan Mesa	2	5	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	8	2.442,00	4,84
Jacinto Pérez Quintana	-	-	-	-	-	-	-	3	3	-	1	-	7	2.095,00	4,15
Agustín Barrio	-	-	1	1	-	-	1	1	1	-	-	-	5	1.477,00	2,93
Joaquín Rey Calvo	-	-	3	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4	1.304,00	2,58
Agustín Amor	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	1.220,00	2,42
Pedro Barrio	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	4	1.200,00	2,38
Manuel Amor	1	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	888,00	1,76
Pedro Vecino	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3	912,50	1,81
F. González Valerio	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3	1.110,00	2,20
José María Golpe	-	-	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3	650,00	1,29
A. López Álvarez	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3	730,00	1,44
Juan Timoteo	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	684,00	1,35
E. Cervigón e A. del Valle	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	644,00	1,27
C. Rivera	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	425,00	0,84
J. María Silva	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	2	518,00	1,02
A. Acosta	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	2	368,00	0,73
Angel Sastre	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	656,00	1,30
Michor Sastre	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	548,00	1,08
A. Reso Varela	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	604,00	1,19
J. J. Yáñez	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	1.136,00	2,25
F. Botana	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	810,00	1,60
D. Salorio Casal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2	492,00	0,97
Juan López Muñoz	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	384,00	0,76
José Barral	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	360,00	0,71
Jacobo Anido	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	334,00	0,66
García Fraire	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	320,00	0,63
Agustín García	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	306,00	0,60
Domingo Estrada	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	294,00	0,58
M. María Soto	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	270,00	0,53
Manuel Abelenda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	266,00	0,52
Luis Gayoso	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	243,00	0,48
Manuel Benet	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	200,00	0,39
José Díaz	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	200,00	0,39
J. A. Couto	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	187,00	0,37
Marcial de la Fuente	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	244,00	0,48
Enrique Veiga	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	300,00	0,59
Ramón Senando	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	268,00	0,53
Vicente Peón	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	300,00	0,59
J. Morodo y Alonso	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	334,00	0,66
Lorenzo Sueiras	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	250,00	0,49
E. Carricarte	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	224,00	0,44
J. Agapito Aburto	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	408,00	0,80
J. J. Baíllo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	360,00	0,71
J. A. Taboada	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	312,00	0,61
Antonio Cuevas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	294,00	0,58
Antonio Vilarinho	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	320,00	0,63
M. Cotrofe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	328,00	0,65
Juan Segovia Palma	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	200,00	0,39
Descoñecidos	8	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	1	14	6.612,5	13,12
T O T A L	17	22	18	9	6	5	9	13	17	9	33	1	161	50371,50	100

SUP. PARCELAS SUBASTADAS = 50.371,50 m²

SUP. DESTINADA A VIAIS = 38.500,00 m²

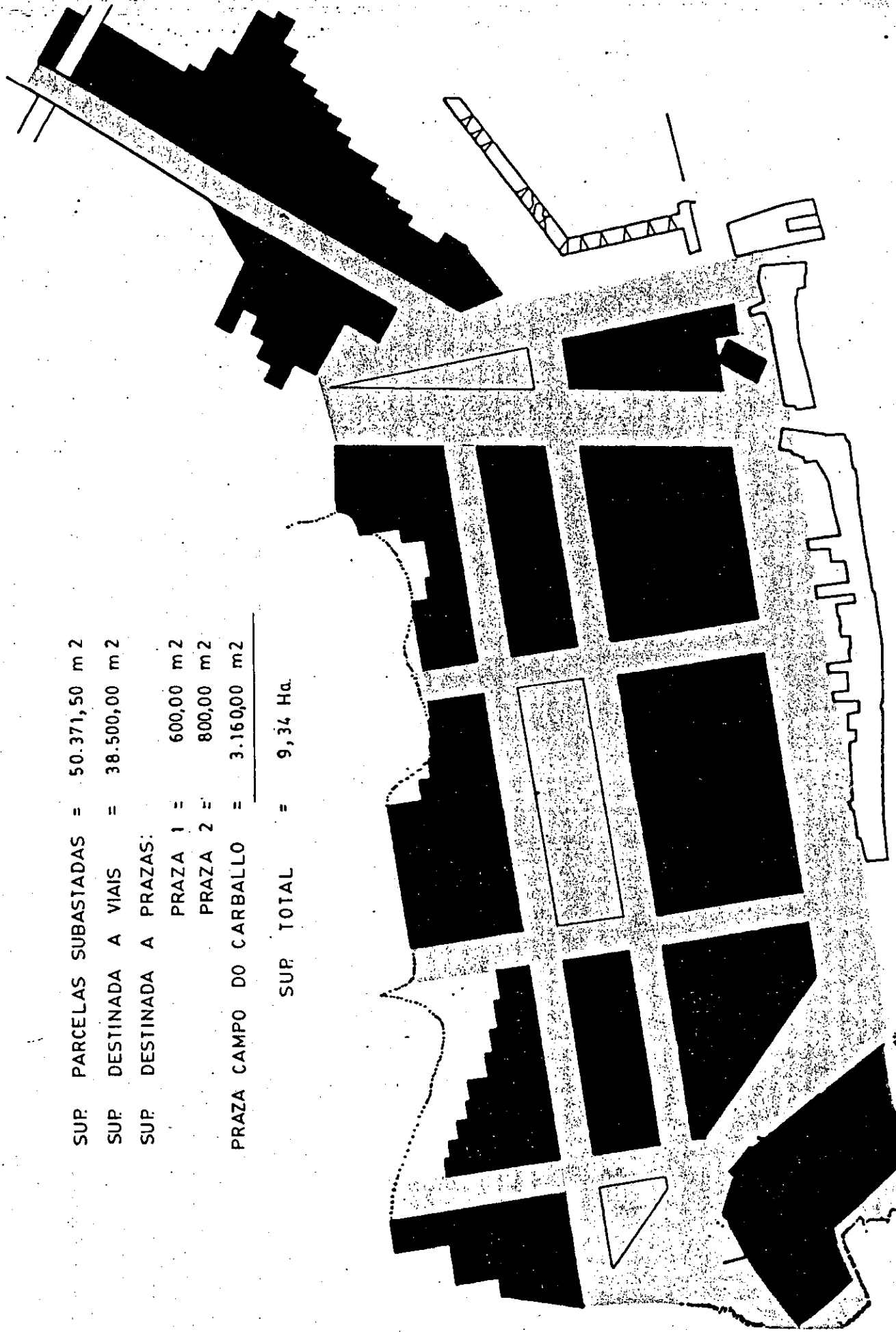
SUP. DESTINADA A PRAZAS:

PRAZA 1 = 600,00 m²

PRAZA 2 = 800,00 m²

PRAZA CAMPO DO CARBALLO = 3.160,00 m²

SUP. TOTAL = 9,34 Ha.

3.9 AS OBRAS DE URBANIZACION

As especiais características dos terreos no que se desenvola a operación de parcelación ocupados polas murallas, fosos e baluartes da antiga fortificación do fronte da Pescadería, fan que as obras de urbanización tiveran que ser iniciadas con importantes operacións de DEMOLICION DAS MURALLAS, DESMONTE e en moitos casos RECHEO dos fosos que cruzaban dun lado a outro todo o fronte.

Mentres non se tiveran efectuado estas operacións de derribo e desmonte non sería posible edificar e nese senso aparecen varias instancias dos propietarios refrendadas polos informes de Juan de Ciórraga sobre "... a imposibilidade material de elevar a fachada posterior sen efectuar o desmonte das murallas que ocupan todo o ancho da vía a que dá frente..." (expediente do solar número 4 da Zona Primeira. 1873), que é semellante ao suliñado no mesmo ano para o solar número 5 de Zona Primeira. De aí que varios propietarios de solares se ofrezan eles mesmos a realizar as operacións de derribo e

desmonte "... coa condicións de quedar no seu beneficio todos os materiais utilizables que o seu derribo produza..." proposta que é aceptada polo Concello.

Sen embargo o proceso normal foi que o Concello debeu asumir a execución e o custe das obras de derribo, desmonte, explanación e afirmado de todas as rúas trazadas, así como o alcantarillado, a distribución de auga e alumeado.

Estas operacións iníciáanse unha vez realizadas as primeiras subastas a partir de 1873.

... 1873 - 1874: RUA DO PACTO FEDERAL

A primeira Rúa que vai procederse á súa apertura, vai ser a actual Rúa de Sánchez Bregua, antes Rúa do - Pacto Federal ou da Porta da Torre de Abaixo, cuio desmonte e explanación é acordado na sesión de 30 de Xullo de 1873, procedéndose posteriormente ao seu afirmado, sendo recibidas as obras na sesión de 16 de Xaneiro de 1874.

... 1873 - 1874: RUA DE JUANA DE VEGA

Sería tamén unha das primeiras en que se iniciaron traballos de desmonte e derribo de murallas que se prolongaron desde 1873 ata 1881. Foi executada por tramos, realizándose diversos remates das obras parciais de demolición e de afirmado ao longo dos anos 1873, 1876, 1878 e 1881.

... 1877 - 1885: PRAZA DE OURENSE - RUA DE FONTAN - RUÁ DE PICAIVIA - RUA DE FEIJOO.

O entorno da Praza de Ourense e ás Rúas que nela desembocaban (Rúas de Fontán, de Feijoo e de Picavia), serían urbanizadas entre 1877 e 1885.

Así na sesión de 26 de Marzo de 1877 se acorda redactar o proxecto de desmonte e explanación da metade do ancho das vías que rodeaban a ZONA SEXTA do Campo do Carballo que serían recibidas o 17 de Setembro do mesmo ano.

Na sesión de 4 de Maio de 1877 se acorda proceder con cargo aos fondos municipais a realizar o desmonte das vías que rodean a ZONA QUINTA, é dicir, as Rúas de Feijoo, de Picavia e o fronte á Praza de Ourense e de Lugo, obras que se sacan a subasta pública e son adxudicadas en 6 de Xullo a Don Jacobo Anido en 3.291 pesetas.

En 9 de Novembro de 1877 se sacará a remate o desmonte e nivelación da confluencia da Rúa de Picavia coa Porta da Torre de Abaixo, é dicir, a parte máis septentrional da Praza de Ourense.

Ao ano seguinte, 1878, se adopta o acordo na sesión de 30 de Setembro de iniciar o desmonte e explanación do resto da superficie da Praza de Ourense.

En anos posteriores realizaránse obras de pavimentación e dotación de servizos de alcantarillado, agua a alumeado que non rematará ata 1885.

... 1876: A PRAZA DE LUGO

As obras de derribo de murallas e desmonte dos terreos sobre o que estaba trazada a Praza de Lugo desenrólase a partir de 1876.

Un ano antes, en 1875, solicitara liñas e permisos de cimentación o propietario do solar número 8 da ZONA QUINTA, que tiña un frente de 30,00 metros á Praza e que a pesar de ter licencia, non vai iniciar as obras de edificación ata dez anos máis tarde.

As obras de desmonte e nivelación do espacio da Praza van ser simultáneas no tempo coa adopción do acordo de Liñas e Rasantes da ZONA SEGUNDA no frente coa Praza de data 1 de decembro de 1876 e co acordo sobre os outos en todos os frentes da Praza adoptado o 17 de Marzo do mesmo ano.

3.10 A EDIFICACION: 1871 - 1943

O proceso de edificación dos cento sesenta e un solares subastados nos terreos das demolidas murallas da Pescadería e no Campo do Carballo se alongaría durante setenta anos. O proceso foi, pois, un proceso lento, mentres a poboación da Cidade medraba progresivamente desde os 30.000 habitantes en 1870 aos 44.000 en 1900. Tres Fases cabería distinguir no proceso e edificación:

PRIMEIRA FASE: 1871 - 1885

Unha Primeira Fase que discorriría entre os anos 1873 e 1885, na que practicamente se edifican todos os solares da ZONA PRIMEIRA, do fronte á Rúa de Juana de Vega na ZONA SEGUNDA, da ZONA SEXTA e o fronte á Praza de Pontevedra da ZONA NOVENA. E dicir, solares periféricos do conxunto da operación, pero solares que tiñan fronte a vías ou espazos principais na estrutura urbana da Cidade: A Estrada de saída da

Porta da Torre de Arriba, a de saída da Porta da Torre de Abaixo, o frente da Praza de Ourense e o frente da Rúa de Juana de Vega.

Nesta época se constrúen tamén varias edificacións destinadas a almacéns e industrias na Estrada de Riazor.

En calquera caso é interesante observar como toda a ZONA PRIMEIRA e toda a ZONA NOVENA estaban xa edificadas en todos os solares (dezaseis na ZONA PRIMEIRA, e cinco na ZONA NOVENA) cun total de 21 edificios de catro ou cinco plantas coa planta baixa destinada a tenda ou almacén e as plantas altas a vivenda cuha vivenda por planta en todos os casos.

A ZONA SEGUNDA, a maior en superficie, e de maior número de solares (22), só lle quedaban vacantes dous dos once solares con frente á Rúa de Juana de Vega, estano construídos os nove restantes, con edificios de características semellantes aos descritos na ZONA PRIMEIRA. Na parte posterior, nos solares 11 ao 22 con frente á Praza de Lugo, só en tres deles tiñanse realizado edificacións.

SEGUNDA FASE: 1885 - 1900

Unha Segunda Fase tería como inicio a aprobación definitiva do proxecto de Ensanche de Poboación e a inclusión dentro do seu ámbito do Campo do Carballo:

Caracterizárase pola utilización de tecnoloxías tradicionais (muros medianeiros de carga, galerías en fachada, pisos de entarimado de madeira,...), pero aparecen tanto a nivel da paisaxe urbana como nos aspectos de distribución, novos tipos edificatorios que se separa da vivenda burguesa tradicional nunha triple dimensión:

- Modifícase a parcelación inicial cara a consecución dun maior aproveitamento do solo que permita a construción dun maior número de edificios e vivendas.

- Constrúense varios edificios con dúas vivendas por planta nunha tipoloxía máis próxima á casa de renda que á casa burguesa.

- Redúcense as superficies das vivendas que se moven en torno aos 100,00 - 150,00 m², alonxándose dos 200,00 m²

e 250,00 m2 que alcanzaban na primeira época.

-- Iguálanse todas as plantas nos seus tratamentos exteriores: Dilúese a diferenciación da planta noble ou principal cos balcóns individuais ou corridos que singularizaban o lugar de residencia do propietario, se ben as outos dos diferentes pisos seguen a ser distintos por imperativos legais, os seus remates e acabados exteriores se igualan.

É a época de construción de toda a ZONA QUINTA (1885 - 1899) de practicamente toda a ZONA TERCEIRA e de parte da ZONA SEPTIMA. Iniciouse a edificación nas parcelas da ZONA OCTAVA no frente Sur da Praza de Lugo e aparecen os edificios para Igrexas (Santa Lucía en 1898, Xesuítas en 1899) e Docentes (Instituto da Guarda, Escolas da Guarda).

TERCEIRA FASE: 1900 - 1947

A partir destes anos, se ben se realizarán construcións herdeiras da tradición da galería (como é o caso de varias casas na Mazá Octava no fronte Sur da Praza de Lugo, todas elas chegan de man de Juan de Ciórraga adicado á actividade liberal desde 1890 en que deixara o cargo de Arquitecto Municipal), no resto queda patente a actitude dos Arquitectos ante o tema da fachada que reflexa con claridade a evolución tanto das técnicas constructivas como dos movementos arquitectónicos en boga.

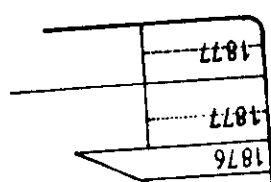
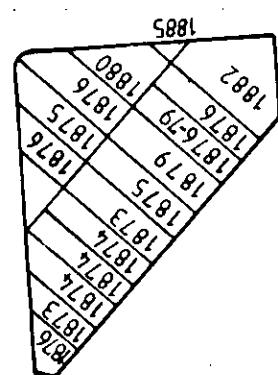
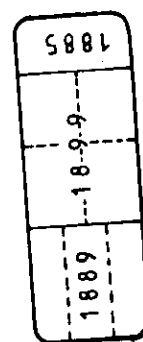
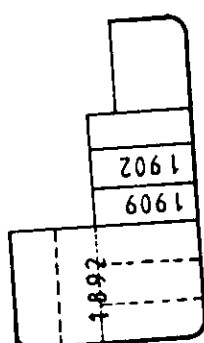
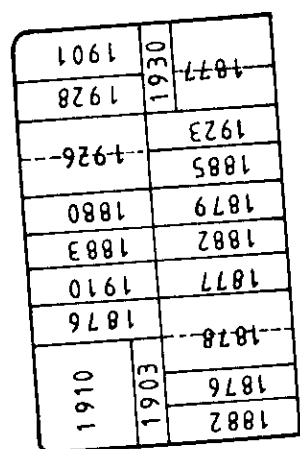
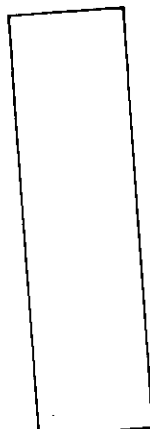
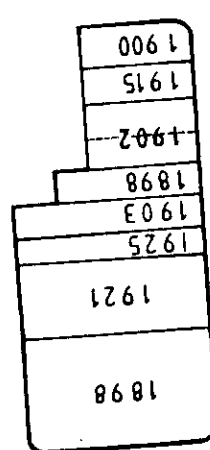
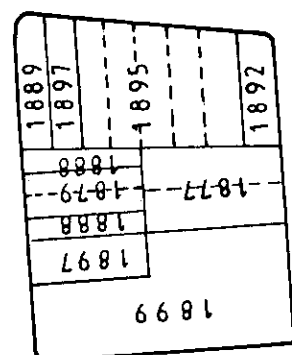
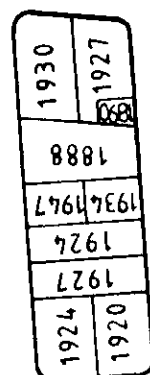
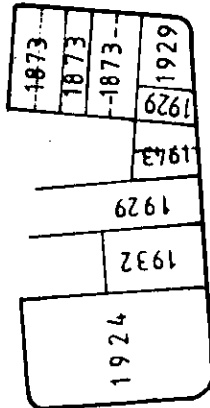
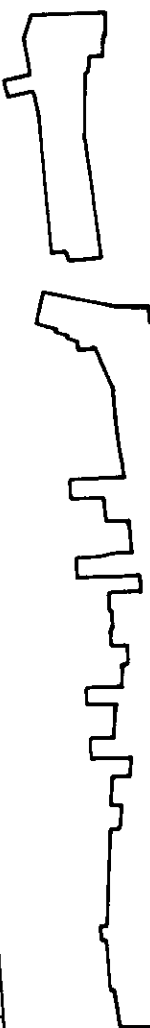
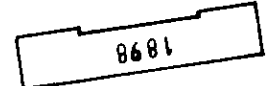
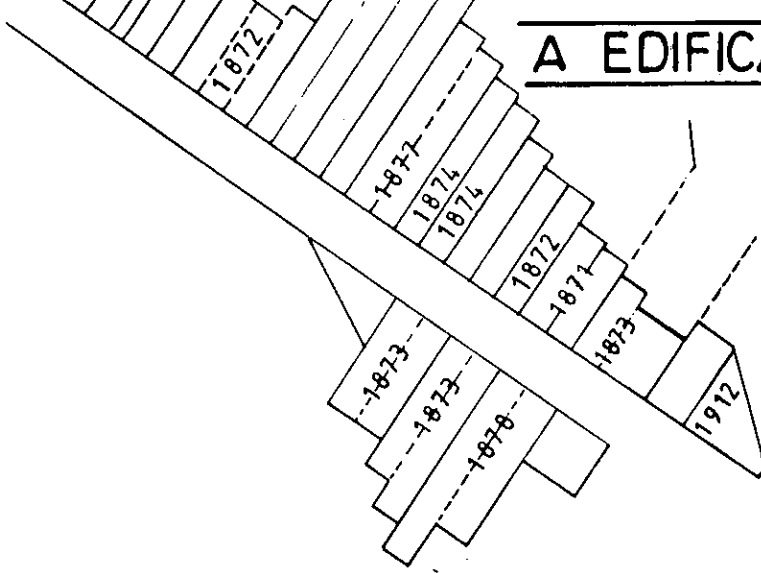
Así podemos ver nos 40 primeiros anos deste século como o movemento modernista (Rúa de Compostela 4, Rúa de Compostela 6 esquina Praza de Lugo 24, Praza de Lugo 13, Praza de Lugo 20, Rúa de Feijoo 7), o eclecticismo (Rúa de Paio Gómez 1-3, 5, 7, 11 esquina Praza de Pontevedra e Rúa de Teresa Herrera) o "Art decó" (Rúa de Teresa Herrera 2 - Praza de Pontevedra) ou o Racionalismo (Praza de Lugo) quedaran reflexados en edificios que constitúen exemplos singulares na

Historia da Arquitectura da Cidade.

Son anos nos que se remata a ZONA CUARTA (1920 - 1947) dá que só se construíra un edificio destinado a Escola de Párvulos no ano 1875, se constrúe o solar número 9 (1923) o único que quedaba vacante no fronte da Rúa de Juana de Vega da ZONA SEGUNDA na que se cosntrúen nove solares do fronte da Praza de Lugo (os números 12, 13, 14, 15, 18, 20, 21 e 22), constrúese todo o fronte da ZONA OCTAVA con fronte á Praza de Lugo (1900 - 1925) e a totalidade da fachada da Zona 9ª á Rúa de Teresa Herrera (1929 - 1943).

Aparecen nesta época, por primeira vez, os edificios de tres vivendas por planta (Praza de Lugo 24-25-26) e aqueles, que incumprindo menifestamente ás ordenanzas vixentes na Zona de Ensanche do Campo do Carballo que limitaba o outo das edificacións a 20,00 metros chegan a alcanzar as sete plantas e os 27,00 metros de outo, rachando coa súa masa a refinada e miuda escala que dominaba ata ese momento o Campo do Carballo (Casa Tejero, 1921, sete pisos e 25,00 metros de outo, Casa Escariz, 1927, seis pisos).

A EDIFICACION: 1871 - 1947

3.11 AS ORDENANZAS.

Realizado o remate dos solares e adxudicados estes, os compradores empezan a tramitar ante o Concello solicitudes de liñas e de cerramento con vistas a proceder a fixación das propiedades recién adquiridas. A Burguesía Coruñesa de mediados do século XIX, mostra unha especial rapidez en proceder a delimitar as súas novas propiedades o que ía contrastar coa lentitude do proceso edificatorio que se desenrolaría ao longo de setenta anos.

3.11.A. AS ORDENANZAS DE POLICIA URBANA E RURAL DE 1854

De aí que as sesións do Concello recolleran nos libros de actas a tramitación de diversos expedientes para a concesión de liña na ZONA PRIMEIRA (1873), na ZONA NOVENA (1873), na ZONA QUINTA (1875),... aos que seguirían expedientes de solicitudes de licencia para construción nuns casos de edificios e noutros de "cimentación" e "formais de fachada" nome éste que se refire ao simple cerramento do fronte cos elementos (portas, machóns) que tería a edificación a levantar posteriormente.

¿Qué Normativa aplicaba o Concello nestes primeiros expedientes tramitados desde 1873?.

As normas que se obrigaban eran as vixentes "ORDENANZAS DE POLICIA URBANA E RURAL PARA A CIDADE DE A CORUÑA E O SEU TERMINO" aprobadas polo Concello en 1854.

Estas Ordenanzas Municipais desenrolaban no seu TIDUO SEGUNDO unha trintena de artigos, do 67 ao 96, recollidos no apartado "EDIFICACION E ALINEAMENTO" que o convertían no a-

partado máis extenso do conxunto das Ordenanzas. Temas ligados a aspectos administrativos sobre solicitudes de licencia (artigo 67), ou constructivos referidos á cimentación (artigo 68), composición e materiais a usar nas fachadas (artigo 69), outo dos diversos corpos do edificio (artigo 70), en fin todos aqueles elementos (galerías, balcóns, bufardas, antepeitos, canalóns e baixantes, ventás) que afectaban á definición delimitación ou aspecto do espacio público pola pertencencia o pano da fachada ou cuberta do edificio. Estas Ordenanzas Municipais incluían un artigo, o número 83, que ía ter gran transcendencia na configuración da paisaxe urbana ao prohibir a construción "... de casas terreas ou dun só corpo nas rúas principais...", rúas nas que todo o Campo do Carballo quedaba incluído, así como o resto da Pescadería e Cidade Vella.

Pois ben, estas O.M. de 1854, ían ser o instrumento regulador da actividade edificatoria privada nos terreos das murallas demolidas e do Campo do Carballo e Estrada de Riazor desde 1873 a 1876, ano éste no que o Concello aprobará unha normativa específica para os solares con fronte á Praza Cen-

tral do Campo do Carballo actual Praza de Lugo.

Así as fachadas das casas estaban obrigadas a gardar "... unha perfecta euritmia: decoraránse co zócalo, pilastras e faixas, ou impostas de cantería: nos segundos pisos que sexan de tabicón dispénsanse as impostas por non permitilo esta fabricación, pero simularánse: as luces levarán membros de cantería coas súas correspondentes xambas do ancho proporcional, agás as dos primeiros e superiores cando sexan de tabicón, e as cornixas de remate do edificio sempre que éste o permita serán tamén de cantería..." (artigo 69) e os outos do corpo baixo "... non poderá ser menor de doce pés ou sexa 4 varas desde o nivel da rúa: os demais pisos levarán a proporcional á anterior para non presentar deformidades conforme as regras da arte..." (artigo 70).

Os balcóns eran obrigados nas primeiras plantas debendo ser as barandiñas de ferro tendo limitado o vóo a 18 pulgadas non podendo sobrepasar as 27 pulgadas nos segundos e terceiros pisos (artigo 74).

As galerías ou miradoiros estaban prohibidas nas primei-

ras plantas (artigo 73) o que vai dar ás construccións da primeira época unha fisonomía singular ao utilizarse de xeito xeralizado estes elementos na segunda, terceira e cuarta - planta.

En fin, as O.M. de 1854 que rixen na Zona de Ensanche entre 1873 e 1885 serán substituídas na Praza do Campo do Carballo por unha Ordenanza específica para as edificacións.

3.11.B. O ACORDO DE 17 DE MARZO DE 1876 SOBRE O "OUTO QUE DEBEN TER OS CORPOS DOS EDIFICIOS NA PRAZA DO CAMPO DO CARBALLO".

Poucas zonas no Término Municipal de A coruña van ser obxecto dun Regulamento Urbano específico: A Praza de María Pita (1860), as plantas baixas da fachada traseira á Mariña das casas da Rúa do Rego de Auga (1869), e por último a Praza do Campo do Carballo (1876) serán as tres primeiras experiencias do século XIX neste senso. Son áreas da Cidade que van ser obxecto dunha atención especial, como especiais eran os destinatarios dos edificios para os que estaban previstas: A Burguesía Coruñesa da segunda metade do século XIX. Eran Ordenanzas que nos tres casos afectaban a edificacións que se levantaban en terreos que foran públicos e que foron parcelados e sacados a subasta en dous casos (Campo do Derribo e Campo do Carballo) e por motivo de novo alineamento e avance sobre unha antiga Praza no terceiro (Praza da Verdura).

Eran tamén Ordenanzas de diferente alcance, así mentres as da Praza de María Pita no Campo do Derribo non só se limitaban a fixar o outo dos diferentes corpos das edificacións, senón tamén os materiais, deseño e disposición de todos os elementos compositivos das fachadas (arcadas, balcóns, porta-ventás, molduras, galerías, etc...), e mentres no caso da Avenida da Mariña no seu avance sobre a Praza da Verdura limitábanse ao deseño das arcadas da planta baixa e o material a utilizar, no caso do Campo do Carballo o seu obxectivo cinguese a un acordo polo que se fixan os outos que deben ter os os corpos dos edificios ao tempo que limita o número de pisos que pode construír.

O acordo foi adoptado na sesión de 17 de Marzo de 1876 - na que "... se leeu unha proposición da Comisión de Policía, asociada do Arquitecto Municipal aconsellando (...) se determinen os outos que deben fixarse aos diferentes corpos entre sí e con relación ao toal dos edificios que forman os catro frentes da Praza do Campo do Carballo para a mellor decoración das súas fachadas...".

E dicir, é un acordo que ten un ámeto reducido de aplicación afectando unicamente ás parcelas das ZONAS SEGUNDA, CUARTA, QUINTA E OITAVA, é dicir, un total de vintaseis solares nos que non se tiña levantado ningunha edificación e só no que se refire ao outo das diferentes plantas que quedaban fixadas en:

- Planta baixa.....: 4,59 metros (16,50 pés)
- Planta principal: 3,90 metros (14,00 pés)
- Planta segunda...: 3,62 metros (13,00 pés)
- Planta terceira.: 3,35 metros (12,00 pés)

Sen embargo o acordo non remataba nesta relación, senón que sobre estes outos non se consintirían máis pisos agás "... bufardas e bufardóns, sotobancos ou áticos de 2,50 metros (9 pés) de outo, retiradas outros 2,50 metros do pano exterior do muro de fachada...".

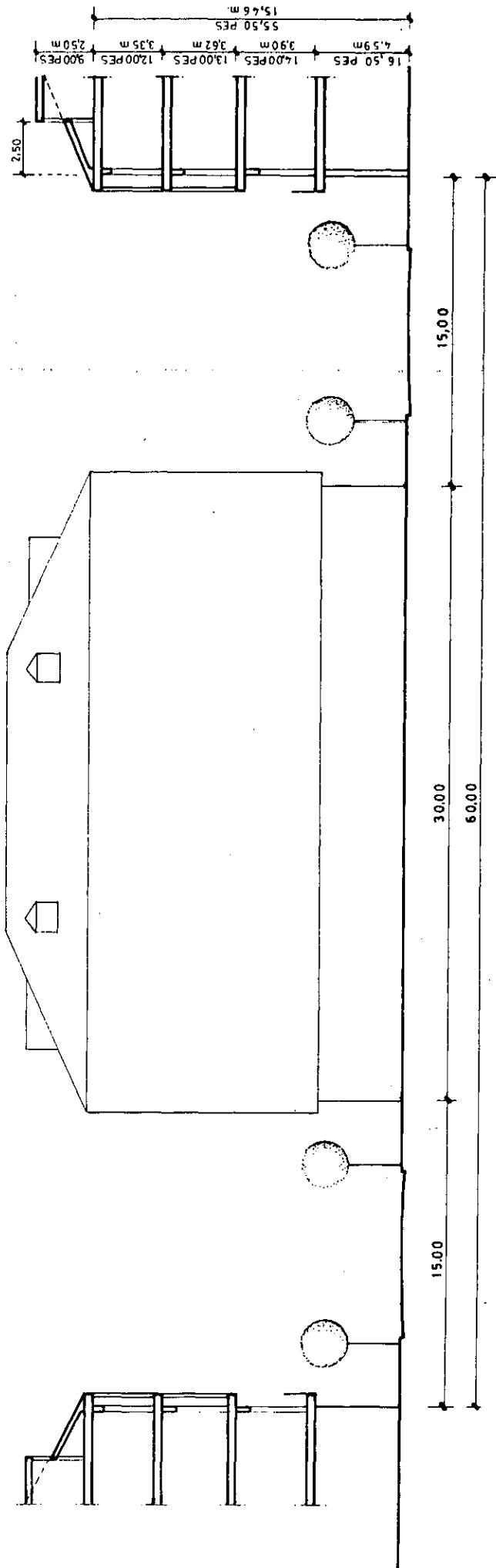
En definitiva o número de plantas permitidas quedaba reducido a catro (planta baixa e tres plantas altas) admitíndose bufardas, bufardóns ou áticos retirados a 2,50 metros da

liña de fachada e cun outo de 2,50 metros.

O outo do edificio ata a cornixa quedaba fixada en 15,46 metros.

E de interese observar a dimensión do baixo con 4,59 metros de outo en tanto que as O.M. de 1854 que estiveran viventes ata ese momento en todo o Campo do Carballo e que seguían viventes no resto das mazás, limitaban o outo do baixo a 12 pés (3,35 metros).

Esta modificación no outo do baixo, obrigando a aumentalo en 1,24 metros, vai traer consigo a necesidade de dispor dun portal en dous planos que vaia gañando outo sobre a rasante da rúa co obxecto de conquistar unha escaleira cun desenvolvemento de tramos máis reducido: Será a aparición dos dous espazos (portal e meseta) que xunto co ancho de que dispón debido ao ancho da parcela, se convertirá nun dos puntos de interese no deseño do edificio.

ALTURA DOS CORPOS DOS EDIFICIOS NA PRAZA DO CAMPO DO CARBALLO

ACORDO DO 17 DE MARZO DE 1876

3.11.C AS "BASES PARA A REDACCION DO PROGRAMA DE ENSAN-
CHE": 1879

No ano 1879 Juan de Ciórraga elabora as "Bases para a redacción do programa do Ensanche de Poboacións polo Campo do Carballo e Hortas de Garás" () e na Base 13ª cando se refire aos outos dos diferentes pisos das edificacións fai men-
ción á "... excepción feita das casas que dan fronte á Praza de Lugo que deben ser uniformes para todas elas segundo o a-
cordo xa tomado polo Concello..." (), é dicir, as Bases e-
sixían ao "Proxecto de Ensanche de Poboación" que se respeta-
se o acordo municipal de 17 de marzo de 1876.

No resto do futuro Ensanche das Hortas de Garás e do Campo do Carballo estas Bases establecían unhas directrices segundo as que o outo das edificacións estaría en función da anchura da Rúa á que daba fronte debéndose clasificar as Rúas en catro categorías ou ordes:

RUAS DE PRIMEIRA ORDE: Ancho maior de 20,00 metros nas que o outo dos edificios non excedería os 20,00 metros desde a

soleira ata o filo superior da cornixa de coroación permitíndose planta baixa, entresolo, tres pisos e sotabanco ou ático.

RUAS DE SEGUNDA ORDE: Con ancho de 15,00 metros e nas que se podería alcanzar os 18,00 metros de ouro con planta baixa e tres plantas podendo facerse unha entreplanta ou un sotabanco (ático) a elección do propietario.

RUAS DE TERCEIRA ORDE: Terían 10,00 metros de ancho e un ouro máximo de 15,00 metros con baixo e tres pisos.

RUAS DE CUARTA ORDE: Cun ancho de 6,00 metros como mínimo, e cun ouro máximo nas edificacións de 12,00 metros, planta baixa e dous pisos altos.

E dicir, que a rede viaria do Campo do Carballo quedaría englobada en dúas ordes:

-- RUAS DE PRIMEIRA ORDE: Rúa de Juana de Vega (28,00 metros), Rúa da Porta da Torre de Arriba (25,00 metros) e Rúa da Porta da Torre de Abaixo (20,00 metros) nas que os edificios que se construíran poderían alcanzar os

20,00 metros de ouro, con planta baixa, entresolo, tres plantas altas e sotabanco.

-- RUAS DE SEGUNDA ORDE: Rúas de Compostela, de Ferrol, de Fonseca, de Betanzos, de Picavia, de Feijoo, de Teresa Herrera, de Paio Gómez e de Fontán con 15,00 metros de anchura nas que se poderían alcanzar os 18,00 metros con edificios de planta baixa, tres plantas e sotabanco sendo éste sustituíble por unha entreplanta.

-- PRAZA DE LUGO coa normativa específica emanada do acordo de 17 de Marzo de 1876: Con planta baixa, tres plantas e bufardas cun ouro máximo de 15,46 metros.

3.11.D AS ORDENANZAS DO ENSANCHE: 1881

As Ordenanzas do Ensanche, tramitadas polo Concello xunto co Proxecto de Ensanche de Poboación, redactado por Alfredo Alvarez Cascos e Francisco Roldán Vizcaino, aprobaronse na sesión de 14 de Febreiro de 1881, sendo aprobados definitivamente por R.O. de 16 de Novembro de 1883.

Este proxecto recolle nos seus artigos 10 e 11 as directrices sinaladas nas BASES 8ª, 9ª, 10ª e 13ª redactadas por Juan de Cíórraga catro anos antes, sen embargo simplificadas ao limitar as Rúas a DUAS ORDES OU CATEGORIAS nos seus artigos 9º e 10º:

-- RUAS DE PRIMEIRA ORDE: Anchos maiores de 20,00 metros nas que estarían as Rúas de Juana de Vega, de Sánchez - Bregua e de Porta da Torre de Arriba nas que o outo dos edificios "... non excederá de 20,00 metros..." permíndose planta baixa, entresolo, piso principal segundo e terceiro.

-- RUAS DE SEGUNDA ORDE: As que teñen anchos entre 15,00 e 18,00 metros (o resto das do Campo do Carballo), cun outo máximo permitido de 18,00 metros podendo facerse baixo, principal, segundo e terceiro quedando o entresolo a elección do propietario.

-- Con respecto á PRAZA DE LUGO as Ordenanzas de construción para a zona do Ensanche recollían no artigo 11, o acordo municipal de 1876 en canto ao outo dos pisos e ao outo das edificacións limitándoas a catro plantas e bufardas.

No que se refire ás características das edificacións cabe sinalar que os seus outos (excepción feita das casas con frente á Praza de Lugo) serían:

- Planta baixa: Outo mínimo 4,00 metros
- Entresolo: Outo máximo 3,40 metros
- Plantas primeira ou principal e segunda: 3,60 metros
- Planta terceira: 3,40 metros

E o que é máis importante a prohibición de facer áticos ou sotabancos por enriba da liña de cornixa fixada nos outos.

Así o artigo 15 decía que "... sobre o expresado nivel do aleiro ou cornixa da fachada exterior non se permitirá ao interior a construción de habitacións ou bufardas vivideiras nin ningunha clase de construción exterior que as meramente precisas para cubrir o edificio e rexistrar os tellados...".

Os vóos dos balcóns, miradoiros e galerías limitábanse a 63 cm. nas plantas segundas e terceiras, podendo realizarse de 42 cm. nos pisos principais ou primeiros (artigo 17).

En definitiva, as Ordenanzas do Ensanche de 1883 que vai ser o instrumento de aplicación de numerosos expedientes van permitir a aparición duns novos tipos de fachada nos que a galería e o miradoiro baixan ata o piso da primeira planta (Rúas de 15,00 metros) limitando o outo máximo a 20,00 metros permitíndose planta baixa, entresolo e tres pisos altos.

Nos restantes aspectos referidos á fachada principal, as Ordenanzas de 1883 recollen os criterios sinalados nas O.M. de 1854 e así "... o primeiro corpo (planta baixa) decorarásese con zócalo, pilastras e faixa ou imposta de sillería levando as súas luces membros e marcacións do mesmo coas súas corres-

pondentes xambas de ancho proporcionado. Tamén serán de si-
llería as repisas de balcóns e balconciños e os membros ou -
marcacións dos muros de cerramento de terreos e solares que-
dado prohibidos absolutamente os cargadeiros de madeira en
todos os ocos en que gravita directamente a fábrica supe-
rior..." (artigo 82).

As Ordenanzas de 1883 estarán vixentes ata 1910 ano éste
no que se aprobará o Segundo Ensanche redactado por Pedro Ma-
riño e Emilio Pan de Soraluce.

3.12 OS TIPOS.

O Campo do Carballo vai converterse no lugar de experimentación dos novos tipos de vivenda xurdidos na Cidade de A Coruña no último cuarto do século XIX.

Mentres no Barrio da Pescadería e na Cidade Vella as parcelas eran estreitas e profundas, sendo unha excepción aquela que sobrepasaba os 7,00 metros de anchura, a parcelación dos terreos das murallas e do Campo do Carballo partían da consideración dun ancho mínimo de fachada de 7,00 metros, sendo maioritaria o número de solares que tiñan de 8,00 metros a 12,00 metros de fachada (154 das 161 parcelas, é dicir o 96%).

Por outra banda víamos como a profundidade edificable se movía maioritariamente nunha franxa entre os 25,00 metros e os 33,40 metros.

Con estas características de parcelario imos analizar os TIPOS edificatorios que se produciron nos anos de consolidación do Campo do Carballo parándonos na década de 1940 na que

se inician as primeiras substitucións de edificacións por tipos que anuncian un novo proceso de crecemento da Cidade a partir do derribo das edificacións construídas desde 1870 ata 1940.

Podemos distinguir os seguintes tipos:

- A. A CASA BURGUESA
- B. A CASA DE PROMOCION
- C. A VIVENDA UNIFAMILIAR
- D. OS EDIFICIOS INDUSTRIAIS
- E. OS EQUIPAMENTOS

-- RELIXIOSOS

-- DOCENTES

A. A CASA BURGUESA.

Con estes datos de partida O TIPO edificatorio que vai aportar o Campo de Carballo, vai respostar maioritariamente a CASA BURGUESA: Un edificio de catro ou cinco plantas, coa - planta baixa libre destinada a tenda ou almacén na que se dispón un PORTAL INDEPENDENTE polo que se accede ás tres ou catro plantas superiores nas que se distribúe UNHA UNICA VIVENDA POR PLANTA.

1.A. A PLANTA BAIXA: O PORTAL

Este tipo tiña o seu precedente nas casas de renda construídas desde 1840 nos solares que foran obxecto de renovación urbana na Pescadería, pero as reducidas dimensións do parcelario (entre 3,00 metros e 7,00 metros) impedían que O PORTAL de acceso ás vivendas, sito na planta baixa, puidera independizarse do local adicado a tenda ou almacén ou provocaba que tivera un ancho demasiado estreito para configurarse nun espacio a valorar.

Só unhas dimensións de parcelario maiores de 7,00 metros (algo excepcional na Pescadería) permitirían conseguir a aparición do PORTAL DE ENTRADA DE ACCESO AS VENDAS DUN XEITO INDEPENDENTE e que o vai converter nun dos puntos de atención no deseño do edificio.

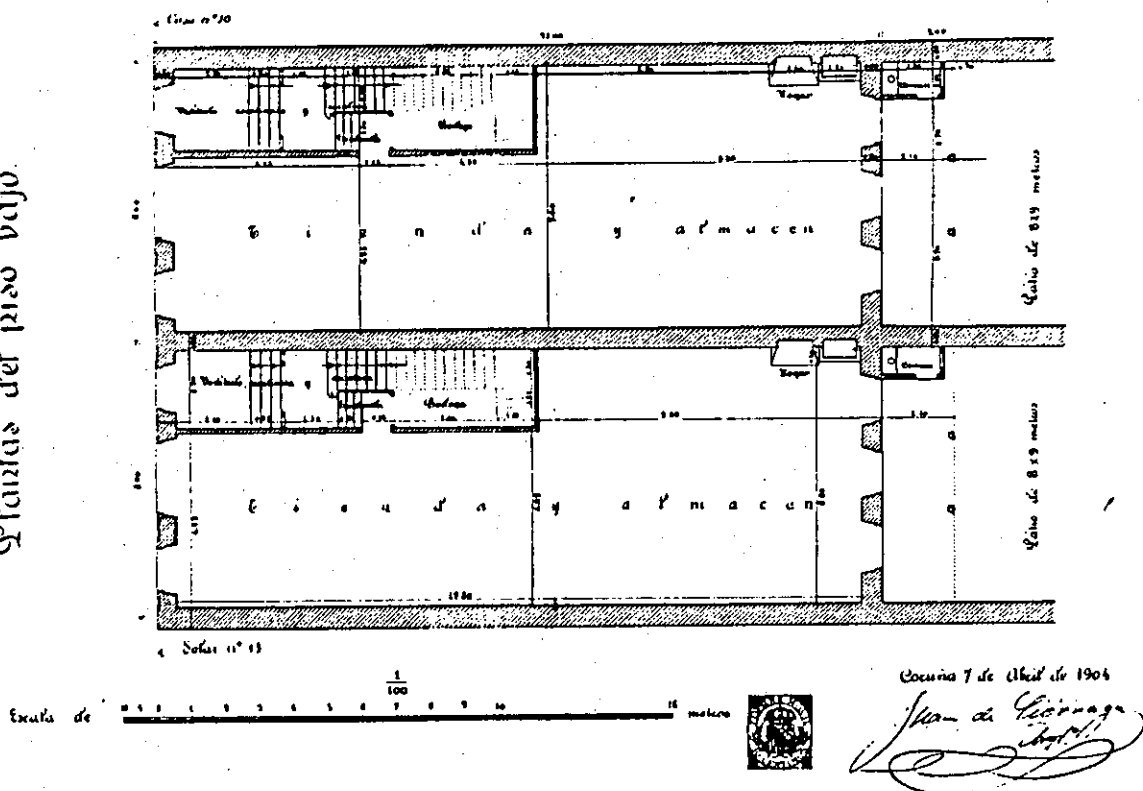
Outro condicionante no deseño deste espacio íao constituír o outo da plantas baixa, obrigada inicialmente polas Ordenanzas Municipais de 1854 que no artigo 70 esixían un mínimo de 12 pés de outo, ou sexa, 3,35 metros, máis tarde o acordo de 17 de Marzo de 1876 sobre "Outos que deben ter os corpos dos edificios na Praza do Campo do Carballo" que ampliaba a 16,50 pés, ou sexa, 4,59 metros para o corpo baixo, medida que reforzaran as "Bases para a redacción do programa de Ensanche de Poboación de 1879" que na base 13ª confirmaba os outos dos edificios da Praza de Lugo e esixe un outo mínimo de 4,59 metros na planta baixa, xa non só para esta Praza, senón para todo o ámbito do Ensanche aínda que nas "Ordenanzas de Construcción para o Ensanche" aprobado por

R.O. de 16 de Novembro de 1883 se rebaixaba este outo no artigo 11 que fixaba que a planta baixa non podía ter menos de 4,00 metros.

PLANOS DE PROYECTO

para la edificación de dos casas en los solares n.º 11 y 12 de la Plaza de Lugo.

Plantas del piso bajo

Estes outos e a disposición dos portais adosados a medianeira e co núcleo de escaleira entre 7,00 metros e 8,00 metros da liña de fachada ían ser resoltas coa complexización do espacio destinado a portal ao rompelo en dous planos diferentes con vistas a gañar outo e facer menos longos os tramos de escaleira. Un primeiro plano

denominado "vestíbulo" levantado un escalón con respecto á rasante da acera e que dispón do ancho correspondente ao primeiro oco da fachada entre 2,00 metros e 3,00 metros e un segundo plano do mesmo ancho, pero levantado do primeiro por tres ou catro escalóns chamado "meseta" e no que nace a escaleira que sube aos pisos.

DON FERNANDO GONZALEZ VALERO.

Planta baja.

Escala de 1:100

Córdoba 10 de Octubre de 1935

V. González

Fernando González Valero

Entre estes dous planos e enfatizando o carácter principal do portal na estrutura do edificio un elemento de carpintería con diversas molduras e en algúns casos dispoñendo dunha segunda porta acristalada divide os dous espazos. Pero se a nivel espacial o portal é un elemento diferencial nos tipos construídos no Campo do Carballo, non vai ser menos no que se refire aos remates: Un ampl zócalo de ata 1,50 metros de alto realizado con casetóns de madeiras nas que se debuxaban toda unha serie de molduras, decoran as paredes laterais en tanto que no teito diversas molduras e amplos floróns centrais de escaiola enmarcan o motivo da lámpada que ilumina o espazo do vestíbulo. Os solos de mármore xogando coas cores ou en pavimentos finos de embaladosos reflexan no Portal da Casa Burguesa a "categoría" e "status social" dos seus usuarios. Externamente, debido á posición xeralmente excéntrica do Portal, é dicir, adosado a unha medianeira, e por imperativos de carácter ordenacísticos (a obrigada SIMETRIA na composición das fachadas esixida

no artigo 69 das Ordenanzas Municipais de 1854) a porta de acceso aparece enmarcada por elementos compositivos iguais aos dous outros ocos da planta baixa, eso sí, sempre a base de cantería de pedra (imposta tamén no artigo 69 das O.M. de 1854) na que se tallan as molduras nunha linguaxe ecléctica e variada na que as ménsulas dos arcos de medio punto ou rebaxados serán un motivo de atención especial.

1.B. PLANTA TIPO: A VIVENDA.

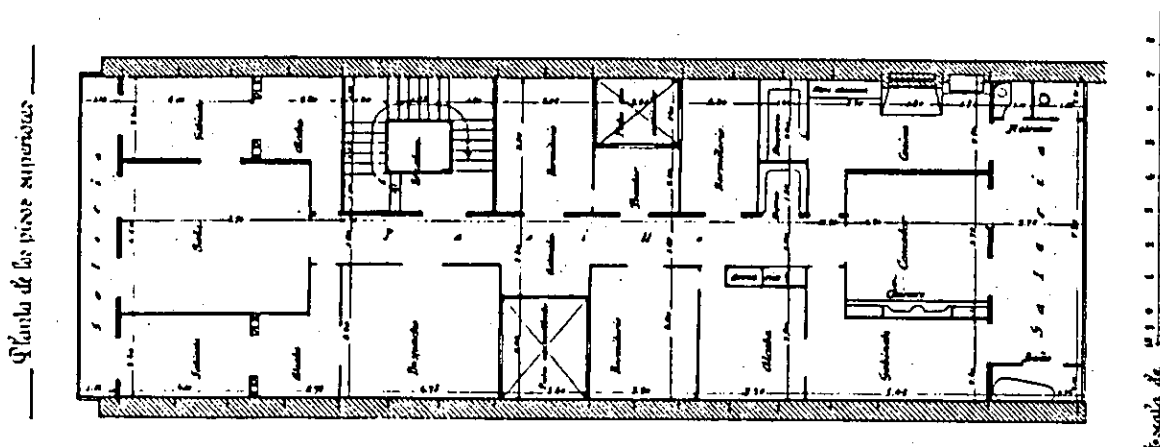
— Planta del piso 2º (igual a las del pº y tercero) —

Escuela de Arquitectura de 1905
El Alumno
Antonio Carrasquero

Unha única vivenda por planta como criterio na distribución dos pisos altos das vivendas burguesas da segunda metade do século XIX e que dadas as dimensións da parcela (maiores de 8,00 metros) disporá dun pasillo central que percorrera a planta desde o cuarto que dá á fachada principal (sala) ata o que se ubica na fachada posterior (comedor). Estes pasillos, convintemente ensanchado no vestíbulo de acceso á vivenda, será o eixo no que se apoién cuartos a un lado e a outro, e a súa

dimensión ou lonxitude dependerá da profundidade edificada que oscila entre 20,00 metros e 26,00 metros.

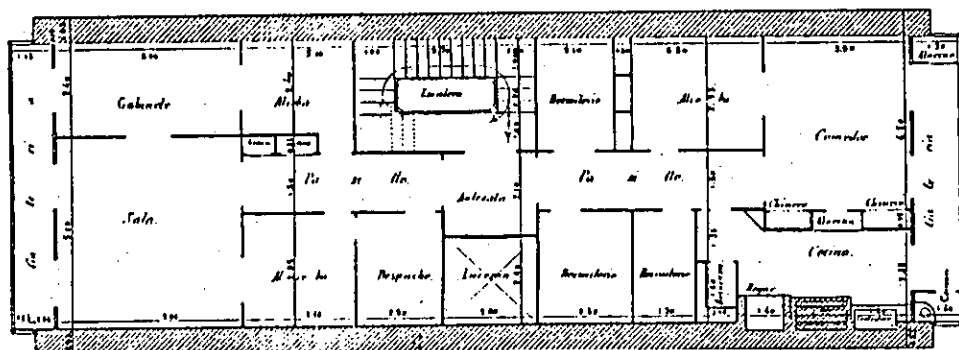

A superficie construída da vivenda oscila así entre os 200,00 m² e os 300,00 m² e nela a diversidade de pezas diferenciadas é unha característica fundamental que abre un proceso de especialización que contrasta cos "cuartos" indiferenciados propios da vivenda preindustrial: sala, comedor, gabinete, dormitorio, alcoba, sala de confianza, antesala, paso, recibidor, etc..., son nomes que definen espacios destinados a funcións específicas e que teñen no Campo do Carballo unha das áreas urbanas de concretización.

PLANOS DE PROYECTO

— para la elevación de un cuarto piso en la casa n° 6 de la calle de Sanchez Bregua —
en la 1ª Zona del Ensanche.

— Planta de distribución del 4º piso. —

Escala de 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 metros.

Caracas y Septiembre de 1895

El Arquitecto,

Juan de los Rios

As pezas que dan á fachada principal ou a posterior dependerán do ancho das mesmas podendo ser dúas (anchos menores de 9,00 metros) ou tres (anchos maiores de 9,00 metros), pero sempre como criterio fixo, cociña e comedor sitúanse na fachada posterior, en tanto que a sala e o conxunto gabinete-alcoba se sitúan na fachada principal.

1.C. AS FACHADAS

Serán outro dos elementos fundamentais da vivenda burguesa.

A fachada posterior ocupando todo o ancho da parcela e cubríndose desde a primeira planta cunha galería acristalada de ata 2,00 metros de anchura á que dan as dúas ou tres pezas que se dispoñen na parte traseira da vivenda. Estas galerías serán puramente constructivas exentas de todo elemento decorativo e configuraron unha imaxe característica dos patios de mazá do Campo do Carballo. Nelas, nos seus dous extremos adosados ás medianeiras, disporáanse pequenos retretes ou "comúns" con ventilación e iluminación directa e que estaban prohibido situalos nas galerías das fachadas principais polo artigo 76 das O.M. de 1854.

A fachada á rúa será un elemento clave na configuración da paisaxe urbana e as parcelas do Campo do Carballo ao igual que as rúas da Pescadería serán o soporte dunhas fachadas que darán á Cidade unha imaxe caracte-

rística de forte personalidade. Sen embargo cabe falar de varias fases ben diferenciadas polo que atinxe á formalización das fachadas principais no Campo do Carballo.

-- Unha Primeira Fase que iría desde 1873, data das primeiras edificacións, ata 1883 en que se aproba por R.D. de 16 de Novembro o proxecto de Ensanche. É unha fase na que a Arquitectura é debedora dos modelos elaborados por José María Noya, Pascual Rosende, Faustino Domínguez na Pescadería desde 1840.

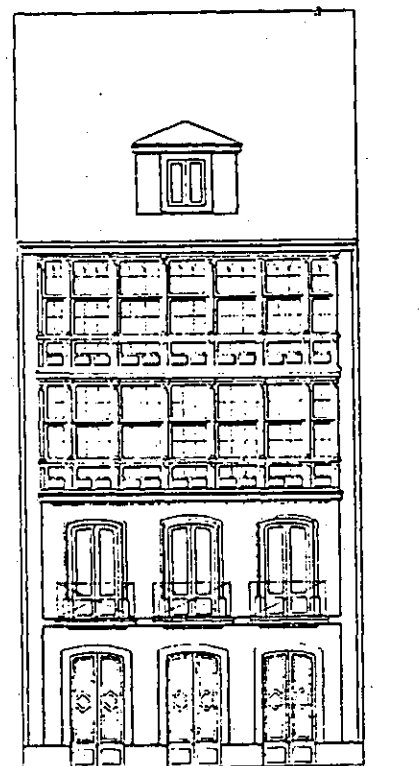
-- Unha Segunda Fase que iría desde 1883 ata 1903 e que se caracterizaría pola "verticalización" das fachadas ao substituír as tradicionais galerías corridas que cubrían todo o pano da fachada desde o segundo piso por miradoiros individuais dispostos verticalmente que arrancan desde o primeiro piso.

-- Unha Terceira Fase que abarcaría de 1903 ata 1940 e que tería dúas etapas: Unha primeira de 1903 a 1920, na que xurden na paisaxe do Campo do Carballo os rexistros formais do modernismo unhas veces tomando como soporte as

tradicionais galerías, outras incorporando as novas tecnoloxías do cemento con fábrica de ladrillo. Unha segunda etapa que se caracterizaría polo abandono definitivo da galería de madeira e vidro (1920 - 1940) e a utilización de linguaxes eclécticas do art decó ou do racionalismo que reflexan as correntes de vangarda do momento.

... PRIMEIRA FASE: 1873 - 1883

para la construcción de una casa en la suar n.º de la murra
Puerta de la torre de abajo.

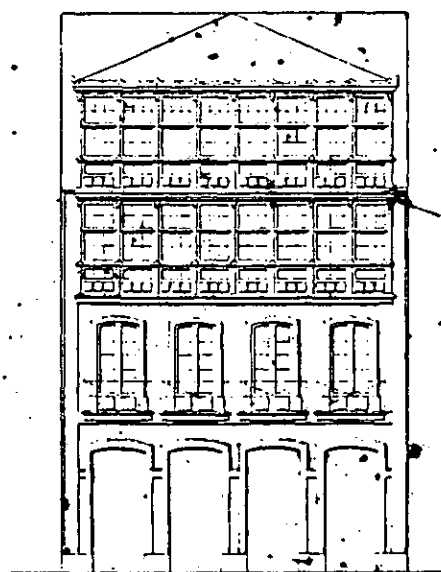

Escala de

metros.

Cádiz, Cádiz 1874.

PLANO
para la construcción de una casa en la suar n.º de la murra
Puerta de la torre de abajo.
CAMPO DE CARBALLO

Escala de metros.

Cádiz y Cádiz 1874.

Cádiz y Cádiz 1874.

Caracterízase pola regulación das fachadas de acordo aos criterios establecidos nas Ordenanzas Municipais de 1854 segundo os cuales non estaban permitido a construcción de galerías ou miradoiros nos pisos principais ou primeiros non podendo exceder o seu voo de 27 pulgadas (artigos 73 e 74). Estes artigos van dotar ás actuais Rúas de Juana de Vega, Sán-

chez Bregua e á Zona 6ª (Praza de Ourense) e Zona 9ª (Praza de Pontevedra) dunha imaxe característica nas que os balcóns individuais (un para cada oco) ou corridos (para os tres ou catro ocos), serán os protagonistas das primeiras plantas ou "pisos principais", e neles a obrigatoriedade de utilizar as barandiñas de ferro fundido (artigo 78 das O.M. de 1854) incorporarán múltiples e variados modelos de gran riqueza ornamental. O Piso Principal vai ser obxecto ao mesmo tempo dunha especial atención e a pedra de cantería, tamén obrigada polas O.M. de 1854 no seu artigo 69, será o material base que enmarcando os ocos das portas-ventás, doten á vivenda burguesa dese toque culto e refinado que a nova clase dirixente precisaba. Ménsulas con acanaladuras, con motivos vexetais, con modillóns, etc..., e todo o repertorio de elementos compositivos extraídos da linguaxe clásica da arquitectura se incorporará nun estilo ecléctico, pero ordenado, ás xambas e aos dinteis de pedra de grá da vivenda burguesa.

Nas plantas superiores (2ª, 3ª e 4ª) a galería cubrirá a fachada en todo o fronte ou nos ocos laterais a xeito de

miradoiros (2º piso) e servirá de soporte a delicados traballos na madeira que con guirlandas e molduras e cresterías enriqueceran a, ata poucos anos antes, austera carpintería das galerías.

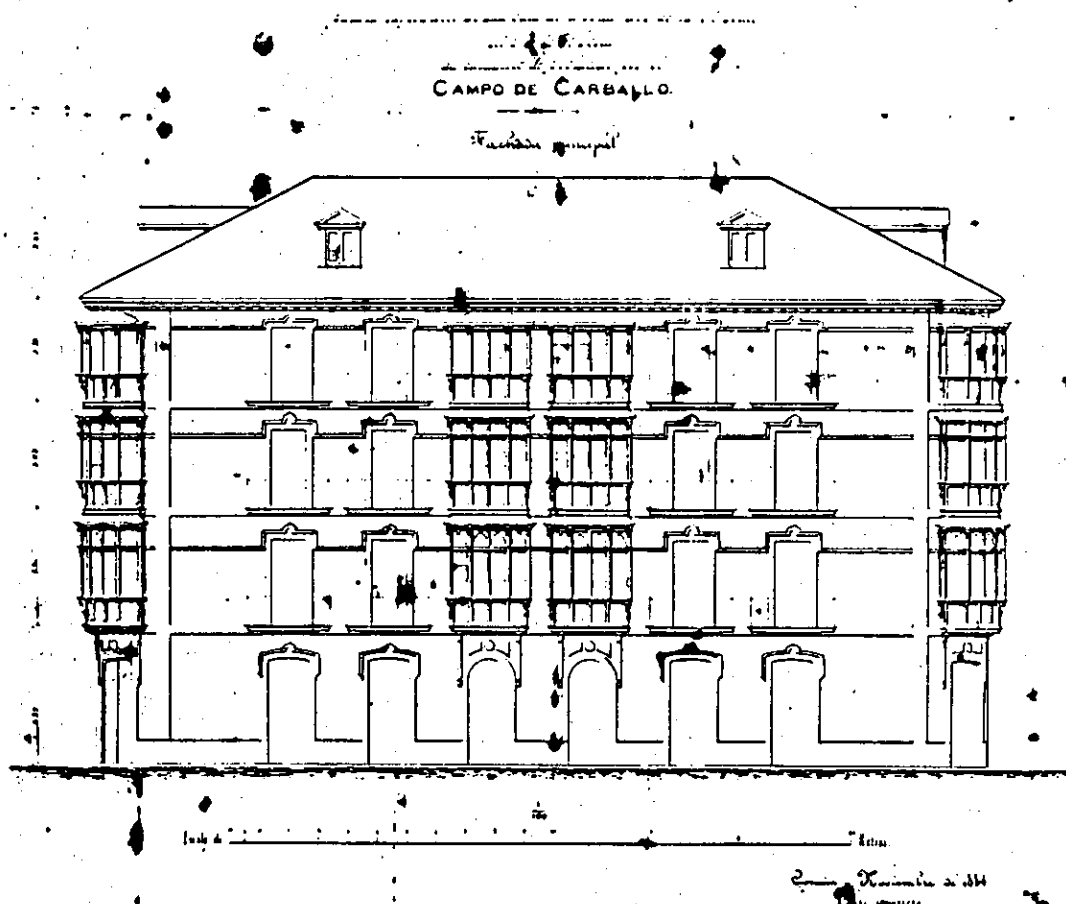
... SEGUNDA FASE: 1883 - 1903

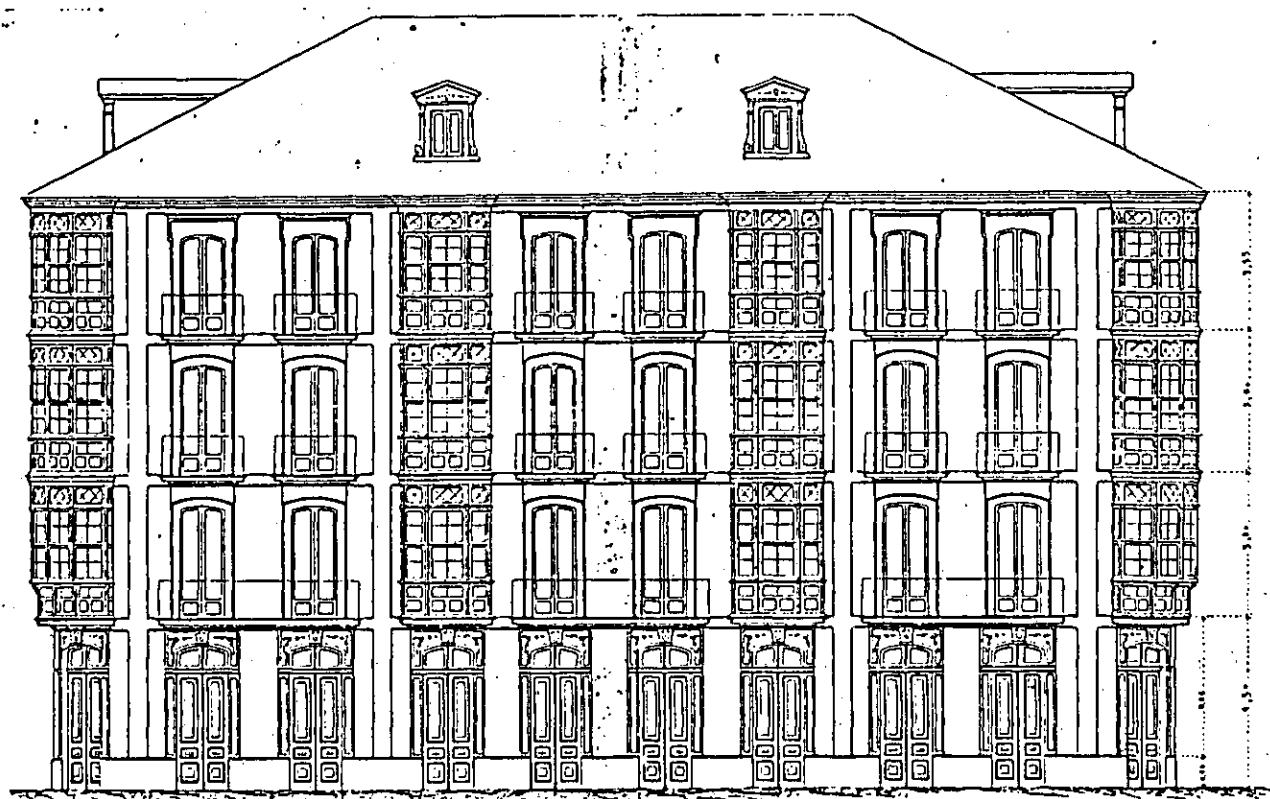
A aprobación do Ensanche por R.D. de 16 de Novembro de 1883 e R.O. de 24 de Decembro de 1885 traerá consigo a aprobación dunha ORDENANZA DE CONSTRUCCION específicas a aplicar en todo o área do "Ensanche de Poboación" e que polo tanto afectará tamén ás construcións que se levanten no Campo do Carballo.

Estas ordenanzas non só influirán nos outos das edificacións que quedan fixadas nos artigos 9º e 10º (4,00 metros para o baixo, 3,40 metros para o entresolo, 3,60 metros para o principal e o segundo, e 3,40 metros para o terceiro), senón tamén limitan o outo a planta baixa, entresolo e tres plantas altas cun máximo de 20,00 metros nas Rúas de Primeira Orde, e planta baixa, principal, segundo e terceiro cun outo máximo de 18,00 metros nas de SEGUNDA ORDE, esixindo tamén unha determinada solución ás parcelas en esquina que se verán obrigados a disporse ben cun chafrán de 4,00 metros, ben cun círculo de 1,30 metros de radio: Esta alternativa elexida pola maioría das edificacións construídas nestes anos, incorpo-

rará ao Ensanche o tema dos dos miradoiros curvos en esquina que tiña como precedente a casa da Rúa do Rego de Auga 3-5 esquina Rúa da Fama (Faustino Domínguez - Febreiro de 1884) e que atopará nas mazás que rodean á Praza de Lugo (Praza de Lugo esquina Rúa de Picavia e Rúa de Feijoo en 1885, Praza de Lugo 13 esquina Rúa de Betanzos en 1900, Praza de Lugo esquina Rúa de Fonseca en 1900) os exemplos máis significativos desta nova tipoloxía.

O miradoiro substituirá nesta época a galería que cubría a fachada desde a segunda planta descendendo ata o primeiro piso.

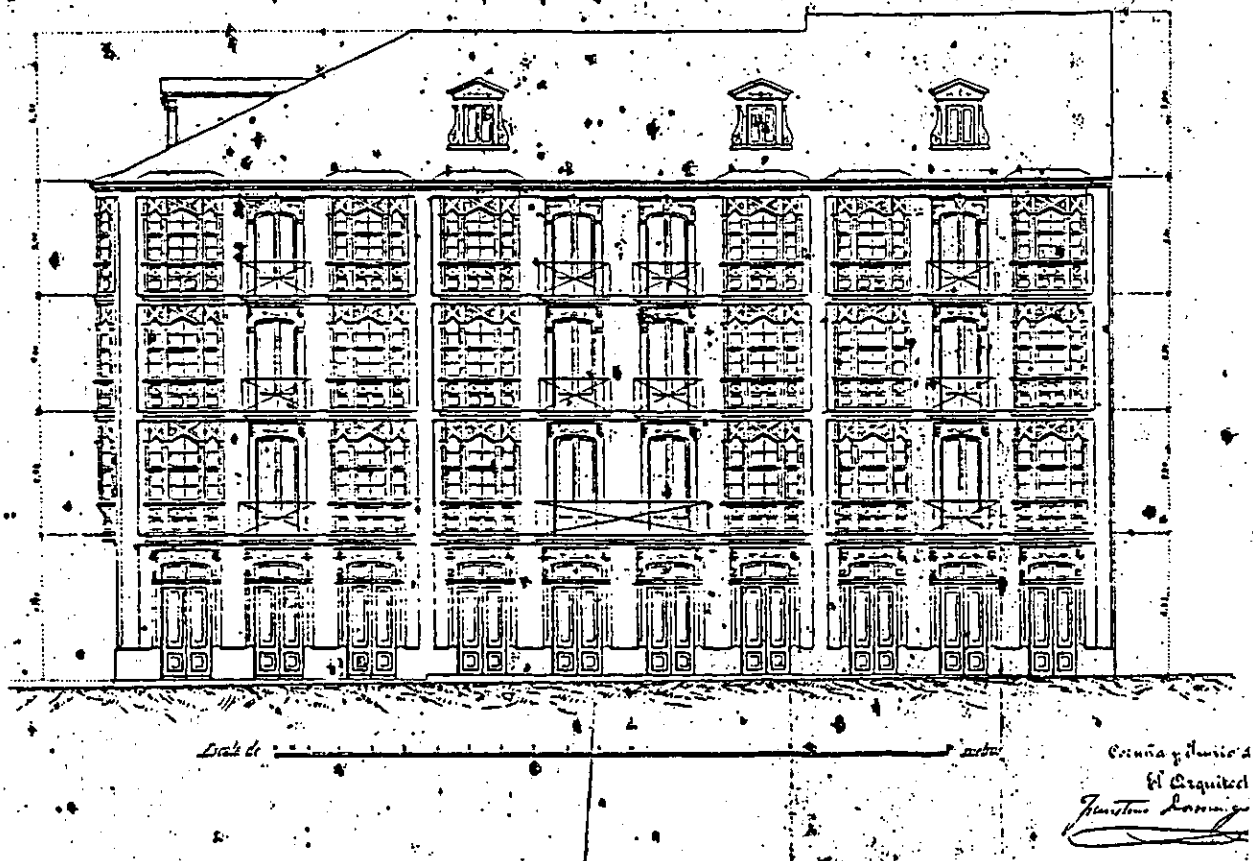

ESCALA DE

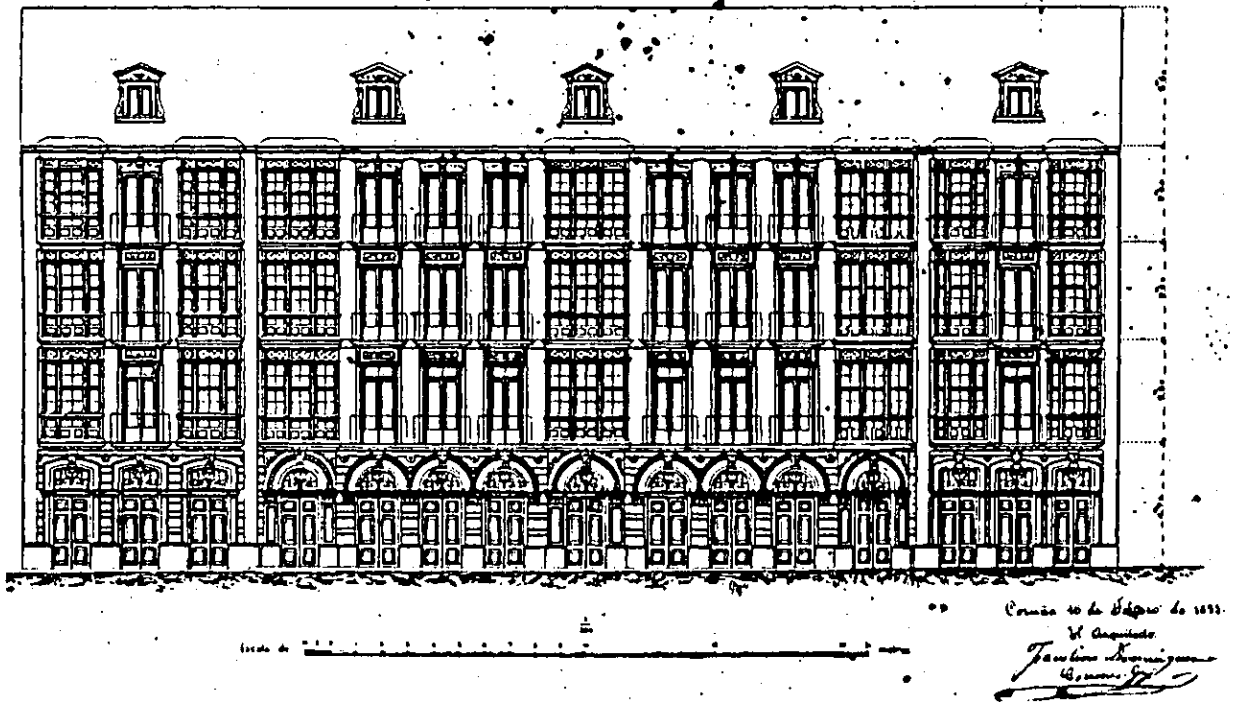

A composición verticalizárase aparecendo amplos panos de fachada sen cubrir con galerías, algo novedoso na construción de vivendas: Nótase nestes anos unha progresiva eliminación da galería corrida das fachadas quedando reducido o seu uso, como moito á última planta, en tanto que nas outras domina a utilización dos miradoiros situados nos ocos laterais ou nos ocos centrais ben de forma individual ou ben formando un elemento vertical desde a primeira planta. A esta é-

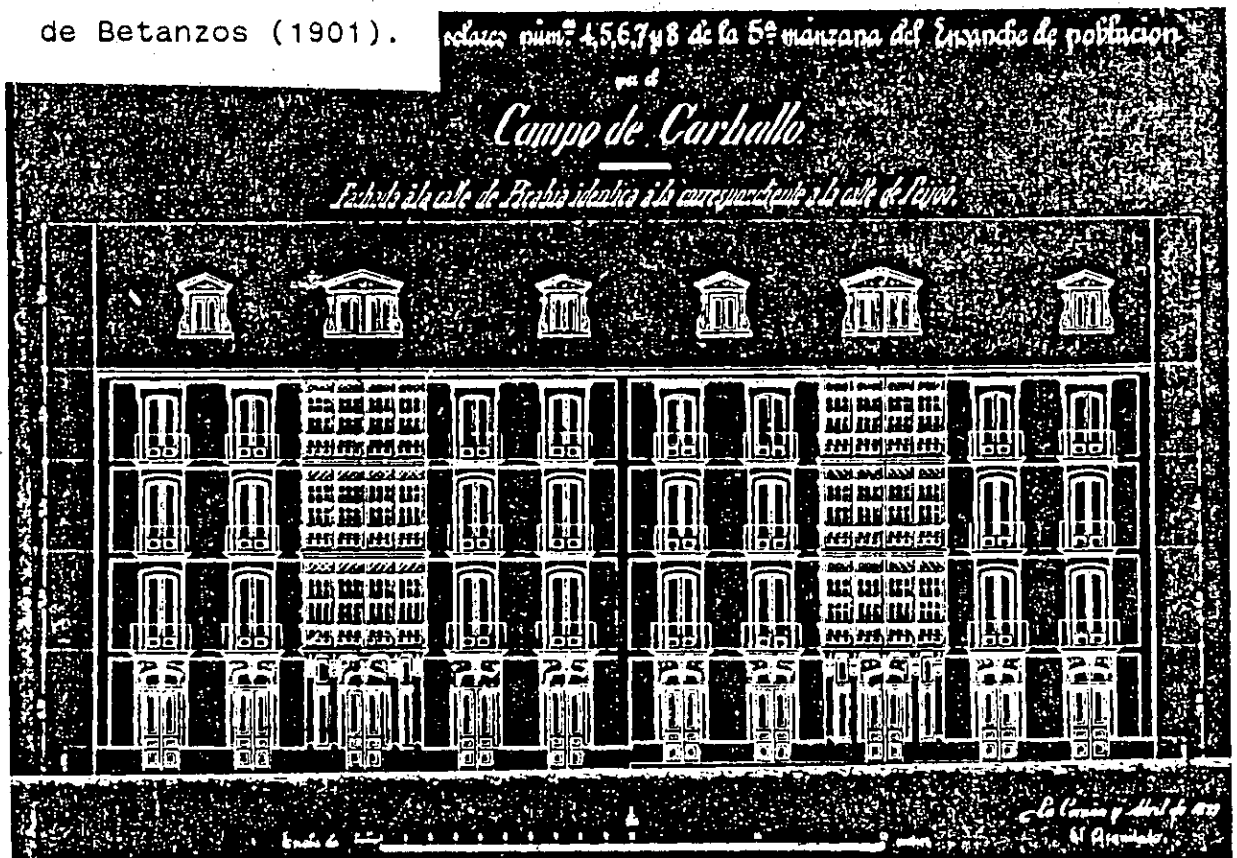
poca corresponderían os traballos de Faustino Domínguez Coumes-Gay para a mazá da Praza de Lugo - Rúa de Picavia - Praza de Ourense - Rúa de Feijoo (1884 - 1888 - 1899) e do edificio da Rúa de Feijoo esquina Rúa de Fontán e Praza de Galicia (1892) ou os da Praza de Pontevedra número 2 ao 6 (1895).

Parladas

O propio Julio Galán Carbajal no seu primeiro traballo na Cidade de A Coruña no edificio da Praza de Lugo esquina Rúa de Fonseca (1900) adopta este modelo que tamén é usado por Juan de Ciórraga no edificio da Praza de Lugo esquina Rúa de Betanzos (1901).

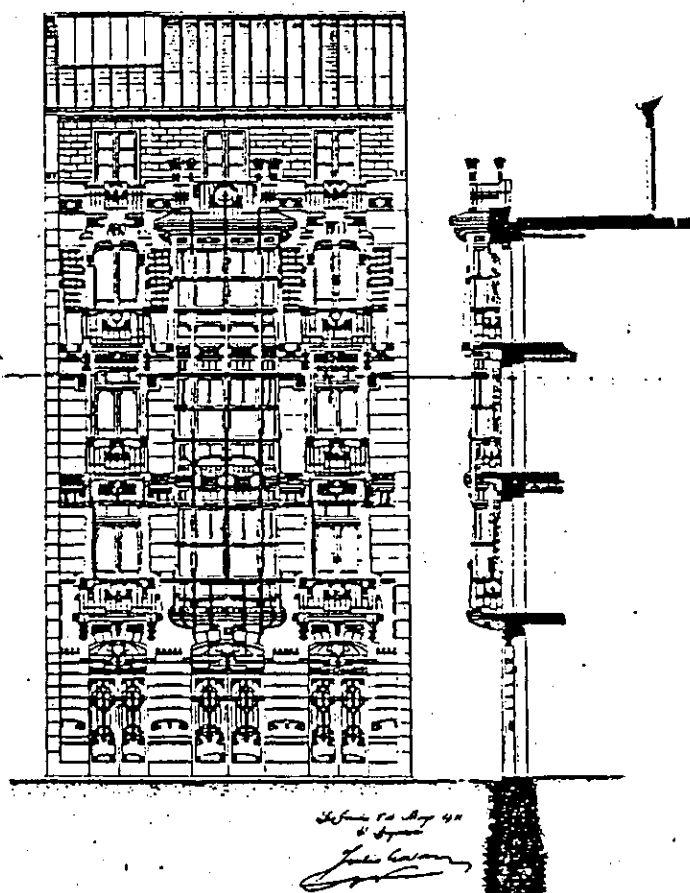

... TERCEIRA FASE: 1903 - 1943

Unha Terceira Fase na elaboración dos Tipos de fachada iniciárase coa chegada á Cidade de A Coruña de Julio Galán, Antonio López Hernández, Boan y Callejas, que incorporarán á paisaxe urbana do Campo do Carballo os rexistros formais do modernismo : A ornamentación cubrirá as fachadas da vivenda burguesa e o pano de madeira e vidro que delimitaba o espacio da galería, servirá de soporte para a execución de toda unha serie de elementos decorativos novedosos que entroncan coas experiencias europeas de Sezession Vienesa ou da Art Nouveau belga. Círculos barrados, elementos vexetais, cabezas femininas, figuras de animais, etc... desenrolaránse inicialmente (Praza de Lugo 19 , Julio Galán) tomando como base de traballo a galería ou miradoiro tradicional de madeira, pero será substituída nestes anos ao incorporarse ás fachadas as novas tecnoloxías do formigón armado e do cemento sobre a fábrica de ladrillo, materiais que permiten unha moldeabilidade con custos máis reducidos e cunha maior variedade: Son os anos nos que se desenrolan os traballos de Julio Galán (Rúa de

Compostela 4 - 1902, Praza de Lugo 24 - 25 - 26, 1910), Antonio López Hernández (Praza de Lugo 13, 1912) e Ricardo Boan y Callejas (Rúa de Feijoo 8, 1908).

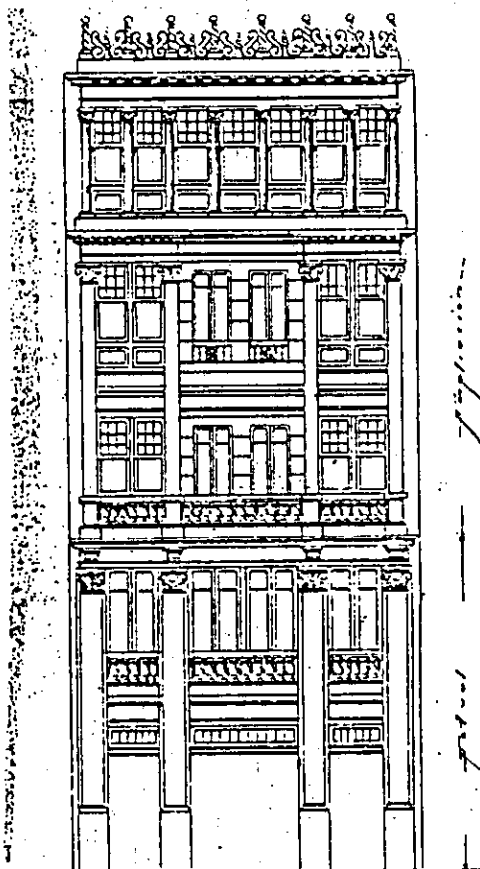
Enclava Grial
4-1-1908

E o inicio da progresiva desaparición da galería nas fachadas principais das casas do Campo do Carballo que nestes últimos proxectos aparecen limitadas a pequenos miradoiros ao igual que sucedería anos despois coa irrupción de Eduardo Rodríguez Losada: Un eclecticismo de cemento e obra de fábrica de ladrillo que a xeito de esbeltas columnas de sección ca-

drada, suben desde a primeira planta ata a última, rematando en moldeados capiteis que soportan unha loxía que cubre o último piso. As edificacións da Rúa de Paio Gómez - Praza de Pontevedra - Rúa de Teresa Herrera - Praza de Lugo (1925 - 1930) son obras que explican claramente os criterios compositivos de Eduardo Rodríguez Losada e que repite en múltiples ocasións en toda a Cidade.

Fachada a la calle de Paio Gómez

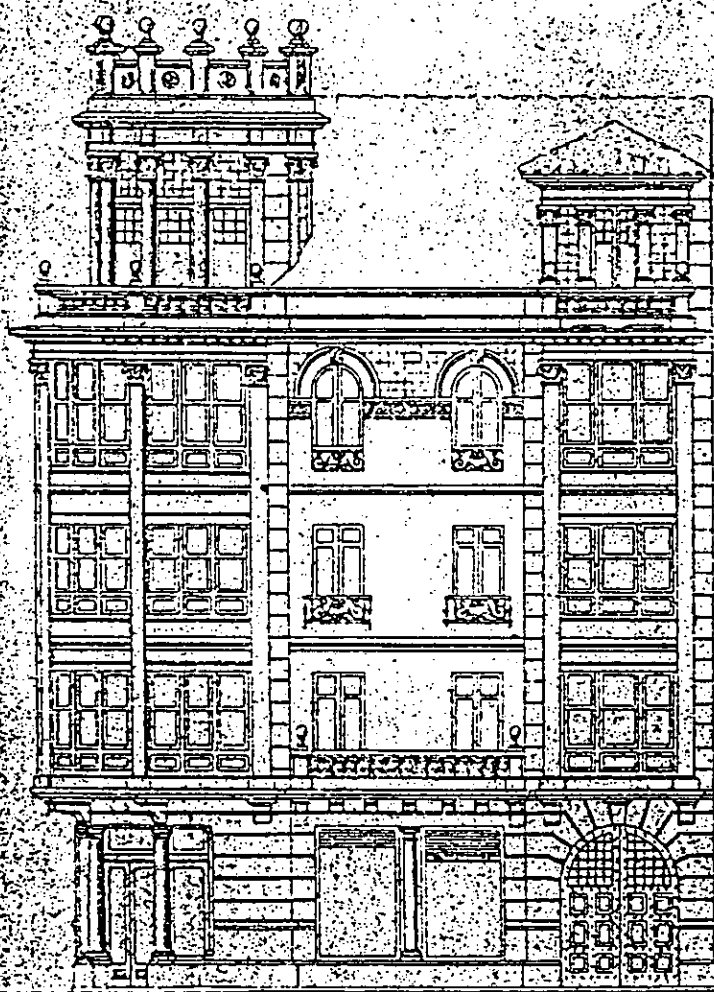

Escala de 1:100.

La Comisión Municipal de 1929

El arquitecto

Eduardo Rodríguez Losada

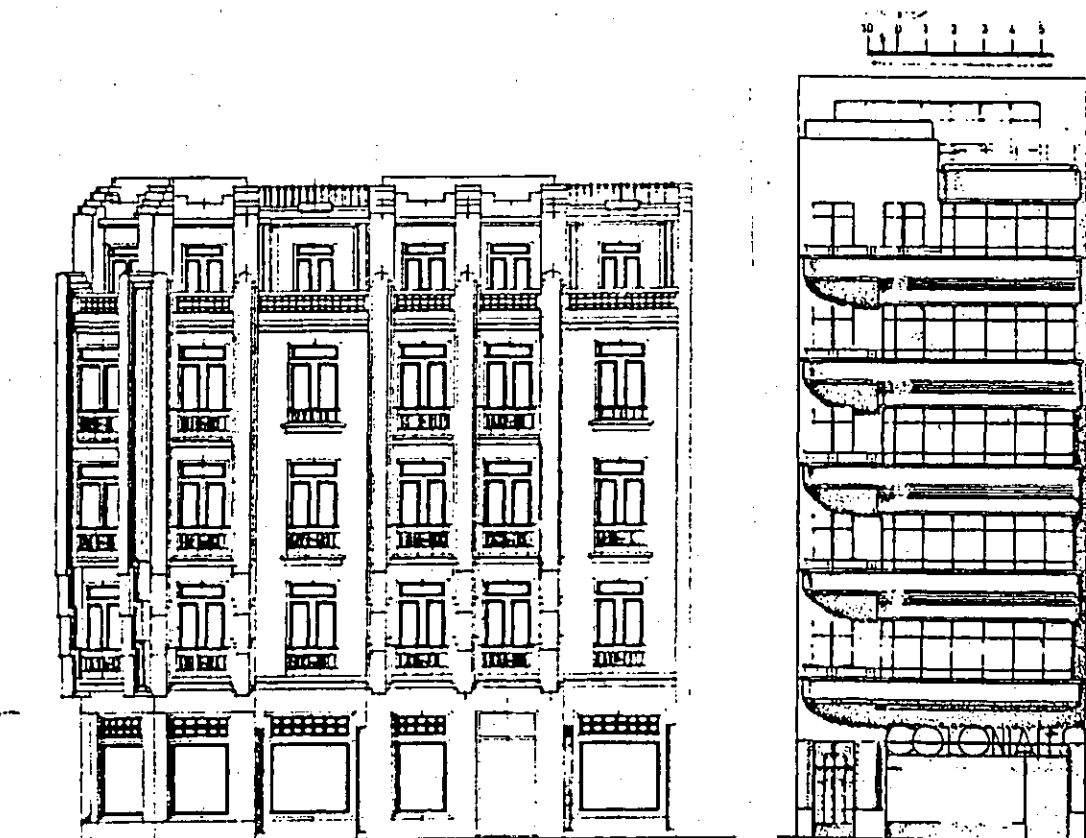

Escala de 1:100.

La Comisión Municipal de 1929

El arquitecto

Eduardo Rodríguez Losada

PLAZA DE PONTE VEDRA

ESCALA DE 1:100

LA CORUÑA AGOSTO 2

EL ARQUITECTO

Peregrín Estellés

LA CORUÑA 13-7-1929.

F. CALVO.

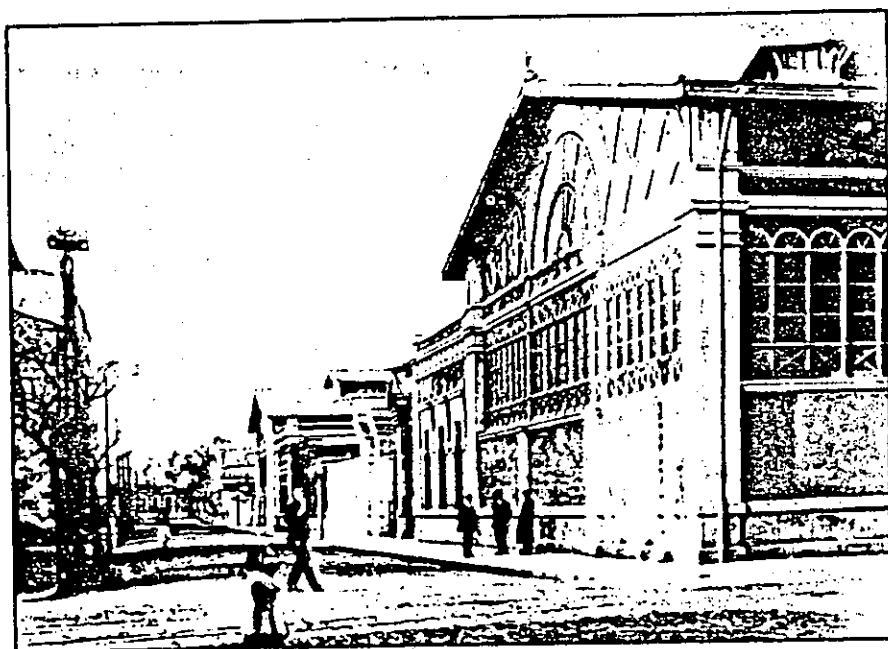
LOS 229/230/231

Antonio Tenreiro, Peregrín Estellés

Ata o movemento "Art decó", no Sanatorio do Pilar (1929, Rúa de Teresa Herrera 2 de Antonio Tenreiro & Peregrín Estellés) e o Racionalismo (1933, Praza de Lugo 20, Antonio Tenreiro & Peregrín Estellés) terían exemplos significativos dentro da área do Campo do Carballo que se convertiu nun auténtico crisol de Arquitecturas ao reflexarse no seu ámeto pezas singulares da Historia da Arquitectura na Cidade de A Coruña.

Caso singular serían os edificios institucionais (Instituto Eusebio da Guarda, Escolas da Guarda, Colexio dos Irmáns

Maristas), ou relixiosos (Igrexa de Santa Lucía, Igrexa dos Xesuitas) ou o mercado (Praza de Lugo) que se dotarán nos dous primeiros casos dos atributos "Neo" (Neo-Renacemento, - Neo-Gótico) que a súa "representatividade" pretendía mostrar.

O caso do mercado, é pola novidade do tipo que incorpora unha tecnoloxía e unha linguaxe arquitectónica de vangarda liberada das formas do pasado como corresponde a un establecemento sobre o que non pesaba a carga de tradición na busca dunha resposta formal ao problema da cubrición dun amplo espacio para a venda de produtos.

1.D. A CONSTRUCCION

Se as fachadas son un especial reflexo do proceso dos avances tecnolóxicos e nelas se observa como o proceso de produción artesanal nas galerías tradicionais van deixando paso a un certo grao de "standardización" nos elementos dos últimos edificios racionalistas, o mesmo proceso pode observarse polo que atinxe ás técnicas constructivas utilizadas:

Os primeiros anos caracterízanse pola racionalización de xeitos de construción de carácter tradicional aplicados nun parcelario regular:

- Muros medianeiros de mampostería de 63 cm. de espesor utilizados como muros de carga sobre os que se empotran as vigas de pino tea con lonxitudes de ata 7,00 metros soportan o peso dos pisos formados con entablados de madeira de pino tea colocada sobre os cuartóns.

- A tabiquería de barrotillo que alixeira o peso sobre as vigas e que sería rematado con pasta de ieso.
- Os teitos de escaiola con molduras diversas aplicadas con xenerosidades nos ámetos espaciais de acceso público (salas, comedor,...) e que se complementan con decorativas lámpadas.
- A fachada principal na que á mampostería dos grosos machóns incorporaráanse nas súas luces os traballos de fina cantería de pedra de grá na que se tallarán toda un-

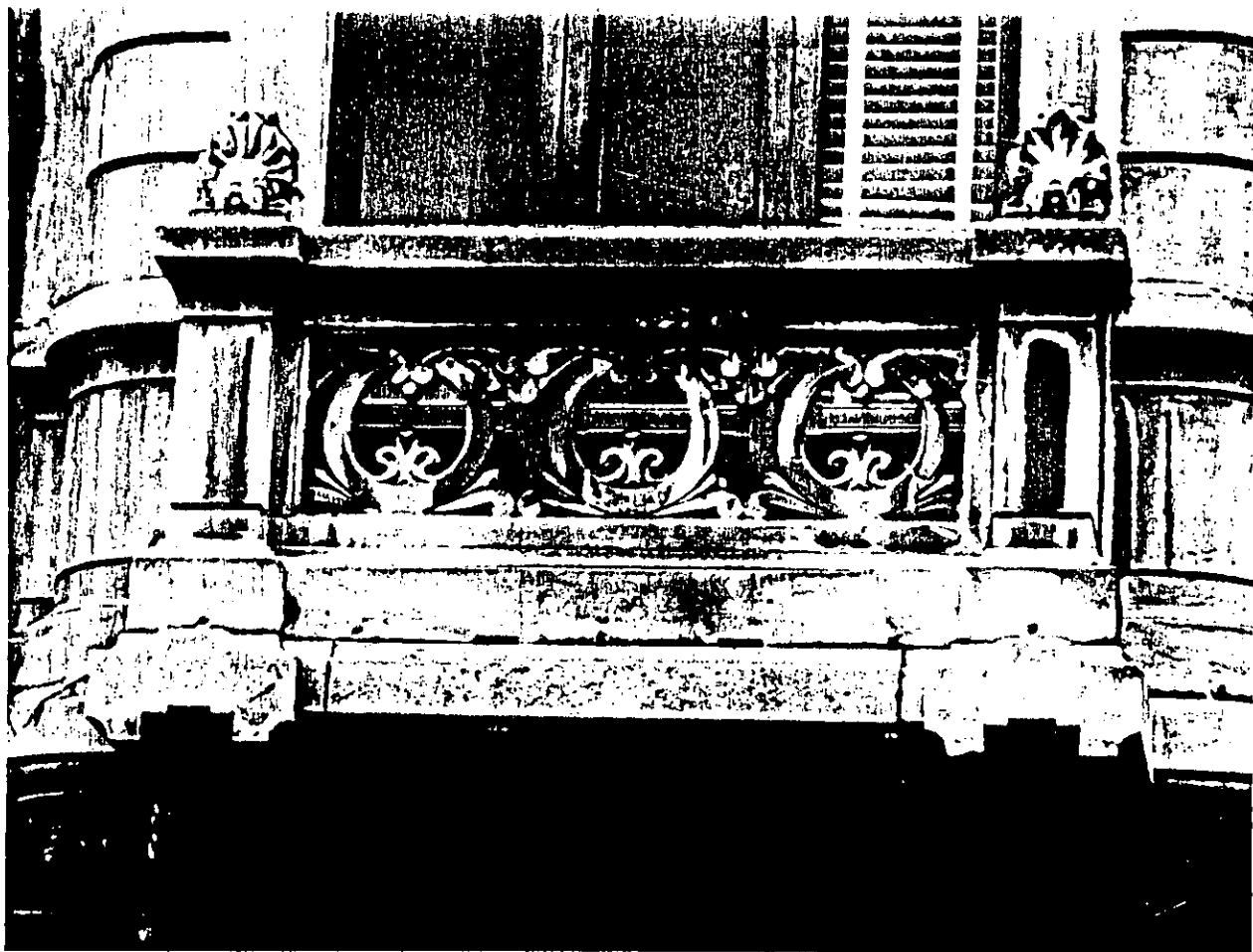
ha diversidade de molduras que singularizan a paisaxe das plantas baixas e pisos principais do Campo do Carballlo.

Nelas, os balcóns va convertirse nun elemento singular e o voadizo sobre a liña de fachada nos pisos principais e segundos, darán ao hábitat burgués ese toque "culto" que os Arquitectos de fins do século XIX, desexaban representar.

As barandiñas de ferro fundido elaboradas nas fundicións de Solórzano ou Wonenburguer, mostrarán deseños variados durante a segunda metade do século XIX, xa que a partir dos

primeiros anos do século XX, os edificios proxectados por Julio Galán (Rúa de Compostela esquina Praza de Lugo), Antonio López Hernández (Praza de Lugo 13), Ricardo Boán (Rúa de Feijoo 7), incorporarán a obra de fábrica de ladrillo debidamente recibada con cemento Portland e pintada en substitución dos balcóns de ferro.

Pero os anchos de parcela de 8,00 metros en diante van esixir a resolución do problema de salvar unha luz de vano que na Pescadería era excepcional: A utilización de pilares

de fundición a xeito de esbeltas columnas clásicas coa súa basa e capitel será unha técnica utilizada en todo o Campo do Carballo co obxecto de conquistar plantas diáfanas. Sobre as columnas, as vigas xa perfectamente escuadriadas van servir de soporte aos pisos superiores, resolvéndose a base de puntais de madeira de sección cadrada.

A aparición das novas tecnoloxías do formigón armado e do cemento "Portland" como elemento de remate das fachadas van substituír progresivamente ás técnicas tradicionais de madeira e da cantería nos ocos das fachadas: O modernismo, o eclecicismo, o racionalismo, son momentos distintos nos que a busca dunha linguaxe "novedosa" da man das novas técnicas anima o proceso de conformación da paisaxe urbana e a busca da "obra singular" parece estar no punto de mira dos Arquitectos do século XX.

A tecnoloxía do formigón armado traerá consigo a desaparición do "espacio galería": Os voadizos das vigas de formigón non precisan xa do groso do muro de fachada e o espacio galería incorpórase ás habitacións.

B. A CASA DE PROMOCION.

Dentro da Arquitectura Residencial Urbana de edificios plurifamiliares construídos no Campo do Carballo, hai un TIPO EXCLUSIVO desta zona que difire tanto das construcións levantadas nos primeiros anos, como das que se constrúen no resto da Cidade.

Xa non se trata do edificio destinado a VIVENDA BURGUESA cunha vivenda por planta de máis de 150,00 m² que se levanta nos primeiros anos nos frentes das Rúas de Juana de Vega e de Sánchez Bregua, senón un edificio que se caracteriza por que a vivenda redúcese ata superficies próximas aos 100,00 m² dispoñéndose en edificios de dúas ou máis vivendas por planta.

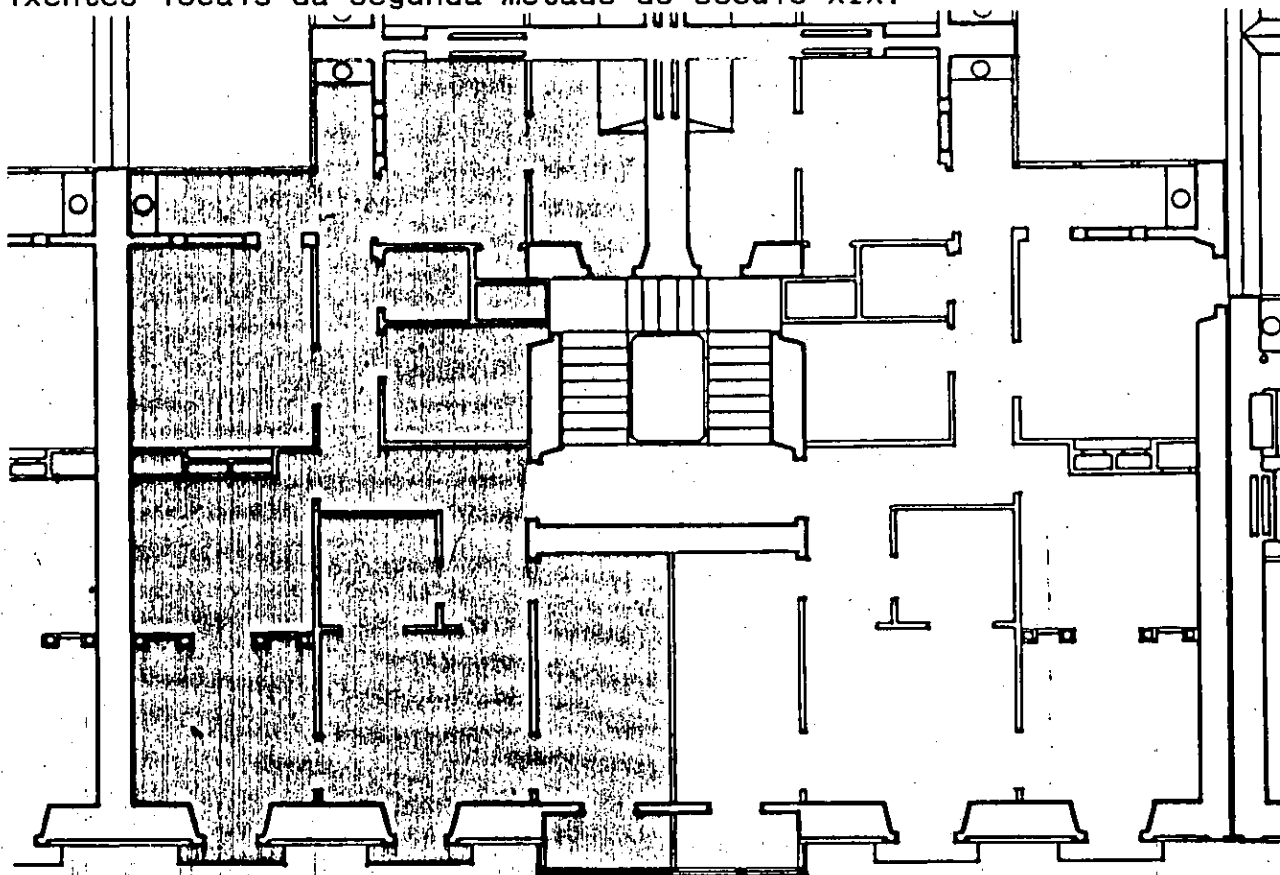
Casos exemplares desta variante danse, non só nas parcelas en esquinas (Praza de Pontevedra - Rúa de Juana de Vega, Praza de Pontevedra - Rúa de Paio Gómez, Praza de Lugo - Rúa de Fonseca, Rúa de Fontán - Praza de Galicia, Praza de Galicia - Rúa de Betanzos), senón tamén en parcelas entremedia-

nerías como son os catro solares antigos números 4, 5, 6 e 7 con frentes ás Rúas de Feijoo e de Picavia nos que Faustino Domínguez nun intelixente proxecto modifica a parcelación inicial e dispón catro edificios, dous con frente á Rúa de Feijoo, e dous con frente á Rúa de Picavia con dúas vivendas por planta en cada un deles cun total de trinta e dúas vivendas.

Son edificios promovidos por "promotores", no sentido actual do término, que non constrúen a casa para residir no piso principal e alugar as dúas ou tres plantas superiores. Neste caso son vivendas todas elas para aluguer ou venda, e esto queda de manifesto en varios aspectos:

- 1.- DIMENSIONS: Entorno aos 100,00 m².
- 2.- TIPOLOXIA: Dúas vivendas por planta.
- 3.- FACHADAS: Igualdade de tratamento.

-- En primeiro lugar nas súas dimensións en planta que, como sinalamos anteriormente, xa non alcanzan os 200,00 m² ou 250,00 m² que tiñan as edificacións nos frentes da Rúa de Juana de Vega, Rúa de Sánchez Bregua, Praza de Ourense dentro do Campo do Carballo ou por citar outras zonas, as da Praza de María Pita, Rúa do Rego de Auga - Avenida da Mariña e Rúa Real - Avenida da Mariña, áreas de residencia das élites dirixentes locais da segunda metade do século XIX.

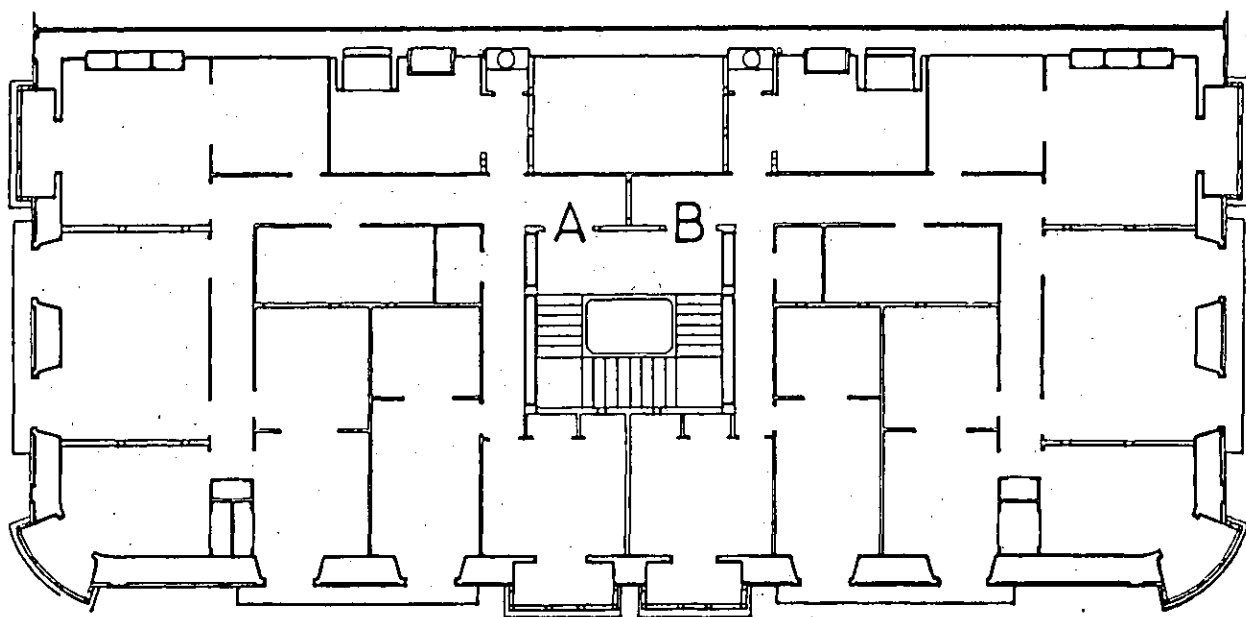

SUP. VIVENDA = 120,00 m²

Esta dimensión reduce o programa simplificandoo ao tem-

po que:

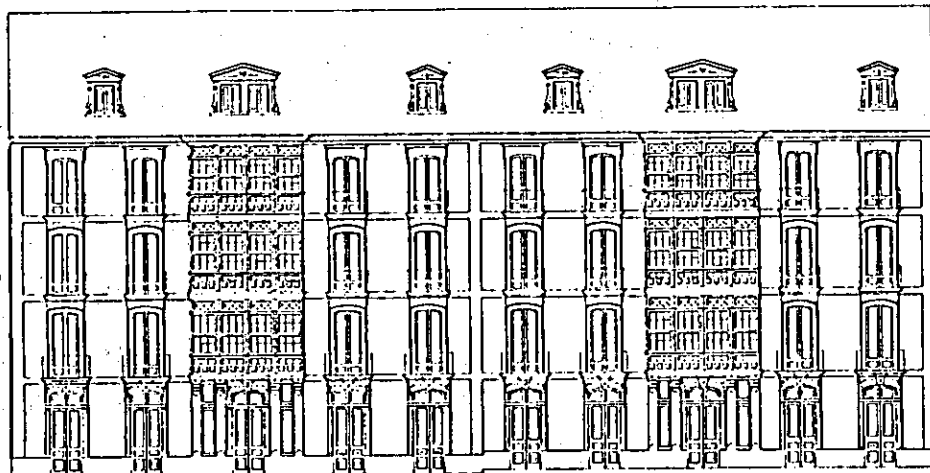
-- En segundo lugar, aparece o tipo de DUAS VIVENDAS POR PLANTA, que se dá por primeira vez e de xeito sistemático en diversas promocións do Campo do Carballo, e que xenera unha unha proximidade a nivel de planta que non entra nos esquemas de distribución espacial da burguesía que tiña na independencia do grupo familiar un dos seus valores fundamentais e na estratificación das plantas un reflexo da estratificación das clases que preconiza.

2 VIVENDAS POR PLANTA

-- En terceiro lugar: AS FACHADAS.

Existe unha "Democratización" das fachadas no senso da súa igualación. O edificio xa non vai ter unha planta destinada a residencia do propietario-promotor que debería singularizarse individualizandoa e destacandoa do resto das plantas, xa non só co nome "PRINCIPAL", senón e sobre todo cos elementos constructivos e compositivos BALCONS sobre repixas de pedra de cantería finamente labrada sobre as que apoiaban as barandiñas de ferro fundido que remitían ás balconadas de ferro forxado das casonas e pazos barrocos da Cidade Vella e da Pescadería, xunto coas xambas e dinteis ricamente ornamentados cos atributos da "cultura arquitectónica" que da man dos Faustino Domínguez, pai e fillo, daba ese toque "culto" a unha clase tan dinámica como orfa de pasado.

Todo esta "bagaxe cultural" irá desaparecendo, simplificándose nas propostas que a fins do século XIX se van a desenrolar e o piso principal será igual aos superiores e as cómodas, pero populares galerías chegarán ata a primeira planta en forma de miradoiros individuais e as barandiñas dos balcóns simplificaranse así como as molduras que enmarcan as portas e ventás rematando por facerse de cemento Portland para o que foi necesario en 1889 proceder modificar o artigo 69 das Ordenanzas Municipais de 1854.

Só desde o modernismo volverá a se plantexar unha riqueza decorativa nas fachadas, pero xa non será a pedra de cantería e a sillería a que as protagonice, senón moldeados de cemento con formas e figuras tan diversas como caprichosas.

O Campo do Carballo vai reflexando co paso dos anos a evolución dos estilos, a evolución das técnicas e os cambios sociais e as novas demandas que se producen na sociedade.

C. A VIVENDA UNIFAMILIAR.

Será este un tipo practicamente ausente nos solares do Campo do Carballo. Só un edificio adopta externamente as características do Palacete urbano que tan corrente fora nos barrios de asentamento da burguesía noutras cidades españolas. E evidente que as características da parcela non acompañaban a este tipo, pero a existencia da experiencia da Casa Ameijeiras na esquina da Praza da Lugo coa Rúa de Paio Gómez, coidamos que é de salientar. Foi un dos primeiros edificios en ser substituídos e desde a súa construción en 1920 non pasaron nin 50 anos para a súa demolición.

No ensanche da Horta de Garás na zona de contacto coa Rúa de Juan Flórez serían máis corrientes estas experiencias sen chegar a ser nunca numerosas. Non debemos esquecer que a experiencia da "Cidade Xardín" ofrecía xa na década dos anos vinte un espacio coa centralidade necesaria para aqueles que demandaran ese tipo edificatorio.

D. OS EDIFICIOS INDUSTRIAIS.

Un terceiro tipo que se limita ás edificacións da Estrada de Riazor, será os dos edificios para industrias ou almacéns.

Son tipos que se caracterizan por construírse sobre dúas ou máis parcelas, é dicir, non respetan o parcelario inicial ao precisar unha meirande cantidade de solo.

Asemade dispoñen os edificios entorno a un patio central amplo, lugar de almacenamento, embarque e desembarque das mercancías ao que se accede por un amplo portalón central preparado e dimensionado para o paso de carruaxes, ao tempo que as partes traseiras van a destinarse normalmente a naves de planta baixa que van ir crescendo cara a zona da Praia avanzando sobre os terreos públicos.

A súa arquitectura é sinxela, e nela a ausencia de "elementos decorativos" e practicamente total. Limitanse ao cumprimento das Ordenanzas Municipais de 1854 ou do Ensanche de 1883 remarcando con pedra as xambas e dinteis dos ocos dos diferentes corpos.

E. OS EQUIPAMENTOS.

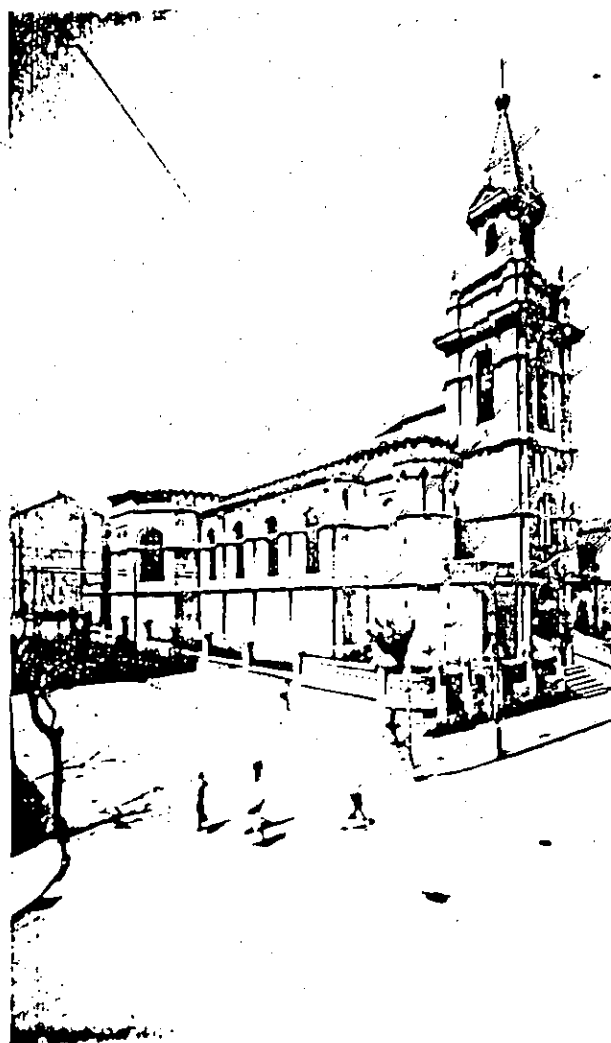
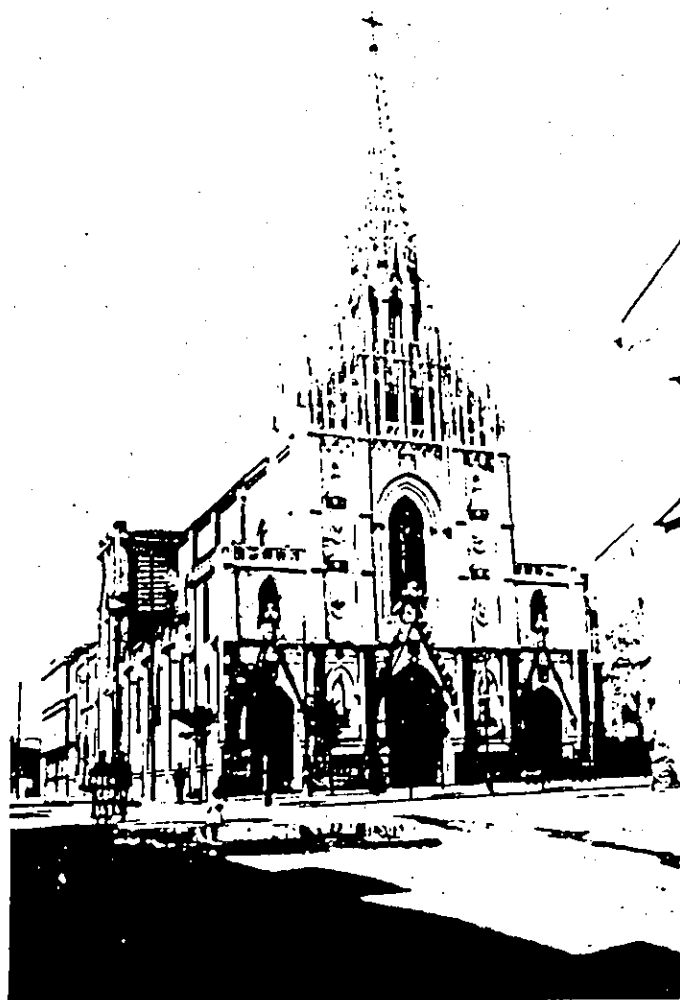
Cabería distinguir dous tipos:

-- EQUIPAMENTOS RELIXIOSOS.

Dúas igrexas que ocupan un total de oito solares, tres na ZONA OITAVA e cinco na ZONA TERCEIRA.

A súa disposición está totalmente á marxe de criterios urbanísticos na organización espacial do conxunto urbano en contradicción coa proposta de Ciórraga na BASE para o proxecto do Ensanche que pretendía a súa ubicación nas parcelas centrais da Mazá Oitava.

En ambosdous casos se sitúan en parcelas con fronte a tres rúas dispondose con tipos edificatorios que respostan a edificios exentos, pero ofrecendo unha das súas fachadas laterais á medianería da edificación do solar colindante.

Son edificios nos que a linguaxe historicista (neogótica no caso da Igrexa dos Xeusitas e Neorománica e Neorenacentista no caso da Igrexa de Santa Lucía) móstranos a actitude dos arquitectos ante o caso dun edificio singular que como dixemos antes, limitase a cuestións de vocabulario, en tanto que a concepción e disposición do edificio no barrio queda totalmente á marxe da monumentalidade e singularidade que pretende comunicar a través da linguaxe utilizada.

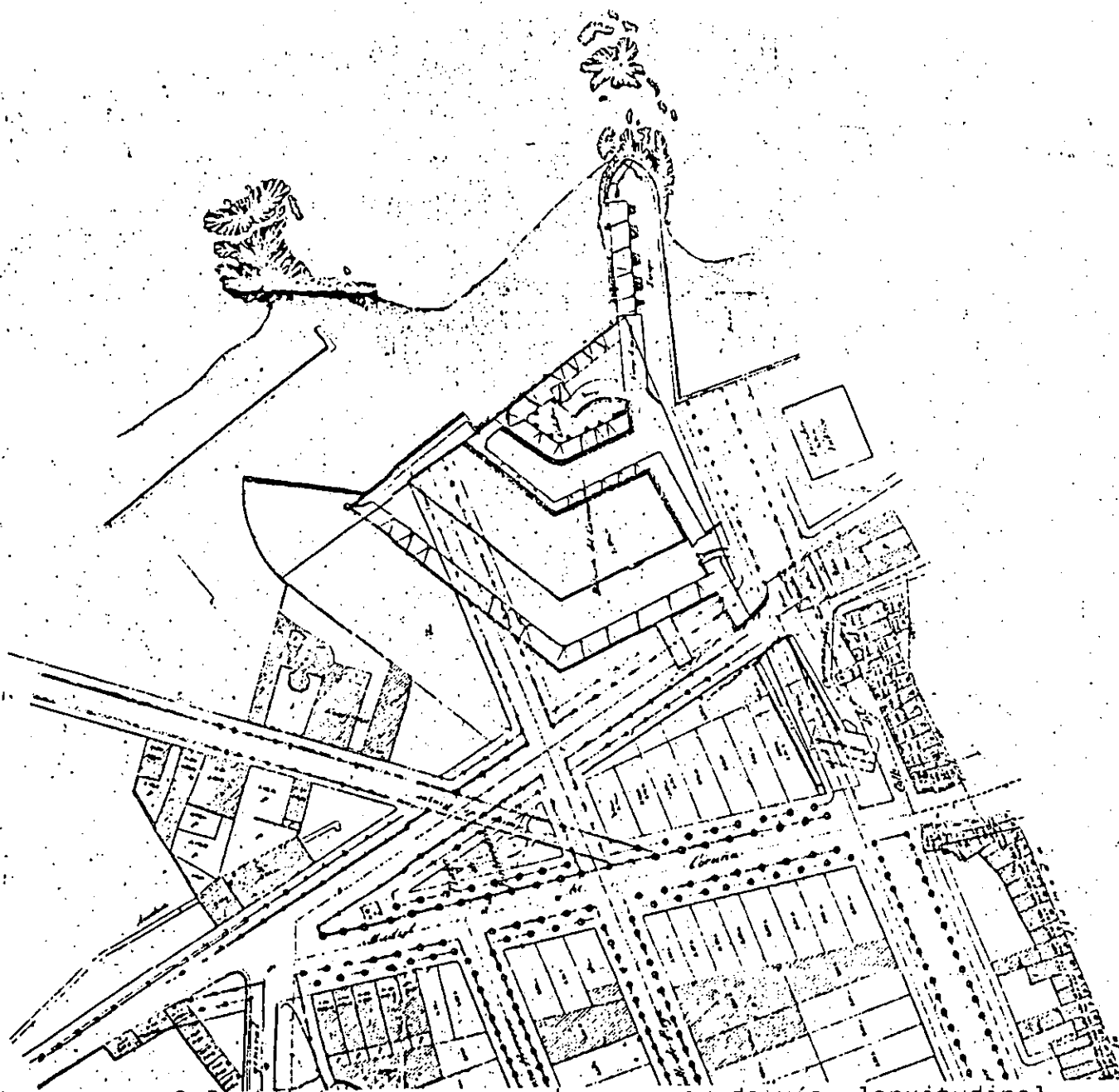
-- OS EQUIPAMENTOS DOCENTES.

Outro caso moi diferente é o dos equipamentos docentes e concretamente o actual Instituto Eusebio da Guarda e as Escolas da Guarda, se ben nas parcelas interiores do Campo do Carballo se construíron tamén dous edificios destinados a uso docente, un na Mazá Cuarta para "ESCOLA DE PARVULOS SIERVAS DE MARIA" edificado no ano 1875 ocupando a parcela número e outro na Zona Novena para Colexio dos Irmáns Maristas nas parcelas en esquina coa Rúa de Betanzos edificado en 1924.

Se ben o caso da Escola de Párvulos é o dun edificio de planta baixa, entremedianerías, sen maior interés, non sucede así coas construcións do Instituto e Escolas da Guarda que se levantan como edificios exentos no lado occidental da Praza de Pontevedra e cun carácter singular de puntos de referencia do espacio da Praza.

Unha Praza que xurde como cruce de rúas e estradas, pero na que non existe en principio ningunha vontade de formalización. É máis, unha parte importante da mesma estaba destinada

inicialmente a configurar unha mazá que fora parcelada en oito solares xunto coa casa do Corpo de Garda.

O Instituto erguerase sobre a segunda vía lonxitudinal

que desde a Praza de Ourense corría ao longo das actuais Rúas de Picavia-Praza de Lugo e de Paio Gómez rematando no Areal de Riazor.

non é perpendicular á rúa xa que adopta como alineamento a do edificio do Instituto que tiña tomado como alineamento á Rúa de Cordelería.

Nestas condicións o Instituto Eusebio da Guarda e as Escolas da Guarda alcanzan a súa singularidade a partir da tipoloxía de edificio exento e da linguaxe arquitectónica utilizada con referencias aos historicismos neorenacentista e neogrego en ambas dúas edificacións.

Un dato a observar: A actitude das edificacións con respecto á relación co areal do Orzán dándolle as costas nunha actitude que reflexa a valoración que tiña naquela época este espacio considerado a traseira da Cidade.

O edificio destinado a Colexio dos Irmáns Maristas, levantado no ano 1924 e derribado en 1979, ocupará, da mesma forma que os equipamentos relixiosos, as parcelas en esquina da Mazá Novena dispóndose en torno a un patio aberto á fachada que daba á Rúa de Betanzos e tomando o fronte a esta como auténtica fachada principal.

3.13 O CAMPO DO CARBALLO: ANALISE E EVOLUCION DA AREA.

ZONA PRIMEIRA.

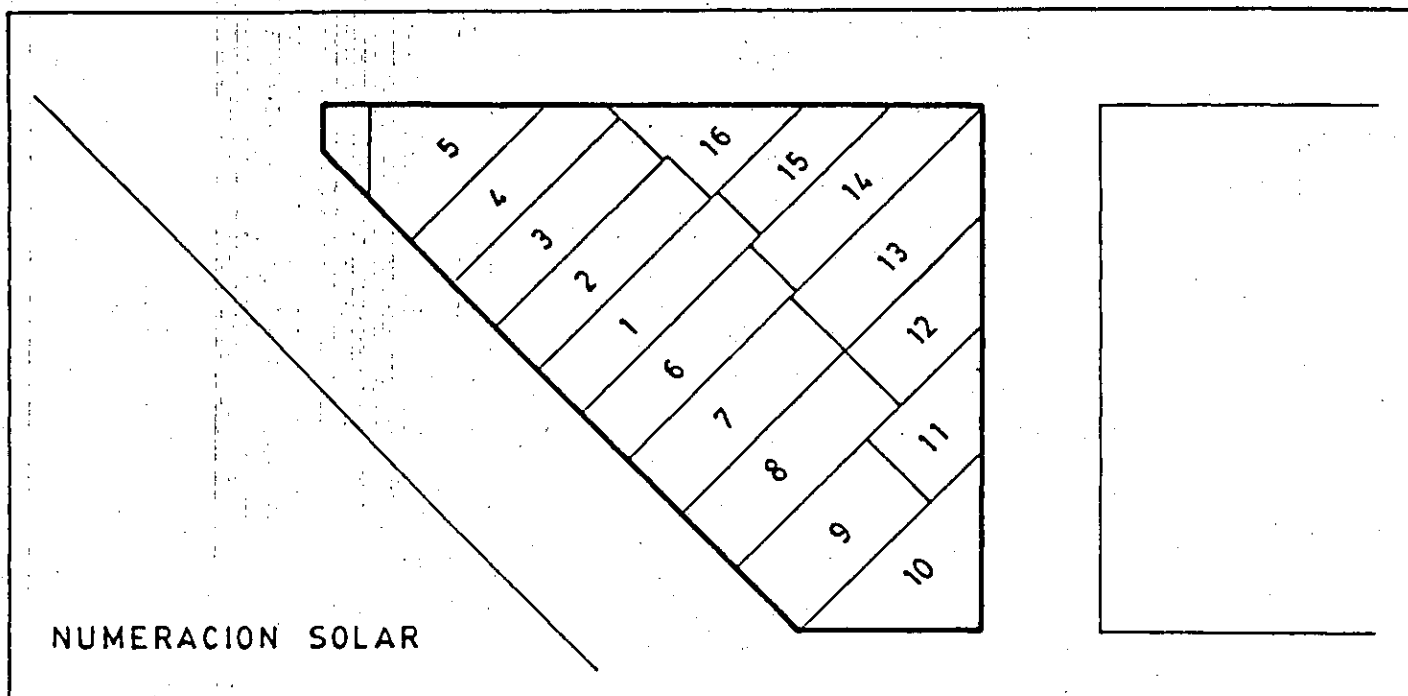

ZONA PRIMEIRA

A MAZA

E unha mazá de forma trapezoidal e que nos anuncios das subastas aparecía definida como "... Liña de solares comprendida entre a Porta da Torre de Abaixo e a Alameda fronte á Bateria de San Carlos...".

Estaba previsto o rodeala polas actuais Rúa de Sánchez Bregua (antigo camiño de saída da Porta da Torre de Abaixo, e chamado posteriormente Rúa do Pacto Federal), Rúa de Compostela e Rúa de Picavía.

O seu trazado, no sentido E.O., realízase a partir da -
prolongación das liñas da mazá 2ª e 3ª que cun ancho de 66,80
metros definen a primeira franxa de parcelas edificables.

No sentido Norte-Sur tomase a anchura correspondentes ás
mazás 5ª e 7ª, que é de 87,00 metros.

Por último a Rúa de Sánchez Bregua se apoia no antigo
camiño de saída da Porta da Torre de Abaixo que se a-
topaba nas súas inmediacións.

A figura, así delimitada, resposta a un trapecio, ou me-
llor, a un rectángulo de 80,00 metros por 66,80 metros ao que
lle tiñan eliminado un triángulo no seu lado Leste.

A superficie total da mazá é de 3.778,00 m²

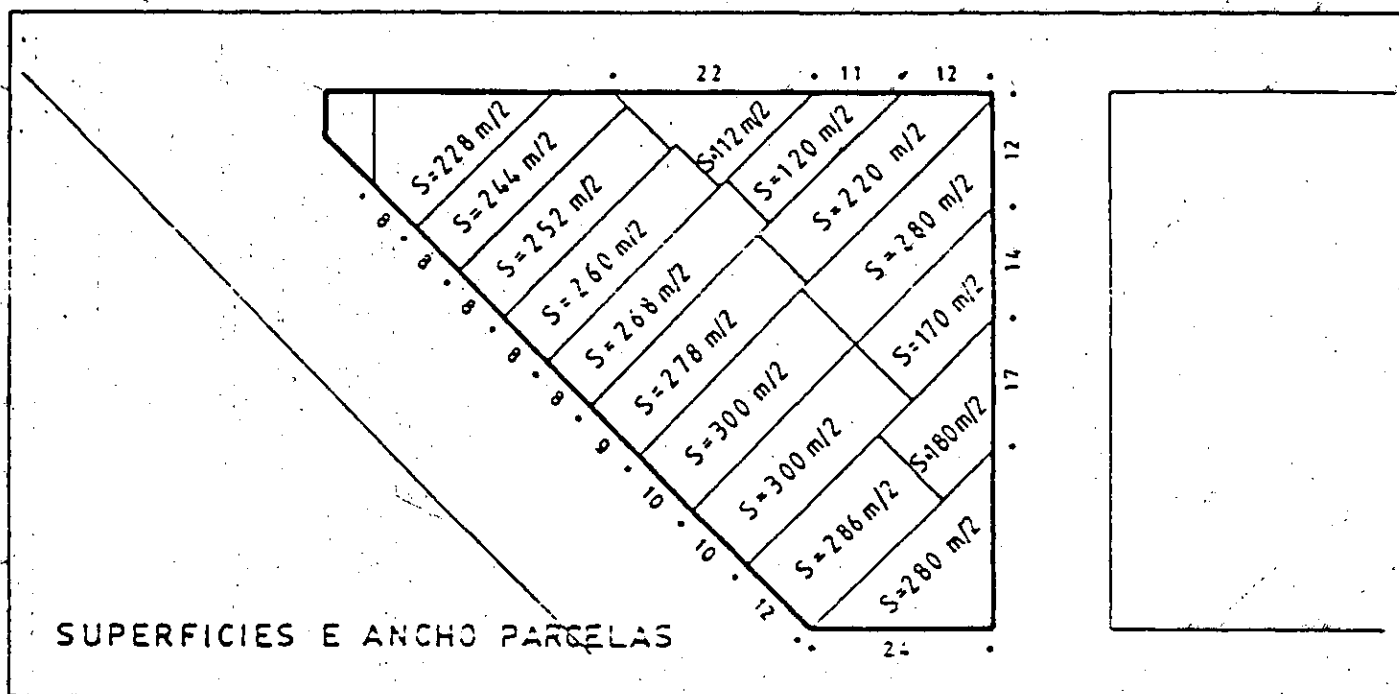
AS PARCELAS

Realizado o trazado da mazá procedeuse á súa división en parcelas utilizando como criterio de parcelación o de realización dando fronte á Rúa de acceso á Pescadería, é dicir, a actual Rúa de Sánchez Bregua:

Así o trazado das parcelas realízase PERPENDICULAR A LIÑA DE FACHADA DA RUA DE SANCHEZ BREGUA, na que se dispoñen un total de dez parcelas centrais de forma rectangular e dúas nas esquinas de forma triangular (a que dá fronte á Rúa de Juana de Vega) e trapezoidal (a que dá fronte á Praza de Ourense).

Pola parte posterior da mazá e como prolongación das liñas medianeiras destas parcelas frontais se prevé o trazado doutras 6 parcelas que en todos os casos teñen o fronte "en bisel" con forma trapezoidal e triangular (unha).

Todas estas parcelas están numeradas cos números de inventario do 208 ao 220, e do 240 ao 246, asignándolle asemade o número correspondente de solar do 1 ao 16.

A sua superfície é variable oscilando entre os 112,00 m² do solar mais pequeno (número 16) e os 300,00 m² dos solares meirandes (7 e 8), pero sen embargo pode decirse que hai unha franxa entre os 244,00 m² e os 300,00 m² na que entran 10 dos 16 solares (números 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10 e 13) subastados e que presentan o 73% da superficie total da zona 1ª, e que nos enmarcan as características da parcela-tipo xeral que servirá de soporte á vivenda burguesa de fins do século XIX.

En calquera caso é de interese observar como das parcelas que dá fronte á actual Rúa de Sánchez Bregua só unha fuxe desta franxa e descende a 228,00 m² e é precisamente unha parcela (a número 5) que formaba esquina "... co terreo da fortificación que queda sobrance efecto da curva que forma o muro de sostimento da muralla...".

Os frentes das parcelas son variables, se ben existe unha certa homoxeneidade no seu ancho oscilando entre 8,00 metros (ancho mínimo) e 12,00 metros (ancho máximo).

Así dos dez solares contabilizados con fronte a Sánchez Bregua, cinco (os números 1, 2, 3, 4 e 5) teñen unha anchura ou fronte á Rúa de 8,00 metros en tanto que un (número 6) ten 9,00 metros, dous (números 7 e 8) teñen 10,00 metros e un alcanza un fronte de fachada de 12,00 metros (o número 9).

Os solares traseiros que se obteñen como prolongación destes, manteñen as mesmas características no que se refire ao ancho.

Quedan exceptuados desta regra os solares de forma triangular e que son tres:

- O número 10 que configuraba un triángulo rectángulo no que os catetos que daban fronte ás actuais Rúas de Juana de Vega e de Compostela, tiñan unha lonxitude de 24,00 metros en ambosdous casos.

- O número 11, solar que linda co anterior e que ten un ancho de 12,00 metros, se ben a súa fachada á Rúa de Compostela cortada en bisel alcanza os 17,00 metros.

- E por último, o solar número 16, tamén de forma triangular cun fronte á Rúa de Picavia de 22,00 metros.

Como síntesis deste apartado destacar simplemente:

- 1.- A busca da fachada principal á actual Rúa Sánchez Bregua, tomándoa como elemento referencial do trazado das parcelas que se dispoñen perpendicularmente a ela á marxe da forma abiselada que adoptan nas outras dúas rúas.
- 2.- A superficie das parcelas: que oscilan maiormente entre 244,00 m² e os 300,00 m²
- 3.- Un ancho de parcela entre 8,00 metros e 12,00 metros, é dicir, un ancho que vai permitir tipos de fachada de 3

ou 4 ocos por planta, con tres pezas como mínimo dando
ao fronte e que vai dar á Zona unha imaxe singular den-
tro da Cidade.

AS SUBASTAS.

As dezaseis parcelas que compoñían inicialmente a mazá foron subastadas en TRES subastas realizadas entre Setembro de 1871 e Xuño de 1872.

A primeira subasta foi anunciada no número 21 do Boletín Oficial de Vendas de Bens Nacionais (B.O.V.B.N.) de 19 de Setembro de 1871 no que se publica o anuncio correspondente aos solares números 1, 2, 3, 4 e 5 para o 20 de Outubro do mesmo ano, é dicir, un mes despois.

A segunda subasta se anuncia no B.O.V.B.N. número 24 de data 28 de Novembro de 1871 para realizarse o 30 de Decembro do mesmo ano. Corresponde esta subasta aos solares números 6, 7, 8 e 9.

Por último, a terceira subasta de solares da Primeira Zona corresponde aos solares números 10, 11, 12, 13, 14, 15 e 16 e sae anunciada no B.O.V.B.N. número 29 de data 31 de Maio de 1872 celebrándose en Xuño do mesmo ano.

E - decir, nun prazo de apenas 10 meses os 16 solares da
Primeira Mazá do Ensanche foran adquiridos nas 3 subastas
realizadas.

A TASACION

Os precios de Tasación efectuados polos Peritos da fazenda varían entre as 4,10 ptas/m² do solar máis barato (número 13) ata as 15 ptas/m² dos máis caros (os números 6, 7, 8 e 9).

E curioso observar neste senso como a tasación dos cinco primeiros solares (números 1, 2, 3, 4 e 5) sacados a subasta era 5 ptas/m² (Setembro de 1871) e a dos catro solares que saen na Segunda Subasta de Decembro de 1871 (os números 6, 7, 8 e 9) alcanzan as 15 ptas/m². Entre unha data e outra se tiña producido a Primeira Subasta (20 de Outubro) e os valores alcanzados na mesma polos solares do 1 ao 5 oscilaban entre as 45 ptas/m² e as 60 ptas/m², é dicir, entre nove e doce veces máis do que tiñan tasados os Peritos.

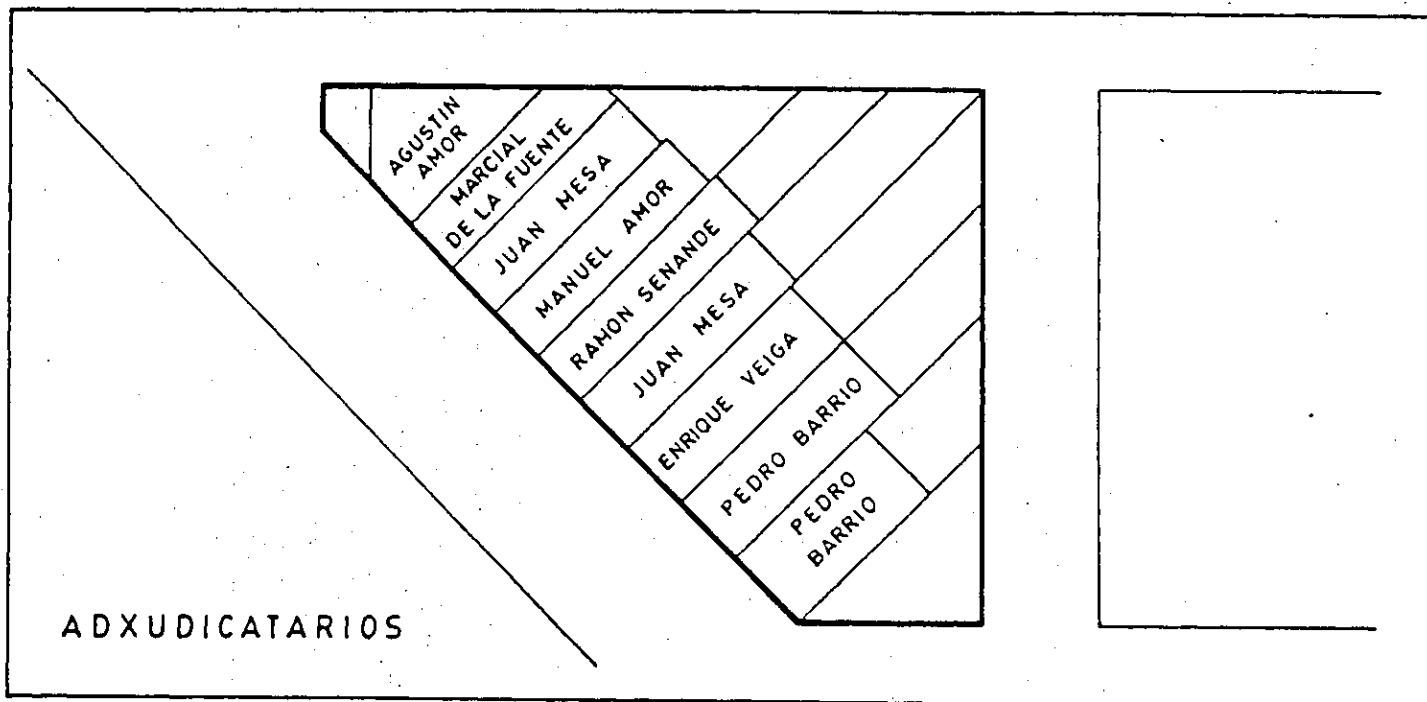
O solar número 10 que formaba esquina dando fachada á Rúa de Juana de Vega e Rúa de Compostela foi tasado a 10 ptas/m², mentres os solares que tiñan fronte ás rúas posteriores (números 11 ao 16) oscilaban entre as 4,10 ptas/m² e

as 5,13 ptas/m² (valoración en Maio de 1872), é dicir, non tiñan aumentado o seu valor: a razón estribaba tanto no feito de que eran solares que non daba á Rúa principal de acceso á Cidade como no feito de que estaban ocupados polas murallas sen rúa algunha no seu fronte e que terían que esperar para ser edificados a que éstas se realizaran previamente.

Como síntesis podemos ver como a tasación dos Peritos oscilaba entre as 4 e as 15 ptas/m², asignándolle os máximos valores aos solares con fronte á actual Rúa de Sánchez Bre-gua e os mínimos os que daban fronte ás futuras Rúas de Pica-via e de Compostela. Constatar tamén o salto cuantitativo entre os cinco primeiros solares subastados que foran tasados en 5 ptas/m² e os catro seguintes que alcanzaban as 15 ptas/m²: A explicación está na subasta realizada entre ambas tasacións e que multiplicara por nove a valoración realizada polos Peritos.

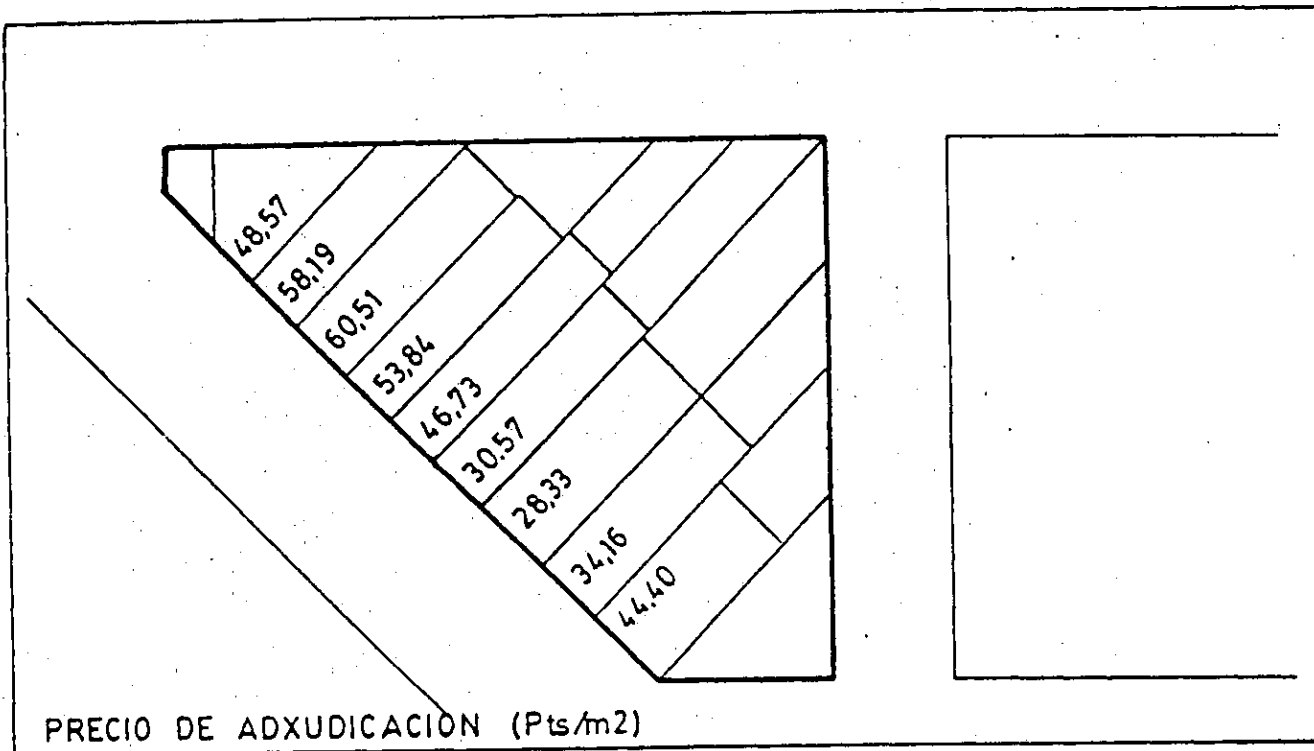
A ADXUDICACION: 1871 - 1872

Realizadas as subastas en 20 de Outubro de 1871 (números 1 ao 5), 30 de Decembro de 1871 (números 6 ao 9) e Xuño de 1872 (números 10 ao 16), nas que foron adxudicados provisio-
nalmente, a adxudicación definitiva foi realizada nas sesións de 5 e 12 de Decembro de 1871, sen que nos conste a dos últi-
mos seis solares.

Estas adxudicacións aportannos os prezos pagados polos compradores que oscilan nos solares do 1 ao 9 (dos que contamos datos) entre as 28,33 ptas/m² (solar número 7) e as 60,51 ptas/m² (solar número 3), datos moi dispares xa que se duplica o prezo en solares cuíñas características de superficies e de ancho de fachada son semellantes (entre 8,00 e 10,00 metros de ancho de fachada e entre 260,00 m² e 300,00 m² de superficie).

O que si é observable é como os valores de ptas/m² alcanzan na primeira subasta realizada (a dos cinco solares de 8,00 metros de frente) cotas moi altas entre 46,00 e 60,00 ptas/m² e en tanto que na segunda subasta (frentes de 9,00 a 12,00 metros e superficies entre 278,00 m² e 300,00 m²) os valores caen entre 28,33 ptas/m² e 44,40 ptas/m² valores todos eles inferiores aos dos cinco primeiros subastados, pero en todo caso superiores aos tasados polos Peritos (entre 5 e 15 ptas/m²).

Dos nove solares que temos datos, e polo tanto dos nove compradores aparecen tres compradores con dous solares cada un (Juan Mesa os solares números 3 e 6, Pedro Barrio os solares números 8 e 9, e os Irmáns Manuel Amor e Agustín Amor os solares 2 e 5) adxudicándose os outros tres solares a un único comprador (Ramón Senande o solar número 1, Marcial de la Fuente o solar número 4 e Enrique Veiga o solar número 7).

No mes de Xuño de 1872 no que se celebraba a subasta dos solares 10 ao 16, o Concello Republicano daba nome á Rúa aberta na Porta da Torre de Abaixo: A RUA DO PACTO FEDERAL (sesión de 3 de Xuño de 1872).

A URBANIZACION: 1873 - 1881.

Poucos meses despois de adxudicada a totalidade dos solares, o 25 de Febreiro de 1873, José Marchesi Dalmau dirixe unha instancia ao Alcalde de A Coruña na que "... os donos dos solares fronteirizos ao baluarte de San Carlos na Zona 1ª do Plano da Fortificación ou sexa coñecido co nome do Pacto Federal (...) desexan coñecer dunha maneira exacta a rúa que se proxecta na Alameda Vella así como as que pechan dita zona de terreo pola espalda e costados para levar a cabo as construcións...", ().

E así como polo Arquitecto Municipal, Juan de Ciórraga se emite un informe con data de 26 de Febreiro de 1873 no que fai mención de que "... non hai convinte en que se sinalen os alineamentos das rúas e prazas PROXECTADAS POLO QUE SUSCRIBE no terreo das antigas murallas do fronte de terra SOBRE O PLANO QUE SERVIU DE BASE PARA A VENDA DOS SOLARES POLA FACENDA sempre que por esta oficina se facilite o expresado plano orixinal...".

Informado o tema na Comisión de Policía de 27 de marzo de 1873 é levado á sesión do Concello de data 14 de Abril de 1873 se confirma e aproba as liñas demarcadas nos solares fronterizos ao baluarte de San Carlos, ao tempo que insta a que se realicen as obras de desmonte, explanacións e formacións da Rúa do Pacto Federal. Na sesión de 30 de Xullo deste mesmo ano se acorda proceder á subasta das obras para rematar o desmonte e explanación desta Rúa, procedéndose á demolición do Corpo de Garda polo Concello no mes de Outubro (dáse conta deste dato na sesión do día 20 dese mes), recepcionándose as obras da Rúa do Pacto federal o 16 de Xaneiro de 1874 .

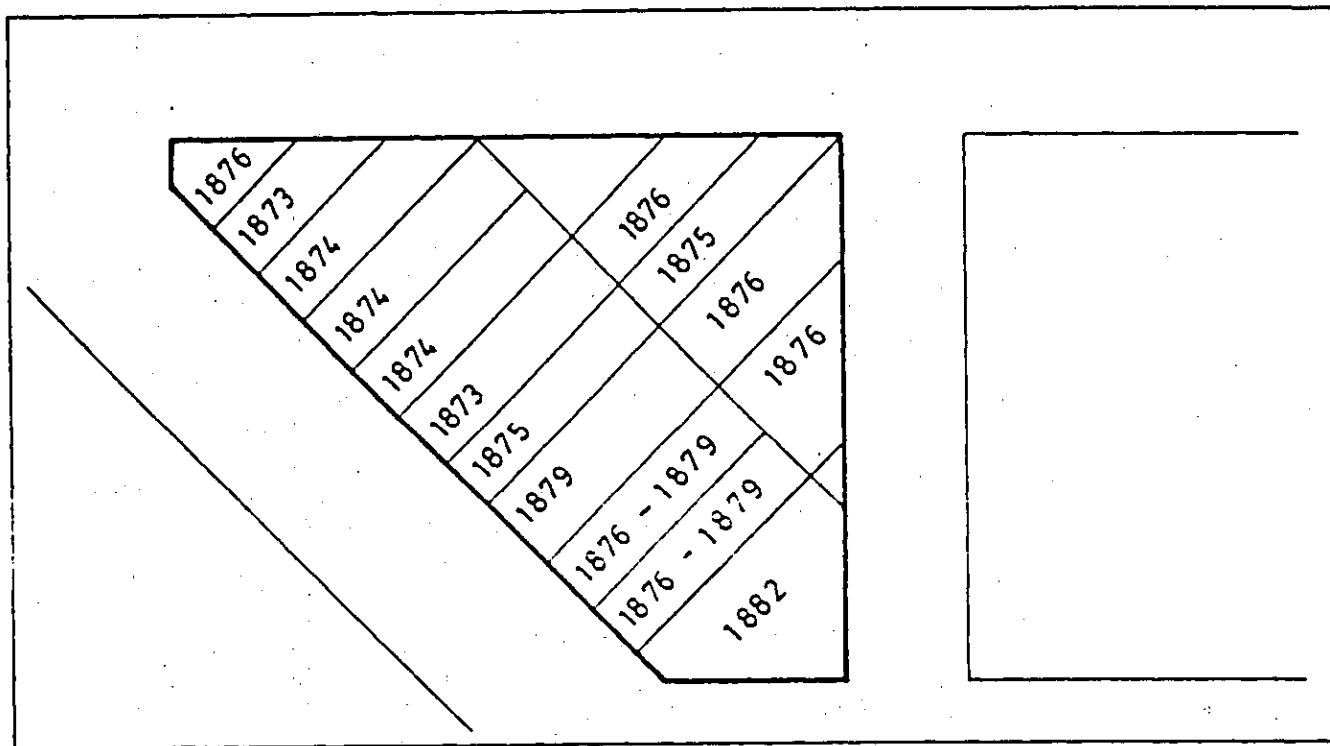
Na Rúa Picavía, a apertura foi iniciada polos particulares propietarios dos solares en 1873, non rematándose ata o ano 1875.

A Rúa de Compostela será aberta e urbanizada segundo proxecto de Juan de Ciórraga de 1 de Setembro de 1879, resultando o adxudicatario da obra Manuel Amor propietario do solar número 2 en 8.499 pesetas (19 de Setembro de 1879) realizándose entre os anos 1879 e 1880, dotándoa de firme e alcan-

tarillado, sendo recibida definitivamente polo Concello en

Marzo de 1881.

A EDIFICACION: 1873 - 1885

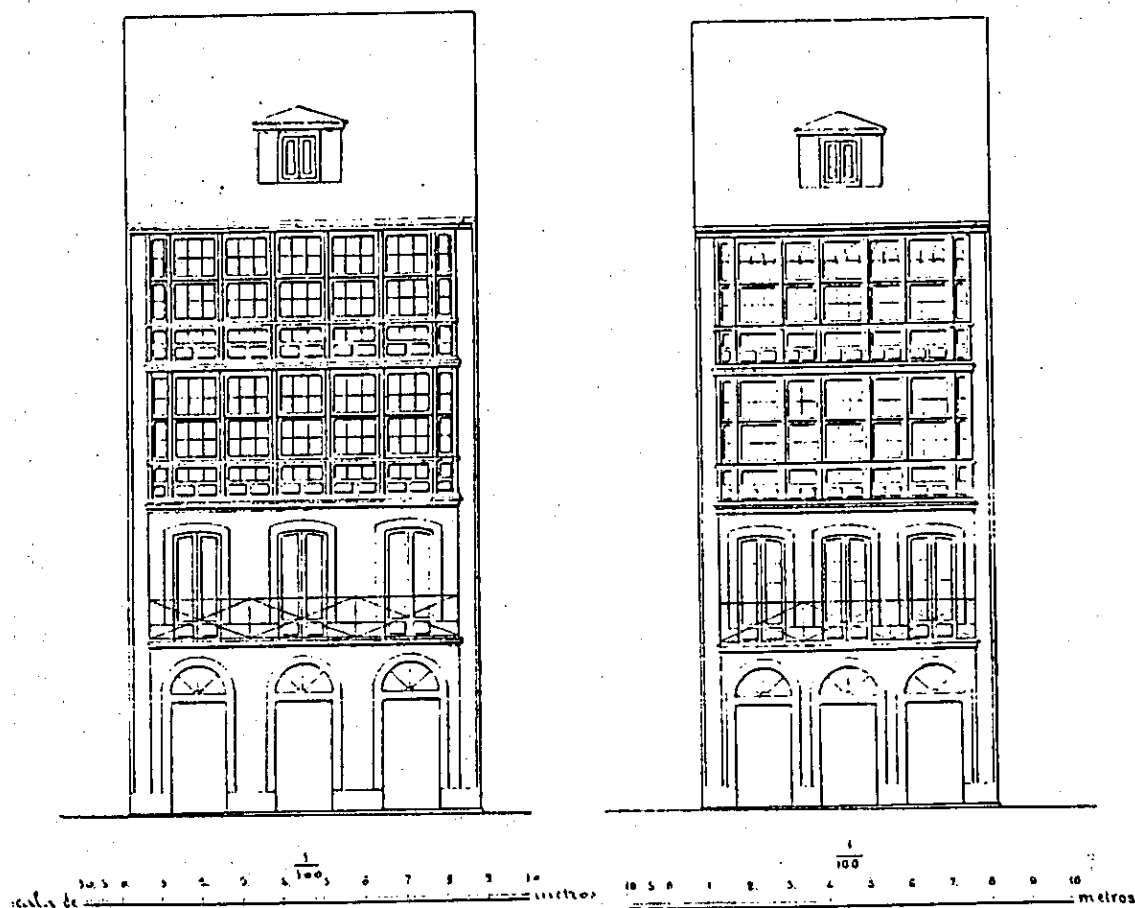

As primeiras solicitudes de licencia de obra fanse o 16 de Outubro de 1873 e corresponden a Don Manuel Amor e Don Agustín Amor nos solares número 2 (hoxe Rúa Sánchez Bregua,7) e número 5 (hoxe Rúa Sánchez Bregua,11). As solicitudes acompañanse planos suscritos en ambosdous casos por Faustino Domínguez y Domínguez datados en Outubro de 1873 para edificios de baixo, tres plantas e bufardón.

el solar nº 2 de la calle del
PACTO FEDERAL.

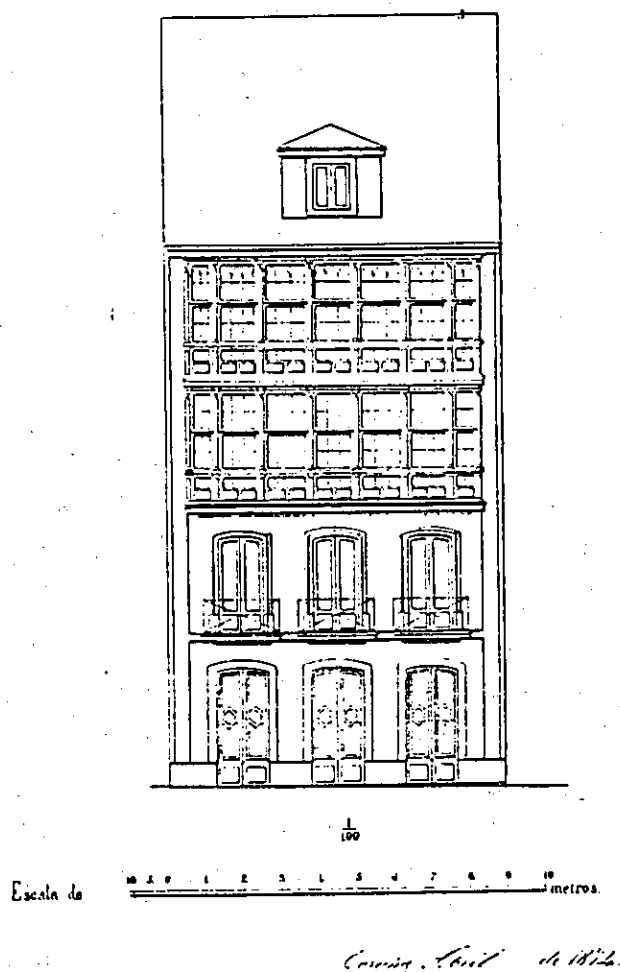
para la edificación de una casa en...
nº 5 de la calle del Pacto Federal.

Fachada final.

Comunión de 1873
Juan de Ciórraga

— Agora ben, é interesante remarcar que no caso do solar número 5 (que é o que forma esquina hoxendía coa Praza de Ourense e a Rúa Picavia) existían dificultades para a súa construción e así o fai constar no informe de 17 de Outubro de 1873 o Arquitecto Municipal Juan de Ciórraga xa que "...a fachada posterior non pode construírse sen efectuarse antes o desmonte das murallas que ocupan todo o ancho da vía á que dá frente..."

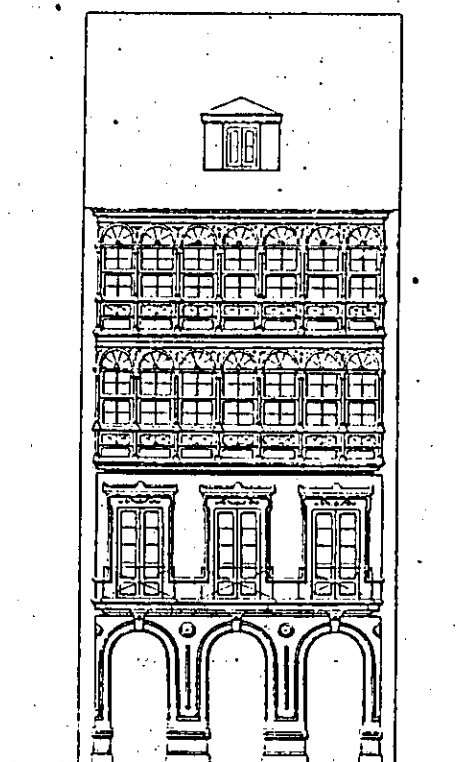
tamento.

E dicir, que desde a sesión de 27 de Marzo de 1873 a 24 de Abril de 1874, solicitáronse en pouco máis dun ano licencia para catro edificios situados nos solares máis próximos á esquina coa actual Praza de Ourense.

Será nos anos seguintes 1875, 1876, 1879 e 1882 nos que se promoverán os edificios a construír nos restantes solares da mazá.

PLANO
para la construcción de una casa en el solar n.º 2
de la

Puerta de la Torre de Abajo.

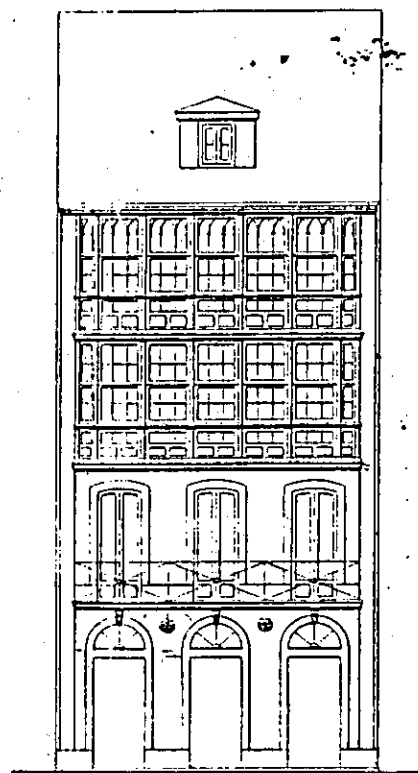
Escala 1:100 metros

Coruña y Setiembre de 1875

Faustino Domínguez

PLANO
para la construcción de una casa en el solar n.º 6
de la

Calle del Pásto Federal.

Escala 1:100 metros

Coruña de Setiembre de 1875

Faustino Domínguez

O requerimento feito polo Alcalde en 28 de Abril de 1875 conminando aos propietarios de solares para que edificaran nun prazo de catro meses, debeu ser a razón para que en 25 de Setembro de 1875 se presentaran simultaneamente no Rexistro Municipal, dúas solicitudes para edificar nos solares números 1 (actual número 6) e no solar número 6 (actual número 5) - propiedade respectivamente de Don José Pérez López e Don Manuel Abelenda en base ambolosdous casos a proxectos redactados polo Arquitecto Faustino Domínguez y Domínguez datados en

Setembro de 1875 e que constan de baixo e tres plantas, que informados por Juan de Ciórraga, Arquitecto Municipal, en 27 de Setembro de 1875 e a Comisión de Policía en 29 de Setembro de 1875, concédeselles a licencia na sesión de data 6 de Outubro de 1875.

Posteriormente o 27 de Novembro de 1875 Ramón Teijeiro solicitará licencia para un miradoiro na casa que está a elevar no solar número 1 en base ao proxecto redactado por Faustino Domínguez y Domínguez, licencia que se concede en sesión de 3 de Decembro de 1875 unha vez emitidos os informes do Arquitecto Municipal (Juan de Ciórraga en 29 de Novembro de 1875) e da Comisión de Policía (1 de Decembro de 1875), ()

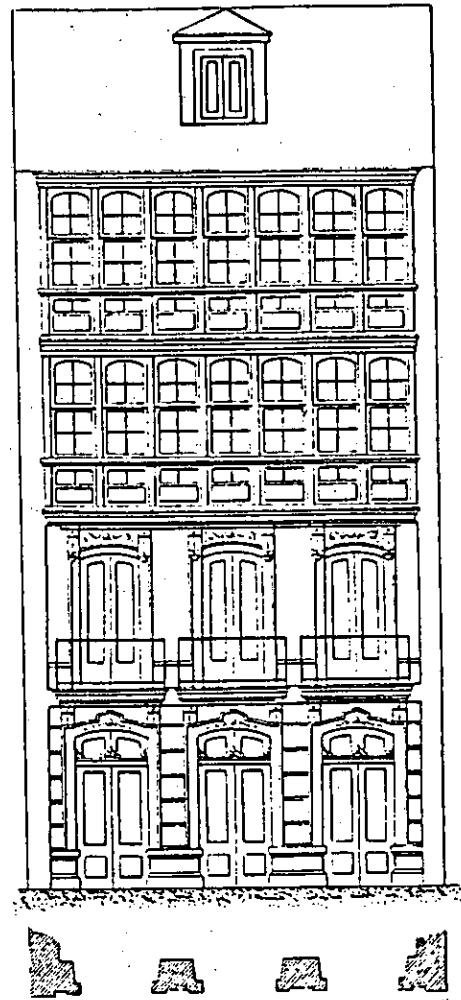
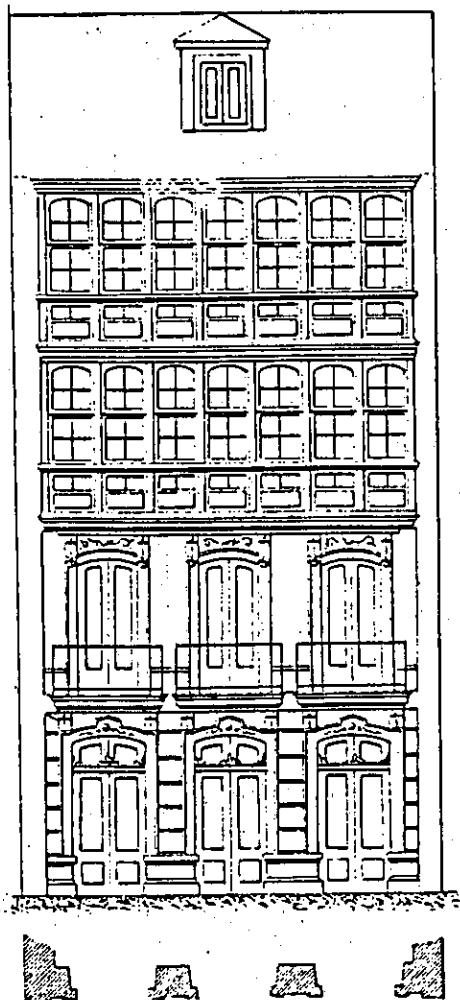
No ano 1876 se solicitarán as licencias de construción:

- José Marchesi Dalmau que resulta ser o propietario dos solares números 7 e 13 lindantes pola parte posterior, e que solicita licencia para edificar neste último con fronte á Rúa Rúa de Compostela segundo Proxecto de Faustino Domínguez datado en 15 de Febreiro de 1876 e que obtén a licencia en 10 de Abril de 1876.

- Agustín Amor que promove unha casa de planta baixa, tres plantas altas e bufarda segundo Proxecto de Faustino Domínguez y Domínguez de data Xullo de 1876 e que obtén licencia o 7 de Agosto do mesmo ano e que no mes de Decembro procederá a tramitar un novo expediente de elevación dun bufardón con galería no chafrán á actual Praza de Ourense tamén con plano de Faustino Domínguez y Domínguez e obtendo a licencia no 11 de Decembro de 1876.

- Manuel Abelenda, que obtivera a licencia para a construción dunha casa de planta baixa e tres plantas no solar número 6 antigo, solicita unha nova licencia en Maio de 1876 para a elevación "... dun cuarto piso abufardado..." segundo proxecto de Faustino Domínguez obténdoa na sesión de 26 de Maio de 1876.

- Pedro Barrio y Alvarez que tramita dous expedientes: un no mes de Outubro de 1876 para a construción de dúas casas nos solares antigos números 11 e 12 que daban fronte á Rúa de Compostela e que obtivo licencia o 27 de Outubro de 1876. Un segundo expediente que o tramita no mes de Novembro do mesmo

0 5 10 metros

dia 5 de Novembro 1876

Faustino Domínguez, Junta 1.ª de Noviembre 1876.

0 5 10 metros

Faustino Domínguez

ano para construír outras dúas casas nos solares números antigos 8 e 9 (actuais 2 e 3 da Rúa de Sánchez Bregua) segundo proxecto de Faustino Domínguez y Domínguez con data 1 de Novembro e que obterá a correspondente licencia na sesión de 10 de Novembro

E dicir, en 1876 iníciáanse seis novos edificios, os actuais números 2, 3 e 11 da Rúa de Sánchez Bregua, 3, 5 e 7 da Rúa de Cpmpostela, ao tempo que se producen transformacións de aumento de alturas nos solares números 8 (conversión

de bufardón en terceiro piso) e 5 (construcción de 4º piso abufardado).

Restando para completar a mazá o solar número 7 e número 10, o que quer dicir que en trece anos se produxo o inicio das obras en máis do 70% da superficie da mazá.

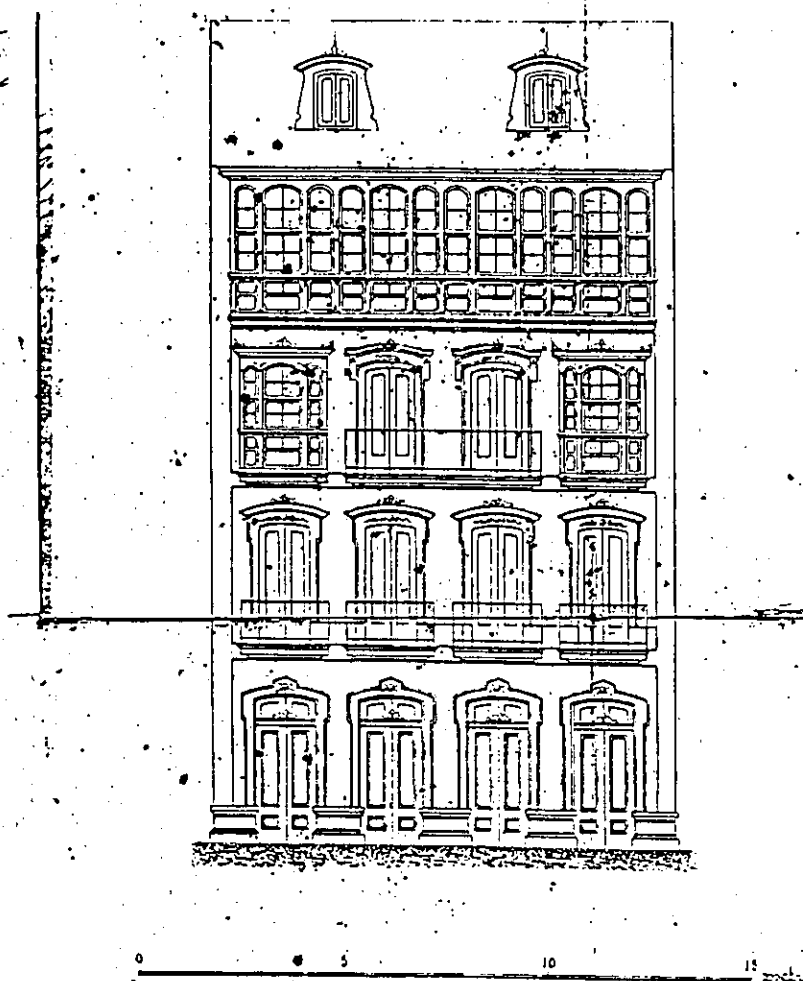
Quizais dos expedientes do ano 1876 o máis interesante é o que se plantexa na solicitude por parte de Don José Marchesi Dalmau para edificar un edificio de planta baixa e ventá no chafrán, o informe do Arquitecto Municipal fai referencia a que de acordo co Artigo 83 das Ordenanzas Municipais non se permiten construción de casas terreas nestas vías, ao tempo que a Comisión do Ensanche discrepa da realización dos ángulos agudos plantexando a súa modificación.

Juan de Cíórraga, Arquitecto Municipal, realiza posteriormente un extenso informe, de data 16 de Xuño de 1876, sobre o achaframento dos ángulos das construcións que den frente á proxectada Praza do Campo de Carballo (actual Praza de Lugo) na que é interesante destacar o seguinte párrafo sobre a responsabilidade do tema da parcelación dos

solares:

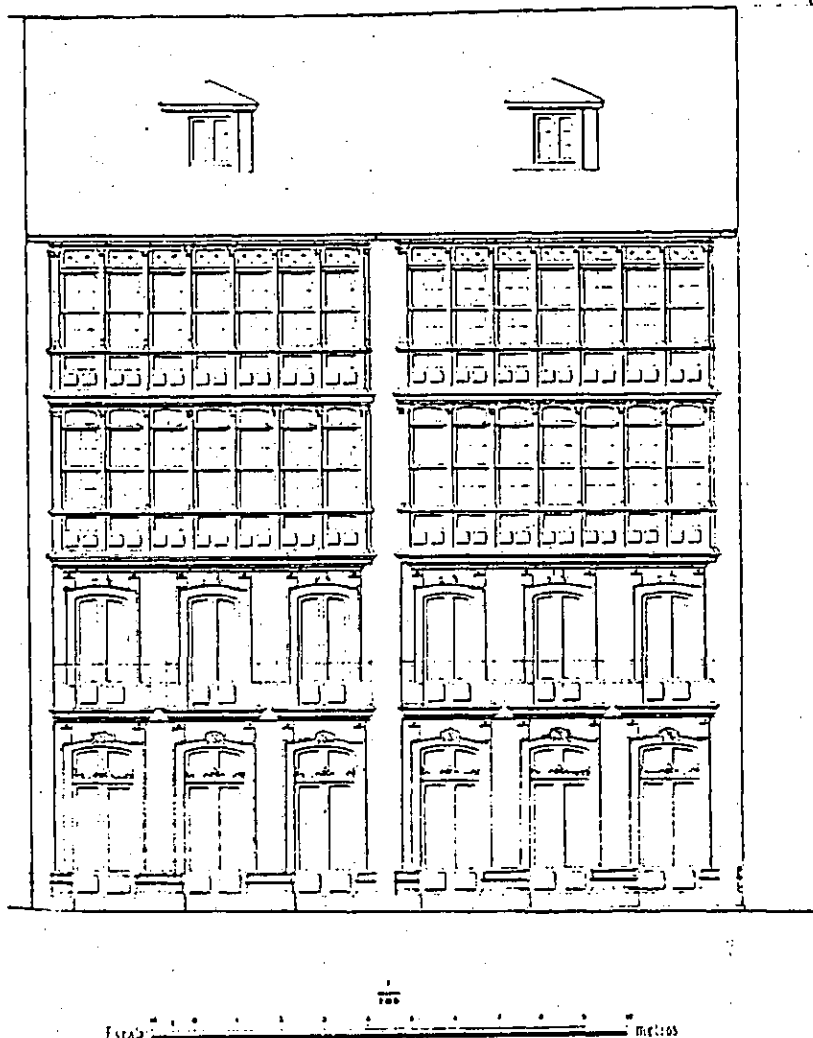
"... Para a venda do terreo das diferentes Zonas de Ensanche, a Facenda Pública polo medio do seu Perito, fraccionounas en solares de figura e relación varias sen ningunha relación algunha entre si e menos coas regras do arte, e como o Estado desouviu as xustas observacións que nun principio formulou o Excmo. Concello preciso - foi partir dos feitos existentes para establecer as regras que deben observarse nos edificios que se ergan nos catro frentes da Praza do Campo do Carballo...", ().

Queda claro, nestas afirmacións de Juan de Ciórraga, que se ben foi el o que proxectou as rúas e prazas nos terreos das antigas murallas do fronte de terra (informe do 26 de Febreiro de 1873), a operación de parcelación dos diferentes lotes ou solares respostaron a criterios económicos na venda dos mesmos e foi realizada polo Perito do Ministerio de facenda, á marxe da opinión do Técnico Municipal.

O 3 de Marzo de 1879 José Marchesi Dalmau solicita edificar no solar número 7 (hoxe número 4) nun fronte de 11,00 metros e un fondo de 24,00 metros en base a un proxecto de baixo, tres plantas e bufarda radactado por Faustino Domínguez en 3 de Marzo do mesmo ano, licencia que obterá o 14 de Marzo se ben en 10 de Outubro de 1879 volverá solicitar un 4º piso con galería igual que o terceiro, pretensión que tamén será concedida polo Axuntamento en sesión do 20 de Outubro despois dos informes técnicos e da Comisión

competente.

Comina y Obarco de 1879.

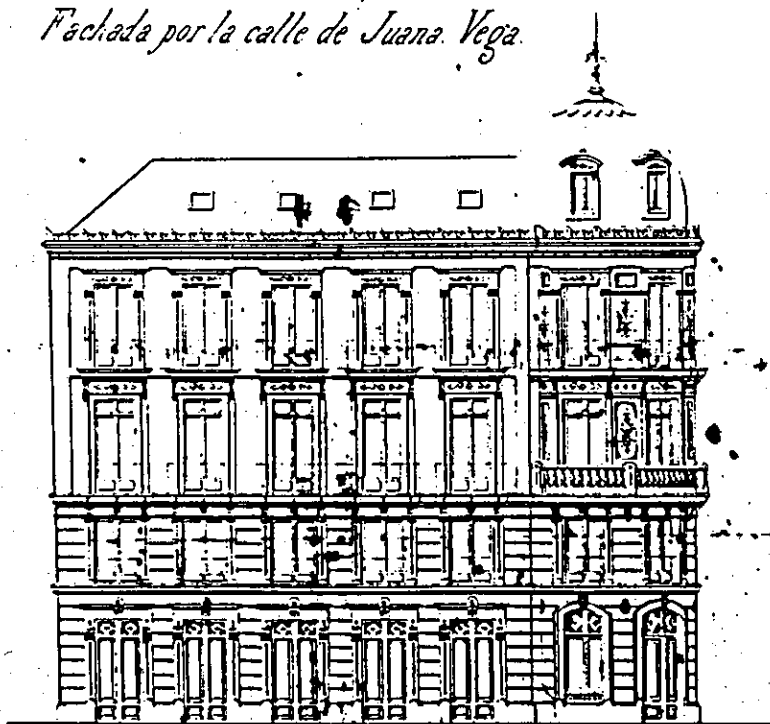
Neste ano os solares 8 e 9 (actuais número 2 e 3) son -
mercados por Don Fernando González aos herdeiros do seu ante-
rior propietario que xa obtivera licencia, e solicita de novo
a mesma cun novo proxecto de Faustino Domínguez y Domínguez
no que se varía a forma e decoración das fachadas. Despois -
(no mes de Outubro) solicitaría un 4º piso co que os dous e-
dificios contarán cun baixo e catro plantas que é o que teñen
actualmente. Esta licencia para a 4ª planta é concedida en

sesión de 14 de Outubro de 1879. No ano 1880 solicita reformar as fachadas da parte posterior á Rúa de Compostela.

Neste momento no que só quedan dous solares por edificar nesta mazá Ciórraga redacta o plano do anteproxecto do -
Ensanche de Poboación datado en Agosto de 1878, e o Concello anuncia o Concurso Público para o seu estudio (31 de Maio de 1880) que non o aprobará ata o 14 de Febreiro de 1881 o que quer dicir que a tramitación e aprobación do Proxecto de Ensanche vai atoparse coa "Zona Primeira" practicamente edificada.

Fachada por la calle de Juana Vega.

PLANOS
PARA LE
CASA DEL SR. D. FERRANDO GONZALEZ
SOLAR N.º 40 DE LA 1.ª ZONA
DEL
ENSANCHE.

Restaba nesta data por edificar o solar número 10, que fai esquina á Rúa de Sánchez Bregua - Praza de Mina - Rúa de Compostela propiedade de Don Fernando González e que solicitará a licencia o 14 de Febreiro de 1882 a partir dun proxecto de Faustino Domínguez Coumes-Gay de data Decembro 1881 de baixo, tres plantas altas e bufarda "... feliz imitación das modernas edificacións de París..." segundo fai notar o Arquitecto Municipal Juan de Ciórraga no seu informe de data 3 de Marzo de 1882. Sen embargo o problema que plantexa este proxecto estriba no pequeno cobertizo ou construción anexa que forma un triángulo de 6,15 metros de fachada e 6,15 metros de fondo e que dá fronte á Rúa de Compostela e que ocupa un sobrante de parcela entre o solar número 12 e o solar número 10. Como xa informara no caso da solicitude de Don José Marchesi Dalmau no solar número 7 (actual Rúa de Compostela,7) estas construcións dun só corpo estaban prohibidas polo artigo 83 das Ordenanzas Municipais, pero en virtude dun acordo de 28 de Novembro de 1879 pódese conceder permiso sempre que non se cubran.

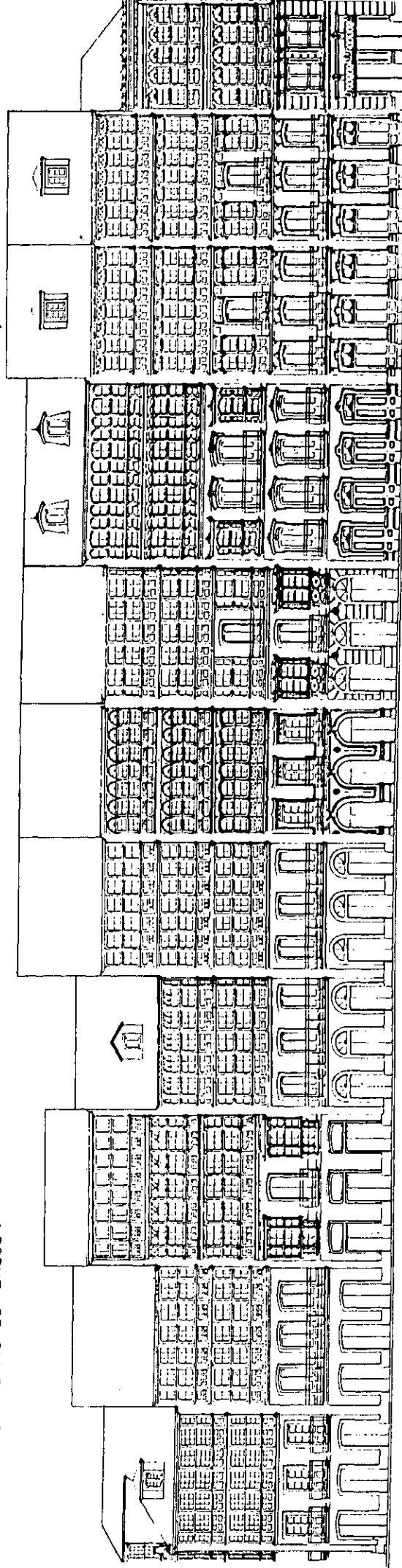
Dado que os solares colindantes xa eran da súa propiedade permite que no ano 1885 solicite a elevación desta parte do solar para agregala ao edificio realizado no solar número 11.

En definitiva, a primeira fase de edificacións da mazá formada polas Rúas de Sánchez Bregua, Picavia, Compostela e Paraz de Ourense é construída totalmente entre 1873 e 1882, é dicir, en nove anos, sendo o Arquitecto Autor de todos os proxectos Don Faustino Domínguez Coumes-Gay.

Estes Proxectos respostan a edificios de baixo, tres - plantas e bufardas cunha vivenda por planta sobre os que sucesivamente se van producindo transformacións (conversión das bufardas en 4ª planta, colocación de miradoiros no segundo corpo, planta primeira,). En todos os casos, agás no edificio chafrán á Praza de Mina, utilízase a tipoloxía de fachada tradicional de tres ou catro ocos por planta, con balcóns na 1ª planta e galería corrida nas plantas superiores (segunda e seguintes), se ben é de observar que no ano 1879 modifícase exprofeso a fachada das casas dos actuais 2 e 3 convertindo a

galería da 2ª planta en dous miradoiros nos ocos laterais, se
ben esto realízase no momento en que se solicita un 4º piso.

ALZADO RUA SANCHEZ BREGUA

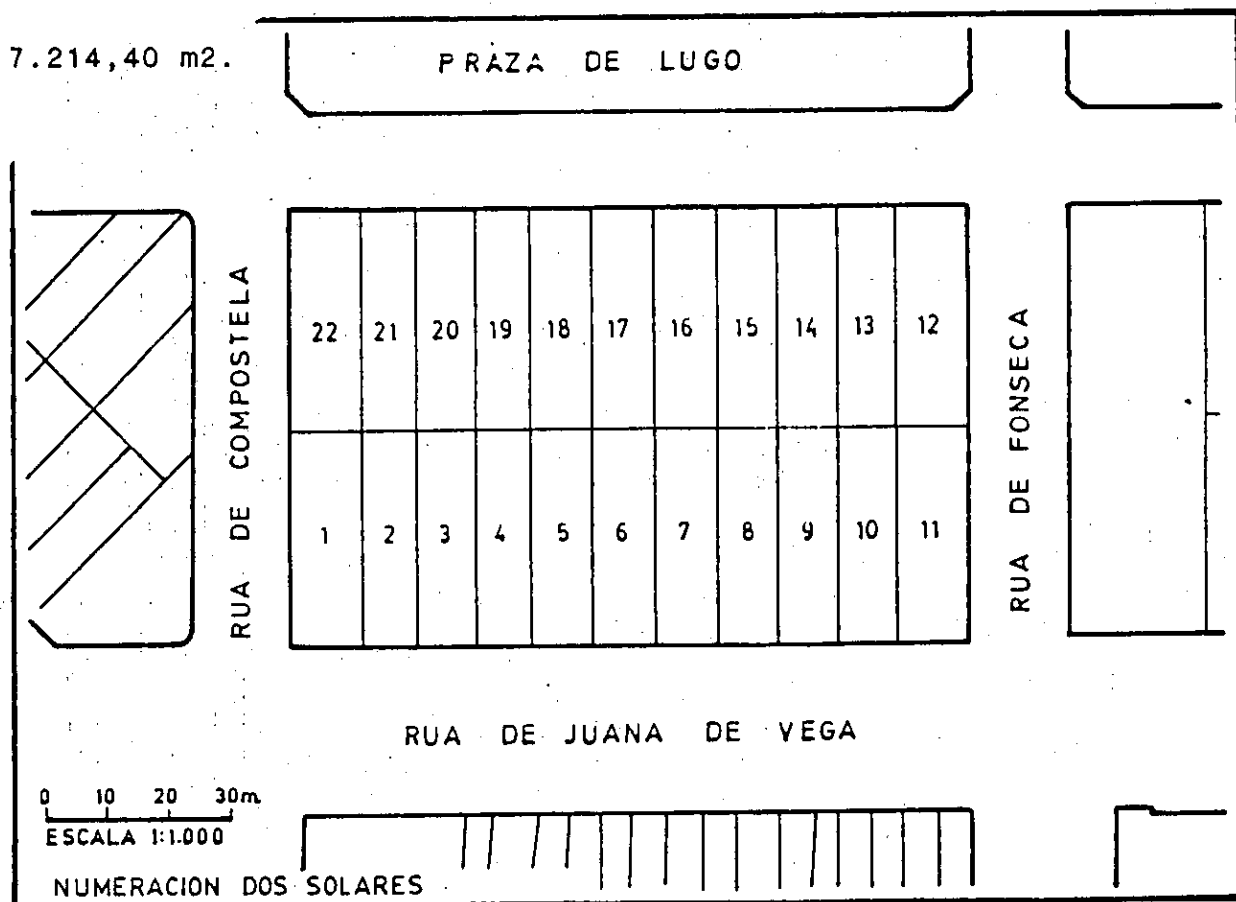
ZONA SEGUNDA.

A ZONA SEGUNDA

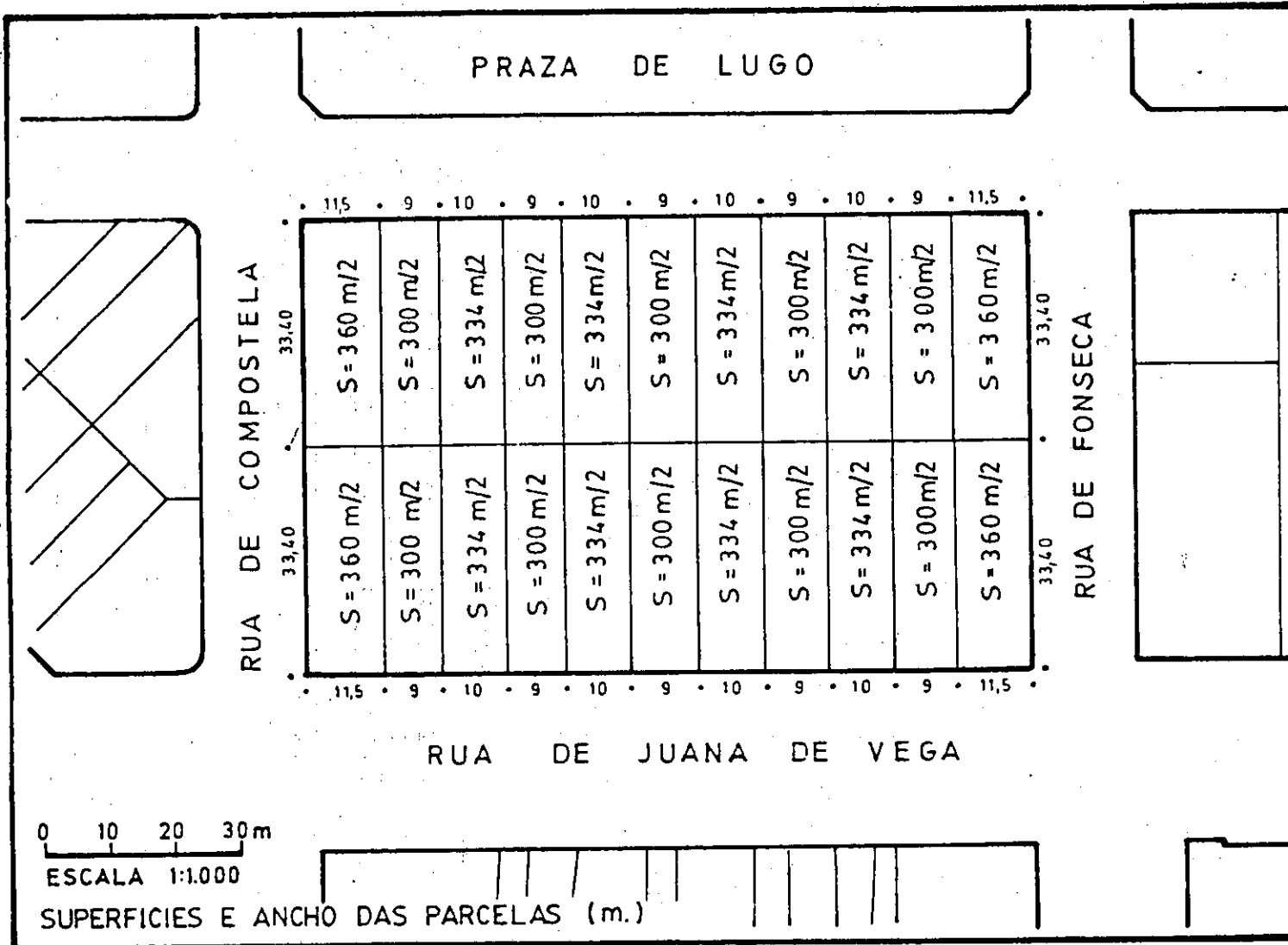
A MAZA.

A "... Zona Segunda da Alameda ou sexa, o grupo central que está fronte á mesma e á Praza que se proxecta no Campo do carballo...", segundo figura nos anuncios das subastas publicados nos Boletíns Oficiais de Vendas de Bens Nacionais (B.O.V.B.N.) era un rectángulo perfecto de 108,00 metros de lonxitude na dirección Leste-Oeste e 66,80 metros de ancho na dirección Norte-Sur que alcanzaba unha superficie total de 7.214,40 m2.

Era a mazá de meirandes dimensións, de maior números de solares e nos que estes tiñan unhas formas e superficies máis regulares, estando en todos os casos dando fronte a espacios públicos singulares: os traseiros á "... Praza que se proxecta no Campo do Carballo..." (actual Praza de Lugo), e os dianteiros á "... nova Rúa na Alameda..." (Actual Rúa de Juana de Vega) e que dalgún xeito ven reflexar o carácter fundamental e principal destes espacios e o carácter secundario das vías laterais (actuais Rúas de Compostela e de Fonseca) ás que só dan fronte os dous solares das esquinas ao longo dos seus - 66,80 metros de lonxitude.

AS PARCELAS:

O criterio de división das parcelas parte da división da mazá no sentido lonxitudinal en dúas partes iguais de 33,40 metros de profundidade cada unha delas ao longo dos 108,00 metros de frente. Neste frentes dispoñense once solares para cada lado, totalizando pois 22 solares de TRES TIPOS:

- Os catro solares das esquinas, é dicir, os números 1, 11, 12 e 22 teñen un fronte ás vías principais de 11,50 metros e son os solares de maior superficie con 360,00 m² cada un, dando as súas fachadas laterais ás rúas transversais (actuais Rúa de Compostela e Rúa de Fonseca) ás que ofrecen unha fachada da mesma lonxitude que a súa profundidade (33,40 metros).
- Un segundo tipo sería os solares alternos números 3, 5, 7 e 9 con fronte á Alameda e os seus correspondentes por atrás 20, 18, 16 e 14, é dicir, un total de oito solares entre medianeiras de 10,00 metros de fronte, 33,40 metros de fondo e unha superficie de 334,00 m²
- Por último o terceiro tipo sería o formado polos outros solares alternos números 2, 4, 6, 8 e 10 (frente á Alameda) e os seus correspondentes por atrás 21, 19, 17, 15 e 13 (frente á Praza de Lugo) e que teñen un ancho de fachada de 9,00 metros e un fondo de 33,40 metros sendo a súa superficie de 300,00 m²

En definitiva, vintadous solares que en ningún caso teñen menos de 9,00 metros de fachada (9,00, 10,00 e 11,50 metros) e a súa superficie non baixa de 300,00 m² (300,00 m² - 334,00 m² e 360,00 m²). Todos teñen a mesma profundidade de 33,40 metros: Unha parcelación que se ben parece respostar a unha actitude primaria dunha simple división en lotes edificables de dimensións variadas, non é allea á unha reflexión sobre o posible tipo a construír sobre os mesmos: A fachada de lonxitude igual ou superior aos 9,00 metros vai permitir a apertura de catro vanos ou ocos por planta que vai ser norma xeral no fronte da Rúa de Juana de Vega exceptuando os solares 1 e 2 (hoxe número 3 e 5) que son os primeiros que se delimitan e que se pechan con formais de fachada con só tres ocos por planta o que vai provocar a existencia de machóns entre ocos de casi 2,00 metros nas súas fachadas principais.

Por outra banda, o fondo de 33,40 metros vai permitir unha ocupación en planta do solar a partir da liña de fachada nunha profundidade en todos os casos superior aos 20,00 m. co que a superficie construída da vivenda se aproxima ou su-

para os 200,00 m2: É o tipo de vivenda burguesa que terá a
súa materialización en moitos dos solares do Campo do Car-
ballo.

AS SUBASTAS: 1874

Os 22 solares da mazá saíron a subasta en dúas tandas:

- Unha primeira tanda correspondente a todos os solares - que dan fronte á actual Praza de Lugo (números 12 ao 22) ao que se engadía o número 11 que era o único da actual Rúa de Juana de Vega esquina Rúa de Fonseca que saíu nestas primeiras subastas de 1873. O anuncio publicaría-se no número 37 do B.O.V.B.N. de data 22 de Febreiro de 1873 e convocando unha subasta para o 27 de Marzo (números 12 ao 22) e outra para o 5 de Abril (número 11). Nestas datas quedaron desertas as adxudicacións ou non se celebraría a subasta xa que volveron a saír anunciados no B.O.V.B.N. de 24 de Xaneiro de 1874 convocando subastas para os días 6 de Marzo (solar número 11) e 27 de Abril (solares 12 ao 22) nas que se procedeu á súa adxudicación.
- O resto dos solares, é dicir, os números 1 ao 10 que eran todos os que tiñan fronte á actual Rúa de Juana de

Vega, agás o da esquina coa Rúa de Fonseca (número 11, que xa fora subastado en 6 de Marzo de 1874), foron anunciados no B.O.V.B.N. de 4 de Marzo, sendo subastados e adxudicados en 6 de Xuño.

E dicir, os 22 solares foron subastados e adxudicados - nas subastas realizadas entre Marzo e Xuño de 1874.

A TASACION.

Se na ZONA PRIMEIRA do Campo de Carballo a tasación realizada polos Peritos de Facenda oscilaba entre os 4,10 ptas/m² e 15 ptas/m²; nesta ZONA SEGUNDA a valoración oscila entre os 3,74 ptas/m² e as 16,66 ptas/m² o que nos pode dar unha falsa idea da tasación realizada xa que en realidade hai cinco precios:

- Unha tasación de 3,74 ptas/m² e 3,75 ptas/m² que corresponde aos nove solares números do 13 ao 21 que eran os solares centrais do frente á futura Praza de Lugo.
- Seguiría a ésta a de 4,16 ptas/m² correspondentes aos - dous solares extremos do mesmo frente que facían esquina, un á actual Rúa de Compostela (número 22), e o outro á actual Rúa de Fonseca (número 16).
- Unha terceira tasación sería a de 7,48 ptas/m² e 7,50 ptas/m² que corresponde aos nove solares centrais (números 2 ao 9) con frente á Alameda (hoxe Rúa de Juana de Vega) que DUPLICAN O PRECIO dos seus homólogos con fren-

te á Praza de Lugo.

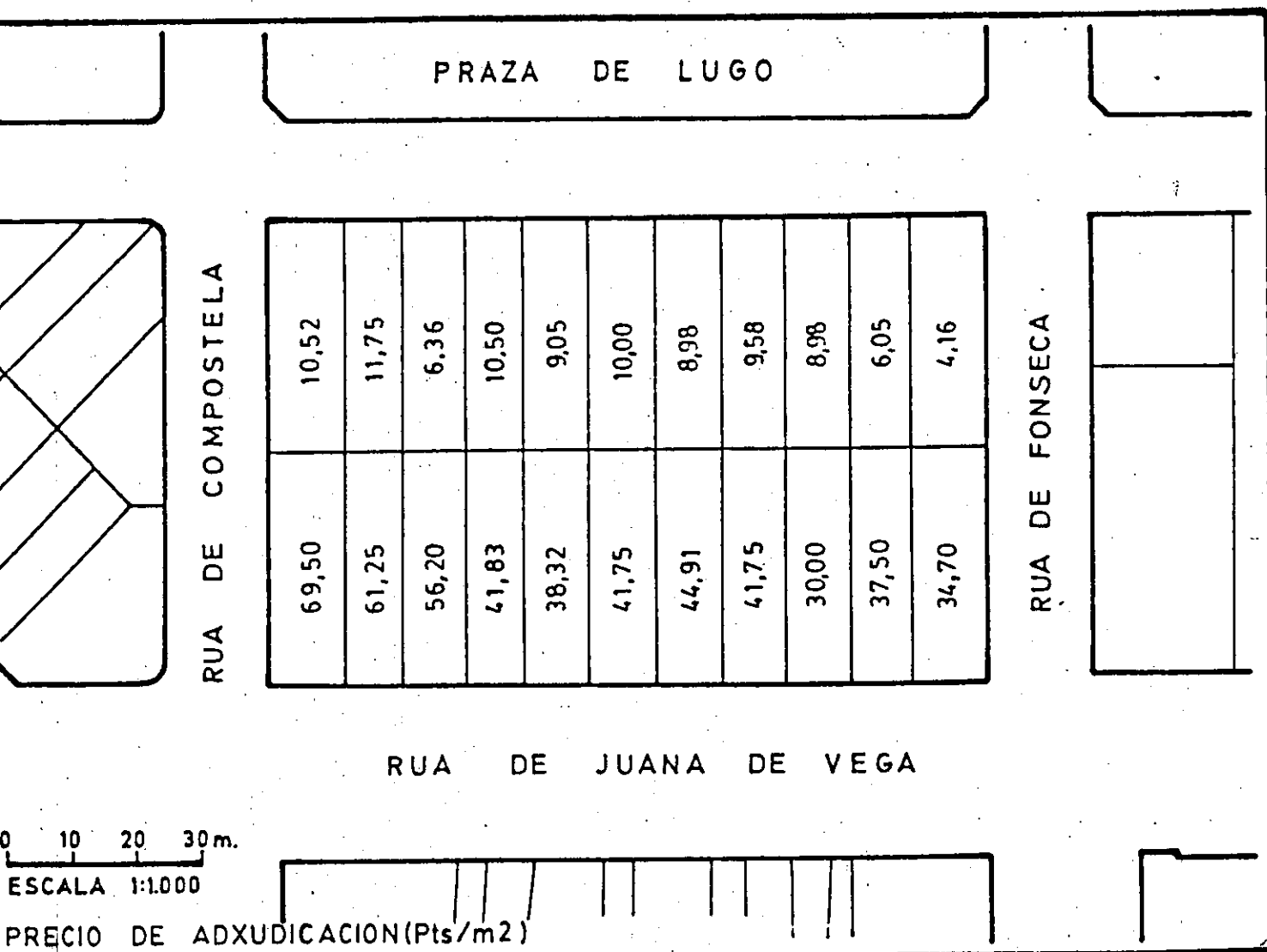
- Unha cuarta tasación que sería o do solar número 1 actual Rúa de Juana de Vega esquina Rúa de Compostela cun valor de 8,33 ptas/m²
- E por último un caso excepcional, o solar número 11, que formaba esquina ás Rúas de Juana de Vega e de Fonseca que alcanzaba os 16,66 ptas/m² de tasación polos Peritos

E dicir, que nove solares se tasan en 3,75 ptas/m² (os centrais con fronte á futura Praza do Campo do Carballo, outros nove solares oscilan entre 7,48 e 7,50 ptas/m² (a nove centrais con fronte á Alameda) alcanzando as esquinas os valores 4,16 ptas/m² (os que dan fronte á Praza de Lugo), 8,33 ptas/m² (a esquina Rúa de Juana de Vega - Rúa de Compostela) e 16,66 ptas/m² (Rúa de Juana de Vega - Rúa de Fonseca).

Sen embargo na súa adxudicación a valoración ía ser ben diferente.

A ADXUDICACION.

Como dixemos anteriormente foron adxudicados todos eles entre Marzo e Xuño de 1874, polo que os precios respostan a un espacio de tempo moi reducido.

As oscilacións son enormes entre as 4,16 ptas/m² do solar número 12 (que era curiosamente o solar que forma esquina Praza de Lugo - Rúa de Fonseca) que fora tasado en esa cifra non aumentando a súa valoración e as 69,50 ptas/m² do solar número 1, é dicir, o situado na esquina oposta da Rúa de Juana de Vega-Rúa de Compostela que fora tasado en 8,33 ptas/m².

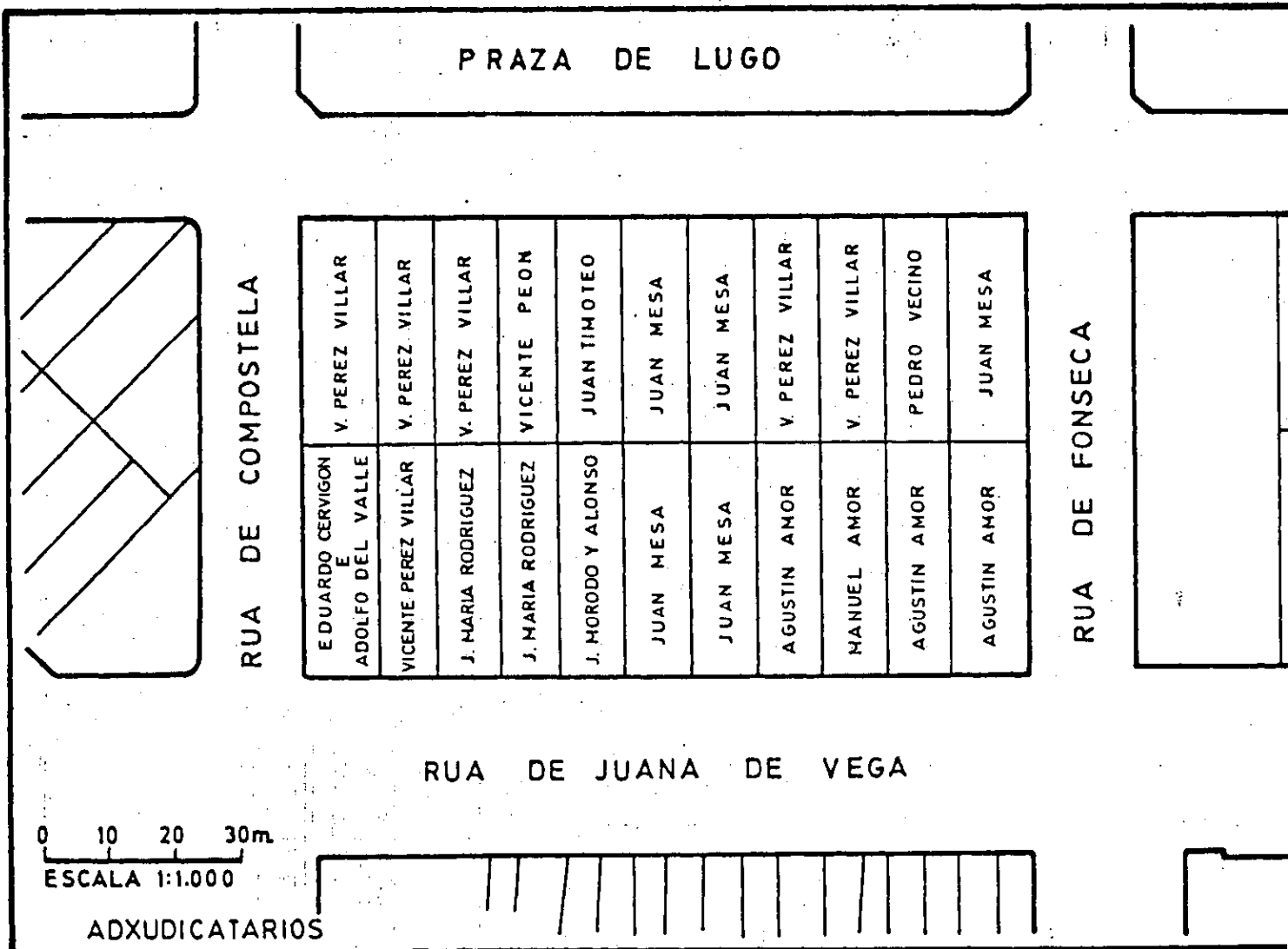
Sen embargo pode observarse unha lóxica interna nos pre-cios de adxudicación: os once solares do frente da actual Rúa de Juana de Vega alcanzan os maiores valores que oscilan entre os 69,50 ptas/m² do número 1, e as 34,70 ptas/m² da esquina de Fonseca, indo decrecendo a medida que nos alonxamos da Porta da Torre de Abaixo cara á actual Praza de Pontevedra. O menor valor de 30 ptas/m² alcánzao o solar número 9 que sube nos solares seguintes a 37,50 ptas/m² (número 10) e 34,70 ptas/m² (número 11 esquina).

Pola contra os solares con frente á actual Praza de Lugo baixan a súa cotización a valores que oscilan entre as 4,16 ptas/m² e as 11,75 ptas/m², é dicir, apenas alcanzan a terceira parte do valor do máis barato da Rúa de Juana de Vega,

cunha diferencia de 66 ptas/m² entre o número 1 e o número 12.

As preferencias dos compradores están claras, sendo observable por último as características destes.

OS ADXUDICATARIOS.

Os 22 solares desta ZONA SEGUNDA foron adquiridos por 10 compradores, destacando sobre todos eles Vicente Pérez Villar que comprou 6 solares, seguido por Juan Mesa (5 solares), Agustín Amor (3 solares) e José María Rodríguez (2 solares), é dicir, que entre catro persoas compraron o 75% dos solares en venda, quedando o restante 26% (6 solares) para seis compra-

dores cun solar cada un deles (Eduardo Cervigón Castro, José Morodo, Manuel Amor, Pedro vecino, J. Timoteo e J. Peón), dos que en todo caso hai que ter en conta que un deles, Manuel Amor e irmán de Agustín Amor, e con él comprará varios solares durante o proceso desamortizador. O investimento en solo urbano queda patente neste tipo de adxudicatario.

E interesante ver como se distribuen estas propiedades xa que se tende á concentración dos investimentos en solares lindantes entre sí.

- Así por exemplo, catro dos cinco solares adquiridos por Juan Mesa se sitúan no centro da mazá e forman un paquete de 19,00 metros de fronte por 33,80 metros de fondo (dous dando á Praza e outros dous dando á Alameda) tendo en común o seu lindeiro posterior.
- O mesmo sucede cos catro dos Irmáns Agustín e Manuel Amor (tres adxudicados a Agustín e un a Manuel) que son correlativos, números 8, 9, 10 e 11, cun fronte total de 39,50 metros á Alameda e 33,40 metros de fondo.
- O propio caso de Vicente Pérez Villar que con seis sola-

res adxudicados, se concentran en dous paquetes, un de dous solares adxacentes con frente á actual Praza de Lugo (solares 14 e 15) e os outros catro formando unha "T" tres con frente á Praza e un dando á Alameda (números 2, 20, 21 e 22).

A URBANIZACION: 1876 - 1880

Subastados e adxudicados os solares a mediados de 1874 as obras de desmonte e explanación dos mesmos foron desenrolándose ao longo dos dous anos seguintes nos que tamén se iniciaron as obras de apertura das catro vías que rodeaban a mazá.

A apertura da Rúa de Juana de Vega realízase a partir de 1876, ano este no que xa se iniciaron as obras de peche de varios solares deste fronte e téndose rematado o derribo do paredón da antiga Alameda desde o Cantón a San Andrés.

O 30 de Novembro de 1878 procedeuse a acordar o desmonte e explanación da antiga alameda polo que a rúa quedaba expédita para a realización do servizo de alcantarillado.

O 27 de Novembro do ano 1879 adxudícase a obra do alcantarillado, adoquinado e acera a Domingo Prieto Puga pola cantidade de 50.700 pesetas, obra esta que é recibida definitivamente o 20 de Xuño de 1881.

A Rúa de Compostela, como dixemos ao falar da ZONA PRI-

MEIRA abrírase tamén entre 1879 e 1881: Na sesión do 1 de Setembro de 1879 aprobouse o proxecto de afirmado e alcantari-llado que se adxudicou a Manuel Amor o día 19 de Setembro por 8.499 pesetas sendo recibida a obra o 14 de Marzo de 1881.

O desmonte da Praza de Lugo realizouse segundo acordo de 10 de Novembro de 1879

A EDIFICACION: 1876 - 1935

O proceso de edificación da ZONA SEGUNDA do Ensanche é ben diferente á ZONA PRIMEIRA.

Nel podense distinguir TRES ETAPAS, que van deixar rasgos característicos de cada unha delas, tanto nas fachadas - como nas plantas de distribución.

PRIMEIRA ETAPA: 1876 - 1885

E esta unha etapa que ten como características o respecto ao parcelario inicial que se mantén en todos os expedientes tramitados que se desenrolan na maior parte no fronte á Alameda producíndose a práctica consolidación da fachada da Rúa de Juana de Vega.

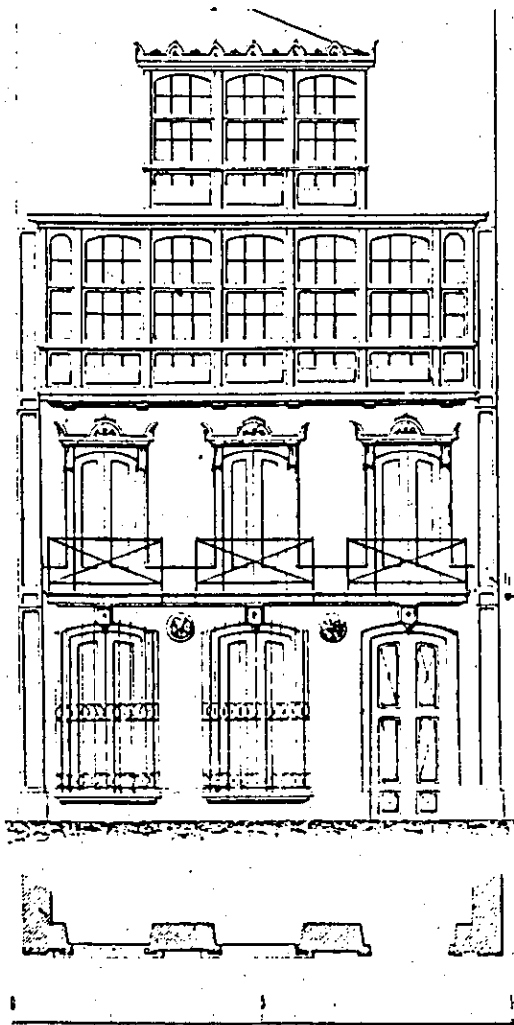
Adxudicados os solares a mediados do ano 1874 e iniciada a apertura da Rúa de Juana de vega a partir de 1876, rapidamente se inicia a solicitude de licencias de obras ben para realizar os cimentos, ben para pechar os solares con "formais de fachada" nos que se dispoñen os ocos da planta baixa coas

mesmas características formais e materiais que terán logo no proxecto definitivo.

Neste senso ao longo de 1876 solicitan licencia de cimentación ou cerramento con formais de fachada os solares números 1 (concédesele na sesión de 10 de Marzo), 2 (sesión de 28 de Xaneiro), 6 e 7 (sesión de 11 de Setembro), 14 e 15 (sesión de 17 de Decembro), 19 (Maio de 1876) e 22 (sesión de 17 de Novembro). E dicir, ao longo deste ano solicíanse licencias que afectan a un total de oito dos vintadous solares, catro con fronte á Alameda e outros catro con fronte á Praza de Lugo.

Neste mesmo ano, e a petición de Vicente Pérez Villar, concédese a primeira licencia de obra na sesión do 10 de Maio para construír unha casa de baixo, dúas plantas e bufarda segundo proxecto redactado por Faustino Domínguez de data de Abril de 1876, a construír no solar número 2.

para edificar en el solar 96° 2 de la zona 2.ª del ensanche.

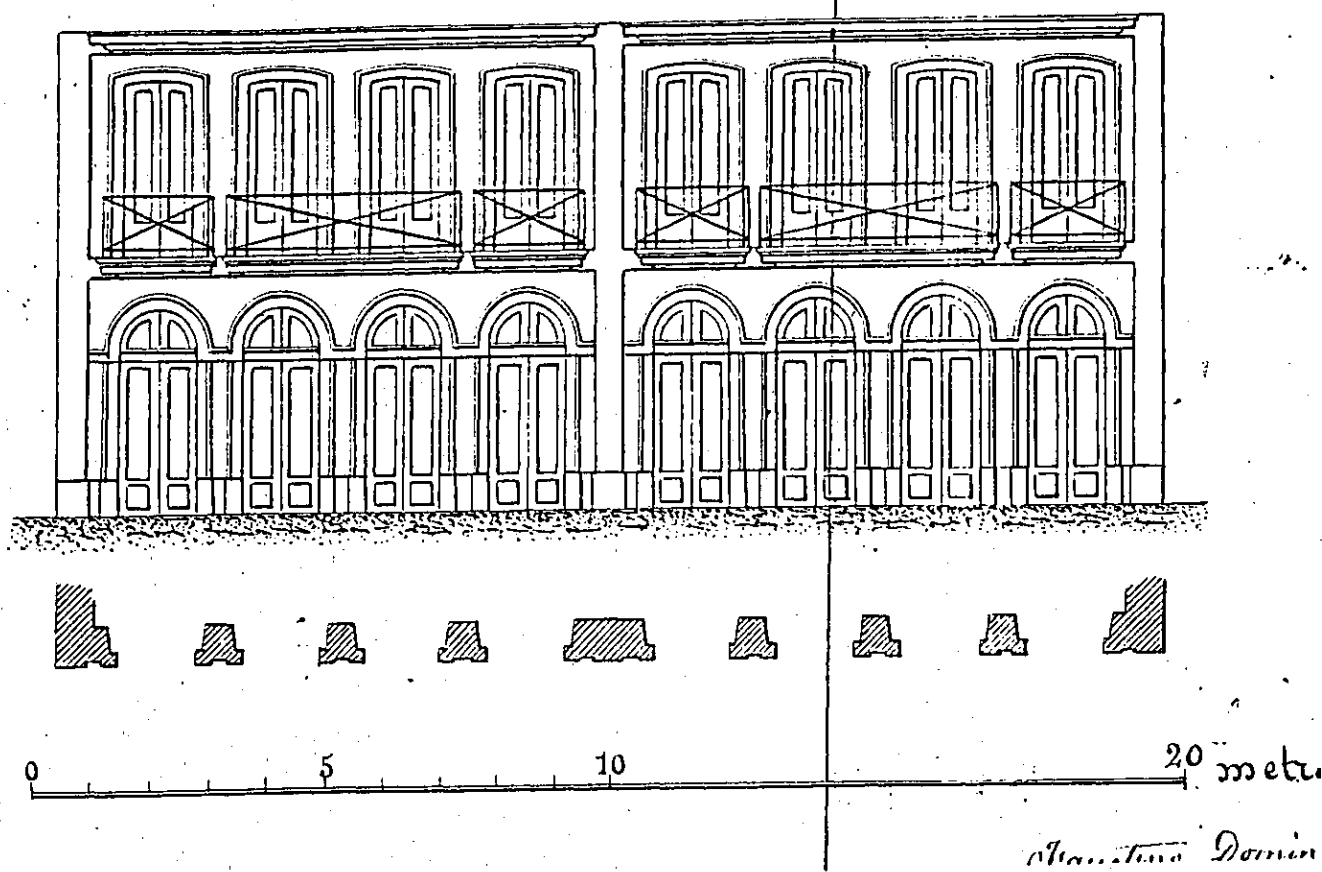
Plano 1.º al 1/10

Faustino Domínguez Coumes-Gay

Na sesión seguinte de 26 de Maio concederíase licencia para a construción dunha casa de baixo, piso e bufardón no solar número 19 promovida por Vicente Peón segundo un Proxecto de Faustino Domínguez Coumes-Gay de data 12 de Maio. No ano 1877 tramitaríase expedientes de cerramento de solares nos números 10 e 11 (27 de Abril), de cimentación e desmonte no número 5 (21 de Xuño), solicitándose e obtendo licencia de construción de casas nos números 5 (concédesele licencia en Setembro de 1877 a un proxecto de baixo e tres

pisos de Faustino Domínguez) e 11 (elevación dun piso con proxecto do mesmo Faustino Domínguez e licéncia do 11 de -
PLANO
 Maio).

cerrar los solares N°s 3 y 4 de la Zona 2ª calle de Juana Vega

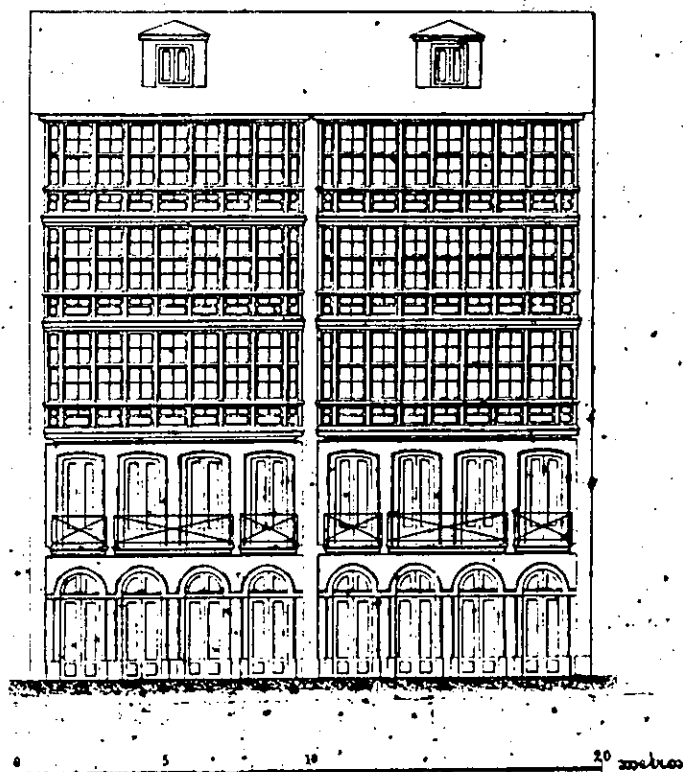

En 1878 van proceder a realizar o cerramento dos solares números 3 e 4, presentando un plano de baixo e unha planta de Faustino Domínguez, levántase un 4° piso no solar número 5 - con proxecto de Faustino Domínguez Coumes-Gay, e súbense tres plantas no solar número 10 (licencia de 18 de Xaneiro).

PLANO

para construir los nuevos pisos 2.º 3.º y 4.º en los edificios N.º 3 y 4. Zona 2.ª del ensanche.

Calle de Duana Vega

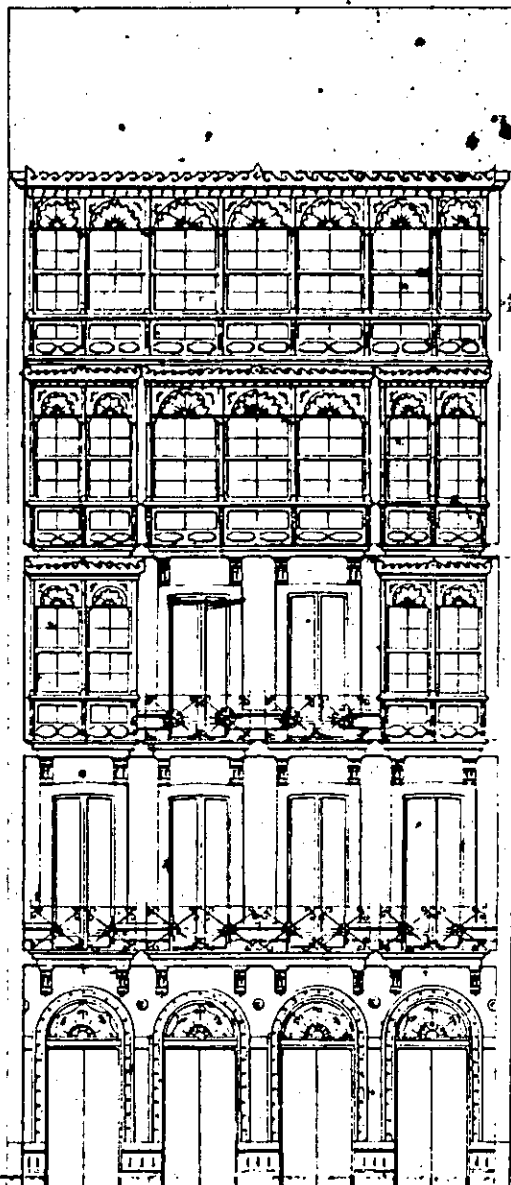

Planos de Duana Vega

Faustino Domínguez Coumes-Gay

No ano 1879 e seguindo coa tónica de aumentar outos se levantan os pisos 2º, 3º e 4º dos números 3 e 4 segundo proxecto de Faustino Domínguez Coumes-Gay (licencia en 21 de Marzo), e se presenta proxecto no número 7 para un edificio de baixo e catro plantas segundo planos de Marcelino Sors Martí.

del
ENSANCHE DE LA POBLACION
POR EL
CAMPO DE CARBALLO

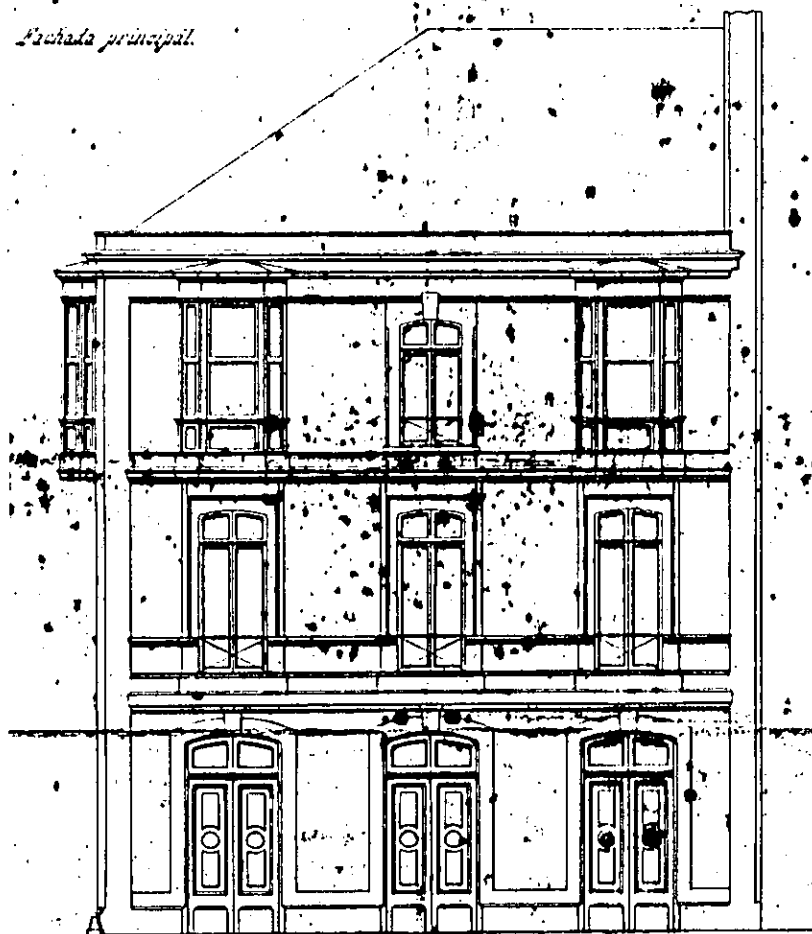
Scale: meters

Cosuña y Junio de 1878.

Accepted by Her

PLANOS DE PROYECTO
para la construcción de una casa de 3.ª planta en la 2.ª zona del
ENSANCHO DE POBLACION
CAMPO DE GUERRA.

Fachada principal.

Escala de

Metros

Campo y Hoyo de Agua

O. B. de la Cruz y O. B. de la Cruz

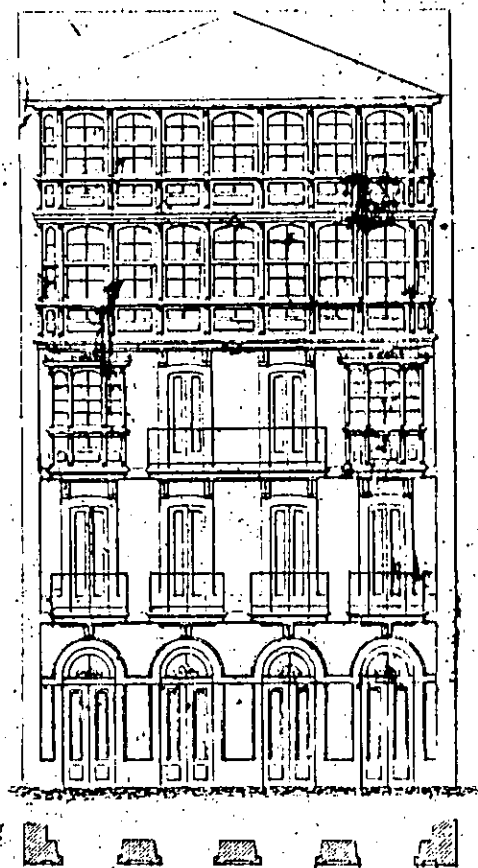
Mano de Hoyo

Nos anos seguintes de 1882 concederáse a licenza no solar número 1 para un edificio de baixo e dúas plantas (proxecto de Faustino Domínguez), número 6 para unha casa de baixo e catro plantas (proxecto de Faustino Domínguez Coumes-Gay).

Remataría esta fase no ano 1885 coas licencias a un primeiro piso no número 21 e outra para o número 8, ambosdous con proxecto de Faustino Domínguez Coumes-Gay.

PLANO

para edificar en el solar N.º 6 calle de Juana Vega

0 1 2 Metros

Cronica 11. de Abril de 1882. *Francisco Dominguez*
Esta relación fragmentaria e engorrosa ~~daños~~ unha idea

de como o proceso de edificación se concentrou nestes anos 1876 - 1882 casi exclusivamente nos solares que dan frente á Rúa de Juana de vega (números 1 ao 11) que son edificados todos agás un (o solar número 9) en tanto que na parte da Praza de Lugo só se ten realizado edificación en tres solares (números 16, 21 e 23) aínda que se tivese permiso para cimentación doutros cinco (números 14, 15, 20, 21 e 22) que se - construirán moito máis tarde.

A tenor destas datas observamos como o proceso de edificación ao longo da primeira fase 1876 - 1885, foi intenso e como en apenas nove anos levantáronse dez das once casas da acera da Rúa de Juana de Vega, a base de edificios de baixo, tres ou catro plantas altas e bufarda cunha vivenda en cada unha das plantas altas.

Todas teñen catro ocos por planta (agás os solares 1 e 2 que teñen tres ocos) e utilizan a balcón corrido ou individual no piso principal e en algúns casos no segundo: o protagonismo nas plantas altas é da galería que se dispón a partir da segunda planta (números 2, 3, 4, 5, 10 e 11) ou da terceira con miradoiros laterais (números 6, 7 e 8).

Só nun caso desta primeira fase non hai galería nas súas fachadas que é na casa do solar número 1 limitándose a uns miradoiros laterais no segundo piso. Asemade só nunha casa aparece o miradoiro na primeira planta que é o solar número 11 que foi colocado no ano 1909.

No que se refire aos aspectos de distribución cabe destacar que a planta baixa das edificacións correspondentes aos

dez solares construídos ao longo do século pasado con fronte á Rúa de Juana de Vega, está destinada a tenda ou almacén, dispendo en todos os casos dun amplo, cuidado e independente portal de acceso ás vivendas adosado a unha das medianeiras, destinándose as plantas altas a vivendas cunha por planta o que implica que, unha vez consolidado o fronte en toda a súa lonxitude (agás o solar número 9), hai un total de 38 vivendas, cuas superficies oscilan entre os 150,00 m² da máis pequena e os 250,00 m² da meirande.

Estas vivendas respostan á tipoloxía da vivenda burguesa de fins do século XIX, na que os criterios de salubriedade e hixiene fan aparecer os "patios con ventilación" que dan luz e ar ás estancias interiores do volume construído.

Antesala, sala, sala de confianza, sala de recibo, paso, despacho, alcoba, gabinete, tocador, dormitorio, cociña, despensa, comedor, baño, retrete, galería,..., son términos que delimitan espacios diferentes con usos diferentes e que nos remiten a unha diversidade e complexidade que non sempre é lexible sobre o plano.

A disposición das pezas realízase sempre situando a co-
ciña e o comedor dando á fachada posterior a través dunha am-
pla galería dun ancho próximo a 2,00 metros que cubre toda a
fachada traseira desde a primeira planta.

Na fachada principal sitúanse os gabinetes anexos ás al-
cobas privadas ou a sala de recibo.

ASPECTOS CONSTRUCTIVOS.

Os muros medianeiros e os das fachadas están realizados a base de fábrica de mampostería que no caso das fachadas principais decoran os vanos das portas da planta baixa ou da primeira planta con zócalo, pilastras e impostas de cantería, nas que se concentran diferentes molduras.

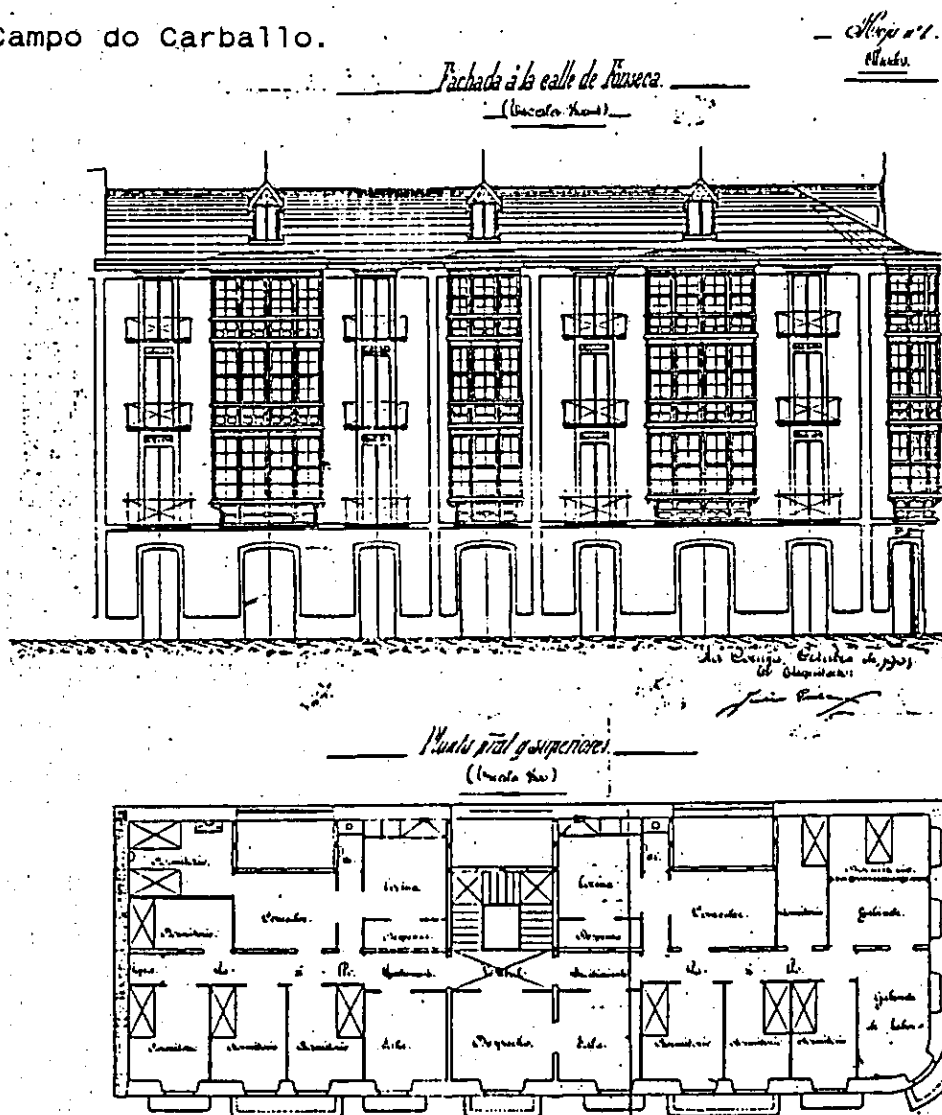
As repisas dos balcóns e miradoiros son de sillería sendo de ferro os antepeitos dos balcóns.

O chan das plantas altas é de entramado de madeira con vigas empotradas nos seus extremos nos medianís e apoiadas no centro en columnas de fundición apoiadas en sillería na planta primeira e puntais de madeira nas superiores sobre cujas vigas apoian os quartóns e sobre estes a tablazón.

As divisións interiores son a base de tabicóns dobles de barrotillo, o mesmo que os ceos rasos que nos portais e nas habitacións se cubren de interesantes ornamentacións.

SEGUNDA ETAPA: 1901 - 1910

Nesta fase se promoven catro obras todas elas do mesmo Arquitecto, Julio Galán Carbajal, que se sitúan en solares ou parte dos solares pertencentes aos primitivos que daban frente ao Campo do Carballo.

No solar número 12, Praza de Lugo esquina Rúa de Fonseca
levántase un edificio de baixo, tres plantas e bufarda ao que

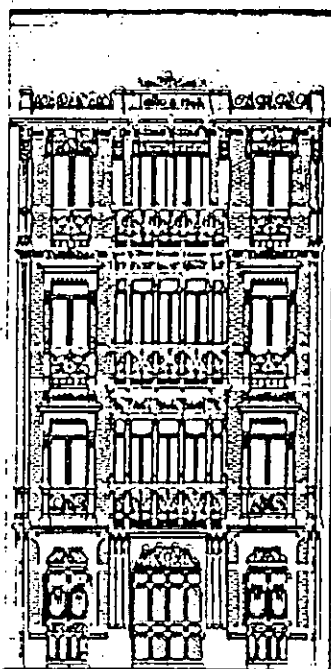
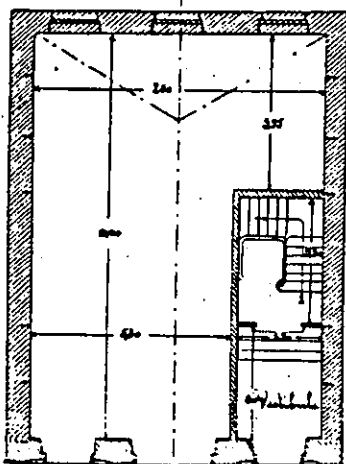
se lle otorga licencia o 13 de Novembro de 1901 finalizando a obra en Maio de 1903.

de modificación de una casa situada
en el solar nº 2 de la
Calle de Compostela.

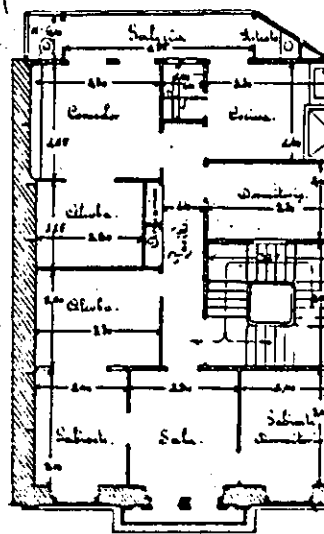
— Plano —

— Sección —

— Planta del piso bajo —

— Planta del piso tercero —

La Comia Diciembre de 1902
El Arquitecto

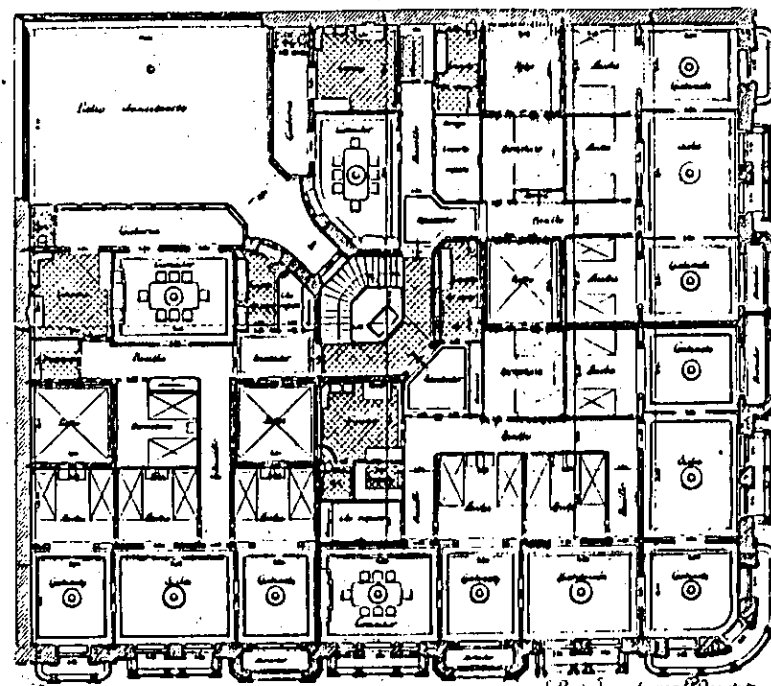
Julio Galán

La Comia Diciembre de 1902
El Arquitecto

Julio Galán

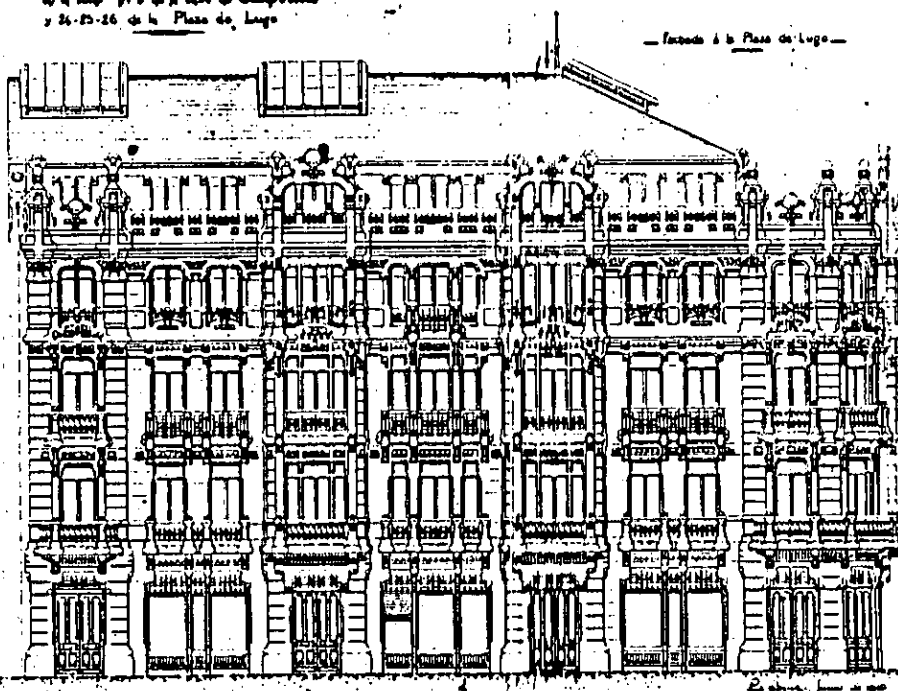
Escala de 1:100

Posteriormente, na parte traseira dos solares 20, 21 e 22 e dando a súa fachada posterior a un patio formado na traseira do solar número 20 e a principal á Rúa de Compostela, segregase un solar no que se realiza un proxecto de Julio galán datado en Decembro de 1902, que obtén licencia o 15 de Abril de 1903.

PROYECTO para la construcción de una Casa
en el solar nº 5 de la calle de Compostela
y 24-25-26 de la Plaza de Lugo

— folio nº 4 —

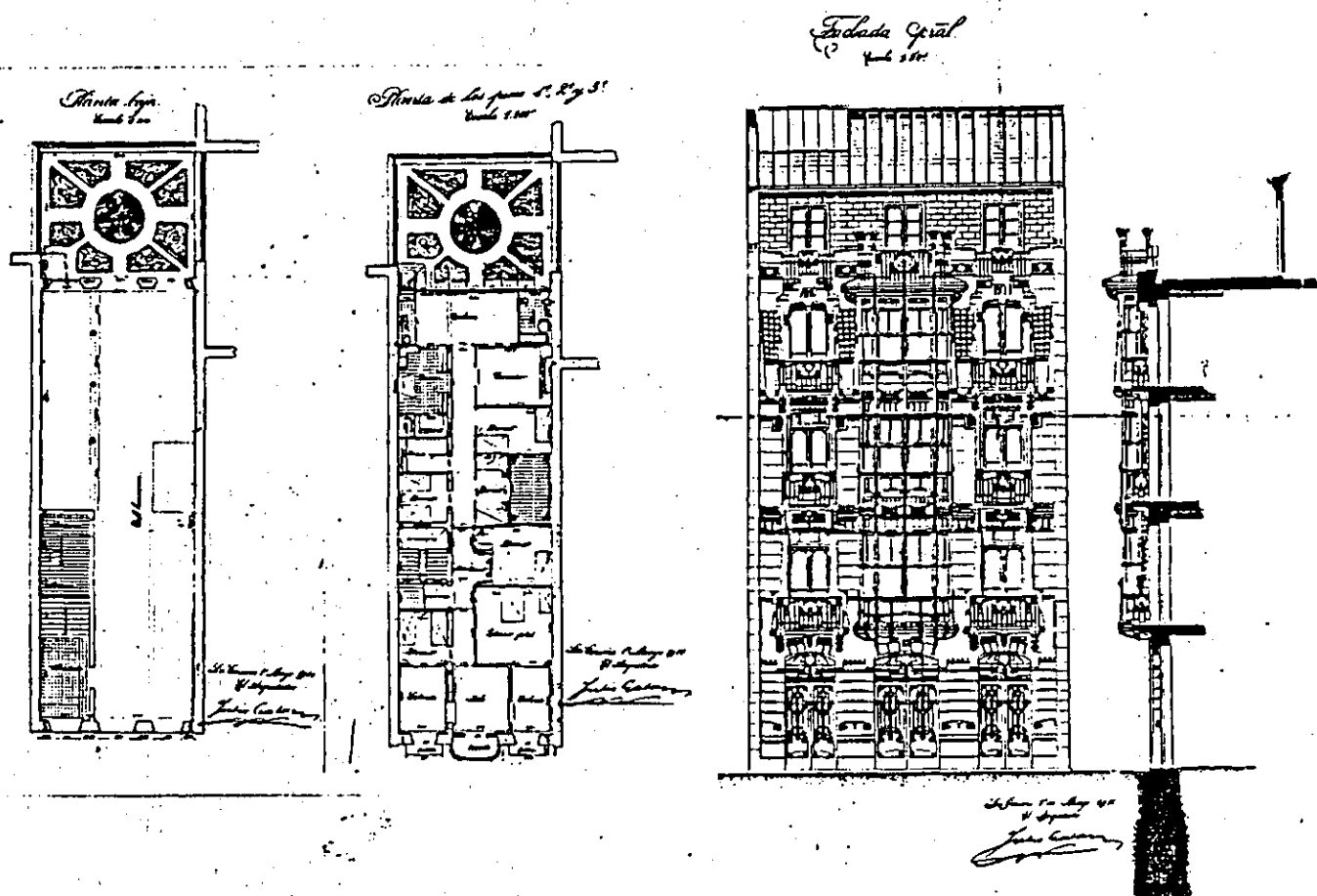
O resto dos solares 20, 21 e 22 (hoxe Praza de Lugo 24,

25 e 26), será o soporte do proxecto de edificio en esquina á

Praza de Lugo e Rúa de Compostela, tamén de Julio Galán (Xuño

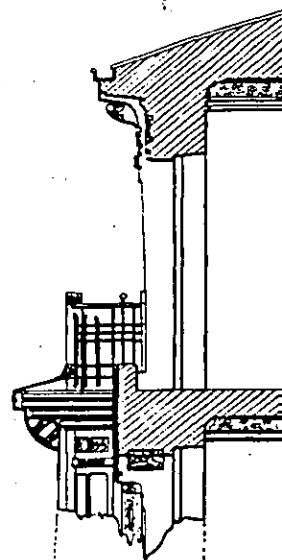
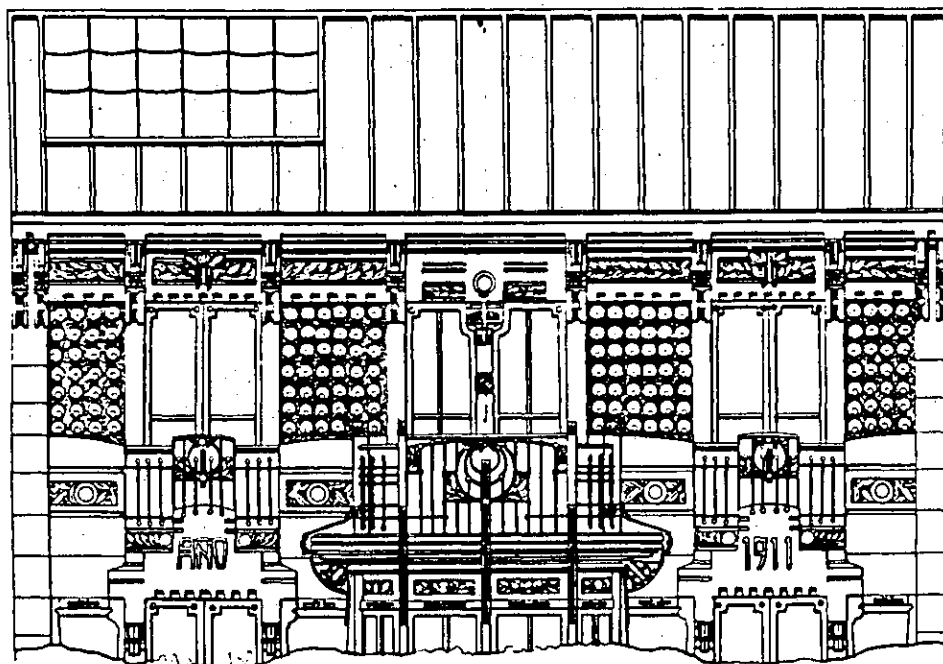
de 1910) cun edificio de baixo, tres plantas e ático con tres

vivendas por planta que obterá licencia o 15 de Xuño de 1910 e que en Agosto de 1911 tramitarase a conversión do ático nunha cuarta planta (licencia do 23 de Agosto de 1911).

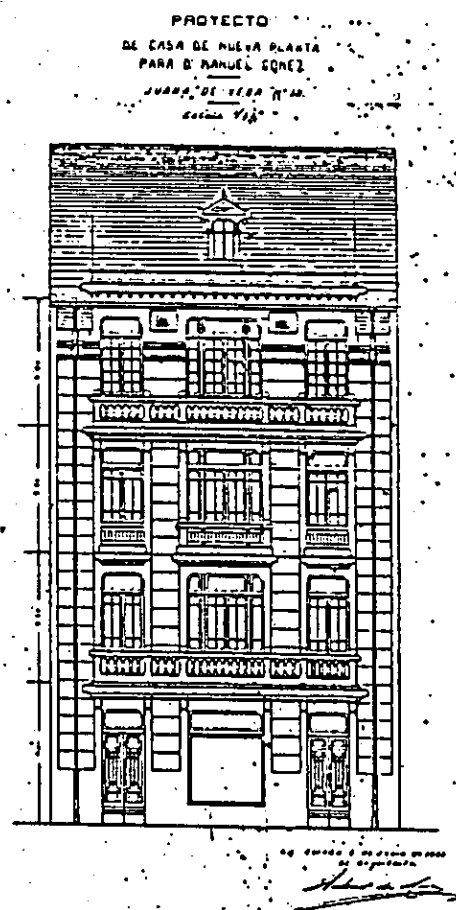
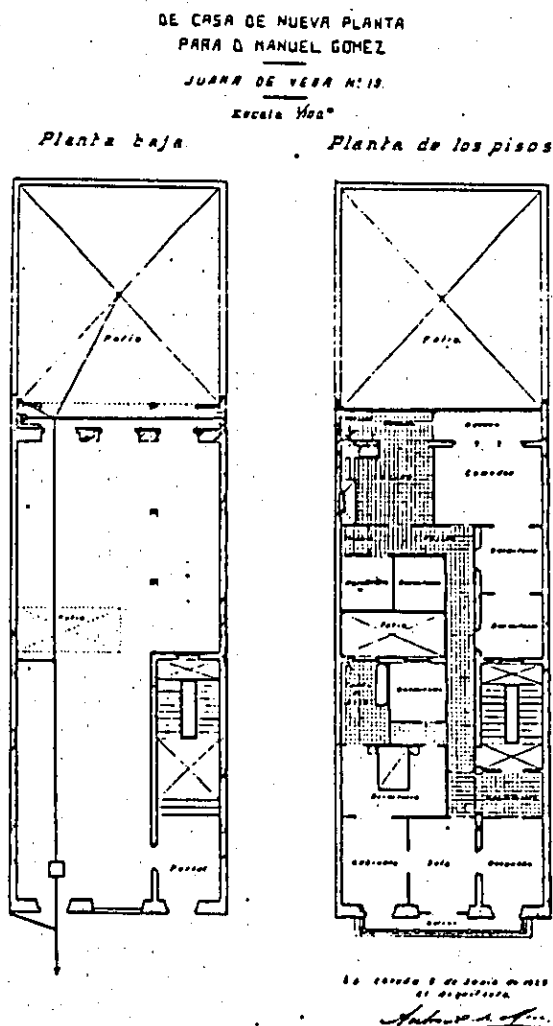
Por último o solar número 18 (hoxe Praza de Lugo, 22) será construído segundo proxecto de Julio Galán datado en Maio de 1910 ao que se lle concede licencia en data de 18 de Maio

do mesmo ano para un edificio de baixo, tres plantas altas e ático cunha vivenda por planta, que será obxecto dun segundo expediente de conversión do ático nun 4º piso en Outubro de 1910 segundo plano tamén redactado por Julio Galán e que obtén licencia o 16 de Novembro.

TERCEIRA ETAPA: 1923 - 1935

Nesta terceira etapa ten lugar a construción dun total de 6 casas, que se levantan nos primitivos solares números 9, 13, 14, 15, 16 e na parte traseira dos números 10 e 11 dos - que se segrega unha pequena parcela.

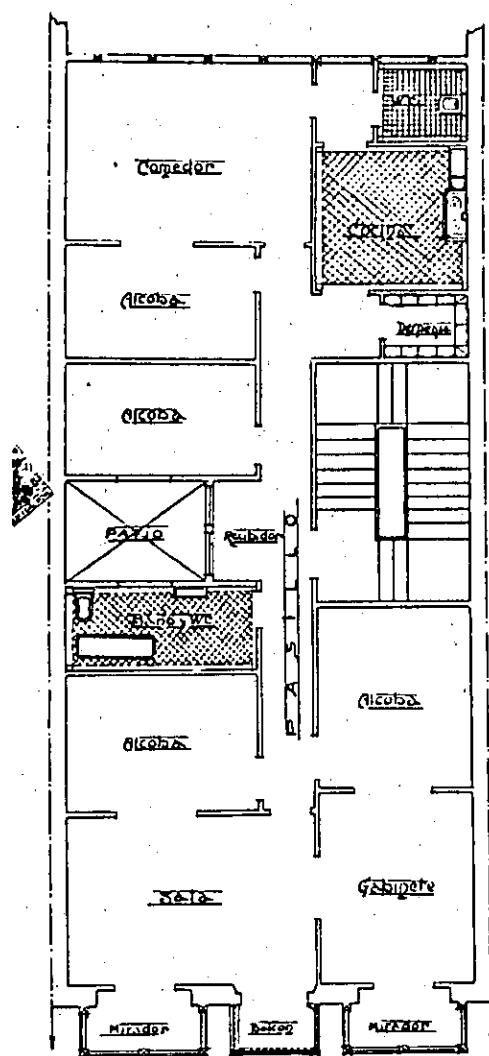

A primeira casa construída sen galerías na fachada principal en todo frente da Rúa de Juana de Vega na segunda zona

do Ensanche, é a correspondente ao primitivo solar número 9 -
que obtén licencia de edificación en 1923 para un proxecto de
Antonio de Mesa.

En 1926, e segundo proxecto de Pedro Mariño, concédese
licencia para dous edificios simétricos nos solares 14 e 15
(sesión 12 de agosto), en 1928 o solar obxecto de elevación
dunha casa é o número 13 tamén cun proxecto de Pedro Mariño
(licencia 14 de Xuño de 1928), amboledous cunha linguaxe e-
cléctica tan propia deste Arquitecto.

PLANTA DE LOS PISOS

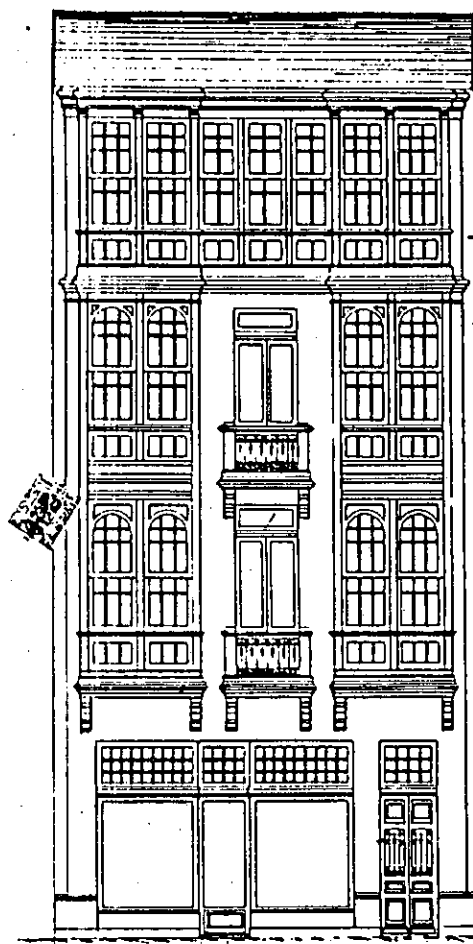
Escala 1/30

10 9 1 1

La Coruña Abril de 1930
El Arquitecto

Leonor Bescansa

PROYECTO DE UNA CASA DE BAJA
Y TRES PISOS EN LA CALLE DE
FONSECA

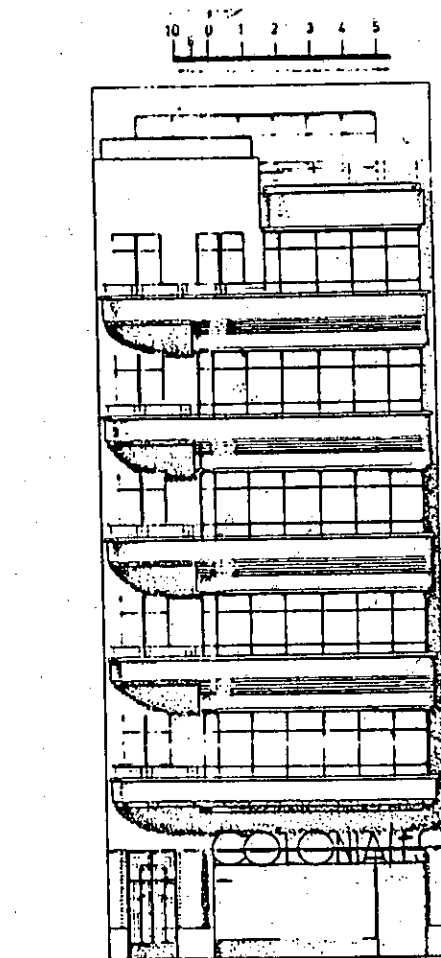
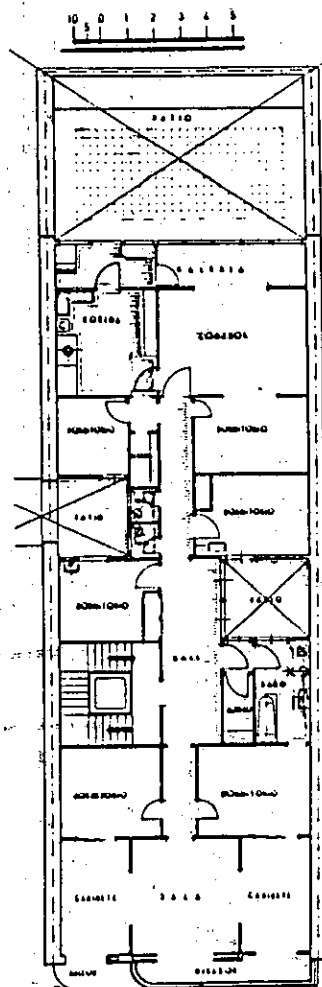
FRENTE

Escala 1/30

La Coruña Abril de 1930
El Arquitecto

Leonor Bescansa

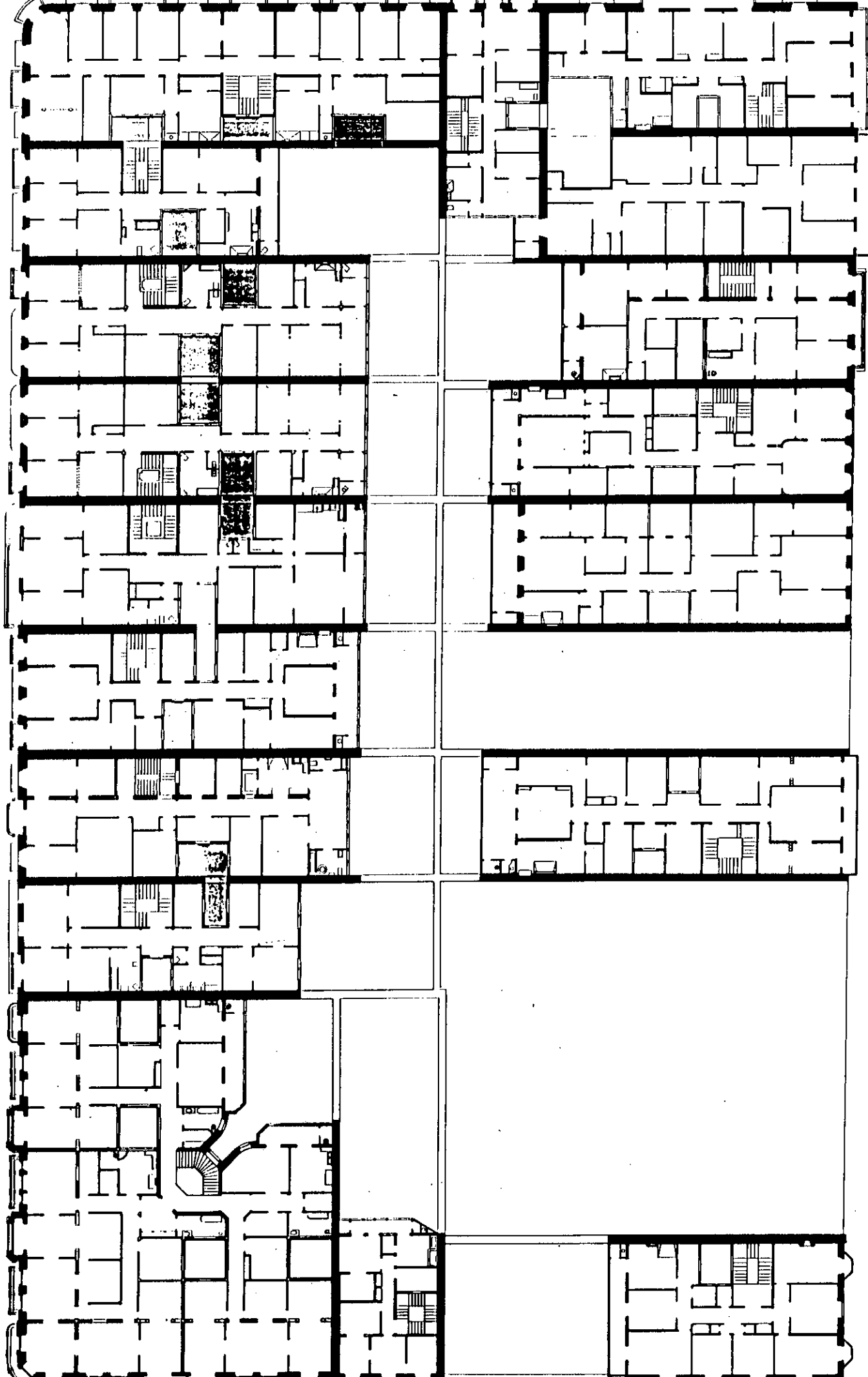
En 1930 e na parte traseira dos solares números 10 e 11, dos que se segrega unha parcela de 7,40 metros de anchura, dando fronte á Rúa de Fonseca, actual número 3, realiza Leoncio Bescansa un proxecto de planta baixa e tres plantas altas ao que se lle concede licencia na sesión de 2 de Xullo do mesmo ano.

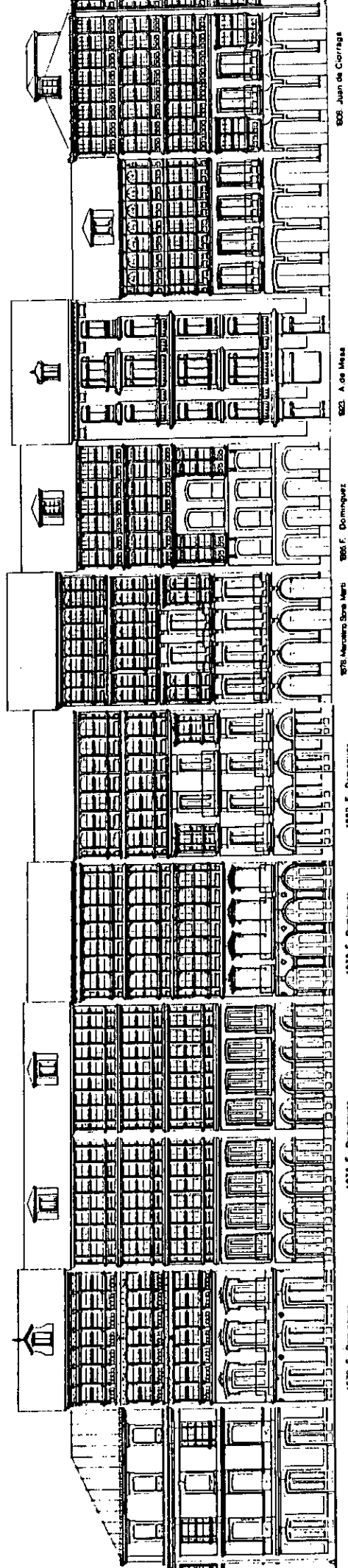
ESCALA DE 1:100

E por último nos anos 1933 - 1935, se desenrolan dous proxectos redactados por Antonio Tenreiro e Peregrín Estellés no solar número 16 levantándose unha casa de estilo Racionalista.

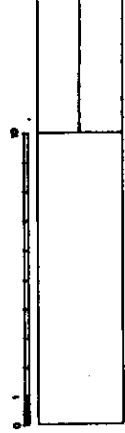
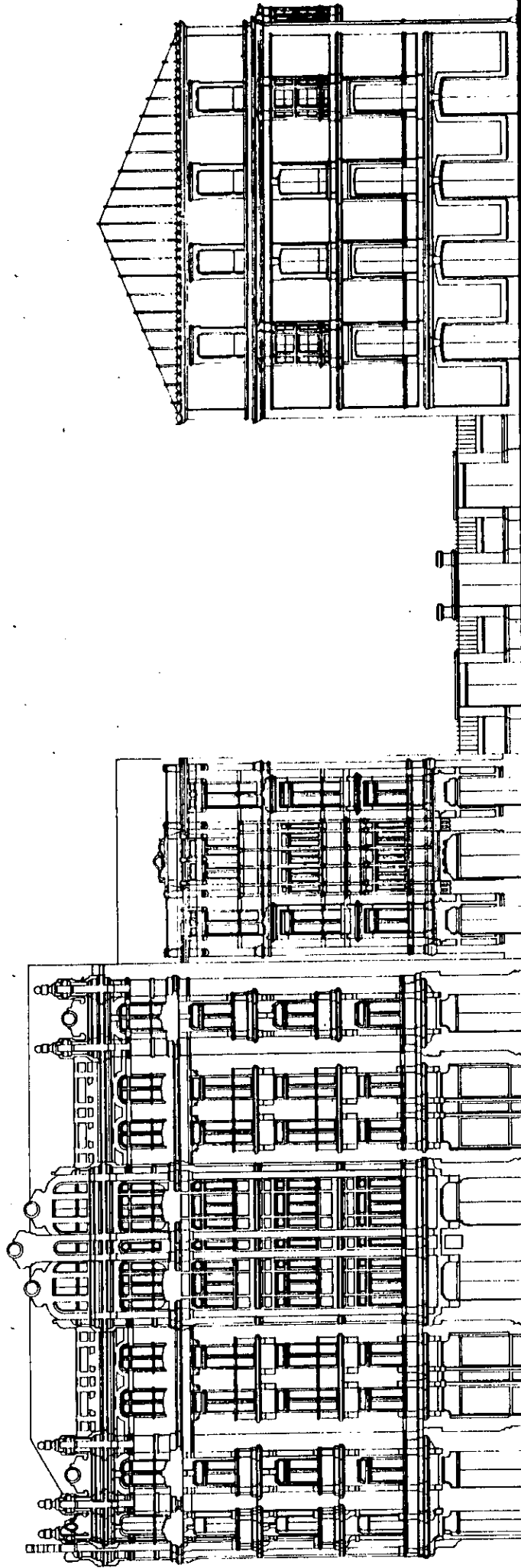
E esta pois unha Fase na que se xeraliza o uso da tecnoloxía do formigón armado e da obra de fábrica de ladrillo nas fachadas, prescindindo (agás no caso do edificio de Leoncio Bescansa na Rúa de Fonseca 3) das galerías de madeira e vidro que incluso a nivel de planta van quedando reducidos a simples miradoiros.

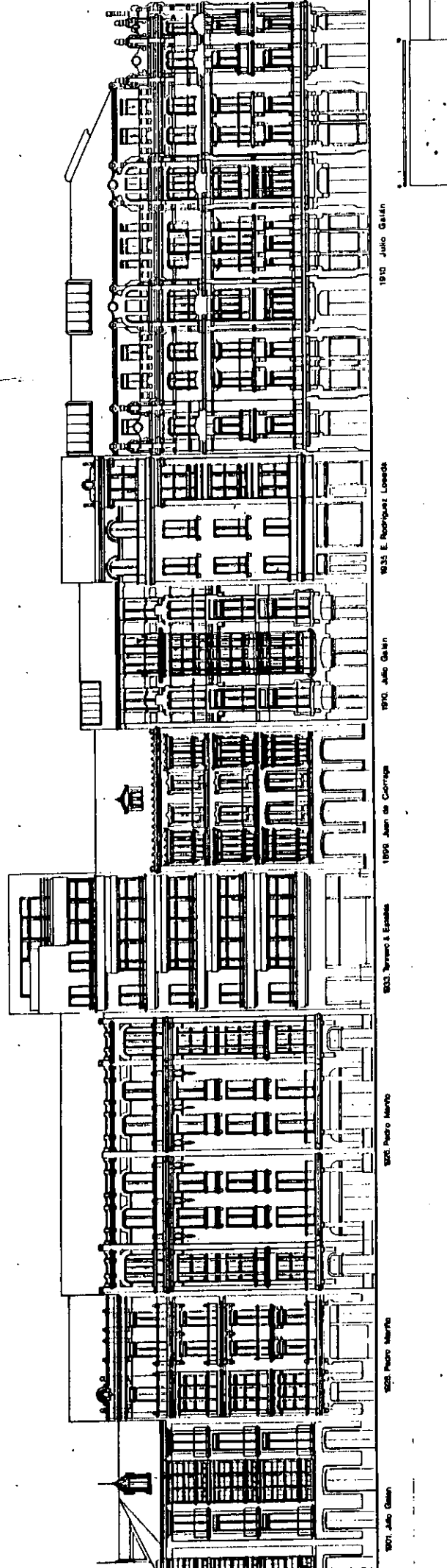
ALZADO JUANA DE VEGA

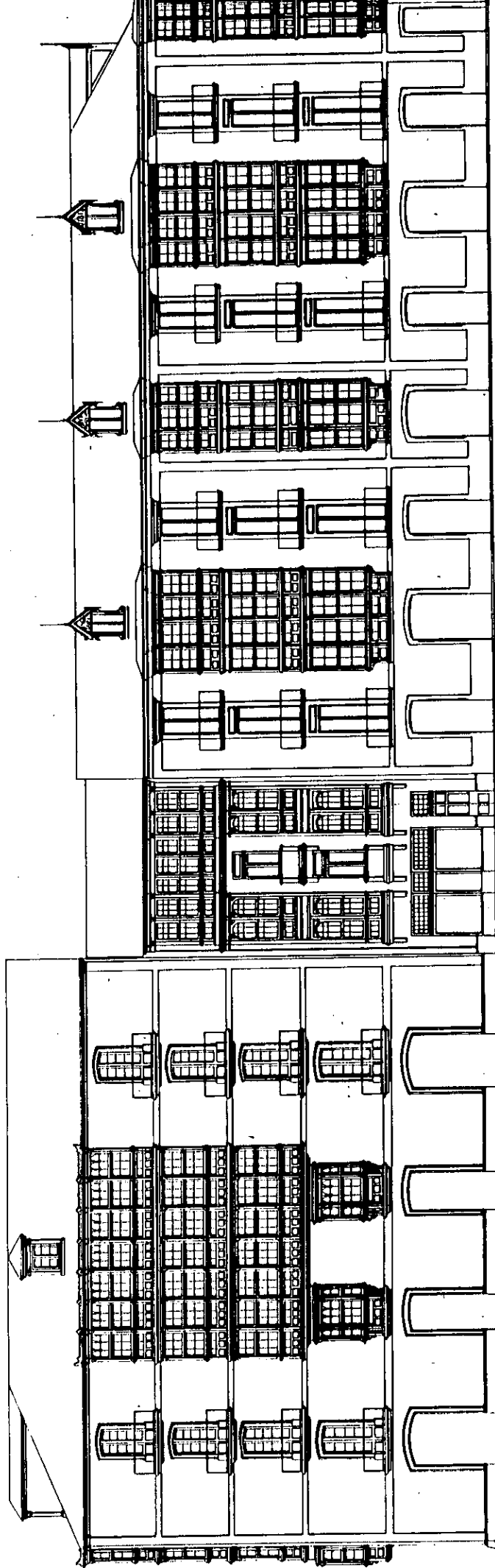
ALZADO RUA COMPOSTELA

ADO PRAZA DE LUGO

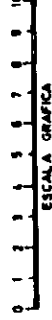
ALZADO RUA FONSECA

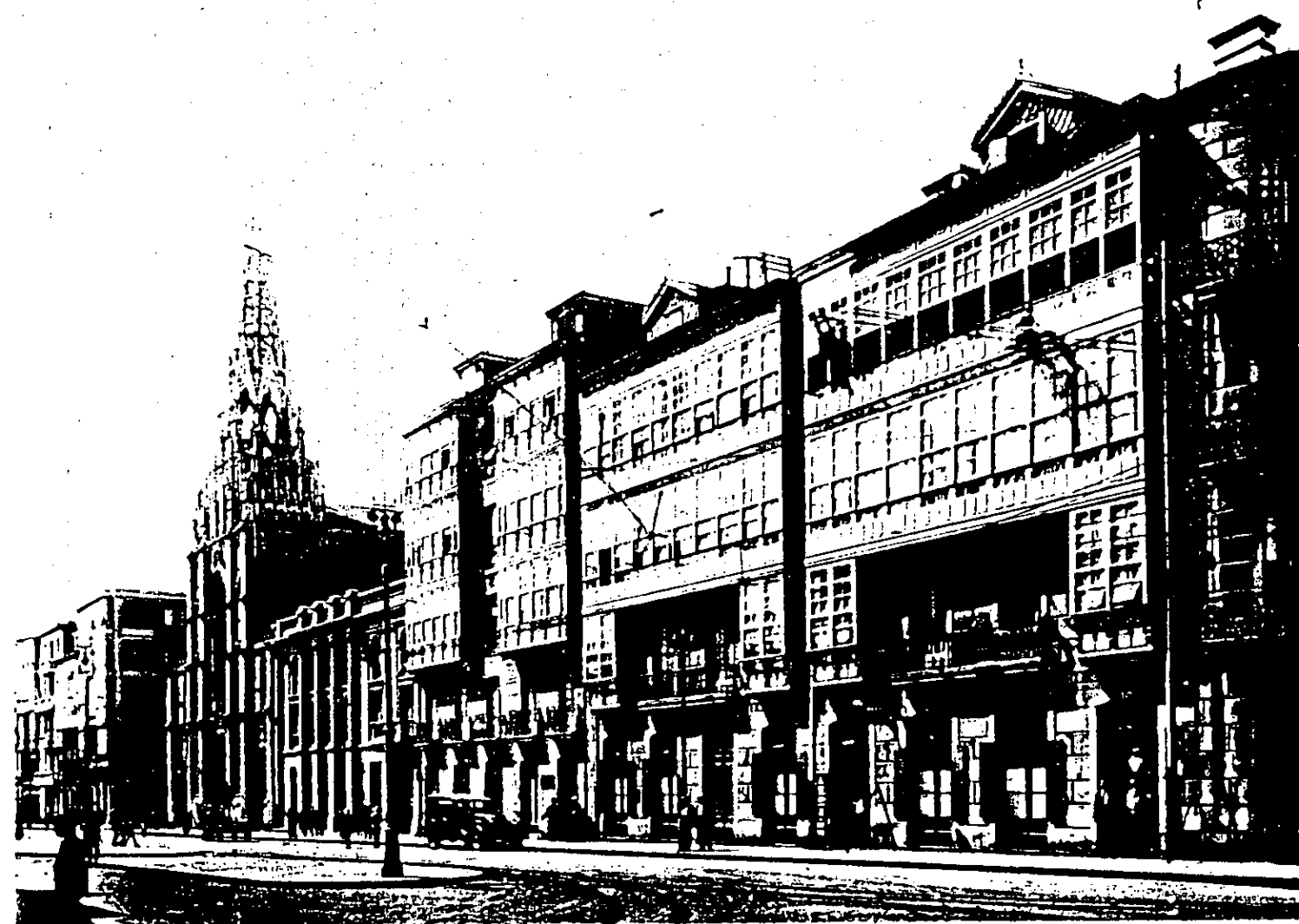
1908. Juan de Ciorraga

1930. Leoncio Bescansa

1901. Julio Galan

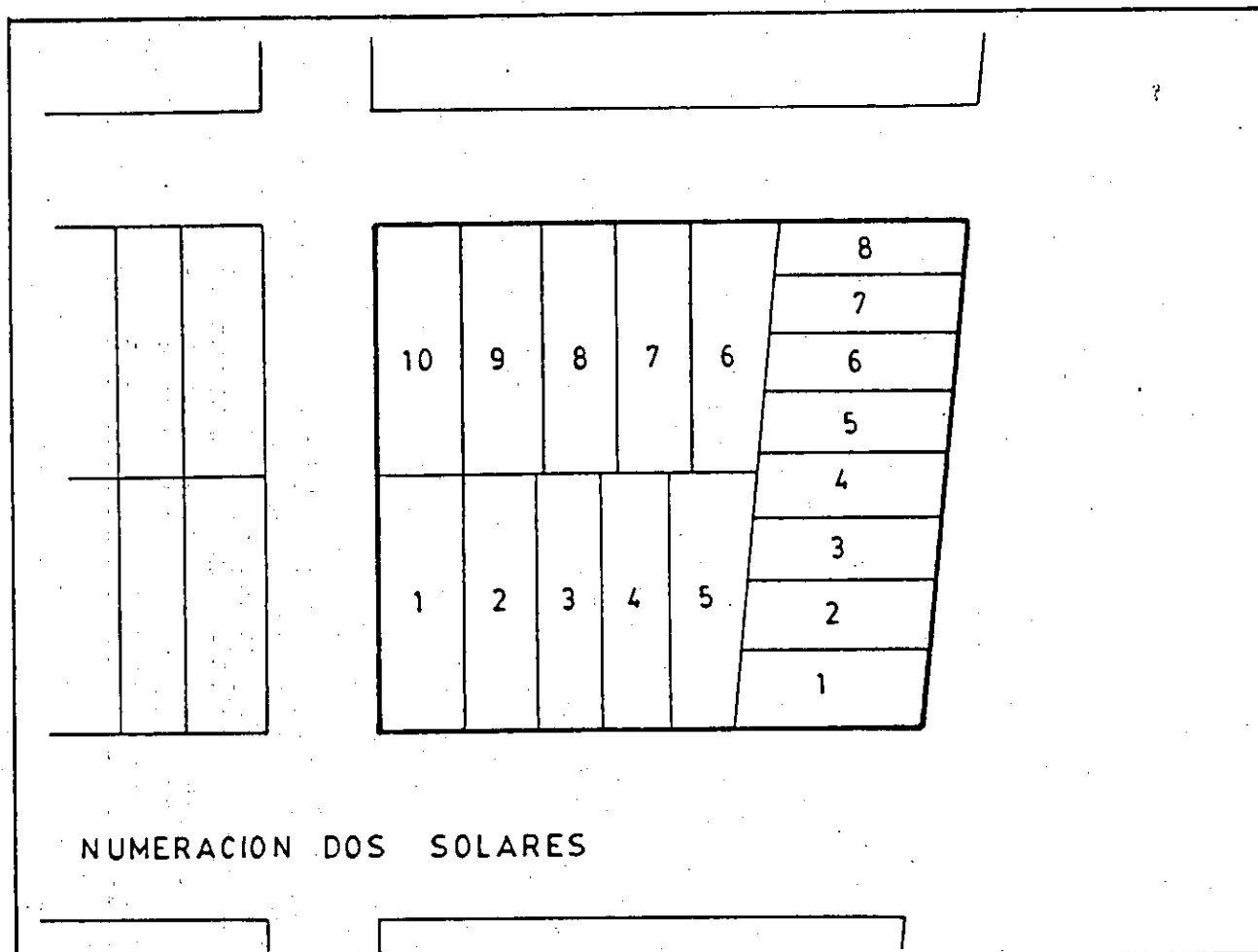
ZONA TERCEIRA.

ZONA TERCEIRA.

A MAZA.

A mazá denominada ZONA TERCEIRA aparece definida nos B.O.V.B.N. como "... o grupo que se acha ao extremo da Porta da Torre de Abaixo desta Cidade..." referíndose así á Porta de saída que existía no inicio da Rúa de San Andrés.

De forma trapezoidal e rodeada por catro rúas, Alameda

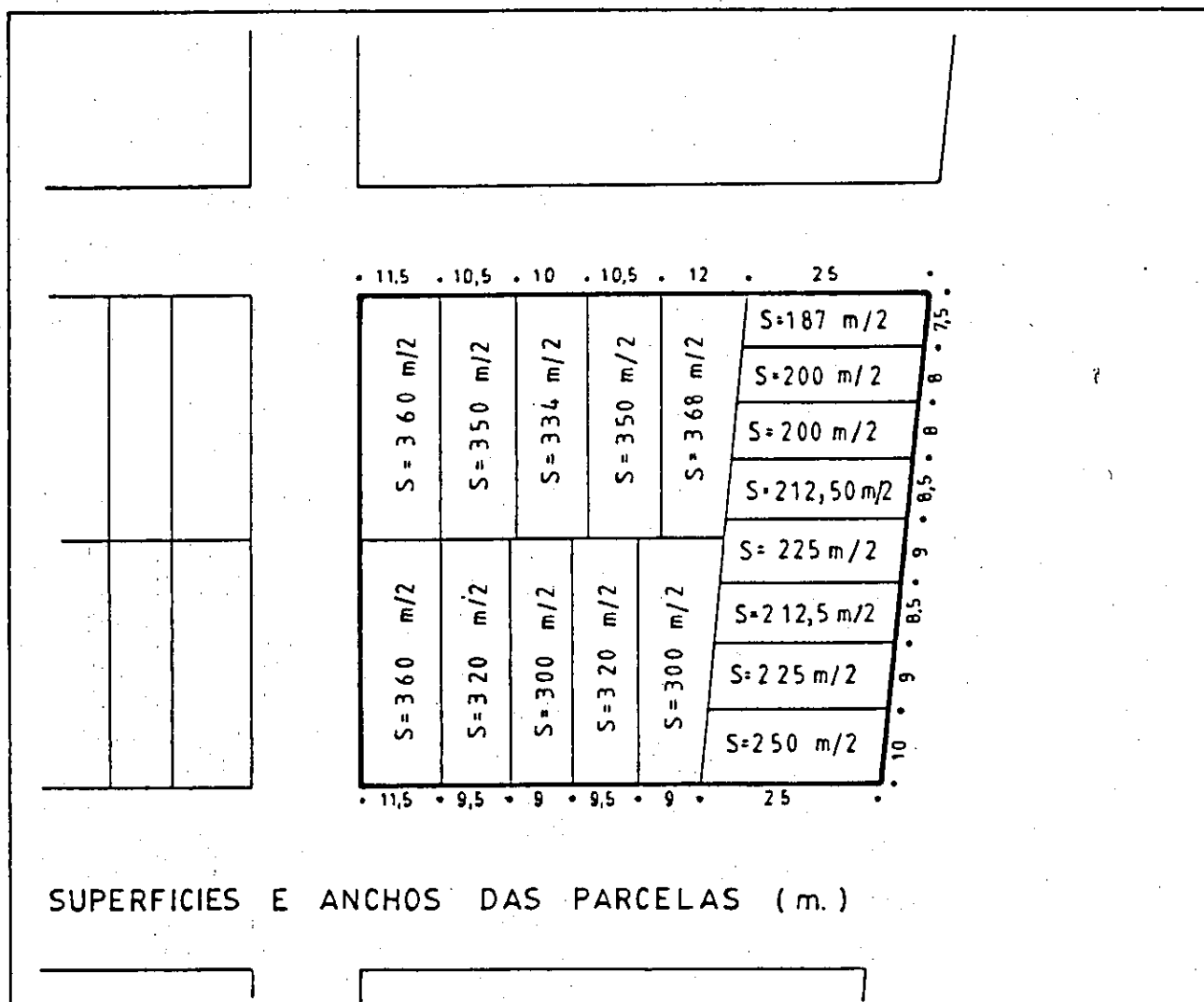
(hoxe Rúa de Juana de Vega), Rúa da Porta da Torre de Arriba

(hoxe Praza de Pontevedra) e as actuais Rúas de Fonseca e de Paio Gómez, era a segunda mazá de meirandes dimensións e de maior número de parcelas (18) despóis da ZONA SEGUNDA.

Tiña un ancho ou frente ás Rúas da Porta da Torre de Arriba e Fonseca de 66,80 metros, e un frente á Alameda de 73,50 metros e á actual Rúa de Paio Gómez de 79,50 metros alcanzando a superficie total pola que saiu a subasta os 5.074,00 m², se ben na realidade tanto as súas dimensións como a súa superficie son maiores.

AS PARCELAS.

A mazá estaba dividida nun total de 18 solares trazados con criterios de valoración das rúas que a rodeaban.

Así o lado que daba fronte á saída da Porta da Torre de Arriba, ía se constituír en base do trazado do maior número de solares que ten a mazá nun lado: Dando fronte a esta im-

portante saída da Cidade, distribuíanse un total de oito parcelas con anchos variables (entre 7,50 metros e 10,00 metros) e co mesmo fondo: 25,00 metros. O resto da mazá divídese en dúas partes con cinco solares con fronte á actual Rúa de Juana de Vega e os outros cinco á actual Rúa de Paio Gómez. queda pois patente nesta distribución de solares ao igual que no caso da ZONA PRIMEIRA a valoración especial das rúas de saída da Cidade e polo tanto a busca do maior número de solares posibles dando a ese fronte.

A superficie dos solares oscila entre os 187,00 m² do máis pequeno e os 368,00 m² do maior, producíndose un feito curioso, xa que son precisamente os oito solares con fronte á Rúa de Saída da Porta da Torre de Arriba os que teñen dimensións máis reducidas tanto na súa superficie como no seu ancho de parcela, como na súa profundidade.

As superficies dos oito solares deste fronte oscilan entre os 187,00 m² e os 225,00 m² mentres ningún dos outros dez solares baixa de 300,00 m² chegando cinco deles a alcanzar e superar os 350,00 m²

Neste senso os solares da Rúa de Paio Gómez, que era a de menor categoría, son os de maior superficie e de maior frente de fachada, esto último debido á forma trapezoidal da mazá e ao criterio para o trazado dos oito solares con frente á saída da Porta da Torre que dispoñen todos do mesmo fondo (25,00 metros).

Do conxunto dos dezoito solares hai un que ten 7,50 metros de fachada, dous con 8,00 metros, dous con 8,50 metros catro con 9,00 metros, dous con 9,50 metros, dous con 10,00 metros, dous con 10,50 metros, dous con 11,50 metros e un con 12,00 metros.

Respecto á profundidade, mentres os dez solares que dan frente ás actuais Rúas de Juana de Vega e de Paio Gómez alcanzaban os 33,40 metros, os oito solares con frente á Rúa de Porta da Torre de Arriba tiñan todos 25,00 metros.

AS SUBASTAS.

A publicación de anuncios de subasta de varios dos solares desta mazá realízanse no número 26 do B.O.V.B.N. de 29 de Xaneiro de 1872, no que fai referencia aos solares números de inventario 222, 223, 224, 225, 226 e 227, é dicir, seis - solares numerados do 1 ao 6 e que están situados "... á saída da Porta da Torre de Arriba, efecto do derribo das murallas e muros que formaban os fosos, glasis e camiños cubertos por efecto da explanación dunha zona de terreo; solares que con aceras de 3,00 metros de ancho cada unha nos extremos e un - centro de camiño de 19,00 metros, fai unha espaciosa rúa de 25,00 metros de ancho que dá entrada á poboación e comunícase coa de San Andrés, hoxe Espoz e Mina. Aos lados da rúa, recentemente construída polo Municipio, deíxase ver unha liña a propósito para a edificación das casas, que seguramente constituirán a mellor da Poboación, pola súa situación e condicións comprendendo tamén unha Praciña espaciosa..."

No B.O.V.B.N. número 27 de data 16 de Febreiro de 1872,

é dicir, uns días despois saiu anunciado o remate dos solares números de inventario 228, 229, 230, 231, 232 e 233, é dicir, todo o fronte esquerdo da estrada de saída da Porta da Torre de Arriba, foi subastado antes de rematar o ano 1872, e con él os solares 228 e 229 que pertencían á TERCEIRA ZONA que estamos a estudar, sen embargo quedarían sen adxudicar nesta subasta, polo que se anunciaría unha segunda e incluso unha terceira a realizar ésta en 28 de Setembro de 1874, na que por fin serían adxudicados os solares números 7 e 8.

O resto dos solares, é dicir, os cinco que daban fronte á actual Rúa de Juana de Vega, e os outros cinco con fronte á Rúa de Paio Gómez, non se subastarían ata 1874, realizándose as subastas o día 6 de Marzo (solar número 1, Rúa de Juana de Vega esquina Rúa de Fonseca), 27 de Agosto (solares números 6 7, 8, 9 e 10 con fronte todos eles á Rúa de Paio Gómez) e 26 de Outubro (solares números 2, 3, 4 e 5 con fronte á Rúa de Juana de Vega), subastas estas nas que serían adxudicados todos eles.

TASACION.

Os valores polos que foron tasados son por regra xeral, inversamente proporcionais á súa superficie, coincidindo os valores máis altos cos oito solares que dan fronte á actual Praza de Pontevedra que oscilan entre as 6.000 pesetas (solares números 6 e 7), 6.375 pesetas (dous solares números 3 e 5), 6.750 pesetas (tres solares números 2, 4 e 8), 8.750 pesetas (solar número 1) cun precio por m² que varía entre as 30 ptas/m² (solares números 2, 3, 4, 5, 6 e 7), as 35 ptas/m² (solar número 1) e as 36 ptas/m² (solar número 8). Mentres os outros dez solares que dan fronte ás actuais Rúas de Juana de Vega e de Paio Gómez oscilan entre as 3,74 ptas/m², 3,92 ptas/m², 4 ptas/m², 4,16 ptas/m², 6,66 ptas/m² e 7,81 ptas/m² habendo só tres solares que superan estes precios de tasación e que son os tres correlativos que se sitúan a partir da esquina da Rúa de Juana de Vega coa Rúa de Fonseca que teñen valores de 15 ptas/m², 15,62 ptas/m² e 16,66 ptas/m².

En calquera caso é importante suñar a gran diferenza existente no valor da tasación realizada polos Peritos e polo tanto a cantidade de saída na subasta entre os terreos con fronte á actual Rúa de Paio Gómez que se moveu aoredor das 4 ptas/m², e os oito solares que dan fronte á actual Praza de Pontevedra con valores que alcanzan as 30 ptas/m², 35 ptas/m² e 36 ptas/m².

Estas diferencias de 7,5 veces máis, serán aínda superiores nas subastas.

A ADXUDICACION: 1872 - 1874

A Adxudicación definitiva dos solares realízase tamén con dous anos de diferenza entre uns e outros.

Os solares 7 e 8 que foron os primeiros en saír a subasta en 16 de Febreiro de 1872, non serán adxudicados nin nesta primeira subasta, nin na segunda de data 14 de Novembro de 1872 (B.O.V.B.N. número 37 de data 11 de Outubro de 1872) debendo ir a unha terceira subasta o 28 de Setembro de 1874 (B.O.V.B.N. número 47 de 28 de Agosto de 1874) na que son adxudicados ambo los dous solares.

Non sucedeu así cos solares números 1 aos 6 con fronte á actual Praza de Pontevedra que sacados a subasta en 29 de Abril, foron adxudicados nesta primeira subasta.

A valoración reflexa este incidente: mentres o solar de esquina Rúa Juana de Vega - Praza de Pontevedra (número 1), - alcanza na subasta as 86,60 ptas/m², o seguinte (número 2) alcanza 72,30 ptas/m², estes valores baixan a 53 ptas/m² (número 3), 33,40 ptas/m² (número 4), 44,80 ptas/m² (número 5),

Os que alcanzaron menor valor foron subastados na sesión realizada o 27 de Agosto de 1874, sendo adxudicados definitivamente en 7 de Outubro, foron os cinco solares que teñen fronte á Rúa de Paio Gómez que oscilan entre as 7,61 ptas/m² e as 12,52 ptas/m².

Mentres, os que tiñan fronte á Rúa de Juana de Vega duplican como mínimo o valor máximo da Rúa de Paio Gómez, chegando en dous casos a triplicalos. Así o solar número 1 esquina Rúa de Fonseca alcanza as 20,90 ptas/m², o número 2 as 40 ptas/m², o número 3 as 23,35 ptas/m², o número 4 as 25,78 ptas/m² e o número 5 que é o que linda polo seu costado dereito cos solares 1, 2 e 3 que daban fronte á Porta da Torre de Arriba chega ás 38,35 ptas/m², valores todos superiores ás 20 ptas/m² e inferiores as 40 ptas/m² dos que catro están entre as 20 ptas/m² e as 26 ptas/m² e onde só dous alcanzan valores de adxudicación semellantes aos do fronte á Porta da Torre (38,35 ptas/m² o número 6 e 40 ptas/m² o número 2) quedando sempre a dúbida de porque esta suba ao dobre no solar número 2, un terreo de 9,00 metros de fachada e 320,00 m² e

[illegible]

Os dezaioito solares son comprados por un total de once

compradores, adquirindo dous deles (José maría Golpe e Joaquín Rey Calvo) tres solares cada un. Outros tres compradores (Vicente Pérez Villar, Doroteo F. Calvet e Celestino Rivera) compran dous solares cada un deles. Por último sete persoas (Guillermo García Freire, Jacobo Anido, Manuel Banet, José - Antonio Couto, Pedro Vecino e Agustín Baridó) adquiren un solar cada un.

A EDIFICACION: 1876 - 1902

O proceso de edificación da MAZA TERCEIRA, iniciárase en 1877 e remataría en 1902 se ben posteriormente a esta data se tramitaron algunhas conversións de bufardas en bufardóns (1907), cando xa había anos que remataran as edificacións ou se elevou a Torre da Igrexa (1916).

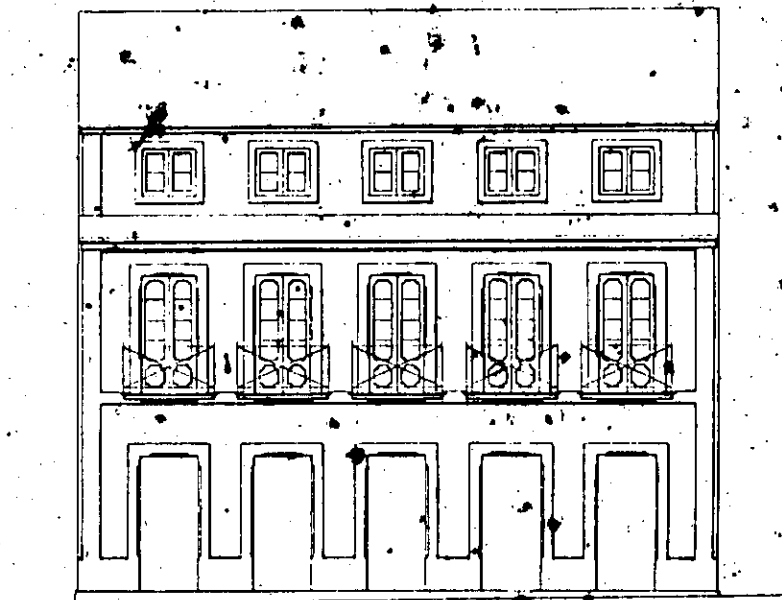
O primeiro expediente tramitado corresponde ao solar número 8, o que formaba esquina da actual Praza de Pontevedra coa Rúa de Paio Gómez e que no ano 1876 procede a realizar a cimentación. A obra de edificación non se faría ata 1889.

No ano 1877 se promovería tamén a cimentación e terraplenado dos solares números 2, 3 e 5 con fronte á Praza de Pontevedra, o que foi solicitado polo seu propietario, José María Golpe en data 12 de Setembro obtendo a correspondente licencia o día 24 do mesmo mes. A obra de edificación non se realizaría ata dezoito anos despois en 1895.

PLANO

para la construcción de una casa
en el solar n.º 5 de la

3.ª zona del
CAMPO DE CARBALLO

Escala: 100 metros

Coruña y Diciembre de 1877.
Faustino Domínguez.

O terceiro expediente sería o promovido por Joaquín Rey Calvo que pretende a construcción da casa no solar número 5 (hoxe 33) con frente á Rúa de Juana de Vega. Sen embargo neste expediente observamos como o ancho da parcela (14,00 metros) non corresponde co que tiña e fora inicialmente subastada (9,00 metros) cunha superficie que alcanzaba os 493,00 m² en vez dos 300,00 m² computados na subasta.

O proxecto estaba redactado por Faustino Domínguez y Domínguez en data de Decembro de 1877 obtendo a licencia na se-

sión de 14 de Decembro do mesmo ano, e constaba de planta baixa, piso e bufarda con cinco ocos por planta ((portas no baixo, porta-ventás con balcóns individuais na primeira planta e ventás na bufarda do último piso, se ben neste piso faríase un piso corrido con galería en 1878).

O seguinte expediente tramitado na mazá sería nos solares antigos números 6 e 7 que daban fronte á Rúa de Paio Gómez.

No mes de Xullo de 1879 e no mes de Maio de 1880 se tramitarían uns planos de Faustino Domínguez y Domínguez para a

para edificar en los solares N.º 6 y 7 de la Zona 3.ª del ensanche.

Julio. 24 de 1880

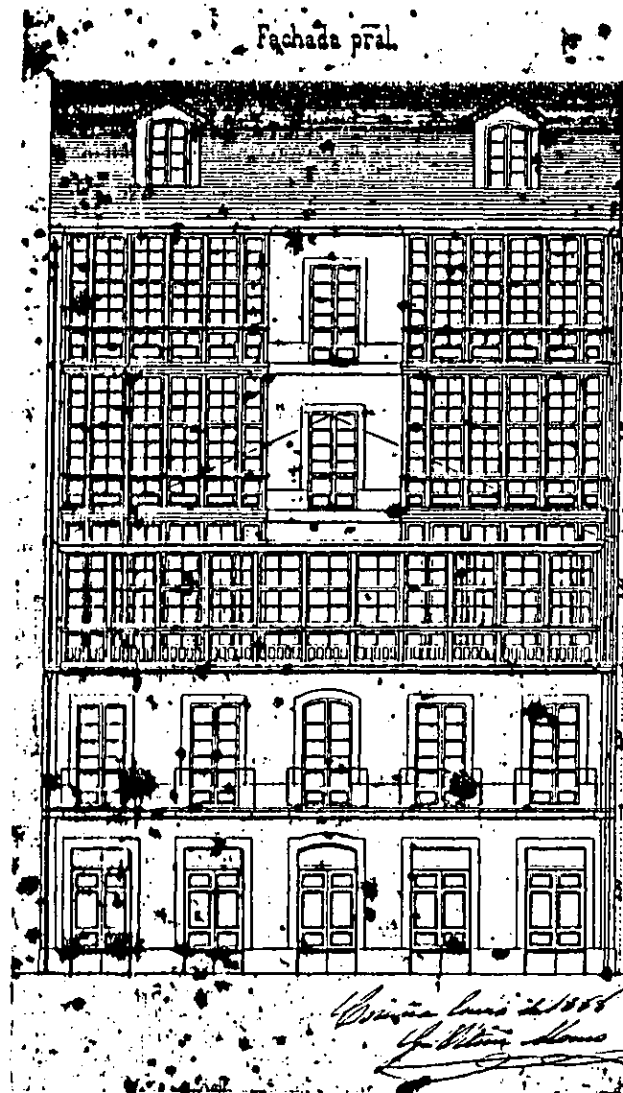
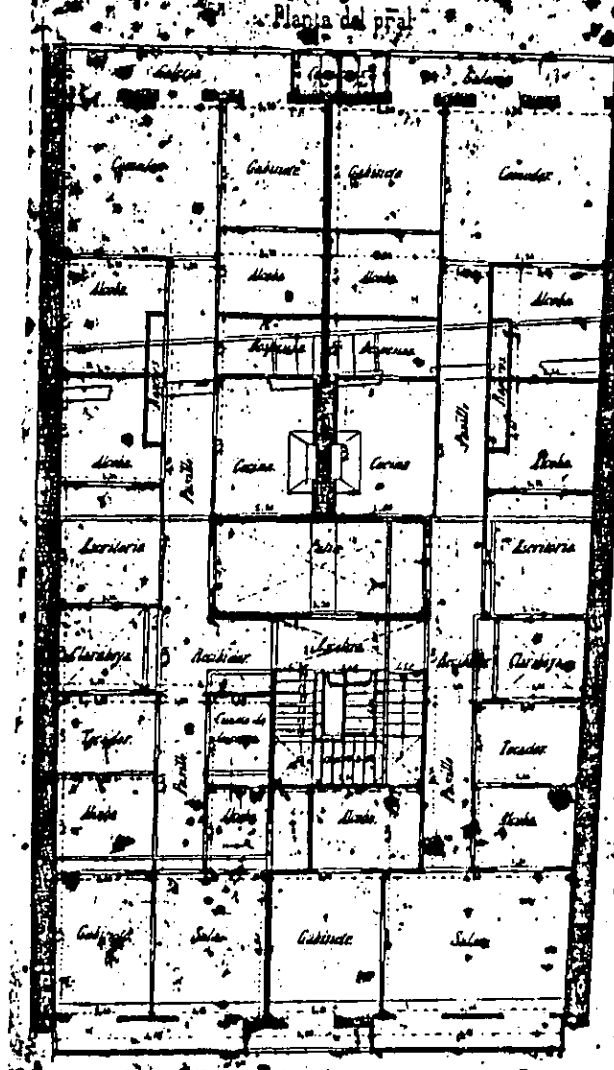
0 10 20 metros

Faustino Domínguez

construcción de dúas casas de baixo, piso e bufarda e dous formais de fachada laterais cun ancho de 7,00 metros e máis estreitas as fachadas centrais con 5,80 metros o que esixía ter dous ocos en cada un dos catro edificios, se ben na realidade todos os van facer tres ocos por planta e eso débese a que no momento de construción procedéuse a dar 6,75 metros ás dúas parcelas laterais (números 8 e 14) e 6,05 metros ás dúas centrais (números 10 e 12).

Pasarán oito anos sen que se abra expediente algún nesta mazá, sendo no ano 1888 cando se realizan as obras nos edificios xa construídos.

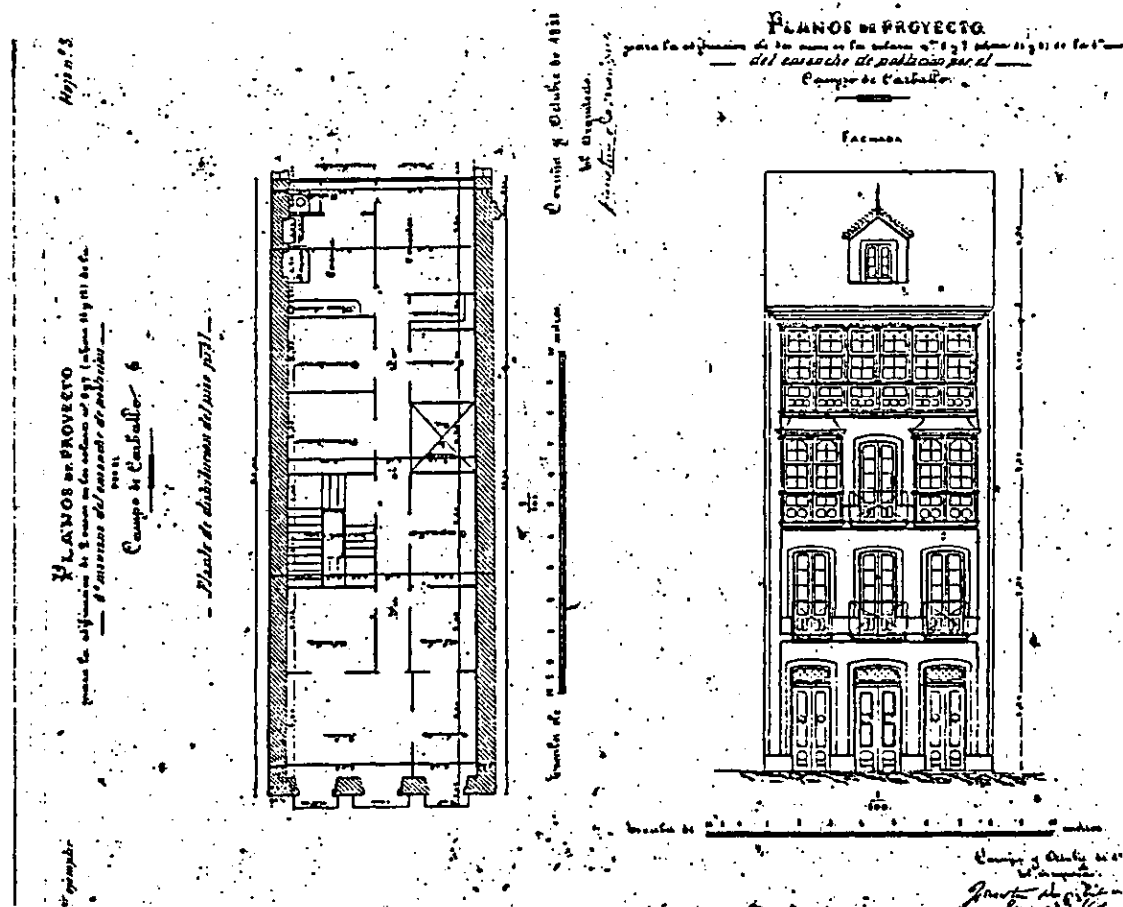
-- Unha sería para elevar dous pisos e bufardas así como ampliar cara o patio de parcela a única casa levantada ata entón no fronte da mazá á Rúa de Juana de Vega número 33 (antigo solar número 5). O proxecto está redactado neste caso por Gabriel Vitini Alonso en data de Xaneiro de 1888 e obterá a correspondente licencia na sesión de 25 de Xuño (este edificio sería obxecto no ano 1896 dun expediente de ruina da fachada).

O edificio constaría así de baixo, catro plantas e bu-
farda cun ancho de 14,00 metros e un fondo edificado de 24,00
metros, dispoño nas partes dianteiras de planta baixa de al-
macéns ou tendas e nas partes posteriores de vivenda, así co-
mo nas plantas altas se distribuirían dúas vivendas pr planta
cunha distribución na que é de destacar xunto coa utilización
da dobre fachada de galería acristalada nos dous frentes ou
fachadas, a disposición de tres patios que permiten a venti-
lación e iluminación de parte das pezas interiores: O patio
central con 5,30 metros por 2,30 metros permite a ventilación

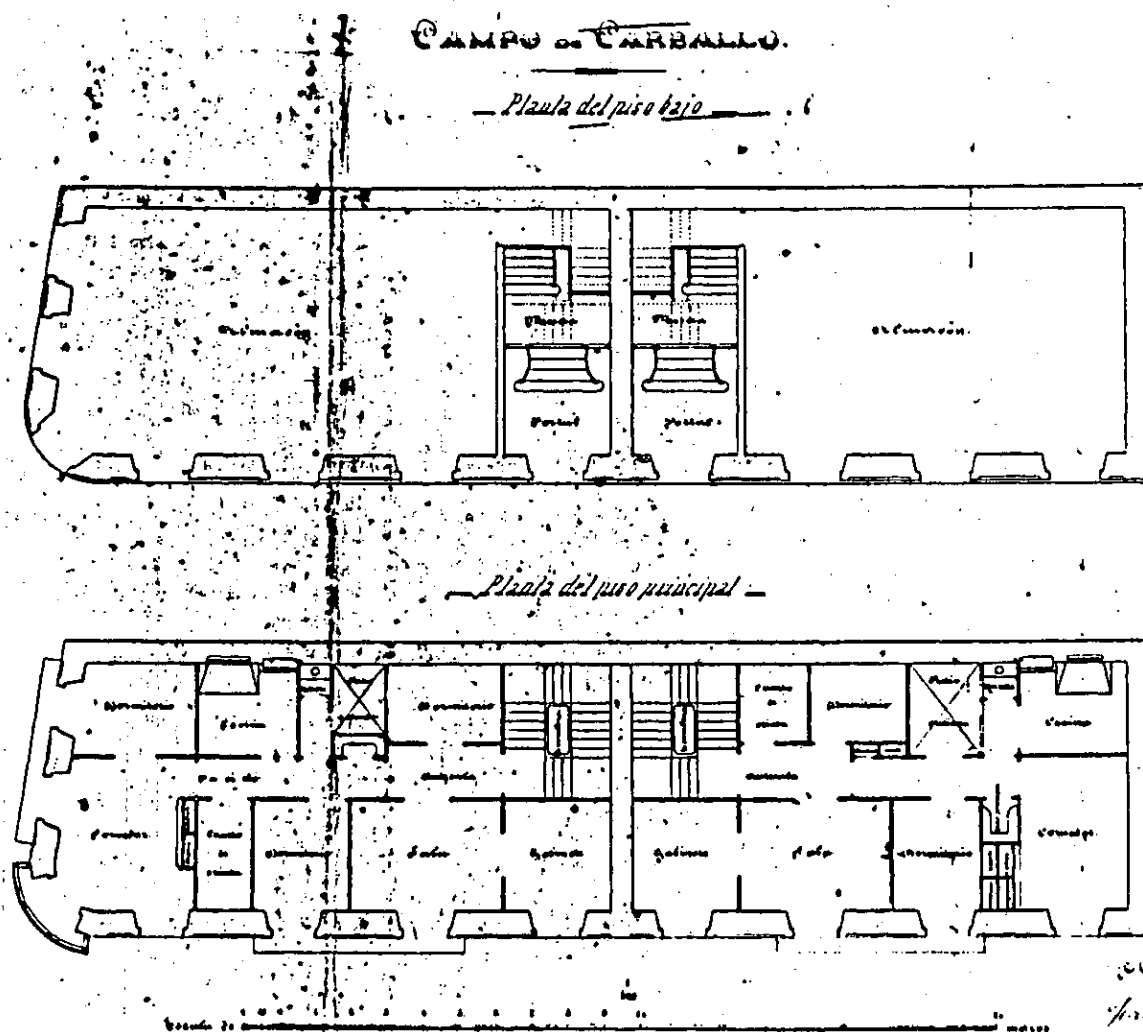
do núcleo da escaleira e das cociñas situadas, xa non dando á fachada posterior, senón no centro da parcela, outros dous pequenos patios chamados "claraboyas" de 2,20 metros por 2,00 metros dan luz e ventilación ao recibidor, a un escritorio e ao tocador. Sala, gabinete, alcoba, tocador, escritorio, co-ciña, despensa, recibidor, galería, comedor e comunes son a variedade de términos que designan cada unha das pezas da planta da vivenda.

-- Un segundo expediente refírese aos edificios levantados nos dous solares laterais dos antigos números 6 e 7 que daban

frente á Rúa de Paio Gómez e que agora se pretende a construción de ditas casas nos números 8 e 14 segundo proxecto - de Faustino Domínguez Coumes-Gay e data en Outubro de 1888.

No ano 1889 se solicitaría licencia para a construción do solar en esquina á Praza e Pontevedra - Rúa de Paio Gómez antigo número 8 que realizara a cimentación en 1876 segundo proxecto redactado por Faustino Domínguez Coumes-Gay.

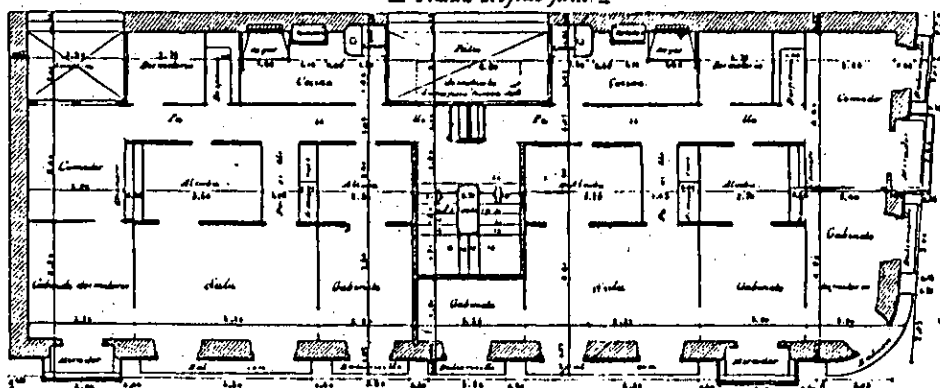
Consiste o edificio en dúas casas de baixo, tres plantas e bufarda co portal e núcleo de escaleira independentes cada unha delas, co baixo destinado a almacén e as plantas altas a vivendas cunha vivenda por planta cada un dos dous edificios que teñen unha superficie aproximada por vivenda de 120,00 m² construídos incluíndo a escaleira (12,00 m²) e o pequeno patio (3,00 m²) o que nos resulta unha superficie de vivenda de apenas 102,00 m² que respoñe ao tipo intermedio entre a vivenda burguesa e a vivenda obreira: unha sala, un comedor, un gabinete, dous ou tres dormitorios e un cuarto de criadas xunto cunha cociña, unha pequena despensa e un retrete que ventila polo patio interior compoñen as pezas da vivenda. As fachadas con miradoiro na esquina e simétricas, inscribíense na composición típica do Ensanche: balcón na primeira planta e galería partida nas superiores.

A década de 1890 ía ser a fundamental no proceso de colonización da mazá:

para la edificación de una casa en el solar número 1 de la línea izquierda de la

Puerta de la Torre de Agüita.

— Planta del primer piso. —

Escala de

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 metros

Coruña y Diciembre de 1892.

El Arquitecto

Juan de Ciorraga

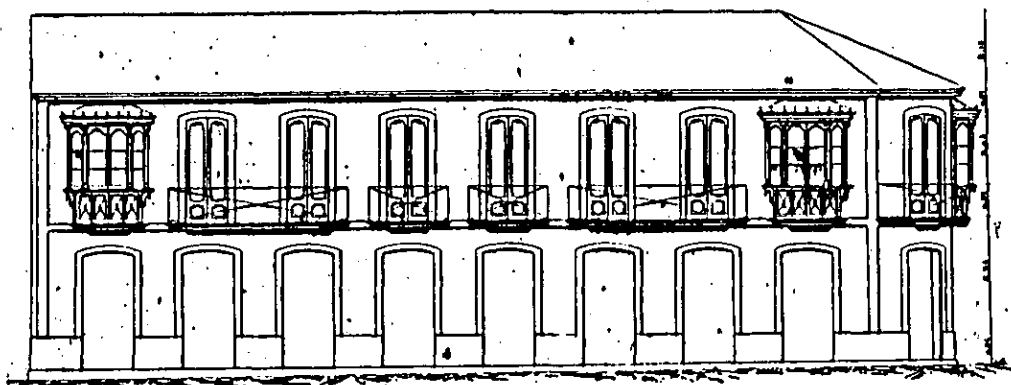
PLANOS de PROYECTO.

Hoja 6ª

para la edificación de una casa en el solar número 1 de la línea izquierda de la

Puerta de la Torre de Agüita.

— Fachada principal. —

Escala de

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 metros

Coruña y Diciembre de 1892.

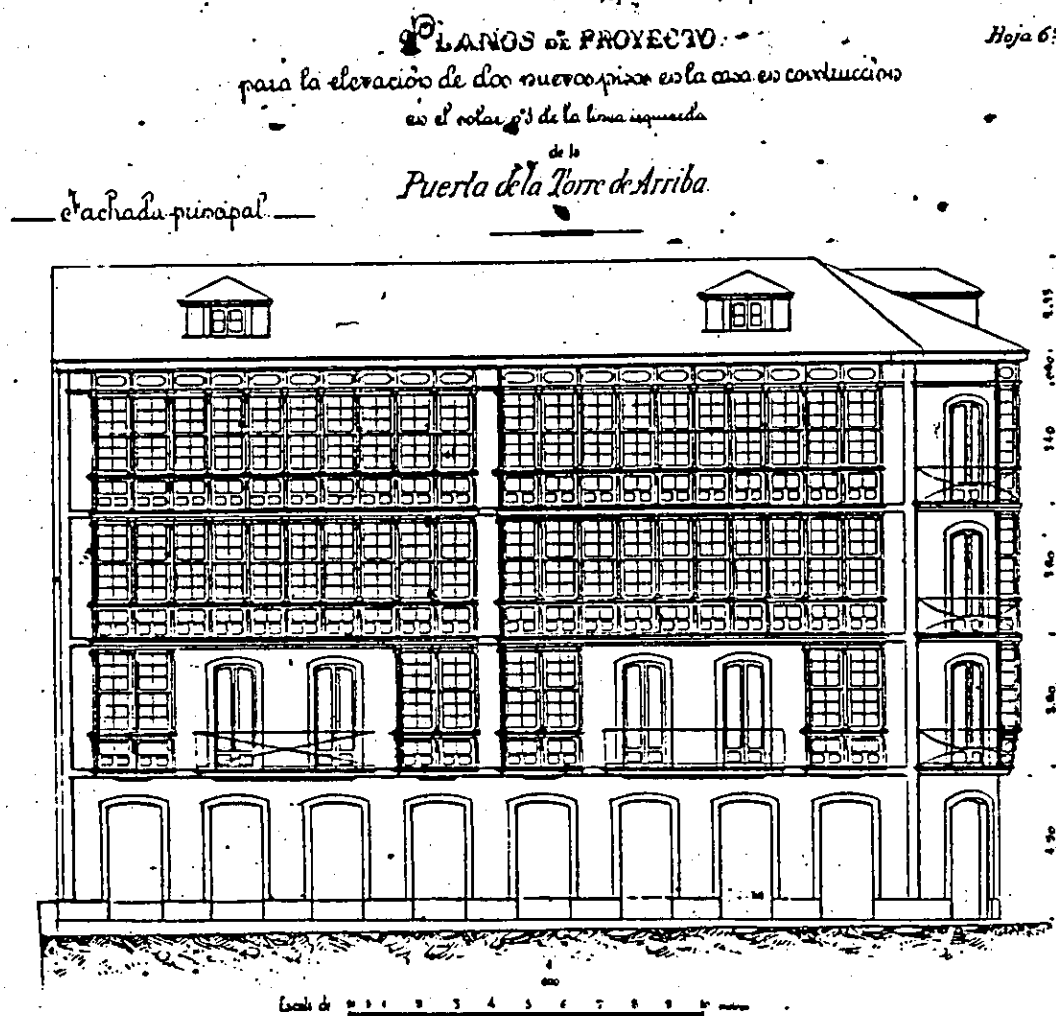
El Arquitecto

Juan de Ciorraga

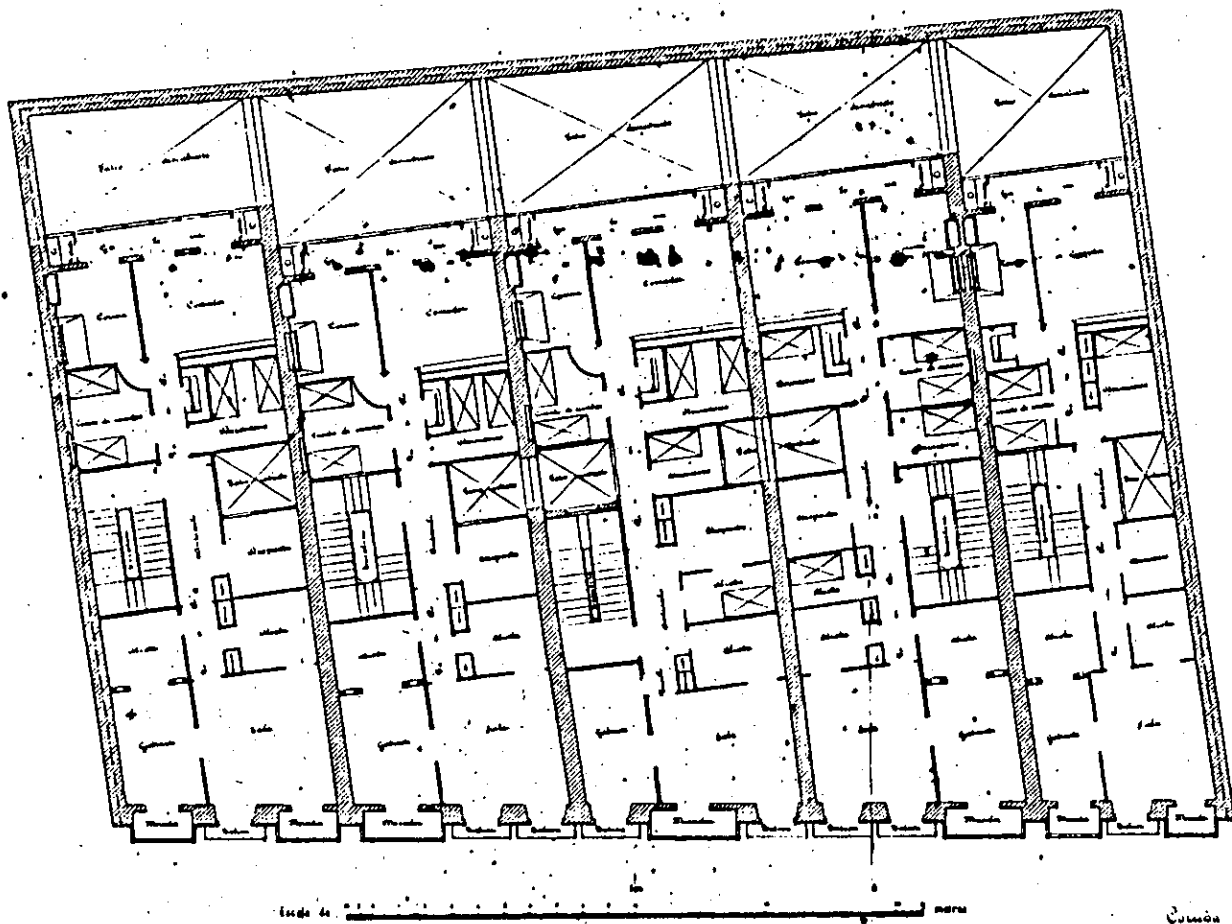
Nos anos 1892 - 1894 levantaríase o edificio correspon-

dente ao solar número 1 da Praza de Pontevedra esquina á Rúa de Juana de Vega promovido por José María Rodríguez e segundo un proxecto datado en Decembro de 1892 e redactado por Juan de Ciorraga. Neste expediente ponse en evidencia de novo a modificación do tipo que se está a producir no Campo do Carballo: Un edificio duns 10,00 metros de ancho e uns 25,00 metros de fondo, é dicir, uns 250,00 m2 de superficie no que xa

non se fai unha vivenda por planta, senón dúas vivendas duns 120,00 m2 de superficie cada unha delas. A licencia é concedida na sesión de 10 de Xaneiro de 1893.

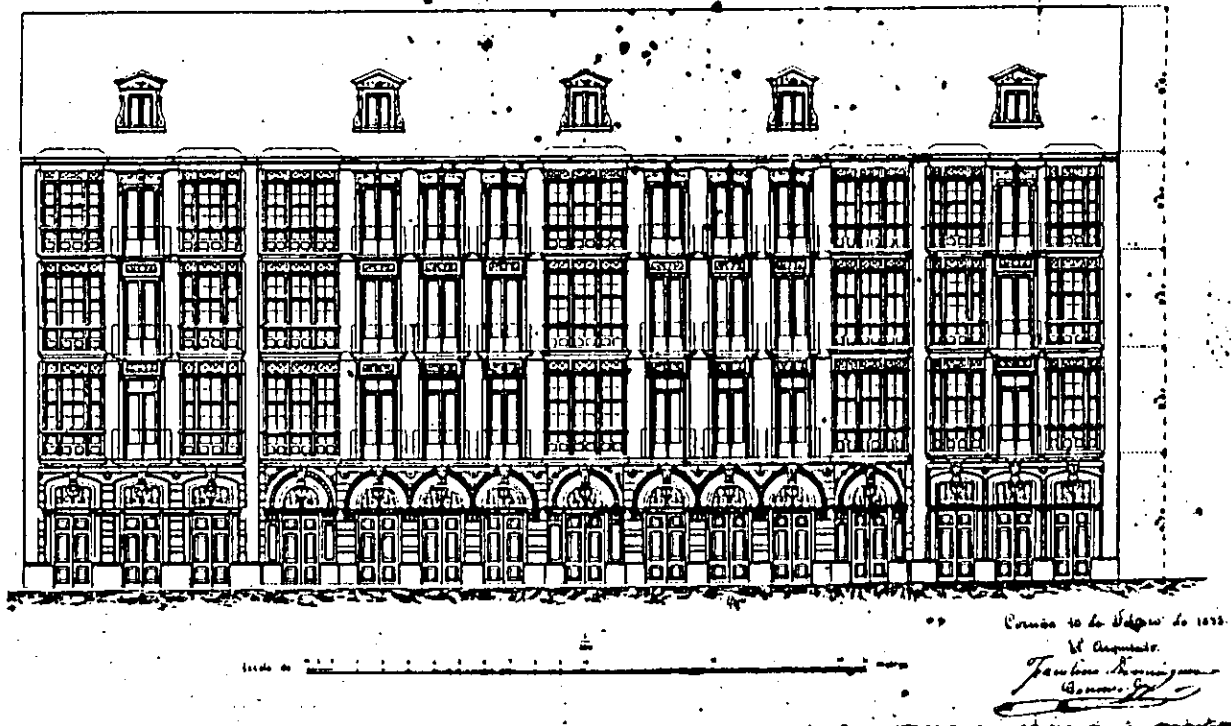
En Febreiro de 1894 e segundo proxecto de Juan de Cíorra-
ga, elevaranse dous novos pisos, solicitando tamén a licen-
cia José María Rodríguez Pardo sendo concedida na sesión de
20 de Marzo do mesmo ano.

Comisión 16 de Febrero de 1895.
Por el arquitecto.

Fernando González Valerio

No ano 1895 e nun único expediente se tramitarían as cinco casas correspondentes aos números 2, 3, 4, 5 e 6 con fronte á Praza de Pontevedra. E un proxecto no que se tramita un número de edificios tal que nos anuncia xa nitidamente a irrupción do Promotor - Constructor de vivendas no Ensanche: Fernando González Valerio e o persoeiro que construírá no Ensanche unha vintena de edificacións con preto de cen vivendas. Neste caso tratase de cinco casas cunha vivenda por planta, - patios interiores de ventilación e con só dúas pezas sen ventilación e iluminación directa.

É representativa da tipoloxía da vivenda do Ensanche Coruñés destacando o tratamento da fachada na que se observa xa o proceso de verticalización do elemento miradoiro en contraste coas galerías corridas que cubrían as plantas superiores na primeira época do Ensanche.

Estas desaparecen mentres a valoración da fachada principal conquirese manifestando a ARQUITECTURA nos delicados traballos de cantería que enmarcan as portas na planta baixa e as portas-ventás nas superiores que dan acceso aos balcóns tratados xa do mesmo xeito nas tres plantas sen valoración expresa do piso principal.

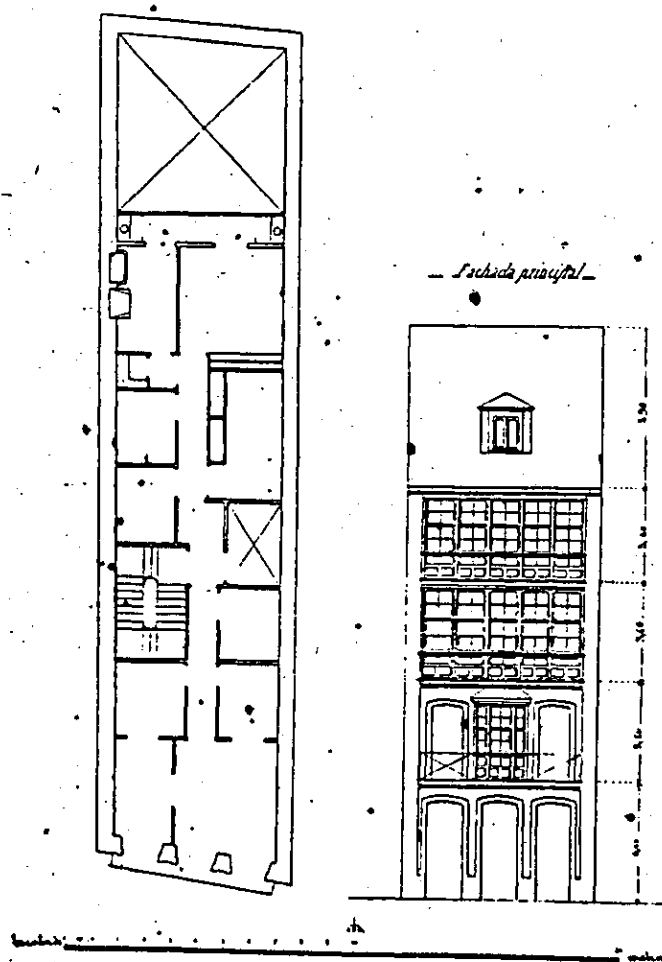

Obtén a licencia na sesión de 28 de Agosto de 1895.

No ano 1897 tramitaríase dous novos expedientes que ían ser os últimos que se refiren á edificación de edificios de vivendas e que se situarían un deles no único solar que quedaba vacante no fronte da Praza de Pontevedra, o número 7; o outro sería o antigo solar número 8 no fronte á Rúa de Paio

— Planta de las salas superiores —

Gómez.

O solar número 7 con fronte á Praza de Pontevedra é obxecto dun proxecto para un edificio de planta baixa, tres plantas altas e bufarda cunha vivenda por planta segundo planos redactados por Faustino Domínguez.

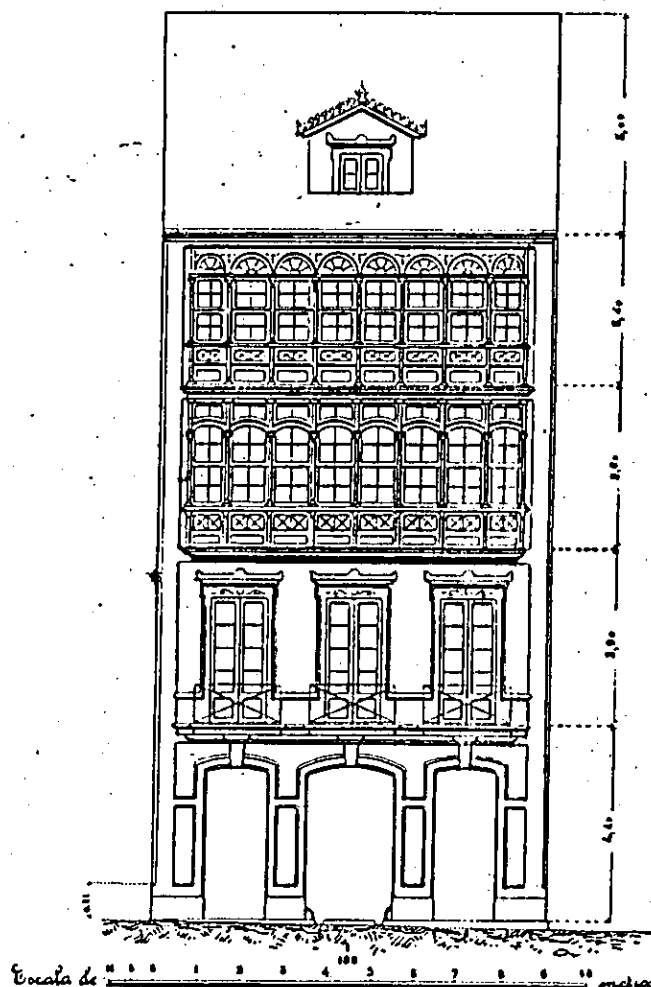
A obra levantase sobre un solar que ten un fronte de fachada de 6,75 metros e 30,80 metros de fondo, é dicir, 5,00 metros máis dos que tiña o solar que saíu a subasta. A súa superficie en planta era de 218,80 m² da que se ocupaban na zona dianteira 176,55 m² restando na parte traseira un patio cadrado de 6,50 metros de lado.

O esquema de distribución repite o xa tantas veces utilizado no Campo do Carballo cun núcleo de escaleira adosado a medianería tras o binomio gabinete-alcoba e cun pasillo central que percorre a parcela en toda a súa lonxitude rematando nunha sala na fachada principal e no comedor na fachada posterior.

Ambalas dúas fachadas cubrense con galerías acristaladas segundo o sistema de dobre fachada xeralizado na Cidade de A Coruña ao longo da segunda metade do século XIX.

Obtén a licencia na sesión de 1 de Marzo de 1897.

— Fachada principal. —

Comienzo y Julio de 1897.

El Arquitecto,

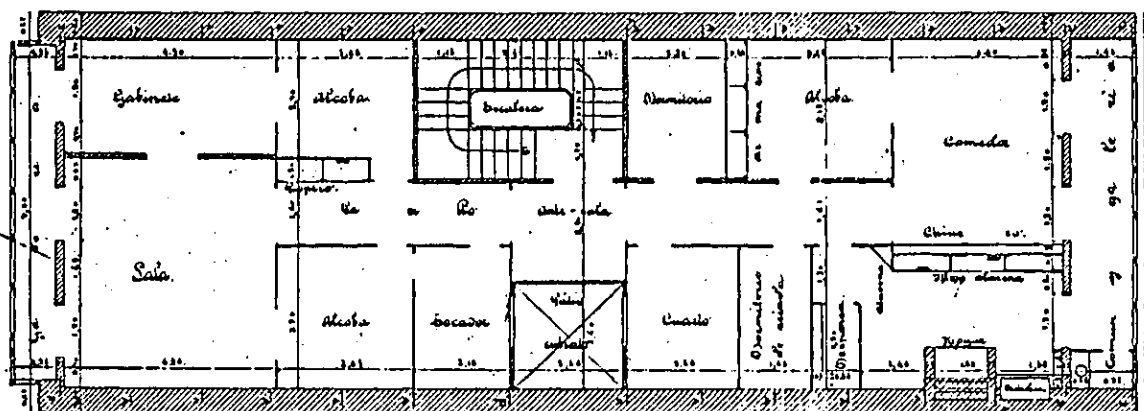
— Juan —

En Xullo de 1897 se tramita o expediente de construcción

dun edificio no antigo solar número 8 da Rúa de Paio Gómez
(actual número 6) para un proxecto de baixo, tres plantas e
bufarda, coa planta baixa libre e cunha vivenda por planta
nos pisos superiores que se distribúe a partir dun pasillo
central de 1,40 metros de ancho que remata no fronte á rúa
nunha ampla sala que ocupa dous dos tres ocios do mesmo, e na
partetraseira nun comedor.

PROYECTO
para la edificación de una casa en el solar nº 6 de la calle de Suyo Gomez,
en la zona del Ensanche por el Campo de Castilleja.

Planta de distribución del piso segundo

Escala de 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 metros

Coruña y Julio de 1897.

El Arquitecto,

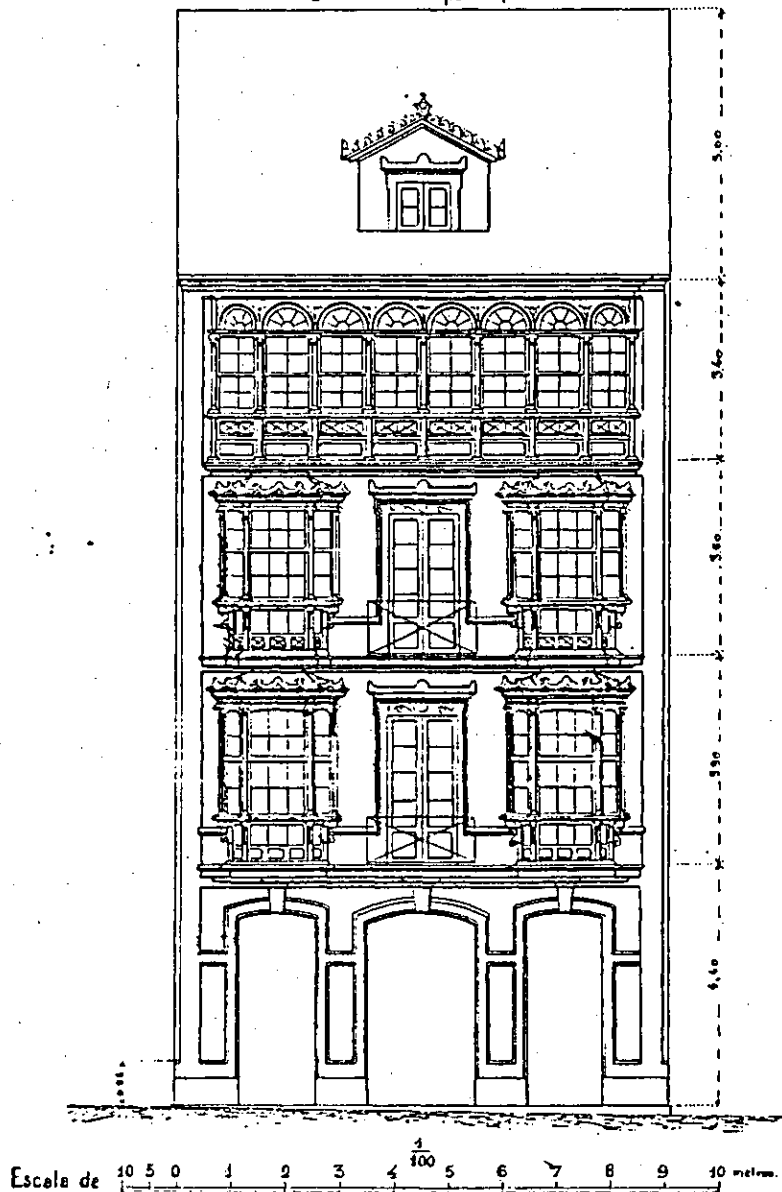
Juan de Villarreal

Sala e comedor se abren xunto coa outra peza (gabinete na parte dianteira, e cociña na traseira) a unhas galerías que confirman a dobre fachada.

61 XXXXV
 de la reforma que se intenta en la fachada de la casa que se proyecta
 edificar en el solar número 6 de la.

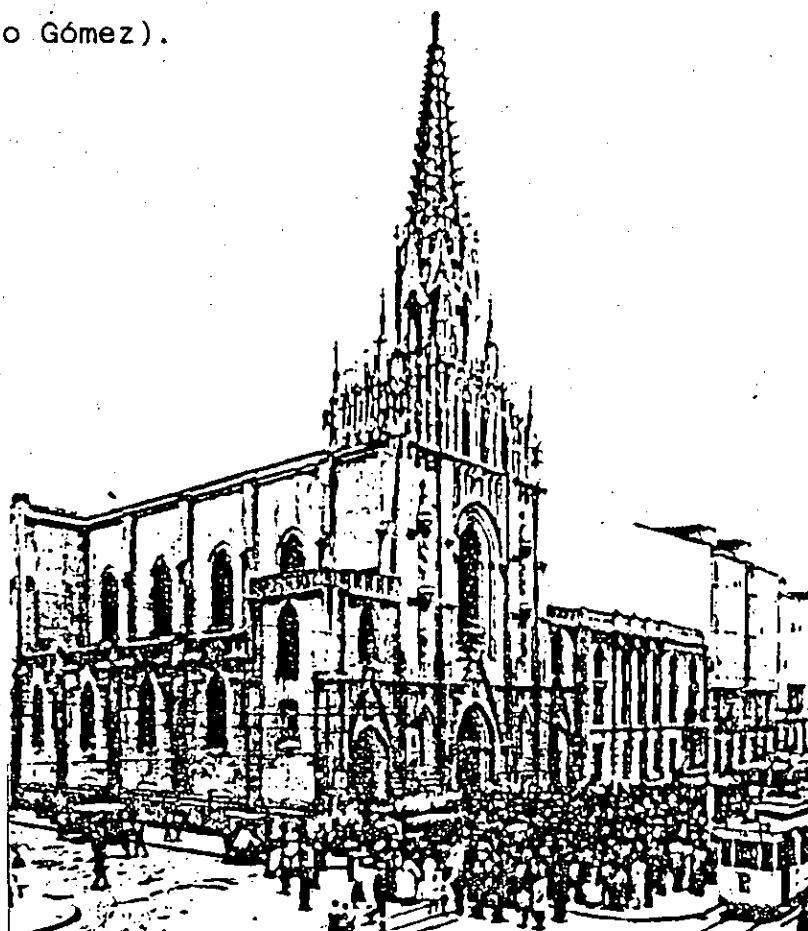
CALLE DE PAYOGOMEZ.
 en la 3ª zona del Embarque por el
 Campo de Carballo.

Fachada principal.

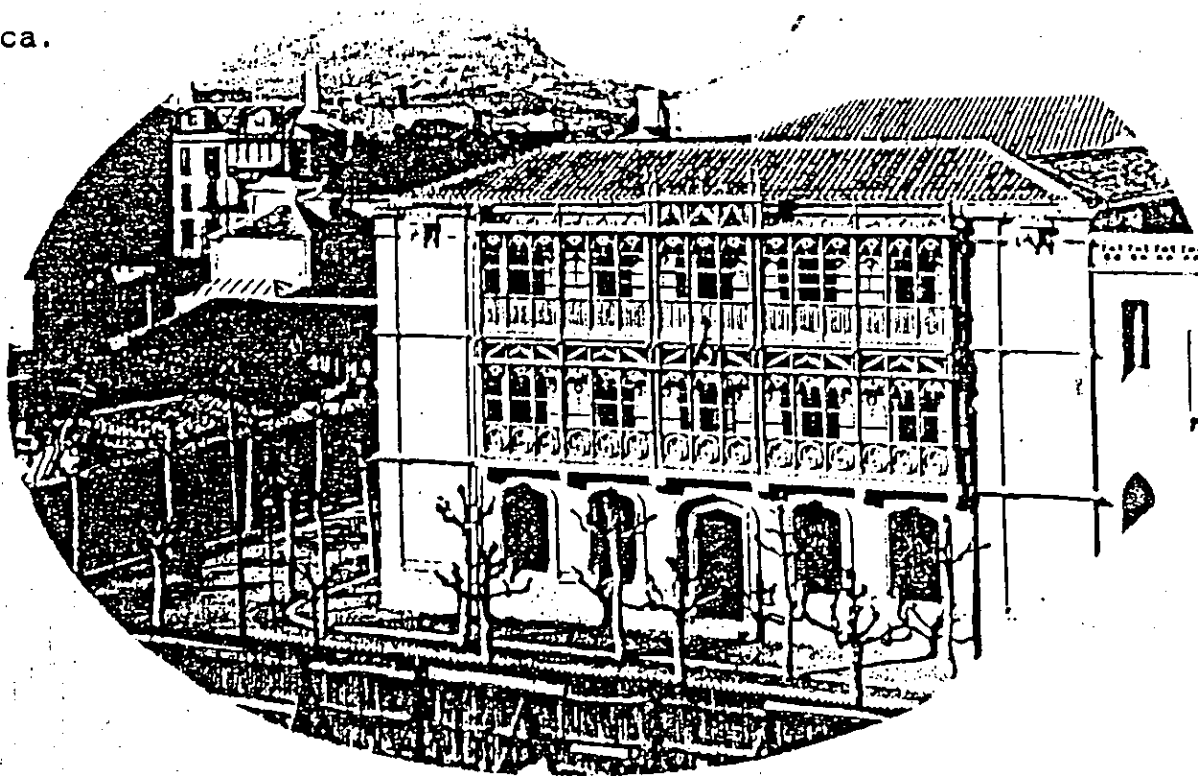
No ano 1900 Juan de Ciórraga redacta un plano de reforma
 da fachada colocando dous miradoiros laterais en cada unha
 das plantas 1ª e 2ª. Concédesele a licencia na sesión de 23
 de Abril de 1900.

No ano 1899 tramítase a construción da Igrexa do Sagrado Corazón que ocupa catro parcelas con fronte á Rúa de Juana de Vega (21,50 metros), de Fonseca (68,50 metros) e de Paio Gómez (24,50 metros) antigos solares números 1, 2, 3 e 4 (frente á Rúa de Juana de Vega) e os números 9 e 10 (frente a (Rúa de Paio Gómez).

O proxecto inicial, en base ao que se construíu a obra, é de Francisco Rabanal, redactado en 1899 e constaba de dúas partes ben diferenciadas: A Igrexa no fronte a Juana de Vega, e as dependencias e servicios anexos no fronte á Rúa de Paio

Gómez. A referencia aos elementos do vocabulario formal do neogótico eran ben patentes destacando sobre todo a decoración da carpintería na galería de madeira que cubría ás plantas superiores do edificio posterior no fronte á Rúa de Fonseca.

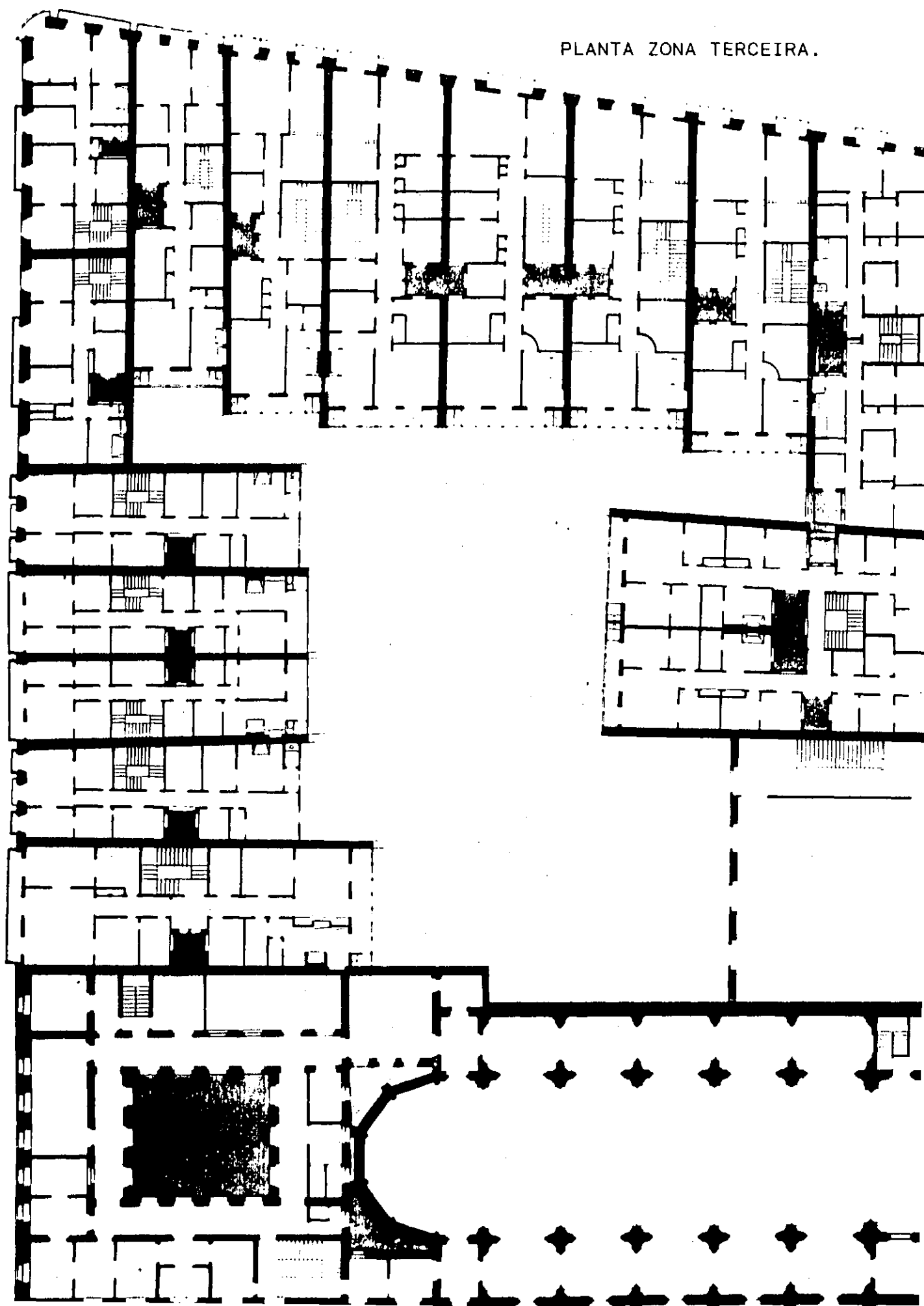

No ano 1916 Leoncio Bescansa redacta dous proxectos, un deles o da Torre que remataba a fachada principal da Igrexa, plenamente ligadas ás tendencias neogoticistas propias deste Arquitecto e que se observa na fotografía adxunta e outro para un edificio anexo destinado a dependencias da congregación.

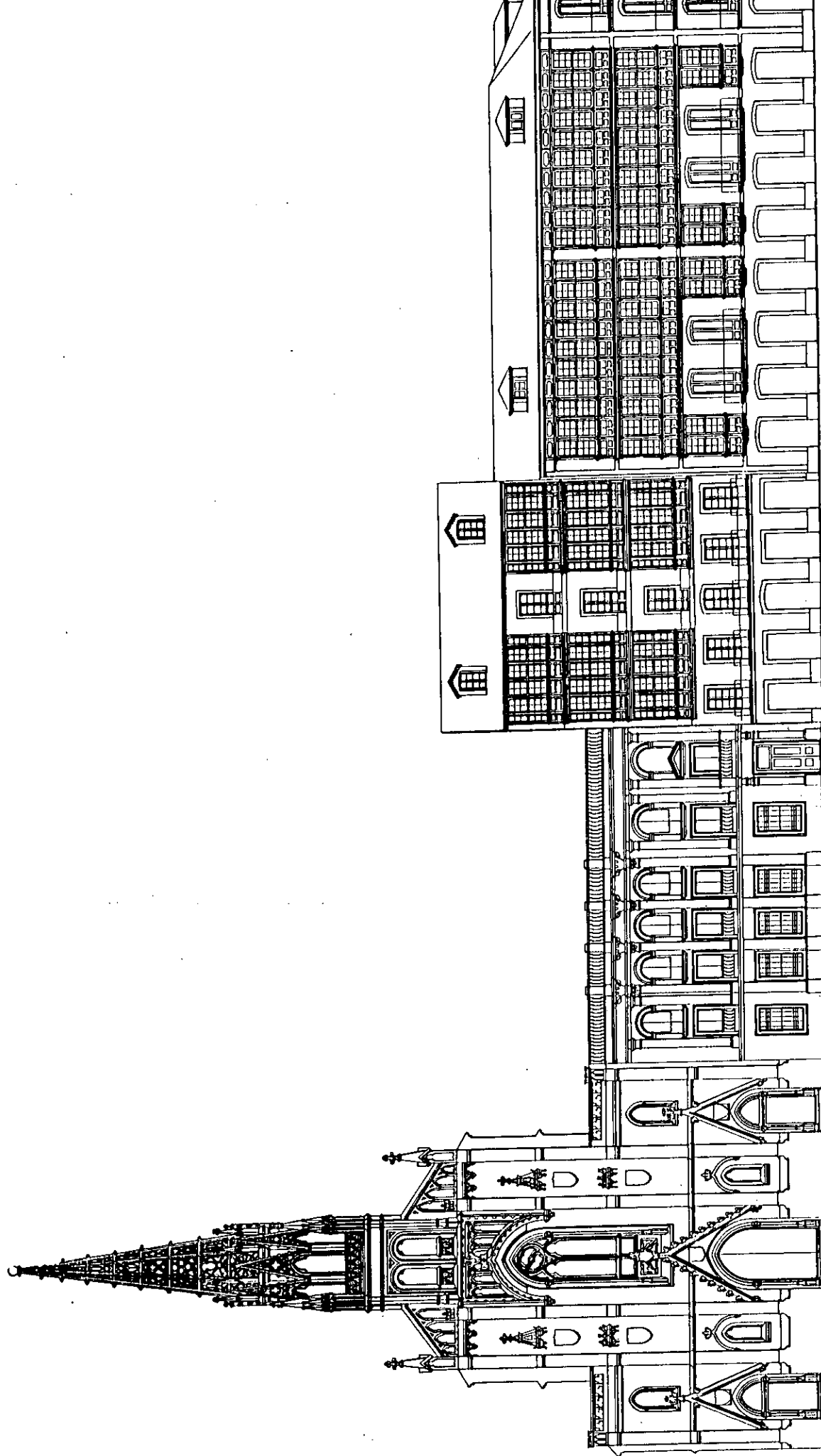
Na década dos setenta foi derribado o edificio posterior así como a torre da Igrexa.

Todos os proxectos de edificios de vivendas foron redactados por Faustino Domínguez Coumes-Gay (solares números 2, 3 4, 5, 6, 7 e 8 con fronte á Praza de Pontevedra) e Juan de Ciórraga (número 1, Praza de Pontevedra esquina Rúa de Juana de Vega, Rúa de Paio Gómez 6, elevación de dúas plantas na Rúa de Paio Gómez 10 e 12, abufardados nos números 8 e 10 da Rúa de Paio Gómez).

PLANTA ZONA TERCEIRA.

ALZADO JUANA DE VEGA

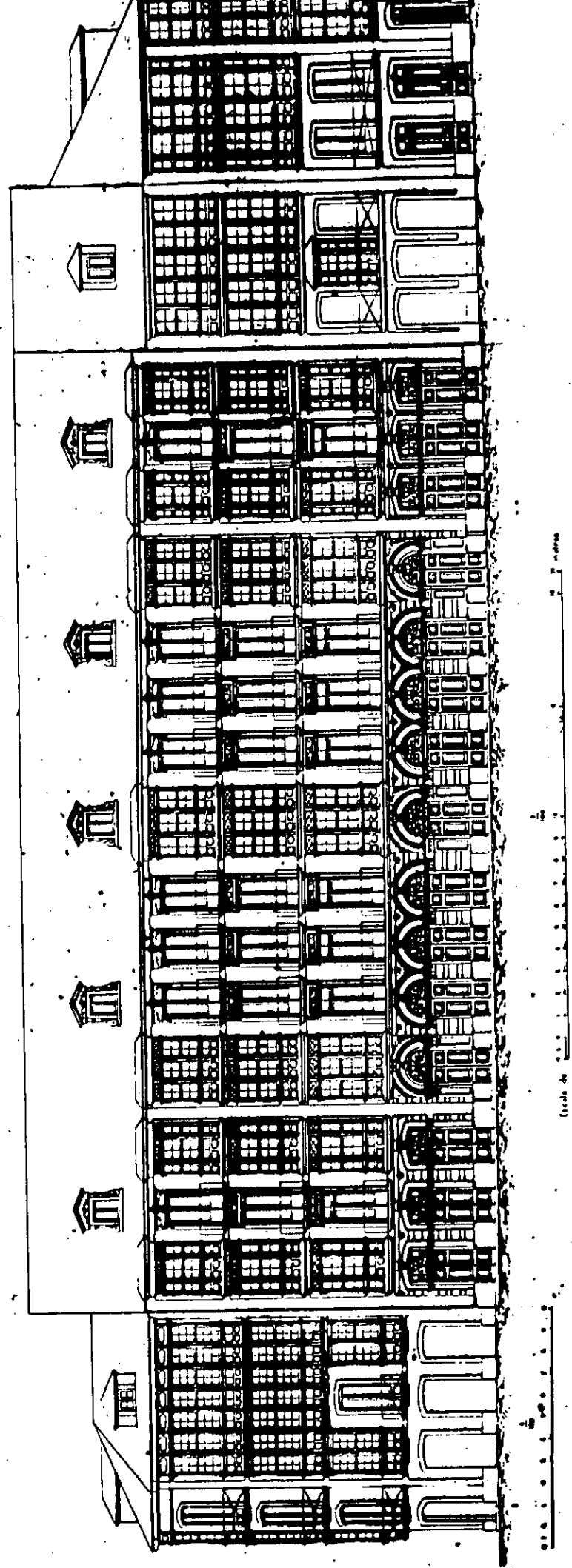
1899: Francisco Rabanal
1916 Leoncio Bescansa

Leoncio Bescansa

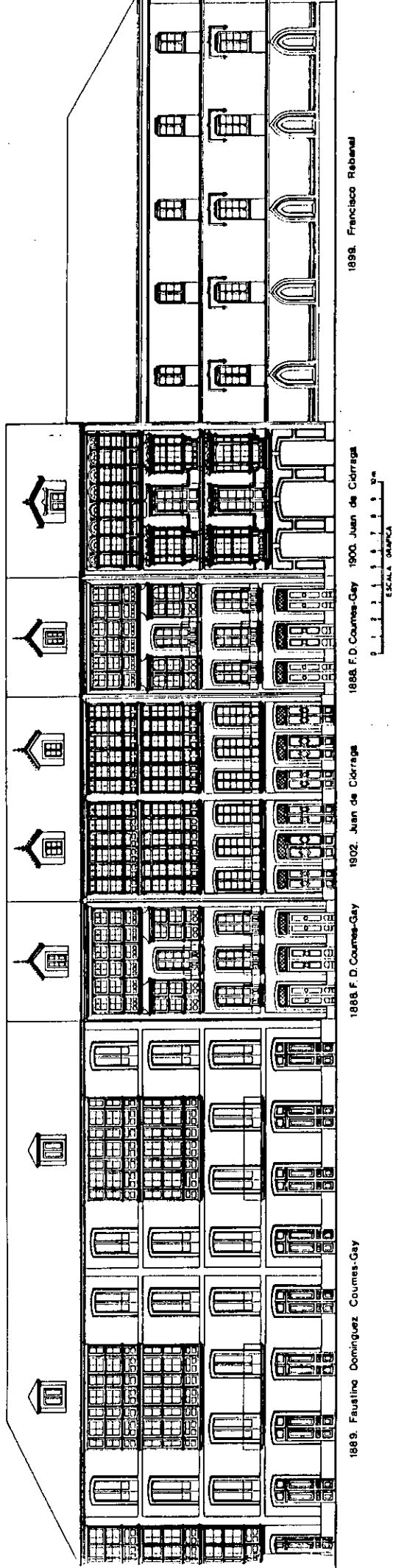
1877 Faustino Dominguez
1888 G. Vitini

1892 Juan de Ciórraga

ALZADO PRAZA DE PONTEVEDRA

ALZADO RUA PAIO GOMEZ

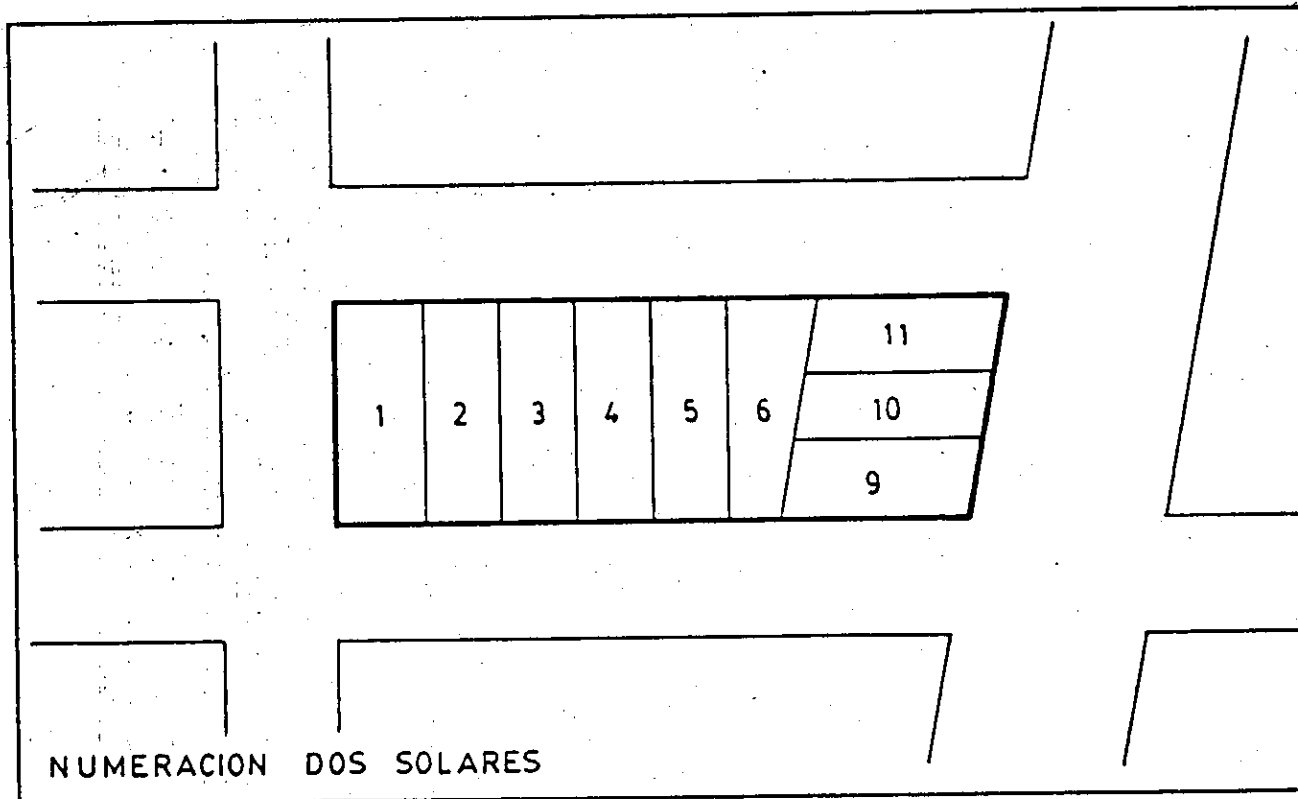
ZONA CUARTA.

ZONA CUARTA.

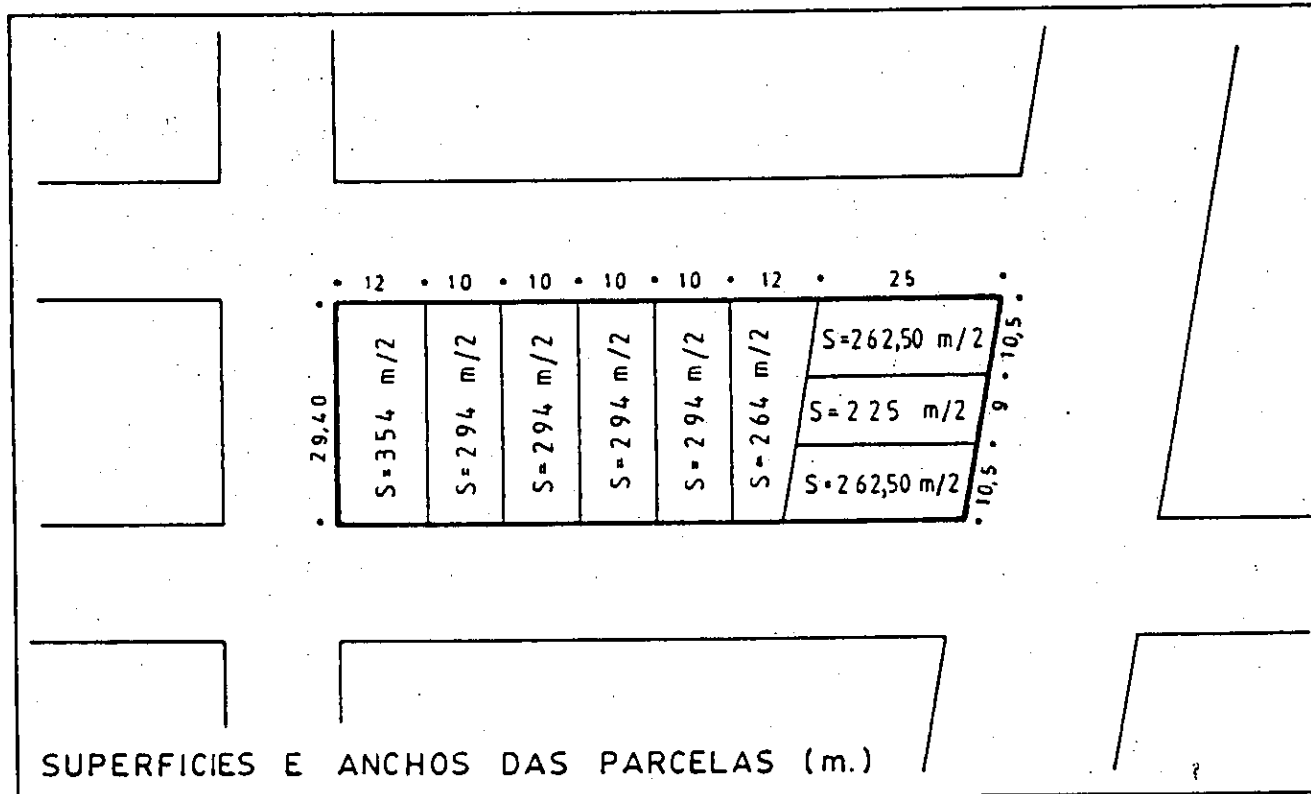
A MAZA.

A mazá denominada ZONA CUARTA tiña forma trapezoidal cun ancho ou altura de 29,40 metros ás Prazas do Campo do Carballo (hoxe Praza de Lugo) e Praza de Pontevedra, e un longo medio duns 85,00 metros: Tiña unha superficie de 2.544,00 m² que foi dividida en nove parcelas.

Dando o fronte máis curto a dúas Prazas e os lados máis longos a dúas rúas (actuais Rúas de Paio Gómez e de Teresa Herrera) ía se proceder a un tipo de parcelación no que se pon de novo de manifesto o carácter principal do Camiño da Porta da Torre de Arriba no que se apoian buscando a fachada tres das parcelas (as números 9, 10 e 11), en tanto que no resto se dispón cortando a mazá transversalmente en seis anacos de anchos variables.

As superficie das parcelas oscilan entre os 225,00 m² da máis pequena e os 354,00 m² da maior, pero ao igual que no caso da ZONA TERCEIRA, as parcelas máis pequenas en superficie e profundidade son as tres que dan fronte á actual Praza de Pontevedra que teñen 262,50 m² as dúas esquinas e 225,00 m² a central, tendo as tres o mesmo fondo de 25,00 metros e dispendo de 10,50 metros de fronte as laterais e 9,00 metros a central.

As outras seis alcanzan superficies maiores que van de 264,00 m² a colindante coas tres citadas pola súa parte posterior (número 6); 294,00 m² as catro intermedias e por último 354,00 m² a número 1 con fronte a tres rúas (actuais Praza de Lugo, Rúa de Paio Gómez e Rúa de Teresa Herrera) que é tamén a de maior anchura con 12,00 metros, mentres as outras catro teñen 10,00 metros, e 9,00 metros de ancho medio a máis reducida das seis.

Vemos pois como se mantén o criterio de dispor as parcelas de anchura igual ou superior aos 9,00 metros e profundidades iguais ou superiores aos 25,00 metros, ao tempo que todas as superficies sexan maiores de 200,00 m², así como o de potenciar o frente á saída da Porta da Torre de Arriba.

AS SUBASTAS: 1872 - 1874

As nove parcelas que compoñían a ZONA CUARTA saíron a subasta en dous lotes diferentes:

Un primeiro lote que comprendía as tres parcelas que daban fronte á estrada de saída da Porta da Torre de Arriba e que se realizaría a primeira subasta en 27 de Marzo de 1872, quedando as tres sen adxudicar. De novo se sacarían a unha segunda subasta en 14 de Novembro (solares 9 e 11) e 26 de Novembro de 1872 esta vez de acordo coa lexislación vixente, tasadas no 85% do valor que lle adxudicaran inicialmente os Peritos da Facenda. De novo quedarían sen adxudicar sendo preciso unha terceira subasta que non se celebraría ata o 28 de Setembro de 1874 (anuncio no B.O.V.B.N. número 47 da data 28 de Agosto) valorándose esta vez no 70% da primeira tasación: Por fin foron adxudicadas nesta subasta realizándose a adxudicación definitiva na sesión da Xunta de Bens Nacionais de data 17 de Decembro.

O segundo lote o formarían os seis solares restantes os

cuales serían subastados e adxudicados tamén en 1874: Publicado o anuncio da subasta no B.O.V.B.N. número 48 de data 25 de Setembro para celebrala o 26 de Outubro, así se realizou e nela foron adxudicados os seis solares, cúa adxudicación definitiva sería acordada pola Xunta o 29 de Decembro do mesmo ano.

A TASACION

Os valores sinalados polos Peritos de Facenda nos nove solares seguía o criterio que vimos observando:

- Valores altos nos tres solares con fronte á actual Praza de Pontevedra (22,49 ptas/m², 20,64 ptas/m² e 16,18 ptas/m²) reducíndose a medida que se alonxaba da Porta da Torre de Arriba.
- Valores baixos nos seis restantes que oscilaban entre as 4,25 ptas/m² (solares números 1, 2, 3, 4 e 5) e as 4, 6 e 7 ptas/m² (solar número 3).

A necesidade de realizar unha segunda e incluso unha terceira subasta nas tres fincas provocaría que a cantidade pola que saíron a subasta de reduxera sucesivamente nun 85% e nun 70% do valor de tasación da primeira.

A ADXUDICACION: 1874

Como comentamos anteriormente a adxudicación definitiva de todas as fincas realizouse en Decembro de 1874.

Na subastas vaise producir por primeira vez un feito cu-
rioso:

Os importes alcanzados polos solares con frente as rúas "secundarias" (actuais Rúas de Teresa Herrera e de Paio Gómez) ou á Praza do Campo do Carballo son en todos os casos superiores e en varios casos duplican os alcanzados polos tres que daban frente á futura Praza de Pontevedra.

21,68	34,09	29,84	26,53	22,12	31,25	15,75
						15,74
						20,68

PRECIO DE ADJUDICACION (Pts/m2)

Os solares número 6 (31,25 ptas/m²), número 3 (29,84 ptas/m²), número 4 (26,53 ptas/m²) e o número 5 (22,12 ptas/m²) superaban todos os valores de adxudicación dos tres solares números 9, 10 e 11.

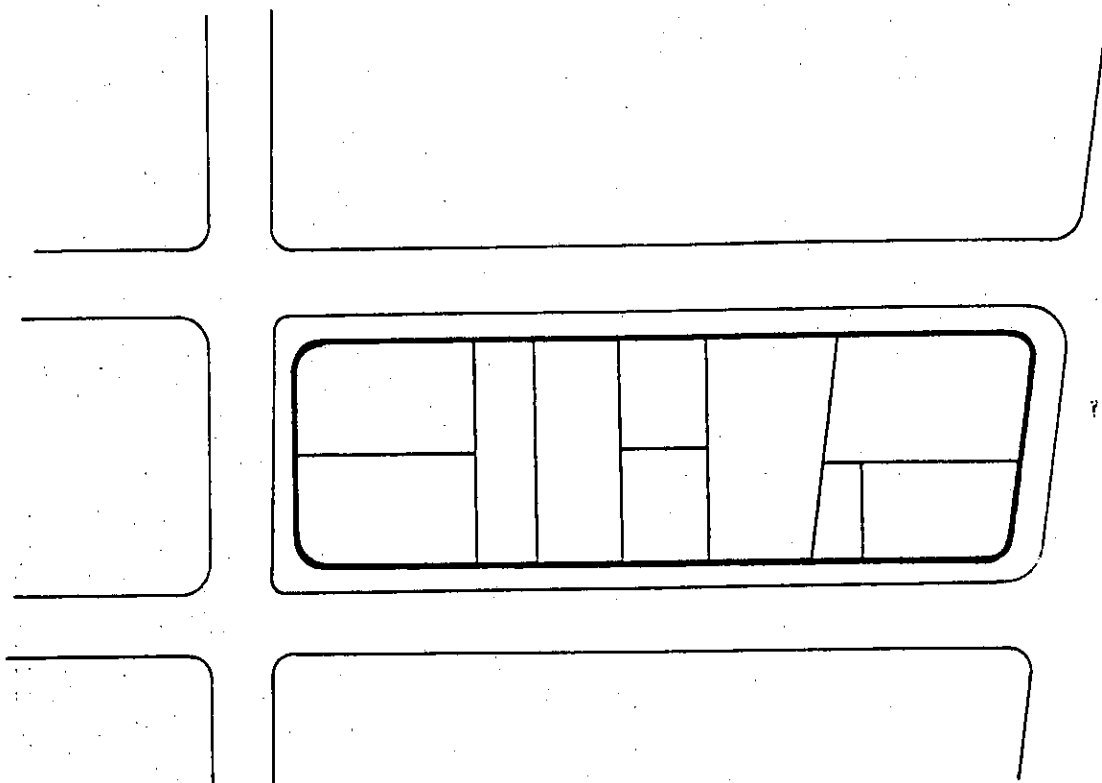
DOROTEO F. CALVET	DOROTEO F. CALVET	J. MARIA SILVA	DOROTEO F. CALVET	DOROTEO F. CALVET	DOROTEO F. CALVET	D. FDEZ CALVET
						AGUSTIN BARIDO
						PEDRO VECINO

ADXUDICATARIOS

Os seus compradores eran tamén habituais das subastas e neste caso prodúcese un feito singular: Un comprador, Doroteo Fernández Calvet, adquire seis solares un total de 1.762,5 m2 comprando os outros tres solares, tres compradores José María Silva, Pedro Vecino e Agustín Baridó.

A EDIFICACION: 1875 - 1947

O proceso de edificación da ZONA CUARTA caracterizouse pola modificación da parcelación inicial e pola súa lentitude

- Respeto ao primeiro punto as primitivas nove parcelas se someteron a unha nova división que afectou ás tres primeiras parcelas máis próximas á actual Praza de Lugo que se convertiron en dúas parcelas con frente a esta Praza, se ben os 32,00 metros quedaron reducidas a 24,00 metros, mentres as parcelas números 4, 5 e 6 se dividían en catro parcelas de frentes 8,00 metros, 10,50 metros e 11,00 metros

Un caso singular será o da segregación dunha pequena - parcela do solar número 9 que formaba esquina ás actuais Praza de Pontevedra e Rúa de Paio Gómez, da que se extraerá un solar de 5,50 metros de fronte e 10,50 metros de fondo, é dicir 57,75 m², o solar máis reducido de toda a parcelación do Campo do Carballo e no que se construírá a única casa de dous ocos por planta de toda a área.

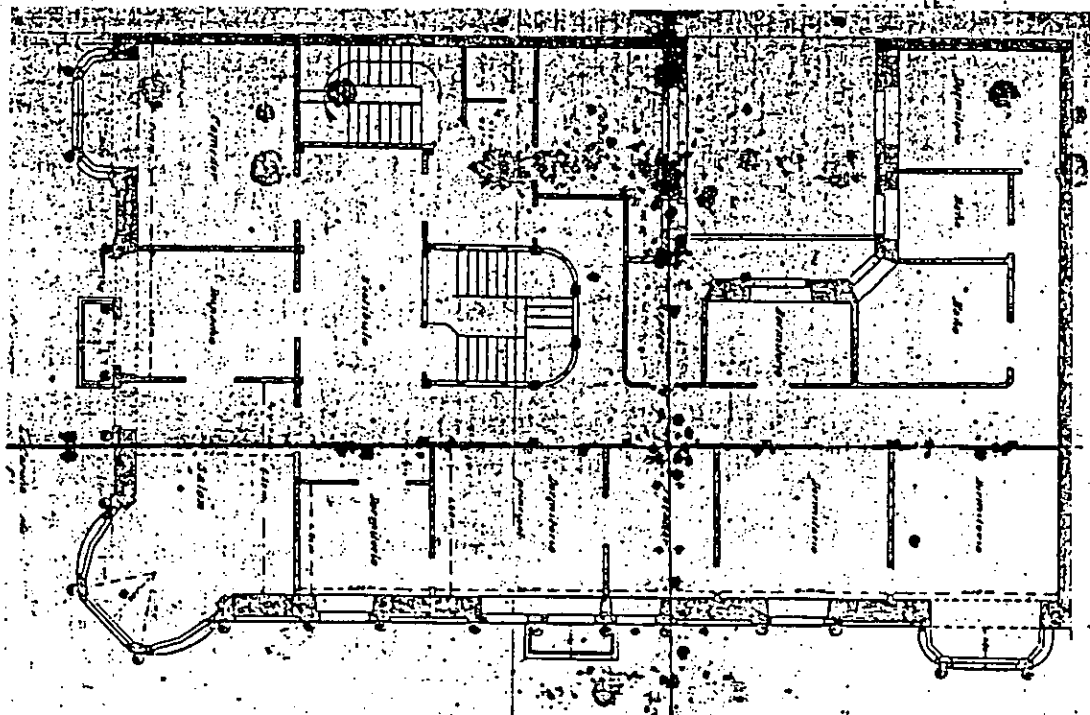
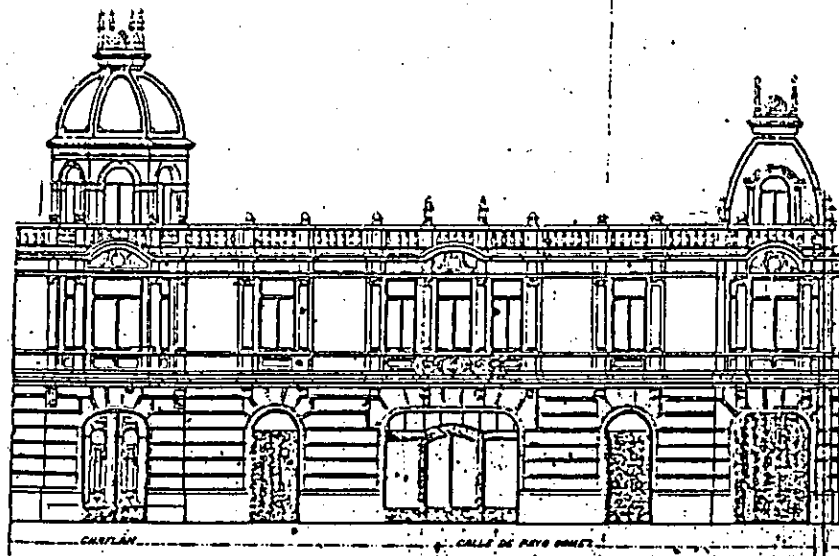
Por último os tres solares con fronte á Praza de Pontevedra, unha vez segregada a pequena parcela descrita anteriormente, foron obxecto dunha agregación levantándose sobre eles dúas casa que conforman unha unidade a nivel de fachada realizada polo mesmo promotor (Antonio Escariz) e o mesmo Arquitecto (Eduardo Rodríguez Losada).

- No que se refire ao tempo que tardou en edificarse a mazá, é un caso exemplar de como o proceso de parcelación dos terreos das murallas foi un motivo de investimento especulativo en solo urbano á marxe dos problemas de vivenda que podían existir na Cidade: Desde o primeiro expediente tramitado en 1875, no solar número 6 para unha "Escola de Párvulos -

Siervas de María" segundo proxecto de Faustino Domínguez ata o ano 1947 en que se constrúe no fronte da Rúa de Teresa - Herrera do antigo solar número 5 trancurren máis de 70 anos para edificar en nove solares o que nos dá unha idea clara da lentitude do proceso de construción.

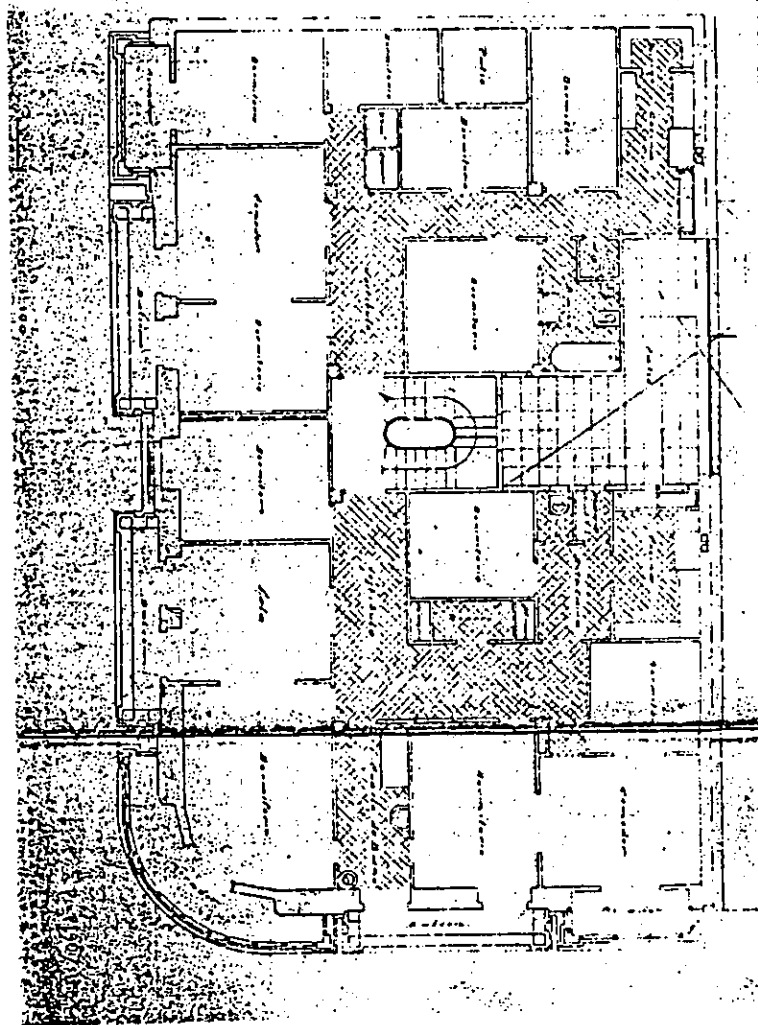
En realidade se excluímos o solar citado para unha escola (1875), e o solar segregado da parcela número 9 no que se levantará unha casa de baixo e dúas plantas segundo proxecto de Juan de Ciórraga (1890), o resto das parcelas só chegará a edificarse a partir de 1920.

Na década de 1920, construíranse un total de seis casas nos actuais números 1-3, 5, 7-15 da Rúa de Paio Gómez e no 14-16 da Rúa de Teresa Herrera.

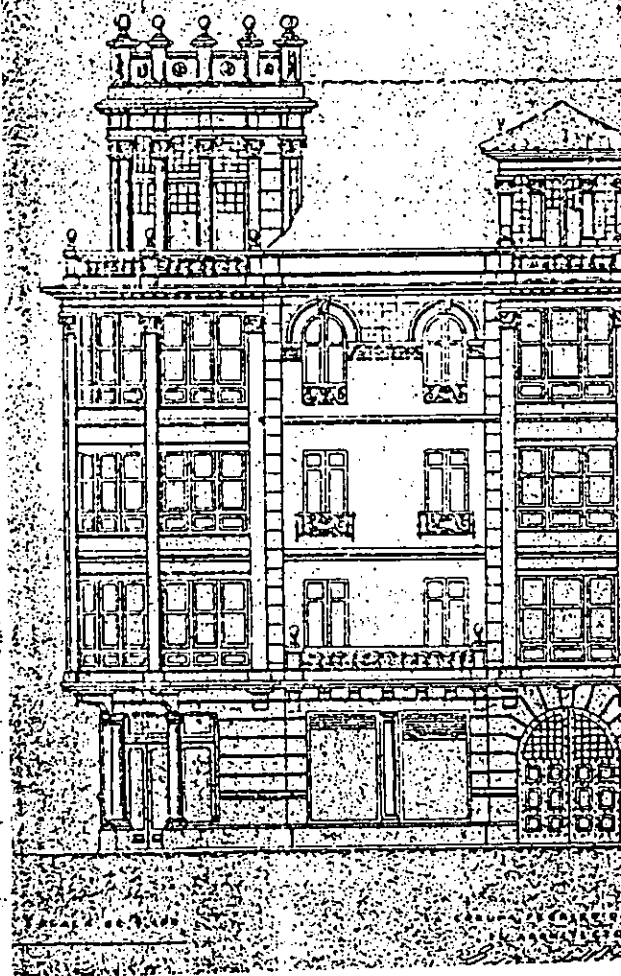

Un caso singular e o primeiro destes expedientes: Trátase dun edificio de planta baixa (destinada a comercio e garaxe) e planta primeira (destinada a vivenda): Trátase da casa Ameixeiras, realizada segundo proxecto de Leoncio Bescansa que obtén a licencia na sesión de 4 de Novembro de 1920 rematándose a obra en 1922. E un dos poucos exemplos de palacete urbano na Cidade de A Coruña cunha única vivenda e cunha fachada formalizada nunha linguaxe ecléctica a partir dunha

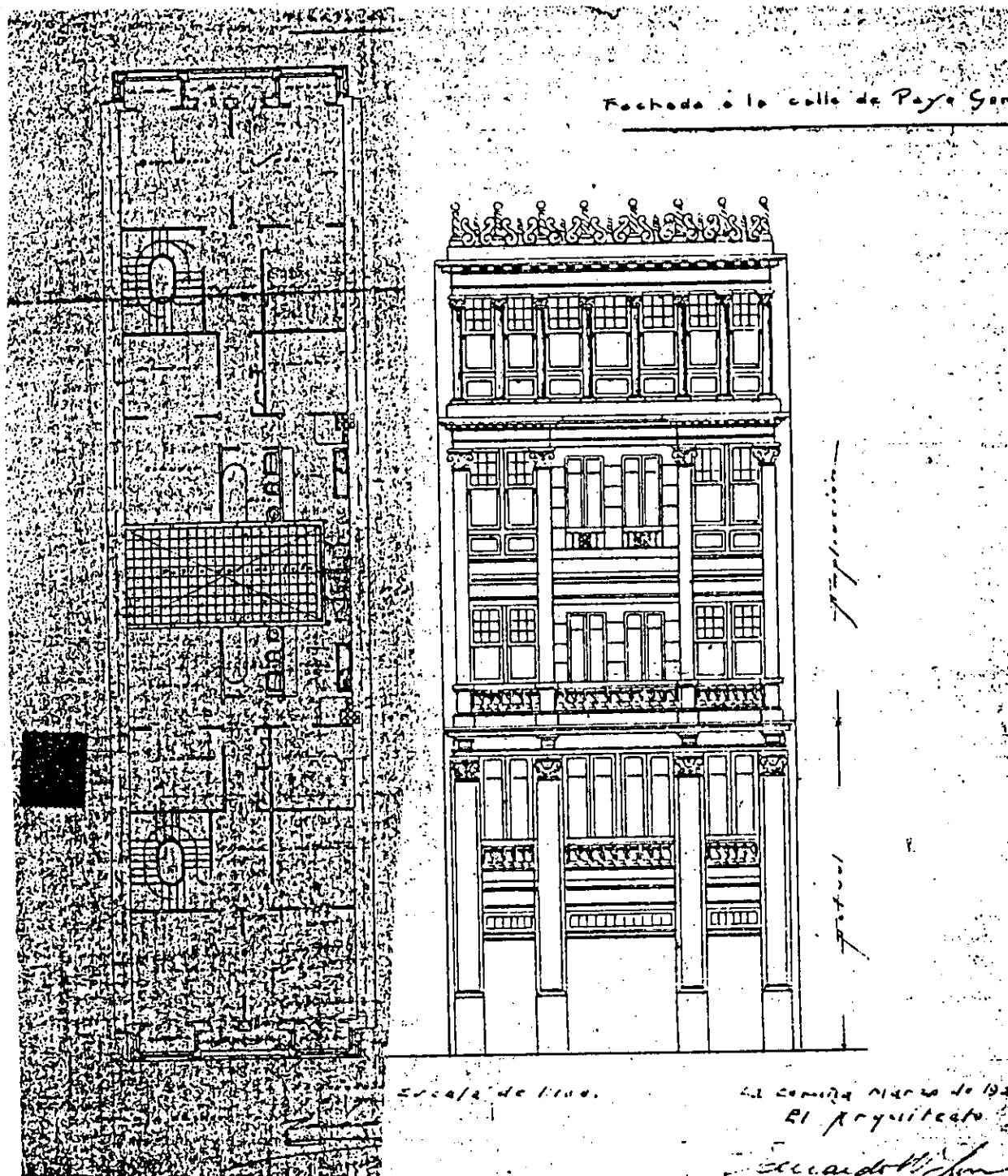
composición de dúas fachadas simétricas nas que xoga un papel fundamental a valoración da esquina na que se ubica o acceso á vivenda e que se remata nunha alta torre con cúpula que enfatiza o seu carácter singular. Outras dúas pequenas torreciñas tamén con cúpulas se sitúan nos extremos das fachadas nos límites da parcela.

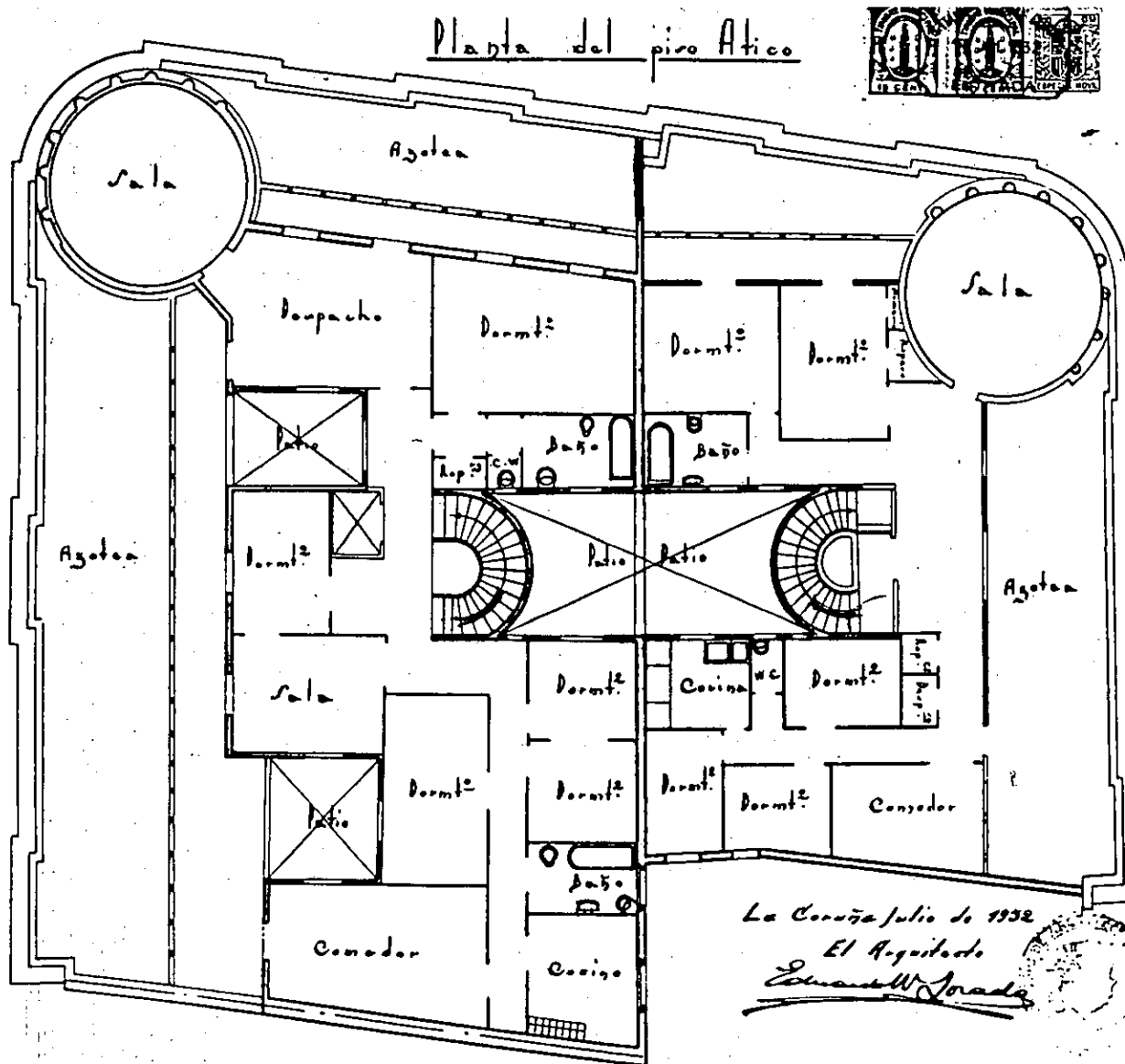
VIA NORTE
A DE LUCCO

O resto das edificacións desta década se levanta entre 1924 e 1930 anos estes nos que se constrúen os edificios da

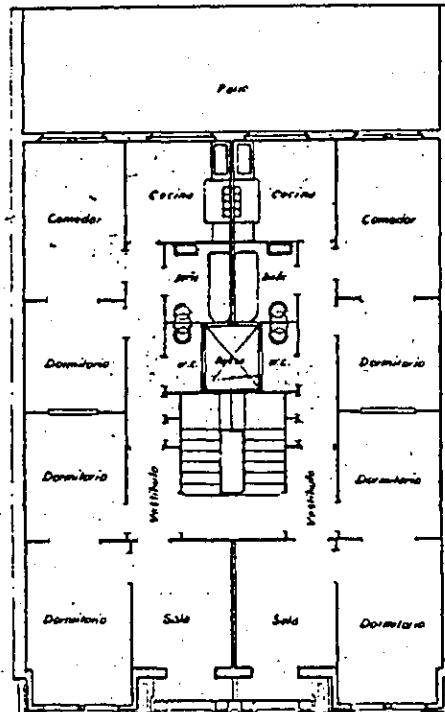

Rúa de Paio Gómez 5 - Rúa de Teresa Herrera 6 (proxecto de Eduardo Rodríguez Losada, licencia de 2 de Xuño de 1927), Rúa de Paio Gómez 7 - Rúa de Teresa Herrera 8 (proxecto de Eduardo Rodríguez Losada, licencia de 30 de Abril de 1924), Rúa de Teresa Herrera 2-4 esquina á Praza de Lugo (proxecto de Eduardo Rodríguez Losada e licencia do 1 de Outubro de 1924) e

o edificio que forma o remate da mazá en todo o fronte da -
Praza de Pontevedra na Rúa de Teresa Herrera 14 - Praza de -
Pontevedra - Rúa de Paio Gómez 15 que se realiza en dúas fa-
ses tramitadas independentemente entre 1925 e 1930.

PLANTA DE LOS PISOS

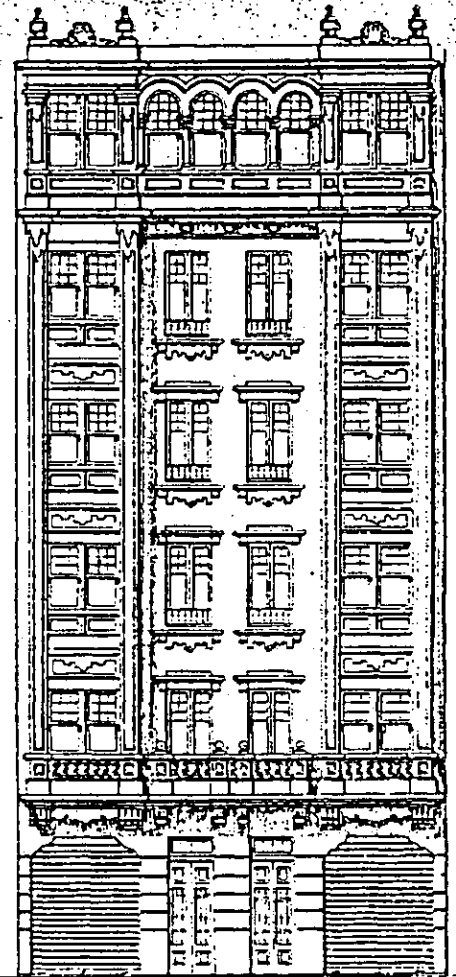

LA CORUÑA ABRIL DE 1934

ESCALA DE 1:100

EL ARQUITECTO

Eduardo Rodríguez Losada

LA CORUÑA ABRIL DE 1934

EL ARQUITECTO

Eduardo Rodríguez Losada

ESCALA DE 1:100

Na década dos trinta tramitarase un único expediente de inicio de obra na casa número 9 da Rúa de Paio Gómez, nun solar con frente de 11,00 metros e un fondo de 17,00 metros, é dicir, ocupando só a parte que dá á rúa de Paio Gómez cun edificio de baixo e cinco pisos con dúas vivendas por planta - segundo proxecto de Eduardo Rodríguez Losada que obtén a li-

cencia o 23 de Maio de 1934 finalizándose a obra en Marzo de 1935.

Por último e xa na década dos cuarenta terá lugar a -
construcción da última edificación na metade da parcela que
dá fronte á Rúa de Teresa Herrera 10, e que era a parte que
quedara vacante da Rúa de Paio Gómez 9: Trátase dun edificio
de planta baixa e catro plantas realizado segundo proxecto de
Santiago Rey Pedreira no ano 1947.

En síntese:

Dos nove solares iniciais subastados en 1874, só se edificarían dous en 1875 e 1890, o resto convintemente reparcelados tardarían máis de 50 anos en iniciarse a construción, tempo suficiente para que o seu paso quede reflexado, tanto na paisaxe urbana (ausencia de galerías acristaladas de madeira como era norma común nas construcións das primeiras mazás do Ensanche e que son substituídas por miradorios de formigón e obra de fábrica de ladrillo, a linguaxe ecléctica nas fachadas de Eduardo Rodríguez Losada (Rúas de Paio Gómez números 5, 7, 9, e 15 e de Teresa Herrera 2, 4 e 6) e de Leoncio Bescansa (Rúa de Paio Gómez 1) ou á aproximación racionalista de Rey Pedreira na Rúa de Teresa Herrera 10, como nos tipos edificatorios de dúas vivendas por planta (Rúa de Paio Gómez 9) ou tres vivendas por planta (Rúa de Teresa Herrera esquina Praza de Pontevedra) que incorporando o ascensor como elemento de acceso ás diferentes plantas alacan-

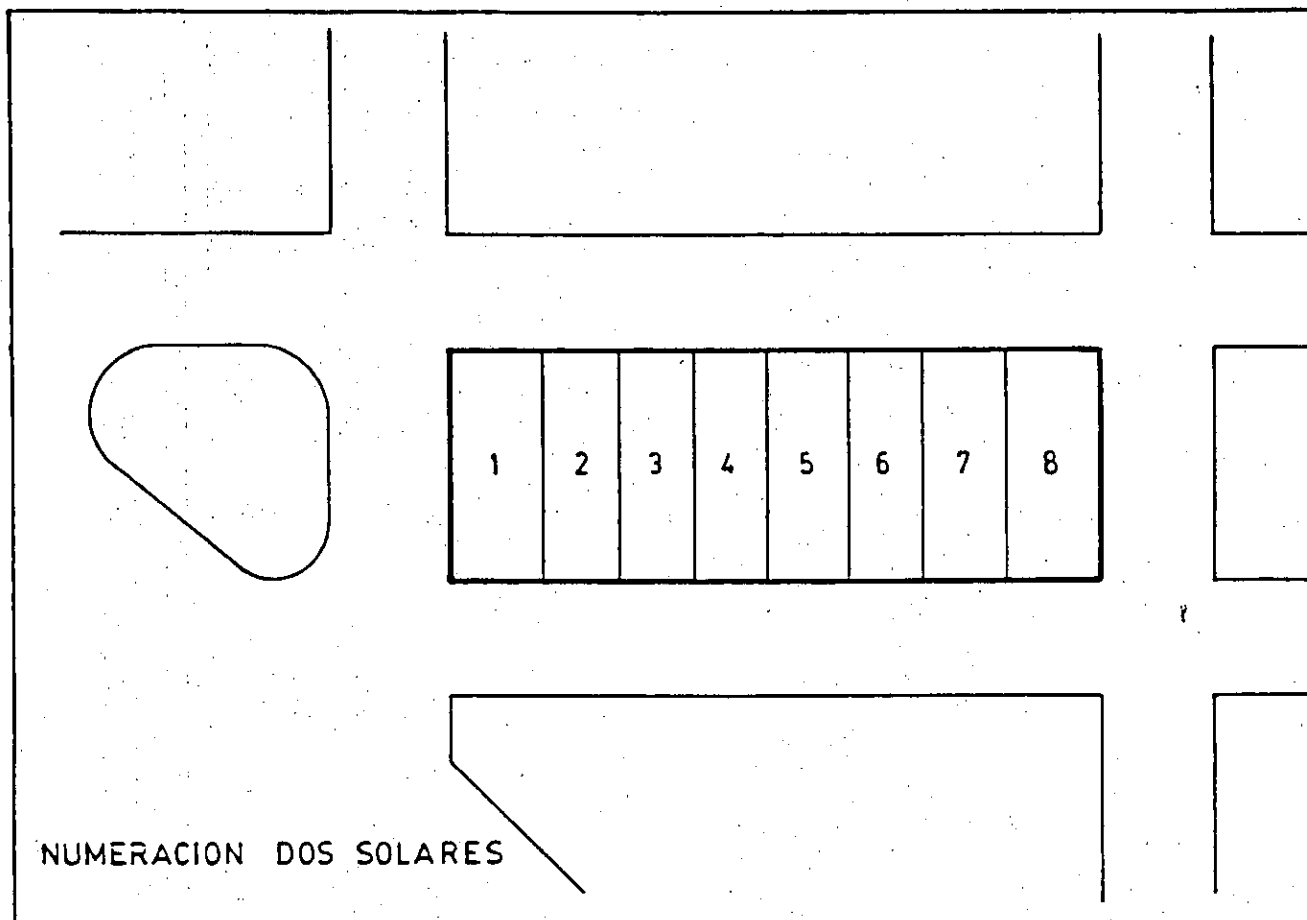
zan os seis pisos, altura ata entón ausente da paisaxe urbana coruñesa e que comenzará a xeralizarse polas parcelas do Ensanche na década dos anos vinte.

ZONA QUINTA.

ZONA QUINTA

A MAZA

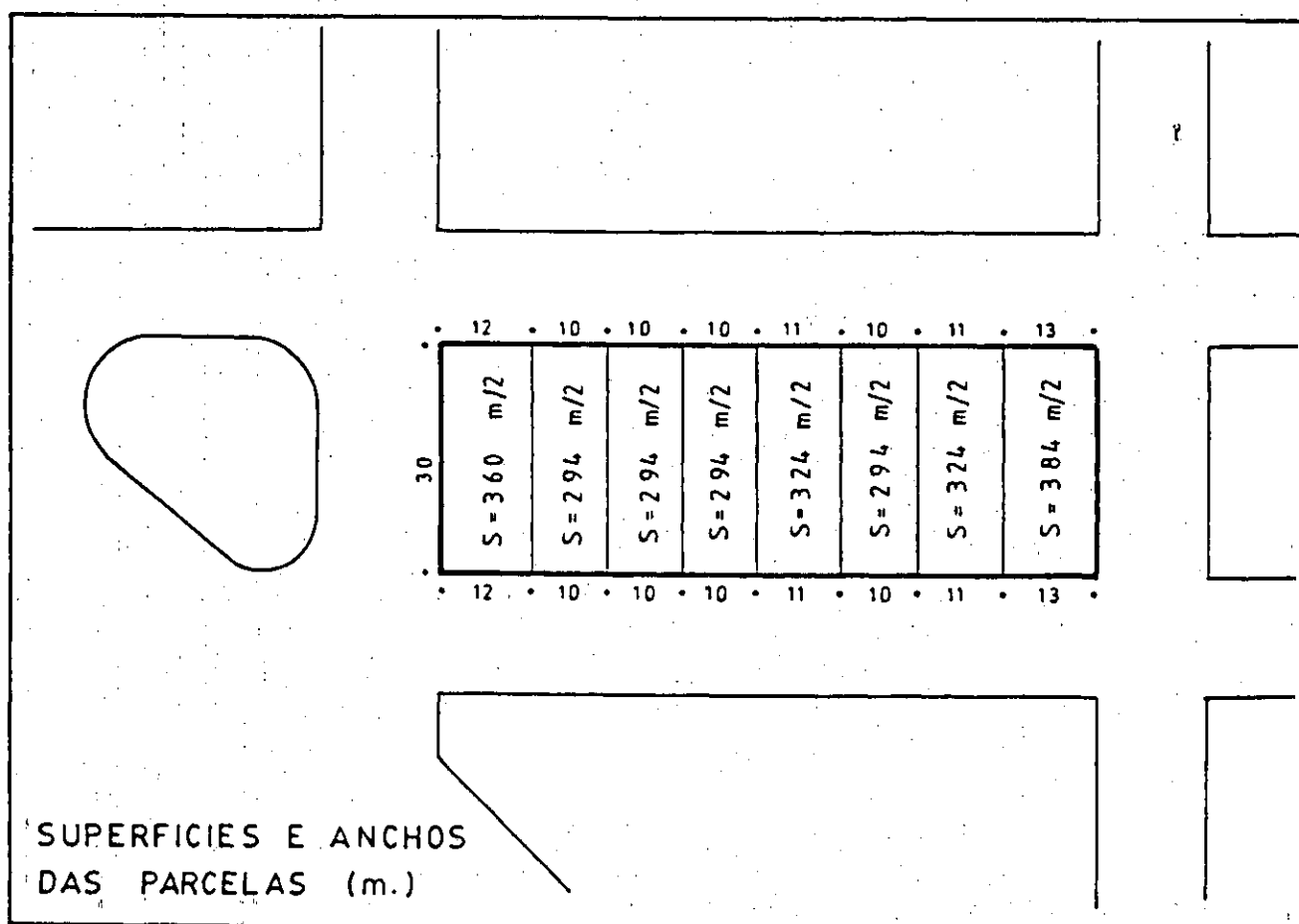
E a máis reducida de todas as da parcelación dos terreos das murallas.

Ten forma rectangular e está rodeada por dúas Prazas (ao Leste á Praza de Ourense, ao Oeste á Praza de Lugo) e dúas Rúas (ao Norte a Rúa de Picavia e ao Sur a Rúa de Feijoo) - cunha lonxitude no lado máis longo de 87,00 metros e un ancho aproximado de 30,00 metros.

A superficie total dos terreos que saíron á subasta na
mazá era de 2.568,00 m² que se dividían en oito parcelas.

AS PARCELAS.

As oito parcelas tiñan anchos variables que oscilaban entre os 10,00 metros das máis estreitas e 13,00 metros da máis ancha, o que provocaba superficies diferentes entre os 294,00 m² e os 384,00 m²

As parcelas máis estreitas eran as números 2, 3, 4 e 6 con 10,00 metros de anchura, todas elas entremedianeiras e dando ás dúas rúas, Feijoo e Picavia, e que saían a subasta cunha superficie de 294,00 m² (é dicir, 29,40 metros de profundidade).

Había dúas parcelas, as números 5 e 7 que tiñan 11,00 metros de anchura ou fronte ás actuais Rúas Picavia e Feijoo e unha superficie de 324,00 m² (29,40 metros de fondo).

As parcelas maiores eran as que daban fronte ás actuais Prazas de Ourense e Lugo que sen embargo tiñan tamén diferentes medidas e superficies: Así a parcela número 1 que formaba a cabeceira da mazá no lado da actual Praza de Ourense tiña 360,00 m² de superficie e 12,00 metros de ancho ou frentes ás rúas laterais, mentres a parcela número 8 con fronte se constituía na de maior superficie cun ancho ou fronte ás rúas laterais de 13,00 metros e unha superficie de 384,00 m² o que dá unha lonxitude ou fronte á Praza de Lugo de 29,53 metros, medida esta que non coincide nin coa anchura das centrais (29,40 metros), nin da outra cabeceira (30,00 metros).

A SUBASTA: 1874

O anuncio de realización da subasta de todas as parcelas foi publicado no número 44 do B.O.V.B.N. de data 29 de Maio referíndose a eles como "... solar sinalado co número (...) procedente dos edificios e fortificacións e terreos de guerra e sito na zona 5ª ou sexa unha das do centro do Campo do Carballo desta Cidade que forman un dos extremos da Praza que se proxecta no mesmo...".

Os oito solares eran anunciados coas características (número de inventario, número do solar, frente, superficie e lindes) así como a tasación realizada polos Peritos para saír a subasta no día 30 de Xuño de 1874.

A TASACION.

A tasación que realizou o Perito de Facenda e pola que saíron a subasta os solares, oscila entre as 4,23 ptas/m² e as 4,67 ptas/m², é dicir, valores semellantes en todos eles con apenas 40 céntimos de diferenza resultando curioso observar como os solares das esquinas (número 1 e 8) non son os que maiores valores de tasación alcanzan (4,51 ptas/m² e 4,23 ptas/m²), senón que é precisamente o número 8 (o que daría fronte "... á Praza que se proxecta...") o que é valorado co menor valor de todos.

A ADXUDICACION: 1874

Realizada a subasta e adxudicados provisionalmente en 30 de Xuño de 1874, a adxudicación definitiva sería realizada na sesión da Xunta Superior de Vendas de data de 6 de Agosto do mesmo ano.

Os oito solares son adxudicados a sete compradores diferentes, comprando un deles dúas parcelas (números 5 e 7) e o resto unha parcela cada un.

Se na tasación realizada polo Perito da Facenda non existía apenas variación, esto non sucedeu así na subasta na que uns solares chegaron a duplicar o valor doutros: Concretamente o solar número 1 con fronte á actual Praza de Ourense alcanzou o máximo valor de 43,05 ptas/m² seguíndolle o solar do outro extremo da mazá con fronte á actual Praza de Lugo con 35,87 ptas/m².

Os solares intermedios teñen valores que van desde os 19,36 ptas/m² (número 5); 20,21 ptas/m² (número 7); 21,25 ptas/m² (número 6); 23,84 ptas/m² (número 4); 25,76 ptas/m²

Os adxudicatarios son, como se mostra no plano adxunto,
persoas coñecidas nas subastas dos terreos das murallas.

A URBANIZACION: 1877 - 1885

As obras de urbanización das catro vías perimetrais que rodeaban á ZONA QUINTA, serían as causantes do retraso no proceso de edificación da mesma.

Así, como veremos posteriormente unha vez adxudicados definitivamente os solares en Agosto de 1874, se procede a solicitar a primeira licencia de desmonte e explanación dun terreo (solar número 8) que se concede en 1875 e ata 1885 non se presentarían os planos de construción. O mesmo sucede coa segunda licencia para desmonte e cimentación dos solares números 1, 2 e 3 que tramitada en 1877 non se presentará o expediente para a construción ata 1889.

As obras de urbanización desenrolanse a partir de 1877, ano no que na sesión de 4 de maio se acorda proceder ao desmonte con cargo aos fondos municipais das vías que o circundan (actuais Rúas de Feijoo e Picavia), sacándose a subasta pública na sesión do 28 de Maio e adxudicando a obra en 6 de Xullo a Don Jacobo Anido en 3.291 pesetas.

Uns meses despois na sesión de 9 de Novembro do mesmo ano se procederá á aprobación do desmonte e nivelación da parte da Rúa de Picavia na súa confluencia coa Porta da Torre de Abaixo, é dicir, o punto de encontro coa actual Praza de Ourense.

A Praza de Ourense iniciará o desmonte e explanación o 30 de Setembro de 1878.

Nos anos posteriores desenrolarase as obras de afirmado e dotación de servizos das rúas que rematarán coa aprobación do proxecto da Rúa de Feijoo en 16 de Xuño de 1884 e a recepción definitiva do alcantarillado en 12 de Xaneiro de 1885.

As licencias de construción solicitaranse e concederanse a partir deste ano.

A EDIFICACION: 1875 - 1899

O proceso de Edificación da mazá correspondente á ZONA QUINTA, durou vintacatro anos nos que se tramitaron tres únicos expedientes que englobaron a totalidade das oito parcelas nas que estaba dividida a mazá.

O único expediente que respetou o parcelario inicial foi o do solar número 8 (1875 - 1885) en tanto que nos outros dous (1889 e 1899), Faustino Domínguez Coumes-Gay que é o autor de todos os proxectos realiza unha nova distribución das parcelas en base a criterios urbanísticos claros, valorando o espacio da actual Praza de Ourense como espacio ao que debían dar fronte o máximo número de parcelas e modificando as tres parcelas números 1, 2 e 3 de tal xeito que as dispón dando fronte a ese espacio. As outras catro parcelas entraís (2, 3, 4 e 5) divídeas á súa vez en dúas con fronte á Rúa de Feijoo e dúas con fronte á Rúa de Picavia conquerindo así un número máximo de vivendas por planta (dúas en cada edificio, é dicir oito en cada planta cun total de 32) nunha nova tipoloxía

cunha superficie entorno aos 125,00 m2 intermedia entre a vivenda burguesa e a vivenda obreira.

Nestes vintacatro anos podemos distinguir dúas fases:

-- PRIMEIRA FASE: 1875 - 1885

E unha fase na que se solicita e son concedidas as licencias para DESMONTE E NIVELACION dos solares números 8 (Abril de 1875) e números 1, 2 e 3 (Maio de 1877), sen que chegue a tramitarse ningunha licencia de construción propiamente dita, xa que non estaban realizadas as obras de urbanización das vías que rodeaban a mazá.

-- SEGUNDA FASE: 1885 - 1899

E a fase de construción dos edificios que obteñen licencia en 1885 (solar número 8), 1889 (solares números 1, 2 e 3) e 1899 (solares 4, 5, 6 e 7).

O PRIMEIRO EXPEDIENTE: 1875 - 1885

O 16 de Abril de 1875, o propietario do solar número 8, D. Juan López Núñez "... QUE LLO COMPROU AO ESTADO POR ESCRITURA DE 17 DE DECEMBRO DO ANO PROXIMO PASADO...", solicita ao Axuntamento a liña, así como permiso para o desmonte de mesmo que ten unhas medidas de 13,00 metros de fronte e cunha superficie de 384,00 m2

O informe do Arquitecto Municipal, Juan de Ciórraga, en 20 de Abril do mesmo ano, é elocuente dabondo xa que dí textualmente:

"... O deslinde e amoxonamento dos solares que comprenden as diferentes zonas en que parece foi dividido o Campo do Carballo e terreos das murallas do fronte de terra corresponde única e exclusivamente A FACENDA PUBLICA, QUE POR MEDIO DUN PERITO FIXO A CLASIFICACION PARA A SUA VENDA, SEN COÑECIMENTO ALGUN DO MUNICIPIO..."

Queda pois claro que a operación de parcelación das diferentes mazás foi realizada pola facenda a través do perito,

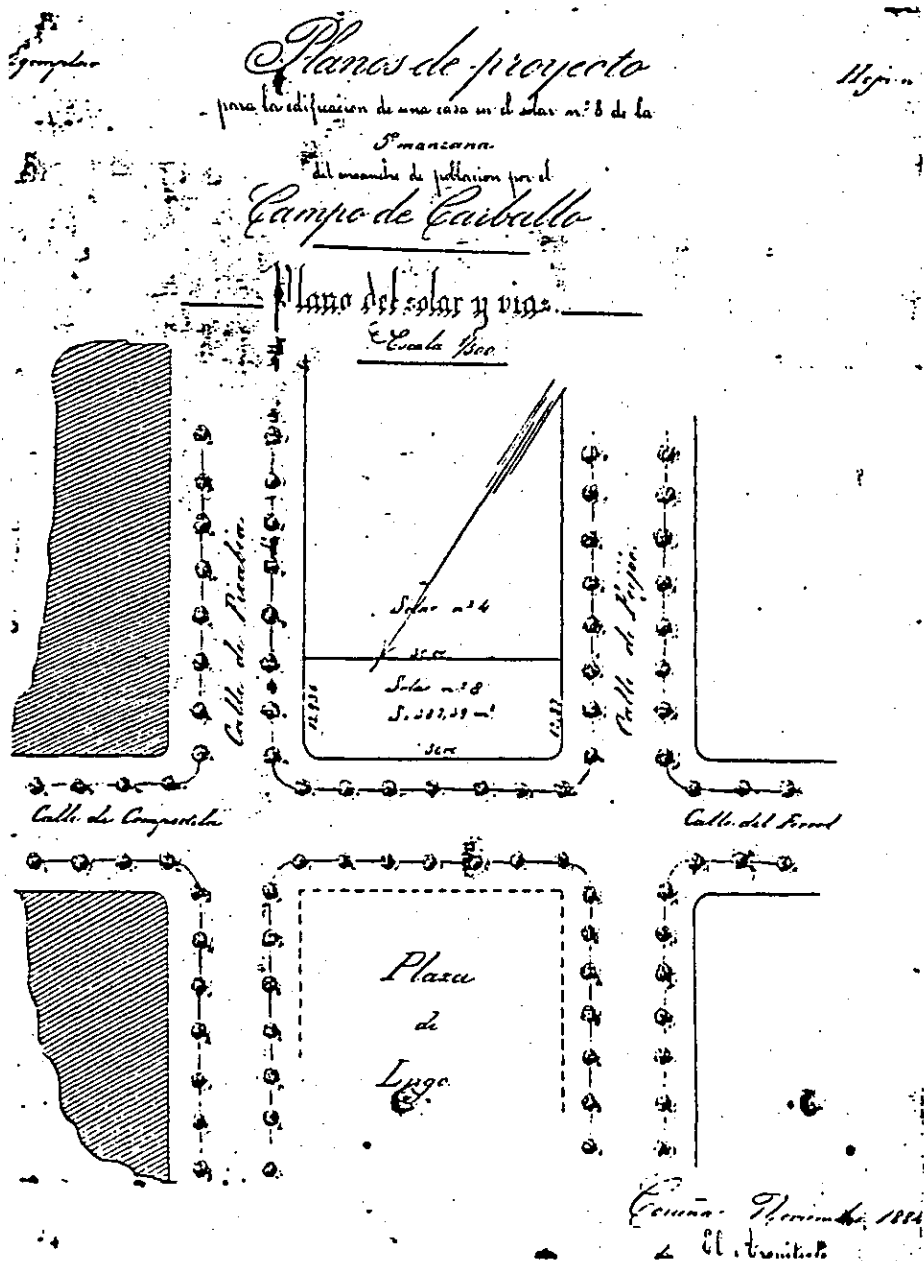
sen ningún tipo de información nin coñecemento da Corporación Municipal.

A licencia de desmonte e explanación do solar foi concedida na sesión de 3 de Maio de 1875, sen embargo as obras tardarían aínda varios anos en iniciarse xa que debía de procederse á apertura das vías que rodeaban a mazá tarefa ésta que duraría desde 1877 ata 1884.

Desde 1875 pasarán 10 anos ata que se solicite algunha licencia de construcción nesta mazá que será precisamente a da casa do solar número 8, cuio propietario D. Juan López Núñez en 18 de Marzo de 1885 diríxese ao Axuntamento coa pretensión de edificar unha casa de baixo e tres plantas con frente á Praza de Lugo, Rúa de Feijoo e Rúa de Picavia daccordo cos planos redactados polo Arquitecto faustino Domínguez - Coumes-Gay e datados en Novembro de 1884.

O solar de 30,00 metros de frente á Praza de Lugo aparece no plano de situación con dous frentes diferentes ás Rúas de Picavia e de Feijoo de 12,956 metros e 12,87 metros e cunha superficie edificable de 372,00 m², ao tempo que de acordo

co informe do Técnico Municipal deberá ceder á vía pública
1,72 m² para a formación dos chafráns curvos, que son valora-
dos a razón de 15 ptas/m²

Informado o expediente pola Comisión de Ensanche de Po-
boación o 9 de Abril concédesele licencia na sesión de 13
de Abril de 1885.

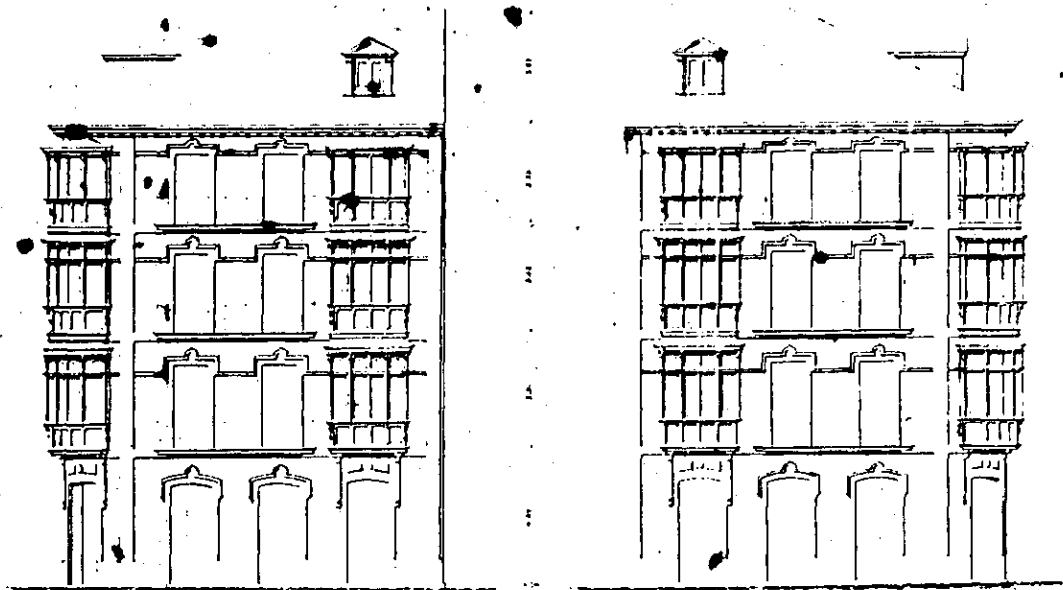
ejemplar.

Plano de Protección

del Instituto de Protección de la

CAMPO DE CARBALLO.

Fachada lateral

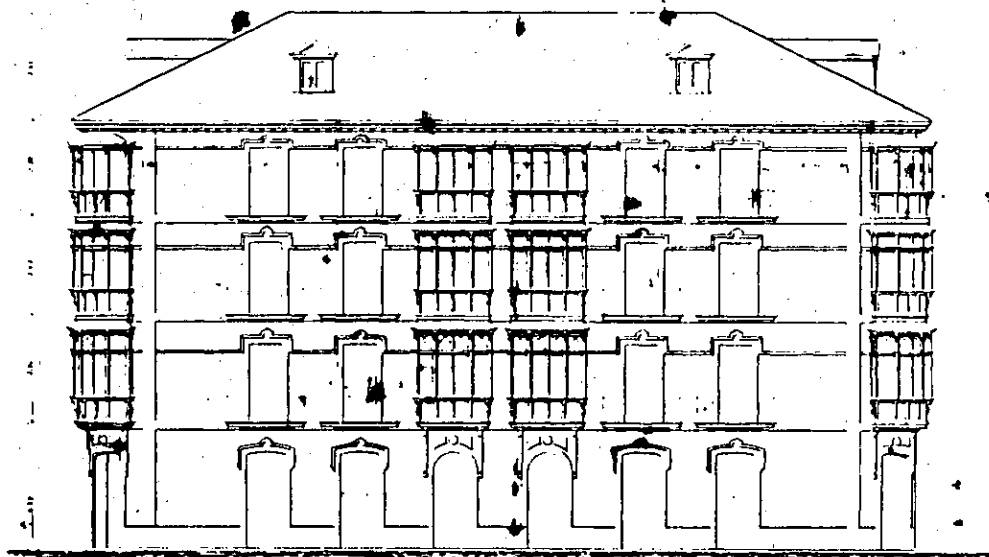
J. M. M. 1934

Plano de Protección

del Instituto de Protección de la

CAMPO DE CARBALLO.

Fachada principal

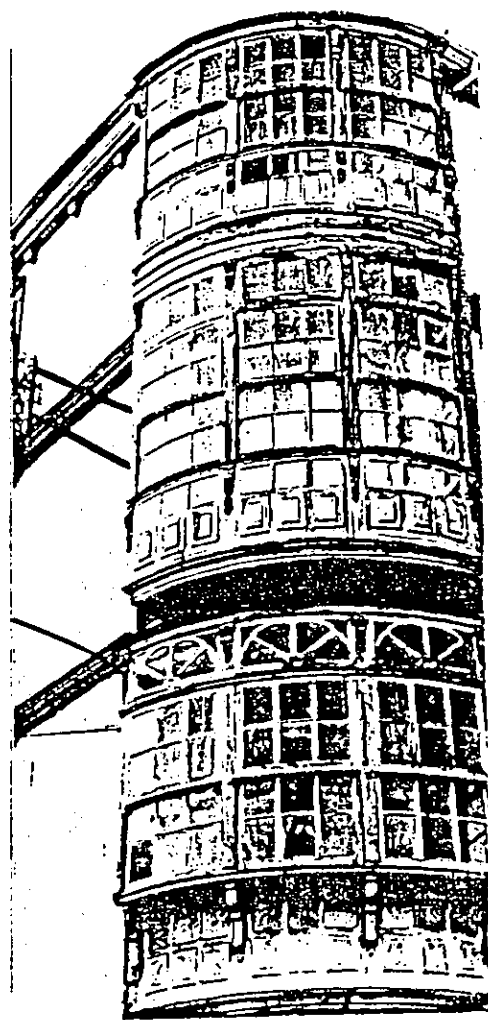
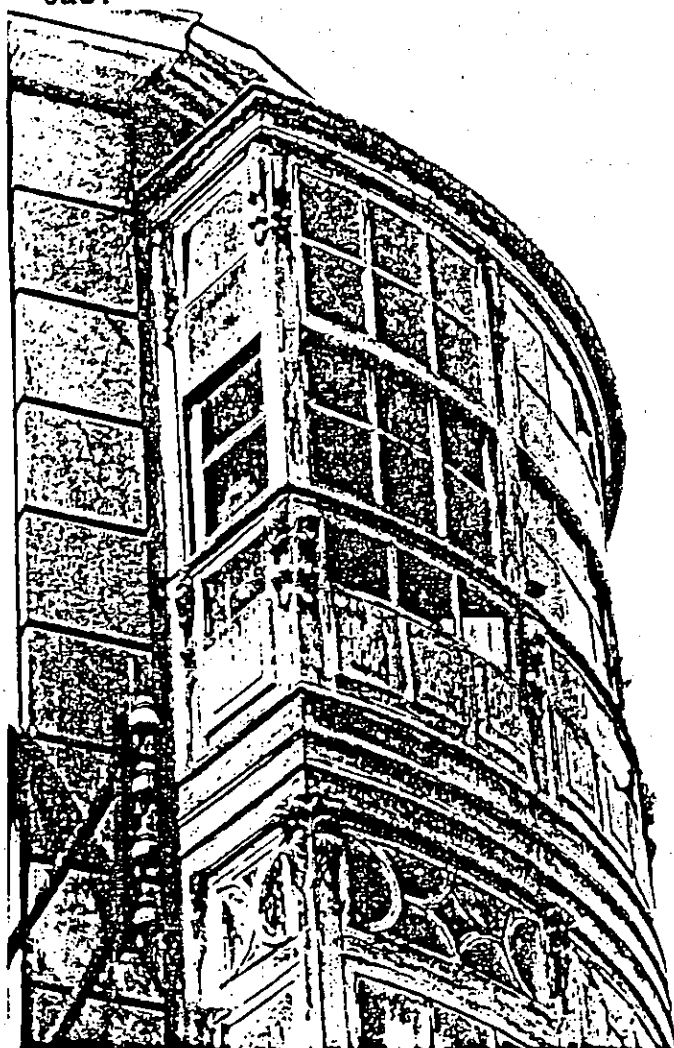
J. M. M. 1934

O edificio conta de baixo, tres plantas e bufardas e na
súa composición de fachada adóptase como criterio fundamental
o da simetría á hora de dispor os diferentes ocos.

Portas en toda a planta baixa, balcóns e miradoiros nas plantas altas, dotanse de distintos tipos de molduras nas diferente plantas. As alturas destas van desde os 4,59 metros - do baixo, os 3,90 metros do primeiro, os 3,62 metros do segundo piso e os 3,35 metros na terceira e última planta cunha gradación de maior a menor desde as plantas baixa ás últimas plantas de acordo coas indicacións do acordo Municipal de 17 de Marzo de 1876 sobre "... alturas que deben ter os edificios na Praza do Campo do Carballo...". ().

A obra executada difire do proxecto unicamente nas molduras dos dinteis das portas que na construción realízanse iguais para cada planta sendo distintas entre as catro plantas.

Un elemento de interese a destacar é o da solución de miradoiro en esquina con carpintería curva nas tres ventás de guillotina que forman cada corpo e que se complementan cun módulo superior fixo no que varía o deseño da carpintería (en

forma de arco con catro lóbulos na primeira planta, na segunda con dous semicírculos laterais unidos por un rombo de lados curvos). O xogo do ancho deste módulo fixo superior na planta 1ª e 2ª da súa ausencia na terceira planta é o que permite que a pesar das diferentes alturas dos pisos, as dimensións das ventás de guillotina sexa a mesma nas tres plantas.

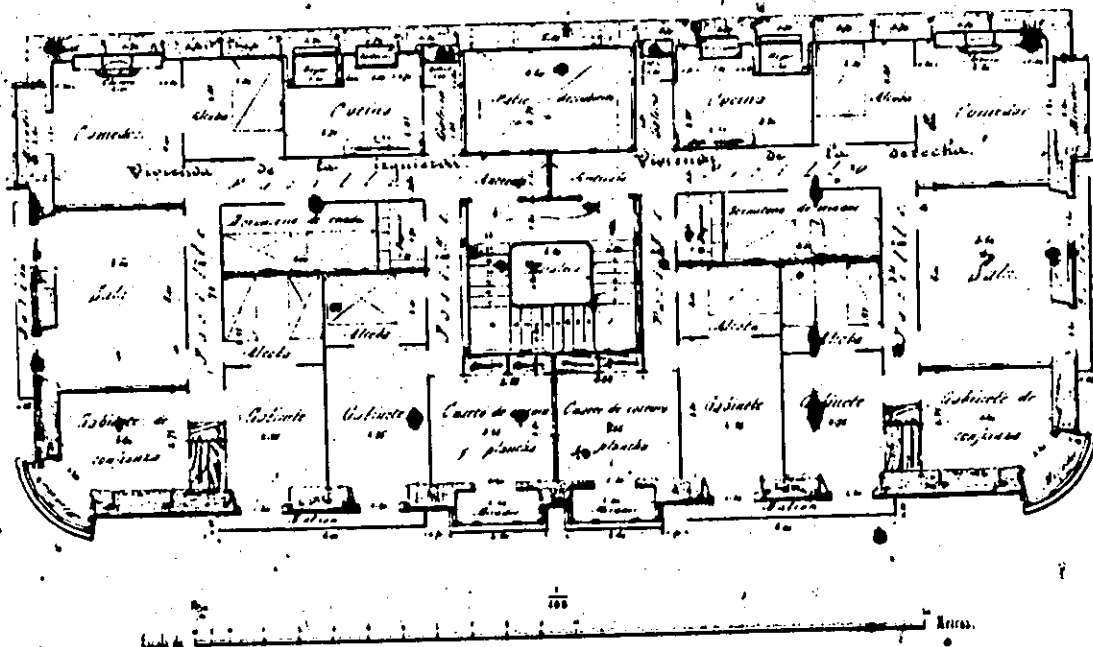

As molduras das carpinterías das ventás sitúanse na parte inferior e superior e consisten fundamentalmente en tallas en madeira de elementos vexetais.

PLANOS DE PROYECTO

para la edificación de una casa en el solar
n.º 3 de la R.ª casa
del ensanche de población por el
CAMPO DE CARAYLO.

Planta de los pisos superiores.

Enfoque y Terminado en 1914

El Arquitecto:

Francisco Benigno

A distribución interior do edificio caracterízase pola racionalización a partir dun eixo central de simetría en planta, sobre o que se sitúa tamén centrado, o núcleo de escaleiras de tres tramos de 1,20 metros de ancho que desembocan nun descansioño de 4,80 metros de longo por 1,20 metros de ancho, desde o que se accede a dereita e esquerda cada unha das dúas vivendas que se distribúen nas diferentes plantas.

A iluminación e ventilación da escaleira realízase centralmente para o que se dispón un oco central de 2,40 metros X 1,50 metros aoredor do que van xirando os tres tramos antes aludidos.

Outros dous elementos que axuda á configuración final - das vivendas é o do "patio cuberto", que aparece tras o núcleo de escaleira, adosado á medianeira posterior. Este patio de 4,80 metros de lonxitude (é dicir, do mesmo ancho que a escaleira) e 2,75 metros de ancho (3,50 metros se incluímos o espesor do muro medianeiro) é unha consecuencia lóxica da busca de ventilacións e iluminacións das pezas interiores. Neste caso concreto a antesala ou vestíbulo e a cociña así - como un pequeno retrete de 1,10 metros X 1,00 metro abren as súas ventás a este patio descuberto central.

O resto da distribución organízase a partir do binomio alcoba-gabinete na que as alcobas ocupan o espacio interior - no que se grafían as camas situándose os gabinetes nos espacios perimetrais con porta de saída ao balcón ou miradoiro.

Dase unha especialización das pezas do interior da vivenda burguesa na liña descrita por Josep María Montaner no seu artigo "Análise de evolución da casa artesana á casa de veciños en Barcelona" (Revista Arquitectura Bis - Setembro 1985) e así aparecen as seguintes pezas diferenciais: Escalera, patio descuberto, antesala, pasillo, galería, mirador, balcón, cociña, alcoba, gabinete, gabinetes de confianza, cuarto de costura e planchas, comedor, sala, dormitorio de criadas, despensa. E dicir, 16 términos para definir a vivenda burguesa de fins do século XIX.

O SEGUNDO EXPEDIENTE: 1877 - 1889

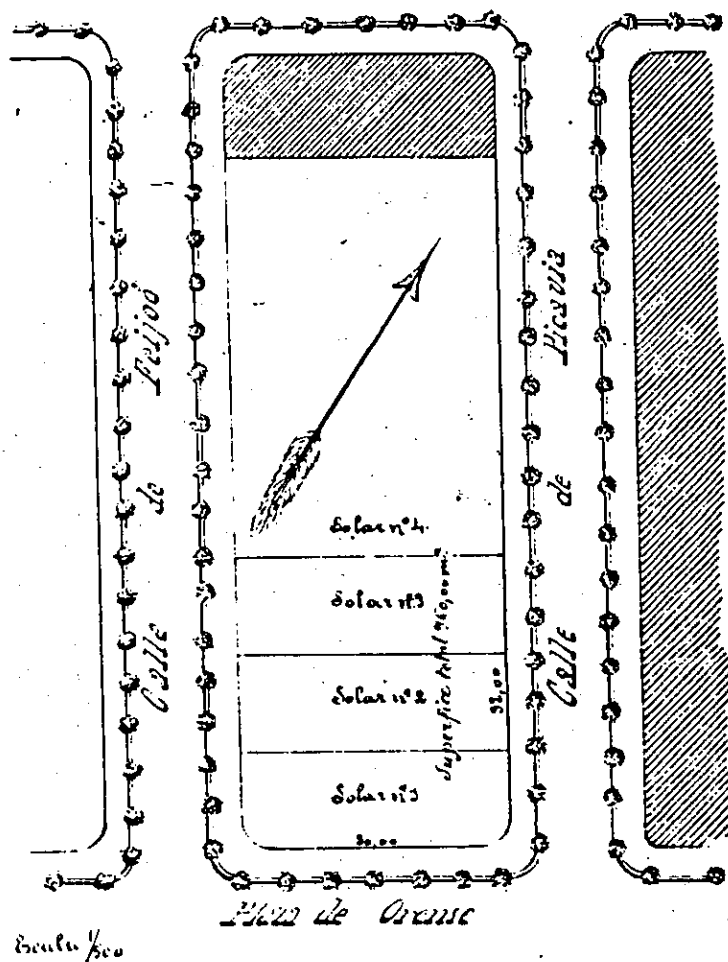
O Segundo Expediente para realizar unha edificación na Quinta Mazá do Ensanche será o que corresponde ás parcelas números 1, 2 e 3 que son as máis próximas á Praza de Ourense, á que dá fronte precisamente a parcela número 1.

As parcelas totalizan 32,00 metros de fronte ás Rúas de Picavia e Feijoo e 30,00 metros á Praza de Ourense cunha superficie de 960,00 m².

No ano 1877 se concedeu a licencia (sesión de 4 de Maio) para desmorte e cimentación dos tres solares, sen embargo ao non estar urbanizado o seu entorno, non se edificarían ata once anos despois.

A documentación, os planos datados en Decembro de 1888 e asinados polo Arquitecto Faustino Domínguez Coumes-Gay, son presentados polo Promotor Don Fernando González Valerio que en instancia de data 1 de Xuño de 1889 solicita a concesión da oportuna licencia.

PLANOS DE PROYECTO
~~para la construcción de edificios en el Ensanche~~
 n.º 2 y 3 de la 5ª manzana
 del Ensanche de población
 POR EL
CAMPO DE CARRELLLO.
 Plano de las solares y vías
 Plaza de Lugo.

Carta y Delineación de 1888
 El Arquitecto
 Faustino Domínguez
 (Firma)

Ante este expediente, de novo o Arquitecto Municipal, -
 Juan de Ciórraga, mostra a súa disconformidade coa par-
 celación das mazás do Ensanche, realizada como vimos
 anteriormente pola Facenda Pública, e aplaude a reali-
 zada polo Arquitecto autor do Proxecto, Faustino Do-

mínguez Coumes-Gay, e que consiste en dispor as parcelas no sentido máis longo da mazá, deste xeito, como di Juan de Ciórraga "... é unha feliz combinación, por canto unindo, non só o espacio das tres (parcelas), ao que no seu día poderá adicionarse tamén no solar contiguo número 4; virá a constituírse para todas catro (parcelas) un extenso centro de luz e ventilación, QUE DE SEGUIRSE O SISTEMA ADOPTADO NO PROXECTO XERAL SE SUBDIVIRIA EN CATRO PEQUENO ESPACIOS INDEPENDENTES QUE E UN DOS CAPITAIS DEFECTOS, QUE XA APUNTOU O - QUE SUSCRIBE, AINDA QUE SEN SER OUVIDO AO INFORMALO EN 27 DE XANNEIRO DE 1881. De atenderse naquela época as indicacións e de terse marcado en cada mazá o espacio libre de edificación, seguramente que aos solares que formase dous esquinais, por ter tres fachadas á vía pública, non se lles esixiría o mesmo patio que aos que teñen dúas fachadas, nin a éstos como aos que tan só teñen unha, razóns que abundan para reduci-lo no - caso presente ás 2/3 partes do que fixa o artigo 14 das Ordenanzas Municipais que é aproximadamente o que deixa nos planos do Proxecto que presenta..."

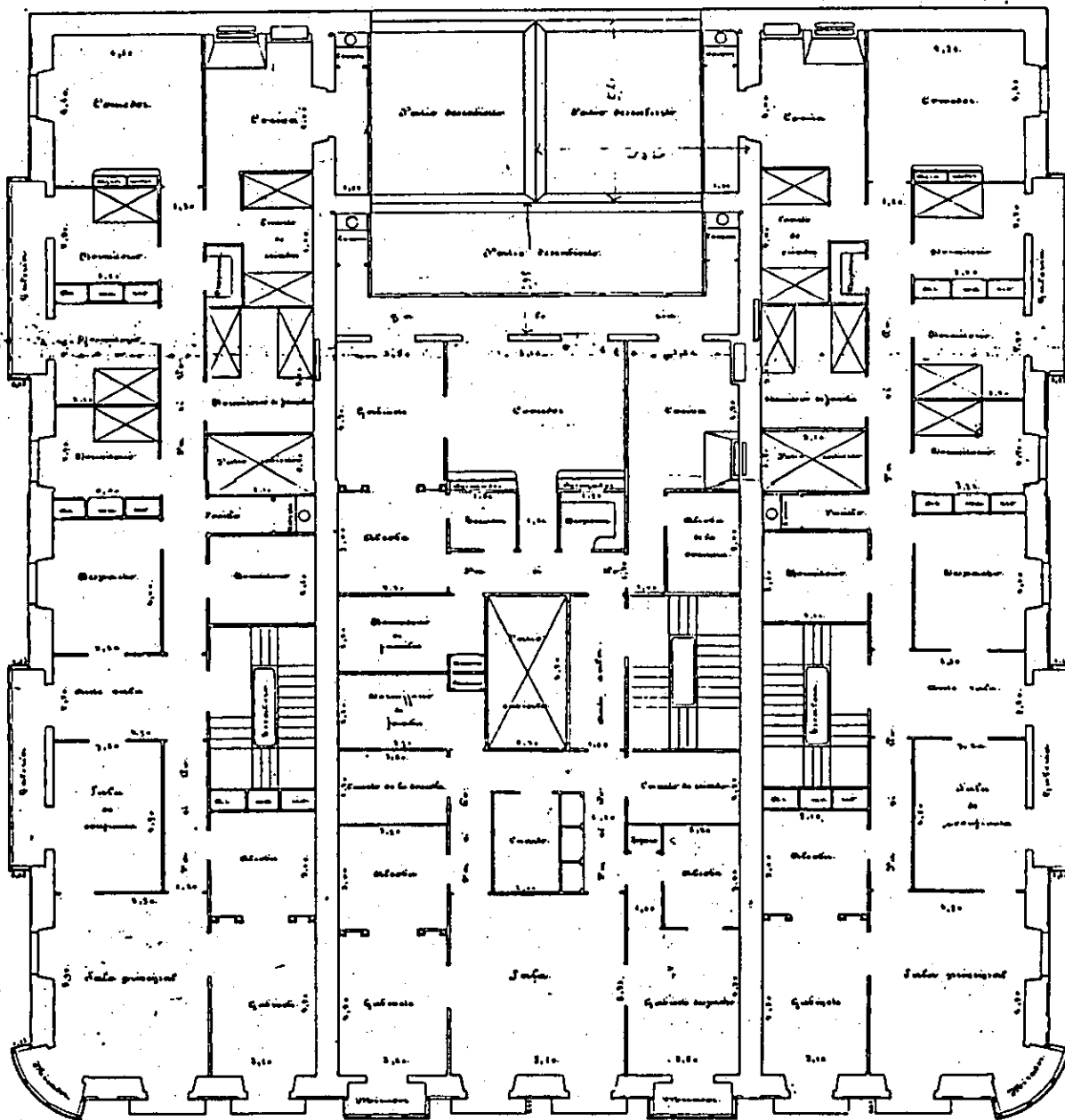

Outro tema plantexado polo Arquitecto Municipal é o dos chafráns cilíndricos de 1,30 metros de radio á Praza de Ourense que considera acertada a solución do proxecto xa que os outros dous ángulos á Praza de Lugo desta Mazá Quinta teñen iguais chafráns, aínda que o Proxecto do Ensanche esixía chafráns rectos de 2,85 metros.

Reunida a Comisión Especial de Ensanche no 25 de Xuño de 1889 acepta o informe do Arquitecto Municipal, e concédeselle licencia de construción o 25 de Xuño de 1889.

El Cantón de El Guano 2º igual en su distribución

אל' principium אל' habet:

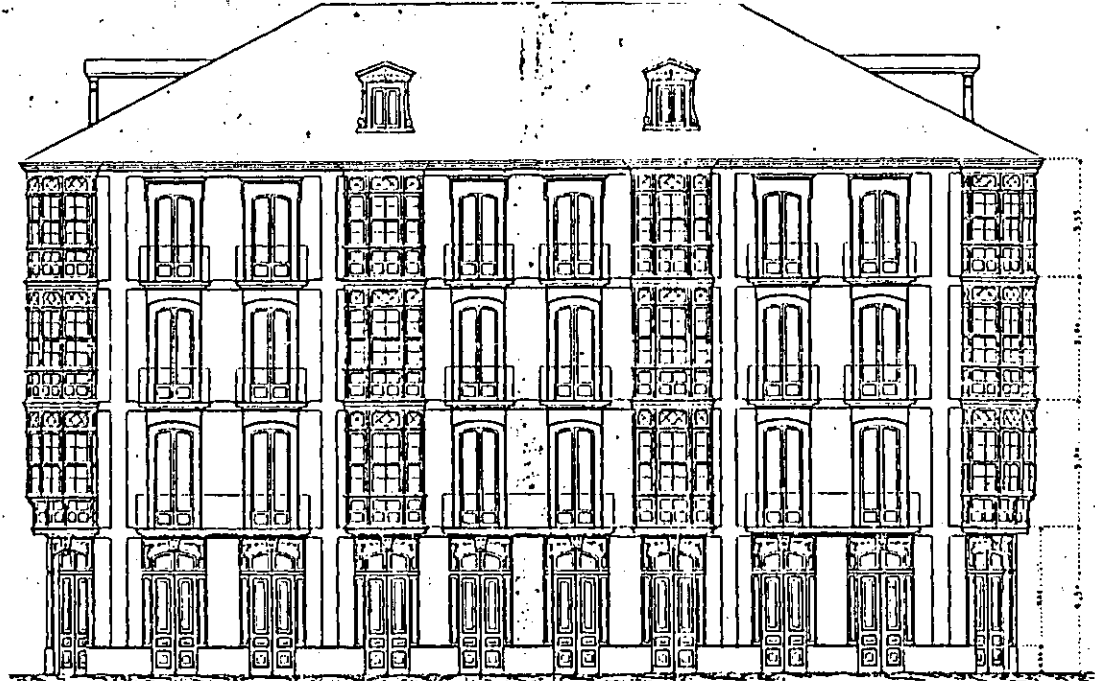

Exercice de

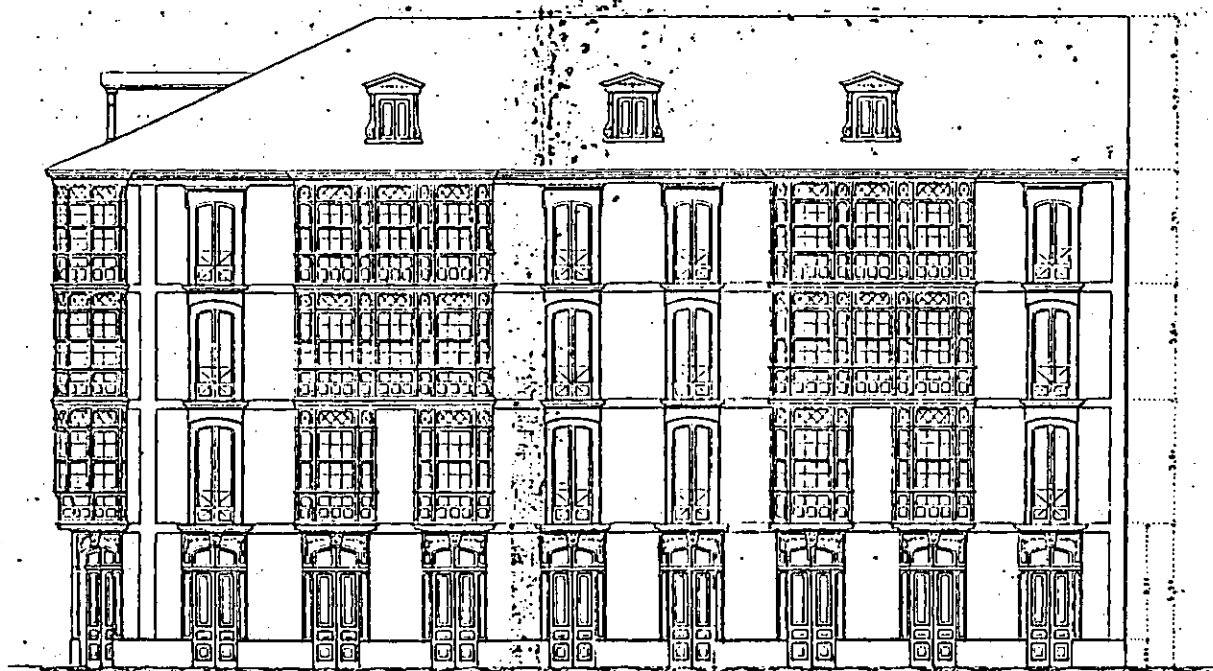
A obra consiste en tres edificios independentes de baixo e tres plantas cada un deles cun núcleo de escaleira que dá acceso nas plantas superiores a unha vivenda por planta, destinándose a planta baixa a comercial ou almacén. Os dous laterais dan fronte a dúas rúas e teñen a mesma distribución interior, e ocupan unhas parcelas de 32,00 metros de fronte as rúas laterais (Feijoo e Picavia) e 8,50 metros á praza de Ourense, cunha superficie construída en planta baixa de 272,0 m² e nas plantas destinadas a vivendas de 266,42 m² das que 251,00 m² corresponden a superficie construída da vivenda e 15,00 m² ao núcleo de escaleira.

O edificio situado na parcela central, entremedianeira, ten un fronte á Praza de Ourense de 12,50 metros e un fondo de 32,00 metros destacando o amplo patio de 8,50 metros X 9,5 metros ao que se abren galerías posteriores dos tres edificios que dan luz e ventilación ás cociñas de todos os inmobles.

O tratamento exterior alterna galerías, miradoiros e balcóns dunxeito totalmente simétrico respecto á rúa que dá

Escala de 1:100

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 METROS

MEMORIA DE 1923

Arquitecto

Faustino Domínguez Coumes-Gay

Frente a fachada e ao igual que no edificio da Praça de Lugo,

Faustino Domínguez Coumes-Gay soluciona a esquina cun mira-

doiro curvo que dá á Sala principal.

As vivendas, todas elas iguais, teñan tres pezas que dan á vía pública (sala, "despacho ou dormitorio" e gabinete anexo á alcoba principal), outras dúas pezas (comedor e cociña) que dan ao atio interior a través dunha galería en "L" na que se ubican dous retretes, e por último tres habitacións interiores (unha alcoba que ventila a través da sala, un dormitorio e un cuarto de criadas que ventilan a través da escaleira).

A racionalidade da planta é perfecta conquerindo unhas vivendas amplas e ventiladas que ocupando a totalidade do solar.

O TERCEIRO EXPEDIENTE: 1885 - 1891

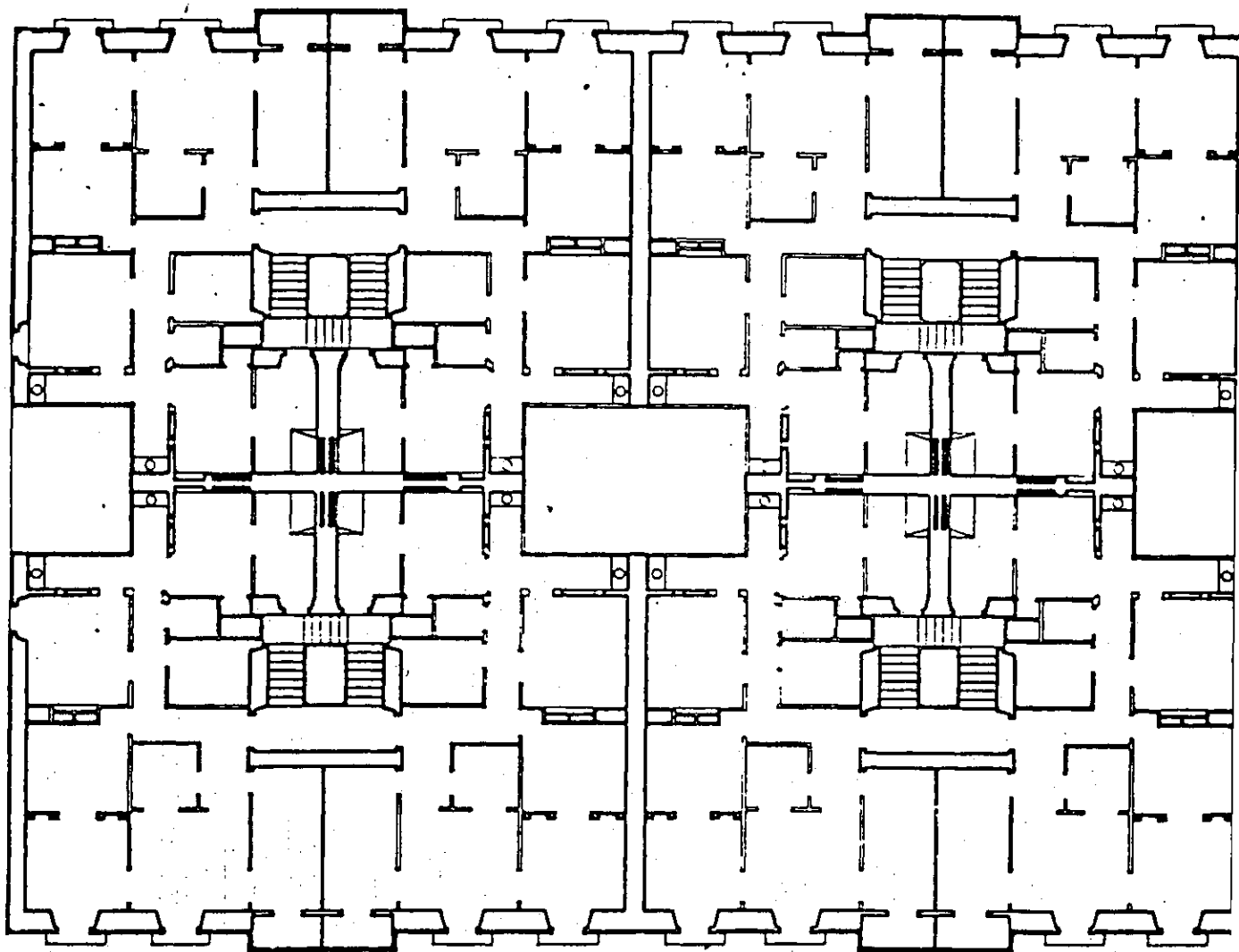
Dez anos van pasar ata que se inicie a derradeira construción que afectará a catro solares da parcelación incial, os números 4, 5, 6 e 7.

Se ben no ano 1885 solicitaran licencia para realizar a cimentación dos mesmos, será o 5 de Abril de 1899 cando Don Fernando González Valerio pida permiso para construír catro casas de acordo cos planos redactados polo Arquitecto Faustino Domínguez Coumes-Gay.

Os solares 4, 5, 6 e 7 daban fronte ás Rúas de Feijoo e Picavia nunha lonxitude total de 41,65 metros e cun fondo de 30,00 metros ao igual que o resto dos solares desta Quinta - Mazá do Ensanche. Teñen pois en total a superficie de 1.249,5 m² que corresponden aos catro solares iniciais, todos eles con fronte ás dúas Rúas de Feijoo e Picavia.

Neste caso, Faustino Domínguez Coumes-Gay, realiza un novo reparto dividindo a peza en catro partes iguais con dous eixos de simetría perpendiculares. En cada unha das partes

resultantes sitúan un núcleo central de escaleira que dá acceso a dúas vivendas por planta. A colocación de tres patios interiores, dous laterais (4,40 metros X 5,00 metros) permite a correcta ventilación e iluminación das pezas interiores das vivendas a través de amplas galerías.

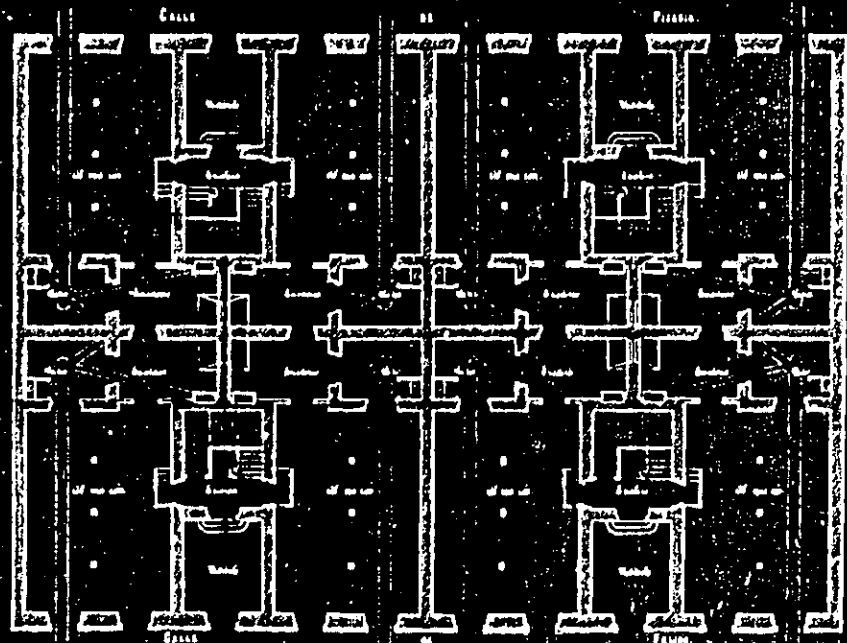

PLANOS DE PROYECTO

para la edificación de cuatro casas en los solares núm.º 4, 5, 6, 7 y 8 de la 6ª manzana del ensanche de población por el

Campo de Carbulla.

Planta baja.

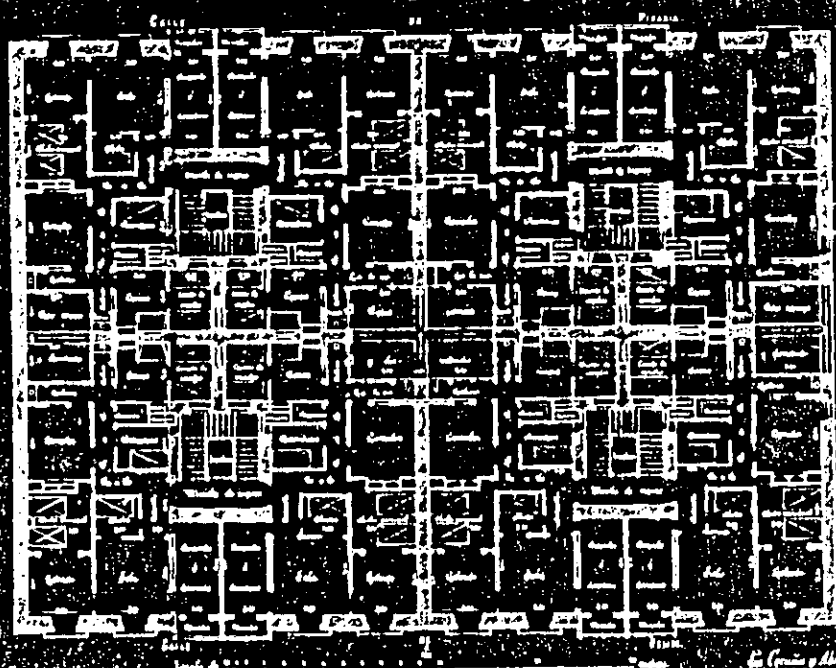

PLANOS DE PROYECTO

para la edificación de cuatro casas en los solares núm.º 4, 5, 6, 7 y 8 de la 6ª manzana del ensanche de población por el

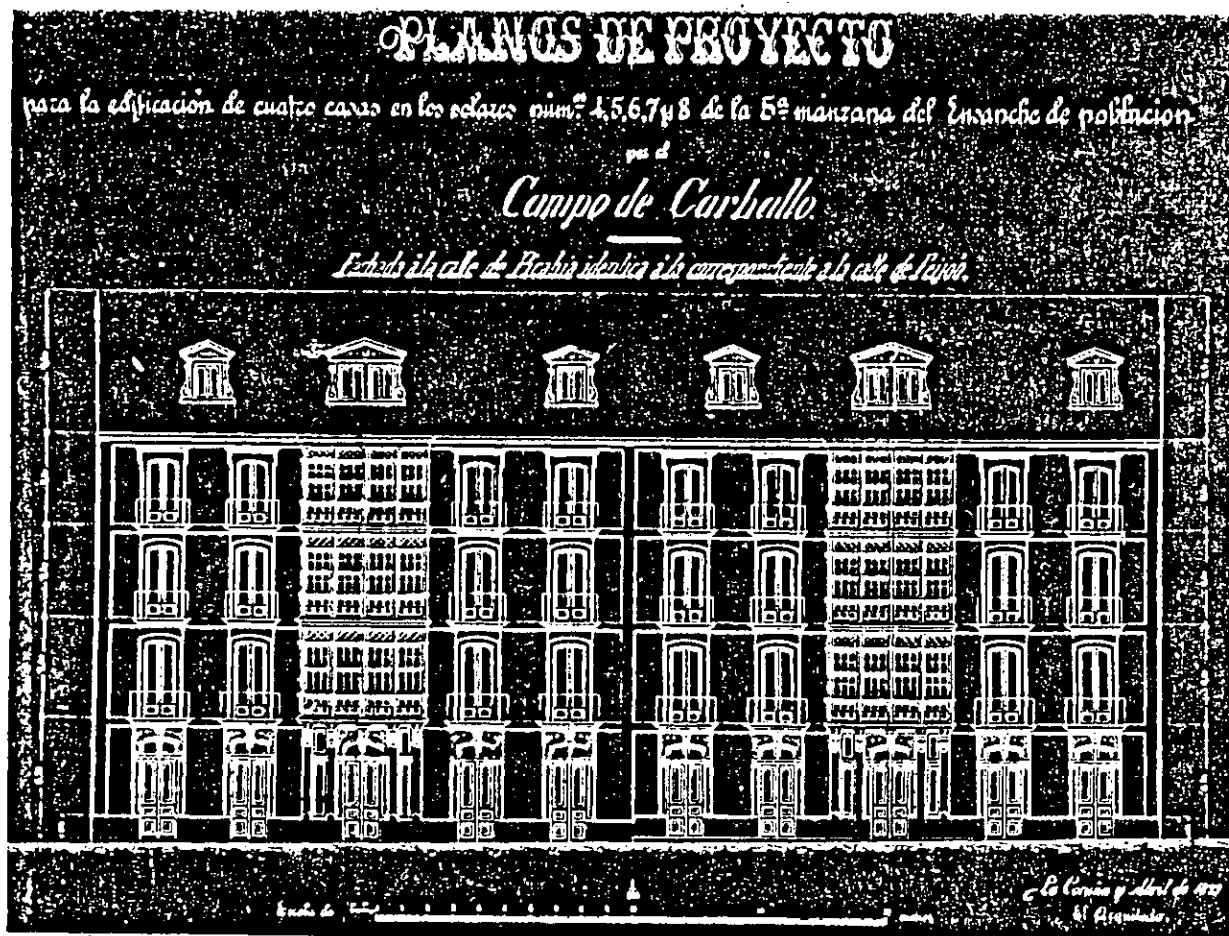
Campo de Carbulla.

Planta de los pisos 1.º, 2.º y 3.º.

A racionalidade na distribución tanto do conxunto, como de cada unha das partes nos permite afirmar que nos atopamos diante dun dos exemplos máis suliñables da Arquitectura Residencial Urbana de fins do século XIX na Cidade de A Coruña: A

disposición dos catro núcleos de escaleira a partir dos que se desenrolan as vivendas (dúas por planta), dispoño as habitacións destinadas a servizos (cocina, comedor, retrete, - dormitorio de criados) en contacto co núcleo e á súa vez formando xunto cos patios unha cruxía lonxitudinal central de servizos en complementariedade coas cruxías das fachadas nas que se sitúan as pezas principais.

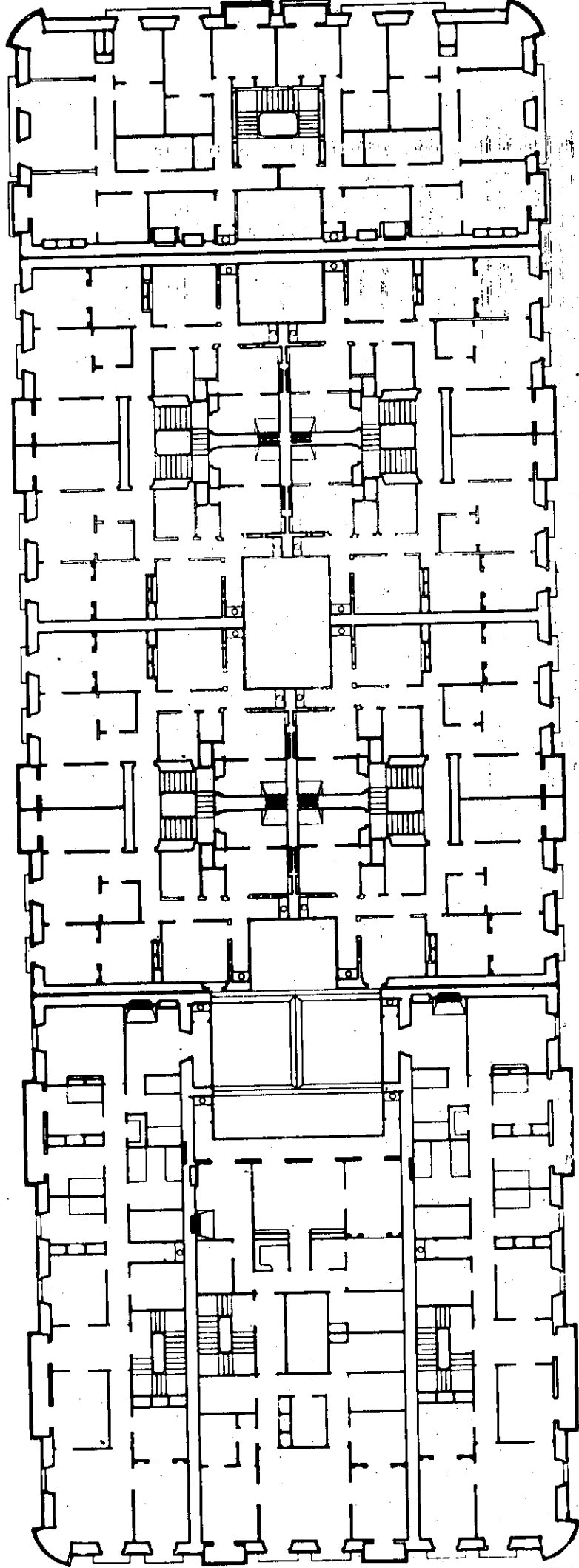

As fachadas, exactamente iguais, é dobremente simétricas tanto a nivel de conxunto, como en cada un dos edificios, al-

ternan galerías e balcóns, rachando con aquelas, a monótona sucesión rítmica dos ocos das portas e dos macizos. As galerías, ás que abren dous ocos, sitúanse enfatizando os accesos aos portais nas plantas baixas que se enmarcan en meritorios traballos de cantería especialmente ricos en ménsulas e molduras.

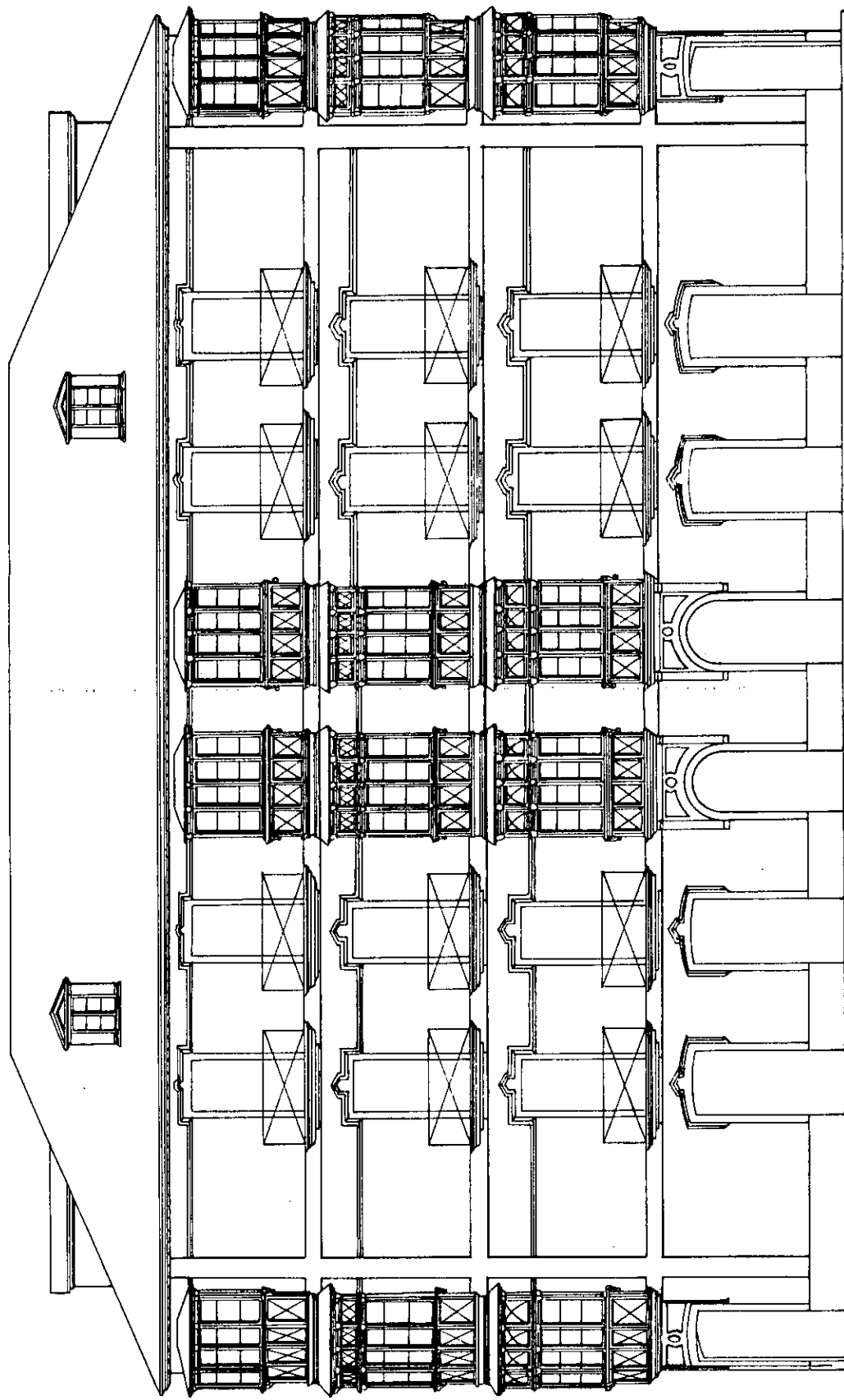

Informado o expediente polo Arquitecto Municipal, Pedro Mariña, o 14 de Abril de 1899, e pola Comisión Especial de Ensanche o 18 do mesmo mes, se lle concede licencia na sesión do Axuntamento de 26 de Abril de 1899.

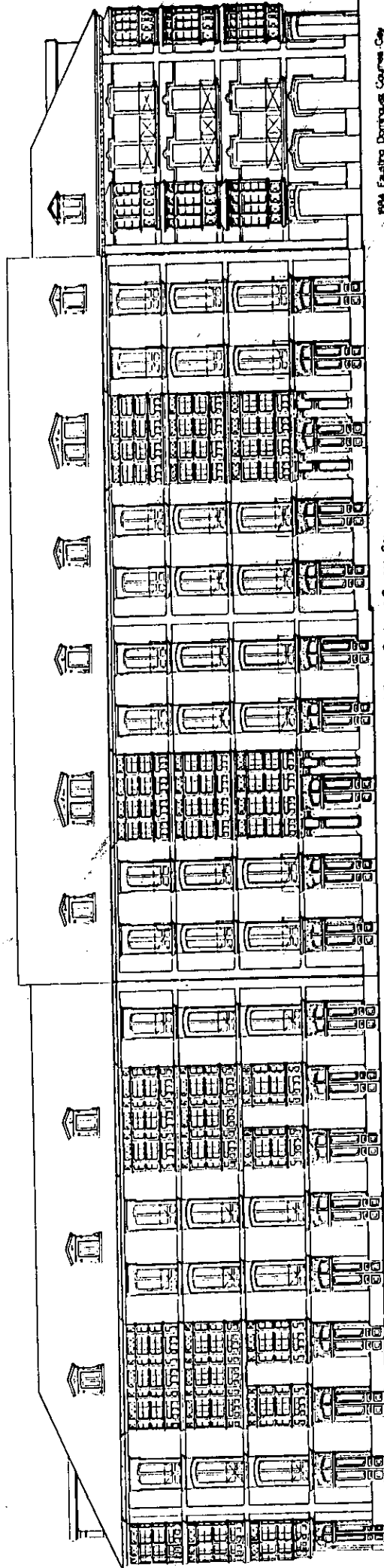

PLANTA ZONA QUINTA

ALZADO PRAZA DE LUGO

ALZADO RUA PICABIA

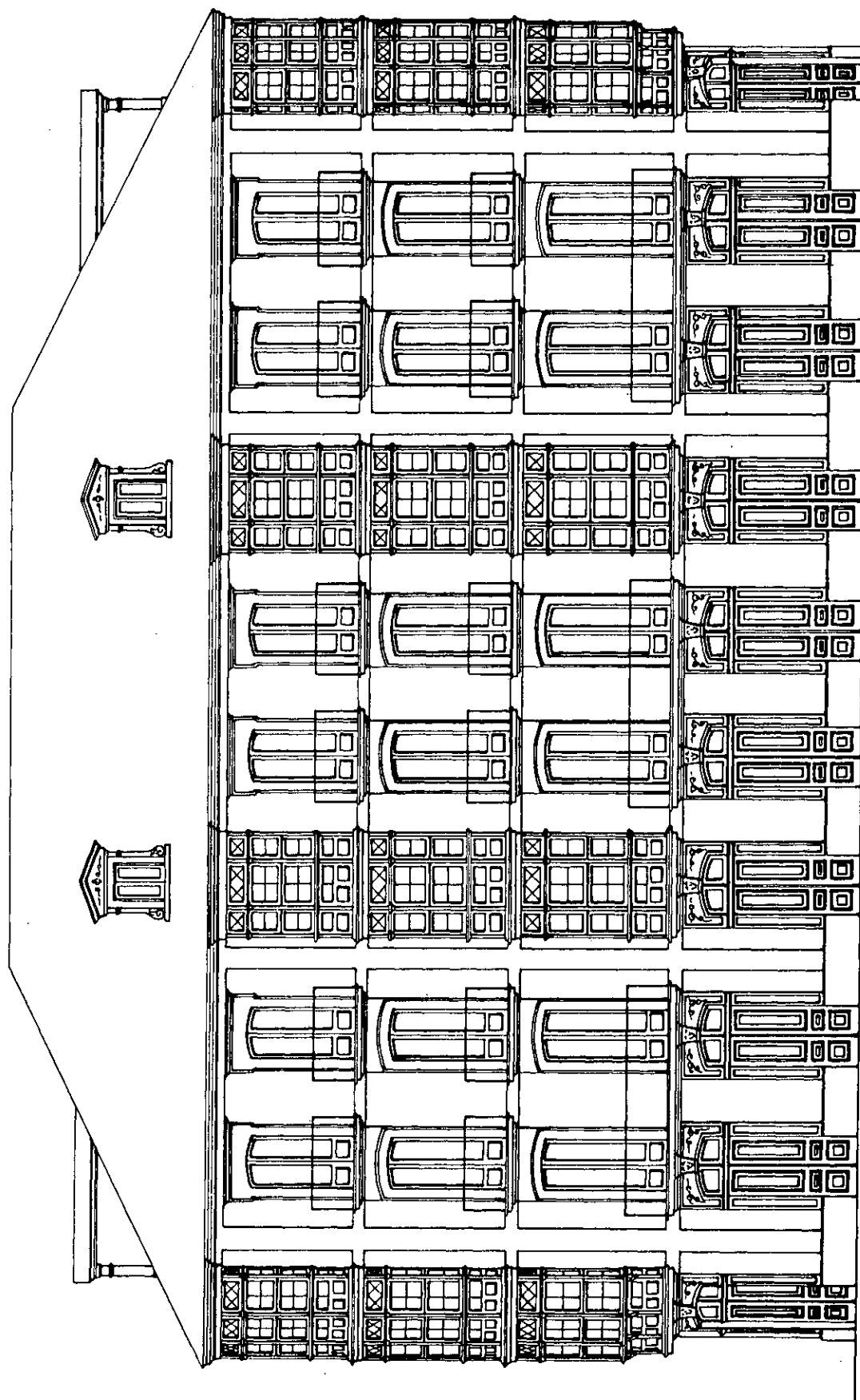

1884 Fausto Dominguez Courtes - Cay

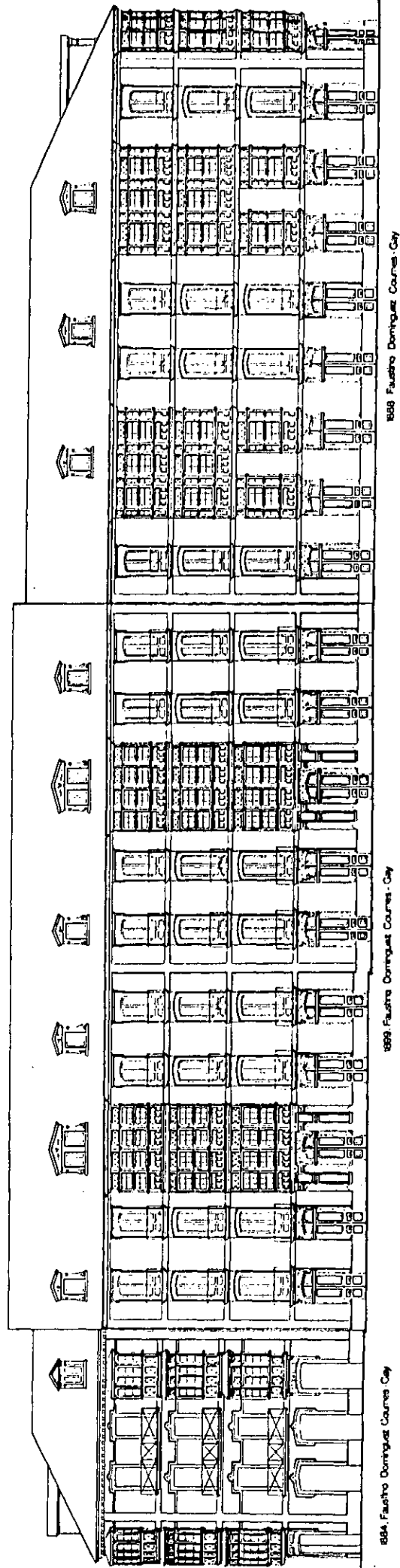
1889 Fausto Dominguez Courtes - Cay

1898 Fausto Dominguez Courtes - Cay

ALZADO PRAZA DE OURENSE

ALZADO RUA FEIJÓO

884 Fausto Dominguez Courtes - Cay

889 Fausto Dominguez Courtes - Cay

888 Fausto Dominguez Courtes - Cay

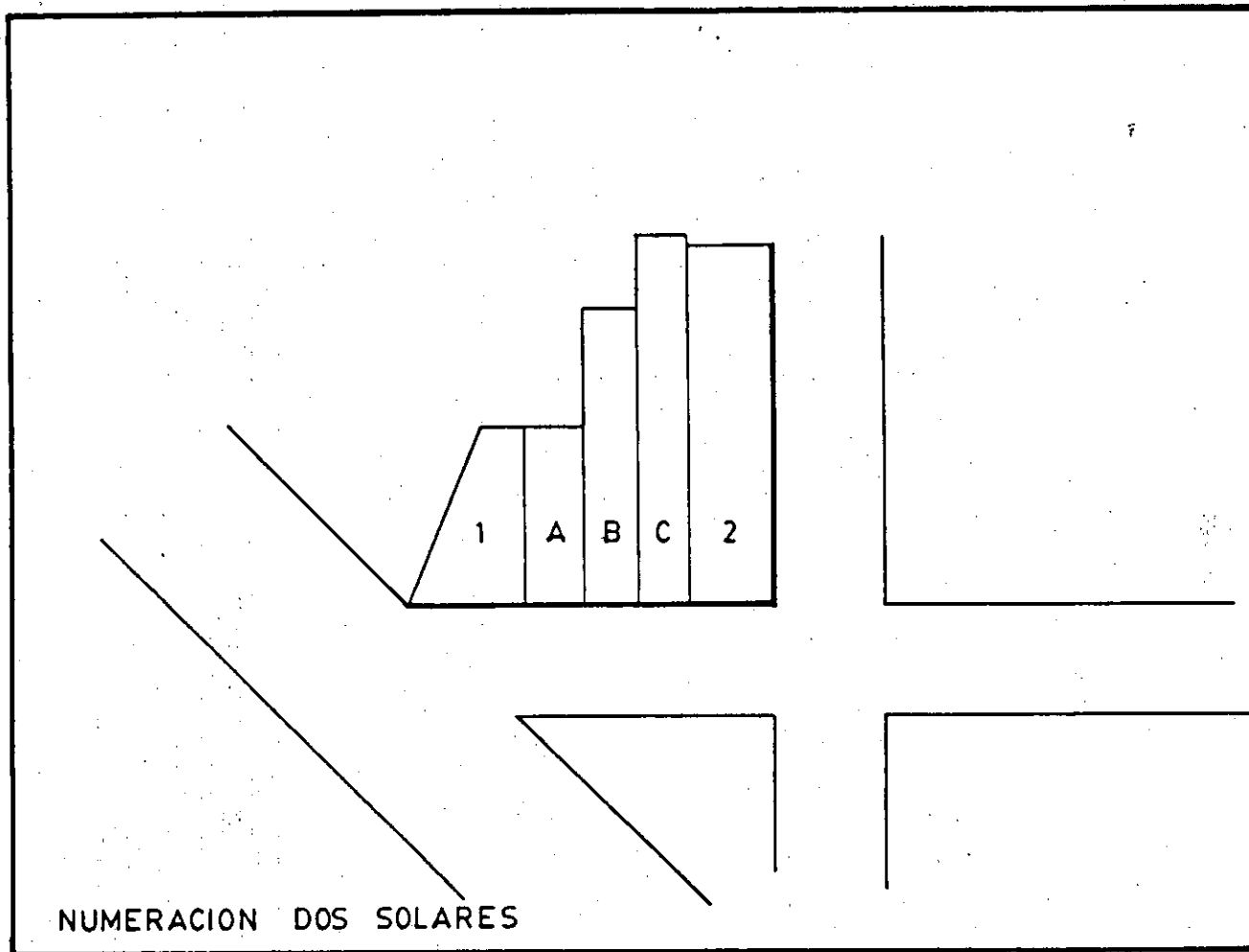
ZONA SEXTA.

ZONA SEXTA.

A MAZA.

A ZONA SEXTA do Campo do Carballo era a máis meridional das catro que conformaban o frente da parcelación dos terreos das murallas xa en contacto co desenvolto lineal do barrio de Garás.

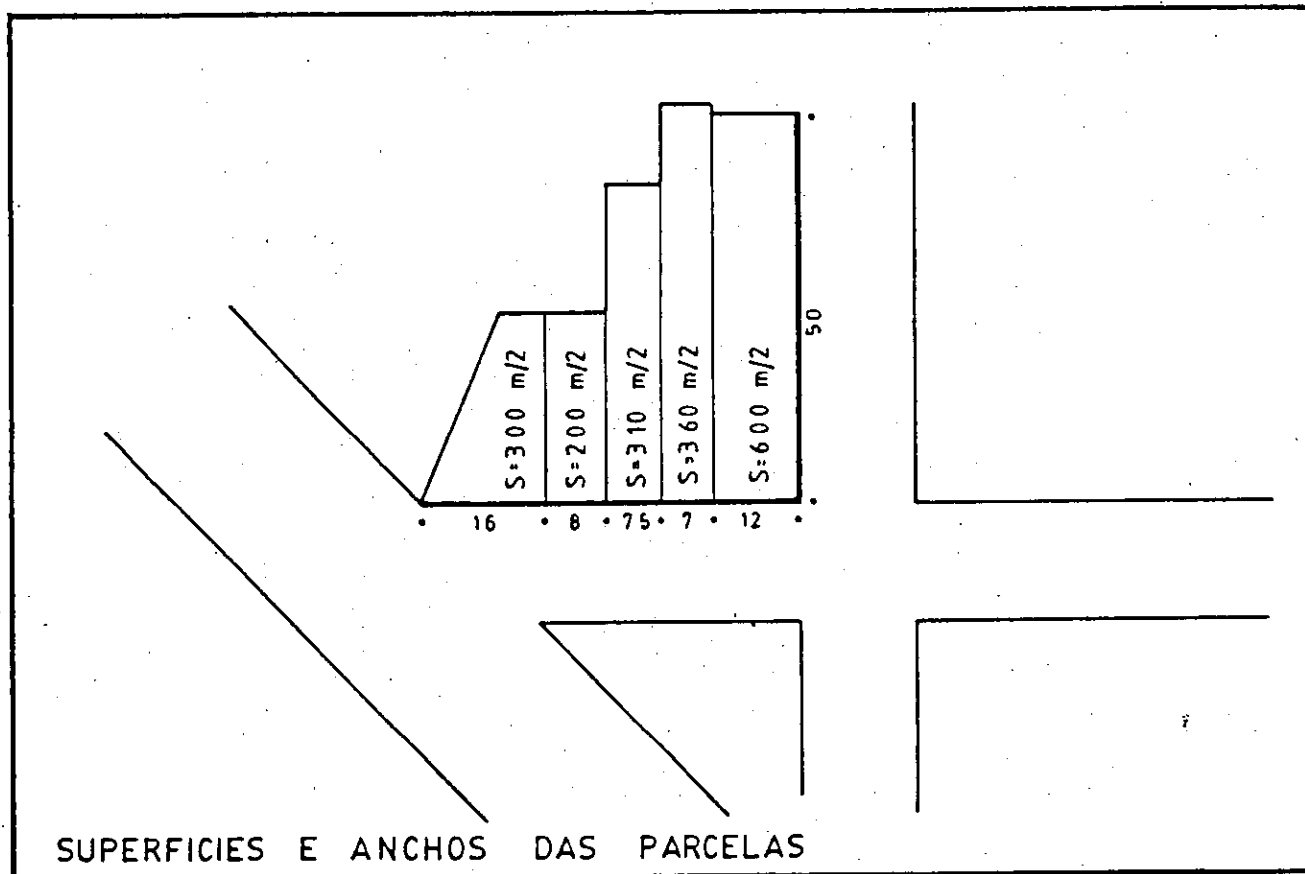
A súa forma era irregular e mentres dous dos seus lados (o N.L. e o S.O.) formaban liñas rectas e ángulo recto, debi-

do ao trazado das vías, á súa parte posterior lindando con terreos de labradío de propiedade privada se adaptaba ao trazado destes con formas escalonadas.

As características da zona era pois a de non ser unha mazá rodeada de vías como eran as cinco zonas anteriores e a de ter na súa parte posterior lindes con terreos particulares

A superficie total da Zona segundo os datos que puidemos sacar dos B.O.V.B.N. era de 1.770,00 m², e se dividiu en cinco parcelas con números de inventario 288, 289, 338, 339 e - 340, números correspondentes aos solares 1, 2, A, B e C.

AS PARCELAS

Estas parcelas teñen a fachada principal todas elas á "Nova Praza da Porta da Torre de Abaixo" e lindan nas súas fachadas posteriores con terreos de labradío. Os frentes á Praza son de 16,00 metros, 12,00 metros, 7,00 metros, 7,50 metros e 8,00 metros tendo superficies desiguais 300,00 m², 600,00 m², 200,00 m², 310,00 m² e 360,00 m².

E unha das poucas mazás nas que aparecen anchos de parcela inferiores a 8,00 metros.

A SUBASTA.

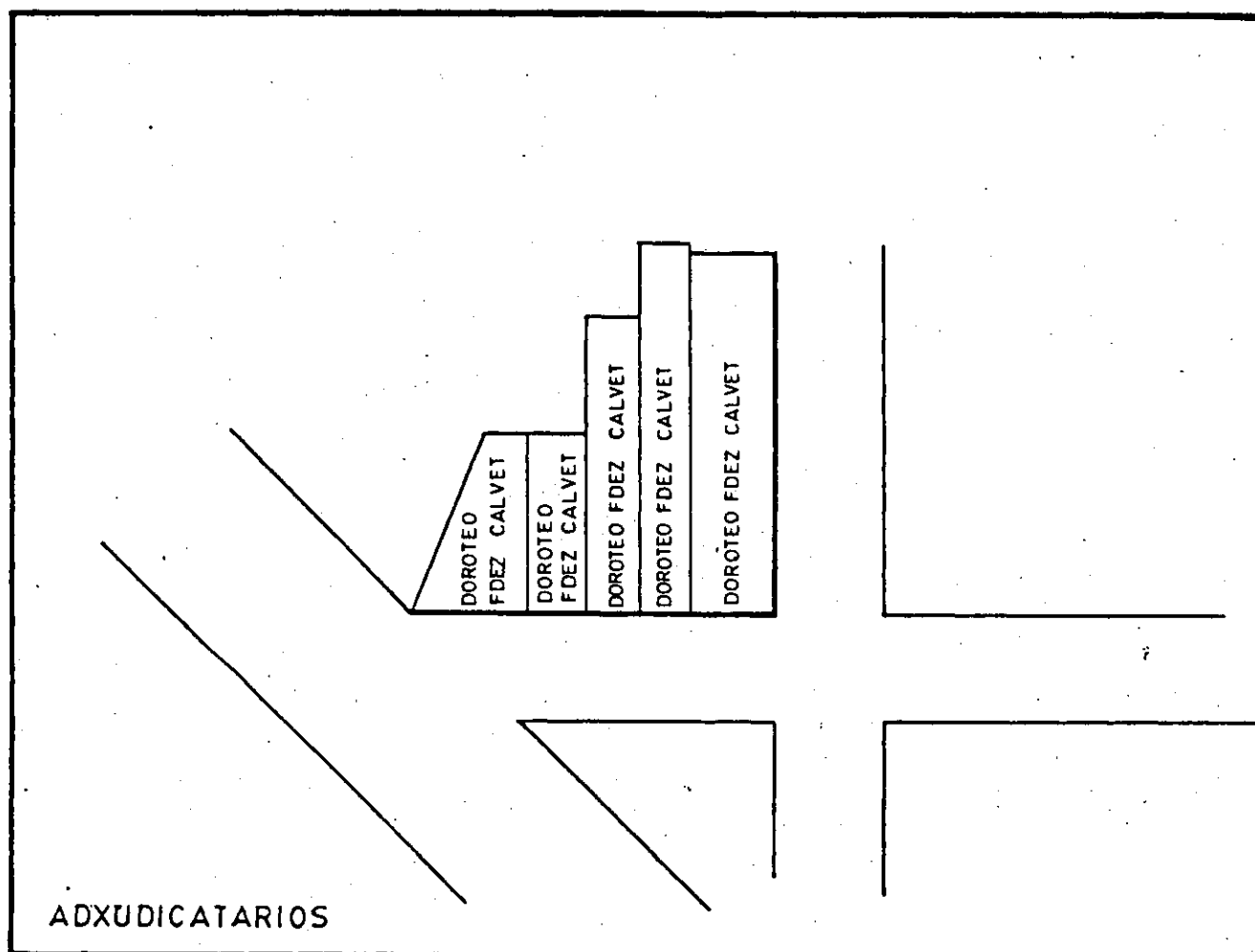
Os cinco solares foron subastados en dúas tandas:

- A Primeira no ano 1874 e que incluía aos solares números 1 e 2 para os que foi fixada a subasta en 30 de Xuño, - sendo xa adxudicados na mesma e sendo realizada a adxudicación definitiva na sesión da Xunta Superior de Ventas de 6 de Agosto.
- A Segunda tanda ou lote saíu publicado no número 57° do B.O.V.B.N. de 15 de maio de 1876 fixándose a data de subasta para o 14 de Xuño no que foron adxudicados provisionalmente tendo lugar a adxudicación definitiva na sesión de 28 de Agosto de 1876.

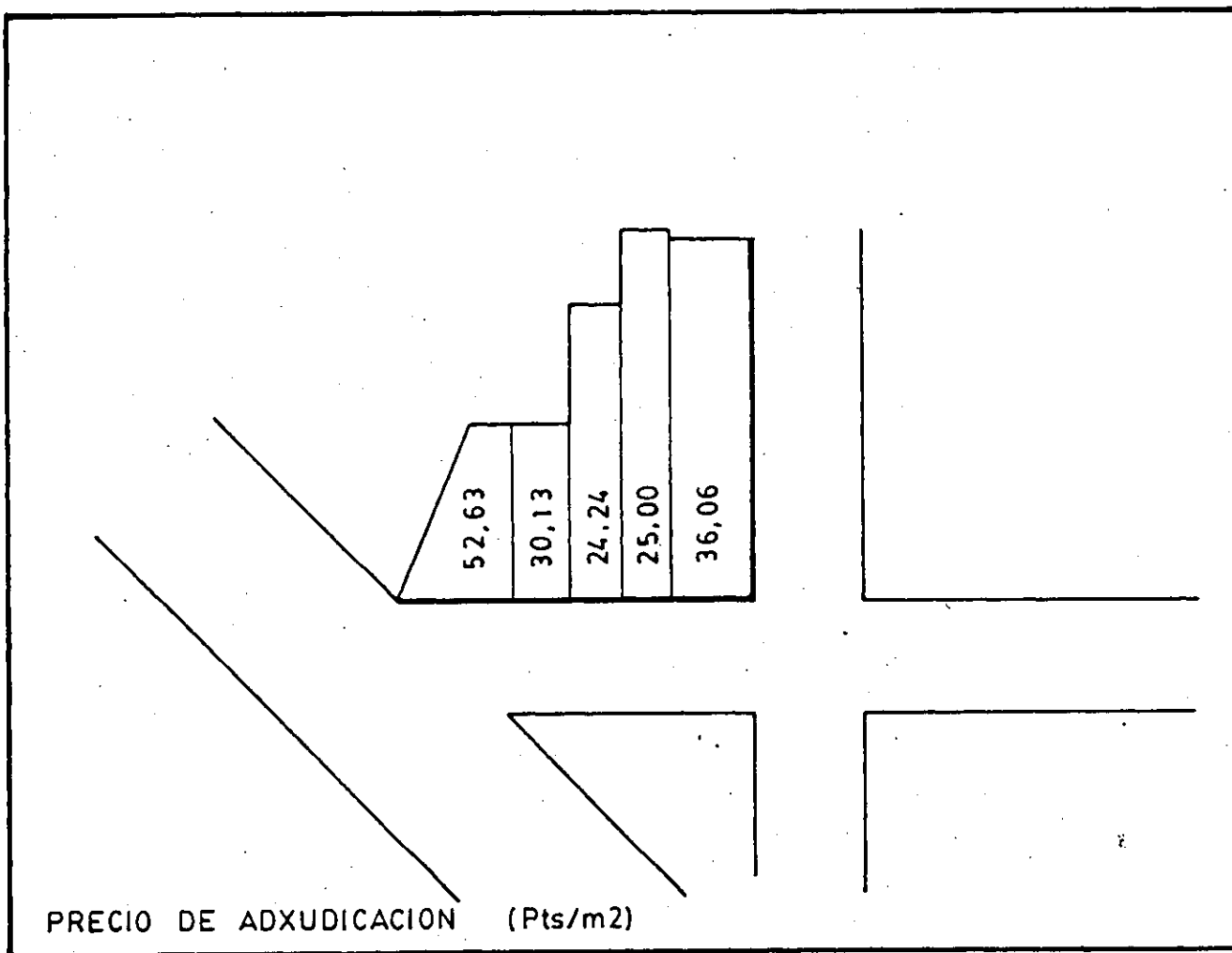
A TASACION.

Os valores de tasación realizados polo Perito da Facenda oscilan entre as 2,50 ptas/m² e 3,33 ptas/m² dos máis baixos (solares números 2 e 1 respectivamente) e as 10 ptas/m² dous máis altos (os tres restantes A, B e C). Nunha valoración que será totalmente contradictoria cos valores alcanzados na subasta nos que os solares 1 e 2 resultarán os máis altos na súa adxudicación.

A ADXUDICACION.

Un único comprador accede á propiedade de todos os solares, trátase de Doroteo Fernández Calvet, nome que aparece como adxudicatario en todas as mazás da parcelación das murellas e que chegou a comprar un total de 28 solares, o 16,94%.

Os precios de adxudicación duplican como mínimo os de tasación, chegando a multiplicarse por 15 nun caso: O solar máis barato foi vendido a 24,24 ptas m2, o seguinte a 25 ptas/m2, outro a 30,13 ptas/m2 e os dous máis caros a 36,00 ptas/m2 e a 52,63 ptas/m2.

A URBANIZACION.

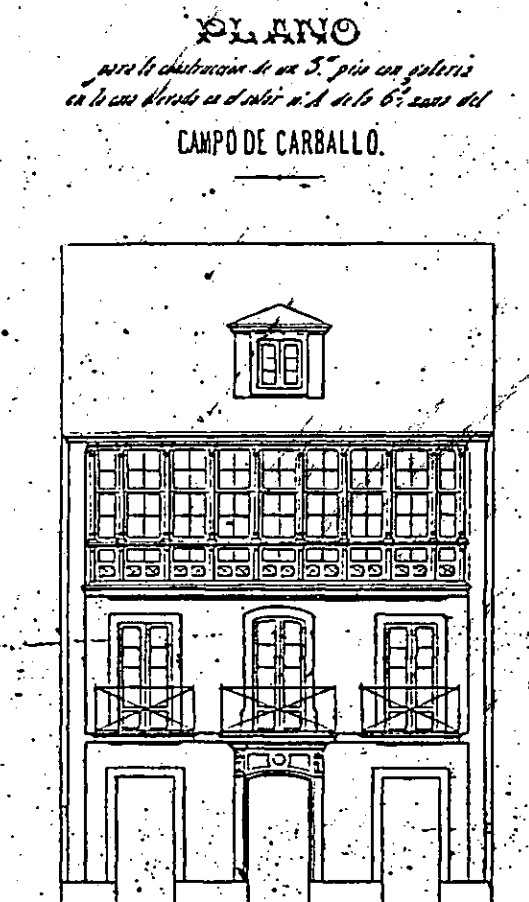
Adxudicados os solares da ZONA SEXTA entre 1874 e 1876, as obras de urbanización realizáronse en 1877.

Unha vez decidido redactar o proxecto na sesión de 26 de Marzo, sería aprobado un mes despois na sesión de 27 de Abril, adóptase o acordo de sacar a subasta pública "... o desmonte e explanación da metade do ancho das vías que circundan a mazá ou ZONA SEXTA do Ensanche do Campo do Carballo..." cun presuposto de 2.014,69 pesetas.

As obras serían recibidas o 17 de Setembro do mesmo ano.

A EDIFICACION: 1876 -1881

En apenas cinco anos se promoveron os expedientes nas parcelas que dan frente á actual Praza de Ourense.

Coruña y Noviembre, 1876.

Faustino Domínguez

Coruña y Enero de 1877.

Faustino Domínguez

-- O primeiro expediente tramitaríase no solar A en Novem-
 bro de 1876 por Eladio Fernández Miranda segundo un proxecto
 de Faustino Domínguez y Domínguez de planta baixa, piso e bu-

fardón que obtén licencia na sesión de 17 de Novembro de 1876

Este edificio sería obxecto dun novo expediente no ano 1881

cando solicita licencia para a conversión do bufardón nun

terceiro piso con galería elevándose ademáis unha bufarda se-

gundo proxecto datado en Febreiro e redactado por Faustino

Domínguez y Domínguez e que obtén a licesia na sesión de

Xuño de 1881. En anos posteriores (1935 e 1937) levantaríase

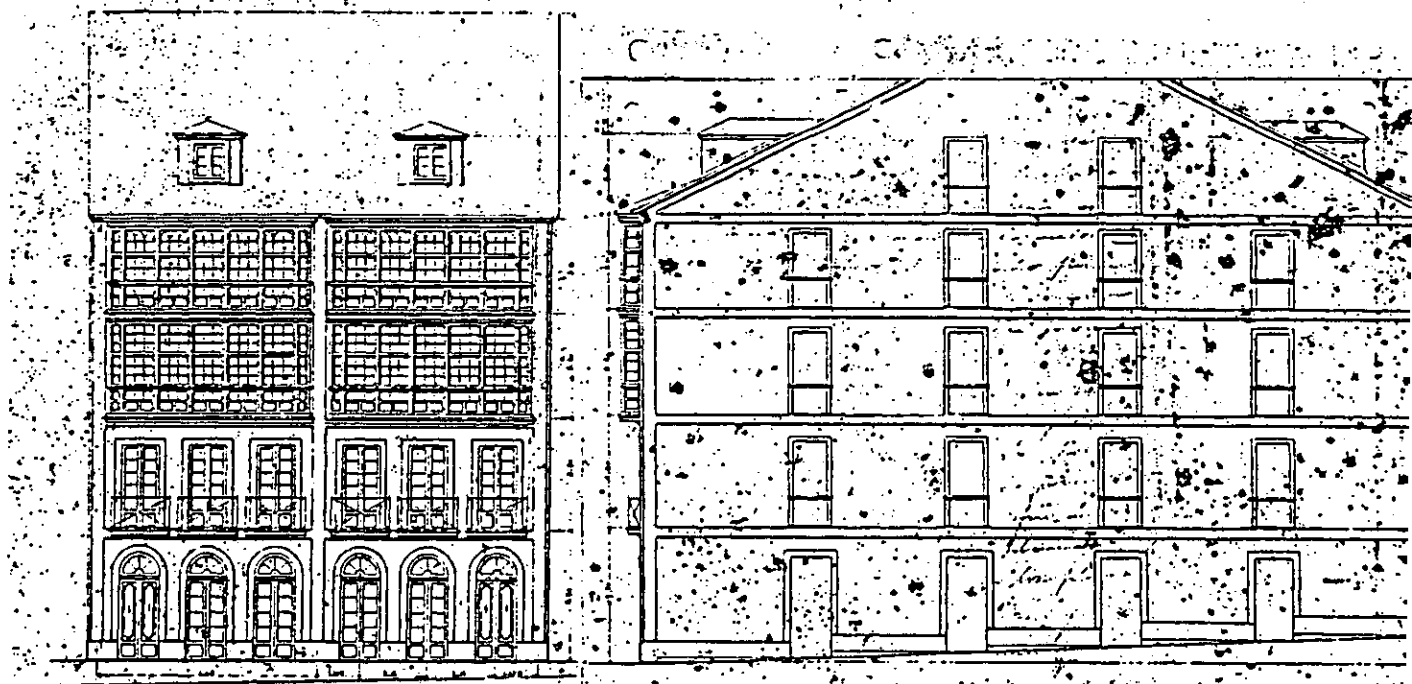
novos pisos ata alcanzar as seis alturas.

-- O segundo expediente de construcción se inicia no número 1, correspondente aos antigos solares C e 2, promovido por Francisco Flórez en base a un proxecto de Faustino Domínguez que obtén licencia de cimentación en 26 de Marzo de 1877 e licencia de construcción en 6 de Abril de 1877.

PLANOS DE PROYECTO
para la construccíon de las casas de el solar num: 1 de la calle santa.

CAMPO DE CARBALLO.

Señala principal

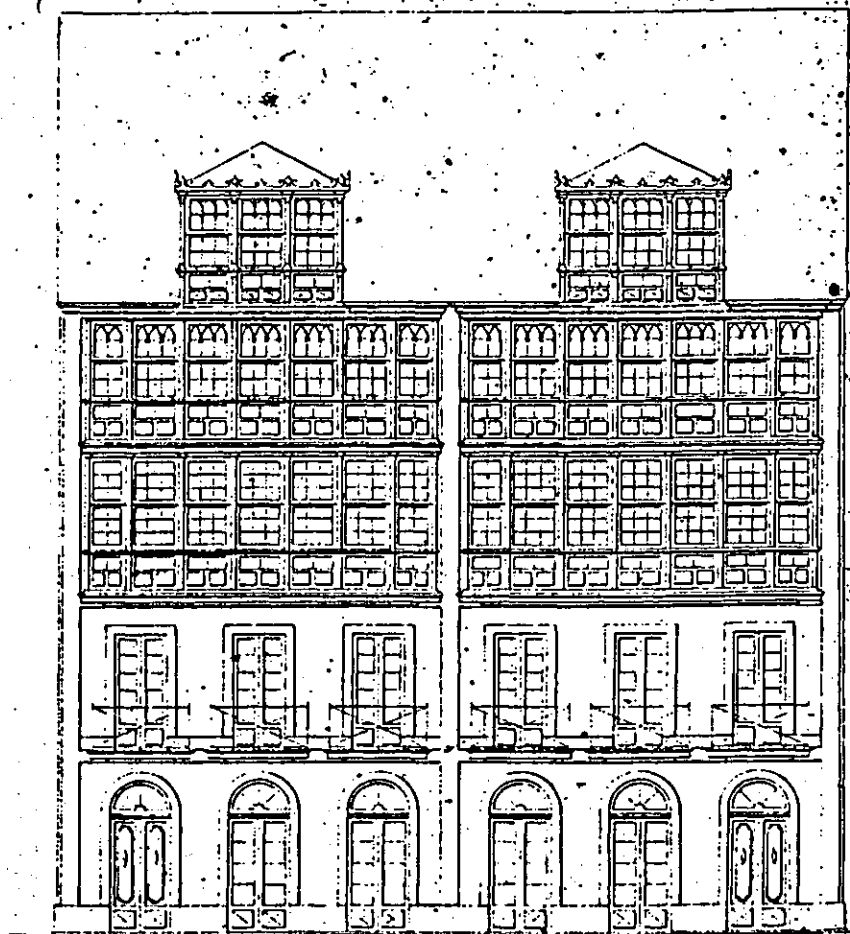
Trátase de dúas casas con planta baixa, tres plantas altas e bufarda, cun fronte total de 14,80 metros e un fondo de 26,00 metros e cunha superficie construída por vivenda e - planta duns 200,00 m². Tres ocos por planta e galería corrida

a partir da segunda planta caracterizan estas construcións
propias da primeira fase de edificación do Campo do Carballo
cando aínda non fora aprobado o Proxecto de Ensanche.

-- Simultaneamente a este expediente se tramitaría o colindante correspondente aos solares chamados 1A e 1B (actuais - números 6 e 8) promovido por Félix Piñón Gato, e que consiste tamén na edificación de dúas casa de planta baixa e bufardón cun ancho cada unha de 8,60 metros entre eixos medianeiros, con tres ocos por planta e galería corrida a partir da segunda planta.

CAMPO DE CARBALLO

Fachada principal

Escala:

metros

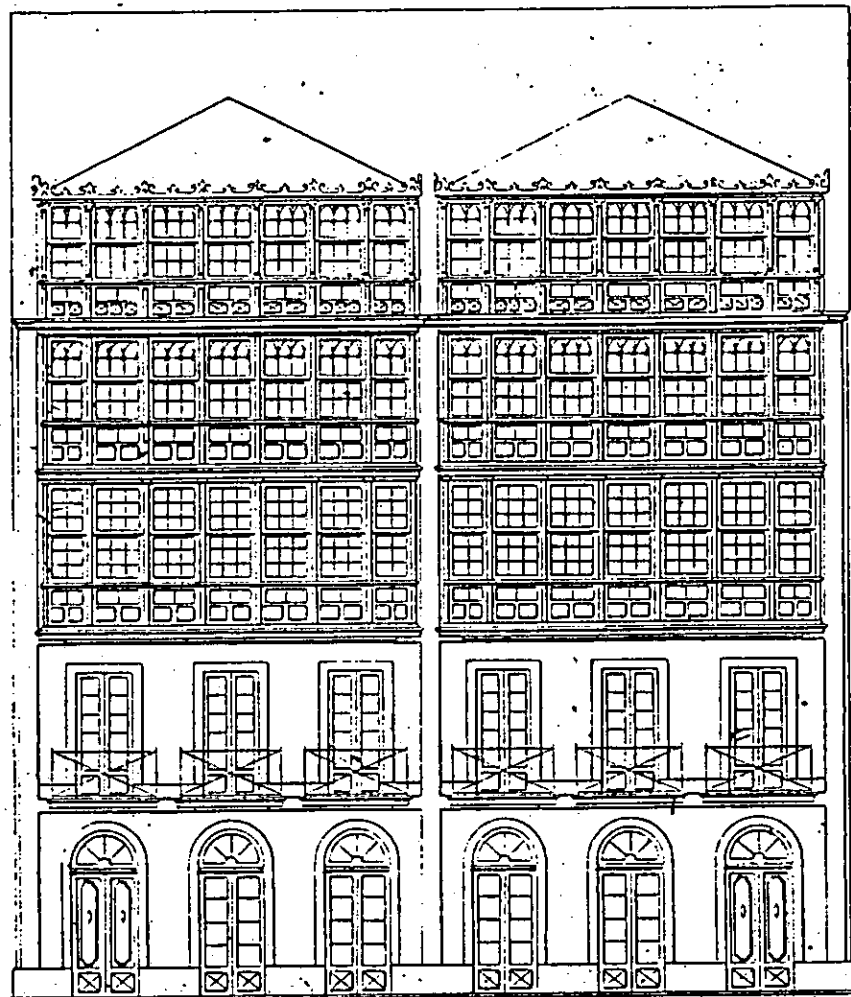
Comis y Marzo de 1877

Arquitecto

O proxecto redactado por Faustino Domínguez y Domínguez en Marzo de 1877 obtén a licencia de construción o día 6 de Abril, data esta na que tamén se lle concedera ao anterior. Posteriormente en Xullo de 1880 o bufardón sería convertido nun cuarto piso segundo proxecto de Marcelino Sors Martí.

Acate a la
PLAZA DE ORENSE.

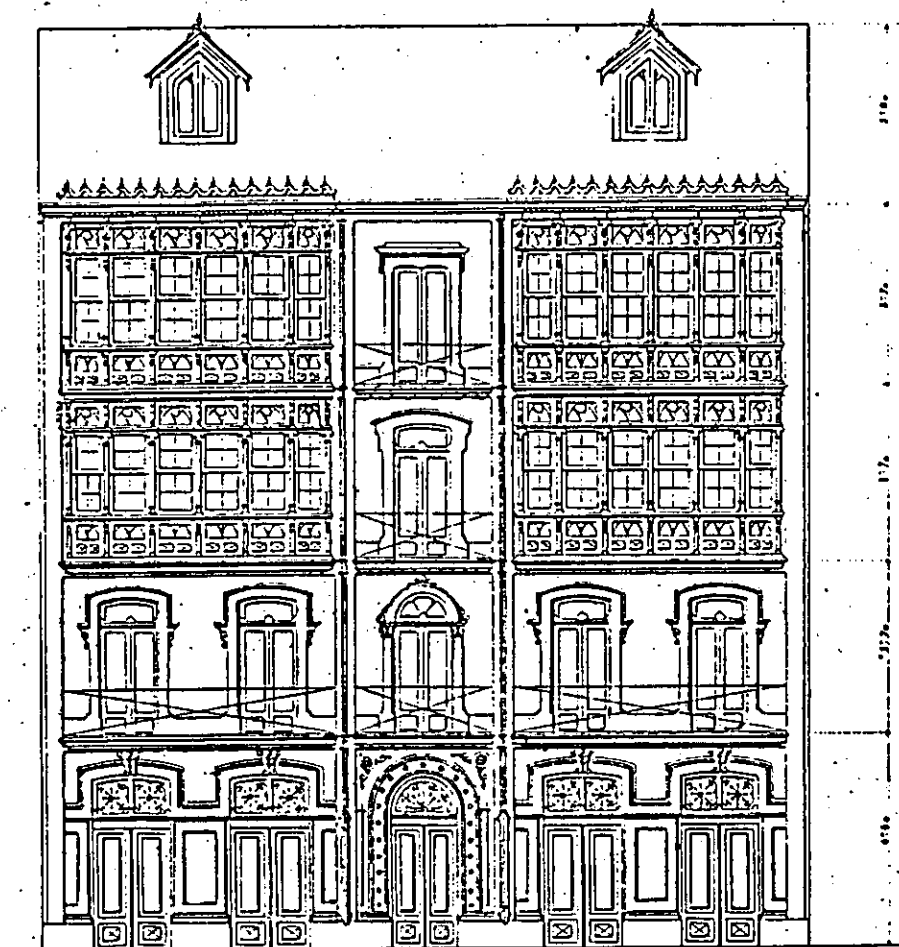
Fachada principal.

Escala:

caja de la casa
PLAZA DE ORENSE

Fachada.

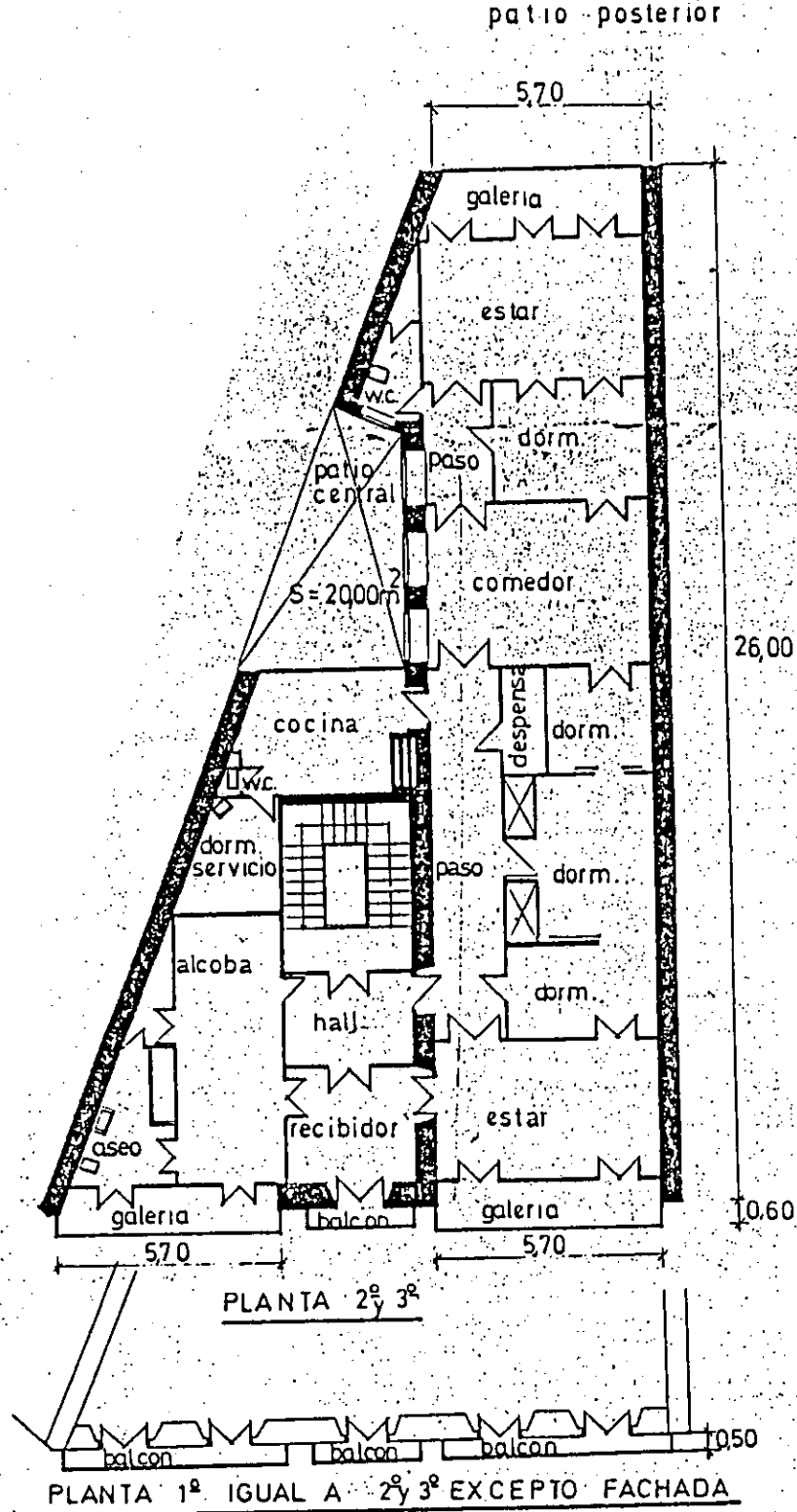

Escala de 16.00 metros.

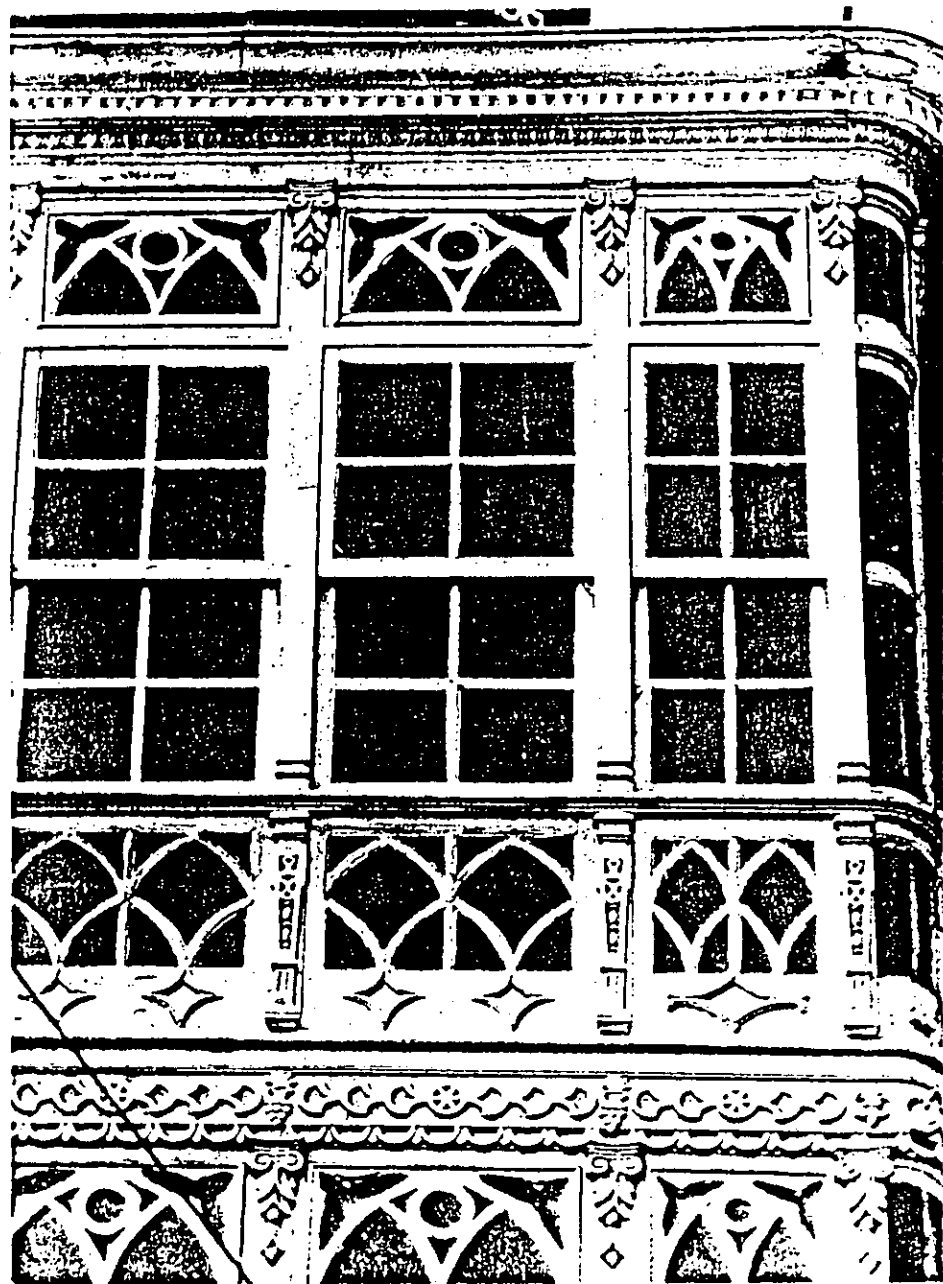
Casa y Mera de M.

Faustino Domínguez

- O último expediente de construción dunha casa e que remataría o fronte da ZONA SEXTA, sería o correspondente á casa actual da Praza de Ourense 2, que se tramitaría en 1881 con proxecto de Faustino Domínguez y Domínguez de planta baixa, tres plantas altas e bufordas, cunha vivenda por planta e cinco ocos de fachada ao longo dos 16,00 metros de fronte.

O edificio, de planta triangular, resólvese cun acceso central a un núcleo de escaleiras, dispendo dunha vivenda por planta que alcanza unha superficie aproximada de 250,00 m². A planta baixa estaba destinada a tenda ou almacén.

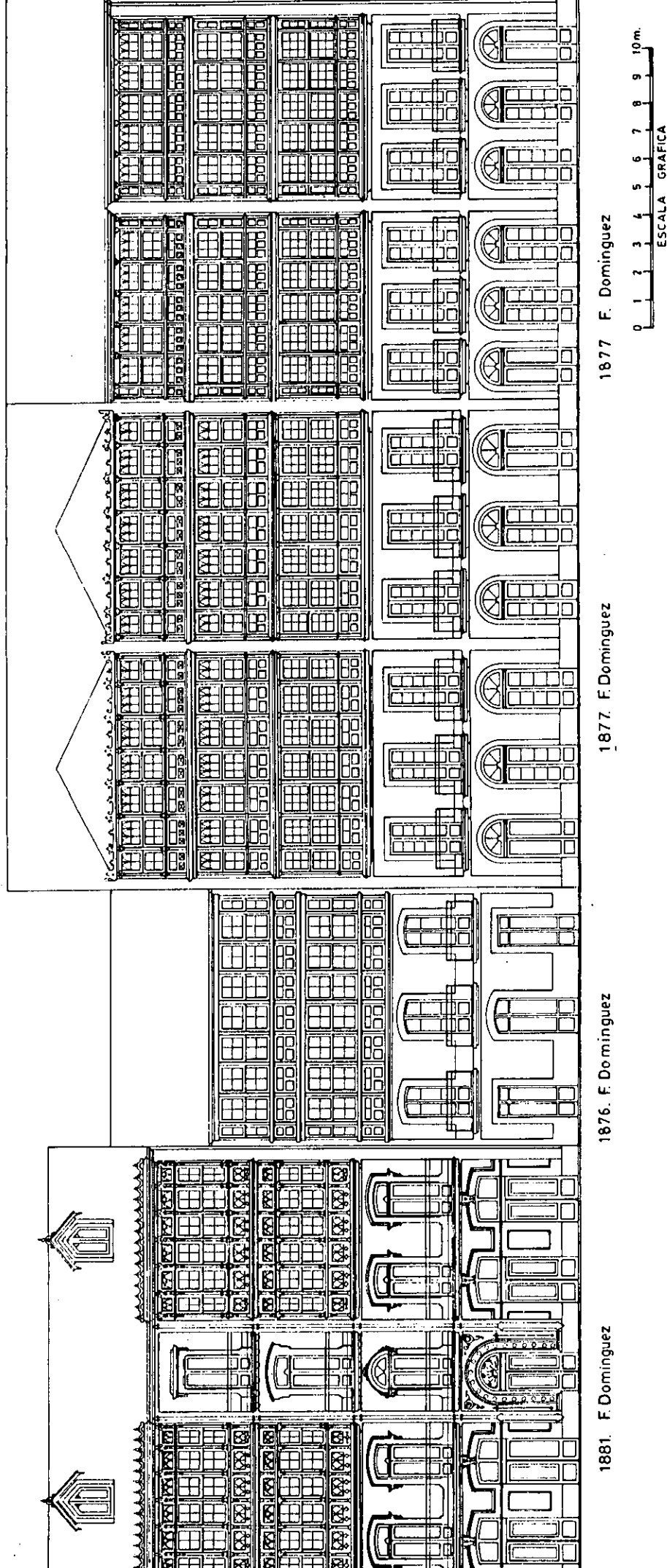
De interese é remarcar a calidade dos traballos da carpintería da galería que acadan uns niveis de minuciosidade no deseño nuns auténticos encaixes de madeira.

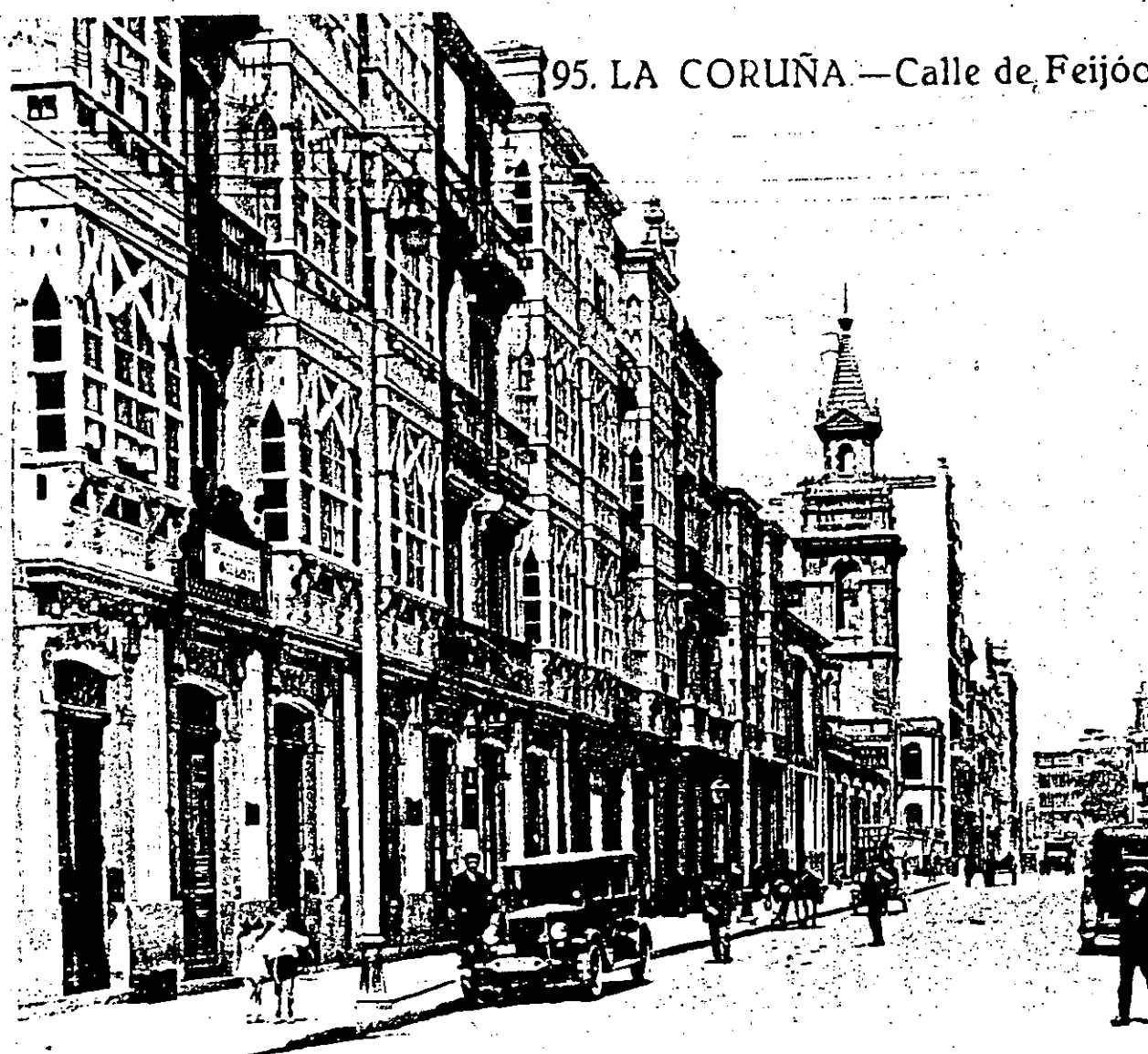
Asemade os traballos de cantería na porta de acceso son dunha gran minuciosidade.

Como síntese, sinalar que o proceso de edificación da Sexta Zona foi o máis rápido de todas, sendo todos os proxectos redactados por Faustino Domínguez y Domínguez entre 1876 e 1880 configurándose unha fachada unitaria na que as galerías eran as grandes protagonistas a partir da segunda planta. Todos os edificios contaban cunha vivenda por planta. E por último en ningún caso coincidía o promotor das edificacións con Doroteo Fernández Calvet, o adxudicatario dos solares uns anos antes.

ALZADO PRAZA DE OURENSE

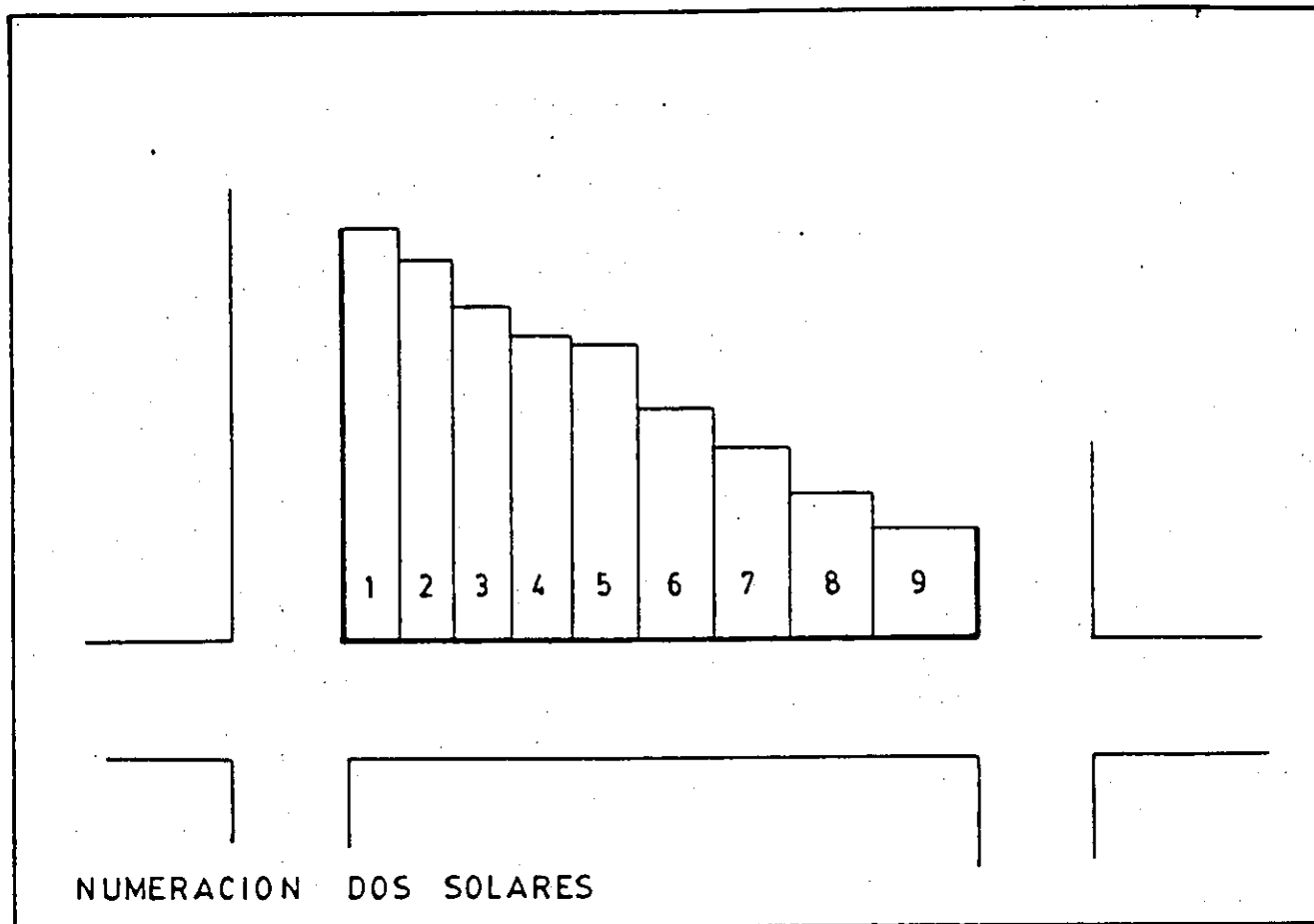
ZONA SEPTIMA.

ZONA SEPTIMA.

A MAZA.

Rodeada por tres Rúas nos lados Norte, Leste e Oeste e lindando con terreos particulares destinados a labradío no lado Sur, tiña un fronte á actual Rúa de Feijoo de 84,50 metros, de 14,20 metros á actual Rúa do Ferrol e de 54,60 metros á Rúa de Fontán.

Mentres os lados con frentes ás tres rúas eran perfectamente rectos como consecuencia do trazado da cuadrícula de rúas, non sucedía así co límite coas propiedades particulares nas que presentaba un escalonado que reflexa a adaptación á liña da zona polémica da murallas e que vai diminuindo desde o solar número 1 con 54,60 metros ata o número 5 con 14,20 metros a base de pequenos saltos.

A superficie total da mazá que saíu a subasta alcanza os 2.738,00 m².

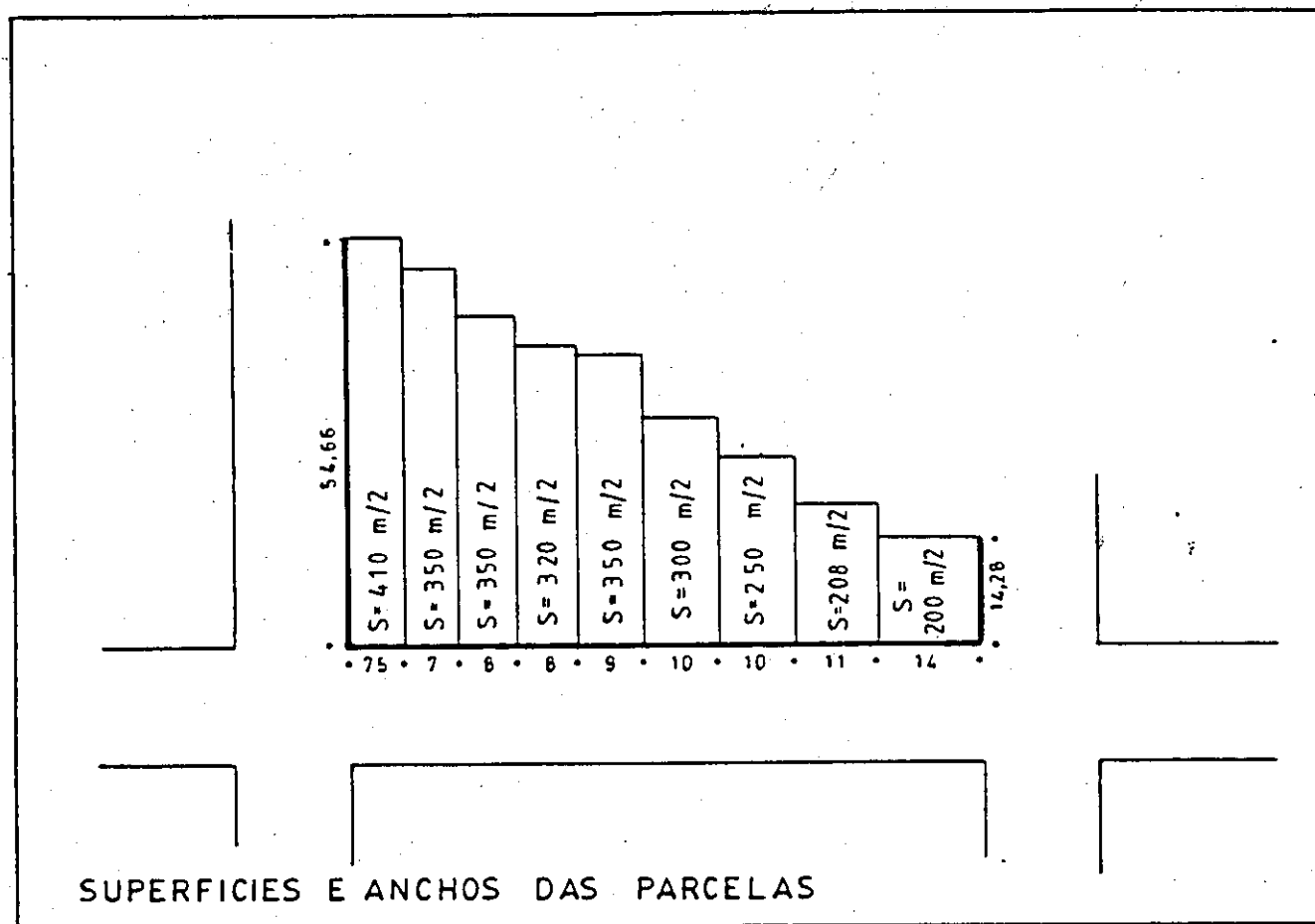
A PARCELACION.

A mazá estaba dividida nun total de nove parcelas de frentes variables que van desde os 7,00 metros da parcela máis estreita (número 2), ata os 14,00 metros da máis ancha (solar número 9), habendo unha de 7,500 metros (solar número 1), dúas de 8,00 metros (solares números 3 e 4), unha de 9,00 metros (solar número 5), dúas de 10,00 metros (solares 6 e 7) e un de 11,00 metros (solar número 8).

Os fondos variables de 14,20 metros, 18,90 metros, 25,00 metros, 30,00 metros, 35,00 metros, 40,00 metros, 43,75 metros, 50,00 metros e 54,60 metros, o que provoca superficies tamén diferentes.

Éstas oscilan entre os 200,00 m² (solar número 9) e os 410,00 m² (solar número 1), e vai disminuíndo desde os 410,00 m² do solar número 1 progresivamente, 350,00 m² (número 2 e número 3), 320,00 m² (solar número 4), 315,00 m² (solar número 5), 300,00 m² (solar número 6), 250,00 m² solar número 7),

208,00 m² (solar número 8) ata o máis pequeno con 200,00 m²
(solar número 9).

SUBASTA: 1874

A subasta dos nove solares saiu publicada no número 46 do B.O.V.B.N. de data 28 de Xullo de 1874 para ser realizada o 27 de Agosto do mesmo ano: Todos os solares foron adxudicados provisionalmente nesta data, sendo adxudicados definitivamente o 7 de Outubro de 1874.

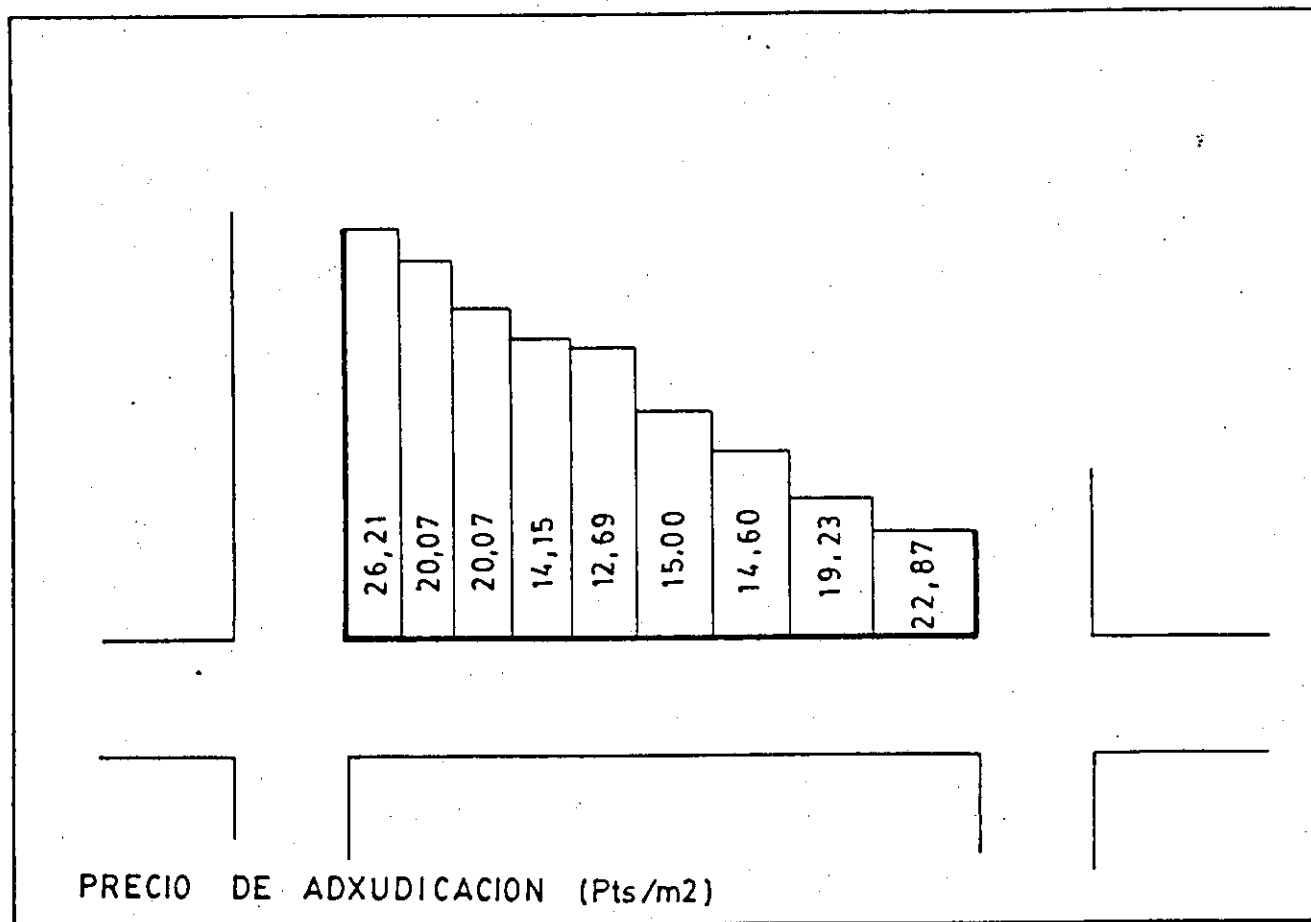
A TASACION.

Os valores de Tasación foron moi homoxéneos xa que sete dos nove solares foron tasados a 2 ptas/m² en tanto que só dous tiñan valores inferiores: os números 5 con 1,96 ptas/m² e o número 8 con 1,92 ptas/m².

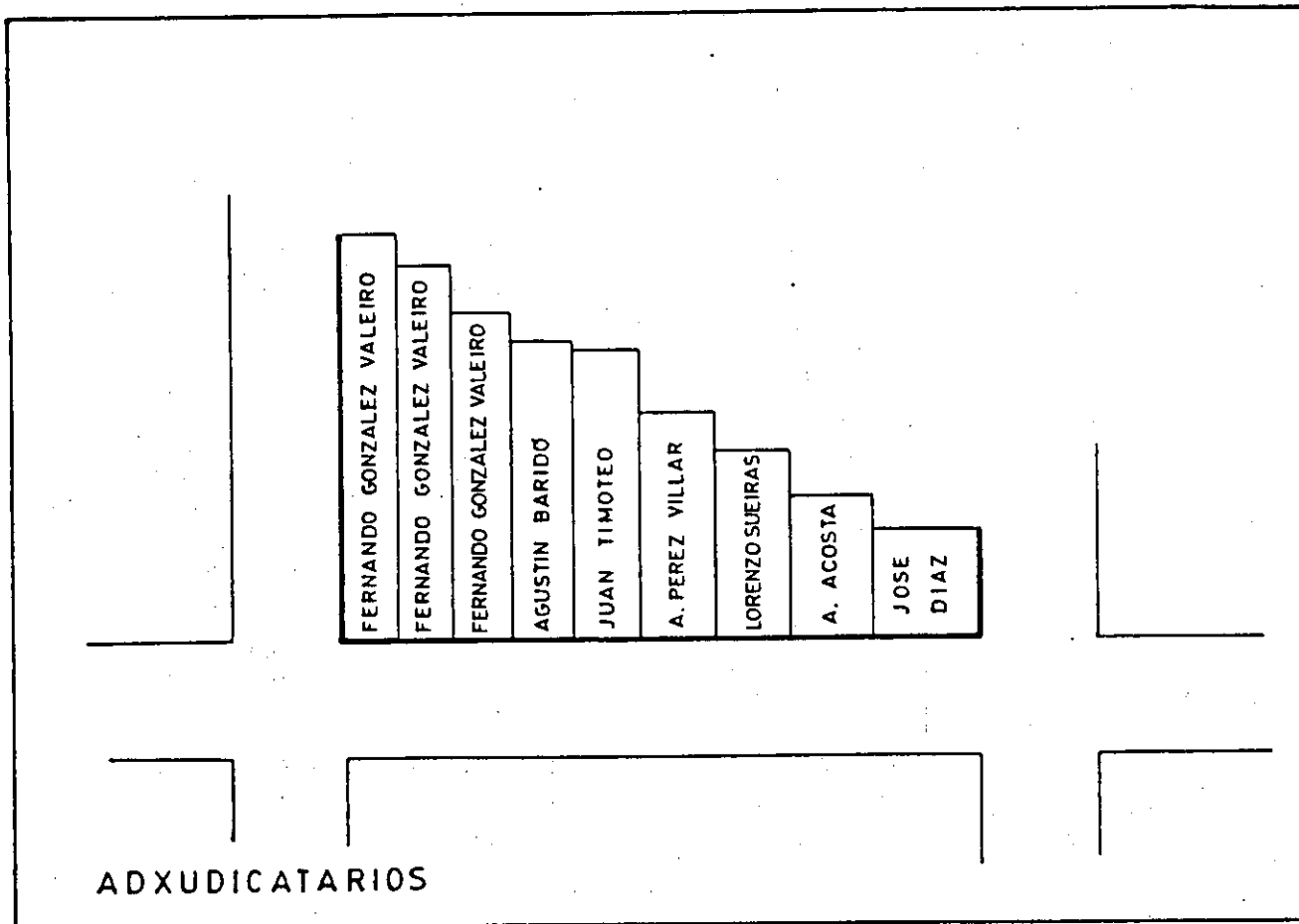
A ADXUDICACION.

I

Na primeira subasta de 27 de Agosto xa foron adxudicados a sets persoas: Unha delas, José Canosa, que compraba para Fernando González Valerio adquiriu tres solares, os números 1, 2 e 3 cuos precios foron de 26,21 ptas/m² e 20,07 ptas/m²

O resto dos solares, seis, foron adxudicados a Agustín Baridó (número 4 a 14,15 ptas/m²), Juan Timoteo (número 5 a 12,69 Ptas/m²), Vicente Pérez Villar para Andrés Pérez Villar (número 6 a 15 ptas/m²), Lorenzo Sueiras (número 7 a 14,60 ptas/m²), A. Dacosta (número 8 a 19,23 ptas/m²) e José Díaz (número 9 a 22,87 ptas/m²), é dicir, oscilane entre as 12,69 ptas/m² e as 22,87 ptas/m², detectándose un aumento de valor nos solares próximos á Praza de Lugo e tendo o valor máis baixo o solar central (número 5).

A URBANIZACION: 1877

A primeira Rúa en abrir foi a que corre ao longo do solar número 1, hoxe Rúa de Fontán, cui desmonte e explanación foi acordado o 27 de Abril de 1877 sendo recibida as obras o 17 de Setembro do mesmo ano.

A Rúa que corre no fronte da fachada, actual Rúa de Feijoo, acordouse o desmonte e explanación da metade do seu ancho con cargos aos fondos municipais na sesión de 4 de Maio de 1877, sacándose a subasta pública o 28 de Maio e adxudicándose na sesión de 6 de Xullo a Jacobo Anido en 3.291 ptas.

As obras de desmonte e explanación da metade do ancho das vías que circundaban a Zona 7ª do Ensanche foron recibidas na sesión de 22 de Xaneiro de 1878.

Anos despois realízanse a pavimentación e alcantarillado sendo recibido éste o 12 de Xaneiro de 1885.

Polo lateral dereito, que dá fronte á Rúa de Ferrol, acordouse o 28 de Xaneiro de 1889 realizar a subasta de explanación, desmonte e afirmado que se adxudicou o 1 de Abril.

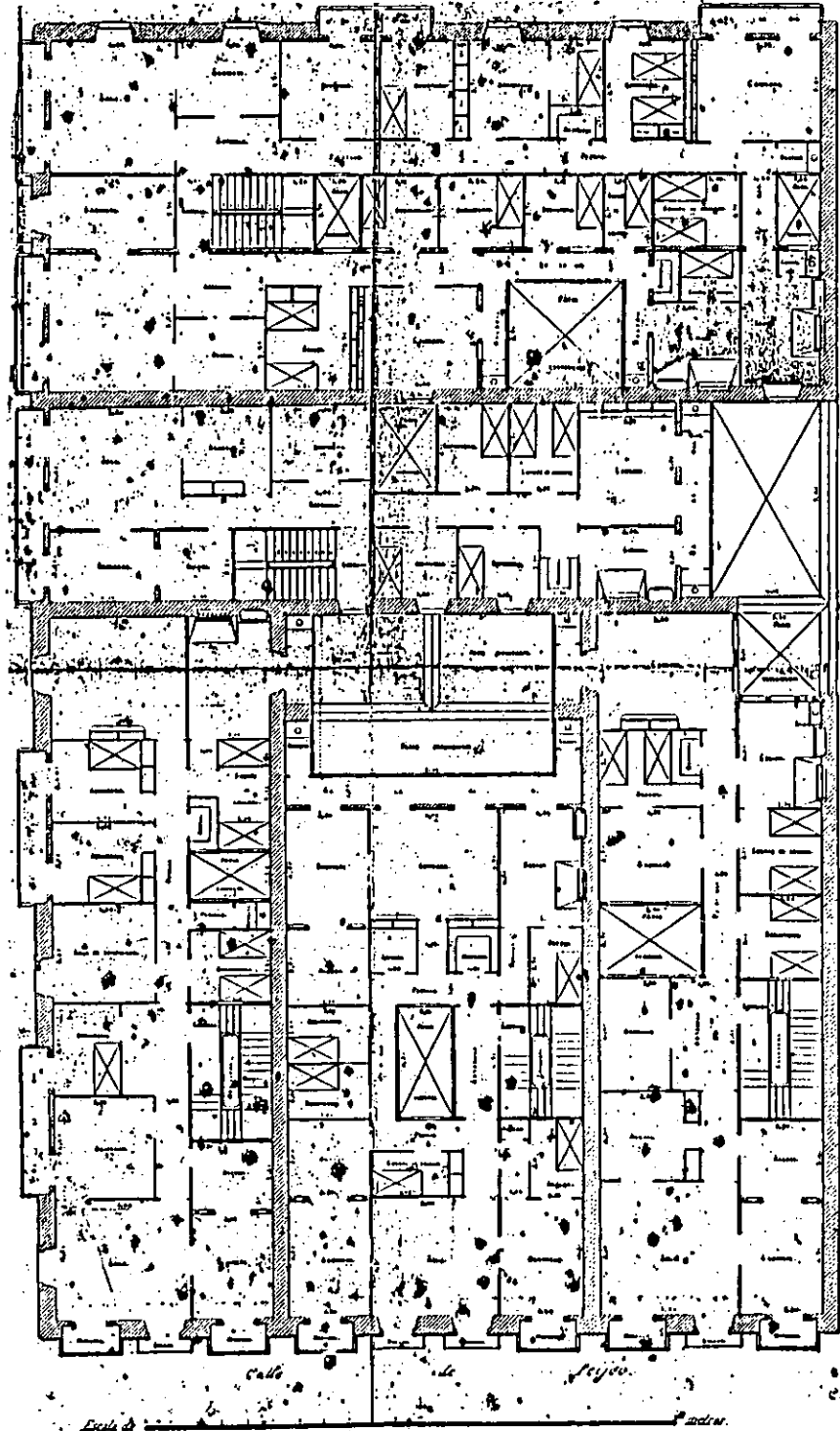
A EDIFICACION: 1892 - 1912

O proceso de edificación da 7ª Mazá iniciábase no ano 1892 no que se otorga a licencia a tres edificios situados na esquina Rúa de Feijoo - Rúa de Fontán, números 1, 3 e 5 e que corresponde aos solares subastados números 1, 2, 3 e 4.

Os edificios promovidos nun único expediente por Fernando González Valerio, realízanse de acordo cun proxecto de Faustino Domínguez Coumes-Gay datado en Xuño de 1892 e consisten en cinco inmobles independentes, tres con acceso desde a Rúa de Feijoo e dous con acceso desde a Rúa de Fontán.

Ocupan un rectángulo cun fronte de 31,00 metros á Rúa de Feijoo (correspondente aos primitivos solares 1, 2, 3 e 4) e un fondo de 50,00 metros, é dicir, que o solar número 1 perdeu 4,66 metros como consecuencia do alineamento posterior, mentres que o número 3 avanzou 10,00 metros.

O conxunto dos catro solares iniciais dividiunos Faustino Domínguez en cinco pezas:

Tres con frente á Rúa de Feijoo con ancho de 9,50 metros,

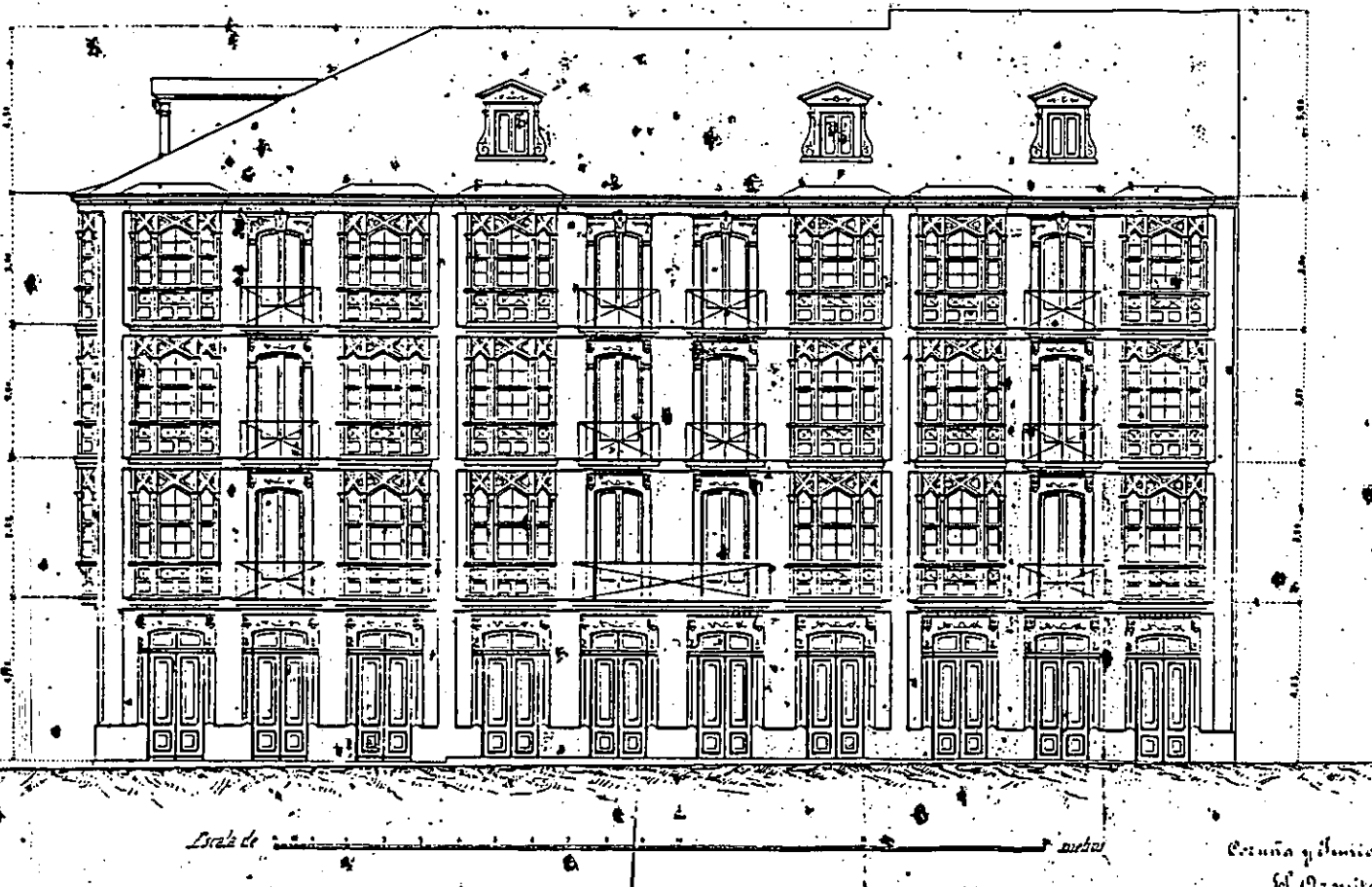
as dúas laterais e un, o central, cun frente de 12,00 metros entre eixos medianeiros. O fondo dos tres solares é de 28,00 metros restando polo tanto para a parte traseira un terreo de 31,00 metros por 22,00 metros.

Nos tres novos solares dispoñense tres edificios independentes cada un deles con acceso e núcleo de escaleiras

proprios e que representan os tipos edificatorios da vivenda burguesa no Ensanche con dous ocos e tres ocos dando á fachada e que teñen o seu precedente nos tres edificios da Quinta Zona con frentes á Praza de Ourense e as Rúas de Picavia e de Feijoo.

Na parte posterior dispoñen dun amplo patio común para os tres edificios aos que a través dunha galería abren as coziñas, comedores, etc...

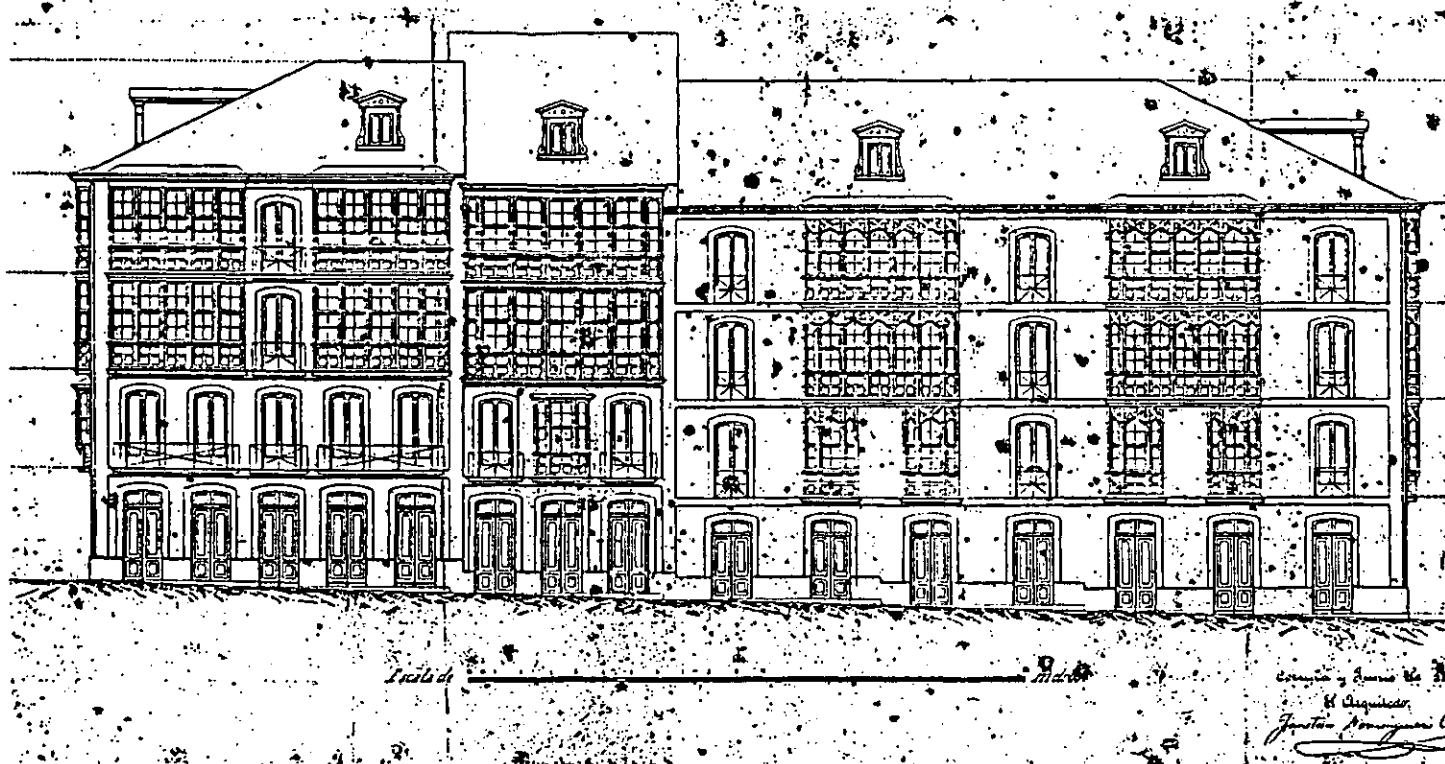
As superficies construídas das vivendas oscilan entre os 218,00 m² da máis pequena e os 275,00 m² da maior.

Exteriormente observase a dobre valoración das rúas nos tratamentos das fachadas e así mentres a Rúa de Feijoo alterna miradoiros en vertical e porta-ventás con balcóns, na lateral á Rúa de Fontán utiliza galerías nas dúas últimas plantas e elimina o tratamento decorativo dos dinteis e ménsulas de pedra dos ocos das diferentes plantas.

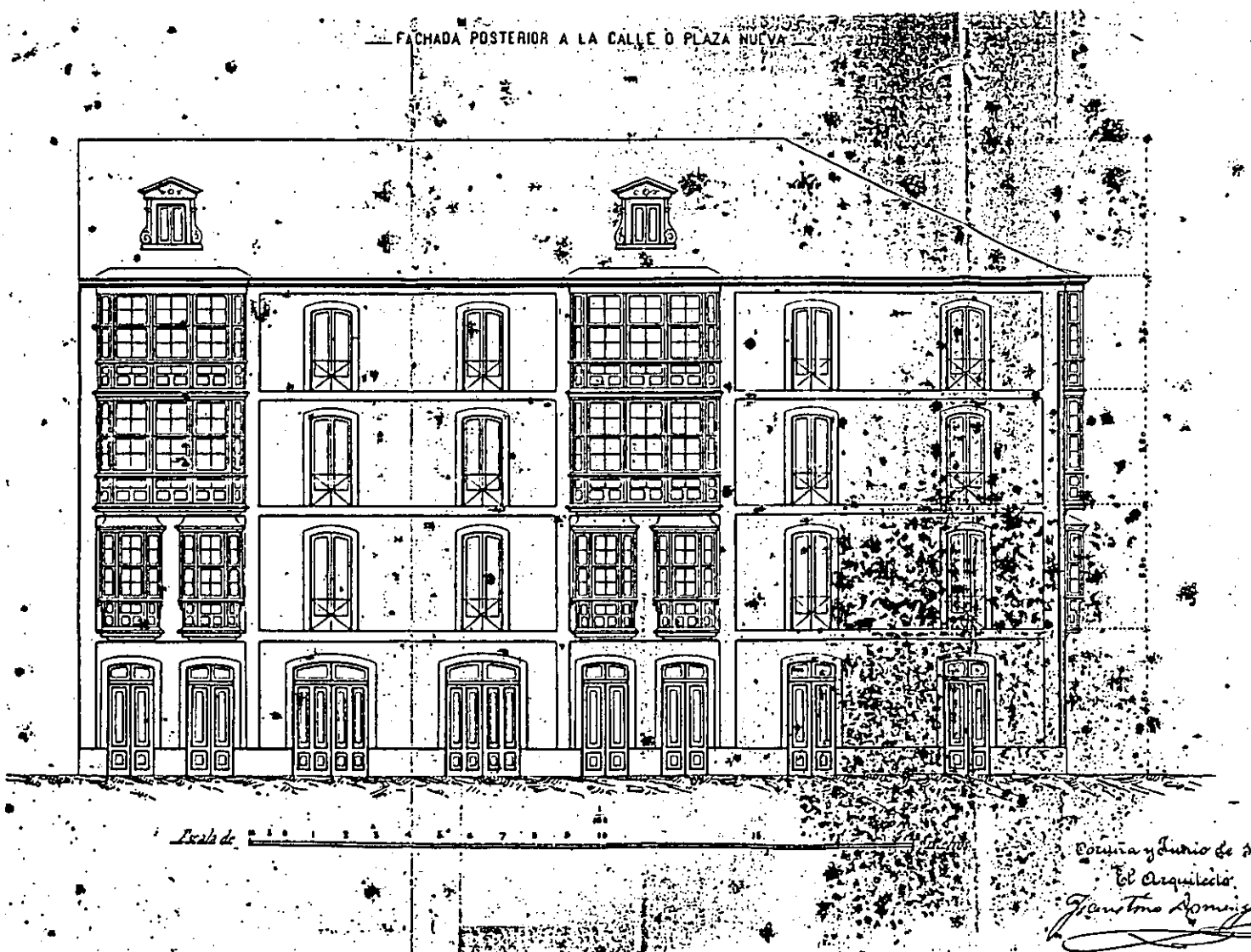
Na parte traseira quedaba pois un rectángulo de 31,00 metros de fronte á actual Praza de Galicia e 22,00 metros de fronte á Rúa de Fontán. Nel dispón Faustino Domínguez dúas - casas, unha de 8,00 metros de fachada á Rúa de Fontán e a outra en esquina con 14,00 metros de fachada a esta Rúa e 31,00 metros á actual Praza de Galicia.

Os dous edificios dispoñen o seu portal con acceso desde a Rúa de Fontán, se ben mentres o que queda entre medianerías ten unha vivenda por planta, o outro que se sitúa na esquina, dispón de dúas vivendas por planta que se realizan dando - fronte as dúas á Rúa de feijoo e polo tanto unha delas abre todos os seus ocos ao fronte da Praza de Galicia.

E interesante observar o distinto tratamento das fachadas que se dan nestas dúas casas con relación ás outras con frente á Rúa de Feijoo e que nos dan as claves dos elementos a valorar nas fachadas dos edificios de vivenda do Campo do Carballo no último cuarto do século XIX: Así mentres viamos como as fachadas da Rúa de Feijoo se limitaban a alternar miradoiros e balcóns e poñían o acento nos traballos de pedras xambas e dinteis que enmarcaban os diferentes ocos de todas as plantas ao igual que nas ménsulas e molduras diversas

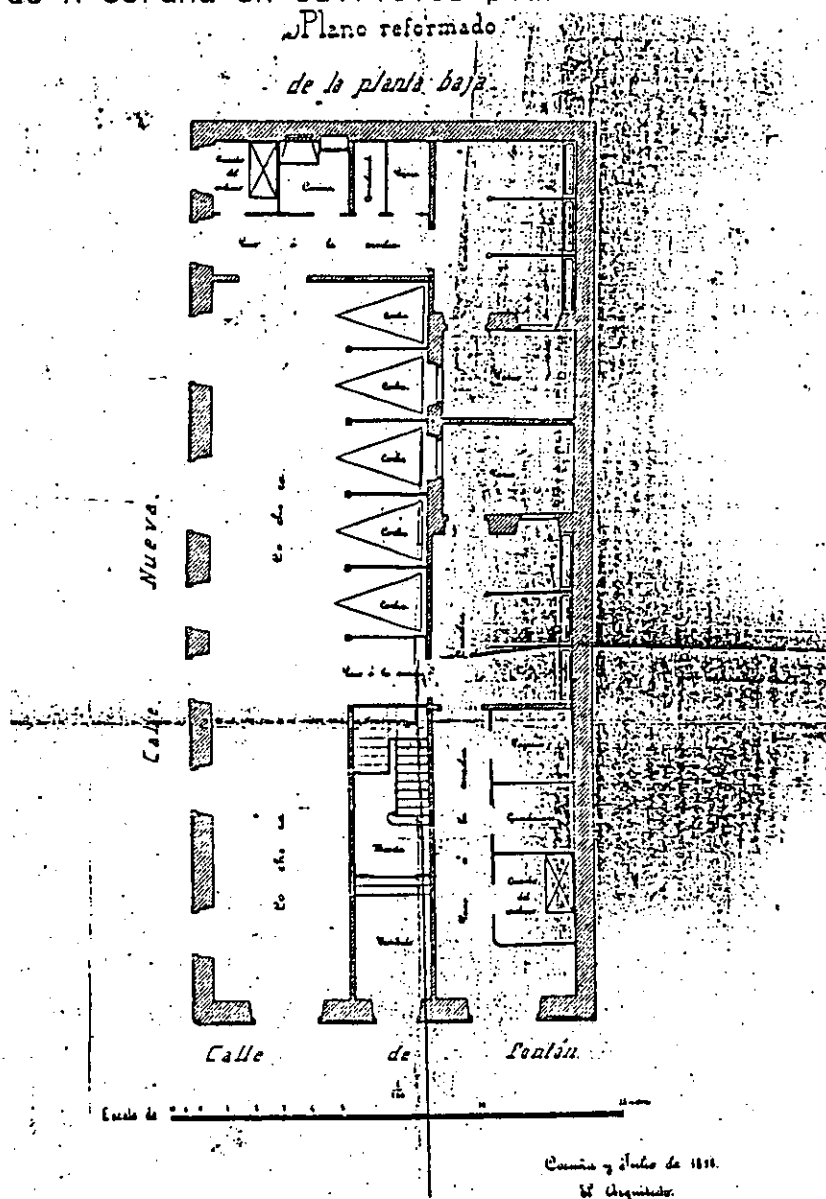
dos voadizos dos balcóns, este é un aspecto que nas fachadas á Rúa de Feijoo e á Praza de Galicia queda reducido á mínima expresión, é dicir, ao estricto cumprimento das Ordenanzas de realizar os membros das luces de cantería en tanto que as galerías de madeira ocupan unha maior superficie de fachada.

O conxunto dos cinco edificios dispoñen de planta baixa, tres plantas altas e bufordas totalizando vintacatro viven-

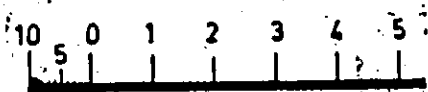
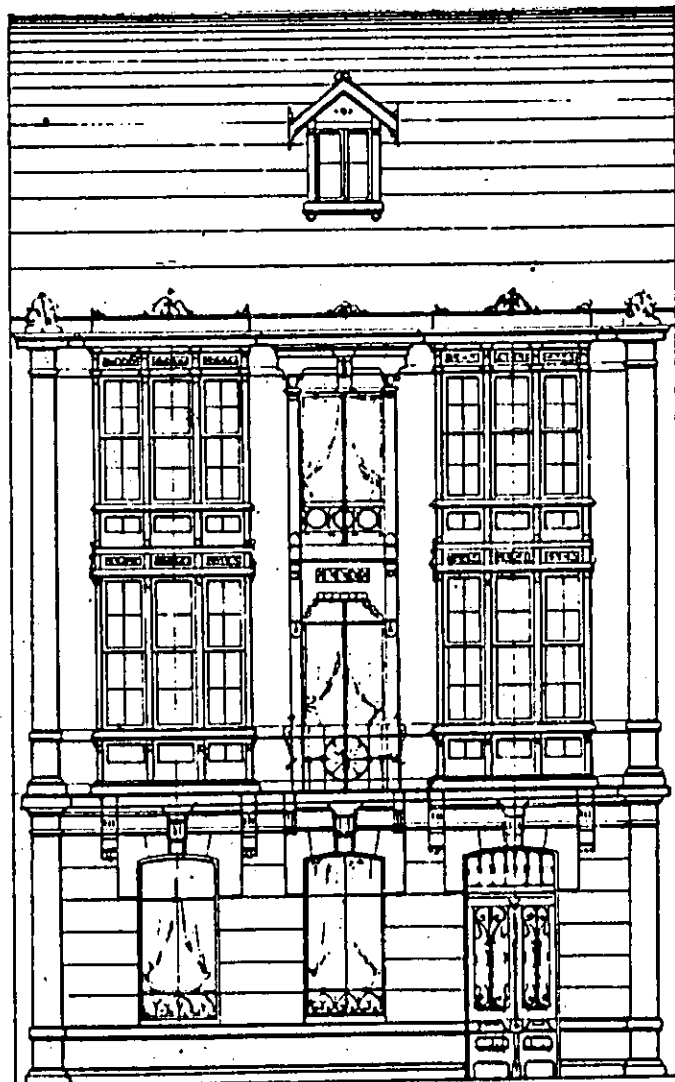
das que é a meirande promoción de vivendas habida no século

XIX na Cidade de A Coruña en edificios plurifamiliares.

No ano 1898 tramitouse un expediente de modificación da planta baixa no edificio en esquina no fronte á Rúa de Fontán segundo proxecto de Faustino Domínguez ao tempo que se sustituían os cinco ocos por planta no fronte á Rúa de Fontán por tres ocos por planta.

Edificio para a la calle de
Leijó
 (100)

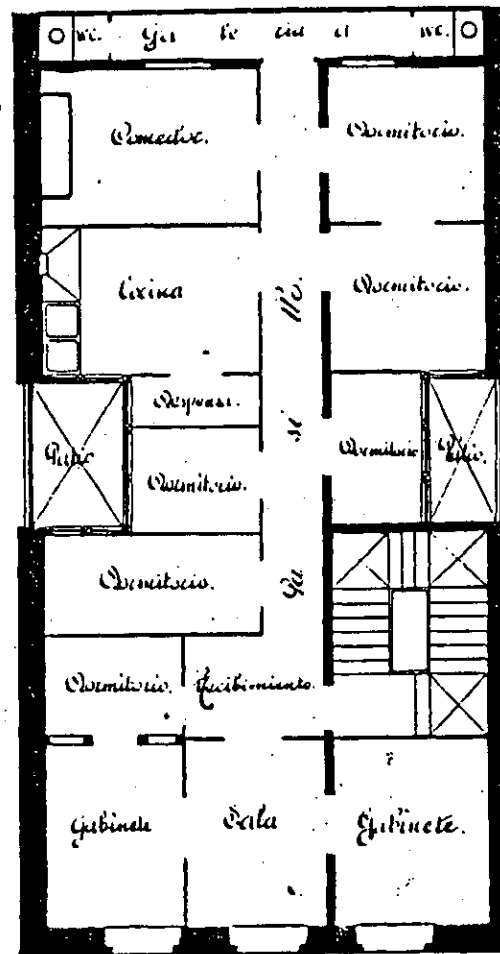
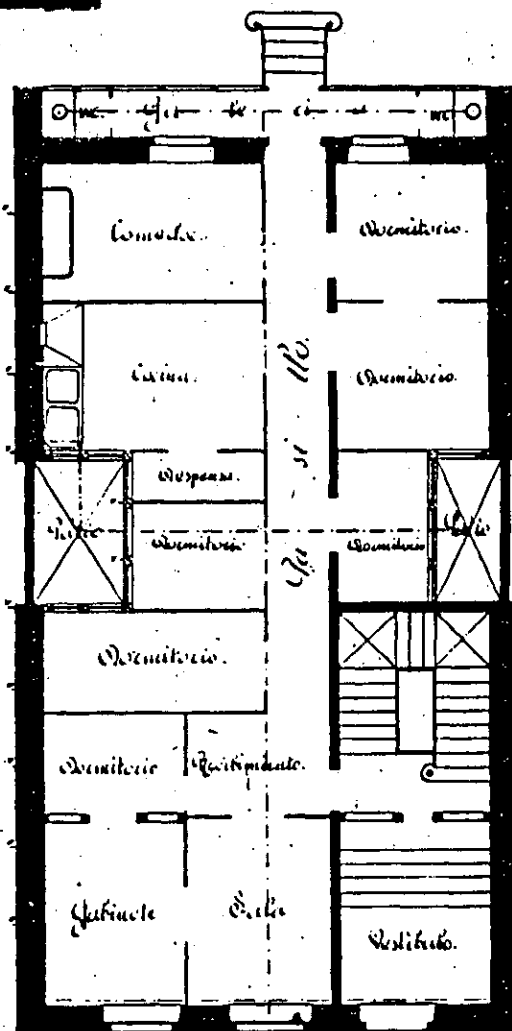
La Coruña y Febrero de 1902
 El Arquitecto:

Julio Galán

O segundo proxecto tramitado na mazá sería o número 9
 (xa derribado) que se levantaría en 1902 segundo proxecto de
 Julio Galán datado en Febreiro de 1902. O edificio tiña baixo

— Planta Baja. —
(1/100)

— Planta pñal. —
(1/100)

La Habana y febrero de 1902.
El Arquitecto:

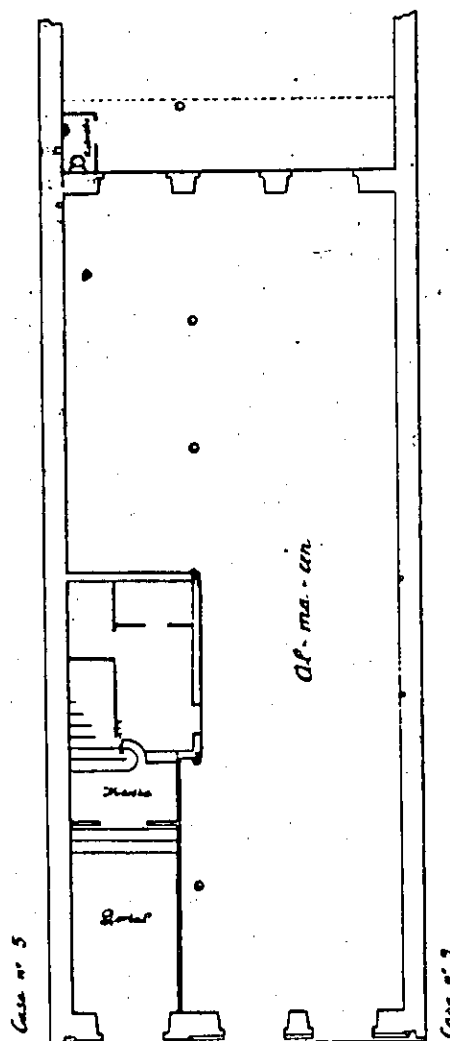
Julio Sola

e dúas plantas altas e bufarda cunha vivenda por planta coa singularidade de distribuír unha vivenda na planta baixa.

Por último se construíria un edificio no número 7 cun primeiro proxecto de baixo e dúas plantas tramitado en 1909 e un segundo proxecto de baixo e tres plantas en 1912.

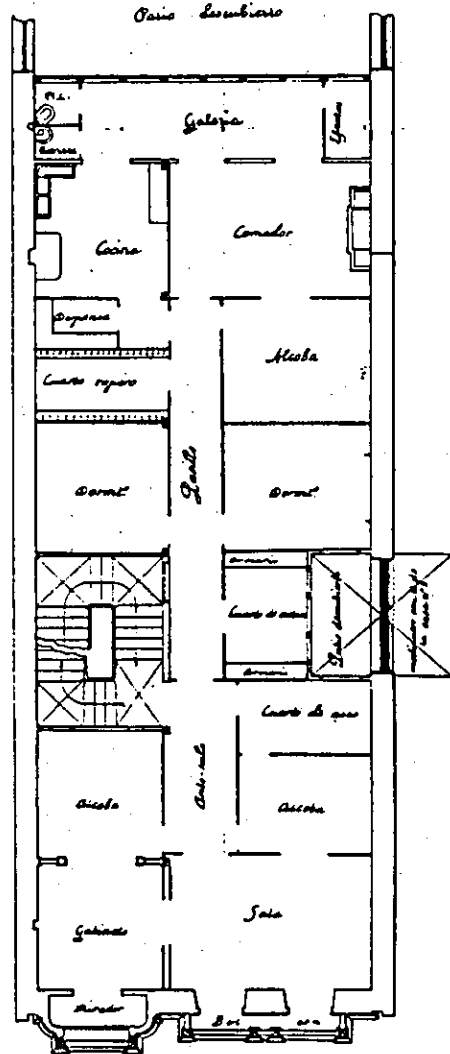
Planta baixa.

Dato desenhado

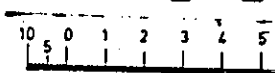

Planta de pisos.

Dato desenhado

Calle de Fogo

*La Coruña Julio de 1910
El Arquitecto*

Escala de 1:100.

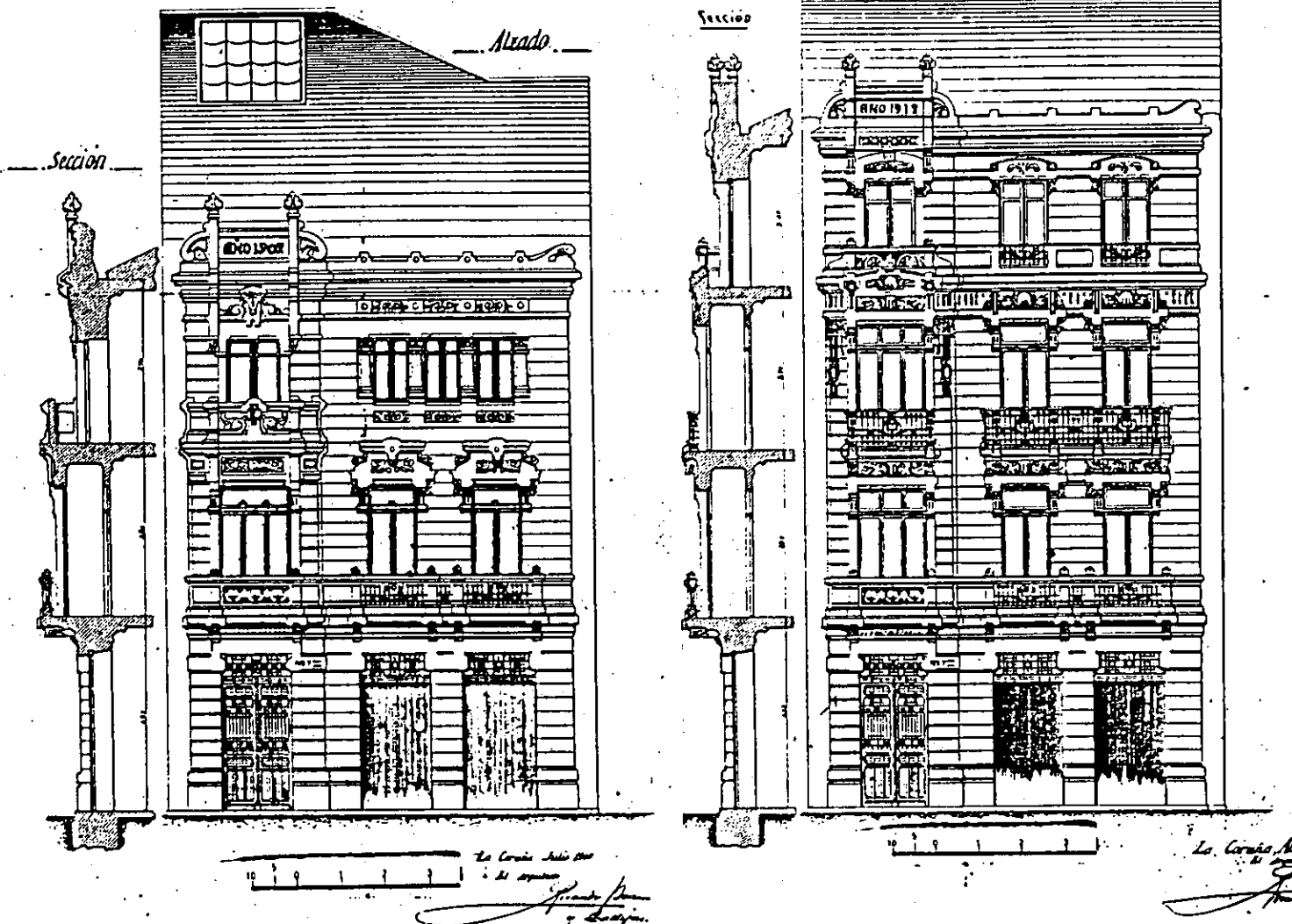
Os proxectos, ambosdous de Ricardo Boan y Callejas,

móstranos un edificio no que a planta tipo destinada a vivenda nos mostra 40 anos despois de iniciada a edificación no

Campo de Carballo o tipo distributivo da vivenda burguesa desenvolada desde os primeiros anos: un pasillo central rematando na sala (fachada principal) e no comedor (fachada posterior) sobre o que apoian as diferentes pezas (alcoba, dormitorio, cuarto ropeiro, cuarto de costura, cociña) só dúas novidades: Un novo elemento incorporado á distribución un - amplo cuarto de baño que ventila a través dun pequeno patio interior e a desaparición total da galería na fachada principal.

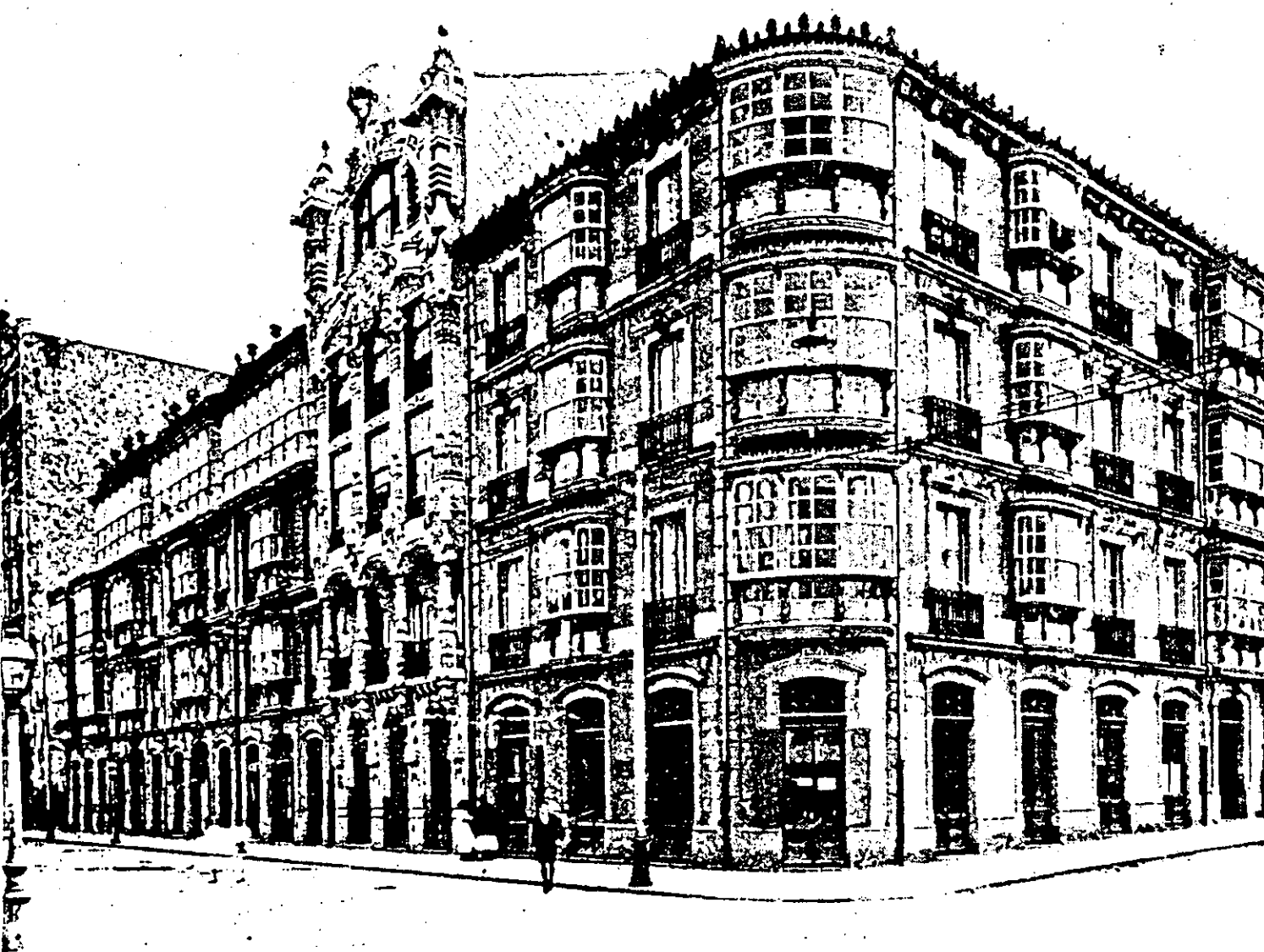
FACHADA PRINCIPAL

Escala de 1:50

A nivel de fachadas, mentres na traseira se segue a manter a tradicional galería á que dan a cociña e o comedor, que dispón nos seus extremos dun pequeno retrete e un armario, a fachada principal será o soporte no que se reflexen as corrientes estilísticas en boga: neste caso a linguaxe modernista a base de molduras e elementos decorativos de carácter xeométrico e vexetal realizaráse a base de obra de fábrica: son as novas tecnoloxías de fábrica de ladrillo e de formigón que eliminarán do seu discurso a galería tradicional de madeira e vidro.

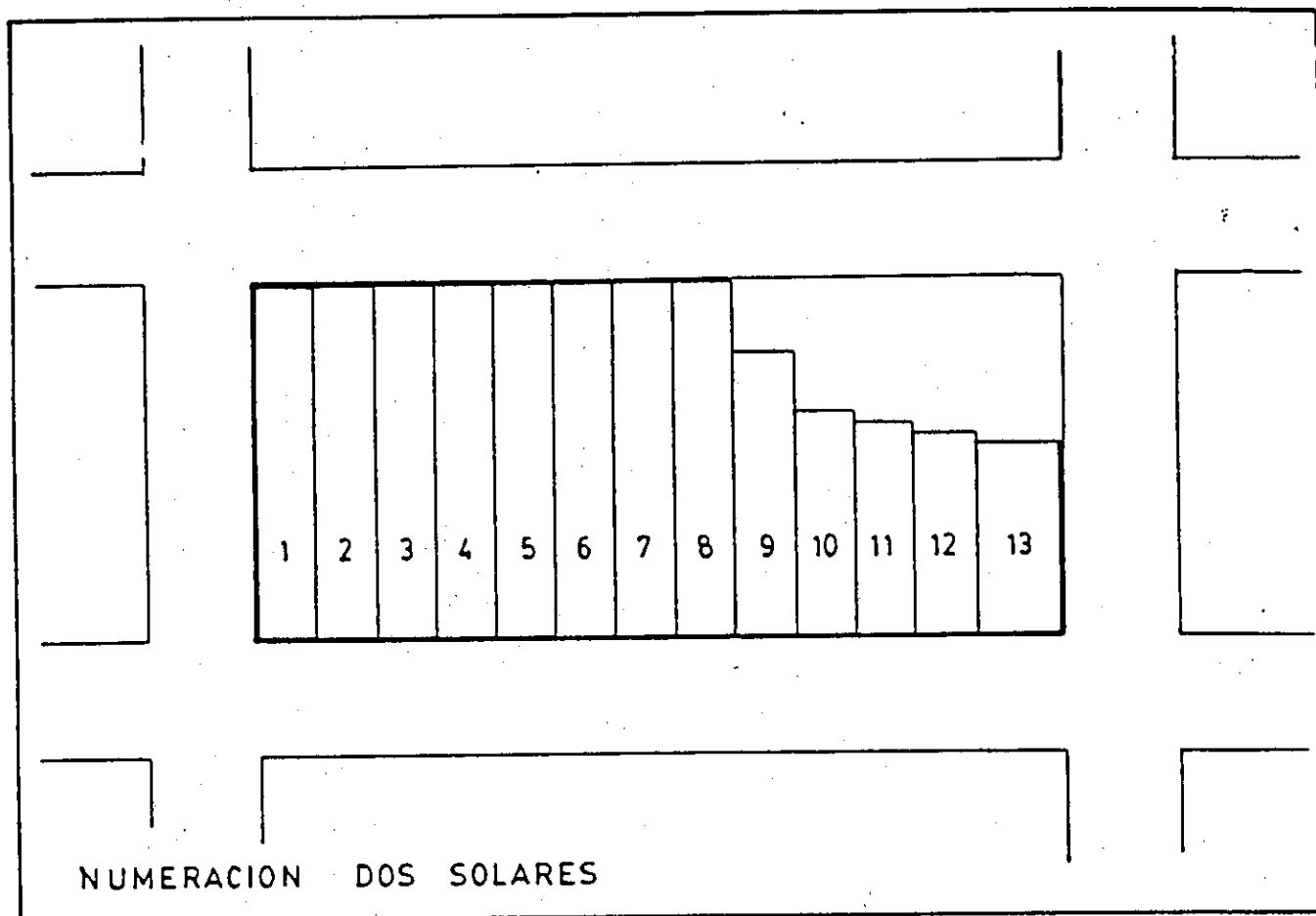
ZONA OITAVA.

ZONA OITAVA.

A MAZA.

Era a mazá central con fronte á Praza do Campo do Carballlo que xa lindaba na súa parte posterior con terreos particulares destinados a labradio, camiño en medio.

Polo tanto, a súa fachada principal, orientada ao N.L., era totalmente recta cunha lonxitude de 108,00 metros, así como son tamén rectos os seus lados laterais que lindan coas

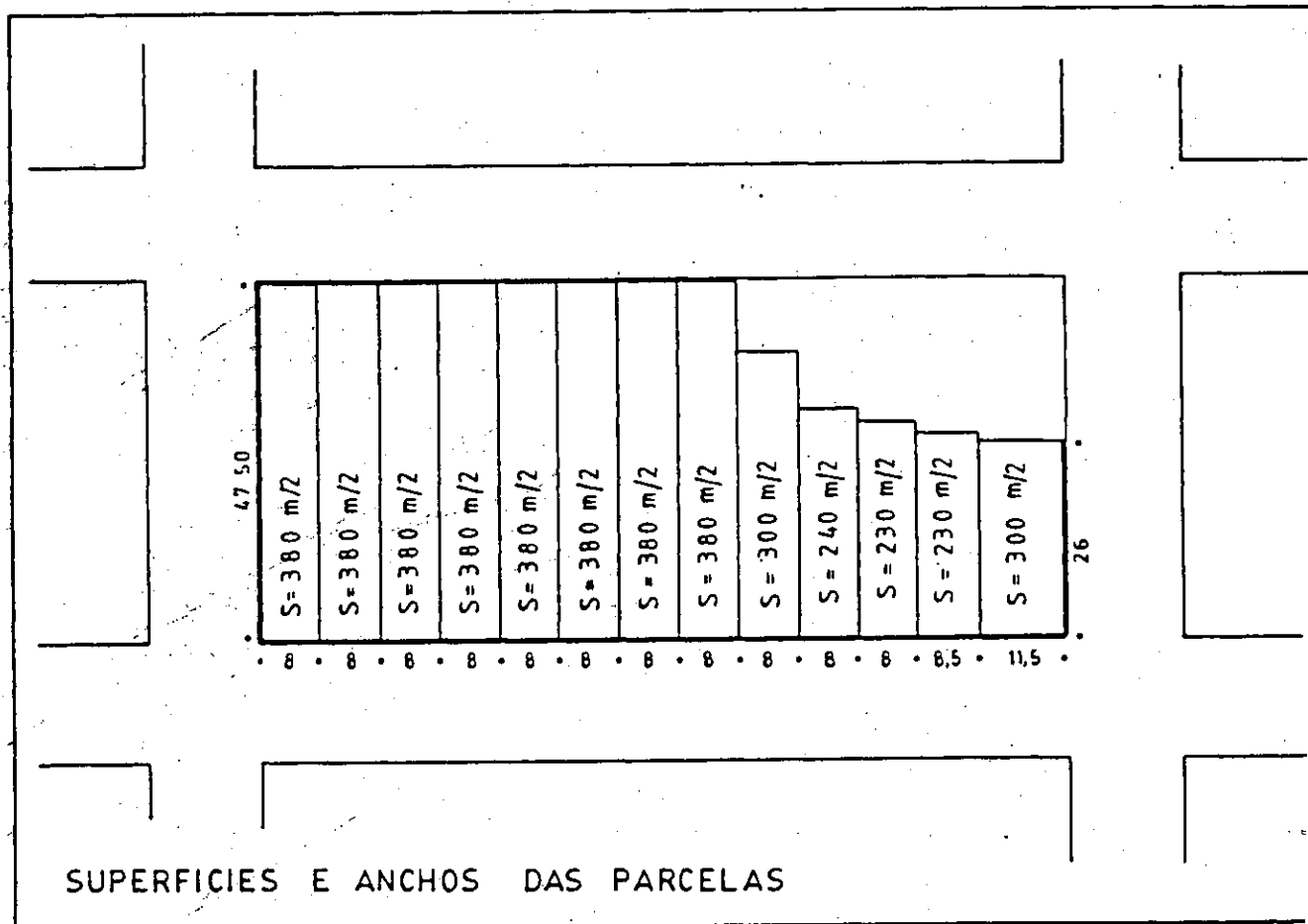
actuais Rúas de Ferrol e de Betanzos, sen embargo teñen longo diferente xa que as fincas particulares avanzaban sobre a zona polémica das murallas no lado Oeste nunha maior lonxitude. Así o lateral S.L. ten unha lonxitude de 47,50 metros e o lateral S.O. só mide 26,00 metros.

Prodúcese así unha mazá rectangular na súa metade esquerda e denticulada na zona traseira dereita como consecuencia do irregular trazado da muralla.

A súa superficie alcanza os 4.340,00 m² e nela dispónse un total de trece parcelas con fronte todas elas ao espacio central da Praza.

PARCELACION.

Os criterios de parcelación de mazá se limitan a distribuir as trece parcelas con frentes todas elas á Praza Central do Campo do Carballo.

As medidas deste frente son de tres tipos:

- As once primeiras parcelas miden todas elas 8,00 metros de fachada sendo o fondo variable, xa que se ben as oito primeiras teñen 47,50 metros de fondo, é dicir, a tota-

lidade do fondo da mazá, as outras tres van reducíndose a 37,50 metros (número 9), 30,00 metros (número 10) e 28,75 metros (número 11). As súas superficies son tamén variables xa que as nove primeiras alcanzan os 380,00 m² reducíndose a 300,00 m² (a novena), 240,00 m² (a décima) e 230,00 m² (a undécima).

-- As outras dúas parcelas, números 12 e 13, as máis reducidas de fondo, son tamén as de maior fronte con 8,50 metros e 11,50 metros respectivamente e cunha superficie de 230,00 m² e 300,00 m² pola que saen a subasta.

En definitiva parcelas de ancho igual ou superior a 8,00 metros e superficies iguais ou superiores a 230,00 m² alcanzando unha profundidade máxima de 47,50 metros só superada por tres parcelas da zona séptima.

Unha última cuestión a observar é como a ZONA SEGUNDA que constituía o outro lado da Praza fronte por fronte desta ZONA OITAVA só tiña once parcelas e as súas dimensións eran de 11,50 metros (dúas parcelas), 10,00 metros (catro -

parcelas) e 9,00 metros (cinco parcelas) de lonxitude de fachada, é dicir, non tiña relación algunha con esta zona se exceptuamos a súa lonxitude.

AS SUBASTAS: 1876

Os anuncios no B.O.V.B.N. realizáronse en dous paquetes ou tandas.

A primeira tanda sae publicada no número 54 do B.O.V.B.N. de data 18 de Outubro de 1875 na que se anuncia a subasta dos solares números 1 ao 6, todos eles cun fronte de 8,00 metros á "... nova Praza en proxecto do Campo do Carballo..." e coa mesma superficie de 380,00 m². A data da subasta era para o 17 de Novembro de 1875 na que foron adxudicados provisionalmente todos eles, en tanto que a adxudicación definitiva realizaríase na sesión da Xunta Superior de Vendas de 14 de Xaneiro de 1876.

A segunda tanda ou paquete de solares sería publicado o anuncio dous meses despois no B.O.V.B.N. número 56 de data 15 de Marzo de 1876 no que se relacionan os solares números 7 ao 13 da ZONA OITAVA con frentes como describimos anteriormente de 8,00 metros (solares 7 ao 11), 8,50 metros (solar 12) e - 11,50 metros (solar 13) todos eles tamén dando fronte "... á

nova Praza do Campo de Carballo...". A subasta realizaríase -
en 15 de Abril de 1876 na que se adxudican provisionalmente,
tendo lugar a adxudicación definitiva en 31 de Maio de 1876.

A TASACION.

E a mazá máis homoxénea no valor da tasación realizada polos Peritos da Facenda en toda a parcelación do Campo de Carballo: Todos os solares parten do mesmo valor de 5 ptas/m² sexa cal sexa a súa superficie, o seu fronte de fachada, ou a súa disposición na mazá en esquina ou entremedianerías.

A ADXUDICACION.

As dúas subastas realizadas en 17 de Novembro de 1875 e 15 de Abril de 1876 bastaron para a adxudicación provisional no primeiro acto dos trece solares que serían adxudicados definitivamente na Xunta Superior de Vendas de 14 de Xaneiro e 31 de Maio de 1876.

PRECIO DE ADJUDICACION (Pts/m ²)
11,90
7,60
6,67
7,50
9,93
9,90
13,82
14,48
12,93
13,56
13,64
15,23
19,01

Os valores alcanzados oscilan entre as 6,67 ptas/m² do subastado máis baixo (número 3) e as 19,01 ptas/m² do máis alto (número 13).

Oito dos solares sobrepasan as 11,90 ptas/m² (número 1: 11,90 ptas/m², número 7: 13,82 ptas/m², número 8: 14,48 ptas/m², número 9: 12,93 ptas/m², número 10: 13,56 ptas/m², número 11: 13,64 ptas/m², número 12: 15,23 ptas/m², número 13: 19,01 ptas/m²), mentres que só cinco se moven entre as 6,67 ptas/m² e as 9,93 ptas/m².

Hai unha valoración que partíndo do solar número 1 baixa ata o número 3 subindo logo ata o número 13 cunha pequena inflexión no número 9. En calquera caso todos os valores son superiores aos de tasación sendo dez deles practicamente o dobre.

Catro compradores resultan os adxudicatarios das trece parcelas, destacando sobre todos eles Doroteo Fernández Calvet con nove parcelas (números 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13) cun total de 2.850,00 m².

E por último, Antonio Baridó adquire unha parcela (número 1) de 380,00 m2

ANTONIO BARIDO
JACINTO PEREZ QUINTANA
DOROTEO FDEZ CALVET
JACINTO PEREZ QUINTANA
JACINTO PEREZ QUINTANA
DOROTEO FDEZ CALVET
DOROTEO FDEZ CALVET
DOROTEO FDEZ CALVET
DOROTEO FDEZ CALVET
DOROTEO FDEZ CALVET
DOROTEO FDEZ CALVET
DOROTEO FDEZ CALVET
DOROTEO FDEZ CALVET
DOROTEO FDEZ CALVET
DOROTEO FDEZ CALVET

A EDIFICACION: 1898 - 1925

A pesar da homoxeneidade do fronte e de que a Praza de Lugo estaba xa urbanizada desde 1879, o proceso de edificación foi moi lento se o comparamos coas zonas tratadas ata o de agora, durando casi 40 anos desde a adxudicación das parcelas en 1876 ata o ano 1925 no que se tramita o expediente da última obra.

As trece parcelas iniciais quedaron reducidas a nove producíndose unha reparcelación nas parcelas máis próximas á Praza de Ourense que foron destinadas á Igrexa de Santa Lucía

As primeiras licencias datan de 1898, é dicir, máis de vinte anos despois de adxudicadas as fincas e corresponde aos solares da Igrexa Parroquial de Santa Lucía, e a parcela número 10 (proxecto de Juan de Ciórraga de Xaneiro de 1898).

A Zona Oitava era asignada nas "Bases para a redacción do programa do Ensanche de Poboación para o Campo de Carballo e Hortas de Garás" para "... a construción da Igrexa Parroquial de Santa Lucía..." como indicaba a Base 6ª redactada

por Juan de Ciórraga en Xuño de 1879 e aprobadas polo Concello na sesión de 1 de Agosto.

Cando polo Cardenal Arcebispo de Santiago se solicita do Goberno que se lle concedan gratuitamente algúns solares do Estado que quedaban por vender no Campo de Carballo para a construción dunha Igrexa, a R.O. de 3 de Maio de 1879 acordou a cesión de sete solares en dous grupos, un que comprendía catro solares cunha extensión de 870,00 m² sito na ZONA SEPTIMA e outro tres solares de 770,00 m² á dereita da Porta da Torre de Arriba, autorizando a permutalos por outros de propiedade particular xa que ao estar diseminados en dous grupos non ofrecían as condicións para a construción da Igrexa.

Con este obxecto de proceder a ofrecer uns solares nun único paquete, formouse unha Comisión que procedeu á compra de seis solares nas Mazá 8^a (os números do 1 ao 6) dunha superficie total de 2.280,00 m² e un fronte á Praza de 48,00 metros que son permutados polos que foran cedidos á Igrexa.

Juan de Ciórraga no seu informe de 13 de Outubro de 1897

propón que a Igrexa de San Xurxo ocupe o centro da Mazá Oitava "... dando a súa fachada principal fronte a proxectada - Praza de Lugo...".

Sen embargo a tramitación do expediente de construción da Igrexa de Santa Lucía comezado no mesmo ano 1897, fai caso omiso da opinión do Arquitecto Municipal, cando se procede a solicitar a licencia para pechar con vallas os solares 1, 2,

3, 4, 5 e 6.

Posteriormente en Febreiro de 1898 se presenta o proxecto redactado polo Arquitecto Diocesano, Manuel Hernández y Alvarez datado en 12 do mesmo ano.

No edificio construído combinanse elementos neorománicos (o ritmo e a composición dos ocos das fachadas laterais) con outros de afiliación renacentista (a torre que domina o volume do conxunto) todos eles utilizados dentro dunha estrutura xeral inequivocamente decimonónica, na que o recurso a elementos historicistas cando se trata de construír edificios relixiosos ou institucionais é unha constante.

PLANS OF PROJECT

_____ *Plano de los solares y rias.* _____

seu propietario, Manuel Reboredo Silva, que solicita a pertinente licenzia acompañando o correspondente proxecto redactado por Juan de Ciórraga e que consta dunha memoria e planos.

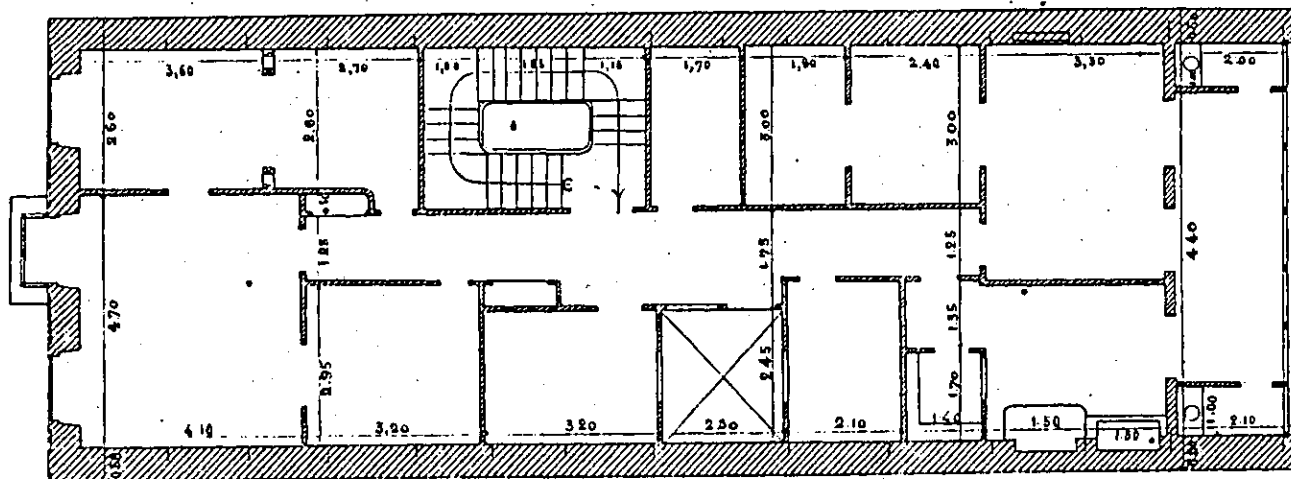
A memoria refírese ás características do solar con 8,00 metros de fachada e 37,50 metros de fondo, é dicir, 300,00 m² de superficie que corresponde exactamente coa que fora subastada e adxudicada a Doroteo Fernández Calvet en 187....

***** *PLANTA DEL PROYECTO* *****

para la edificación de una casa vivienda en el solar n.º 9 de la 8.ª manzana de la 1.ª zona del Enclave de población por el Camino de Cavallo o sea n.º 50 de la

Plaza de Lugo

— Planta del piso segundo —

Escala de 10 5 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 metros

Coruña y Enero de 1898

El Arquitecto

Man de Gómez

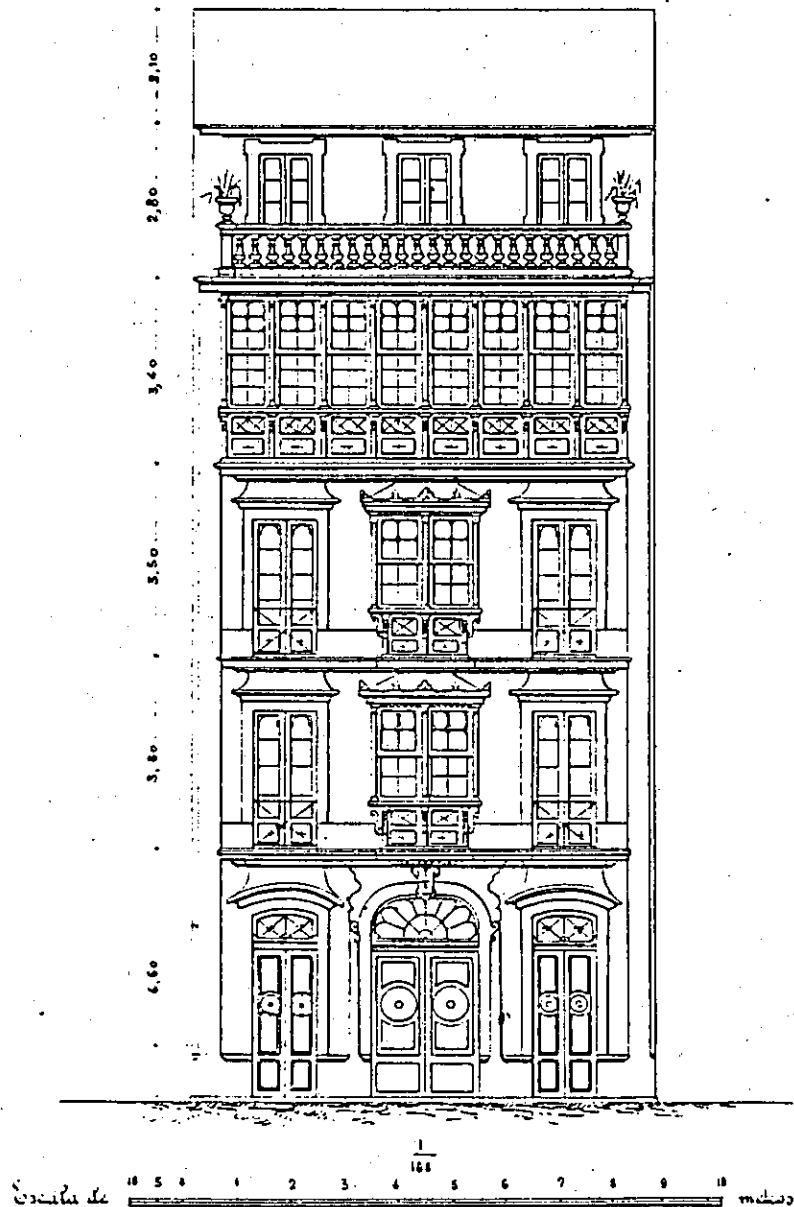
A casa ocupaba todo o frente (8,00 metros) e 18,00 metros de fondo con 144,00 m² de superficie destinándose os restantes 156,00 m² a un patio posterior.

Tiña planta baixa (destinadas a taller e a depósito de materiais de construción) e tres pisos altos e ático con terraza cunha vivenda por cada planta.

Esta organizabase ao xeito dos tipos experimentados no Campo do Carballo desde 20 anos antes co binomio gabinete-alcoba como elemento regulador da posición da escaleira a uns 7,00 metros da liña de fachada e adosada a unha medianeira.

Desde a escaleira de catro tramos se accedía a un longo pasillo central de 1,25 metros de anchura que no vestíbulo se ensanchaba ata 1,75 metros e que servía de eixo no que se apoiaban todas as pezas, rematando na sala na zona da fachada posterior na que unha ampla galería de 2,10 metros de anchura cubría todo este frente.

Dúas pezas dando á fachada principal (sala e o gabinete-alcoba) e dúas dando á fachada posterior (cociña e comedor) dispoñían de tres ocos en cada planta.

Cuina y Enciso de 1898
El Arquitecto,

Jose de Llanos

Na fachada principal, totalmente simétrica, dispoñense dous miradoiros no oco central nas plantas primeira e segunda e unha galería corrida na planta terceira rematando a composición do plano de fachada.

Especial interes teñen as figuras de anxos (as laterais) e a máscara (a central) que substitúen aos tradicionais modillóns de rolo que a xeito de ménsula servía de soporte da repixa dos miradoiros.

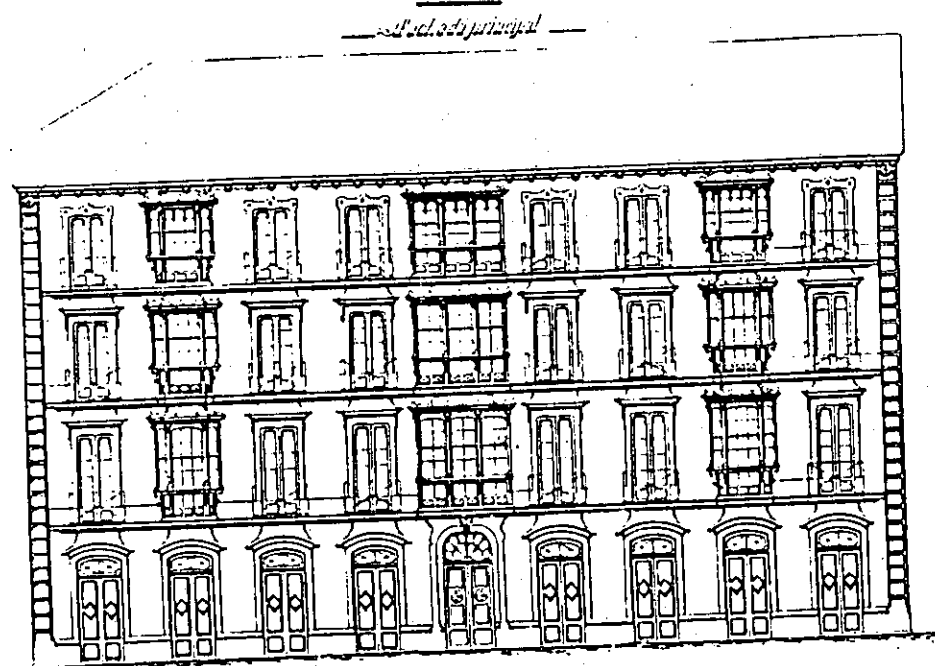
Traballos de auténtica artesanía da madeira na que as formas antropomórficas substitúen ás citas clásicas, e que tiveran o seu precedente na casa da Rúa do Rego de Auga 31 - (proxecto asinado por Faustino Domínguez y Domínguez e Di-

rección de Obra de Juan de Ciórraga) no ano 1870.

Neste caso do solar número 9 da Praza de Lugo será tamén un auténtico precedente para outros edificios levantados despois de 1898. Concretamente na casa número 6 da Rúa de Paio Gómez se procede reformar a fachada principal no mesmo ano en base a un proxecto tamén de Juan de Ciórraga colocando miradoiros laterais nos dous primeiros pisos e nos que os motivos decorativos son semellantes ao elemento central de máscara deste miradoiro.

Posteriormente e nas dúas casas contigas, solares números 10 e 11, hoxe Praza de Lugo 12 e 13, procedese realizar uns miradoiros nos ocos centrais da fachada nas que se volve utilizar esta temática.

Posteriormente en 1900 se tramitaría o expediente do antigo solar número 13, hoxe Praza de Lugo 14 esquina Rúa de Betanzos.

Arquitecto y Delineador de 1900

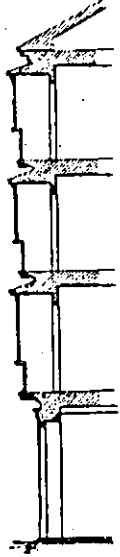
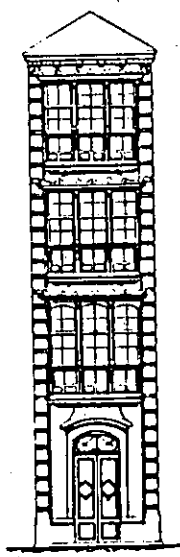
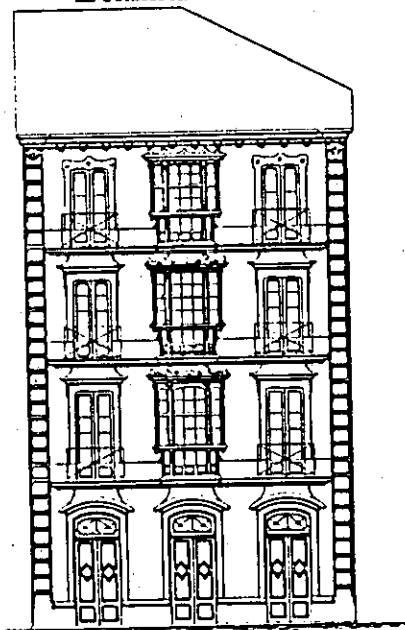
El Arquitecto

Juan de Lugo

— Fachada lateral —

— Chiller —

— Sección —

Escala de

Arquitecto y Delineador de 1900

El Arquitecto

Juan de Lugo

O proxecto consiste nun edificio de baixo e tres plantas e ático redactado por Juan de Ciórraga e datado en Febreiro de 1990.

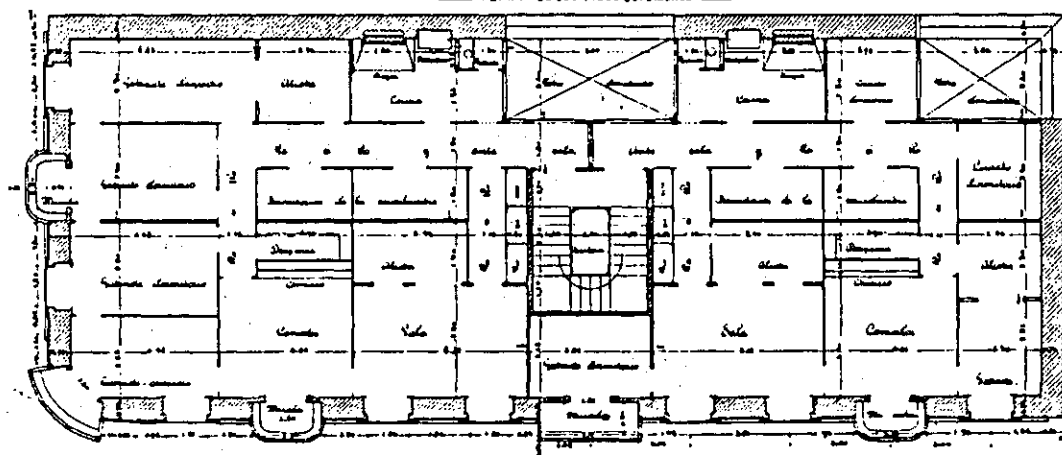
PLANOS DE PROYECTO

para la edificación de una casa en el solar nº 13 de la 8ª manzana o sea
nº 1 de la

Calle de Belanzos.

en la
1ª zona del Ensanche

— PLANTA DE LOS PISOS SUPERIORES. —

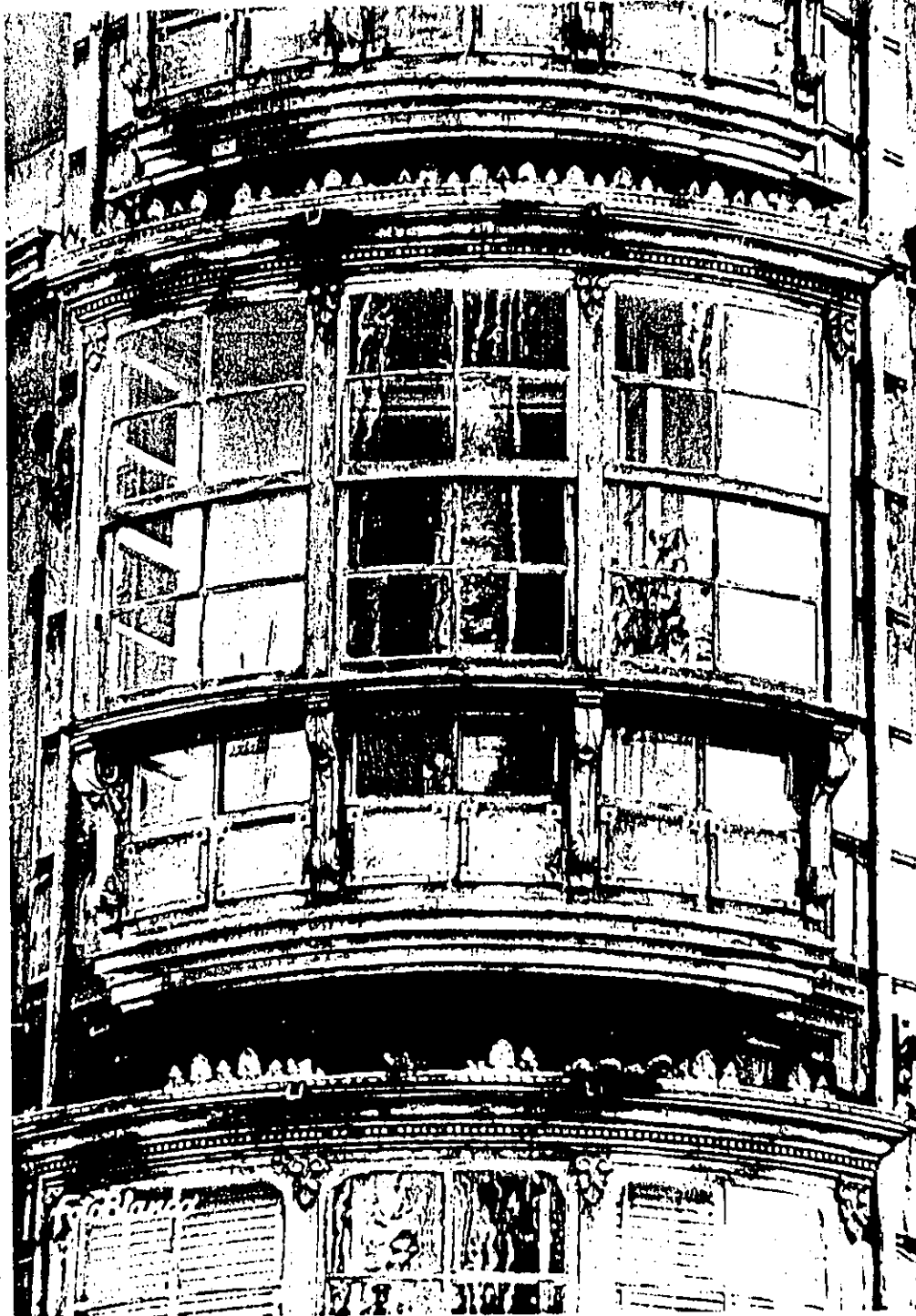

Escala de 1:500

Comienzo y Febrero de 1990

El Arquitecto
Juan de Ciórraga

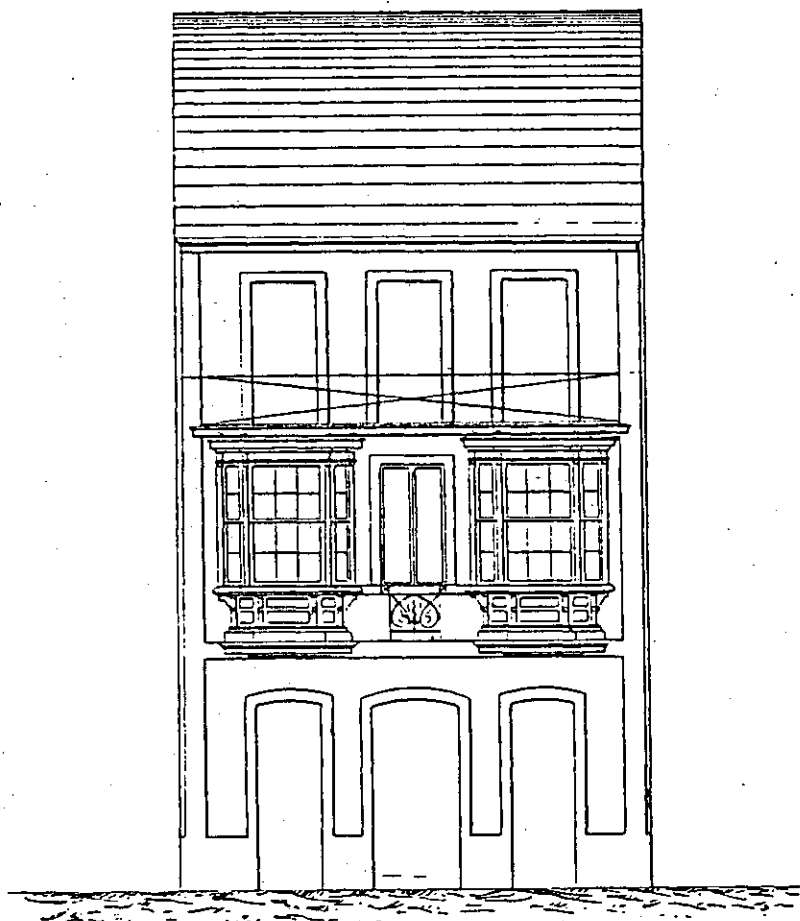
Desenrola dúas vivendas por planta duns 170,00 m2 construídos cada unha delas nas que é de destacar o tratamento das fachadas laterais simétricas e cun chafrán curvo, dispondo todas as fachadas de miradoiros individuais rematados en cresterías de madeira dun delicado traballo de artesanía.

Asemade é de interese a ornamentación dos diferentes ocos nas catro plantas nas que xa só son de pedra os membros (xambas e dinteis) das trece portas da planta baixa, nas que a de entrada recibe un tratamento especial ao singularizarse cunha cariátide na zona central do dintel. Nas plantas supe-

riores a ornamentación das portas-ventás que dan aos sete
balcóns concentran elementos decorativos diversos (palmetas,
cariátides, rosetas) en cada unha das plantas sendo estes as
únicas variacións xunto cos outos (4,90 metros, 3,60 metros e
3,40 metros) que van descendendo segundo se vai elevando o e-
dificio.

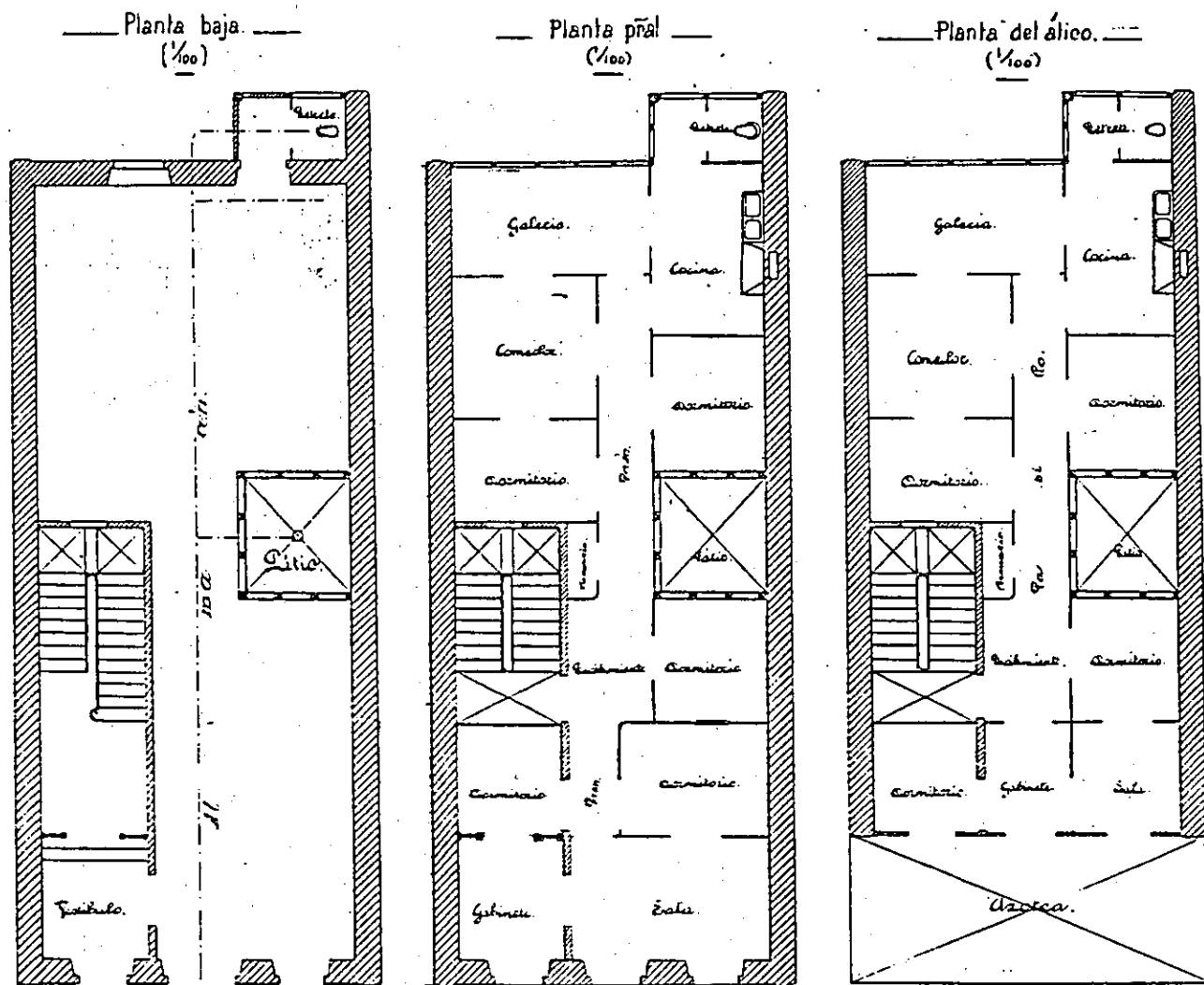

La Coruña, Junio de 1903.

El arquitecto:

Antonio de Mesa

No ano 1903 iniciase a casa correspondente ao solar número 9 segundo un proxecto do Arquitecto Antonio de Mesa datado en Xuño de 1903 e que consiste nun edificio de planta baixa para almacén, planta primeira e ático con azotea cunha vivenda por planta.

O edificio ocupaba todo o fronte do solar de 8,00 metros e un fondo de 20,00 metros dispoñendo de tres ocos por planta na súa fachada con dous miradoiros laterais. Posteriormente se adiantaría o ático convertíndose nun segundo piso.

PLANOS DE PROYECTO.

para la edificación de dos casas en los solares n.º 11 y 12 de la

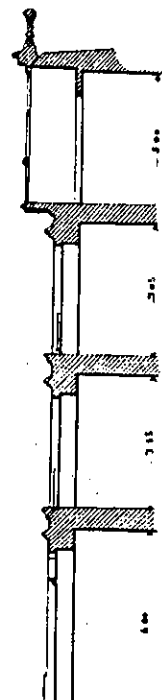
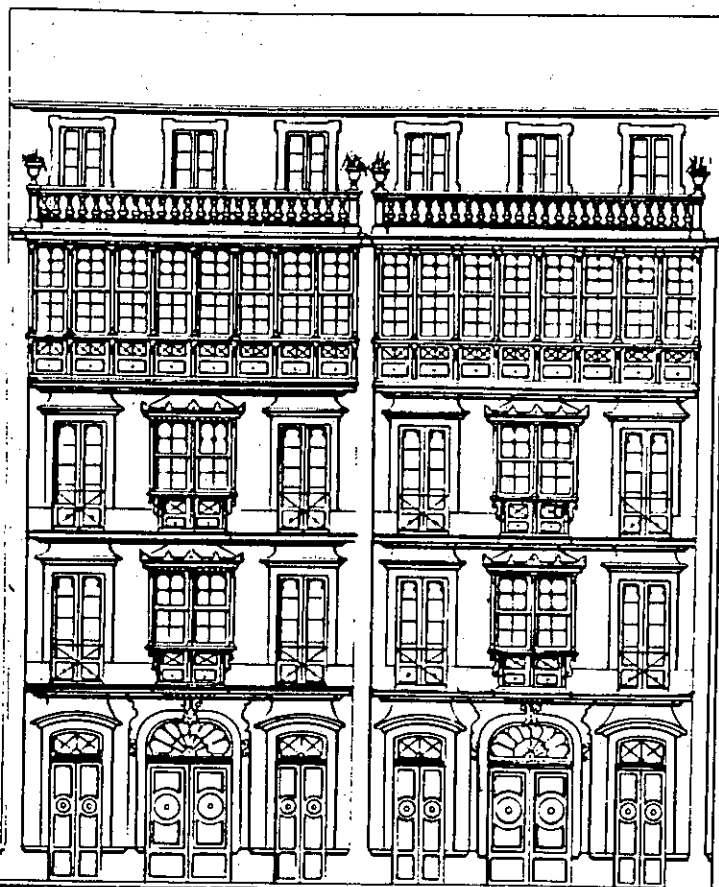
Plaza de Lugo.

Plano de fachada.

—— Cotas ——

—— Sección ——

210
220
230
240
250
260

Escala de 1:100

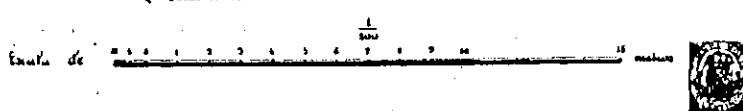
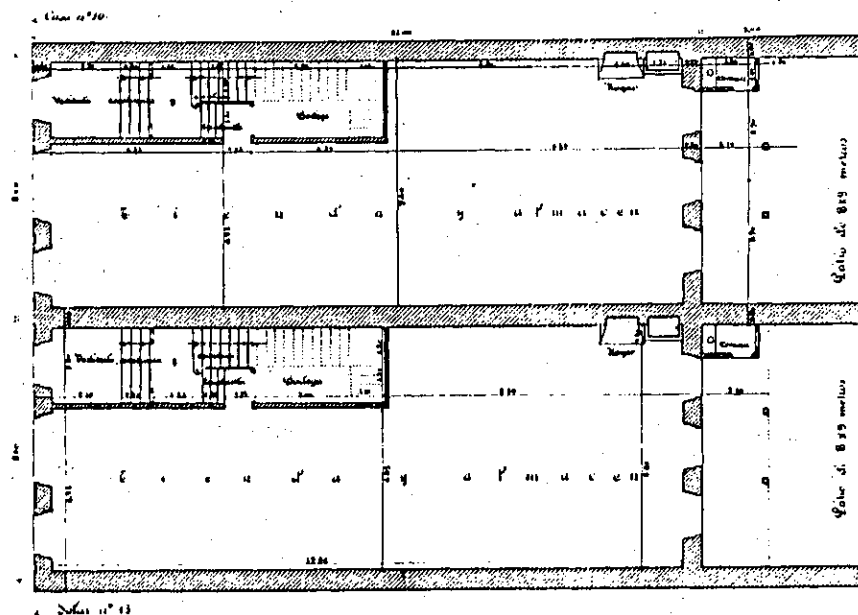
Comia 7 de Abril de 1903.

Juan de Ciorraga
Arq.

No ano 1904 se tramitou o expediente correspondentes aos números actuais 11 e 12 (solares antigos 10 e 11) a partir dun proxecto conxunto para as dúas casas de data 7 de Abril de 1904 redactado por Juan de Ciorraga e con características semellantes ao realizado polo mesmo Arquitecto en 1898 para o solar colindante número 9.

para la edificación de dos casas en los solares 12-11 y 12-10-11
Plaza de Lugo.

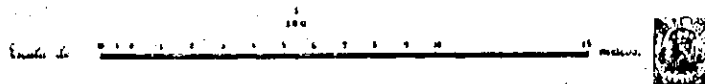
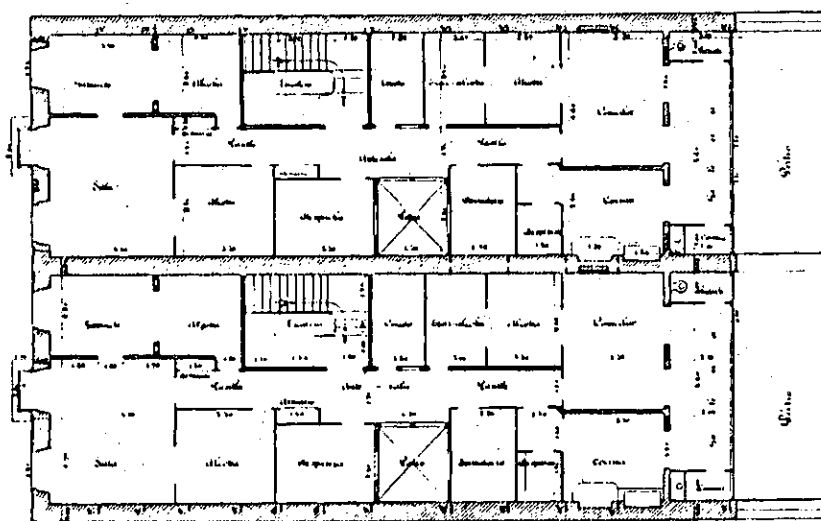
Plantas del piso bajo

Revisión 7 de Abril de 1904

Juan de Lugo
Arq.

Plantas del piso 1.º

Revisión 7 de Abril de 1904

Juan de Lugo
Arq.

As casas tiñan 8,00 metros de lonxitude de fachada e -
 21,00 metros de fondo, é dicir, 168,00 m2 de ocupación en
 planta deixando na parte posterior un patio de parcela de
 9,00 metros de fondo e 72,00 m2 de superficie.

Con planta baixa destinada tamén a tenda ou almacén e tres plantas altas e piso ático con terraza, dispoñían dunha vivenda por cada planta distribuídas a partir dun pasillo central de 13,00 metros de longo que percorría a planta desde a sala na fachada principal ata o comedor na posterior: Tres ocos por planta, dous balcóns laterais e miradoiro central nas plantas primeira e segunda das fachadas principal e gale- ría corrida na planta terceira retránqueándose o ático terra- za e baranda no último piso. A fachada posterior cubríase na súa totalidade unha ampla galería de 1,50 metros de anchura en todo o fronte á que daban a cociña e o comedor.

Un patio central de 4,00 metros por 3,00 metros permitía a iluminación e ventilación de dúas pezas e do pasillo de en- trada.

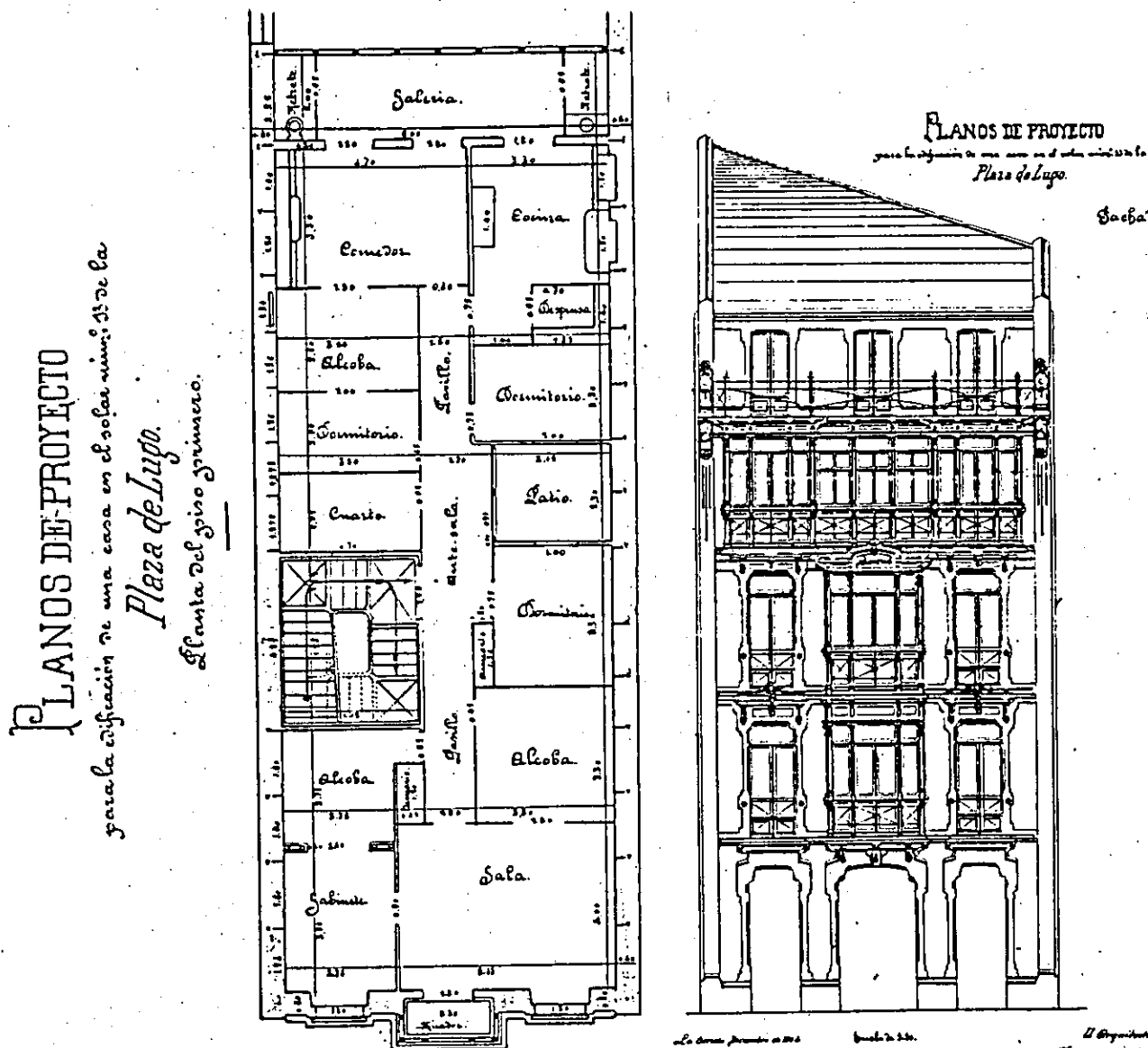

Un aspecto a destacar son os miradoiros das plantas primeira e segunda na que a ornamentación das ménsulas que sosteñen o antepeito adopta formas antropomórficas combinadas con motivos vexetais e mudillóns de rolla.

Mentres, e nunha solución novedosa, os machóns entre os ocos de fachada se cubren de alicatados especialmente interesantes no número 11.

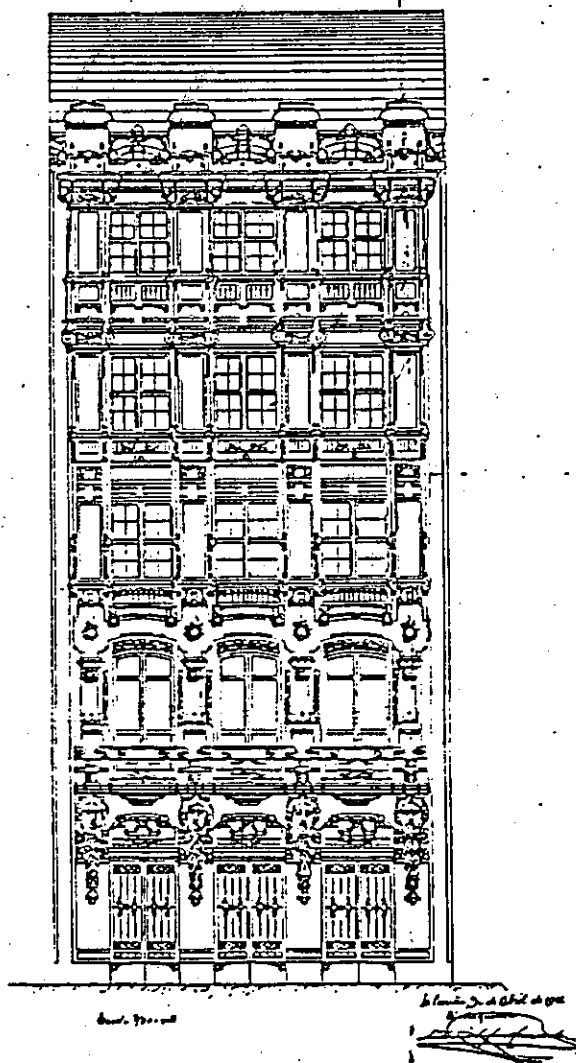
Posteriormente estas dúas edificacións serán obxeto de elevación dunha planta (número 11) e dúas plantas (número 12)

O edificio da Praza de Lugo 13, que corresponde co solar subastado número 12, constrúese a partir do ano 1912: O solar tiña un fronte de 8,60 metros e un fondo de 30,00 metros.

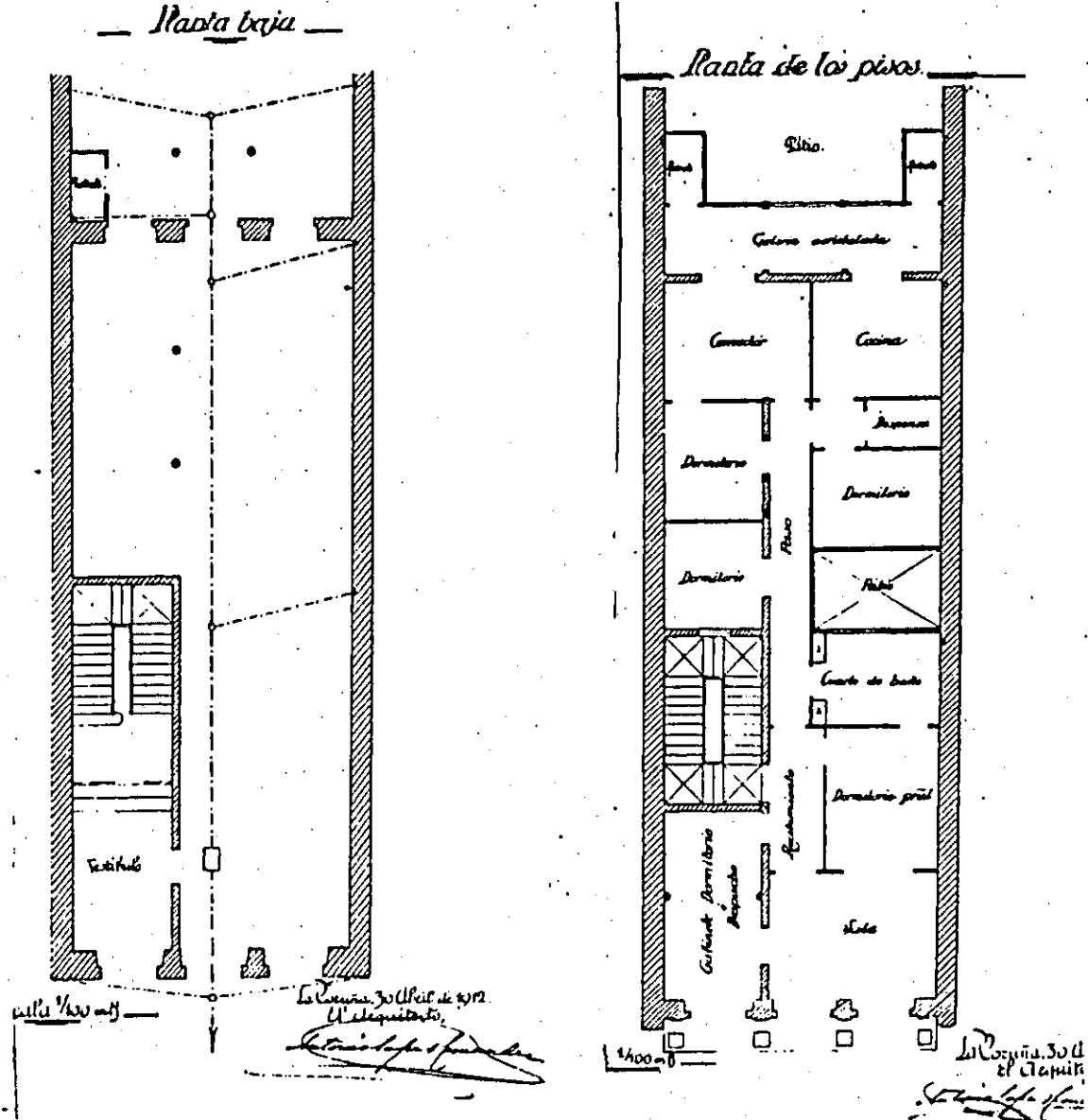

No ano 1904 realizará, Julio Galán Carbajal, neste mesmo solar un proxecto para unha casa de planta baixa e tres plantas altas e ático con terraza cunha fachada de tres ocos por planta.

Este proxecto, e a solicitude do propietario do solar, -
Tomás Pérez Luengo, obtén a licencia de construción o 28 de
Decembro de 1904.

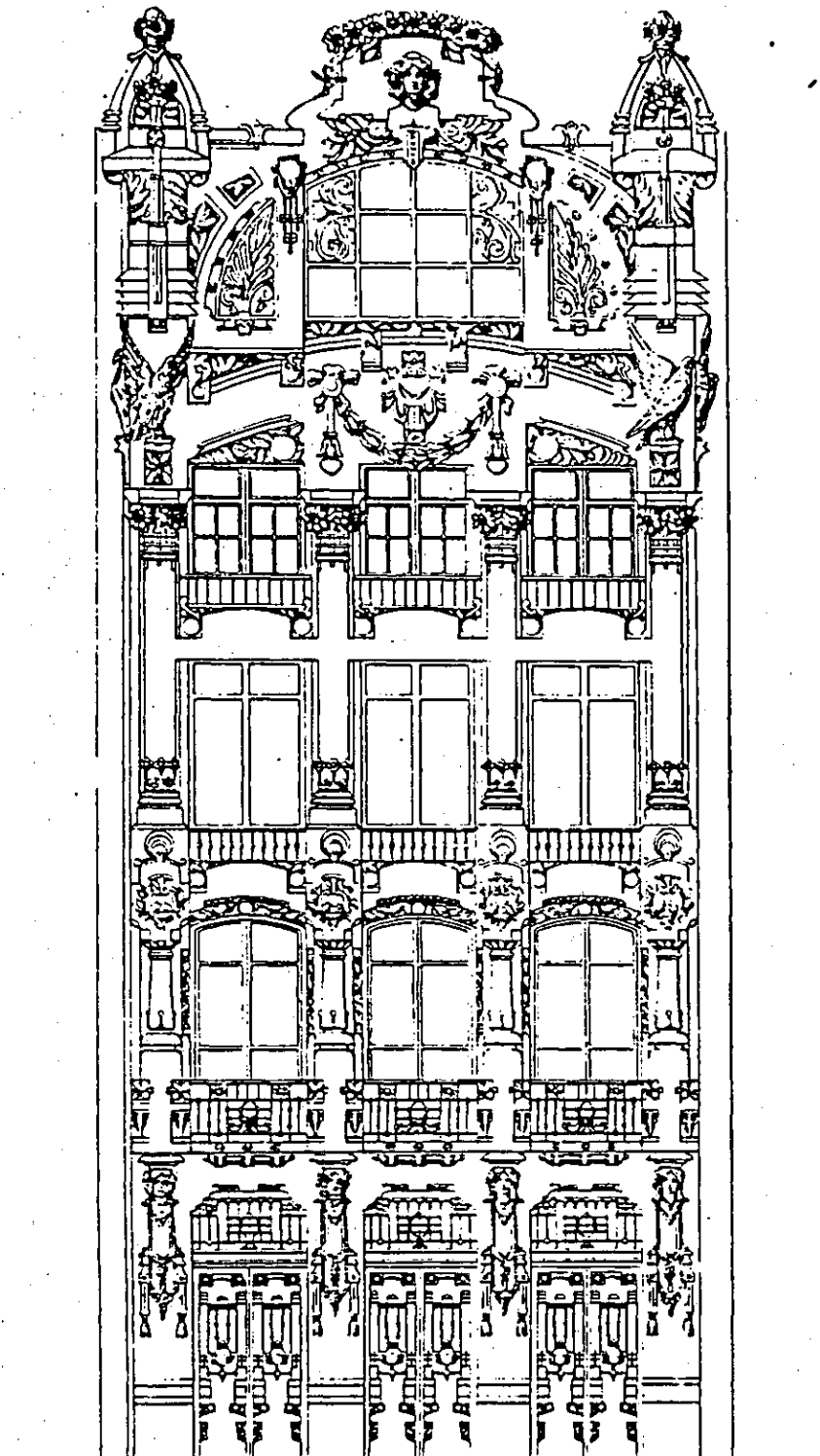

O edificio non se construiu xa que oito anos despois Jerónima Arambillet como propietaria do solar solicita unha nova licencia acompañando planos asinados por Antonio López - Hernández en data 30 de Abril de 1912 que obtén a licencia o 24 de Xullo de 1912.

O edificio consta de planta baixa destinado a uso comercial ubicándose a escaleira adosada á medianería e catro plantas destinadas a vivendas cunha vivenda por planta que se distribúen do xeito tradicional no Campo do Carballo.

Os 8,60 metros de fronte permiten a apertura de tres ocos por planta dispóndose na fachada principal o gabinete-dormitorio (un oco) e a sala (dous ocos).

Escudo 1:10

Luz Coruña 24 de Setembro 1914

El Arquitecto

Antonio López Hernández

No ano 1914, Antonio López Hernández, presenta un novo proxecto no que se reforma a fachada principal adoptando en liñas xerais a actual composición, se ben varían unicamente - as modulacions da carpintería dos diferentes pisos.

Unha fachada simétrica con respecto a un eixo central, que se compón de forma unitaria desde a planta baixa ata o remate do cuarto piso. As pilastras enmarcando cada un dos tres ocos das plantas segunda e terceira, rematan na planta cuarta nun amplo arco que culmina na zona central cunha cariátide de semellantes características ás existentes na planta baixa.

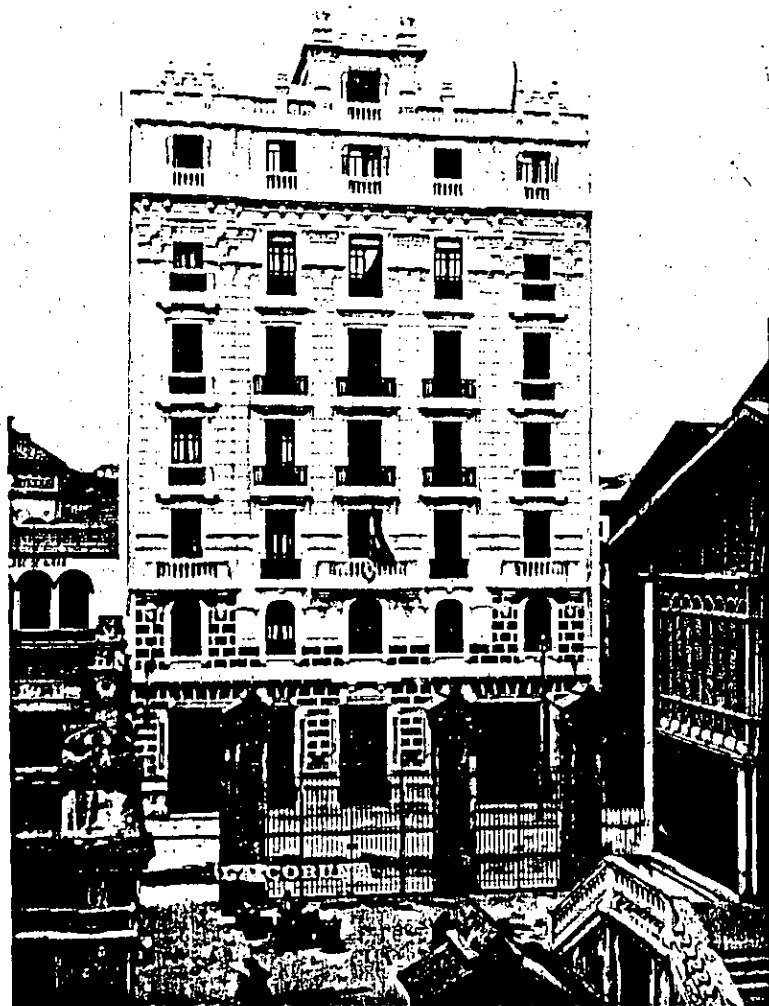
Aguías coas áas despregadas, elementos vexetais e xeométricos, os remates laterais e as cariátides configuran toda unha serie de elementos decorativos que convirten a este edificio nun dos máis singulares do modernismo galego.

A reforma de fachada solicitada en 1 de Outubro de 1914 obtivo a licencia o día 14 do mesmo mes.

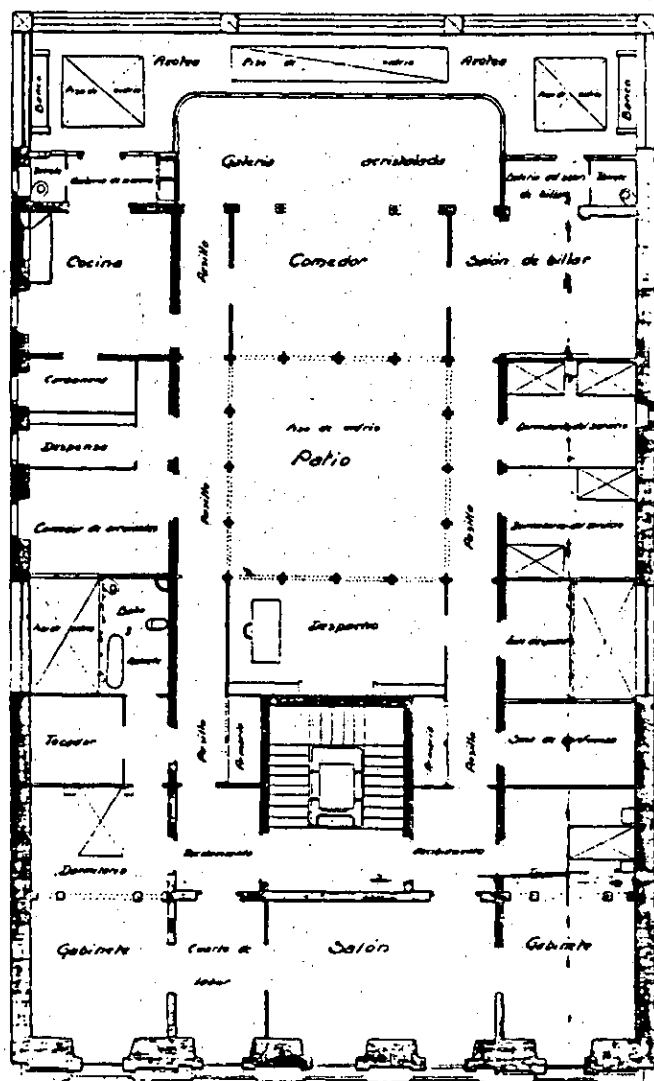
A obra rematouse en Setembro de 1915.

Os últimos expedientes corresponden ao antigo solar número 7 e aos solares números 5 e 6 tramitanodse xa na década de 1920.

No ano 1921 tramitase o expediente da Casa Tejero que ocupa os actuais números 5, 6 e 7 (solares antigos 5 e 6). O solar dispoñía dun fronte de 19,15 metros e un fondo de 50,00 metros do que se ocupaban 32,00 metros na parte dianteira deixando libre o resto do solar na parte posterior.

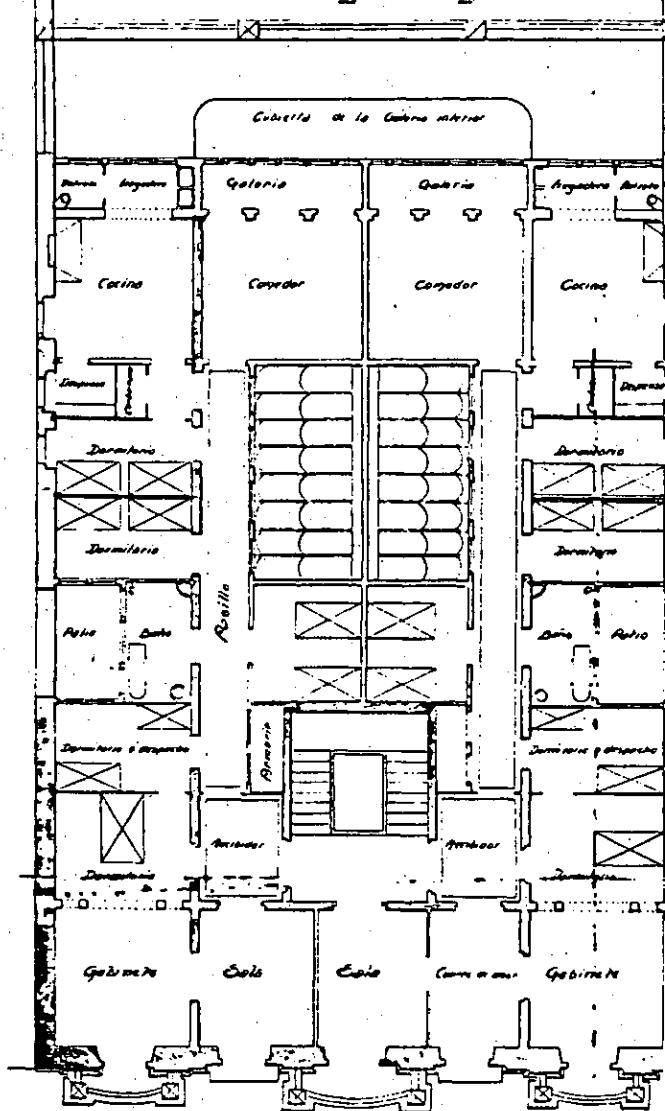
Planta principal

La Compañía de Seguros de
El Comercio

Antonio de Mesa

Planta de los pisos superiores

La Compañía de Seguros de
El Comercio

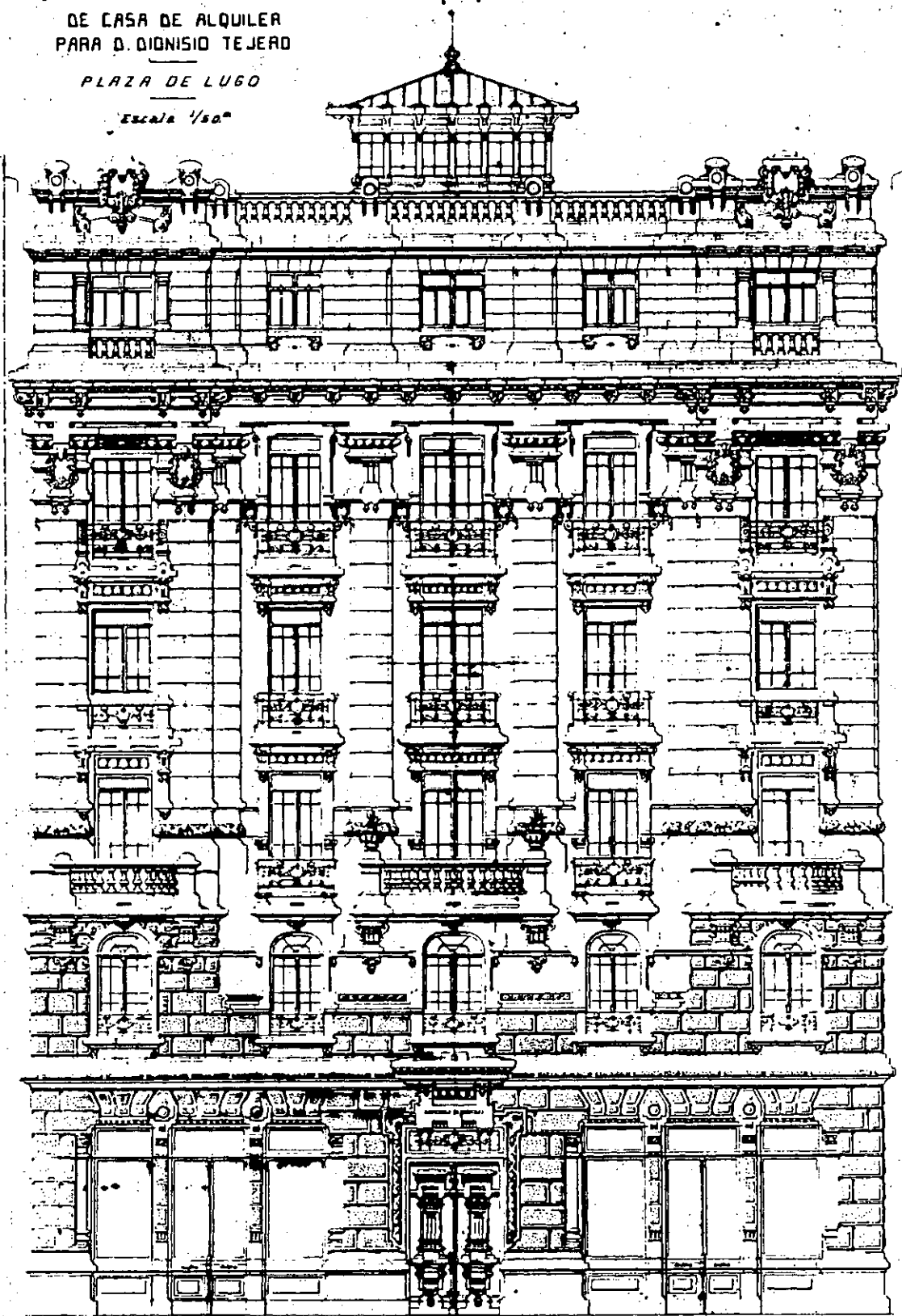
Antonio de Mesa

A Casa realizase segundo proxecto de Antonio de Mesa, -
consta de baixo (establecemento comercial ou almacén) e cinco
pisos altos (destinados a vivendas, unha no piso principal e
dúas por planta nas catro seguintes).

PROYECTO
DE CASA DE ALQUILER
PARA D. DIONISIO TEJERO

PLAZA DE LUGO

Escala 1/50^m

La Coruña 28 de Noviembre de 1921.

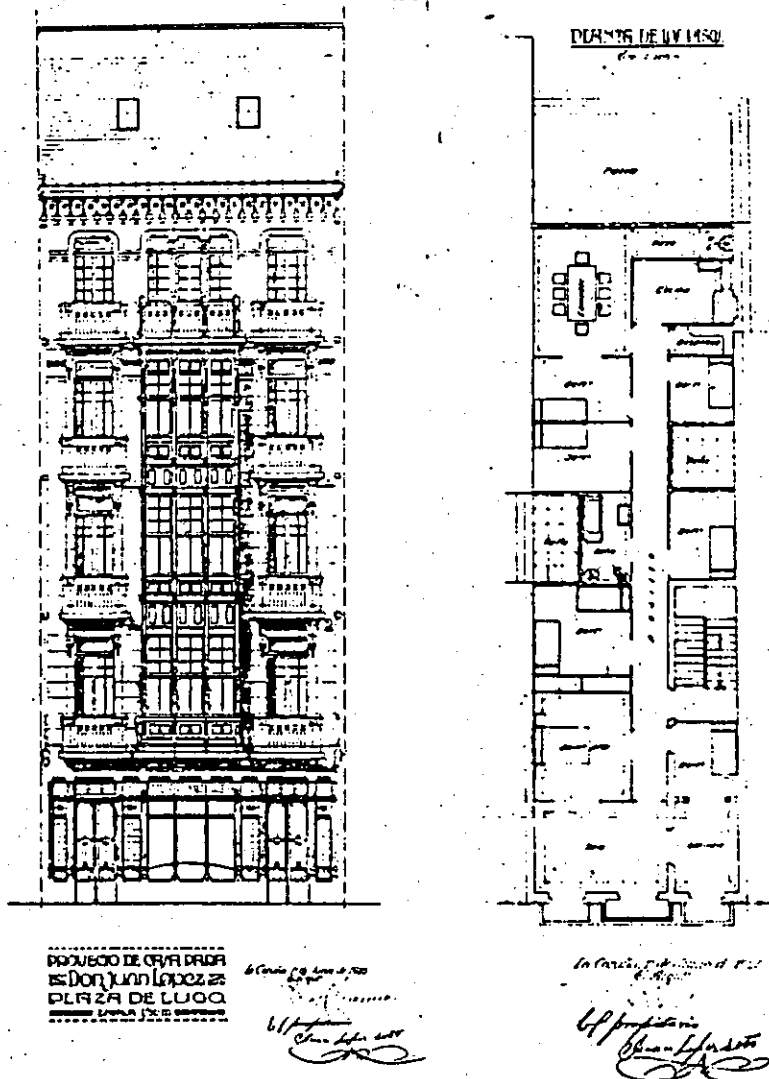
El Arquitecto.

Antoni de G. 1921

Se ben incumplía os outos fixadas no artigo 40 das Ordenanzas Especiais de Ensanche que limitaba o outo a 20,00 me-

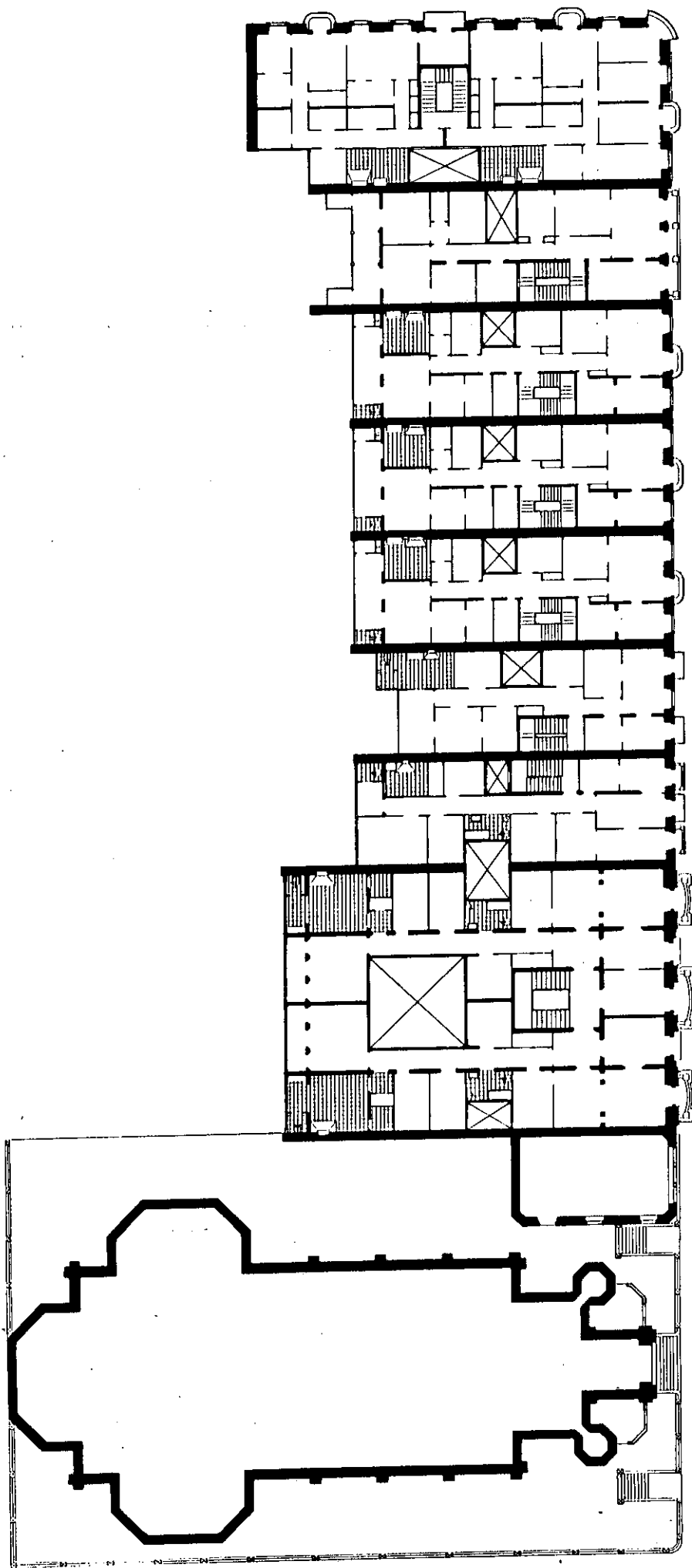
tros ao alcanzar os 23,50 metros, concedeuse a licencia na sesión de 22 de Marzo de 1922. En Marzo de 1923 solicitou elevar un novo piso, o 6º, ao tempo que plantexa unha nova distribución na primeira planta ao desistír de habitar nela e destinala na súa totalidade a vivendas de aluguer, solicitude que obtén a licencia o 19 de Abril de 1923.

O último expediente da Séptima Zona iniciase en Xuño do ano 1915 e ten lugar nos números actuais 7 e 8, antigo solar 7, a instancia de Juan López Soto que acompaña planos redactados por Pedro Mariño dunha casa de planta baixa e catro plantas.

O edificio ten un fronte de 8,00 metros e un fondo de 25,00 metros destinándose a planta baixa a tenda ou almacén e os pisos altos a vivendas.

A licencia concedeselle en 2 de Xullo de 1925, se ben ao ano seguinte solicitará a ampliación dun piso ático que obterá a licencia o 12 de Agosto de 1926.

PRAZA DE LUGO
OITAVA MAZA - PLANTA TIPO DE VIVENDAS

ZONA NOVENA.

A MAZA.

Diagrama de lotes numerados de 1 a 19. Los lotes 18 y 19 están sombreados. El lote 18 es un rectángulo horizontal, y el lote 19 es un rectángulo vertical adyacente a él. Los lotes 1 a 17 están distribuidos en una zona central y a la izquierda, con lotes 12 a 17 formando una fila diagonal a la derecha.

-- Unha liña de sete solares (números 12 ao 18 que corresponden aos 234 ao 238 do inventario) sitios "...á esquer-

da saíndo da Porta da Torre de Arriba..." e que correspondían co fronte da mazá á Praza de Pontevedra. Todos eles tiñan unha medida común que era o fondo de 25,00 metros desde a liña de fachada.

-- Outro paquete de seis solares (números 1 ao 6 que corresponden aos números 308 ao 316 do inventario) que daban fronte á actual Rúa de Teresa Herrera.

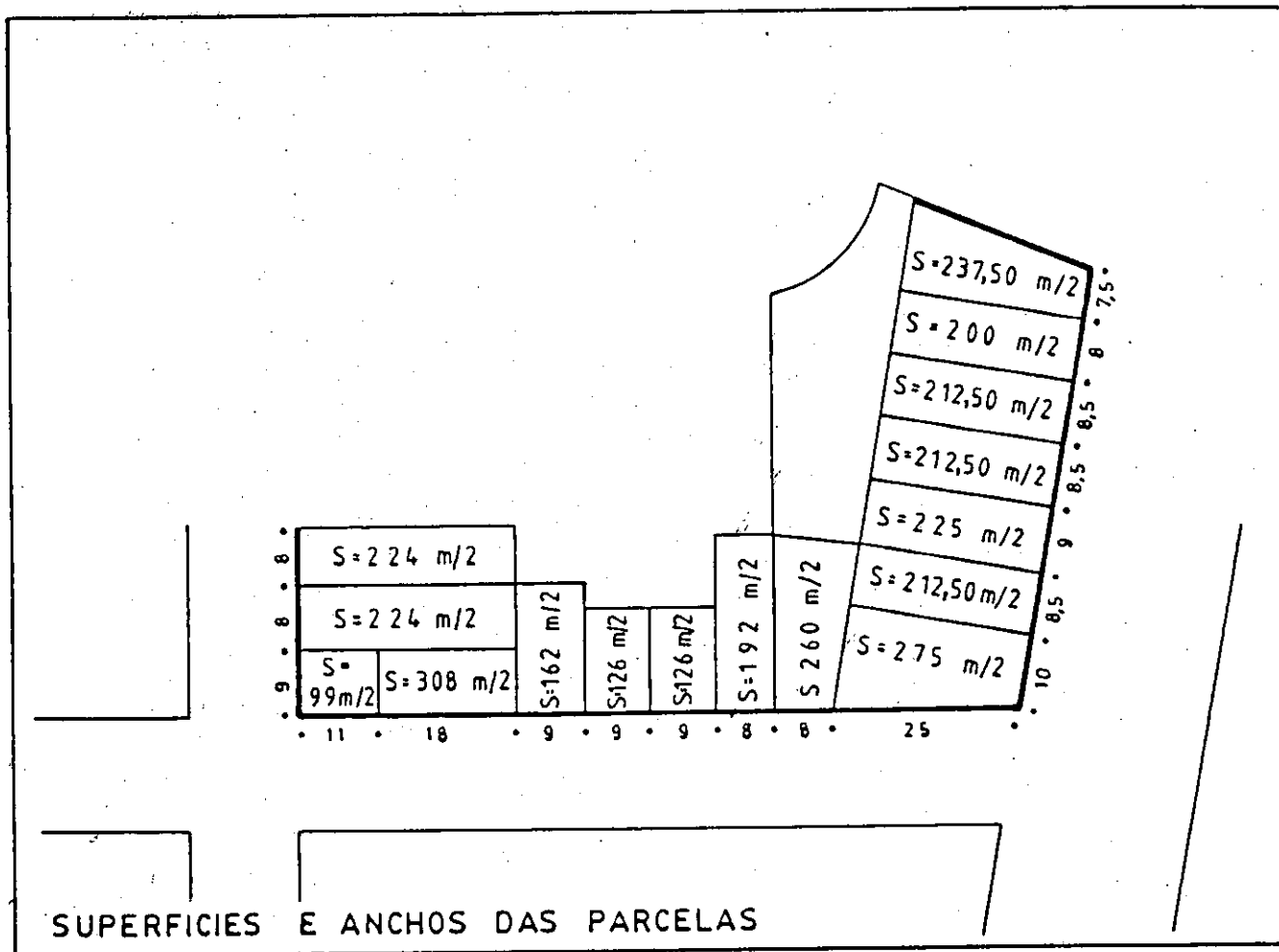
-- E por último outro paquete de tres solares (números 1B, 7 e 8 números 315, 316 e 317 do inventario) que se situaba a continuación ou tras os anteriores na confluencia da actual Rúa de Betanzos na confluencia da actual Rúa de Betanzos.

E dicir, un total de dezaseis solares cúa superficie total alcanza os 3.150,00 m² e que formaban unha peza irregular que se ben en tres dos seus lados (N.L., S.L. e N.O.) - lindaban con rúas rectas e alineadas de novo trazado na súa parte posterior lindaba xa cos terreos de labradío adoptando un trazado irregular e escalonado.

PARCELACION.

Os criterios de Parcelación son claros: Por unha banda a Estrada de Saída da Porta da Torre de Arriba servirá de elemento de referencia a todos os solares das tres mazás ou zonas que lle dan fronte e así sucede neste caso no que os solares do 12 ao 18 se dispoñen en liña con frentes desiguais (10,00 metros, 8,50 metros, 9,00 metros, 8,00 metros e 7,00 metros), pero cun mesmo fondo de 25,00 metros. Estes solares teñen superficies que oscilan entre os 200,00 m² do máis reducido (número 17) e 275,00 m² do maior (número 12), habendo tres solares (números 13, 15 e 16) de 212,50 m², un solar de 225,00 m² (número 14) e outro de 237,50 m² (número 18).

O resto dos solares teñen características máis desiguais ao tempo que se ben é fácil de identificar a posición dos números 1 ao 6 con fronte á actual Rúa de Teresa Herrera e anchos de 18,00 metros (número 1), 9,00 metros (números 2, 3 e 4) e 8,00 metros (números 5 e 6) non sucede igual cos solares números 10B, 7 e 8 de anchos respectivos 11,00 metros, 8,00

metros e 8,00 metros. As suas superficies son de 99,00 m2 (o solar 10B), 126,00 m2 (os números 3 e 4), 162,00 m2 (número 1 e 2), 224,00 m2 (solar 7 e 8) e 260,00 m2 (solar número 6).

A SUBASTAS.

Contamos con datos de doce dos dazaseis solares segundo os cuales realizáronse tres subastas:

-- A primeira, da que sae publicado o anuncio no B.O.V.B.N.

número 25 de data 29 de Decembro de 1871 para celebrarse

o 30 de Xaneiro de 1872. Corresponde aos sete solares

con frente á actual Praza de Pontevedra, é dicir, os nú-

meros 12 ao 18.

-- As outras dúas subastas que coñecemos celebraríanse en

18715 e serían dúas:

.. Unha da que se publica o anuncio no B.O.V.B.N. número

51 de data 26 de Febreiro para celebrarse o 29 de

Marzo e que afectan aos solares números 5 e 6.

.. A outra, cuio anuncio sae publicado no B.O.V.B.N. nú-

mero 53 de data 27 de Setembro para realizarse en 28

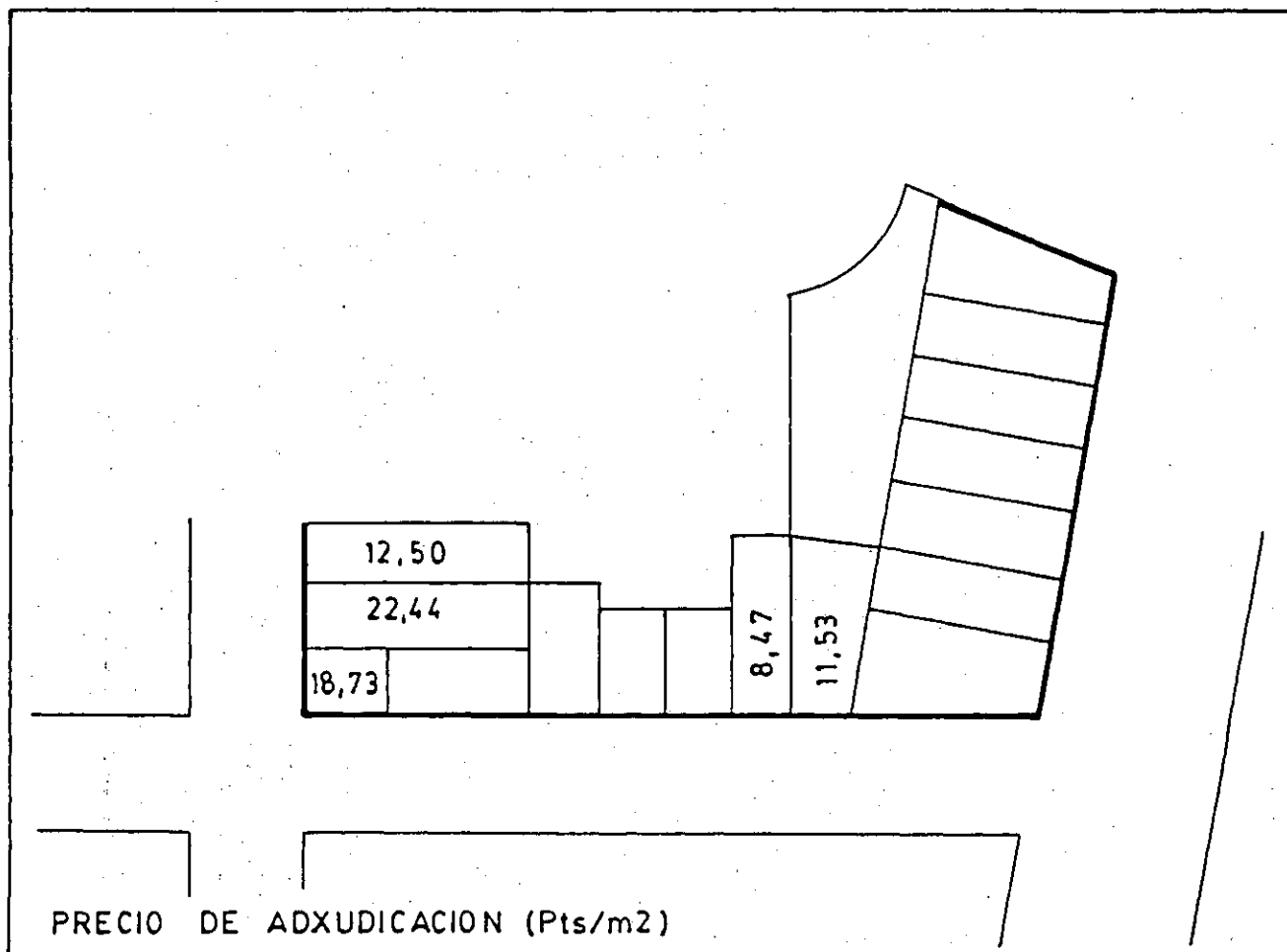
de Outubro e que comprende tres solares números 12 B,

7 e 8.

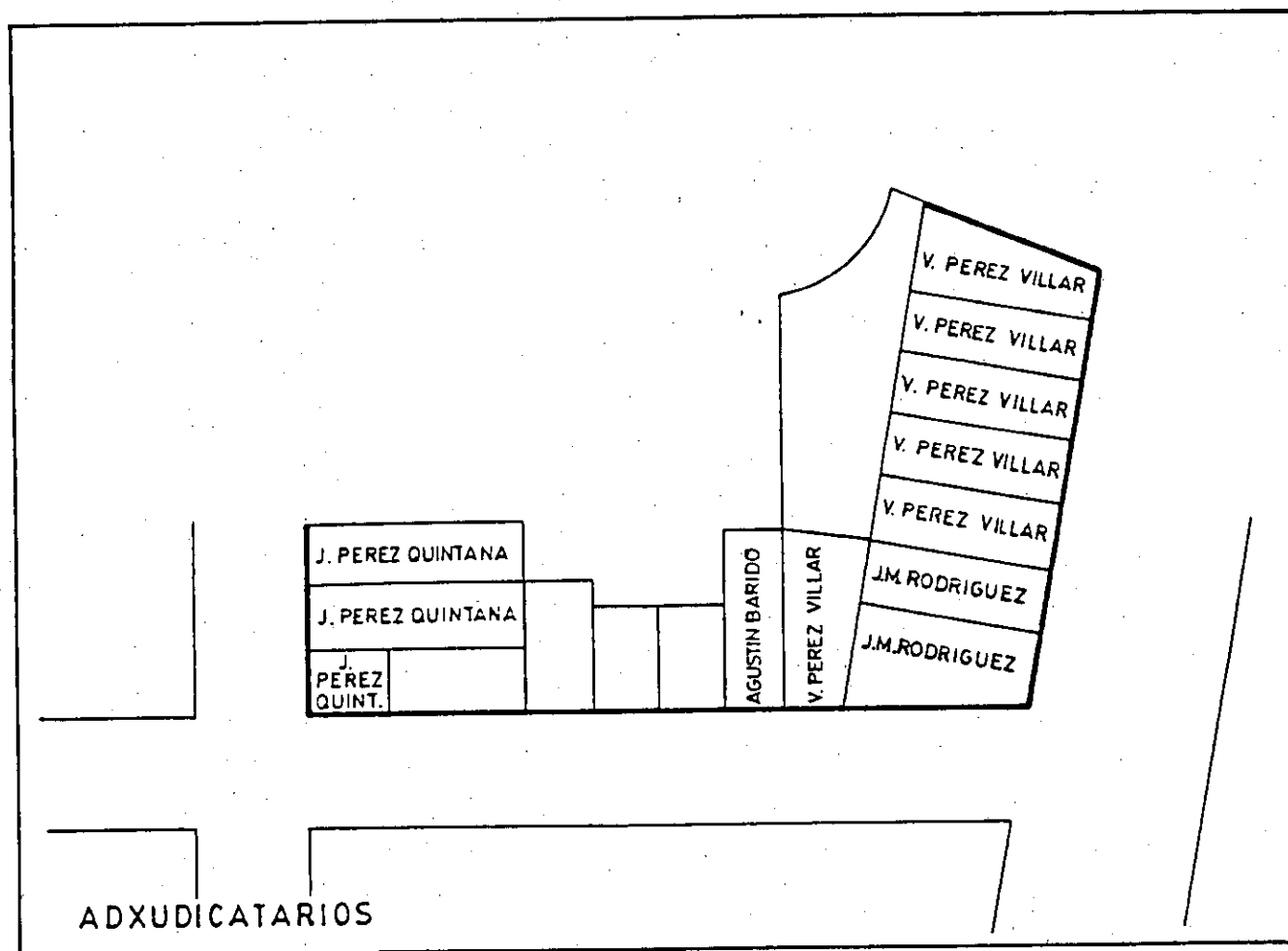
A ADXUDICACION.

Só coñecemos os datos da subasta de doce dos solares que foron subastados en dúas épocas con tres anos de diferenza:

- Os solares de 12 ao 18 foron subastados o 30 de Xaneiro de 1872 e posiblemente foron adxudicados xa nesta data, xa que en Decembro de 1873 xa solicitaran licencia de edificación en cinco deles por parte de Vicente Pérez Villar, comprador en varias zonas do Campo do Carballo.

Quizáis os solares números 12 e 13 foron adxudicados a José María Rodríguez, en tanto que o resto o sería a Vicente Pérez Villar, segundo puidemos entresacar dos expedientes de obra.

-- Os solares números 5 ao 8 e 12 B, foron adxudicados no ano 1875, uns no 29 de Marzo, outros no 28 de Outubro.

Só contamos con datos da adxudicación de cinco solares, os números 5, 6, 7, 8 e 12 B, segundo os que os valores alcanzados nas dúas subastas de 1875 oscilan entre as

8,47 ptas/m² (solar número 5) e as 22,44 ptas/m² (solar número 7) sendo os valores intermedios de 18,73 ptas/m² (solar número 19 B), 12,50 ptas/m² (solar número 8) e 11,53 ptas/m² (solar número 6), é dicir, valores todos eles moi superiores aos de tasación do Perito.

A EDIFICACION: 1873 - 1943

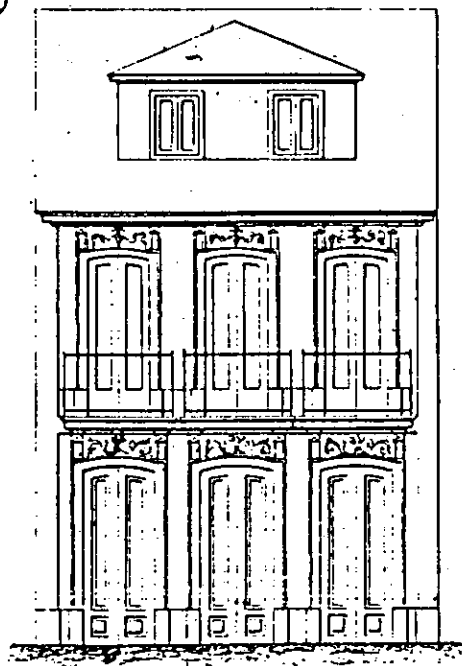
As obras de edificación nos solares da Novena Zona discorren nun tempo moi longo de case 70 anos nos que cabe distinguir dúas fases:

-- Unha Primeira Fase que se desenrolaría no ano seguinte de realizada a subasta, en 1873, e que afectaría a cinco solares con fronte á actual Praza de Pontevedra.

-- Unha Segunda Fase que se iniciaría 50 anos despois coa construción do Colexio dos Irmáns Maristas (1924) e que non remataría ata o ano 1943 coa última das edificacións construídas nos solares subastados do Campo do Carballo.

-- PRIMEIRA FASE: 1873

Trátase da construción de cinco casas nos cinco solares números 14, 15, 16, 17 e 18 todos eles iniciados en 1873 e promovidos por Vicente Pérez Villar segundo proxectos iguais redactados todos por Faustino Domínguez y Domínguez, un no centro (solar 16) en Marzo de 1873 (licencia o 14 de Abril) dous a cada lado (solares 14 - 15 e solares 17 - 18) de data 29 de Decembro do mesmo ano (licencia de 23 de Xaneiro de 1874).

Constr. An. 1873.

METROS

Faustino Domínguez y Domínguez

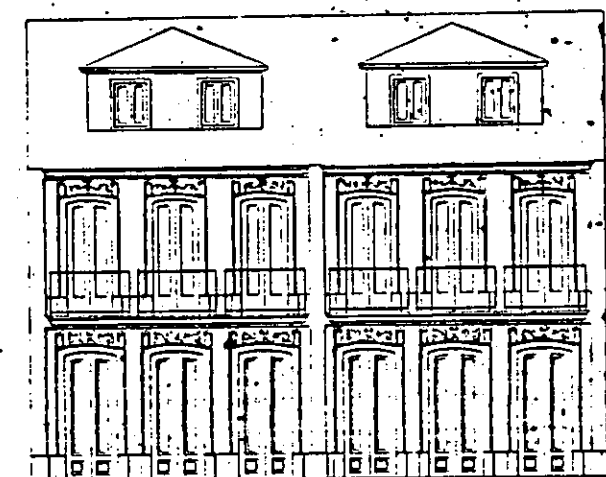
PLANO

de la casa que estaba construida al S. Francisco de Asis. De qual casa se ha edificado en la parte del Sur de la misma cabecera de la Puerta de la Torre de San Agustin en relacion al Sur de aquella.

Plano de Portezón

PLANO

de la casa que estaba construida al S. Francisco de Asis. De qual casa se ha edificado en la parte del Sur de la misma cabecera de la Puerta de la Torre de San Agustin en relacion al Sur de aquella.

METROS

Unidad 10 de Diciembre de 1913

Francisco Dominguez

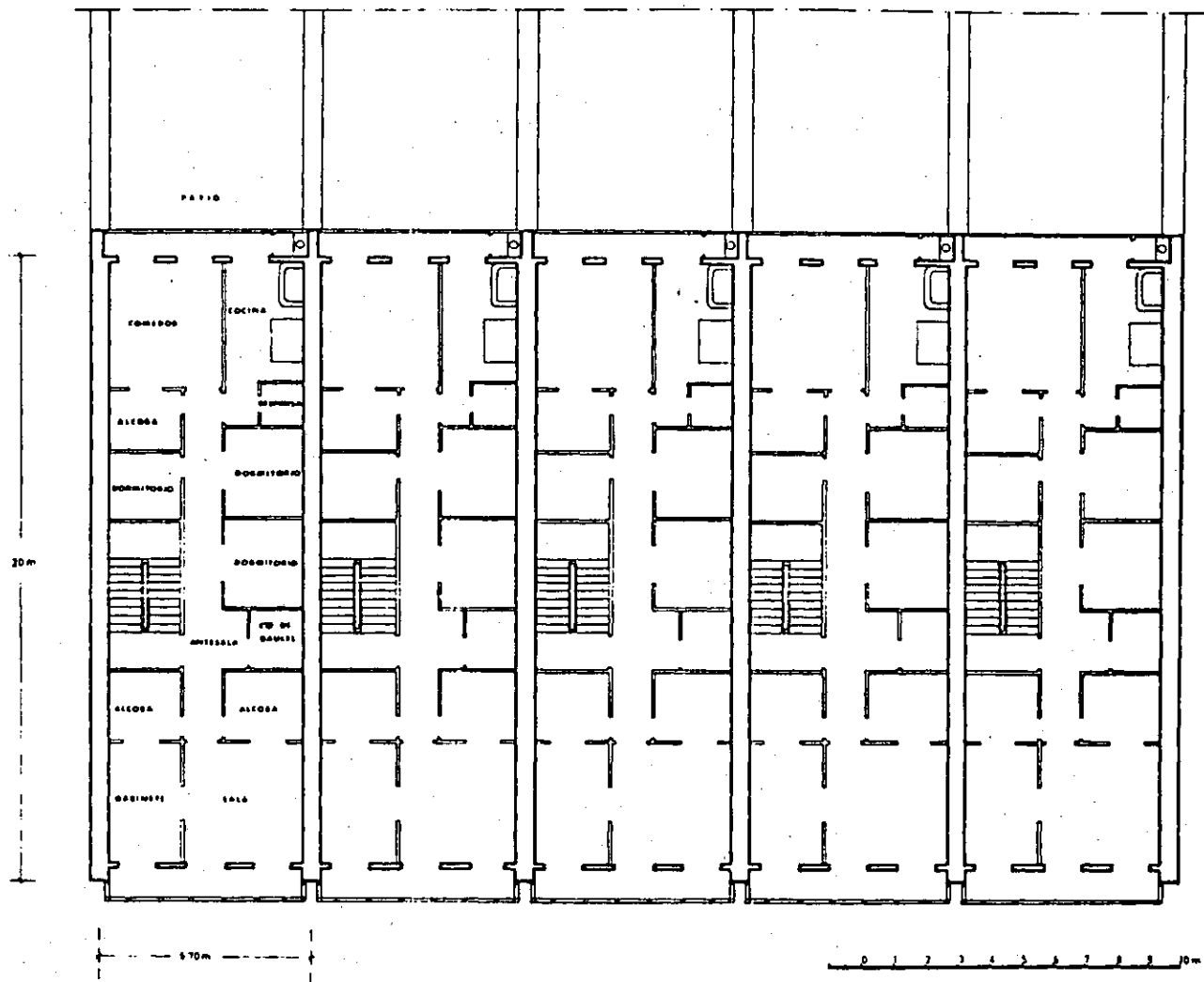
METROS

Unidad 10 de Diciembre de 1913

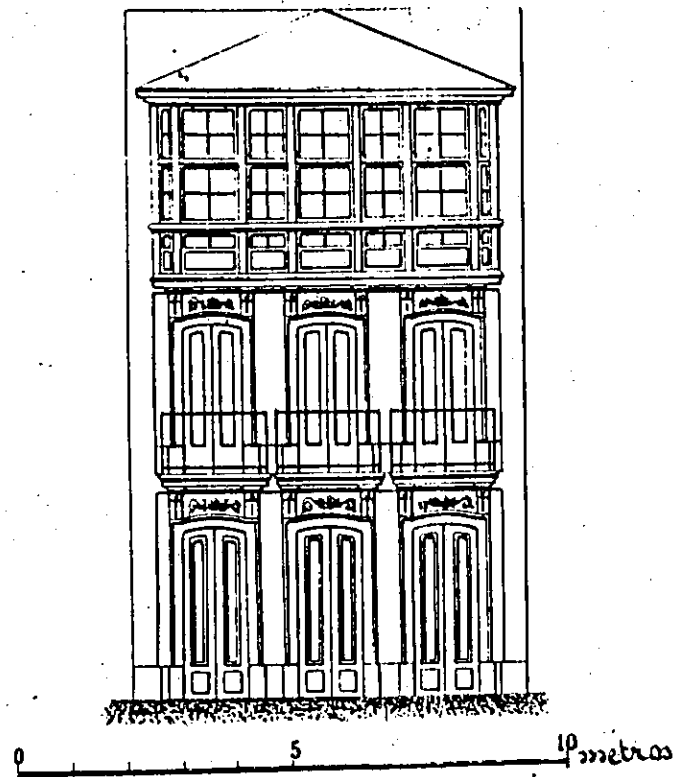
Francisco Dominguez

Son casa de planta baixa, piso e bufardas de 6,70 metros de ancho (34,00 metros en total) e 20,00 metros ao fondo nas que se desenrola un tipo de vivenda con pasillo central que remata na sala na fachada principal e no comedor na fachada posterior que dá a un patio posterior de parcela e que se

cubre con galería. Internamente non dispón de patios de ventilación e iluminación polo que só catro das once pezas habitables teñen ventilación e iluminación directa.

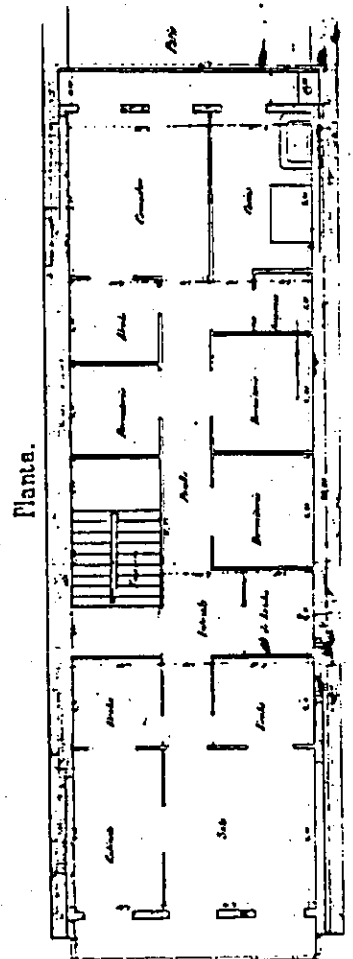
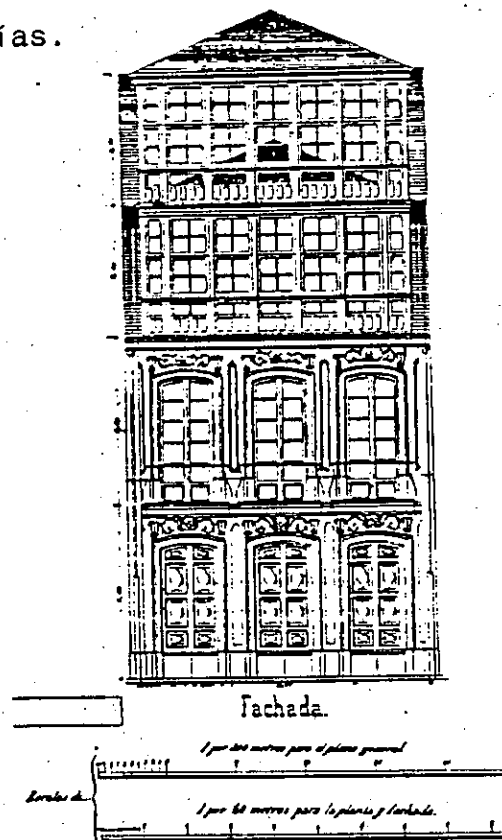

para construir una galería en la primera de las casas del Sr.
D. Vicente Pérez sitas en la Avenida de la P.^a de Arriba.

Concedida 24 de Nov. 1881
No ano 1877 e seguintes realizariáanse elevacións do 2º

piso con galerías, elevándose posteriormente ata o 4º piso
tamén con galerías.

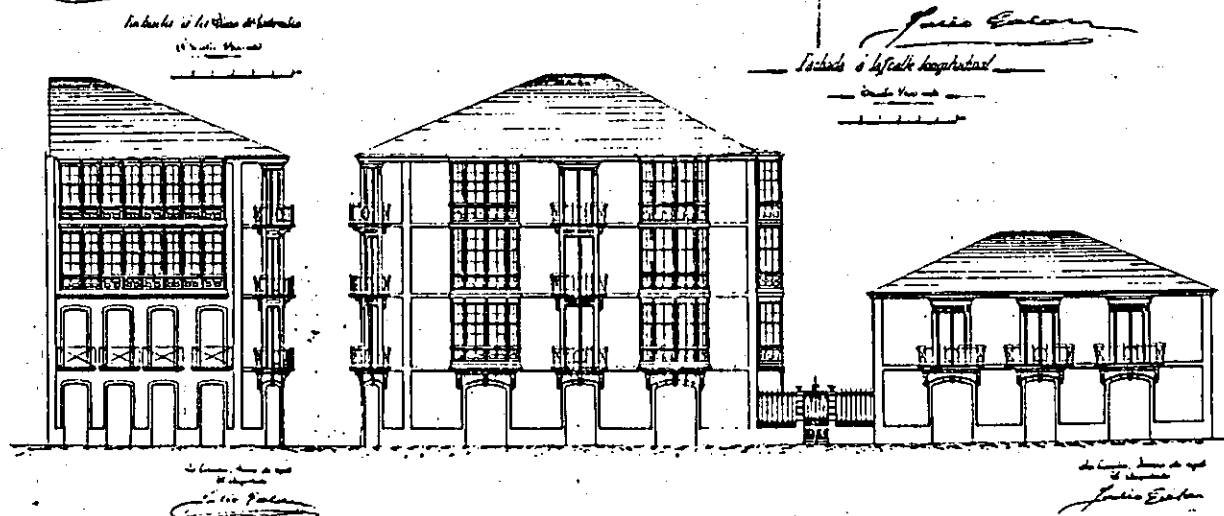
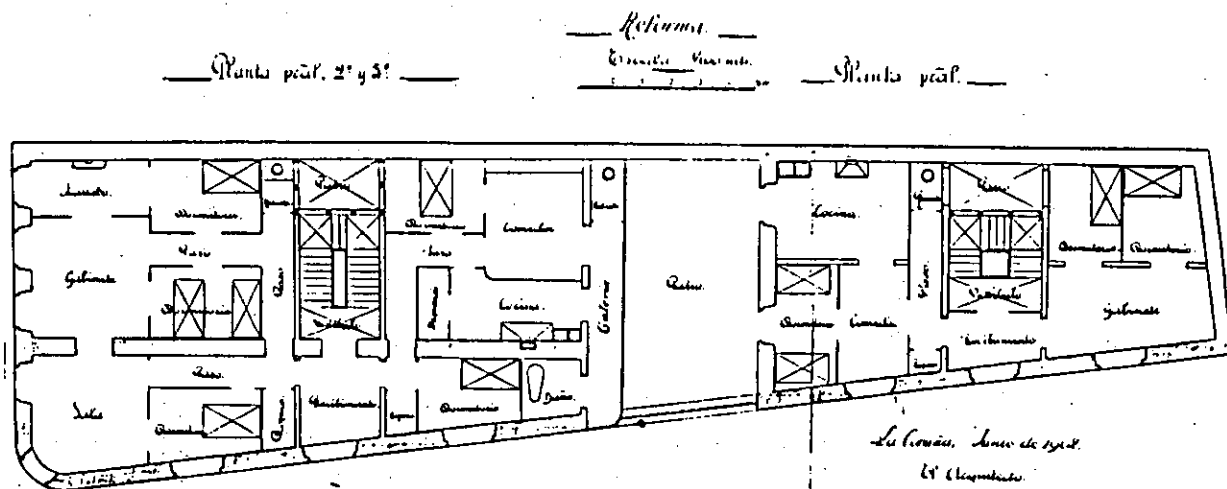
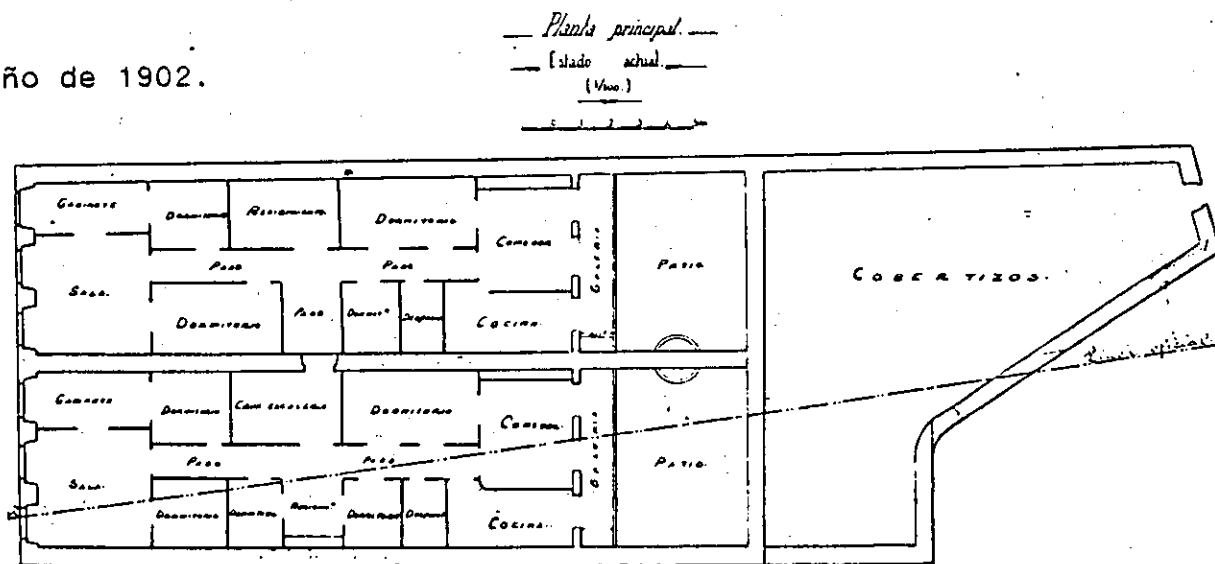

Concedida Mayo de 1882

[Signature]

No ano 1909 e como consecuencia do novo alineamento da actual Rúa de Francisco Mariño procedeuse ao derribo de parte da última casa segundo proxecto de Julio Galán de data de Xu-

ño de 1902.

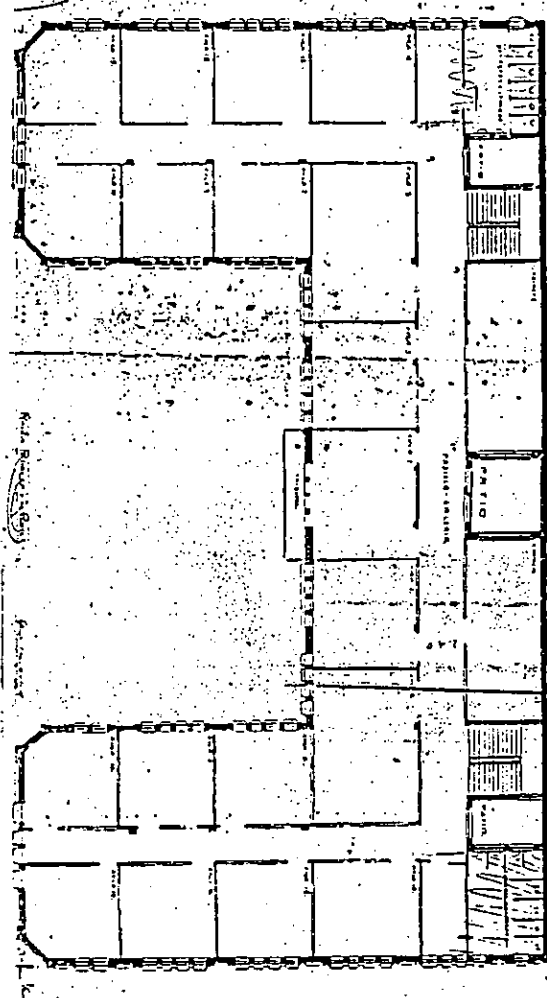
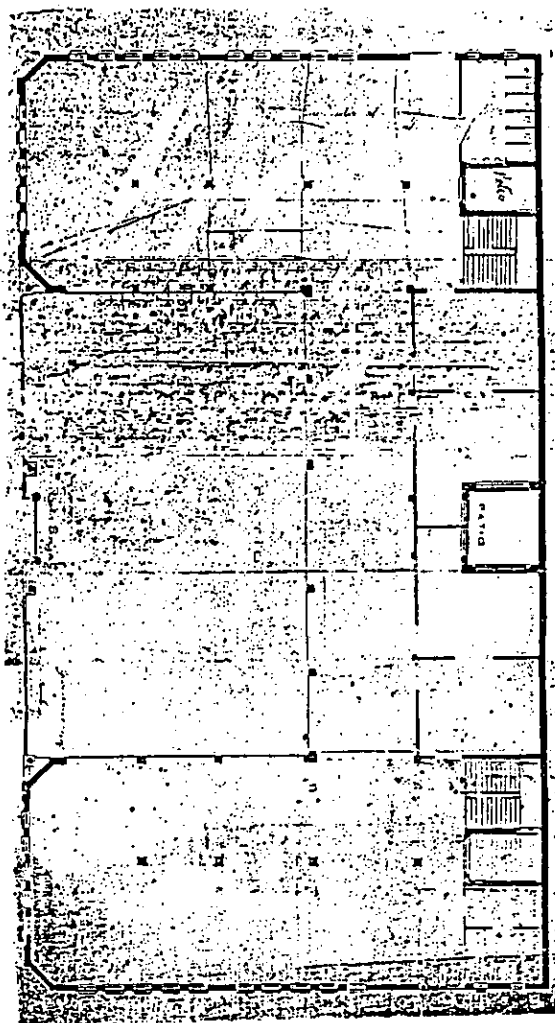

-- SEGUNDA FASE: 1929 - 1945

Durante 50 anos non se volveu iniciar obra algunha nas parcelas vacantes da Zona Novena, que incluídas no ámbito do proxecto de Ensanche, regularizarían as súas lindes traseiras adoptando formas regulares e ampliando o seu fondo ata os 50,00 metros.

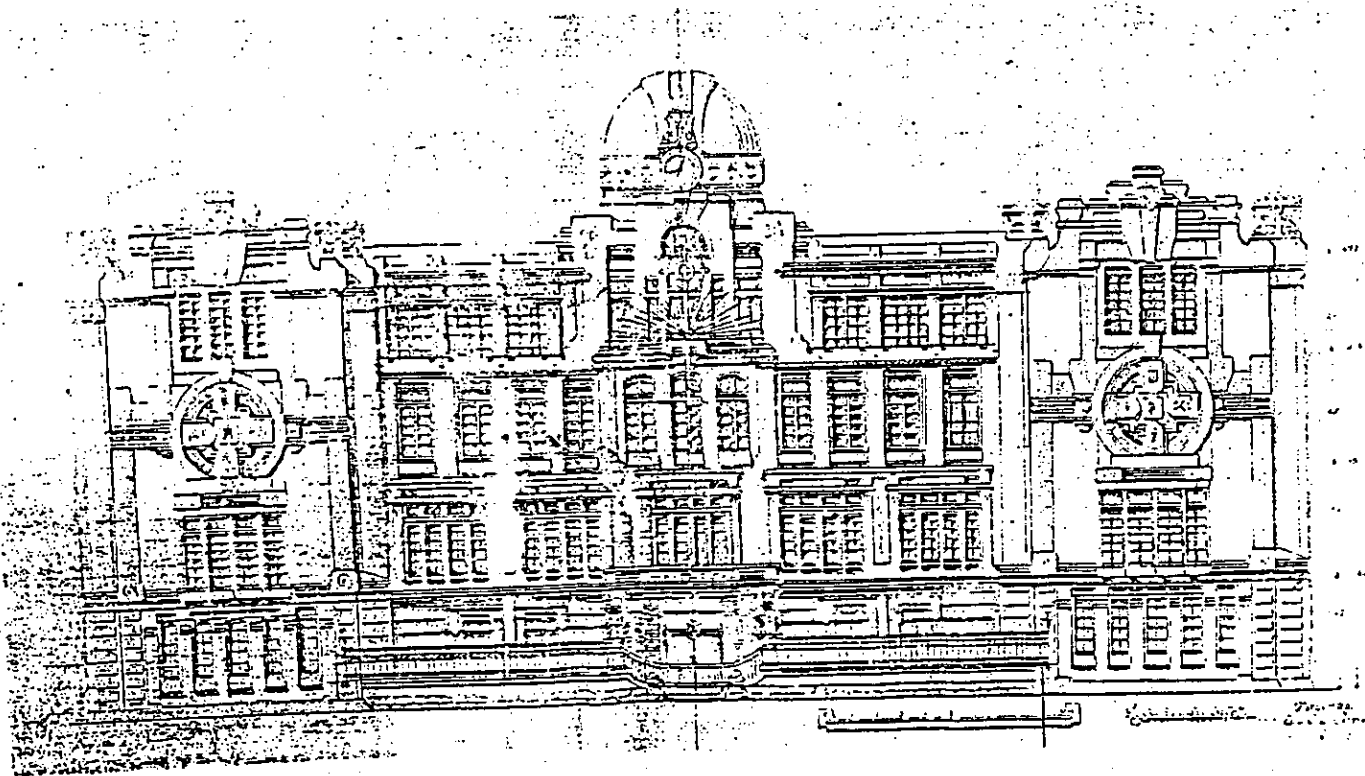
O edificio que marcaría o inicio desta Segunda Fase de edificación da Zona Novena e o correspondente aos solares 1, 2, 3, 7, 8 e 1B que daban fronte á rúa lateral, hoxe Rúa de Betanzos, e a Rúa de Teresa Herrera. O solar tiña 50,00 metros de fronte á Rúa de Betanzos e 28,00 metros ás Rúas de Teresa Herrera e de Francisco Mariño, é dicir, 1.400,00 m² de superficie.

O expediente iniciábase promovido por José Luis Chamut Etienne, Director dos Irmáns Maristas, en 16 de Xullo de 1924, data na que solicita licencia de construción dun edificio segundo proxecto de J. de Saenz de Iturralde.

O edificio constaba inicialmente de planta baixa e tres plantas altas e dispoñíase en forma de "U" cun patio aberto á Rúa de Betanzos de 24,00 metros de fronte e 15,00 metros de fondo. O volume restante tiña 13,00 metros de anchura nos tres tramos da "U", e plantexabase cun baixo practicamente libre a xeito de patio cuberto na planta baixa, dazanove aulas e aseos na planta primeira, capela, salón de actos e sa-

las de reunión na planta segunda, e por último a terceira planta na que se dispoñían o comedor a cociña e celdas dormitorios.

O edificio, plantexase a súa fachada como un elemento singular, cunha linguaxe ecléctica, pero depurada das formas clasicistas: Ritmos diversos na disposición dos ocos de cada unha das catro plantas, a valoración das masas e dos remates das cornixas, todo sometido a unha simetría total. Unha ampla cúpula de 6,00 metros de diámetro remata o conxunto na zona

central. Toda unha serie de elementos simbólicos da Orde Relixiosa promotora do edificio se dispoñían nas diferentes fachadas.

Este Proxecto obtivo a licencia na sesión de 6 de Agosto de 1924.

Por razón que descoñecemos, Saenz de Iturralde renuncia á Dirección de Obra en 29 de Decembro de 1925 facéndose cargo da mesma Leoncio Bescansa.

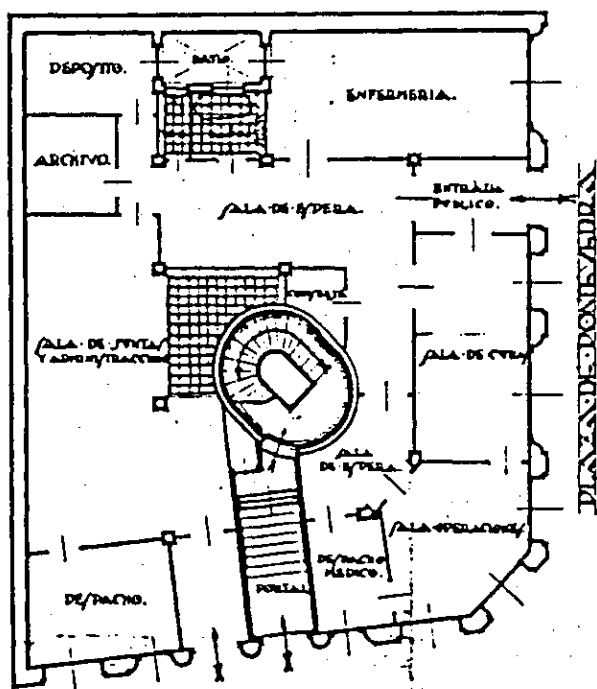
Posteriormente, en 8 de Xuño de 1927, procederíase solicitar a elevación dun cuarto piso que se dispoñía a xeito de ático con azotea e no que o espacio habitable se destinaba a dormitorios, acompañaba á solicitude o plano da planta cuarta así como novos planos de fachada suscritos por Leoncio Bescansa nos que se modificaba sustancialmente a fachada de Sáenz de Iturralde.

En 1929, e con proxecto de Antonio Tenreiro e Peregrín Estellés, se constrúen os dous solares en esquina á Rúa de Teresa Herrera nun dos edificios máis interesantes do art decó coruñés.

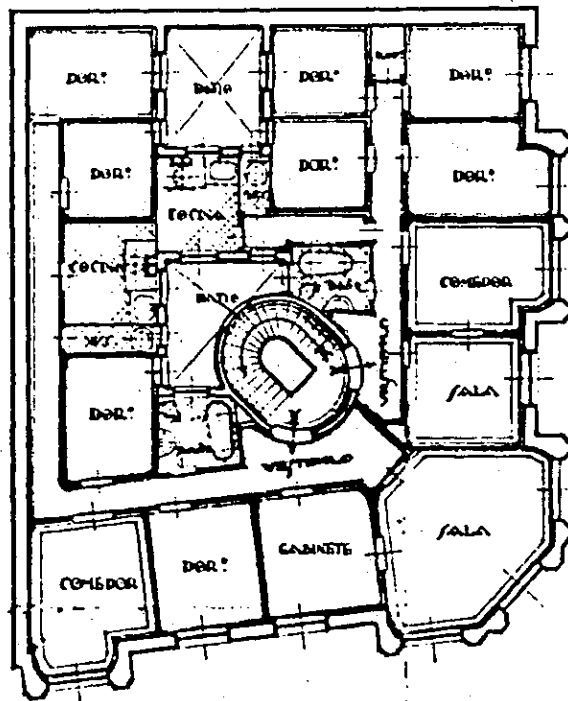
Trátase dun edificio de baixo e catro plantas destinado a Clínica da Sociedade de Seguros Mutuos na planta baixa e a vivendas de aluguer (dúas por planta) nas plantas altas.

Escalera e patio de parcela centrados en torno ao que se sitúan os locais de servizo (baños e cociñas), de dúas vivendas por planta onde todas as pezas gozan de ventilación e iluminación directa ben a través da fachada en esquina, ben a través dos dous patios interiores da parcela.

TERESA FERREIRA

~ PLANTA DE 1º ~

TERESA FERREIRA

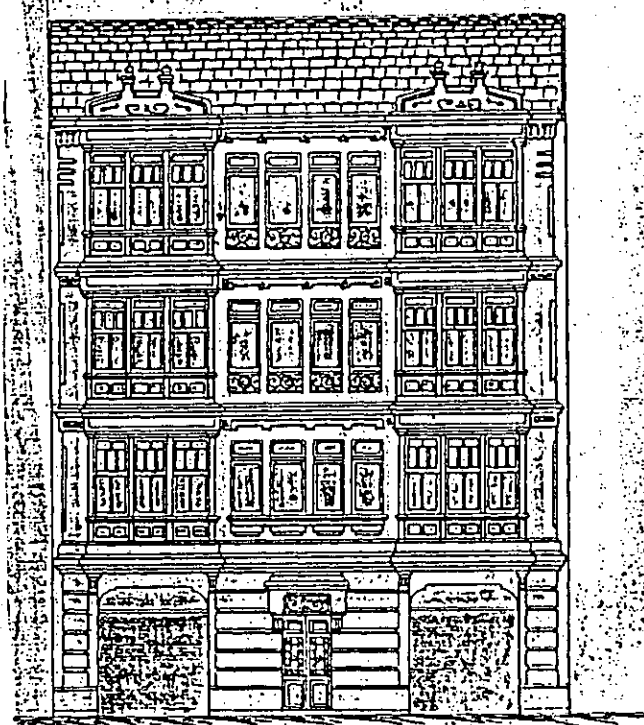
~ PLANTA DE 2º ~

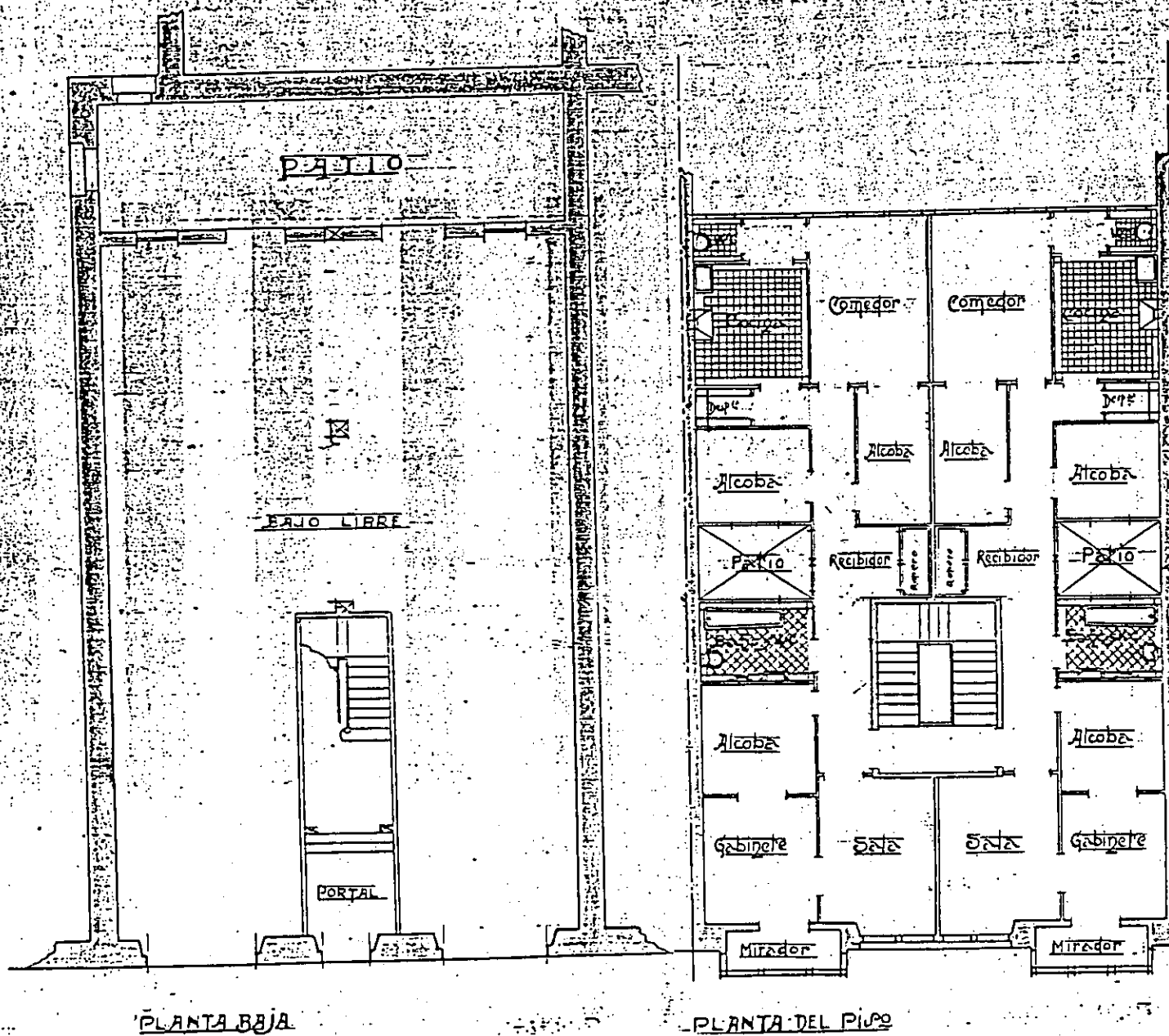
A linguaxe ecléctica da década dos anos vinte deixa paso neste edificio a un vocabulario próximo ao ART-DECO e que vai ser a antesala á depuración que aportará a linguaxe racionalista. O edificio foi demolido en 1975, ano do Patrimonio Arquitectónico Europeo.

A partir do ano 1929 se iniciarán tamén as obras correspondentes ao actual número 13 da Rúa de Teresa Herrera, edificio que forma unha unidade de fachada co número 15 construído este último en 1943.

Os proxectos son, en ambos os dous casos, de Leoncio Besansa, e consisten en dúas casas co mesmo tratamento de fachada. O número 15 ten unha única vivenda por planta e o número 13 con dúas vivendas por planta.

O número 13 obtén licencia inicialmente para un proxecto de planta baixa e piso en data de 8 de Xullo de 1929, sendo obxecto dun segundo expediente en Decembro do mesmo ano polo que se lle engaden dous novos pisos.

PLANTA BAIXA

PLANTA DEL PISO

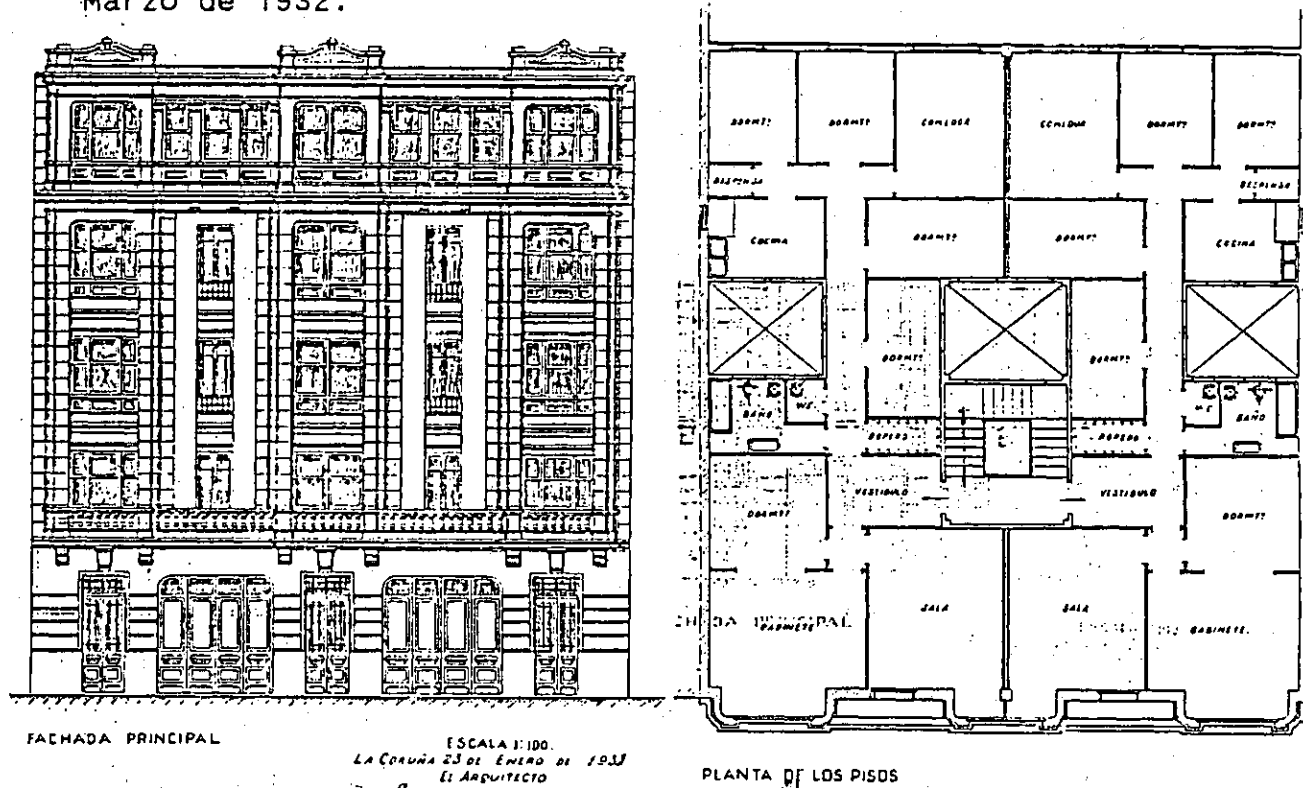
Posteriormente se lle engadiría outro piso máis. O edificio conta na actualidade de planta baixa e catro plantas altas con dúas vivendas por planta que ocupan o fronte da par-

cela de 13,00 metros cun fondo de 9,50 metros. Resolveuse cun núcleo central de escaleiras con iluminación cenital que dá acceso a cada vivenda nas que é de observar a semellanza na distribución cos tipos ensaiados 50 anos antes na primeira época do Campo do Carballo, pero convintemente reducidos de tal xeito que as vivendas alcanzan só os 110,00 m²: Un pasillo central que remata na sala na fachada dianteira e no comedor na traseira dá acceso ás diferentes pezas, que en contraste coa vivenda burguesa, só se reducen a tres alcobas, unha delas (a que dá a fachada) co gabinete anexo, e unha co-ciña. Un novo elemento aparece xa singularizado: O amplo cuarto de baño que ventila, xunto cunha das alcobas, a través dun pequeno patio de 6,00 m².

As galerías desaparecen de ambas dúas fachadas limitándose a uns pequenos miradoiros na fachada principal.

Un expediente intermedio aos dous anteriores é o correspondente aos números actuais 7 e 9 que se realizou en base a un proxecto de Eduardo Rodríguez Losada datado entre 1932 e 1934.

O primeiro expediente, promovido por Ramón Martínez Reboledo en 24 de Febreiro de 1932, acompaña un proxecto de baixo e catro pisos redactado por Eduardo Rodríguez Losada, - obtivo a correspondente licencia municipal na sesión de 23 de Marzo de 1932.

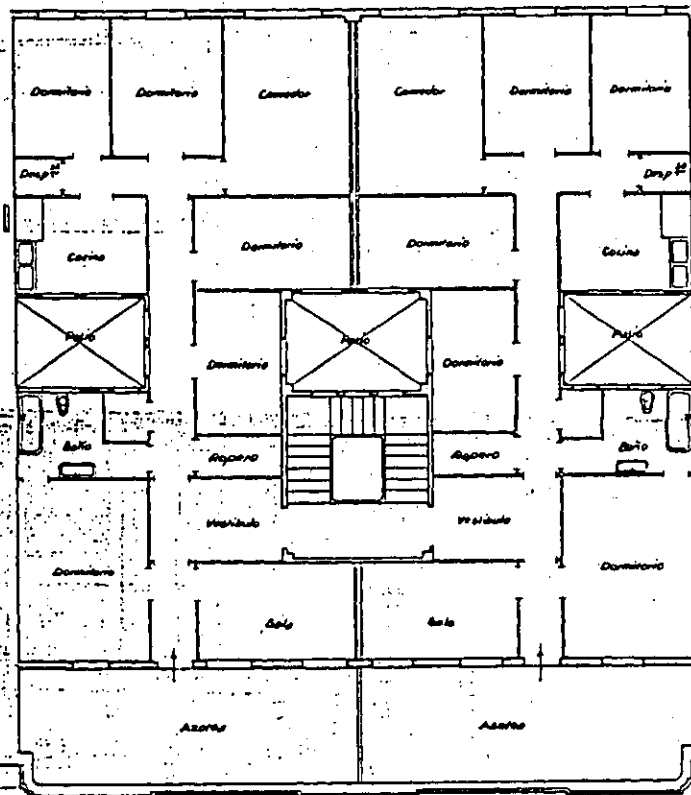

Consistía nun edificio con planta baixa libre e con acceso central a un núcleo de escaleiras que daba acceso a dúas

vivendas por planta. Mentres o baixo ocupaba a totalidade da parcela (19,50 metros de frente por 29,50 metros de fondo) as plantas altas só tiñan unha profundidade de 20,00 metros.

Neste espacio aparece unha distribución novedosa na que cabe destacar a desaparición total das galerías e dos miradoiros dos que só queda na fachada principal unha referencia formalista xa que o "espacio miradoiro" queda absorbido e incluído nas habitacións. En segundo lugar a disposición da cociña que xa non se abre á fachada posterior, senón que se inclúe nunha apeza interna ocupando o seu lugar os dormitorios que nas vivendas tradicionais se ubicaban como "alcobas" na zona central das parcelas. En terceiro lugar a disposición de tres patios centrais que permiten a ventilación e iluminación directa non só das pezas (cociña, baño e dormitorios), senón tamén da propia escaleira.

PLANTA DEL PISO ATICO

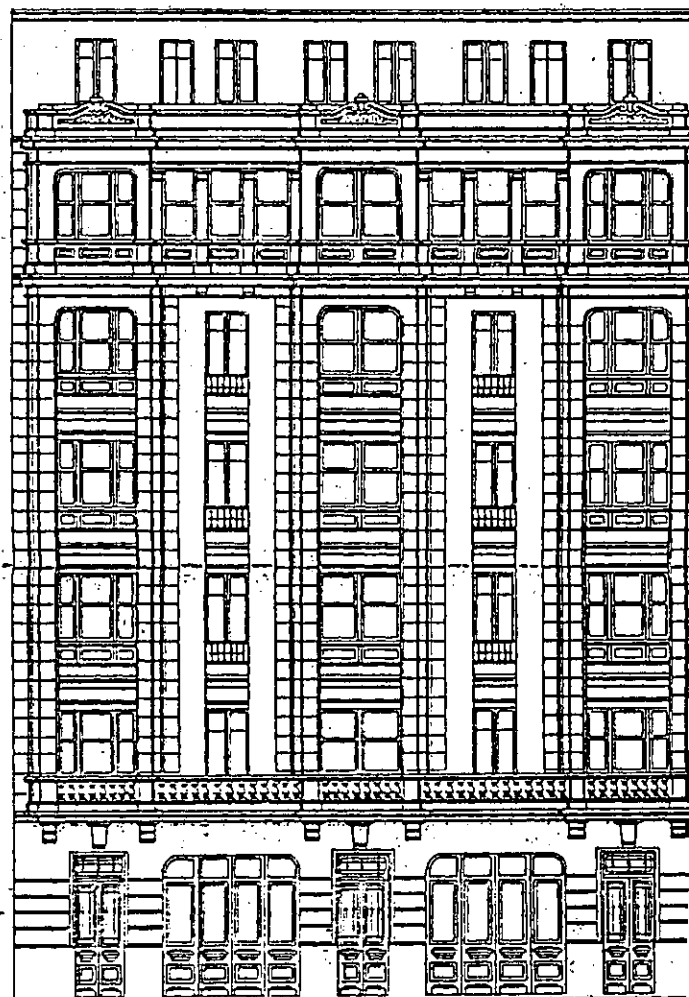

ESCALA 1:100

LA CORUÑA SEPTIEMBRE DE 1934
EL ARQUITECTO

Eduardo Rodríguez Losada

FACHADA PRINCIPAL

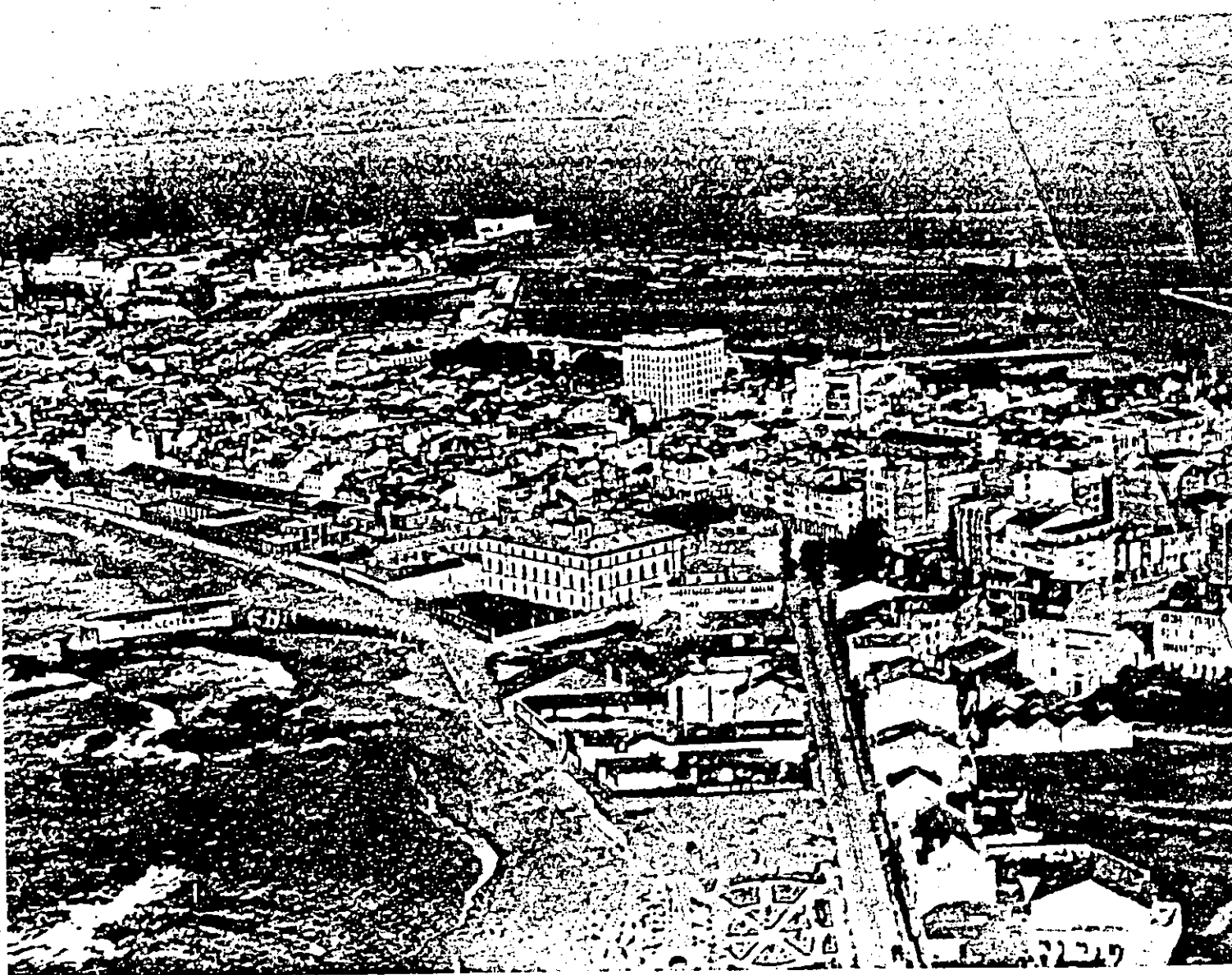
ESCALA 1:100

LA CORUÑA SEPTIEMBRE DE 1934
EL ARQUITECTO

Eduardo Rodríguez Losada

No ano 1935 na sesión de 29 de Marzo se lle concedería
licencia para elevar un 5º piso e un ático, tamén en base a
un proxecto de Eduardo Rodríguez Losada.

A ESTRADA DE RIAZOR.

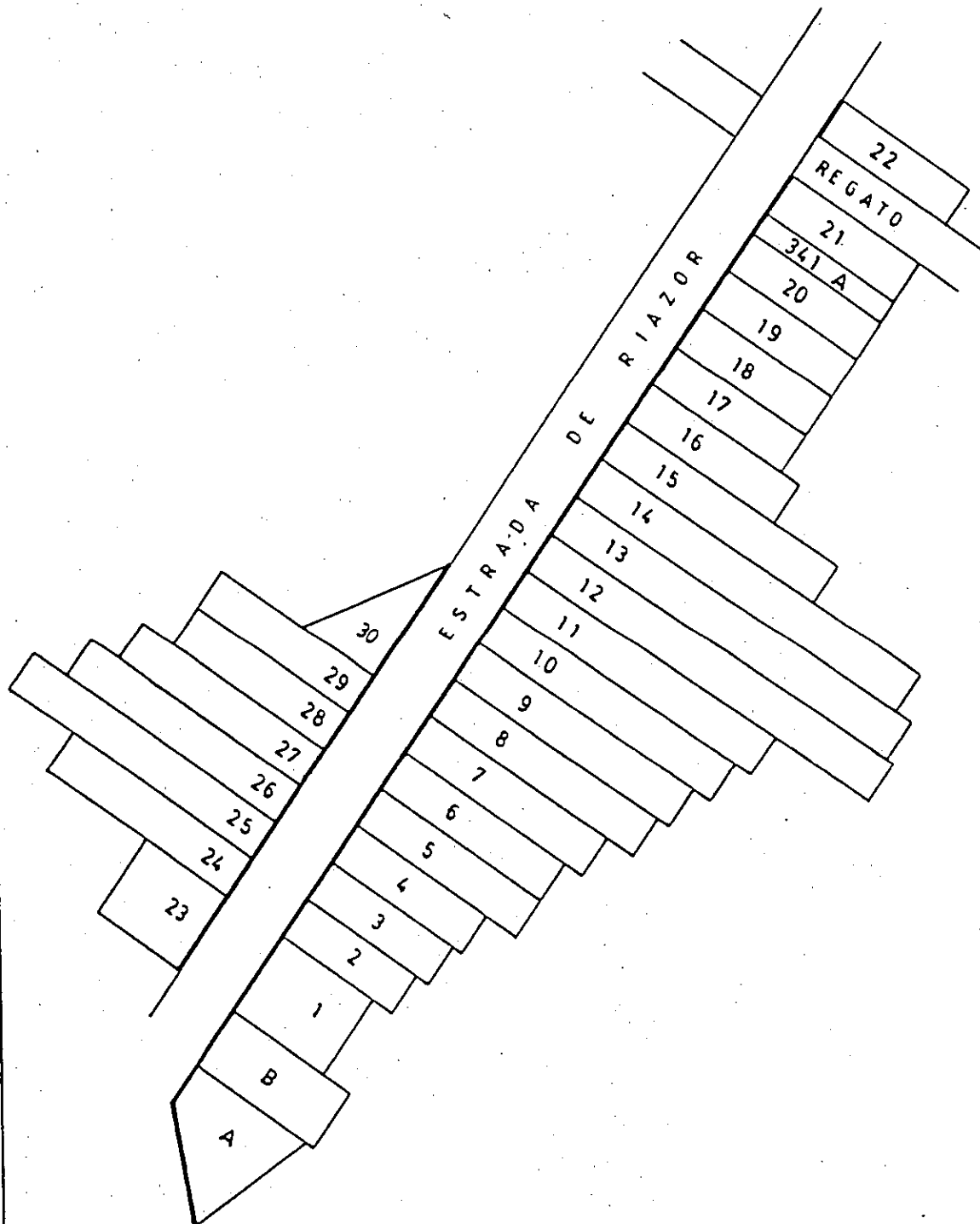
OS SOLARES DA ESTRADA DE RIAZOR.

A PARCELACION.

"... A estrada que se dirixe a Riazor..." como dí o B.O. V.B.N. de 10 de Xullo de 1871, era unha vía de saída da Cidade pola Porta da Torre de Arriba que bordeando a praia se dirixía ao núcleo mariñeiro de Riazor. Tiña un carácter secundario e de moito menor importancia que a saída da Porta da Torre de Abaixo ou incluso que a outra vía que saía da Porta da Torre de Arriba cara Fisterra.

Nela vaise realizar unha simple parcelación dos terreos do Estado a un lado e a outro da vía ao longo duns 200,00 metros.

Para facelo, e tomando como soporte a Estrada de Riazor cun ancho de 15,00 metros, realizouse a parcelación dos solares á dereita e á esquerda dispóndose vintacinco solares no lado dereito que lindan pola traseira co areal de Riazor ou

NUMERACION DOS SOLARES

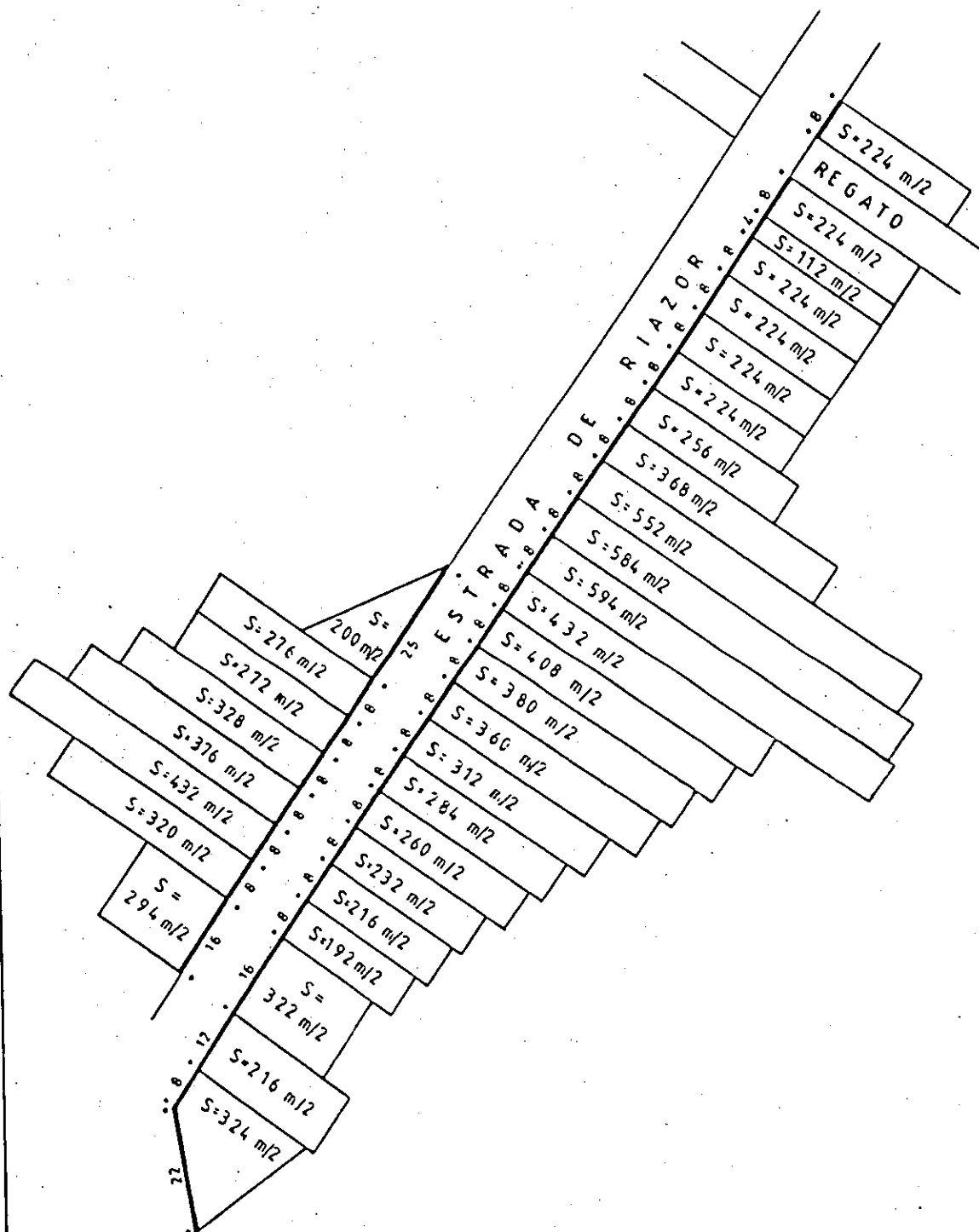
co camiño cuberto da fortificación e oito solares no lado esquerdo con superficies variadas debido ao trazado da liña das murallas. Os solares numéranse de xeito correlativo do número 1 ao 30, estando tres deles denominados coas letras A, B e 341 A.

Dos trinta e tres solares, vintaoito teñen un ancho ou fronte de 8,00 metros, sendo o máis curto de 20,00 metros e o máis profundo de 70,00 metros.

Os outros cinco solares teñen anchos de 4,00 metros (un) 12,00 metros (solar número 341 A), 16,00 metros (solares números 1 e 23) e 25,00 metros un solar de forma triangular (solar número 30 ou letra C).

As superficies oscilan entre os 112,00 m² do máis pequeno (solar número 341 A), os 224,00 m² dos máis numerosos (números 17, 18, 19, 20, 21 e 22) e o máximo de 594,00 m² (solar número 12).

Como dixemos anteriormente esta diversidade está provocada pola forma triangular escalonada do terreo a parcelar na súa zona traseira que daba sobre a praia.

SUPERFICIES E ANCHOS DAS PARCELAS

A SUBASTA: 1871

Foron os primeiros solares en subastarse, xa que, se ben o 20 de Xaneiro de 1871 se tiña realizada unha subasta do edificio do Corpo de Garda do Caramanchón, esto é un edificio sen solar no seu entorno.

O anuncio da subasta saíu publicado no número 18 do B.O. V.B.N. de 10 de Xullo de 1871 anunciándose vintadous solares da liña dereita numerados do 1 ao 22 e 7 solares da liña esquerda numerados do 23 ao 29. A subasta estaba fixada para o día 9 de Agosto ás 12'00 horas da mañá nas Casas Consistoriais e de acordo coas Leis de 12 de Maio de 1855 e 11 de Xullo de 1856.

Uns meses despois no número 24 do B.O. V.B.N. de 28 de Novembro de 1871 anunciábase a subasta pública doutros tres solares na Estrada de Riazor:

Un, denominado coa letra A que formaba esquina en 22,00 metros coa Praciña (hoxe Praza de Pontevedra) lindando polo costado dereito coa Estrada de Riazor en 8,00 metros e o seu

costado esquerdo de 25,00 metros de lonxitude do foso da fortificación e que tiña unha superficie de 324,00 m².

Outro segundo solar, situado a continuación do anterior, que estaba sinalado coa letra B lindaba polo seu costado dereito co solar número 1 e tiña un ancho de 12,00 metros e unha superficie de 216,00 m².

E por último, un terceiro solar denominado coa letra C ou número 30 cun fronte de 25,00 metros e superficie de 200,00 m² e que lindaba co número 29 xa subastado anteriormente. Estes tres solares realizarían a subasta o día 30 de Decembro de 1871.

A última das subastas correspondentes á Estrada de Riazor non se subastaría ata o ano de 1876 e sería anunciado no número 59 do B.O.V.B.N. de 30 de Decembro, cun fronte de 4,00 metros e cunha superficie de 112,00 m² e que lindaba no seu costado dereito co solar número 20 e no seu costado esquerdo co solar número 21 e pola traseira co areal do Orzán. A subasta anunciábase para o día 30 de Decembro de 1876.

Os solares números 1 ao 29 serían adxudicados na subasta

do 9 de Agosto de 1871, sendo adxudicados definitivamente pola Xunta Superior de Vendas de Bens Nacionais na sesión de 16 de Setembro do mesmo ano.

Os solares con letras B e C serían adxudicados na subasta de 30 de Decembro de 1871, sendo adxudicados definitivamente na Xunta de 12 de Febreiro.

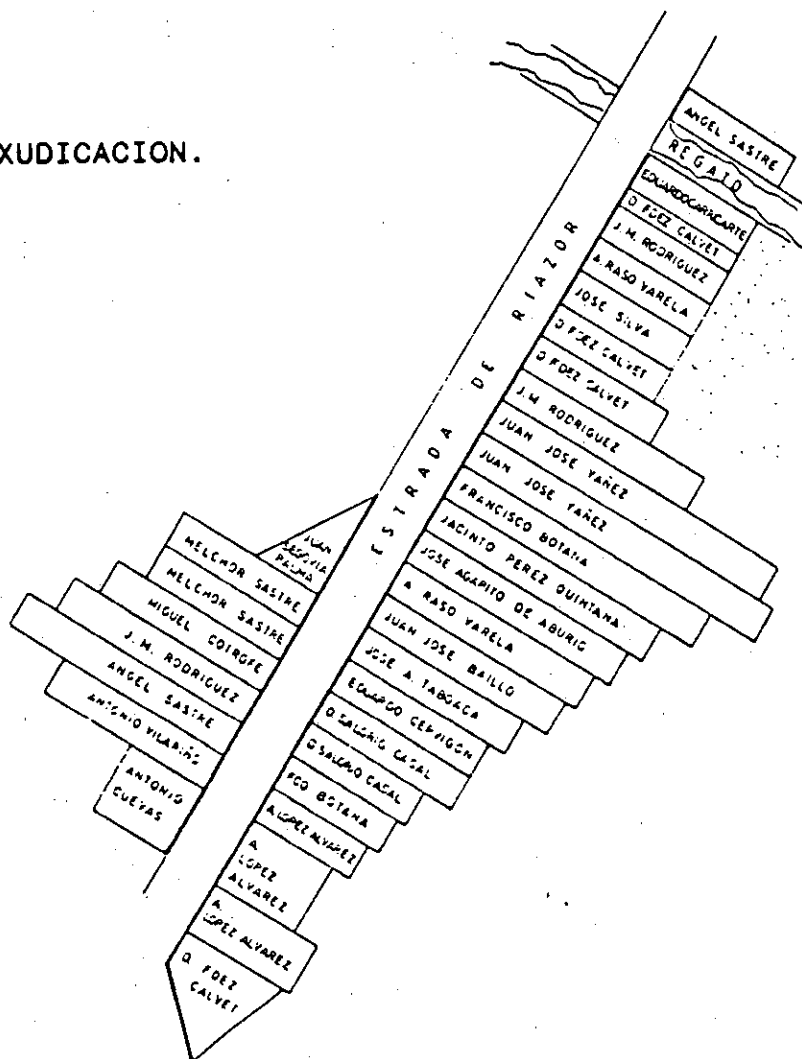
O único solar que non sería subastado en 1871, sería o denominado co número 341 A, que a tenor de diversos comentarios posteriores de Juan de Ciórraga era un terreo no que estaba prevista a apertura dunha rúa cara o areal do Orzán. Este terreo tiña 4,00 metros de fronte e aparece descrito no anuncio como lindantes nos seus lados esquerdo e dereito coas parcelas números 20 e 21 respectivamente. Será subastado e adxudicado na subasta de 30 de Decembro de 1876, é dicir, a última realizada na que subastan terreos da muralla da Pescadería e da Estrada de Riazor. A súa adxudicación definitiva tería lugar na sesión da Xunta de 28 de Marzo de 1877.

A TASACION.

Os valores de tasación realizados polos Peritos de Facenda en 1871 son todos iguais 2,5 ptas/m², agás o dos solares A, B e 321 A.

O de valor máis baixo de Facenda foi o último subastado que cunha superficie de 112,00 m² estaba tasado en 80 pesetas é dicir, en 0,71 ptas/m².

A ADXUDICACION.

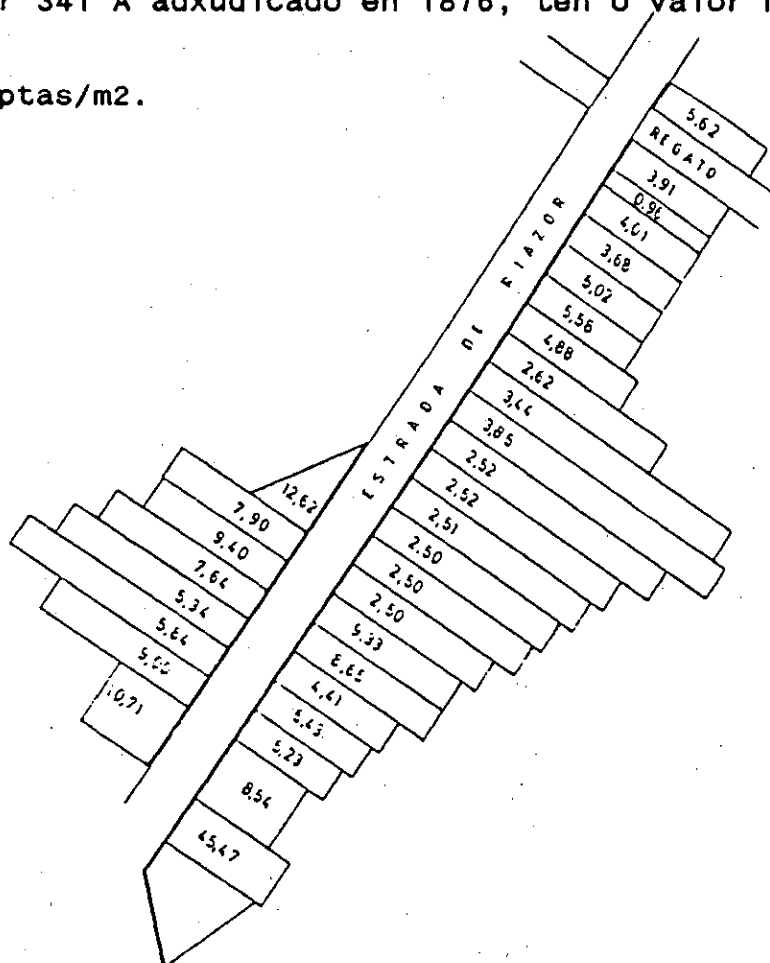

Os trinta e tres solares foron adxudicados a un total de vinte persoas destacando sobre todos os adxudicatarios, Doroteo Fernández calvet con catro solares adxudicados (os números 16, 17, 341 A e A). Con tres solares aparecen dous adxudicatarios, José María Rodríguez (números 15, 20 e 26) e Antonio López Alvarez (números 1, 2 e letra B). Con dous solares hai seis adxudicatarios, Angel Sastre (números 22 e 25), Melchor Sastre (números 28 e 29), Antonio Raso Varela (números 9 e 12), Juan José Yáñez (números 13 e 14), F. Botana -

(números 3 e 12), Desiterio Salorio Casal (números 4 e 5). O resto dos adxudicatarios, un total de vintacatro, compran un solar cada un.

Dentro dos valores de adxudicación hai un solar no que o seu valor supera amplamente ao resto, trátase do solar B que alcanza as 47,45 ptas/m². Os demais oscilan entre as 2,50 ptas/m² (solares números 7, 8 e 9), e as 9,33 ptas/m² (solar número 6).

O solar 341 A adxudicado en 1876, ten o valor máis reducido, 0,96 ptas/m².

A EDIFICACION

A existencia xa desde un primeiro momento dunha rúa que daba acceso a todos os solares fixo que o proceso de edificación se iniciase con relativa rapidez de tal xeito que entre 1872 e 1877 se otorgará licencia a nove expedientes que ocupanquinco dos trinta e tres solares da Estrada.

Na acera esquerda, tres expedientes nos solares números 24 e 25, 26 e 27, 28 e 29 van a ocupalos na súa práctica totalidade: O primeiro sería o promovido por Miguel Cotrofe Es-

*para la construcion de una casa en los solares
nº 26 y 27 de la
Calle de Sison.*

Escala de 10 5 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 100 10 metros.

*Proyecto de 1872
Miguel Cotrofe Es-*

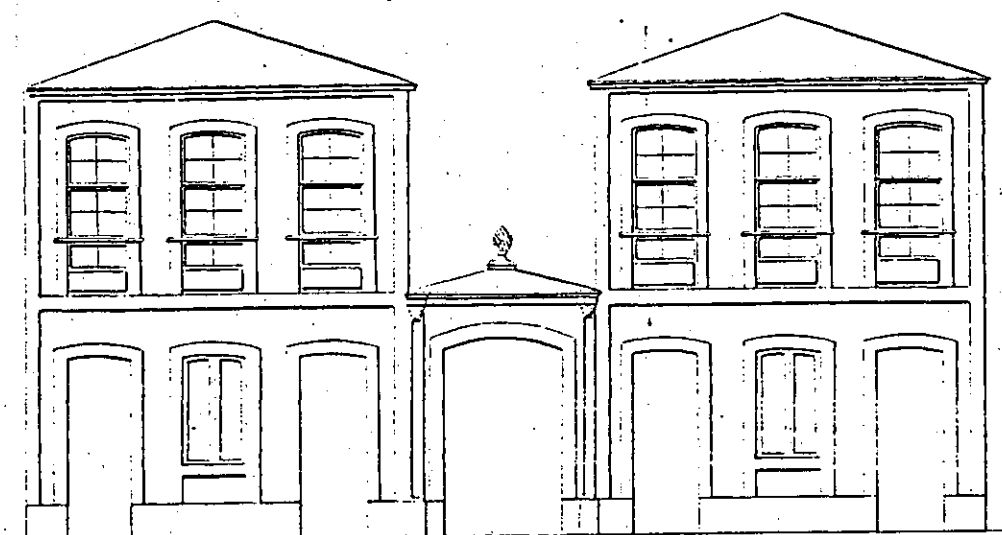
taciones que en Febreiro de 1872 solicita licencia para construír unha casa segundo planos de Faustino Domínguez y Domínguez.

A casa de planta baixa, piso e bufarda con sete ocos por planta, pasa a informe do Arquitecto Municipal que no seu informe considera que o plano está "... amañado na súa forma e outos ás prescripcións das Ordenanzas locais...", referíndose así ás Ordenanzas Municipais de 1854 e debe suxeitar a liña a unha "... paralela ao eixo do devandito camiño tirada a unha distancia de 3,00 metros, 20 cm. da arista exterior ao mesmo que é a simétrica coa aprobada para as construccións do lado oposto...".

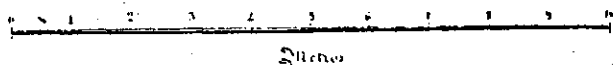
O expediente obtén a pertinente licencia na sesión de 16 de Febreiro de 1872.

O segundo expediente da acera esquerda refírese a edificación dos solares números 28 e 29 que foran adxudicados a Melchor Sastre na subasta de 9 de Xullo de 1871 e iníciase no ano 1873.

Plano para las fachadas de las casas que entienda construir D. Melchor Asta en los solares n.º 28 y 29, calle de Rengier.

Compañía Tel. N.º 3.

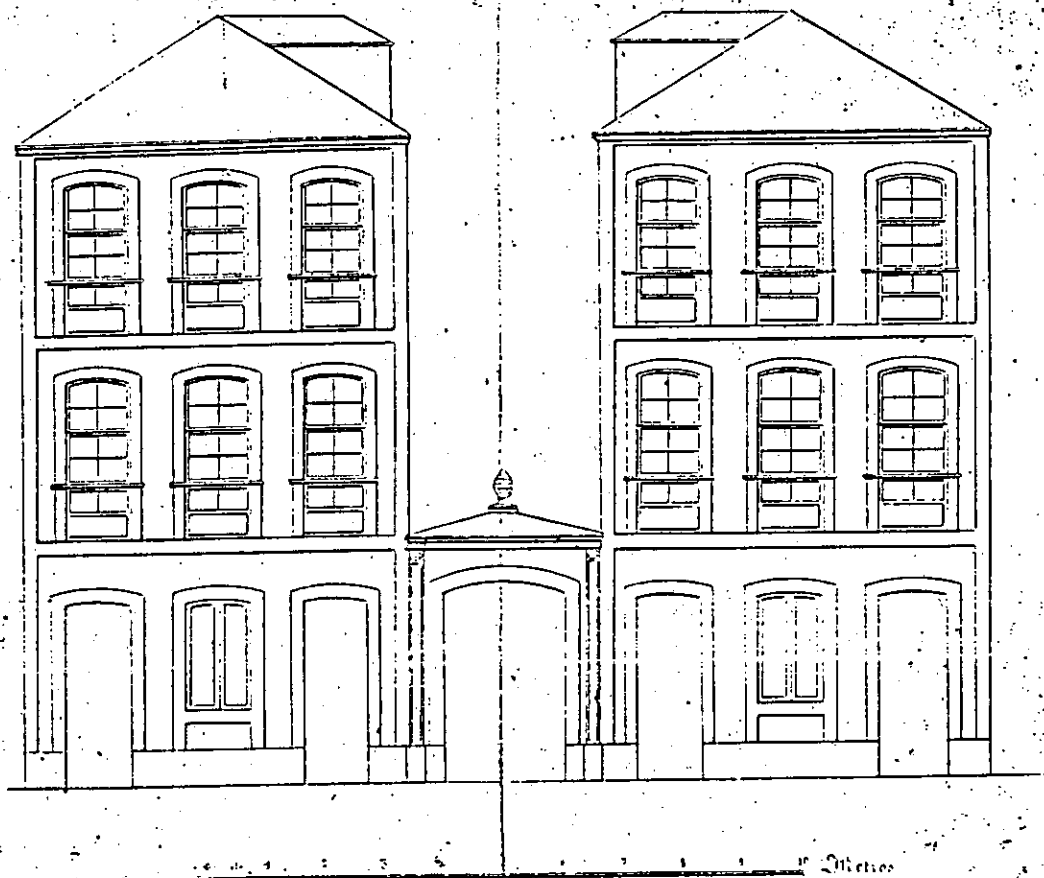

Faustino Domínguez

Acompaña a instancia un plano de Faustino Domínguez cun edificio composto de dous corpos laterais de planta baixa e piso con tres ocos por planta cada un deles separados entre si por un portal duns 3,00 metros de ancho.

O axuste ás Ordenanzas Municipais de 1854, tanto na forma, como no outo, e a gardar a liña das casas de Miguel Co- trofe xa existente no solar lindante, permite a concesión da licencia en 10 de Marzo de 1873.

para levantar un piso en la casa que posee D. Melchor Sastre
en la Avenida de Pinar.

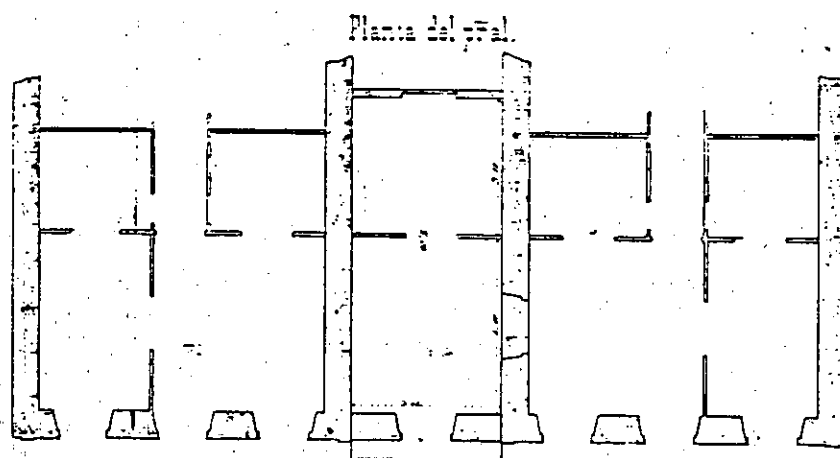
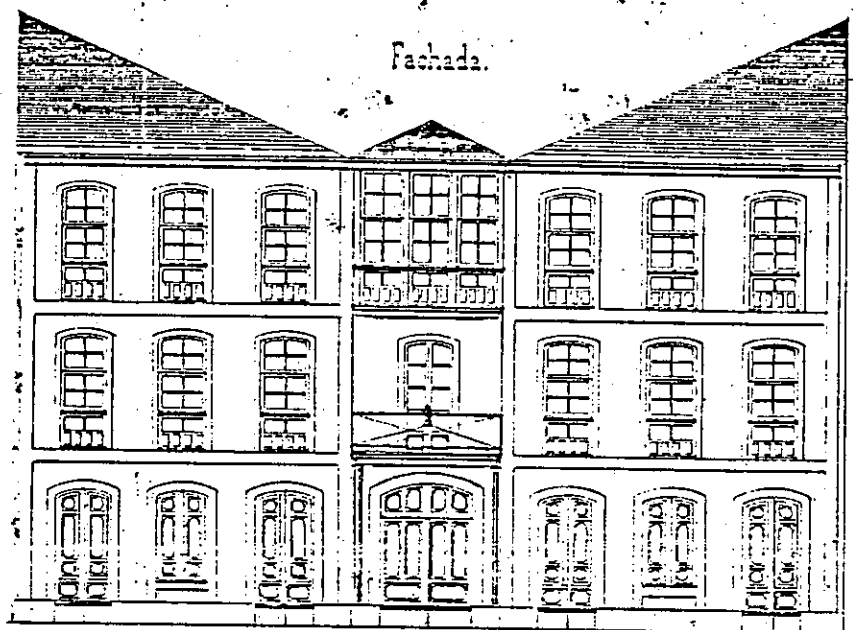

Comisión de la Alcaldía 1884

Faustino Domínguez Coumes-Gay

Posteriormente no ano 1884 se tramitará a elevación dun
piso nos dous pabellóns laterais séndolle concedida a licen-
cia na sesión de 17 de Novembro en bas e a un plano redactado
por Faustino Domínguez Coumes-Gay.

re en ella se proyectan.

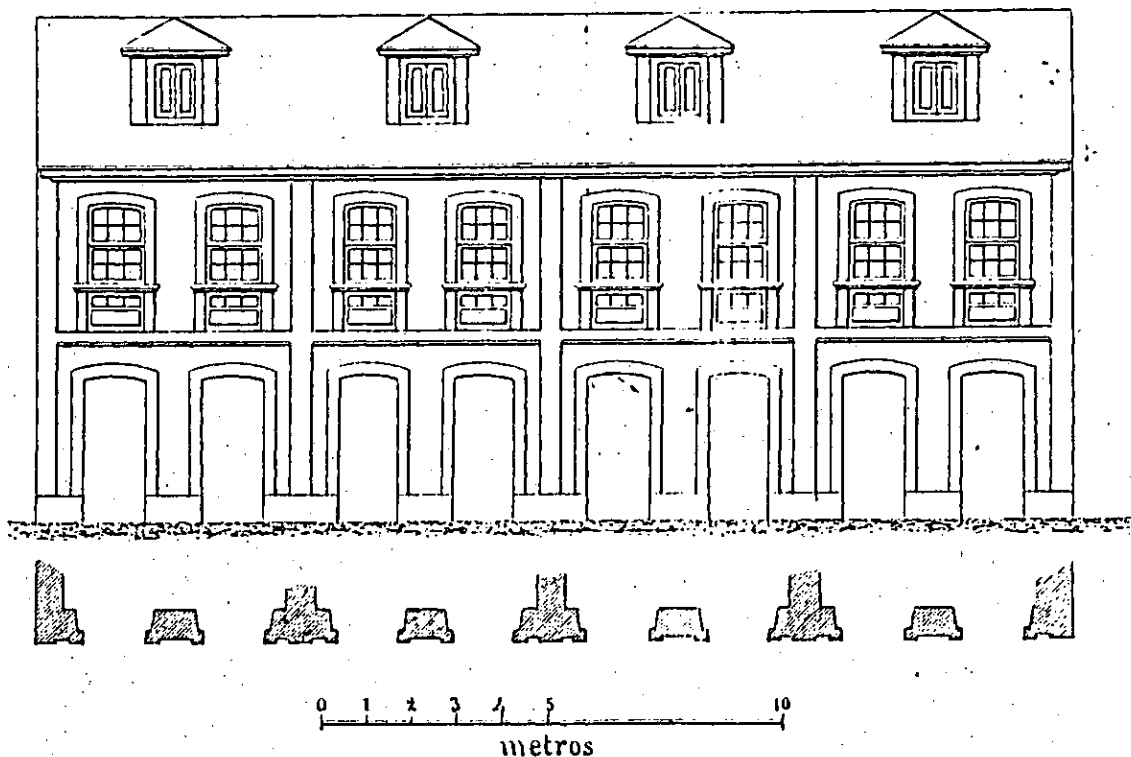
Ortúzar Marzo de 1888
J. M. Alonso

O espacio intermedio existente entre os pabellóns que -
estaba destinado a patio central, se ocuparía por unha edifi-
cación no ano 1888 de acordo cun proxecto de Gabriel Vitini
Alonso datado en Marzo ao que se lle concede licencia en se-
sión de 16 de Abril do mesmo ano.

Os últimos expedientes desta acera iniciárfanse en 12 de
 Febreiro de 1874 cando solicita licencia Angel Sastre, pro-
 pietario dos solares números 24 e 25 "... que posúe na entra-
 da da Rúa de Riazor comprendidos entre o acueducto e a nova
 casa do Señor Cotrofe...", co obxecto de construír as fachadas
 da catro casas para o que presenta un plano de Faustino
 Domínguez.

PLANO

se edifican en los solares del Sr. D. Angel Sastre, sitos en la entrada de la calle de Riazor, unidos por
 el Norte ala casa del Sr. Cotrofe.

1 de febrero de 1874

Faustino Domínguez

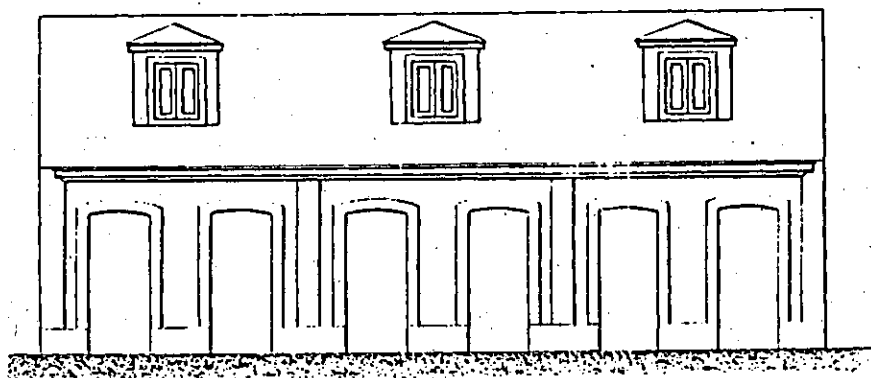
No plano de fachada debúxanse catro casas de planta baixa, piso e bufarda de 5,13 metros de ancho cada unha delas e con dous ocos por planta. O solar tiña 20,80 metros de lonxitude ou frente e 28,70 metros de fondo medio cunha superficie de 591,00 m².

A licencia para a construción de cerramentos de fachada será concedida na sesión de 20 de Febreiro de 1874.

A construción que realizará terá 5,13 metros de ancho medio e 14,06 metros de fondo total, é dicir, unha superficie en planta de 72,00 m²

En Xullo de 1874 procederá abonar os dereitos correspondentes para poder realizar a cubricción dunha das casas.

para terminar las obras que tiene empezadas a construir el Sr. D. Angel Sastre en la calle de Piñeros.

Coruña 2 de Mayo 1872.

Justino Dominguez

No ano 1877 solicitará permiso para rematar as tres casas restantes con planta baixa e bufarda co obxecto de destinala a almacenaxe "... de augardantes e espíritos alcohólicos..." para a súa industria de destilación.

A pretensión de construír casas terreas "...ata nas rúas máis públicas e céntricas da poboación..." provocaría un informe de Juan de Ciórraga para que se procedera ao "...reforma do artigo 83 das vixentes Ordenanzas locais de Policía Urbana a fin de concretar nos casos nos que deba ou non consentirse a construción de casa terreas ou dun só corpo e evitar que dunha en outra concesión sn regra nin criterio fixo, veñan a tolerarse as expresadas construccions ata nas rúas máis públicas e céntricas da poboación..."

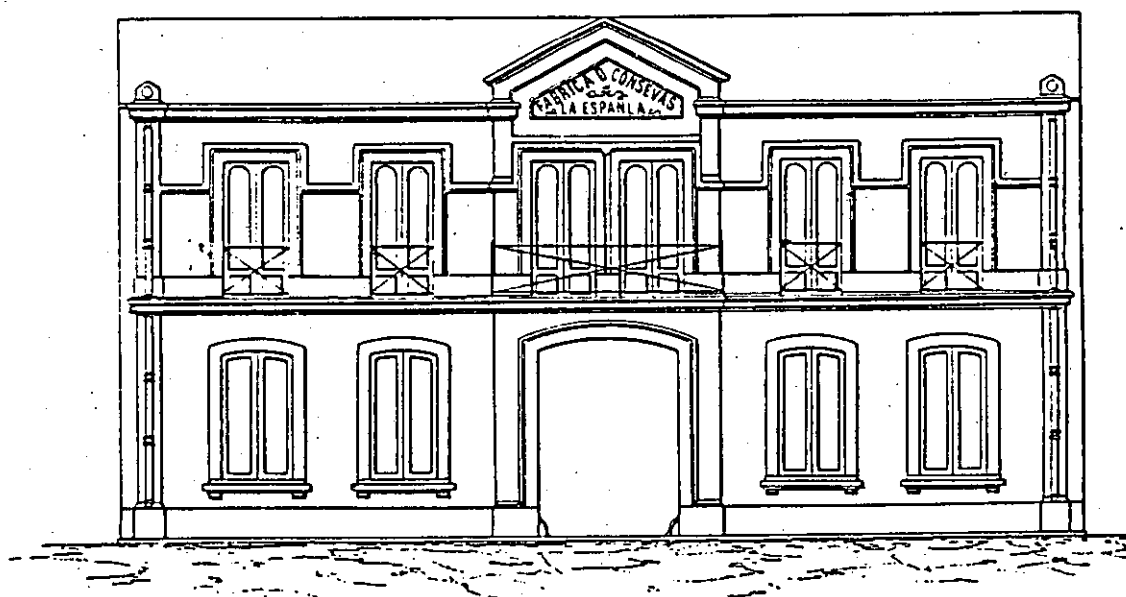
A licencia para esta construción é concedida na sesión de 11 de Maio de 1877.

No 23 de Maio de 1878 solicita permiso para elevar o primeiro piso en tres casas que tiña proxectadas nos solares da Avenida de Riazor. Os pisos sería de 70,00 m2 cada un e obteñen a licencia o 7 de Xuño de 1878.

A edificación na acera dereita, é dicir, a correspondente aos solares do 1 ao 22 que quedaban entre a Estrada de Riazor e a Praia, ocupando parte desta, iniciase no ano 1872.

O primeiro expediente tramitado é ara a construcción dun edificio destinado a Fábrica de Conservas segundo planos de Faustino Domínguez y Domínguez e que se sitúa nos solares números 16 e 17.

PLANO DE PROYECTO
para la construcción de una fábrica de conservas
en los solares n.ºs 16 y 17 del
Camino de Riazor.

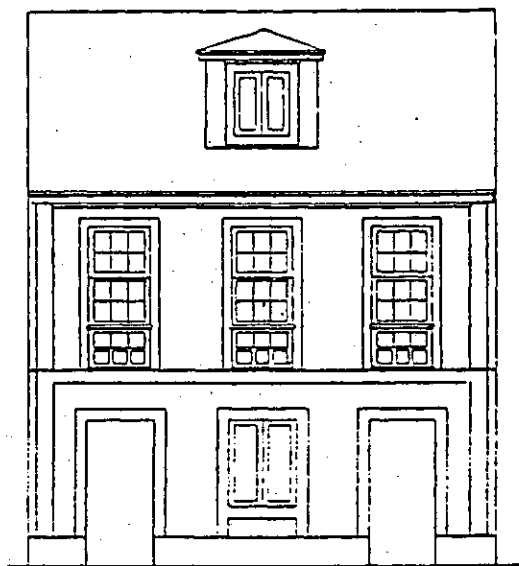

Escala de $\frac{1}{100}$
10 5 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 metros

Construido Julio de 1872
Faustino Domínguez

Os solicitantes son Juan Antonio García e Félix Picón, nomes que non coinciden co do adxudicatario dos solares, Dorotheo Fernández Calvet que comprara as fincas na subasta celebrada en Xullo de 1871, é dicir, apenas un ano antes. Concédeselle a licencia o 22 de Xullo de 1872.

*Plano de fachada
para la edificación de una casa
en el solar nº 5 de
Mayor*

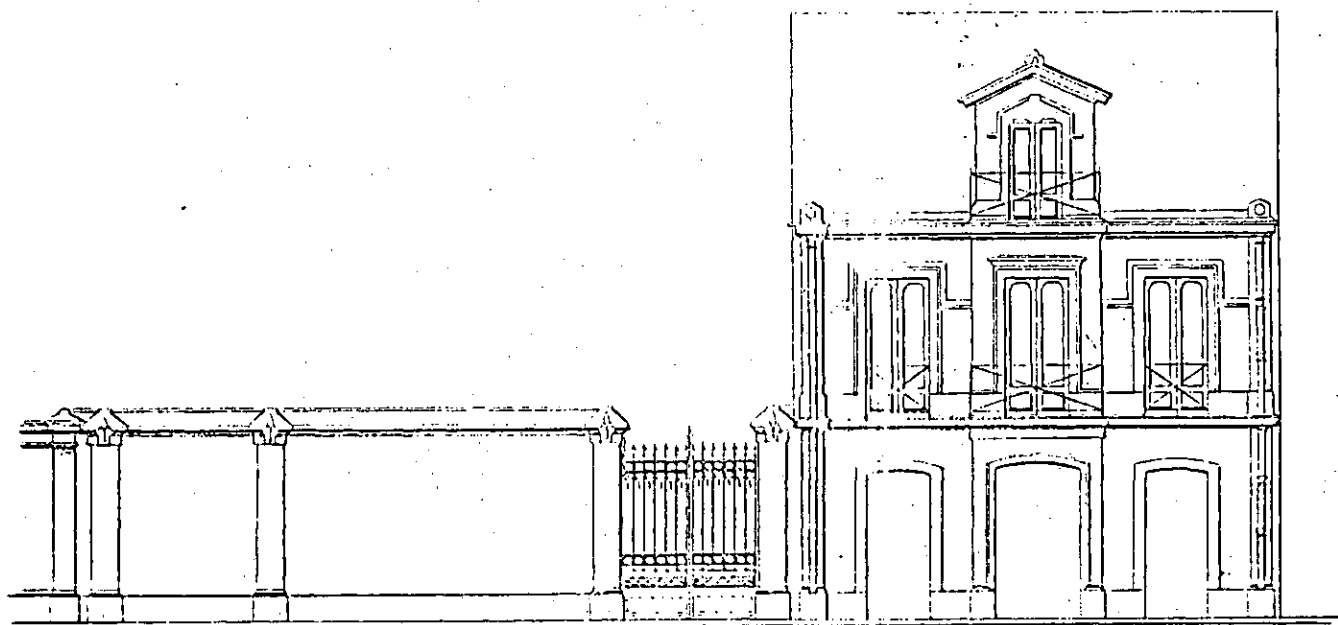
Escala de $\frac{1}{100}$ metros

Comisión Urbanística de 1872

Faustino Domínguez

O segundo expediente nesta acera tramitarase tamén no ano 1872, a solicitude de Juan Hipólito Urioste, para construír un edificio no solar número 5, segundo proxecto redactado por Faustino Domínguez e que obtén a correspondente licencia o 14 de Outubro dese mesmo ano.

en los solares n.º 1 y 2 de la calle de
RIAZOR

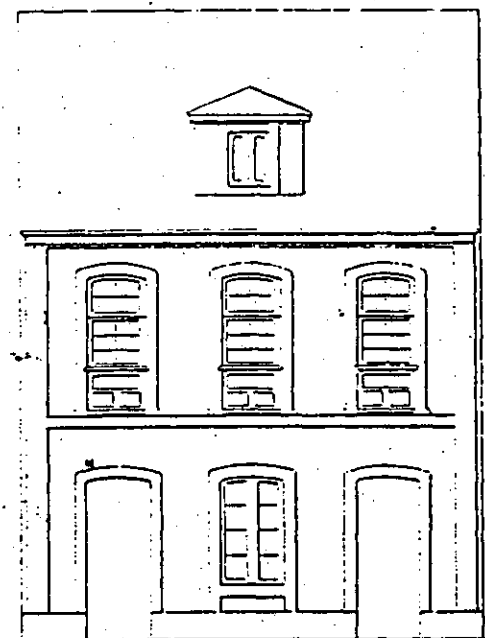
Escala de $\frac{1}{100}$
10 5 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 metros

Marzo de 1877

Faustino Domínguez

No ano 1873 e a solicitude dos Sres. Rubine e Salorio se tramita un expediente de construcción nos solares 1 e 2 que obtén a pertinente licencia na sesión de 17 de Marzo. O proxecto está tamén redactado por Faustino Domínguez y Domínguez e datado no mes de Marzo de 1877.

Plano de fachada
para la casa que se intenta edificar en el
solar n.º 9 del Camino de Rincón.

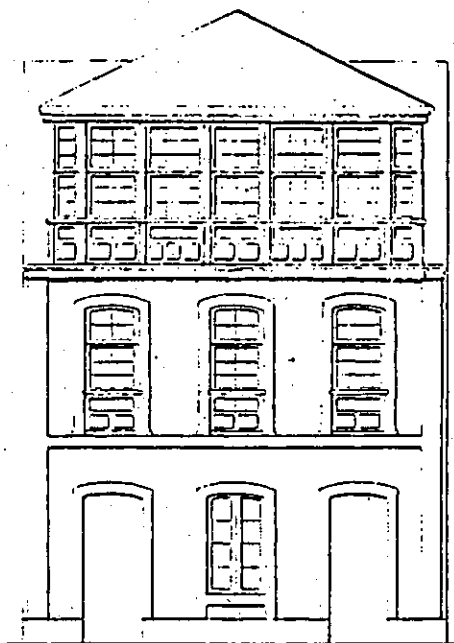
$\frac{1}{100}$

Escala de 12 3 10 2 3 4 5 6 7 8 9 10 metros.

Encomienda de Honor de D. D.

Martín Domínguez

O seguinte expediente refírese á construción dun edifi-
cio de planta baixa, piso e bufardas no solar número 9 da Es-

$\frac{1}{100}$

10 3 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 m. et

PLANO
para la construcción de un berridillon con
galera en la casa n.º 9 de la Avenida de Rincón.

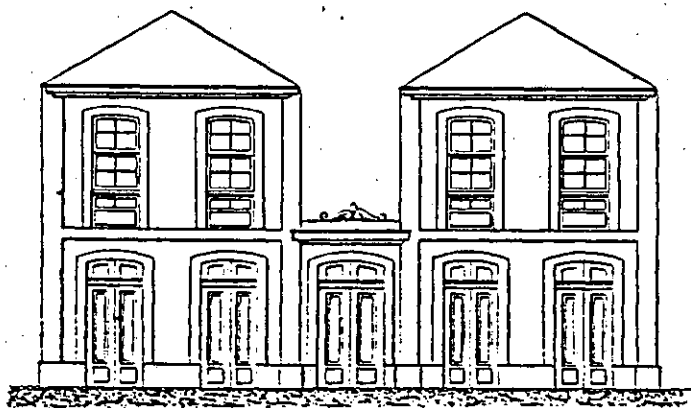
Encomienda de Honor de D. D.
Juan de Rincón

trada de Riazor por solicitude de Ventura Vázquez, dono do terreo, e cun proxecto de Faustino Domínguez. No ano 1875 tramitaráse neste solar un novo expediente para ampliación - dun segundo piso con galería.

No ano 1877 tramitaronse dous expedientes de obras na Estrada de Riazor.

NUEVO PLANO

para la fachada de los solares N.º 10 y 11 de la calle de Riazor

0 5 10 20 md

Ciudad 24 de Agosto 1877

Faustino Domínguez

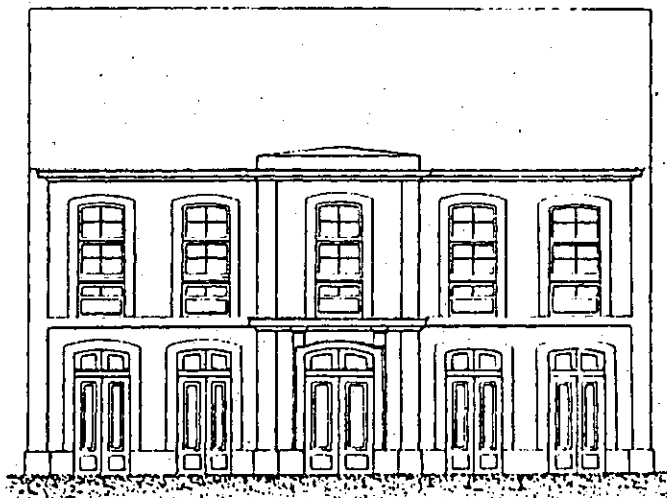
No mes de Maio, un edificio de planta baixa e piso de 16,00 metros de frente e 28,00 metros de fondo cunha superficie de 448,00 m², nos solares 10 e 11, promovido polo seu

propietario Gregorio J. Babé cun proxecto de Faustino Domínguez: Obtén a licencia o 28 de Maio de 1877. Neste mesmo solar e para modificar o plano da fachada se tramitaría un novo expediente.

Obterá a licencia de Reforma o 17 de Setembro de 1877.
para construír en los solares N.º 10 y 11 de la calle de Murcer.

PROPIEDAD

DEL Sr. D. GREGORIO J. BABÉ

0 5 10 20 metros

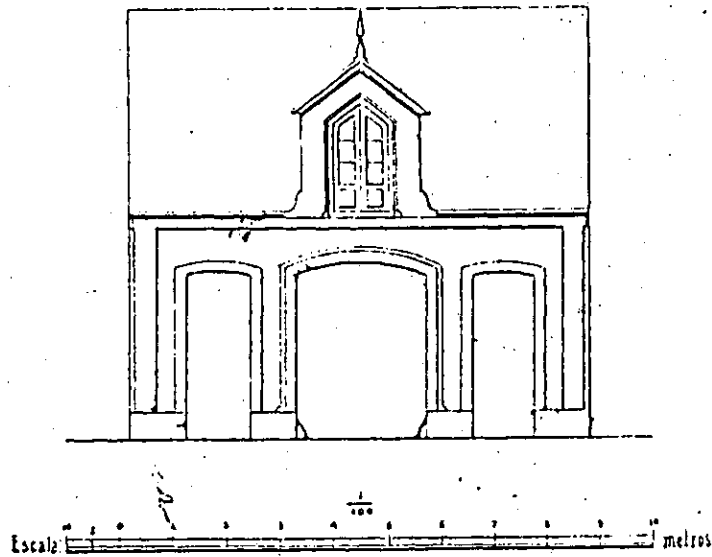
Coruña 16 de Mayo de 1877.

Faustino Domínguez

Tamén no ano 1877 será obxecto da tramitación de expediente de obra o solar número 8, en base a un proxecto de Faustino Domínguez y Domínguez

PLANO
para la construcción de una
cuadra-granera
en el solar n.º 8 de la
AVENIDA DE RIAZOR

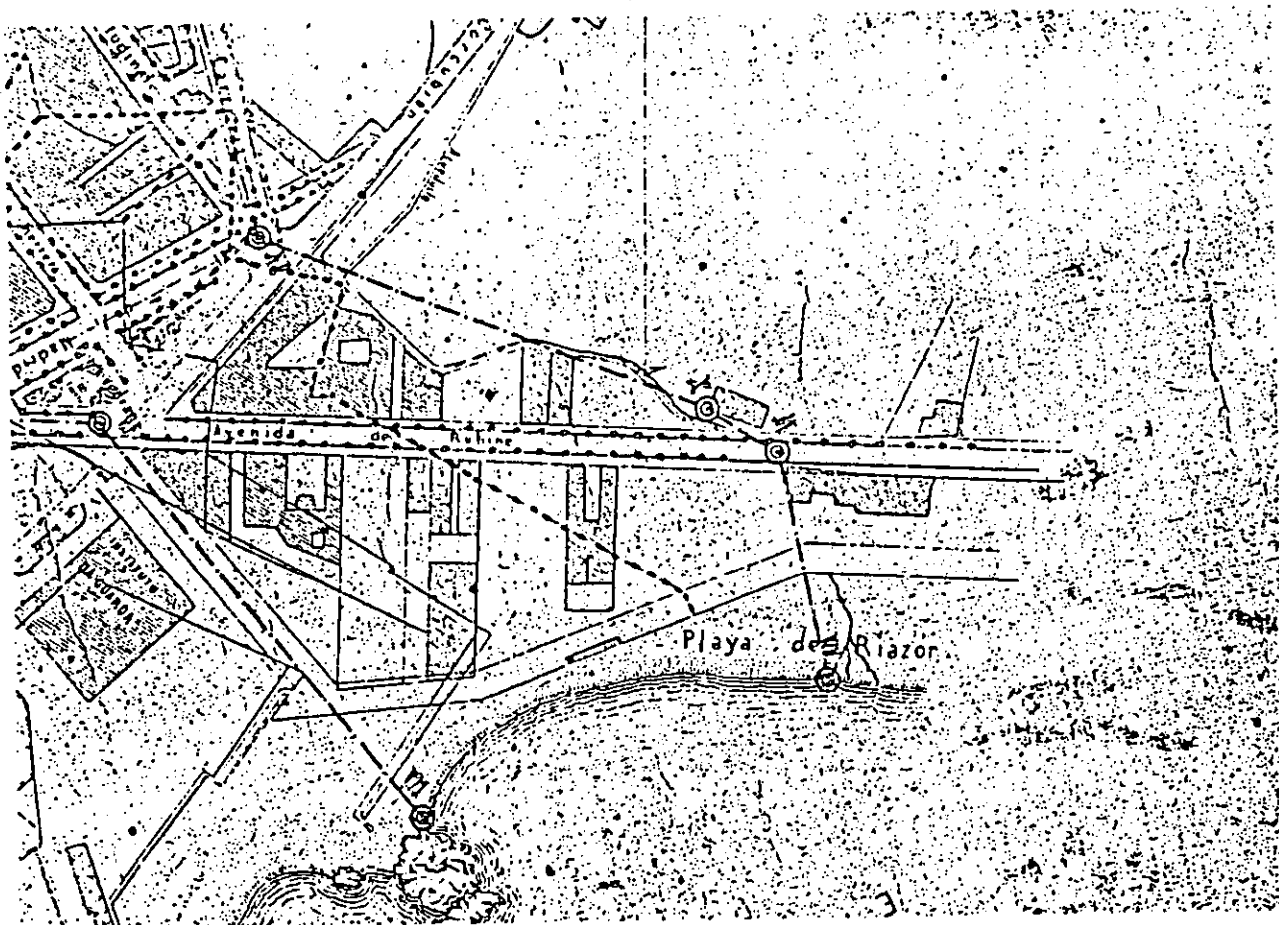
Alzado

Comia y Agosto, 1877.
Manuel Sainz Gimenez

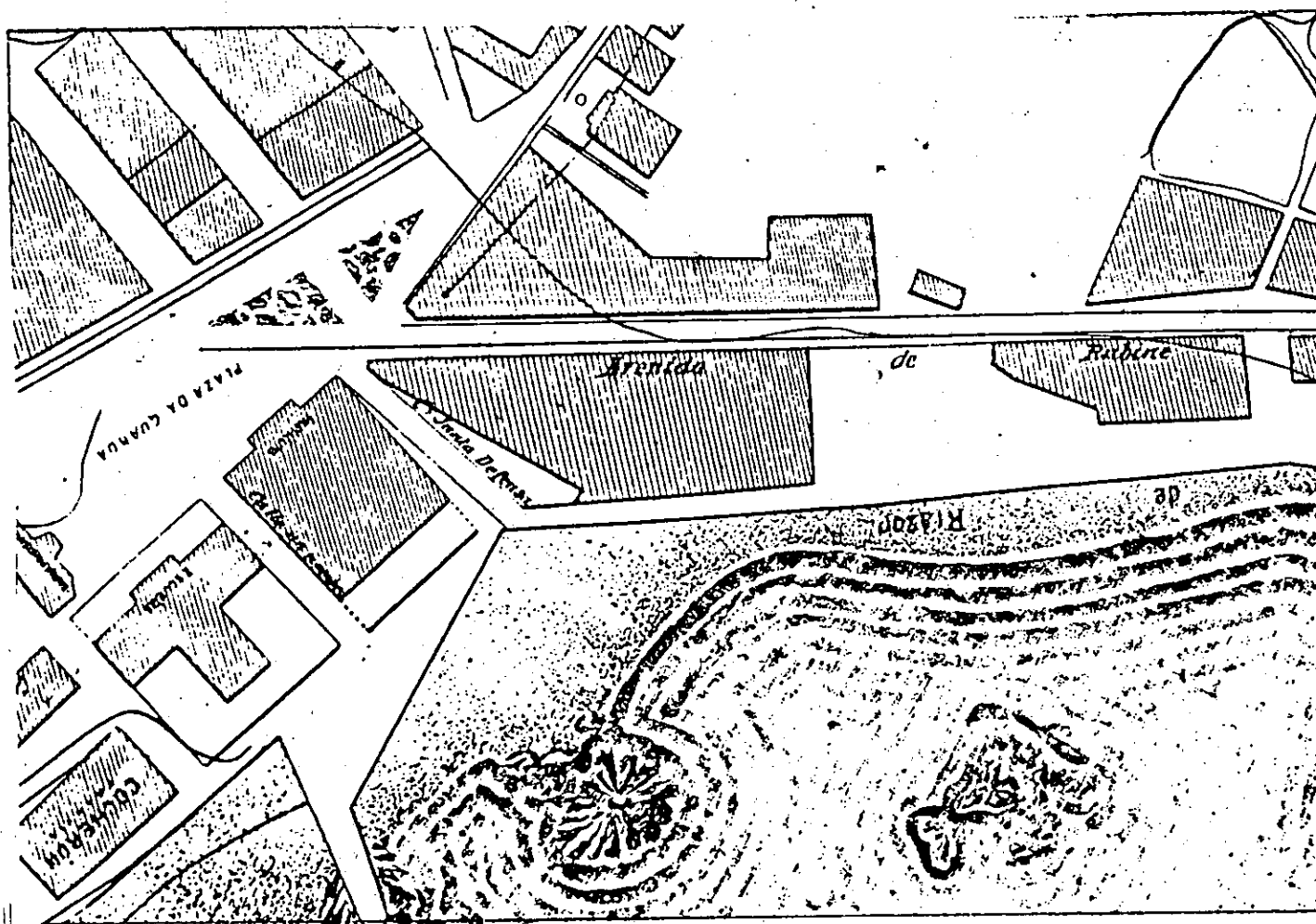
O solicitante, Blas Sainz Gimenez, obtén a licencia o 26
de Otubro de 1877.

Neste proceso de edificación que observamos entre 1872 e 1877 na Estrada de Riazor é interesante suliñar as características das edificacións que se levantan: Son fundamentalmente fábricas ou almacéns algo que entra dentro das tendencias urbanísticas existentes na Cidade ao longo do século XIX. A operación urbanizadora da Rúa do Socorro realizada vinte anos antes que concentrara ao desprazar ao fronte do Orzán o asentamento de industrias e almacéns, víase así reforzado con esta tendencia ao longo do borde de Riazor.

O avance sobre os terreos da Praia de Riazor será outra das características que se van dar nesta franxa de terreo, avance sempre consentido pola Administración Municipal.

Por último a destacar a unión de varias parcelas como soporte dos tipos edificatorios que se instalan na Estrada de Riazor.

3.14 AS CONSECUENCIAS URBANISTICAS DA DESAMORTIZACION DO CAMPO DO CARBALLO.

1. O CAMPO DO CARBALLO: ¿UNHA ALTERNATIVA AO CRECIMENTO DA CIDADE?.

A Cidade de A Coruña tiña no ano 1872 uns 30.000 habitantes.

A saída ao mercado do solo dun área de 93.400 m² de superficie (semellante á ocupada pola Cidade Vella) parcelada en 161 fincas ou solares que ocupaban máis de 50.000 m², representou un momento singular na Historia Urbana da Cidade.

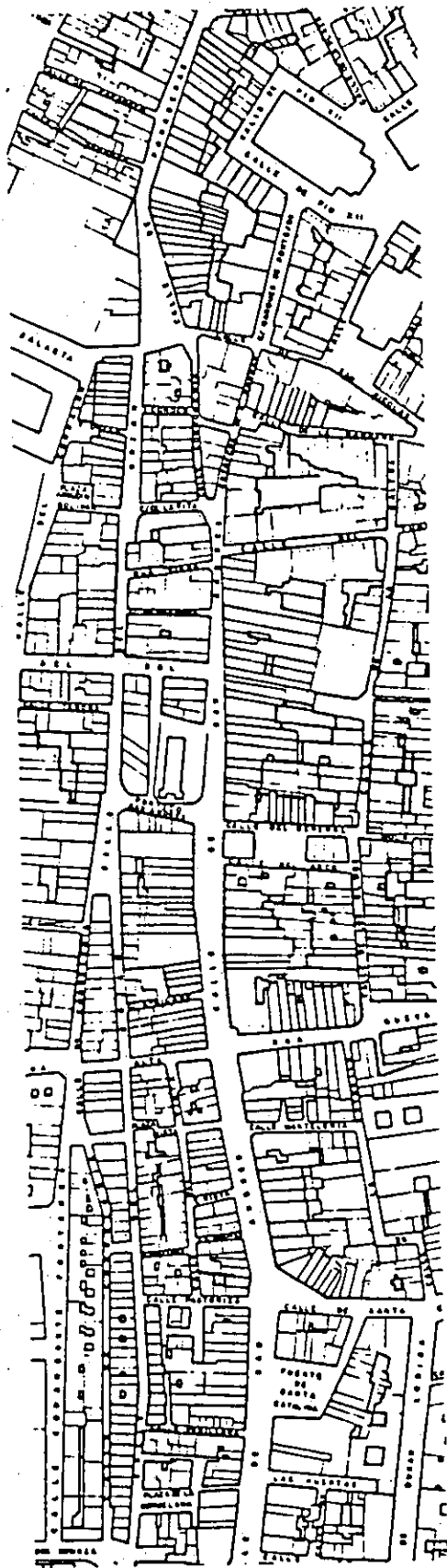
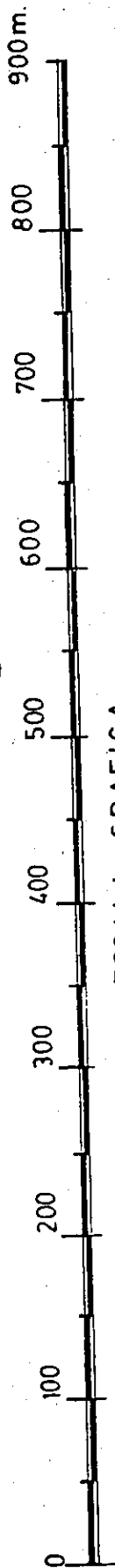
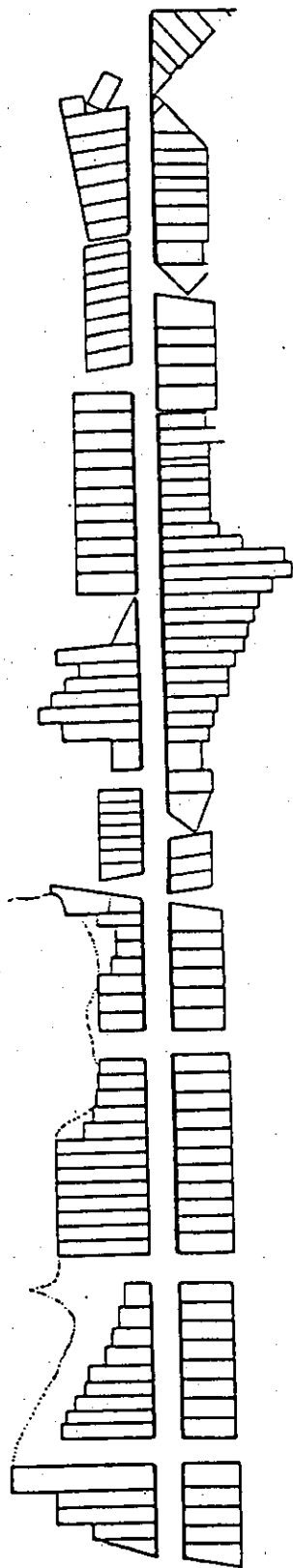
Non é só a superficie de 5 Ha. de solares que saen a subasta a que debe terse en conta, senón a lonxitude de fachadas do conxunto desas 161 pezas de forma regular das que só sete tiñan menos de 8,00 metros de fachada e nas que as profundidades oscilaban, salvo casos excepcionais, entre os 25,00 metros e os 35,00 metros.

Estes 161 solares dispostos en liña uns a carón doutros

ao xeito da parcelación gótica do barrio da Pescadería, alcanzarían unha lonxitude de casi 1.500 metros, é dicir, unha rúa de 750 metros de lonxitude, con casas construídas ininterrompidamente polas dúas aceras. Se temos en conta a necesaria existencia da rúas transversais ao longo deses 750 metros de fachada a rúa, podemos observar como así dispostos os 161 solares subastados terían unha lonxitude semellante ás vías San Andrés - Cordonería - Panadeiras que desde a Porta da Torre de Arriba corría ao longo do istmo ata a Porta de Aires na Cidade Vella e era a de maior lonxitude de toda a Cidade.

Se a isto engadimos as características tipolóxicas dos edificios que describen as distintas Ordenanzas vixentes no Campo do Carballo (O.M. de 1854, outo para as casas da Praza de Lugo 1876, Ordenanzas de Ensanche de 1883, Ordenanza de Ensanche de 1910) segundo as que se podían edificar casas de catro ou cinco plantas cun outo máximo de 20,00 metros, e vista a prohibición expresa de levantar casas de planta baixa e se propoñemos a construción de edificios de planta baixa para tenda ou almacén, tres plantas e bufarda cunha viven-

DESENHO LINEAL DAS PARCELAS DO CAMPO DO CARBALLO (E=1:4.000)

da por planta, é dicir, un total de catro vivendas por solar se alcanzarían as 644 vivendas, cifra esta que podería ser superada ao levantarse na Rúa de Juana de Vega, Praza de Pontevedra, Rúa de Sánchez Bregua e Praza de Ourense, casas de cinco vivendas (baixo, catro pisos e bufarda). Se temos en conta as características e programa das vivendas (sala, cociña, comedor, catro ou cinco dormitorios, etc...) e a dimensión da familia media da época con seis membros como media, quer dicir que alcanzaríamos unha poboación no Campo do Carballo próximo ás 4.000 persoas, ou sexa o 13% da poboación existente na Cidade en aqueles anos.

Se temos en conta que no ano 1900 A Coruña alcanza os 44.000 habitantes, é dicir, 14.000 habitantes máis que en 1872, esto podería facernos pensar que o proceso de crecemento poboacional sería moi superior á capacidade da operación urbanizadora do Campo do carballo. Sen embargo se ben é certo que este por si só limitábase absorber o 28% do crecemento, non hai que esquecer que a estrutura urbana da Cidade Vella e sobre tododa Pescadería, tiña unha gran capacidade de ab-

sorción do crecemento da poboación a partir do proceso de ocupación de solares en profundidade e aumento de outos, ao que se engadimos a outra operación desamortizadora da Praza de María Pita e a ocupación de terreos públicos como consecuencia de novos alineamentos na Praza da Verdura e no fronte da Mariña podemos concluir que o Campo do Carballo puido ter actuado como un auténtico freo ao proceso de ocupación indiscriminada dos bordes urbanos ao longo do Camiño Novo e da Península da Torre, áreas nas que se xenerarían as "periferias obreiras" no último cuarto do século XIX.

Evidentemente e no estudio dos expedientes queda claro que o problema da vivenda obreira, demanda maioritaria neses 14.000 novos habitantes, non terá lugar na área do Campo do Carballo, como tampouco o tivera anos antes nos terreos desamortizados da Praza de María Pita: Ambolosdous son espacios que a burguesía destinará ás súas áreas residenciais.

O Campo do Carballo, simple operación de parcelación froito da política de Desamortización levada adiante polo Estado liberal-burgués da segunda metade do século XIX, puido

terse convertido nunha alternativa ao proceso de crecemento urbano da Cidade de A Coruña durante o último cuarto do século XIX.

2. O CAMPO DO CARBALLO: O SOLO COMO INVESTIMENTO.

A possibilidade de que o Campo do Carballo se configurara no último cuarto do século XIX como zona de absorción do crecemento urbano veuse truncada pola dinámica especulativa xenerada en torno a todo o proceso desamortizador, e esta actitude é especialmente evidente nas mazás interiores do conxunto.

Inicialmente o proceso edificatorio tivo unha certa dinámica en especial nos bordes de contacto coas estradas de saída tanto na Porta de Arriba, como na Porta de Abaixo, aos que se veu engadír a actual Rúa de Juana de Vega. Sen embargo unha vez ocupados os frentes destas mazás o proceso ralentizouse e habería que esperar aos anos dez e vinte deste século para que se reanudase cunha certa intensidade ás actividades edificatorias.

O solo como investimento resulta máis patente cando observamos como entre nove persoas acaparan a metade da superficie total subastada, producíndose logo o fenómeno curioso

de que en poucas ou excepcionais ocasións coinciden os nomes
do adxudicatario e do promotor.

3. O CAMPO DO CARBALLO: DE AREA DESAMORTIZADA A "ENSANCHE".

Os terreos das demolidas murallas do fronte da Pescadería e o Campo do Carballo foron sometidos ao proceso desamortizador polo Ministerio da Guerra e Ministerio de Facenda entre 1873 e 1876.

A inclusión destes terreos, nunha operación máis ampla dentro dun área de "Ensanche de Poboación" é unha decisión adoptada "a posteriori" que non remataría ata 1883 e se realizaría de acordo coa Lei de Ensanche de 1876.

Esta declaración do Campo do Carballo como Zona de Ensanche recolle o trazado viario, de mazás e de parcelacións existente previamente e o seu obxectivo parece dirixirse á consecución de beneficios de carácter fiscal, tanto para a Administración Municipal (a quen se adxudica o importe da contribución urbana dos solares incluídos no área) como para os particulares propietarios (que obteñen desgravación de carácter fiscal).

E esta pode ser unha das razóns da inclusión dentro do Proxecto de Ensanche de Poboación, dun área na que a Administración Municipal non atoparía dificultade algunha para o trazado de novas vías que obrigasen á expropiación ou indemnización aos particulares xa trazadas e dicorrían sobre terreos públicos.

PLANO DEL ANTE-PROYECTO DE ENSANCHE DE POBLACION
POR EL
CAMPO DE CARBALLO Y HUERTAS DE GARAS

Comuna de Madrid
El Ayuntamiento
D. J. G. G. G.
D. J. G. G. G.

4. O CAMPO DO CARBALLO E O DESPRAZAMENTO DA ACTIVIDADE URBANIZADORA E EDIFICATORIA.

A pesar de que o Campo do Carballo vai tardar máis de 70 anos en edificarse, convertiuse desde o primeiro momento no ano 1873 nun dos espazos nos que se intensificaron os investimentos urbanizadores do Concello.

As obras de urbanización, sempre costeadas pola Administración Municipal, desprazarán os investimentos do Concello cara esta área que será unhas das zonas destinadas a lugar de asentamento da burguesía coruñesa da época.

Este investimento de fondos públicos ten o seu paralelo no desprazamento cara esta zona da actividade edificatoria privada sobre todo nas áreas ou solares das beiras.

No ano 1875 das trinta e dúas licencias para construción de novos edificios e reconstrución de edificios en antigos solares, seis se sitúan nos solares do Campo do Carballo.

No ano 1876 concedense trinta e dúas licencias (vinta e unha de construción e once de reconstrución) para construír

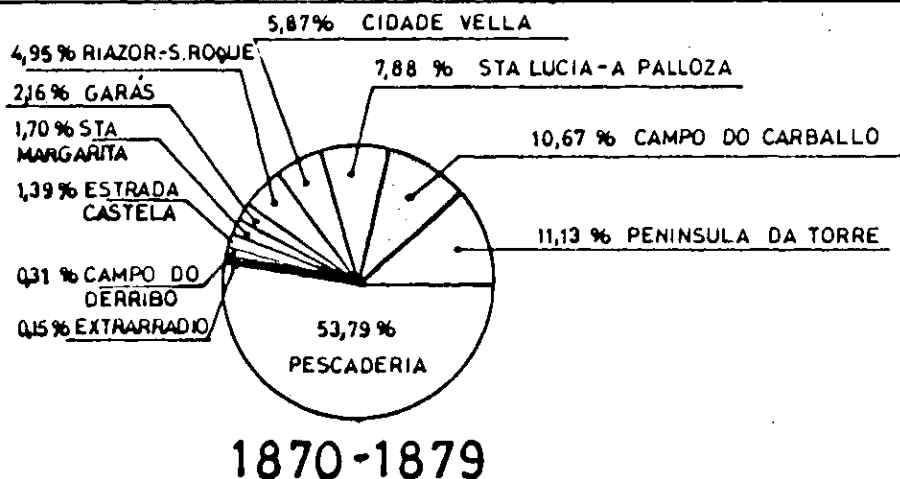
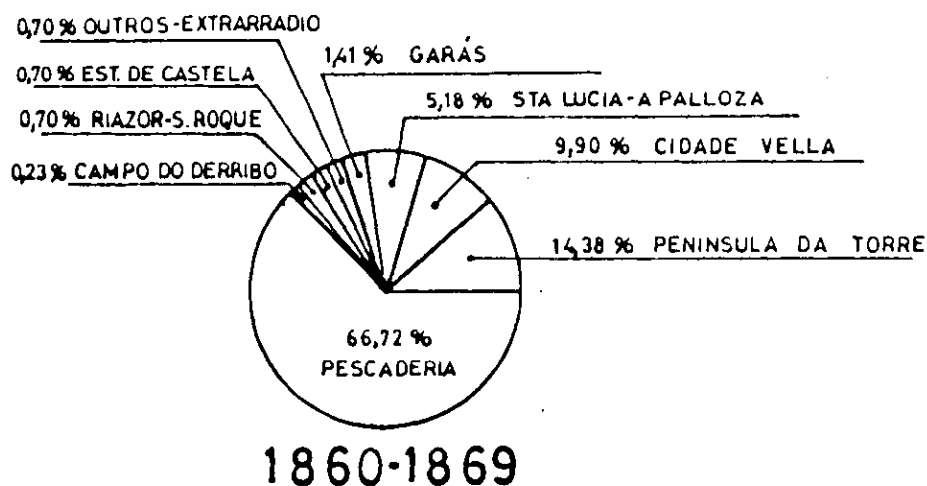
novos edificios ben sobre novos solares, ben sobre parcelas do tecido da Pescadería, desas trinta e dúas licencias, sete son para edificacións nos solares do Campo do Carballo.

Das vinte e nove concedidas en 1874 (catorce para construción e quince para reconstrución) catro se sitúan no Campo do Carballo, chegando a solicitarse neste ano ata dez licencias para cimentación e cerramento de solares, o mesmo cabe falar dos anos seguintes, 1878 con catro licencias de construción, e 1879 con outras catro licencias, en fin este desprazamento da actividade edificatoria non só afecta aos solares subastados, senón tamén e sobre todo ao entorno que os rodea destacando sobre todo o Camiño Novo (actual Rúa de Juan Flórez) e o Barrio de Garás (actual Rúa de Linares Rivas) como receptoras desta dinámica.

¿Cómo se podería explicar senón a construción de edificios como os existentes nos actuais números 1 e 2 da Rúa de Linares Rivas de non terse producido a ocupación do espacio do fronte do Campo do Carballo por tipos edificatorios de características semellantes?.

Ou no outro extremo, ao longo da actual Rúa de Juan Flórez, levantanse instalacións industriais e almacéns ao igual que acontecía na Estrada de Riazor, servindo de soporte ao crecemento de vivenda obreira, cuxa construción estaba prohibida en forma de casas terreas no ámbito do Campo do Carballedo.

Ou no outro extremo, ao longo da actual Rúa de Juan Flórez, levantanse instalacións industriais e almacéns ao igual que acontecía na Estrada de Riazor, servindo de soporte ao crecemento de vivenda obreira, cuxa construción estaba prohibida en forma de casas terreas no ámeto do Campo do Carballo.

5. O CAMPO DO CARBALLO: O MOTOR DO ENSANCHE.

A operación desamortizadora das 9,30 Ha de solo so Campo do Carballo, ía ser o Motor que impulsase ao Concello de A Coruña a redactar o primeiro proxecto de "ENSANCHE" que se pode coñecer como tal: Neste senso o "... ENSANCHE DO CAMPO DO CARBALLO E DAS HORTAS DE GARAS..." de 1883 só alcanza o seu verdadeiro senso se o ligamos a esta operación de desamortización: A habilidade e intelixencia do "anteproxecto" elaborado por Juan de Cíórraga en 1878 estivo en adiantarse en varios anos á dinámica de ocupación de solo das Hortas de Garás, paralizándo ou polo menos frenando a súa ocupación indiscriminada.

Se ben é verdade que o crecemento da poboación era lento (20.000 habitantes en 50 anos desde 1850 a 1900), e que a estrutura urban da Pescadería con dúas vías lonxitudinais que delimitaban grandes mazás con enormes espazos internos totalmente vacantes (Rúas da Estrela, dos Olmos, da Galera, de

San Agustín, etc...) permitía a absorción dunha parte importante do crecemento cun proceso de renovación urbana moi forte, tamén é certo que a ocupación "espontanea" do solo xenera en pouco tempo graves hipotecas que imposibilitan ou - cando menos dificultan o desenvolvemento de propostas de crecemento ordenadas acordes coas novas necesidades e demandas sociais.

Convértese así, o Campo do Carballo, nunha operación xeneradora dunha dinámica urbanística totalmente nova na forma de plantexarse o crecemento da Cidade. Nesta dinámica pártese da DELIMITACION DUN AREA que será obxecto da posterior operación urbanizadora. Area na que ao trazado de alineamentos, - técnica xa utilizada e ensaiada desde fins do século XVIII en tecidos urbanos consolidados, incorporabase a redacción de ORDENANZAS ESPECIFICAS que ao tempo que establecen unha ORDE e unha XERARQUIA nos Espacios Públicos (VIAS E PRAZAS) regulan REFERINDOSE A ESTES á actividade edificatoria privada: O tipo edificatorio, o seu outo, o número de plantas e o dimensionamento do outo das mesmas, as disposicións de elementos como voadizos, cornixas, galerías que invaden a liña límite

definitoria entre o público e o privado remítese á CATEGORIZACION DOS ESPACIOS PUBLICOS (RUAS DE PRIMEIRA ORDE, RUAS DE SEGUNDA ORDE,...) superando o carácter xenérico das Ordenanzas de Policía Urbana e Rural.

En última instancia é un organismo de carácter civil, o Concello, o que asume (cos controis de rigor) a responsabilidade de impulsar o deseño do instrumental urbanístico que posibilita a produción de nova Cidade, tomando iniciativas no proceso de produción da mesma. Nesta capacidade de iniciativa e de intervención sobre os ata había pouco sagrados dereitos da propiedade privada estriba un dos puntos de arribada do proceso de construción da Cidade liberal e o inicio dun grao de "intervencionismo" acorde con presupostos que chocan frontalmente coas pautas de comportamento habidas ata ese momento: Os conflitos que xurden no proceso o son entre segmentos destacados da sociedade civil e a Administración Municipal que acaba cedendo unha vez tras outra ás iniciativas particulares na súa demanda dunha maior intensificación no uso do solo.

UNIVERSIDADE DA CORUÑA
Servicio de Bibliotecas

1700757532